

RÉVAY JÓZSEF

ÉGI JEL

TARTALOM

ELŐHANG

ELSŐ RÉSZ
A NŐ

MÁSODIK RÉSZ
A LÁTOMÁS

HARMADIK RÉSZ
A VARÁZSLÓ

NEGYEDIK RÉSZ
A JEL

ÖTÖDIK RÉSZ
A HATALOM

HATODIK RÉSZ
A HÓHÉR

HETEDIK RÉSZ
A BUKÁS

ELŐHANG

Petronius Probianus, a constantinopolisi császári főiskolán az ékesszólás tanára, alázatos hódolatát jelenti Caius Flavius Valerius Claudius Constantinusnak, a szentséges Augustusnak, a világ urának, és esedezik, hogy arany, ezüst és bíbor kezdőbetűkkel ékesített ímez írásművét: az isteni Diocletianus császár életrajzát, legkegyelmesebben elfogadni és magasságos figyelmével kitüntetni méltóztassék.

Mielőtt merészném tökéletlen stílusművészetem hitvány és dadogó szavaival megörökíteni az istenné avatott Diocletianus császár dicső emlékezetét - akinél bölcsőbb, vitézebb, hatalmasabb uralkodója Augustus óta nem volt Rómának, akivel történelmünknek új érája kezdődött, legfényesebb korszaka, amelyet, örökkévaló császár, csak a te uralkodásod ragyogása halványíthatott el -, buzgón fohászkodom Peitho istennőhöz, a szép szó pártfogójához, s mindenekfelett a győzhetetlen Helioshoz: adjanak nekem ihletet és ékesszólást, adják meg nekem a szép szó lenyűgöző varázsát, hogy méltóképpen teljesíthessem parancsodat, szentséges Constantinus császár, amellyel meghagyta nekem, hogy ékes és zengő szavak ötvözetébe foglaljam dicső elődöd, a saloniai mauzóleum örökéletű halottja, Diocletianus fenséges emlékezetét.

Írom pedig ezt a megemlékezést abban az esztendőben, amelynek május hava tizenegyedik napján világraszóló ünnepek ragyogó pompájában felavattad, örökkévaló császár, a birodalom új fővárosát, Constantinoplist, amely nemcsak dicső nevedet tartja fenn a világ végezetéig, hanem fáradhatatlan és fényes alkotókedved, bölcsességed és szellemed tündöklő emlékezetét is. Íme, győzhetetlen akaratom sugallatából úgyszólván varázsütésre nőtt ki a földből az ezer éve tengődő hitvány és halszagú Byzantion meddő dombjain és sivár tengeröblei körül az új Róma, amely pazar palotáival, aranytól és drágakövektől szikrázó szobraival, magasztos márványcsarnokaival máris elhomályosította az ősi, ámde immár elaggott Róma ragyogását. Íme, Nyugaton lenyugszik a régi s Keleten felkel az új világ napja, s vajon mi a csodálatos abban, hogy az új városban új fényeket gyűjt magasságos jelenléd, viszont a régi főváros, amelyet balgán örökre hittek és hirdettek őseink - akik még nem látták az új Nap, az örökkévaló Helios, az isteni Constantinus káprázatos sugárzását -, már csak nevében él, elvesztette évezredek varázsát, mivel már nem fényesíti meg tündöklő istenarcod, s nem tüzesíti át öreg szívét izzó sugárkoronád lángoló lobogása.

De íme, a régi Róma, amely hamvába holt, megújodik és feltámad a mi új Rómánkban, Constantinopolisban, miként a mondabeli Phoinix madár, amelyről a csacska öreg Herodotos meséli, hogy a Nap fényéből született, azért pompázik aranyos-vörös tollruhában, s a Napba tér vissza, mivelhogy hamvait - amelyekből később új életre kél - Helios templomában helyezik el. Róma meghalt, hamvait - mint új Phoinix-madár - idehozta az új Heliopolisba, Helios új városába, Constantinopolisba, mert ebben támadt fel és ebben él tovább, Tyche istenasszony jóvoltából, az idők végezetéig.

A világraszóló városavatásnak ebben a nevezetes esztendejében, szentséges császárom, te immár életednek ötvenhatodik évében jársz, virágzó erőben, dicsőséged teljes tündöklésében: én pedig, törődött aggastyán, hetvenhetedik évemet taposom. Bár jól ismerem Fronto magvas mondását, hogy „az öregség alkonyat, amely nem tarthat sokáig”, viszont olvastam Cicero halhatatlan művét az öregségről, s ebben találtam ezt az egyszerű, ám bölcs igazságot: „Aki sokáig élt, sokat megélt” - és ennek olvastán világosság gyúlt elmémbe, hogy hiszen én jól ismertem az isteni Diocletianus császárt, mivelhogy harmincegy éves voltam abban az esztendőben, amikor felvette a bíbort, s engem a „scrinium epistularum”, vagyis a császári

levelezés fogalmazójává kinevezni kegyeskedett, úgyhogy három évtizedig közvetlen közelében élhettem, tehát ebben az élemedett koromban is bízást vállalhatom e nagyszerű élet megörökítését, mert nem csillogó - ám üres és hiú - retorikai szólamokat és sallangokat óhajtok itt felhalmozni, hanem hiteles adatokat: tényeket, egy nagy uralkodó világokat átalakító cselekedeteit és intézkedéseit, mégpedig legnagyobb történetírónk, a halhatatlan Tacitus szellemében „sine ira et studio”, azaz szenvedélytelenül és elfogulatlanul.

Tehát vedd és olvasd, szentséges Constantinus, ezt az emlékezést, amely ugyan nem mindenben méltó sem a nagy halott geniusához, sem élő istenségedhez, ámde hajthatatlan őszinteségével és hűséges ragaszkodásával bizonyosan elnyeri a világ halott és élő urának kegyes hajlandóságát.

1

Az isteni Caius Valerius Diocletianus császár ama nevezetes Philippus Arabs, vagyis arábiai születésű Marcus Julius Philippus császár idején született, aki fekete arcú ember volt, akárcsak a dicső emlékezetű Septimius Severus, mindazonáltal rómainak érezte és vallotta magát, miként mindazok a barbárok, akik a mindenható testőrezred akaratából a császári bíbort felölthették. Az istenné avatott Philippus ugyan semmi emlékezetes dolgot nem művelt életében, de oly ritka szerencse jutott osztályrészéül, hogy éppen uralkodása idejére esett Róma alapításának ezredik évfordulója, amelyet világgraszoló fénnel és pompával, nagyszerű cirkuszi versenyekkel, gladiátori játékokkal, ezüstpénz-osztogatással, hetekig tartó nyilvános ingyen lakomákkal s hajnalig tomboló dáridókkal ünnepelt meg, nem szólván az áldozatok és körmenetek szemkápráztató pompájáról. Hosszú időre elcsitította Róma népének szüntelen nyugtalankodását, az állítólagos nyomor és nélkülözés örökös üvöltését, hiszen az ezeréves ünnep heteiben torkig töltekezhetett az istenadta nép minden földi jóval. Meg is jegyezte kiváló elődöm, Aelius Junius Cordus, a császárok történetírója, hogy „ha ilyen oktanul tömnik a népet, az lesz a vége, hogy nem éri be többé a napi szűkreszabott ínség-segéllyel, a gabonával és olajjal, hanem majd nemsokára sült csirkét és hozzá vörös bort követel”.

De egyszer csak véget ért a millenniumi Saturnalia is, a fekete császár elesett a Verona melletti csatában, fiát meggyilkolták, a tábornokok tovább marakodtak a császári bíboron, a nép tovább élte hitvány életét, a sült csirke és a vörös bor már csak álmaiban kísértett és - mint a nagyhangú népvezérek bömbölték - sorsa maradt, ami volt: a városban lakásuzsora és koplalás, falun végrehajtás és elszegényedés.

A fekete Philippus talán azt hitte, hogy az ezeréves ünneppel új aranykor köszönt a világra, ám a csillagzatok állása csupán Rómának jósolt új és virágzó ezer évet, hatalmat és boldogságot, a népnek semmit. Viszont az asztrológusok, a csillagképek tudósai, úgy magyarázták az égi alakzatok kedvező állását, hogy a nép sorsa ugyan nem változik - miért is változnék, hiszen az istenek örök és elháríthatatlan végzése az, hogy legyenek gazdagok és szegények, urak és rabszolgák -, de az elkövetkezendő ezredévben mindig lesznek bölcs és hatalmas vezérei. Vajon kell-e ennél nagyobb és több boldogság a népnek? - tették fel a kérdést a tudós asztrológusok. Erre a kérdésre mi magunk is határozott nemmel felelhetünk, hiszen a történelem is arra tanít, hogy a bölcs és hatalmas vezérek, azaz császárok uralkodása maga a földreszállt aranykor.

Ezt a történelmi igazságot cáfolhatatlanul megerősíti annak a férfiúnak a példája, aki éppen a millennium évében született, abban az esztendőben, amelynek minden újszülöttje, akárcsak maga Róma is - a legszerencsésebb csillag, a tündöklő Venus fényében és a kivételes szerencsét hozó Bika jegyében érte meg akár ezredik, akár első születésnapját.

Az istenek s főképpen a magasságos Helios különösen kegyelmes ajándéka Rómának s az egész birodalom népének, hogy bölcs és hatalmas jövődöbéli vezére, az isteni Diocletianus, éppen ebben az emlékezetes és boldog esztendőben születhetett. Történelmi forrásaim legalábbis ezt az esztendőt mondják születése évének, s nekem semmi okom sincs kételkedni állításukban, hiszen a nagy császárnak egész élete és uralkodása csattanósan bizonyítja, hogy csakis kivételesen szerencsés csillagzat alatt születhetett, mivel az istenek ezzel is már eleve megmutatták, hogy őt nagyszerű sorsra rendelték.

2

Ennek az isteni rendelésnek mindennél ékeesebb bizonyága, hogy a nagy császár bölcsője illyricumi szegény parasztok viskójában ringott, ha ugyan egyáltalán volt bölcsője. Ámde ha volt, akkor a szegényes bölcső felett emberi szemeknek láthatatlanul is ott sugárzott Venus csillaga.

Dioclea volt szülőfaluja, ennek határában dolgozott a császári nagybirtokon apja, a Kis-Ázsiából idehurcolt egykori szabad paraszt mint rabszolga. Kötelességtudó, kemény, dolgos fiatal paraszt volt, feleségével együtt - akit a falubeli rabszolgaiányok közül választott -, megfogta a dolog végét, hamarosan felügyelő lett, majd alig tízesztendei példás munka után felszabadult; végre törvényesen is házasságot köthetett asszonyával s most már, mint önálló kisbirtokos dolgozhatott feleségével a jutalmul kapott földecskéjén. Kisfiúk, aki egyetlen gyermekük maradt, a millennium mámoros évében született s a szegény parasztemberek nem törték a fejüket, hogy valami cifra nevet találjanak a vaskos csecsemőnek, hanem az apja után a Diocles nevet adták neki.

A kis Diocles, alighogy fölcséperedett, máris osztozott szülei munkájában és gondjaiban, hiszen az a világ rendje, hogy a paraszt maradjon paraszt, túrja a földet, s termeljen gabonát, olajat, szőlőt, neveljen állatokat, elsősorban a dús földek birtokosainak, vagyis az uraknak s emellett magának és családjának is annyit, hogy életét és munkaerejét fenntarthassa. Ez volt és ma is ez a világ igazságos rendje, és valóban: egy szegény paraszt nem is álmodhatott arról, hogy fiát iskoláztassa. Miért is tette volna? A tudomány azoknak való, akik vagyoni helyzetüknél és előkelő származásuknál fogva az állam vezetésére hivatottak.

Mikor a kisfiú süldő legénykévé serdült, okos tanácsaival és életrevaló gondolataival egyre-másra tökéletesítette a kis gazdaság munkáját, úgyhogy Dioclesék jövedelme jócskán meggyarapodott, fiuk kivételes okosságának pedig híre kelt az egész faluban. Meg is szólította egyszer az idősebb Dioclest öreg szomszédja, Gillo, a mezőn: „Barátom, vajon tétlenül tűröd-e, hogy az istenektől kiváló tehetséggel megáldott fiad nyomtalanul elkallódjon a paraszti munkában? Jó, jó, tudom: sem sovány erszényed, sem alacsony származásod nem engedi, hogy iskoláztasd, de gondoldj arra, hogy még a legszegényebb parasztlegény előtt is nyitva van a katonai pálya, sőt, ha jó kiállítású, szép szál legény, izmos és bátor, s ezenfelül még tehetséges, akár a testőrségbe is beléphet. Márpedig a te fiadat az a magasságos Jupiter is praetorianusnak teremtette: ebben a kiváltságos testőrezredben könnyűszerrel tiszt lehet belőle, akár tábornok is, sőt, mivel szerencsés csillagzat alatt született - ki tudja, nem borítják-

e vállára majd egyszer a császári bíborpalástot, hiszen az ősi szenátusnak már csak annyi joga van, hogy megerősítheti méltóságában azt, akit a praetorianusok kikiáltottak császárrá. Emlékeztetlek Maximinus Thrax császárra, akit pontosan harminc esztendővel ezelőtt vertek agyon a praetorianusok, holott alig négy évvel előbb éppen ők kiáltották ki császárnak, egetverő lelkesedéssel. De ne érts félre: nem az a lényeges, hogy agyonverték - bár meghalni is szebb császári bíborban, mint paraszti condrában -, hanem az, hogy császárrá emelték. Ne mosolyogj, Diocles! Császár is lehet a fiadból, add katonának!”

Dioclesnek szöget ütött a fejébe az öreg Gillo biztatása, beszélt feleségével és fiával, s a vége az lett, hogy az ifjú Diocles két hét múlva, éppen a huszadik születésnapján, elgyalogolt Salonaeba; vastag husángra akasztott jól megtömött iszákját úgy vitte a vállán, mint a katonák a poggyászukat, s már szinte katonának is érezte magát. Egy darabig ácsorgott a tengerparton, bámulta a pompás kikötő eleven forgalmát, aztán megkereste a Claudius császárról elnevezett s a „Hűséges” jelzővel kitüntetett VII. legio táborhelyét. Az őrszem a daliás fiatalembert Aurelius Gallus törzstiszt elé vezette. Gallus felkapta a fejét, s előbb tetőtől talpig végigmérte az ifjút, szakértő szemmel, szigorúan; tekintete szúrósan fürkészte halvány arcát, sasorrát, valósággal belefürödött keményen rátűző szemébe, kissé megpihent sovány arcán, erélyes metszésű száján, vékony ajkain, rövidre nyírt, szinte tüskés haján, s utoljára végigpásztázta szokatlanul magas, szikár, csontos-inas természetét.

Végül a tiszt szigorú vonásai megenyhültek, elégedetten bólintott, s intett az ifjúnak - aki eddig meztelenül állt előtte -, hogy öltözzék fel; aztán valamit írt egy kiterített pergamenlapra s megszólalt: „Diocles, alkalmasnak nyilvánítlak testőrszolgálatra. A holnap induló futárhajón Rómába utazol, s jelentkezel a praetorianus ezred táborában.”

Így indult el az isteni Diocletianus a katonai pályán, amelyen végül is az istenek sorába emelkedett. S dicső jövődjé felől már abban a pillanatban megbizonyosodott, amikor belépett a salonaei táborba, s a kapuőrség őrszobája előtt megpillantotta a „Hűséges VII. Claudius-legio” hadijelvényét.

Ez a jelvény pedig éppenséggel a Bika volt, amelynek jegyében született...

3

A tábori haruspex elvégezte a felavatási szertartást, és az áldozati állat belső részeiből csupa jó előjelet olvasott ki, úgyhogy a régi praetorianusok mindjárt szíves hajlandósággal fogadták az új bajtársat, aki nyilván az istenek kegyeltje. Megerősítette őket ebben a meggyőződésükben a tábori augur, aki figyelmeztette az új testőrkatonát, hogy már nevének is mélyértelmű jelentése van, mert e görög név értelme: „Zeus dicső fia”, amit latin nyelven „Jovius”-nak, vagyis Jupiter fiának kellene mondani. De az új katona vakmerőségnek tartott volna felvenni ily felséges nevet, mindössze annyit tett meg, hogy „Diocletianus”-ra latinosította nevét s büszkélkedő görögös nevétől örökre megvált.

Az illyricumi parasztfiúból lett Diocletianus pompásan megállta helyét a katonai pályán; példás magatartásával, bátorságával és komolyságával kivívta feljebbvalói és bajtársai becsülését egyaránt, úgyhogy tízévi szolgálat után elérte a törzstiszti rangot és Aurelianus, majd Probus császár alatt a galliai hadjáratokban győzelemről győzelemre vezette csapatait.

Egyszer Galliának Belgica nevű tartományában, valahol az Arduenna hegység rengetegeiben, éppen egy tisztáson lovagolt át törzskarával, amikor nem messze a sűrűben, százados tölgy

alatt, kőből épített oltáron lobogó tüzet vettek észre; a tűz körül talpig fehérbe öltözött férfiak és nők álltak, mindegyiknek fején tölgyfalevélből font koszorú, és furcsa hajladozás közben valami egyhangú karéneket gajdoltak. Diocletianus maga mellé parancsolta a tolmácsot, s megtudta, hogy ezek a druidák, vagyis a gallusok papjai és papnői, s itt a sűrű tölgyesben éppen titokzatos istentiszteletet tartanak. A tolmács arra is figyelmeztette Diocletianust, hogy a druidák nagyhatalmú varázslók, vajákosok és jósok, s jaj annak, aki megzavarja titkos szertartásaikat. Diocletianus csendet parancsolt, mire az egész csoport mozdulatlanul és némán megállt a tisztáson, hogy megvárják a szertartás végét és utána, ha lehet, értékes felvilágosításokat és tájékoztatásokat szerezzenek a papoktól.

De az oltár lángja hirtelen kialudt, a gajdolás elnémult, az oltár mellett álló papnő a váratlan jövevények felé fordult, kinyújtott jobbujával Diocletianusra mutatott, s a maga zagyva barbár nyelvén valamit rikoltzott a rómaiak felé! A tolmács közölte a vezérrel, hogy a papnő szeretne a színe elé járulni, ha ígéretet kap, hogy nem esik bántódása, és nem alázzák meg. Diocletianus tisztelte a bűbájosokat, a mágusokat, varázslókat s jósokat, tehát a tolmács útján biztatta a papnőt, hogy csak bátran járuljon elébe.

A papnő odalépett a vezér mellé, megköszönte nagylelkű ígéretét, s a tolmács útján megkérte: mutassa meg jobb tenyerét, mert ő abból ki tudja olvasni a jövődjét. Diocletianus isteni intésnek vette a papnő kérését, s odanyújtotta jobbuját. A papnő úgy állt ott a tisztás alkonyati félhomályában, mint hófehér túlvilági jelenés, majdnem földig érő kibontott szőke haja úgy hullámozott végig sudár termetén, mint az aranyzuhatag. Sokáig, figyelmesen és elmélyülten vizsgálta Diocletianus tenyerét, aztán felkapta fejét, szeme végigsiklott az ezüstpáncélon, s végül a vezér csontos, sovány, de szabályos és férfias arcán pihent meg révült tekintete. Félig lehunyta szemét, s szinte önkívületben sikoltotta a megígért jóslat szavait, két karját kitárta, hirtelen megfordult, és egész papságával együtt szinte nyomtalanul eltűnt a sötét tölgyesben. Diocletianus kérdően nézett a tolmácsra, s az nyomban felelt: „Azt mondta a papnő, hogyha megölsz egy vaddisznót, császár leszel!”

Nem sokkal ezután, mintegy harminchat éves korában, elérte a tábornoki rangot, s Carus császár kíséretében egyik hőse volt a perzsák elleni háborúnak és Ktesiphon elfoglalásának. A hosszú hadjárat alatt sokat vadászott a császár társaságában, s legtöbbször velük tartott a társascsászár Numerianus is, Carus fia. Vaddisznót ugyan harmincat is elejtettek a hadjárat alatt, maga Diocletianus legalább tizenkettőt, de bizony Diocletianusból csak nem lett császár, úgy hogy már szinte meg is feledkezett a druida papnő rejtélyes jóslatáról.

Ám az istenek nem ok nélkül adnak titokzatos intést kiválasztott hőseiknek. Íme, most is váratlan események döbbsentették meg a birodalmat: a hadsereg már éppen megindult Ktesiphonból, hogy hazatérjen, amikor futótűzként terjedt el a hír, hogy a főparancsnok, Aper tábornok, néhány cinkosa segítségével meggyilkolta Carus császárt. A gyászos hír legjobban éppen az ifjabb császárt, Numerianust döbbsentette meg; nem tudta mire vélni, mért gyilkolta meg édesapját a tábornok, hiszen nem kiáltotta ki magát császárnak! Aper azóta sem mutatkozott Numerianus környezetében, holott nemcsak alárendeltje, hanem apósa is volt az ifjú császárnak. Mikor aztán Kalchedonba ért a hadsereg, az elvetemült Aper újabb gyilkossággal tetézte eddigi gátlatlanságát: Numerianust is megölte.

Erre olyan felháborodás tört ki a hadseregben, hogy Aper, hiába hangoskodott és tiltakozott, maguk a tiszték hurcolták a tábornok elé, hogy ítéljenek az orgyilkoson. Mielőtt azonban erre sor kerülhetett volna, a tábornoki kar egyik kiváló tagja, Maximianus, az emelvény szélére lépett és harsány hangon elkiáltotta magát: „Téged kívánunk, Diocletianus császár!” Az óriási tömeg, tiszték és katonák, ércesen zúgta rá - ősi szokás szerint negyvenszer egymás után - Maximianus tábornok lelkes kiáltását.

Diocletianusnak minden porcikája remegett, csak jó néhány perc múlva ért tudatába a felismerés, hogy őt most császárrá kiáltották ki, tehát a druida papnő jóslata beteljesült. Azaz csak most fog beteljesülni, hiszen előbb meg kell ölnie a vaddisznót - mert ebben a pillanatban világosság gyúlt elméjében: hiszen itt áll előtte az orgyilkos Aper, ez a latin szó pedig vaddisznót jelent, és már tudta, mit kell tennie. A tábornokok legnagyobb meglepetésére lesietett az emelvényről, és kardját markolatig dőfte az igazi „vaddisznó” szívébe.

Mikor Diocletianus újra fellépett az emelvényre, Maximianus máris ráborította az új császár vállára a bíborpalástot, s közben ütemesen harsogott - ezúttal nyolcvanszor egymás után: - „Téged kívánunk, Diocletianus!” És Maximianus tábornok intésére még ötször, s utána még hétszer zúgta rá a hadsereg: „Szabadíts meg ellenségeinktől, Diocletianus!”

4

Most került rá a sor, hogy a hadsereg kívánsága szerint önmagát is, Rómát is megszabadítsa ellenségeitől. Ellenség pedig jócskán volt: lefelől is a birodalom nyugati felét bitorló Carinust verte le; a szerencsétlen Carus császárnak ezt az idősebbik fiát a Margus folyó mellett szenvedett vereség után egyik közkatonája szúrta le bosszúból. Hitvány és léha ember volt, senki sem sajnálta. Bár Diocletianus a tartományokba be-betörő hordákat erélyesen és gyorsan észretérítette és hazakergette, az egyiptomi lázadást is leverte, a perzsák harci kedvét is lehűtötte: a galliai bagauda-lázadással és a Britanniát bitorló Carausiusszal nem boldogult.

És ekkor megmutatkozott kiváló államférfiúi tehetsége. Felismerte az örökös forrongások, lázadások, bitorlások eredendő okát, s véleménye szerint ez nem volt egyéb, mint a birodalom óriási kiterjedése. Ezért hangoztatta sokszor: szinte elképzelhetetlen, mily súlyos gondok neheznek az uralkodó vállaira, s hozzátette: semmi sem nehezebb, mint *jól* uralkodni. Arra a következtetésre jutott, hogy ekkora területet egyetlen uralkodó már nem kormányozhat jól, tehát nyilván helyesebb volna megosztani a hatalmat. Az akkori veszélyes helyzetben, főleg a fenyegető galliai és britanniai válság miatt, ez valóban kitűnő megoldásnak látszott, mindazonáltal fél évszázad elmúltával megállapíthatjuk, hogy a kiváló katona és államférfi ezen a réven leküzdötte ugyan a belső lázongásokat, forradalmakat és polgárháborúkat, ám azzal, hogy előbb két részre, majd négy részre osztotta a birodalmat, kockára vetette az állam és a hatalom egységét. Elgondolása talán nem is annyira államférfiúi, mint inkább katonai szempontokon alapult: az egész birodalmat egy embernek védeni és kormányozni sokkal nehezebb, mint a négy részre osztott birodalmat négy embernek; így mindegyik könnyebben boldogulhat a maga kisebb területével.

Ennek az elvnek alapján mindjárt uralkodása második évében társuralkodónak vette maga mellé illyricumi földijét és régi hű bajtársát, Maximianus tábornokot, rábízta a birodalom nyugati felének kormányzását, maga pedig a Kelet uralmát tartotta meg. Egyik császárnak sem volt rózsás a helyzete: túlságosan nehéz feladat volt nyugaton a bagauda-lázadás és a britanniai bitorlás, keleten pedig a szüntelenül lázongó Egyiptom s a kihívó és pökhendi módon fenyegetődző Perzsia leverése. Éppen ezért Diocletianus úgy rendelkezett, hogy négy részre osztja a birodalmat: két császár lesz, Maximianus és Diocletianus, mind a kettő az Augustus címet viseli, s mindegyik mellett egy-egy társ-császár kormányozza majd a rábízott területet, Caesar címmel, azonban úgy, hogy Diocletianus marad a legfőbb úr, s a másik három köteles az ő felügyeletét és irányítását elfogadni. A hatalomnak ilyen megszervezése, véleménye szerint, alkalmas volt arra, hogy a megosztás ellenére is fenntartsa a birodalom egységét.

Bámulatos rendszer volt ez, megszervezését maga Diocletianus hajtotta végre. Kinevezte a két Caesart: maga mellé a hatalmas testű, elhízott, kemény és kegyetlen tábornokot, Galeriuszt, a nyugati Augustus mellé pedig a galliai vezénylő tábornokot, Constantiuszt nevezte ki. Diocletianus székhelye Nikomedeia volt; Maximianusé Észak-Itália legnagyobb és leggazdagabb városa, Mediolanum; Galeriusé a pannoniai Sirmium: dicső édesatyádé pedig a galliai Augusta Trevirorum, vagy rövidebb nevén Treviri.

Diocletianus azonban azt akarta, hogy ne csak a közös érdek és méltóság kösse össze a négy uralkodót, hanem az ennél szorosabb rokoni kötelék is. Leányát, Valériát, feleségül adta Galeriuszhoz; ugyanígy Maximianus is rákényszerítette leányát, Theodorát, a maga Caesarjára, Constantiusra, sőt még jobban egymáshoz láncolta az uralkodókat azzal, hogy mind a két Augustus örökbefogadta a maga Caesarját. Ezzel megoldotta a trónöröklés kérdését is: az Augustus halála esetén Caesarja örökölte méltóságát, és rögtön ő is Caesart nevezett ki maga mellé!

Már említettem, szentséges Constantinus, hogy e történelmi események idején a császári levelezés fogalmazója voltam, s ekkor még arra is adódott alkalom, hogy ismételten láthattam őszentségét, sőt feljebbvalóm, a császári levéltár főnöke nemegyszer hozott nekem tőle apró pergamenlapokra írt utasításokat. Egy ízben meg kellett fogalmaznom a két Augustusnak azt a megállapodását, hogy húszévi uralkodás után mind a ketten lemondanak, s átadják a hatalmat Caesarjaiknak; ekkor tette asztalomra a főnököm Diocletianusnak ezt a feljegyzését: „Az idősebb Seneca írja, hogy az uralkodói hatalom akkor lehet csak üdvös és áldásos, ha meghatározott rövid időre korlátozzuk.” Valóban kitűnő államférfiú volt tehát az az uralkodó, akinek elhatározásait a bölcsék tanításai sugallták.

Miután tehát a hatalmat megosztotta, és az uralkodás rendjét megállapította, az Augustusok és Caesarok nekiláttak feladataik elvégzésének. Véleményem szerint mind a négynek a tetteit érdemes az utókor számára feljegyezni, okulásul eljövendő nemzedékeknek.

5

Maga Diocletianus innen kezdve évekig hadakozott Afrikában és Kis-Ázsiában, leverte az észak-afrikai ellencsászárokat és lázadókat, de a mindig nyugtalankodó Egyiptomban csak hosszú és nehéz harcok árán sikerült rendet teremtenie.

Ezen a hadjáraton, szentséges Constantinus, ott voltál a nagy császár közvetlen közelében, mint az egyik csapattest vezére. Nemcsak élvezhetted az ő kitűnő hadvezéri művészetét, hanem ő is élvezte finom és művelt társalgásodat, úgyhogy egy alkalommal az udvar előtt nyilvánosan „szeretetre méltó” fiatalembernek nevezett. Ezenfelül pedig maradandó élményed volt, hogy Egyiptom évezredes csodái közt láttad a legnagyobb csodát: Aión főisten születés-napi ünnepét a január hatodikára virradó éjszakán, és láttad rémületes szobrát. Ez volt az az egyetlen és egyetemes főisten, amely Egyiptom száz meg száz istenét mind magában egyesítette. Oroszlánfejű isten ez, homlokán, kezein és térdein mágikus keresztjelekkel. Talán nem vakmerőség feltételeznem, hogy akkor fogamzott meg benned, örökkévaló császár, a vallások egyesítésének gondolata és az örökkévaló istenség titkos jelének, a keresztnek emléke.

Magát a fővárost nyolc hónapig kellett ostromolnia Diocletianusnak, végül is elpusztította a vízvezetékeket, úgyhogy a város kénytelen volt megadni magát. A bennszülött trónbitorlót kivégeztette, bosszút lihegő hadseregének szabad dülést és fosztogatást engedélyezett; eközben a katonák ezerszám gyilkolták le a főváros lakosait. S nemcsak a főváros bűnhődött

keservesen lázadásáért: két másik várost földig romboltatott a császár. De a megtorlás után alkotó munkát is végzett Egyiptomban: újraszervezte a közigazgatást, erődtímenyeket építtetett, és az egyik sivatagi nép harcosaiból határőrséget állított fel.

Amíg ő Egyiptomot s utána Észak-Afrikát lecsendesítette és megtisztította a bitorlóktól, Galeriusra azt a feladatot bízta, hogy verje le az örökké békétlenkedő és támadó perzsákat. Galerius kétszer is megtámadta őket, de sikertelenül, harmadik támadását pedig oly könnyelműen és vakmerőn hajtotta végre, hogy a perzsa király tönkrement, s hadseregének javarészét lemészárolta. Mikor csapatainak roncsaival visszavonult Szíriába, éppen akkor érkezett oda a sikeres egyiptomi hadjárat után Diocletianus. A császárt annyira felháborította Galerius Caesar csúfos veresége, hogy nyomban leparancsolta lováról, s kényszerítette, hogy a tisztek és a katonaság szemeláttára, azon bíborpalástosan, gyalog fusson a robogó császári fogat mellett. Egy mérföldet kellett loholnia a szerencsétlen Galeriusnak, míg végre az Augustus megkegyelmezett neki.

Szentséges Constantinus, magad is tanúja voltál ennek a szörnyű megszállásnak s így tudod, hogy Diocletianus nemcsak megalázni tudott, hanem fölemelni is. Megállíttatta kocsiját, a holtfáradt, izzadó és lihegő pohos Galeriusnak megparancsolta, hogy üljön fel lovára, induljon, s addig szeme elé ne kerüljön, amíg le nem győzte a perzsákat! Mivel azonban tudta, hogy kimerült és csüggedt hadseregével nem kockáztathat ütközetet, válogatott illír és gót harcosokból összeállított friss hadsereget adott parancsnoksága alá.

Galerius most már megemberelte magát: ügyesen maga után csalogatta a perzsákat Armeniába, s mivel a zord hegyek közt a lovas perzsa sereg sokkal nehezebben mozgott, mint az Euphrates menti síkságon, a rómaiak hamarosan fölénybe kerültek, és a Caesar önbizalma is jócskán megnövekedett, hogy maga mögött tudta a rettenthetetlen és győzhetetlen illír-gót sereget. Sőt Galerius odáig merészkedett, hogy parasztruhába öltözött, két hű tisztjét is álruhába bújtatta, s velük együtt végigment a hegyoldalokban, völgyekben és szorosokban gomolygó és rendezkedő ellenség táborán; mindent alaposan kikémleltek, a perzsa tiszteket hamis hírekkel félrevezették, úgy hogy a perzsák csak harmadnapra várták a római támadást.

De Galerius már másnap hajnalban, még alig pítymallott, megindította a támadást, miután előbb teljesen bekerítette a perzsa sereget; az ellenség alig ocsúdott fel álmából, a vezérek alig ismerték fel a helyzetet a rettenetes zűrzavarban és a hajnali derengésben, úgy hogy nem is harc volt ez az összecsapás, hanem valóságos öldöklés. Ezerszámra hullottak a perzsák; sok olyan volt, akit álmában ért a halálos döfés; tisztek és katonák hanyatt-homlok menekültek, amerre láttak, amerre rést tudtak vágni maguknak a rómaiak acélgyűrűjén. Menekült a király is, úgy ahogy kiugrott az ágyából, fegyvertelenül, kétségbeesetten; csak a lova nyerítésére figyelt fel, odaugrott hozzá, felpattant a hátára, s ebben a pillanatban egy illír katona vállon sújtotta a kardjával; jókora sebet vágott rajta, meztelen hátát elöntötte a vér, majdnem lezuhant lováról, de végül sikerült megkapaszkodnia, és most már vadul vágatott a véres hajnalban. Nyomában száguldottak a perzsa harcosok, legelő a vezérek és főemberek: az óriási hadseregből alig néhány ezer ember menekült meg.

Megsemmisítő vereséget szenvedett a perzsa király; Galerius jóvátette minden eddigi kudarcát, diadala teljes volt, s ezenfelül óriási zsákmány jutott a kezére, kincsekkel zsúfolt sátrak, arany, ezüst, drágakő, bársony és selyem, a király hadipénztára és valamennyi felesége. A győzelem után Galerius bevonult Nisibisbe, és ezúttal Diocletianus megtisztelő fogadtatásban részesítette, s a legnagyobb kitüntetésekkel halmozta el. Galerius megbízottja büszkén hangoztatta a perzsák előtt a békétárgyaláson, hogy ura ezúttal bosszút állt a perzsa fogságba esett szerencsétlen Valerianus római császár kegyetlen megkínóztatásáért és megnyúzásaért. A birodalom biztonsága érdekében csupán azokat a határtartományokat vették el a perzsáktól,

amelyek a mostani háború előtt is római uralom alatt álltak. Diocletianus, miután így Délen és Keleten rendet és békét teremtett, fényes diadalmenetet tartott Rómában.

Ezalatt a nyugati Augustus, Maximianus, emberfeletti fáradozással igyekezett, súlyos harcok árán, eloltani a galliai lázadás és polgárháború tűzvészét. Maximianusnak most alkalma adódott megmutatni hadvezéri tehetségét, hiszen éppen ezt ismerte föl benne Diocletianus, mikor a Nyugatot, s főképpen a lángban álló Galliát és Britanniát rábízta.

Még az isteni Diocletianus császár bizalmas irodájában dolgoztam, amikor egyszer suttogni kezdték a palotai alkalmazottak, hogy a császár furcsa álmot látott, mégpedig három nap egymás után mindig ugyanazt: daliás férfialak jelent meg előtte, figyelmeztetőn fölemelte jobb karját, és ezt mondta: „Diocles, ne feledkezzél meg rólam!” Mivel mindenki tudja, mily nagy az álmok jelentősége, mindnyájunkat megriasztott ez a háromszoros álomlátás, és főképp az, hogy az isteni császár jól látta a jelenést, jól hallotta szavait, csak éppen az arcát nem ismerte föl, s reggel sem emlékezett rá. Végül megoldotta a rejtélyt: csak valamelyik gyerekkori pajtása szólíthatta őt gyerekkori nevén; ez pedig nem lehet más, mint Maximianus. Felhívatta tehát a palotába, közölte vele, hogy maga mellé veszi társcsászárnak, s ezzel bocsátotta el: „Vedd fel a bíort, és ne zavard többé a császár éjjeli nyugalma!”

Maximianus, most már mint Caesar, megindult a veszedelmes galliai lázadás leverésére. Ezt az átkos forradalmi mozgalmat bagauda-lázadás néven emlegetik forrásaim: a hivatalos állami iratok, rendeletek és jelentések, amelyek az irodában mind megfordultak kezemen. A gallus „bagauda” szó annyit jelent, mint „banda”, és valóban ráillik ez a megbélyegző név arra a szedett-vedett csöcselékre, amely eladósodott parasztokból, naplopókból, munkakerülőkből és hitvány rabszolgákból verődött össze, rabolt, fosztogatott, gyilkolt, elpusztította a falvakat, a kisvárosokat, sőt vakmerőn még nagy városokat is megtámadott, feldúlt és kifosztott: ez a sors érte Augustodunum városát.

Ez az alja népből összeverődött horda napról napra növekedett, s hamarosan százezer főnyire szaporodott. A lázadók már önálló galliai császárságról álmodoztak, s két elszánt vezérük, Aelianus és Amandus, fel is vette a bíort. Ezenfelül megvetették lábukat egy szigeten, a Matrona és a Sequana összefolyásánál, az ott talált ősi földvárat sáncokkal és bástyákkal megerősítették s ezen a hozzáférhetetlen helyen majdnem két évig tartották magukat. Maximianus hadvezéri tehetsége most mutatkozott meg igazán: ezt a bevehetetlennek hitt erődöt jól megtervezett s egyúttal merész támadással elfoglalta, földig romboltatta, minden lázadót legyilkoltatott; néhány ezer emberük az őserdőkbe menekült, de a római hadsereg valamennyit összefogdosta, és az utolsó emberig lemészárolta.

Ez lett a sorsuk a lázadó rabszolgáknak, parasztoknak, napszámosoknak és kisbérlőknek, akik néhány hangadó uszítására legyilkolták földesuraikat, fölégették villáikat és palotáikat, elpusztították állataikat és terményeiket, s ezzel a forradalmukkal a tartomány s egyúttal a birodalom békéjét és biztonságát veszélyeztették. A két „parasztcsászár” a keresztfán végezte be hitvány életét.

Amíg Maximianus leverte a szörnyű lázadást, és jutalmul elnyerte az Augustus-rangot, addig dicső atyád, Constantius Caesar - akinél szelídebb, jóságosabb és nemesebb férfiút addig még nem hordott hátán a föld, akivel nemcsak az történt meg, hogy barátaitól kérte kölcsön a díszes asztalneműt, ha idegen uralkodókat vagy követeket kellett vendégül látnia, hanem az is, hogy amikor egy ízben Diocletianus császár követe meglátogatta, híveivel és barátaival a palotába hordatta díszes edényeiket, kincseiket és műtárgyaikat: hadd jelentsék udvara pompáját császáruknak, s ne kelljen szégyenkeznie becsületes szegénységén, hiszen ő nem gyűjtött kincseket, hanem mindenét a hadseregnek és hazájának áldozta: mikor pedig a követek

eltávoztak, mindent visszaadott barátainak - tehát Constantius Caesar nagy erővel megindult Britannia ellen, és ragyogó hadvezetésével véget vetett a bitorló Carausius évek óta tartó garázdálkodásának. Dicsőséggel végezte be nehéz feladatát, s voltaképpen ő tette fel a koronát Diocletianus birodalomszervező, s úgyszólván új honalapító művére. És mikor győzelmei révén újra büszkén szárnyalhatott a római sas a visszahódított Britannia felett, a tartomány fővárosában, Eboracumban a Párkák kegyetlen végzése épp akkor vágta el dicső élete fonalát. Nem akarom feltépni sajnó sebeidet, szentséges Constantinus, inkább felségesnek magasztalom az ő korai halálát, mert a bölcs Seneca szavait idézgetem magamban: „Ne keseregjünk korai elmúlásán, hanem inkább adjunk hálát a győzhetetlen Heliosnak, hogy élt, és hogy a miénk lehetett.”

6

Az isteni Diocletianusnak első dolga volt új és fényes fővárost adni a birodalomnak, mert Róma már csak jelképes főváros volt, onnan már nem lehetett kormányozni a hatalmas birodalmat, hiszen mérhetetlenül messze estek tőle éppen azok a területek, amelyeken a legveszedelmesebb és legharciasabb barbár népek laktak. Ezért a császár a bithyniai Nikomedeiát választotta székhelyéül, a Propontis egyik nyúlványának, az Astakenos-öbölnek partján fekvő szép nagy kikötővárost, amelynek neve évszázadok óta dicsőséggel ragyog Róma történetének lapjain, mert a fegyvereinktől rettegő Hannibal, végső kétségbeesésében itt vetett véget életének. De katonai szempontból, főleg a védelem szempontjából is fontos volt Nikomedeia választása, mert közelebb hozta a barbárokhoz a keleti birodalom középpontját, s egyúttal olyan fővárost akart építeni, amelynek fénye és ragyogása lenyűgözi a keleti népeket, s egyúttal elkápráztatja a rómaiakat is; mert pazar palotáival, márványtemplomaival, középületeivel, vásárcsarnokaival, pompás kikötőjével, császári palotáinak óriási tömbjével, fejedelmi kertjeivel, szökőkútjaival, mesterséges tavaival és vízeséseivel, Capitoliumával és főiskolájával, s nem utolsósorban az izgalomtól és szenvedélyektől viharzó cirkusszal minduntalan és minden ízében Rómára emlékeztetett. Aki hajón érkezett és megpillantotta a dombok enyhe hajlatain teraszszerűn elébe táruló várost, a gyümölcsösök és szőlőskertek koszorújában, meglepetten és szívbéli gyönyörűséggel szemlélhette a természetnek és művészetnek e csodáját. Csak az örökösen döngő és csattogó, óriási kiterjedésű állami fegyverkovácsműhely emlékeztette az idegent arra, hogy odafent a császári palotában, a keleti pompa ragyogása mögött szüntelenül háborús gondok virrasztanak.

Nikomedeia a hatalom és a szépség városa volt, ám szüntelenül rettegettségben tartotta ádáz ellensége, a földrengés. Ennek szörnyű pusztításairól jegyezte fel az amaseiai Strabon, a híres utazó, hogy egyszer egy hírhedt leánykereskedő negyven gyönyörű leánykát vásárolt össze a delosi rabszolgapiacon, s boldogan szállította értékes zsákmányát Nikomedeiába, mert tudta, hogy ebből az egyetlen szállítmányból óriási vagyont harácsol össze. Éjszakára Prainetos faluba tért be a leányokkal, elszállásolta őket, s nyugodtan álmra hajtotta fejét. Éjjel azonban irtózatos földrengés támadt, megnyílt a föld, s a negyven gyönyörű leánykát mindenestül elnyelte, de velük együtt pusztult el a hitvány kerítő is.

Mikor a császár elhatározta, hogy itt építteti meg az új fővárost, akkor még el sem takarították az előző földrengés nyomait: összeomlott házak, beszakadt tetők, törmelékek és romok borították az utcákat és tereket, a lakosság pedig összezsúfolódott az épségben maradt épületek, műhelyek és raktárak helyiségeiben. Diocletianus azzal kezdte, hogy leromboltatta az összeomlott vagy megsérült házakat, s mindeneke előtt a császári palotát és a középületeket építtette meg. Maga a császári palota olyan óriási területet foglalt el, mint Róma egy egész

kerülete s volt benne minden: bazilika, templom, fürdő, cirkusz, pénzverő, fegyverraktár, külön-külön lakosztály feleségének és leányának, trónterem, fogadótermek, várócsarnokok, könyvtár és hivatalok: az egész palota a márvány arany, bronz, citrusfa művészi pompájában ragyogott. Ha egyiptomi, perzsa, armeniai, sarmata, gót vagy akármilyen barbár követség betehette lábát a szertartásterembe, vagy éppen a trónterembe, szinte megnémult a gyönyörűségtől. És ha a fogadás megkezdődött, az ezüstpáncélos testőrök, a díszruhás udvari tisztviselők, kamarások, udvarmesterek és szertartásmesterek nyüzsgése, elefántcsont-fogantyús pálcáik koppanása, drágaköves gyűrűik és nyakláncaik tündöklése, bársony és selyem köntöseik és palástjaik suhogása valóságos szent áhítattal töltötte el az idegeneket. S ha bejutottak a császár szentséges személye elé, föl sem tekinthettek addig, amíg földre borulva, homlokukkal a kincseket érő keleti szőnyeget érintve el nem végezték az adoratio, vagyis az isteneknek kijáró hódolás szertartását. Csak akkor kelhettek föl, amikor a főszertartásmester arany-elefántcsont botja hármaskoppantásával jelt adott, és felszólította őket: járuljanak „urunk és istenünk” színe elé.

Igen, már Diocletianus császár megkövetelte ezt a „dominus et deus” megszólítást, hadd lássák a barbárok, hogy a római császár semmivel sem marad el az ő uralkodóik méltósága mögött. Ha aztán föltekintettek a császár szent személyére, s megpillantották gyémántoktól szikrázó aranydiadémját, ezüstpáncélja fölött az arannyal hímzett bő bíborpalástot, bal kezében a rubinból csiszolt gömböt, az Ég jelképét, jobbójában az elefántcsont-jogart, rajta az arany sassal, lábain a smaragdokkal és gyöngyökkel kivarrt bíborszínű bársonycipőt: szinte elfulladt a hangjuk, alig tudtak megszólalni. Miután előadták uralkodójuk üzenetét, s az írást átadták a főkamárnak, a főszertartásmester hármaskoppantott, Diocletianus felállt, alig észrevehetően biccentett, s a követek mélyen meghajolva kihátráltak a teremből. Mindennek hamarosan híre ment a keleti országokban, s a barbárok nemsokára csodákat meséltek a római istencsászár palotájáról és pompájáról. Azt hitték ezek a műveletlen barbárok, hogy csak az ő uralkodójukat illeti meg az isteneknek járó hódolat, ám most láthatták, hogy Diocletianus valósággal földreszállt isten, maga a megtestesült Helios.

Már Aurelianus császár felismerte, hogy a keleti barbárokat csak úgy lehet őszinte tiszteletre és hódolatra kényszeríteni, ha a római császár isteni pompájával és ragyogásával túlszárnyalja az ő királyaik szertartásait. Amit Aurelianus kezdett, azt az isteni Diocletianus betetőzte, úgy hogy azóta már a római császárság tekintélye, tündöklése és méltósága az egész világot elkápráztatja. Sőt mindketten még ennél is jelentősebb munkát végeztek a birodalom vallási életének egységesítésével. Aurelianus helyesen látta meg, hogy a sokféle nép sokféle vallása bizonyos mértékben elidegeníti főképp a keleti tartományokat Rómától, a zsidóság is folyton fészkelődik, a kereszténység pedig határozottan az ősi államvallás megsemmisítésére tör, sőt a maga körén belül is számtalan - s egymással folyton marakodó - felekezetre szakadozik. Ennélfogva érett megfontolás után úgy döntött, hogy a birodalom egységesítése megkívánja a vallás egységesítését; s mivel a birodalom legtöbb népe a fény, a termékenység és az élet legfőbb, sőt egyetlen forrását, a Napot vallja istenének, ha különféle neven is, rendeletet adott ki, hogy a birodalom legfőbb istene ezentúl Helios legyen, a „győzhetetlen Napisten”, vagy ahogy ő írta: „Sol invictus”. Ez egyúttal kiváló politikai cselekedet is volt, mert elvette a barbároktól Heliost, s ezzel közös nevezőre hozta Keletet és Nyugatot. Ezt az intézkedését magáévá tette, és felújította az isteni Diocletianus, a társuralkodókkal együtt, akik közül különösen dicső atyád, Constantius volt meggyőződéses híve Helios tiszteletének, akárcsak te magad, szentséges Constantinus, aki ennek az új fővárosnak, Constantinopolisnak legragyogóbb ékességéül éppen azt az aranyozott szobrot szántad, amelyet máris hódolattal tisztel az egész nép, mégpedig Helios sugárkoronás óriási szobrát, amelynek fenséges feje a te isteni arcod vonásait viseli.

Említettem, szentséges Constantinus, hogy az isteni Diocletianus államférfiúi elgondolása a birodalom négyfelé osztásával éppen a birodalmi egység megmentése volt, s hozzátehetem: a vallási egység megteremtésének kulcsát a Helios-tisztelet általános kiterjesztésében látta, ami Szentséged felfogása szerint is a legegyszerűbb és legbölcsebb megoldása a birodalomban szinte tomboló vallási zűrzavarnak. Ennek az egységesítésnek azonban ugyanazok voltak az akadályai, akik a te bölcs uralkodásod alatt is: a szüntelenül fészkelődő izgága keresztények.

Távol legyen tőlem, szentséges Constantinus császár, hogy pusztán filozófiai meggondolások alapján elítéljek vagy nevetségessé tegyek bármely vallást, ám nem hallgathatom el, hogy Heliosban együtt van minden elképzelhető vallás minden istensége és minden tanítása, olyan értelemben, ahogy korunk legnagyobb filozófusa, Jamblichos kifejtette. Midőn hét esztendővel ezelőtt Nikomedeiában alázatosan szent színed elé terjesztette elméletét, legmagasabb helyesléssel adóztál rendszerének, amely lényegében nem egyéb, mint Aurelianus és Diocletianus vallási egység gondolatának elméleti magyarázata és igazolása. És az ő Helios-vallása, tökéletesen felépített rendszerével minden ízében alkalmas arra, hogy a világ minden istenét az egyetlen Helios szent személyében egyesítse, és megteremtse az Aurelianus óta sóvárgott birodalmi államvallást, amelyben minden eddigi vallás megtalálhatja a maga eszményeinek tökéletes megvalósulását.

A birodalom minden vallása s minden józan és hűséges polgára örömmel fogadta az egységes Helios-vallás gondolatát, mert ez egyúttal a népek egységének megvalósulását is jelentette volna, csak két vallás zárkózott el a nagyszerű gondolat elől: a zsidóság és a kereszténység. Oktalan és rövidlátó elzárkózás volt ez, hiszen mindkét vallás főistenében - még a saját szent könyveik tanúsága szerint is - pontosan felismerhetők a Napisten jegyei, így mindkét vallás makacskodása valóságos megcsúfolása a józan észnek. A zsidóság magatartása még csak hagyján, hiszen mindössze ősi, babonás és misztikus tanításainak és nevetségessé szertartásainak megőrzésére szorítkozott, de emellett részt vett az államvallás kötelező szertartásain, és nem tagadta meg a hódolatot és áldozatot a császár isteni személyének geniusától, a kereszténység azonban nem érte be effajta tartózkodással és semlegességgel, hanem tagadta, sértette és csúfolta az államvallás elveit, tanításait és szertartásait, s ily módon szembehelezkedett a birodalom érdekeivel; azzal pedig, hogy megtagadta a köteles vallásos hódolatot a császár szentséges személyének geniusától, minden jogtudósunk véleménye szerint felségsértést követett el.

Filozófusaink hamarosan felismerték, hogy ez a zsidó eredetű felekezet furcsa és torz vegyüléke a zsidók, a barbárok és a rabszolgák kezdetleges bölcsességének, merő babona, démonoktól rettegő és ezért démonüző, bűbájosság, művelt emberhez méltatlan istentagadás, egyúttal tagadása az életnek, az örömnél és a szépségnek: a halál sóvárgása, amit az is bizonyít, hogy szüntelenül a világ végét várják, mert akkor - így hirdetik - elkövetkezik az ő „országuk”, vagyis uralkodásuk. Nagyon jól értjük, mit jelent az ő homályos és jelképekkel zsúfolt nyelvükön a „világ vége”: semmi egyebet, mint Róma pusztulását. Az isteni Diocletianus tehát úgy határozott, hogy Róma megmentése érdekében erélyes hatósági, elsősorban rendőri és bírói rendszabályokat foganatosít emez istentelenek, felségsértők és összeesküvők ellen. Ezt ők üldözésnek nevezték, holott nem volt egyéb, mint az állam jogos önvédelme a felforgatók ellen. A keresztények pedig nemhogy észretértek és megjuhászodtak volna, hanem még ádázabban megmakacsolták magukat, és sokan közülük a kínzásokat és a

halált is elszenvedték, dacosan és megátalkodott közömbösséggel, mint egykor a megvetésre méltó - hősiességükkel kérkedő, ám voltaképpen élettagadó és gyáva - stoikusok.

Ez a szégyelletes eltévelyedésük annál sajnálatosabb, mert a kereszténység kezdetben bizonyos elkerülhetetlen társadalmi igazságtalanságok enyhítése és kiküszöbölése érdekében lépett fel: a társadalmi egyenlőség ábrándos igényét hangoztatta, holott jogosnak ismerte el a vagyont, a vagyonszerzést és a rabszolgaságot, és a kiegyenlítődést a gazdagok jótékonykodása révén óhajtotta megvalósítani. Ha megmarad eredeti célja mellett, békésen beleilleszkedhetett volna a fennálló társadalmi rendbe, és még az sem borította fel az állam rendjét, hogy egyes csoportjaik vagyonszösségben éltek, persze oly módon, hogy egy-két rajongó vagyonos ember szétosztotta vagyonát úgynevezett „testvérei”, vagyis a földhözragadt szegények, tönkrement emberek, hitvány rabszolgák, s egyéb efféle alja nép között. Ily módon nemcsak beleilleszkedhetett volna a római társadalomba, hanem hasznos segítőtársa is lehetett volna az államnak abban, hogy hozzájárul a szegények, árvák, özvegyek, aggok és nyomorékok gyámolításához. Hiszen az állam éppen eléggé súlyos terhet vállalt a munkanélküliek segélyezésével: a napi olaj- és gabona-fejadagok kiosztásával, és semmiképpen sem lehet feladata és kötelessége dologtalan rajongók és megkötyagosodott rabszolgák támogatása. Nincs és nem is lehet olyan társadalom, amelyben ne volnának a birtokosok, vagyonosok és gazdagok mellett szegények is, sőt a történelem arra tanít, hogy mindenütt és mindig jóval több a szegény, mint a gazdag. S ez a világ természetes rendje; mert a sok millió rabszolga és szegény kétségtelenül éhen halna a néhány ezer gazdag nélkül.

Az életet tagadó és ábrándosan jótékonykodó kereszténység azonban hamarosan a cselekvés terére lépett; kiderült, hogy addigi magatartása csak leplezése volt igazi céljának, az államvallás megdöntésének és az állami főhatalom megszerzésének. Mint fentebb említettem, Diocletianus ezt a veszedelmet fölismerte, és kemény rendszabályokat fogantatott leküzdésére: a keresztény tiszteket és tisztviselőket, ha megtagadták a kötelező áldozatot, elsősorban a császár geniusa előtt, elbocsátotta állásukból, vagy eladatta rabszolgának; majd bírói ítélettel megkínóztatott és kivégeztetett minden ellenszegülő keresztényt, leromboltatta templomaikat, elégettette úgynevezett szentkönyveiket, holott ezeknek híg és kezdetleges bölcselkedése még a tüzet sem érdemelte meg. Galerius és Maximianus kíméletlenül végrehajtotta a császári rendeletet, dicső atyád azonban, szentséges Constantinus, bölcsen látta, hogy ez az erőszakos módszer „a betegségnél is rosszabb orvosság” volna, s különben is végtelen jósága és szelídsége visszariadt a kegyetlenkedéstől, úgy hogy a császári rendeletet csak éppen tessék-lássék hajtotta végre. A keresztények, ahelyett hogy hálások lettek volna a kíméletért, nyomban azt a hírt terjesztették, hogy az isteni Constantius keresztény volt, ami természetesen rút rágalom, hiszen pénzveretei és egyéb feliratai hitelesen tanúsítják, hogy egész családjával és udvarával együtt hűséges és rendíthetetlen híve volt Heliosnak.

8

Az isteni Diocletianus rendszerének - s ezzel a keresztények megrendszabályozásának is - az a nap vetett véget, amelyen Diocletianus uralkodásának huszadik évfordulója érkezett. A császár hű maradt rendszerének ahhoz az alapelvehez, amely egy-egy Augustus uralmát húsz évre korlátozta, és az évfordulón lemondásra kötelezte. Éppen május elsejére esett ez a nap. Nikomedeia mellett, három mérföldnyire a várostól, épp azon a dombháton gyülekezett a két legiónyi helyőrség díszbe öltözött tizenkétezer harcosa, ahol annak idején Galerius átvette a börtört Diocletianustól.

A fennsík fölött emelkedő magaslat sziklacsúcsán Tyche istenasszony aranyozott bronzszobra szikrázott a májusi napsütésben: bal kezében evezőt tartott, jobbában búzakalásznyalábot, de a város kereskedelmi és mezőgazdasági jellegének hangsúlyozása mellett az istenasszony sugárkoronás feje a birodalom szerencsésének és dicsőségének is jelképe és megdönthetetlen biztosítéka volt.

A márványkorláttal elkerített tágas emelvényen már ott állt a pohos, nyakig szőrös, lötytyedt tokás Galerius; kegyetlen tekintete gúnyosan suhintott végig az emelvény előtt sorakozó méltóságok, udvari főtisztviselők, tábornokok és törzstisztek során, végül megállapodott rajtad, szentséges Constantinus: „tribunus primi ordinis”, első osztályú katonai tribunus, vagyis ezredes voltál akkor; ezüstpáncéldobban, ezüstsisakosan, vörös vezéri katonaköpennyel válladon olyan voltál ott az emelvényen, mint maga a földre szállott Mars hadisten. Galerius szeme éppen csak hogy végigröppent daliás termeteden, kegyetlen szája gúnyos mosolyra ferdült, és máris elfordította fejét az út irányában, ahonnan a csillogó vértzetben száguldó ezerfőnyi testőrség kíséretében vágatva közeledett Diocletianus négylovas aranyhintója.

Az isteni Diocletianus, a hatalmas termetű öregember, megviseltnek látszott, mikor fölment az emelvényre. Itt a palotán kívül, nem volt kötelező az adoratio szertartása, elegendő volt a mély meghajlás, amellyel az udvari előkelőségek köszöntötték és a katonai tisztelgés, amellyel, pattogó vezényszavakra, a sok ezernyi lándzsa és kard csattogása fogadta. Diocletianus elfogódottan és megilletődötten kezdett beszélni, s mikor odáig ért, hogy mennyire megviselte az utolsó húsz év sok harca és megfeszített munkája, elcsuklott a hangja, s a kemény és hatalmas öregember elérzékenyült. Szentséges Constantinus, te ama kevesek közé tartoztál, akiket szeretett, és éppen téled hallottam, hogy téged is megrendített a megható búcsúzásnak ez a jelenete, s magad is tanú vagy rá, hogy az öreg császár szemében könnyek csillogtak. Valóban felejthetetlen és mélységesen megindító volt a világ urának ez az önkéntes lemondása a korlátlan hatalomról: a jellemszilárdságnak és a lelki nagyságnak ez a páratlanul nagyszerű és hősies történelmi példája.

Síri csöndben hangzottak el a császár utolsó mondatai, amelyekben közölte, hogy ugyanebben a pillanatban jelenti be lemondását a bíorról Maximianus Augustus, a társuralkodó, Mediolanumban, és hogy Nyugaton dicső atyád, Constantius Caesar, Keleten pedig Galerius Caesar veszi át az Augustus címet és rangot. Végül a két új Caesar kijelölése következett, s mielőtt az isteni Diocletianus kimondhatta volna, hogy keleti Caesarnak téged jelöl ki, szentséges Constantinus, aki erre a méltóságra mindenképpen a legérdemesebb voltál, az erőszakos Galerius, vállán Diocletianus bíborával, lelépett az emelvényről, karonfogott egy ott álldogáló tisztet, felrángatta az emelvényre, szavába vágott Diocletianusnak, s harsányan kijelentette, hogy ez az új keleti Caesar.

Szinte megfagyott a vér mindenkiben erre a merényletre. Az öreg Diocletianus megfordult, lement az emelvényről, kocsijába szállt, s megindult a dalmáciai Salonae felé, ahol már várta pazar márványpalotája, dicső életének utolsó állomása.

A fiatalember, aki az új Augustus erőszakossága révén Kelet Caesarja lett, nem volt más, mint egy daciai műveletlen parasztlegény, Maximinus Daia, az egykori serdicaai birkapásztor, Galerius Augustus édes unokaöccse...

Diocletianus, a nagyszerű hadvezér és uralkodó, az erős kezű szervező, sorsukra bízta most már utódait, s visszavonult az óriási és pazar salonaei palota magányába, ahol csak kertészkedéssel foglalkozott, s hiába biztatta és hívta Maximianus, semmi áron sem volt hajlandó utódainak marakodásaiba és garázdálkodásaiba beleavatkozni. Csak egyszer vállalkozott még rá, hogy döntőbíró legyen méltatlan utódainak civakodásában, éspedig alig két évvel lemon-

dása után; ekkor a pannoniai Carnuntumba hívta össze tanácskozásra az egymásra irigyen acsarkodó Augustusokat és Caesarokat, s még egyszer, utoljára, békét teremtett köztük. Többé semmi könyörgéssel sem tudták kimozdítani egyszerű, bölcs és szemlélődő életéből.

Kétségtelenül mélyen elkeseríthette az isteni aggastyánt a zűrzavar és felfordulás, amely utódai alatt kockára vetette az ő kemény és szigorú államrendjének békéjét és áldásait, s talán ez is siettette halálát, ami még tizenegy évvel lemondása után is mélységes gyászba borította az igazi római hazafiakat, a béke, a rend, az egység hűséges híveit. A nagyszerű aggastyán a saloniai palota márványkoporsójában pihent el örökre; a csillogó lunai márványon ott ragyogott, a császári bíborpaláston, a drágaköves aranydiadém...

Bizonyára fájó szívvel szállt sírjába, hiszen meg kellett érnie szilárdan felépített rendszerének összeomlását, a tetrarchia, vagyis a négyes uralom csődjét, amit néhány méltatlan utódjának önzése és mohósága idézett elő, másrészt pedig az a belső ellentmondás, amely - sajnos, fonákul - a feldarabolás révén akarta megteremteni és megerősíteni az egységet. Ezt a rendszert azonban csak önzetlen és fegyelmezett uralkodókkal lehetett volna fenntartani; Diocletianus pedig csak egy volt.

S hogy valóban kivételes uralkodó volt, azt meggyőzőn bizonyítják maradandó alkotásai: a birodalom igazgatásának megszervezése, a hadügy rendezése és a pénzügy s az adórendszer teljes megújítása.

Mindenekelőtt mellőzte a szenátust, és helyette császári tanácsot alapított: ez döntött minden fontos állami ügyben, sokkal könnyebben és gyorsabban, mint a tiszteletre méltó ősi szenátus, amely - mivel Róma már nem volt az uralkodók székhelye - távol esett az Augustusok és Caesarok székvárosaitól. Ezenfelül a császár oly aprólékosan kidolgozott és gondosan felépített közigazgatási szervezetet teremtett, hogy csak kevés ügyben kellett a császári tanácshoz, a consistoriumhoz fordulni, mert a legtöbb államigazgatási kérdést már az első hivatali fokon elintézték. A négy kormányzóság - Kelet, Italia, Illyricum, Gallia - élén egy-egy praefectus állt, a tizenkét kerület élén egy-egy vicarius, és a százegy tartomány élén egy-egy praeses, s így mindössze száztizenhét főtisztviselő vezette a közigazgatást és a bíraskodást, persze megszámlálhatatlan kisebb rangú hivatalnok segítségével.

Ennek a sok tízezer tisztviselőnek az eltartása mérhetetlenül sok pénzbe került, s még jobban megterhelte az állami költségvetést a rengeteg katonai kiadás. A régi praetorianus gárdát feloszlatta a császár, s helyette új testőrséget szervezett, mindegyik Augustus mellé egy legiónyi, vagyis hatezer főnyi csapatot, mégpedig csak válogatott illyricumi katonákból. A sorkatonaság létszámát százharminckét legióra, vagyis hétszázkilencvenkétezer főre emelte, s ehhez járultak még a műszaki és szállító csapatok, úgy hogy a hadsereg létszáma megközelítette az egymillió főt. Ez az óriási katonai és polgári szervezet megkövetelte a legszigorúbb és legkíméletlenebb adókivetést és adóbehajtást. Diocletianus, mivel véleménye szerint elsősorban a nép élvezi a győzelem gyümölcsét, nem akarta fölmenteni a népet az áldozatok alól sem.

És mivel az adókért a kincstári tisztviselők személyesen is felelősek voltak, a sokféle adó és beszedelés kimerítette és végső nyomorba döntötte a birtokosokat és az iparosokat egyaránt. A császárnak azonban fontosabb volt a birodalom érdeke, mint az egyes polgárok jóléte és gyarapodása; abban is igaza volt az isteni Diocletianusnak, hogy nem pénzben, hanem terményekben követelte az adót, hiszen egyesek áruhalmozása, rejtegetése és üzérkedése aláásta a pénz értékét; ezenfelül pedig megnehezítette a hadsereg és az államigazgatás fenntartását az a lelkiismeretlen eljárás, hogy sokan otthagyták földjüket, s beszivárogtak a nagyvárosokba, mások pedig - kimondani is szörnyűség! - átszöktek a barbárokhoz. Az ilyen

nyilvánvaló hazaárulás kényszerítette az isteni császárt, hogy rendeletet adjon ki az árdrágítók, áruhalmozók és üzérek ellen, és az efféle bűncselekményekre halálbüntetést szabjon.

Óriási erőfeszítéssel igyekezett egyensúlyban tartani az állam pénzügyeit, jobb pénzt, sőt új aranypénzt is veretett, de az említett mérhetetlen kiadásokon felül még pazar építkezéseinek költségeivel is kénytelen volt megterhelni a birodalmi kincstárt. Az adózók nyögtek és szökdöstek, de a birodalom hatalmas volt, a hadsereg erős, a közigazgatás és bírászkodás mintaszerű, Nikomedeia ragyogó, Salonae palotája fejedelmi és a császár óriási római fürdője a világ egyik csodája. A barbárok tisztelték, rettegték és csodálták Róma erejét, szépségét és ragyogását.

Íme, szentséges Constantinus, szegényes szavaimmal így próbáltam fölleveníteni ennek a nagy életnek dicső emlékezetét, amit úgyis örökkévaló hűséggel őriz a te egész életed és dicső uralkodásod, maradandóbban, mint büszke érc- vagy márványszobor, s mint a bíbor tündöklése és az aranydiadém ragyogása a salonaei mauzóleum hófehér márványkoporsóján.

ELSŐ RÉSZ A NŐ

1

Meggörnyedt öreg paraszt baktatott az ősztér mellett: az ember is, az állat is zihált, amint fölfelé kapaszkodtak a domboldalon, az enyhe márciusi szélben, amely a tenger sós leheletét sodorta feléjük az Astakenos-öböl felől. A dombok déli oldalában már virágoztak a mandulafák, méhrajok zümmögtek körülöttük, kóstolgatták a közelgő nyár első édes ízeit. Az olajfűzek ezüstös levelei megcsillantak a félénk reggeli napsütésben s az útmenti vadrózsbokrok levelein még ott reszkettek a hajnali harmatcseppek. Nem messze az úttól egy körtefa repedezett kérgű, rücskös törzsén harkály kopácsolt, csak úgy fröcskölt csőre alól az apró faforgács.

Rózsaszín arcú, kékszemű kislány ült az ősztér hátán, görcsösen fogta a kötőfék két végét, büszkén, mintha ő kormányozná a jól megtermett állatot. A kislány lehetett vagy ötéves. Vállára omló hullámos szőke haja úgy megragyogott a napfényben, mint a cseppentett arany. Piros saruba bújtatott apró lábai ott harangoztak az ősztér hátáról jobbra-balra lelógó, degeszre tömött két iszák körül. A kislány tudta, hogy a két pohos tarisznyában az utolsó mogyorójukat viszik a nikomedeiai piacra, és hát emiatt nagyon elszontyolodott. Mert az volt a kedves játéka, hogy mókusnak mondta magát, fürgén föl-fölmászott az alacsonyabb fákra, „mókusnyelven” kuncogott, és egyre-másra mogyoróbelet ropogtatott. Ez persze sohasem fogyott ki a nyakába akasztott kis vászonzacskóból, hiszen szülei úgy mondták, hogy ami mogyorójuk termett, az mind az övé. S most mégis a piacra viszik eladni. Sehogy sem fért a kis fejébe, hogy mi történhetett.

- Nagypapa, mért adjuk el az én mogyorómat?

Az öreg fölnézett rá, és mintha könny buggyant volna a szeméből.

- Mert nincs pénzünk, mókuskám, és ezért sok pénzt kapunk a piacon.

A kislány elkomorodott, és többet nem kérdezősködött. Szörnyű sejtelem nyilallt kis szívébe, hogy hátha ezzel vége is a szép mókus életnek. Igen, nagypapa már tudta, hogy egyelőre vége: hajszoják őket a sokféle adó miatt, minden hónapban jön végrehajtó, ezenfelül minden termésük javát elviszi a kötelező beszolgáltatás; a földesúrnál is sok van már a rováson, mert - mint a legtöbb telepesnek, nekik is - tőle kell kölcsönkérni ekét, szerszámot, igásállatot. Diocletianus császár rendeletére kaptak ők is hat esztendővel ezelőtt nyolc hektár földet Tertullius kegyelmes úrtól itt a közelben, az öböl déli partján, Olbia faluban, mivel kevés volt a rabszolga. A földesúr tehát kénytelen volt a nagybirtok egy részét kisparasztok közt szétosztani; de ezeknek a colonusoknak, vagyis telepeseknek rosszabb sorsuk volt, mint a rabszolgáknak: néhány esztendő alatt a súlyos terhek miatt a kis birtok fele máris kicsúszott a lábuk alól, most meg piacra kell vinni utolsó tartalékjukat, ezt az ötven sextarius mogyorót, hogy az adóhátralékot kifizethessék.

Most jó ára van a mogyorónak, kap ezért a két kis zsákért vagy ötven denariust, ebből harmincöt az adó, a többi tizenötből pedig megélnék legalább egy hónapig, persze zöldségen meg babon, borsón, ami még megmaradt a tavalyi termésből. Mert nincs egyebük otthon, mint egy bánatos kecske, az adja a mindennapi tejet a kislánynak. Ezt az ősztért is a szomszédától

kérte kölcsön, mert magával kellett hoznia unokáját is, hiszen a szülei reggeltől estig a mezőn dolgoznak, s a gyereket nem hagyhatta otthon egyedül.

- Marcia, mókuskám - próbálta vigasztalni a kislányt -, apuka hoz neked estére madártojást, jó?

- Nem kell nekem madártojás, nagyapa. A mókus nem eszik madártojást.

- Hát akkor majd elcsenünk egy marék mogyorót ebből az iszákából, jó?

A kislánynak fölcsillant a szeme:

- Jó nagyapa vagy te, igazán!

Az öreg megállította az öszvért, jó mélyen belenyúlt az iszákba, és nagy marék mogyorót csurgatott bele a vászonzacskóba, amely - csupa megszokásból - most is ott csüngött a kislány nyakában. Innen kezdve Marcia megbékélt, csendben maradt, és az öszvér hátáról már nem hallatszott más hang, csak a folyamatos mogyoró-ropogtatás.

Fölértek a dombtetőre, és hamarosan kibontakozott előttük Kelet büszke és híres fővárosa, Nikomedeia. Az öreg néhány pillanatra megállította az öszvért, s tekintete gyönyörűséggel pásztázta végig a változatos tájat: lent a mélységben, ameddig a szem ellátott, az Astakenos-öböl végtelen kék vizét fodrozta a könnyű reggeli szél, messze a Propontis irányában lenge fehér ködök fátyolozták a partszegélyt, közvetlenül a város alatt óriási teherhajók közeledtek a kikötőgáthoz egyre lassuló evezőcsapásokkal, karcsú futárhajók siklottak könnyedén fehér vitorláik szárnyán, mint surranó sirályok, és a kikötő felől idáig elhallatszott a roppant kiterjedésű fegyverkovács-műhely porölyeinek szakadatlan ütemes csattogása.

Leereszkedtek a dombról, s most már szőlőskertek és gyümölcsösök közt haladtak a szelíd hajlatban; aztán megint egy kis kaptató, s mikor fölértek a második domb púpjára, feltárult ámuló szemük előtt a büszke főváros: három szinten, lépcsőzetesen kúsztak fel a kikötőtől a domb legfelső síkjáig az utcák, házak, paloták és templomok, sötétzöld levelű babérfák és nyúlánk ciprusok örökzöld koszorújában. A színes cseréptetők, a templomok márvány-ormozatai, a csillogó szobrok, az ezüstös szökőkutak és a habosan zuhogó vízesések fölött a domb legfelső szintjét a roppant terjedelmű császári palota foglalta el. Nem is egy palota volt ez, hanem paloták, fürdők, templomok, bazilikák, oszlopos sétalugasok és pompás tornacsarnokok végeláthatatlan sora: valósággal külön város volt ez a városban. A reggeli napsütésben vakítón ragyogott, szinte lángolt a paloták vörösréz tetőzete és rengeteg aranyozott kupolája. Káprázatos volt ez a szikrázó vörös-arany ragyogás. Innen a dombtetőről látták a városon túl, jó néhány mérföldnyi távolságban a sziklacsúcsot, rajta a tetőtől talpig bearanyozott Tyche-szobrot: a szerencse istenasszonya, a város és a birodalom védelmezője fenséges nyugalomban ült aranytrónusán, s kezében az evezővel és az aranykalászkokkal, a fenséges magasságból éppoly közömbösen nézte a háromsorevezős óriáshajót - amelynek átkozott gyomrában száznyolcvan markos rabszolga hajtotta a roppant hajót a súlyos evezőkkel, a korbácsos felügyelő ütemes vezényszavaira -, mint akár az agyonkínzott rakodómunkásokat vagy a fegyverkovácsokat, vagy a meztelen napszámosokat, akik mázsás márványtömböket vonszoltak fel a császári építkezésekhez a dombtetőre, karvastagságú köteleken, amelyek mélyen a húsukba vágtak, úgy hogy vérük összefolyt a verejtékükkel agyongyötört hátukon.

De hiszen ez az aranyos Tyche, miután kimérte mindenkinek a sorsát, éppoly közömbösen nézi a szentséges, fényességes, kegyelmes és méltóságos nagyurak s a rabszolgákból aranyat sajtoló gazdagok gondtalan gyöngyéletét, akárcsak az ő otthoni nyomorúságukat - gondolta magában az öreg. Hiszen ők szabad emberek ugyan, de még a rabszolgákénál is keservesebb a sorsuk: munka és koplalás, megint munka s megint koplalás, így morzsolják unt és ezerszer

gyarapodunk, csak nyomorgunk; nem loptam el a lidérc süvegét, nem találtam se nagy, se kis köcsög aranyat, de még egy megveszekedett réz sestertiust sem; de egy pohár meleg bort bízvást adhatsz, ha ugyan hitelezed az árát, amíg el nem adom a mogyorómat.

- Hogy én ne hiteleznék neked, két ast, édes egy cimborám? Hogy is fordulhat meg ilyesmi a fejedben? Hé, Scantilla - kiáltott ki a feleségének a konyhába -, gyere csak gyorsan! - A kövér, pirospozsgás kocsmárosné egy másodperc alatt ott termett az ivószobában, de meg sem mukkanhatott, Turdulus máris folytatta: - Ide hallgass: melegíts egy jó pohár lampsakosit a barátomnak, Vetrasinusnak, hiszen ismered! Hozz egy darab mézes palacsintát a kis unokájának, ennek a hogy is hívják...

- ...mókuskának - kottyantotta közbe a kislány.

- Mókuskának - folytatta a szapora szavú kedélyes kocsmáros -, aztán ide figyelj: a barátom ebben a két iszákban mogyoróbelet hozott eladni... Mennyit hoztál? - fordult Vetrasinushoz.

- Van vagy ötven sextarius.

- Megvesszük - mondta ki a határozatot Turdulus. - Mért vegye meg más? Netalántán az a dagadt görög ott a túlsó sarkon, az a bitang borhamisító Hydatios, akinek már a neve is vizet jelent? Hogy adod a mogyoródat, Vetrasinus? Különben mindegy. A mogyoró ilyenkor már ritka csemege, drága, de egy igazi kocsmárosnak aranyat ér; jobban csúszik rá a bor, mint az olajban pirított hagymára! Ötvenöt denariust adok érte, jó? Rendben van. Te meg, Scantilla, mit lopod itt a napot, mit tatod a szádat, hogy a Fúriák szánkázzák meg az ilyen mihaszna némbér hátát! Vidd be a mogyorót, térülj-fordulj, hozd a pénzt, a mézes palacsintát, a meleg bort, hozhatsz egy falas sült kolbászt is a cimborámnak, no mozogj, mozogj, mert különben úgy belecsípek a gömbölyű fenekedbe, hogy két hétig nem riszálod annak a tagbaszakadt díjbirkózónak, a Klados fiatalúrnak, akire olyan nagyon fáj a fogad, no majd én elveszem a kedved tőle, Hercules engem úgy segítsen! - Nagyot fűjt, aztán, hozzátette: - Édes egy cimborám, látod, nem dolgozik itt senki ebben a csapszékből, csak én egymagam!

És köténye csücskével letörölte izzadó homlokát.

Vetrasinus nagy csomó hulladék zöldséget nyalábolt fel az árusok asztalai alól, s odavetette az öszvérnek; az állat feléje fordította fejét, s hálásan nézett rá, meg a füleivel is legyintett kettőt-hármat, és ezt gondolta magában: „Derék ember ez az öreg.” És mohón s boldogan kezdte ropogatni a friss zöldséget.

Scantilla nyilván nem akarta, hogy a Fúriák megszánkázzák a hátát, s azt sem, hogy Turdulus sokat feszegetse a díjbirkózó-ügyet - mert mi tűrés-tagadás, a piacon már a verebek is csiripelték, hogy Klados valóban csipkedi is a csinos kocsmárosné gömbölyűségeit -, és már előre félt, hogy egyszer kiderül, mennyit eszik-iszik itt a szerelmes ifjú hitelbe. Ezért pillanatok alatt végrehajtotta férje parancsait: az ötvenöt denarius ott csörgött már Vetrasinus pénzes zacskójában, a finom fokhagymaillatos sült kolbász ott párolgott előtte az asztalon, a fűszeres lampsakosi meleg bor kellemesen csiklandozta az orrát, a mókuska pedig két kézre fogta az ujjnyi vastag mézes palacsintát, amely akkora volt, mint a telihold sárga tányérja, s észrevétlenül eltűnt a zsákmányával a piac forgatagában.

Az öreg nagyapa nyugodtan falatozott, jókat kortyolt a fűszeres borból, és szinte meg is feledkezett szemefényéről, a mókuskáról. Boldogan élvezte szerencsáját, hogy váratlanul és szinte minden fáradság nélkül milyen jól sikerült eladnia a mogyorót, s a tetejébe jól is lakott, mégpedig ingyen, mert régi cimborája egy fityinget sem fogadott el tőle. Nyilván a vendéglátás afféle áldomás volt, a találkozás és a jó mogyoróvásár öröme. Mindegy,

Vetrasinus hátradőlt karosszékében, testét átmelegítette a bor, elszongatta a piac z sivaja, s egy-két percre talán el is szundított.

Arra riadt fel, hogy valaki keményen megrázta a vállát. Főlnézett: jóképű, vidám tekintetű, izmos férfi állt előtte, lehetett vagy negyvenéves. Vetrasinus meglepetten kiáltott fel:

- Ó, Corfulenus, milyen szerencse! Ezer éve nem láttalak már!

- Hogy is láthatnál, hiszen nem jársz a piacra, én meg minden héten itt vagyok! Elbóbiskoltál, mi? Mit hoztál?

- Egy kis mogyoróbelet, már el is adtam. Hát te?

- Egy pár kövér gyöngytyúkot meg három kosár almát, kettőt már el is adtam: annak a csirkefogó Hermeiasnak a szakácsa vette meg. Tízszer annyit kaptam érte, mintha ősszel adtam volna el, de ilyen finom almát még az öregapja se látott annak a keszeg Hermeiasnak: sárga, puha húsu, rozmaringillatú, viaszos a héja, és ahány darab, mind egyforma. Ezt egyik paraszt sem tudja utánam csinálni!

- Én is jó árat kaptam a mogyorómért, ámbár nem szívesen adtam el, hiszen a kis unokámé volt, de hát holnap jön a végrehajtó... - Hirtelen eszébe jutott a kis Marcia. A homlokára csapott: - Szentséges úristen, hová lett az unokám!

Körülnézett, s hogy a kis Marciát sehol sem látta, nekiiramodott, már amennyire öreg lábai bírták, s pillanatok alatt eltűnt a tömegben. Corfulenus értetlenül bámult utána, csóválta a fejét, végül leült az egyik asztalhoz, és mivel Turdulus éppen nem volt bent a kocsmában, odaintette a rabszolgát:

- Hé, fiú, egy kancsó lampsakosit, a javából!

Türelmesen üldögélt, iszogatott, és kémlelte a hullámozó, ordító piaci tömeget, hátha egyszer kibukkan belőle az öreg Vetrasinus. De biz azt leshette! Az öreg átfurakodott a nyüzsgő és tolongó tömegben, szinte belesüketült az árusok harsány és zűrzavaros kiáltozásába, nagy nehezen elvergődött a piactér túlsó sarkába, belesodródott a halpiac förtelmes bűzébe, ami ugyan egy csöppet sem bántotta az orrát, hiszen otthon, Olbiában is szívesen lebzelt a tengerparti halpiacon, és arról ábrándozott, hogy milyen jó is volna egyszer egy jó kosár kagylót, csigát, rákot, ezüstpikkelyes keszeget, kék színű makrélát, pettyes lepényhalat meg afféle tengeri pókot összevásárolni, ízes hallevest főzni belőle, és egyszer amúgy istenigazában jóllakni! De hát ez mindig csak ábránd maradt! Halleves helyett bab, borsó meg kása volt a mindennapi eledel, nyáron egy kis juhtúró, a mókuskának meg kecsketej, köles és gesztenyelisztből sült lepény. Igaz is, hol a kislány? Egy gyereket adott a lányának az a magasságos Juno istenasszony, és ő, haszontalan vénember, erre az egyre sem tudott vigyázni. Máskor legalábbis megállt a lacikonyha előtt, ahol gyenge báránycombokat forgattak nyárson az izzó parázs fölött; máskor teli tüdővel szívta magába az ínycsiklandozó pecsenyék illatát, negyedórákat ácsorgott a libáskofák előtt, és addig nézte a kövér combokat, püspökfalatokat és omlatag sült libamájakat, amíg ki nem csordult a nyála, de most már rá se hederített a kínálkozó sok földi gyönyörűségre: meg kellett találnia a mókuskát, mert ha vándor csepű-rágók vagy rabszolgakereskedők szemfüles kerítőnői ellopták, akkor ő Vetrasinus - Polluxra! - az első fára felköti magát. Közben szakadatlanul zsongott, csattogott, harsogott, bömbölt körülötte a piac fülhasogató hangorkánja.

- Friss kolbászt vegyetek, itt a frissen sült fokhagymás kolbász! - Itt a nyárson pirított kecskepecsenye! - Báránycomb tessék, ropogós báránycomb tessék! - Itt a harmatos friss pacal! Bácsi, vedd meg, olyan fodros, mint a bazsarózsa! - Pálcikára szúrt mézes mandulát vegyetek! - Ide, ide, jó emberek, kóstoljátok meg ezt a mazsolás lepényt! - Datolyát, datolyát,

datolyát! Mézédés a datolyám! - Citromot csak tőlem, ez a gyönyörű citrom, bő a leve, olajos a héja, molyok ellen, kígyómarás ellen! Emberek, asszonyok, citromos vizet igyatok! - Citromot, almát, körtét, aszalt szilvát csak nálam vegyetek! Asszonyság, csak egy fontot ebből a piros almából! Majd kicsattan, olyan piros, akár a pofikád, hallod-e, fiatalasszony! Tartsd a kosarad, mennyit adjak? - Sült tököt vegyetek, sült tököt, parázs sült tököt, meleg a sült tök, tessék, tessék!

Nyurga fiú árulta a sült tököt, ezt kapkodták legjobban, de mindenre akadt vásárló; mindenki falatozott, hahotázott, rikoltzott: valóságos népünnepély volt a piac. Az árusok túlkiabálták egymást, a vevőket erőszakkal magukhoz ráncigálták, aztán következett az elmaradhatatlan alkudozás, bizonykodás, esküdözés, veszekedés, valahol pofon is csattant, épp a hatósági márványasztalnál, melyen ott voltak a hivatalos súlyok, hosszmértékek s a kisebb-nagyobb űrmértékek is. Az aedilis az egetverő zsvajból is kihallotta a pofoncsattanást, nyomban ott termett, és teljes rendőri tekintélyével rendet teremtett; a tettes még berzenkedett egy darabig, de az aedilis botja észretérítette: csak egyet suhintott a hátára, és az izgága atyafi máris lecsillapodott.

Vetrasinus már azt sem tudta, hová legyen izgalmban, amikor kétkerekű kocsi állt meg éppen a halpiac mögött, a tér sarkán. Kocsi mint kocsi, látott már éppen eleget, ismerte ezeket az óriási kerekű, vörösre festett boroskocsikat; nem is a parasztkocsis kedvéért figyelt fel rá, hanem azért, mert a kocsi mögött tucatjával kezdtek összeverődni az emberek. „Ott valami történik”, gondolta magában, hátha ott bámészkodik a kis Marcia is.

Megindult a kocsi irányában, s hát uramfia: az egyik bérház kapujában ott látja ám az ő mókuskáját! Ott áll kis kék tunikájában, még mindig majszolja az irdatlan nagy palacsintát, és izgatottan figyeli a kőküszöbön ülő fiúcskát meg kislányt, amint nekipirultan ujjmutatósdit játszanak: hol az egyik, hol a másik kapta elő a kezét a háta mögül, felvillantotta néhány ujját, s a másinak azonnal meg kellett mondania: hány ujjat villantott fel; ha eltalálta, egy szem diót nyert; a fiúcska előtt már alig volt dió, mert határozottan a kislány volt a szemfülesebb. Ha a másik kitalálta, hány ujjat mutatott fel a társa, nyert; olyasmi pedig nem fordulhatott elő, hogy a mutogatós letagadja a felmutatott ujjak számát. Ha valakire azt akarták mondani, hogy talpig becsületes ember, ezt mondták rá: „Ezzel akár sötétben is játszatsz ujjmutatósdit.”

Marcia elmerülten nézte a játékot, és nem is lepődött meg, amikor nagyapja a vállára tette súlyos parasztkézét: a mókuska természetesnek találta, hogy a nagyapa megvan, s itt van mellette. Dehogyan mentegette magát, hiszen semmi rosszat sem követett el; felmutatott a kapu fölötti vasrácsra, amelyen fehér szalagcsokrot libegtetett a szél:

- Nagyapa, mért van ott a fehér szalag?

- Azért, mókuskám, mert ebben a házban kislány született. Ebben a pillanatban harsogó, bugyborékoló, ujjongó nevetés csattant fel a vörös kerekű kocsi mögött. A kislányt máris noszogatta a kíváncsiság, hogy mi lehet ott, egyszerre megfeledkezett a fehér szalagcsokorról, s vonszolni kezdte a nagyapját a kis tér felé. Ott aztán olyan látványosság várta a kislányt, amilyenről eddig még álmodni sem mert. A nézők körben álltak, a kör közepén szabadon hagytak egy kis területet: ez volt a „színpad”; nagytermetű, sima szőrű, hegyes fülű, vöröses-barna lakoniai vadászkutya állt középütt; orrcimpái remegtek, s mikor a sárga tunikás idomító rövid korbácsa a levegőbe suhintott, a kutya a csattanásra oldalt fordította fehér foltos hosszú fejét, aztán megnyugodott. Kezdődhetett a mutatvány.

Vörös selyemruhába bújtatott majom ugrott ki a középbe, körültáncolta a kutyát, s az idomító kurta vezényszavaira bukfenceket vetett, tótágast állt, végül felpattant a kutya hátára. A kutya elkezdett körben keringeni, előbb lassan, aztán egyre gyorsabban, a majom pedig káprázatos

mutatványokat végzett a hátán: előbb lovagolt rajta, aztán fölállt, féllábon forgott, kézálást mutatott be, végül felugrott, a levegőben bukfencezett egyet, lehuppant a földre - miközben a kutya tovább futott -, s mikor a kutya egy vonalba került vele, villámgyorsan felpattant a hátára, s a nézők kacagása, tapsa, visítozása és ujjongása közben két kezével csókokat dobált a közönség felé. Az idomító csettintett a korbácsával, a két „művész” eltűnt az egyik kapualjban, és a sárga tunikás most öblös agyagtállal a kezében körbe járt, hogy összeszedje az önkéntes adományokat. Hullott is bőven a rézpénz a tálba, még a nagyapa is megengedte magának, hogy beledobjon egy ast, olyan szívből kacagott a mulatságos mutatványon a kis unokája.

Elég volt az élvezetből is, az izgalomból is, gondolta magában Vetrasinus, gyerünk vissza a kocsmába, Corfulenus bizonyosan nem tudja mire vélni, hogy hová lettem. Kézen fogta hát a kis Marciát, s megindult vele a piac másik vége felé; a tér közepén megcsodálta Diocletianus császár aranyozott szobrát, meg is pihent a talapzat márványlépcsőin a kislánnyal, mind a ketten belefáradtak a nagyváros forgatagába és a sokféle új élménybe. Furcsa ember lehetett ez a Diocletianus, gondolta magában: beszélték, hogy tavaly lemondott az uralkodásról, és átadta a trónusát meg a hadseregét meg a rengeteg aranyát egy másik nagyfejűnek, még a nevét se tudja; a másikat, ezét a Diocletianusét legalább tudta, hiszen húsz esztendeig ő volt a császár. De hát nem mindegy-e, hogy mi a neve a szentséges nagyúrnak, akinek a parancsára lenyúzzák a bőrünket? Egyik kutya, másik eb.

Föltápaszkodott, hátat fordított a szentséges nagyúr szobrának, és szép lassan visszaballagott a kocsmába. Corfulenus kitörő örömmel fogadta. Vetrasinus meg mentegetődzött:

- Ez a kis huncut az oka, hogy a faképnél hagytalak, Corfulenus. Meglógott, de szerencsére nem vészett el. Hol is hagytuk abba, cimborá? Á, igen, tudom: két kosár almát eladtál. Hát a harmadikkal mi lett?

- Azzal csak most történik valami: ajándékba viszem valakinek.

- Ejha! - csodálkozott el az öreg. - Száz denariust érő, ilyen almát csak úgy elajándékozni! Nő? Ugye? - hunyorított az öreg hamiskásan, és oldalba bökte Corfulenust.

- Hova gondolsz, öreg cimborá? - méltatlankodott Corfulenus. - Ilyen ajándékot nőnek? Csak nem ment el az eszem?

- Hát kinek?

- Hajolj ide, hadd súgjam a füledbe: Constantinusnak.

- Ki az?

- A galliai császárnak, Constantiusnak a fia. Alatta szolgáltam Egyiptomban; altisztje voltam, nagyon szeretett. No igyunk egy pohárral az egészségére. Hé, Turdulus, még egy kancsó lampsakosit!

A jó bor megoldotta Corfulenus nyelvét; mézes perecet hozatott Marciának, aztán odahajolt Vetrasinushoz, és folytatta a bizalmas beszélgetést. Nem is kellett nagyon halkítania a hangját, mert a szomszéd asztalnál egy egészséges-piros arcú férfi meg egy gömbölyű csinos fiatalasszony olyan csattanó-pergő szóáradatot zúdított egymásra, hogy Corfulenus akár hangosan is beszélhetett volna. A dühösen hadonászó és kiabáló két ember férj és feleség volt, s dehogyis veszekedtek, Jupiter óvjon ettől, csak barátságosan s kissé tüzesen beszélgettek.

Corfulenus azért óvatosságból mégis halkabbra fogta a hangját. Tudja a nyavalya, gondolta magában, annyi itt a besúgó, hogy nem árt az óvatosság. Maholnap már a száját se nyithatja ki az ember. Hát ezért csak halkan!

- Ide figyelj, öreg! Ki ne mondd a nevét annak, akinek az egészségére ittunk! De ne felejtse el: olyan nagy ember az, ha csak ezredes is mostan, hogy hamarosan - körülnézett, és csak úgy súgta az öreg fülébe: - császár lesz belőle.

- Nekem ugyan mindegy, hogy ki a császár - súgta vissza Vetrasinus.

- De nekem nem mindegy - ellenkezett Corfulenus. - Ha egyszer az lesz belőle, amit mondtam, akkor belőlem is embert farag! Láttad volna, milyen vitézül harcolt Egyiptomban meg Perzsiában! Nem félt ez se az állatfejű istenektől, se az átkozott papjaiktól, hogy a mélységes Orcus nyelje el valamennyit! Csak el tudjon menekülni innen! Mert itt ádázul fenekednek rá, mindenáron el akarja emésztetni ez az elvetemedett szörnyeteg - és a fülébe súgta: - Galerius.

- Ki az? - kérdezte az öreg, aki semmit sem értett az egészből.

- A szentséges császár - súgta Corfulenus.

- No csakhogy tudom végre, kinek a jóvoltából nyúzzák le a bőrünket.

- Pszt! - csöndesítette Corfulenus. - Még a falnak is füle van! De megsúgom neked, öreg cimborám, hogyha egyszer ő lesz az úr, jobb sora lesz itt a szegény embernek!

Vetrasinus csak legyintett és elbiggyesztette a száját.

- Sose legyintgess! Majd meglátod - tüzelt Corfulenus. - De ameddig nem jut el az apjához, semmit sem tehet. Itt pedig valósággal fogoly, minden lépését, minden szavát figyelik. De mi is vagyunk néhányan, akik szemmel tartjuk annak a szentséges... tudod, kinek a besúgóit! Mit gondolsz, mért adtam el épp a bitang Hermeias szakácsának a két kosár almámat? Megtudtam tőle mindent, amit akartam. S most viszem az almáimat és a híreimet... tudod, kinek...

Vetrasinus öreg fejében minden összezavarodott már. Cihelődni kezdett, de Corfulenus karonfogta:

- Délre jár az idő, öreg cimborám, ne menjetek még, egyetek valamit. Hé, rigócska - kiáltotta el magát, mert Turdulust az egész piac ezen a kedveskedő néven szólította -, két tányér spenótot ide, egyet az öregnek, egyet a kis...

- ...mókuskának - segítette ki Vetrasinus.

- Az öszvérnek egy zacskó zabot - folytatta Corfulenus -, nekünk meg még egy kancsó lamszakosít. Jó napom van, Hercules ügyse, ma mindent én fizetek!

Alighogy elkezdtek a falatozást, érces kürtszó harsogta túl a piac zenebonáját, s mintegy varázsütésre síri csend ülte meg az egész piacot, az árusokat, a boltokat, a műhelyeket, még a barátságosan társalgó házaspárt is, sőt Turdulusnak is torkán akadt a szó! Mindenki arrafelé nézett, amerről a kürtszó felzendült. A kürtösök után tizenkét lictor lépkedett ütemesen, bakancsaik csattogva verték a kövezetét. Utánuk négy markos néger rabszolga hozta az aranyozott gyaloghintót, amelyben kényelmesen terpeszkedett a főméltóság, akinek ez az egész csinnadratta szólt: fekete körszakállas sovány férfi földig érő hímzett kék selyemtunikában; fölötte aranyosan csillogó sárga dalmatika mutatta, hogy a nagyúr a legmagasabb rangosztályba tartozik, s legalábbis a „fényesség” címzés illeti meg.

- Á, Tertullius öfényessége, a praefectus praetorio! - törte meg az ünnepélyes némaságot Corfulenus, kissé szentségtörő fölényeskedéssel.

- No végre, hogy színről színre láthattam a földesurunkat! - jegyezte meg Vetrasinus gúnyosan.

- Azt mondják, nem rossz ember - vetette oda Corfulenus.
- Már amennyire jó ember lehet az, akinek húszezer hektár földje, ezer rabszolgája, s ezer colonusa van, és akit „fényesség”-nek hívnak. Eh! - zárta le az eszmecserét, bekapta az utolsó kanálnyi főzeléket, fölhajtotta maradék borát, aztán kezét nyújtotta Corfulenusnak:
- Most már igazán megyünk, édes barátom. Köszönjük a szíves vendéglátást neked is, Turdulus, Scantilla asszonynak is, no, gyere, mókuskám, hazalovagolunk, Jupiter áldjon, Corfulenus, sózd el szerencsésen a harmadik kosár álmadat is - és cinkosan odahunyoritott a barátjának. Föľültette a kislányt az öszvérrre, és megindultak.
- Jó szerencsét! - köszönt utána Corfulenus s magában hozzádűnnyögte: - És jó szerencsét nekünk is, Constantinus!

2

Galerius még egyedül volt a teremben; párnázott citrusfa-karosszékben terpeszkedett, alig fért bele, testének hájtömegei mindenütt kibuggyantak belőle, hordónyi hasán megfeszült a rövidujjas, bokáig érő, a nyakán és az alján bíborsávós selyemtunika. Előtte, az oroszlános lábú óriási zöld márványasztalon irattekercsek heverték, de ő hozzá sem nyúlt egyikhez sem, csak könyökölt az asztalon, gondolattalanul, unottan: semmi dolga sem volt. Az az agyalágyult vén Diocletianus egyszer azt mondta neki, töprengett magában, hogy nincs a világon nehezebb dolog, mint jól uralkodni, holott uralkodni a legkönnyebb, csak egyszer hozzájusson az ember! Hát ő épp eleget várt rá; idestova hatvannégy éves, és már tudja, hogy az uralkodás titka: parancsolni. Akármit, de parancsolni: ezek a „fényességek”, „tökéletességek”, „tekintélyességek” s egyéb semmirekellőségek úgylis végrehajtanak mindent, akárcsak a hitvány rabszolgák. Heliosra, egyszerű ez, csak nem kell nagy feneket keríteni neki!

Roppant teste lomhán megmozdult, bozontos mellével előredőlt, torzonborz fejét, sűrű szakállas arcát a karjaira hajtotta, szinte egész felsőtestével rátehenkedett a márványra: olyan volt, mint egy lötytyedt szörgombóc.

A vízóra sípolt. Tizenegy óra, gondolta magában Galerius, hozzák a reggelit. Végre történik valami!

Pontosan az órajelzés pillanatában láthatatlan kezek félrehúzták az arannyal hímzett nehéz kék bársonyfűggőnyt, és nesztelenül belépett egy jóképű fiatal ministerialis fehér tunikában, amelyet vékony vörös bársonyöv szorított derekához. Az étékfogó könnyed tánclépésekkel közeledett a császár asztalához, s mikor odaért, megállt, Galerius föltekintett, biccentett, a ministerialis ekkor ügyesen a márványasztalra csúsztatva az ételekkel megrakott óriási ezüsttálcát, mélyen meghajolt, és ebben a testtartásban hátrált ki a teremből. A bársonyfűggöny nesztelenül összezsapódott mögötte.

Körülkémlelt s észrevette, hogy máris ott áll az asztal előtt egy másik ministerialis, másik ezüsttálcával: ezen karcsú üvegkorsó csillogott s mellette ezüstserleg. Galerius biccentett, a pohárnok letette a tálcát, mélyen meghajolt és ugyancsak kihátrált.

A császár éppen fölemelte az üveget, a világosság felé tartotta: a sirmiumi vörös bor úgy csillogott a napsütésben, mint a rubin. Keskeny ajkai torz mosolyra ferdültek: ezt a bort szerette; talán, mert erős és tüzes, talán azért, mert szülővárosa lankáin termett, talán azért, mert hátha épp ő maga kapálta és metszette napszámos korában, mielőtt katonának állt volna, a szerencsétlen Valerianus császár idején. No mindegy: reggeli előtt iszik belőle egy pohárral,

ezt az orvosok is javallják, sőt házi filozófusa, az önmegtartóztató Hermeias naponta nyomatékosan hangoztatja, hogy a bor a hosszú élet csálhatatlan theriakája. Márpedig Hermeias, akármilyen sunyi ábrázatú, mindentudó.

Miután ebben megállapodott önmagában, saját szentséges jobbával színig töltötte az ezüstserleget, és éppen isteni ajkaihoz emelte, amikor három erélyes koppanás hallatszott: Euporius, a főszertartásmester jelezte, hogy a fenséges családtagok jönnek reggeli tisztelgésre. Galerius erre is biccentett: ehhez értett legjobban. És már jöttek is: elől anyja, a hajlott hátú, karvalyorrú, összeaszott, vénséges vén Romula, átkozott boszorkány, valóságos házi vipera: a Párkák valószínűleg megfélemlítettek róla, hogy még mindig nem vágta el gonosz élete fonálát! Utána mélyen meghajolva a császárné következett, Valeria Augusta, Diocletianus leánya, káprázatos smaragdlánccal a nyakában: a földig érő palla csak úgy suhogott, kétujjnyi zöld sávjai szinte sápadoztak a kínai selyem vakító aranyalapján; a császárné fejedelmi termete, duzzadó keble és még mindig fiatalos teste most is lenyűgözte Galeriuszt; bólintott, és ezt gondolta magában: ez már csak elméletileg érdekelt. Valeria elmosolyodott, mintha csak kitalálta volna szentséges férje gondolatát, akit egyébként szívből utált. Végül a kis Candidianus járult félelmetes apja elé, s mikor együtt voltak, mind a hárman letérdeltek öszentsége előtt, és elvégezték a kötelező adoratio szertartását: csókot intettek uruk és istenük, a pohos hústorony felé. Mind a négyen unták és utálták egymást. Romula gyorsan ölé méregre gondolt, amellyel a másik hármat pillanatok alatt elemészthetné; Valeria egy daliás testőrkatonára, aki őt végre gyakorlatilag is szeretné; a kilencéves Candidianus pedig anyjára gondolt, akit sohasem ismert, s akit már Galerius is elfelejtett: úgy rémlett neki, hogy Valeria rabszolgája volt, fekete szemű, fekete hajú, alabástromtestű, remek görög nő, de - sajnos - már csak homályosan emlékszik rá. A kis Candidianus viszont - hiába fogadták örökbe, hiába a császárné az anyja - már évek óta tudja, hogy ő itten idegen, vagy ahogy félfüllel nemegyszer hallotta: „fattyú”.

A vörös bor rubintja tolakodóan belecsillant Galerius szemébe; erre eszébe jutott, hogy inni akart. Mit is zavarják ezek a nyavalyások? Bal kezével puhán legyintett, és kásás hangján egyetlenegy szót rotyogott:

- Mehettek.

Az adorationnak ez a szokatlanul rideg és hirtelen befejezése kissé meghökkentette a vén nobilissimát is, a büszke Augustát is, a kis Candidianus pedig már régen hozzászokott szentséges apja durvaságához. Akiket legjobban sértett a kiutasítás, azok mélyen hallgattak: még a falnak is füle van, gondolták magukban, mivel jól tudták, hogy az udvari emberek mézes-mázos mosolya mögül aljas kémek hiúszseme lesi minden moccanásukat; csak a vén szipirtyó Romula tajtékzott és rikácsolt mérgében, de az ő átkozódásait a kémek kutyába se vették, s már nem is jelentették Ablaviusnak, a kémfőnöknek.

Amint egyedül maradt öszentsége, fölkapta az ezüstserleget, mohón a szájához emelte, és egy hajtásra kiitta a rubintos vörös bort. Kivörösödött az arca, megcsillant a szeme, amint a tüzes bor átjárta testét, és felgyújtotta vérét. Régebben ilyenkor mindig szerelemre gondolt; most is elábrándozott egy pillanatig, valami motoszkált a fejében, de a gondolat sehogy sem bírt felszínre vergődni. Gyorsan megivott még egy pohár bort, megevett egy tésztában sült óriási libamájat, egy maréknyi ecetes olajbogyót, beleharapott egy szép gömbölyű piros almába - illatos volt, mint a jázmin, puha, mint a vaj; kéjes jóérzés zsibbasztotta izmait és idegeit, fölcsillant a szeme, világosság gyúlt alacsony homloka mögött: eszébe jutott, mi motoszkált az imént a fejében.

Megvan, állapította meg örömmel. Nemrégiben panaszkodott Hermeiasnak, hogy újabban

nem érdeklik a nők, semmi hatással sincs rá a junói termetű Valeria - ami elvégre nem csoda, hiszen a felesége -, de még a legcsinosabb, bársonyarcú, selyemhajú és őszibarack-keblű rabszolgalányokkal is hiába kísérletezik: a leánykák kissé gúnyos mosollyal távoznak szentséges hálósobájából! Mit ér a császár, ha nem férfi? - tette föl a kérdést. Derék udvari orvosa, az öreg Euphrosynos, kötötte az ebet a karóhoz, hogy majd olyan orvosságot főz neki, amitől a holtak is megelevenednek - csak a hasát csapta el a sok kotyvalék! Ekkor panaszolta el a bajt a mindentudó Hermeiasnak, s nem hiába ette magát tele bölcsességgel ez az alamuszi, értette a módját, hogy megvigasztalja. Így felelt a panaszkodására:

- Szentséges uram, amit panaszolsz, nem betegség, hanem állapot, s ezért nem is tud rajta segíteni még a legtudósabb orvos sem. De én tudok rá orvosságot, s ez nem más, mint a filozófia. S ahelyett, hogy elméleti fejtegetésekkel untatnálak, inkább idézem Sophoklest...

- Ki az?

- Görög költő, szentséges császár.

- Nem ismerem.

- Már kevesen ismerik, nagyon régen élt, több mint nyolcszáz évvel ezelőtt. Tragédiákat írt, elő is adták színpadon. Róla mondja Platon...

- Az meg kicsoda?

- Filozófus.

- Itt a főiskolán?

- Nem, szentséges császár, hanem Athénben, s meg is halt majdnem hétszáz esztendeje már. Tehát ez a Platon írja, hogy Sophoklestől, mikor a hetven felé járt, ezt kérdezte valaki: „Hogy állsz, öregem, szerelem dolgában? Kívánod-e még a nőket? S megadod-e nekik, amit ők kívánnak?” Sophokles lemondón legyintett és így felelt: „Ne is beszélj róla, barátom! Elhagyott már a kívánság is, és boldog vagyok, hogy örökre megszabadultam ettől a kegyetlen zsarnoktól; most tökéletes békességben élek, mert minden ilyen alantas szenvedélytől megmenekültem. Hála annak a magasságos Zeusnak, hogy végeztem ezekkel a förtelmes testi élvezetekkel, és szabadon s bölcs nyugalomban élhetem le öreg napjaimat.” Nagy és nemes lélekre vall ez a filozófushoz illő beszéd, és nyilván az istenek áldott végzése az, hogy kioltották benned is a szerelmi szenvedély veszedelmes lángjait. Valóban méltatlan volna istenségedhez, hogy ez az ádáz zsarnok tovább is gyötörjön, válaszd tehát inkább Sophokles bölcsességét, a békességet és a szabadságot: a szenvedélytelen szép öregséget.

Mit mondhatott volna Galerius erre az egetverő bölcsességre? Úgy érezte, hogy láthatatlan hangyák bizsergetik a vért ereiben, viszont bizonyosan tudta, hogy a hangyák hiába erőlködnek. Igaza volt annak a... hogy is hívják?... akit Hermeias említett... hogy a legnagyobb bölcsesség és boldogság lerázni magunkról ezt a kegyetlen zsarnokot. Őszintén szólván, mégsem bizonyos, hogy igaza volt: nem boldogság ez, hanem siralmas kényszerűség; és ha már így van, akkor nevezzük békességnek és boldogságnak, nem pedig ernyedti és totyagos tehetetlenségnek. Igaza van ennek a sunyi Hermeiasnak: így kívánja a császári méltóság.

Tudta, hogy hamarosan kezdődik a consistorium: hát gyorsan felhajtott még egy pohár bort, megrázta a csengőt, belibbent az egyik ministerialis, fölkapta az ezüstitálcát, és ügyesen kihátrált vele. Ebben a pillanatban megnyílt a nehéz bársonyfüggöny, és a főszertartásmester vezetésével bevonultak a császári tanács tagjai. Letérdeltek, elvégezték az adoratio szertartását, s már szívesen fölkeltek volna, de Galerius elfelejtett biccenteni, mert megütötte fülét az előcsarnok szökőkútjának csobogása, odanézett, s rajtafelejtette szemét a kerek medence

színes mozaikmintáin, elbámészkodott a felszökkenő és lehulló vízcseppek játékos permetezésén és a nyugtalanul hullámzó víztükör kék csillogásán.

Végre észbekapott: eszébe jutott császári kötelessége: biccentett. A hódolati szertartás feszültsége fölengedett, az elefántcsontpálca koppant, az urak fölálltak. A főszertartásmester intésére - aggódalmasan kiszámított lépésekkel - egészen a falig hátráltak, s miután Galerius biccentett, elfoglalták helyüket a fal mellett sorakozó karosszékekben, szemben a császárral.

Ott ültek a birodalom büszkeségei: Olympios lovassági tábornok, ezüst mellvértben, nyakán a legnagyobb katonai kitüntetéssel, az aranylánccal; mellette a polgári közigazgatás főnöke, Tertullius kék-arany díszruhában; utána Vettius Rufinus, a Napisten főpapja, földig érő fehér talárban, mellén arannyal hímzett sugárkoszorús napkorong, fején a hármass főpapi süveg, a tiara, három övén üvegpasztából öntött, csiszolt színes ékkövek, csúcsán aranygomb; a főpap mellett a széles vállú, férfias termetű, sűrű fekete hajú, rokonszenves arcú Sosius ült, az udvari személyzet főnöke, földig érő hosszú ujjú lila tunikában, ezüsttel hímzett köpenyben, amelyet a jobb vállán hosszúkás, ametisztköves bronzcsat húzott össze; mellette Ablavius ült, a császár bizalmas kémfőnöke, térdig érő zöld tunikában, amelyet széles sárga bőrvő fogott össze a derekán; hóna alatt négy-öt irattekercset szorongatott izgatottan: csupa bizalmas jelentés volt kémekről vagy kémgyanús egyénekről; az utolsó széken csapzott szakállú, torzonborz hajú, sovány, gyászos ábrázatú, sunyi tekintetű, duzzadt ajkú férfi ült, kopott barna tunikában, földszínű, bő, ócska útiköpenyben: erről lehetett megismerni, hogy vándor filozófus, meg ütött-kopott magas szárú, szíjakkal összefűzött sarujáról. Hermeias volt ez, a jeles filozófus, aki mint vendég vett részt a consistoriumon, Galerius parancsára, csakúgy mint Ablavius.

A főszertartásmester hivatalához illő szertartásos tánc lépésben odalejtett Galerius elé, és leste a biccentéseit. Galerius csakugyan biccentett, Euporius koppantott, Sosius felé fordult, és megszólalt:

- Jelességedet illeti a szó!

A felhívásra Sosius felállt, kibontotta a kezében hozott tekercset, és felolvasta a hivatalos előterjesztést: Constantius öszentségétől, Treviriből levél érkezett Galerius öszentségéhez; Constantius öszentsége közli, hogy beteg, halálát közeledni érzi, s ezért kéri Galerius öszentségét: küldje el fiát, Constantinust, hogy legalább búcsút vehessen tőle. A császári iroda javaslata: a haldokló Constantius császár kérése méltányos, fia egyelőre nélkülözhető, ennél fogva Galerius öszentsége hozzájárulása esetén elbocsátható Treviribe.

Sosius leült s utána a császár biccentésére sorra felszólaltak a consistorium tagjai, lehetőleg kétértelmű, meghunyászkodó alázatossággal, s mindegyik nyitva hagyott egy kis ajtót, hogy Galerius ellenkezése esetén kibújhasson rajta, s igazolhassa magát, hogy hiszen ő az utolsó betűig egyetért öszentségével! Mindegyik tudta, hogy Galerius idegesen fél Constantinustól. Hogyne félne: a nyugati Augustus fia, és csak természetes, hogy szeretne keleti Augustus lenni; nagy katonai egység parancsnoka, a tisztek és katonák szeretik; a nevezetes tavalyi május elsején többen észrevették, hogy az új császár gúnyos mosollyal mérte végig; Galerius besúgóit az is jelentették, hogy Constantinus elkomorodott, s fenyegetően szikrázott rá a szeme a botcsinálta új Caesarra, Maximinusra. Az urak mindezt tudták, s ezért köntörfalaztak: sohasem lehet tudni, ki öli meg a másikat, s ki lesz holnap a császár!

Galerius mindent megtett, hogy ő maradjon a nyeregben. Megölhette volna ugyan Constantinust, de félt Constantinus bosszújától; egyszerűbb módszereket választott ennek a veszedelmes fiatalembernek a kiküszöbölésére. Elküldte Constantinust a veszedelmes sarmaták leverésére, megvesztegette a barbár vezért, hogy csalja lépre Constantinust, és tegye el láb alól, de aljas terve csődöt mondott: a fiatal vezér tönkretette a sarmatákat, és törzsfőnököket

bilincsbe verve dobatta Galerius lábai elé. Később tornaviadal ürügye alatt a legerősebb és legügyesebb tiszteket arra kényszerítette, hogy sorra megküzdjenek egy-egy vadállattal; minden bajvívóra ráeresztettek egy-egy medvét, párducot, vaddisznót, farkast vagy egyéb vadállatot, és látványos viaskodás után valamennyi állat elhullott a bajvívók csapásaitól. Csak a bennfentesek tudták, hogy csupa jóllakott és szelíd vagy idomított állat szerepelt ezekben a viadalokban, viszont nyílt titok volt, hogy Constantinusra egy három napja éheztetett libyai vad oroszlánt uszítottak rá. Galerius majdnem megütötte a guta, mikor látta, hogy Constantinus a vicsorgó vadállatot egyetlen jól irányzott lándzsadöféssel leterítette.

Ezentúl még jobban reszketett tőle, mert egy kősa egyiptomi mágus elhitette vele, hogy Constantinus valami erős varázslat védi, s ezt kell megtörni még erősebb bűbájossággal. A sok hókuszpókusz rengeteg pénzébe került Galeriusnak, a kiszemelt áldozatnak azonban semmit sem ártott.

Miután a főméltóságok óvatosan kerülgették a forró kását, Galerius biccentett, a pálca koppant, és Euporius a kémfőnökre tekintett:

- Ablavius, öszinteségedet illeti a szó.

Ez az Ablavius alacsony származású, sötét múltú és gyanús egyén volt; senki sem tudta volna megmondani, hogyan furakodott be a palotába s egyúttal Galerius bizalmába. Pedig egyszerű volt a magyarázat: mindenkit kiszolgált, és mindenkit elárult. Az apja még rongyszedő volt Kréta szigetén, ő maga eszes, számító és ravasz fiatalember; előbb hivatalsszolga; majd mikor jól megszédte magát, hajót bérelt, felcsapott kereskedőnek, megtollasodott, s aranyai hamarosan megnyitották előtte a császári palota kapuit. Alig harmincéves korában legbizalmasabb besúgója és kémfőnöke volt Galeriusnak, bár a legkörmönfontabb kém sem tudta volna megmondani: hogyan került ide Nikomedeiába s főleg a császári udvarba.

- Fényességed, Tertullius - kezdte a kémfőnök -, az imént elhangzott ragyogó szónoklattal meggyőzhette volna öszentségét is, hogy teljesítse Constantius Augustus kérését, ha nem volna a mi urunknak és istenünknek ezer szeme, s nem látna mindent, még hű alattvalói titkos gondolatait is. Semmiségem büszke rá, hogy egyik s talán legéberebb szeme lehet öszentségének, és ezért alázattal felhívom fényességed magas figyelmét, valamint Olympios ömagassága, Sosius őjelessége és Vettius ötökéletessége kegyes figyelmét arra a tényre, hogy Constantius öszentsége az utóbbi évben négy ízben kérte fia hazabocsátását, s ezzel kapcsolatban fölmerül a jogos kérdés: vajon Constantius öszentsége egy álló éve haldoklik már?

Kínos mozgolódás támadt a consistoriumban. Ablavius azonban folytatta:

- Erre a kérdésre könnyen megfelelhet mindenki, ha elárulom, hogy ma érkezett meg galliai megbízottam, azzal a jelentéssel, hogy Constantius öszentsége - hála annak a magasságos Heliosnak! - egyáltalán nem haldoklik, hanem makkegészséges, és nyilván más okból kívánja haza a fiát, s nem azért, hogy állítólagos halálos ágyán érzékenyen elbúcsúzzék tőle. Hogy mit tervez, s miféle kalandot próbálna a fia segítségével megkockáztatni, annak elképzelését a szent consistorium politikai bölcsességére bízom.

Ennek a pimasz besúgónak aljas gyanúsítgatása meghökkentette a díszes társaságot; zavartan összenéztek, az udvari illendőség határain belül nyugtalanul fészkelődtek és feszengtek, természetesen szüntelenül áradó és mézesen csurgó átszellemült mosollyal. Erre ugyan semmi okuk sem volt, mert halálos bizonyossággal érezték, hogy most fordul a kocka.

És hát fordult: Galerius biccentett, Euporius koppantott, és öszintesége megbízásából szavazásra szólította fel a szent consistoriumot. Egyhangú volt a döntés: a birodalom s főleg a Kelet biztonsága érdekében Constantinus még rövid időre sem távozhat Nikomedeiából.

A szent consistorium tagjai, megfelelő hajbókolások közben azzal a kellemes érzéssel távoztak, hogy ezúttal szerencsésen megúszták a dolgot. Utolsónak Hermeias maradt; minden udvari illendőség ellenére gubancos szakállát vakargatta, majd két kezét összekulcsolta, esedezve, s bizalmas szemhunyorítással nézett Galeriusra, és félreérthetetlenül intett Euporius felé. A császár megértette, legyintett, Euporius nesztelenül eltűnt; mikor kisurrant, kis rés támadt a bársonyfüggönyön, s egy pillanatra behallatszott a szökőkút vizének ezüstös csilingelése. Aztán csend lett.

Odalent a palota előtt a főméltóságok gyaloghintóba szálltak, és díszruhás személyzetük kíséretében illő ünnepélyességgel távoztak. Mindebből a mozgolódásból semmi sem hallatszott be a palotába: a bronzkeretes nagy üvegablakok felfogták az ilyen apró neszeket. Bezzeg megrezegték, mikor Ablavius hintója elindult. Őt rangja szerint nem illette meg gyaloghintó, de hivatala szerint kocsin járhatott, mivel mindig sürgős volt a dolga. A lovak patkói megcsattantak a kövezeten, a hintó mennydörgésszerű dübörgéssel megindult. Mikor megérkeztek Ablavius szerény kis palotája elé, a kocsis leugrott a bakról, kinyitotta a kaput, s már éppen távozni akart, de a kémfőnök intett neki, hogy lépjen beljebb. A kapu becsukódott. Ablavius megszólalt:

- Ide figyelj, Talio. A mai császári tanács úgy határozott, hogy a nobilissimus nem távozhat Nikomedeiából. Ezt üzenem.

- Igenis, megértettem, megmondom. Tehát fogoly marad továbbra is.

- Fogoly vagy tús, mindegy. Amit mondtam, megmondtam. Siess.

A nagyterem feszült csendjébe durván vágott bele a patkócsattogás és a kerékdübürgés: ezt a recsegés-ropogást még a vastag üvegablak sem tudta tompítani. Galerius idegesen fordult az ablak felé, s közben észrevette a görnyedten várakozó Hermeiaszt, akiről egészen megfeledkezett.

- Nos, mit kívánsz, mester?

A nikomedeiai főiskola tanárait a „mester” megszólítás illette meg, Hermeias pedig a főiskola kinevezett tanára volt: ezzel jutalmazta Galerius a szolgálatait, meg azzal a kiváltsággal, hogy nem volt köteles előadásokat tartani. Ugyanezt a kiváltságot élvezték valamikor az alexandreiai Museion tudósai, azzal a különbséggel, hogy a nikomedeiai főiskola professzorai alázatos feliratban megkérték Galeriuszt: mentse fel az előadási kötelezettség alól Hermeiaszt, mert ezt a jöttment és tudatlan éhenkórászt nem tűrik meg maguk közt. Galerius, főleg a híres és tudós Lactantius kedvéért, teljesítette kérésüket, hiszen Hermeiasnak is csak az volt fontos, hogy megkapja a havi kétszázötven denarius fizetését, s még hozzá munka nélkül. Azért tartott ő előadásokat, mint a többi kéteshírű vándor filozófus, baráti körökben, gazdag urak lakomáin, fürdőkben, tornacsarnokokban, sőt néha a piacokon, az erényről, az önmegtartóztatásról, a gazdagság megvetéséről, a dorbézolás és a mindennemű fényűzés, főleg pedig a kéjelgés gyalázatosságáról, egyszerűen: a bölcs emberhez egyedül méltó igénytelenségről és mérséklétről.

És a nyilvánosság előtt elvei szerint élt: testét nem gondozta, kopott és rongyos ruhában járt, a dús lakomákon csak kenyeret és almát evett, komoran és magába roskadtan, szótlanul ült, a megfelelő pillanatban ihletetten felállt, átszellemült arccal, sűrű szemforgatás közben megtartotta erkölcsprédikációját, mély meghajlással elkészönt a vendégseregűről, odakint a titkártól felvette a húsz denariust, és máris indult, hogy még egy-két helyen megtartsa ugyanezt az előadást, ugyancsak illő díjazás fejében.

De csak kevesen tudták, hogy ez az erénycsősz hetenkint egyszer szagos fürdőt vesz, fodrász-rabszolgája kibodorítja és beillatosítja haját és szakállát, drága pénzen vásárolt két remek rabszolgája rhodosi rózsaojjal dörzsöli be izmos testét, szakácsával pazar lakomát tálaltat a negyven lánggal égő bronzcsillárok fényében, a két kislány, drága indiai selymekben, nekiöltözik, azaz inkább nekivetkőzik a vacsorának, Kyprisnek meztelen keblén smaragdok szikráznak, Chrysomallo lány vonalú nyakán rubin ragyog, feltornyozott hajukban gyöngy-sorok kígyóznak, valahol rejtett fuvolák bársonyos muzsikája bűg bujtogatón, s akkor érkezik a lakoma egyetlen vendége, őszentsége, a császár legéberebb szeme: Ablavius. A filozófus és a kémfőnök - Horatius szavaival szólván - „nobile par fratrum”, két finom mákvirág. Két eunuch szolgálja fel a finom ételeket és borokat; a két lány isteni, a két férfi telhetetlen: az orgia reggelig tart, utána a csillárokat eloltják, a szobákat besötétítik, s az átdorbézolt éjszaka után az egész napot a szeretkezés vad mámorában kiejelgik végig, fáradhatatlanul. Harmadnap hajnalban Ablavius felölti sunyi ábrázatát, a fodrász-rabszolga művészien összekuszálja Hermeias haját és szakállát, s mind a kettő indulhat folytatni mesterségét.

Az orgia költségeit részben Galerius, részben Constantinus aranyai fedezik.

Egyelőre azonban Hermeias itt állt a császár előtt, teljes filozófusi rondaságában, előre fölédeseznek benne a ma este esedékes heti orgia ízei, végigborzong rajta a tündöklő két lány izgalmas és ígéretes szépsége és szerelmi művészete... Hallotta a császár kérdését, de gondolatban épp Chrysomallóval játszadozott, mert ez Kyprisnél is nagyobb varázslója volt a szeretkezésnek, s az erkölcsprédikátor azon törte a fejét, vajon miféle új huncutságokkal lepi meg majd ma éjjel ez a bűbajos Kirke: úgy tett, mintha mélyen elgondolkozott volna; összerendezte, valóságos színészi tökéletességgel, aztán vontatottan beszélni kezdett:

- Szentséges császár, bocsáss meg nekem, hogy néhány percre még igénybe veszem idődet és türelmedet, de mint leghűségesebb híved, kötelességemnek érzem, hogy tanácsaimmal szolgáljalak, akár a szent consistorium ellenében is...

- Ellenében? - pöfögte Galerius, mert nem értette a dolgot.

- Ellenében, szentséges császár, mert e köpönyegforgató és csúszómászó „fényességek” ellen is meg kell védelmeznem istenségedet. Fel kell tennem a kérdést: vajon szentséged és a birodalom érdekét szolgálja-e a szent consistorium imént hozott határozata? Megmondom őszintén: nem volt helyes. Ha csak úgy megüzened Constantius őszentségének, hogy fia - aki értékes tús kezünkben s biztosíték minden esetleges nyugati kaland ellenében - a Kelet biztonsága érdekében egyelőre nem távozzon udvarodból, ezzel csak felbőszítod őt, mert úgysem hiszi el, hogy Constantinus az egyetlen vezéred, aki megvédelmezheti a Keletet. A politikai bölcsesség megköveteli az igazság bizonyos fokú módosítását, tetszetős találását, vagyis céljaink ügyes leplezését.

Galerius nem szerette az elméleti fejtegetéseket, nem is értett az egészről egy szót sem, hát rárecsegett a filozófusra:

- Beszélj világosabban, mester!

- Röviden, ez a javaslatom: még ma induljon a császári futár Treviribe válaszoddal, isteni Galerius, amelyben közlöd a szentséges Constantiusszal, hogy óhaját testvéri hajlandósággal teljesítod, és fiát - bármennyire nélkülözöd majd kiváló katonai képességeit - három nap múlva útnak indítod, legjobb kívánságaid kíséretében. Ezt a magas elhatározásodat legkitűnőbb diplomatád, Sosius őjelessége elhíreszteli az udvar körében, s egyúttal közli Constantiusszal, hogy három nap múlva kihallgatáson fogadod, s akkor kapja meg a kísérőlevelet, amely a hatóságokat kötelezi, hogy útközben rendelkezésére álljanak, s ugyanakkor átadja neki Tertullius öfényessége a császári posta lovainak használatára jogosító okiratot...

- És hol van ebben a politikai bölcsesség? - szólt közbe Galerius, mert a mester előadásából ezúttal megértette, hogy ez tulajdonképpen Constantius Augustus óhajának a teljesítése, márpedig ő csakugyan nem akarta, hogy a fiú összekerüljön apjával, akinek hatalmas és hűséges hadsereg áll rendelkezésére. Ám a ravasz Hermeias megnyugtatta:

- A politikai bölcsesség ott kezdődik, szentséges császár, hogy a kihallgatás napján majd „gyengélkedel”, és másnapra halasztod a fogadást; másnap estig alszol, tehát megint csak nem jut színed elé. Harmadnap futár érkezik, hogy armeniai rablóbandák garázdálkodnak a Pontus Euxeinos déli partján, dúlják és fosztogatják a római tartományokat, a kémjelentések szerint lehetnek vagy ötvenezeren, összejátszanak a Fekete-tengeri kalózokkal, s már-már Bithyniát fenyegetik. Olympios tábornok mozgósít, Constantinus parancsot kap, hogy hadseregével induljon délnek, Olympios majd a tengerparton halad előre a lovassággal, nyomában Volusianus tábornok parancsnoksága alatt a gyalogság, és így majd bekerítik a vakmerő, ám jól felfegyverzett és veszedelmes rablószereget. Ebben meg az a politika, szentséges császárom, hogy az egészről egy szó sem igaz, de ha a kormány mondja, ki merne kételkedni benne? Constantinus tehát két légióval délnek indul, s Olympios közli vele, hogy csak a hadműveletek befejezése után indulhat Galliába; Constantinus fogcsikorgatva elindul, a légbőlkapott hadjárat majd két hónapig tart, és két hónap alatt sok minden történhetik. Még igazi háború is kitörhet, hisz a perzsák folyton szemtelenkednek, és a háborúban akárki eleshet, még egy hadvezér is...

- Értem - mondta rá Galerius. - Ez a politika - motyogta még, aztán szemébe nézett a filozófusnak: - Euporius küldje be azonnal Olympios tábornokot!

Ezzel biccentett, és Hermeias görnyedten kihátrált a teremből. „Micsoda? - dohogta magában. - Azt hiszi ez a hájas disznó, hogy azzal a nyomorult kétszáznegyven denariusszal kiszúrhatja a szememet? Hisz ez Kypris és Chrysomallo ruháira is kevés! Ilyen tanácsért semmi külön jutalom? Hisz ennél bölcsőbbet a mindentudó Pythia sem javasolhatott volna! No nem baj, egyszerűen bemegyek, mégpedig most rögtön, a császári főpénztárhoz és őszentsége parancsára hivatkozva kiutaltatok magamnak tíz solidust: az a hülye Zosimio, ha őszentsége nevét meghallja, fizet, mint a köles. Ezt aztán soha senki meg nem tudhatja, persze a biztonság kedvéért adok egy solidust Murrentio numerariusnak, a pénztári ellenőrnek, ennyiért a saját halálos ítéletét is aláírja ez a csirkefogó.”

Aztán a kilenc solidusszal a pénzes zacskójában hazament, az egyik eunuchot leküldte a konyhába a szakácsért, s a dagadt Corocotta percek múlva ott nyögött, izzadt és zihált ura előtt.

- Ide hallgass, te hájgombóc, megtalálnád-e még Corfulenust, azt az uzsorás bűdös parasztot, akitől a gyönyörű almát vásároltad, persze, méregdrágán, te bitang, no megtalálnád-e?

- Hogyne, uram, hiszen egy óra múlva találkozom vele Turdulus kocsmájában.

- Persze, elisszátok a sápot, amit az én bőrömnön kerestél, disznó? Mennyit kerestél az almavásáron, te rablóvezér? - És Hermeias, a filozófus, máris leakasztotta a falról a szöges korbácsot.

- Mindössze tíz denariust, uram, de alkudozás közben a harmadik kosarából átcsempésztem a mieinkbe legalább öt fontot - mentegetőzött Corocotta.

- Hitvány áruló! Engem is megcsalsz, a barátodat is becsapod? Kétkulacsos ripők! No mindegy - tette hozzá kissé megenyhülten a mű-dühkitörés után -, úgys tudom, hogy a szememet is kilopnátok, tolvajbanda, valahányan vagytok! Hát jól figyelj, te lókötő: írok egy cédulát, ivás közben odaadod Corfulenusnak, s megmondod, hogy mikor az almát felviszi

Constantinus nobilissimusnak, adja át neki, személyesen, érted? személyesen! Lepecsételem, hogy senki se tudhassa meg, mi van benne! Ha nem jut be Constantinus elé, átadhatja Vecasius udvari titkárnak is, nagyon kedves ember; mondja meg, hogy tőlem hozta az írást, abban a pillanatban kifizet érte tíz solidust. Addig vársz a kocsmában, amíg Corfulenus vissza nem jön a pénzzel; átveszed, azonnal hazahozod, de egy fitying híja se legyen, mert különben szíjat hasítok a hátadból! Lódulj!

Corocotta csak késő este tért haza, kissé pityókosan, de a tíz solidust épségben meghozta, és jelentette, hogy Corfulenus rendben átadta a levelet, mégpedig Vecasius titkárnak, aki rögtön bevitte a nobilissimus lakosztályába. Aztán visszajött Corfulenus a kocsmába, s még egy-két óra hosszat iddógáltak a jól végzett munka örömeire. Volt ott egy híres versenykocsi, Timasius, egy hajtásra kiivott egy egész kancsó bort, jókedve kerekedett, elkezdett danolászni, s mikor a második kancsó bort megrendelte, honnan, honnan nem, egyszerre csak ott termett egy csinos fuvoláslány, zöld fátyolruhában - mert akad ám ilyen fajta is Turdulusnál, ha kell -, és se szó, se beszéd a daliás kocsi ölébe pattant. Timasius se volt rest, fölkapta a lányt, és úgy kipenderítette, hogy tán még most is repülne, ha Turdulus el nem kapta volna. Kell is az ilyen mindenki rongya ennek a divatos és gazdag művésznak, aki kedvére válogathat a legelőkelőbb és legfinomabb úriasszonyokban, sőt nem győzi őket lerázni a nyakáról!

- Elég! - reccsentett rá Hermeias. - Részeg vagy, kotródj a vackodba!

„Micsoda? - dohogott magában a hájas szakács, miközben kigurult a szobából - semmi külön jutalom? Megállj, fukar disznó, a jövő heti lakomán egyszerűen nem lesz fülemülenyelv, flamingóagyvelő meg fodormentás rákkolbász, ez négy solidus, ez az én erszényembe vándorol; majd koca méhéből rittyentek neked flamingónyelvet meg fülemülekolbászt meg egyéb herkentyűt, te szőrös szívű zsugori, megállj!”

Negyedóra múlva harsányan horkolt a vackán, édes mosollyal rózsaszínű malacképén, mivelhogy - vakmerő rabszolga - a gyönyörűséges Kyprisről álmodott csintalan és pajzán, de mindenesetre szentségtörő lehetetlenségeket.

3

A fekete hajú, égő szemű rabszolgalány éppen az ezüsfoglalatú gyöngyházcsatot kapcsolta be úrasszonya dús hajába, és ráillesztette a gyöngyös diadémot, amelyről kétoldalt gyöngyfűzések patakzottak le, mélyen, egészen vakító fehér melléig, az ezüsttel himzett kobaltkék palla kivágásaig, amikor a fiatalasszony megszólalt:

- Tamar, a tükröt!

A sápadt arcú, lassú mozgású zsidólány odatartotta az ezüst tükröt fejedelmi szépségű úrasszonya elé, aki tüzetesen vizsgálgatta magát benne, megtapogatta lágy dióbarna hajának fodorított hullámain, jól megnézte az igazgyöngy-fűzések omlatag és sápadtan derengő vonalait, belenézett meleg és játékos barna szemébe, puha száját rózsaszín mosolyra csücsörítette, sűrű szempilláit meg-megrebbentette, aztán megszólalt:

- Tamar, drágám, a gyémántos nyakláncot!

A lány kivette a drága ékszert a bronzládikóból, s rácsatolta a fiatalasszony nyakára. A vagyont érő nyaklánc felszikrázott a tizlángú állócsillárok fényében, kék-vörös villanásokkal kápráztatta el a rabszolgalány szemét, úgy hogy hirtelenében nem is tudta volna megmondani: vajon a gyémánt nyakék vagy az alabástrom nyak vakítja-e jobban. Sokszor látta már

szépséges úrasszonyát a selymek, bársonyok és ékszerek ilyen tündöklő ragyogásában, de most önkéntelenül is felkiáltott elragadtatásában:

- Úrasszonyom, Minervina, sohasem voltál még ilyen gyönyörű!

Minervina elmosolyodott, és ezt gondolta magában: „Ennek a lánynak igaza van, csak azt nem tudja: mért várom épp ma ilyen különösen ünnepi díszben az én drága férjemet! Honnan is tudhatná - hiszen csak tavaly került hozzám -, hogy ma van a házasságunk harmadik évfordulója?”

Házasság? Ez túlzás. Igaz, hogy három éve felesége Constantinusnak, de nem úgynevezett „törvényes” felesége! Mégpedig azért nem, mert az apja, Mediolanum egyik leggazdagabb nagykereskedője, valamikor rabszolga volt. Diocletianus szabadította fel, s éppen foglalkozása révén került összeköttetésbe a legelőkelőbb körökkel. Így ismerkedett meg a császár parancsörtszjtjével, az alig huszonkilenc éves Constantinusszal.

Minervina, amint most visszagondolt arra az emlékezetes mediolanumi ősre, amikor megismerkedett Constantinusszal, még egyszer elmosolyodott, s ezúttal egy kis büszkeség is volt a mosolyában.

- Thamar, édesem, tedd el a tükröt, s készíts bort és mézes süteményt. Tudod, kit várunk!

- Igenis, asszonyom - felelte a rabszolgálaný átszellemült és boldog mosollyal, mert éppen úgy imádta Constantinust, akár Minervina, sőt talán nagyobb és vadabb szenvedéllyel, az elérhetetlenség csillapíthatatlan rajongásával. Arra gondolt, hogy mindjárt megérkezik Constantinus; sápadt arca kigyúlt, szívdobogás fojtogatta, meghajolt, és nesztelenül kiment a szobából.

Minervina egyedül maradt. Akármennyire szerette rabszolgálanýát, Aurelia Thamart, mégis jobban szeretett egyedül üldögelni keleti kényelemmel és pompával berendezett szobájában, vagy ahogy mondani szokta: a mi puha fészünkben. Itt a pazar kis villában, a város szélén, a dús gyümölcsösök és szőlőskertek között, az üvegablakon át, órákig elnézegette a fecskék cikázását, a vadgalambok játékát, a pintyökék és cinegék félénk rebbenését és surranását. Milyen boldog is volt az ő szerelme, s milyen szomorú! Boldog volt, hiszen a legremekebb férfi éppen őt választotta feleségül, az egykori rabszolga leányát; s egyúttal szomorú, mert ezt az imádott férfit, aki szívből szerette őt, szüntelenül ezernyi veszedelem környékezi, és annyira lefoglalja a katonaság és a politika, hogy alig jöhet ki hetenkint egyszer az ő kis puha fészükbe. Mindegy: igaz, hogy Italia és talán az egész birodalom legszebb és leggazdagabb lánya volt, válogathatott a kérőkben, s válogatott is jó sokáig, de megérte: húszéves korában a birodalom legkülönb férfianak felesége lehetett... egyelőre ugyan csak úgy „balkézőről”; csak hogy Constantinus előbb-utóbb...

De ezt az ábrándot nem merte már végiggondolni, csak titkon melengette a szíve rejtékén. Egyelőre csak az volt fontos, hogy szeretik egymást, szinte kielégíthetetlen forró szerelemmel, s hogy a jövő mit hoz, és hogy Constantinusból mi lesz majd, azt bízzuk az istenekre.

Mégis, mi történhetett? Másfél órával ezelőtt azt az üzenetet hozta a derék Talio, hogy a nobilissimus ma este kijön, holott mindig a „dies Solis”, a Napisten napja, vagyis a vasárnap volt a látogatásának ideje; ezen a napon már kora délben kijött, és másnap reggelig itt maradt, úgy hogy egy percre sem mozdult el mellőle. Ilyenkor egészen az övé volt: nappal boldog békességben élvezték a tavaszi táj bontakozó szépségeit s egymás kíváncsú közelségét, a füledt és virágillatos éjszakában pedig az olthatatlan és telhetetlen testi szerelem gyötrelmes gyönyörúségeiben fuldokoltak. S mi történhetett vajon, hogy országos gondjai közben még egy napot - s talán inkább egy szerelmes-mámoros éjszakát - áldoz neki?

Eszébe jutott volna az évforduló? Aligha, hiszen férfiak nemigen tartják számon a múltat, csak a női hűség őrzi a szerelmes napok, órák és percek drága és felejthetetlen emlékeit. Ó, Constantinus olyan, mint minden férfi: egy csepp sem érzélgős; ez a nők és a költők gyengesége, szokta mondogatni. Minervina bizonyos benne, hogy csak őt szereti, de éppoly bizonyos abban is, hogy férje, ha kedvet kap egy nőre, semmi esetre sem szalasztja el. Csak egy a fontos: őt szereti, s minden más nő csak alkalmi kaland, könnyű és felelőtlen szórakozás neki, és nem hagy benne mélyebb nyomot. De ahogy őt szereti, az egy egész életre szól. S ma olyan titkot közöl vele, hogy talán soha többé más nőt meg nem kíván...

De vajon itt marad-e ma éjjel? S ha nem, lesz-e alkalma beszélni vele? Hiszen az üzenet úgy szólt, hogy Constantinus után még többen is érkeznek. Talán országos ügyben akarnak tanácskozni? De épp itt, nála? Ilyesmi még sohasem történt. Sehogy sem fért a fejébe a dolog.

Hiába faggatta Taliót, csak annyit tudott meg, hogy a nobilissimus ma fontos titkos üzeneteket kapott, s valószínűleg itt akar tanácskozni bizalmas embereivel, biztonságban és zavartalanul. Egyebet nem közölt, nem mert közölni Talio, Minervina pedig egyszerre megsejtett mindent: Constantinus tavalyi durva mellőzése óta tudja, hogy Galerius nem szívelheti, sőt gyűlöli, mert félti tőle a bíborát. Tudott a sarmata kísérletről, tudott az oroszlánról is: az ilyen nyílt és átlátszó támadásokat könnyűszerrel visszaverte az ő drága férje; alattomos orvtámadások ellen a legerősebb és legéberebb férfi sem tud védekezni! S ettől a gyalázatos Galeriusától minden kitelik. Minervina eddig csak aggódott, de most már reszketni kezdett. Nem, nem, biztatta magát, csak semmi gyöngeség! Hirtelen főlegyenesegett, ezüstsálakból font övéből kihúzta sáfrányszínű selyemzsebkendőjét, az övre akasztott habossárga borostyán illatszer-tok fedelét félretolta, kivett belőle egy csipetnyi illatos szíriai fahéjolaj-kenőcsöt, és a zsebkendővel szétdörzsölte arcán. Elrendezte a palla redőit, két karját a nyakához emelte a vállain át, kezeit összekulcsolta, fejét hátrahajlította, a dús hajából lecsüngő gyöngyfűzerek megcsörrentek alabástromnyakán, a palla megfeszült testén, s két fiatalos, hetyke melle, mint két ingerlő aranyalma duzzadt előre a puha bársonyruha ezüstszegélyes kivágásából.

Egyszerre csak tompa lódobogást hallott, aztán csattant a kapu, eltelt néhány izgalmas perc, meglebbent a sárga selyemfüggöny, s a következő pillanatban előrelendült Minervina két fehér karja, kapcsolatosan ráfonódott a belépő szép szál férfi nyakára, piros ajka a száját kereste, rátapadt, hangtalanul, hosszú csókban, sudár pálmatesté szorosan odasimult a férfi testéhez, szinte összeolvadt vele, aztán dúshajú barna feje, eperszín bársonyarca fáradtan lehanyatlott az ezüstpáncélra omló vörös vezéri köpeny puha szövetére.

Constantinus karjaiba fogta a félig alélt gyönyörű testet, s óvatosan lefektette a selyemfényű puha perzsiái szőnyegekkel párnázott pamlagra. Minervina görcsösen szorította a férfi kezét, az ajka remegett, szemében kövér könnycsepp csillant, s alig hallható hangon csak egy szót ismételtetett:

- Drágám... drágám...

Constantinus ott állt a pamlag mellett, szabad jobb kezével a bársonyos arcot simogatta:

- Minervina, édesem, ne sírj. Ne félj, no csillapodjál, édesem.

A fiatalasszony a férje meleg, férfias, biztonságos szavaira végül megnyugodott, főlészárította könnyeit, és lassankint halvány mosolygás virágzott ki az ajkain, mint félénk tavaszi tulipánvirág. Hűséges, meleg dióbarna szeme rajongva simogatta végig Constantinus magas termetét, széles vállait, a páncél alatt viselt rövidujjú lila tunikából kibuggyanó karizmaikat és kemény lábszárait; tekintete megpihent rövidre nyírt haján, csillogó szemén, sasorrán, húsos vérpiros ajkain: milyen férfias ez a merész ívű sasor, csupa keménység, határozottság, férfiasság! Milyen vérese, követelőző, mohó ezek a duzzadt ajkak, milyen irtóztató gyönyörűségeket, milyen testet emésztő kínokat és kéjeiket gyűjt föl benne a csókoknak ez az izzó tűzfészke! Bársonyosra borotvált sima arcán se bajusz, se szakáll; Minervina gyerekkora óta csupa szakállas férfit látott maga körül; ha apja megcsókolta, összevissza szúrta és karcolta gyenge bőrét a durva szakállszőr; az urak és parasztok egyformán mind szakállt viseltek; csak ő, csak ez a gyönyörű férfi, csak a drága Constantinus szakított ezzel a barbár viselettel! Illyricumi meg daciai barbár parasztok és vad harcosok viselete ez; Galerius is ilyenféle barbár bugris meg ez a birkapásztorból lett Caesar: Maximinus Daia is! Constantinus más: apja Augustus, nagybátyja meg Claudius Gothicus császár volt, így hallotta egyszer, talán Vecasius udvari titkártól, aki sokat jár ide Constantinus üzeneteivel és mindenféle megbízásaival; mindig mosolyog, mindig jókedvű, mindig mókás fiatalember, és bizony sokszor rajtafelejt a szemét Minervinán... Csak nem szerelmes? Eh, még mit nem? Constantinusnál nincs külön férfi! Királyi termete mellett elbújhat ez a zömök, alacsony, ám okos és szépszájú Vecasius. Igaz, hogy Constantinus keveset beszél, nem érti a forró és hízelt szavak varázslatát, de kemény, erős, bátor, jó hadvezér, sőt győzhetetlen, nagyszerű katona, nem afféle tintanyaló, mint ez a kis Vecasius. Igaz, hogy Constantinusnak vastag a nyaka, ezért is csúfolják úgy, hogy „Trachala”, vagyis „bikanyakú”; ez az egyetlen szépséghibája apollói természetnek, de talán ez a titka csodálatos férfierejének is: ...Igen, a bikaisten ő; a krétai Pasiphae is megirigyelhetné tőlem! Ő a tökéletes szerető, s valahányszor az övé vagyok, eszembe se jutnak a hízelt hímes szavak; szomjasan és megsemmisülten élvezem a néma tetteket! Nem, nem voltam soha senki másé, ő tépett le mint szűz virágot, s gondolni se akarok másra, főképp Vecasiusra nem, akárhogy is simogatják füleimet költői, bár mindig burkolt vallomásai... Nem, különösen ma nem, s épp ebben a pillanatban nem, amikor...

- Constantinus, drágám, olyan jó, hogy eljöttél! Mindig jó, de ma különösen boldog vagyok, mert végre...

- Nos? Beszélj, kislányom! - Constantinus szókinccse szerelmi vonatkozásban meglehetősen szegényes volt. Állami, katonai és polgári ügyekben, akármiféle tanácskozáson is, kifogástalanul tárgyalt és szónokolt, de az irodalom, a költészet s ezzel a szerelem színes szókészlete s hajlékony és művészi stílusa örökre idegen maradt számára. Jól érezte Minervina: ez a hatalmas és szép katona a tettek embere volt. Szerelmi szókinccse mindössze az „édesem” és a „kislányom” szavakra szorítkozott. Olvasni nem szeretett, egyáltalán nem szeretette a zengő, cifra és főleg hosszú körmondatokat: a nőket, ha kellett neki, egyszerűen letarolta, és tapasztalata szerint ez a két szó eddig elég volt a hódításhoz. És egyre jobban megerősödött benne az a meggyőződés, hogy tulajdonképpen ez a két szó is mellőzhető a legtöbb esetben. - Beszélj, kislányom! - ismételte.

Minervina féloldalt fordult fektében, kinyújtotta karjait, körülölelte Constantinus bikanyakát, lehúzta magához, és a fülébe súgott valamit. Utána visszahanyatlott a pamlagra, behuntya a szemét, és kéjesen megborzongott.

Constantinusnak kigyúlt az arca, és izgatottan felkiáltott:

- Kislányom! Igaz ez? Fiunk lesz? Honnan tudod?

Minervina elmosolyodott:

- Én akartam! S egy hónappal ezelőtt, azon az örült és vad, mámoros éjszakánkon, már tudtam is. Emlékszel, mikor az utolsó hajnali ölekezésünk közben, a beteljesülés csúcspontján, megborzongtam és fölsikoltottam? Akkor történt...

Constantinus már le is dobta a köpenyét, lecsatolta páncélját, lábvértjét, tunikáját is lerántotta, odavetette magát a minden Venusnál kíváncsabb Minervina mellé, szomjasan csókolta kigyúlt arcát.

Észre sem vették, hogy a selyemfüggöny meglibbent, két égő fekete szem szikrázott fel a keskeny résben, aztán rémülten megrebbent, a függöny nesztelenül összesimult.

Thamar riadtan menekült vissza a szobájába a mézes süteménnyel.

Constantinus alig engedte lélegzethez jutni Minervinát; a fiatalasszonynak már nemcsak az arca égett, hanem egész teste izzott, mint a parázs. Az opálos esti szürkületben csak ez az alabástromtest derengett már.

Félórába is beletelt, amíg annyira felocsúdtak az elragadtatásból, hogy rendbehozhatták magukat. Constantinus gyorsan felöltözött, Minervina is megigazította kibomlott haját, koromból préselt rudacskával meghúzta a szemöldöke vonalát. A félhomályban csak az ujjaival tapogatta ki, aztán látta, hogy így nem boldogul: hármat csengetett; az eunuch már tudta a leckét: csakhamar megjelent két állócsillárral, a szobát elöntötte a sárga fény. Minervina most látta csak, hogy Constantinus arcán sugárzik a boldogság: odalépett hozzá, átfonta karjaival ezt az isteni bikanyakat, és szelíd csókot lehelt a duzzadt és forró szájára. Constantinus, hogy a szenvedély önkívületéből magához tért, tárgyilagosan is megállapította, milyen gyönyörű ez az asszony: forrón visszacsókolta, és gyöngéden megsimogatta a leányosan friss és hetyke mellett, mintha bocsánatot akarna kérni. Minervina megborzongott az érintéstől, mellbimbói kirajzolódtak a testére feszülő kék palla puha szövetén. Megrázta a fejét:

- Drágám, hadd hozzam rendbe az arcomat, hisz olyan lehetek, mint egy fűria!

Leült a kerek citrusfa-asztalhoz, egymás után szedte elő a kis bronzdobozból az elefántcsonttégelyeket és borostyán-illatszertartókat; előbb eligazította az egymásba akadt gyöngysorokat, az elefántcsont-fésűvel pillanatok alatt elrendezte kibomlott haját, vékony ujjaival ügyesen feltornyozta - holott ez Thamar munkája lett volna, de nem akarta, hogy a lányka akár csak sejtсен is valamit, az imént leviharzott szerelmi csatából! -, néhány csepp liliomparfömmöt hintett rá, újra meg újra belenézett az ezüsttükörbe, még egy kicsit igazított a szemöldöke vonalán, arcát előbb fahéjillatos krétaporral törölte végig, aztán vékonyan bekente az úgynevezett „királyi” pirosítóval, amelyet datolyamag hamujából, rhodosi vörösrózsa-levélből, nárdusból és miniummal festett pálmaolajból gyúrtak divatos és méregdrága kenőccsé szíriai illatszerészek. Ujja bögyével ügyesen rakta fel égő arcára az alabástromtégelyből az illatos csodakenőcsöket, olyan hozzáértéssel, mintha ez volna a mestersége, aminthogy a „kendőzés” voltaképpen minden nőnek veleszületett tudománya. A művelet közben kigyulladt arca előbb elhalványult, majd felhajnallott, mint a halványan derengő gyöngyszürke égbolt, mikor rózsaszín fényekkel festik meg a fölkelő nap első félénk és szűzi sugarai. Minervina közben azt is észrevette, hogy körmei az ütközet hevében a férfitest forróságától elhalványodtak: gyors mozdulattal félretolta a vörös borostyán medúzafej födelét, néhányszor belemártotta a hennafestékbe a puha bársonylapocskát, bekente és csillogóra fényesítette körmeit.

Constantinus elégedetten legeltette rajta szemeit:

- Szebb vagy, mint azelőtt, kislány.

- Te szépítettél meg, te vad, te szerelmi varázsló, te isteni szerető! - Fölállt, fölnézett. Egy pillanatra odabújt Constantinusához, aztán megborzongott: - Nem! Elég! Már hozzád érni sem merek! Égetsz, mint a tűz!

Odament a szoba közepére, a rózsaszín márványasztalhoz, megigazította az egyik citrusfakarosszék duzzadó selyempárnáját, s leült. Hirtelen felkapta az ezüstcsengőt, s egyet csöngetett. Thamar, mintha csak a függöny előtt várakozott volna, fél perc alatt ott termett a szobában, letette az ezüstitálát, meghajolt - a keze kissé reszketett, mikor a mellére szorította -, és nesztelenül kisuhant a szobából.

Constantinusnak feltűnt, hogy milyen csinos ez a lány; azt is észrevette, hogy az arca lángba borult, mikor őt meglátta, elmosolyodott, és valamit gondolt magában.

- Minervina, édesem, te vagy az oka. Te vadítottál meg azzal a hírrel! Szinte megőrijtettél! De hát bizonyos? És honnan tudod, hogy fiú?

Mindentudó mosoly fénylett fel Minervina ajkain:

- Először is több mint egy hónapja már annak a nevezetes éjszakának, hát onnan tudom - cinkosan odasandított Constantinusra, és elkacagta magát.

A férfi odalépett hozzá, az újdonsült apák gyöngédségével és büszkeségével megsimogatta az asszony bársonyos arcát, és szelíd csókot lehelt a homlokára. Minervina boldogan érezte, hogy így még sohasem csókolta meg. Csak attól tartott, hogy ez a csók már az apa, nem a páratlan szerető csókja, s megriadt, hogy ezentúl ő maga talán nem is érdekli majd a boldog apát... De nem, nem, hessegette el magától az ijesztő gondolatot, ő engem szeret, és sohasem beszélt róla, hogy gyereket akar, pedig három éve már, hogy a felesége vagyok és hogy így szeret... mint ma is - gondolta magában, és boldogan elmosolyodott.

- De honnan tudod, hogy fiú? - faggatta a férje.

- Ezt már Euphrosynos bácsi mondta, tegnap, mikor megvizsgált.

Euphrosynos valamikor híres-szép fiatalember volt; csodálkoztak is a barátai, hogy ilyen szép ember mért megy orvosnak, ahelyett hogy felcsapna szónoknak vagy versenykocsisnak. De ő csak az orvosi hivatáshoz érzett kedvet, el is végezte az orvosi főiskolát Kos szigetén, ahol valamikor a világhírű Hippokrates tanított; harmincéves elmúlt, mikor megkezdte orvosi gyakorlatát: nőorvos lett, s ezen a pályán nemcsak orvosi tudományának, hanem férfiszépségének is hasznát látta; a beteg nők fizettek, az egészségesek az ágyába kíváncsiak, ámbar nagyon sok nő csak azért színlelt betegséget, hogy bejusson a híres szép férfi ágyába, amelyről a „meggyógyított” nők csodákat meséltek.

De azok is csodákat meséltek róla, akik sohasem kerültek az ágyába, mert csakugyan betegek voltak, és Euphrosynos csakugyan meggyógyította őket. Miletosban folytatta orvosi gyakorlatát, s a nagy forgalmú kikötőből naponta kirajzó kereskedőhajók révén hamarosan egész Kisázsiaiban, a szigeteken, Egyiptomban, sőt Arábiában és Indiában is elterjedt a híre a csodadoktornak. Egyszer meghívta egy indiai fejedelem, hogy gyógyítsa meg a legkedvesebb feleségét, és hajlandó volt erősen felfegyverzett hajót küldeni érte, de ő az indiai selyemkereskedővel azt üzentte vissza, hogy köszöni szépen a meghívást és a felajánlott arany- és gyémántkincseket, de India neki nagyon messze van, és fél esztendőre nem hagyhatja itt a betegeit.

Pedig jobban tette volna, ha itt hagyja őket! Ehelyett elfogadta egy dúsgazdag attaliai nagykereskedő, Mannos, meghívását, akinek a viruló tizenhat éves kislánya, Panagia - így mondta a búskomor apa -, halálos beteg lett. Euphrosynos el is ment a kereskedő gyönyörű

háromsorevezős hajóján, szerencsésen meg is érkezett Attaliába, és a pazar palotában megkezdte a beteg kis Panagia gyógyítását. Az orvos megpróbálkozott mindenféle orvossággal, latba vetette minden tudományát, még az egyiptomi és chaldaei mágusok ráolvasásait is - mindhiába. Euphrosynos ekkor a csallhatatlan varázsvesszőre gondolt, amely már annyi nőt meggyógyított: miért ne? - jutott az eszébe. Panagia gyönyörű volt, igéző, örökké nyugtalan, nyugtalanító és izgató szépség; égszínkék szemével, hamvas arcával, selymes szőke hajával és omlatag venusi természetével talán a kösziklát is megelevenítette volna. Euphrosynos pedig éppenséggel nem volt köszikla.

Egyik este közölte a jóhiszemű apával, hogy éjjelre egyedül kell maradnia a kislánnyal, mert a titkos egyiptomi orvosságot, Osiris nagyszerű ajándékát, csak négyszemközt adhatja neki, hiszen a misztikus ígéket a betegen kívül senki sem hallhatja. Azt is közölte, hogy ha reggelre nem javul Panagia állapota, hanem tovább is idegeskedik és nyugtalankodik, még három éjszakán meg kell ismételni a kísérletet. Már tudta a csodadoktor a hisztéria okát és egyúttal a csallhatatlan orvosságot is.

Késő este gondosan bezárták Panagia szobájának ablakait, Euphrosynos az ajtókat is erősen bereteszelte, aztán a lámpákat is eloltotta, csak egyetlen halvány mécsest hagyott égve, s megkezdte a gyógyítást. Mikor levetkőztette a leánykát, szinte elkápráztatta tüneményes szépsége; végigsimogatta bársonyos testét, mintha vizsgálná, s egyszerre csak érezte, hogy a fiatal és tökéletes test átforrósodik, reszketni kezd, s a gyönyörű kék szem szinte világít a félhomályban. Euphrosynos ebben a pillanatban maga is ledobta a ruháját, odalépett a csodára váró reszkető kislányhoz, magához ölelte a kigyulladt isteni testet, száját a szájára tapasztotta, és máris hangtalanul belezuhantak mind a ketten az illatos ágyba.

A misztikus ígék elmondására nem is került sor; elegendő volt az orvosság: a kislány reggelig sem tudott betelni vele. Megállapodtak aztán a hajnali szürkületben, hogy még háromszor megismétlik ezt a csodálatos éjszakát.

Panagia azonban rájött az orvosság ízére: nem háromszor, hanem még három hétig megkívánta a csoda-gyógymódot, s már ő tanította Euphrosynost új meg új huncutságokra.

Euphrosynos, mi tűrés-tagadás, a negyedik hét végén belefáradt a saját csoda-gyógymódjába. Az apával közölte, hogy kedves leánykája meggyógyult, s ő immár hazaindulna Miletosba. Mannosnak kapóra jött az orvos kívánsága, mivel hajóját épp megrakatta sericai selymekkel, indiai szőnyegekkel, drágakövekkel és illatszerekkel, és szeretett volna már indulni Miletosba, csak arra várt, hogy a kislánya meggyógyuljon. Boldogan hallotta, hogy a híres orvos ezúttal is csodát művelt; megtönte az utazóládáját ezer arannyal, s felajánlotta, hogy hazaviszi Miletosba, délután már indul is a hajója.

El is indult, vitte a boldog apát és a híres orvost, aki nemcsak óriási vagyont keresett ezen a gyógyító útján, hanem élete legszebb és legforróbb kalandját is megélte. Este boldogan nyújtózott el széles és kényelmes puha ágyán a fülkéjében, s már éppen arról ábrándozott, hogy milyen remekül kipiheni a fárasztó gyógymódot ezen a háromhetes úton, mikor félálomában úgy rémlett neki, mintha kinyílt s megint becsukódott volna a fülke ajtaja, sőt mintha a retesz kattanasát is hallotta volna. Egy másodpercre megint elszenderedett, de ekkor érezte, hogy forró lehelet éri az arcát, és reszkető hang suttogja a fülébe:

- Az orvosságomat!

Euphrosynos - mit tehetett egyebet - teljesítette orvosi kötelességét.

Panagiát még csak meg sem szidhatta az apja, amikor felfedezte a fedélzet egyik zugában, mert a hajó ekkor már dagadó vitorlákkal siklott a koromsötét éjszakában. A leánya ezen az éjszakán, Euphrosynos ágyában, felülmúlta önmagát: izzott és ragyogott. Ilyen hálás betege sem volt még életében.

Ám amikor Panagia ismét ráfonódott, a hajó megbillent, odakint éktelen üvöltözés, rikoltozás, ordítás csattant föl, vezényszavak pattogtak, s amikor Euphrosynos köpenyt kerített a vállaira, és kirohant a fedélzetre, rémülten látta, száz meg száz fáklya fényében, hogy a drága áruval megrakott hajót legalább tíz fekete vitorlás kalózbárka fogta körül; a felfegyverzett banditák épp akkor mészárolták le az óriáshajó legénységét, a kormányost fejbe kólintották, és belódították a tengerbe, Panagia papáját megkötözték, s kivont karddal kényszerítették, hogy mutassa meg, hová rejtette drágaságait. Az öreg úgy remegett, mint a nyárfalevél; markos kalózok vígan hordták le a ládákat és a zsákokat az öblös bárkába, amelyeket repülőhidakkal és vastag kötelekkel erősítettek a nagy hajóhoz. A fedélzeten holtan hevert a legénység, csak a kapitány védekezett még a keze ügyébe került csákánnyal, de a tagbaszakadt vörös szakállas kalózvezér visszakézből egyetlen jól irányzott csapással levágta a fejét.

A véres fej éppen abban a pillanatban gurult Mannos lábai elé, amikor Euphrosynos odaért. Az öreg felhőrdült, kétségbeesetten mutatott a fedélzeti fülke felé - mert az orvostól eszébejutott a kislánya -, és rekedt hangon hörögte:

- Panagia! A kislányom!

A kalózvezér rámutatott Mannosra:

- Követ a nyakába.

Kavarodás támadt az öreg körül. Legalább húsz bandita rohanta meg, s az öreg pusztá kézzel védekezett, törét is kirántotta, de csak másodpercekig tartott az egész: öt izmos legény odagurította a fedélzeti kézimalom őrlőkövét, nyakába kötözték az öregnek, s a súlyos testet átemelték a korláton. A loccsanás hallatára a vörös szakállas vezér rámutatott a riadt Euphrosynosra:

- Megkötözni!

Az izgatott kavarodásban egy szőke hajú, kék szemű, lányos arcú csinos ifjú kalóz észrevétlenül eltűnt a tömegből.

Mannost a tenger, Euphrosynost a vezéri bárka nyelte el. Vagy száz matróz még mindig hordta a selymeket, szőnyegeteket és egyéb drágaságokat. Most vették számba a zsákmányt, messze volt még az indulás. A vörös szakállas lent a vezéri bárka fedélzetén szemügyre vette a megkötözött Euphrosynost.

- Oldozzátok fel! - parancsolta. - Jóképű fiatalember vagy, kellesz nekem. Azt a vén púpos Zotikost látni se akarják már az én drága feleségeim! - A körülálló kalózok vad röhejjel nyugtázták a „feleség” szót. - Te őrzöd majd őket, érted? Zotikos lesz a neved, ezt szokták meg. Nem érdekel se az igazi neved, se a foglalkozásod. Őrzöd a lányszobát - megint felcsattant a hahota -, fegyvert is kapsz...

Euphrosynosnak felcsillant a szeme. A vezér észrevette a szemvillanást.

- Nono, azért ne örülj. Fegyvert ugyan kapsz, de előbb lefegyverzünk. Hogy úgy mondjam: kihúzzuk a méregfogadat!

Az orvos rosszat sejtett. Megborzongott. A vezér elvigyorodott: - Sotakos, itt vagy?

- Itt vagyok, vezérem.

- A szokásos műtétet! Vigyétek! Mire hazaérünk, kiheveri.

...A szőke kalóz belépett a fülkébe s bereteszte maga után az ajtót. A fáklyák vörhenyes derengése valamelyest útbaigazította: homályosan látta az ágyat s benne a lányt, aki zsibbadtan-alélton omlott el a párnákon, még magához sem tért egészen. A kalóz nem kérdezősködött, nem magyarázkodott: odafeküdt a lányka mellé, végigtapogatta a tökéletes testet, érezte, milyen fiatal, milyen forró, vadul magához szorította, s így viaskodtak némán és fáradhatatlanul a furcsa éjszakában. A lány szinte elcsukló hangon lihegte:

- Ó, te nemes paripa!

A nemes paripa megborzongott erre az elismerésre. S mikor Panagia elragadtatásában felsikoltott, a szőke kalóz megijedt, hogy rajtakapják - mert az önálló zsákmányolást nem tűrte a kalózfegyelem -, hát gyorsan határozott: karjaiba kapta az alélt leánykát, s azon meztelenül átrohant vele az üres fedélzeten, le egyenesen a vezéri bárkába. A vörös szakállas fölkapta fejét, ámulva látta az alabástromtestet, a kibomlott szőke haját, a buja vonalú izgató csípőt, a két venusi mellett, és szakértően csettintett a nyelvével. A kalózok éhesen, szinte vicsorogva falták szemükkel a drága zsákmányt. A hajnali hűvösség magához térítette a kislányt, fölvetette égszínkéék szemét, odasimult a fiúhoz, hogy rejtse meztelenségét, és mintha segítséget kérne tőle, fölneézett rá. Elcsodálkozott, nem tudta mire vélni, hogy Euphrosynos így megváltozott, ébredező kábulatában szinte csak magának motyogta: „Hát te voltál? Ki vagy te?”

De nem tudott megszólalni. Helyette a vezér hangja harsant: - Mi ez, Antheas? Ki ez?

- Odafönt feküdt ájultan a fülkében, lehoztam. Ha jól láttam, van ott egy láda arany is, azt már nem bírtam.

- Hozzátok le a ládát - rendelkezett a vezér. Aztán hozzátette: - Antheas, a lányt a fülkémbel! Fúvass gyülekezőt! Indulunk!

A kis hajóraj megindult: Mannos üres hajóját ott hagyták a tenger és a viharok zsákmányául, a bárkák pedig dagadó vitorlákkal siklottak a sötét tengeren, hogy még hajnal előtt elérjék a Hieron-fok egyik védett kis öblében búvóhelyüket.

Panagia lassanként fölmelegedett a vezér ágyában. Kezdte megérteni, hogy kik ezek az emberek, s hogy mi történhetett a hajóval, a drága rakománnyal, apjával s az isteni Euphrosynossal, aki őt teljes-tökéletesen meggyógyította. Őszintén szólván ez a... hogy is hívják... ez a csinos fiú is édes volt. Kár, hogy ide hozott. Ez a vörös szakállas nyilván a vezér. A vörös szakállas ronda ugyan, de jó kiállású, szép szál férfi. Vajon mi lesz velem?...

Nyílt a fülke ajtaja, belépett a vezér. Lámpát gyújtott, ezüst serlegbe édes Thera-szigeti vörös bort öntött, odakínálta Panagiának. A lányka kiitta az egészet, s hamarosan úgy érezte, hogy tűz futkároz az ereiben. Izgatottan várt, s arra neszelt föl, hogy a férfi elfűjja a lámpát. Mikor melléfeküdt az izmos férfitest, és a puha száját kezdte marcangolni húsos ajkaival és ragadozó fogaival, Panagia arcát kellemetlenül szúrta és kellemesen csiklandozta a szokatlan szakáll; arra gondolt, hogy Euphrosynosnak is, Antheasnak is sima volt az arca; ez a szúrós arc: végre egy kis változatosság!

Reggelig tartott ez a változatosság! De Panagia egyszerre csak észrevette, hogy legfrissebb és legcsodálatosabb szeretője már nincs mellette: bizonyára az ő erélyes vezényszavai csattogtak odakint a sziklás partokon. A nap besütött az apró ablakokon, s bearanyazta Panagia káprázatosan fehér márványtestét; szőke haja mint aranyzuhatag omlott végig viruló mellén, s agyongyötört teste a friss reggeli fényben úgy lángolt fel a napfény csókjaira, mint pompás lótoszvirág.

Kéjesen kinyújtózkodott, teste megbizsergett ennek a zsúfolt éjszakának elviselhetetlenül gyönyörű emlékeitől, fáradhatatlan két karját feje alá kulcsolta, derekát behajlította, s öntudatának utolsó foszlányai már csak egy gondolattal játszadoztak: „Nem baj, hogy vörös, nem baj, hogy szakállas! De nem ám!”

Aztán ernyedten és boldogan zuhant az öntudatlan álom feneketlen mélységeibe. De álmában is sugárzott a teste és átszellemült mosoly röpködött véresre mart ajkain...

Az orgazdák már a parton várakoztak tevéikkel, a kalózok felrakodtak, s innen kezdve mint békés kereskedők folytatták útjukat. A karaván meg sem állt Isaura városáig, a híres piacon minden drága keleti holmijuk jó áron kelt el, s a banditák mint becsületes polgárok térhettek meg otthonukba: legalább egy esztendeig megélhetett mindegyik Mannos hajójának rakományából. A csinos szőke kalóz is hazament gömbölyű feleségéhez és négy gyerekéhez, de valamennyiüket halálosan unta, és soha többé nem feküdt parasztos és zsiros felesége mellé: inkább a kicicomázott és illatos cifralányokhoz járt a nagyváros éjjeli mulatóhelyeire. Megmérgezte az a véletlen és tomboló éjszaka.

És Isaurától nem messze, a Trogitis tó partján épült pazar villában a vörös szakállas vezér - a nevét sohasem tudta meg! - tíz asszonya közt fásult unalomban morzsolta napjait az isteni Panagia, a legcsodálatosabb éjszaka fáradhatatlan és verhetetlen hőse. A vörös vezér fél esztendeig rá se nézett többi feleségére, Panagiával tombolta végig minden éjszakáját, aztán új asszonyok jöttek, frissek, kíváncsiak, s a vörös szakáll már régen más hamvas arcokat csiklandozgatott. Panagia egy év múlva már gyakorta üldögélt magányosan a villa teraszán, tekintete messze siklott a tündöklő tó tükre, és egyre sűrűbben gondolt a sima, lányos képű szőke kalózra. Vajon hol lehet annak az örült éjszakának ez a néma és fáradhatatlan hőse, a virágnevű Antheas, a nemes paripa, vajon hol lehet?

Nem volt sehol. Köddé foszlott, mint a vezér őrzöngése: bizony ez csak néha-néha tüntette ki egy éjszakával. Köddé foszlott, mint első szeretője, a csodadoktor Euphrosynos, aki megnyitotta az ő szűz testét az elképzelhetetlen gyönyörűségeknek... Ó, Euphrosynos megvan, itt van, fegyverrel és ólmos korbáccsal őrzí a vörös vezér - a tiszt és dúsgazdag nagykereskedő! - virágoskertjét, de az egykori daliás és ragyogó fiatalember, a nők halványa, a szerelem felülmúlhatatlan művésze, mindenestül elvesztette varázsát, lendületét, örökké pezsgő gerjedelmét, mióta kihúzták a méregfogát. Azóta Zotikos - mert ez a neve - egyre sorvad, görnyedezik, melle horpadozik, izmos karjai összeasznak, már nem tudnának acélosan behajlítani, összeroppantani és szerelemre kényszeríteni egy üde és duzzadó leánytestet, szeme fénye is megtört, fekete hajában is ősz szálak árulkodnak, s Panagiának, mikor arra gondolt, hogy ezt a remek férfit „lefegyverezték”, sajgó fájdalom nyilallt a szívébe: az attaliai eszeveszett mámorokra gondolt, kissé fanyarkásan elmosolyodott, és könny csillant meg a szeme szögletében.

Nem sokáig hordozták együtt a bánatot és a rabságot; Panagia fiatal volt és csodálatosan szép, s hogy oly sokáig parlagon hevert, megint ideges, ingerlékeny s örökké nyugtalan: a vörös szakállas végképp megunta, s eladta egy gazdag fiatalembernek - aki a leányt egy kissé Antheasra emlékeztette -, s akivel, talán épp ezért, sőt bizonyosan ezért, mámoros esztendőket tombolt végig, soha nem csökkenő, fáradhatatlan s mindig szomjas szerelemben.

Hogy aztán mi lett vele, azt csak azok a magasságos istenek tudják, akik számon tartják a kékben és kínokban vergődő, szép és szomorú rabszolgányok életét is.

Euphrosynos viszont pompásan bevált mint a virágoskert őrizője; évről évre szebb és ragyogóbb lányok kerültek a keze alá, s az attaliai tündöklő „mézes” hetekért azzal bűnhődött irtózatosan, hogy nem kívánta meg egyiket sem. És már Tantalos kínjait sem szenvedte

miattuk. Harminc évet töltött ebben a hivatalában a vezér mellett, s mikor mind a ketten elérték hetvenedik évüket, s a kalóz-nagykereskedő méregfoga is kihullt, eladta a leánykákat, és eladta Euphrosynost is, akiről már szolgálatának második évében kiderült, hogy orvos. Az ősz szakállú, görnyedt hátú, de élénk tekintetű és friss mozgású orvost Thracia vicarius, vagyis kerületi főnöke vásárolta meg jó pénzért Constantinus számára, amikor a nobilissimus megbízható nőorvost keresett Minervina mellé: Euphrosynos aztán hamarosan kiderítette, mi az oka a fiatalasszony gyakori rosszulleteinek...

S most már Constantinus is tudta, csak még azt szeretne volna hallani: miből állapította meg Euphrosynos, hogy fiú lesz? Ha csakugyan fia lesz, töprenkedett, akkor bizvást nekivághat titkos terve megvalósításának...

- Mégis, honnan tudta megállapítani csak úgy, kívülről - faggatta Constantinus.

- Megvizsgált ő belülről is - pirult bele Minervina a vallomásba -, és mondhatom: a keze, mint bársonyszárnyú pillangó, úgy repdeste körül a testemet kívül-belül...

- A vén bűnös - nevette el magát Constantinus -, most persze üvegen keresztül nyalogatja a mézet...

- Nem, nem! Nagyon komoly volt. Sokáig vizsgálta a köldökömet és a két mellbimbómat, meg is kóstolta mindegyiket, elmosolyodott, aztán fölültetett, két kezével leborította mellemet, csendre intett, és behunyt szemmel holmi varázsigét kezdett mormolni...

- Hallottad-e az igéket? - kíváncsiskodott Constantinus izgatottan.

- Hallani hallottam, de nem értettem.

- Egy szót se jegyeztél meg az egészből?

- Annyit kivettem a mormolásából, hogy görögül beszélt, s a mondókájából minduntalan tisztán kihallatszott ez a szó: panagia.

- Ezt a szót megértetted? Hiszen te tudsz görögül. Mit jelent?

- Panagia annyi, mint „százszorszent” vagy akár „szentséges”.

Constantinus izgatottan ugrott fel, és megragadta Minervina kezét:

- Vagyis a császári címet mondta, s ebből gondolod, hogy fiú lesz.

- Ó, nemcsak ebből - mosolyodott el Minervina. - Sokkal inkább abból, hogy miután magához tért a révületből, így szólalt meg: „Öltözz fel, nobilissima - Minervának nem járt ez a címzés, de Constantinus kedvéért megadták neki -, öltözz fel és ülj oda a karosszékre, szemben velem.” - Én engedelmeskedtem, és kissé ünnepélyes és szertartásos hangon ezt kérdezte: „Emlékszel-e a legutolsó álmodra, nobilissima? A legutolsó, ismétlem, amelyet akkor álmodtál, talán épp tegnap, amikor még nem fürkésztem ki tested titkait? Álmodtál-e tegnap? Emlékszel-e az álmra?” „Igen, Euphrosynos bácsi, álmodtam és emlékszem rá” - feleltem kissé megriadtan. „Akkor jó. Mondd el pontosan, mert az elsőhónapos várandós asszony legutolsó álma mindent elárul. Beszélj hát, nobilissima.” És én elmondtam neki a tegnapi álmomat. Furcsa álom volt, s megmondom: hátborzongató. Felizgatott, mivel tudom, hogy az álmoknak rettenetes hatalmuk van az életünk fölött: csak hogy semmit sem értettem az egészből. Elmondtam a kis Thamarnak, elmondtam ennek az új egyiptomi eunuchnak, elmondtam a keresztény eunuchnak is, a mindig szomorú Eleusiosnak: de sem a zsidó, sem az egyiptomi, sem a keresztény mágia nem tudta megfejtani álmomat. Hátha a tudós Euphrosynos megfejt, gondoltam magamban, s mivel az orvos vizsgálata is olyan furcsa volt, bíztam a tudományában, s elmondtam az álmot.

- Hát mondd el nekem is, kislányom - sürgette Constantinus.

- Magas sziklacsúcon sast láttam, napkorona volt a fején, sokáig mereven rám szegezte a szemét, aztán nyílegyenesen lecsapott rám, ágyékomhoz simult, s kis időre mintha eltűnt volna; hiába kerestem, hiába akartam legalább megsimogatni, nem volt sehol; egyszerre csak karjaiban éreztem, csókolgattam puha, bársonyos arcát, mert most már nem horgas csőre volt, hanem szelíd emberarca. A harmadik csókomra fölrebent, s nem is repült, hanem úszott, mint a nyílvevő, és tüzes csík maradt utána a levegőben. Amint föltekintettem, már újra ott ült a sziklacsúcon, már megint napkoronás sasfeje volt, és mozdulatlanul, fenséges nyugalomban ült odafent, és tüzes fehér felhők keringtek körülötte...

- Különös álom - töprenkedett el Constantinus. - Semmit sem értek belőle.

- Én is ezt mondtam az első pillanatban; Euphrosynos bácsi is sokáig elmerülten gondolkodott, miután végighallgatott, és csak jó későn szólalt meg: „Nobilissima, az álmok helyes magyarázata isteni tudomány, és értelmük talán mindmáig rejtve volna előttünk, ha nem élt volna az isteni Marcus Aurelius császár idején a csodálatos ephesosi bölcs, Artemidoros. Őt abban a különleges és páratlan kegyelemben részesítette Apollo, aki maga a legyőzhetetlen és tündöklő Helios, hogy személy szerint megjelent neki, mégpedig földi testben, akkor, mikor Delos szigetén, a mindentudó isten ősi templomában, éppen az álmok magyarázatán elmélkedett és megvilágításért könyörgött. És Apollo nem homályos értelmű jóságokban adott a bölcsnek kinyilatkoztatást, hanem a szentély Praxiteles alkotta márványszobrába béklyózott isten megelevenedett, és tulajdon isteni hangján élőszóval fedte fel Artemidoros előtt az álmok kibogozhatatlan titkait, s egyúttal megparancsolta neki, hogy pontosan írja le mindazt, amit hallani fog tőle, a sötétben tapogatódzó emberi nem, főleg pedig a filozófusok épülésére és okulására. Hajnalig hallgatta és írta Artemidoros az isten bölcs kinyilatkoztatásait, és csak arra riadt fel, hogy az isten elhallgatott: szobra megint némán-fenségesen sugárzott a fölkelő Nap első, félénken tapogatódzó fényküllőiben. Artemidoros teljesítette az isten parancsát: öt könyvben kiadta az apollói bölcs tanítást az álmok értelméről, magyarázatáról és megfejtéséről, én pedig ezt a könyvet ifjúkorom óta forgatom és tanulom, szinte már könyv nélkül tudom, mivelhogy hivatásomnál fogva emberekkel foglalkozom, és az emberek életében döntő fontosságú az álmok helyes magyarázata. Tehát még egyszer kérdezem, nobilissima: pontosan és teljesen mondtad el az álmodat?” „Pontosan és teljesen” - feleltem kissé izgatottan. Erre az öregember szeme fölcsillant: „Nobilissima, nyilván férjeddal együtt különös kegyben állsz a győzhetetlen Apolló istennél, s legszívesebben leborulnék előtted, hogy imádjalak, mert álmod isteni álom, sőt meg kell mondanom: isteneknek is csak kivételesen juthat ily magasztos és tündöklőn világos álomlátás. Hallgass meg tehát, nobilissima. Artemidoros éppen ezt az álmodat írja le műve második könyvének huszadik fejezetében: ha várandós fejedelmi asszony magas sziklán ülő napkoronás sast lát álmában, az tökéletes sikert és szerencsét jelent; ha a sas megbúvik ágyékában, fejét emberarcra váltja, s miután az asszony magához ölelte és megcsókolta, visszaröppen a sziklacsúcsra, röptében fénycsíkot hasít a levegőben, s fent a felhők közt újra felragyog fején a napkorona: az asszonynak uralkodásra rendelt fia születik” ... Riadtan ellenkezni próbáltam: „De hiszen az én férjem nem császár, hogy lehetne császár a fiam?” Az öreg szelíden ingatta a fejét: „Nobilissima, Artemidoros magyarázata nem azt mondja, hogy császár lesz a fiad, hanem csak ezt: uralkodásra rendelt fiad születik. S vajon nem uralkodásra rendelt gyermek-e az, akinek a nagyapja császár? Ez az értelme Artemidoros magyarázatának.” Az öreg eltávozott, én itt maradtam nyugtalanító kétségek és remények között, s boldog vagyok, hogy épp ma kivételesen eljöttél, mert ezt a rettenetes félelmetes-édes titkot nem bírtam volna még három napig hordozni magamban.

Fölállt, karjaival körülfonta Constantinus „isteni” bikanyakát, száját csókra kínálta, de a nobilissimus szelíden eltolta magától, s visszaültette a karosszékre.

- Minervina, nyugodj meg. Apollo szavaiban nem kételkedhetünk. Sajnálom, hogy nem tudok görögül, s nem olvashatom el magam is Artemidoros könyvét, de mindegy: fiam születik, mégpedig uralkodásra rendelt fiam... Ez változtat mostani elviselhetetlen helyzetemen. Apollónak felelősséggel tartozom, magamért is, a fiamért is...

- Értem is - mosolygott rá Minervina.

- Persze hogy érted is - hagyta rá hirtelen Constantinus, ámbár egyre csak önmagán és fián járt az esze; mióta a szentséges és csalhatatlan álommagyarázatot meghallotta, Minervina, a kislány, a csodálatos szerető, egyre jobban halványodott érzéseiben és érzékeiben; már csak a fia foglalkoztatta, a fia! De hogy a fia elérje azt, amire Apollo szerint rendeltetett, neki magának ki kell törnie ebből a szégyelletes és zsibbasztó rabságból... Igen, itt az ideje! Alig várja, hogy megérkezzenek jóemberei, akiket ma estére ide hívatott. Minervina szomorkásan hallgatott, néha sóhajtott, s egyszerre élesen beléhasított a rémítő sejtelem: „És hátha a fiam elveszi tőlem a férjemet?” Fölkelt, megint odalépett férjéhez, s mintha mondani akart volna valamit, ajkai megrebbentek. De Constantinus belefojtotta a szót:

- Minervina, menj ki Thamarral a kerti oszlopos lugasba, mindjárt jönnek a barátaim, fontos dologban kell határoznunk, s majd aztán mindent elmondok neked.

Minervina kiment, Constantinus egyedül maradt. Leült, végigsimított a homlokán, elgondolkozott, de egyszerre csak felugrott: „Ez az álom! - évődött magában - félelmetes és gyönyörűsége! Apollo figyelmeztetése, sőt parancsa!”

Izgatottan fel-alá járt a szobában, néha leült, megint talpra szökkent, az arca felfénylett, s mintha hirtelen megtalálta volna a percek óta hiába keresett szavakat, suttogva, szinte áhítatosan mormolta:

- Égi jel!

A lenyugvó nap éppen ebben a pillanatban dőfte bele vérvörös lándzsáit a szürke és közömbös alkonyatba.

Mint nyughatatlan méhek, úgy rajzottak zűrzavaros gondolatai a fejében: Ablavius üzenete, vagyis a consistorium határozata, hogy nem távozhatsz Nikomedeiából, aztán Corfulenus híradása Hermeias démoni javaslatáról: igen, Ablavius és Hermeias is bőséges jutalmat kap, mihelyt... És itt megint eszébe jutott az égi jel, Apollo üzenete. Hermeias javaslatából megértette, hogy mindössze három napja van, s ez a három nap dönti el jövőjét... Galerius hatvannégy éves, ő éppen a fele, harminckettő... És a fia? Hát ki éljen inkább, Galerius-e vagy Constantinus és a fia, akinek nagyapjáról - így határozott - a Crispus nevet adja? Túrje-e, hogy orgyilkosok prédájául gyanús hadjáratra küldjék, vagy inkább ölje meg ezt a disznó Galerius? Mindent vállalnia kell, látszólag önmagáért, valójában a fiáért...

Nyugtalan töprenkedését a molossus véreb dühös csaholása szakította félbe: igen, jönnek a barátai. Hamarosan hallatszott is a kapus udvarias, de erélyes felszólítása: „Jobb lábbal!” - mert ha valaki bal lábbal lépett be idegen házba, az szerencsétlenséget hozott a házra is, lakóira is. Mindenki gondosan ügyelt hát és a világért sem lépte volna át senki bal lábbal a küszöböt. Az urak egyenkint érkeztek, kis időközökben: nem ártott az óvatosság! Mikor mind együtt voltak, Constantinus kettőt csengetett: a rabszolgái tudták a házirendet, néhány perc múlva megjelent egy csinos, fiatal perzsa eunuch - Euphrosynos lehetett ilyen valamikor - óriási ezüstitálccával.

Constantinus szólalt meg elsőnek:

- Barátaim, ma fontos, sőt izgalmas híreket kaptam. Az egyik jelentés úgy szól, hogy nem szabad kimozdulnom Nikomedeiából, a másik épp az ellenkezőjét mondja: háborúba küldenek, persze nemlétező ellenség ellen, hátha valahol otthagynom a fogamat. S az ilyesmire bőségesen van alkalom, tudjuk. Nos, végül is mit akar velem Galerius őszentsége? Ő hatvan-négy éves, én pontosan a fele. Meddig várjak még és mire várjak? Atyám Augustus, én pedig tús vagyok, s talán rab, ki tudja? Mit tegyünk, barátaim? S vegyétek számba, mikor tanácsot adtok, azt is, hogy a nobilissima gyermeket vár!

Megcsendültek az ezüstserlegek, és a hű Volusianus bátran kimondta:

- Éljen az új Augustus!

- Éspedig melyik? - szólt közbe Sandario, Thracia parancsnoka. - Ki az új Augustus? Talán csak nem Maximinusra gondoltál, Volusianus?

- Hát árulónak nézel engem, Sandario? - méltatlankodott Volusianus.

- A győzhetetlen Napisten óvjon meg engem az ilyen aljasságtól! - védekezett Sandario.

- Valóban helyesen tette fel a kérdést Sandario - szólalt meg Constantinus -, hogy ki az új Augustus? Magam sem tudom, mit rendel Apollo: én legyek-e vagy pedig a fiam?

- A fiad? - kérdezte Lactantius, a császári főiskola tanára. - S honnan tudod, hogy fiad lesz? Mert ez lényeges! - Csöndesen beszélt, nyugodtan, tárgyilagosan, minden szavából csak úgy sugárzott a hűség és a bizakodás.

Constantinus felelt a kérdésre:

- Onnan tudom, hogy Artemidoros könyve eloszlatta minden kétségemet.

- Artemidoros? - figyelt fel Lactantius. - Az más. Ha álomlátásról van szó, Artemidoros csalhatatlan.

- Tehát éljen a két Augustus! - emelte föl serlegét Vecasius, és rejtélyesen elmosolyodott. Általában a kiismerhetetlen és megfejtethetlen mosolygás volt a politikai és diplomáciai fegyvere. Úgy vette észre egyébként, hogy ez a rejtélyes mosoly a nőknél is bevált, tehát alkalmazta is, politikában és szerelemben egyaránt, hiszen mind a kettő a titkok tudománya. Imént elhangzott szavaira gondolt, és megállapította, hogy ezeket ki-ki úgy értheti, ahogy akarja: Galerius és Constantius, Galerius és Constantinus, Galerius és Maximinus, Constantinus és a fia - valóban: Diocletianus rendszere értelmében mindig kellett lenni két Augustusnak, s ki tudta volna megmondani: melyik kettőre gondol Vecasius vagy akárki más.

- Vecasius, helyesen és dicséretesen kívánod, hogy éljen mind a kettő - jegyezte meg Constantinus -, de ha épp arra a kettőre gondolsz, akire én - és ebben nincs okom kételkedni -, akkor vigyázni kell a két Augustus életére. Mit gondoltok, hogyan? Hiszen a császár őszentsége szándékai világosak. Senki sem tagadhatja, hogy az életünk veszélyben forog.

Elsőnek Rufius Volusianus gyalogsági tábornok jelentkezett szólásra. Ötvenéves, szikár természetű, komoly arcú, kissé őszülő hajú arisztokrata volt, hatalmas vagyon ura, Constantinusnak nemcsak bizalmas embere, hanem egyik legjobb barátja is. Óriási itáliai birtokaiból származó dús jövedelmeit római palotái, műkincsei és alkalmazottai emésztették föl, hiszen itt Nikomedeiától északkeletre, a Sangarios folyó balparti síkságán elterülő tízezer hektáros birtokából is volt annyi jövedelme, hogy fényűzőn megélt belőle a mostani császári fővárosban. Városi palotájában és városkörnyéki villájában állandó volt a jövés-menés, de a sok ember nemcsak enni, inni, kérni és hízelegni járt hozzá, hanem „tájékoztatni” is. Semmi

feltűnő sem volt abban, hogy egy magasrangú katonai parancsnoknál tucátjával járnak ki-be katonai és polgári egyének. Természetesen ő is értesült a consistorium határozatáról, viszont az elvetemült filozófus a Galeriuszal folytatott beszélgetést nem neki adta el, hanem Constantinusnak, mert ettől többet kaphatott érte.

Megkérdezte Constantinustól:

- Mit jelent az a közlésed, nobilissimus, hogy „háborúba küldenek”?

Most Constantinus részletesen elbeszélte Hermeias gyalázatos tervét, amelyet Galerius elfogadott. Ebből mindenki megértette, hogy holnap kezdődik a nagy játék, életre-halálra. Holnap meghívást kap a császárhoz, holnapután tehát kihallgatásra megy; s akkor három napig az orránál fogva vezetik, aljas ürügyekkel halogatják a császári fogadást, s végül - mint derült égből lecsapó villám - jön a mozgósítás, és őt csakugyan elindítják, de nem Galliába, hanem délre; ki tudja, eljut-e valaha apjához?

Volusianus bólintott:

- Értem. A terv félelmetesnek látszik, de valójában igen együgyű, hiszen ebben a kaján cselszövésben nekem szánták a hóhér szerepét, és hát mit gondol öszentsége: én talán a fejem lágyára estem? Olympios, ez az aranyláncon tartott talpnyaló kutya, majd csak hajtsa végre a saját mozgósítási parancsát, sétáljon csak fel a tengerpartra a lovashadosztályaival, hadd szíja a fogát öszentsége, ha megtudja, hogy mibe került ez a kirándulás! - Szárazon elnevette magát, aztán folytatta: - Én majd helyette is takarékoskodom! Persze a császári parancsot végre kell hajtanom, de a végrehajtás módját és ütemét az én kötelességem és jogom megszabni. Én ezúttal Fabius Cunctator módszerét választom: halogatom az indulást, végre kitűzöm a napját, s akkor az egyik legio táborában fekete kutya rohan be a praetoriumba: az augur megtiltja az indulást. Utána mindennap történik valami: izzad az istenszobor, a tábori istállóban sírnak a lovak, a mezőn egy ökör megszólal emberi hangon, megreng a föld és egy Victoria-szobor ledől és összetörik, tejeső esik, s valamelyik éjjel kivöröslik az égbolt alja, mintha lángolt volna. Ezek baljós jelek, s aki az ilyen isteni figyelmeztetések ellenére főbenjáró vállalkozásba fog, rajtaveszt. Olyan óriást területen, mint amelyet az én negyvenezer főnyi hadseregem elfoglal, mindig történik ilyesmi, és a csodajelek magyarázata az augurok dolga: az augurokat pedig minden megfelelő magyarázatért nem tejesővel, hanem solidusesővel jutalmazom. Nos, mi lesz a taktika eredménye? A hadsereged, Constantinusom, csigalassúsággal mozog, lépten-nyomon feltartóztatják a baljós jelek, vagyis nem mégy délre, nem kanyarodol északnak, hanem itt maradsz egy ugrásnyira Nikomedeiától. S mivel tudom, hogy Galerius nemcsak kegyetlen, hanem gyáva is, esküszöm neked, hogy hozzád sem mer nyúlni, hiszen egy harcra fölfegyverzett hadsereg van a kezében, neki meg mindössze az ezer testőre marad. Biztonságban leszel tehát, s meg kell mutatnod, hogy bátran szembenézel minden alattomos merénnyel. De ismétlem: a hajad szála sem fog meggörbülni!

- Jól beszéltél, Volusianus - szólalt meg Constantinus -, csak azt kell hozzátennem, hogy nem én félek Galeriusztól, hanem ő fél tőlem.

- Éppen ezért vagy biztonságban - mondta rá Volusianus.

- Sandario - fordult Constantinus Thracia-kerület főnökéhez -, tekintélyességednek mi a véleménye?

- Az, hogy akármire kerül a sor, rám számíthatsz, nobilissimus! És mivel nem csekély erő van a kezemben, javasolom, hogy hagyjuk abba ezt a politikai bujócskát, és csapjunk oda, vagyis előzzük meg Galeriuszt, és végezzünk vele! Én vállalom!

Sandario hűséges híve volt Constantinusnak, és akár tűzbe ment volna érte. Szavai nyomán izgalom támadt a társaságban. Szenvedélyes és vérmes ember volt, és szavai leginkább éppen Constantinust hökkentették meg, aki mint afféle hirtelen haragú ember, nem idegenkedett a gyors és gyökeres megoldásoktól, de pillanatnyilag nem akart vagy nem mert nyilatkozni. De nyilatkozott helyette a mindig nyugodt és meggondolt Lactantius, a császári főiskolán a latin ékesszólás tanára, Constantinus egyik kedvelt tanácsadója.

Tartózkodó és visszavonult ember volt, olyan sovány, hogy szinte elfújta a szél. Egyedül élt egy bérház egyetlen szobájában, fizetését fölemésztette a lakás uzsorabére, a könyvvásárlás, úgy hogy egy-egy kifogástalan ruhadarabra már alig futotta. Télen is hideg szobában dolgozott, s télen-nyáron egyformán koplalt: kenyér, kása, zöldség, gyümölcs, sajt volt minden tápláléka, de oly szűkösen, hogy mindig éhes volt, borra meg éppenséggel nem telt neki, hogy legalább azzal fűtse aszott testét. Rendkívüli nyomorának az volt a legfőbb oka, hogy mikor Diocletianus meghívta a főiskolára, még bőven voltak tanítványai, de azóta a latin ékesszólás egyre kevesebb hallgatót vonzott, a görög retorika hallgatói egyre szaporodtak, úgy hogy Lactantius egyre kevesebb tandíjat kapott, a fizetéséből pedig csak koplalásra telt.

Pedig korának egyik legképzettebb és legműveltebb embere volt, s még ellenségei is elismerték, hogy stílusművészete Ciceróéval vetekedett. Diocletianus ugyan nem olvasott, de hallgatott művelt tanácsadóira, s így hívta meg az afrikai Sicca főiskolájáról a jónevű Lactantius professzort. Nikomedeiában kezdettől fogva oly visszavonult életet élt, hogy személyéről semmit sem tudtak, s még arról is igen kevesen szereztek tudomást, hogy már Diocletianus lemondása előtt a keresztény hitre tért. Ez volt az oka, hogy mikor a császár keresztényellenes edictuma megjelent, Lactantius még jobban begubózott, előadásokat sem tartott, és jó néhány évig a legnagyobb nélkülözések közt dolgozott a keresztény tanítást védelmező alapvető filozófiai művén.

- Tekintélyességed - fordult Sandario felé - férfiúhoz méltó hévvel és hűséggel szállt síkra a nobilissimus igazsága és joga érdekében, ám én egész filozófiai meggyőződéssel és csekély ékesszólásom minden erejével szeretném kiküszöbölni tanácskozásunkból az erőszaknak még a gondolatát is. Nem volna méltó a nobilissimushoz gyilkosság árán megszerezni azt a hatalmat, amely úgyis megilleti, és megilletné már most is, ha Galerius öszentségét ama bizonyos pillanatban nem ragadja el a gyűlölet és a féltékenység elvakultsága és szenvedélye. Fényességed - fordult most Volusianus felé - a kitűnő katona nyugodt taktikai érzékével célravezető módszert és magatartást ajánlott mindennemű gonosz aknamunka ellen. Teljes szívvel csatlakoznám ehhez a javaslathoz, ha szükség volna ezúttal Fabius Cunctator módszerére. De én azt hiszem, hogy nincs szükség rá. A nobilissimusnak van hadserege, van testőrsége, van néhány tucatnyi hűséges és megbízható embere: ezek mind tűzbe mennének érte. Nincs tehát ok arra, hogy a nobilissimus változtasson eddigi magatartásán. Nem kétséges, hogy kinek az oldalán van az igazság: bízunk az igazság győzelmében. Várjunk, figyeljünk, legyünk résen, a többit bízunk az istenségre!

Ebben a felemás korban, amikor az államvallás már életre-halálra viaskodott a zsidó eredetű rajongó keresztény hittel, egyre jobban érvényesült Aurelius császár elgondolása, hogy a birodalom sokféle vallását az egyetlen Helios vallásában kell egyesíteni, hiszen lényegileg minden vallás a teremtető és termékenyítő Napisten kultuszából ered. Ennek az óhajtott egységnek egyik jelképe volt az is, hogy nem beszéltek „istenekről” vagy „istenről”, ha a legfőbb lényről szóltak, hanem mindig „istenségről”. Aureliánustól kezdve a vallási egység gondolatával foglalkozó császárok így nevezték az egy és egységes istent, s ebbe az elnevezésbe mindenféle vallás hívei belenyugodtak, a kizárólagos „igaz istent” maguknak követelő keresztények is.

Constantinus is ezt az elnevezést szerette és használta, ezért most hálásan tekintett Lactantiusra: tudta, hogy keresztény; s hogy a kereszténység is a Helios-vallás egyik fajtája vagy felekezete, arról Lactantius szóhasználata még jobban meggyőzte.

Ezek után már-már olyan volt a hangulat, hogy elfogadják a bölcс professzor javaslatát, és mindenki csak arra várt, hogy Constantinus nyilatkozzék, helyett azonban váratlanul szót kért Vecasius.

- Beszéljen kiválóságod - intett fele Constantinus.

A fiatal, harmincéves udvari titkár nem ok nélkül tartozott Constantinus bizalmasai közé. Daciai aranyműves apától származott, gyerekkora óta módjában volt tanulni, és tanult is bőven, s nemcsak dáк, görög és latin nyelven írt és beszélt, hanem a barbár parthusok, azaz perzsák nyelvét is megtanulta, sőt az egyiptomi hieratikus írást is könnyedén elolvasta, és a szövegeket meg is értette, bár beszélni nem tudott a rómaiaktól szívből utált egyiptomiak nyelvén. Okos és tudós fiatalember volt, s miután előbb megjárta a mediolanumi főiskolát, végül Nikomedeiában fejezte be tanulmányait: hallgatója volt néhány évvel ezelőtt Lactantiusnak is, majd - éppen az ő támogatásával - bekerült Constantinus udvarába, s mint a nobilessimus levelezésének intézője, bámulatos politikai éleslátásról, áttekintésről és ritka tökéletes stíluskésziségről tett bizonyosságot. Csakhamar bizalmas embere lett Constantinusnak, s már fiatalon is ugyanazt az „egregius” címet viselte, mint agg mestere, Lactantius. Most nem mosolygott, hanem higgadtan és komolyan fogott bele javaslatá előterjesztésébe.

- Nobilessimus, köszönöm, hogy meghallgatod legkisebb szolgálát, s egyúttal bocsánatot kérek, hogy ily tekintélyes férfiak tanácsai s mindenekfelett az én hódolattal tisztelt mesterem bölcс javaslatai után merészelek új indítvánnyal előállni. De belső sugallat ösztönöz, hogy beszéljek, s előadjam aggodalmaimat. Elsősorban nem szabad felednünk, hogy Galerius öszentsége nem válogatós a módszerekben s az eszközökben, és régen ledőfette volna a nobilessimust, ha nem félne Constantius öszentségétől, hogy haddal jön ellene, s kegyetlenül bosszút áll fiáért. Ezellen valóban legjobb védekezés az óvatosság és a megbízható hadsereg. De van még egy aggodalmam, és ez súlyosabb az előbbinél: ez a Hermeias jellemtelen s elvetemült ember; íme, Constantinusunknak jó pénzért elárulta a császárral folytatott bizalmas beszélgetését és körmönfont aljas és gonosz tervét. De hátha hazudott Hermeias? Hátha nem is ezt a tervet javasolta? Hátha előre megmondta Galeriusnak, hogy ezt a tervet elárulja a nobilessimusnak, s hátha egészen más merényletet készítenek elő urunk, Constantinus, ellen? Aki Galerius elárulja, elárulhat téged is, nobilessimus! Ez a hitvány képmutató önmegtartóztatást hirdet, és orgiákat rendez, az erkölcsről prédikál, és nyakig fetreng az ocsmányság pocsolójában. Mesterem - fordult most Lactantius felé -, tisztelettel utalok arra, hogy ennek az aljas álszentnek egyetlen orgiája több pénzbe kerül, mint egy becsületes, tehetséges és fáradhatatlanul dolgozó filozófus egész évi keresete! Ha nincs hatalmunk, hogy ezt a fekélyt kiirtsuk az udvar, s ezzel a társadalom testéből, legalább ne fogadjuk jóhiszeműen még az árulását sem! Mivel pedig meggyőződés, hogy egy percnyi vesztegetni való időnk sincs, befejezem mondanivalómat, mégpedig azzal a javaslattal, hogy a nobilessima és a nobilessimus azonnal távozzék Nikomedeiából, függetlenül attól, hogy mit forral ellenük akár Hermeias, akár Galerius. Távozzanak a végzetesnek jelzett három nap letelte előtt: a nobilessima délnek, a nobilessimus északnak, csak minél előbb el innen! Fényességed, Volusianus tábornok, és tekintélyességed, Sandario vicarius, hathatósan tudja majd támogatni távozásukat.

Vecasius higgadtan beszélt, de minden szavából csak úgy sugárzott a hűség és a meggyőződés. Ideges mozgolódás támadt, az urak egymásra néztek, aztán Vecasiusra, aki érezte, hogy szavai nagy hatást tettek mindenkire, elsősorban Constantinusra, és hát végre elmosolyodott:

- Nos, barátaim? - fordult hozzájuk Constantinus.

Szinte egyszerre hangzott fel a helyeslés az egész társaságban. Constantinus megindultan nézett a fiatal titkárra, aztán megszólalt:

- Én is azt hiszem, jobban mondva, érzem, hogy Vecasius javaslata helyes. Ha eltávozzunk, megelőzünk minden merényletet, s ha eljutunk Treviribe, megnyílik előttünk s előttetek is, barátaim, minden lehetőség...

4

Vacsora közben semmi másról nem esett szó, csak a híres Crescensről, a mór versenykocsisról, a kék párt büszkeségéről, aki eddig hatszáznyolcvanhatszor győzött a kocsiversenyeken, félmillió denarius vagyont szerzett, nem is szólván a rengeteg ajándékról, amit ez a „nők bálványa” a dúsgazdag és szebbnél szebb társaságbeli hölgyektől kapott diadalmas szerelmi szolgálataiért. Ebben a versenyben a főváros aranyifjait győzte le, a cirkuszban pedig a zöld párti versenykocsisokat, akiken mostanában a gazdag fogadók százezrei úsztak el. Híre járt, hogy drága pénzen megvásároltak a zöld párt korifeusai egy tudós egyiptomi bűbájost, aki ügyesen Abraxas-gemmát csempészett Crescens kocsijának egyik kerékagyába. Ez a bűvös vésett kő kakasfejű és kígyólábú kocsist ábrázolt, aki jobb kezében ostort, bal kezében titkos jelentésű kettős keresztet tartott, a kő legalján pedig a titokzatos „lao” szó idézte a rontó erejű démont, aki majd összetöri Crescens kocsiját. A gemma másik lapjába az egyiptomi mágus varázs erejű „szent jeleket” vésett, perzsa, chaldeus, egyiptomi, zsidó és görög jelképeket és átkokat, úgy hogy a diadalmas versenykocsis vesztét a bennfentesek bizonyosra vették, és máris óriási fogadásokat kötöttek a zöldek győzelmére...

Az izgalmas tárgy mindenkit érdekelt, csak Lactantiust nem; bár az ő vallása is csak úgy hemzsegett a démonoktól és mindenféle gonosz szellemektől, az efféle mágikus jelekben és rontó babonákban nem hitt. Ellenben a tápláló vacsora és a nikomedeiai tüzes vörös bor jólesett neki, valósággal felfrissítette. Vacsora után elkészönt, Constantinus egy bikaerős herélt egyiptomi rabszolgával hazakísértette, s az öreg tudós otthon még hajnalig dolgozott nagy művén, két kis olajmécses gyér sárga világa mellett.

Miután a személyzetet eltávolították, megkezdték Vecasius tervének végleges kidolgozását, és most már Minervina is részt vett a tanácskozásban. Amint hallgatta Volusianus nyugodt és okos fejtegetéseit, megriadt, megdöbbsent és valósággal kétségbeesett arra a gondolatra, hogy hosszú időre el kell válnia imádott férjétől, a „fia” apjától. Még jobban megriadt, mikor megtudta, hogy már másnap indulnia kell. Kimondhatatlan aggodalom vett erőt rajta, mikor hallotta, hogy Constantinus, minden gyanú elkerülése céljából Nikomedeiában marad, és csak három nap múlva indul, mégpedig északnak, egyenesen Thracia irányában, ahol majd Sandario biztosítja útját.

Mikor meghallotta, hogy ezek a rendkívüli események Vecasius javaslatára történnek, valami jóleső meleg járta át szívét; tetszett neki a fiatalember okossága, hűsége, és - így gondolta magában - bölcsessége, hogy Constantinus leghűbb és legbölcsebb barátainak gyülekezetében éppen ő, a legfiatalabb, találta meg az élet-halál kérdésnek ezt a leghelyesebb megoldását. Bármennyire fájt neki az elválás, belátta, hogy ennek így kell lennie. Közben Vecasius egy pillanatra sem vette le a szemét róla, s most már egyfolytában mosolygott, egy cseppet sem tolakodón, inkább szemérmesen, ám oly érthetőn, hogy Minervinán akaratlanul is édes borzongás futott végig.

Végül Volusianus összegezte a tanácskozás eredményét:

- Tehát megállapodtunk. Holnap reggel a nobilissima Prusa híres gyógyfürdőjébe utazik, mert
- Euphrosynos tanácsára - ebben az állapotban teljes pihenésre és állandó orvosi felügyeletre van szüksége; ezért vele megy, és vele marad Euphrosynos; de csak két napig, mert harmadnap este felülteti a császári posta hálókocsijába, és egy szakasz katonám kíséretében útnak indítja Myrlea kikötőjébe, ő maga pedig még három hétig ott marad Prusában, jót tesz majd öreg csontjainak a meleg gyógyfürdő. Végül hazajön Nikomedeiába, azzal a hírrel, hogy a nobilissima még két hétig a fürdőhelyen marad, s mi majd gondoskodunk róla, hogy ez tudomására jusson Galeriusnak, mondjuk: Hermeias útján. Viszont nem kötjük az orrára a piszkos besúgónak, hogy Minervina már árkon-bokron túl van. Nobilissima, jegyezd meg jól a neveket: Myrlea kikötőjében egy különleges gyorsjáratú liburna vár, az Iris; a kísérő szakasz centuriója jelentkezik a liburna parancsnokánál, Hilarus kapitánynál, aki utána jelentkezik nálad, nobilissima, a fedélzetre kísér, elfoglalod kényelmesen berendezett utasfülkédet, a hajó felszedi horgonyait, kifeszíti vitorláit, nekivág a Propontis vizének, s mint a nyíl, úgy süvölt végig a végtelennek tűnő tenger tükrén. Kényelmesen lefekszel, nobilissima, s mire kialudtad magadat, a fürgé kis hajó máris befutott Perinthosba, a fekete-tengeri hajóraj, a Classis Pontica hatalmas és erős kikötőjébe; Sandario ötekintélyessége holnap hajnalban indul innen, Nikomedeiából, parancsnoki liburnáján, s már régen ott vár téged a perinthosi kikötőben, kényelmes utazókocsival, megfelelő kísérő személyzettel és erős katonai fedezettel. Három hét alatt bántatlanul és épségben megérkezel Treviribe, s nem lehetetlen, hogy a nobilissimust már ott találod.

Minervina arca egy pillanatra földerült, de hamarosan elborult, mert Constantinus útjára gondolt; meg is kérdezte Volusianustól:

- Fényességed bizonyára meg tudja magyarázni nekem, miért nem utazhatunk együtt?
- Azért nem, nobilissima, mert kerülni kell a feltűnést. Azt a látszatot kell keltenünk, hogy te Prusában üdülsz, a nobilissimus meg folytatja rendes életmódját és munkáját. Ha az a galád Hermeias nem hazudott, akkor három nap múlva megkapjuk a mozgósítási parancsot, és míg én úgy teszek, mintha indulnék a legiókkal, a nobilissimus kimegy, mondjuk, vadászni, Dakibya felé, s aztán üthetik bottal a nyomát...
- Egyedül? - riadt fel Minervina.
- Nem - nyugtatta meg Constantinus -, hanem másodmagammal.
- És a tisztos távolban körülötte rajzó őrzőerőkkel - tette hozzá Volusianus.
- De ki lesz a másik? - makacskodott tovább is Minervina.
- Hát ha minden hadititkot tudni akarsz - felelte mosolyogva a férje -, ezt is megmondom: Talio.

Most Sandario szólalt meg:

- A többit tudod, nobilissimus: Byzantionban várlak!

Mikor mind elmentek, Minervina odasimult a férjéhez:

- Ugye, itt maradsz ma éjjelre? - suttogta.
- Nem, nem, kislányom, ma éjjel nagyon jól ki kell pihennem magad! Meg aztán nekem is sok még a dolgom: gondosan elő kell készítenem a „vadászatot”!

Megsimogatta Minervina haját, megcsókolta, s elmenőben még visszaszólt:

- De mielőtt elindulnál, itt leszek.

Néhány perc múlva hallatszott a lódobogás, ahogy a kísérő katonaszakasszal együtt elvágtatott.

Másnap Constantinus palotájában megszűnt a szokásos sürgés-forgás és jöves-menés, az őrségeket megkétszerezték, és mikor a nobilissimus kiment Minervina villájába, egész zászlóalj katonacsapatot vezényelt, mintha csak hadgyakorlatra indulna vele.

Minervina kocsija a kísérő katonaszakasszal együtt sebes iramban nekivágott az Astakenos-öböl keleti végének, s hamarosan eltűnt Olbia irányában.

Constantinus visszament a villába, behívatta a házfelügyelő rabszolgát, átnézte és lezárta az elszámolását, s kiadta neki az utasításait.

- Ferik, a nobilissima távollétében mindenre vigyázol, mindent rendben tartasz, gondosan ellátod a személyzetet, a kaput mindig zárva tartod. Különböző küldők majd egy szakasz katonát, azokat is ellátod. Megértetted?

A hatalmas termetű numidiai eunuch mélyen meghajolt:

- Igenis, uram! Megértettem.

- Jól van, megbízom benned. Most menj, és küldd be Thamart.

Ez a sápadt arcú, égő szemű, koromfekete hajú fiatal rabszolgalány úgy hordozta tüneményes szépségét ebben az eunuchkörnyezetben, ragyogó úrasszonya árnyékában, mint az átkot. Soha senki se nézett rá, többnyire észre sem vették, s még a vérmes, villogó szemű és mindig mosolygó Vecasius sem hederített rá, az is mindig csak az úrnőt ostromolta forró és szerelmes pillantásaival. Pedig Thamar idestova húszéves, és szinte naponta kétségbeesetten gondol arra, hogy nemsokára elhervad, és sohasem fogja megismerni a szerelmet. Már szívesen odaadta volna csodálatos és titkos tüzekben égő testét akármelyik valamirevaló férfinak, de úgy látszik: az úrnő közelsége mindenkit elriasztott tőle. Eszébe jutott a felséges ének, a Sír Hásírim, a leggyönyörűbb szerelmes költemény - még Syrus főrabbi tanította rá Alexandreia-ban -, annak is azok a sorai, amelyek szüntelenül örömtelen szüzességére emlékeztették, a vőlegény szavai:

Elzárt kert vagy mátkám, hugom...

Elzárt kert, lepecsételt forrás...

Igen, emésztette magát, Alexandria s a vőlegény... igen... Eszébe jutott a ragyogó város, és a nevezetes városrész: a Királyi Palotától a Nap Kapujáig húzódó vonaltól keletre, a zsidó-negyed, egészen a Kanopos-kapuig, ott volt az otthona, ott élte boldog gyermekéveit. Egymillió zsidó élt Egyiptomban, s itt a fővárosban még két zsidó-negyed volt, de éppen itt, a tenger és a Mareotis tó közt zsúfolódott össze a zsidóság zöme. Ebben a városrészben nem volt naplopó és ingyenélő, itt mindenki dolgozott, hajnaltól napestig, akár kereskedő volt, akár iparos, akár napszámos, akár rakodómunkás a kikötőben, és hát a zsidók gyarapodtak, gazdagodtak, de mindenesetre jól megéltek. Persze hogy irigyelték őket a folyton tekergő, utcákon és tereken lődörgő, munkakerülő, szájas, szemtelen és veszekedő egyiptomiak, akiket szívből utált minden zsidó, éppúgy, mint minden római is.

Eszébe jutott édesapja, a fekete szakállas, kunkori hajtincses Makedonios: szép férfi volt, nála szebbet talán csak egyet látott életében... de nem, nem! Elhessegette magától ezt a gondolatot,

s inkább anyja, a szép fekete Joanna arcát idézte fel. Apja illatszerkereskedő volt, bejáratos a legjobb házakba; a leggazdagabb zsidók s a legszebb zsidóasszonyok csak tőle vásárolták az utolérhetetlen művészettel kiagyalt és összeállított arabiai és indiai illatszereket, éppen úgy, mint ahogy Joanna párnásra, rózsaszínűre és harmatosra hizlalt libái is a legkülönbek voltak mindegyik zsidónegyedben. Így hát a szülők gazdagodtak, Thamar pedig csinosodott, aztán szépült, és tizenhárom éves korára olyan gyönyörű lány lett belőle, hogy ámulattal és szinte áhítattal néztek rá nők és férfiak egyaránt, úgy hogy Makedonios már nem merte egyedül átengedni a görög vagy az egyiptomi városrészbe, ahol szabadon garázdálkodnak mindenféle kalózok meg rabszolgakereskedők, nem is szólván a léha és elvetemült hivatásos liliomtiprókról. Mondta is egyik este a feleségének:

- Te Joanna, talán vaksággal vert meg téged Adonáj, hogy észre sem veszed, milyen gyönyörűség lett a leányból, kit véled nemzettem fiatal és erős szerelemben? Íme, Simeon Ben Szira bölcsességével szólván, „magasra nőtt, mint Libanon cédrusa, mint a Sion-hegy ciprus-fája; felnőtt, mint Engaddi pálmája, s mint a rózsaliget Jerichóban, mint az olajfa a hegyoldalban; illatozik, mint a fahéj és a fűszeres balzsam, és mint a válogatott mirrha, kellemes illatot áraszt magából”. Nem látod-e ennek a leánynak csodálatos szépségét?

- Hogyne látnám, Mardocháj (mert ez volt Makedonios héber neve), nagyon is látom, gyönyörűségem telik benne; gondoltam is, hogy ideje volna férjhez adni...

- No látod, Joanna, rövid eszű asszony létedre bölcsen szólottál. Éppen ezt gondoltam én is, és fölkerestem Syrust, a bölcs rabbit, aki helyeselte, hogy férjhez akarom adni Thamart, s mivel a leánykát jól ismeri, azt mondta, hogy ezt a drágagyöngyöt senki sem érdemli meg jobban, mint a dúsgazdag kőfaragó művész, Kaor, aki ugyan egyiptomi nevet visel (mert Káleb az ő becsületes héber neve), de hithű zsidó, nagy művész és mindenekfelett dúsgazdag ember. Mit szólsz hozzá, asszony?

- Legyen a bölcs rabbi tanácsa szerint - hagyta rá Joanna boldogan.

És aztán eljött Kaor, a szép fiatal férfi; rövid fekete szakáll, mint az ébenfa keretezte fehér arcát, szeme tüzet fogott a hamvas arcú leányka koromfekete szemének szikráitól, és Thamar az Ének szavaival, amelyek szüntelenül a fülében és a szívében zengtek, ezt gondolta magában:

*Ki az, ki előjön, mint a hajnal píreja...
Szép, mint a hold, tiszta, mint a nap?*

Gyönyörű volt az a nap, csupa édesség és boldog beteljesülés. Kaor nemcsak szép fiatalember volt, hanem kedves, okos és művelt ember is; olyan rajongó, ékes és színes szavakkal beszélt hozzá, mint a Sír Hásirim vőlegénye a menyasszonyhoz; s ezenfelül még művész is volt: puha kőből és kemény márványból faragott kis szobrai arannyal fizették, milliomos is lehetett volna, ha az állatimádó utálatos egyiptomiaknak vagy a hatalmaskodó, de korlátolt görögöknek készített volna emberfeletti nagyságú istenszobrokat, de ő ilyen istentelen munkával sohasem szennyezte be a vésőjét. Megfaragta Joanna legszebb libáját; a szomszédék rakoncátlan kisgyerekét, amint éppen egyik libájukat fojtogatja, Makedonios csökönyös szamarát, amint konokul leszegi fejét; Thamar horgas csőrű papagáját, amint éppen felborzolja tollait; s végül egy remek darab csillogó lunai márványból, amelyet Porphyrios Leptis Magna-i kalmártól vett a kikötőben, megpróbálta kifaragni Thamar szobrát. Nehezen ment a munka: a szerelem megbénította kezét, de végre, hetek múltán, felülkerekedett a művész: olyan szobrot alkotott, hogy Praxiteles is megirigyelhette volna! Mikor Makedonios meglátta, összecsapta a kezeit, odament a lányához, homlokon csókolta, és elmosolyodott:

- Egy görög nagykereskedővel alkudoztam nemrégiben a színház környékén, s egyszer csak rámutatott egy nyitott szentélyre s a benne álló csodálatos fehér márványszoborra, amely úgy ragyogott a tetőn beáradó napfényben, mint a gyémánt. „Nézd, Makedonios - mutatott a szoborra -, ez Praxiteles Aphrodite-szobrának egyik legremekőbb másolata. Most már képzeld el, milyen lehet maga Aphrodite, ha ebben a márványban is olyan isteni, mintha élne. Ő valóban a tökéletes szépség! Van nekünk egy istenünk, Momos, a kötekedés, a rosszmájúság, a csúfalkodás istene, fanyar, kedélytelen, keserű vén isten: mindenben hibát keres és talál. Erről mondja a mítosz, hogy Aphroditét is megnézte, alaposan megvizsgálta, de akárhogy erőlködött, a legnagyobb rosszindulattal sem talált benne hibát. Erre úgy elkeseredett, hogy mérgében megpukkadt.” A görög jót nevetett, én meg azt gondoltam magamban, hogyha még élne, most pukkadna meg, a mi kis Thamarunk láttán! S ha az a híres Praxiteles láthatta volna ezt a kis szobrot, bizonyára azt hinné, hogy Aphroditét ábrázolja, és sajnálná, hogy nem ő alkotta.

- Makedonios, a szeretet adja ajkaidra e hízelkedő szavakat. De én azt mondanám: ne hasonlítsd leányodat az istentelen görögök bálványához, hanem inkább a Sír Hásirim menyasszonyához, mert a mi szépséges Thamarunk nála is üdébb, illatosabb és virulóbb.

Thamar csakugyan kivirult a boldog menyasszonyság ígézetében. Alig várta, hogy odaadja hamvas fehér testét gránátalmavirág-vőlegényének. De akárhogy izzott mindkettejükben a vágy, mindennek megvolt az ősi törvények és hagyományok szerint megszabott rendje és módja: csak játék ürügye alatt csókolhatták meg egymást először.

És ez a csók egyúttal az utolsó is volt.

Diocletianus császár akkor már éppen nyolcadik hónapja ostromolta Alexandriát, mert egy bennszülött bitorló fellázította a főváros és az ország népét a törvényes császár ellen. Az örökösen lázadó, nyughatatlan, pökhendi és pimasz egyiptomiakat könnyű volt fellázítani: legalább úgy utálták a rómaiakat, mint a rómaiak őket. A zsidónegyedben az ostrom alatt nem esett nagyobb kár: az ostromgépek inkább a város középpontját árasztották el súlyos kőgolyóikkal és tüzes gyújtónyilaikkal; a főváros legszebb épületei összeomlottak vagy leégtek, a zsidónegyedben három kisebb házat pusztított el a tűz, de a város elestét s a rómaiak győzelmét a zsidók is éppúgy megszenvedték, mint a görögök s az egyiptomiak. Amint a szabad rablásra megkapták az engedélyt a győztes csapatok, éppen a zsidónegyedre vetették rá magukat legelőször, onnan remélték a legdúsabb zsákmányt. A kanoposi kapun és a Mesompedion sugárúton beözönlő legionáriusok sorra kiraboltak minden házat, s legyilkoltak mindenkit, aki ellenállt, ellenben a fiatal és erős férfiakat a tisztek parancsára csoportokba gyűjtötték: az emberanyag az állam zsákmánya volt.

Makedonios a háza kapujában széttárta karjait, s nem akarta beengedni a fosztogató katonákat: megkötözték s belökték a rabszolgának szánt hadifoglyok közé. Joanna késsel ment neki a betolakodóknak: egyetlen lándzsadöfés végzett vele; mikor Thamar anyjához rohant, hogy védelmezze, egyszerre hárman is megragadták, de tündöklő szépsége úgy elbűvölte a nekivadult katonákat, hogy egy pillanatra megtorpantak. Ezt a pillanatot használta fel Corfulenus őrmester; harsányan odakiáltott:

- Félre, bajtársak! Lefoglalom Constantinus tribunusnak.

És kivezette a nőre éhes katonák őrjöngő gyűrűjéből, s bevitte a már feldúlt és megszentelt zsinagógába, mert a szép fiatal nőt ott gyűjtötték össze. A zsinagóga minden ajtaját katonák őrizték. A nők javarésze már túlesett a győztes legionáriusok erőszakoskodásán: a legtöbbben sírtak, zokogtak, jajveszékeltek, volt olyan is, nem egy, aki boldogan

mosolygott. Corfulenus a főbejárat oszlopa elé állította a remegő és zokogó Thamart, és kiadta a parancsot az őrt álló legionáriusnak:

- Úgy vigyázz rá, mint a szemed fényére! Constantinus urunké!

A kislány most hallotta először Constantinus nevét, és sejtelve sem volt róla, hogy ki lehet. De nem is érdekelte. Édesanyja ott halt meg szeme láttára, apját elhurcolták, házukat kirabolták, úgy látszik, itt a végső pusztulás, amelyről oly szívbemarkoló és megrendítő szavakkal kesergett a próféta... Már csak egy kis halvány remény pislákol a szívében: még jöhet Kaor, s megmentheti mindnyájukat! Kaor erős, Kaor hűséges, Kaor nem hagyja elveszni az ő menyasszonyát!

De akkor már az ő szépséges vőlegénye lehorgasztott fejjel, vasbilinccsel kezén-lábán, ott állt a férfi hadifoglyok óriási csoportjában; tehetetlen dühében vadul zihált a melle, néha felhorkant, érthetetlen szavakat üvöltözött, de senki sem törődött vele.

Az egyiptomiak keservesen megadták az árát örökös fickándozásuknak, kihívó pimaszságuknak. Legalább három évtized kellett hozzá, hogy újraépüljön Nagy Sándor büszke városa, de végre is keresztre kellett feszíttetni ezt a hitvány bitorlót, és eret kellett vágni ezeken a vérmes egyiptomi disznókon, gondolta magában Diocletianus. Amíg Constantinus kíséretében végiglovagolt a városon és a kikötőn, ezt a szemlét megkeserítette az a meggyőződés, hogy az egyiptomi tűzfészket sohasem lehet majd kioltani, hiszen Augustus óta valóságos mézsárszék ez a város! Íme, mennyire igaza volt a bölcs Marcus Aurelius császárnak, mikor azt mondta ezekről a megátalkodott lázadókról, hogy hiába harcolt annyi barbár nép ellen, az egyiptomiaknál izágább népet még sehol sem talált az egész világon!

Másnap számba vették és kikérdezték a hadifoglyokat; megállapították korukat, foglalkozásukat, végigtapogatták a férfiakat, mint a vásárra vitt állatokat, végül pedig a tábori főszámvevő meghatározta mindegyiknek az árát: legolcsóbb volt a kereskedő, drágább a tanár, még drágább az orvos, de legtöbbit ért a fiatal és erős földműves, matróz, teherhordó, mesterember; még ezeknél is jóval nagyobb volt az ára a képzett gladiátornak és versenykocsisnak; a rendkívüli erejű, hatalmas testű foglyokat akkor is jó áron adták el, ha semmihez sem értettek: ezekért vagyonokat fizettek a gladiátoriskolák tulajdonosai és edzői. A nőkért csak akkor fizettek valami jobb árát, ha kivételesen szépek voltak, egyébként azt tartották, hogy a nők java része csak egy bizonyos dologra jó, azért pedig csak egészen kivételes esetben érdemes pénzt adni. Viszont keresett árucikk volt a fuvoláslány, fodrászlány, a táncosnő, színésznő, énekesnő. Végül is minden hadifogoly elkelt, még a sánta, nyomorék és törpe is, mert vagy el lehetett adni mutatványosoknak, vagy valamire mégiscsak lehetett használni a ház körül, s idővel megszolgált az a potom árát, amibe került.

Több mint tízezer hadifogoly neve szerepelt a főszámvevő jegyzékeiben, amelyeket előbb a császár elé kellett terjeszteni, hogy kiválogassa közülük azt a néhány százat, akire neki vagy az államnak szüksége van. Diocletianus szeme hamarosan megakadt Kaor kőfaragó nevén - erre igazán szüksége van! Odaintett a főszámvevőnek:

- Luna!

Akkor épült a császár óriási méretű palotája Salonacban, s annak a szobrait, frízeit és oszlopait faragták a Luna márványbányái mellett épített műhelyekben.

Kaor tehát a lunai márványfaragó műhelyekbe került, és Thamar most szomorkásan gondolt arra, hogy Kaor olyan volt az életében, mint a meteor: felfénylett és eltűnt, nyoma sem maradt a közömbös égboltozaton. Thamar egyszer megkérte Vecasiust, hogy nézesse meg a rab-szolga-jegyzékekben, hová került Kaor és Makedonios. Jó idő múlva közölte vele a titkár,

hogy Kaor kőfaragó Lunába került, de bizonyosan nem él már, mert a műhely tavalyi munkáslajstromán már nem szerepel a neve; Makedonioszt nevetségesen olcsó áron adták el, hiszen mit is ér egy kereskedő?! De hogy hová került, s mi lett belőle, azt nem lehetett kideríteni.

Thamar elvesztette anyját, apja és vőlegénye eltűnt: a kislány, akit alig néhány éve Aphroditéhez hasonlítottak, szépsége virágában egyedül maradt, s most riadtan idézte emlékébe a szerelmes költemény fájdalmas sorait ... íme majdnem bizonyos, hogy örökre „elzárt kert” marad és „lepecsételt forrás”... És tetézi szerencsétlenségét, hogy most igazán szerelmes, örült és vakmerő szerelemmel, s az a férfi, aki felgyújtotta benne ezt a halálosan édes érzést, az a férfi elérhetetlen magasságban áll fölötte, s bármily jól bánik vele, tulajdonképpen közömbösen kerestülne rajta. Igen, ezt a remek férfit csak a felesége érdekli, a gyönyörű és csodálatos Minervina, s valóban tegnap délután óta, amikor a függöny résén át véletlenül meglátta őket a testi szerelem vad és vonagló elragadtatásaiban - tegnap délután óta kétségbeesetten érezte, hogy ábrándja örökség, mindennek vége. Minervina elment; már tudta, hogy néhány nap múlva a nobilissimus is elutazik - így hallotta félfüllel -, s akkor ő egyedül marad; ugyan mi lesz vele? Talán legjobb volna megkérni Corfulenust, hogy költözzék ide a családjával, mert itt maradni egyedül ebben a házban, véres és fájdalmas emlékeivel, kárhozott szerelmével, halálra ítélt szépségével... kibírhatatlan...

Megpróbált erőt venni magán, szívét megkeményítette, dacosan fölvetette fejét: sötét tüzekben égő szeme fölcsillant, egyszerre nagyon erősnek érezte magát. Hát igen: ha már minden és mindenki elhagyta, minden reménye és ábrándja füstbe ment, egyedül kell megvívnia harcát az élettel és halállal. És Mardocháj elátkozott leánya főlegyenenedett, éjfekete haja meglobogott, sápadt arcát halvány pirosság öntötte el, egész teste reszketett, de megemberelte magát, folszegte fejét, s hiába tolakodott egy-egy könnycsepp a szeme szögletébe, elszántan nekiindult, hogy szembeszálljon gyilkos végzetével.

Ebben a pillanatban hívatta Constantinus.

Nesztelenül lépett be Minervina szobájába, puhán, mint a párduc, amely igyekszik észrevétlenül megközelíteni zsákmányát. Mindig ilyen bársonyos-simán suhant a villában: mintha súlytalan volna bágyadt és omlatag teste, s tegnap is, mint a testetlen jelenés, úgy jutott el a függönyig s a vakító és megsemmisítő látomásig. A nobilissimus háttal ült a bejáratnak, s a márványasztalon kiterített térképet tanulmányozta. Észre sem vette, hogy bejött a lány, Thamar pedig riadtan és izgatottan állt a vastag szőnyegen, szíve rendetlenül vert, az izgalom a torkát fojtogatta, melle hullámozott, mint vihar előtti fojtott csendben a titokzatos tenger.

Constantinus nem látta, nem hallotta, de hirtelen megérezte, hogy bent van a szobában, és megfordult. A lány belenézett a férfias szép arcba, az élénken csillogó szürke szempárba, aztán elkapta róla tekintetét, s fojtott-fátyolos hangon megszólalt:

- Hívattál, uram.

Mire kimondta ezt a két szót, máris úgy érezte, hogy rögtön elájul: megfogódzkodott a mellette álló karosszék támlájában.

A nobilissimus százszor is látta már ezt a fekete lányt, de csak most nézte meg először figyelmesen. Thamar eddig csak rabszolgalány volt a szemében: most látta meg benne első ízben a nőt. Ez a nő pedig valami egészen különös és csodálatos tünemény volt, valami délszaki titokzatos virág, valami csábító gyümölcs, amely már alakjával, színeivel és illatával is megrészeget. Hogyhogy nem vette észre eddig ezt a tüneményes és izgató szépséget?

Thamar reszketve állt a nagyúr előtt; nem tudta, mért hívatta, mért nézi olyan szomjasan, mért tapad rá úgy a tekintete, s egyáltalán: mi történik vele? Talán más beosztást kap? Talán eladják? Talán felszabadítják? Mit akar vele ez a férfi, akit imád, azaz imádná, ha nem volna vakmerő esztelenség gondolni is rá? Hiszen akár eladja, akár felszabadítja, az mindenképpen annyit jelent, hogy nem érdekli, nincs szüksége rá. Inkább ölje meg, villant fel benne a gondolat, de aztán eszébe jutott a tegnapi viharos jelenet: aki ilyen mámorosan élvezte az életet, az sohasem tudná megölni.

Ott állt, mintha a halálos ítéletét, vagy talán inkább a halálos csapást várná, fejében zűrös, viharzottak a gondolatok, vére lángolt ebben a kibírhatatlan feszültségben. A kivágott, földig érő, bőujjú, elől felhasított könnyű vörös palla megfeszült fiatalosan duzzadó mellein; karcsú derekán fekete bársonyöv fogta össze a ruháját, amelyből hol puha karjai, hol pompásan ívelt lábszárai villantak ki; Constantinus szakértő tekintete leghosszabban a ruha merész kivágásán repdesett, a borszínű borostyánból faragott skarabeuscsaton s a tündöklő alabástromfehér mellen, amelyre két vastag fonalban omlott le a fekete haj.

A vörös ruha, a fekete haj, a fekete öv és a fekete bársonysaru, így együtt lángolt és lobogott a délelőtti napfény ragyogásában.

Constantinus kemény vonásai megenyhültek, elismerően bólintott, aztán megszólalt, közömbösen, tárgyilagosan:

- Thamar, a nobilissima meghagyta nekem, hogy vigyázzak rád, mert nagyon szeret és félt; azt is mondta, hogy mihelyt jó férjet talál számodra, felszabadítunk. De addig is gondoskodnom kell rólad. Egyedül nem maradhatsz itt, tehát úgy gondoltam, hogy ide költöztetem a derék Corfulenust, családjával együtt, s itt maradnak veled, amíg majd úrnőd után nem mehetsz. Jó lesz, Thamar?

- Nagyon jó lesz, uram.

- Corfulenus hű emberem, te is megbízhatasz benne. Talán emlékszel is rá: ő mentett meg téged Alexandriában, s talán azt is tudod, hogy az ő jóvoltából lettél az én hadizsákmányom.

- Tudom, uram. Hálás is vagyok neki, hogy hozzátok kerültem.

- Jól tette, hogy megszerzett nekem?

- Nagyon jól tette, uram. - A lány reszketett, ajkai is remegtek, az arcán lázrózsák gyulladtak.

- Hát ha jól tette, akkor ne félj. Mért reszketsz?

- Azért, uram, mert... - Nem bírta, nem merte befejezni a mondatot; szíve a torkában vert, mind a két kezét hullámozó mellére szorította: fojtogatta az idegeit borzoló, vérét korbácsoló izgalom. - Már nem reszketek, uram - mondta halkan: a fogai vacogtak.

- Nyugodj meg, Thamar - csillapította Constantinus, s közben gyönyörűséggel legeltette szemét a lány lázban égő, szinte elomló puha testén, hamvas arcán: szinte perzselte ez a lángoló leánytest. Még mindig tárgyilagosan, de már kissé melegebb hangon folytatta: - Nagyon szép vagy, tudod-e?

- Uram... - kezdte Thamar, de megint elcsuklott a hangja, szempillái megreszkettek, szemhéjai, nehéz bársonyfüggönyök, lehulltak, és egy pillanatra eltakarták a fekete szemek lángolását.

- Én most három napig itt maradok, nagy munkában és izgalomban, hiszen tudod. Jó, hogy itt leszel mellettem. Ma este várlak a hálósobámban.

Thamart mintha villám sújtotta volna: térdei megrogyantak, kezeivel sápadtan izzó arcához kapott, a palla bő ujjai visszahulltak a válláig, bársonyos karjai opálosan világítottak ruhája vörös szövetén, teste bágyadtan-puhán omlott a vastag keleti szőnyegre.

- No kelj fel, Thamar - biztatta, és két karjánál fogva fölemelte; érezte, hogy a lány teste izzik, lüktet, vergődik, mint a tenyérbe fogott riadt kis rabmadár. Elengedte, aztán újra megszólalt, halkan és barátságosan: - Most menj a szobádba, és pihend ki magad. Este várlak.

Ezzel fölállt: vége volt a kihallgatásnak.

A lány párnás ajkai megnyíltak, harsány-vörösen, mint a felhasadt gránátalma vérszínű bele, és puhán megmozdultak; inkább lehelte, mint mondta:

- Igenis, uram.

Egész délután úgy imbolygott a villában, mint az alvajáró. Ideges volt, sehol sem találta helyét, tett-vett; arra gondolt, hogy különösen kicsinosítja magát úrnője szépítőszerével; kábító ámbraillattal hinti meg haját és testét; fölveszi smaragdzöld selyemruháját; sápadt gyöngysort fűz fényes fekete hajfonatába; ezüstszalagos saruba bújtatja elefántcsont-lábait; smaragdköves ezüstövet szorít szűzi ágyékára; de végül is lágyan és keserűn lebiggyesztette a szája szélét: minek? Ebben a vörös ruhában volt bent Constantinusnál, ebben látta, s talán meg is nézte... igen, úgy rémlik neki most, hogy megnézte, végigsimította a tekintete, mint a világítótorony fénycsóvája végigpásztázza a rejtelmes fátylakba burkolódzó tengert fekete éjszakákon... Igen, mindez csak „úgy rémlik” neki; semmire sem emlékszik pontosan; egyetlen szédületben élte át az egész beszélgetést, vakmerő szerelme új felizzását; a férfi közömbös szavai úgy gomolyogtak a fejében, mint szél korbácsolta ködök dermesztő téli tájakon... nem, semmire sem emlékszik, azt sem tudja, hogyan támolygott ki a szobából, csak két halk szó maradt meg az emlékezetében, mintha tüzes vassal égették volna bele: „Este várlak!” Megborzongott a gyönyörűségtől, mikor ezekre a halk szavakra gondolt. Eszébe jutott Kaor, s vele életének egyetlen férficsókjá. Vajon mit hoz a mai este? Vagy éjszaka? Szinte önkívületben gyötörte magát, forró teste megdidergett, és emlékezetében minduntalan felédesedtek a csodálatos ének színes szavai, üde képei és buja vallomásai, s észre se vette, hogy halkan dúdolgatni kezdi a szerelmes vallomást:

*Miközben a király nyugvóhelyén pihen,
Nárdusok illatát árasztja;
Olyan a kedvesem, mint a mirrha-csokor;
A keblemen pihen az éjjel.
Olyan a kedvesem, mint a ciprusfürt
Engaddi szőlőhegyén...*

Mégis kivett egy gyöngyfüzért a domborműves ékszerdobozból, sötét hajába diadémnek tűzte, s halkan zümmögte a szerelmes éneket:

*Mint az almafa az erdő fái között...
Olyan a kedvesem az ifjak között...
Üdítsetek virággal...
Frissítsetek almával...
Mert beteg vagyok a szerelemtől...*

A drága szavak még akkor is ott röpködtek forró ajkai körül, mint aranybarna szárnyú pillangók, mikor belépett Constantinus szobájába.

Még látta, hogy a nobilissimus kitárja a két karját, még érezte, hogy magához öleli, még hallotta forró szavait: „Te gyönyörűség! Te csodálatos lótuszvirág!” - még tudta, hogy átfonja puha karjaival a férfi bikanyakát, vérvörös szája még szomjasan és lihegve élvezte vad és mohó csókjait, s még eszméletén volt, mikor az izmos és hajlékony férfitest ráborult, aztán elomlott, elalélt, elsüllyedt a kimondhatatlan szerelem fájdalmas és kéjes gyönyörűségeiben, erős férfikarok és férfijakak dúlták omlatag, puha s az ölelésben hajlékonyan simuló testét, ajkainak vérvörös gyümölcsét, duzzadó gyöngyszínű mellének hamvas és kihívó halmait, s végül jóleső zsibbadás bizsergette meg testét, a feje búbjától a lábujja hegyéig, s már nem tudta, hogy lázban égő ajkai szüntelen a csodálatos költemény forró és átszellemült sorait morzsolják halkán, távoli gyermekkorából átszűrődő sejtelmes dallamokon, révült rajongással.

A kedvesem

Feje színtiszta arany...

Haja, mint a pálma koronája...

Fekete, mint a holló...

Termete, mint a Libanon...

Pompás, mint a cédrusok...

Szája merő édesség...

Ő maga csupa kívánság:

*Ilyen a kedvesem, Jeruzsálem leányai.**

Hajnal felé, lassan derengő öntudattal, arra ocsúdott fel, hogy valaki simogatja forró testét, két erős kar átöleli, magához vonja, valahonnan perzselő lehelet éri arcát, és soha nem hallott szavak gyöngyöznek a fülébe:

- Gyönyörűségem! Csodálatos lótuszvirágom! Hajnalcsillagom! Isteni szépségem! Fekete gyémántom! Aranyalmám! Édes szőlőfürtöm!

Constantinus, úgy látszik, módosította, sőt gyarapította szerelmi szókinsét. Maga is elcsodálkozott, hogy a lány keleti szépsége, buja teste, olvadó odaadása milyen furcsa és mámoros szavakat csalt ki belőle. De azzal mentegette magát, hogy ilyen élménye még nem volt életében s nem csoda, hogy a rendkívüli élvezet eszeveszett mámorában költői szavak virágoztak ki ajkán. Szégyellte is egy kissé ezt az ellágyulást; ezt az ábrándos ujjongást, a színes szavaknak ezt a csillogó játékát hagyjuk csak a szerelmes ifjaknak és a hazug versíróknak, mert komoly hadvezérhez méltatlan az ilyen lírai locsogás! És minden hiába! Nem tehetett róla, hogy újra meg újra ismételte a rajongó és elragadtatott szavakat: a leány meztelen és tökéletes teste fehéren világított a hajnali derengésben, és Constantinusnak úgy rémlett, mintha ezt a márványcsodát ő remekelte volna, új Pygmalion, s most Venus varázslatával ő elevenítené meg. Elragadtatása annál nagyobb volt, mert az első ölelésben megtudta, hogy Thamar még senkié sem volt: büszkén érezte, hogy ezt a különös illatú virágot ő találta meg, ő szakította le, és szenvedélyét egyre jobban felszította, amint az éjszaka folyamán egyre boldogabban tapasztalta, hogy a lány percről percre jobban felgyullad, lángol és izzik.

Constantinus nem értette a lány vontatott, töredezett, furcsa énekét, s még fokozták az ének kísérteties furcsaságát a héber szavak. Constantinus azt hitte, hogy egyiptomi vagy chaldaeus varázsigék; amint eszébe villant, hogy ez a fekete tündér-boszorkány esetleg valami bűbajos ráolvasással meg akarja babonázni őt, hirtelen hosszú csókkal tapadt a remegő szájra, és belefojtotta a varázslatot. Thamar a Seól, a héber paradicsom virágos mezőin járt, s most a

* Az Énekek Énekéből idézett szövegeket Aistleitner József dr. fordította (1932)

simogatásra és az ölelésre egészen fölébredt: tétován bontakozó öntudatával visszatapogatózott a valóságba; s most az ő száján rebtentek az elragadtatás lírai vallomásai:

- Életem! Szerelmem! Gyönyörűségem! Boldogságom! Szeretlek! Szeretlek! Szeretlek! - és szomjasan rátapadt a férfi szájára, de az gyöngéden, ám határozottan és félreérthetetlenül elhárította magától.

Ez baj - gondolta magában Constantinus, és amint a lány rajongó vallomásában ráismert a maga lírai szavaira, még jobban elszégyellte magát. - Ez baj. Mert akármilyen gyönyörű ez a lány, akármilyen ritka élmény leszakítani egy ilyen duzzadó, hamvas, érintetlen keleti gyümölcsöt, a fogalmakat nem szabad összezavarni. Ez nem szerelem, ez szeretkezés. Majd megmagyarázom a lánynak. Vagy talán inkább hagyjam meg ezt az ábrándját? Úgyis csak három napig tart, pedig ezt a Thamart még hosszú ideig érdemes volna élvezni és kiélvezni. Ha ez egészen rájön az ízére, elképzelhetetlen gyönyörűségeket adhat, de nem vihetem magammal! Ha Kalypso vagy Kirke volna, akkor is itt kellene hagynom, de még egy Nausikaáról is le kellene mondanom! A szerelmes lányok vagy asszonyok hozzánk ragadnak, lenyűgöznek, megbénítanak. Nekem nem szerelem kell, hanem nő! Nő pedig lesz Galliában is, éppen elég. Szerelemre, sajnos, nem érek rá. - De újra a fülébe duruzsoltak a rajongó lány fojtott szerelmes szavai:

- Szeretlek! Életem! Boldogságom! Gránátalmavirágom! Édességem! Szerelmem! - és reszkető ujjai bársonyosan siklottak végig a remek férfitesten. Constantinus azonban kemény akaratú legyűrte szenvedélyét. Nem, a világért sem szabad ellágyulnia. A lány ott feküdt előtte, révült mosollyal ajkain, szeme mint a fekete gyémánt, teste, mint az elefántcsont, mindegy! Constantinus megrázta fejét, fölkel, magára kapta kék tunikáját, és odafordult a lányhoz:

- Szépségem - ennyit megtartott új szókincséből -, megyek fürödni.

Mikor a fürdéből visszajött, Thamar még mindig úgy feküdt az ágyon, ahogy itt hagyta, s talán még kíváncsiabban, mint előbb. Constantinus azonban már csak az öltözködéssel foglalkozott, s mikor befejezte, megállt Thamar előtt, megsimogatta a haját, így búcsúzott. Végül tárgyilagosan közölte a lánnyal:

- Estére visszajövök.

- Jöjj haza korábban, szerelmem! Délre, könnyörgők!

- Nem, szépségem, csak estére! - és már el is tűnt.

Ma kellett jelentkeznie a palotában, s már eleve tudta, hogy Galerius nem fogadja. Euporius főszertartásmester végtelen sajnálkozással és bánatos ábrázattal közölte vele, hogy őszentsége gyengélkedik, és másnap kívánja fogadni a nobilissimust. Másnap kétségbeesetten, de mézes-mázos szavakkal jelentette Euporius, hogy őszentsége a gyógyszerek hatására mélyen alszik, s az orvos megtiltotta, hogy felébredszék.

Constantinus ma is dolgavégezetlenül tért vissza a palotába, s magában ezt gondolta: „Hermeias ugyan nem hazudott, de azért Vecasiusnak igaza lehet: ki tudja, milyen merényletet leplez a császár úgynevezett gyengélkedése. Holnap indulunk!” Erre a gondolatra - még a tomboló szeretkezések éjszakái után is - frissnek, erősnek, lendületesnek érezte magát. Az első Thamar-éjszaka után, hiába volt minden fölényes fogadkozás és férfias elhatározás, egész nap a csodálatos lány fanyar-édes ízeivel és nyugtalanító illatával volt tele. Ez a lány csak-ugyan elbűvölte, és meglehet, hogy elvarázsolta. Rettegett attól, hogy valaki megbabonázza, hiszen neki fontos és főbenjáró dolga van a világon. Erőszakosan kellett kiragadnia magát a szerelmes Thamar ígézetéből és rajongásából és titokzatos testének érzeki varázsából, s éppen

kapóra jött az az ötlete, hogy mindjárt az első mámoros éjszaka után kimegy a környéki erdőkre „vadászni”, Volusianus és a hű Talio társaságában.

Persze, ez a vadászat csak szemfényvesztés volt: hadd lássák az emberek és közöljék kézen-közön a besúgókkal, hogy a nobilissimus rákapott a vadászatra, és naponta kijár őzlesre a dakibyzai erdőkbe. Így valószínűleg nem lesz feltűnő, hogy a negyedik napon is kimegy vadászni, s azt már csak ötödnapra tudják meg, hogy nem tért vissza a vadászatról. Egyelőre hát minden délután kivonultak hármasan, lóháton: Constantinus és Volusianus vadászgerellyel és hosszú pengéjű törrel, Talio vitte a vadászhalókat, s hosszú pórázon vezette a két kelta vertragus-vizslát. Inkább csak sétalovaglás volt ez; de hogy jobban valószínűsítsék a vadászatot, a harmadik kiránduláson vettek az erdőkerülőtől egy frissen elejtett szép őzgidát.

A végevárhatatlan nappalok után Thamar türelmetlenül várta az ígéretes éjszakákat, de éppily izgatottan várta a szerelem óráit Constantinus is, és ha nem az élete forgott volna kockán, legszívesebben el sem mozdult volna a lány mellől, aki ezen a néhány éjszakán a testi szerelem egészen rendkívüli és borzongatóan gyönyörűséges titkaira tanította meg. Hol tanulta ezeket a mindig új, mindig izgatóbb s úgyszólván kifogyhatatlan műveleteket, hiszen csak most ismerte meg az ölelkezést? Nem tanulta sehol és senkitől: ez a művészet ott lappangott forró keleti vérében, és csak a sóvárgó és őrjöngő szerelem váratlanul tökéletes beteljesülése kellett hozzá, hogy olyan titkokat csaljon ki belőle, amilyenekről eddig még csak nem is álmodott. Constantinus pedig olyan rejtelmeit és élvezeteit ismerte meg a testi szerelemnek, aminőkben bizonyára kevés embernek lehetett része. Mindegy: az őrjöngő éjszakák után eljöttek a rideg és közömbös nappalok, a könnyörtelen kötelességek, a délutáni „vadászatok”. De a lány csakugyan megbabonázta: amíg Thamar a villában szomjasan és repesve várta az éjszakát, Constantinus is szüntelenül vele foglalkozott, szinte öntudatlanul; annyira beleivódott a vérébe, hogy minden gondolatában ott kísértett; még nagyon komoly s néha komor beszélgetéseiken is átsillant, mint az alkonyati fények vörösben izzó pásztái az őserdők sűrű tölgyesein.

Nagy ívben megkerülték a parti sziklákat, hamarosan a város mögé kerültek, s innen kezdve ritkás szálerdőben lovagoltak; előttük vagy száz lábnyi távolságban Talio, oldalt és mögöttük pedig tisztes távolban minduntalan felbukkantak Volusianus lovas őrjáratai. Lépésben haladtak át az első dombhajlaton, aztán ügetésre fogták a lovakat, két mérfölddel odébb, a tölgyrengeteg alatt elnyúló völgyben vágta csaptak át, s a két pihent állat frissen és vidáman nyelte a mérföldeket. Talio eleresztette a két vizslát, azok is nekieredtek, ő meg utánuk; s amint az urak lassítottak, ő megállt, s a két pompásan idomított kutya, egyetlen kiáltására, visszarohtak hozzá: Talio leugrott lováról, újra pórásra kötözte a kutyákat, s most már ő is lépésben kocogott tovább az erdőszélen. Az urak is lépésben haladtak, lovaik lassacskán megnyugodtak a vad vágta után, zihálásuk elcsendesedett, s hamarosan egyenletesen nyugodtan lélegzettek.

Volusianus szólalt meg elsőnek a néma vágatás után:

- Ez jólesett. A városban is, a tábori szolgálatban is egészen elpetyhüdik az ember teste. Egyetlen gondunk a kényelem. Evés, ivás, alvás, és főképp: nő, ez az életünk. Igazán elpuhul az ember, jólesik néha az ilyen kis futtatás. Jó is, hogy egy kicsit eddük magunkat, hiszen hamarosan jócskán lesz részed futtatásban.

- S még hozzá: versenyfutásban! Mondjuk ki őszintén: az életemért.

- Megéri, Constantinusom - mondta rá melegen Volusianus. Tizenkét éve bizalmas barátok voltak, s így négy szemközt sohasem udvariaskodtak egymásnak a mindenféle „fenséges” és „fényességes” címekkel. - Neked is, nekünk is - tette hozzá csöndesen. - De legalább addig,

amíg a versenyfutás megkezdődik, nyugodtan élhetsz. Minervina már bizonyosan meg is érkezett Prusába.

- Most legalább ő kipihenheti magát.

- Mért? Te talán nem?

- Én nem. Szerencsére nem - tette hozzá és elmosolyodott.

- Mért „szerencsére”? - csodálkozott Volusianus.

- Azért, mert alig tette ki a lábát Minervina, máris olyan csodálatos nőt fedeztem fel, aki igazán nem enged pihenni.

- Hogyhogy? - kérdezte Volusianus. - Van még Nikomedeiában valamirevaló nő, aki nem volt a tiéd? Ugyan hol fedezted fel?

- Otthon. A tulajdon villámban. Eleget jártál nálunk, bizonyosan láttad Minervina öltöztetőjét, azt a csinos fekete rabszolgalányt?

- Nem én. Legalábbis nem emlékszem rá.

- Akkor csakugyan nem láttad, különben nem felejtetted volna el. Nem is csinos ez a lány, hanem gyönyörű! És egészen különös. Ilyen még nem volt az életemben.

- Szokatlanul lelkesedel, Constantinusom. Miféle lány ez? S hogyhogy csak most fedezted fel, hiszen évek óta a közeledben élt?

- Ügyet se vettem rá. Túlságosan lekötött Minervina.

- Fiad lesz tőle, mondtad.

- Igen, ez már bizonyos. De ezzel teljesítette is kötelességét.

- Sőt ez talán nem is volt kötelessége. Hiszen ha minden nőtől fiad született volna, talán száz fiad is lehetne már - nevetett Volusianus. Aztán megismételte előbbi kérdését: - De azt kérdeztem, miféle lány ez?

- Hiszen mondtam, hogy csodálatos. De várj csak, elmondom részletesen, bár költőnek kellene lennem, hogy méltóképpen tudjam elmondani és megértetni isteni szépségét és őrzítő szerelmi művészetét.

- Szívesen beszélsz róla, úgy látom. Én pedig szívesen meghallgatlak, mert barátod vagyok, és látom, hogy szívügyed ez a nő, egyébként hiszen - halványan elmosolyodott - minden nő szívügyed. Már úgy értem, hogy minden nő, aki eléggé csinos, érdekes vagy rendkívüli ahhoz, hogy az ágyadba engedd.

- Ebben igazad van, Volusianus. Mert meggyőződésem, hogy az élet egyik lényeges eleme, mozgatója, úgyszólván leglényegesebb tartalma és értelme a nő. De nem az elvont „nő”, nem a költők nőrajongása, nem a nőtény eszményítése, hanem a valóságos, kézzelfogható, az érzékeket felgyújtó testi szerelem, vagyis szeretkezés, ölelkezés, párzás; a bőr, az idegek, az izmok, a vér és a velő tökéletes izgalma, fájdalmas felkorbácsolása és gyönyörűsége kielégülése, a test legnagyobb élménye: a kéj. Én nemcsak fenéig élvezem a testnek ezt az őrzítő lehetőségét, hanem gondolkozom rajta sokat, és már tudom, hogy az emberi tökéletesedésnek, és művelődésnek, a haladásnak, az emberi emberré válásnak fokmérője nem utak, hidak, hajók, házak és városok építése, szerszámok és gépek feltalálása, nem a költészet és művészet, nem az irodalom és a tudomány, hanem a minden filozófiák filozófiája, tudományok tudománya és művészetek művészete: az öncélú szeretkezés...

- Mit jelent az, hogy „öncélú”?

- Látod, barátom, azért gondolkoztam oly sokat az úgynevezett szerelmen, hogy felismerjem az igazi szerelem, a testi szerelem öncélúságát. Az állat csak bizonyos időszakokban párzik, és az ilyen egyesülésnek mindig határozott célja van: utódok nemzése: az állati testeket tehát a természet parancsa, a szaporodás kényszere hajtja egymáshoz. Nos, az ember függetlenítette magát ettől az állati kényszerűségtől, és az év bármelyik időszakában megszerezheti és meg is szerzi magának a szerelmi gyönyört és kielégülést, és csak a legritkább esetben azért, hogy utódokról gondoskodják, sőt a legtöbbször nem is óhajt felelősséget vállalni a szeretkezés efféle következményeiért. Ez az öncélú szeretkezés egyúttal az emberi művelődés legtökéletesebb vívmánya, bármikor megszerezheti magának bárki, szegény és gazdag, nyomorult és hatalmas, szép és csúnya, gyáva és hős, gyenge és erős, és mindegyik egyformán élvezheti a testi kéj tökéletességét. Ezért mondom, hogy a testi szerelem az emberi élet legnagyobb kincse és egyúttal legszebb ajándéka.

- Értem. S most már látom, hogy nemcsak gyakorlod az úgynevezett szerelmet, hanem magyarázod is. Ez pedig annyit jelent, hogy a „nő” az életed központi kérdése, vagyis a korlátlan, mondjuk: öncélú szeretkezés az életed legfőbb célja.

- Nem a legfőbb, csak az egyik. A másik a hatalom, s majd arról is beszélünk. Egyelőre maradjunk az egyiknél. Amikor az ember birtokába vesz egy nőt, nemcsak kéjt és kielégülést szerez, hanem győzelmet is arat; a győzelem pillanatában megszerezte a hatalmat a nő felett, letiporta a nőt, úgyhogy az a rabszolgája lett, ő pedig korlátlan ura. Vagyis amikor a hím legyőzi a nőt, ez annyit tesz, hogy a nő kizárólag az övé, tehát győzelmével letiporta férfiellenségeit vagy versenytársait is. Mivel pedig a győzelem csak akkor igazi és tökéletes, ha az ellenfelemet meg is semmisítem vagy megsemmisíthetem, ha akarom: a győzelem, bizonyos mértékben, mindig gyilkosság is. A kéj és a gyilkosság kétségtelenül a két legnagyobb élmény, a két felülmúlhatatlan tökéletes emberi kielégülés.

Másnap délután, lovaglás közben folytatták a beszélgetést; Volusianus kezdte:

- Tegnap, ha jól értettelek, Constantinusom, azt állítottad, hogy a kéj és a hatalom az élet két legfőbb célja és legtökéletesebb kielégülése, amiből arra kell következtetnem, hogy véleményed szerint a nőtiprás és az emberölés: egytestvér.

- Jól értettél, Volusianus.

- Eszerint hát tudnál gyilkolni? Persze nem háborúban, mert ott ez természetes jogunk és kötelességünk. De háborún kívül?

- Hogyne tudnék. Akár bosszúból, akár a hatalomért, akármikor s méghozzá élvezettel. Csak orgyilkosságot nem tudnék elkövetni!

- És vagyonszerzésért?

- Soha!

- Hát nőért?

- Soha!

- Szerelemből? Féltékenységből?

- Szerelem nincs, mondtam. Féltékenység sincs. Ha egy nő nem adja meg magát: fel is út, le is út! De az ő hősiességük a megadás. Sőt nekem kell védekezniem ellenük. Ha valaki elhalássza a nőt az orrom elől, vigye! De ilyesmire még nem volt eset. A vetélytársak rendszerint csak

utánam következnek. Hát érdemes nőért gyilkolni? Nőt gyilkolni más. De azt is csak bosszúból vagy a hataloméért.

- Ebből úgy látom, hogy a nő semmiféle érzelmi élményt nem ébreszt benned.

- Az úgynevezett szerelemnek semmi köze az érzelmekhez. A párási vágy vagy éppen düh néha elvakítja az embereket, s ilyenkor rajonganak, lelkendeznek, fogadkoznak, esküdznek, értelmetlen költői frázisokat szavalnak, egyszóval: érzelegnek. Ha azután a hígvelejű nők megszedülnek, és a „szerelmes” beérkezik a vágyva vágyott kikötőbe, fölöslegessé válik minden szóvirág, minden érzélgés: a „hódító” győzött, bizonyos ideig élvezi még a zsákmányt, aztán új hódításokra indul. És ez a logikus, ez a helyes. Minden férfitevékenység halála, ha valaki beleragad egyetlenegy úgynevezett „szerelembe”.

- És a házasság?

- Ellenkezik az emberi természettel.

- És Minervina?

- Polluxra! Rossz helyen tapogatódzol, hiszen Minervina nem feleségem! Mindazonáltal joggal kérdezheted, hogy - ha mindaz, amit kifejtettem, helytáll - mért tartom őt mégis magam mellett idestova három esztendeje? A kérdés jogos, mégpedig annál jogosabb, mert Minervina sohasem nyűgözőtt le különösebben, bár szép a teste, kíváncsú a keble, tetszetős az arca, de az a baj, hogy nem én akartam őt, hanem ő engem. Elomló odaadásával az enyém lett, mielőtt észbekaphattam volna, s ezzel megfosztott a győzelemtől! Előkelő és gazdag nő, bár felszabadított rabszolga leánya s mivel ilyen felemás, nincs meg benne sem az igazán előkelő és művelt nők szűzi tartózkodása, sem a hetérák ravasz és kitanult, körmönfont erotikája. Fiam születik tőle, de semmiféle úgynevezett „érzelem” nem fűz hozzá most sem. Ugyanis értsd meg: a fiam már nem tartozik a „szerelem, apaság, anyaság, család” kategóriába, a fiam már politikai tényező. Értsd meg jól, Volusianus: mi ketten, én meg ő, helyet követelünk, és helyet teremtünk magunknak ebben a világban, és ez már csak a hatalom kérdése. Minervinának ehhez már semmi köze!

- Minervina most Prusában szépül - nevetett Volusianus. - Voltál-e már Prusában, tartományunk legdivatosabb fürdőhelyén?

- Nem én.

- Pedig kár. Nemcsak a város gyönyörű, hanem a fürdőhely is; ez külön kis városrész, Pythia a neve. Én többször jártam ott, és mondhatom: pompás hely. A Pythiában szebbnél szebb villák, vendégfogadók és fürdőházak várják a vendégeket, akik ott keresnek gyógyulást. Csak fürdőslegény, kenetelő, dögönyöző, körömápoló, fodrász, mosóasszony, szakács, orvos és efféle van vagy háromszáz, nem is szólván a papokról, asztrológusokról meg kuruzslókról. És nem is mind rabszolga!

- Mire jó ez a rengeteg ember?

- A rengeteg beteg ápolására, kiszolgálására, ellátására. Nagyon sok a csúzos, köszvényes, ízületi bántalmakban szenvedő beteg; némelyik járni is alig bír: hordozható ágyon vagy gyaloghintóban kell cipelni őket. Oly sok a beteg, hogy az orvosok is, az alkalmazottak is kővérré keresik magukat!

- Akkor, úgy látszik, sohase kerülök oda, mert én azt sem tudom, hogy vannak-e ízületeim?

- Majd megtudod: a köszvény a katonaélet egyik kínos következménye. De én nem is azért beszéltem erről - Helios óvjon! -, hogy talán gyógyíttasd magad, hiszen erre nincs szükséged, inkább arra gondoltam titokban, hogy érdemes volna neked is arra menned, meglátogatni Minervinát: mondom, hogy akármilyen szép volt eddig is, abban a csodafürdőben bizonyára még szebb lett.

- Ez engem már nem túlságosan érdekel, Volusianus. Minervina, mint mondtam, minden tekintetben betöltötte hivatását.

- Tudod, mily csodálatosan virulnak a nők odalent, Prusában? Idehallgass: a fürdő nemcsak köszvény ellen hatásos, hanem az asszonyok meddősége ellen is. Mivel Minervinának nincs már szüksége ilyen gyógymódra, neked csak érdekességből mondom el, hogy van ott a Pythia fürdőben egy izmos szép szál orvos; remek férfi, csak egy a baja, ha ugyan baj ez: vörös hajú. Ám úgy látszik, kitűnő orvos, és birtokában van a meddőség ellenszere, ennél fogva a gyógyító Asklepios is nőorvosnak teremtette. Nos, mióta Pythia fürdőben működik, egyetlen meddő asszony sem távozik onnan meddön: mindegyik magában hordja már az új életet. Odajárnak Nikomedeia, Nikaia, Kaisareia meddő szépasszonyai, s a férjük boldog, mikor elárulják neki az úgynevezett „édes titkot”, és talán éppúgy felgyulladnak a boldogító hír hallatán, mint te, amikor Minervina megsúgta neked Crispust. De az ilyen felgyulladás már csak elméleti ráadás, mert enélkül is megszületnek a Pythiában meggyógyult asszonyok csecsemői, mégpedig egytől egyig vörös hajjal: le sem tagadhatták a boldog fiatal anyák, hogy ki gyógyította meg őket. A sok vörös hajú gyerek persze hovatovább feltűnő lett a nevezett városokban; a férfiek ragyogtak a boldogságtól, ha nem tudtak a tettesről, ha pedig valamelyik járt Pythiában, és látta is a vörös hajút, honnan tudhatta volna, hogy ő a csodadoktor?

Jót nevettek az orvostudomány e legújabb diadalán, és önkéntelenül is eszükbe jutott a másik híres nőorvos, Euphrosynos - hiszen Nikomedeiában mindenki ismerte részben vidám, részben gyászos történetét -, és Constantinus meg is jegyezte:

- Csak aztán valamelyik megcsalt férj rá ne jöjjön a turpisságra, és ki ne operálja ennek a fáradhatatlan és sikeres csodadoktornak a - méregfogát.

- Igaz is - bökött a homlokára Volusianus -, a csodadoktorról eszembe jut a csodalány: már tegnap óta kíváncsi vagyok rá, és te még nem mondtál róla semmit sem.

- Mindent megmondtam azzal, hogy ilyen még nem volt az életemben, és azzal, hogy csodálatos, isteni szépség, és szerelmi művészete örjítő.

- Jó nő lehet. Miféle?

- Zsidó lány.

- Akkor elhiszem, hogy rendkívüli... amint mondtad. Az én gyakorlatomban már előfordult egyiptomi, armeniai, perzsa, indiai; ezek a keleti nők valóban utolérhetetlenül új ízű titkait és fogásait ismerik a szeretkezésnek. Ó milyen szürke, szokványos és unalmas volt nekem ezek után a görög és római nők szeretkezése!

- Nono, Volusianus! Attól függ, mit tudsz kicsiholni belőlük.

- Ezekből? Nem mondom, néha akad köztük egy-egy, aki tüzet fog és izzik, de ez csak kivétel. Ó, a keleti nők! Csupa rugalmas, puha és mégis izmos test! Csupa kígyó, csupa tigris, csupa párdúc! Egyszer összeakadtam egy indiai lánnyal: Heliopolisban kínálta nekem az egyiptomi rabszolgakereskedő. Furcsa nő volt, titokzatos, megtetszett nekem. Unatkoztam, megvettem, nem is drágán, mindössze háromszáz denariusért. A kalmár túl akart adni rajta, ez volt az utolsó darab a szállítmányából; kalóztól vette, potom pénzen, így is jól keresett rajta. Az

első éjszakákon féltem tőle. Egy szavát sem értettem. De ő szüntelenül mozgott, kígyózott, vonaglott, rángatózott, félelmetes hangon furcsa szavakat gajdolt, s közben fojtottan sikoltott s minden porcikája, keze, lába, feje, szája, még a szeme is a testemmel foglalkozott; lángolt, perzselt, égetett: soha ilyen éjszakákat! Elhiszed, ha megmondom, hogy százhetvenhét fajtáját és módszerét ismerte és gyakorolta a szeretkezésnek?

- Mind kipróbáltad?

- Már amennyire az időm engedte. Mindössze száz napig állomásoztam Heliopolisban; ennyinél többre nem futotta, hiszen közben a folyton lázadozó piszkos egyiptomiakat is móresre kellett tanítani néhány véres csatában. Miután rendet teremtettem odalent, haza kellett vezetnem a legiómat, és a kislány elkallódott; már nem tudom: eladtam-e vagy elajándékoztam. Ha a módszerei eszembe jutnak, most is megbizseregnek az idegeim és a vérereim... De az itteni nők nem értenek a magasabbrendű szeretkezéshez! Szép dallamos neve volt: Vasantasena... A te csodanődnek mi a neve?

- Thamar. Szép?

- Egy kissé zord és komor, mint a halál, a szerelem édestestvére. Fekete név. Vasantasena lágyabb, hullámbóbb, dallamosabb. És mit tud a százhetvenhétből?

- Egyet sem. Tegnapelőtt még nem tudta, mi a férfi. Húszéves korában, képzelj! Én törtem fel a teste titkos pecsétjét. Ilyenkor érdemes a nőt leszakítani, mikor már érett a feje is, nemcsak a teste. Még csak három napja, hogy a teste megnyílt, s máris kivirágzott: most már ő tanít engem olyan titkokra, amilyeneket csak buja és telhetetlen ósanyái ismerhettek. Minden perce, minden mozdulata, minden szemvillanása, minden ölelése, minden csókja más és mindig új. Elképzelhetetlen gyönyörűség!

- Magaddal viszed?

- Hova gondolsz? Egyetlen nőhöz sem szabad ragaszkodni, s főképp ilyenkor, mikor magasabb hivatás parancsa szólít! Én a hatalom megszerzésére indulok, és nem kockáztathatom a hatalmat semmiféle nőért, még akkor sem, ha maga a szentséges szűz Diana csábítana!

- Akkor hát meddig tarthat még ez a földöntúli őrjöngés?

- Összesen nem tarthat négy napnál, helyesebben négy éjszakánál tovább. Galerius tegnap sem fogadott, ma sem. Ma kialussza a tegnapi úgynevezett gyengélkedés fáradalmait. Holnap esetleg fogad, s átadja a kísértő hivatalos okmányokat, s ha én nem tudnám, amit tudok, holnapután a mozgósítás parancsa értelmében indulhatnék, mondjuk ki kereken, a halálba. Nem, szentséges gonosztevő, ebből nem eszel! Ha megtudjuk Vecasiustól, hogy a császár nem húzza-halasztja a dolgot tovább, hanem kiadja holnapután reggel - amikor elindulnék atyámhoz - a parancsot a mozgósításra, akkor én már holnap elindulok Talióval, mindenféle engedély és okmány nélkül, Treviribe! Holnap délelőtt még mindent részletesen megbeszélünk.

- Ezt mind tudom, de hiszen minderre jól fel is készültünk már. Inkább azt mondd meg, mi lesz a te csodálatos lánykádval, Thamarral?

- Thamartól az utolsó isteni éjszaka után úgy búcsúzom el, mint az eddigi három napon mindig: estére várj. Másnap megmondod neki, hogy el kellett utaznom, de majd üzenek, és küldök érte valakit, hogy elkísérje hozzám. Mivel pedig te katona vagy és nem szereted a sok locsogást, a nőknek való szép és vigasztaló költői frázisokat, inkább szólj Vecasiusnak, hogy költözzék ki a villába, és próbálja megvigasztalni a bánatos kis Thamart.

- Vecasiusnak? Nem hiszem, hogy meggyőzőn tudná vigasztalni. Az ifjú és hevesvérű Vecasius csak egy nőt tudna sikerrel vigasztalni, és ez...
- Minervina - vágott a szavába Constantinus.
- Te is észrevetted?
- Csak a vak nem láthatta, hogy majd fölfalta Minervinát a szemével és igéző, sőt bűvölő mosolyával.
- Hát ha így van, márpedig így van, én is tanú vagyok rá, akkor, édes Constantinusom, nagy hibát követtünk el, és ha nem is itt a vadászon, de bakot lőttünk.
- Hogyhogy? Mikor?
- Akkor, amikor nem küldtük el Vecasiust, hogy ő kísérje a fürdőhelyre Minervinát. Minervina eléggé izgatottan és bánatosan indult útnak, bizony ráfért volna a vigasztalás.
- Tudod, hogy a látszat kedvéért az orvost kellett mellé adnunk kísérőül.
- Azért Vecasius is belefért volna a kocsiba.
- Nézd, Volusianus, a vigasztalásban nem lesz hiba, hiszen az öreg Euphrosynos filozófus, ismeri a filozófiai vigasztalás minden csínját-bínját, minden érvét, minden fogását...
- Lárifári, Constantinusom! El kell ismerned, hogy Vecasiusnak olyan érvek és fogások vannak birtokában, amelyeket az öreg Euphrosynos már csak elméletileg ismer.
- Gondolod, hogy Minervina elfogadta volna Vecasius érveit? - kérdezte Constantinus, és kissé megremegett a hangja.
- Hogy elfogadta volna-e? Az igazi vigasztalók valóban hathatós érveit minden bánatos nő boldogan elfogadja. Emlékszel az ephesosi özvegy esetére?
- Petroniusra ne emlékezném, a legkedvesebb írómrá? - és jóízűt nevetett. - Igazad van; bakot lőttünk, a Vecasius-alkalmat elszalasztottuk! Pedig nekem is jót tett volna, ha gyökeresen megvigasztalja, és kissé kiveri a fejéből a gyereke apját. Nem szeretem, ha a nők túlságosan belém csimpaszkodnak.
- Vonjuk le tehát a következtetést. Mivel ez a Vecasius szerelmes Minervinába, valószínűleg nem lesz hajlandó elkoptatni érveit Thamarnál. Márpedig nyilván te sem akarsz, Constantinusom, hogy az úgynevezett csodálatos, sőt isteni Thamar bánkódjék, sírjon, jajveszékелjen, sőt netán elepedjen érted? Tehát másvalakiről kell gondoskodni, aki Vecasiusnál alkalmasabb a vigasztalásra. Nos?
- Megvan?! - kiáltott fel Constantinus némi gondolkodás után. - Megvan! Emlékszel, Volusianus, arra a vállas, izmos, fekete hajú, fekete szemű, olajbarna arcú, jókedélyű fiatal udvari titkárra? Római gyerek, ott dolgozik Flavius Gallicanus ötekintélyessége mellett, a kérvény-ügyosztályon. Megállj csak... mi is a neve? Tudom, hogy az apja szenátor, de annyi ilyen előkelő csemete lézeng itt, hogy csak a mindentudó Helios ismerheti a nevüket. Ejnye no! - És bosszúságában két ujjával csettintett.
- Gondolom, ki lehet az - mosolyodott el Volusianus. - Mondd, nem Marius Brellicus?
- Az, az, persze, hogy az. Jól ismerem, csak már régóta nem került a szemem elé. Abban különbözik Vecasiustól, hogy nem diplomamódrá és nem is rejtélyesen mosolyog, hanem teli torokból harsányan nevet, szereti a jó bort, ami annyit jelent, hogy szereti az életet. Az ilyen embert pedig én is szeretem. Továbbá szereti a szép nőket, s mondhatnám: nagy-

fogyasztó. Ez is tetszik nekem. Marius lehetne az igazi jó orvosa Thamar bánatának! Ide kell költöznie a villába.

- Helyes - hagyta rá Volusianus. - Nincs olyan bánat, amelyet két jó kiállású fiatalember le ne győzne, egyesült erővel!

- Kettő sok lesz - aggodalmaskodott Constantinus: némi irigység vagy féltékenység komorlott a hangjában.

- Csak bízd a nőre, hogy sok-e neki. Mert az is lehet, hogy kevés. Gondolj Euphrosynos történetére: a telhetetlen Panagiára. Emlékszel rá?

Constantinusnak eszébe jutott a csintalan elbeszélés: elmosolyodott.

- Hogyne emlékezném? Hiszen mulatságosabb, mint akárhány miletosi mese.

- No látod. Helyesen ismerted fel a műfajt, mert Aristeides, miletosi szerző, máris megírta Panagia viszontagságos, ám gyönyörűséges szerelmi éjszakájának regényes történetét! Lehet, hogy Thamar is olyan, mint Panagia, s ebben az esetben két ilyen jóvágású fiatalember meg se kottyan neki. Azt hiszem azonban, hogy Marius van előnyösebb helyzetben, mivel nemcsak általában művelt fiatalember, hanem író is.

- Író? Vagy költő? Miket ír?

- Szatírákat prózában, nem pedig hexameterekben, mint Horatius vagy Juvenalis. Épp most fejezett be egy nagyterjedelmű szatírát, a cinikus és ironikus Lukianos modorában.

- Miről írt? Mert tudod, mit mondtak erről a fullánkös nyelvű görögről? „Sem istennek, sem embernek nem irgalmazott.” Miről szól a szatírája?

- Csúffá teszi benne az úgynevezett isteni mindentudást, főképpen az elaggott és meggárgyult Jupitert.

- És Helios is kikap?

- Hova gondolsz, Constantinus? Hiszen minden művelt és épeszű ember tudja, hogy Helios - már akár Apollónak nevezed, akár Sol Invictusnak, akár Mithrasnak - mindenképpen a világot éltető és megtermékenyítő Nap, amely a világ fölött lebeg, elérhetetlen magasságban, ahonnan mindent lát, s ebből nyilvánvaló, hogy mindent tud. Ezzel nem lehet tréfálni!

- Nem bizony. De nem is ajánlanám senkinek, hogy hozzányúljon Helioshoz!

- Legkevésebbé éppen Marius követne el ilyen szentségtörést. Különböznék csak azért említettem, hogy író, mert az ilyen betűragó ért a szóhoz, tud bűvészkedni a csillogó és hímes szép szavakkal, mintha csak költő volna, márpedig a vers, a szép szó: nagy kerítő.

- Ezen már ne törjük a fejünket, Volusianusom. Esteledik, indulnunk kell haza. Boldoguljon Marius Brellicus ahogy tud vagy ahogy akar, és felőlem akár testvériesen meg is osztozhat a zsákmányon Vecasiusszal: azt majd Thamar dönti el, tapasztalata alapján, hogy melyiknek a vigasztalása, vagyis az érvelése hatásosabb. Ma még az enyém Thamar éjszakája!

- Te csak élvezd ki az éjszakádat, és bízd rám magadat. Amint hazaérünk, én azonnal magamhoz hívatom Vecasiust, s igyekezzünk még ma megtudni, hogy lesz-e holnap mozgósítás. Ha lesz, akkor holnap már nem megyek el hozzád a villába; ha eltolódik egy nappal, akkor holnapután nem megyek hozzád. Vecasius és Brellicus is csak akkor költözik be a villába, ha már a császár is megtudja, hogy elszöktél, vagyis kisiklottál a markából.

- Helyes - szólt közbe Constantinus. - Ha a szökés ügyében vizsgálat indul, vezesd te magad a nyomozást. Jó?

- Szívesen. Majd Prusa és Minervina felé fordítom a kopók figyelmét. Minervinának úgyis csak hűlt helyét találják. Csak te igyekezzél minél gyorsabban, lehetőleg egy éjszaka alatt, eljutni Sandarióhoz!

5

Thamarnak ez az éjszakája valóban Constantinusé volt: a forró és puha karok ölelésében csak ezzel a különös fekete lánnyal törődött, még a közeli két sorsdöntő napról is megfeledkezett. Tamar megint új ízzel, a szeretkezésnek soha nem ismert izgalmas és csodálatos módjaival fűszerezte éjszakájukat. Constantinus úgy átadta magát a lány varázslatának, mintha érezte volna, hogy ez az utolsó éjszakájuk.

Pedig hiába reménykedett benne Volusianus, hogy még aznap este megtud valamit Vecasius révén: a puhatolódzás nem sikerült, s így történt, hogy amíg Constantinus a fekete lány gyönyörűségeiben fürdött, a derék Vecasius álmatlanul virrasztott, mert mindenáron meg akarta szerezni a legelső pillanatban a mozgósítás elrendelésének hírért.

Persze nem azért volt diplomata, hogy ne találja ki a féltve őrzött parancs megszerzésének legegyszerűbb módját. Tudta, hogy Corfulenus már a családjával együtt beköltözött a villába, azt is tudta, hogy ma van Hermeias szokásos heti orgiája, s bizonyosra vette, hogy ha Corfulenus ma este lemegy Hermeias palotájába, valami hírecskét csak sikerül felszippanrania; hiszen ott lesz Ablavius és elképzelhetetlen, hogy a mai lakomához felszolgálándó híres erős nikomedeiai fehér bor meg ne oldja a nyelvüket. A rabszolgák mindent hallanak, s bár jól ismerte Plautus szellemes mondását, hogy „minél többet tud a rabszolga, annál kevesebbet beszéljen”, de éppilyen jól ismerte a feneketlen bendőjű rabszolgák mohóságát is: magától értetődik, hogy Corocotta egy-egy fejedelmi falat s egy-egy pohár „úri bor” árán minden titkot kicsalhat belőlük.

Gondoskodott hát róla, hogy estefelé még a lakoma kezdete előtt, állítson be Corfulenus a kis palotába, persze a hátsó bejáraton, s vigyen Corocottának valami meglepő különlegességet, például egy kosárka gránátalmát. A szakács persze megvette, jó drágán - Corfulenus mindig hűségesen megfelezte vele a háromszoros felárat -, mert ilyenkor tavasszal ez már igen ritka gyümölcs volt, hiszen novemberre ért meg, és Corfulenus négy hónapig szecskában tartotta, s így sikerült az úri asztalokra tavasz derekán is válogatott és különleges téli gyümölcsöt szállítania. Hermeias nagyon jól tudta eddigi tapasztalataiból, hogy ha Corocotta különleges fogással kedveskedik neki, az valami olyan rendkívüli, hogy még a császár asztalán sem fordul elő. Galerius különben is fukar volt, ezt Hermeias a saját bőrén tapasztalta, hát igyekezett is lefőzni őszentségét. Csak az fájt neki, hogy nem fitogtathatta pazarlását, ritka finomságoktól roskadozó dús asztalát, és hogy nem irigyelték, nem beszéltek róla, hiszen nem árulhatta el, mennyire megcsúfolja filozófus-hírét és önmegtagadását.

Mindegy: ez sem Corfulenust, sem Corocottát nem érdekelte; a szakács tudta, hogy a csodálatos gránátalmáért gazdája teli marék arannyal jutalmazza; tehát Corfulenust a gazdája legjobb boraival itatta, a rabszolgákat a legjobb falatokkal tömte, úgy hogy Corfulenus hajnalban jelenthette Vecasiusnak: csütörtökön hirdetik ki a parancsot a mozgósításra, mert ez éppen Jupiter napja, dies Jovis; ez pedig a lehető legszerencsésebb nap. A két aljas áruló mindent kifecsegett, illetőleg csak Hermeias fecsegett, Ablavius csak tudomásul vette ezeket az értékes értesüléseket, s rögtön elhatározta, hogy ezt a nevezetes csütörtöki időpontot illő

sallárium fejében a lehető legsürgősebben tudomására juttatja Constantinusnak, megint csak Talio útján.

Tervének az lett a megölő betűje, hogy a Hermeias-orgiák hagyománya szerint cimborájával együtt egészen szerda reggelig semmire sem volt használható, úgy hogy mire szerdán megtalálták a derék Taliót, az már nem volt a szállásán: egész nap hiába hajszolta, a drága titok tehát benne rekedt a bögyében. Persze nem is sejthette, hogy az ő dorbézolása közben Constantinus mindent hitelesen megtudott...

Vecasius nemhiába virrasztott hajnalig: Constantinus és Volusianus már kedden reggel tudta, hogy csütörtökön délelőtt adja ki Galerius a parancsot a mozgósításra, tehát ma még mindent előkészíthetnek, és még ma is Constantinusé lesz Thamar éjszakája. Meglepetés nem érhette őket, mert a kora reggeli órákban Vecasius ellenőrizte a Corfulenustól szerzett értesüléseit, mégpedig Sosiusnál. Ez a kitűnő és komoly udvari főtisztviselő titokban szíve mélyéből utálta Galerius, és természetesen tudott elhatározásáról, hogy csütörtökön reggel Constantinus nem Treviribe, hanem az állítólagos „hadjáratra” indítja, és mint tapasztalt diplomata látta, hogy itt, megfelelő udvari, politikai és katonai formák közt, gondosan előkészített gyilkosság, netán „hősi halál” van készülöben.

Szerette volna óvni Constantinus, mert inkább vele rokonszenvezett, mint a műveletlen és kegyetlen császárral, de akárhogy törte a fejét, hirtelenében nem talált módot rá, hogy értesítse a nobilissimust. És ekkor egy csapásra minden megoldódott azzal, hogy Vecasius udvari titkár váratlanul fölkereste a hivatalában. Vecasius nem volt gyanús, körülötte nem szimatoltak Ablavius kopói, s ezt Sosius is tudta, tehát nyugodtan beszélhetett.

De jóformán még szóhoz sem juthatott a fiatalember, Sosius máris mindent elmondott neki, és máris szinte tuszkolta kifelé az ajtón, hogy siessen értesíteni a nobilissimust. Vecasius megnyugodott: Corfulenus hiteles hírt hozott!

Kedden délelőtt gondosan őrzött palotájában együtt ült Constantinus hű emberével, Volusianusszal. Miután a most következő két nap tervét alaposan meghányták-vetették, Constantinus kissé földerült; Volusianus megnyugtatta, hogy a palota minden zuga tömve van katonával, s a villáig vezető utakon s a villa környékén is szüntelenül kisebb-nagyobb katonaszakaszok és járőrök köröznék, mintha gyakorlatoznának. Most már barátaival együtt bizonyosra vehette, hogy - akármilyen kétségbeesett kísérletre szánná el magát Galerius - orgyilkos semmiképpen sem férközhet a közelébe.

Kék tunikás ministerialis lépett be, csillogó ezüsttálcán murrhina-kancsóban bort hozott, aztán nesztelenül távozott.

- A thraciai Maronia nemes bora ez, Volusianus: tüzes, mint a Pyriphlegethon! Sandariótól kaptam. Maronia egykori tűzhányójának déli lankáin terem: aranyszínű, édes, erős, illatos. Azt hiszem, még a kösziklát is felgyújtaná.

Volusianus már az első korty után elismerőn bólogatott, s miután fenéig itta a serleget, csettintett a nyelvével:

- Remek! Tökéletes! Ezzel hőstettekre lehetne tüzelni minden katonát.

- És minden szerelmest - tette hozzá Constantinus. - Thamar ebből iszik egy-egy kortyot éjszakánként, ha ugyan marad rá ideje. Azt szokta mondani, hogy ez a szerelem bora.

- Igaz is - bökött a homlokára Volusianus -, most jut az eszembe! Mikor előadást tartottál nekem a szeretkezés művészetéről, én megkérdeztem: Ez hát az élet egyetlen célja? Te azt felelted, hogy „csak az egyik”, s megígérted, hogy majd elmondod, mi a másik. Nos?

- A másik? - gondolkozott el egy pillanatig Constantinus. - A másik, ezt nem nehéz kitalálni, csak a hatalom lehet. Ez a kettő adja meg az élet teljességét.

- A hatalom? Hiszen akkor az emberiség óriási többsége sohasem élvezheti az élet teljességét! Íme, birodalmunk ötvennégy milliő lakosa közül mindössze két Augustus és a két Caesar birtokolja a hatalmat, az óriási perzsa birodalomban meg éppenséggel egy ember, a „nagy király”. Hát akkor hogy lehet a hatalom az emberi élet célja?

- Tévedsz, Volusianusom, ha azt hiszed, hogy csak a királyok élvezhetik a hatalmat. Az apa a maga kis családjában, a kisvárosi előljáró a maga vidéki szemétdombján, az altiszt a szakasza élén, a korbácsos felügyelő a hitvány rabszolgacsürhe fegyelmezésében, te magad a legiód parancsnoki méltóságában, az Augustusok és Caesarok a birodalom kormányzásában: mind egyformán élvezhetik és élvezik a hatalom édességét, vagyis az élet teljességét.

- De ne feledd, Constantinus, hogy a hatalom nem csupán élvezet, mert vannak terhei is, korlátai is.

- Akinek hatalom van a kezében, annak minden eszköze is megvan ahhoz, hogy elviselje, lebírja vagy másokra hárítsa a terheket. Korlátai pedig nincsenek! Hiszen ha korlátai vannak, akkor már nem hatalom. Minden igazi hatalom korlátlan. Nézd csak az Augustusokat: vajon korlátozza-e hatalmukat a köztársaság korából itt maradt ősi testület, a szenátus? Kezében volt valaha a törvényhozó és végrehajtó hatalom, és az évszázadok folyamán kiderült, hogy ilyen sokfejű testület nem kormányozhatja a világ legnagyobb birodalmát! S mi lett a vége? Kiejtette a hatalmat a kezéből, mert a hajó kormányát is csak egy kéz tartja, az állam kormányát sem tarthatja szilárdan hatszáz fej és ezerkétszáz kéz! Lám Briareusnak ötven feje volt és száz karja, s mi lett belőle? A legyőzött titánok börtönőre a Tartarosban! Sokszor hallottam a katonáinktól ilyesfélét: „Sok bába közt elvész a gyerek”, „Sok szakács elsózza a levest” - s ezeket nyilván régi görög bölcsök aranymondásaiból tömörítette közmondásokká a nép a maga egyszerű eszejárása szerint.

- Már jóval a görög bölcsök előtt mondott ilyesmit Homeros: „Nem jó a sokfejű uralom: egy úr legyen csak!” Az Ilias második énekében, emlékszel?

- Hogy emlékezhetném? Hiszen nem olvastam Homerost; csak úgy nagyjából tudom, mi van az Iliasban. Azt is Lactantiustól hallottam. De Cornelius Nepost olvastam; ott találtam ezt a bölcs mondást: „Nem lehet jól kormányozni az államot, ha sokak kezében van a hatalom.” Hát amióta Diocletianus atyánk felaprózta a birodalmat és a hatalmat, nem is lehet az államot jól kormányozni!

- Nem bizony - helyeselt Volusianus -, hiszen azt a saját bőrünkön tapasztaljuk: szentséges atyádnak, Constantiusnak országrészét kivéve mindenütt teljes a zűrzavar, a bizonytalanság, a pénztelenség. Itt Keleten különösképpen.

- De meg különben is ki tudna itt kormányozni? Az egész szent consistoriumban egy ember van, aki erélyesen tudná kezében tartani a kormányrudat: Sosius. Neki azonban mákszemnyi hatalmat sem adnak a kezébe. Félnék tőle a törtető és a tehetségtelenek.

- Igen, ez így van. És éppen ezért nagyon szeretnék ezzel kapcsolatban figyelmeztetni valamire. Már Diocletianus atyánk tetrarchiájának megszervezése óta szüntelenül a fejemben motoszkál Lucanus nagyszerű eposzának, a Pharsaliának két nevezetes sora: „Nem lehet megbízni az uralkodótársakban; aki részese a hatalomnak, alig várja, hogy lerázza nyakáról a társuralkodót.”

- Pompás! Ki mondta ezt? Mikor?

- Lucanus nevű költő. Nero korában.

- Költő? Pedig én inkább filozófusnak gondoltam volna, olyan bölcsét mondott. Én már régóta rágódom ezen a kérdésen, de nem találtam meg a helyes megoldást. Ez a... hogy is hívják?

- Lucanus.

- Ez a Lucanus fején találta a szöveget. Én is így gondoltam, de engem talán túlságosan lenyűgözött a tisztelet és hódolat Diocletianus atyánk iránt, s ezért nem akartam, és nem mertem bírálni rendszerét, bármily tisztán láttam ennek a négyfejű uralkodásnak a végzetes gyengéit. Ezért mondtam neked, hogy csak az egyik életcélom a nő, s ezért magyaráztam meg most már világosan, hogy a másik a hatalom. S mióta megismertettél annak a... annak a Lucanusnak a bölcs elmére valló megállapításával, már nincs semmi kétségem, hogy milyen hatalomra gondoltam.

- Semmi esetre sem negyedhatalomra - mosolyodott el Volusianus.

- Úgy van. Én a teljes hatalomra gondoltam.

- Vagyis tetrarchia helyett monarchiára. Ez a helyes! Véleményem szerint a tetrarchia maga az anarchia. Tiszteletre méltó szentséges atyád kivételével az Augustusok és Caesarok óhajták, várják, lesik és ha kell, kissé siettetik is, uralkodótársaik minél sürgősebb távozását vagy eltávolítását a kormányrúdtól. És ebben mindegyiken túltett Galerius, hiszen téged már jó előre eltávolított az útból, mielőtt még Caesar lehettél volna!

- Igazad van, Volusianus. Ha nem is gondoltam erre szüntelenül, de belsőmben rágott és emésztett, mint a szű: ezért megyek el innen, ezért szököm a zsarnok elől! Le kell számolnom ezzel a hájas gonosztevővel meg a többi diadémes bitanggal is, és remélem, hogy atyám segítségével sikerül megmenteni a birodalmat a bíboros bitorlóktól és gonosztevőktől. És remélem, hogy - ha tervem sikerül, márpedig sikerülnie kell, mert így akarom! - a diocletianusi sokfejségnek, azaz fejetlenségnek is egyszer s mindenkorra véget vetek. Megmondhatom neked, Volusianus, hiszen sejtethed úgyis: válaszúton vagyok, választanom kell Galerius és az élet közt, s én az életet választom. Diocletianus helyett Augustust, a birodalomalapító császárt választom példaképül. S majd meglátod: rendet teremtek, és ezt az illyricumi tetűfészket levakarom a birodalom testéről.

- Csak légy óvatos, Constantinusom, és itteni barátaidon s jó atyádon kívül ne bizzál senkiben sem! Mi téged innen, Sandario közvetítésével, mindig tudósítunk mindenről, s utánad is megyünk, de addig nem hagyjuk el a helyünket, amíg itt van ránk szükség.

- Volusianusom, holnap már nem találkozunk. Legyen gondod mindenre, te légy itt a szemem, fülem, karom és fegyverem: te és a legiód meg Lactantius meg Vecasius meg Gallicanus meg Sandario, s remélem Sosius is, és sohase feledkezzél meg a derék Corfulenusról.

Még egyet ittak a nemes maroniai borból, aztán elbúcsúztak egymástól, minden ünnepélyesség, minden meghatottság, minden elérzékenyülés nélkül: Constantinus tovább intézte napi teendőit, Volusianus kilovagolt a táborba, s minden ment tovább a maga útján, mint egyéb sűrű hétköznapiakon.

Ugyanilyen hétköznapi volt a szerda reggel is, azzal a különbséggel, hogy Constantinus egész délelőtt a szobájában dolgozott: katonai térképet terített maga elé, szorgalmasan méricskélte a távolságokat, s eléggé sűrűn keresgért bizonyos adatokat a vaskos itinerariumban, vagyis a néhány évvel ezelőtt megjelent „tartományi útikönyvben”, amely a legújabb adatok felhasználásával leírta a birodalom egyes tartományainak útjait, postaállomásait, nagyobb városait és nevezetességeit. Hivatalos személyek, egyéb utasok, kereskedők könnyen tájékozódhattak az

útikönyv alapján a birodalom fő útvonalain, mert a térképmelléletek színes vonalai, köröcskái és zászlói világosan szemléltették a szöveg magyarázatait.

Különös részletességgel tárgyalta a könyv a Nikomedeia-Mediolanum útvonalat, amely a jelenlegi fővárost összekötötte Italiával. Ez az útvonal - gondolta magában Constantinus - becsületére válik korunk mérnöki tudományának, főképpen első szakasza, a Via Egnatia, amely Byzantiontól a vad thrák és makedón hegyvidéken át húzódott egészen Dyrrhachiumig, az Adriai tenger pompás kikötőjéig. Évszázados út volt a Via Egnatia - amelyet az itáliai Gnathia kikötővárosról neveztek el, mert ennek az átkelő hajójáratok kötötték össze Italiát Dyrrhachiummal -, ám ezt a régi utat Diocletianus mérnökei gyökeresen megújították, úgyhogy a világforgalomnak egyik legélénkebben lüktető ütőere lett.

Hosszú az utazás a Via Egnatián, de kényelmes és biztonságos. Kitűnően felszerelt postaállomások és kényelmes fogadók várják az utasokat, s a legfontosabb, hogy ezen a forgalmas nemzetközi úton állandó volt a katonai járőrszolgálat; éjjel-nappal szigorúan vigyáztak az úton, az utasok, a fogadók és a postaállomások biztonságára, így itt bizony rossz világ járt a hegyvidéki rablókra. Följebb húzódtak hát, és az égbe nyúló Haemus hegység északi, lejtős oldalán ütöttek tanyát, az őserdőkben, s onnan csaptak le Moesia termékeny és gazdag tájaira, sőt nemritkán egészen a Danubiusig portyáztak. Mindegy; fontos, hogy a Via Egnatia megszabadult tőlük. Némi gyöngédséggel gondolt e pillanatban Minervinára s főképp Crispusra: az utódom már biztonságban van, mormolta halkán, Crispus nem kerül a legádázabb ellenség, a hájas zsarnok kezébe!

Hát persze azzal, hogy megérkezik a Via Egnatia végállomására, Dyrrhachiumba, még csak a felét sem tette meg az útjának. Constantinus minden utasítást megadott Euphrosynosnak, s az öreg részletesen betanította Minervinát az útvonalra, a megfelelő fogadók nevére, s főképpen arra, hogy a nagyvárosokban és a kikötőkben Constantinus melyik bizalmi emberéhez kell fordulnia. Így zavartalanul eljutott a „Castor” nevű gyorshajón Pola kikötőjébe: Euphrosynostól tudta, hogy ezt a hajót meg kell várnia Dyrrhachiumban, mert ennek a parancsnoka, Utius, saloniaei származású százados, még az egyiptomi hadjárat idejéből hős embere Constantinusnak. Szerencsére a „Castor” két nap múlva befutott, három nap múlva indult, és gyönyörű időben szelte át az Adria vizét. Meg sem állt Poláig.

A ravennai császári hajóhad, a Classis Praetoria Ravennas egyik legerősebb hadikikötője volt Pola. Minervina azonban nem a komor és félelmetes hadikikötőt csodálta meg, hanem inkább a várost, a mosolygó kerteket, a gazdag nagykereskedők palotáit, a tengerészeti főparancsnokság zömök épületét, a forumot. Láttá ugyan sétája közben a kikötő rakodómunkásait, a mocskos matrózkocsmákat s a tengerparti külvárosok szennyos viskóit, a bűzös műhelyeket és a bennük dolgozó-izzadó mesterlegényeket, de ezektől gyorsan elfordította tekintetét; megborzongott és megundorodott ettől a visszataszító képtől, és boldog volt, hogy az előzőkeny Utius százados elkísérte sétáján, és éppen jókor terelte el figyelmét az undorító látványtól:

- Hódolattal ajánlom kegyes figyelmedbe, nobilissima, a birodalom egyik legszebb forumát, különösen pedig ezt a gyönyörű épületet itt jobbra: Augustus és Róma templomát, amely egy szentélyben dicsőíti meg az isteni Róma és a birodalomalapító császár emlékezetét és szellemét.

- Ennél szebbet valóban nem mutathattál volna nekem, százados - fuvolázta Minervina bársonyos hangon. - Köszönöm - tette hozzá elbűvölő mosollyal, mivel tetszett neki a sudár termetű csinos katonatiszt. Sajnos, Utius az elfogódott tisztelet megakadályozta abban, hogy aprópénzre váltsa ezt a biztató mosolyt.

- Nézd meg jól, nobilissima - folytatta Utius tárgyilagosan -, a templom előcsarnokának hat művészi korinthosi oszlopát! Csupa márvány és arany, éppúgy, mint az oromzat aranyos márványdomborművei. És ezek a gyönyörű márványszobrok mind salonei kőfaragók mester-művei.

Éppily lelkesedéssel mutogatta az ifjú tiszt a város amfiteátrumát. A messze földön híres épület legalább száz éve, Septimius Severus óta gyönyörködteti Pola népét s az idejárt idegen tengerészeket fehér-arany pompájával és véres játékaival.

- Óriási épület, nagyobb, mint a nikomedeiai! - csodálkozott Minervina. - Hány ember fér bele?

- Huszonötezen - felelte Utius -, vagyis majdnem a város egész lakossága! És ezeket az istriai mészkőtömböket mind az én salonei földieim faragták oszloppá, szoborrá, párkánnyá.

- Milyen szép, ahogy a napfényben szinte kigyulladnak amott a forum épületeinek vörösréz tetői, az aranyozott oszlopok és a hófehér márványszobrok! Milyen kár, hogy az ember nem tud így felgyulladni és izzani! Ó, milyen gyönyörű!

Kissé bágyadtan és omlatagon hátrahajtottá fejét, szemhéjai félig elfüggönyözték a névtelen vágyakozásban fellobbanó dióbarna szemének rejtett fényeit, rózsaszín ajkai megremegtek. Utius százados hátgerincét valami furcsa borzongás csiklandozta végig. De megfegyelmelte magát.

Az Aranykapu szépségeit már kissé izgatottan és dadogva magyarázgatta, a tisztelet és a hűség szinte elfojtotta szavát, viszont ez a vérfagyasztó hódolat Minervinában az utolsó kis szikrát is kioltotta. A Porta Aurea nemes vonalait és aranydíszek káprázatos ragyogását már hidegen és tökéletes tárgyilagossággal vette tudomásul, másnapra megrendelte a hálókocsit, kimérten elbúcsúzott Utíustól, s kíséretével és a poggyászkocsikkal együtt sebes vágásban elindult a Via Postumián szülővárosa felé. Útközben megcsodálta Aquileia kikötőjét, eszeveszett forgalmát, vett három darab művészi borostyánékszert; Veronában elgyönyörködött az amfiteátrum pazar árkádos márványtömbjében, a negyvenöt sor ülés csillogó koszorújában; még csupa friss szépség áradt a roppant épülettömbből, amely a birodalom egyik legújabb látványossága volt, hiszen csak nemrégiben avatta fel Diocletianus, szemkápráztató fénnel, izgalmas ünnepi játékokkal.

Itt eszébe jutott a polai amfiteátrum, erről az ifjú százados, de mire megérkezett Mediolanumba, jó szüleinek ölelő karjaiba, már el is felejtette, hogy valahol útközben elhagyott egy csinos, ám szokatlanul mafla tisztcskét. És némi melegséggel gondolt a hűséges szemű, rajongó, és bizonyára egy csöppet sem gyámoltalan Vecasiusra.

Costantinust mindez akkor sem érdekelte volna, ha tud róla. Neki csak az volt fontos, hogy Minervina utazását biztosította, s most már magára kellett gondolnia. Az útkönyvben végigtanulmányozta a Nikomedeia-Libyssa-Dakibyza vonalat, kimérte a távolságot, s a térképbe belerajzolta a vadászatokon kitapasztalt legalkalmasabb utakat. Így egészen Pantichionig, majd Kalchedonig kimérte és berajzolta az utakat, távolságokat, úgyhogy délutánra készen volt az egész úti- és haditerv.

Mikor a mára virradó felejthetetlen éjszaka után elbúcsúzott Thamartól, magához szorította, még egyszer mélyen belenézett feketén izzó szemébe, s azt mondta neki, amit eddig is minden éjszakájuk után: „Estére várlak.” Thamar hálasan nézett föl rá, és szinte észrevétlenül suhant ki a szobából. Constantinus egy csöppet sem volt érzelmős, de ebben a pillanatban ilyesmit gondolt magában: „Ez volt a legszebb éjszaka!... A legszebb, hiszen mindig a legutolsó a legszebb! És egyúttal az utolsó! Talán épp ezért a legszebb? Mindegy, engem nagyobb

feladatok és harcok várnak, mennem kell, Thamart pedig nem látom többé soha. Nem baj. Szép volt, isteni volt, de elég volt! Ha Vecasius vagy Brellicus legény a gáton, Thamar megvigasztalódik, csak ki kell gyógyítani a szerelemből. S ők mind a ketten ismerik ennek a nyavalyának az orvosságát.” Csengetett. - Küld be Taliót! - parancsolta a jelentkező katonának. Ma fontos nap volt, nem eunuchok voltak szolgálatban, hanem katonák, Volusianus legügyesebb fiatal legionariusai. Mind ismerték, sőt tisztelték Taliót, tudták, hogy signifer volt Constantinus seregében a legutóbbi perzsa háborúban, s négy alkalommal is kitüntette magát. A mellpáncélján négy bronzérmét viselt: négy alkalommal sikerült győzelmes rohamra vinni a zászlóalját, pusztán azzal, hogy magasra tartotta a csapattest jelvényét, az ezüst sárkányt, és elsőnek indult rohamra. Mivel nem volt fegyvere, ha úgy adódott, a hadijelvény keményfa rúdjának végével döfte, törte, zúzta, csépelte a perzsa fejeket. Nemegyszer a Constantinus mellének szegzett dárdát vagy kardot ugyancsak a jelvényrúddal törte össze vagy vágta ki az ellenség kezéből. Vitézségét és hűségét Constantinus is megbecsülte, s éppen azért helyezte el a császári udvarnál lovásznak, hogy Talio révén lehetőleg mindenről értesüljön.

- Parancsolj, uram - lépett be a szobába Talio.

- Fölkészültetek?

- Igenis, uram. Corfulenus most csomagolja az útravalót az átalvetőbe. Minden egyéb együtt van: gerelyek, vadászkések, kardok, török, vadászhálók: a két kutya pórázon. Kérlek, uram, öltözz is pikkelypáncélba a tunikád fölé, de itt a szobában: nem kell a rabszolgáknak látniuk. Én már fölvettem. A útiköpeny majd eltakarja.

- Jól van, Talio. Egy óra múlva indulunk: kezdődik a vadászat.

- Igenis, uram.

A kivonulás éppen olyan volt, mint máskor; a legéberebb megfigyelő sem vehetett észre semmi rendkívülit. A két lovas merész ívben megkerülte a város északi falát, letért a pompás országútról, és a dombokat borító sűrű erdő szegélyén ügetett előre. Így volt ez már napok óta; s környékbeli parasztoknak, csőszöknek, erdőkerülőknek már fel sem tűnt a két vadász és a két kutya. „Az urak vadásznak - gondolták magukban -, mert ráérnek.” Aztán nyugodtan folytatták munkájukat.

Ablaviusnak már jelentették a kopói a mindennapos vadászatot. Egyelőre csak az tűnt fel neki, hogy Constantinus eddigi szokásától eltérően, újabban mindennap kilovagol vadászni, s mindennap Volusianusszal. De végül is megunta a mindennapos egyforma jelentéseket, és utasította embereit, hogy hagyják abba a vadászkirándulások megfigyelését. Bezzeg másképp rendelkezett volna, ha ezek a tökfilkók tovább látnak az orruknál, s észreveszik az erdők fái közt fel-felbukkanó lovasjárőröket. Persze, azért fúrta az oldalát a kíváncsiság, s épp ezen a szerdai napon még olyan kótyagos volt a feje a szokatlanul viharos hétfői orgiától, hogy elhatározta: kilovagol a szőlők közé, s talán Turdulus présházában egy kis hagymás-ecetes disznósajttal és egy pohár jéghideg vizes borral felfrissíti magát. Megkerülte hát a város északi falát, kényelmesen baktatott a szőlők közt, s már be akart térni Turdulushoz, amikor jó két stadionnyi távolságban az erdőszelelén megpillantotta a két vadászt.

A kémfőnököt, lovastul, majdnem egészen eltakarták a mogyoróbokrok és a sűrű lombú fűgefák, úgy hogy nyugodtan megállhatott, és végre személyesen győződhetett meg róla, milyen is ez a vadászkirándulás. Ablavius éles szeme érdekes dolgokat fedezett fel: először is csak két vadász van, nem három, mint máskor; másodszor ma nem a lakoniai nyúl vadászkutyák futkároznak körülöttük, hanem vadul vicsorgó vérebek; harmadszor: kétségtelen ugyan, hogy a jobboldalt ügető bikanyakú, borotvált arcú lovas Constantinus, de vajon az innenső kicsoda? Talio vagy Volusianus? De abban a pillanatban, amint ez a kérdés felmerült benne, máris

felvillant fürge agyában a felelet: a degeszre tömött átalvető arról árulkodik, hogy ez a lovas nem lehet Volusianus, mert nagyúr nem cipel terhet! Biztonság okából azért megkérdezte Turdulust, aki épp most érkezett oda a sövényhez:

- Látod azt a két lovas az erdőszélen, Turdulus? Kik lehetnek?

Turdulus tisztelettel köszöntötte a rettegett besúgót, és óvatosan válaszolt:

- Hogy lovasok, annyit homályosan látok a rossz szememmel, de ezt is csak azért látom, mert te mondd, hogy lovasok. Uram, itt alattunk húzódik az országút, annyi lovas jár erre, mint a nyű.

- Felismered valamelyiket?

- Hogy ismerhetném fel őket, hiszen nem látom az ábrázatukat. S ha látnám is, nem tudnám, hogy kicsodák. Ilyen messziről a tulajdon feleségemet sem ismerném fel.

Constantinust ugyan nem ismerte a hájas kocsmáros, és ennyiben igazat mondott; viszont Talio a törzsvendége volt, és akár ezer lépésnyiről is megismerte volna.

De Turdulust bokros tapasztalatai meggyőzték arról, hogy akármit kérdez az aljas kémfőnök, sohasem szabad határozott feleletet adnia; eddig beváltak kitérő válaszai: nem ismer senkit, nem látott és nem hallott semmit, nem volt ott sehol, nem kérdezett semmit, tőle sem kérdeztek semmit, s ha nagyon megszorítják, még Corfulenust s a tulajdon feleségét is letagadta volna.

De Ablavius, mielőtt bement volna a prэшázba, az alkonyodó nap bágyadt fényében észrevette a távoli erdő egyik tisztásán óvatosan áthaladó katonai járőrt. És mire elkezdte falatozni az ecetes-hagymás disznósajtot, már bizonyosan tudta, hogy az átalvetős lovas nem Volusianus, hanem Talio, hogy a két véreb nem nyulászni megy, és hogy ez a kivonulás egyáltalán nem vadászat, hanem szökés!

Nagyon megörült felfedezésének, de bármennyire ízlett a hagymás disznósajt, a finom ízeket és illatokat hamarosan izgató kérdések szorították háttérbe... „Ha valóban szökik Constantinus, miért szökik? És honnan tudja, hogy szöknie kell? és főképpen kitől?” Hiszen igaz, ő maga is üzent valamit Constantinusnak, de mégiscsak Hermeias üzenhette meg neki az „igazat”: a részeg orgián Hermeias fecsegett, Ablavius azonban eszén volt. És csak most, itt Turdulus szólejtében világosodott meg előtte, hogy a mondvacsinált és gyilkos mozgósítás komédiának Hermeias az értelmi szerzője. És hát ki árulta el a tervet Constantinusnak? Itt a bökkenő! Kétségtelen, hogy ez az elvetemedett ál-filozófus majd őrá tereli a gyanút. Igaz, ő árulkodott, csak hogy Talio megszökött, s így nem tanúskodhat ellene. Egy hajtásra kiitta a jéghideg bort, és a homlokára bökött:

- Megvan!

Mielőtt még Turdulus felocsúdhatott volna meglepetéséből, Ablavius máris felpattant, egy denariust vetett az asztalra, felkapott lovára, és búcsúzás nélkül elvágtatott. A kocsmáros zsebre vágta a pénzt, egy darabig csóváltgatta a fejét, aztán bezárta a prэшázat, és dőcögő léptekkel hazaindult. Útközben még mindig Ablavius hirtelen távozásán töprenkedett, s mire beért a piacra, meg is oldotta a rejtélyt:

- Ez nemcsak aljas, hanem bolond is!

Alkonyodott. A két lovas csöndesen ügetett az erdőszélen, a vérebek előttük, vicsorogva, de hang nélkül. A lovak csöndesen poroszkáltak, egyet-egyet prűszköltek, az alkonyat szürke függönye eltakarta már a tisztásokat s az egész erdőt, valahol fáradt madár pityegett egyet-

kettőt álmosan, minden nappali nesz elhalt, rejtelmes lombuhogás hullámszórt a sötétségben, távoli tompa lódobogás döbbsz fülükbe a titokkal terhes csöndben, s a lovasok hirtelen vágató kísértetekre gondoltak, minden pillanatban várták a boszorkányok vijjogását, s rémülten emelték kezüket szívükhöz, ajkukhoz és szemükhöz, hogy elhárítsák a rontó szellemek gonosz és végzetes ártalmait. Talio feszülten figyelt, s egyszerre csak megkönnyebbülten felfélegzett:

- A lovasjárőr!

- Nyilván - mondta rá Constantinus -, de azért csak tartsuk készen a vadászgerelyeket, mert akár mikor megtámadhat bennünket egy „küldött farkas”.

- Igazad van, uram, legyünk résen. De ne csak az emberfarkasok ellen készüljünk fel, hanem az üldözők ellen is. Máskor ilyentájt már hazatértünk a vadászatról, s talán hamar ránk uszítják az üldözőket, ha észreveszik, hogy nem vagyunk otthon. De legkésőbb hajnalban utánunk erednek. Egérutat kell nyernünk!

- Hogy gondold? Fogjuk vágóra a lovakat?

- Ebben a sötétségben ez kockázatos volna. Különben is negyedóra múlva megérkezünk Libyssa postaállomásra; ott rövid pihenőt tartunk, falatozunk egyet, és az állomás pihent lovain folytatjuk az utat, de indulás előtt átvágjuk a mi fáradt lovaink inait, úgy, hogy üldözőink itt rekednek: nem válhatnak lovat. Kérlek, uram, tegyünk úgy minden postaállomáson. Ez az egyetlen módja, hogy megbénítsuk üldözőinket.

- Ha ugyan lesznek üldözők! Távozásunk csak holnap délelőtt derülhet ki, mégpedig abból, hogy a mozgósítás kihirdetése után nem jelentkezem a táborban. Az a tökölütött Olympios csak akkor jelentheti „távolmaradásomat”, csak akkor adhat ki parancsot ösztönte az üldözésre, de akkor sem tudják, hogy merre keressenek! Holnap délelőtt mi már nemcsak árkon-bokron, hanem a Bosporuson is túl vagyunk, és Byzantionban reggelizünk Sandario tábornok védőszárnyai alatt...

- Én mégis azt mondanám, uram, hogy az óvatosság nem árt. Az udvarnál annyi a kém meg az áruló, mint a tetű, és valamennyi vért akar szívni, akár az egymás véréét is, de mindenestre elsősorban a tiedet. Az állami postának mindössze három pár lovába kerül, ha tönkreteszünk minden állomáson egy pár lovat, s ezzel megbénítjuk a forgalmat Nikomedeia-Kalchedon vonalon.

- Igazad van, Talio. Ebben a sötétségben vissza kell kanyarodnunk az országútra, és így egyre messzebb kerülünk a járőröktől: ezek a derék katonák csak Olympios portyázóitól védhetnek meg, de az országúton vágató üldözőket észre sem vehetik. Csakugyan ostobaság volna vállalni holmi csetepatét Galerius kopóival vagy orvtámadást, vagy rajtaütést, amelyben még a fogunkat is otthagyhathjuk. Semmi kedvem sincs pribékekkel csatázni...

Nemsokára beértek Libyssa állomásra, kibérelték a két pihent postalovat, s ittak is rá egyet: amíg Constantinus fizetett az állomás vezetőjének, Talio kisurrant az istállóba, és „elintézte” a lovakat. Aztán a friss lovakon nekivágtak az éjszakának, s hol ügetésben, hol vágásban tették meg az út következő szakaszát. A két véreb fáradhatatlanul loholt előttük, az országút szürke szalagja halványan világított a félénken felderengő holdfényben. Süket csönd ölelte körül őket, itt lent és fönt az erdőben minden nesz elnémult, már a járőrök lovainak dobogása sem hallatszott idáig. Csípős márciusvégi szél csapott rájuk az Astakenos-öböl felől, szorosan beburkolódtak köpönyegükbe, és fejükre húzták a csuklyát is. A véredek néha felhorkantak; az egyik villámgyorsan elkapott egy szerencsétlen nyulat, amely át akart vágni az úton; a két

kutya testvériesen megosztozott a zsákmányon. A lovasok megálltak, s jó néhány percig nézték a kutyák mohó lakmározását.

- Polluxra! - szólalt meg Constantinus - ez aztán a szerencse! Hiszen ha lovas ember előtt éjjel nyúl szalad át az úton, az a legveszedelmesebb baljóslatú jel. Nem folytathattuk volna utunkat, pedig szerencsés napon indultunk, Mars napján! Ugye, még nem múlt el a nap?

- A hold állásából úgy látom, hogy még egy óránk van éjfélig.

- Hála annak a magasságos Heliosnak, hogy megmentett bennünket!

- És hála a két derék kutyának, hogy megették a baljóslatú nyuszt - nevetett Talio. - Minden tisztelem és hódolatom a győzhetetlen Heliosé, de én úgy érzem, hogy ezúttal mégsem ő mentett meg bennünket, hanem a mi legfőbb pártfogónk, Mars hadisten, hadiszerencsénk őrzője és irányítója, aki téged, uram, s veled együtt engem, még sohasem hagyott cserben. Egy óra múlva Dakibyza állomáson vagyunk: ott hálából karddal döföm le ezt a két lovat, áldozatul Mars hadistennek.

Némán ügettek tovább, a két kutya kissé lustán loholt mellettük; egy-egy völgyhajlat vonalában, az úttól balra, a messzeségben, mint ezüsttel átszőtt fekete kárpit, felcsillant az Astakenos-öböl békésen fodrozó vize, de az apró hullámok csöndes csobbanása és a gyöngyöző vízfodrok halk csilingelése nem hallott idáig. A kísértetiesen derengő holdfényben szinte mesebeli rémnek látszott a két lovas: fülükben zúgott a feneketlen csönd, idegeik pattanásig feszültek, szívük a torkukban kalapált. Mind a ketten egyszerre kaptak kardjuk markolatához, mint holmi varázslatos vezényszóra. Aztán fölengedett a lidércnyomás, lecsillapodtak.

Constantinus elgondolkozott. Milyen derék legény ez a Talio, milyen hűséges! Vele együtt küzdötte végig Diocletianus súlyos afrikai hadjáratát, csak épp a dicső egyiptomi büntető háborúban nem vett részt, mert egy időre áthelyezték a zászlóalját Keletre, Galerius parancsnoksága alá: ott volt legnagyobb szükség a rettenthetetlen zászlóartóra, a mindig győzelmes rohamvezetőre. Lám, milyen okos és megfontolt ember ez a galliai parasztyerek! Az apja taníttatta: tudott írni, olvasni, számolni s elsősorban ennek köszönhet, hogy alig kétévi szolgálat után, húszéves korában elérte az altiszti rangot: signifer lett, Constantinus zászlóaljában, s egyúttal a vitézségi jutalomdíjak kezelője. Apja mérsékelt, józan ember volt, jó gazda, húsz hektár földjét gondosan megművelte, két rabszolgát is tartott: dolgozott, gyarapodott; az volt a legszebb álma, hogy a fiából gazdag ember lesz s egyszer majd eléri a decurio-méltóságot szülővároskájában, Rigodulumban, a főváros, Treviri szomszédságában.

Sajnos, Talióból sohasem lett előljáró. A vakmerő bagaudák forradalmát ugyan leverte Maximianus, de a lázadás tovább parázslott a hamu alatt. Azzal, hogy Maximianus keresztre feszíttette a két bagauda „császárt”, és halomra mészárolta a forradalmár parasztokat és rabszolgákat: egyáltalán nem szüntette meg a kiuzsorázott kisparasztok, colonusok és rabszolgák kibírhatatlan nyomorúságát, a megalázott és kifosztott százezres proletártömegek éhezését, gyermekek és asszonyok, aggastyánok és férfiak hajléktalanságát, meztelenségét, didergését, koplalását. A lázadást vérbefojtották, de a forrongás tovább gyűrűzött, s még évtizedekig fellángolt, hol itt, hol ott, a régi elkeseredéssel és elszántsággal. A végső kétségbeesésükben nekivadult parasztok és rabszolgák, évekkal a lázadás leverése után, újra szervezkedtek, s vakmerőn megtámadták és kifosztották a főváros környéki nagybirtokosokat és módosabb parasztokat: mindent kiraboltak, feldúltak, felégettek, elzsákmányoltak, a tulajdonosokat pedig kegyetlenül legyilkolták. Aztán három napig tömték magukat, ettek-ittak, dőzsöltek; a nőket, öregjét-fiatalját válogatás nélkül leteperték, s ha beteltek velük, valamennyinek felvág-

ták a hasát. Három nap múlva Constantinusnak egyetlen zászlóalja végzett a lázadókkal: irmagostul kiirtotta őket.

Igen, töprengett tovább Constantinus, milyen csodálatosak Tyche istenasszony útjai! A bagauda-dúlás napjaiban Talio éppen bent volt Treviriben, gazdasági eszközöket és szerszámokat vásárolni. Mire a lázadást leverték, kiderült, hogy Talio is elvesztette mindenét: házukat felégették, földjüket feldúlták, gyümölcsfáikat kivágták, háziállataikat leöldösték, apját-anyját meggyilkolták. Ott állt árván, szegényen, vigasztalanul a szülői ház üszkös romja előtt. Constantinus földet és kárpótlást ajánlott föl neki is, de ő hódolattal megköszönte jószágát, és mindjárt el is hárította: „Caesar, én itt Rigodulumban nem élhetek tovább, nem szánhatom azt a földet, amelyet apám-anyám vére öntözött. Könyörgök, Caesar, végy fel katonáid közel!” Nyilván Tyche rendelkezése volt az is, hogy Constantinus teljesítette a legényke kérését: íme, azóta tizenkét év telt el, és Talio ma hadseregünknek egyik legértelmesebb, legvitézebb és leghűségesebb katonája...

- Uram - szólalt meg Talio -, íme az a két halvány fényű lámpa, ott száz lépésnyire innen, a dakibyzai postaállomás. A hold állása szerint éjfél van. Falatozunk, és ha akarod, pihenhetünk is félórát.

- Jó lesz egy kicsit kinyújtózkodni - helyeselt Constantinus -, és jólesnék egy kancsó fűszeres forralt bor is.

- Meglesz, uram, csak bízd rám!

Talio fölverte az állomás vezetőjét mély álmából; vadul dörömbözött, a véredek dühösen ugattak, az istállóban a két postaló izgatottan fölnyerített, a vezető pedig úgy megrémült, hogy csak akkor nyitott kaput, mikor Talio éktelen szidalmak közben ráordított, hogy azonnal betöri a kaput, és ráuszítja a vérebekeket. A szerencsétlen úgy reszketett, mint a nyárfalevél, kinyitotta a kaput, és csak nagy nehezen nyugodott meg, amikor meggyőződött róla, hogy az éjszakai utasok nem eszik meg, nem verik agyon, s még a vérebekeket is pórázra kötötték. A bort már oly lelkesen forralta és fűszerezte, mintha a két ismeretlen utas régi kedves vendége lett volna.

Ettek-ittak - hej, hogy átmelegítette fáradt testüket a fűszeres meleg bor! -, végignyúltak az állomás szalmazsákos falócaín, és szinte percről percre érezték, hogyan elevenednek meg a petyhüdt izmaik. Talio pontosan megérezte, mikor telik le a félóra; nagyot nyújtózkodott, az izmai csak úgy ropogtak, és megszólalt:

- Megyek az istállóba, hozom a friss lovakat.

Constantinus tudta, hogy odakint most mutatja be Talio a hálaáldozatot Mars istennek. Odahívta magához a vezetőt, elszámolt vele, jó lassan és körülményesen; bőségesen megfizette a bort, a szállást és a lóváltást, de feltűnt neki, hogy az istálló felől se zaj, se nesz nem hallatszik: valóban, Talio mindkét döfése halálos volt, a két libyssai postaló hangtalanul rogyott az istálló szalmájára.

Reggel végre megérkeztek Pantichion postaállomásra; itt feláldozták a dakibyzai lovakat, s friss lovakon vágattak tovább. Félóra múlva Talio lépésre fogta a lovát, és odafordult Constantinushoz:

- Uram, arra kérlek, hogy lassítsuk, ne hajszoljuk agyon lovainkat is, jómagunkat is. Az üldözőket kijátszottuk, két óra múlva elérjük a Bosporust, s addig már semmi meglepetés sem érhet. Amott keleten már dereng a hajnal, a dombok egyre laposodnak, enyhén behajlanak a síkságba. Ott messze, a domblánc mögül most bukkan ki az első lovas járőr. Látod, uram, a kék labarumot?

- Igen, a hű Volusianus tábornok lovasai - állapította meg Constantinus is. - Az én zászlóaljamból valók. Derék fiúk.

- Különbek is, mint a barbár zsoldosok. Latin parasztok ezek!

- Büszke is vagyok rájuk, akárcsak rád, Talio. Ezek a latin parasztok szerezték meg Rómának a világalalmat! Nagyszerű katonák.

- Ameddig katonák, uram! Ameddig katonák, példás fegyelmet tartanak, pompásan dolgoznak, táborokat, sáncokat, erődítményeket építenek, fáradhatatlanul gyakorlatoznak, menetelnek, vitézül harcolnak: ilyenek a parasztkatonák, uram, ameddig katonák.

- Hogy érted ezt, Talio?

- Úgy értem, uram, hogy mihelyt egy kicsit magasabbra kapaszkodnak, elvesztik a fejüket: visszaélnék a hatalmukkal. Ezek az úrhatnám pökhendi parasztok a nép legnagyobb ellenségei, szemenszedett gonosztevők, főképpen ha lázadás vagy orgyilkosság, vagy árulás révén megkaparintják a császári bíbort.

- Nyilván Galerius öszentségére gondolsz? - kérdezte Constantinus gúnyos mosollyal.

- Elsősorban rá. Azt hallottam, hogy előbb kapás volt Sirmium környékén valamelyik uraság szőleijében, aztán elkerült Serdica mellé birkapásztornak. Hát való az ilyen műveletlen bugris császárnak? Persze zsarnokoskodik és kegyetlenkedik, hogy legalább így mutassa meg a fölényét. Aztán itt van az unokaöccse, a Caesar, Maximinus, ez is sült paraszt; nemcsak buta, hanem még katonának is hitvány. S hallottad-e, uram, hogy Galerius most egy majdnem hatvanéves agyalágyult tábornokot akar maga mellé venni társuralkodónak: egy Licinius nevű moesiai parasztszármazékot.

- Hallottam róla, Talio, és azt hiszem, találkoztam is vele az udvarnál. Lehet, hogy csakugyan agyalágyult.

- Hát az ilyen felkapaszkodott parasztok legyenek a császáraink, uram? Maximianus, a sirmiumi durva paraszt, aki szüleinek mocskos kunyhója helyén palotát építtetett? Már jó ideje ilyen illyricumi meg moesiai „sörvedelők” a császáraink - jól van ez így, uram?

- Nincs jól, Talio. Én is gyakran gondoltam már erre, de ilyenkor eszembe jutott Diocletianus, a nagy államszervező és uralkodó s világossá vált előttem a parasztszászárók ügye; felismertem: nem az a baj, hogy parasztok elérték a császári méltóságot, hanem az, hogy majdnem mind tehetségtelenek és tudatlanok voltak. Lám, itt a példa, Diocletianus: illyricumi parasztlegényből a birodalom egyik legnagyobb uralkodója lett. Tehetség és rátermettség kérdése ez, Talio.

- Elismerem, uram. De egy Diocletianus nem tud annyit építeni, hogy a Maximianusok és Galeriusok le ne rombolják. Olyan császárok kellenek nekünk, mint dicső atyád, s olyanok kellenének, mint te vagy, uram: művelt emberek, kitűnően képzett katonák, gazdag urak. A szegény embert nekivadítja a bíbor, mint a bikát a vörös posztó.

- Nem egészen így van, Talio: gondolj csak Diocletianusra - ellenkezett Constantinus.

De magában igazat adott Talióknak: csakugyan elég volt már a műveletlen és durva parasztszászárókból...

Hét órákor pillantották meg Kalchedon városát, a postaállomáson átadták a pantichioni lovakat, és megkönnyebbülten állapították meg, hogy túljártak az üldözők eszén - ha ugyan voltak üldözők -, de mindenesetre csak néhány perc még, és kisiklanak Galerius karmaiból.

Lent a kikötőben kék zászlós liburna himbálódzott a Bosporus napfényben fürdő vizén. „Selene”: olvasták a hajóorron a liburna nevét. Ez hát Sandario őrhajója. Egyenesen fölmentek a fedélzetre, azonnal jelentkezett Constantinusnál Neikeros parancsnok, vezényszavak pattogtak, vitorlák suhantak fel a vitorlarudakon, a kormányos trombitája felbődült, az evezők lecsaptak a vízre, és a Selene - amelynek neve a holdistennőre és egyúttal Helenára emlékeztette Constantinust - egyetlen iramban kiröppent az ezüstösen csillogó víztükörré.

Itt már vízen és szárazon Sandario parancsolt: a tengerszorosban az ő futárhajói rebbentek ideoda a Selene körül, az európai parton minduntalan feltűnedeztek a „jámbor és hűséges” XI. Claudius-legio őrzáratai, úgyszólván itt már semmiféle meglepetés sem érthette őket. És mikor a Selene alig félóra múlva befutott Byzantion kikötőjébe a Neorionba, az Aranyszarv-öböl partján, Constantinus föllélegzett: most érezte először teljes bizonyossággal, hogy kezében a jövő.

A kormányzói palotában Sandario erélyesen rendelkezett.

- Nobilissimus, most néhány órát alusztok, és csak délután engedlek útra benneteket, erős katonai kísérettel. Az útirány: Adrianopolis-Serdica-Naissus-Viminacium; itt a Classis Flavia Pannonica, a dunai flottilla legkényelmesebb vezérhajója vár, a „Felix Italia”; parancsnoka, Marcus Antonius Basilides ezredes elvisz Lentiáig, onnan a Carnuntumban állomásozó XIV. „győzelmes Mars-legio” megerősített zászlóaljja kísér a hadiúton Augusta Vindelicorumba s onnan Treviribe. De ez már a legio parancsnokának, a dicsőséges Musius tábornoknak a dolga. Nobilissimus, nézd meg ezüstpáncélján a tizenegy érdemrendet, s rögtön tudni fogod, hogy ezt a feladatát is kitűnően oldja meg. Kérlek, Constantinus, ne feledkezzél meg róla... később sem.

- Musius számíthat rám, megígérem, de Sandarióról sem fogok megfeledkezni - mosolyodott el Constantinus. - Addig is arra kérlek, hogy mivel itt te vagy a legfőbb parancsnok, nevezd ki a XI. legio századosának az én hűséges katonámat és kíséromet, Taliót. Biztosíthatlak: megérdemli.

Délben már egyenruhában szálltak be a kényelmes utazó-hálókocsiba: Constantinus vörös tábornoki köpenyt viselt; Talio, az újdonsült centurio, büszkén tisztelgett rangjának jelvényével, a szőlővesszőnek nevezett pálcával; pikkelypáncélingén kilenc érdemérem csillogott.

Sűrűn következtek egymás után a postaállomások; mindenütt kiszálltak, este Syrallum állomáson együtt vacsoráztak a kísérő zászlóalj katonáival a tábortűz mellett, aztán levetették a harci díszet, a poggyászkocsi rabszolgái az üléseket átrendezték ágyakká, a hálókocsi megindult. A tábornok és a rigodulumi parasztszázados, két régi jó bajtárs, békésen pihent egymás mellett. Egy ideig hallották még a hodometer mérőjelző golyóinak ütemes koppanását a kocsi aljára szerelt fémdobozban, Talio ötig számolta a mérőfeldeket: az egészséges parasztleányt a hatodiknál elnyomta a buzgóság; Constantinus sokáig nem tudott elaludni, még a huszadik golyó koppanását is hallotta. Az utóbbi napok izgalmai: Crispus, a consistorium, Ablavius és Hermeias hírei, Thamar éjszakái, a vadászatok, a vakmerő menekülés feszült órái felborzolták az idegeit.

Elképzelte a mai felfordulást Nikomedeiában: a szökés fölfedezését, a mozgósítás csúfos kudarcát, Galerius veszett dühét, Volusianus, Lactantius, Vecasius, Sosius és Corfulenus nehéz helyzetét: vajon kire sújt le a zsarnok haragja? Sandario értesíti őket a menekülés sikeréről, és egyúttal hiteles híreket szerez a nikomedeiai eseményekről, de mikorra érnek ezek a hírek Treviribe? És vajon a fekete rabszolgáinak belekerül-e a vihar forgatagába, s vajon éppen ő bűnhődik-e, ártatlan áldozat, a mámoros éjszakákért?

Thamar... villant fel emlékezetében a furcsa név és a harcos éjszakák ezernyi gyönyörűsége... Szép volt, tökéletes volt ez a néhány éjszaka! Vége. Tegnap ezzel búcsúzott tőle: „Estére várj.” Hiába várta: a fekete lányt el kellett hagynia, mert szinte parancsolóan hívta életének másik célja, a hatalom!

Messze mögötte volt már Nikomedeia s a múlt: a hűséges férfiak s a rajongó nők, Minervina, Thamar... Mindegy! a hatalomért mindent és mindenkit fel kell áldoznia... Thamar is, a legszebbet, a legcsodálatosabbat...

A huszonegyedik golyó koppanását már nem hallotta.

6

Így még sohasem várta Constantint, de maga sem tudta, miért kívánta ma forróbban, mint máskor. Egész nap lustán hevert az eszeveszett szeretkezések pamlagán, s makacsul és megszállottan idézte az eddigi viharos éjszakák ízeit és hangulatait. Sokáig eljátszódott a mámoros órák, percek, pillanatok fel-felvillanó emlékeivel, és megbizsergett a teste, mikor a mai éjszaka epedve várt gyönyörűségeire gondolt. Föltette magában, hogy - ha egyáltalán lehetséges - ma éjjel még jobban felgyújtja, még vadabb gyönyörűségekre korbácsolja a férfit is, önmagát is.

Hirtelen ötlettel elhatározta, hogy ma különösképpen kicsinosítja magát. Ma káprázatosan szép akar lenni; azt akarja, hogy ma új Thamar bűvölje el a férfit, új és szokatlan szépséggel. Igen, elképzelhetetlenül szép akart lenni ma éjjel, nászünnepet akart ülni, mint a Sír Hásirim menyasszonya... és máris halkán dúdolni kezdte a szerelmes ének buja verseit.

Beesteledett. Mindennap ilyenkorra készítették el a fürdőjét, és Thamar ma gondosabban fürdött, mint máskor; a vizet liliomvirág-főzettel illatosította, fürdő után egész testét ledörzsölte arábiai nárdusolajjal, arcát vékonyan végigsimította mandulatejkenőccsel, haját vízben hígított rózsaoilaljal permetezte meg, s mikor üdén, hamvasan, illatosan átment az öltözőszobába, olyan volt, mint a szépség istennője, fekete Venus.

Ma szokatlan dolgot művelt: két dús hajfonatát kibontotta, kemény szálú fényes fekete haját gondosan kifésülte - szinte pattogott, amint az elefántcsont-fésű végigszántotta -, aztán lebocsátotta: a súlyos hajtömeg puha huppanással zuhant vakító fehér vállára. Megnézte magát a tükörben, s elégedetten mosolygott. Szikrázó smaragdkövekkel kirakott arany abronccsal fogta össze haját, s ujjára zöldkőves gyűrűt húzott: ez bizonyosan feltűnik Constantinusnak, mert eddig mindig legalább nyolc gyűrűt viselt az ujjain, hiszen kedvére válogathatott Minervina ékszereiben.

Hogy milyen ruhát vesz fel, azt már eleve tudta: ha egyszer úgy érzi, hogy ma rendkívüli nap van, vagyis rendkívüli éjszaka, nászéjszaka, akkor méltó akar lenni a szerelmes ének menyasszonyához s egyúttal a vőlegényéhez, Constantinushoz: a sárga, bokáig érő, rövid ujjú, pókháló-szövésű indiai selyemfátyol-tunikát veszi föl, amelyet közvetlenül a melle alatt zöld selyemöv szorított össze, föléje pedig a földig érő zöld pallát veszi, ezt a sericai selyemcsodát, amelynek széles sárga szegélyei mentén rejtelmes lótuszvirágok füzére kígyózott. Először a selyemfátyol tunikát vette föl, s mikor látta, hogy a zöld selyemöv mily kíváncsan kiemeli friss és hamvas melleit, megint elmosolyodott. Ez a földig érő indiai fátolselyem izgatóbban tárta föl testének legszentebb titkait, mint ha egészen meztelen lett volna: az indiai szerelmi művészetnek egyik varázslatos titka volt ez az öltözködést mímelő ravasz levetkőzés. Mikor

aztán fölvette a zöld pallát, s fejére libbentette a könnyű fátyolt, egyszerre ráésmélt, hogy tulajdonképpen menyasszonynak öltözött. Belenézett az ezüstitükörbe, s látta, hogy csodálatosan szép. S ebben az izgatott készülődésben azt is megállapította, hogy az öltöztetés és vetkőztetés művészetének évszázados hagyománya sugallhatta csak a ruhaálmok keleti bűvészeinek a hetérameztelenség és a szüzi menyasszonyiság ruhajelképeinek ezt a ravasz összehangolását... Amint a menyasszonyi palla lehull, az átlátszó indiai fátyolszövetben felfénylik a hetéra, és ahogy Constantinust ismeri, az izgalmasan rejtegetett meztelenségnek ez a kápráztató és elbűvölő kitárulása majd örökre hozzáláncolja Thamarhoz, az árva és boldog, kimondhatatlanul boldog zsidólányhoz.

Ez a ruha szentség volt és rejtelem. Visszaemlékszik most az arab selyemkereskedőre, aki fél évvel ezelőtt az új forumon ütötte fel sátrát, és hangosan kínálhatta kínai és indiai selymeit és fátyolszöveget. Minervina két csodálatos kínai selyemruhát vásárolt tőle, s ő, Thamar, sóvárogva nézte az arab kereskedő selyemkincseit, sóvárogva és szinte reménytelenül. Egyszer aztán nekiszánta magát: megolvasta megtakarított pénzét, lement az arabhoz, s ott hamarosan kiderült, hogy a zöld-sárga selyemcsodára bőven futja a pénzéből. Hazavitte a kincset, ládjába zárta, Minervinának sem mutatta meg, csak várta-várta a szerelmes ének „vőlegényét”, hogy illő fogadására felöltse a régóta rejtegetett nászruhát...

Sötét este volt már. Nem tudta, hány óra, de érezte, hogy ez Constantinus órája, mindjárt jönnie kell. Feszülten figyelt, mert valami nesz hallatszott a kert felől: ez ő, gondolta. Az ajtó felé fordult... most mindjárt nyílik, a nehéz függönyt félrehúzza egy kéz, amelynek simogatását, remegését, szorítását oly jól ismerte már a teste... Kiegyenesedett; duzzadt vérvörös ajkai kissé megnyíltak, kivillant két tündöklő fogsora, puhán lépett egyet az ajtó felé, kissé idegesen, mint a párduc, ha várva várt zsákmánya késik... Mi volt ez a nesz? Á, nem ő! Csak az őrség bakancsai csikorogtak a kert kavicsos útján... Esti kilenc óra lehet, mindig ilyenkor váltják az őrséget... ez volt az első ölelkezés órája, s mi történhetett, hogy még mindig nincs itt?

Nem jött, nem is üzent... Mi történhetett, mi történik itt? Minervina elment... Constantinus három napról beszélt... Corfulenusból egy árva szót sem lehet kivenni... Talán Constantinus is elment... félfüllel hallotta, hogy veszélyben forog az élete... talán megölték? Irtózatoss! Seregeknek ura, Adonáj, ne büntess ily keményen engemet!

Múltak a percek, a negyedórák, félórák, órák; hallotta, hogy a második örváltás is lezajlott... Mi lesz velem? - tépelődött; s érezte, hogy minden porcikája remeg, nem bírja tovább ezt az embertelen izgalmat... bizonyosságot kell szereznie. Földig érő barna útiköpenyt kanyarított a vállára, elől szorosan összefogta, és kisietett a szobából: gondosan eltakarta a „nászruhát”, még a fejét is sötét kendőbe burkolta, nagy nehezen nyugalmat erőltetett magára, és sorra megkérdezett mindenkit, akit még ébren talált, hogy hol lehet Constantinus, de a legtöbben nem is feleltek a kérdésére, csak egy irigy és nyelves kis rabszolgalány vágta oda csípősen:

- Nincs az ágyadban? Elveszett? Nyilván jobb nőt talált!

- Szemtelen! - vágta oda Thamar felháborodottan. - Ezért megfizetsz!

Izgalmaiban már azt sem tudta, mit cselekszik, és egyszer csak azon kapta magát, hogy Corfulenusé ajtaján kopogtat. Mikor az ajtó kinyílt, már legszívesebben a föld alá bújt volna szégyellettében. De beszélnie kellett. Amíg kinyögte a mondókáját, minduntalan elcsuklott a hangja:

- Corfulenus, bocsáss meg... de nem bírom tovább... Hol van a nobilissimus? Mi történt vele?

- Aurelia Thamar - felelte Corfulenus barátságosan -, hogy is kérdezhetsz ilyet, hiszen tudod, hogy katona vagyok!

- Csak annyit mondj meg - könyörgött a lány -, hogy él-e?

- Mindent megmondtam azzal, amit mondtam - fejezte be Corfulenus a beszélgetést, és becsukta az ajtót.

Thamar néhány percig ott állt még a zárt ajtó előtt, amely oly sötéten és közömbösen meredt rá, mint a titok, amelynek zárját, íme, hiába feszegette. Nem emlékezett rá, hogyan támoltygott vissza a hálószobába, hogyan dobta le az útiköpenyt, csak azt vette észre, hogy valaki időközben meggyújtotta az éjjeli mécsest. Halottas sárga derengés öntötte el a szobát, és ebben a vigasztalan világításban ráeszmélt a lány, hogy valami elmúlt, valamit elveszített, valami meghalt benne visszahozhatatlanul. A keserves fölismerés szíven ütötte, térdei megroggyantak, s hangtalanul hullt a nászágy puha párnáira.

Arra riadt fel, hogy fázik és éhes. Talpra erőltette magát, végigimbolygott a szobán, s a bizonytalan mécsvilágnál odatapogatódzott a kis asztalkához. Megevett, vagy inkább magába erőltetett egy darabka sültet, egy almát, citromos vízben leöblítette ujjait, megivott egy pohárka bort; az étel és ital valamennyire fölfrissítette, csak éppen gondolatainak nyugtalan rajzását nem bírta lecsillapítani. Halálosan kimerültnak érezte magát, visszatámoltygott az ágyhoz, ledőlt, szeretett volna elaludni, de még mindig fázott. Magára húzta az útiköpenyt, jól betakaródzott, de így sem jött álom a szemére.

Nyitott szemmel feküdt. A pislákoló mécses hiába küszködött a sötétséggel, amelyből egyre rémületesebb torz alakok bontakoztak ki, majd visszasüllyedtek a gomolygó homályosságba, jeges félelemmel dermesztették a szívét; a névtelen rettegés lidércnyomása nehezedett rá, fuldoklott, a szúpercenésre rémülten felriadt, s mikor az éjféli őrvtás fáklyafénye felvörösödött a keskeny ablakon, felsikoltott, elgyötört teste megvonaglott, mert úgy rémlett neki, hogy máris a Gé-Hinnom kárhozatának lángjai perzselik.

A tulajdon sikoltása magához terítette. Először azt hitte, hogy ez a boldog beteljesülés sikoltása volt, és kezei tévován tapogatództak a férfitest után, de pillanatok alatt kijózanodott. A tüzes lampsakosi bor átjárta testét, felpezsdítette vérét, visszavarázsolta életkedvét és bizakodását. Elmosolyodott, s mintha mosolygása megfényesítette volna a nyomasztó sötétséget. S ebben a képzelt fényességben szárnyra lebbentek szerelmes ábrándjai, mint valószínűtlen aranytollú madarak.

Most világosan eszébe jutott, hányszor hallotta itt a villában, hogy Constantinusból előbbutóbb császár lesz, hiszen híres hadvezér s az apja is császár. Ha pedig a „völegény” császár lesz, mért ne lehetne a „menyasszony” császárné? Sokáig játszadozott ezzel a gondolattal, és bizonyosra vette, hogy Constantinus a császárság ügyében jár vagy tárgyal, vagy harcol valahol, és ha győz, visszajön érte. És akkor, akkor... elgondolni is gyönyörűség... a kis Thamarból császárné lesz! Megborzongott. De máris felhorgadt benne a kételkedés; „Csak-hogy Constantinusnak felesége van ám!”... Ugyan, hessegette el az ünneprontó ellenvetést, Minervina nem törvényes feleség! Csak concubina, ágyas! Mi más lehetne, hiszen az apja felszabadított rabszolga! De ő, Thamar, szabad emberek leánya: egyetlen őse vagy rokona sem volt rabszolga! Ő törvényes felesége lehet Constantinusnak, az ő fiai majd törvényes örökösei lehetnek a császári méltóságnak, nem úgy, mint a rabszolgaivadék Minervina fia, ha ugyan fia születik... Hogy ő viszont zsidólány? Ugyan! Itt a villában hallotta egyszer Lactantius tanár úrtól, hogy Nero császár felesége is zsidó volt, a szépséges Poppaea Sabina!... Azért Minervináról gondoskodni fog, a gyerekéről is. Jó asszonya volt, meghálálja a jóságát... Aurelia Thamar Augusta... ízlelgette jövődöbeli nevét... Aurelia Thamar Augusta... Augusta...

Az ábrándok álomba ringatták. Álomtalan álom volt ez; gyűrötten, csapzottan, összetörten ébredt: ragyogó, simára fésült haja összekuszálódott, smaragdos hajpántja a földre esett, drága ruhája ronggyá gyűrődött. Kábultan kelt föl, alig bírt talpra állni: levetette az elhervadt nászruhát, ládájába gyömöszölte, s égő kíváncsisággal sietett ki, hátha ma végre megtud valamit.

Jupiter, azaz Helios napja volt, csütörtök. A villában megkezdődött a rendes napi foglalkozás: a bevásárlók megjöttek a piacról, a jól megrakott kosarakat beadták a konyhába, a szakács munkához látott, Corfulenus végigjárta a kertet, kiadta a munkát a kerti napszámosoknak, aztán bement a villába, de hirtelen megállt: lódobogást hallott. Kisietett a kapu elé, s egyszerre csak ott állt előtte Volusianus tábornok, egy szakasz lovaskatona kíséretében. Hivatalos szárazsággal szólította meg Corfulenust, jó hangosan, hogy a kísérő katonák is hallják:

- Corfulenus, a császár öszentsége elrendelte a mozgósítást. Olympios főparancsnok öfényessége tisztelettel kéri a nobilissimust, hogy zászlóalját vezesse ki Olbia falu síkságára, s ott várja meg Galerius öszentsége további parancsait. Megértetted? Ha igen, közöld a parancsot a nobilissimusszal.

- Megértettem fényességedet - szólalt meg Corfulenus szintén hivatalos hangon, s katonához illően vigyázállásban -, de sajnós, nem adhatom át neki üzenetedet, mert nincs itthon. Tegnap délután kiment vadászni, Talio kíséretében, s azóta nem jött haza. Talán a városi palotában aludt.

- Nem jött haza? - hökkent meg Volusianus, jól színlelt meglepetéssel. - Nincs a palotában? Átkutadjuk a házat! - adta ki a parancsot.

- Csak nem gondolod, uram, hogy Constantinus elbűjt? - kérdezte halkán Corfulenus, éppen csak a rend kedvéért.

- Én nem gondolok semmit - pattogott Volusianus -, én kötelességet teljesítek.

Gyorsan végeztek a kutatással, a szakasz már el is hagyta a házat. Volusianus pedig éppen távozóban volt, mikor a baloldali folyosó egyik márványoszlopa mellett megpillantotta a fekete lányt. Még így, megviselten is tündöklött az arca, elefántcsontékszer ében keretben. Volusianusnak szinte földbe gyökeredzett a lába ámulatában:

- Te vagy az hát? - szólította meg a lányt halkán.

- Igenis, uram - felelte a lány elcsukló hangon -, én vagyok.

A tábornok végigsimogatta tekintetével. Még így is gyönyörű volt a lány, mint a frissen letört rózsaszál.

- Te szegényke! - mondta Volusianus, és kisietett a villából. Egy perc múlva vezényszó hallatszott, utána lódobogás. Thamar érezte, hogy valami bevégződött. Constantinus elutazott tehát, eltűnt, itt hagyta őt, de itt hagyta a gonosz császárt is, aki az élete ellen fenekedik. Megmenekült, ujjongott föl benne a szerelmes lány öröme; de elhagyta őt, talán örökre, felelt rá a kétségbeesés. Rohant Corfulenushoz:

- Corfulenus, ugye, megmenekült?

- Aurelia Thamar - felelte az őrmester -, mondtam már, hogy katona vagyok.

Thamar bement a szobájába s elhatározta, hogy éhhalállal pusztítja el magát.

Volusianus visszament a császári palotába, közölte Sosiusszal, hogy a nobilissimus eltűnt, s megkérte: jelentse a hírt öszentségének; ő maga siet Olympios főparancsnokhoz.

- Sosius - fejezte be a beszélgetést -, ha őszentsége javaslatot kér tőled, irányítsd a figyelmét Prusa felé: Minervina oda utazott, s mivel Euphrosynos nem jött vissza, nyilvánvaló, hogy nobilissima is ott van még. Magyarázd meg, hogy ha Constantinus távozott Nikomedeiából, csak Prusa felé vehette útját, hogy onnan Minervinával együtt induljon Galliába. Erre őszentsége délnek irányítja az üldözőket, s jó néhány nap beletelik, mire megtudja, hogy Minervinának is, Constantinusnak is nyoma veszett. Sosius, ügyesen! Bízom bölcsességében, és bízok benned ő is, ne feledd.

Sosius hangosan és hivatalosan felelt, hogy a teremben várakozó méltóságok szomjas kíváncsiságát kielégítse:

- Fényességed jelentését haladéktalanul őszentsége elé terjesztem.

Nemhiába volt diplomata Sosius, bölcsen tudta, hogy semmit sem szabad elhirtelenkedni; minden politikai kérdés olyan, mint a gyümölcs: meg kell várni, amíg megéri, mert csak éretten élvezhető. Ha csak egy órával vagy félórával később jelenti Galeriusnak a nobilissimus eltűnését, pontosan annyival később kezdődhet meg az üldözés: Constantinusnak minden perc aranyat ér.

Euporius épp most indult a császári lakosztályba, hogy a családot bevezesse őszentségéhez a szokásos délelőtti tiszteletre. Ma nincs consistorium, ma talán kegyeskedik Galerius elbeszélgetni a vén Romulával, s az Augustával meg a gyerekekkel. Mikor a szertartásmester visszajött, meg is kérdezte tőle:

- Jelentésem van őszentsége számára. Mit tanácsol őszinteséged, jelentkezzem-e soron kívül, vagy ne?

- Arra kérem jelességedet, hogy inkább a családi fogadás után. Ezúttal azonban sokáig tartott a családi fogadás: Galerius jó hangulatban volt, s reggelire is ott tartotta Valeria Augustát, a karvalyorrú Romulát és a gyereket. Galeriusnak jó kedve kerekedett, és hát a bor is dolgozni kezdett benne, úgy hogy kikíváncozott belőle a mozgósítás titka. A vén Romula kajánul fölnevetett:

- Végre! Végre! Hála annak a szentséges Heliosnak, hogy megszabadulunk ettől a pökhendi mondvacsinált nobilissimustól, ettől a kurafi Constantinustól!

- Miért mondod, anyám, hogy „kurafi”?

- Hát nem tudod, szentséges fiam, hogy minden valamirevaló nőt az ágyába cipel? Ablaviusnak egyik megfigyelőjétől hallom, hogy most egy zsidó rabszolgánnyal éli világát odakint a villájában.

Valeria összerezsent. Apjának, Diocletianusnak udvarában ismerte meg Constantinust, és olyan szerelmesen környékezte, hogy éppen ezzel idegenítette el magától a férfit. Pedig Constantinusnak is tetszett a pompás termetű, telt keblű, pirosposzgás arcú császárlány, megérezte szenvedélyét, meg is kívánta, és csak azért nem vitte ágyába, mert Valeria kissé túlságosan „ragadt” hozzá, s lépten-nyomon szinte szemérmetlenül felkínálkozott neki, úgy hogy Constantinusnak elment a kedve tőle. Szerencsére Diocletianus rendszere értelmében Galeriusnak kellett feleségül vennie a lányt, de a vén és tehetetlen ember nemcsak kielégíteni, hanem csillapítani sem tudta a lobogó vérű nő vad szenvedélyét. Valeria parlagon hevert. S mikor most a zsidó rabszolgánnyáról hallott, sötét gyűlölet lobbant föl benne a férfi iránt, aki megvetette az ő szerelmét, s egy hitvány rabszolgánnyt boldogított.

Összerezsent, és szinte sziszegett a hangja, mikor megszólalt:

- Szentséges uram, Galerius, remélem, hogy a mozgósított hadsereggel együtt ez a hitvány kurafi, császári udvarunk szégyene is távozik fővárosunkból, és legalább jó hosszú ideig nem látjuk.

Galerius gonoszul elvigyorodott:

- Valeriám, a háború kockázatos vállalkozás, veszélyes játék! - Nagyot ivott a vörös borából, pőfögve kifújta magát, aztán folytatta kásás hangján. - Sokan otthagyják a fogukat. S leginkább a legvakmerőbbek. Én azt hiszem, nem csal a sejtelmem: Constantinus nem fog visszatérni!

A vén Romula keskeny ajkai démoni vigorra torzultak, Valeria arcán felfénylett a bosszúállás gyönyörűsége, Galerius boldogan és zsírosan mosolygott. Mind a hárman tökéletesen boldogok voltak.

Ebben a pillanatban meglebbent a nehéz bársonyfüggöny, teljes díszében belépett Euporius, egyet koppantott aranyos botjával, és szertartásosan jelentette:

- Szentséges uram, Sosius öjelessége alázatosan könyörög: kegyeskedjél őt színed elé bocsátani... sürgős ügyben.

Galerius biccentett, Euporius távozott, s kisvártatva belépett Sosius. A szertartásos adoratio után fölegyenésedett, és Galerius biccentésére megszólalt:

- Szentséges uram! Volusianus tábornok megbízott, hogy terjesszem azonnal szentséged elé sürgős jelentését. - Egy pillanatra szünetet tartott, megvárta Galerius biccentését, aztán folytatta: - A ma reggeli mozgósításon Constantinus nobilissimus nem jelent meg. Hiába keresték a táborban, a palotájában, a villájában, sehol sem találták...

Galerius arcát elöntötte a düh vörössége, isteni jobb tenyerével belevágott az ezüstitálca kellős közepébe, úgy hogy a serlegek és tányérok megtáncoltak rajta, aztán csak tátozott, hápogott, és a fuldoklástól fojtott hangon recsegte:

- Micsoda? Nem találják? Hát így hajtják végre a parancsaimat? Gyalázatos árulás! Árulók!

Hangtalanul tátozott a szája egy-két percre, aztán belezuhant ormóttan teste a bársonypárnákkal bélelt karosszékbe: az asszonyok azt hitték, hogy megütötte a guta. Romula felsikoltott.

Sosius nyugodtan állt a helyén a gyűlöletnek ebben az alvilági kavargásában. A rémület csöndje ülte meg a termet, Galerius hörgött, zihált, fuldoklott, végül megrázkódott, és odabökött Sosius felé:

- Beszélj!

- Szentséges császárom! A tények hangosan beszélnek: végtelen kegyességében hajlandó voltál elbocsátani őt udvarodból, hajlandó voltál kiadatni neki a szükséges úti okmányokat, kísérőlevelet és engedélyeket, de ő nem volt hajlandó várni, hanem engedélyed nélkül távozott, s méghozzá titokban. És éppen akkor, amikor szükség lett volna rá, hogy csapattestét a lázadók ellen vezesse! Azt mondtam: távozott? Hadd mondjam ki kereken: megszökött! S vajon miért szökött meg? Mi lehet a szándéka?

- Meg akarja ölni a császárt - rikácsolta Romula.

- Ez nagyon is lehetséges - mondta rá Sosius -, és majdnem bizonyos, hogy legalábbis el akarta rabolni öszentsége bíborát. Ezt azonban csak akkor deríthetjük ki, ha minél előbb kézrekerítjük.

- Elfogatom az árulót! - lihegte Galerius.
- Éppen ezen tanácskozik most Olympios főparancsnok és Volusianus tábornok, és azt hiszem: azonnal itt lesznek, hogy javaslatot tegyenek szentségednek.
- Jelességed azért császári tanácsos, hogy azonnal tegye meg a maga javaslatát, és ezzel is segítsen öszentségének megtalálni a helyes megoldást - sziszegte Valeria.
- Beszélj, Sosius - hörögte a császár -, úgyis azt mondják, hogy te vagy a legokosabb ember az udvaromban. - És gúnyosan elmosolyodott.
- Szentséges császárom - kezdte Sosius -, add ki a parancsot a szökevény üldözésére. Erős lovas járőrök eredjenek utána - kis szónoki szünetet tartott -, de vajon merre? Mivel egyetlen adatunk sincs, hogy merre szökhetett az áruló, a józan eszunktől kell tanácsot kérnünk. Még nincs egy hete, hogy orvosi javaslatra a prusai gyógyfürdőbe küldte törvénytelen feleségét, aki szívesen címezteti magát nobilissimának.
- A hitvány rabszolgaiavadék! - sivította közbe Romula.
- Még egy tény bizonyos - folytatta Sosius rendületlenül -, éspedig ez: Minervina maga híresztelte mindenfelé, hogy gyermeket vár Constantinustól. Nos, mindenki jól tudja, hogy az ilyen pater designatus, az ilyen reménybeli apa - és halványan elmosolyodott az ötletén -, olyan büszke a jövődöbeli utódra, mintha csodát művelt volna, és szerelmesebb az asszonyába, mint akármikor azelőtt. Hol lehet tehát Constantinus? Prusában vagy úton Prusa felé. Hódolattal javaslom tehát szentségednek: adj parancsot, hogy a lovasjárőrök verjék fel az egész terepet Prusáig, továbbá Prusát és környékét egészen a tengerig, s én bizonyosra veszem, hogy a nagy hal semmiféle fufanggal nem siklik ki ebből a hálóból!
- De gyorsan add ki a parancsot, szentséges uram! Azonnal - türelmetlenkedett nekipirult arccal Valeria.
- Bízd csak rám, Augusta! - némította el Galerius.
- Jutalmazd meg Sosiust, szentséges fiam! - buzgólkodott a vén boszorkány.
- Miért? - fortyant föl a császár. - Mert a kötelességét teljesíti? Azért fizetem! Elég jutalom neki az, hogy engem szolgálhat! Így van, Sosius?
- Szívemből szólottál, szentséges uram - hajolt meg a tanácsos.
- Hallod, nobilissima? - fordult anyja felé a császár. - Hát azért mondom - nyögte nagy keservesen, mert az izgalom és a sok beszéd kifárasztotta. - A tábornokokat! - mondta még bágyadtan, és kimerülten hátradőlt a székében.

Sosius szertartásosan távozott.

Olympios a táborban találkozott Volusianusszal. Kétségbeesetten hallotta, hogy megszökött a főszemély, aki miatt ezt az egész háborús komédiát megrendezték. „Itt fejek fognak gurulni”, gondolta magában, „hiszen a mi kötelességünk lett volna szemmel tartani a kiszemelt áldozatot!” Kishitúsége átragadt Volusianusra is, aki azzal nyugtatgatta magát, hogy az üldözés megszervezése és végrehajtása legalább egy időre eltereli a császár figyelmét a felelősség kérdéséről. A helyzet súlyos volt, tehát cselekedni kellett, mielőtt még észbe kap Galerius. A mozgósítást csak a császár engedélyével lehetett lefűjni, csak hogy ez a kudarc bevallása lett volna, viszont nincs értelme százezreket költeni erre az immár céltalan felvonulásra.

- Megvan! - kiáltott fel Olympios, aki ugyan nem volt nagy ész, de hazudni folyékonyan tudott, mint Galerius környezetében mindenki. - Megvan!

- Nos?

- Volusianus, megvan! Jelentjük öszentségének, hogy a mozgósítás hírére épp az imént megjelentek a táborban a lázadók követei, békét kértek, és hadisarc fizetésére kötelezték magukat...

- És ha öszentsége kéri a hadisarcot? Mert ez jobban érdekli, mint a béke.

- A nem létező ellenségről annyi mesét találhatunk ki, amennyit akarunk, s akár ad Graecas Kalendas, húzhatjuk-halaszthatjuk a dolgot, és ha minden kötél szakad, kiutalhatunk a hadikiadásokra néhány százezer denariust, és nyomban befizetjük a szentséges császári pénztárba mint hadisarcot... befizetjük... legalábbis a felét - fejezte be, és döcögve nevetett pompás ötletén.

- Fényességed fején találta a szöget - nevetett Volusianus, aki szívből utálta ezt a becestelen felkapaszkodottat; a kincstár megrablása ellen pedig nem is tiltakozott, mert bölcsen tudta, hogy Olympios úgyis megtartja magának az egész zsákmányt. „Ezekkel a piócákkal majd akkor végzünk, ha fölkel Constantinus napja”, gondolta magában. Hangosan pedig így folytatta: - Javasolnám, hogy egészítsük ki fényességed pompás tervét a császári titkos szolgálat főnökének, Ablaviusnak meghallgatásával. Ő mindig tud valamit, és rendszerint többet tud, mint más.

Félóra múlva ott ült köztük Ablavius. Megdöbbenéssel hallotta a szökés hírért, felháborodása tükröződött az arcán, izgalmaiban felugrott, kezei ökölbe szorultak. Remekül játszott. Tudta, hogy eljött az ő órája. Leült, nyugalmat erőltetett magára, széttárta karjait, és félrebillentette fejét:

- Megvallom fényességednek, hogy titkos szolgálatunk ezúttal hibát követett el azzal, hogy nem szegődött szorosan a nobilissimus nyomába, mint a jó kopó, és így ez az értékes zsákmány kicsúszott öszentsége kezéből. Ámbár csak most értesültem hitelesen fényességtek közléséből, hogy a nobilissimus valóban megszökött, bizonyos kósza hírek már tegnap este a fülembe jutottak, és bár az volt a véleményem, hogy mindez felelőtlen fecsegés, mégis gondosan megvizsgáltam minden apró adatot, és sikerült földerítenem a tényállást, és így jóvátennem a titkos szolgálatnak azt a mulasztását, hogy a nagyvadat elszalasztotta. Fényességetek magas figyelmébe ajánlom azt a tényt, amelyet ma reggel fedeztem föl: azt, hogy tegnap este vagy éjjel nemcsak ő tűnt el, hanem Talio nevű lovásza is. Vajon mért szökök meg egy ilyen semmiházi? Nyilván azért, mert vaj van a fején, félti a bőrét; tud valamit, vagy elkövetett valamit, és magával viszi a titkot, egyúttal pedig menekül a következmények elől.

- Nos, mi hát a titok? - szakította félbe Olympios türelmetlenül a hosszú lére eresztett locsogást.

- Fényességteket meg fogja döbbsíteni leleplezésem. Órákig tartó gondolkodás után, megfeszített agymunka árán, Hermeias filozófussal épp e héten folytatott vitám alapján, egyes nyilatkozatainak gondos mérlegelése és részletes elemzése alapján teljes bizonyossággal mondhatom: Talio azért szökött meg, mert Hermeias vele üzent meg a mozgósítás titkát Constantinusnak, persze súlyos aranyak fejében! Mert csak ő ismerte a titkot, ő maga javasolta a császárnak és talán mégsem valószínű, hogy öszentsége árulta el Constantinusnak! Az alamuszi Hermeias aljas aknamunkája ez: megfizetteti magát a császárral is, az ellenséggel is! Fényességtek talán még nem is hallott ennek az elvetemült árulónak kettős életéről? A nyomozás majd elképesztő adatokat fog kideríteni! Íme, Constantinus szökésének hiteles magyarázata.

- Bámulatos elmeél! - sietett az elismeréssel Olympios. Ablavius pedig szerény mosollyal nyugtázta a dicséretet:

- Hálásan köszönöm fényességed kitüntető elismerését, de szinte meg sem érdemlem... hiszen ez a mesterségem...

„Aljas csirkefogó”, gondolta magában Volusianus.

Olympios saját felelősségére lefújatta a mozgósítást, és ragyogó arccal sietett a palotába jelentést tenni özszenségének. A császár parancsa értelmében vele ment Volusianus is, mert csakugyan szeretett volna tanúja lenni, hogyan áztatja el a szemfülesebb áruló a másikat, aki pedig már egészen nyeregben érezte magát.

Fölvirradt a péntek, Venus napja, és Corfulenus megvitte a két udvari titkárnak a nobilissimus parancsát - amelyet most már Sosius hivatalos rendelete alakjában kaptak meg -, hogy költözzenek át a villába. Megbízatusuk az volt, hogy vizsgálják át Constantinus magánlevelezését, titkos iratait s esetleges följegyzéseit, és ha valami gyanús iratot találnak, azonnal adják át Sosius császári tanácsosnak, a nyomozás kiegészítése céljából. A két fiatalember természetesen semmit sem talált; ha akadt olyan följegyzés vagy írás, amibe bele lehetett magyarázni valamit, az rögtön a tűzbe vándorolt. De ilyesmi is alig akadt, s a két titkár határozottan unatkozott. Már a villa leltárát is elkészítették, már a napi számadásokat is elkönyvelték, az ételeket és italokat élvezték és agyondicsérték, s végre valami kis izgalmat és változatosságot hozott egyhangú életükbe az esti kockázás; már annak is örültek, hogy Corfulenus rendszeresen elnyeri a pénzüket.

A napisten napján harmadik napjukat töltötték már a villában, s éppen javában folyt az esti kockázás, amikor két kockarázás közt Corfulenus megszólalt:

- Csak tudnám, mit csináljak evvel a lánnyal?

- Milyen lánnyal? - kapta föl a fejét Brellicus, mert fölöttébb érdekelték a lányok.

- Evvel a Thamarral. - És mivel a titkár kérdően nézett rá, magyarázatul hozzátette: - Minervina rabszolgája.

- Ugyan! - legyintett Vecasius unottan: őt csak Minervina érdekelte, nem a rabszolgája. Sokszor megfordult a villában, de Thamarra egyáltalán rá se nézett.

- Miért? - nevette el magát Brellicus. - Mit kell vele csinálni?

- No nem azt, amire kíválságod gondol - felelte Corfulenus, és ő is elnevette magát. - Mert abban bőségesen volt része mostanában. Az a baj, hogy tegnapelőtt óta egy falatot sem eszik: nyilván el akarja emészteni magát. És mit gondolsz, miért? Azért, mert Constantinus elment. Ugyanis ő etette... értesz engem?

- Értelek, Corfulenus. Csak azt nem értem, mért akar öngyilkos lenni egy rabszolgája? Elment a gazdája? Ha csinos lány, mindig akad, aki etesse.

- Ez másfajta. Zsidólány. Érzelgős. Ez a szerencsétlen beleszeretett Constantinusba!

- Megáll az eszem. Egy rabszolgája a jövődöbeli Augustusba?

- Reménytelen szerelem - jegyezte meg gúnyosan Vecasius. - Elkoptatott, ócska közhely! Mit törődtek az ilyen ostoba libával? Ha mindenáron meg akar halni, csak hagyjátok! Marad azért rabszolgája épp elég!

- De ezért kár volna - ellenkezett Corfulenus -, mert elképzelhetetlenül gyönyörű. Ilyen csodaszépet még életemben nem láttam!

- Nono - fitymálódott Vecasius.

- Szeretném látni ezt a csodát - csillant fel Brellicus szeme. - Hol haldokol e pillanatban?

- Ott a szobája, ott szemben, az oszlopos folyosón, a hatodik ajtó. Menj be hozzá. Ha megvigasztalod, nagy jót teszel velem, megszabadítasz ettől a lidércnyomástól! Mert mit tudom én, nem kéri-e számon tőlem a nobilissimus? Nem szokott ugyan ragaszkodni a nőkhöz, de hátha épp ennek a halálát a szívére venné? Mit tudom én? Menj be hozzá, Brellicus, beszélj a fejével. Nemrég vitte be neki az eunuch nagyezüst tálcán a finomabbnál finomabb ételeket: hozzá, sem nyúl semmihez, csak fekszik, behunyt szemmel, liheg, és azt mondják, hogy halkan dúdolgat valami érthetetlen éneket. Hát örült ez a lány? Igen, igen, a szerelem elvette az esztét.

- Mi a neve, hogy megszólíthassam?

- Aurelia Thamar. Félig latin, félig zsidó.

- Mindegy. Szép név. No megyek, és megpróbálom feltámasztani a halottat - mondta rá Brellicus, és elnevette magát; fogai kivillantak; olyan volt, mint egy nemes ragadozó.

Szinte nesztelenül lépett be a lány szobájába. Három mécses égett a lámpatartó karjain, Brellicus nehezen tájékozódott a gyér világosságban, de végül is megtalálta a pamlagot, s megpillantotta a lányt: égő vörös ruhában, vörös menyasszonyi fátyollal ébenfekete hajában úgy feküdt ott, mint egy szép ifjú halott. Remek teste mint tökéletes márványszobor rajzolódott ki a lágyan omló vörös selymen, egyetlen porcikája se rezdült, szeme se rebtent, félig nyitott vérvörös szája olyan volt, mint egy fölfeslett rhodosi rózsabimbó; két alabástrom karja és sápadt arca szinte világított a szoba sárga-fekete félhomályában.

Brellicus, az edzett és erőszakos nőhódító, megilletődötten bámulta ezt a tökéletes szépséget, ezt a halottas pompában felravatalozott s mégis harsogó vörösben lángoló leányt. Hiába legyint Vecasius, hiába biggyeszi az ajkát, ez maga a megtestesült fekete Venus, a titokzatos holdistennő, a földre szállt szerelem. Brellicus csak akkor foglalkozott részletesebben egy nővel, ha úgynevezett „nehéz eset” volt: ilyenkor igénybe vette a szép szavak és sallangos szólamok egész fegyvertárát, különben ajtóstul szokott berontani a szerelembe. Tapasztalatai szerint a nők óriási többsége egyáltalán nem ragaszkodott a szóvirágokhoz.

Ez a csodálatos női szépség lenyűgözte és megbénította; úgy érezte, hogy ha most a szavak varázslatához kellene folyamodnia, stílusművészete csődöt mondana, és dadogásba fulladna a szava. Leült a karosszékbe, a pamlag mellé, és elragadtatással nézte a lányt, észrevette, hogy arcán lázrózsák égnek, s nyilván láza is van már, a harmadik étlen-szomjan eltöltött napon; gyakorlott mozdulattal a csuklójához nyúlt: érezte, hogy a lány ereiben vadul lüktet a vér, de azt is megérezte, hogy egy remegő kéz megszorítja a kezét. Halkan megszólította:

- Thamar!

Ebben a pillanatban a félig alélt leány keze erősebben rákapcsolódott a férfikézre, és Brellicusnak úgy rémlett, mintha messziről furcsa, idegenszerű dallamot hallana, és csak akkor vette észre, hogy Thamar énekel, mikor látta, hogy az ajkai félénken meg-megrebbenek. Ha tudott volna héberül, megértette volna a szerelmes éneket: „Ki az, ki előjön, mint a hajnal pírja... Szép, mint a hold, tiszta, mint a nap?”

Brellicus elszégyellte magát, mert már-már holmiféle meghatottság kezdett erőt venni rajta. Tapasztalataiból tudta, hogy az ellágyulás rendszerint beteges, érzelgős, ábrándos „szerelemmel” végződik, tehát - bármennyire elkápráztatta a lány szépsége - megkeményítette szívét. Elhatározta, hogy egyenesen a tárgyra tér. Megszorította az alélt lány csuklóját, és hangosan, erőlyesen rászólt:

- Megiszol egy pohár bort!

Az ismeretlen hangra fölérzett a lány, megrázkódott, de a szemét nem nyitotta ki. Brellicus megállapította, hogy a felhívást lágyabbra kell hangolnia.

- Thamar, szegénykém, ébredj föl, nyisd ki a szemed, ne félj tőlem... Hallgass meg: én a nobilissimus titkára vagyok... Marius... Érted? A nobilissimus rám bízott téged...

A lány fölpillantott, meglátta a csinos fiatalembert, s a nobilissimus emlegetésére fel akart kelni fektéből, de bágyadtan visszahanyatlott, s leheletnyi halvány hangon suttogta: - Hol van?

- Nyugodj meg, kedvesem - mondta Brellicus, kissé bizonytalanul, mert ahogy az imént a lány kárbunkulustűzű fekete szemébe pillantott, már megint afféle szerelmes ellágyulást érzett. Ki akart szabadulni ennek a furcsa szépségnek a bűvöletéből, megrázta magát, és nyomatékosan megismételte: - Nyugodj meg, biztonságban van. S ha egyszer rám bízott, akkor bízzál bennem. Hallod, mit beszélek?

Thamar egy pillanatra fölvetette a tekintetét, s alig észrevehetően és fáradtan bólintott.

- Ha hallod, akkor hallgass rám: azonnal igyál egy kis bort! Jó?

A lány a fejét ingatta. Marius már látta, hogy ez úgynevezett „nehéz eset”, s mégiscsak szükség lesz a stílusművészetére. Megint lágyabbra fogta a hangját:

- Thamar, mi jutott eszedbe, hogy harmadnapja étlen-szomjan emészted magad? Hát nem szereted már Constantinust, hogy el akarod pusztítani isteni testedet?

A lány hálásan felpillantott, s most kissé hosszasan nyugtatta szemét Marius szabályos, férfias és mégis fiatalos vonásain. Marius folytatta: - Hát nem akarod megőrizni neki a szépségedet? Elemészteti Venusnak ezt a tökéletes remekét? Micsoda gondolat!

Thamar bágyadtán lehelte:

- Elhagyott... eldobott... meghalok.

- Nem hagyott el, nem dobott el, nem halsz meg - tiltakozott a fiatalember. - Hagyd el ezt az érzélgősséget!

Nagy erőfeszítéssel felkönyökölt a lány, s bár alig bírta ezt a testtartást, hősiesen állta az első próbát. Marius csak nézte gyönyörű fejét, ültében kivillanó hamvas és hetyke mellét, s megint elkapta a varázslatos érzéki szédület. Thamar hirtelen visszahanyatlott, keze téován keresett valami támasztékot, Marius pedig felugrott, a kis asztalhoz sietett, és egy pohár vörös borral tért vissza a pamlaghoz.

- Thamar - szólította melegen -, egy kis bort.

A lány csak a fejét rázta válaszul. De Marius ezúttal nem hagyta magát:

- De igen, Thamar! Meg kell innod! Csak nem nézhetem tétlenül, hogy itt pusztulj el a szemem láttára? Felelős vagyok érted Constantinusnak! De ha nem volnék felelős, akkor a magam kedvéért sem engednék elpusztulni.

Thamar fölnézett rá, s mintha hálásan elmosolyodott volna.

- No, idd meg ezt a kis bort! Jó? Majd én föltámogatlak a bal karommal, így... most nyisd ki a szemed... igyál...

A lány kortyonkint szücsölte az erős vörös bort; a tüzes ital átjárta ereit, átmelegítette lankadó testét. A „halál jegyese” szemlátomást meglevevénedett: Marius erősen megtámasztotta bal karjával, közben ujjai céltudatos tervszerűséggel haladtak előre, s végül izmos tenyere megállapodott a lány duzzadó és rugalmas mellén. Marius érezte, hogy a lázban égő leánytest megremeg, s ez meggyőzte arról, hogy a vigasztalásnak ez a módszere helyes, és talán már nincs is szükség sok stílusgyakorlatra.

Óvatosan visszafektette a lányt, s kis üvegtányéron fehér húsú sült halat hozott neki.

- Egyél - biztatta barátságosan -, majd én támogatlak.

Thamar megette a halat, s közben újból remekül sikerült Marius ujjgyakorlata.

- Látod, milyen okos lány vagy - dicsérte meg Marius, mikor visszafektette a pamlagra. - Ugye, iszol még egy korty vörös bort? Most én is veled iszom, jó? A föltámadásodra! A szépségedre!

A lány már erősebbnek érezte magát, fölült, s nem hanyatlott vissza. Mosolyogva vette át a bort Mariustól, koccintott a fiatalemberrel, rámosolygott - bár még kissé bánatosan, a zászló becsületéért -, és halkán, lemondóan megszólalt:

- Ó, az én szépségem!... Mióta elhagyott, a szépségem is kihunyt, mint a csillag, ha már nem ragyog rá a nap!

- Már megint ez a vidékies érzelgősség! Edd meg ezt a tésztában sült csirkecombót, és közben verd ki a fejedből a naptalan csillagot. Thamar, milyen gyönyörűen bűg a neved, mintha csak a szépséged muzsikálna...

- Ó! - rebegte halkán a lány.

- Igen - folytatta Marius, s újra belemelegedett a stílusművészetbe -, igen, a te szépséged! Thamar, nem kihunyt csillag, nem! Inkább azt mondhatnám, hogy hárfa...

- Hárfa? - csodálkozott a lány.

- Igen, hárfa. Néma, mert elment a művész, aki játszott rajta.

- S most már örökre néma is marad - sóhajtott a lány.

- Ugyan, hova gondolsz? Semmiféle hangszer se marad néma, ha akad művész, aki meg tudja szólaltatni! No, igyál még egy kis bort, jó? A hárfaművészre!

- Nem bánom... Á, ez jólesett. Szinte újra élek.

- Ugye, nem akarsz már meghalni?

- Szégyellem magam, de nem.

- Ide hallgass, Thamar. - Közelebb húzta a székét, s megfogta a lány két vállát: - Ezt az isteni testet, ezt a tündöklő arcot, ezeket az elefántcsont-vállakat, ezeket a márványkarokat akartad elpusztítani? Ezért szégyelld magad! - Lassan, kiszámított ütemben, ügyesen egyre közelebb húzta magához a lányt. - Ugye, már nem akarod megölni Venusnak ezt a remekművét?

- Mondtam már, hogy nem, de vedd el a kezedet. - Thamarnak már volt annyi ereje, hogy hátrahúzza a felsőtestét. - Szépen beszélsz, Marius. Constantinus három nap alatt tizedannyit se beszélt... És főképpen vedd el a kezedet! Nem kézzel beszél az ember!

- De kézzel hárfázik. És én szeretem megszólaltatni a néma hangszert.
 - Hát te vagy az a hárfaművész, akit emlegettél? - a lány halkan s még kissé félénken felkacagott; odamutatott a kis asztalra: - Kérlek, add ide azt a hamvas-rózsaszín almát onnan az üvegtálból... Köszönöm. - Frissen harsogott az alma, amint fogait belevágta a húsába.
 - Mint a melled - jegyezte meg Marius halkan, s ravaszul leste a hatást szeme sarkából. Ám a lány úgy tett, mintha nem hallotta volna az ingerlő hasonlatot: - Jaj, Thamar, szegénykém, hogy összeborzoltad ezt az ébenfekete hajadat! Ez a torzonborz hajkorona valóban sötét folt szépséged sugárzó mennyboltozatán...
 - Ezt szépen mondtad, Marius, de ne nyúlj a hajamhoz. Általában ne nyúlj hozzám, hiszen tudod, milyen bánatos vagyok.
 - Hát hogy hárfázzak, ha nem szabad hozzányúlnom a hangszerhez?
 - Marius, még olyan gyenge vagyok - sóhajtotta a lány. - Adj egy kis sültet. Meg bort! Így! Te meg ülj oda a székre, és eszedbe se jusson hárfázni!
 - Ahogy itt ülök és elgyönyörködöm benned, szinte megbabonázol. Magad vagy az ifjúság, a szépség, a szerelem! Isteni vagy! Ragyogsz és sugársz, mint az arany Nap. Legszívesebben szobrász lennék, hogy megmintázzam rólad az öröm és az ifjúság szobrát.
 - Most aztán döntsünk: hárfa vagy szobor - ingerkedett a lány; az étel és a bor megelevenítette; áttüzesítette testét-vérét.
 - Mondjuk, hogy szobor. Micsoda vonalak! - szavalt Marius, miközben Thamar jóízűn rácsálsa a mézes borjúsültet - ez a csípődomborulat... a vállad vakmerő ívei... a karjaid, mint buja trópusi fák indái... a melled hetyke hullámai...
 - Elég, ha mondom - szólt rá a lány, s már némi kacérkodás bujkált és bujtogatott a hangjában.
 - Nem kell okvetlenül mindent végigtapogatni.
 - A szobrász a kezével dolgozik, édesem.
 - Fogd hát ezt az üres poharat meg az asztalkendőt, vidd oda a kis asztalra, hogy legyen dolga a kezeknek - nevetett a lány.
- Marius visszajött, de már nem a székre ült, hanem az ágy szélére.
- Hol is hagytam abba? - búgta halkan és forrón, a pontosan beütemezett haditerv szerint. - Igen... a melleid... Nem is márványból kellene faragni, hanem mézeskenyérből... Édes lehet, mint az ambrózia! - És ujjai máris ott röpködtek az ambrózia körül, mint könnyű, ám furfangos pillangók. Thamar nem tiltakozott, csak csöndesen rászólt:
 - Az ízek nem tartoznak a szobrász hatáskörébe.
 - Csakhogy a szobrásznak szája is van!
 - Hallom - vágta rá a lány -, épp eleget koptatja.
 - Hallgathatok is, ha akarod. Nemcsak beszédre való a szám, hanem sokkal nemesebb műveletekre is.
 - Például evésre - ingerkedett vele Thamar.
 - Például csokolódzásra - indult rohamra Marius. Pontosan megérezte, hogy elég volt a stílusművészetből. - Mondjuk: így!

Szorosan magához ölelte a lányt, szája vadul rátapadt Thamar szájára. A lány lihegett, vergődött, küszködött, s végül is megadta magát.

- Így gondoltam - szólalt meg Marius, amint a fullasztó csókból kibontakozott.

Thamar duzzogva, olvadón, kacér szemrehányással nézett rá:

- Te gonosz! Majdnem megfullasztottál!

- Elmenjek? - kérdezte Marius, a jól bevált forró és bűgő hangon, s közben magához ölelte az izgalomban remegő leánytestet.

- Nem, nem! - lihegte Thamar aléltn. - Ne menj, ne menj! Maradj!

És Marius maradt.

Galeriust majd szétvetette a düh, amikor óránként kapta a jelentéseket, hogy Constantinus csakugyan megszökött, szinte éppen abban a pillanatban, amikor bekerült volna a császár ostobán kieszt csapdájába. Constantinus tehát kicsúszott a kezéből, s ha eljut apjához, úgy áll bosszút Galeriuson, ahogy akar. Nagyon jól tudta az Augustus, hogy a mellőzéssel halálos sebet ütött a nobilessimuson, s ha az most eljut Constantiusához, meg sem áll a caesari méltóságig, sőt esetleg a bíborig. Ha pedig hadsereget kap a kezébe, akkor neki, mármint Galeriusnak, befellegzett.

Csak akkor csillapodott le valamennyire, amikor végre megjelent előtte a két tábornok. Olympiosnak kellett megtennie a jelentést, fázott is tőle, sokan egy lyukas mogyorót sem adtak volna már a fejéért. A főparancsnok is érezte a veszedelmet, hát biztonság kedvéért magával hozta Ablaviust, hogy kíségtse, ha ő belezavarodnék a bonyolult mesébe: Olympios tudniillik hadilábon állt a logikával. Szerencsére Galerius is.

A császár valamivel bizakodóbb hangulatban volt, mióta egyiptomi mágusa hajmeresztő hókuszpókuszokkal elvégezte a nagy Abraxasnak, a kakasfejű és kígyólábú istenségnek rettenetes erejű átokszertartását. Az elsötétített nagy fogadóteremben sárga-fehér-fekete füstfelhők gomolyogtak; középütt a bronzserpenyőben furcsa illatú fűszerek és füvek senyvedtek az izzó faszénparázson. A kísérteties félhomályban újra meg újra felhangzott a hegyes süvegű mágus elnyújtott gajdolása: „Iao Aoth Abaoth Marmaraoth Israma! Neicharoplex Blableistheibal Semeseilam Thesthenotril Sthomboloé!”

Félelmetes volt az ismeretlen, titokzatos értelmű szavaknak ez a hátborzongató ütemes kornyikálása. A mágus furcsa állatalakokkal telefestett bő fehér palástja sejtelmesen megmeglóbogott a félhomályban.

Galerius izgatottan fészkelődött elefántcsont-támlás karosszékében, s mikor a titokzatos szertartás véget ért, odafordult a mágushoz, és hangosan rászólt: - Nos, mit mond Abraxas?

- Szentséges császár - szólalt meg a mágus az izgatott csöndben -, Constantinusnak vége! A nagy átok fogott. Ím megmondja ő maga.

Ebben a pillanatban a kakasfejű, kígyólábú, napkoronás korbácsos istenszobor, amely vörösre, kékre, sárgára, feketére mázolt testével eddig mozdulatlanul meredt a mágusra, hirtelen megmozdult, és szörnyfejével hármat bólintott.

A rémület borzongása gyűrűzött végig a termen, a császár petyhüdt arca megvonaglott, a csoda révülete nyűgözte le a műveletlen, babonás társaságot, a főméltóságokon kezdve egészen a legkisebb rabszolgálayig.

A csoda bűvöletében az Abraxas-szoborban elrejtett apró kerekek és rugók halk surrogását csak a „csodatevő” mágus hallotta...

Könnyebb dolga volt talán ennek az egyiptominak, mint a másik mágusnak, Ablaviusnak? Úgy vélik, hogy a hazugság egyszerűbb művelet, mint a szemfényvesztés, mert a hókusz-pókuszhoz mindenféle gépezet meg ügyeskedés szükséges, viszont a hazudozáshoz a korszerű technikának semmiféle vívmányát sem kell igénybe venni. - Nono, mondaná erre Ablavius, hazudni - s még hozzá összefüggően és logikusan hazudni! - sokkal nehezebb, mint holmiféle mechanikai fogásokkal elképeszteni a tudatlan tömeget! - Ha az istenszobor a szemét forgatja, a karját fölemeli, vért izzad, elbődül, bólogat, vagy akár emberi hangon megszólal: az a technika diadala. Az ilyen alantas trükkökből élnek a papok, s ha a vakbuzgó tömeg - a császárt is beleértve - lépremegy nekik, gebedjen meg ebben a babonás hitében!

Csalni tudnak ezek a varázslók meg papok, gondolta magában Ablavius, de következetesen hazudni nem! Ehhez ész kell! S ez az ő mestersége, vagyis inkább művészete. Tudta, hogy Galerius és Olympios úgy lefegyverzi a logikus hazudozásával, mint a pinty! De azt is tudta, hogy Volusianus az egyetlen, aki átlát a szitán; mivel azonban Constantinus híve, nem fogja őt meghazudtolni. Bátran, a győzelem biztos tudatában állt meg a császár előtt.

Galerius már úgyis jó hangulatban volt: az Abraxas-csoda megigézte és megnyugtatta; Constantinus megszökött, jó; de Constantinusnak vége, közölte a minden titkok istene. Ezek a tábornokok beszélhetnek, amit akarnak, neki már nincs szüksége a bölcs tanácsaikra, de ez az Ablavius okos ember, furfangos ember, ez mindent tud: ez beszéljen!

És Ablavius beszélt: úgy eláztatta Hermeias, hogy Galerius pillanatok alatt megoldotta a Constantinus-kérdést. Constantinus úgyis elpusztul, hát pusztuljon az áruló is vele! Ablavius győzött, megmentette a császárt és a hazát: Olympios tábornok az áruló Hermeias halálos ítéletével a zsebében távozott a kihallgatásról.

Mióta Hermeias a consistorium után négyszemközt beszélt Galeriuszal, utána pedig elárulta Constantinusnak a tervezett merényletet: úgy érezte, hogy egyszer s mindenkorra megalapozta szerencsáját és jövőjét. Nyugodtan végezte napi erkölcsprédikációit a gazdag nagyurak palotáiban, és este megfelelő aranyzsákmánnyal tért haza kis palotájába. A közelgő heti orgia éttrendje ügyében részletes eszmecserét folytatott Corocottával, s miután a fogások és a mártások fogas kérdéseit megoldotta, már csak Jucundus pénzváltót fogadta, bankárját: meghallgatta elszámolását a kölcsönadott pénzei után befolyt uzsorakamatokról, intézkedett a kölcsönök felmondása ügyében, mert kissé megriasztotta a hír, hogy Constantinus eltűnt, s maga is úgy gondolta, hogy jó lesz minél előbb utána menni, s addig is minden vagyonát jó aranyakba fektetni és kézben tartani.

Bár az orgia csak másnap volt esedékes, mégis már ma illatos fürdőt vett, fodrászával rendbe hozatta haját és szakállát, tetőtől talpig beillatosította testét, kék selyem synthesisbe öltözött; a szokottnál bővebb vacsorát tálaltatott és maroniai tüzes fehér bort s therai édes vörös aszút hozatott fel.

Az eunuch csodálkozott, hogy mi lehet az oka ennek a rendkívüli lakmározásnak, Chrysomallo pedig nagy szemeket meresztett, mikor egy másik rabszolga közölte vele az úr üzenetét, hogy egy óra múlva várja a tricliniumban, de csakis őt egyedül... Addig van ideje megfürdeni és felöltözni. Chrysomallo sok mindent hallott az orgiákon, Hermeias sok mindent kifecsegett részegen az éjszakai szeretkezések szüneteiben is, tehát most egyszerre merész ábrándok lángoltak tyúkeszében... Ha a dúsgazdag nagyúr csak őt hívja, Kyprist nem, az annyit jelent, hogy ha valami váratlan fordulat történik, Hermeias őt viszi magával külföldre, és akkor ő, Chrysomallo, lesz egyetlen asszonya! Szívából utálta ugyan ezt az alattomos-kételtű kéjencet,

de nem azért volt színésznő, hogy elszalassza ezt a ragyogó alkalmat! Hogy undorodik tőle, az egészen mindegy: semmit sem adnak ingyen az istenek!

Chrysomallo ma szebb volt, mint bármikor; úgy érezte, hogy rövid, ám sikeres színészi pályáján épp ma lesz alkalmá eljátszania élete legnagyobb jelenetét! Úgy öltözött, hogy elkápráztassa ezt a hitvány pénzeszsákot: teljesen átlátszó zöld fátyoltunika volt rajta, fölötté földig érő sárga selyem palla; széles, sávos zöld bársony szegélyein arannyal hímzett méhek sorakoztak; nyakában aranyláncon habos sárga borostyánból művészién faragott gyöngysor ragyogott. Mikor belépett, Hermeias szeme fölcillant, s összecsapta a kezét:

- Aranygyapjacsám, ó, milyen gyönyörű vagy!

- Uram, köszönöm a kedvességedet - hajolt meg Chrysomallo, elbűvölő mosollyal s oly ügyes és ravasz mozdulattal, hogy káprázatos pallája elől szétnyílt, a fátyoltunika felvillantotta a tökéletes fiatal testet, amely ingerlő meztelenségében domborodott és rózsállott a ravaszul árulkodó könnyű fátyol mögött. Hermeias szeme fölszikkasztott, és mohón rátapadt a szépségnek erre a csodájára; a lány észrevette a hatást, és ezüstösen csilingelő, édeskedő hangon folytatta: - Parancsolj, uram.

- Én nem parancsolok neked semmit, te gyönyörűség, hiszen napról napra jobban imádlak, és ha így öltöazol, mint most is, egészen elveszed az eszemet! Ül ide mellém!

- Ó uram - fuvalázta a színésznő -, mindig nagyon jó voltál hozzám, neked köszönhetem ezt a pompás ruhát is, de ilyen kedves még soha! Boldog vagyok, hogy tetszem neked.

- Tetszeni mindig tetszettél, hiszen azért vettelek meg drága pénzen, de csak most látom igazán, milyen kincs van birtokomban. Igyál! - Odanyújtotta neki a vörös borral telt ezüst-serleget. - Igyál a szerelmünkre.

A lány remekül megjátszotta a szerelmes koccintást, az ivás hajlékony és harmonikus mozdulatait, apró neszeit, végül a kezdődő bormámor révületét, s az átszellemült boldogság bágyatag szemjátékát.

Hermeias úgy érezte, hogy ilyen boldog még soha nem volt. Szinte remegett a hangja, mikor megkérdezte:

- Mondd, Chrysomallo, te drága: szeretsz engem, vagy csak épp az enyém vagy?

- Uram - búgta a lány, ügyesen tompított bársonyos hangon -, én a tiéd vagyok, amikor akarsz, s mindig is boldogan adtam neked magam, de sohasem merészeltem megvallani, hogy szerelmes vagyok beléd... halálosan szerelmes - tette hozzá a nagyobb nyomaték kedvéért. - Hogy mertem volna, szegény kis rabszolgány, fölemelni szemem az én hatalmas, gazdag, bölcs és dicső uramra?

Hermeias császárnak érezte magát, vagy még annál is többnek, hiszen ő nemcsak megvette, hanem meg is hódította ezt a gyönyörű lányt. És abban is császár volt ez az elvetemült életművész, hogy készpénznek vette a lány kedveskedését és vallomását, éppúgy, mint a császár a talpnyalók és mindenféle „fényességek” hízelkedéseit, és nem vette észre, milyen üresen és meggyőződés nélkül simogatják füleit az álnok és hazug szavak. Hermeiasnál mindenesetre enyhítő körülmény volt, hogy Chrysomallo tökéletes színjátszó művészettel búgta vallomását. Hermeias hamarosan elvesztette a fejét: a bortól, a lánytól és főleg attól a gondolattól, hogy nemsokára Constantinusnál lesz, aki majd kellőképpen mérlegeli és megjutalmazza az ő főbenjáró szolgálatait, s előbb a „perfectissimus” címmel tünteti ki, mint a treviri császári főiskola professzorát, majd végül is elnyeri az „illustris” rangot s vele a „fényesség” címet. Ez volt álmainak netovábbja.

- Ó Chrysomallo, gyönyörű szerelmesem, milyen boldogság, hogy épp ma lettél egészen az enyém! Épp ma, amikor amúgy is különösen boldognak érzem magamat! Már nem sokat kell várnod, szépségem, hogy a híres és pompás nyugati főváros, Treviri, nemcsak legszebb, hanem legelső asszonya légy!

- Édes uram - lihegte a lány -, hogy a legszebb, legtökéletesebb, legbölcsebb férfiú asszonya lehetek, már az is kimondhatatlan boldogság nekem, de hogy a legizmosabb és legrugalmasabb szerető az én emberem lesz, az minden földi vágyam elképzelhetetlenül szépséges beteljesülése.

A lány tökéletesen játszott, a színházban megtapsolták volna. Itt is teljes lett volna a sikere, és nyomorult élete a gazdagság, a jólét, a békesség és az annyira áhított nagypolgári fényűzés kikötőjébe jutott volna, ha...

Ha ezen az éjszakán nem történik meg bizonyos váratlan esemény.

Éjfélre járhatott az idő, amikor Chrysomallo belefáradt a színészkedésbe, ölébe ült Hermeiasnak, hogy siettesse az elkerülhetetlen szeretkezést, s végre nyugodtan nyugalomra térhessen, és kialudhassa magát. Hermeiasnak már nemcsak az ajka és az álla remegett a vágytól, hanem egész teste is, mikor megszólalt:

- Chrysomallo, aranygyapjacsám, gyere ágyamba, simulj a te szerelmesedhez, és tudd meg, hogy ez lesz a mi nászéjszakánk!

Alighogy Chrysomallo levetette selymeit és fátylait, alighogy vakító teste elomlott az ágy kék bársonyán, Hermeias máris elfújta az állócsillárok lámpáit, egyetlen mozdulattal ledobta selyem háziruháját, és a szokottnál is mohóbban vetette rá magát a lányra.

Jó ideig csak a csend zsongása muzsikált a fülükbe, de Chrysomallo egyszer csak fölkapta a fejét:

- Édes uram, lépéseket hallok.

- Ugyan, te kis bolond - nevetett Hermeias -, a szíved dobog a gyönyörűségtől, azt hallod. - És vad erővel magához szorította a forró testet, a lányból csak fojtottan tudott kitörni a sikoltás:

- A lépcsőn!

Most Hermeias is fölfigyelt, de úgy vélte, hogy csak a lány képzelődik, a sikoltást pedig korainak tartotta, hiszen messze voltak még a beteljesüléstől... Újból rátapadt a lány ajkaira, belefojtotta még a hangot is. De Chrysomallo szája egy pillanatra felszabadult, s az izgalomtól elcsukló hangon elkiáltotta magát:

- Odanézz! - És a sötétben az ajtó felé fordította a mámortól megvadult Hermeias fejét: az ajtószárnyak alatt vöröses fénycsík hasított bele a sötétségbe. Most már a férfi is hallotta a lépések dobogását.

- Jönnék! Mondtam! Ugye, mondtam? - sikoltozta a lány.

- Hallgass! - mordult rá Hermeias; aztán egyszerre egészen kijózanodott, és mivel most már az ajtó előtt hallotta a lépéseket, erélyesen kiszólt: - Ki az?

Ebben a pillanatban nagyot reccsent az ajtó, kitárult, két rabszolga lépett be égő fáklyákkal, nyomukban legionáriusszakasz; a vezénylő centurió szabályszerűen „állj”-t parancsolt, a katonák megálltak. Hermeias két álmos rabszolgája kétfelől kézilámpával világított a századosnak, aki pergamentekercset halászott ki szolgálati tarsolyából, tisztí pálcáját a hóna alá csapta, a tekercset széthúzta, és harsányan olvasni kezdett:

„Galerius őszentsége parancsa. Felségárulás miatt elrendelem Hermeias főiskolai tanár letartóztatását. Nevezett megbilincselve azonnal átszállítandó a katonai tábor börtönébe.”

Hermeias még mindig meztelenül állt az ágy mellett, a szépséges Chrysomallo égő arccal rejtegette megtépázott testét, de a századost e pillanatban csak a parancs érdekelt. Keményen vezényelt:

- Megbilincselni!

Hermeias felhőrdült:

- Mi ez? Mi történt? Miért?

Közömbösen csattant a centurió parancsa:

- Te lány, kimehetsz!

Chrysomallo meztelen teste elé kapta selymeit és fátylait, és a katonák háta mögött kiosont. Az ajtóban ott szorongott a személyzet java része, s ott állt a tündöklő keblű Kypris is, mélyen kivágott éjjeli köntösében. Kaján vigyorral nézte a meztelen Chrysomallo vesszőfutását: „Ez a hitvány hetéra megcsalt, jogtalan előnyöket csikart ki magának, talán szerelmi bájitallal, talán mágusok nagyerejű varázslatával: mindegy! Most elviszik a szakállas disznót, akit megbabonázott, mert máskülönben hogy fonhatta volna be?” Mikor tehát Chrysomallo elsuhant mellette, összeszorított fogai közül odasziszegte neki:

- Piszok!

Az őrző elvitte Hermeias, a ház sötétségbe borult, csak a konyhában égett a két rabszolga beüvegezett, erős fényű kézilámpája: a rabszolgák föllélegzettek, és sejtették, hogy valami történni fog gazdájukkal, s már előre izgatottan találgatták, mi lesz velük. Nem valószínű, hogy látják még valaha: a felségárulás vádja rendszerint halállal végződik. Corocotta mindenestre kapott az alkalmon: kiosztotta a pazar lakoma fogásait, és fűszeres bort forralt. Közben parázs vita kerekedett a várható fejleményekről; Kypris volt a lehangosabb, és úgy nyelvelt a szerencsétlen Chrysomallóra, hogy annak bizony nem lett volna tanácsos betennie a lábát a konyhába.

De a színésznő örült, hogy megbújhatott a szobájában; Hermeias erőszakos szeretkezése és a letartóztatás egészen kimerítette és összetörte; minden porcikája reszketett, hogy esetleg kínvallatással csikarják ki majd belőle gazdája titkait és terveit. Hajnal felé megnyugodott: mindent bevall, hiszen csak nem engedi meggyötörtetni, megvérezni, elcsúfítani harmatos testét, mert ugyan miből éljen, ha elhervasztják szépségét?

Galeriusnak azonban sem tanúkra, sem kínvallatásra nem volt szüksége, elegendő volt Ablavius vádja. Hermeias nagyon jól tudta, hogy megérdemli a büntetést, csak az bántotta, hogy nem hallgatták ki, nem márhatta be azt a bitang Ablaviust. Sajnos, ez a jellemtelen besúgó megelőzte, jóvátehetetlenül!

Hermeias ereje a rettenetes halálfélelemben estére megtört: arca beesett, teste szinte összelappadt, haja és szakála összeborzolódott: olyan lett, mintha a filozófusszerepet játszaná. De pillanatok múlva rádöbbsent, hogy minden néven nevezendő szerepe egyszer s mindenkorra véget ért. Mikor a két hóhérlegény belépett börtönébe, s nyakára hurkolta a kötelet, még egyszer felordított, összekötözött kezei-lábai megrándultak, öntudatának utolsó lobbanásában az „Aranygyapjacska” szépsége villant fel tündöklő fényben, aztán belehullt a sötét megsemmisülésbe.

Másnap a Capitolium hivatalos hirdetőtábláin császári rendelet jelent meg, amely tudomására hozta minden hatóságnak és az egész lakosságnak, hogy a császári consistorium az áruló Hermeias minden ingó és ingatlan vagyonát s még követeléseit és kinnlevőségeit is lefoglalja, és egyben díj- és illetékmentesen Ablaviusnak adományozza, a haza és a császár megmentése érdekében végzett hű és sikeres szolgálatai jutalmául.

Ablavius megnyugodott: akkora vagyon hullt az ölébe, hogy ha kellő időben és kellő ügyességgel, főleg pedig feltűnés nélkül pénzzé teszi ezt a dús örökséget, bizonyosan sikerül eljutnia Treviribe, hogy ott köszönthesse és szolgálhassa - természetesen búsas fizetségért - a Felkelő Napot...

De nemcsak ő sóvárgott Nyugatra, hanem Galerius udvarából mindenki, aki ért valamit; persze meg kellett várni a hírt, hogy Constantinus megérkezett-e, mert az udvari talpnyalók makacsul terjesztették a nagy Abraxas-varázslat jóslatát, hogy a nobilissimus bizonyosan elpusztul. Csakhogy harmadnap befutott Nikomedeia kikötőjébe ama nevezetes Selene nevű futárhajó, és Sandario kormányzó levelét hozta Volusianus tábornoknak. A levélből örömmel értesült Constantinus minden hű embere, hogy a nobilissimus szerencsésen átjutott Thráciába, és már úton van a Danubius felé; azt is közölte a levél, hogy Minervina nobilissima az Adria felé közeledik, és legkésőbb két hét múlva Mediolanumba érkezik. Vecasius tervezett és számolgatott, hogyan juthatna el minél gyorsabban Mediolanumba? Marius Brellicus egyelőre jól érezte magát a villában, s nem is kívánczolt el Thamar mellől. Úgy gondolta, hogy ráér akkor indulni a lánnyal Galliába, amikor majd a megfontolt, okos és nyugodt főemberek elindulnak. Hogy Ablavius előbb megérkezik Constantinusához, mint ők, azt egyikük sem sejtette.

Csak egy ember maradt rendületlenül a helyén: Corfulenus. Neki nem kellett tervezgetnie, mesterkednie, alakoskodnia: ő tudta, hogy amikor elérkezik az ideje, Constantinus üzen érte, s gondoskodik róla, hogy kis családjával együtt eljusson Treviribe. De addig fontos dolga volt itt: ő volt a villa gondnoka, a rabszolgák felügyelője, Constantinus hatalmas birtokainak intézője, s nemcsak az egész személyzet, hanem a villában lakó két udvari titkár ellátásáról is ő gondoskodott. Csak lopva tudott időt szakítani saját kis mintagyümölcsöse gondozására.

A palota és a villa fenntartása csak kis részét emésztette föl a birtokok bőséges jövedelmének; a megmaradó tetemes összegeket elismervény ellenében átadta Jucundusnak, ez pedig levélben utasította treviri megbízottját, hogy a Nikomedeiában letétbe helyezett összeget fizesse ki Constantinusnak. Ezért a bankműveletért itt is, ott is sápot szedtek, de ez meg sem kottyant a megbízónak.

Corfulenus mindent látott, és mindent tudott, és Volusianus útján mindent jelentett Constantinusnak: ekkoriban szokatlanul sűrűn járt a Selene futárhajó Byzantion és Nikomedeia közt, s Volusianus, a Constantinus-hívekkel együtt, már rég tudta, hogy a nobilissimus Treviribe érkezése már csak rövid két hét kérdése, Galerius viszont még mindig szentül hitt a nagy Abraxas-átokban, és meg volt győződve róla, hogy Constantinus valahol útközben elpusztult.

Csak egy ember tudott mindent pontosan: Ablavius, ő azonban nem beszélt. Mióta megkapta a vérdíjat Hermeias elárulásáért, ösztönösen megérezte, hogy jóval elkeseredettebb utálat és gyűlölet környékezi, mint eddig. De egy pillanatig sem gondolt arra, hogy becsstelen árulása az oka ennek az elmérgesedett hangulatnak, inkább azzal nyugtatta meg magát, hogy nyilván irigylük kivételes szerencséjéért. Persze, nem is nagyon merték éreztetni vele a gyűlöletüket, hiszen mindenki tudta, hogy egyetlen szaván múlik: kit végeztet ki Galerius és kit nem.

Lactantius egyszer meg is mondta Volusianusnak:

- Gondolom, osztozol abban a véleményemben, hogy ez a Hermeias semmivel sem volt rosszabb, mint Ablavius. Én legszívesebben vettem volna, ha mind a kettőt egyszerre fojtják meg. Egyik kutya, másik eb.

- Igen - mondta rá Volusianus -, a kutya megdöglött, az eb tovább garázdálkodik. Ha én Constantinusnak volnék, meg is írnám Galeriusnak, hogy a menekülésemet Ablaviusnak köszönhetem: és ahogy Galerius is ismerem, huszonnégy óra alatt ezt a bitangot is elintézné. Ugyan rövid ideig élvezné az ölébe csöppent vagyont!

- Nem is az a lényeges, barátom, hanem az, hogy idejében tájékoztassuk Constantinusnak ennek az embernek az üzelmeiről, s főleg kettős játékaról. Mért árulta el Galeriusnak? Azért, mert jó kopó módjára kiszimatolta, hogy Constantinus a jövő embere. Az első két lépése sikerült: az árulást végrehajtotta, versenytársát kivégeztette. Feltűnő azonban, hogy az örökségétől, persze jó áron, szabadulni akar. Félfüllel hallottam, hogy Hermeiasból két rabszolgányt is örökölt, s az egyiket máris el akarja adni. Azt mondják, gyönyörű, de hajmeresztő árat kér érte. S ha igaz, amit Corfulenus barátunk hallott két nappal ezelőtt a minden hájjal megkent Turdulustól: az uzsorás Jucundus veszi meg, százezer denariusért. Chrysomallo, ez a neve, kétségtelenül megér ennyit, mondta Turdulus, hiszen nemcsak kivételes szépség, hanem színésznő, s akármi is jó áron lehet értékesíteni.

- Akár hosszabb használat után is? - kérdezte a tábornok mosolyogva.

- Volusianusom, tudod, mennyire megvetem ezt az embervásárlást is, és az alantas emberi szenvedélyeket is, de mit tehetünk a világ rendje ellen? Az ilyen gyönyörű nő sok pénzt ér, mint a drágakő, akár használták már, akár nem. Rabszolgány, tehát adják-veszik, akár szép nő, akár izmos munkás, akár kiváló szakács, akár írni-olvasni tudó pedagógus, akár ügyes orvos. Tudod, hogy keresztény vagyok, de a társadalomnak ezt a tagozódását természetesnek találom, ámbár az én vallásom sok mindent szeretne megjavítani s megváltoztatni ebben a mai világban. De én filozófus vagyok, és tudom, hogy rabszolgák nélkül nem állhat fenn az emberi társadalom; azt is tudom, hogy az emberi szenvedélyek kiirthatatlanok, tehát egyáltalán nem tartom szerencsétlenségnek, ha egy szép lányt akár használat előtt, akár rövidebb-hosszabb használat után illendő áron megvásárol valaki. Egy ilyen csinos rabszolgány ezenfelül valóságos áldás a társadalomra: kellőképpen kielégíti az alantas szenvedélyeket, s fölöslegessé teszi, hogy tulajdonosa kénytelen legyen fiatal asszonyok és leányok erkölcsét megrontani.

- Bölcsen szólottál, Lactantiusom. Igazad van: józan ember fejében meg sem fordulhat olyan fonák gondolat, hogy a rabszolgaság fölösleges és igazságtalan, mint ahogy azok a kótyagos és ábrándos stoikusok hirdették, s éppígy természetellenes volna küzdeni az emberi gerjedelmek és élvezetek ellen is. Csak azt nem tudom, drága barátom, hogy miért tiszteltél meg eme magasröptű fejtegetéseiddel?

- Azért, drága barátom, mert a filozófiai meggondolásokon túl bőségesen megvan rá a lehetőség, hogy a rabszolga mindent kifecseljen, amit előző gazdájánál hallott vagy tapasztalt, s így nem lehetetlen, hogy ez a Chrysomallo nevű hetéra is elmond Jucundusnak mindent, amit Hermeiasból és Ablaviusból hallott, s mindent, amit róluk tud, s minden egyebet, amit a valósághoz hozzáképzelt; és ha mi résen vagyunk, hamarosan nyakát szeghetjük Ablaviusnak. Feltéve természetesen, hogy mindezeket a fecsegéseket nem maga Jucundus akarja értékesíteni.

- Ismét bölcsen és logikusan beszéltél, barátom, s igazad van, hogy résen kell lennünk. Ám ugyancsak bölcsen tudod, hogy ha bárminemű besúgás alapján vallatóra fogják ama másik rabszolgányt, Aurelia Thamart: ha másképp nem, hát kínvallatás árán olyan vallomásokat csikarhatnak ki belőle, amelyeknek alapján valamennyiünkbe belefojthatják a szuszt... Ennél-

fogva úgy vélem, nem tanácsos túlságosan beleártanunk magunkat ennek a szennyes Ablaviusnak az ügyeibe.

- Helyesen tetted, Volusianusom, hogy mérsékletre intettél. Valóban, Constantinus urunkat majdnem egy hétig lenyűgözte ez a lány, tudod, ez a Thamar. A kínpadon ellene vallhatna, s minden szava vád volna ellenünk is. Nem volna helyes eladni ezt a lányt? Mégpedig sürgősen és főleg külföldre, például Perzsiába?

- Úgy van - helyeselt a tábornok -, holnap beszélek Corfulenusszal.

- S most jut az eszembe: nem volna leghelyesebb elküldeni Constantinushoz? Sandario bármikor elvihetné a Selene fedélzetén, senki nem tudja meg. A nobilissimus talán meg is örülne a lánynak!

- Ha ugyan nincs egyéb gondja, vagy nem talált másik, ugyanilyen isteni nőt Galliában - jegyezte meg Volusianus mosolyogva.

- Az se baj - mondta, rá Lactantius -, ha egyszer Galliában van, nyugodtan alhatunk. Hogy vele mi történik, az már az ő dolga.

Másnap Marius és Vecasius a nobilissimus szobájában dolgozott; a nap melegen süttött, Vecasius friss volt és jókedvű, Marius kissé bágyadt az elmúlt, ki tudja hányadik, forró éjszaka után, s hólében hűtött lampsakosival üdítette magát. Thamar még félig aléltan szundikált a nobilissimus hálósobájában a túlságosan éber éjszaka izgalmainak és kielégüléseinek boldog bágyadtságában.

- Hallottad-e, Marius - szólalt meg Vecasius az iratok rendezgetése közben -, hogy Ablavius lassankint eladogatja véres örökségét? A rabszolgák felét máris eladta.

- Kit érdekel, hogy ez a csirkefogó mivel és hogyan üzérkedik? Egyszer államtitkokat ad el, máskor rabszolgákat. Mindegy neki, hogy mit árul. Jellemtelen bitang.

- Majd érdekelne, ha tudnád, hogy Chrysomallót is eladta, a legszebb rabszolgalányt, akit valaha láttam. Jucundus vette meg. Kyprist, a másik csinos rabszolgalányt, magának tartotta meg a kémfőnök. Ez is jó nő.

- Egyik sem érdekel, gondolhatod. Láthatatlanban is fogadni mernék, hogy Thamar mind a kettőnél különb. Ezek közönséges hetérák! Ingyen se kellenének!

- Nekem se, de azért a hír érdekes. Hogy ez a disznó Hermeias milyen remek nőket filozofált össze magának!

- Vízet prédikált, és bort ivott: ez a filozófusok művészete. Megjárta, no! Elhibázott valamit.

- Azt, hogy nem előzte meg Ablaviust. Itt csak egy bölcsesség érvényes: aki bírja, marja. Ez vérre megy, barátom Marius!

- És pénzre, Vecasius. Szerencse, hogy nekünk nem kell részt vennünk ebben a halálos versenyfutásban!

- Én szívesen adnék vért - hiszen tudod, kiért -, de pénzt nem, sajnos, mert nincs! De utána megyek, mihelyt lehet! És ha sikerül, s az enyém lesz ő, akkor nincs több vágyam az életben!

- Ezt csak úgy képzeled. A nő csak addig jó, amíg új és friss. Látod, Constantinus is egyre-másra váltogatja a szeretőit, s bár a nobilissima úgynevezett felesége, és épp most jelentette be neki, hogy gyermeket vár tőle, ez egyáltalán nem akadályozta meg urunkat abban, hogy azonnal le ne arassa Thamar, mihelyt az úrnője kitette a lábát. Ilyenek a férfiak, ez a természetes.

- Mondd inkább így: „ilyen Constantinus”, vagy így: „vannak ilyen férfiak”! Mert ne feledd, Marius, én daciai vagyok, az égbe nyúló havasok és a zordon tölgyóriások fia, kemény parasztfajta! Ezeknek a nehéz munkában és vad viharokban edzett férfiaknak a szava esküvés, a szerelme szentség: egy asszonyuk van életük fogytáig.

- Látod, Vecasius, ez szép és hősi magatartás: Livius történelmében vannak ilyen férfiak és asszonyok, de ez ma már idejét múlt maradiság. A nő nem olyan, mint a családi bútor, hogy minél régibb, annál értékesebb, hanem olyan, mint a hárfa: ha mindig ugyanaz a művész játszik rajta, a dallamai elavulnak, a művész elfásul, s a hárfa előbb-utóbb elnémul. A hárfa-nak mindig új művészre van szüksége, hogy felpezsdítse a lomha, megereszkedett régi húrokat, s új melódiákat csaljon ki belőlük, és minden igazi művész valósággal önmagát múlja felül, ha mindig új meg új, friss és rugalmas hangszert kap a kezébe.

- Marius, ezzel a költői, ám hazug hasonlattal puhítottad meg a zsidó lányt? Csakhogy engem nem győztél meg vele. Én merem állítani, hogy az az igazi művész, aki ugyanabból a hangszerből is mindig új és mindig zengőbb harmóniákat tud kicsalogatni.

- Egy vén hárfából igen, de egy vénasszonyból? - kacagott fel Marius.

- Jó, jó. Elhiszem, hogy a műveletlen zsidó lányt megszédítetted ezzel a színes szofizmával, de én már csak kitartok az én egyetlen asszonyom mellett.

- Aki még nem is a tied - ingerkedett Marius. - No mindegy, csak azt akarom még mondani, hogy én nem is szédítettem Thamart, csak vigasztaltam.

- Sőt megvigasztalta - csipkedte most Vecasius.

- Meg én, csak az a baj, hogy ez a lány túlságosan szereti a zenét, én pedig, akárcsak Constantinus urunk, nem szeretek örökké ugyanazon a hangszeren játszani.

- Pedig eléggé új, friss és rugalmas a hangszer - csúfolódott Vecasius, és újabb iratot emelt ki a szekrényből; kigöngyölytette a pergamentekercset, és olvasni kezdte. Mikor végigolvasta, elnevette magát.

- Mit nevelsz? - kíváncsiskodott Marius. - Humor is van a hivatalos iratokban?

- Nem humor ez, barátom, csak azért nevetek, mert most tudtam meg, mért bízta ránk a nobilestimus oly szigorú paranccsal az irattára átvizsgálását és jegyzékbe foglalását!

- Vajon miért?

- Ezért az egyetlen okiratért. Olvasd.

Odanyújtotta a tekercset, Marius olvasta, arca egyre jobban elkomorult:

- Mi ez? - szólalt meg.

- Hát csak megismered, mint jogvégzett ember! Manumissio! Constantinusunk felszabadította a zsidó lányt a rabszolgasorból. Tehát máris szabad nő: mehet, ahová akar.

- És élhet, ahogy tud, mi?

- Nono, olvasd el csak az okirat záradékát.

- „...és nevezett rabszolgálynak, aki ezentúl az Aurelia Claudia Thamar nevet köteles viselni, különös elismerésem jeléül százezer denariust adományozok: ezt az összeget Jucundus bankárnál elhelyezett letétekből jelen okirat felmutatása után bármikor felveheti” - olvasta Marius, s mikor a végére ért, az asztalra csapott.

- Mi az, Marius? Dühös vagy? Félsz, hogy faképnél hagy a gazdag nő?

- Őszintén szólván ettől is félek, hiszen még jó darabig szeretnék muzsikálni vele, mert Polluxra! remek hárfa, de sokkal jobban félek attól, hogy ha rákerül a sor, hogyan és mivel adjak majd kifejezést „különös elismerésemnek”? A százezer denariusszal Constantinus letaglózt minden utódját.

- Ennek a gazdag nőnek már nem kell pénz. Írj verseket neki és róla, afféle huncutságokat, mint ez a hárfa-butaság: az ilyesmi tetszik a nőknek.

- Mondasz valamit: ez a lány szereti a verset. Ha egy kicsit elbódul a szeretkezés szédületében, mindig furcsa éneket dúdol, átszellemülten, csak épp egy szót sem értek az egészből.

- Okvetlenül meg is kell érteni a verset? Nem elegendő hallani? Kellenek szavak is a ritmushoz, a zenéhez, a dallamhoz? Én magyarázom ezt neked, a hárfaművésznek?

- Mikor mondjuk meg neki, hogy szabad? Eh, essünk túl rajta, hadd lássuk, mit határoz. Azért... tudod mit? Halasszuk inkább holnapra, hadd legyen még a mai éjszaka az enyém.

- Nem eszik ezt olyan melegen, Marius barátom. Ma mindenekelőtt beszélünk Corfulenusszal, aztán Volusianusszal, hiszen ő a gazdánk legfőbb megbízottja, majd ő dönti el, mikor közöljük a lánnyal a nagy hírt, itt maradhat-e, távoznia kell-e, s ha igen, hová, mi legyen a rengeteg pénzével, hiszen egészen tapasztalatlan és gyámoltalan, végül pedig jól megfontolandó, hogy egyáltalán nyilvánosságra hozzuk-e Constantinusnak ezt az intézkedését, hiszen ha a gyűlölködő Galeriusnak a fülébe jut, meg is semmisítheti a manumissiót, és ha kedve tartja, meg is öletheti a lányt.

- Rettentő okos ember vagy te, Vecasius - lelkendezett Marius. - Várjuk meg a holnapot, vagy akár a holnapután is, csak ne legyen semmi bántódása szegénykének. Inkább maradjon még egy darabig rabszolga, mintsem hogy a zsarnok benyálazza vagy elpusztítsa ezt a szépséget!

Így történt, hogy harmadnap Volusianus elnökletével meghányták-vetették a nehéz kérdést. A tábornok javaslatára úgy döntöttek, hogy Marius másnap közli az eseményt Thamarral, s megtudakolja: maradni vagy távozni akar-e, s hogyan rendelkezik a vagyonáról. Egyúttal Volusianus megbízásából közli vele, hogy felszabadulását is, vagyonát is titokban tartják, akár marad, akár elmegy, és hogy ameddig kedve tartja, itt maradhat a villában.

És Aurelia Claudia Thamar maradt.

7

Ha a hosszú úton csak Talio százados lett volna Constantinus útitársa, akkor sem lett volna unalmas az utazás. Talio eleget tanult ahhoz, hogy elbeszélgethessen a nobilissimusszal, aki szintén nem ette kanállal a tudományt, és talán éppen azért igen szűken mérte a szót: így hát jól elbeszélgettek az utazókocsiban, azaz hogy inkább Talio beszélt, Constantinus csak néha-néha vetett oda egy-egy szót. A pihenőkön meg a postaállomásokon elevenebbé vált a társalgás, mert ilyenkor Constantinus a kísérő század tisztjeit is meghívta asztalához.

Ez a kísérő század bámulatos haditerv szerint működött; először is nem száz emberből állt, hanem háromezrétből, megfelelő poggyászkocsi kísérettel: lehetett összesen vagy négyszáz fegyveres. De azért csak századnak nevezték, bár ennek a furcsa centuriának nem centurio volt a parancsnoka, hanem tribunus, vagyis zászlóaljparancsnok-törzstiszt. Nem is haladt ez a kis sereg harci menetben, hanem szakaszokra oszlott, s az országutakat szegélyező erdős hegyek lankáin menetelt, éber figyelemmel, minden pillanatban ugrásra készen.

Constantinus utazókocsija az országúton vágatott, előtte-utána poggyászkocsik, kétoldalán egy-egy lovas kürtös; ezek veszély esetén azonnal riasztották a tisztet távolban ügöző védőszakaszokat. A Haemus hírhedt rablóbandáinak kitűnő volt a felderítő szolgálata, úgyhogy a rablóvezérek óvakodtak megtámadni ezt az erős karavánt. Így egészen Viminaciumig minden baj nélkül eljutottak; Sandario tábornok, illetőleg a kísérő törzstiszt parancsára minden posta-állomás a legnagyobb előzékenységgel fogadta és bocsátotta útjára Constantinust.

Április közepe felé járhatott az idő, szeszélyes és bizonytalan tavaszi időjárás kísérte őket útjukon. Itt Moesiában, különösen itt az északi részében, Dardaniában, mindig komor és fenyegető volt az időjárás; mintha a vastag fekete felhők megfojtották volna a napot, és mintha a zord hegyek minden pillanatban ráomolhattak volna a szegény kis dardán parasz-
tokra. Szüntelenül szorongó bizonytalanságban éltek, és egyetlen rettegés volt az életük, hogy éhen ne haljanak.

Legelőjük bőven volt a hegyek lankáin, birkáik meghíztak a kövér fűvön, úgyhogy tejen, sajton, füstölt birkahúson éltek. A birkák hosszú, fürtös, sűrű, rugalmas gyapjából szőtték ruháikat és pokrócaikat, s mivel a párás levegőn rengeteg és különösen finom gyapjút termeltek a birkák, a dardánok nemcsak a maguk szükségletét tudták fedezni belőle, hanem nagyon sokat szállítottak a naissusi piacra is, ahol száyszámra fordultak meg nyugati és keleti kereskedők, s jó pénzért megvették a gyapjút, éppúgy, mint a nagyon ízletes dardán sajtot.

Így éldegéltek ezek a kis dardán parasztok, s már talán el is felejtették, hogy országukban termett valaha egész Moesia legzamatosabb körtéje, s hogy nevük éppen a darde szóból származik, ami körtét és körtefát jelent. Ma már idesorultak a napsütötte dombokról a haragos hegyek közé, és az egykori híres körtékre csak az őserdők egy-egy vadkörtefája emlékeztette őket.

Az utasok a kocsi bőrsátrának oldalsó ablaknyílásain át érdeklődéssel szemlélték az ünne-
pélyes és heroikus tájat: a meztelen sziklacsúcsokat, alattuk a sűrű fekete erdőket, a százados tölgyóriásokat és lent a lankákon a buja zöld legelőket s rajtuk a békésen legelésző birkanyájak fehér foltjait. A tágas völgyben a Margus fekete vize torlott helykén-hangosan, imitt-amott szemükbe tűntek a földbe vájt, trágyával fedett odúk: ezekben laktak a pásztorok családtagjai; ők maguk fent a cserényben éjszakáztak a birkák békés társaságában. Idelent, a völgy lankáin feltűnt az utasoknak néhány keskeny földcsík, csupa kövekkel alátámasztott terasz, amelyeknek sovány földjében babot szeretett volna termesztetni egy-egy parasztpásztor; néha sikerült a kétségbeesett kísérlet, néha nem; az is megesett, hogy a felhőszakadás nemegyszer az egész földet, babostul-kövestül lesodorta a Margus vizébe. A pásztorok végül is abbahagyták ezt a meddő kísérletezést; beérték a gyapjúból szerzett jövedelemmel: jó pénzt kerestek, de nemigen melegedhetett meg náluk, mindjárt ott Naissusban sót, edényt, szer-
számot vásároltak érte.

- Látod, uram - szólalt meg Talio, s rámutatott egy átmenti dardán odúra -, ilyen palotában születtek a mi mostani császáraink, szentséges atyád kivételével!

- És mi a baj ebben? - kérdezte Constantinus. - Nem az odú a lényeges, hanem az, hogy ki született benne!

- Igen, uram, de hogyan tisztelhet a nép olyan embert, aki napszámosból vagy birkapásztorból cseperedett császárrá?

- Ilyen ember még nem volt. Régen, tudod, Cincinnatust az eke mellől hívták kormányra, csakhogy ő arisztokrata volt, korához képest művelt ember, és különben is ez az egész ekeügy gyanús nekem. Monda ez, Talio! Ellenben valóság, hogy parasztokból és napszámosokból császár lett, de nem úgy, ahogy te mondod! Annak a parasztnak vagy birkapásztornak előbb

nagyon sokat kellett tanulnia, legalábbis a katonai tudományokban ki kellett tűnnie, hogy kiváló katona, tábornok, hadvezér legyen belőle.

- Azért mégis nehéz tisztelni egy birkapásztort!

- Mondom neked, Talio, hogy ha becsületes és tehetséges ember viseli a bíort, akkor már nem birkapásztor! És tudhatod, hiszen tanultál történelmet, hogy az előkelő származású császárok közt éppen elég olyan volt, akit bízást „birkapásztornak” lehetett tartani.

- Igaz, uram. De most az a baj, hogy nemcsak tehetséges, hanem tehetségtelen, sőt buta birkapásztorok is uralomra kerültek. Hidd el, nobilissimus, ez a baj.

- Nincs igazad, Talio. Nem az a baj, hogy parasztcászárok vannak, hanem az, hogy négy császár van! Akár paraszt, akár birkapásztor, mindegy: csak egymaga legyen császár, ha tehetséges; a legarisztokratább és legműveltebb császárból is sok négy! A sokfejűség a baj, nem a származás! Mit szólnál hozzá, ha egy századnak négy parancsnoka volna? Mi?

- Belátom, uram, végzetes volna. Nem lehetne harcolni. Egy parancsnok kell!

- És egy császár! Ez éppúgy érdeke a birodalomnak, mint az egy parancsnok a századnak.

Constantinusnak már-már kedve volt megmagyarázni hű katonájának, hogy neki éppen ez a célja, amikor egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy hirtelen besötétedett. Még annyit láttak, hogy a pásztorok a hegyoldalon a juhászkutyák buzgó csaholása közben nagy ügyel-bajjal cserénybe terelik a birkákat, aztán egyszerre csak kitört az égiháború: sűrűn cikáztak a villámok a vadul vágató felhőkből, a sziklafalak százszorosán visszhangoztak a mennydörgés robajait, a lovak megriadtak; nekieredtek, és már szinte száguldottak az országúton. Az erdőben ügető lovasszakaszok is lehúzódtak a folyópartra, a kocsikaraván mellé szegődtek és vágattak, eszeveszetten, hogy minél előbb fedél alá kerüljenek. Csattogott, üvöltött, tombolt az orkán, mintha titánok bömböltek volna az elemek csatájában. A fülsiketítő égzengésben Constantinus odahajolt Talióhoz, és harsányan elkiáltotta magát - bár a százados csak éppen hogy meghallotta:

- Az imént hallottam a hodometer századik golyójának koppanását: öt perc múlva Turres faluban vagyunk!

Mintha a vihar is megtorpant volna Constantinus nyugalmatól és hidegvérétől: a félelmetes bömbölés alábbhagyott, és egyszerre csak lezúdult a zápor: a kövér esőcseppek keményen kopogtak a kocsi bőrfedelén, de nem sokáig verhették a kocsikat, lovakat és katonákat, mert öt perc múlva csakugyan fedél alatt volt az egész karaván Turres falu parasztházaiban, fészeireiben és istállóiban. A zápor szakadt, mintha dézsából öntötték volna, a Margus zúgott, mint megvadult alvilági halálfolyam: Constantinus és Talio már egy dardán paraszt vályogviskójában hallgatta a vihar veszett tombolását.

Odakint ömlött az eső, a hegyoldalból valóságos vízesések zúdultak le a Margusba; a máskor is ficáncoló folyó most megbokrosodott, elöntötte a pásztorok földbe vájt odúit, kidöntötte az egyik cserény palánkját, a szerencsétlen birkák egymáshoz nyomakodtak, összezsúfolódtak: a szörgomolyagból hol itt, hol ott hangzott fel bánatos bégetés minduntalan.

Sem a paraszt, sem a felesége nem tudott latinul, de nem is volt szükség sok beszédre: egy-egy szelet dardán sajtot tettek a vendégek elé, cseréptányéron, az asszony friss forrásvizet hozott be csecses korsóban, megmutatta a kenyérüket is; durván morzsolt árpalisztból és fakéregreszelékből sütötték; fekete volt, mint a föld s jócskán szalonnás és ragacos. A két vendég csak az ízletes és csípős sajtból evett néhány falatot; nem voltak éhesek, inkább bort

kívántak, de hogy találják meg ebben a zuhogó záporban éppen az amforákkal megrakott poggyászkocsit?

Egyetlen kis mécses pislogott a sötét szobácskában, úgyhogy mikor földig érő csuklyás köpenyben belépett a zászlóaljparancsnok egy legionárius kíséretében, alig ismertek rá. A katona karcsú congiust hozott a köpenye alatt.

- Egy kis lampsakosit - szólalt meg a parancsnok.

- Köszönöm, ezredes - fordult felé Constantinus. - Jó lesz lélekmelegítőnek ebben a pocsék vízözönben. Talio, keríts bögréket!

Szerencsére a katona, aki a congiust hozta, tudott dardánul, s így hamarosan élénk társalgás indult. Constantinus nem szerette a bort, most is csak néhány kortyot ivott, Talio megivott vagy három pohárral, s aztán megkínálták a parasztot és feleségét is: ezek még életükben nem ittak ilyen tüzes bort - legfeljebb holmi lőrét a naissusi kocsmában gyapjúvásár idején -, és most hát neki tüzesedett az arcuk, és megeredt a beszédjük; kézzel-lábbal hadonásztak, de csak a katona értette, az pedig csak legyintett, s mikor Constantinus megkérdezte, hogy mit mondanak, csak egy szóval felelt:

- Butaságokat.

- Meg akarom jutalmazni őket a vendéglátásért - mondta Constantinus -, kérdezd meg, mit kívánnának.

A tolmács kérdésére a paraszt és a felesége szinte egyszerre válaszolt:

- Egy cseresznyefát.

A rómaiak összenéztek, elmosolyodtak.

- Miért éppen cseresznyefát? - kérdezte Constantinus.

- Mert azon rengeteg finom bogyó terem, és nagyon sok pénzt kapni érte.

- Nem kívántok inkább öszvért, lovat vagy tehenet? Akármelyik többet ér, mint egy cseresznyefa. Legtöbbet ér a tehén: a tejet, vaját, túrót is jó pénzen lehet eladni. Nem akartok inkább tehenet?

- Nem, uram - felelte a paraszt.

- De hát mért éppen cseresznyefát?

- Azért, uram - mondta a paraszt mély meggyőződéssel -, mert annak nem kell zab meg árpa meg széna!

Constantinus néhány kérdés után megtudta, hogy a paraszt is, a felesége is rabszolga a Turrestől Naissusig húzódó császári birtokon: fát hordanak az erdőből, nyírják a birkákat, tisztogatják és osztályozzák a gyapjút. Minden vagyonuk két birka. A császári birtok Constantinus öszentségéé volt, ez is kiderült. Constantinus mindenképpen meg akarta jutalmazni ezeket a földhözragadt nyomorultakat, tehát a tolmács útján közölte velük:

- Én Constantius császár fia vagyok, s azzal akarlak megjutalmazni, hogy felszabadítalak benneteket. Örültök?

A parasztházaspár térdre esett. Összetett kézzel könyörögtek:

- Szentséges nagyúr, hagyj minket itt békecsésben! Áldjon meg az a nagyhatalmú Bendis istennő, ne szabadíts fel! Most legalább fedél van a fejünk fölött: itt ez a viskó, mert ez is a császáré! Van két birkánk, kapunk árpalisztet meg kását, ősszel, mikor megcsípte a dér, annyi

vadkörtét szedhetünk az erdőben, amennyit akarunk, s megkapjuk évente a gyapjú tunikát és a köpenyt is! Nagyúr, ha felszabadítasz bennünket, világgá mehetünk: se viskónk, se birkánk, se kenyérünk, se ruhánk! Éhen halunk, nagyuram! Hagyj meg minket itt a biztos szegénységben, mert hogy is éljen meg a szegény gazdag nélkül? Mihez fogjunk mi, elhagyatotton és árván, a nagyvilágban? Ne szabadíts fel minket, nagyúr, könyörülj meg rajtunk!

- Ilyet se hallottam még életemben! - kacagott föl az ezredes.

- Állatok! - fortyant föl Talio. - Tudják is ezek, mit ér a szabadság?!

A viharfellegek fölszakadoztak, a zápor kitombolta magát, már csak csöndesen szemerkélt az eső. A vendégek szedelődzködtek, a parasztházaspár a sarokba húzódott, és reszketve várta a nagyúr szavát. Constantinus megvetően végigmérte őket, és csöndesen csak ennyit mondott:

- Aki nem akarja a szabadságot, nem is érdemli meg! Gyerünk!

A paraszt boldog volt, hogy megszabadult a felszabadító nagyúrtól, aki minden különösebb ok nélkül ki akarta mozdítani békés állati életének langyos és szennyes, ám megszokott posványából.

A karaván megindult, és a permetező esőben lassacskán kijutott a Margus völgyéből, átvágott egy kis mellékfolyó köhídján, s alig egy óra alatt elérte Mediana falut, amely voltaképpen már Naissus külvárosa volt; innen kezdve egyfolytában házak közt húzódott az országút, a forgalom egyre jobban sűrűsödött, nemegyszer meg is állt a torlódás miatt. Ha Constantinusnak nem lett volna katonatérképe, akkor is tudta volna, hogy karavánjuk legföljebb negyedóra múlva beér Naissusba, Felső-Moesia nagy városába.

Nagy és jelentős katonai és kereskedelmi gócpont volt Naissus: a városon haladt át a Byzantionból, Thessalonikéből és Lissusból a Danubiushoz vezető három hadi és kereskedelmi út. Mikor a nobilissimus utazókocsija megérkezett a város fórumára, a nagy forgalomban csak nehezen bírt bejutni az „Elefánt”-hoz címzett fogadó kapuján. Ez volt a dardaniai főváros legnagyobb fogadója, tágas udvarral, amelyen fedett állás volt a kocsiknak, elférhetett ott akár száz kocsi is. Az utazókocsik és a szekerek szakadatlanul áramlottak ki a forumra, be a fogadó udvarára: a patkócsattogás, az ostorpattogás, a kurjongatás, káromkodás, harsány ordítás nem szünetelt egy pillanatra sem. Nem lehetett ilyen tomboló zsvaj abban a híres csatában sem, amelyben Marcus Aurelius Flavius Claudius Gothicus császár éppen itt, Naissus mellett úgy tönkrement a Danubius alsó folyása felől nagy erővel bezúduló gótokat, hogy ötvenezer barbár harcos maradt holtan a csatatéren.

Emlékoszlop hirdette Naissus forumán a harminchét évvel ezelőtt kivívott dicső győzelmet. A márványoszlop aranybetűi magasztalták a nagyszerű császárt, Claudius Gothicust, aki nemcsak a birodalom kormányzásában tett bizonyosságot kiváló rátermettségéről: kivételes hadvezéri tehetségével valósággal a végső pusztulástól mentette meg a birodalmat. Constantinus már gyermekkorában hallott erről a sorsdöntő győzelemről, mégpedig apjától, Constantiustól, aki mellel mindig megemléltette azt is, hogy az ő családjuk egyenes ágon a dicső Claudius Gothicustól származik. Constantinus persze idejében megtudta, hogy nagyapja Eutropius, „a moesia” húszezer hektár föld tulajdonosa volt - birtoka Turrestől Vilminaciumig húzódott -, és sem neki, sem nagyanyjának, Claudianak, semmi köze sincs Claudius Gothicushoz. De azért ő is, akárcsak apja, szemet hunyt az udvari hízelgők és a talpnyaló ünnepi szónokok hízelkedéseinek, akik a család császári eredetét harsonázták.

Az „Elefánt” nemcsak itt, a barbár tengerben, hanem akár Itáliában is számottevő, sőt előkelő fogadó lett volna. Emeletes épületében nemcsak éppen szobák voltak, hanem lakosztályok, központi fűtéses fürdőszobák, sőt előkelő vendégek lakomái számára tricliniumok is. A

tulajdonos, a hosszú szakállú vénséges vén Biton nem tudta ugyan, hogy ki lehet ez az idegen, aki ennyi poggyászkocsi kíséretében érkezett, de látta, hogy tábornok, tehát a legszebb lakosztályban helyezte el: triclinium és fürdőszoba is tartozott a kétszobás szálláshoz.

Constantinus mindössze két napot akart a városban tölteni, hogy jól körülnézzen, bejárja az utcákat, tereket, templomokat, házakat, kerteket, ligeteket és közeli erdőket, amelyekhez gyermekkorának derűs és borús emlékei kapcsolódtak. Hiszen itt született Naissusban, sőt éppen ebben az előkelő fogadóban, ahol most megszállt; úgy mondták neki, s úgy emlékezett rá, hogy születésekor anyja, Helena volt a fogadó tulajdonosa és hogy apja is sűrűn hazajárt ide, amikor csak háborús gondjai megengedték. Constantius diadalmasan harcolt a barbárok ellen, és Diocletianus azzal jutalmazta értékes szolgálatát, hogy kinevezte Caesarnak, Maximianus Augustus mellé, egyúttal azonban arra kényszerítette, hogy elbocsássa Helenát, s feleségül vegye Maximianus leányát, Theodorát. Kényszerházasság volt ez, Constantius csak Helenát szerette, Treviri közvetlen közelében szép villát építtetett neki, udvartartást rendelt mellé: az udvari emberek kötelesek voltak megadni neki a császárnékat megillető Augusta címet.

Holott... holott Constantinus nagyon jól tudta most már, hogy a törvény értelmében anyja concubina volt, vagyis törvénytelen feleség, ágyas, tehát nemcsak az Augusta cím nem illette meg, hanem vele együtt fia is törvénytelennek számított, és a diocletianusi rend értelmében Constantiusnak csak Theodorától származó fiai tarthattak igényt az utódlásra.

De Constantinus tudta - mert így akarta -, hogy mégiscsak ő lesz az örökös, és ha az a magasságos Helios megsegíti, mert ezt is így akarta - az egész római birodalomnak egyetlen ura.

Szívesen elmondta volna ezt a tervét a hűséges Taliónak, ha a vihar bömbölése belé nem fojtja a szót. Nem beszélhetett, és ez rendjén is volt így, mert ha felfedi elhatározását, Talio ugyanazt felelte volna rá, amit Corfulenus vagy Volusianus, vagy Sandario, s a többi hű híve felelte volna: „Uram, ezt mindnyájan tudjuk, hiszen mi is úgy akarjuk!”

Nemhiába esett Naissus a dalmáciai, moesia és thraciai főutak gócpontjába, ide minden hír gyorsabban elért, mint akár Britanniába, akár Egyiptomba, akár Pannoniába, úgy hogy Naissusban mindent hamarabb megtudtak, mint Nikomedeiában vagy Alexandriában. Hogy a kereskedők, katonák, futárok, vándorfilozófusok néha tódítottak is a valóságon, vagy pletykákat hoztak hírek helyett: oda se neki! Naissusban mindenki mindent tudott, sőt még annál is többet. Így esett, hogy néhány óra múlva a vén Biton már tudta, hogy a tábornok senki más, mint Constantius ösztöngének és Helenának, a hírhedt hetérának a fia.

Este személyesen szolgálta fel a vacsorát Constantinusnak és segédtisztjének a lakosztály tricliniumában. Mikor vacsora után a nagyúr meghívta asztalához a tiszteletre méltó öreget egy pohár borra, Biton már pontosan tudta, hogyan kell viselkednie, mit kell felelnie, ha kérdezik. Éppen ezért szokásától eltérően és bölcs óvatossággal nem is ajánlott fel vendégeinek egy-egy csinos hetérát éjszakára, pedig legalább nyolc, kivételesen csinos leánykát tartott a vendégek szórakoztatására, mert méltán nagyhírű fogadójában ez is hozzátartozott a teljes ellátáshoz.

- Öreg Biton - fordult hozzá Constantinus az első pohár bor után -, tudod-e, ki vagyok én?

- Uram, huszonöt évvel ezelőtt vettem meg ezt a fogadót s azóta, Hercules engem úgy segéljen! egyetlen vendégemtől sem kértem számon, hogy ki fia-borja. A vendég jön, fizet, megy. A többi nem az én gondom! Látom, hogy tábornok vagy, a kísérőd százados, semmi közöm a nevetekhez! S hátha nem is mondanátok meg? S ha tudnám, mit érnék vele? Uram, a magamfajta üzletember csak úgy boldogulhat, ha tud hallgatni, s főképpen ha nem kíváncsiskodik.

- Nos, akkor engedd meg, tiszteletre méltó Biton, hogy én kíváncsiskodjam. Kitől vetted a fogadót annak idején? Emlékszel rá?

- Hogyne emlékezném, uram! Azt az úrasszonyt, aki egyszer látta, többé sohasem felejtheti el.

- Miféle úrasszonyról beszélsz, Biton?

- Arról a Helena nevű úrasszonyról, akitől a fogadót vettem. Nem tudom, ki volt a férje; ha jól emlékszem, az is tábornok volt, mint te, uram. Itt laktak, éppen ebben a lakosztályban, ahol most beszélgetünk. S azért mondtam, hogy ezt az úrasszonyt senki sem felejtheti el, aki egyszer látta, mert olyan gyönyörű volt, olyan elképesztően szép, hogy még most is reszketek a gyönyörűségtől, ha rágondolok. Szinte látom tökéletes venusi termetét, keskeny arcának szabályos vonásait, vékony és málnapiros ajkait, göndör haját, mandulametszésű szemét, szép magas homlokára boruló szőke haját, s mindenekfelett kihívó hamvas kebleit...

- Honnan tudod, öreg, hogy hamvas?

- Onnan, uram, hogy nem szégyellte a szépségét. Láttam. De meg kell mondanom: jaj lett volna annak, aki szennyes szándékkal közeledni merészelt volna hozzá!

- Tőle vetted a fogadót? Hogyan? Miért adta el?

- Nem tudom, uram. Csak annyit tudok, hogy egyszer fölkeresett itt a medianiai birtokomon Sibbeus, az ingatlanügynök, és megkérdezte, nem volna-e kedvem megvásárolni az „Elefánt”-ot? Mért ne? - gondoltam magamban. Jókora földem, szőlőm, gyümölcsösöm annyit jövedelmezett - bár csak kétszáz rabszolgám dolgozott -, hogy a pénzem garmadában hevert a Chremes bankjában. Mért ne legyen fogadóm is? - gondoltam magamban, hiszen az ilyen üzlet jóval többet hoz, mint a föld, az „Elefánt” meg éppenséggel aranybánya! Egyszer itthon volt az ura, megalkudtunk, megvettem, kifizettem. A kisgyerekük, lehetett vagy négyéves, folyton ott ugrándozott körülöttünk, majdnem kiverte egyszer a stílust a kezemből. Mindegy, kedves kisfiú volt; szép, mint az anyja, izmos, mint az apja. Azóta se láttam, sem őt, sem apját, vagy gyönyörű szép anyját. Elköltöztek innen, s évek múlva egy átutazó római kereskedőtől hallottam, hogy Helena úrasszony palotát és birtokot vásárolt Rómában. Én mindenestre szívesen emlékszem rá, nemcsak a mesebeli szépsége miatt, hanem azért is, hogy éppen nekem adta el a fogadóját; ez az öreg „Elefánt” azóta annyi aranyat fiadzott, hogy ma már ötszáz rabszolgám van, s ezekből száz dolgozik itt a fogadóban. Ezért mondom: akárhol jár Helena asszony, áldott legyen!

Későre járt már az idő, mikor az öreg tisztelettel elköszönt, és sűrű hajlongások közben távozott. Lent a földszinten, az ő magántriclíniumában, türelmetlenül várta már fiatal barátja, Condonius, a gazdag és mulatós disznókereskedő. A fogadó elnyugodott, a vendégek lefeküdtek, megszűnt a jövés-menés, a földszinti vendéglőt is bezárták, Condonius egy kancsó forralt bor mellett szórakozott az egyik csinos leánykával, Aretével, aki ma éjjel történetesen szabad volt, legnagyobb öröme az ifjú és heves vérű kereskedőnek. Mikor Biton belépett, az ifjú pár szétrebbent, az öreg - aki mindössze ötvenkilenc éves volt, tehát nem is olyan „öreg” - elnevette magát:

- Hagyjátok abba, gyerekek, mert Polluxra! mindjárt nekem is kedvem kerekedik egy kis csintalankodásra!

Areté csengő kacagása felelt rá:

- Édes gazdám, tudom, hogy állod a versenyt ezekkel a legénykékkal, hiszen ezek mindig úgy elhirtelenkedik a dolgot! Kitüntethetnél egy kis csintalankodással.

- Nono, édesem, mi viszont ne hamarkodjunk el semmit se! Nekem egy kis... hogy is mondjam... hangulat kell a pajzánkodáshoz. Adjatok egy pohár bort, jó? S addig is, amíg a hangulatom fölébred, és kellőképpen megelevenedik, hadd meséljek nektek valami nagyon érdekeset. Jó?

- Mesélj, Biton bácsi - mondta rá Condonius.

- Én majd közben figyelek, mikor elevenedik meg a hangulatod - csipogta a kis Areté.

- Hát ide hallgassatok - kezdte Biton. - Tudjátok-e, ki az az előkelő úr, aki az emeleti lakosztályt bérlí? Ugye, nem is sejtitek. Én megmondom: senki más, mint a nyugati császár, Constantius őszentsége fia! Megszökött Galerius őszentsége udvarából, mert veszélyben forgott az élete, legalábbis így hallottam a napokban ide érkezett bithyniai kereskedőktől. Ismertem négyéves korában, de láttam tizenhárom évvel ezelőtt is, amikor itt vonult át Diocletianus kíséretében, de persze nem ismert meg. Kérdezősködött, kitől és mikor vettem a fogadót, s mindjárt tudtam, hogy az anyjáról szeretne hallani valamit, lehetőleg csupa jót. Én persze beadtam neki a maszlagot; azt mondtam, hogy Helena nevű úrasszonytól vásároltam ezt az üzletet; gyönyörű nő volt, meséltem, nagyúr felesége, páratlanul erényes asszony, s mikor férjét nyugatra helyezte a császár - mert magasrangú katona volt -, az úrasszony mindenét eladta, s így jutottam én az „Elefánt”-hoz, eme duzzadó tőgyű fejestehénhez...

- És fejed is szorgalmasan, Biton bácsi - nevetett Condonius.

- Miért maszlagoltad meg a vendéget, édes gazdám? - kíváncsiskodott a lány.

- Azért, mert ismerem a dörgést, és minden vendégnek azt mondom, amit szeretne hallani. Mért kellemetlenkedjem kedves vendégeimnek, főképp ennek, akinek az apja császár? Egy üzletember sose mondjon igazat, ez a meggazdagodás titka.

- Mivel pedig minket nem akarsz megfőjni, Biton bácsi, nekünk megmondhatod az igazat - biztatta Condonius.

- De csak akkor, ha érdekes - kottyantotta közbe a lány.

- Persze, hogy érdekes - folytatta Biton. - Az igazság pedig nagyon egyszerű: Helena sohasem volt úrasszony és sohasem volt gyönyörű; a fogadó mindig az enyém volt, én építtettem, s nem huszonöt, hanem több mint harminc évvel ezelőtt, s mindennek a teteje az, hogy Helena, ennek a tábornoknak az anyja, az én üzleti alkalmazottam volt. Persze a kivételes lányok közé tartozott, akárcsak te, Areté: nem is igen mutogattam, és csak egy-egy nagyon gazdag és nagyon finom úriembernek ajánlottam; de ezek aztán súlyos aranyakkal fizettek a szórakozásért. Sőt az én szórakozásomat is ők fizették, mert a leányka éjjelente leginkább mégiscsak az én ágyamban csintalankodott.

- Ó, te huncut - kacarászott Areté. - Persze akkoriban könnyebben elevenedtél meg, mi?

- És te is elhirtelenkedted a dolgot, mi? - ingerkedett vele Condonius.

- Mi tűrés-tagadás - mosolyodott el az öreg -, akkoriban valóságos kakas voltam, és Helena éjjelenként nem is egyszer búgta a fülembe: „Te bős kakas! Te hős kakas!” Az első két esztendőmben a fogadóm cégére is kakas volt: „Vendégfogadó a hős kakashoz!” De annyit nevettek rajta az emberek, hogy kénytelen voltam a kakast elefánttá varázsolni!

Olyan mulatságosan tudott fecsegni az öreg, hogy egyre-másra nagyokat nevettek, sűrűn koccintottak és ittak, közben elropogtattak egy-egy mézes süteményt, s ilyenkor az ifjú disznókereskedő ujjai el-eltévedtek, és fürge táncot jártak Areté derekán és combjain.

- No ne disznólkodj, Condonius! Tiszteld a kort, hiszen mondtam, hogy ma éjjel én még külön is akarok mesélni Aretének. Furcsa, de túlságosan felpezsdített ez a Helena-émlék.

- Olyan gyönyörű volt ez a Helena? - kérdezte a lány.

- Ezt csak úgy mondtam a vendégemnek, de nektek, gyerekek, megmondom az igazat. Nem volt különös szépség, de első pillantásra azonnal lenyűgözte a férfiakat dús, aranyosan fénylő szőke haja. Sok szőke nő megfordult itt az üzletben a kezem alatt, de olyan, mint Helena, csak egy: ő volt a szőkeségek szőkesége. Ez volt a legfőbb varázsa; dús fonatokban tornyosult fején ez a hajrengeteg, de ha a szeretkezés előtt kibontotta, az aranyhullámok leomlottak derekán alul, és mint átlátszó finom fátyolszövet, úgy fedték sejtelmes-izgatón rózsaszín vállait, kacér kebleit és finom vonalú combjait. A másik varázseszköze volt remek testének sohasem emnyedő rugalmassága: olyan volt ez a test, mint a kifeszített íj. Én évekig élveztem ezt a tökéletes testet, ismertem minden porcikáját, és tudom, hogy az évek semmi kárt sem tettek benne: egyetlen izma meg nem lazult, bőre sehol nem petyhüdült, karjainak szorítása sem lankadt, lendülete nem lohadt. Sima szabályos arcára, magas homlokára, mandulaszemére is ez a rugalmasság árasztott szépséget. Mondtam is neki akkoriban: „Helena, nincs az arcodon semmi különös szépség, mégis te vagy a legremekebb nő a világon, mert a szépséged elpusztíthatatlan, a tested romolhatatlan. Honnan jöttél, te lány, hogy olyan vagy, mint akitől nevedet kaptad: »Selene, az örökfényű holdistennő?!«”

- Jó nő lehetett, hogy ma is úgy beszélsz róla, Biton bácsi, mint egy költő - jegyezte meg elismerően a fiatalember.

- És hát honnan jött ez a szőke csoda? - fitymálódott kissé féltékenyen és gúnyosan a szépséges Areté.

- Ezt ugyan ő maga sohasem mondta meg nekem, akármennyit faggattam, de nem azért fordult meg az én fogadómban mindenféle szemfüles ember, hogy meg ne tudjak mindent, amire kíváncsi vagyok. Hadd mondjam el hát, a csodálatos Helena hiteles és nagyon érdekes történetét.

...Egyik régi vendégemtől hallottam, már jó húsz esztendővel ezelőtt, hogy Valerius császár szerencsétlen végű perzsiai hadjárata idején az egyik hadsereget Flavius Valerius Constantius, a jelenlegi nyugati császár vezényelte. A fősereget megverték a perzsák, a császárt is elfogták, de Constantius a maga hadtestével megverte az egyik kikülönített perzsa sereget, rengeteg zsákmánnyal vonult Armenián át hazafelé, s közben tőle telhetőleg kifosztotta az útjába eső kisázsiai országokat. Mikor aztán Drepanonban, az Astakenos-öböl déli kikötőjében szemlét tartott a zsákmányon, főleg a hadifoglyokon, megakadt a szeme egy viruló fiatal lányon. Ez volt Helena.

...A százados, aki a hadifoglyokat jegyzékbe foglalta, közölte Constantiusszal, hogy a lányt, parasztszüleivel együtt, valamelyik Edessa-környéki faluban zsákmányolták. Szüleit mindjárt el is adták a hadsereg nyomában járó görög rabszolgakereskedőnek, s már igazán nem tudhatja, hová kerültek. A leányt is szívesen megvette volna a görög, alkudozott is rá makacsul, el is nevezte a csodálatos szőke hajáról holdistennőnek, s így lett Helena a neve, egyébként a barbár neve - ha jól emlékszem - Hatra volt. A százados bevallotta, hogy neki a lány csodálatos szőke haja tetszett meg, ezért nem adta el a görögnek, inkább megtartotta, hogy alkalomadtán Constantiusnak kedveskedjék vele. Íme, mondta, örül, hogy átnyújthatja a győzelmes vezérnek ezt a szűz virágszálat.

...Csakhogy a százados hazudott. A virágszál kezdettől fogva a szeretője volt, s oly görcsösen belécsimpaszkodott, hogy a fiatalember minél előbb el akarta adni, de csak itt Drepanonban akadt össze rabszolgakereskedőkkel; amikor azonban látta, hogy a fiatal vezér rajtafelejtette a

szemét a lányon, neki ajánlotta fel a ritka zsákmányt. Constantius boldogan vitte haza a rab-szolgalányt a szállására, az „Eros”-hoz címzett fogadóba, pompásan töltötte vele az éjszakát, s reggel bíborfonálból szőtt fátyolruhát és selyemköpenyt ajándékozott neki a „szűzi” nászéjszaka jutalmául.

...Constantius csinos fiatalember volt, de kissé félénk és tartózkodó, ennél fogva minden ügyes nőnek könnyű zsákmánya. Helena a századossal végigélvezett hat hónap alatt megtanult latinul, s igen kellemesen eltársalgott új gazdájával; a szemérmes természetű Constantius a szerelem és a szeretkezés egész szólamkincsét ettől a ravasz kis „szűzlánytól” tanulta meg. Egyébként is bájosnak és gyönyörűnek találta, s napról napra jobban belegabalyodott. Körülbelül másfél hónap múlva közölte a vezér, hogy a napokban hazaindul seregével. A leány kétségbeesetten könyörgött neki, hogy vigye magával, mert nem tud élni nélküle, de Constantius csak annyit ígért meg, hogy majd visszajön érte.

...Másnap reggel, a mámoros éjszaka után, Helena remegő révületben suttogta Constantius fülébe, hogy több mint másfélhónapos szerelmük gyümölcse már érik a szíve alatt: anyának érzi magát, sőt hajnali álmában látomása is volt: megjelent neki szemkápráztató ragyogásban, fején izzó sugárkoronával maga a napisten, Helios vagy más néven Apollo, s kinyilatkoztatta neki a jövődőt. „A fiú - mondta az isten -, aki szűzi nászodból születik, egykor a világ ura lesz!”

...Több sem kellett Constantiusnak: mérhetetlenül boldog volt. Természetes, hogy azonnal utazókocsit rendelt Helenának, kísérő katonaszakaszt rendelt mellé, és a századosnak, aki a szakasz parancsnoka lett, meghagyta, hogy úgy vigyázzon Helenára, mint a szeme fényére, kísérje el Naissusba, s addig is, amíg ő odaérkezik seregével, helyezze el a város legelőkelőbb fogadójában.

...A százados, a parancs értelmében, azonnal jelentkezett az „Eros” fogadóban, és mivel Constantius éppen a táborban volt, rögtön megragadta az alkalmat, s Helena egyáltalán nem tiltakozott ellene. Amíg Naissusba nem értek, minden útmenti fogadót és postaállomást fölszenteltek, és csak akkor szüntették az iramot, amikor megérkeztek az „Elefánt”-ba.

...Megérkezett Constantius is, de mivel csak néhány napot tölthetett a városban, elutazásakor az én gondjaimra bízta a nőt. Kecskére a káposztát. Hát én gondoztam is, meg is lehetett volna elégedve a gondviseléssel, de nemsokára észrevettem, hogy nem fér a bőrébe, hanem ha egyetlen szabad éjszakája vagy akár csak szabad órája is akadt, magánszorgalomból üzte a hetéramesterséget, holott nem szorult rá. De kellett neki, nem bírt magával. Rabszolgalány volt, rám bízta, s én igazán becsületesen vigyáztam rá, csak ritkán és kivételesen és csak súlyos aranyakért adtam bérbe, mégis folyton fickándozott. Egyszer rajtakaptam egy jóképű gladiátorral, még csak nem is mentegetődzött, éjjel pedig éppoly vadul tombolt és vonaglott az ágyamban, mintha csak most kezdene ráédasedni a szeretkezés zamataira. És soha semmi sem ártott meg neki; szeretkezhetett napokon és éjszakákon át, nem fáradt bele, nem lankadt el a teste, nem lett karikás a szeme; fáradhatatlan volt, s ami több: elpusztíthatatlan.

...Egyszer aztán megszületett a gyerek, és csakugyan fiú lett. Szép fiú volt, szép férfi lett belőle. Most épp harminckét éves. Megnézhetitek, főképpen te, Areté: odafent van az anyja egykori lakosztályában...

- Ne ízetlenkedj, édes gazdám - mosolyodott el a széplány -, hiszen megegyeztünk, hogy a mai éjszakám egészen a tiéd! Csak ne akarj kibújni a csintalankodás alól. Ma éjjel a Helenád akarok lenni, érted? Lássuk a medvét!

Jót nevettek a lány pattogó nyelvelésén, de Biton figyelmeztetőn fölemelte a mutatóját:

- Hadd fejezzem be a szűz Helena történetét, gyerekek. Mondom, megszületett a gyerek, lóhalálában iderohant Constantius; örömeiben fizetett, mint a köles; valóságos vagyont söpörtem be Helena gondozása fejében, a kamatokat is bőségesen megkaptam, magától a leányanyától jóelőre; aztán a boldog apa elvitte a fiát is, a rabszolgalányt is, fel is szabadította, amint hallom. Azóta se láttam, de nyugati vendégeimtől hallom, hogy az elmúlt harmincegynéhány év meg se látszik rajta. Polluxra, kemény nő! Hej, ha még egyszer az ágyamba kaphatnám!

- No csak ne legénykedj, Biton bácsi! - ingerkedett vele Condonius.

- De csak hadd legénykedjen - csattant rá Areté tréfásan-erélyesen. - Condonius, te hazamehetsz - vezényelte -, mi pedig gyerünk, édes gazdám, Helenát játszani...

Negyedóra múlva elcsöndesedett az „Elefánt”, csak Biton szobájából hallatszott ki időnkint, fojtottan, némi csiklandós viháncolás...

...Harmadnap hajnalban Constantinus utazókocsija befutott Viminaciumba, átvágott a városon, és meg sem állt a kikötőig. Constantinus és Talio kiszállt. Előttük a szürke Danubius nyugtalanul hullámozó hátán ott himbálódzott a Classis Flavia Pannonica, a Flavius-uralkodóházzal elnevezett pannoniai flottilla vezérhajója, a gyönyörű „Felix Itala”.

Ott álltak a parton, nézték a büszke hajót, s még jóformán magukhoz sem térhettek, máris felsietett a partnak feszülő pallón a parancsnok, Marcus Antonius Basilides ezredes, és jelentkezett Constantinusnál.

- Köszönöm - fogadta a tiszteletet a nobilissimus a hagyományos semmitmondó katonai szólammal, s az ezredes és Talio kíséretében elindult a fedélzetre.

Egy óra múlva a „Felix Itala” a friss és csípős reggeli szélben, duzzadó vitorlákkal elindult, a fedélzetén a szentséges Constantius fiával, Aquincum, Carnuntum, Lentia - a hatalom felé...

MÁSODIK RÉSZ A LÁTOMÁS

1

Kis lovascsapat kaptatott fölfelé a lejtőn a szilfákra futtatott szőlőlugasok között. Jóval elmúlt dél, forrón sütött a júliusi nap, a borsószem nagyságú szőlőbogyók, mint apró smaragdok szikráztak Helios tűzében; lépten-nyomon sárgálló körték és pirosló almák bukkantak ki a gyümölcsfák lombjai közül; édes gyümölcsillat terjengett a levegőben; az utat szegélyező cserjék és bokrok tikkadtan kókadoztak a fülledt hőségben.

Lépésben haladtak a lovasok az enyhe dombhajlaton, a csapat élén Constantinus. Fent a dombtetőn már szemükbe villantak az úri villák fehér oszlopai és piros cseréptetői. Constantinus odafordult a bal oldalán lovagló szárnysegédjéhez:

- Talio, amíg én bent vagyok az Augustusnál, gondoskodjál róla, hogy senki se léphessen be a villába.

- Igenis, nobilissimus.

Helena villája valóságos kis palota volt: egykori kedvese - vagy ahogy ő mondogatta: férje, Constantius Augustus - építtette neki itt, a Mosella bal partján, a déli napfényben fürdő Aranyhegyen, amelyet aranyszínű szőlőfürtjeiről neveztek ily pompázatos és büszke néven. Szőlők és gyümölcsöskertek övezték a villát mindenfelől, s maga az épület szinte láthatatlanul megbújt a dús lombú fák sűrűjében, s minden irányban legalább ezer lépés választotta el a legközelebbi villától.

Constantinus, mihelyt megérkezett Treviribe, százfőnyi testőrséget rendelt a villa őrizetére; az őrség parancsnokának Ruriciust nevezte ki, talán az egész birodalomnak legfiatalabb praefectus praetorióját: mindössze harmincöt éves volt. A nobilissimus nemcsak a villapalota őrzését bízta rá, hanem ő felelt a palota két fedelmi lakója: Helena és Minervina biztonságáért és életéért is. Nem volt könnyű ez a megbízatás, hiszen mind a két nő élete állandóan veszélyben forgott. Itt a villában a rabszolgák, a katonák, a tisztek és tisztviselők természetesen megadták Helenának az Augusta címet, holott ez jog szerint éppúgy nem illette meg, mint Minervinát a nobilissima címzés. De Constantinus itt a villában megkövetelte, hogy anyját is, feleségét is a fedelmi nőket megillető tiszteletben részesítsék. Ezzel egyúttal a törvényes császárné orra alá is borsot akart törni: Flavia Maximiana Theodora, a lemondott Maximianus császár mostohaleánya, a diocletianusi rendszer értelmében Constantius törvényes felesége lett: fíntorgatta is az orrát Constantius, hogy a ragyogó Helena után ezt a fonnyadt, csúf nőt kellett feleségül vennie, de hát Diocletianus rendelkezése értelmében ez volt a császári bíbor ára. Az új Augusta nem tűrte meg Helenát a császári palotában, ezért építtette meg Constantius már jóval a házasság előtt az aranyhegyi villát, s mikor Minervina a kalandos utazás után megérkezett Treviribe, ő is ott kapott lakosztályt és udvartartást. Theodora őt sem engedte be a palotába.

- Kívül tágasabb - mondta az udvarmesternek, aki Minervinát bejelentette -, maradjanak csak együtt az „ágyasok” ott fenn az aranyhegyi „bordélyházban”.

Hát ilyen szókimondó asszony volt Theodora császárné, ám kellőképpen utálta is mindenki. De ő is utált mindenkit, magát Constantiust is, a hideg nők makacs és szívtelen sértődöttségével, mindazonáltal tizennégy év alatt hat gyermeke született tőle: előbb egymás után három fiú, utánuk három lány. A legidősebb fiú, Dalmatius volt: a diocletianusi rend értelmében ő számított Constantius törvényes utódjának, nem pedig az „ágyas” Helena fia, Constantinus, vagy ahogy Theodora emlegette: „a fattyú”.

A „fattyú” azonban nemcsak jó hadvezér, kitűnő szervező és jó politikus volt, hanem céltudatos ember is. Jól látta a diocletianusi rendszer, a sokfejűség csődjét, s már Nikomedeiában világosan kitűzte élete célját: a maga kezében összefogni minden hatalmat: mint Augustus császár idejében, megint csak egyetlen ura legyen a birodalomnak! Ez az egyetlen mentség ebben a sokfejű anarchiában. Ezért szökött meg idejében Galerius karmai közül; ezért jött Galliába! Itt látta azt az archimedesi pontot, ahonnan a korhadt régi világot kifordíthatja sarkaiból. És vajon keresztezhette-e terveit egy alig tizenhárom éves tacsó, Dalmatius, azon a címen, hogy „törvényes” ágyból született?

Sipítozhatott és rikácsolhatott a rosszmájú Theodora, amennyit akart, tenni alig tehetett valamit. Galerius e pillanatban kezet foghatott volna Theodorával, hisz mind a kettő szívből kívánta Constantinus vesztét. A nobilissimus azonban ezer veszély árán kisiklott Galerius karmai közül: hát csak természetes ezek után, hogy Theodora gyűlölködését és aknamunkáját játszi könnyedséggel leírta.

Izgatott nyüzsgés kezdődött a villában, amint Constantinus megérkezett. Az őrség tisztelgett, Talio is segített elállni katonáival a villapalota és a kert minden bejáratát, a személyzetet pedig annyira meglepte a nobilissimus váratlan érkezése, hogy semmiféle szertartásosságra nem jutott ideje.

- Nobilissimus - fogadta a belső előcsarnokban az udvarmester -, kegyeskedjél megengedni, hogy bejelentsenek.

- Erre semmi szükség! - csattant rá Constantinus hangja.

- De az Augusta szigorúan megparancsolta - ellenkezett a rabszolga, Constantinus azonban keményen letorkolta:

- Elég! Takarodj!

És határozott léptekkel megindult Helena fogadószobája felé.

Az „elpusztíthatatlan” szépasszony felfigyelt a hangos szóváltásra, s még volt annyi ideje, hogy a faburkolatos fal egyik mélyedésébe hirtelen betuszkolja erényének hű őrizőjét, Ruriciust. Gyorsan ráhúzta a fatáblát a nyílásra, és máris bűbájos mosollyal sietett fia elé.

A rabszolga széttárta a nehéz sötétkék bársonyfűggönyt, és a következő pillanatban Constantinus ott állt anyja előtt. Helena arca friss izgalomban égett - a szépítőszeres is megtették a magukét! -, és Constantinus kissé szégyenkezve döbbszent rá, hogy ha ez a kíváncsi és tünelményes szépasszony nem az anyja volna, bizony menthetetlenül vele töltené a mai éjszakát!

Nem csoda! Helena alig múlt negyvennyolc éves, Constantinus pedig most járt a harmincharmadikban! S még hozzá Helena szépsége olyan kivételes, olyan romolhatatlan volt, hogy eddig mindenkit megtévesztett, aki nem tudta, hogy harminchárom éves fia van. De ez az önmagáért való, elpusztíthatatlan szépség bűvös hatással volt olyanokra is, akik tudták, hogy Constantinus az ő fia. És Helena kiaknázta ezt a bűvös hatást...

Ruricius volt eddig legnagyobb szerelme, úgy érezte. Akik értenek a nőkhöz, mint például az a huncut és ravaszdi Brellicus, azt mondanák, hogy ez természetes: az öregedő nő utolsó belecsimpaszkodása a férfiba, a szerelembe - helyesebben: a szeretkezésbe - az egyre fenyegetőbbben közelebb s végképp elháríthatatlan alkonyatban. De az ilyen cinikus nőcsábítóknak nincs igazuk. Helena úgynevezett „utolsó” szerelme szerelem volt a javából, őrző és tomboló szerelem, s kissé romantikus túlzással azt is mondhatta volna, hogy ez éppen az első igazi szerelme. Hiszen ez könnyen megérthető: Constantius volt a gazdag nagyúr, a diadalmas hadvezér: hát persze hogy ennek szívesebben játszotta meg a szerelmes szűzlányt, mint holmi sehonnai tevehajcsárnak, aki valahol, fiatal múltja mélyében, az ágyába fektette; Biton bácsinak „hivatalból” adta oda magát, úgyszólván állása érdekében; aztán magánszorgalomból is sokat dolgozott, szenvedett, s néha élvezett is, de ez mind nem hozta meg az igazi beteljesülést. Most végre ez a fiatal Ruricius, aki a fia lehetne bízvást, ez hozta meg neki azt a szerelmet, azt a tiszta és átszellemült beteljesülést, amelyről fizetett szeretkezései közben annyit ábrándozott.

De ebben a pillanatban eszébe villant a botrány lehetősége is. Ruriciust már nem először bújta el a fogadóterem faliszekrényében; azonban megremegett arra a gondolatra, hogy éppen a fia leplezze le esetleg az ő féltve őrzött titkát. Éppen ezért igyekezett eltávolítani Constantiust, hogy egérutat biztosítson szerelmesének.

Ez már megállapodás volt kettejük közt: ha kellemetlen látogató lepte meg őket, Helena az erkélyre tessékelte, s közben Ruricius nyugodtan távozhathatott. Most is így történt: Constantinus ott ült Helenával a tágas teraszon, és közben Ruricius már régen kisurrant a fatáblás fal rejtékhelyéről, és odalent a kertben átvette az őrseg parancsnokságát.

- Nos, fiam - szólalt meg Helena, miután elhelyezkedtek a kényelmes karosszékek puha párnáin -, minek köszönhetem váratlan látogatásodat?

- Egy váratlan eseménynek, anyám. - A magas termetű, széles vállú, bikanyakú férfi szinte röstelkedve nevezte anyjának ezt a viruló, friss és üde szépasszonyt.

- Mi történt? - kapta fel a fejét Helena, és csigákba göndörített dús és selyemfényű szőke haja meghullámozott.

- Gyorsfutár érkezett Eboracumból: apám vérmérgezést kapott, állapota válságos.

- Merénylet? Galerius? - kérdezte Helena kissé közömbösen.

- Ilyesmiről szó sem lehet. Mikor két hónappal ezelőtt meglátogattam odafent Britanniában, meggyőződtem róla, hogy idegen még csak a közelébe sem férkőzhet. Mérges pattanás volt az arcán s a borbély, leghívebb rabszolgája, véletlenül felsértette, s a jelentéktelennek látszó seb hamarosan elmérgesedett.

- De hiszen ott van mellette az orvosa!

- Soteridas ott van, igaz, de az efféle mindennapos sérülést nem vette komolyan, az operációval elkésett, úgy hogy apám állandóan lázas, néha félrebeszél, s az érvágás sem csökkentette a lázát, a legerősebb lázcsillapítók is csődöt mondtak.

- Apád szervezete vasból van: kilöki magából a mérget. Az öreg Soteridas is ebben bizakodott, azért nem nyúlt rögtön a késhez. „Natura medicatrix: a természet a legjobb orvos”, szokta mondogatni, s ebben én is hiszek. S úgy érzem, nincs ok aggodalomra.

Helena szeretett volna minél hamarabb túlesni fia váratlan látogatásán. Őszintén szólva türelmetlen volt: unta Constantiust is, a fiát is; úgy érezte, hogy megrabolják, hiszen illatos hálósobájában mindent gondosan előkészített a mai délutánra, és most, az unalmas beszél-

getés közben is szüntelenül Ruriciusra gondolt, és virágzó testén minduntalan végigbízsergett a várva várt ölelkezés forrósága. Egy pillanatra mindenről megfeledkezett, lehunyta a szemét, és halvány mosoly lebbent szája szögletében.

- Mért mosolyogsz ezen, anyám? - kérdezte Constantinus kissé keményen, félíg-meddig rendreutasítón.

Helena fölrezzent a boldog révületéből, megdöbbsent vigyázatlanságán, s elhatározta, hogy ezentúl jobban fegyelmezi magát, s többé nem viselkedik úgy, mint egy szerelmes csitri. Mindez egy pillanat alatt villant át a fején, s máris felelt a fia kérdésére:

- Eszembe jutott az öreg Soteridas görbe háta és furcsa bicegése, azon mosolyogtam. Mert Constantiust csöppet sem félttem: natura medicatrix!

És halkan, puhán, kislányosan elkacagta magát.

- Ne vedd félvállról apám betegségét - vágta el a kacagást Constantinus. - Az orvos szóról szóra ezt üzent: „Állapota válságos.” Abban igazad lehet, hogy apám szervezete kitűnő, s legyűrheti a halálos bajt, ha a mérge nem itatta át egész testét, s nem szívárgott be az ereibe. Csakhogy erre kevés a remény, mert a futár olyan híreket is hozott, amelyek félelmetesebbek az orvos üzeneténél is.

- Ugyan? - figyelt fel az Augusta.

- Concordius, apám bizalmasa, akit a betegség első hírére Eboracumba küldtem, külön levélben jelenti, hogy az első lázas éjszakán, éjfélkor, magától kivágódott s aztán becsapódott apám hálószobájának ajtaja, holott senki sem nyúlt hozzá, s még csak a közelében sem volt senki! Az ajtó dörrenése megremegtette az egész házat, és hét ablak - értsd meg jól: éppen hét ablak! - be is tört.

- Szörnyű! - borzongott meg Helena.

- Kétségtelenül az istenség jeladása ez. De történt ennél borzalmasabb eset is, mégpedig másnap: az éjszaka csöndjében, megint csak éjfélkor, sorra lezuhantak a házi istenek apró szobrocskái a lararium polcairól, s a márványpadlón darabokra törtek! Irtózatos!

- Irtózatos! - nyögött fel az asszony, aki a végzetes isteni jeladás hallatán percekre megfélekezett Ruriciusról. Rémületében vacogott a foga, és a kezeit tördelte.

- Igen, anyám - szólalt meg újra Constantinus néhány percnyi dermedt hallgatás után -, ezek a jelek világosan és érthetőn beszélnek. Soteridas jó orvos, a természet még jobb orvos, de csálhatatlan és hiteles diagnózist csak az istenség adhat. És az istenség nyilatkozott. Vedd úgy, hogy férjed, az én dicső apám, halott...

Helena összerezzent. Végigcikázott agyán a messzi múlt sok viharos élménye, Drepanon, Naissus, a rengeteg névtelen szerető, az emésztő tüzekben ellobbant évek, végül a mámorokban izzó jelen: az igazi szerelem, amit hiába sóvárgott és kergetett évtizedek óta. S most végre megtalálta, és boldog volt, hogy testét is, lobogó szenvedélyét is érintetlenül hagyták az elviharzott évek. Megvillant a szeme, s már-már újra elmosolyodott, de sikerült fegyelmezetten viselkednie: szabályos, keskeny arcán rémület és szomorúság tükröződött, de az álarc alatt szentségtörő és csintalan gondolatok ficáncoltak, mint vásott és mókás szatírkölykök. Sem beszélni, sem hallani nem szeretett a halálról, és Constantius már több mint egy évtizede halott volt az ő számára...

De hibátlanul játszotta szerepét; Constantinus utolsó szavaira megborzongott, és halk hangon, de minden meggyőződés nélkül, tiltakozott:

- Nem, nem, ne is mondj ki ilyen szörnyűséget!

- Ki kell mondanom, anyám, s téged is kérlek, ne ringasd magad ábrándokban. Az istenség első jeladása még csak figyelmeztetés volt a várható borzalmas eseményre; a második jeladás, az istenszobrok lezuhanása, már hangosan hirdette a végzet beteljesülését. Értelme ez volt: Constantiusnak nincs szüksége többé házi istenekre, mert maga is az istenek közé kerül... Concordius azt írja, hogy a papok nem merték megmondani az égi jeladás értelmét, pedig nagyon jól tudták. Én is tudom az égi jeladások értelmét; Vettius Rufinus barátom, a Napisten főpapja tanított meg rá. Olyan embernek, aki vezetésre, sőt uralkodásra hivatott - s még inkább annak, aki mint én, akar is uralkodni -, fontosabb az égi jelek jelentőségének felismerése, mint a nagy jogászok, Gaius, Papinianus, Ulpianus és Paulus bölcs szörszálhasogatása, vagy a haditudomány elméletiróinak ostoba és nagyképű könyvei. Én nem könyvekből tanulom és intézem a történelmet, hanem magam teremtem! És ebben nem az úgynevezett tudósok locsogása az útmutatóm, hanem az istenség akarata és sugallata. Értesz engem, anyám?

- Hogyne értenék - bizonykodott Helena, bár nemcsak hogy semmit sem értett az egészből, hanem oda se figyelt. Minek is figyelt volna? Elképesztő műveletlenségében egyetlen bölcsesége, tudománya, fegyvere és eszménye a tulajdon „romolhatatlan” szépsége volt. A körülötte immár évtizedek óta zajló történelmet is ebből a szemszögből szemlélte. Büszke volt a fiára, vakon bízott benne, hogy előbb-utóbb császár lesz belőle, s akkor anyjának is megadja majd a császárnénak járó hivatalos tiszteletet és hódolatot, de jobban szerette volna, ha ez a remek férfi nem az ő fia. Valamikor akarta ezt a kisfiút, hogy Constantiust magához láncolja, és a sok megalázó „hányattatás” után előkelő és nyugodt életet biztosítson magának, de határozottan sértésnek érezte, hogy a „kisfiú” ilyen nagyra nőtt, s már szinte az ő örök fiatalságát veszélyezteti. Ha nem a fia volna, gyöngyöztek tovább a gondolatai, akkor csak őt választaná szeretőjének... S meg is borzongott erre a vérfertőző gondolatra. Mivel semmi mással nem foglalkozott életében, csak szeretkezéssel és pletykával, mindig mindent tudott fia viszonyairól és hódításairól, apróra ismerte a vérforraló Thamar-kalandot is, és akár az imádott Ruriciust is a faképnél hagyná, ha ez a „bikanyakú” nem a fia volna, hanem inkább a szeretője lehetne!

- Hát ha értesz - folytatta Constantinus -, akkor megmondom neked, hogy Constantius pontosan a házi istenek lezuhanását követő hetedik napon halt meg.

- Bizonyosra veszed, hogy meghalt?

- Bizonyosan tudom. Nem ok nélkül adott jelt az istenség! A legközelebbi futár, meglátod, meghozza a bizonyosságot.

- Akkor pedig gyászruhába kell öltöznöm - szípogetta Helena kislányosan s némi nehezteléssel, mintha megsértették volna. De egy pillanat múlva eszébe jutott, hogy hiszen szőke hajhoz remekül illik a fekete selyemruha: kiemeli és hangsúlyozza a haj arany ragyogását és bársonyos bőre vakító fehérségét - és megnyugodott. Alig várta a „bizonyosságot”, hogy gyászruhát ölthessen. Valami huncut démon megint incselkedni kezdett vele, s már-már mosolyt fakasztott az ajkán, de bizony ő megint megfigyelmezte magát: fejét lecsüggesztette, vékony ajkait összeszorította, és hallgatott.

- Hát igen - szólalt meg kisvártatva Constantinus. - Ezért jöttem.

Helena szempillája megrebbent: azt hitte, hogy már indul is a fia. Félig már föl is emelkedett a székéből, de Constantinus megfogta a karját, és szelíd erőszakkal visszaültette.

- Nos? - kérdezte Helena meglepetten és kissé türelmetlenül.

- Ezért és még valamiért. Nem hiába lakom a palotában: mindenről azonnal és pontosan értesülök. Talio, az én hű segédtisztom, valóságos Argus: mintha ezer szeme volna! Mindent megtud, ami történik, s ami készül: az éhes kis rabszolgalányok, egy kellemes éjszaka fejében, mindent kifecsegnék. Így tudtuk meg, hogy Theodora, ez a gonosz hárpia, messze ágazó kémszervezetet tart fenn, éberen figyelteti apám állapotát, úgyszólván les a halálára, s abban a pillanatban, amikor Constantius behunyja a szemét, néhány felbérelt csatlósával azonnal ki akarja kiáltatni Augustusnak elsőszülött fiát, Dalmatiust, ezt a nyeszlett, hitvány kölyköt.

- Micsoda? - csattant fel Helena, és vérvörösre vált az arca.

- S ez még nem minden - folytatta Constantinus. - Odalent Arelatéban, mint a hiúz, lesben áll a vén Maximianus, ez a műveletlen és durva sirmiumi parasztivadék, hogy amint apám haláláról értesül, azonnal felvegye a bíbort. Diocletianus ugyan rákényszerítette az öreget, hogy a vicennalia, vagyis a húszéves uralkodói jubileumnak ünnepén ő is mondjon le; le is mondott, de azóta sem fér a bőrébe: ugrásra készen várja az alkalmat, hogy feltámadjon. Egyelőre csak annyi bizonyos, hogy apám után ő akar lenni újra a nyugati császár, ha Diocletianus a feje tetejére áll is! Persze ehhez légiónk kellenének, s elég volna neki akár három is - hiszen kitűnő hadvezér, és hetek alatt elfoglalná Galliát; no igen, ha én még mindig Nikomedeiában kuksolnék! - de neki egyetlen légiónja sincs, s azzal is beéri, ha az arelatei helyőrség kikiáltja császárnak; még nem volt olyan kalandor, akinek ne akadt volna néhány ezer csatlós, hogy kikiáltsa császárnak: Maximianusnak, a lemondott és levitézlett császárnak éppenséggel nincs mit vesztenie. És bizonyos vagyok benne, hogy ez a szír bestia, ez a Theodora uszítja, főképpen azért, hogy engem kiüssön a nyeregből.

Az alattomos cselszövések kissé fölkellették Helena érdeklődését:

- Nem tűrheted ezt az aljas aknamunkát! Gyilkoltasd meg valamennyit: Maximianust, a züllött fiát Maxentiust, s utánuk ezt a förtelmes Theodorát, mind a hat fattyával együtt!

Úgy látszott, mintha Helena hirtelen anyává magasztosult volna, s a legvakmerőbb kockázatokot is vállalná a fia érdekében. Pedig mindössze arról volt szó, hogy ha nem Constantinus kerül uralomra, ő bizony nemcsak az Augusta mondvacsinált méltóságából csöppen ki, hanem az aranyhegyi villából is, és mehet vissza Naissusba, Biton bácsihoz, vagy más hasonló előkelő fogadóba, értékesíteni elpusztíthatatlan szépségét, mert arról, hogy ha minden kötél szakad, Ruricius feleségül vegye, szó sem lehetett. Sok évtizedes szerelmi tapasztalata megtanította arra, hogy egy hetéra életében legfeljebb egyszer ha akad olyan jóhiszemű bamba, aki csakugyan feleségül veszi. És a maga jövője érdekében uszította Constantinust, hogy takarítson el az útjából mindenkit, aki az ő életét, fejedelmi kényelmét, jólétét és főképpen fiatal szerelmét veszélyeztetné. Constantinust szinte meghatotta anyja szenvedélyes kitörése:

- Anyám, igazad van! Ha érdekeink úgy kívánják, s ha minden más eszközből kifogytunk, gyilkolni kell. Gyilkolni jó, mert ezzel az ember tiszta helyzetet teremt, s ezenfelül olyan tökéletes kielégülést szerez, amely többet ér minden szerelmi kéjnél, főleg, ha nőt gyilkolhat az ember. Nekem például legnagyobb élvezetem volna ledöfni ezt a szír bestiát.

- Hát akkor? - lihegte Helena.

- Anyám, még nem fogytunk ki minden más eszközből! Egyelőre itt vannak britanniai és galliai légiónk, s ezek az utóbbi hónapok harcaiban fényesen bebizonyították hűségüket. Amíg kezemben tartom ezeket a légiónkat, addig várhatunk. A tör csak akkor következik majd, ha az lenne az utolsó fegyverünk. De megnyugtatlak anyám: a légiónk engem se Maximianus, se Theodora szép szeméért nem hagynak cserben soha!

Helena most megfeledkezett arról, hogy ez a remek férfi, ha nem volna a fia - a szeretője is lehetne, és lenne! - s most már nyugodtabban és bizakodó hangulatban mondta rá:

- Helios adja, hogy minden úgy legyen, ahogy te akarod!

- Én pedig azt akarom, anyám, hogy én legyek apám egyetlen utódja, Keleten és Nyugaton, a római birodalom egyetlen ura!

Helena döbbenten kapta fel a fejét:

- Constantinus! Lehetséges ez?

- Minden lehetséges, anyám, amit az ember erősen akar!

Helena most átszellemült rajongással nézett a fiára, hitt benne, tőle remélte már a jövőt, a biztonságot és a boldogságot, s úgy érezte: ebbe a férfiba százszorta szerelmesebb, mint a gyönyörű és fáradhatatlan Ruriciusba.

De azért, alighogy a fia kitette a lábát a villából, Helena mohó és vad izgalommal dobta oda magát Ruriciusnak az illatos hálósobában. Csak másnap reggel bocsátotta ki a remek fiatalembert, aki bizony jobban belefáradt a szerelmi csatába, mint az örökifjú szépasszony. Helenát valósággal fölfrissítette a fiával folytatott komoly, sőt komor beszélgetés után ez a hajnalig tartó szeretkezés. Egy pillanatra eszébe jutott az eboracumi halott - mert az istenség jeladása meggyőzte róla, hogy Constantius csakugyan meghalt -, de ezt a sötét gondolatot azonnal kiverte a fejéből: Constantiushoz nem fűzte semmiféle mély érzelm; úgy adta oda neki magát, mint akármelyik pénzes nagykereskedőnek vagy versenykocsisnak, azzal a különbséggel, hogy tőle gyereket is akart, mert így biztosította jövőjét. Egyébként a halottak hagyják békén az élőket, és ne vessenek árnyékot az ő elmúlhatatlan szépségének tündöklésére!

Testében még ott bizsergett a tökéletes kielégülés gyönyörűsége: úgy pihent ágyában selyempárnáin, mint rózsaszín márványból remekelt Aphrodite-szobor. A szőke hajzuhatag úgy folyta körül fejét, mint az olvadt arany. S ebben az aranyhajú fejben, most a mámorok után, színjózan gondolatok rajzoltak. Már a búcsúzás pillanatában lelkére kötötte Ruriciusnak, hogy a consistoriumban erélyesen tiltakozzék Theodora tervei ellen és mindenáron hiúsítsa meg Dalmatius utódlását. Mert hogy Maximianus és Theodora minden követ megmozgat Dalmatius (s ki tudja: talán a züllött Maxentius) érdekében, azt Constantinus pontosan tudta, Helena pedig pontosan megérezte. Lehunyta a szemét; bizonyos volt benne, hogy Ruricius kíméletlenül végez mindenkivel, aki keresztezni merné Constantinus útját, s ha éppen szükség lesz rá, kiirtja akár az egész Maximianus-pereputtyot!

És boldogan elmosolyodott.

Utólag eszébe jutott, hogy Constantinus be se nézett Minervinához. Mióta itt van a fiatalasszony, lehet vagy két hónapja, mindössze egyszer látogatta meg, s akkor is alig néhány percet időzött nála; még a kardját sem csatolta le. Helena sejtette, hogy Constantinusnak már nem kell a szépséges Minervina, mióta tudja, hogy gyermeke, sőt bizonyosan fia lesz tőle. A bájos és kedves Minervinát szerette és sajnálta, hiszen hiába szerzi meg Constantinus a bíbort, az „ágyasából” sohasem lehet Augusta. Minervina is osztozik hát az ő sorsában: ezért sajnálta; viszont kissé neheztelt rá, hogy miatta időnek előtte nagymamává kell lennie. Helena, az örök hetéra, az elpusztíthatatlan szépség - nagymama!

Az elmúlt viharos éjszakára gondolt, és elkacagta magát.

A postakocsi dübörögve-csattogva robogott át a Porta Nigra, a bástyaszerű Fekete Kapu visszhangos boltozata alatt, aztán végigvágatott a városon, és csak a császári palota ötemele-tes, hatalmas épülettömbje előtt állt meg. Vecasius kiszállt, ledobta útiköpenyét, s nagyot nyújtózkodott, szinte ropogtak a csontjai. Aztán belenevetett a harsány júliusi napsütésbe, és a kocsiban szöszmötölő rabszolgájának odakiáltott:

- Hé, Akakos, te nyavalyás, mit piszmogsz odafönt?! Gyerünk azzal a poggyással, mert úgy meglódítalak, hogy kibukfencezel a világ fenekén, te, te, te gézengúz!

És Akakos abban a pillanatban már le is huppant a kocsiról, mégpedig a poggyással együtt. De ijedtében elhirtelenkedte az ugrást, úgy hogy nagyot nyekkent a kövezeten, a súlyos poggyász rázuhant, és jól megnyomta; a szerencsétlen eunuch keservesen nyögdécselt, s alig bírt feltápáskodni.

- Pipogya fickó! - nevetett Vecasius - Előre!

Akakos megerőltette magát, nagy keservesen vállára kanyarította az útizsákot, s gazdája után megindult a palota főkapuja felé. Vecasius már éppen odaért a kapuhoz, de a két germán testőr keresztbetett lándzsája útját állta: abban a pillanatban már eszébe is jutott, hogy igazol-nia kell magát; az övére csatolt börténéből elővette a thraciai helytartó pergamentekercsét, amely igazolja őt, mint a keleti Augustus udvari titkárját, aki császári üzenetet hoz a nyugati Augustusnak, s őt és szolgáját feljogosítja az állami posta díjtalan használatára. Az okmányt persze Sandario állíttatta ki és írta alá, de nem mulasztotta el ráfesteni helytartói jelvényeit; és ez volt a szerencséje Vecasiusnak, mert a testőrök, sajnos, nem tudtak olvasni, de a császári helytartók, kormányzók, vezérek és egyéb főméltóságok jelvényeit megismerték: a jelvény valósággal varázssvessző volt. Amint a testőrök megpillantották a szépen színezett jelvényt, amely két aranyoszlop közt bíborterítős asztalt ábrázolt s rajta vastag könyvtékercset, a két lándzsa azonnal fölemelkedett, a testőrök tisztelegtek s Vecasius, a szolgája kíséretében, bement, azaz hogy kellő méltósággal bevonult a palotába.

Idáig csak eljutott a céltudatos és szívós fiatalember, de ha azt hitte, hogy célhoz érkezett, és hamarosan jelentkezhetik Constantinusnál, nagyon tévedett. A palotában csak úgy nyüzsgött a rengeteg tisztviselő. Nikomedeiában is tucatjával volt efféle udvari léhűtő, de itt annyi volt belőlük, hogy az embernek hangyabolyt vagy méhkast juttattak az eszébe; szüntelenül jöttek-mentek, keringtek, özlöltek, egymás sarkát taposták a folyosókon, a hivatalszobákban, a másoló irodákban, az irattárakban. Zsongott, zúgott, morajlott a palota, mindenki lázasan közlekedett és tevékenykedett, csak éppen senki sem dolgozott.

Vecasius tudta a rendet: egyenesen abba az irodába ment, ahol a kihallgatásra jelentkezőket előjegyezték. A lötytyedt ábrázatú, kövérekés főnök történetesen a helyén szundikált, mivel közlekedni is lusta volt. Sértődötten kapta föl a fejét, amikor Vecasius tisztelettel megkérte, hogy tekintse meg Sandario helytartó ötekintélyességének igazoló okiratát, és kegyeskedjék intézkedni, hogy minél előbb jelentkezhessek a nobilessimusnál. A semmittevésben eltotyako-sodott főnök gondosan végigolvasta az iratot, visszaadta Vecasiusnak, fölrántotta a szem-öldökét, aztán kenetes és kissé atyáskodó hangon kiiktatta a jövevényt:

- Tisztelettel kérem kiválóságodat, méltóztassék megbocsátani csekélységemnek, hogy figyelmeztetni bátorodom a keleti és a nyugati udvari rendtartás között fennálló lényeges különbségre. Ugyanis Keleten egyszerűbb az eljárás, ott a diocletianusi hivatali rendszer még mindig a maga eredeti, hogy úgy mondjam: kezdetleges szervezetében él tovább, viszont mi itt Nyugaton lankadatlan munkával, kitűnő szakértők közreműködésével tovább fejlesztettük,

s a mai kor igényeinek megfelelően a legapróbb árnyalatokig részletesen kidolgoztuk. Elég, ha annyit közlök kiválóságoddal, hogy Constantius öszentsége ezt az új szabályzatot teljes egészében jóváhagyta. Nos, az új rend különbséget tesz „kívülállók” és „kebelbeliek” közt; mivel pedig kiválóságod kebelbeli, jelentkezése ügyében a császári titkos iroda főnöke illetékes dönteni. Szíveskedjék tehát a magister memoriae ötekintélyességéhez fordulni. Mivel azonban ő a „spectabilis” rangot viseli, kérem kell kiválóságodat, hogy szíveskedjék sorra végigjárni előbb az auditorok, a cancellariusok, a chartulariusok, a corniculariusok, az anatorok, a memorialisok, az officialisok, az ordinariusok, a tabulariusok és a notariusok irodáit, s biztosíthatom kiválóságodat, hogy a notariusok irodájának főnökétől pillanatok alatt megkapja azt a végzést, amelynek alapján zavartalanul bejut az imént említett spectabilis ötekintélyességéhez, aki viszont megnyitja kiválóságod előtt a nobilissimus fogadótermének ajtaját. Kiválóságod, mint a lazább keleti rendtartás híve, talán azt mondhatná a mi rendszerünkre, hogy kissé bonyolult és körülményes, ám csekélységem nem habozik kijelenteni, hogy csak ezzel a jól átgondolt és következetesen végrehajtott szabályzattal lehet biztosítani az ügyintézés zavartalanságát s mindenekfelett az Augustus öszentsége és a nobilissimus nyugalma. Hízelvek magamnak azzal, hogy sikerült megvilágítani kiválóságod előtt az új rendszer nyilvánvaló ésszerűségét és tagadhatatlan előnyeit.

Vecasius kábultan állt a fejére záporozó szóáradatban, és ez a tiszteletlen mondat fogamzott meg elméjében: „Sikerült, persze hogy sikerült, te vén hülye!” Már egy másik mondat is csiklandozta ajkait, olyanféle, hogy „Bár csapna beléd itt, egy ültő helyedben annak a magaságos Jupiternek a legeslegkacskaringósabb mennyköve”, de mint fegyelmezett diplomata, bölcsen tudta, hogy a szavak nem gondolataink kifejezésére, hanem éppenséggel elleplezésére valók, tehát elővette legbiztosabb fegyverét: mosolyát. Ő maga úgy értette ezt a mosolyt, hogy harsányan és gúnyosan kiröhögte ennek a bürokrata baromnak a bárgyúságát, a szószátyár és hígvelejű főnök viszont hízvelegő elismerésnek vette. Mert a világon mindennek legalább két értelme van, ha ugyan nem több, mondhatta volna Hermeias, ha idejében ki nem tekerik a nyakát.

Megindult hát Vecasius a Mindenható Hivatal tekervényes útjain, és délre sikerült is eljutnia a harmadik irodáig; itt azonban értésére adták, hogy most éppen ebédelni mennek, jöjjön délután - erre Vecasius keményen az asztalra csapott, s jól odapörkölt annak a nyeszlett chartulariusnak, aki mindenáron szerette volna lerázni a nyakáról. A vékonyka ember ijedten nyakába vette a lábát, s úgy elinalt, mintha soha itt se lett volna. Vecasiusnak végképp elfogyott a türelme, átvágott a kifelé tóduló naplopók tömegén, és vaktában megindult az emeletre. Lépten-nyomon testőrök állták útját, de az aranyoszlopos jelvény csakugyan fölért egy varázsvesszővel: a második emeleten egy jóképű testőr még a magister memoriae hivatal-szobáját is megmutatta neki. Ott is lézengett az ajtóban valami apparitor, vagyis hivatal-szolga: Vecasius döngő léptei felriasztották szendergéséből, és rögtön elállta az ajtót; az izmos fiatal-ember azonban fél kézzel félreperenderítette az útjából, és berontott a spectabilis fogadószobájába. A méltóságos főnök meglepetten kapta föl a fejét; nem tudta mire vélni a szentséges rendtartás ilyen durva megsértését, de Vecasius hamarosan felvilágosította.

- Bocsássa meg tekintélyességed szabálytalan belépésemet, ami nyilván súlyos megsértése az újrendszerű udvari rendtartásnak, de legyen mentségem, hogy Nikomedeiából bizalmas üzenetet hoztam Constantinus nobilissimusnak, s ha ez a bürokrata társaság belebonyolít a maga labirintusába, megöszülhetek, amíg a nobilissimus elé kerülök. Íme én, kissé erőszakosan, túljártam az eszükön. Olvassa el tekintélyességed ezt az okmányt, és kegyeskedjék engem lehetőleg azonnal a nobilissimus színe elé bocsátani.

És átnyújtotta Sandario igazolását. A spectabilis, a helytartói jelvény láttára éppúgy megjuhászodott, mint a kapuban a testőrök. Láttá, hogy aki előtte áll, bizalmas embere Constantinusnak, s arra gondolt, hogy rossz vége is lehet, ha a nobilissimus megtudja, milyen ostobán packáztak az ő udvari titkárával, aki talán végzetesen fontos üzenetet hozott neki. A spectabilis arcán egyszerre nyájas és alázatos mosoly ömlött végig, barátságosan kezét nyújtott az izgatott fiatalembernek, s ettől Vecasius meg is nyugodott. A diplomata Vecasius ezúttal tapasztalhatta, hogy a diplomáciában nem mindig a sima módszerek a legjobbak, hanem néha-néha többet ér egy kis erélyes odapörkölés meg egy-egy kemény huszárvágás.

A spectabilis mézesmázos udvariassággal és mélységes sajnálkozással közölte, hogy a nobilissimus e pillanatban nem tartózkodik a palotában, ellenben holnap délelőtt szíveskedjék ökiválósága közvetlenül itt, a spectabilis hivatalában megjelenni, s megígéri: ő lesz az első, akit a nobilissimus fogad, tekintettel küldetésének fontosságára.

Vecasius tehát, a kemény daciai legény, legázolta a lélektelen bürokratákat, végeredményben azonban szállás nélkül maradt. Elvégre jóval elmúlt dél, enni is kellett valamit, fedél alá is kellett jutni éjszakára, hát gyorsan határozott. Amint leért a főkapuhoz, fölrázta a fáradtan szunyókáló Akakost:

- Hé, Akakos, indulás! Kapd fel a poggyászt, és gyerünk! Az első jóképű fogadóba betelep-szünk, de nyitva tartsd a szemed, nehogy valami tetves lebujba tévedjünk!

- Uram - csillant fel a rabszolga szeme -, bízd rám magad. Én már egyszer jártam itt, Constantius öszentségével, s azóta sem felejtettem el, hogy a birodalomban nincs még egy olyan fogadó, mint Sittiusé! Uram, ha meglátjuk a cégérét, a tevét, térjünk be hozzá! Polluxra, verj agyon, ha megbánod!

Szép város ez a Treviri, gondolta magában Vecasius, amint a száz lépés széles, pompásan kövezett sugárúton a fórum felé haladtak. Bizony szebb ez a város, mint a domboldalba épített keskeny utcás Nikomedeia, és hangosabb is: amint elhaladtak a bazilika előtt - amely törvényház volt s egyúttal a nagykereskedelem, elsősorban a borkereskedés gócpontja -, olyan tömegbe keveredtek, hogy csak ügyel-bajjal bírtak előrefurakodni. A bazilika márványoszlopai közt százan meg százan áramlottak befelé vagy tódultak kifelé, a csarnokokban csak úgy zengett a hangos beszéd, vitatkozás, alkudozás, két kisleány pedig a legnagyobb nyugalommal, elmélyedten malmozott a bazilika egyik lépcsőfokán, s nem messze tőlük, három suhanc pattintotta lyukról lyukra az összetett golyósjáték apró zöld gömböcskéit. Vecasius még otthon megtudta, az itinerariumból, hogy Trevirinek hatvanezer lakosa van, s mikor látta a rengeteg embert az utcákon és tereken, hirtelenében hajlandó lett volna azt hinni, hogy ilyenkor, délidőben a város egész lakossága az utcákon és tereken tartózkodik. „Hát ezek mikor ebédelnek?” - gondolta magában. Erről eszébe jutott, hogy éhes, és erélyesen kezdte noszogatni Akakost, hogy teremtsen elő már azt a híres „Tevé”-t, de azonnal!

Végül annyira-amennyire kikecmeregtek az embersűrűből, amelybe néha-néha belehasított egy-egy falusi szekér, állami postakocsi, kétkerekű úri fogat vagy selyemfüggönyös gyaloghintó: a rabszolgák hangos kurjongatással riogatták el az útból a tömeget, s Vecasius maga is erélyes karcsapásokkal igyekezett utat vágni magának és rabszolgájának. Megkerülték a forumot, s mögötte az első mellékutcában végre felbukkant a „Teve”: a kétemeletes épület földszinti falának legalább a felét elfoglalta a hatalmas falfestmény, a fogadó cégére, egy tökéletes művészettel megfestett teve, sudár pálmafák között, oldalt pedig nagy betűkkel a felírás: „Sittius fogadója a tevéhez”. A kapu másik oldalán kisebb betűkkel ott volt a hosszú árjegyzék, rajta a szállás, az étel, ital ára, s a vendég azt is megtudhatta mindjárt, hogy van-e

fuvoláslány vagy táncosnő, s egyúttal azt is, hogy mi az ára az esetleges efféle műélvezetnek. Vecasiust e pillanatban nem a leányok, hanem az ételek érdekelték.

Általában nem szerették ugyan a gyalogszerrel érkező vendégeket, mert az ilyenek közt sok volt a szélhámos, a tolvaj, a hamisjátékos, és akadt olyan is, aki elfelejtette kifizetni a számláját, és feltűnés nélkül távozott. Sittius is megjárta néhányszor, de a legutóbbi eset óta - egy „előkelő” vendége kétszáz denariusszal károsította meg - az ismeretlen utasoktól mindig előre beszéd bizonyos összeget biztosítékul. Persze, olyan úriembertől, aki rabszolgával érkezik, és császári jelvényes okmánnyal igazolja magát, a világ minden kincseért sem kérne előleget. - A legszebb szobáját nyitattja ki Vecasiusnak, a rabszolgának is kijelöli a hálókamráját a rabszolgaszálláson, aztán személyesen vezeti be az előkelő vendéget a földszinti nagyterembe.

Látszik, hogy rég elmúlt már az ebéd ideje, mert a híres vendéglőben egy vendég van: ráncos képű öregasszony, meglehetősen foghíjas; nagy csupor meleg tejbe buzgón aprítgatja a fehér kenyeret, és ónkanalával lassan, óvatosan emeli ki a megduzzadt kenyérdarabokat, közben-közben megpihen, kanalát is leteszi, de az ajkai ilyenkor is megmozdulnak: valamit motyog, nem érteni belőle semmit sem, de nyilván fontos és érdekes a monológja, mert néha mérgesen az asztalra csap csontos ujjaival, néha meg boldogan elmosolyodik. Vecasius pompásan elszórakozik az öreg nénikén, s miközben a szalonnában sült töltött csirkét élvezettel falatozza, megállapítja magában, hogy az öregasszony lakomája, ebben a furcsa időpontban, nem lehet más, mint ebéd és vacsora egyszerre!

Következik a délutáni pihenő; udvariasan elhárítja a csinos kis fuvoláslány kedves ajánlközését: fáradt, aludni akar. Valóban, jót alszik, és mivel holnapig semmi dolga nincs, magányos sétára indul: vacsoráig ezzel akarja agyonütni az időt. Most elkerüli a zsúfolt utcákat, kimegy a Mosella partjára, elnézi a szállítóhajókat, a szorgalmas halászokat, a parti őgyelgőket, akik ráérősen lesik a türelmes horgászokat, fölsétál a folyó mentén egészen a cirkuszig: a helybeliek azzal büszkélkednek, hogy ez a remek épület méltó párja a római Circus Maximusnak - s innen már alig ezer lépés a hatalmas, bátyaszerű Fekete Kapu, a messze földön híres Porta Nigra; háromemeletes, tömör, szinte félelmetes építmény. Ötven lépés hosszú, harminc lépés mély a kapuzat, két kapunyílással, majdnem két emelet magas boltozattal. Úgy érezte Vecasius, hogy ez a büszke és tömör bátyakapu a római hatalom és méltóság jelképe itt a barbárok tengerében, és szinte fenyegetően tornyosul az örökké békétlenkedő gall, germán, belga törzsek és főleg a harcias britanniai barbárok földje felé, ahol most a szentséges Constantius császár hűtögeti a forró fejű és szüntelen berzenkedő barbár törzsfőket. Jó lesz megcsapolni egy kicsit a fekete vérüket, hadd tanulják meg, hogy a szabadság és függetlenség, amiről annyit ábrándoznak, a vesztüket jelentené, hiszen Róma katonai hatalma és műveltsége nélkül örökre megrekednének vadállati és makacs barbárságukban!

Visszament a Mosella partjára, s már arra gondolt, hogy az új hídon átmegy a szigetre s a szigetről a másik hídon a bal partra, de eszébe jutott, hogy innen a jobb partról szebb látványban lehet része: kedvére gyönyörködhet a bal parti dús szőlőlugasokban, gyümölcsös-kertekben, és a szebbnél szebb úri villákban. Visszament hát a jobb parton, s ki tudja, meddig megy, ha a fürdő roppant épülettömbje meg nem állítja. Bement a visszhangos előcsarnokba, megcsodálta a padlót borító művészi mozaikot, amely fehér alapon csillogó fekete kockácskából kirakott tritonokat, nimfákat, tengeri szörnyeket ábrázolt, vad kavargásban. Szeretett volna megfürödni, de arra gondolt, hogy inkább átmegy a bal partra, és sétál egyet a dombocon, az aranyló napsütésben. Átment a zömök pilléreken és tömör bolthajtásokon nyugvó hídon, s miközben elnézte a partokon és a folyón zajló életet, akaratlanul is számolta a

lépéseit: kétszázhetven lépésnyire volt a híd. Benyúlt a táskájába, kivette az útikönyvtekercset, és megnézte benne a híd adatait; örömmel állapította meg, hogy nem tévedett.

Kényelmesen lépkedett fölfelé az enyhe dombhajlaton: élvezte a gyümölcsillatot és a méh-zümmögést, a levelek susogását, a madarak riadt rebbenését és félénk fütttyjeleit, a város életének egyre halkuló lüktetését. Talán egy órát gyalogolhatott ebben a varázslatos hangulatban, amikor úgy érezte, hogy jó volna pihenni egy kicsit. Éppen egy élősvénnyel kerített pompás kerthez ért: a sövény árnyékában leült egy nyilván régen kivágott vastag fa korhadozó csonkjára, s ahogy fölpillantott, szinte elámult meglepetésében: már odalent is észrevette, hogy a város nagyon szép, de innen a dombtetőről olyan volt, mint ragyogó gyémánt ékszer, a viruló táj friss zöld foglalatában. Megismerte a császári palota óriási tömbjét, a bazilikát, nem messze tőle a forumot, a tanácsházát, megcsodálta az egymást pontosan derékszögben metsző széles utcák szabályos hálózátát, felismerte a Porta Nigra fekete és vaskos bástyázatát, alakjáról megismerte a cirkuszt, a kapubástya és a Mosella között, s ugyancsak alakjáról ismerte fel az amfiteátrumot, túl a császári palotán, a város déli végében. Estére hajlott az idő, a búcsúzó nap sugarai megcsillantak a háztetők vörös cserepein s a templomok és paloták aranyozott tetőin és kupoláin. Távolabb, a város keleti felében, bronzfedelű oszlopos templom lépcsőzetén fehér taláros papok menete kígyózott lefelé, el is tűnt hamarosan, és csak a láthatatlan oltárról felszálló füst opálos oszlopa jelezte, hogy most mutatták be az esti áldozatot. Vajon kinek? Helios-Jupiternek vagy Augustus és Róma istenségének, vagy Apollo Grannusnak, aki nem más, mint a gall Helios, vagy a gallok hadistenének, Lenus Marsnak, vagy talán valamelyik furcsa nevű barbár istennek? Ki tudja?

Elővette az útikönyvet, és gondosan tanulmányozni kezdte a város alaprajzát, amelyen színes számok és betűk utaltak a szöveg magyarázataira. Néha fölneézett a könyvből, letekintett a városra, bólintott. Sok érdekes dolgot tudott meg az itinerariumból, egyebek köz azt is, hogy a város észak-déli tengelye háromezer lépés; hogy itt a dombok alatt, a Mosella bal partján nagy fazekasműhelyek sorakoznak, s ezekben készítik a világhírű vörösbarna cserépedényeket; hogy az üvegfúvó- és csiszolóműhelyekben művészi poharakat, tálakat, kancsókat és dísz tárgyakat készítenek; hogy a pénzverő műhely finom művű aranyérméi az egész birodalomban a legszebbek; hogy Treviri a Nyugat katonai és polgári igazgatásának központja, s éppen ezért itt vannak azok a császári műhelyek, melyekben a hadsereg fegyverzetét, folszerelését és ruházatát, valamint a magasrangú polgári tisztviselők díszruháit, aranyszöveit s ékszereit és jelvényeit készítik, nem is szólván a szakmai egyesületekről, az úgynevezett collegiumokról, amelyekben az iparosok és kereskedők tömörültek. Fényes és gazdag város volt Treviri, s nem csoda, hogy egyszer egy hivatalos ünnepségen Nazarius, az ünnepi szónok, Észak Rómájának nevezte.

Vecasius úgy érezte, hogy mindent tud a városról, de hamarosan kiderült, hogy tévedett. Még vagy kétszáz lépést gyalogolt, s fölért a dombtetőre, és megállt egy pazar emeletes villa előtt: vajon kié lehet ez a pompás palota? Mivel pedig magától úgysem tudta volna kitalálni, megszólította az öreg kertészt, aki éppen a díszbokrokat nyesegette:

- Hallod-e, öreg, kié ez a gyönyörű villa?

- Nem tudod, uram? Nyilván nem vagy idevalósi. Mert itt minden kisgyerek tudja, hogy ez... - fölneézett az erkély nyitott ajtajára, s halkabbra fogta a hangját - hogy ez Helena Augusta palotája.

- Mit nem mondasz, öreg! Hát nem a császári palotában lakik? - csodálkozott Vecasius, holott jól értesült politikus és udvari ember létére tudnia kellett, hogy a császári palotában Theodora Augusta lakik, a hivatalos álláspont szerint, jogi értelemben, a törvényes, vagyis az egyetlen Augusta, őszentsége Constantius szentséges hitvese...

- Látszik, hogy csakugyan idegen vagy, uram. Helena Augusta, az én szépséges úrasszonyom, nagyon jól érzi magát ebben a villában, és a világ minden kincséért se költözne be a palotába. Okosan is teszi, mert ennél gyönyörűbb hely s ilyen pompás kert nincs több az egész világon!

A vén rabszolga büszkén lendítette körbe a bal karját, hogy elkápráztassa az idegent a kert szépségével. Vecasius követte a karja irányát, fel is tűnt neki a gondosan ápolott kert üde pompája, de még jobban feltűnt a villa palotaszerű kiterjedése. Meg is jegyezte:

- De ez nem is villa, hanem valóságos palota. Lehet benne vagy száz szoba. És ebben az óriási épületben csak maga Helena Augusta lakik?

A kertész elmosolyodott.

- Uram, legalább száz testőr meg titkár meg szobalány meg ruhatáros meg fodrász meg egyéb léhűtő rajzik itt körülötte. Bocsáss meg, uram, a „léhűtő” kifejezés nem vonatkozik a tisztekre, a testőrökre és az udvari tisztviselőkre, csak a rabszolganépségre. Hiszen gondolhatod. De ott, a palota túlsó szárnyában, lakik még egy fejedelmi személyiség, s arra is legalább ötven személy vigyáz...

- Ugyan - figyelt fel Vecasius -, még egy fejedelmi személy? Férfi vagy nő?

- Asszony, uram, az is gyönyörű asszony, Constantinus urunk drága felesége, Minervina nobilissima.

Vecasiusnak szinte földbe gyökeredzett a lába meglepetésében: erről persze semmit sem olvasott az itinerariumban. Tudta ugyan, hogy Minervina itt van Treviriben - hiszen őszintén szólván főleg az ő kedvéért üttötte nyélbe ezt a hivatalos kiküldetést, de szentül hitte, hogy a nobilissima a császári palotában lakik. Hogy, hogy nem, de a szerelem bizony még a legokosabb diplomata józan eszt is megzavarja.

Elköszönt a kertésztől, táskájába nyúlt, kihalászott belőle öt ezüstdenariust, és odanyújtotta a rabszolgának; az öreg nagyot nézett; azt hitte, hogy álmodik, s alig merte elvenni az újveretű csillogó denariusokat. Egy másodperc alatt az villant fel a fejében, hogy az idegen bizonyára milliomos vagy bolond, mert épeszű ember ilyen csekély szolgálatért aligha ad ekkora összeget, ami pontosan annyi volt, mint a magafajta kertész-rabszolga kéthavi keresete.

Alig tudta kinyögni a szokványos hálálkodást, és még akkor is görnyedten hajlongott, amikor Vecasius már messze járt: megsejtelte a villapalota „túlsó” szárnyát, de hiába nézelődött, hiába figyelt, mint a hiúz, egy lelket sem látott sehol. Kissé elszontyolodott hangulatban ereszkedett le az Aranyhegyről, az ellenkező irányban, s most a szigeti hidakon tért vissza a városba, egy fontos felfedezéssel gazdagabban s egyúttal kellemes izgalomban. A fogadóban pazar vacsorát rendelt, a kedvesen kínáló fuvolásánykának udvariasan átnyújtott tíz vadonatúj ezüstdenariust, a kislány villámgyorsan kezét csókolt neki. A fiatalember nyugodtan a szobájába vonult, és szégyenszemre diplomatához egyáltalán nem illő ábrándozás és tervezgetés közben aludt el. A kertész viszont sokáig nem tudott elaludni, s váltig törte a fejét: ki lehetett ez a bolond milliomos, aki a Minervina név hallatára ezt a fejedelmi borravalót nyomta a markába?

Nemsokára megtudta.

Másnap reggel Vecasius legalább két órát töltött a fürdőben: a tepidarium, caldarium és frigidarium, vagyis a langyos, forró és hideg medencék végigélvezése után jól kitornászta magát a tornacsarnokban, végül az izmos dögönyözők kezébe került; ezek aztán alaposan meggyúrták, végigropogtatták a testét, megkenték, megszáritották, a borbélyok simára borotválták telt és rózsaszínű arcát, végül az öltöztető rabszolgák a fürdése alatt kivasalt tunikát és tógát s a vékony piros csíkkal díszített ruha vajszerű könnyű szövetét művészi redőkbe igazították. Vecasius teljesen felfrissült, üdén és fiatalosan, rugalmas léptekkel távozott a fürdőből, és Sittiusnak előre odarendelt bérnyaloghintáján a császári palotába vitette magát.

Ma már nem zárta el a bejárást orra előtt a testőrök lándzsasorompója, sőt a marcona germán katonák tisztelgéssel fogadták: úgy látszik, a derék spectabilis intézkedett. Háborítatlanul feljutott a spectabilis irodájáig, egy hivatalszolga kitérte előtte a szárnyasajtót, s Vecasius belépett a tágas szobába, amelybe tegnap minden szentséges szabály súlyos megsértésével merészkedett betörni. Legnagyobb meglepetésére a magister memoriae öblös karosszékében ezúttal egy jóképű fiatalember ült, koráról ítélve afféle notarius-süvölvény lehetett, s nyilván művelt és finom úriember volt, mert amint Vecasius belépett, felugrott, könnyedén meghajolt a látogató előtt, és fiatalosan csengő hangon megszólalt:

- Ötekintélyessége, a magister memoriae nevében és megbízásából tisztelettel üdvözöllek, egregius Vecasius. A spectabilis elnézésedet és türelmedet kéri, hogy megvárakoztat, de a nobilissimus sürgős jelentéstételre hívatta magához. Parancsolj, foglalj helyet abban a párnázott karosszékben, s ha nincs ellenedre, én majd igyekszem elszórakoztatni kiválóságodat, s tőlem telhetőleg megédesíteni a várakozás unalmas perceit. Egyébként Palmatus udvari segédtitkár vagyok, s egyelőre nincs semmi címem.

Vecasius szeretne volna megköszönni a szapora szavú ifjú kedvességét, de alighogy leült, a fiatalember is visszahuppant a karosszékébe, harsányan elnevette magát, aztán fölkapta az asztalon heverő kibontott könyvtekercset, meglobogtatta, hogy a finom papirusz halkán megzizzent. Lassan-lassan halkult az ifjú hahotázása, Vecasius elmosolyodott, s már éppen meg akarta kérdezni a notarius-jelöltet, hogy ugyan mitől van olyan széles jókedve, de bizony most sem jutott szóhoz, mert a fiatalúr máris rákezdte:

- Kiválóságod bizonyára ismeri a miletosi Aristeides mulatságos elbeszéléseit, ezeket a szellemes, csiklandós, kacagtató történetkéket, amelyeken ma is halálra nevetheti magát az ember. Úgy hallom, hogy latinra is lefordították ezt a könyvet, de a császári könyvtár példánya mindig „kézben van”, ahogy mondják; én boldog vagyok, hogy elcsíphettem a görög eredetit - még szerencse, hogy az egész tisztviselőkarban alig néhányan tudnak csak görögül! - és most egyebet se teszek, mint éjjel-nappal ezt a remek könyvet olvasom. Valósággal falom. El sem képzeled, egregius, mekkora sikerem van ezekkel a borsos történetkével a társaságban! Főleg a nőknél! A bánatos efezusi özvegy csiklandós történetével épp a napokban hódítottam meg egy makacskodó, úgynevezett „erényes” szépasszonyt. - Nagyot kacagott, úgy hogy szinte megrázkódott belé az egész teste, s majdnem lélegzetvétel nélkül folytatta: Egregius, ha jól sejtem, nőtlen vagy? - Meg sem várta a választ, máris újra kezdte: - Nőtlen embernek ez a könyv a legremekebb szórakozás, a legmulatságosabb társaság, és mondhatom, többet ér, mint egy unott feleség vagy egy mohó szerető. - Megint jóízűt nevetett, ezúttal a saját ötletén, de rögtön tovább magyarázkodott: - Hát ebben a könyvben aztán annyi kíváncsú szerető és annyi izgalmas szerelmi kaland van, amennyit akarsz. Mikor az imént beléptél, éppen az ikreken kacagtam. Képzeld csak, mit eszelt ki ez a huncut görög! Mindjárt el is mondom ezt a bődületes marhaságot... megállj csak... - És meg-megszakadó, töredezett mondatokban, falren-

gető hahotázás közben elmesélte, azaz elröhögte a miletosi ikrek tréfás-bolondos történetét... Hát élt valamikor Miletosban egy ikerpár, csinos fiatalember mind a kettő, az egyik Gemellos, a másik Gerellos. A nevük csak épp hasonlított, de ők maguk oly hajszálnyira egyformák voltak, hogy a tulajdon édesanyjuk is mindig összetévesztette őket. Gemellos félórával előbb született Gerellosnál, s ezért a bábaasszony vékony ezürtláncot akasztott a nyakába, az apjuk összeforrasztotta, és csak ennek a segítségével tudták őket megkülönböztetni egymástól. Igen ám, de hatéves korukban valamelyik vad pajtásuk játék közben leszakította Gemellos ismertetőjelét, és a láncocska el is vészett. Innen kezdve senki sem tudta többé, hogy melyik Gemellos és melyik Gerellos. Az egyik helyett sokszor a másik kapta a jutalmat vagy a verést, s a végén már ők maguk se tudták, hogy melyik melyik. Nemegyszer hajba is kaptak ők is, a szüleik is azon, hogy melyik az idősebb s melyik a fiatalabb; Gemellos váltig erősködött, hogy ő Gerellos, ez viszont megesküdött volna rá, hogy ő a Gemellos. Nem is lett ebből semmi baj, amíg kamaszkorba nem kerültek: ekkor azonban már a barátaik és ellenségeik is összetévesztették őket, s ha valamelyik legényke megharagudott Gemellosra, helyette Gerellost páholta el; a Gerellosnak hozott ajándékokat Gemellos zsebelte be, viszont a tornacsarnokban Gemellos győzelmeit Gerellos fölözte le. A legnagyobb baj a lányok miatt volt: az a fruska, aki tegnap este Gemellost tüntette ki, másnap Gerellost hívta titkos találkára. De még ez is kiegyenlítőddött valahogy, hiszen az ikrek szép fiúk voltak, s a leánykák nem vették szigorúan, hogy Gemellos vagy Gerellos édesítette-e meg az éjszakájukat. Hát ebből rengeteg bolond és fejetetejére állított helyzet adódott, sok nevetséges félreértés, sok kacagtató kaland... - Nyilván eszébe jutottak az ifjúnak a csiklandós epizódok, mert megint rájött a fuldokló röhögés, úgy hogy csak percek múlva tudta folytatni az elbeszélést: - Bocsáss meg, egregius, nem bírok magammal, de ugye hajmeresztőn mulatságos? Hajmeresztőn! - Tetszett neki ez a furcsa szó, és még egyszer öblösen elhahotázta magát: - De ez mind semmi, most jön csak a cifrája! Nem szeretem a haszontalan fecsegést, hát minek szaporítsam a szót? Csak a csattanóját akarom még elmondani. Történt tehát, hogy Gemellos megnősült: dúsgazdag s főképpen gyönyörűséges és kíváncsú leánykát jegyzett el, aki bizony jól járt az ikrekkel, mert valamelyik mindig ott volt nála: ha Gemellos megalégtelte a csókolódzást, jött Gerellos, és folytatta. Végre eljött a lakodalom: ettek, ittak, vígan voltak, mulatoztak, de főképpen ittak. A nászasszonyok bevezették az új asszonyt a hálószobába, levetkőztették, s magára hagyták, visszamentek a nagy ebédlőbe, s jelentősen odaintettek Gerellosnak, ez pedig nem sokat kérette magát, bevonult a fiatalasszonyhoz, az egyetlen mécses pislá fényében meglátta opálosan fehérülő gyönyörű testét, és se szó, se beszéd melléje feküdt, és fulladásig kiélvezte az asszonnyá ölelt szűz szomjas mámorát és vad csókjait. Mikor az asszonyka elalélt a viaskodásban, Gerellos visszaosont a vendégek közé, evett-ivott, és még mindig szüntelenül érezte egész testében a viharos ölelkezés gyönyörűségét, de azért azt is észrevette, hogy Gemellos kissé kijózanodott, eszébe jutott, hogy esedékes a nászéjszakája, felállt, és bement az asszonykához. Amint odasimult a kíváncsú és harmatos friss testhez, az asszony rögtön magához tért, kapcsosan magához ölelte Gemellost, és a fullasztó csókolódzás közben alig bírt elhaló hangon ennyit lihegni: „Ó, be jó, hogy itt vagy!” Többet nem szólt, de Gemellos is inkább a cselekvést választotta. Mikor az asszonyka kissé megint elalélt a szeretkezés viharában, Gemellos is kiment, hogy felfrissüljön s erőt gyűjtsön az újabb ütközetre. Ezt a szünetet most Gerellos használta ki s alig néhány perc múlva már bent is volt az asszonynál; ez megint vadul összefonódott vele, s az ifjú megint fenéig kiélvezte az ikerség gyönyörűségeit. A telhetetlen asszonyka most sem állta meg az élvezetet szó nélkül: „Ó, be jó, hogy újra itt vagy!” Minek szaporítsam a szót, egregius? A szenvedélyes ifjak óránként váltották egymást, a fiatalasszony csontja velejéig élvezte az egyre lendületesebb szeretkezést, egyre jobban csodálta férjét: persze nem tudta, hogy két egyformán tüzes és fáradhatatlan méhecske szivattyúzza a mézét. Minden rendben lett volna, ha világos reggel az ifjú férj történetesen nem marad egyedül a

lakodalmas teremben; de mindenkinek elég volt a lagziból, az öregek lefeküdtek, a vőfélyek hazakísértették magukat a fuvoláslányokkal, és hát Gemellos nem tehetett okosabbat, mint hogy bemegy a feleségéhez, még egyszer jól megöleli, aztán kedvére kialussza magát szépséges asszonya karjaiban. Gerellos nem számított olyasmire, hogy az ifjú férj ilyen hamar visszajön, tehát mikor az ajtó csikordulását meghallotta, azt hitte, hogy a mulatozók rikkantanak odakint, és nyugodtan végére járt, ki tudja hányadik hőstettének. De az asszonyka, mikor Gemellos lépteit meghallotta, ijedten felsikoltott, egyszerre föleszmélt, magára rántotta a takarót s elhárító mozdulattal nyújtotta ki a karját férje felé: „Gerellos, hogy mersz betörni a násszobánkba? Menj innen azonnal!” „Én Gemellos vagyok, a férjed!” „Nem igaz - sikoltott az asszony - , Gemellos itt fekszik mellettem, s velem töltötte az egész éjszakát!” „De én vagyok Gemellos” - erősködött a férj. „Beszélj, édesem - biztatta az asszonyka Gerellost -, ugye te vagy Gemellos?” „Jól tudod, kedves, Gemellos én vagyok!” Az asszonyka hirtelen észbe kapott: „Hiszen akkor én jól jártam: két példányban van a férjem, Gerellos pedig eltűnt! Nem baj - csicseregte -, majd pótolja a másik Gemellos!” Édesen elkacagta magát, ledobta testéről a takarót, megölelte férjét, és kislányos kedvességgel sepegette: „Ha már magatok se tudjátok, hogy melyiketek kicsoda, én sem akarom tudni. Ne bolondozzatok, ne firtassátok, ki a férj, ki a sógor. Halálra szégyellném magam, ha rám fognák, hogy a nászéjszakámon a sógoromnak is odaadtam magam, sőt nem tudom, nem az övé voltam-e először? Úgyis együtt lakunk majd itt a házunkban, mindegyitek annyit vesz el belőlem, amennyit akar, s én ígérem, hogy egyiteket sem fogom megrövidíteni!” Szemérmesen lehuntya a szemét, erősen magához ölelte a két ifjút, huncutul elmosolyodott, és halkán a fülükbe súgta: „Ne féljete, két ilyen férfi nem sok nekem. Én vállalom!” Nagyot kacagott, Gerellos vele nevetett, Gemellos pedig mélabúsan gondolta magában: „Zeusra! Így sokkal jobb, mintha folyton összetévesztene a testvéremmel!”

A titkár befejezte a csintalan történetet, még egyszer harsányan fölnevetett, ezúttal Vecasius is vele kacagott, de mielőtt hozzászólhatott volna a pajkos történetkéhez, a fáradhatatlan ifjú újra lecsapott rá:

- Ugyebár kiválóságod is elismeri, hogy remek! S főképp a tanulsága aranyat ér: két férfi jobb, mint egy vagy egy se! Szeretném elmondani a nobilissimának...

- Kinek? - vágott a szavába Vecasius és elpirult.

- Minervina nobilissimának - felelte rá, szemrebbenés nélkül a léha ifjú -, mert bizonyosan ráférne legalább egy férfi, hiszen egy sincs neki.

- Hogyhogy? Hogy érted ezt? - faggatta tovább Vecasius.

- Úgy értem, egregius, hogy Constantinus nobilissimus feléje se néz. Nem ér rá. Már nemegyszer gondoltam rá, hogy elmondom neki ezt a szemtelen kis történetet, mert ikertestvérem nincs ugyan, de hátha egy elhanyagolt asszony így is megérti, és levonja belőle a tanulságot...

Vecasius meglegelte az ifjú pimaszkodását, s egyetlen másodpercig arra gondolt, hogy két hatalmas pofont leken az éretlen tacsónak, de egyelőre uralkodott magán... Nem állhat ki Minervina mellett... s elvégre ennek a fickónak igaza is lehet... Ki tudja?

És ki tudja, meddig locsog még a szószátyár fiatalúr, ha épp ebben a pillanatban meg nem nyílik az ajtó, és be nem csörtet rajta teljes díszben egy daliás centurio. Vecasius fölpattant ültéből, és tárt karokkal sietett a tiszt felé:

- Talio!

- Vecasius! - kiáltott fel a tiszt. - Igazán szívből örülök, hogy itt vagy. De most nincs időnk beszélgetni: a spectabilis bejelentette, hogy itt vagy, s a nobilissimus azonnal fogadni kíván. Siessünk!

Néhány perc múlva Constantinus előtt állt a messziről jött udvari titkár. A nobilissimus tábornoki egyenruhában ült a díszes márványasztalnál, amelyen tekercsek, iratok, katonai térképek sorakoztak példás rendben. Constantinus éppen a belga tartomány térképét tartotta kezében. Szívesen fogadta Vecasius hódolatát, intett neki, hogy lépjen közelebb, s valamit keresett az iratai közt. Végre kiemelt egy vékony tekercset - Concordius jelentése volt -, s odanyújtotta a titkárnak. Vecasius erre növekvő érdeklődéssel és rémülettel olvasta Concordius tudósítását, s mikor a végére ért, összecsavarta a tekercset, és lehajtotta a fejét.

- Nos? - kérdezte Constantinus. - Mi a véleményed?

- A lar-szobrok... - felelte halkán a titkár - ez végzetes jeladás! A szentséges Augustus kétségtelenül halott.

- Ezt mondtam én is. Az istenség jeladásában nem kételkedhetünk.

- De ha ez így van, márpedig feltétlenül így van, akkor súlyos napok következnek ránk.

- Mire gondolsz? A halotti szertartásokra, a temetésre, a gyászra?

- Nem, nobilissimus, hanem mindarra, ami téged s valamennyiünket fenyeget bizonyos oldalról, mihelyt szentséges urunk haláláról értesülnek.

- Beszélj világosan és őszintén. Azért üzentem érted, mert minden fontos ügyben hallani akarom a véleményedet, különösen ilyen válságos időkben.

- Nobilissimus, mindig őszinte voltam hozzád, most is az leszek. Tömören: Theodora Augusta azonnal megpróbálja kikiáltatni császárrá a gyermek Dalmatiust, hiszen a diocletianusi rend értelmében ez a kisfiú a szentséges Constantius törvényes örököse; s bár Theodorának nincsenek legiói, mindenesetre vannak bérencei és ügynökei. Egy jó politikai ügynök néha fölért egy legióval. Másrészt az agg Maximianus sem fog nyugton maradni; neki is van ütőkártya a kezében; a züllött fia, Maxentius. Ha ezt az elszánt fiatalembert csak két legióval ráereszti Rómára, a szenátus beadja a derekát, és Maxentiust császári bíborba öltözteti. Résen kell lenned, uram!

- Okosan beszéltél, világosan látod a helyzetet. Megnyugtat engem, hogy egy véleményen vagyunk; Maximianus legfeljebb két felső-italiai légiót szédíthet meg, vesztegetéssel és megfélemlítéssel, és esetleg ő maga is felveszi a bíbort. Csak az a két kalandor veszedelmes, mert Theodorát az egész pereputtyával együtt akkor taposom el, amikor akarom. De eltaposom Maximianust is, Maxentiust is, a semmiházi bitorló Severust is, aki most valahol Pannoniában, Noricumban vagy Italiában portyázik, s vele együtt a gazdáját is, a véres kezű Galerius, és azt a barbár paraszt unokaöccsét, a daciai Maximinust, aki miatt engem aljas módon elütött a caesari méltóságtól, holott Diocletianus engem jelölt! Reszkessenek!

- Nobilissimus - jegyezte meg Vecasius nyugodtan -, kétségtelenül el kell tenned az útból valamennyit, de nem a bosszúállás, hanem az igazság és a meggyőződés szenvedélyével és főképp tervszerű következetességgel.

- Kiválóságod pontosan tudja, mit akarok - vágott a szavába Constantinus. - Meg akarom szüntetni ezt az anarchikus sokfejűséget, a diocletianusi rendszert, hogy egy ura legyen megint a római birodalomnak, s hiszem, hogy az istenség engem hívott el erre az új honalapító munkára, hogy újra feltámasszam a dicső emlékeztű Augustus császár birodalmát.

- Ez a hivatásod, uram, el is éred ezt a célt, mivel erősen akarod, s mivel tárgyilagosan is téged tartunk az egyetlen alkalmas embernek arra, hogy véget vess ennek a zűrzavarnak. És ezért a célért mindnyájan veled dolgozunk és harcolunk. Rendelkezzél velem, nobilissimus!

- Számítottam is rád, Vecasius. Tehát jól figyelj: ha holnapután délig nem érkezik meg Ursacius, az eboracumi főhadiszállás titkos futárja, magamnak kell felutaznom Britanniába; helyettem itt lesz Concordius tábornok, ő rendelkezik a legiókkal, itt lesz a polgári ügyek intézésére Ruricius praefectus praetorio és Hermogenes magister memoriae; a palota és az aranyhegyi villa őrségének parancsnoka, Talio százados: ő felelős anyám biztonságáért, és gondosan ügyel mindenre, ami Theodora udvarában történik, sőt szükség esetén erélyesen intézkedik is. Végül: rád bízom Minervina nobilissimát, aki a jövőendő egységes birodalom trónörökösét hordja a szíve alatt. A birodalomnak teszel tehát értékes szolgálatot, ha egész tehetségeddel és okosságoddal, valamint jól ismert erélyeddel óvod őt és vigyázol rá. Hogy pedig feladatodat minél tökéletesebben teljesíthesd, az aranyhegyi villában rendelek neked lakást, az ő közvetlen közelében; testőreivel, Talio mellett, te rendelkezel.

- Megértettem, uram - felelte Vecasius kissé katonásan, de Constantinus megérezte hangjában a hűség és a ragaszkodás melegét. S talán eszébe jutott Volusianus tábornok s az a régi nikomedeiai beszélgetés, amelyben Minervina jövőjéről is szó esett...

Vecasius mélyen meghajolt, aztán az ajtó felé hátrált. Constantinus már újra az irataiba mélyedt, a fiatalember pedig, amint föltekintett, megpillantotta a terem szemközti falának nagyméretű falfestményét. Meglepetésében megállt egy másodpercre, mohón itta szeme a gyönyörű kép színeit, s mire kiért az előcsarnokba, már látatlanban is apróra le tudta volna írni a pompás művészi alkotást.

Nem is látott még soha ilyen gyönyörű festményt, bár sok remekművet látott már életében. Láta a híres római paloták pazar festményeit, látta Róma mellett Livia császárné villáját, Mediolanumban és Nikomedeiában eleget csodálhatta a császári paloták falképeit, viszont Pompejiben és Herculumban sohasem járt, bár az ottani képekről is elragadtatással beszéltek barátai és ismerősei. De ehhez fogható művészi alkotás, így gondolta, legfeljebb csak a két isteni görög művész, Parrhasios és Zeuxis ecsetje alól kerülhetett ki.

Az egész falmezőt virágfonatok és gyümölcsfüzerek keretezték, a háttérben hegyek kéklettek, a kép előterében viszont áttetsző színes fátyolruhában táncoló szebbnél szebb leányok és asszonyok gyűrűje fonódott egyre szorosabbra a kis nyilas Ámor köré, aki épp el akarta pattintani íját, hogy a szerelem nyilával szívében találja az egyiket, a másikat, végül valamennyit. Az asszonyok s lányok megelégtették a kis szárnyas szerelemisten garázdálkodását, üldözőbe vették, s épp abban a pillanatban fogták el, amikor rózsaszín szárnyait megrebbentette, hogy felroppenjen. Rózsaláncokkal megkötözték, s virágfüzerekkel körülfont keresztfára feszítették, hogy legalább egy ideig ne sebezze szívüket szüntelenül gyötrő, édes és már-már kibíratatlan szerelemre. A kép bal oldalán káprázatosan szép asszony állt rózsalugasban, s elbűvölő mosollyal nézte a csintalan Ámor bűnhődését. Kétségtelen, hogy a művészt Zeuxis híres Helena-festménye ihlette ennek a ragyogó nőalaknak a megalkotására, hiszen a nagy görög művész Paris trójai királyfi kedvesén példázta legszebben a szerelem végzetes mindenhatóságát.

Gondolataiból Talio rezzentette föl, amint belépett az előcsarnokba teljes szolgálati díszben, kékforgós sisakkal a fején.

- Azt hittem, Vecasius, hogy elvesztél valahol. A nobilissimus viszont azt hiszi, hogy már régen úton vagyunk. Hiszen tudod talán, hogy én kísérlek föl az aranyhegyi villába? Gyere velem, legalább kukkants be a szobámba, megiszunk egy pohár albai bort, ez a Mosella szőlőhegyeinek legjobb bora, aztán indulunk.

A szobában négy vaskos tekercs hevert az asztalon; mikor Talio kiment egy pillanatra, Vecasius megnézte, mit olvas az újdonsült százados: Sextus Julius Frontinus hadtudományi írónak a hadicselekről szóló műve volt, a Strategemata. Az asztal közepén hosszúkás pergamenlapon sorakoztak a századosnak olvasás közben összeírt jegyzetei: tehát szorgalmasan tanul. Vecasius elégedetten bólintott.

Domborműves üvegkorsóban hozta be a bort Talio, s amint teletöltötte a két hosszúkás üveg poharat, az aranysárga ital megcsillant a napfényben, s a szobában egyszerre nemes muskotályillat áradt szét. Vecasius élvezte a bor nemes illatát, de főképp a zamatát, s közben figyelmesen megszemlélte az üveggészletet. A kancsó és a poharak csiszolt dombormű díszai cirkuszi kocsi-verseny-jeleneteket ábrázoltak; nem győzte csodálni a lovak, a versenykocsik és a kocsisok finom és hajlékony vonalait, az izmok vad játékát, a szenvedélyes mozdulatokat.

- Remek! - kiáltott fel Vecasius lelkesen, és a világosság felé tartotta a metszett poharat.

- A bor? - kérdezte a százados.

- A bor bízvást versenyre kelhetne a falernusival, hanem az üveg, barátom! Az üveg! Hol készült ez a csodálatos remekmű? Csak nem Sidonban?

- Sokkal közelebb - mosolygott Talio. - Itt helyben, Treviriben! Ez a művészi üvegipar a város legnagyobb büszkesége. Ide nézz - és a fal mellett álló bronzlábú karcsú asztalka opálüveglapjára mutatott: fölfelé tartott sárga csőrrel színes üvegmadárka csillant meg ott a reggeli fényben; ahogy a csőrét tátotta, az ember azt várta, hogy rögtön csicseregni kezd. - Ez a csinos kék madár szintén itt készült Treviriben.

Vecasius kezébe vette a pehelykönnyű üvegmadarat, aztán óvatosan letette az üveggészlet mellé:

- Ez a dísz tárgy is szép, de a domborműves üveggészleted remekmű! - Megfogta a kancsót, közről is szemügyre vette, s egyszerre csak meglepetten felkiáltott: - Nini, itt a fülén egy név: Ennio! Talán ez a mesternek a neve?

- Ennio a mi leghíresebb üvegcsiszoló művésznünknek a neve: az egész birodalomban arannyal fizetik a műveit. És itt az üvegműhelyben még legalább egy tucatnyi kiváló üvegtervező, véső és csiszoló mester dolgozik, s mivel minden alkotás művészi értékű, úgy szétkapkodják valamennyit, hogy itt helyben alig juthat hozzá az ember egy-egy szebb darabhoz. Én ezért a kis készletért három hónapig istenkedtem Hermogenes spectabilisnek, aki az üvegműhely főfelügyelője; csak a múlt héten kaptam meg, borsos áron, de szívesen fizettem, mert szeretem a szép tárgyakat magam körül, és inkább ilyenekre költöm a pénzemet, mint fuvoláslányokra.

- És ez annál értékesebb, mert rajta van a mester neve. Bárcsak szerezhethnék én is egy Ennio-készletet!

- Tudom, hogy te is szereted a művészi tárgyakat. Nikomedeiában egyebek közt láttam egyszer a lakásodban egy gyönyörű márvány mellszobrot...

- Á, igen, az a kis Minacia Polla szobra, a római sírboltjában levő eredetinek művészi, és mondhatnám, tökéletes másolata. Nagyon szeretem.

- Magaddal hoztad?

- Hova gondolsz? Hiszen én nem költözködtem, hanem „hivatalos” küldetésben jöttem, vagyis szöktem! Márpedig a szökevények rendszerint nem visznek magukkal márványszobrokat!

Elnevelték magukat, kiitták a tüzes albai bor maradékát, és máris indultak. Elmenőben Vecasius visszanézett a szobába, s rámutatott a márványpolcon sorakozó vörösbarna cseréptálakra és virágtartókra:

- Milyen szép alakú edények! És rajtuk körös-körül a gyöngysorok, virágfüzerek, domborművű gyümölcsök, mellképek! Talán ezeken is rajta van a művészek neve? Nyilván a treviri fazekasok találmánya ez; mondhatom, vannak olyan szépek, mint az arretiumi terra sigillata edények!

- Ezeken nincs művésznév, hiszen egyszerű mesteremberek művei, és főleg kivitelre készülnek, mégpedig mintákban, tucatszámra. Talán láttad a Mosella bal partján a messzehúzódo fazekasműhelyeket? mind lázasan dolgozik; nem győznek elég edényt szállítani Britanniába, Hispaniába, s főleg Galliába. Fazekasaink maholnap kiszorítják az itáliai edényeket ezekből a tartományokból - magyarázta a százados oly lelkesen, mintha legalábbis ezer darab virágvázat akarna eladni egy külföldi kereskedőnek.

- A nobilissimus fogadószobájában láttam egy csodálatos festményt...

- Van ott három nagy falfestmény is.

- Azt gondolom, amelyen a pajkos kis Ámort a nők rózsakeresztre feszítik, hogy megbüntessék a sok nyilazásért. Annyira tetszett nekem, hogy szinte belerajzolódott a szemembe, és ragyogó színei és vonalai most is elevenen és frissen élnek bennem. Vajon ki az a csodálatos művész, aki ezt a remekművet megalkotta?

- A fogadóteremnek mind a három nagy falképét Cerellius festette, a nyugati tartományok legkiválóbb művésze. Ott is van mindegyik falfestmény alsó bal sarkában: „Festette Cerellius.”

- Ennio, Cerellius... - dörögte Vecasius, mikor lefelé mentek a lépcsőn. - Szégyellem magam, hogy Nikomedeiában még a nevüket sem hallottuk.

Kiléptek az óriási méretű bronzkapun, s elindultak a fórum felé, hogy minél előbb eljussanak a „Teve” fogadóba. Akakos ott kuksolt a kapuban, alig várta már a gazdáját; közölte, hogy Sittius pompás ebéddel várja az urakat; s már be is sietett, hogy tállaltasson, azután rögtön eltűnt, hogy a rabszolgakonyhán bekapja hitvány kását és kis darab sült szalonnáját, mert amíg az urak megeszik a hatfogásos ebédjüket, neki máris fel kellett érnie a súlyos poggyással az Aranyhegyre.

A dús ebéd után kényelmesen elhelyezkedtek Sittius bérghaloghintójában, a fogadás mély hajlongással és kövér mosollyal búcsúzott tőlük, főképpen a kivételesen bőkezű Vecasiustól, s közben ilyesmiket gondolt magában:

„Pompás vendég! Fizetett, mint a köles, még a fuvozlányt is bőkezűbben jutalmazta, minden ellenszolgáltatás nélkül, mint sok vendég, aki jócskán igénybe veszi. Csuda egy ember!”

Végre megindultak, de a zsúfolt utcák forgatagában az izmos rabszolgák is alig tudtak átfurakodni a gyaloghintóval. Közben Vecasius érdeklődéssel figyelte az üzleti élet vad kavargását meg a házak falára festett hirdetéseket. No ezek nem voltak éppen művészi munkák, de ügyesen és sokszor szellemesen tapintottak a dolog lényegére: egy bankár pénzváltó boltja falán Mercurius robogott elefánt vonta fogaton, magasra tartotta szárnyas pálcáját, s a festmény alatt ez a jelmondat ékeskedett: „Állj meg, barátom! Hozd be a pénzed,

itt fiadzik! Éljen a haszon!” Egy hentes boltja falán ügyes dombormű ábrázolta a húsokat, szárnyasokat, sertéskarajokat és vaddisznófejeket: íme, mindez kapható ebben a mészárszékben! Ugyancsak domborművű cégtáblák hirdették a cipőkereskedések és a divatáruüzletek gazdag készleteit, az alkalmazottak sürgés-forgását és az előzékeny kiszolgálást. Egy szíriai illatszer-kereskedő boltjának ablaknyílásában egyetlen alabástromtégely büszkélkedett, s rajta a rejtelmes címke „India álma”: ez volt a legújabb, legdivatosabb és legdrágább illatszer! Egy selyemkereskedő s a vele társult aranyhímzőmester üzlethelyisége előtt valósággal tolongtak Treviri szépasszonyai: az üzlet falra festett cégtáblája a három Gráciát ábrázolta, arannyal átszőtt lenge fátyolruhában, amint bájos körtáncot lejtettek. Egyeseknek úgy rémlett, hogy az egyik Grácia tökéletes mása a „Teve” csinos fuvoláslányának, aki egyébként a festőművész szeretője volt. Ezt, eléggé ügyetlenül, ő maga is elárulta, mikor a kép alá odakanyarította a nevét: „Festette Celer, holdvilágnál.” Treviri hölgyei pompásan szórakoztak ezen a vallomáson...

A nagy fürdőn túl megszűnt a tolongás, a hídon már kényelmesen keltek át, és mikor az Aranyhegy lejtőin felkapaszkodtak, már valóságos falusi csendet és békességet élveztek. Méhek zümmögésében és illatok felhőiben értek fel a villapalota elé, amelynek kapujában Akakos izzadtan és csapzottan bóbiskolt az embertelenül nehéz poggyász árnyékában. A sövénykerítés mögött felbukkant a kertész nap cserzette ábrázata: nagyot nézett, mikor meglátta a tegnapi fiatalembert bevonulni a császári villába, s méghozzá egy daliás százados társaságában. Alázatosan levette széles karimájú szalmakalapját, s mély hódolattal meghajolt.

De az urak ügyet sem vetettek rá.

Termek és folyosók útvesztőin kellett átvergődniök, amíg a nobilissima lakosztályához érkeztek. Talio előtt minden ajtó azonnal megnyílt, s mikor Vecasiust bevezette Minervinához, nyomban el is búcsúzott, hiszen fél óra múlva újra kezdődik a szolgálata Constantinus mellett. Vecasius tehát kettesben maradt Minervinával: ez volt az a pillanat, amelyre hónapok óta izgatottan és remegve várt. Hamarosan kiderült, hogy az izgalom fölösleges volt.

- Vecasius - szólalt meg Minervina kedvesen, bársonyos-szelíd hangon -, szívesen köszöntelek. - A titkár némán meghajolt. - Nem tudom, hogy férjem miért rendelt mellém, hiszen eddig nem volt udvari titkárom, de örülök, hogy mellém rendelt. - Vecasius elpirult. - Tudom: becsületes ember vagy és hűséges híve a nobilissimusnak, és ezenfelül szívesen emlékszem vissza nikomedeiai mosolyaidra és rajongó pillantásaidra. Ne csodálkozzál, hogy nyíltan kimondom azt, amit gondolok, de én szeretem az őszinte beszédet. Hajlandó vagy te is őszintén beszélni velem?

- Nobilissima, mióta ismerlek, ez az egyetlen kívánságom - felelte Vecasius lelkesen és egyúttal kellemes izgalomban.

- Akkor minden rendben van - folytatta Minervina barátságosan, és felcsillant a szeme. Ebben a pillanatban megtudta, jobban mondva megérezte, miért jött Vecasius ily váratlanul Treviribe. De utána kissé hivatalos hangon folytatta: - Most pedig mindenekelőtt velem kell jönnöd Helena Augustához: a bemutatkozás után visszajövünk ide hozzám, és folytatjuk a most megkezdett beszélgetést.

- Ahogy parancsolod, nobilissima - mondta rá kissé elfogódottan Vecasius, és mélyen, szertartásosan meghajolt.

Két testőr kíséretében megindultak a végtelen folyosókon Helena Augusta lakosztálya felé!

Az előcsarnokban Ruricius fogadta a látogatókat, és intett az udvarmesternek, hogy jelentse be őket. Néhány perc múlva ott álltak Helena pompás fogadószobájában. Minervina mélyen meghajolt, Vecasius döbbsen nézett egy pillanatig az Augustára, aztán rögtön észbe kapott, s ő is hódolattal meghajolt.

- Augusta - szólalt meg Minervina -, bemutatom Vecasius udvari titkárt, akit a nobilissimus mellém osztott be szolgálatára.

Vecasius újból mélyen meghajolt, de lopva csodálattal bámulta ezt az ékszerekben és selymekben tündöklő szépséget: lehetséges - villant fel benne egy pillanatra a gondolat -, hogy ez a ragyogó fiatalos asszony Constantinusnak az édesanyja? Vecasius áhítatosan imádta Minervinát, de most az a szentségtörő gondolat fordult meg a fejében, hogy ha ezzel az asszonnyal találkozik előbb, bizonyosan halálos szerelemmel lángolna érte...

Az Augusta hangja térítette magához:

- Szívesen veszem tudomásul a nobilissimus intézkedését, amelyhez előzetesen megadtam már beleegyezésem, mivel igen kedvezően nyilatkozott rólad, Vecasius. Remélem, a nobilissima meg lesz elégedve szolgálatoddal. Ezt magam is szívből kívánom. Köszönöm a látogatástokat.

Könnyed fejbólintással jelezte, hogy a kihallgatásnak vége. Mindketten újra meghajoltak, és kihátráltak a fogadóteremből. A két testőr kíséretében visszatértek Minervina lakosztályába. Egy darabig hallgattak, aztán Minervina kissé gúnyosan elmosolyodott: - Ez rövid kihallgatás volt, ugye? - fordult Vecasiushoz. - Rövid és fagyos.

- Hivatalos - jegyezte meg Vecasius. - Jellegzetesen anyósi fogadtatás.

- Csak félig van igazad - mosolyodott el újra Minervina -, hiszen neked nem anyósod!

- Mindazonáltal rideg és fagyos volt hozzám is, a tekintete gögös, a hangja rideg. Diplomata-ösztönöm azt súgja nekem, hogy fölöslegesnek tart itt a villában még egy olyan férfit, aki Constantinusnak bizalmasa.

- Ösztönöd jól súgja. Neki valóban elég egy udvari főtisztviselő a hivatalos ügyei elintézésére.

- És a magánügyei?

- Hisz éppen a magánügyei a hivatalos ügyek!

Most Vecasius mosolygott:

- Én is így gondoltam. Éppen ezért vagyok fölösleges. A tanú mindig kellemetlen.

- De hiszen eddig is volt tanú: én magam.

- Te is kellemetlen voltál, nobilissima, de ne felejtsd el, hogy két tanú kellemetlenebb, mint egy!

- Az Augusta nagyon önző, csak magára gondol. Eszébe sem jut, hogy nekem is szükségem lehet valakinek a tanácsára, támogatására, megértésére, hisz oly magányosan élek!

- Ezért maradok melletted, akármily kellemetlen vagyok is az Augustának! - Minervina dióbarna szeme hálasan és melegen csillant Vecasiusra. - De erről eszembe jut valami: nobilissima, engeddd megkérdeznem, miért nem szólítottad anyádnak az Augustát, hiszen a menyje vagy.

- Ezt kereken megtiltotta, és csak a fiának engedi meg az „anyám” szót, annak is csak négy-szemközt. Hallani sem akar róla, hogy ő anya, s még hozzá egy harminchárom éves szép szál férfinak az anyja: ő egyszer s mindenkorra szépasszony akar maradni! Mióta megtudta, hogy hamarosan unokával ajándékozom meg, azóta meg éppen vasvillaszemekkel néz rám.

- Meg kell adni: nagyon szép. Már akkor is megcsodáltam szabályos arcát, rugalmas és viruló természetét, dús aranszőke haját, amikor először láttam.

- Hát nem most láttad először?

- Nem, hanem ma délelőtt, Constantinus fogadótermében, azon a remek falfestményen...

- Igen, igen, az aranyalmás Helenának festette meg az a szoknyavadász Cerellius, mégpedig emlékezetből, hiszen a teste minden porcikáját apróra ismerte - kuncogott Minervina.

- Ő is? - csodálkozott rá Vecasius. - Nem csodálom, gyönyörű nő! Ez az a bizonyos romolhatatlan szépség, az úgynevezett örökifjú szépasszony.

- Izmos, kemény húsú paraszti származék. Amit pedig az örökifjúságról mondtál, arra azt felelem: kereken ötvenéves!

- Negyvenkilenc, nobilissima - helyesbítette Vecasius.

- Mi az? Te is beállsz talán a kerge hódolói közé?

- Én nem, nobilissima. Én már máshol tettem le a garast. - Minervina enyhén elpirult. - Én tárgyilagosan beszéltem róla, minden érzelmi árnyalat nélkül. Én belelátok a szívébe és veséjébe; a rózsaszínű illatos bőrén úgy keresztüllátok, mintha üvegből volna. Tudom, hogy csak önmagát imádja, a tulajdon szépségébe szerelmes, és még soha senkit sem szeretett igazán. De nem tagadhatod, nobilissima, hogy szépség, kíváncsú és lázító szépség.

- A kozmetika csodája.

- Vagy a természet csodája. Mindegy. Ezeknek az örökifjú nőknek az a bajuk, hogy nem tudnak szép lassan, fokozatosan megöregedni, hanem szeretnék az alkonyatot akár évtizedekre elodáztatni, s ezért örökké ez a jelszavuk: „Még egy tavaszt, még egy csokrot, még egy csókot!” S ilyenkor éri utol őket a mesterségesen visszatartott ifjúság bosszúja: vadul kapkodnak az utolsó rózsák után, s közben halálra sebzik magukat. És üresen múlik el az életük: a szeretkezések viharaiban sohasem melegítette meg legalább egy csöppnyi szeretet a szívüket!

- Milyen szépen beszélsz, Vecasius, s mennyire igaz minden szavad!

- Azért, nobilissima, mert én voltaképpen csak azért mondtam el mindezt az Augustával kapcsolatban, hogy megértessem veled: az én eszményképem ennek homlokegyenest az ellenkezője.

- Megértettelek, s jólesik, hogy így gondolsz rám. S egyáltalán jólesik, hogy valaki törődik velem. Ha hivatali elfoglaltságod megengedi, csak bizvást jelentkezéssel a szolgálatos testőrtisztelnél: a déli órákban mindig szívesen látlak.

Vecasius fölállt, és tisztelettel meghajolt:

- Hálásan köszönöm, nobilissima.

- Maradj még. Ül le. Először is kíváncsi vagyok valamire: ott van-e még Thamar a nikomedeiai villában?

- Ott van, de új nevet kapott; ma már Aurelia Claudia Thamar a neve, tudniillik Constantinus urunk felszabadította.

- Igen, annak idején megbeszéltük férjemmel, hogy felszabadítjuk, mihelyt férjhez adhatjuk. Talán férjhez adta Constantinus?
- Még nem - nyögte ki nagy nehezen Vecasius -, de bármely pillanatban férjhez mehet, mert a nobilissimus dús hozományt ajándékozott neki...
- Kifizette? Hű szolgálataiért? Mindjárt gondoltam, hogy mihelyt kiteszem a lábamat, letarolja. Igaz, Vecasius?
- Erről nem tudok, nobilissima - felelte a titkár határozottan.
- És ha már szabad, és hozománya is van, mért maradt a villában?
- Mert Constantinus urunk a manumissio okmányában megengedte neki, hogy ottmaradjon, ameddig kedve tartja.
- Hát énfelelem ottmaradhat - mondta rá Minervina kissé idegesen, és vállat vont. - Pedig szerettem azt a lányt!
- Most is bízvást szeretheted, úrasszonyom. Derék lány, hű lány, és ha még olyan szép is, semmiben sem versenyezhet veled.
- Mégis, mért ragaszkodik a villához? A kellemes emlékek miatt?
- Erről csak ő nyilatkozhatna; én csak annyit mondhatok, hogy senkije sincs már a világon, nincs hová mennie, s a nobilissimus engedelmeivel ott várja meg, amíg férjhez mehet.
- S van már valakije? - faggatta tovább a titkárt.
- Alig hinném - óvatzkodott Vecasius, mert észrevette, hogy Minervinát izgatja a szép zsidó lány esete. - Engem nem érdekelt a dolog, s ha szabad, arra kérlek, téged se érdekeljen.
- Csak nem gondolod, hogy féltékenykedem egy rabszolgányra? De hát a magára hagyott asszony minden csinos nőben vetélytársat szimatol, s én keresem az okát: mért hanyagol el oly feltűnő módon Constantinus? Mióta itt vagyok, mindössze egyszer látogatott meg, akkor is csak épp bekukkantott hozzám, s öt perc múlva már távozott is. Ennek csak van valami oka?!
- Hogyne volna, nobilissima? A hatalom! Minden pillanatban résen kell lennie, minden perc élet vagy halál! Constantius öszentsége állapota válságosra fordult, s ha behunyja a szemét, az éhes farkasok: Maximianus, Maxentius, Severus, Galerius, Maximinus, s nem utolsó sorban a gyűlölködő nőstényfarkas, Theodora Augusta, mind vadul és fogcsattogtatva rávetik magukat a gazdátlan bíborra. Mivel pedig urunk, a nobilissimus életcélja félrelökni az útból ezeket az apró zsarnokokat, s a maga kezében egyesíteni a hatalmat, érthető, ha éppen most, a döntő napokban, semmi másra nincs ideje, csak a politikára. Azért hanyagol el, hogy megmentse önmagát, anyját, s megmentsen téged és születendő fiát Maximianus, Theodora és a többiek bosszújától, Rómát pedig a véreskezű bitorlótól. A te magányosságod nem nagy ár ezért a nagy célért!
- Megint okosan beszéltél, Vecasius, s talán igazad is van. Nekem azért mégis fáj a közömbössége, nem tehetek róla. Nikomedeiában mindig tudott időt szentelni nekem...
- Most súlyosabb a helyzet, most minden kockán forog. Viharfelhők gyülekeznek, s ilyenkor könnyelműség volna itt ülnie a lábaidnál, s a néhai való léha Gallienus császár szerelmes és pajzán verseit turbékolnia.
- Miféle versek azok? - figyelte fel Minervina.
- Csintalan versikék; nem csodálom, hogy nem ismered őket; nem ilyen tiszta asszonynak valók.

- Egyet azért elmondhatnál, hadd tudjam meg, mi nem való nekem! - kíváncsiskodott Minervina.

- Ha kívánod, elmondok egyet, de ígérd meg, hogy nem haragszol meg érte - mondta rá Vecasius kiszámított ravaszkodással.

- Megígérem, s inkább behunyom a szememet, hogy ne szégyelljem magam - nevetett a nobilissima.

- Máris behunyhatod. Úgy. Tehát hallgasd: „Szeretkezzetek és turbékoljatok, szebben mint a galambok... Fonódjatok szorosabban egymásra, mint a repkény... Csókolódzzatok és csintalankodjatok... de a lámpákat ne oltsátok el soha... Mert éjjel mindent látnak ugyan, de másnap semmire sem emlékeznek.”

Minervina alig bírt szóhoz jutni a kacagástól:

- Én bizony kinyitom a szemem, hiszen ez pompás kis vers, és nincs benne semmi szégyellni-való. Legfeljebb az, hogy annyi meggyőződéssel és oly csiklandósan mondtad el...

- Azért rendelt melléd a nobilissimus, hogy felvidítsalak.

- Írd le nekem ezt a verset, hadd tanuljam meg. Jó? Így első hallásra is jót tett: már nem is fáj annyira, ami fáj. Sok ilyent tudsz még?

- Remélem, tudok annyit, hogy ha szükséged lesz rá, megvigasztalhatlak.

- Azt hiszem, hogy szükségem lesz rá - mosolyodott el Minervina, és lángba borult az arca. Úgy érezte, most véget kell szakítania a beszélgetésnek: megijedt önmagától. Kissé fátyolos hangon folytatta: - Köszönöm, Vecasius. És holnap ilyenkor hozd el a verset. Jó? Majd üzenek érted.

Tyche istenasszony pedig úgy rendelkezett, hogy három hétig ne is láthassa Vecasiust.

4

Másnap ugyanis Eboracumból megérkezett Ursacius, a császári titkos futár, alig három nap alatt - a császári posta agyonhajszolt lovain és a Classis Britannica, a britanniai hadihajóraj gyors járatú kétsorevezős különhajóján -, oly fáradtan, mintha még mindig Dubrae vagy Gessoriacum kikötőjének hullámai ringatnák, de sebtében felmutatta a kapuőrségnek futár jelvényét, a szárnyas kis pálcát, és utolsó erejével felvándorolt az emeletre, Hermogenes spectabilis irodájába. Ötekintélyessége megnézte a címezést: „Constantinus nobilissimusnak, Treviriben, felbontatlanul, saját kezébe!” A magister mermoriae becsengetett egy rabszolgát, bort adatott a kimerült Ursaciusnak, a futár kissé magához tért.

- Meghalt? - kérdezte a spectabilis.

- Csak ezt a tekercset bízták rám, uram. Szóbeli üzenetet nem hoztam.

Hermogenes besietett a nobilissimushoz, és sokáig bent maradt nála. Mikor kijött, az előcsarnokban szolgálatot teljesítő Talio meghallotta a nobilissimus utolsó szavait: „Egy szót se!”

Ebből mindent megtudott, s megérezte, hogy most éppen rá és Vecasiusra van szüksége Constantinusnak. Futárt szalasztott az aranyhegyi villába, hogy a titkár azonnal jelentkezzék a palotában, aztán bement a nobilissimus dolgozószobájába:

- Uram, várom parancsait. Ursacius félelmetes vészmadár.

- Úgy van, Talio. Jól érezted, hogy atyám meghalt, és sürgősen szükségem van rátok: rád, Hermogenesre és Vecasiusra.

- Már futárt küldtem Vecasiusért. Ruricius?

- Egyelőre fent maradhat: ott is szükség van erélyes és hű emberre.

- Értem, uram. Parancsod?

- Bizalmas tanácskozást tartunk négyesben. Hermogenest is értesítsd, addig pedig egy szót se! Se odafent a villában, se itt lent a palotában!

- Igenis, uram. - Talio tisztelgett és távozott, félóra múlva pedig együtt ült Constantinus fogadótermében a titkos tanács. Minervina nem tudta mire vélni, hogy miért hívták Vecasiuszt oly sürgősen a palotába, de sejtette, hogy főbenjáró esemény történt, és bizonyára ezért nem kapta meg ma a csintalan versikét. Hát most aztán egy darabig legfeljebb csak ábrándozhatott róla, meg arról, aki oly szépen, dallamosan és sejtelmes-forrón tudta elmondani.

Az a valaki pedig most, itt a tanácsban, végzetesen komoly kérdésekkel foglalkozott, s nem efféle semmiségekkel.

Constantinus szokatlanul komoran ült az asztalfőn, s hivatalosan közölte legbizalmasabb embereivel, hogy atyja, diadalmas britanniai hadjárata végén, a pompás londoniumi bevonulás után váratlanul vérmérgezés áldozata lett, életereje teljességében, ötvenhat éves korában. Aztán a nobilestis átadta az Ursacius-hozta tekercest Vecasiusnak, hogy olvassa fel Valerius Concordius tábornok jelentését.

A tanács tagjai Constantinusszal együtt felálltak, így hallgatták a beszámolót Constantius utolsó napjairól. Egyhangúan kongtak a nagyteremben a jelentés mondatai, szinte a végzet szárnyasuhanását hallották ki a szavakból valamennyien, s Vecasius olvasás közben úgy érezte, mintha egyszerre csak elsötétedett volna a terem, s elhalványultak volna a falfestmények máskor oly vidám és harsogó színei.

Lehorgasztott fejjel hallgatták Valerius Concordius részletes tudósítását, és csak akkor figyeltek föl élénkebben, amikor a beszámoló rátért Constantius utolsó napjaira és végső rendelkezésére: „Nyugodtan fogadom a halált, amely annyi harc és fáradalom után immár az életnél édesebb nekem. Tiszteljétek meg emlékemet azzal, hogy teljesítitek utolsó kívánságomat: fiam, Constantinus legyen utánam a birodalom uralkodója.”

Megilletődötten ültek vissza helyükre. Constantinus szólalt meg elsőnek:

- Azt akarom, hogy a gyász híre mindaddig titokban maradjon, amíg Concordius meg nem érkezik. Egyelőre magam akarok rendelkezni az egész galliai, germaniai s britanniai katonasággal; a légiókat készenlétbe helyezzük. Hermogenes, te átveszed a treviri helyőrség parancsnokságát; Talio, te a testőrséggel rendelkezel. Mivel én nem mozdulhatok ki innen, három manipulus, azaz hatszáz legionarius élén Vecasius indul holnap reggel Gessoriacumba, fogadja, és díszkísérettel hazahozza a császár ösztöndíj holttestét, s mihelyt megérkezik, megtartjuk a gyászszertartást. A főváros népével csak akkor közöljük a halál hírt, amikor a szentséges holttest áthaladt az Arduenna-erdőségen, és ideért a főváros közelébe.

Elhallgatott, s a néhány perces csöndben mindnyájan az elhangzott rendelkezéseken gondolkodtak.

- Nos, nyilatkozatok - fordult feléjük a nobilestis.

- Augustus - kezdte Hermogenes, de Constantinus rögtön letorkolta:

- Megtiltom ezt a megszólítást, spectabilis! Legalábbis egyelőre!

- Engedelmeskedem, bár a végrendelet értelmében...

Most Vecasius vágott a szavába:

- A nobilissimusnak igaza van. Semmit sem szabad elsietnünk, Constantinus nobilissimus nem követhet el politikai tévedést! Ebben a pillanatban még a diocletianusi rend van érvényben, s ennek értelmében Nyugat Caesarja, Severus jogosult az augustusi méltóságra. Mihelyt Constantius öszentsége halálhíre megérkezik Nikomedeiába, Galerius Augustus, a rangidős császár, Diocletianus jogutódja, illetékes a döntésre. Döntését meg kell várnunk, mert attól függ, hogy a nobilissimus hogyan választja meg jövődöbeli magatartását. Ha szabad jelezni a most következő események várható sorrendjét, úgy gondolom, hogy Galerius azonnal Severusra ruházza a bíbort, hiszen szüntelenül reszket Constantinus nobilissimustól, és igyekszik őt mindenből kisemmizni. Severus Augustus tehát haladéktalanul megindul, hogy birtokába vegye Italiát; igen ám, de ott már a nyughatatlan Maximianusnak a fia, Maxentius fogadja, és mivel értesülesem szerint Severus hadserege jelentéktelen, könnyen megeshetik, hogy ez az elvetemedett Maxentius kerekedik fölül. Csak nézzük és várjuk, hadd egyék meg egymást: a nobilissimusnak akkor már csak az egyikkel lesz dolga, mert Galerius nem sokáig áll majd az útjában. Amennyire ismerem egészségi állapotát, és én hitelesen ismerem, hamarosan elevenen fog megrothadni. Tehát mindenekelőtt javaslom, hogy Ursacius, a titkos futár siessen Sandario vicariushoz, és részletesen tájékoztassa őt: én még ma megfogalmazom ezt a levelet, holnap már viheti is a futár. Ez a kérdés politikai oldala. Jogi szempontból pedig úgy áll a dolog, hogy a végrendelet feltétlenül érvényes és jogerős; ahhoz viszont, hogy érvényesítsük, a diocletianusi rendszer megszüntetése szükséges, mert csak a vak nem látja, hogy a tetrarchia megindította a birodalom felbomlásának folyamatát. Diocletianus Augustus odalent salonaei magányában, még mindig ragaszkodik ehhez a végzetes sokfejűséghez, pedig ma már bizvást hexarchiáról beszélhetünk, hiszen ugrásra készen áll Maximianus is, a fia is, ez a durva, kíméletlen és undorító kéjenc, Maxentius. És ebben a hatalmas versengésben - mert már régóta nem fontos nekik a birodalom érdeke - csak egy vezető egyéniséget mellőznek konokul: Constantinus nobilissimust, akit pedig már Diocletianus lemondásakor, s éppen az ő akaratából, megilletett volna a caesari méltósággal! Nincs más teendő, mint megvárni a helyzet kialakulását, és ha szépszerével nem lehet, fegyverrel érvényesíteni a jogunkat. Megmondtam.

Constantinus helyeslőn bólintott: meg volt elégedve a titkár érvelésével; jogász okfejtéssel igazolta azt, amit ő nemcsak öröklött jogának, hanem hivatásának is érzett. Az értekezlet résztvevői távoztak, s megkezdtek fontos, nehéz és izgalmas munkájukat. Leggyorsabban Talio intézkedett: bezáratta a palota kapuját, s a szolgálatos őrmesternek kiadta a parancsot, hogy a császári család egyetlen tagja sem távozhat a nobilissimus külön engedélye nélkül, hasonlóképpen személyzete sem hagyhatja el a palotát, ezenfelül látogatót sem fogadhatnak; hasonlóképpen intézkedett az aranyhegyi villában, ezenfelül közölte Ruriciusszal, hogy a parancsnoksága alá tartozó zászlóaljja és testőrséggel a Mosella bal partját állandóan ellenőriznie kell. Hermogenes bezáratta a városkapukat, s hamarosan erős járőrszakaszok járták éjjel-nappal a főváros utcáit. Vecasius éjfélig dolgozott, aztán elindította Ursaciust a lepecsételt okirattal, valami keveset aludt, hajnalban lóra szállt, és elindult hatszáz katonájával Gessoriacum felé.

Nyomasztó csend ült meg a várost, senki sem tudott semmi bizonyosat, de már másnap mindenfelé suttogni kezdtek, hogy az Augustus halott, és Constantinus nyilván biztonság okából helyezte ostromállapotba a fővárost. A nyugtalanság és az izgalom a falakon keresztül is beszivárgott a palotába, egy darabig lappangott, aztán egyszerre csak kirobbant: harmadnap Theodora, három kísérvőjével, távozni akart a palotából, s miután Talio tisztelettel megtagadta

a kapunyitást, felháborodottan rohant fel Constantinushoz, és minden bejelentés nélkül rontott be hozzá:

- Nobilissimus, hogy merészeltél korlátozni engem, engem! a szabadságomban? Fogoly vagyok talán? Miért? Mi történt? Felelj! Nem vagyok hajlandó eltérni semmiféle hatalmaskodást!

- Augusta, csillapodjál! Atyám távollétében én gyakorlom a hatósági jogokat, s ebbe nem engedek beleszólást senkinek, még neked! neked sem.

Az ironikus mondat szíven találta Theodorát. Bizonyosságot akart, szeretett volna gyorsfutárt indítani Maximianushoz, vagy odautazni hozzá legidősebb fiával, Dalmatiusszal: maga sem tudta, mi mindent akart. Ha egy csöpp hatalom lett volna a kezében, ha egyetlen hű testőre lett volna, ha legalább orgyilkost tudott volna felbérelni - ez titokban régi terve volt -, habozás nélkül megölte volna Constantinust, hiszen ez a fattyú veszélyezteti Dalmatius, a törvényes örökös trónralépését. Zúgott és zakatolt a feje, érezte, hogy ez a férfi hatalmasabb és erősebb nála; tehetetlen dühében megfélelkezett méltóságáról, keze ökölbe szorult, aranycipős lábával nagyot dobbantott a mozaikpadlón, arca eltorzult, és szinte tajtékzó dühvel rikácsolta:

- Követelem, azonnal mondd meg, mi történt az Augustusszal? Azonnal mondd meg: él-e! Követelem! Tudni akarom!

- Augusta - felelte Constantinus szemrebbenés nélkül -, tőlem semmit sem követelhetsz. Mindent megtudsz majd, ha én akarom! Távozhatsz!

Theodora az ajkába harapott dühében, és gyűlölettel vágta a férfi arcába a leggyalázatosabb sértést:

- Hitvány fattyú!

Constantinus uralkodott magán. Végigmérte a nekivadult némbert, felvette az asztalról az ezüstcsengőt, megrázta. Két testőr lépett be.

- Kísérjétek az Augustát lakosztályába.

A testőrök odadobbantak Theodora mellé, kardjuk, lándzsájuk, páncéljuk félelmetesen csörrent. A fúria megriadt, még egyszer szembenézett a nobilissimusszal, szemében sötét düh lobbant, de aztán megadta magát: engedelmesen megindult a két testőr között.

Egy hétig rettegett és találgatott a főváros népe, egy hétig tombolt a megalázott Augusta, egy hétig szomorkodott Minervina, mert senkitől sem tudott semmi hírt szerezni: sejtelve sem volt, mi történik a városban, hová lehetett Vecasius. Egyszer ugyan megpróbált kicsikarni valamit Ruriciusból, de öfényessége arca elkomorult, mutatóujját ajkaira tette, s halkan és titokzatosan csak ennyit mondott:

- Sajnos, nobilissima, semmit sem közölhetek.

Ennek a rejtelmes hallgatásnak pedig nagyon egyszerű oka volt: az illustrissimus semmit sem tudott.

Egy hétig élte világát Helena fiatal szerelmesével. Az „Augusta” volt az egyetlen, aki fia közlése alapján sejtett valamit; Ruricius megsúgta neki, hogy a villa is, a Mosella bal partja is szigorú őrizet alatt van; ebből a két adatból most már bizonyosan tudta, hogy Constantius halott. De nem akarta tudomásul venni ezt a fenyegető bizonyosságot. Hogy mi lesz vele, Constantius úgynevezett „ágyasával”, hogy mi lesz fiával, a „fattyúval”, az e pillanatban egyáltalán nem érdekelte. Nem törődött gyásszal, jövővel, bíborral, s úgy tombolta át ezt a hetet, mintha neki olvasták volna fel Gallienus bujtogató versét. De Ruricius sohasem olvasott

verset, és Helenával együtt kimondhatatlanul élvezte, hogy a lámpák másnap semmire sem emlékeztek.

De a legboldogabb és a leggyötrelmesebb hétnek egyaránt vége szakadt a nyolcadik napon, és a treviri feszültség lazulását az a perc jelentette, amelyben Vecasius futárja megjelent a Porta Nigra előtt; a futár lepecsételt üzenetet hozott Constantinusnak: a gyászmenet, Valerius Concordius tábornok vezetésével, áthaladt az Arduenna-erdőn, s holnap estére bevonul Treviribe.

Félelmetes látvány volt, mikor másnap este a várost környező magaslatokon felvörösöltek a holttestet kísérő zászlóaljok égő fáklyái. Az emeletes palotákból éppúgy látták a közeledő gyászmenetet, mint az aranyhegyi villából, s ekkor már nem lehetett és nem is kellett tovább titkolózni, de a kapukat továbbra is zárva tartották, csak épp a gyászmenet vonulhatott be a városba: a Porta Nigra erre az időre megnyílt. Theodora még mindig nem mozdulhatott ki a palotából: nem érintkezhetett senkivel sem. Amikor a halottas menet a fórumra ért, és a császár holttestét a magas ravatalon elhelyezték, nyomban szorosan körülfogta a díszőrség: ezer testőr védelmezte még holtában is szívből szeretett és jóságos halott urát. Ekkor adták tudtul a főváros népének hivatalosan is a gyász hírt.

Ezen az estén csak Constantinus járulhatott a ravatalhoz. Hű emberei és testőrei kíséretében gyalog érkezett a fórumra: atyja ott feküdt a fehér halottas ágyon, teljes császári díszben, diadémmal a fején: földig omló bíborpalástja, a ravatal fekete posztós emelvényén, szemléltetően és fájdalmasan hangsúlyozta élet és halál, dicsőség és bukás, hatalom és megsemmisülés örök és kibékíthetetlen tragikus ellentétét.

Fehér ruhában, mellükön az aranyhímzésű napkoronggal, felvonult a Napisten papsága, Constantinus az oltáron tömjént áldozott Heliosnak, s még szállt az illatos füst, amikor a nobilissimus, Concordius tábornok és Vecasius kíséretében, visszaindult a palotába. Ebben a pillanatban ezer meg ezer legionarius ajkáról harsam fel a kiáltás: „Constantinus Augustus! Constantinus Augustus! Téged kívánunk, Constantinus! Atyánk, Constantinus! Testvérünk, Constantinus! Barátunk, Constantinus!” Az érces kiáltozás legalább nyolcvanszor hangzott el, Constantius ravatala mellett, rögtön fáklyák komor lobogásában, s még akkor is tömören zúgott, mikor Constantinus és kísérete mögött bezárult a palota érckapuja.

Theodora egész éjjel őrjöngött, visított, rikácsolt; nem tudta volna megbocsátani Constantinusnak, hogy így gúzsba kötötte, és minden titkos cselszövését meghiúsította. De hiába próbálkozott, hiába fenyegetődzött, ma éjjel még a lakosztályát sem hagyhatta el. És ez a szoros őrizet egészen a temetés napjáig tartott. S ha azt hitte, hogy végre szabad lesz, és tehet valamit, keservesen csalódott.

A temetés napján roppant máglyát emeltek a fórumon, telehintették illatos levelekkel és fűszerekkel, bőven meglocsolták arábiai és indiai illatszerekkel, s miután meggyújtották, elkezdődött a szertartás. Ezen már részt vehetett Theodora is, gyermekeivel együtt, de a testőrök oly szorosan övezték körül, hogy senkivel sem válthatott szót. Miután a hamvasztás megtörtént, ugyanígy kellett visszatérnie a palotába. Sem apja, sem más hozzátartozója nem vehetett részt a temetésen, pedig - ha apjával beszélhet - megtalálták volna a módját, hogy kitekerjék ennek a fattyúnak a nyakát!

Theodora nem szerette Constantiust; jéghideg és önző asszony volt; nem szeretett senkit sem, csak önmagát. Constantius öleléseit inkább csak tűrte, a szeretkezést sohasem élvezte, sőt minden házastársi érintkezés után legalább félóráig tisztálkodott, mert úgy érezte, hogy meggyalázták és bemocskolták. Gyerekeit viszont imádta, és - különösen ha a hatalomról volt szó - harcolni is akart értük, főképp Dalmatiusért, mint valami nősténytigris. És most, mikor

már majdnem kezében volt a hatalom, ez a „fattyú” torkon ragadta... Rémülten gondolt arra, hogy teljesen „mostohafia” hatalmában van, s a hatalomtól, a bíbortól, az Augusta-méltóságtól, s talán a palotától is örökre elbúcsúzhat...

Helena sértődötten vette tudomásul, hogy nem vehet részt a gyászszertartáson, holott minden treviri polgár részese lehetett ennek a nevezetes és látványos ünnepségnek. Minervinának viszont fáj, hogy nem lehet gyermekének apja mellett, s nem enyhítheti „férjének” bánatát és gondjait. Constantinus szerette apját, ezt tudta Minervina; de azt is tudta, hogy zavaros idők következnek, és ő úgysem tudna könnyíteni a nobilissimus gondjain. Ebben megnyugodott, és titokban a „lámpás” versre gondolt. Bizonyosra vette, hogy Vecasius hamarosan megjelenik nála, s elhozza a vers kéziratát. Egész testén végigremegett a gyönyörűség, amikor elhatározta, hogy ő bizony a legelső találkozáskor alkalmat ad a lámpáknak arra, hogy mindent lássanak...

Hetekig tartó lázas munka következett most a palotában, amelyet most már a várossal és az Aranyheggyel együtt feloldottak a szoros őrizet alól, de nem annyira, hogy Constantinus bármiféle meglepetés érhesse. Theodora végre üzenhetett apjának: sikerült egy arelatei kereskedővel levelet küldeni, és segítséget kért a levitézlett, ám örökké fészkelődő Augustustól. Maximianusnak azonban főtt a feje a gondoktól: fékezhetetlen és szenvedélyes fia egy szép napon Rómában termett, hatalmas összegekkel lepénzelte a helyőrséget, s könnyűszerrel megnyerte a szenátust is, amely a néppel együtt felháborodott a császárok mostoha bánásmódja miatt: Diocletianus még lemondása előtt mérgesen faképnél hagyta az örökké rakoncátlan fővárost, Constantius nem ért rá semmire, Galerius feléje sem nézett, viszont a távolból új meg új súlyos és kibíratatlan adóterhekkel nyomorította meg. Maxentius, mint a zsákmányra éhes fenevad, úgy vetette rá magát a városra, megvesztegetett néhány magasrangú tisztet, bankárt, hadseregszállítót, folyt az arany a rosszul fizetett és elhanyagolt praetoriánusok tarisznyájába, ezután pedig a legiók is csatlakoztak az összeesküvőkhöz, és Maxentiust kikiáltották császárnak.

Maximianust megrémítette ez a vakmerő csíny, előre látta a lázadás súlyos következményeit, s a fényes császárvatás után Rómába sietett, durván legorombította a hányaveti és meggon-dolatlan fenegyereket, sőt a vita hevében a bíborpalástot is letépte válláról. Ezzel aztán betelt a mérték: az elvetemült és elszánt fiatalember - alig töltötte be még a huszonhetedik évét - kiutasította apját Rómából, és gyorshajón, mindenestre erős katonai fedezettel, hazaküldte Arelatéba.

Aztán bekövetkezett az, amit Vecasius oly okosan előrelátott: a nyugati Augustusnak kinevezett pipogya Severus megindult Maxentius ellen, de csak Ravennáig jutott; a római bitorló légioi megverték, úgyszólván megsemmisítették fegyelmetlen és kedvetlen hadseregét, Severus pedig beszorult Ravennába, s mihelyt a város elesett, megmaradt katonái bosszúból meggyilkolták.

Treviriben nyomban a temetés után összeült a haditanács. Nemigen volt ez tanácskozás, mindössze Constantinus közléseit és parancsait kellett tudomásul vennie.

- Mint tudjátok, a katonák Augustusnak kiáltottak ki, én azonban nem fogadom el a bíbort! E pillanatban három Augustus uralkodik, köztük a bitorló Maxentius: én nem akarok bitorló lenni; megvárom, amíg törvényesen borítják vállamra a bíborpalástot. Concordius, közöld futárok útján a britanniai, galliai, hispaniai és germaniai seregekkel, hogy a testőrség s a katonaság kívánságára, s főképpen atyám végső rendelkezése értelmében felvettem a Caesar címet és rangot, s ebben a négy tartományban atyám utódjaként átveszem a főparancsnokságot és a teljes hatalmat, addig is, amíg el nem dől, hogy Itáliában Severus Augustus marad-e felül vagy a bitorló. Ha ez az utóbbi eset következik be, első feladatomban lesz kiküszöbölni az örökös

vetélkedést és marakodást, mert ennek mindig a birodalom issza meg a levét, pedig az orvossága nagyon egyszerű: egy kézben kell egyesíteni minden hatalmat. Ennek a módozatait majd a maga idején közlöm veletek. Hermogenes, te értesítsd nevemben az első Augustust az eseményekről, s hangsúlyozd, hogy a katonaság akarata ellenére csak a caesari méltóságot fogadtam el, s várom válaszát: elismer-e a Nyugat Caesarjának. Te pedig, Vecasius, foglald írásba jogi véleményedet atyám császári származásáról, azon a réven, hogy nagyanyám, Claudia, unokahúga volt Marcus Aurelius Flavius Claudius Gothicus császárnak; ez történelmi tény, tehát már csak ezen a címen is jogosult volnék az uralkodásra; de hangsúlyozod írásodban atyám végrendeletét - amelyet törvényes formák közt írt alá, az illetékes katonai tisztviselő, a libripens és öt tanú jelenlétében -: ebben nemcsak egész vagyonát hagyja rám, hanem azt az akarata is kifejezi, hogy én legyek hatalmának örököse. Íme, átadom neked a végrendeletet, hogy részletes jogi megokolással igazold álláspontom törvényességét. Ezt a tanulmányodat majd minden eshetőségre a kezünk ügyében tartjuk. Egyébként, Vecasius, újra felköltözzél az aranyhegyi villába.

Constantius halálának híre Gallia valamennyi törzséhez eljutott, és a bructerus, chamavus, cherusus, alamannus és egyéb harcias és vad törzsek elérkezettnek látták a pillanatot a római uralom lerázására, úgyhogy Constantinus, alig egy hónappal a császári temetés után kénytelen volt hadat vezetni ellenük. A hadjárat alatt Concordius helyettesítette Treviriben, s a városban és környékén kemény kézzel tartotta fenn a rendet és fegyelmet. Elsőnek tudta meg, hogy Maximianus, miután fia kiutasította Rómából, váratlanul Treviribe érkezett. Egyenesen a palotába vitette magát, s innen kezdve napokon, sőt heteken át szötte a legkalandosabb terveket Theodorával. De fondorkodhatott ő is meg az agg fogatlan oroszlán is, mert már harmadnap kiderült, hogy felsőbb rendelkezésre Constantinus megérkezéséig egyikük sem hagyhatja el a palotát. Concordius komolyan vette a feladatát.

Maximianus, ez a hatvanhat éves illyricumi parasztkatona ösztönösen kitűnő hadvezér volt, de tanulatlan, durva, erőszakos, kíméletlen, és hadisikereit is inkább ravaszságának és ügyességének köszönhetette, mint hadvezéri tudományának. Szenvedélyes ember volt, gátlástalanul becsstelen és szőszegő, de ragyogó győzelmeivel, elsősorban a bagauda-lázadás leverésével, megbecsülhetetlen szolgálatot tett a birodalomnak. De olyan mohón és éhesen sóvárgott a hatalomra, hogy személyes sértésnek és megaláztatásnak érezte a Diocletianus-követelte kényszerű lemondást. Fiával is azért vezett össze Rómában, mert - mint mondotta - „elhalászta előle a bíbort”. Örökké résen állt, alig várta, hogy halászhasson a zavarosban, és újra felvehesse az annyira áhított bíbort. Még mindig alkalmasnak tartotta magát az uralkodásra, mert egy szemernyi sem volt benne Diocletianusnak - a másik illyricumi parasztszármazéknak - bölcsességéből és belső fegyelmezettségéből.

- Tűrhetetlen, hogy ez a fickó így packázhat velünk, a hatalom törvényes birtokosaival! Majd én elbánok vele, ne félj! Csak éppen mostanában tehetetlen vagyok, ez a forró fejű Maxentius minden számításomat keresztezte! Az én pénzemen vesztegette meg Rómát, az én pénzemen csalta el tőlem a felső-itáliai légiókat, az én régi hű katonáimat! Az én pénzemen! Túljárt az eszemen, éppen úgy, mint ez a bitorló Constantinus, aki bezáratott ebbe az egérfogóba! Miért? Félt tőlem, azért! De csak kerüljek vissza Arelatéba, majd ellátom a baját, úgy hogy megemlegeti!

- Ne izgasd fel magad, apám - csillapította Theodora, pedig ő még talán apjánál is izgatottabb volt -, ne izgasd fel magad, fontoljuk meg nyugodtan, hogyan tehetnénk el az útból ezt a fattyút, aki az én Dalmatiusom törvényes öröklési jogát lábbal tiporja, és Caesarnak tolja fel magát. Apám, itt egy megoldás van csak: ledöfni!

- Ez valóban a legegyszerűbb megoldás, Theodora, mert utána nincs vita. De lehet sokkal kellemetlenebb utóhatása is: a háború. Ezerszer is jogos lehet Dalmatius örökösödése, de hol vannak a legióink, amelyekkel érvényt szerezhethünk a jognak?

- Ott vannak Constantinus legiói! - vágta rá szenvedélyesen Theodora.

- A legiók ott vannak, ahol a pénz! - Maximianus keserűen fölnevetett. - Az én pénzemen pedig Maxentius vett magának bíbort! Nem tudom megvásárolni a britanniai, galliai és hispaniai legiókat, s ezek a legiók szilárdan a bitorló kezében vannak! Hiszen éppen téled hallottam, hogy rögtön a temetés után Augustusnak kiáltották ki. Rajonganak érte a katonák: aminthogy a győztes hadvezérért mindig rajonganak, főleg, ha milliomos, és tömi őket zsákmánnyal meg pénzadományokkal. Hagyjuk az erőszakot, leányom. Azt hiszem, ravaszsággal többre megyünk.

- De gyorsan kell cselekednünk - vágta rá izgatottan az Augusta -, addig, amíg a fattyú távol van. Gondold meg, apám: itt életről és halálról van szó! Gondold meg, mi lesz velünk, ha a kocsmái hetéra fiából Augustus lesz, és ha úgy tetszik neki, elkerget innen a hat gyermekemmel együtt; s ha kedve szottyan rá, akár az Augusta-címtől és rangtól is megfoszthat, miközben ez a naissusi ringyó szemtelenül bitorolja az Augusta címet, a másik rabszolgaivadékot pedig nobilissimának tisztelik odafent Aranyhegyen! Felháborító!

- Most én mondom neked, leányom, ne izgasd fel magad. Pénzünk nincs, tehát legióink sincsenek, s ez annyit jelent, hogy erőszakra nem gondolhatunk. Ilyenkor csak egy mentésünk lehet: a ravaszság. Én csak így nevezem, bár a nagyképű és nagyfejű udvari emberek politikának hívják. Nos, mit szólnál hozzá, ha azt az ötletet vetném föl, hogy oldjuk meg a nehéz kérdést egy kitűnő politikai házassággal?

- Hogyhogy? - figyelt föl meglepetten Theodora. - Talán a fattyút akarod megházasítani? Az én lányaim még nagyon kicsinyek.

- Az enyém azonban már elég nagy - vigyorgott kajánul az Augustus.

- Fausta? - kapta fel a fejét döbbenten Theodora.

- Fausta - felelte hidegen Maximianus.

Ezen az éjszakán egyikük sem aludt nyugodtan. Theodora azon töprengett, hogy ez a tervezett házasság mennyiben válhat javára az ő Dalmatiusának, a vén róka Maximianus pedig azon törte a fejét: hogyan és milyen ravasz ürügyekkel üthetné nyélbe ezt a mondvacsínált és mindenképpen erőszakos házasságot.

Ezen az éjszakán Vecasius elvitte Minervinának ama bizonyos versnek a szövegét... És a lámpák mindent láttak...

Ezen az éjszakán Constantinus áruhában kémszemlére indult: csak Talio kísérte meg egy tagbaszakadt altiszt: germán kereskedőknek adták ki magukat, az altiszt kis kocsin tolta a csábító árucikkeket, s hajnalban elérték a barbárok előőrseit. Constantinus emlékezett Galerius kémszemléjére, azt akarta utánozni. Biztatta a barbárokat, hogy a római sereg gyöngye, Constantinus - akitől a barbárok irtózatosan féltek - még nincs is jelen, úgyhogy ha másnap este váratlanul támadnak, tönkreverhetik a vezértelen római sereget. A sikeres kémszemle után azonban maga Constantinus támadott még aznap este és olyan sikerrel, hogy az egyesült barbár csapatokból hírmondó is alig maradt.

Ezen a galliai hadjáraton olyan élményekben volt része Constantinusnak is, vezérkarának és hadseregének is, amelyeknek híre nemcsak a katonákat, hanem a tartományok lakosságát is áhítatos csodálattal és borzongással töltötte el, és azt a meggyőződést érte el, hogy a könnyen

hívó népben, hogy a vezér az istenségnek kivételes, különösen kegyelt, választott hőse, s lassanként Constantinusban is megerősödött a hit és a hivatástudat, hogy az istenség őt nagyszerű, egészen rendkívüli és történelmi jelentőségű, sőt hősi feladatok elvégzésére jelölte ki.

Mert hogy az egyik összecsapás előtt egy óriási termetű és kivételesen nagy erejű barbárt párviadalban legyőzött, s hogy sisakos fejét egyetlen kardsuhintással levágta, azt még csak szerencsének tartotta, bár katonái már ekkor is az istenség csodálatos kegyelmét és segítségét emlegették. De az egyik kemény ütközetben olyasvalami történt, ami kétségbevonhatatlanul meggyőzött mindenkit a vezér isteni küldetéséről. Később Talio így számolt be erről a nevezetes és megfoghatatlan eseményről Concordiusnak:

- Fényességed bizonyára tudja, hogy nem vagyok könnyen hívő, s nem szeretem sem a papok szemfényvesztését és kegyeskedő hazudozásait, sem pedig a katonák hetvenkedő melldöngetését, tehát csak a valóságot mondom el; azt, amit magam is láttam. Az Arduenna-erdő egyik meredek falú völgyében, valahol Bagacum táján épp egyik legnehezebb csatánkat vívtuk, gyalázatos terepen. Constantinus választotta ezt a terepet a döntő ütközetre: nyugaton és délen meredek sziklafalak zárták a völgyet, északon és keleten égbe nyúló hegyek hajlottak a legalább tíz négyzetmérföld területű síkságra, fent a hegyélen komor erdők fekete koszorúja rejtette a völgyet. Az egyesült barbár törzsek észrevétlenül és hirtelen zúdultak le az északi és keleti lejtőkön, de mi megfelelő fogadtatásban részesítettük őket: katonáink úgy harcoltak, mint a tigrisek; előzőleg megmagyaráztuk nekik, hogy már csak ezt a csatát kell megnyernünk, s ezzel vége a háborúnak, mert úgy eret vágunk a legharciasabb törzseken, hogy évtizedekre elveszük a kedvüket a fickándozástól. Mondom, az ütközet jól kezdődött, és tervszerű pontossággal folyt, a barbárokat már nekiszorítottuk a járhatatlan sziklafalnak, valóságos mészárlás volt ez már, de a hullahegyek tetején is vad dühvel küzdöttek. S ekkor ért bennünket az első meglepetés: a condrus törzs, amely mindig barátunknak színlelte magát, titokban szövetkezett a lázadókkal, s ebben a válságos pillanatban hátba támadott, holott alig félóra választotta el legiónkat a teljes győzelemtől. „Árulás!” - süvöltötte harsány hangon az a szakaszvezető altiszt, akit először értek a condrusok kardcsapásai. Én azonnal Constantinus mellé ugrattam, két manipulust a támadók ellen fordítottam, de bizony ez a négyszáz ember hamarosan megingott a négyezer támadó rohamában. Ebben a válságos pillanatban Constantinus parancsára végigszánguldtam a csatatéren, s a kürtösökkel megfűvattam a harci riadót. Az érces kürtrivalgás egymás után harsant fel a harctér más-más pontján, a barbárok megtorpantak, a mieink harci kedve nekitüzesedett, és ebben a pillanatban a keleti heglánc peremén ezüstpáncélos, ezüstpajzsos, vörös sisakforgós vezér ugratott ki az erdőből, hófehér paripán vágatott lefelé a hegyoldalban, vörös köpenye csattogva lobogott rohantában, a csatazaj néhány percre kissé csöndesedett, s ekkor a fehér lovas vezér stentori hangon elkiáltotta magát: „Constantinus! Constantinus!” Erre a kiáltásra ezrével rohantak ki az erdőből a páncélos legionáriusok, kivont kardjukat magasra tartották jobb kezükben, és tömören, ércesen, szinte egyhangon zúgták a vezér után: „Constantinus! Constantinus!” Mint a vihar, úgy zúdultak le a hegyről; fegyverzetük úgy szikrázott és vöröslött a lenyugvó nap tűzfényében, mint az izzó napkorong. Az ellenség megtorpant, a rómaiak nekibátorodtak. Itt is, ott is ujjongó kiáltások hangzottak: „Égi seregek!” „Égi vezér!” „Constantinus! Constantinus!” - A tüzes mennyei hadsereg megtörte a barbárok végső ellenállását, a condrusok négyezer harcosát egy szálíg levágták, aztán hirtelen eltűntek a csatatérről. A csata véget ért, és amint a katonák diadalordítása elcsöndesedett, Constantinus mellé odarúgtatott fehér lován Rufinus, a Napisten főpapja, Constantinus egyik bizalmasa - aki ugyancsak Sandario vicarius segítségével jutott ide Nikomedeiából - és karlendítéssel jelezte, hogy szólni kíván. A győztes hadsereg katonái zsákmányoltak, kurjongattak, daloltak, úgy hogy a főpap szavait kevesen hallották, de hamarosan az egész hadsereg megtudta, mit mondott: „Katonák! Az imént égi

jelenést láttatok: az istenné avatott Constantius jelent meg mennyei fényekben ragyogó hadseregével, hogy megmentse fenséges fiát, a mi Caesarunk Helios-Apollo kegyeltje, az istenség küldöttje, akit Helios nagy, hősi feladatokra választott. Megmondom nektek - és szertartásosan kitérte karjait, s a mellére arannyal hímzett sugárkoszorús napkorong megszikrázott az alkonyat rőt fényeiben -: valahányszor döntő csatába indultok velem, mindannyiszor így segítik győzelemre fegyvereiteket a mennyei seregek!” Ez történt, illustrissimus. Szemtanúja voltam a csodának, s bár az én paraszti eszemmel jól tudom, hogy legiók nem potyognak az égből, tehát a csoda nem csoda, mégsem tudom ésszerűen megmagyarázni, hogy tulajdonképpen mi is történt.

Concordius tábornok jóságosan elmosolyodott, és nyugodtan ezt mondta rá:

- Talio fiam, én hiszek az égi jelekben, hiszen az istenség csak ezeknek a révén tud érintkezni az emberekkel. Eboracumban, látszólag minden ok nélkül lezuhantak a házi istenek szobrocskái, s összetörték, így jelezte előre az istenség Constantius korai halálát. Viszont én sem hiszem, hogy az égben felfegyverzett legiók vannak, és a halott császár személyes vezetésével lerohannak az égből, győznek s megint eltűnnek. Olvastam valahol, hogy az ősidőkben Castor és Pollux lejött az égből a római fórumra: győzelmet hirdettek a rómaiaknak, aztán nyomtalanul eltűntek. Hát ez mitológia, szép mese, hagyj! De te tulajdon szemeddel láttad az égi sereget s a vezért, vagyis a csodát, s mégis azt mondd, hogy nem csoda! Helyesen mondd, Talio, s én meg is magyarázom neked, miért nem csoda. Ismerem Constantinus taktikáját; tapasztalásból tudja, hogy a műveletlen és babonás barbárokat különös és rendkívüli jelenség halálra rémíti; ezért szereti az égi tüneményeket is szolgálatába állítani, vagyis nap- vagy holdfogyatkozás idejére kitűzni a támadást, vagy általában a csata időpontját. Ezért rejt el mindig erős tartalékokat a harctér közelében - nemegyszer álarcosan, álöltözetben vagy szemkápráztató harci díszben -, hogy a sorozatosan felharsanóriadójelre meglepetésszerű támadással az ellenség hátába zúduljanak. Hadicsel, amely sokszor eldönti a csatát.

- Hadicsel? - csodálkozott Talio. - Én olvastam Frontinust, de ilyen álöltözetes hadicselről nincs szó benne.

- Ez Constantinus Caesar találmanya, még nem lehet benne Frontinusban, bár az öltözetet ismerte már Galerius is, azon a nevezetes kémszemlén. Ez a legújabb hadicsel pompás. Jól számított: a barbárok megrökönyödtek, elvesztették a fejüket, mikor meglátták a naplemente túlvilági fényeiben tündöklő „égi” sereget és félisteni ragyogásban sugárzó vezérét. Még a mi harcosaink is belegyönyörödtek ebbe a túlvilági látomásba, és hát kire gondolhattak volna másra, mint Constantiusra, aki égi seregek élén jött a rómaiakat s főleg a fiát megsegíteni. Mivel pedig nekem Constantinus Caesar előre elmondta ezt a rég tervezett hadicselét, azt is tudom, hogy az ezüstpáncélos mennyei vezér nem Constantius volt, hanem Acilius Severus ezredes, a „Győzedelmes Mars”-ról elnevezett XIV. számú tartalék legió parancsnoka.

- No és Vettius Rufinus szónoklata is hozzátartozott a hadicselhez? Hiszen ő félreérthetetlenül a csoda síkjára játszotta át ezt az egyszerű, de ügyes hadicselt! Vajon ez is hozzátartozott Constantinus tervéhez?

- Nem. De nem is volt ellenére. Hadvezérek és uralkodók sohasem veszik rossznéven, ha a papok bebizonyítják, hogy az istenség személyes beavatkozással segítette őket győzelemre. Tudod, hogy Constantinus urunk, mint istenné avatott atyja is, szakított az ősi, gyermekes mitológiával, és Heliosban látja a világ fő istenségét, ennél fogva bizonyosan kapóra jött neki, hogy a főpap pártfogásának tulajdonította a győzelmet. A vallási egység gondolata politikailag helyes elv, hát Constantinus bizonyára örömmel fogadta, hogy Vettius Rufinus meglovagolta

a katonák hiszékenységét, bár a Helios-főpap is pontosan tudta, hogy nem a megistenült Constantius, hanem Acilius Severus ezredes lovagol a „mennyei” hadak élén.

Ezen az emlékezetes beszélgetésen beszámolt a hű Talio a hadjárat legnagyobb élményéről, a látomásról is. Az arduennai győzelem híre eljutott a germánokhoz is, úgyhogy ezek a vad törzsek Constantinus jöttének hírére letették a fegyvert, követeket küldtek Constantinushoz, és hódolatukat jelentették. A Caesar tehát rendet teremtett a barbárok között, s már éppen intézkedni akart, hogy a hadsereg forduljon vissza, és induljon meg Treviribe, amikor a fővezéri sátorban kihallgatásra jelentkezett a Pontifex Solis, Vettius Rufinus, aki már napokkal előbb elszakadt a seregtől, s most néhány szakállas pappal együtt visszaérkezett a főhadiszállásra. Constantinus szívesen fogadta a főpapot:

- Nos, perfectissimus, hol jártál, s mi jó hírt hoztál? És kik ezek a tiszteletre méltó férfiak, akik a szentséges Nap jelét viselik mellükön?

- Caesar, a Vosagus hegység egyik rejtett völgyében jártam, s fölkerestem a híres Helios-Apollo szentélyt, amelyet a bennszülött barbárok Apollo Grannus templomának neveznek. Csodálatos szentély ez, olyan, mint egy hófehér márványékszer a napsütötte völgy zöld koszorús homlokán. Caesar, látogasd meg ezt a páratlan szentélyt!

A főpap elhallgatott, s ekkor a két bennszülött pap szinte egyszerre szólalt meg, kifogástalan latin nyelven:

- Hív Apollo!

Constantinus, aki atyjától örökölte a rendíthetetlen hitet Helios-Apollóban, az isten különös kegyelmét érezte a hívó szózatban; újból meggyőződött róla, hogy nagyszerű élményei világosan utalnak arra a kivételes szerepre és sorsra, amelyet a Napisten neki szánt. Odafordult szárnysegédéhez:

- Talio, intézkedjél: ötszáz testőr kíséretében azonnal indulunk.

A két szakállas pap ennek hallatára térdre vetette magát:

- Caesar, esedezünk, hagyd itthon a testőröket! Bízd magad Helios-Apollóra, téged Apollo védelmez.

Így történt, hogy a Caesart mindössze Talio, Acilius Severus, a három pap és öt testőr kísérte. Megilletődötten kapaszkodtak fel a Vosagus lejtőin, az őserdő ünnepélyes csöndjében csak a lovak patáinak dobogása hallatszott.

Alig háromórás lovaglás után a főpap egyszerre csak megállt az erdőszélen, s lemutatott a völgybe: kinyújtott karja irányában, a völgy túlsó oldalán, felragyogott előttük a déli napfényben Apollo Grannus temploma s mellette a papok cserépfedelű épülete, amelyet zárt és ablaktalan folyosó kötött össze a templommal.

A többi a szemtanú, Talio, mondta el később Concordiusnak, baráti vacsorán, amelyen Acilius Severus ezredes és Vecasius udvari titkár is részt vett: valamennyien Concordius vendégei voltak, a tábornok csinos és kényelmes aranyhegyi villájában.

- Amint megálltunk a Vosagus lejtőjén - kezdte Talio a házigazda biztatására -, szemünkbe villant a templom ragyogó vörösréz fedele s oszlopainak és falainak márványragyogása. Egy darabig elgyönyörködünk benne, leereszkedtünk, a főkapu előtt leszálltunk a lóról, s Vettius Rufinus vezetésével beléptünk a templomba. A papok himnuszt énekeltek, a szentélyben felsorakozott papsággal együtt, s valamennyien babérágat lengettek Constantinus felé, aki a szentélyben éppen az arany-sugárkoszorús Apollo-szobor előtt állt meg; a Napisten szobra

mellett szárnyas Victoria állt, babérkoszorúkat tartott mindkét kezében. A himnusz egyszerre csak elhallgatott, a főpap tömjént szórt az oltár parázsára, fehérén szállt az illatos füst az aranyozott mennyezet felé, s fent a tetőnyíláson kilibbent és szétfoszlott a kora őszi bágyadt napsütésben. Most a Caesar lépett az oltárhoz, tömjént hintett rá, felbodorodott a sűrű fehér füst, új himnusz harsant, és Constantinus a füstfelhőn át szinte révülten látta, hogy a Napisten arca az ő vonásait viseli... Megerőltette a szemét, de változatlanul a tulajdon arca nézett szembe vele, mintha tükörben látta volna önmagát. Riadtan meredt az istenszobor arcára, s úgy rémlett neki, hogy Apollo elmosolyodott. Nem akart hinni a szemének, egészen közel lépett a szoborhoz, mélyen meghajolt, és épp az adoratio szertartására készült: jobb keze ujjait ajkához emelte, hogy hódoló csókot hintsen az isten felé, amikor a szobor balra fordult, fölemelte jobb karját, kivett egy babérkoszorút Victoria kezéből, és Constantinus felé nyújtotta.

- Ti ezt láttátok? - szólt közbe Vecasius.

- Polluxra! láttuk! - felelte Acilius és Talio szinte egyszerre.

- Folytasd csak, Talio - biztatta Concordius a századost.

- És nem egy, hanem három babérkoszorút nyújtott át a Caesarnak, aki mind a hármat átvette, bal karjára fűzte, és végre elvégezte az adoratio szertartását. A szobor visszalendült eredeti állásába, jobb karja lehanyatlott, s az egész alak megint mereven, szoborszerűen, mosolytalanul és közömbösen nézett le a Caesarra és ránk. Mi meg reszkettünk, mint a nyárfalevél, és szeretnénk volna minél előbb szabadulni ettől a rémületes helyről, csak Constantinus állt nyugodtan a helyén: a parázs fényében a füstfelhők függönyén át úgy láttam, hogy megilletődött és átszellemült arcán felfénylik az istenarc imént látott felséges mosolya. A templom egyik papja a szentély korlátja mögül dagályos szónoklattal ünnepelte a Caesart: „Íme, Caesar - mondotta -, Helios-Apollo kitüntetett téged; kegyébe fogadott; megígérte, hogy életed győzelmek sorozata lesz, s a három koszorúval értésedre adta, hogy az emberi kor legvégső határáig terjeszti ki életedet. Ifjú vagy és derűs és üdvözítő és gyönyörű, ó Caesar - fejezte be a szónok -, s könyörgünk hozzád, Apollo földi mása, hogy áraszd reánk szüntelenül és bőségesen isteni fényességedet!” Fölzendült az Apollo-himnusz, kivonultunk a templomból, s egészen a főhadiszállásig egyébről sem tudtunk beszélgetni, csak a csodálatos látomásról. Constantinus Caesar jóval előttünk lovagolt, magába mélyedten, szóttanul, s három napon át, amíg a fővárosba értünk, a katonai parancsokon kívül senkihez egyetlen szót sem intézett.

- Talio beszámolója után megértem, hogy a Caesar, mióta hazajött, mért vonul vissza néha órákra, mért visel állandóan babérkoszorút, mért jár mindig aranyhímzésű díszruhában, s mért különíti el magát egyre jobban az emberektől. A látomás fölébresztette benne az istent, és ő most megrendülten magába száll, és készül emberfeletti hivatására - vonta le a tanulságot az elbeszélésből Concordius.

- Fényességed bizonyára tudja, hogyan és miért mozognak az istenszobrok - jegyezte meg kesernyés mosollyal Vecasius.

- Igen, tudom - felelte rá a tábornok nyugodtan. - Ismerem Ktesibios és Heron mechanikáját, ostromgépek és lövőgépek közt élek fiatal tiszt korom óta; tudom, hogy ha a papok úgy akarják, az istenszobrok a szemüket forgatják, bólintanak, sóhajtanak, izzadnak és véreznek, kezüket-lábukat mozgatják, sőt beszélnek is, ha kell. Mi viszont ne beszéljünk, barátom. Constantinus urunk velünk együtt Helios-hívő; ismeri céljait, tudja, mit akar, egyenesen megy az útján. De ha az istenség is megnyilatkozik mellette, az csak fokozza az ő akaratát s a tömegek hitét. Mert a papok mesterkedéseire, a csodára, nem Constantinusnak van szüksége, hanem a műveletlen tömegnek, amelyet nem az ésszerűség, nem a józan belátás, nem a

meggyőződés visz Constantinus táborába, akár mint polgárt, akár mint katonát, hanem a csoda; akkor is, ha az a csoda szemfényvesztés.

- Az ilyen elméletektől híznak és gazdagszanak a papok - jegyezte meg Vecasius. - Meggyőződésem, hogy véget kellene vetni ennek a papi szemfényvesztésnek, hogy ne mondjam, bábjátéknak, s mégis inkább józan érvekkel hódítani a népet Constantinus urunk táborába. Azt hiszem, tanítani kellene a népet.

- Lárifári - legyintett Concordius -, ez csak afféle szélelbélt filozófusok és vándorló erkölcsprédikátorok agyficama. A népnek csoda kell, titokzatosság, rajongás, átszellemülés, látomás, álombéli vagy nappali jelenés, mindegy! Csak olyasvalami legyen, ami felül van az emberi értelmén, ami rejtelmes, megfoghatatlan, meglepő, megrendítő: vagyis az égi vagy alvilági hatalmak beavatkozása és tanúságtétele, Plotinos kell a népnek és Porphyros: eksztázis, mágia, varázslás, jóslás, álomfejtés. Platon vagy Cicero semmiféle ragyogó érveléssel nem tudná meggyőzni a tömeget Constantinus igazságáról.

- Fényességed okfejtése ragyogó, elismerem - mondta rá halkán Vecasius -, és hozzátehetem, hogy gyakorlati szempontból bizonyára ez a felfogás a helyes. De nekünk, tanult embereknek kötelességünk és feladatunk volna, hogy tanítsuk és felvilágosítsuk a tanulatlan tömegeket.

- Ne akarjuk megváltani a világot! - nevette el magát Concordius, és fölemelte kristályszerlegét.

- Úgy van! - szólalt meg lelkesen Acilius Severus ezredes, aki mindedig hallgatott, mivel-hogy egy árva szót sem értett meg az egész magasrendű vitából. Ő is fölkapta a serlegét, és harsányan megismételte: - Úgy van! Ígyunk!

Ittak, és végre olyan tárgyról kezdtek beszélgetni, amely mindnyájukat érdekelte: a küszöbön álló amfiteátrumi játékokról.

Miközben az egész város feszült izgalomban várta az amfiteátrumi viadalok és egyéb látványosságok kezdetét, Constantinust szüntelenül az Apollo-látomás foglalkoztatta, az istenközelség, a közvetlenül kapott isteni kinyilatkoztatás, s ezenfelül csak az álmok és jóslatok. Minden délelőtt megjelent nála Vettius Rufinus, Helios főpapja és vele a bikaölő Mithras treviri egyházközségének vezetője, Oromasdes, a perzsa Napisten papja s egyúttal mágus, asztrológus, csodatévő, jós és álommagyarázó. Constantinus előadta nekik álmait, nappali és éjjeli látomásait, mert a Vosagus-hegyi jelenés óta szüntelen révületben élt, és órákon át olvasta, magyarázta és magyaráztatta magának az ephesosi Artemidoros tudományos álomfejtő könyvét, amelyet Oromasdes hozott el neki. Mivel pedig lényegileg Mithras is napisten volt, tehát Helios mása: a két pap egyesült erővel zsongította a Caesart elragadtatásokba és révületekbe, úgyhogy Constantinus akkor is bonyolult álmokról számolt be nekik reggelente, ha történetesen semmit sem álmodott. De nappal is révületben élt, szárnyas geniusokat látott, s ha behunyta a szemét, tűzgolyókat látott, szikrázó napkorongot, aranyban égő diadémot, tizenkét ágú sugárkoronát, tüzes lépcsőt, amely a fényben izzó fellegekbe nyúlt, szédítő sebességgel forgó fénykereket: s mindebben az istenség kinyilatkoztatását kereste, s ha nem találta meg jelentésüket, a papok mindenből kihámozták Helios akaratát vagy utasítását. Minél többet olvasta Artemidoros könyvét, annál jobban beleélte magát az istenközelségbe.

Délben távoztak a papok, s ekkor szinte varázsütésre lefoszlott róla ez a révület. Rendszerint Talióval ebédelt, s mivel nagyon keveset evett, s még kevesebbet ivott, Talio kénytelen volt követni példáját, bár fiatal szervezete kiadósabb táplálkozást kívánt. Mivel pedig a mértékletes ebéden éhen maradt, intézkedett, hogy mire a caesari koplalás után a szobájába ér, már ott várja az igazi ebéd.

Constantinus csak ebéd után fogott hozzá uralkodói teendőihez; és amikor a jelentéseket fogadta vagy katonai és polgári ügyekben intézkedett, már friss volt, lendületes, pontos és gyors; késő estig szívósan és fáradhatatlanul dolgozott, úgyhogy Concordius meg Hermogenes nemegyszer kidőlt mellőle, csak Talio bírta ezt a nagyfeszültségű munkairamot. Ha Vecasius néha lejött jelentéstételre - mert rendszerint ő fogalmazta a politikai tartalmú leveleket és okmányokat -, meglepetten látta, hogy a Caesar arca és egész magatartása milyen nyugodt, s mindössze az tűnt fel neki, hogy szokatlanul nagy adományokkal halmozta el az uralma alá tartozó tartományok Helios- és Mithras-templomait és papságát. Vecasius ezt a Vosagus-hegyi látomás után természetesnek találta. Ilyen napokon rendszerint Talio vendége volt (a százados második ebédjén), s meglepetten értesült a Caesar álmairól, révületeiről és hallucinációiról és ennek ellenkező végteléről, a fergeteges délutáni munkatempóról. Közben azonban nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze, némi huncut mosollyal a szája szögletében:

- És nő?

- Nincs - felelte kurtán Talio. - Akár hiszed, akár nem: nincs. Eleget csodálkozom rajta, hiszen Nikomedeiában, hogy úgy mondjam, nagyfogyasztó volt.

- Most meg éjjel látomások, délelőtt papok, délután hajsza: érthetetlen.

- Én megértem - mondta rá Talio, és fiatal fogával pillanatok alatt szétmarcangolt egy kövér libacombot. - Erős akaratú és céltudatos ember, hiszen ismered. Említette nekem, még közvetlenül a látomás után, hogy most minden más mellékes, csak a végső cél a fontos.

- Azért nem kellene a thebaisi remeték módjára aszkétaéletet élnie!

- Kiről beszélsz, Vecasius?

- Arról a két vén számárról, Paulusról és Antoniusról, akik odalent élnek az egyiptomi sivatagban; mindent megtagadnak maguktól, ételt, italt, kényelmet, nőt, a testüket sanyargatják, esőt, vihart, forráságot élvezettel tűrnek, nappal imádkoznak, éjjel mennyei látomásokkal szórakoznak. Mélyen megvetem őket. Egyetlen mentségük, hogy keresztények, rajongók, ennek az élettagadó, örömtelen és gyászos vallásnak a hívei! No de Constantinus? A Nap, a ragyogás, a tűz, az élet, a szépség vallásának a meggyőződéses híve hogyan szánhatja magát ezeknek a kótyagos és hibbant agyú keresztényeknek az önmegtartóztatására? Még a feleségéhez se jár föl!

- No és Minervina nem nélkülözi? - érdeklődött a százados.

- Gondolhatod, hogy ezt nem köti az orromra.

- Csak azért kérdezem, mert Nikomedeiában az a csinos fekete zsidólány...

- Aurelia Thamar?

- Az. Egyszer kikottyantotta valamelyik lány előtt, hogy véletlenül rajtakapta őket, s a jelenet láttán meggyőződött róla, hogy Minervina... hogy is mondjam... habzsolja a szerelem gyönyörűségeit. Most viszont? Talán neki is látomásai vannak? - nevette el magát harsányan a százados. Fölkapta a poharát, nagyot ivott az aranyszínű albai borból.

- Ne firtassuk, nem tartozik ránk - legyintett Vecasius, s ő is kiitta a borát, egyúttal azonban a füle tövéig elvörösödött. „Talán a bortól”, gondolta magában Talio.

Constantinust csak akkor sikerült kiszabadítani a papok mágikus varázsköréből, amikor Valerius Concordius tábornok meggyőzte, arról, hogy a győzelem öröme megrendezett amfiteátrumi játékokon feltétlenül meg kell jelennie. Meg is jelent a két hétig tartó játékoknak

minden napján, fényes kísérettel, maga is arannyal hímzett bársony díszruhában, és fejéről egyszer sem hiányzott a babérkoszorú.

Óriási tömeg tolongott naponta az amfiteátrum körül, mert bizony legalább még egyszer annyi néző szeretett volna bejutni, mint amennyi belefért. Az a nyolcezer ember azonban, aki bejutott, a világ minden kincséért sem adta volna át a helyét másnak; sokan bent is éjszaka káztak az épületben, sokan már hajnalban beültek, csak hogy részük lehessen a pazarnak ígérkező látványosságban.

Előbb hadifoglyok viaskodtak egymással életre-halálra, s irtózatos volt végignézni, hogy apák, fiak, testvérek, rokonok és barátok kénytelenek voltak gyilkolni egymást, mert ha vonakodtak, vagy csak látszatra viaskodtak, azonnal a vadállatok ketreceibe vezették őket. A nép vért akart látni, borzalmakat és halottakat, s hallani akarta a legyilkoltak halálordítását. Aztán szabályszerűen vívó gladiátorok mérkőzése következett: ez volt a játékok legizgalmasabb műsor-száma; Constantinus nem sajnálta a pénzt, és elhozatta Treviribe a tartományok leghíresebb gladiátorait, egyebek közt a „győzhetetlen” Petraitest Carnuntumból, és a százszoros győztes Adamantiost Nemaususból. Olyan válogatott gladiátorgárda vonult fel ezúttal a treviri amfiteátrum porondjára, amilyent itt még sohasem láttak. Óriási összegekben fogadtak egyik vagy másik híres vagy jó kiállítású gladiátor győzelmére, és a bennfentesek meg a szélhámosok nem egy polgárt alaposan megkopasztottak. Sittiusnak is legalább kétszáz denariusába került az élvezet, bár ő csak a fölös bevételeiből vesztített, hiszen ezekben az izgalmas és élvezetekkel zsúfolt napokban a „Teve” fogadó valósággal ontotta a pénzt. Ezekre a napokra még a mezei rabszolgáit is berendelte a fogadója, az amfiteátrumban pedig tizenkét fiatal, csengőhangú rabszolgája kínálta a frissen sült kolbászt, a lacipecsenyét, a mézédesszőlőt meg a bort. Az egésznapos játékok alatt bizony megéheztek a nézők, és hát Sittius legénykéi esténként denariusoktól duzzadó pénzeszacskókkal tértek haza a fogadóba.

A játékok utolsó öt napján zajlottak le az állatviadatok; egy-egy csoport hadifoglyot betereltek a porondra, s rájuk eresztették a napok óta éheztetett fenevadakat; ezek aztán valóságos vérfürdőt rendeztek a porondon. Medvék, vaddisznók, farkasok, sakálók, hiúzok, vérebec, vadbikák marták, marcangolták, döfték, taposták, harapdálták és zabálták a védtelen foglyokat. De volt olyan nap, hogy már a vadállatok belefáradtak a vérengzésbe, és unottan lekushadtak, hiába volt a közönség és a sok fegyveres pecér hangos uszítása és döfködése. Az életben maradt hadifoglyokat az egyik szkíta íjász katonái az amfiteátrum legfelső emeletéről lenyilagták.

Nem volt nagy az amfiteátrum; porondjának hossza százegynéhány lépés, szélessége hatvan lépés, de volt olyan nap, hogy a bokáig érő vért csatornákon kellett elvezetni; ilyenkor a hadifoglyok hajnalig dolgoztak, hogyha másnapi állatviadatokon friss porond várja a vadállatokat és áldozataikat.

Legnagyobb izgalommal várta a lakosság is, a hadsereg is az állatviadatok utolsó napját, mert erre a napra tartogatta Aradius városparancsnok, a játékok rendezője azokat a nemes vadakat, amelyeket Constantinus drága pénzen hozatott Afrikából, hogy a harcokban foglyul esett két törzsfő, Ansgar és Merving, ezekkel a királyi vadállatokkal - két oroszlánnal és két leopárdal, küzdjön meg életre-halálra s méghozzá pusztá kézzel.

Ott állt a két fejedelmi termetű, vasizomzatú, hosszú hajú, torzonborz szakállú vezér az aréna két végében. Meztelenül, kemény tekintettel, ökölbe szorított kézzel várták az alagsorból csikorgó láncokon és kerekeken lassan fölemelkedő ketreceket. Halálos némaság ült meg a nézőteret, csak akkor támadt izgatott mozgás, amikor a ketrecek vasrács ajtaját láthatatlan kezek fölrántották.

A kiéheztetett fenevadak vicsorogva néztek körül; meglepte őket a gyanús csend, a két mozdulatlan bronzszobor; az egyik oroszlán lekushadt a porondra, várt, a másik büszkén fölvetette fejét, szimatot kapott, s néhány ugrással ott termett Ansgar előtt: ebben a pillanatban az óriás vasökle, mint az acélpöröly, úgy sújtott le a fenevad fejére; az oroszlán megrogyant, betört feje vérezett. A nézőtérén a csodálat és meglepetés moraja hullámozott végig.

Constantinus nem engedte meg, hogy a két vezér karddal a kezében vívjon meg az életéért; azt akarta, hogy becstelen halállal pusztuljanak el. Mikor látta a barbár vezér irtózatos öklöcsapását, odasúgta Aradiusnak, hogy ha ezek az állati erejű barbárok még egy nemes vadat leütnének, a biztosan célzó szír íjászok mind a kettőnek a karizmaiba eresszenek bele egy-egy nyilat. Még fel sem ért Aradius altisztje az íjászokhoz, mikor az egyik leopárd hatalmas lendülettel ráugrott Merving vállára, és már éppen bele akart harapni a nyakába, de a barbár villámgyorsan torkon ragadta, s olyan erővel fojtogatta, hogy az állat megvonaglott, karmaival belevágott a gall vezér hasába, de máris elernyedte a teste: dőglötten zuhant a porondra. Ebben a pillanatban két nyíl fúródott Merving két karjába, úgyhogy a másik leopárd könnyedén végzett áldozatával. Morogva lakmározott rajta, amikor odafönt újra pendült az ideg, és két nyíl roncsolta szét Ansgar két karjának acélos izmait. Az oroszlánölő öklök meglazultak, a hősi karok tehetetlenül lehulltak. A másik oroszlán megszimatolta a vérszagot, nekibátorodott, s rávetette magát a jótehetetlen Ansgarra. Kurrogva és morogva lakmározott a két bestia, s mikor torkig zabálták magukat, önként viaszasétáltak ketrecükbe, ahová a nagy vödör víz szaga csalogatta őket. Alighogy lomhán bevánszorogtak, és elkezdtek lefetyelni, máris lezuhant a rácsajtó, és a ketrecek lassan viaszasüllyedtek az alagsorba.

- Ma igazán jóllakhatott vérrel Treviri népe - jegyezte meg Concordius tábornok, mikor a Caesar felállt, és kifelé indult a páholyból.

- Jegyezd meg jól ezt a véres napot, Concordius - fordult vissza a Caesar. - Így végzek én is minden ellenséggemmel, hogy méltó legyek az én istenségemhez, Apollóhoz, aki a Parnassus vad szakadékaiban megölte Pythót, a hétfejű félelmetes sárkánykígyót...

5

A Constantius halála után megtartott bizalmas értekezleten Vecasius helyesen vázolta fel a várható fejleményeket. Amit előre látott, bekövetkezett. Galerius kénytelen-kelletlen és fogcsikorgatva elismerte Constantinus caesari rangját, viszont azonnal kinevezte a nyugati tartományok Augustusává Severus tábornokot. Ez szerette volna birtokába venni Italiát, de Maxentius, a bitorló, tönkrement, ahogy Vecasius előre látta; a szerencsétlen Severust saját katonái gyilkolták meg. Nosza, egyéb se kellett a vén Maximianusnak: néhány dél-galliai zászlóaljjal, dús ígéretek fejében, kikiáltatta magát a Nyugat Augustusának, ugyanakkor, amikor Galerius a meggyilkolt Severus helyébe a műveletlen és véres kezű moesiai paraszt-tábornokot, Liciniust nevezte ki a Nyugat Augustusának. Az új Augustus ekkor ötvenkilenc éves volt.

A vén Diocletianust mélységesen elszomorította ez a zűrzavar és ez a felelőtlen garázdálkodás. Íme: négy Augustus versengett ebben a pillanatban, s majdnem mind a négy feneketlen gyűlölettel acsarkodott egymásra. Megfogadta ugyan már lemondásakor, hogy többé nem avatkozik politikába: annyira bízott benne, hogy gondosan felépített rendszere kiállja az idő próbáját, most mégis úgy érezte, hogy közbe kell lépnie, hiszen ez az anarchia nemcsak rendszerének, hanem magának a birodalomnak bukását is okozhatja. Galerius is nyomatéko-

san kérte, hogy még egyszer vesse latba tekintélyét és teremtsen rendet ebben a veszélyes felfordulásban. Galerius, Licinius és Maximinus Daia jelent meg az értekezleten, Constantinus ezúttal egyes lázadó germán törzsek ellen hadakozott, de helyette, meghívás nélkül, a vén Maximianus jelent meg. De akármennyit handabandázott, Diocletianus kényszerítette, hogy ünnepélyesen és véglegesen mondjon le képzeletbeli igényeiről. Az öreg látszólag beadta a derekát, hazautazott, de ahelyett, hogy az értekezlet szerint Maxentiust is lemondásra kényszerítette volna, Constantinus távollétét arra használta fel, hogy harmadszor is felvegye a bíbort.

Mivel pedig minden kalandornak bőven akadnak párthívei, Maximianushoz is jó néhány ezer régi katonája csatlakozott; ezekkel gyorsan bevette magát Arelate várába, s onnan igyekezett, kisebb-nagyobb rablóportyázásokkal egyre jobban kiterjeszteni hatalmát.

Arra a hírre, hogy Maximianus újra megragadta a gyeplőt, Theodora is elérkezettnek látta az időt, hogy cselekedjék. Maximianus tervén rágódott, de neki is megvolt a maga terve. Udvari titkára s egyúttal földije, a szíriai származású Prusias vakon teljesítette minden parancsát, tehát most is elsősorban rá gondolt, mikor terve eszébe jutott. Behívatta.

- Prusias, tudod, hogy atyám újra Augustus.

- Tudom, Augusta.

- Azt is tudod, ki áll az útjában?

- Azt is tudom, Augusta.

- Akkor bizonyára nem kell magyaráznom neked, hogy sürgősen cselekednünk kell, amíg a „fattyú” távol van. Ide figyelj: mihelyt megérkezik, végezni kell vele.

- Megértettem, Augusta. Csak tisztelettel megjegyzem, hogy tör és kard nem használható, mert úgy őrzik a Caesart, mint a százszemű tűzokádó sárkány az aranygyapjút.

- Ostoba vagy, Prusias. Csak nem gondolod, hogy belehajszollak az oroszlán torkába? Férfi nem teheti be oda a lábát, főleg ha hozzám tartozik. De nő! Miért ne? A Caesar él-hal a nőkért, ha egy fokkal csinosabbak a háрпиáknál. Márpedig Claritas, az én rabszolgálmom több fokkal is csinosabb. Kicsit túlságosan pirospozsgás, kicsit parasztosan gömbölyű, de jó falat. Nem gondolod?

- De Augusta...

- Nono, mindent tudok, te jómadár. Tetszik neked a lány, mi? Akkor bizonyosan tetszik majd a Caesarnak is, és szívesen elfogadja a lánytól a mézben főtt fügét, amit bevisz neki. Ízlik majd a füge is, a lány is, reggelre pedig megszabadulunk legnagyobb gondunktól, és mire Dalmatius fölébred, már ki is kiáltották Caesarnak.

- És ha a Caesar nem fogadja el az ajándékot? - kétségeskedett Prusias.

- Ha a fügét nem is, a lányt mindenesetre elfogadja. A lány pedig ugyanazon az ezüstitálcán vörös bort visz be, az is ér annyit, mint a mézes füge...

- Claritas tudja, milyen ajándékot visz?

- Csak annyit tud, hogy sem ennie, sem innia nem szabad.

Alig ért vissza Prusias a hivatalszobájába, az ajtónálló rabszolga látogatót jelentett be.

- Neve? - kérdezte a titkár.

- Nem értettem meg.

- Ostoba! Fegyveres?
- Nem. Polgári egyén.
- Milyen?
- Keszeg. Szeplős, csúf, sunyi pofa. Vörös hajú.
- Tör nincs nála?
- Nincs. Megmotoztam.
- Bejöhet.

Prusias szinte megijedt a girhes, ráncos bőrű, kiálló pofacsontú embertől, aki úgy állt meg az ajtóban, mintha karót nyelt volna. Fejét megbiccentette, ez volt a köszönés, aztán megszólalt:

- Galerius őszentsége udvari tisztviselője vagyok. Nevem Ablavius, rangom egregius. Theodora Augustánál óhajtanám hódolatomat bemutatni.

A titkár tisztelettel meghajolt.

- Hozott kiválóságod levelet vagy üzenetet őszentségétől? És éppen Theodora Augusta részére? Vagy talán inkább Constantinus Caesarnak?

- Galerius őszentsége semmiféle formában nem óhajt érintkezni a Caesarral, aki ezt a rangot úgyszólván kizsarlta tőle, s különben is Licinius Augustus joghatósága alá tartozik. Nikomedeiában egyébként mindenki utálta ezt az erőszakos és pökhendi kurafít.

- Hogy mondod, egregius?

- Úgy, ahogy mondtam. Nagyravágyó, erőszakos, kíméletlen s minden nő kell neki, ha egy fokkal...

- ...ha egy fokkal csinosabb a háрпиáknál - fejezte be a mondatot Prusias.

- Itt is?

- Itt is. Az Augusta épp mostanában küldi be hozzá egyik csinos rabszolgalányát, némi kedves ajándékkal, borral, édességgel, hogy kitudja a terveit.

Ablaviusnak fölcsillant a szeme.

- Galerius őszentségét is éppen a Caesar tervei érdeklik. Ebben az ügyben szeretnék beszélni vele.

- Azonnal - mondta rá Prusias készségesen, és besietett az Augusta lakosztályába. Néhány perc múlva visszajött, és sajnálkozva jelentette, hogy az Augusta visszavonult belső termeibe, és holnap délre kéreti Ablavius ökiválóságát.

Ablaviusnak tehát sikerült eljutnia Treviribe, nem ugyan Sandario, hanem a Hermeias vére árán szerzett mérhetetlen vagyon révén. Treviriben, intézkedése szerint jókora összeg állt rendelkezésére Modestus bankárnál. Néhány napra Kypris társaságában a „Tevé”-ben szállt meg, a legszebb szobát bérelte, a legfinomabb ételeket és italokat fogyasztotta; Sittius úgy sürgött-forgott körülötte, mint egy hízelgő kiskutya. Modestus egyik ügynöke csinos villát vásárolt neki az Aranyhegyen, berendezte a szobákat is, a kamrát és pincét is, végül szakácsot vásárolt, szobalányt Kyprisnek, egy vénecske takarítóasszonyt s két férfirabszolgát. Mind az öt rabszolga a legutóbbi harcokban szerzett gall hadifogoly volt. Egyébként alig akadt a piacon rabszolga, eunuch meg éppenséggel nem: a foglyok javarésze az amfiteátrumban pusztult el.

Ursacius épp ezekben a napokban többször megfordult Sittius fogadójában. Sittius állandó fizetést húzott Hermogenestől, s nemcsak mindig hűségesen jelentette, hogy ki érkezett és honnan, hanem mindenkiről tudott bizalmas adatokat is közölni Ursaciusszal. Az értesülések Hermogenestől Vecasiushoz kerültek, a katonai természetű adatok Concordius útján Talióhoz. Viszont mindenről, ami a palotában, főleg Theodora lakosztályaiban történik, még a legbizalmasabb suttogásokról is, a címtelen és rangtalan, ám szemfüles Palmatus küldött részletes jelentéseket Vecasiusnak, akivel Gemellos és Gerellos mulatságos története révén összebarátkozott. Palmatus pedig részben Prusiastól szerezte értesüléseit, akivel együtt járt inni és kockázni a pohos egyiptomi Setna „Kövér Krokodilus” nevű vendéglőjébe, részben pedig a nem túlságosan szép, ám pirosposzgás, tűzrőlpattant, huncut és virgonc Claritastól, aki már jó néhány hónapja a szeretője volt.

Attól a pillanattól fogva, hogy Galerius kémfőnöke betette a lábát a fővárosba, Constantinus bizalmas emberei minden lépéséről tudtak, Vecasius minden adatot följegyzett naplójába. Ebbe a naplóba az is belekerült, hogy Ablavius mit hallott Prusiastól, az is, hogy mihelyt a Caesar hazaérkezik, azonnal jelentkezni akar nála.

Vecasius pedig észrevette, hogy Theodora túlságosan hangoskodik, sőt fenyegetőzik; a nyilvánosság előtt célzásokat tesz Fausta és Constantinus házasságára, titokban viszont alattomosan előkészíti a Caesar megmérgezését. Maximianus is féktelenül garázdálkodik Arelatében, fosztogatja a környéket, zsarolja a gazdagokat, úgy hogy Dél-Gallia mérhetetlenül sokat szenved a bitorló Augustus zsarnokoskodása miatt. Sőt híre jár, hogy szedett-vedett seregével Treviri ellen akar indulni. Ursacius azonban megbízottai útján arról értesült, hogy Maximianus változatlanul követeli Constantinustól a házasságot, és ha a Caesar ellenkezik, csak akkor támadja meg a fővárost. Maximianus, a kitűnő hadvezér, kis hadsereggel is nagy bajt okozhatott, s ezért a Caesar hű emberei elhatározták, hogy értesítik a fejleményekről, és megkérlik, hogy azonnal térjen haza.

Talio százados és Pupius zászlótartó vitte meg az üzenetet a Caesarnak, aki még aznap fegyverszünetet kötött a germán vezérekkel, távolléte idejére Acilius Severus ezredest bízta meg a főparancsnoksággal, s harmadnapra, két hű katonája kíséretében, megérkezett a fővárosba. A hír futótűzként terjedt el a palotában, Theodora lakosztályában egész nap izgatottan nyüzsgött a személyzet, viszont a Caesar dolgozószobájában, éppen a Cupido-festmény alatt, nyugodtan ültek együtt szűkebb tanácsának tagjai, Concordius, Hermogenes, Vecasius, Talio. Déltájban jelentkezett Hermogenesnél izgalomtól dúlt arccal Ablavius. Bizonyosra vette, hogy életbevágóan fontos leleplezését Constantinus, nikomedeiai szokása szerint, most is dús aranyakkal fizeti meg.

- A Caesar életét veszedelem fenyegeti - kezdte izgatottan és hangosan, mikor bebocsátották a spectabilishez. - Tekintélyességed bizonyára hallotta, hogy én már Nikomedeiában is bizalmasa voltam... Merénylet készül ellene... beszélnem kell vele!

- Úgy hallottam, hogy őszinteséged Galerius Augustus bizalmasa, sőt kémszervezetének a főnöke volt.

- De Constantinus Caesar tudja, hogy éppen ezen a réven nagy szolgálatokat tettem neki.

- Tehát őszinteséged beszélni kíván a Caesarral? Sajnálom, ma nem bocsáthatom be. Meghagyta, hogy ma nem fogad senkit. Ha őszinteségednek fontos közlendője van, szíveskedjék nekem elmondani, én azonnal jelentem.

„Orrod tőle fokhagymás, gondolta magában Ablavius, majd a te szép szemedért kiengedem az aranyakat a markomból? Még mit nem!”

- De értsen meg, tekintélyességed! Merényletet akarnak elkövetni a Caesar ellen! Még ma éjjel! Sürgősen beszélnem kell vele! - erőszakoskodott Ablavius.

- Még ma éjjel? Csak nem arról beszél öszinteséged, amit attól a fecsegő Prusiastól hallott? Csinos rabszolgalány, bor, édesség? Ez az?

Ablaviusnak leesett az álla meglepetésében. Azt hitte, menten elvágódik; meg kellett fogódzkodnia egy nehéz támlásszék karfájában. Egy szót sem tudott kinyögni, csak dadogott. Hermogenes fölkapta az asztaláról a csengőt, és megrázta. Testőr lépett be.

- Őrmester, kísérd látogatónkat az őrszoba melletti fülkébe, és jól zárd rá az ajtót. Majd szólok, mikor kiengedheted.

- De spectabilis... én tiltakozom...

Hermogenes legyintett. Néhány perc múlva Ablaviusra rázárták az ajtót. Csak ült a sötét fülkében, és váltig törte a fejét: hogyan is vehették ki a szájából ezt a zsíros falatot?

A múlt éjjel a gömbölyded Claritas, két csók között, szepegve bevallotta Palmatusnak, hogy az Augusta parancsára késő este be kell mennie Constantinushoz, bort és édességet visz neki.

- Tudom - mondta rá mosolyogva a fiatalember -, mégpedig mérgezett bort és édességet.

A lány úgy ugrott ki az ágyból, mintha kígyó csípte volna meg. Egész teste reszketett. Elsikoltotta magát.

- Nem! Nem! Nem akarom! Nem megyek be! Jaj, mi történik velem!

- Gyorsan bújj vissza az ágyba, szívecském, mert megfázol - mosolygott még mindig Palmatus. - Semmi sem történik veled. Ha bemennél a Caesarhoz, nem állnék jót az erényedért, de szerencsére nem mehetsz be, erről gondoskodtunk - mondta kissé nagyképűn a jegyzőgyakornok. A lányka hálásan simult hozzá. - Te csak vidd az ezüstitálcát, az előszobában ügyis feltartóztatnak, s tálcástul visszakísérnek az Augustához. Majd meglátod, milyen kalamajka lesz ebből a fűgéből! Ne félj semmitől se, bízd rám magad. A hajad szála se fog meggömbülni! - Oly fölényesen beszélt, mintha ő volna a testőrség parancsnoka. A kis Claritas megnyugodott, szorosan magához ölelte a fiatalembert, és aztán nem beszéltek többet!...

Másnap késő este minden úgy történt, ahogy a tanácsban kitervezték. Claritas éjfél előtt az ezüstitálcával megjelent Constantinus lakosztályának előcsarnokában, s az őrtálló testőrkatonával közölte, hogy az Augusta megbízásából át akarja adni ezt a csemegét és bort a Caesarnak. A katona csak ennyit mondott:

- Várj!

A lányka megállt, de hiába nyugtatta meg az éjjel Palmatus, keze-lába remegett, reszketett a tálca is a kezében, a kristálytál hozzákoccant a borosüveghez, a testőr hármat koppantott lándzsájával az aranyozott szárnyasajtón. Claritas úgy megijedt, hogy majdnem elájult. De máris nyílt az ajtó, a testőrök vigyázzba álltak; előbb egy fiatal centurio lépett ki, utána a széles vállú, sasorrú, vastag nyakú, hatalmas termetű Constantinus Caesar. Claritas megismerte, s remegve nézett föl rá. A centurio - Talio - fölemelte ezüstpálcáját, és vezényelt:

- Előre!

A testőrszakasz megindult, s a katonák kettesével elállták az Augusta lakosztályának minden ajtaját. Constantinus hat testőrrel és kíséretével bevonult Theodora fogadószobájába. Az Augusta egyedül volt a teremben, ott ült a húsz lángú állócsillár mellett, s mintha valamit olvasott volna; a zajra fölkapta a fejét, keblébe rejtette a papiruszlapot, és felállt. Méltósá-

gosan kiegyenesedett, de amint meglátta a Caesart és kíséretét, alig észrevehetőn megrezzent, s kissé riadtan kérdezte:

- Mi ez?

- Augusta, én kérdezem, hogy mi ez? - szólalt meg keményen Constantinus, és rámutatott az ezüstitálcára, amely reszketett Claritas kezében.

Theodora elsápadt:

- Ez? - dadogta. - Ez mézes füge és édes bor. Frissítő. Tudom, hogy kifáradtál a folytonos harcokban. Kedveskedni akartam vele.

- Hajlandó vagy magad is megkóstolni, Augusta?

- De Constantinus! - riadt meg Theodora, és önkéntelenül is hátralépett. - Csak nem gyanúsítasz?

- De igen! - vágta rá a Caesar. - Ki kotyvasztotta hozzá a mérget? Mondd meg azonnal! Testőrök!

Két testőr dobbant Theodora mellé.

- Felségsértés! - rikoltotta az Augusta, és sötét gyűlölet lobbant a szemében. - Ezért felelni fogsz!

- Előbb azonban te felelsz! Mert ha nem, azonnal végzek veled! Veled és a gyerekeiddel! Megértetted?

Theodora összeroskadt rémületében, s visszahanyatlott a székébe.

- Nem! - nyögte kétségbeesetten. - A gyerekeimet nem engedem!

- Beszélj!

- Epaphras, az udvari orvosom.

- Hozzátok ide azonnal! - intett a Caesar az egyik testőrnek.

Kisvártatva ott állt Constantinus előtt a sunyi ábrázatú rabszolga.

- Te vagy az Augusta orvosa? - kérdezte Constantinus.

- Én vagyok, Caesar.

- Te keverted ezt a mérget?

- Mérget? - kérdezte vissza tettetett csodálkozással Epaphras.

- Ne kertelj, nyomorult. Azonnal edd meg a fűgét, és idd ki a bort!

Az orvos szemrebbenés nélkül engedelmeskedett, a csemege felét elfogyasztotta.

Minden pillanatban várták, hogy végez vele a méreg, de negyedóra múlva sem mutatkozott a hatása. Constantinus hirtelen ötlettel erőlyesen odavágta a kérdést:

- Antidotum? Mi? - Az orvos összeresztette. - Milyen antidotumot vettél be? Theriaka? Optimum? Mi? Felelj!

- Optimum - nyögte ki az orvos.

Constantinus is ezt az ellenmérget szedte: egy régi orvos, bizonyos Marcianus készítménye volt, minden mérget semlegesített: valóságos csodaszer.

- Bitang! - rivallt rá Constantinus. - Majd mindjárt meglátjuk. Hozzatok be egy rabszolgát vagy egy kutyát. Mindegy.

Az egyik testőr kiment s hamarosan egy jól megtermett, rövid szőrű vörösbarna házörző kutyával tért vissza. A kutya mohón fölfalta az elébe tett mézes fűgét, és néhány pillanat múlva dögölten nyúlt el a mozaikpadlón.

- Ennek nem adtál ellenmérget, mi? - mordult rá a Caesar a rabszolgára. - Megdöglesz, gazember! Vigyétek! - Két katona megragadta a remegő és jajgató gonosztevőt, és elhurcolta. Zabas, a Caesar hóhérja, még aznap éjjel végzett vele.

- Augusta - lépett oda a Caesar a kétségbeesetten vergődő asszonyhoz -, megérdemelnéd, hogy itt nyomban megfojtassalak, a gyerekeiddel együtt! De én téged jobb alkalomra tartogatlak, elvetemült méregkeverő. Egyelőre őrizetben maradsz, senkivel nem beszélhetsz, még a gyerekeiddel sem! A testőrök itt maradnak a lakosztályodban, és minden lépésedre ügyelnek. Talio, személyesen vagy felelős ezért a méregkeverőért! Ha moccanni mer, ha szökni próbálna, ledöfni! Végeztem!

Kíséretével együtt távozott a lakosztályból; Theodora magára maradt a dögölt kutyával, Claritas a kíséret nyomába szegődött, s meg sem állt Palmatus ajtajáig; föltépte, berontott, leborult a gyönyörű bársonyterítős pamlagra, és percekig rázta a csukló zokogás. Végül is Palmatus elaltatta a kislányt, s mikor reggel szolgálatba ment, rázárta az ajtót. Claritas még sohasem aludt ilyen boldogan. Kora délután óvatosan bejött hozzá Palmatus, és nevetve tartotta oda az orra alá a hivatalos, pecsétetes pergamentekercset:

- Nézd csak, szívecském! Ide nézz! Olvasd!

Claritas, sajnos, nem tudott olvasni.

Palmatus azonban megmagyarázta neki, hogy a Caesar felszabadította; jókora összeget utalt ki, hogy új életet kezdhessen, egyúttal pedig megengedte, hogy ha kedve tartja, mint liberta, vagyis szabad ember, teljesíthessen szolgálatot Helena Augusta mellett.

Claritas ezt választotta, mire Palmatus kijelentette:

- Akkor én is kérem az áthelyezésemet Helena Augusta udvartartásába.

Kívánságuk teljesült, s így történt, hogy Palmatusnak bőven adódott alkalma Aristeides csiklandós történeteinek megismertetésére, amelyeket ismételten töviről-hegyére elméletileg és gyakorlatilag végigélvezett a huncut és tűzről pattant kis Claritasszal.

Ablavius Massilián és Arelatén át érkezett, tehát alkalma volt előbb jól körülnézni Maximianus udvarában; bőséges tapasztalatokat gyűjtött, és alig várta, hogy titkait értékesítse, mivel egyelőre Modestusnál őrzött tőkéjéből élt, és sehogy sem sikerült igazi kövér keresetre szert tennie. Constantinushoz nem tudott hozzáférközni, kinevezését nem kapta meg, jóllehet tudta, hogy enélkül nem indul el az aranypatak csörgedezése pénzeszacskója felé. Pedig milyen titkokat hozott Arelatéből! Nikomedeiában fele ennyin meggazdagodhatott volna! És Kypris is eszi a pénzt. A szíriai selyemkereskedő már nem hajlandó többet hitelezni, s éppen tegnap panaszkodott neki a drága nő, hogy Sudines, az egyiptomi ékszerész semmi áron sem adja hitelbe a smaragdkoszorúba foglalt sárga borostyánt, amelybe valamikor a mondai időkben egy kiterjesztett szárnyú méhecske fagyott bele. Ablavius érezte, hogy cselekednie kell!

Közben azonban az isteni Kypris cselekedett. Unalmában, amíg Ablavius az aranyakat hajszolta, kipróbálta az egyik gall rabszolgát. A csinos legény megfelelt. Kipróbálta a másikat is, az is bevált. Mind a kettő különb volt Ablaviusnál. Miután összelelegedett a legénykékkel, megértette velük, hogy neki nemcsak izmos legényekre van szüksége, hanem gazdag urakra is, és nem baj az sem, ha öregek és kissé lanyhábbak. Annál kevesebb kárt tesznek benne. Innen kezdve Kypris sohasem volt pénzsűkében, s mióta a szakácsot is kipróbálta, a város legvagyonosabb szállítói és nagykereskedői is állandó vendégei voltak a gyönyörű Kyprisnek. És a gall fiúk nagyon vigyáztak, hogy Ablavius rajta ne csíphesse az istennőt. Nem is történt egyéb baj, csak az, hogy Treviri előkelő ficsúrai hamarosan szemet vetettek a széplányra; de a három testőr nagyon vigyázott rá - jobban, mint Ablavius -, úgyhogy a mohó és szerelmes ifjak csak akkor jutottak az isteni Kyprishez, ha aranyakkal adtak nyomatékot szerelmes sóvárgásuknak. Kypris hamarosan aranyakon alhatott, megvehette a méhecskét is, a szíriai és indiai selymeket is, és nem szorult Ablavius pénzére. És amíg a három gall legényke itt volt a villájában, nem szorult a szerelmére sem. Már-már arra gondolt, hogy önállósítja magát, de aztán elhessegette magától ezt a könnyelmű ötletet: minek? Itt mindene megvan, ezenfelül nem is tanácsos magára haragítani ezt az aljas besúgót, mert már Nikomedeiából tudta, hogy veszedelmes ember.

És nemsokára helyrezökkent Ablavius. Constantinus hálás volt nikomedeiai szolgálataiért, s végre itt is megtette a kémiroda főnökének. Az urak fintorgatták ugyan az orrukat, de beletörődtek. Még Hermogenes is, mert legalább ettől a nehéz ügykörtől megszabadult; most már csak Ablaviust kellett figyeltetnie.

Ablavius pedig lázas tevékenységbe kezdett. Újra elemében volt; hamarosan kiszimatolta Helena és Ruricius viszonyát: ügyesen tudtára adta mind a kettőnek, hogy hallgatása aranyat ér, és Helena is, öfényessége is bőven tömködte arannyal. Csak két dolgot nem tudott kiszimatolni: először is Minervina és Vecasius viszonyát, mivelhogy a lámpák nappal nem beszélnek, s mivel Vecasius fölényesen túljárt az eszén; másodszor pedig azt, hogy mi történik a tulajdon villájában, holott ezt már az aranyhegyi verebek is csiripelték.

Nos, egyszer csak elhatározta magát, hogy alaposan eret vág Constantinuson: leutazik Arelatébe, kifürkész mindent, titkokkal terhesen tér vissza, és csengő aranyakért adja el Constantinusnak a déli darázsfészekben szerzett értesüléseit. Értette a mestersége fortélyait, és tudta, hogy Maximianus rá akarja sózni a leányát a Caesarra, s azt is tudta, hogy ha ez nem sikerül, a vén kalandor vakmerő vállalkozásba vágja a fejszóját: megtámadja Trevirit, hogy egyszer s mindenkorra végezzen Constantinusszal.

Két hétig tartózkodott Arelatében, s az aratása dúsabb lett, mint remélte. Meggyőződött róla, hogy Maximianusnak nincs számbavehető hadereje, tehát hadjáratra, Treviri megtámadására - akárhogy handabandázott a nyilvánosság előtt - nem is gondolhat. De megtudta azt is, mégpedig magától Maximianustól, hogy mindenáron nyélbe akarja ütni Fausta és Constantinus házasságát. És páratlanul ravasz ügyeskedéssel, leskelődéssel, hallgatódzással, rabszolgák megvesztegetésével olyan titoknak jött nyomára, amelyért legalább egy zsák aranyat söpör be. Sietett Maximianushoz.

- Dicsőséges Augustus - kezdte sunyi alázatoskodással -, bizonyára tudod, hogy Nikomedeiában nem egy végzetes veszedelemtől, csapástól és csalódástól mentettem meg a szentséges Galeriuszt. Tőlem tudta meg egyebek közt, hogy Constantinus meg akar szökni; meg is tett minden intézkedést az akkori nobilissimus kézrekerítésére, de egy elvetemedett és züllött álfilozófus az egész tervet elárulta, úgyhogy a veszedelmes ellenség kisiklott Galerius kezéből. Éppen azért járultam kegyes színed elé, szentséges Augustus, hogy óvjalak az árulóktól, még akkor is, ha azok netalán saját családjában lappanganak.

- Hogyhogy a saját családomban? - mordult fel a császár.

- Szentséges Augustus, ragyogó tervedet, hogy az izgága és erőszakos Caesart lefegyverezd, belső árulás veszélyezteti. Pedig valóban ideje ezt a treviri bitortól semlegesíteni, hiszen már nem bír magával: Theodora Augusta a gyermekeivel együtt fogoly!

- Micsoda? - hördült fel Maximianus.

- Igen, Augustus. És ha vérszemet kap, ki tudja, mire nem vetemedik még? Bölcsen tervezted hát meg a házasságot, és ha dugába dől, minden megsemmisülhet, családod, uralmad, s talán az életed is...

- És ki az az áruló, aki megghiúsíthatná tervemet és akaratomat, még hozzá a saját családomban? - kérdezte izgatottan a császár.

Ablavius halkabbra fogta a hangját.

- Fausta nobilissima.

Maximianus elvörösödött dühében, kezeit ökölbe szorította, szenvedélyesen felugrott, és felemelt ököllel rohant Ablaviusra.

- Hazudsz, gazember!

Ablavius tudta, hogy az aranyforrás felbuggyanásának titka a szilárdság és a nyugalom. Nem ijedt meg, nem veszítette el a fejét.

- Szentséges Augustus, kérdezd meg leányodat... és szükség esetén Barbatiót.

- Kit? - üvöltötte a császár, mert már rosszat sejtett.

- Barbatiót, a csinos fiatal centuriót, aki fél éve itt teljesít szolgálatot a palotában. - „Most, Ablavius, most! Mondd ki!” biztatta magát a kémfőnök, s elszántan ki is mondta: - Azóta folytat vele szerelmi viszonyt a nobilissima.

- Gyalázatos rágalom! - ordította a császár, és ökle Ablavius arcába sújtott. A kémfőnök megtántorodott, de rögtön összeszedte magát.

- Szentséges Augustus, megölhetsz, de ez a tényeken, sajnos, nem változtat.

- Annyira bizonyos vagy benne, bitang?

- Könyörgök, szentséges Augustus, kérdezd ki a nobilissimát.

- Megteszem - lihegte Maximianus -, de esküszöm a halálos Styx folyamra, hogy ha hazudtál, egy percig sem élsz tovább!

Ablavius meghajolt.

- Életem a kezeden van, szentséges Augustus. Én azonban bizonyosra veszem, hogy nagy szégyentől és szerencsétlenségtől mentettem meg házadat, és talán az életedet is, és végül is gazdagon megjutalmazol.

A császár Ablaviust saját kezűleg belökte a szomszéd szobába, és ráparancsolt:

- Itt maradsz, moccanás nélkül!

Rázárta az ajtót, csengetett, hívatta a lányát.

Kisvártatva felbukkant az ajtóban Fausta arányos, nem magas alakja, dús fekete haja, nagy szeme, sűrű szemöldöke, hosszúkás, egy csöpp sem csinos arca. Belibbent, mosolyogva, könnyedén; zöld övvel összefogott sárga pallája felhajlott, karcsú bokája kivillant, friss

mozdulattal apja elé perdült, de hiába minden szépítőszert és fodrásművészet, mégis olyan volt, mint egy kis sárga hasú béka. Csak Barbatio százados volna a megmondhatója, mit evett ezen a békán.

Barbatio csakugyan tudta, mért szakította le ezt a császári szűz virágot. Jól meggondolta a dolgot. Sok szép nő volt az udvarnál is, a városban is, válogathatott, de ő éppen ezt a kis békát választotta, hideg megfontolás után: nem lehetetlen, így ábrándozott magában, hogy ez a csúnyácska lány még a császári bíborhoz segít! Faustának tetszett ugyan a csinos tisztecske, de inkább csak kíváncsiságból adta oda magát neki. Hanem aztán a harmadik éjszakán őrvölgöngeni és tomfolni kezdett a szeretkezés gyönyörűségeitől: legszívesebben el sem engedte volna maga mellől a fiatalembert. Úgy érezte, halálosan szerelmes bele, Barbatio pedig fáradhatatlanul fűtötte a szenvedélyét.

- Fausta - szólalt meg Maximianus szokatlanul komoran -, megkérdeztelek a minap, hogy mit szólnál hozzá, ha férjhez adnálak Constantinus Caesarhoz. Nos, mit határozta?

- Nem tudom elhatározni magam, Augustus - felelte Fausta. - Úgy gondolom, ráérek még.

- Te ráérsz, de én nem. Tudod, hogy Constantinus fenekedik rám, útjában vagyok, talán az életem is veszélyben forog, viszont ha hozzámégy, akkor a kezünkbe kapjuk, leszereljük, mondhatnám: kihúzzuk a méregfogát.

- Félek attól a bikanyakú nagydarab embertől. Nem tetszik, nem szeretem.

- Ki beszél itt szerelemről? Ez a házasság az én mentőhorgonyom. Mindnyájunk érdeke. Egy csapásra megszabadulunk legveszedelmesebb ellenségünktől, s ha egyszer a felesége vagy, könnyűszerrel elbánunk vele. S ne felejtse el, hogy mérhetetlenül gazdag, rövid idő kérdése, hogy Augustus legyen, s a tetejébe még szép szál ember, remek férfi. Nos?

- Nekem nem kell.

- Máris határozta?

- Épp ebben a pillanatban. Mert annyira dicsérted. Utálom.

- Hogy utálhatod ezt a hatalmas, gazdag és mégiscsak szép embert?

- Ez neked szép? Öreg vagy, Augustus, s már nem tudod, milyen a szép férfi.

- Olyan, mint Barbatio? - vágta rá ingerülten Maximianus.

Fausta összereszt. Az éles hang rádöbbsentette, hogy az apja mindent tud. Keskeny arca lángba borult, fekete szeme vadul felszikkasztott, hangja élesen csattant:

- Hazugság! Rágalom!

Vékony teste megfeszült, ugrásra készen állt szemben apjával, mint a vadmacska.

- Mióta vagy a szeretője? - üvöltött most már Maximianus.

- Hát ha aljas besúgóid kémkedtek utánunk, meglestek, beárultak, tudd meg, hogy igenis a szeretőm, a szerelmem, a boldogságom, és senki más nem kell nekem! - sikoltotta Fausta magánkívül, szinte eszelősen. - Gyilkold meg, úgyis ehhez értesz legjobban, de előre megmondom, hogy én is vele halok! - Egész teste reszketett a halálos izgalomtól, duzzadt ajkait összeharapta, kezei görcsösen öklöbe szorultak.

Maximianus tudta, hogy az ilyen őrvölgöngő kitörést csak fagyos nyugalommal lehet lecsillapítani. Csöndesen megszólalt:

- Nem gyilkolom meg, és nem alsz vele együtt. Hagyjuk ezt! Beszéljünk értelmesen és szenvedélytelenül. Ez a házasság élet-halál kérdése. Nekem is, neked is, mondtam már. Én nem bánom, van-e szeretőd; azt sem, hogy ki a szeretőd, nekem csak az a fontos, halálosan fontos, hogy férjhez menj Constantinushoz! Azzal a fickóval annyit sem törődöm, mint egy pitypangpohellyel. Utoljára kérdezlek: teljesíted-e apád kívánságát?

- Nem öleted meg Barbatiót?

- Nem - mondta rá határozottan Maximianus.

- Akkor megadom magam - hajtotta le a fejét Fausta.

Mikor a lány távozott, Maximianus kinyitotta a szomszéd szoba ajtaját. Ablavius belépett. A császár végigmérte, s némi undorral, de kegyesen ennyit mondott a diadalmasan mosolygó kémfőnöknek:

- Valóban nagy szolgálatot tettél nekem, száz arany a jutalmad, a főpénztárostól megkapod. Most mehatsz. Hanem annyit mondom, hogy ha erről a Barbatio-ügyről egyetlen szót is szólsz bárkinek, halál fia vagy. Megértetted?

- Megértettem, Augustus.

Fölvette az aranyakat, visszautazott a fővárosba, a zsákmányt felajánlotta Kyprisnek, és boldog éjszakát töltött vele. Nem tudta, hogy távolléte alatt a lány háromszor annyit keresett. Ablavius ki akarta aknázni a nagy titkot, s mivel Constantinusnak igazán nem árulhatta el - hatodik érzéke megsúgta, hogy ez kockázatos és veszélyes -, úgy döntött, hogy eladja Helenának és Minervinának. Ez is veszélyes művelet volt, mert megghiúsíthatta a házasságot, de bízott benne, hogy sem Helena, sem Minervina nem meri elárulni Constantinusnak.

Ezúttal tévedett. Minervinához be sem jutott; minden kísérlete megghiúsult Vecasius éberségén. Helenához azonban sikerült bejutnia, azzal, hogy rendkívül fontos híreket hozott Arelatéből. Az Augusta tudott a házassági tervről, mohón szívta magába a csiklandós történetkét, ötven aranyat utaltatott ki Ablaviusnak, és szentül megígérte, hogy senkinek sem árulja el. Viszont, mikor estefelé Constantinus meglátogatta, azon melegében kitálalta neki az egészet. Constantinusnak a szeme se rebtent a hírek hallatára.

- Anyám, ez engem egyáltalán nem érdekel.

- Hogyhogy nem érdekel? - csodálkozott Helena. - Ezt a hetérát akarod feleségül venni? Ezt a nyeszlett vakarcsot?

- Én nem akarom feleségül venni, csak feleségül veszem. Nekem nem kellene, akár szűz, akár hetéra, de elveszem, mert így kívánják az érdekeim. A politika. A jövőm s a birodalom jövője fontosabb nekem, mint az, hogy milyen nő fekszik az ágyamba.

Helena megértette, hogy az ötven aranyat kidobta az ablakon.

- És velem mi lesz? Ez a vakarcs legyen az igazi Augusta?

- Anyám, te éppolyan jólétben és tiszteletben élsz tovább is itt a villában, mint eddig. Faustával nem kell érintkezned.

- És Theodora ott marad a palotában?

- Hazaküldöm a gyerekeivel együtt Maximianushoz. Tiszta helyzetet akarok!

- Tudod, hogy Minervina gyereke néhány hét múlva megszületik? A fiad - tette hozzá, és elkacagta magát.

- Tudom, anyám, de mi ezen a nevetnivaló?

- Az, hogy a fiad talán épp a menyegző napján születik meg.

- Az se baj - legyintett a Caesar. - Egyébként a gyerek itt marad a villában, az anyjával együtt. A menyegző pedig pontosan négy hét múlva lesz. Kérlek, tudasd Minervinával is.

Minden úgy történt, ahogy Constantinus akarta. A menyegzői szertartások Arelatében folytak le. Ott áldozta fel a menyasszony Junónak gyermekkori babáit, ottan tette egymásba kezüket a nászasszony, ott írták alá tíz tanúval együtt a házassági szerződést. A császári posta rendkívül gyorsjáratú hálókocsijában tették meg az utat a fővárosig; de útközben semmi sem történt. Fausta fején mindvégig ott ragyogott a flammeum, a sárgászöld menyasszonyi fátyol. Ha postaállomáson kellett éjszakázniuk, Fausta mindig külön szobában aludt, s esténként Constantinus kérdő tekintetére közömbösen csak ezzel felelt:

- Majd otthon.

Constantinus nem is kísérletezett, de őszintén szólván kissé bántotta, hogy ez a csitri egy csöppet sem kíváncsi a nászéjszaka gyönyörűségeire. „Elvégre nem sürgős, gondolta magában, eddig is megvoltam nélküle, majd otthon.” Otthon azonban kellemetlen meglepetés érte. Miután a szokásos szertartásokkal átemelte „feleségét” a küszöbön, hogy új otthonában megkezdje asszonyi életét, Fausta, most már a flammeum nélkül, a szoba sarkába húzódott, semmiképpen sem akart levetközni, és egyre azt nyafogta, hogy Constantinus menjen a maga szobájába, s hagyja őt egyedül. Ilyesmire még nem volt példa a római nászéjszakák történetében. Constantinusnak ugyan egy csöppet sem tetszett ez a félbemaradt és silány kis démon, aki bizonyára nem tudott volna megélni a testéből - de most már felhorgadt benne a vágy, és mindenáron le akarta teperni ezt a békát, hiszen elvégre mind a tíz ujját megnyalhatja ez a kis vidéki hetéra, hogy egy Constantinusszal töltheti a nászéjszakáját.

Fausta azonban görcsösen ellenkezett, rúgott, karmolt, harapott, visított; hiába tépte le Constantinus a ruháját, hiába fogta le vasmarokkal, a kis bestia fülön harapta férjét, és nem adta meg magát.

Constantinus dolgavégezetlenül és dühösen faképnél hagyta a tajtékzó és toporzékoló kis csúfságot - elvégre, ha nő kell neki, igazán nincs szüksége ilyen csatározásra, gondolta magában -, és bement a saját lakosztályába. Dúlt-fült mérgében, érthetetlenül megalázottnak érezte magát, és hirtelen elhatározta, hogy Minervinával tölti el a „nászéjszakáját”. Gyaloghintót parancsolt, és felvitette magát az aranyhegyi villába. Előbb Helenához ment be.

Helena persze ébren volt, s mikor a Caesart jelentették neki, éppen csak annyi ideje maradt, hogy a jól ismert faliszekrénybe rejtse Ruriciust.

- Ébren vagy, anyám? - köszöntött be Constantinus.

- Vártalak. Tudtam, hogy ez a béka nem felel meg az igényeidnek. Itt alszol, ugye? A szobalányom majd elvezet a hálósobádba. Jó éjszakát!

A szobalány nem volt más, mint Claritas.

Claritas, az önkéntes szobalány ezen az éjszakán megtanulta Constantinustól, mi is a különbség a komoly, szakértő férfi és a hebehurgya, gyorsjáratú ifjancok között.

Constantinus élete végéig nem felejtette el ezt a tündöklő és csodálatos nászéjszakát, s amíg a jámbor Palmatus elkísérte Arelatébe Theodorát és csemetéit, ami körülbelül két hétbe telt, mindennap lelkesen megismételte. És mikor Palmatus megérkezett, és kellőképpen kitombolta

magát a boldog viszontlátás öröme, Claritas mindig talált rá módot, hogy - ha nappal is - tovább élvezze Constantinus nászéjszakáit.

Ezenközben Fausta türelmetlenül várta, hogy mikor érkezik már Treviribe fáradhatatlan és gyönyörű szerelmese, Barbatio, hiszen Maximianus megígérte, hogy a fiatal századost két hét múlva útnak indítja. Csakugyan szavának állt, és elindította Barbatiót, de nem Treviribe, hanem Rómába, Maxentiushoz, megfelelő katonai kísérettel, hivatalos jellegű küldetésben. Csakhogy a kísérőlevélben ezt írta a római Augustusnak: „Barbatióval, akit ezennel hozzád küldök, se jót, se rosszat ne tégy.”

Maxentius megfogadta apja utasítását: nem bántotta Barbatiót, csak szigorú őrizetben tartotta, s nem tett vele semmi jót sem. Barbatio egy hét múlva éhen halt.

Fausta egyelőre nem tudta, hová tűnhetett csinos és ifjú szerelmese, annyit azonban bizonyosra vett, hogy apja, a vén bűnös, tette el láb alól. Most aztán ő esküdött meg a halálos alvilági folyamra, hogy ezért véres bosszút áll az esküszegő gyilkoson.

De néhány hét múlva Ablaviustól megtudta a valóságot. S mivel Constantinus felé sem nézett, s azzal sem törődött, hogy hol van és mivel foglalkozik, sűrűn járt le Arelatébe, apjához. A vérszomjas kis bestia mohón leste az alkalmat, hogy minél előbb és minél kegyetlenebbül bosszút állhasson kedvese gyilkosán.

6

Diocletianus, lemondása után, sokszorosan megbánta, hogy rendőri és bírói intézkedéseket léptetett életbe a keresztények ellen. Ennek a misztikus és rajongó felekezetnek a hívei egyre szaporodtak, s ez magában véve még nem lett volna baj, de a császár észrevette, hogy ezek az erőszakos zsidók - s bármennyire tiltakoztak ezellen, csak így nevezte őket - nem is annyira vallásuk szabad gyakorlását követelték, hanem az államvallás megszüntetését, sőt az államhatalom megkaparintását. Ezt jogászai lázadásnak és felség sértésnek minősítették, s ezért rendelte el templomaik lerombolását és főkolomposaik letartóztatását és bírói felelősségre vonását. Az istentiszteleti helyek lerombolásával és feldúlásával rengeteg anyagi kárt szenvedtek a keresztények, de emberéletben nem sok kár esett: néhány fanatikus rajongót a tömeg vert agyon, néhányat bírói ítélet alapján végeztek ki, de kitűnt, hogy az erőszakos rendszabályokkal csak olajat öntöttek a tűzre: egyre szívósabb és makacsabb lett a keresztények ellenállása, s propagandájuk egyre jobban kihasználta az üldöztetés szenvedéseit, az üldözők kegyetlenségeit, a halálos ítéleteket, s hangoztatta, hogy a római állam mindenféle idegen isten tiszteletét megtúrta az államvallás mellett, csak épp a keresztény vallást nem.

Salonaei magányában ráébredt Diocletianus, hogy helytelen volt ennek az erőszakos módszernek az alkalmazása. Constantinus ugyan csak tessék-lássék alkalmazta a rendőri és bírói módszereket, mindössze a templomrombolásokat nézte el, de Galerius, Maximinus Daia és Licinius annál kíméletlenebbül garázdálkodott. Constantinus viszont, apja példájára, azt a nézetet vallotta, hogy a két Napisten, Helios és Mithras tisztelete oly erős már a birodalomban, hogy ez a zsidó felekezet a maga zűrzavaros, sokfelől összelopkodott tanításával és szertartásaival úgyis előbb-utóbb összezsugorodik, és megsemmisül a Napisten diadalmas vallása mellett. S bár egyelőre csak a Helios- és Mithras-papok tájékoztatásaiból ismerte a kereszténységet, megállapította, hogy ez is Helios-vallás, csak éppen Krisztusnak nevezi a maga Napistenét. Tehát amíg Keleten dühöngött az üldözés, ő Nyugaton nem engedett erőszakos rendszabályokat alkalmazni.

Megerősítette ebben a meggyőződésében Flavius Gallicanus, a volt nikomedeiai consul, aki Sandario segítségével, már hónapokkal ezelőtt ide menekült Treviribe, mert Galerius kopói hosszabb ideje fenekedtek rá; s hogy mi készül ellene, azt Brellicus tudta meg a császári udvarban, és Ferik útján figyelmeztette, hogy sürgősen távozzék. Sandario futárhajója még aznap éjjel megmentette Gallicanust.

Nos, erről a kiváló műveltségű, előkelő származású és gazdag férfiúról mindenki azt hitte Nikomedeiában is, Treviriben is, hogy keresztény. Eléggé csodálkoztak is rajta, hogy ilyen művelt ember hogyan is adhatta a fejét erre az alantas és silány zsidó babonára.

Sem Gallicanus, sem Constantinus nem tudta, hogy ez a megvetőn „zsidó babonának” csúfolt vallás egyszerűen új vallás volt, nem egy felekezet a sok közül, hanem valóságos titkos szövetség, az egész birodalmat behálózó nemzetközi szervezet, amelynek a hírszolgálat, minden központi irányítás nélkül, fizetség nélkül, feltűnés nélkül, legalábbis oly pontosan működött, mint a császári posta és a birodalmi kémszervezet.

Felix, a szobafestő, egyik fontos láncszeme volt ennek a szervezetnek.

Történetesen az asztalosok utcájában volt a lakása, egyben műhelye, bár otthon legfeljebb festékeit keverte, ecseteit, vonalzóit és létráit javígtatta. Szívesen költözött ebbe a zajos utcába, mert a gyalulás, fűrészelés, szögezés egy csöppet sem zavarta, viszont itt tucatjával hemzsegték a megrendelők, és sokan örömmel fedeztek fel az asztalosok tömegében egy szobafestőt. Ezen a réven nagyon sok munkája akadt a derék Felixnek, s mivel szorgalmas ember volt, jól megélt a mesterségéből. Derék asszony volt a felesége is, Ammia. Űgyesen beosztotta Felix keresetét; jól éltek, gyerekük nem volt, s már jócskán félre is raktak, hogy valami kis viskót szerezzenek öreg napjaikra, s talán egy kis szőlőt is, amiből megélhetnek majd.

A szobafestő azonban mással is foglalkozott; műhelyében néha leveleket írogatott, s ezalatt Ammia tisztogatta az ecseteket, és kevergette a festékeket. Mikor a levelek elkészültek, Felix elment hazulról, egyenesen Sittius fogadójaiba, leült beszélgetni a tulajdonossal, megittak egy-egy pohár bort, s utána a gondosan lepecsételt levelek Sittius pénzestáskájába kerültek, azzal a rendeltetéssel, hogy adja át a tovább utazó vendégeknek, s a levelek majdnem mindig pontosan eljutottak a címzetthez, ama bizonyos nemzetközi hírszolgálat révén, amelynek minden nagyobb városban volt önkéntes tudósítója. Jöttek-mentek a levelek, s néha a szóbeli üzenetek, s így a keresztény egyházközségek mindig pontosan értesültek mindenről, ami kárakra vagy javukra szolgálhatott az egész birodalomban.

Mert Felix is keresztény volt, sőt az alig kétszázfőnyi treviri egyházközség papja. S bár az illiberrisi keresztény közgyűlés - ők zsinatnak nevezik - megtiltotta a papoknak a nősülést, Felix mégis megtarthatta derék feleségét, mert jóval a zsinat előtt nősült. Vasárnaponként Ammia is mindig részt vett az istentiszteleten az egyszerű és szegényes kis templomban, amely mindenestül elfért volna a hatalmas és pompás Helios-templom egyik sarkában. A gyülekezet énekelt, Felix imádkozott, felolvasott a szent iratokból, hitigazságokat magyarázott, vagy erkölcsi kérdéseket fejtegetett, végül pedig kenyert és bort osztott a hívőknek.

Treviriben senki sem bántotta a keresztényeket; nem számítanak: így gondolkoztak a hatóságok. Persze nem tudták, hogy Felix jelentései révén Orosius massiliai főpap - ők püspököknek, vagyis felügyelőnek nevezik - meg Marinus arelatei főpap a treviri udvar minden nagy és kis eseményéről értesül. De nemcsak értesülnek, hanem továbbítják is a híreket a hispaniai főpapokhoz, akik között Hosius, a Baetis-parti Corduba főpapja volt a legtekintélyesebb, s egyúttal a legtehetségesebb is. Felix és Marinus tudósításaiból olyan jól ismerte az arelatei s a treviri udvar embereit és életét, hogy Ablavius se különben. És ezekből az apró adatokból

olyan tervet épített fel, mint ahogy a mozaikművész mozgalmas csatajeleneteket vagy ezer színben ragyogó tájképeket remekel a kék, fehér, zöld, sárga, vörös és aranszínű üvegkockákból.

Felix legutolsó leveléből arról értesült, hogy Minervina gyermeke körülbelül négy hét múlva megszületik. Érezte, hogy itt az idő: cselekednie kell! A treviri pap még nem is tudta, milyen bonyolult folyamatot indított el azzal, hogy az udvari eseményekről, szerelmi viszonyokról és intrikákról mindig oly hűségeesen beszámolt...

Treviri keresztény papjának, Felixnek, persze sejtelve sem volt róla, hogy hírei egészen Cordubáig eljutnak, ő csak annyit érzett önként vállalt feladatának - mint minden pap, aki uralkodói székhelyen működött -, hogy a legközelebbi főváros vagy uralkodói székhely főpapját a saját fővárosának udvari, politikai, közigazgatási és személyi eseményeiről és érdekességeiről tájékoztassa. Ő a legutolsó fél évben már csak Marinusnak küldött tudósításokat, az küldte aztán a további állomásra, Massiliába, Orosius pedig Hispaniába. A tanulatlan egyszerű iparos, Felix, többet nem látott a „testvéreknek” messze ágazó szervezetéből, csak ennyit. És ez az önkéntes hírszolgálat éppen elég volt neki. Azelőtt Constantius, most meg Constantinus józan mérsékletének köszönhetette, hogy a maroknyi arelatei keresztény békében gyakorolhatta vallását, holott a hivatalos és hatalmas kultuszok bármely pillanatban legázolhatták volna az egész törpe egyházközseget, papostul, s annál könnyebben, mert a papjaik tanult emberek voltak, filozófusok, rétorok, tanárok, nem tudatlan iparosok, mint Felix, aki annak is örült, hogy írni tudott.

Éppen ezért Gallicanus, aki Felix vasárnapi prédikációiból akarta megismerni a keresztény tanítást, négyheti kísérletezés után kénytelen volt megállapítani, hogy ez bizony filozófiának silány, erkölcsprédikációnak nem egyéb, mint a népszerű vándorprédikációk, a stoikus erkölcsstani közhelyek, agyoncsépeelt gyakorlati erkölcsi utasítások és példázatok, valamint nagyképű s javarészt üresen kongó mondások szolgai átvétele és felhígítása.

Felix nem mérkőzhetett s nem vitatkozhatott a tudós filozófusokkal és papokkal, pedig nagyon sokat tanulhatott volna tőlük. Neki elegendő volt, ha minden vasárnap meghozta a friss udvari híreket az öreg Salonina, a palotai macskák gondozója. Nagy ritkaság és nagy érték volt ebben az időben a macska; csak nagyon gazdag emberek engedhették meg maguknak a macskatartás fényűzését. A treviri palotában összesen három macska volt: egy fekete perzsa kandúr és két gyönyörű sárgásfehér testű, fekete fejű, fekete fülű és fekete lábú állat; a Perimalicus Sinus környékéről hozták nyughatatlan és bátor selyemkereskedők, drága pénzért: mind a hármat Massiliában vásároltatta Theodora, játszótársul a gyerekeinek. Amikor Theodora nemrégiben kénytelen volt a gyerekeivel Arelatéba költözni, a macskákat a vén Saloninával együtt itt felejtették. Az öregasszonynak alig volt dolga, egész nap ráért szimatolni, hallgatózni, pletykázni és fecsegni az udvarban, a rabszolgaszálláson, a kertben, a konyhában; mindent tudott, még a viharos nászéjszakát is, és mindent hűségeesen elmondott Felixnek, istentisztelet után, az asztalosok utcájában. És mindezekon felül tudott Ruriciusról is, és viszont a rejtélyes Vecasius és Minervina „lámpás” éjszakáiról sejtelve sem volt.

A keresztény templom a főváros egyik szűk kis utcájában volt, a Mosella-szigeti kettős kőhíd közelében; bizony a hajlott hátú Salonina jól kifáradt az oda-vissza útból, de visszafelé legalább kissé kipihente magát Felix műhelyében, s közben kedvére elmondott neki mindent, amit egy hét alatt sikerült fölszippantania, igazat-hamisat, valóságot-pletykát egyaránt.

Salonina úgyszólván mind ismerte a hívőket: javarészt iparosok és rabszolgák voltak, matrózok, napszámosok meg néhány kistisztviselő, mindössze öt-hat. Magasállású vagy gazdag ember egy sem volt köztük. Salonina ugyan azt hitte, hogy van, mert három istentiszteleten ott

látta Flavius Gallicanust, és szentül kereszténynek tartotta az előkelő urat, s már-már büszke volt rá, hogy bíborszegélyes tóga is pompázik a sok barna meg szürke tunika között. Mikor azonban a negyedik vasárnapon Gallicanus egy ismeretlen idegen úr társaságában távozott a templomból, az öregasszony gondolkodóba esett, s mikor Felix is megérkezett a műhelybe, megkérdezte tőle:

- Atyám - furcsa volt, hogy így szólítja a festőt, de ez a cím járt a papnak, akármilyen fiatal volt -, Gallicanus kegyelmes urat már három vasárnap láttam a templomban: vajon megtért? És vajon ki volt az a másik úr, aki ma vele volt s vele együtt távozott?

- Leányom - mert a papok fiamnak és leányomnak szólították a hívőket, bár leginkább a „testvérem” megszólítást használták -, Gallicanus kegyelmes úr a Helios-vallás híve, és megbecsülendő benne, hogy komolyan törődik túlvilági üdvözülésével. Megváltásra sóvárog, már többször beszéltem vele erről, de őszintén megmondta, hogy Helios vallásában semmi vigasztalást, semmi megnyugvást, semmi túlvilági reménységet sem talál, pedig éppen ezt keresi. És most azt hiszi, hogy Mithras napistenvallásában találja meg, mert nem tudja és nem hiszi el, hogy a vigasztalást és az üdvösséget csak a mi istenünk, a mi Krisztusunk vallásában találhatja meg. Sajnos, Gallicanus kegyelmes urat nem tudtam meghódítani hitünknek, s most attól tartok, hogy a pogányság babonájából a Mithras babonájába téved. Mert az a hosszú taláros, fekete szakállas úr, mellén az oroszlánfejű Aion isten ijesztő ábrázatával, nem volt más, mint Oromasdes, a Mithras-kultusz főpapja, vagy ahogy ők nevezik: pater patrum, vagyis az atyák atyja, mert ebben a perzsa eredetű napisten-vallásban a titkos kultusz legmagasabb rangú híveinek „atya” a nevük. Többet nem tudok róluk, de bizonyosra veszem, hogy nem ok nélkül titkolóznak, hanem ezzel csupán aljas kicsapongásaikat leplezik.

- Szörnyűség - sopánkodott Salonina, s a „kicsapongás” szó hallatára meg is borzongott, mivelhogy hetvenéves életében nem akadt még férfi, aki őt kicsapongásra csábította volna.

Felix úgyszólván semmit sem tudott a perzsa napisten-vallásról, Oromasdes viszont, a művelt filozófus, tökéletesen ismerte a keresztény tanítást és szertartást. Mikor kiléptek a templomból, kissé fölényesen kérdezte Gallicanustól:

- Nos, Gallicanus, mit tanultál a szobafestőtől?

- Ma hallgattam meg harmadszor, de mondhatom: nem tud ez egyebet közhelyeknél. Hogy a szegény üdvözülni, viszont a gazdag elkárhozik, hogy a rabszolga szabad, a szabad ember viszont rabszolga; hogy ez az élet halál, a halál viszont az élet...

- Ezek a vándorló stoikus erkölcsprédikátorok szofizmái; felháborodik az ember, mikor ilyen ostobaságokat hall: a bölcs tudatlan, viszont a tudatlan ember a bölcs. Minek szaporítsam a szót? A stoikus közhelyeknek ez a kifacsarása nem egyéb, mint maszlag a népnek; a tudatlan, a szegény, az ösztönei szerint élő ember az ilyesmi hallatára úgy érzi, hogy megdicsőül, ha igaz, hogy ő a gazdag, a szabad, a bölcs, az erényes, s a vagyonosok, a művelt, okos és szabad emberek mind aljasok, hitványak, megvetésre méltók. Az ilyen áligazságokkal fűti és szítja az alantas tömeg vad ösztöneit, elbizakodottságát, uralomvágyát...

- Igazad van, Oromasdes, mert ez a papjuk a múltkor is azt mondta, hogy eljön az idő, és nincs már messze, amikor a szegények és együgyűk fognak uralkodni.

- Még csak az kellene - vágott a szavába a Mithras-főpap -, hiszen ez az ochlokrácia volna, a csöcselék uralma; a szegények és tudatlanok zsarnoksága az emberiség jobb és különb része fölött.

- No köszönöm - mondta gúnyosan Gallicanus -, volt részünk benne, s éppen itt Galliában! A bagaudák embertelen vérengzései és fosztogatásai megmutatták, milyen is a „szegények és együgyűk” uralma.

- Nem is ártott, hogy Diocletianus egy kicsit letörte a szarvukat. Megcsapolta a heves vérüket, de sajnos nem eléggé bőven. Constantinus urunk pedig kesztyűs kézzel bánik velük, apja példájára, holott mindketten meggyőződéses hívei Sol Invictus, a Győzhetetlen Napisten vallásának.

- Diocletianus rendszabályai ügyében nem osztom a nézetedet, Oromasdes, mert ezek a legcsekélyebb sérelmüket is hangos és erőszakos propagandára használják fel. Ha valamelyikük, egy-egy kótyagos fejű túlzó vagy vérbeborult agyú rajongó szembeszáll törvényeinkkel, a hatóságokkal, sőt magával a császár öszentségével, és ezért elveszi méltó büntetését, azt ezek a ravaszok rögtön vértanúvá avatják, és éppen úgy tisztelik, mint mi a nagy hőroszokat, vagyis a valóságos félisteneket.

- Sőt a szentjeik és vértanúik tiszteletét mindig úgy rögzítik helyhez, hogy ezzel helyettesítsék, sőt kiszorítsák valamely helyi istenségünk ősi kultuszát. - Oromasdes kezdett belemelegedni, elemében érezte magát. - Ephesosban például nagyon népszerű volt Aphrodite Pelagia, vagyis a tengerből született Venus tisztelete: nosza templomot építettek Szent Pelagia, „szűz és vértanú” tiszteletére. Kréta szigetén évezredek óta imádták a viharok és orkánok pusztító és félelmetes démonát, Typhont; helyébe megteremtették ezek a ravaszok a sohasem élt szent Tychon krétai püspök alakját.

- Valószínűleg ugyanilyen ügyes fogás eredménye a Genesius-legenda is - mondta Gallicanus.

- Genesius? Még nem hallottam róla - csodálkozott Oromasdes, aki pedig rendkívül tájékozott volt az ilyen dolgokban.

- Ez a legenda szinte a szemünk láttára és fülünk hallatára keletkezett, alig néhány évvel ezelőtt. Nemrégiben Diocletianus keresztényellenes rendszabályainak végrehajtása idején, az arelatei színházban olyan drámát játszottak, amely kigúnyolta a keresztények makacs szembenállását a kötelező császárkultusszal. A darab főszereplőjének tömjént kellett hintenie a császár geniusának oltárára, s ő ezt megtagadta, mivel keresztény volt; erre aztán kivégezték. Nos, a főszereplő Genesius, a nagy jelenetben kiesett szerepéből, hirtelen megtért, kereszténynek vallotta magát, megcsúfolta a színmű keresztényellenes jellegét, és valósággal a hitvallás és a vértanúság propagandájává torzította. Szent Genesius vértanú tisztelete azóta is konokul tartja magát, holott az egész meséből egy árva szó sem igaz.

- Látványos és dramatikus történet, ezért népszerű, ezért terjed - magyarázta Oromasdes -, s ezért hirdetik vasárnaponként a templomokban.

- Igen, ez a Felix is elmesélte a múlt vasárnapi istentiszteleten.

- Akinek csak egy kis sütnivalója van, rögtön átlát a szitán - mosolyodott el Oromasdes. - Először is: ilyen színdarab nincs, és nem is lehet; másodszor a színházban régóta nem játszanak drámákat, hanem csak pantomimusokat; harmadszor: ha van ilyen megkerült rabszolga, mint a legenda színésze, azt nem a császár ítéli halálra és nem a színházban, hanem megfelelő kínvallatás után az illetékes hatóság; s végül negyedszer: csak a vak nem látja, hogy a legenda igen átlátszó célja a szentséges császár Genius helyett szent Genesius tiszteletét meghonosítani. Figyelmeztetni is fogom rá a helybeli Augustalis-főpapot, hogy fogja be ennek a szobafestőnek a száját, és ne tűrje tovább, hogy ilyen együgyű mesékkel maszlagolják a népet.

- Örülök, Oromasdes, hogy leleplezed ezt a rosszhiszemű legendaipart. Esetleg szólhatunk Ruriciusnak is, hogy zárassa be a keresztény templomot.

- Tudod, hogy Constantinus nem szereti az erőszakos rendszabályokat. Csak hadd locsogjanak. Amíg a maguk ártalmatlan és zűrzavaros tanításait hirdetik, hadd beszéljenek. Ha viszont hozzányúlnak Helios, Mithras vagy a császári Genius tiszteletéhez, akkor erőlyesen betapasztjuk a szájukat!

- Én magam már határoztam: nem megyek többé a templomukba! Nekem nem kell ez a propagandavallás, ez a gyászos vallás, amely folyton azt hirdeti, hogy a föld siralomvölgy, és csak a halállal kezdődik az igazi életünk! Én valóban a megnyugvást, a vigasztalást, az üdvözülést keresem, de nem vagyok hajlandó megtagadni és elvetni az élet szépségeit és örömeit, s éppígy nem vagyok hajlandó túlozni sem az élvezeteket. Hagyjanak engem békén az örökös sópánkodásukkal és siránkozásukkal a bűnről és a kárhozatról, hiszen még a nagy tudományú Orosius, massiliai püspök sem tudná megmondani: mi is hát a bűn? Egyáltalán mi bűn? Felix prédikációjából úgy látom, hogy szerintük minden bűn, ami jó és szép az életben...

Beszélgetés közben a kis hídon átérték a szigetre, s megindultak az egyik keskeny ösvényen, amely a sűrű bokrok közt kanyargott a Mosella másik ága felé. Az ünnepi csöndben csak a folyó szelíd hullámainak susogása hallatszott, s fürge cinegék füttyögése cikázott vidáman. Egyszerre csak Oromasdes észrevette, hogy a fagyalbokrok sűrűjében fiatal pár csókolózik szemlehungya, szoros ölelésben, önfeledten.

- Odanézz, Gallicanus - szólalt meg halkan, s a szerelmesekre mutatott -, íme a bűn.

Gallicanus elmosolyodott:

- Íme a szépség!

Csöndesen és szótlánul mentek tovább, hogy ne zavarják meg a szerelmeseket. A parton leültek a félkör alakú kőpadra.

- Nos, Gallicanus - törte meg a csöndet Oromasdes -, úgy veszem észre: kissé kiábrándultál a keresztényekből.

- Én nem rajongtam értük, csak tanulmányoztam a vallásukat, tárgyilagosan, úgyszólván tudományosan. De mivel annyiféle vallást ismerek, annyiféle tanítást és szertartást, és mivel a filozófiai irataikat is elolvastam: a nagyszájú Tertullianus melldöngető szólamait, a gyáva és gyámoltalan Cyprianus híg és kenetes papolását, megállapítottam, hogy ez a vallás meglehetősen siralmas tákolmány, és pedig a mi államvallásunkból és népszerű filozófiánkól, a zsidó vallásból, a különféle keleti kultuszokból, főképpen a ti Mithras-vallásotokból.

A Mosella bal partján békésen baktatott egy szakállas öreg, botja szabályos időközökben koppant a keményre döngölt úton. Kötőféken kis csacsit vezetett, a jámbor és fiatal állat engedelmesen kullogott utána, de ha egy kicsit fickándozni próbált, az öreg megrántotta a kötőféket, és a csacsi nyomban megjuhászodott. Lépései puhán dobbantak a kövön, így haladt gazdájával az álmosító csöndben. Dies Solis volt, a Napisten napja, vagyis vasárnap: a hét pihenőnapja. Az egész Aranyhegyet nyugalom és békesség lengte körül: nem döngtek a kalapácsok, nem csikorogtak a fűrészek, nem surrogtek a fazekaskorongok. Odafent, az aranyhegyi császári villa erkélyén karcsú termetű, telt idomú asszony állt a márványkorlátos erkélyen, a messzeségbe révedő tekintettel; földig érő aranyhímzésű kék pallájának selyme, és közvetlenül a melle alatt feszülő ezüst öve megcsillant a napfényben. Helena volt, megismerték.

Oromasdes felkapta a fejét a consul utolsó szavaira.

- Igazad van - szólalt meg -, legtöbbet a mi kultuszunkból tulajdonítottak el: a vízkeresztséget; a hiterősítést, amit ők confirmationának, vagyis bérálásnak neveznek; az istentisztelet leglényegesebb részét: a hívők titokzatos egyesülését az istenséggel, akit ők is kenyér és bor alakjában vesznek magukhoz; a vasárnapot; a beavatottak, vagyis a papság hét fokozatát, a hét bolygó s általában a szent hetes szám alapján; a szenteltvizet, ami egyébként már az egyiptomi Isis-tiszteletben is szerepelt, csakúgy, mint nálunk, hiszen a mi szentélyeinkben mindenütt van fons aeternus, örök forrás, az élet szent vize; de tőlünk vették állítólagos alapítójuk, Krisztus születésének ünnepét, holott ez a december huszonötödike ősidők óta Mithras születésnapja, valójában a téli napfordulat, amikor kezdenek hosszabbodni a nappalok, s lassankint megszületik a fény, a Nap, Helios, a Sol Invictus.

- Látod, Oromasdes, mindezt tőled hallom először, s milyen jó, hogy kinyitottad a szemem. Igen, így mondták, mikor kenyeret és bort osztottak a hívőknek, igen, a communio, vagyis az egyesülés az istenséggel, ez a legszentségebb hittitok és ez is a Mithras-kultuszé.

- Viszont feltámadás-ünnepüket az Adonis-kultuszból vették - folytatta Oromasdes. - Az ő Krisztusuk meghalt, és harmadnap feltámadott, és ez pontosan egyezik Adonis halálának és feltámadásának ünnepeivel, amelyek természetesen jelképes ábrázolásai a természet halálának és tavaszi feltámadásának. De ne maradjunk a külsőségeknél: átvették tőlünk a megváltás, az üdvözülés és a kárhozat hitét, sőt mi több, az utolsó ítélet gondolatát is. De minek folytassam? Inkább jöjj közénk, nálunk megismered a teljes igazságot.

- Igazad van, Oromasdes, ha már elindultam, elmegyek egészen a forrásig, ahol még eredeti és zavartalan az átszellemülés, a megigazulás, és az üdvözülés minden tanítása és minden szertartása. Kérlek, végy fel engem a Győzhetetlen Mithras hadseregébe.

- Helyesen mondtad a mi hívőink sokaságát hadseregnek, mert ez a vallás a bátrak és harcosok vallása, szüntelen katonáskodás. Harcolni kell a fenekedő démonokkal, amelyek meg akarják akadályozni misztikus egyesülésünket az istenséggel; át kell küszködnöd magad a víz, a tűz, a levegő, a kard, a tizenkét jegyű állatkör s a hétfokú létra próbáján, le kell győznöd Mithrasszal az ő ellenséget, a Bikát, elmélkedéssel és böjtöléssel, imádsággal és ijesztő megpróbáltatásokkal megedzened magad, meg kell ízlelned a méz édességét, ami majd megszabadít minden szennytől, mert ez az üdvözültek eledele s az istenülés eszköze, s innod kell a titokzatos haoma növény nedvét, amely megadja az elragadtatás révületét s az egyesülést az istenséggel; mivel pedig ez a csodatevő szent növény csak Indiában és Perzsiában terem, itt a színbor adja meg helyette az átszellemülés révületét és mámorát. Mondom, félelmetes próbákat kell megállnod, amíg elnyered a tökéletes beavattatást. Hét fokozata van ennek, s mind a hetet egyenként és fokozatosan kell kiharcolnod, és beavattatás közben egymás után kell viselned is a jelvényeiket; előbb korax lesz, azaz holló, utána kryphios, azaz láthatatlan: fekete lepelen; aztán katona, azaz a győzhetetlen Mithras hadseregének harcosa; utána oroslán, azaz a titokzatos Aión földi mása, villámmal, kormánypálcával, két kulccsal, kezein keresztjelekkel; utána perzsa, keleties ruhákban, phrygiai sapkában, vonatkozással Mithras származására; utána heliodromos; azaz Helios futára, s ez a fokozat arra utal, hogy Mithras is Helios; végül eléred a hetedik fokozatot, és páter lesz, vagyis „atya”, minden titkok birtokosa, a teljes beavattatás részese, aki már az életben megtalálta az üdvösség vigasztalását.

- Hét fokozat - szólalt meg Gallicanus elmerengve, mintha magában beszélne -, nyilván a hét bolygó...

- ...a hét bolygó végtelen pályája - fejezte be a mondatot Oromasdes -, amelyet nagy fáradalmak, áldozatok és megpróbáltatások árán végig kell járnia a léleknek, hogy elnyerje a tökéletes bölcsességet és tisztaságot, s eljusson a boldogok hazájába.

- Atyám - mondta Gallicanus megindultan -, én ebbe a szent és mélyértelmű közösségbe szeretnék tartozni.

- Én mint az „atyák atyja”, vagyis a Győzhetetlen Mithras kultuszának főpapja, szívesen és örömmel teljesítem kívánságodat. Már holnap eljöhetsz hozzám, hogy előkészítselek a felvételt megelőző szent cselekményekre. Ha majd kigyúl a szentély minden fénye, s a félrevont bársonyfüggöny mögül a tündöklő világosságban felbukkan a bikaölő Mithras hatalmas, színes domborművű oltárképe s rajta az állatkör tizenkét jegye, a két fáklyavivő, a kutya, az oroszlán, a skorpió, csupa ősi jelkép, ha majd körülnézel, és megpillantod a szentélyben kétoldalt a beavatottakat, a komoly és áhítatos férfiarcokat, mert nő nem lehet tagja a mi titkos kultuszunknak, ha majd meghallod a „testvérem” megszólítást, mert nálunk gazdag és szegény, úr és rabszolga egyaránt testvér, akkor megérted, hogy a fényisten vallása valóban a legnemesebb filozófia, a legtisztább világnézet s egyúttal a megtisztulás, a vigasztalás és az üdvözülés egyetlen forrása.

- Én pedig épp ezt keresem - mondta rá csöndesen Gallicanus.

Felálltak, és lassan megindultak hazafelé, s útközben már nem is beszélgettek. Amint a forumon áthaladtak, éppen akkor kigyózott lefelé a Helios-templom lépcsőzetén a papok szertartásosan lépkedő menete, hogy a nagy oltár paraszán tömjént áldozzon a Napistennek; a dies Solis rendes istentisztelete volt ez, minden vasárnap délből. Oromasdes és Gallicanus megállt: ruhájuk szegélyét fejükre borították, s lehajtott fejjel várták meg az áldozati szertartás végét.

Gallicanus beavattatása hetekig tartott, s mikor befejeződött, nagy feltűnést keltett a fővárosban s különösen az udvari körökben. Constantinus csodálkozott rajta a legkevésbé: neki igazán mindegy volt, hogy környezetében ki milyen vallású; az ellen sem volt kifogása, hogy valamelyik főembere keresztény: Lactantiust is nagyra becsülte, pedig Ablaviustól megtudta, hogy mostanában nagy könyvet ír a keresztény tanításról.

- Hadd írja - mondta rá Constantinus -, ártalmatlan retorika ez is, mint minden retorika. Hiszen az ő Krisztusában is Heliost imádja, csak ő még nem tudja...

7

Nem sokáig rágódhatott a főváros közönsége Gallicanus „megtérésén”, hiszen általában zárkózott, furcsa, különösködő ember volt, hajlamos a töprenkedésre, az önkínzásra, úgy hogy sokan éppen ezért kereszténynek tartották. De hát ezt a meglepetést hamarosan háttérbe szorította két másik esemény: mind a kettő hosszú hetekre felkavarta a főváros és egyúttal a palota s az aranyhegyi villa nyugalmát is.

Az egyik egy Nemesianus nevű karthagói költő megérkezése volt. Városszerte nagyban találgatták: mi lehet a célja az ismert költő treviri látogatásának, de Ablavius hamarosan végére járt a dolognak. Sittiustól megtudta, hogy Nemesianus hivatalos ügyben érkezett, mint a karthagói helytartó, Tiberianus küldöttje, hogy bizonyos afrikai eseményekről bizalmas jelentést tegyen Constantinusnak. Azonnal a palotába rohant, hogy jó előre és főleg elsőnek jelentse a követ megérkezését, mert ezzel újonnan bizonyosságot tesz használhatóságáról, sőt nélkülözhetetlenségéről. Hermogenes azonnal jelentette is a Caesarnak a követ érkezését, de Constantinus váltig csodálkozott, hogy Tiberianus miért nem a rendes udvari futárral küldte el jelentését, miért választott ezúttal költőt erre a feladatra.

Hamarosan megtudta az okát.

...Karthagóban, a helytartói palota kis tricliniumában csak ketten heverték a dúsan megrakott asztal mellett, két régi jó barát: a helytartó Tiberianus, mellesleg műkedvelő költő, és Nemesianus, az igazi költő, a vadászatról írt híres költemény szerzője. A vacsorán túl voltak, a fekete rabszolgák tripolisi bort keverték a domborműves ezüst vegyítőedényben.

- Vezéreljen hát utadon Castor és Pollux - emelte koccintásra kristályüveg poharát Nemesianus. - Boldog lehetsz, kedves barátom, hogy egy-két hétre kiszabadulsz ebből a nyomorúságos vidéki fészekből, s kiélvezheted a galliai főváros gyönyörűségeit.

- Legszívesebben itthon maradnék - felelte Tiberianus -, de ezúttal nem bízhatom futárra a jelentésemet. Sajnos. Pedig szívesen elengedném a tengeri és szárazföldi zötykölődést. A tengeren Massiliáig három nap, onnan a fővárosig kettő, oda-vissza összesen tíz nap s miért? Jelentés egy nap, szórakozás két nap: hát megér ez tíznapos utat?

- Csodálom, hogy ennyire húzódozol az utazástól; hiszen én kétnapi szórakozásért a világ végéről is szívesen elmennék a fővárosba: akár Rómába, akár Nikomedeiába, akár Terviribe. Sőt, Sirmiumtól se riadnék vissza.

- Az valahol Pannoniában van, ugye?

- Ott, ott, a Savus folyó partján, nem messze a Danubiustól. Nem tudom, hány évvel ezelőtt, lehet már húsz esztendeje, amikor a vadászversezetemet tervezgettem, elutaztam Daciába, hogy tanulmányozzam a vaddisznó-, medve-, bölény- és hiúzvadászatot. Ez annyi érdekes élménnyel járt, hogy mikor visszajövet a legközelebbi nagyvárosba, Naissusba értem, alig vártam, hogy ágyba fekhessem, és jól kialudhassam magamat. Ez annak rendje és módja szerint meg is történt, s engem úgy elnyomott a buzgóság, hogy csak másnap este ébredtem fel, pihenten, frissen és olyan éhesen, hogy a vasszőget is megettem volna.

- Mi ebben az élvezet? - kérdezte unottan Tiberianus.

- Először is a vadászat. Ugye, te még se medvét, se bölényt, se hiúzt nem láttál? Nos hát én nemcsak láttam, hanem lőttem is. De nem is ez volt a legnagyobb élményem, hanem a vacsora, illetőleg az, ami a vacsora után következett.

- Bizonyosan egy kocsmai hetéra, mi?

- Egy istennő! Egy földreszállott Venus!

- Nono! Fiatal voltál s ha most visszagondolsz rá, az emléket megszépíti a messzeség! Vond le belőle az eltelt húsz esztendőt: marad egy vénasszony.

- Lehet, hogy igazad van, Tiberianus, mert én azóta se láttam az istennőt, s lehet, hogy jobb is így! Elég az hozzá, hogy vacsora után fülembé súgta a fogadás, hogy szívesen beküldene hozzám egy nagyon csinos lányt, ha megengedem; nagyon meg leszek vele elégedve. Honnan tudja? kérdeztem. „Uram, felelte, én vagyok a gazdája, hát csak tudhatom!” Elég az hozzá, hogy megengedtem. Nem volt éppen olcsó szórakozás, mert a lánykától egy hétig nem tudtam megválni, ő se tőlem. Ette az aranyat, ő is, meg a gazdája is, de üsse kő: ilyen földöntúli gyönyörűségeket még nem élvezett földi nővel az a magasságos Jupiter sem! Mit tudott ez a nő, Polluxra! Ez még a kősziklát is lánggra lobbantotta volna! Á, barátom, ha még egyszer ilyen nőt ölelhetnék, vagy éppen ezt, tíz évet elengednék az életemből!

- De nem a most következő tízet, hanem a legutolsót, amikor majd a hamut is mamunak mondd, ugye?

- Magától értetődik - nevette el magát Nemesianus.

- És mindenestül elfelejtetted azt a fogadót, a fogadóst, a nőt?

- El én.

- Még a nevét is?

- Nem, ezt az egyet megjegyeztem. Helena volt a neve. Ezt nem felejtettem el, hiszen egy hét alatt éjjel-nappal legalább százezerszer búgtam a fülébe. Ő is megjegyezte az én nevemet. „Nemesianus - dadogta remegő ajakkal mámoros szeretkezéseink lélegzetvételnyi szüneteiben -, Nemesianus, halálomig szeretlek, és nem felejtelek el soha! Te vagy a végzetem, hiszen a neved is a nemezist visszhangozza!” Könyörgött, rimánkodott, hogy ne menjek el, maradjak, vagy vigyem őt is magammal! Végre a ravasz képű tulajdonos szelíden, de határozottan rászólt: „Helena, elég volt! Te minden jóképű vendégemnek a nyakába akarod varrni magad! Holott az én tulajdonom vagy, ne feledd! Hiába fickándozol, úgysem engedlek el, milliomos legyen, akinek eladlak! Jön még éppen elég jóvágású és jóképű fiatalember a fogadóba, csak győzzed!” „Nemesianus” - nyögte a lány, belém csimpaszkodott, csókolt, harapott, karomba mélyesztette a körmeit, végre is a fogadós derékon kapta, betuszkolta az egyik szobába, s így történt, hogy nem maradtam ott, s nem is vittem magammal. Máig is sajnálom.

- Ne sajnáld, pajtás - mosolygott a nagy rajongáson Tiberianus -, bizonyosan elvitte más; mindig akad hal, amely az ilyen jó falatra harap. - Egy kicsit elgondolkodott, aztán tűnődve folytatta: - Helena, Helena? Megállj csak. Milyen volt a nő?

- Úgy emlékszem rá, mintha itt állna előttem: magas, karcsú termet, mandulametszésű szem, szabályos arc, rugalmas test, duzzadó kemény mell: magamban így fogalmaztam meg akkor: elpusztíthatatlan, romolhatatlan szépség! De majdnem elfelejtettem: a legszebb volt rajta szinte bokáig érő dús szőke haja, valóságos aranyzuhatag.

Tiberius izgatottan ugrott fel a pamlagról:

- Az Augusta!

- Tessék? - meredt rá értetlenül Nemesianus.

- Ide hallgass - kezdte a helytartó, miután ittak egyet az izgalomra -, mondtam, te nem vitted el a remek nőt, elvitte más. Mégpedig kicsoda, mit gondolsz? Constantius, az immár istenné avatott Augustus.

Most Nemesianus ugrott fel:

- Mit beszélsz, barátom? Hát él? Augusta? És láttad? Ismered? Még mindig olyan gyönyörű? És hol van? Hiszen Constantius meghalt! Hol van? Látni akarom!

- Az Augusta Treviriben van, tisztos özvegyiségben, több ízben is láttam, s megnyugtathatlak: ma is olyan szép és kíváncsú, akár egy húszesztendő fiatalasszony.

- Ő az - dadogta Nemesianus átszellemülten -, a romolhatatlan szépség.

- A tündöklő szőke haj, az aranyzuhatag - tódította nevetve Tiberianus. Barátja izgatottan fészkelődött a pamlagon, a házigazda folytatta: - Ne fickándozz, van egy ötletem: menj el helyetted Treviribe, vidd el te a jelentésemet, majd szóval is a szádba rágom, mert az ilyen versfaragók megbízhatatlanok, mindig máson jár az eszük... Vállalod?

- Máris rohanok! Hol az a jelentés?

- No, nem eszik ezt olyan melegen. Türelem! Sem Treviri, sem Constantinus, sem Helena nem szalad el. Csak arra figyelmeztetek, hogy az Augusta, bármily romolhatatlan, egyidős veled, és az elmúlt húsz év alatt bizonyára nem egy... De ne szólj szám, nem fáj fejem - ütött a

szájára Tiberianus. - Csak azt akarom mondani, hogy ne várj csodát. A csodák, sajnos, nem ismétlődnek meg. Éppen azért csodák.

- A második eklogámat a mi szerelmünkről írtam: a versben az ő neve Donake, az enyém Alkon. Az örök sóvárgás szívszaggató siráma ez a vers. Rá gondoltam, mikor írtam. Vajon olvasta-e?

- Nem olvasta, mérget vehetsz rá. Az örökké szép asszonyok elfelejtik régi szerelmeiket, és még azt sem szeretik, ha versben idézik emlékezetükbe, hogy hány esztendő múlt el már... azóta. Ezek nem tűrik a múltjukat. - S mikor látta Nemesianus elszontyolodott ábrázatát, vigasztalóan hozzátette: - De azért másoldtasd le azt a verset, hátha azt hiszi, hogy most írtad hozzá, s mégis elolvassa...

Treviriben úriember nem szállhat meg máshol, mint a „Tevé”-ben, Sittiusnál. Azért is rendjén van ez, mert így legalább rögtön megtudja az egész város, hogy ki érkezett, kihez és mért. A vén huncut ügyköre most már meglehetősen kiszélesedett: Felixet ugyan ezentúl is a szobafestés fejében tájékoztatta, ellenben Hermogenest, Concordiust és Ablaviust már csak súlyos aranyak fejében. Felixet nem érdekelte az afrikai futár, pedig ha tovább lát az orra hegyénél, kapva kapott volna azon, amit Nemesianus elmondhatott volna az afrikai keresztények megoszlásáról, gyűlölködő marakodásairól, s főképpen a circumcelliók vagy más nevükön agonisztikusok garázdálkodásairól. De Felixnek minderről sejtelve sem volt, s úgy gondolta, hogy az ilyen udvari ember úgysem állna szóba vele. Sittius többi megbízója érdeklődéssel vette a hírt, és mindegyik azon mesterkedett, elsőnek jelenthesse a Caesarnak. A versengésből Ablavius került ki győztesen, és mikor jelentette a Caesarnak a friss hírt, tücsköt-bogarat összehordott, mert őszintén szólván semmit sem tudott az afrikai vallási és társadalmi mozgalmakról. Constantinus mosolygott a tájékozatlanságán, és kegyelemben elbocsátotta.

- Jól van, meghallgatom Tiberianus futárját. Szólj Hermogenes spectabilisnek, hogy azonnal bocsássák elém a karthagói futárt.

Ablavius ugyan nem tudott bejutni a spectabilishez, de Hermogenes tudta, milyen zűrzavarokról hoz hírt Nemesianus, és természetesen azonnal bevezette a Caesarhoz. Constantinus átvette a jelentést, és amíg olvasta, egyre jobban elborult az arca, s végül türelmetlen mozdulattal az asztalra dobta, és indulatosan felmordult:

- Nem ezt akartam!

Nemesianus nem értette jól, hát szolgálatra készen megkérdezte:

- Parancsolsz, uram?

- Nem hallottad? - csattant fel a Caesar türelmetlenül. - Nem ezt akartam, amikor Donatus és hívei ellen döntöttem az afrikai keresztények marakodásában. Azt akartam, hogy a keresztények ott is egységesek maradjanak, hiszen nekik is a birodalmi Helios-vallásban van a helyük! S most felháborodottan olvasom, hogy a pártoskodásuk már lázadássá fajul, sőt nemcsak a papok marakodnak egymással, hanem a társadalom különféle osztályait is egymásra uszítják: a colonusokat a földbirtokosokra, a rabszolgákat uraikra, a szegényeket a gazdagokra, a mezei munkásokat a munkaadókra, sőt, ami a legveszélyesebb, a bennszülötteket a rómaiakra. Így van?

- Így van, uram.

- De hiszen ez szörnyűség! Én egységes birodalmat akarok, s benne egységes vallást, és ezek az izgága keresztények szétforgácsolják nekem Afrikát! Odaát Egyiptomban ez az összeférhetetlen Areios bontotta meg az egységet. Ennek azonnal véget vetek! Mondd meg Tiberianusnak... Igaz is, miért nem jött személyesen?

- Beteg, uram - hazudta Nemesianus szemrebbenés nélkül.

- Beteg? Ilyen időkből egy afrikai helytartó nem lehet beteg! Nem ér rá! Mondd meg neki... - megint félbeszakította magát: - Ne mondj meg semmit! Rendeletet viszel! Megértetted?

- Igenis, Caesar. De ha megengeded, elmondok még bizonyos dolgokat, amiket Tiberianus nem akart írásba foglalni: kényes és bizalmas értesülések, megdöbbentő jelenségek...

- Beszélj! - förmedt rá Constantinus. - Mért nem ezzel kezdted, te szerencsétlen?!

- Uram! A helytartó meghagyta, hogy őszintén mondjam el mindazt, amit óvatosságból nem foglalhatott írásba. Tehát: Donatus azzal felelt a döntésedre, hogy fölvetette a kérdést: mi köze az uralkodónak az egyházhoz? Veszedelmes kérdés volt ez, mert Afrika népei úgy értették, hogy: mi köze Rómának Afrikához? Donatus éppen a bennszülötteknél és a mindenféle elégedetlen elemeknél keresett és talált támogatást ellened, Caesar, és Caecilianus karthagói püspök ellen, akit az egység érdekében elismertél. Meg kell mondanom, uram, hogy Donatus terve túlságosan jól sikerült: minden elégedetlen elemet egy táborban tömörített, de már nem Caecilianus, hanem Róma és a római rend, fegyelem és béke ellen.

- És hol vannak Tiberianus, Taurinus és a többi vezénylő táborok legiói? Egyetlen legióval szétverném a csőcseléket! - csapott az asztalra dühösen Constantinus.

- Uram, ottani legióink olyanok, mintha valami varázslat megbénította volna őket. A lázadó csőcselék létszáma kétszázezerre tehető, de ez az óriási tömeg láthatatlan és megfoghatatlan, hol itt támadnak, hol ott támadnak; hol éjjel, hol nappal. Krisztus katonáinak nevezik magukat: elszánt és fanatikus rajongók; ha egy-egy római század vagy szakasz megtámadja őket, vakon belerohannak a kardokba és lándzsákba, akár pusztá kézzel is. Ásó, kasza, kapa, kalapács a fegyverük, de legfontosabb harci eszközük az a göcsörtös, súlyos furkósbót, amelyet ők maguk így neveznek: „Izrael”. Nem egy római szakaszt ezekkel vertek agyon.

- Gyáva kutyák! Azonnal oda helyeztetek két zászlóalj szír íjászt, azok majd elbánnak ezzel a megvadult hordával! Ezekkel a papi bérencekkel! - csattant föl Constantinus.

- Igaz, uram, hogy nemegyszer püspökök és papok uszítják, sőt, vezetik a lázadókat, akik agonisztikusoknak, azaz bajvívóknak nevezik magukat, hiszen „Krisztus katonái”, az „igaz hit bajnokai”, „szentek”, s vezérek, mint Axido, Gildon meg más barbár törzsfők, a „szentek vezérei” címet viselik, de azért ne hunyjunk szemet a teljes igazság előtt: engedelmeddel, Caesar, meg kell mondanom, hogy ez a lázadás vagy mozgalom, vagy akárminek nevezzük, nem fönt kezdődött, Donatusnál és a püspököknél, hanem lent, a nép mélységeiben. Donatus csak megnyergelte ezeknek az elégedetlen és lecsúszott elemeknek az örökös nyugtalankodását. Megmondom, Caesar: ez társadalmi harc, a szegények, a kisemmizettek, a nyomorgók forradalma a gazdagok, jó módúak, a hatalom birtokosai, általában a fennálló társadalmi rend ellen, amelyet igazságtalannak és jogtalannak éreznek. Hogy pedig ez már nem vallási harc, hanem társadalmi forradalom, az abból is kitetszik, hogy irtózatossággal és vad kegyetlenséggel folyik. Hiszen ismered az ilyen tömegmozgalmak természetrajzát a bagaudaforradalomból. Ez az afrikai lázadás odáig fajult, hogy az agonisztikusok, akiket circumcellio, vagyis csavargó néven is emlegetnek, elégetik az adókönyveket, az adósságleveleket, szélnek eresztik a rabszolgákat, feldúlják és kirabolják a nagybirtokokat, felgyújtják a villákat, halomra gyilkolják az urakat, vagy esetleg egyiket-másikat eladják a rabszolgapiacon. Parasztok,

tönkrement telepesek, adósok, elítéltek, szökött rabszolgák, mindenfajta elégedetlenek és elvakult rajongók ennek az agonisztikus csürhének a tagjai. Én azt hiszem, ha kegyes engedelmeddel szabad véleményt kockáztatnom, én azt hiszem, hogy javítani kellene a nyomorultak helyzetén, megnyirbálni a nagybirtokot, hiszen Észak-Afrika állítólag hat római nagybirtokos család kezében van, földet osztani, az adósságokat elengedni, s mit tudom én, még mit: hiszen én csak költő vagyok, ám egy személyben szemtanú is...

- Nemesianus - vágott a szavába Constantinus -, úgy veszem észre, téged is megmételtyeztek azok a hitvány és kótyagos világbolondítók! Hát hogy képzeled, s hogy képzeli Tiberianus? Adósságokat elengedni, megnyirbálni a nagybirtokot, földet osztani...

- Mint a Gracchusok... - jegyezte meg halkán Nemesianus.

- Vagy mint Catilina, mi? Ott is hagyták a fogukat, mint mindenki, aki megbolygatja a fennálló társadalmi rendet. Mondd meg Tiberianusnak, hogy nem vagyok hajlandó engedményekre; utasításom: kiirtani a lázadókat! Két zászlóalj szír íjász kell hozzá, meg néhány tucat erős őrtorony, azokból halomra lövöldözhetik az egész agonisztikus bandát. Egységet akarok és békességet, és megvannak hozzá az eszközeim, hogy végre is hajtsam az akaratomat. Holnapután megkapod a rendeletemet és a leveletem Tiberianushoz. Van még valami mondanivalód?

- Igenis, Caesar. Közölnöm kell veled Tiberianus megbízásából, hogy nemrégiben Karthagóba költözött Cordubából egy Lucilla nevű dúsgazdag nő. Kémszervezetünk nem tudta kideríteni, hogy mért költözött hozzánk, de ehelyett fölfedte egész viharos és kalandos múltját, amelyből még részleteket sem akarok elmondani, mert a története oly pajzán és csiklandós, mint egy Aristeides-féle úgynevezett miletosi elbeszélés. Nos, ez a Lucilla pompás palotát vásárolt az afrikai fővárosban, megismerkedett az egyházi főemberekkel, s ezek sűrűn jártak is a házába. Néha nagy vendégséget rendezett, egyesek már orgiákról beszéltek, de ez túlzás. Néhányszor magam is vendége voltam, fiatal nők és férfiak társaságában; remek ételeket és borokat élvezhettünk ezeken a lakomákon, de orgiákról szó sem lehetett. Mindössze annyit sikerült, mindenesetre tapintatosan megállapítanom, hogy a fiatalemberek, papok és polgári egyének vagy tiszték, általában mind szeretői voltak a háziasszonynak; sok volt egy kicsit, elismerem; nem is tudtam elképzelni, hogy ennyi fegyverfogható férfi hogyan és mikor kerül sorra, de aztán nem fessegettem a dolgot, s megnyugodtam abban, hogy ez csak időbeosztás kérdése.

- Elég, Nemesianus! - szakította félbe a Caesar. - Nem érdekel ez a hetéra.

- Helyesen mondod, uram: a dúsgazdag Lucilla csakugyan hetéra volt fiatal lány korában, valahol a barbár Moesiában, egy forgalmas nagyváros: nem tudom, talán Naissus leghíresebb fogadóiban... - Constantinus arca elborult, s kissé idegesen hallgatta tovább Nemesianus elbeszélését. - De nem ez a lényeges, Caesar, hanem az, hogy Lucilla ma már buzgó keresztény egyháztag, sőt vakbuzgó ereklyetisztelő. És most kezdődik az, ami bizonyára téged is érdekel. Ez az asszony vékony ezüstláncon ereklyetartót hordott a nyakában; a kis kerek tok üvegén át látszott egy furcsa kis görbe csont; valahányszor Lucilla az oltárhoz járult, magához venni a szent kenyeret és bort, mindig áhítatosan megcsókolta az ereklyetartót. Rendszerint Caecilianus végezte a communio szertartását, s minél többször figyelte meg az asszonynak ezt a buzgóságát, annál jobban megértette, hogy az üvegtartóban nem hitvalló vagy vértanú szent ereklyéje van, hanem boszorkányoktól vagy varázslóktól megbabonázott békaállkapocs; és az volt a varázsereje, hogy örökké ellenállhatatlanul vonzotta hozzá a férfiakat. Caecilianus ismerte a mágusok varázslatait, ráolvasásait és amulettjeiket, tehát ráparancsolt Lucillára, hogy a babonás varázseszközt tegye le. Az asszony szembeszállt vele, semmi áron sem akart megválni az állítólagos szent ereklyétől, és mikor a püspök megfenyegette, hogy kiközösíti,

önként faképnél hagyta őket, és tüntetően csatlakozott a donatistákhoz. Az ő hatalmas vagyona tette lehetővé az egységbontó Donatus karthagói tartózkodását, és végeredményben ő pénzelte az agonisztikus lázadás vezéreit. Persze ebben a szent vezérkarban kivétel nélkül benne voltak a szeretői is. Ezért érdekli most már az államhatalmat is ennek a megbokrosodott hetérának a garázdálkodása. Bízvást elmondhatjuk, hogy a lázadók, rómaiak és barbárok vegyest, az ő pénzén ássák alá a birodalom alapjait.

- Miért nem tartóztatja le Tiberianus? Miért nem végezteti ki? - kérdezte szigorúan a Caesar.

- Nincs ellene bizonyíték, uram. Titokban dolgozik. Mint a bábszínház, a háttérből rángatja a bábokat.

- Jegyezd meg magadnak, Nemesianus, hogy ha utunkban van valaki, nem sokat keressük a bizonyítékokat, hanem mindenekelőtt kitekerjük a nyakát. Az ő esetleges ártatlanságánál fontosabb a birodalom békéje. Elég a gyanú! Résen kell lennünk!

- Ez a parancsod, Caesar?

- Megmondtam!

Constantinus biccentett: vége volt a kihallgatásnak.

Nemesianust lenyűgözte a Caesar férfias keménysége és határozottsága, de meg is rémítette. Már nagyon sajnálta, hogy vállalta ezt a kellemetlen küldetést: nagy kópé ez a Tiberianus; nyilván előre tudta vagy sejtette, hogy fejmosás lesz a dolog vége! No de azért ő is megkapja a magáét, annyi szent! Hát még mikor a bűbájos Lucillát ki kell végeztetni! Kínos kötelesség! Ezzel persze jó lesz várni addig, amíg a szír ijászok meg nem érkeznek!

Bement az irodába, és érdeklődött: mikor kapja meg a Caesar rendeletét és levelét a karthagói helytartóhoz. Történetesen Palmatus adta meg a felvilágosítást:

- Három nap múlva.

- Akkor bőven van időm - hagyta rá nyugodtan. - De holnaputánig megesz itt az unalom!

- Szinte lehetetlen! Treviriben unatkozni? Hova gondolsz? Van itt cirkusz, pantomim, bábszínház, kakasviadal - halkan hozzátette: és remek lányok Sittius fogadójában.

- Ott lakom.

- Remek, milyen remek! - lelkesedett Palmatus, kissé értelmetlenül.

- Megállj csak! - emelte fel a mutatóujját Nemesianus. - Most jut az eszembe: tisztelegnem kell az Augustánál! Hol jelentkezzem kihallgatásra?

- Ó, ennél mi sem egyszerűbb! - készségeskedett a fiatalember. - Én úgyis ott lakom az Augusta palotájában, tudniillik a feleségem az ő társalkodónője, s ha megengeded, majd én bejelentelek. Mondjuk, holnapra! Jó lesz?

- Nagyon jó. Köszönöm. És hol van az a palota?

- Odafent az Aranyhegyen. Ha kinézel ezen az ablakon, megláthatod. Sittius gyaloghintója tíz perc alatt felröpít oda - biztatta, és jót nevetett az ötletén.

Nemesianus visszament a fogadóba.

Másnap lezajlott az oly forrón sóvárgott találkozás, azaz helyesebben: kihallgatás.

Nemesianus belépett a fogadóterembe, meglátta az aranyszőke asszonyt, és szinte földbegyökerezett a lába ámulatában: hiszen ez a régi Helena! Nem fogtak rajta az elmúlt, és mondjuk meg, viharos évtizedek; romolhatatlan szépsége elbűvölte Nemesianust. Egyszerre felédesegett benne a régi szerelem, a könnyes és szívfacsaró búcsúzás, és mintha még most is fülében csengene az ezüstös hang kétségbeesett rimázkodása: „Ne menj el! Ne menj el!” Rózsaszínre fényezett körmei ezúttal nem egy Nemesianus nevű ifjú költő ölelő karjaiba mélyedtek, hanem nyitott selyemlegyezőt fogtak könnyedén és kecsesen.

A költő díszes kiállítású tekercset szorongatott jobb kezében, felületesen meghajolt, s mikor az udvarmester távozott, kitárta karjait s forrón, szinte lázasan, szerelmesen bűgta:

- Helena! Visszajöttem...

A hosszúkás, szabályos arc hirtelen eltűnt a legyező mögött, s a két mandulaszem mintha ingerkedően nevetett volna. Aztán lehanyatlott a legyező, s az Augusta némán, szótlánul, fölényesen nézett egykori szerelmesére, aki szenvedélyesen odasietett hozzá, s ha az asszony nem hátrál, meg is öleli.

De Helena két lépést hátrált, és kérdőn nézett a látogatójára. Nemesianusból most már úgy áradt a vallomás, mint a tűzhányó izzó lávája:

- Hát nem ismersz meg, Helena? Helena, elmúlhatatlan szerelmem! Újra látlak, újra az enyém vagy! Elhoztam neked, íme, a Donake-verset, amelyet akkor úgy szeretted! Hát mért nem szólalsz meg, szépségem? Helena, hát nem ismersz meg?

Végre megszólalt az Augusta:

- Nekem azt jelentették, hogy Marcus Aurelius Nemesianus, a karthagói helytartó követe kér tőlem kihallgatást. Te vagy az?

- Én, én! - mondta lelkesen a költő. - Nemesianus vagyok, a te Nemesianusod, hát ismerj rám végre, szerelmem, Helena!

- Szólíts így: Augusta - hangzott a kissé kemény rendreutasítás. A legyező magasba lendült, és mögötte mintha pajzán mosoly villant volna az égszínkéék szemekben.

Nemesianus elsápadt, ajkai remegtek, kétségbeesetten dadogta:

- Helena, szerelmem, hát nem emlékszel a csókjainkra, az ölelkezéseinkre, a tomboló éjszakáinkra, a vad mámorokra? Helena, szerelmem, hát nem emlékszel?

Az Augusta vonásai megkeményedtek, sudár alakja kiegyenesedett, borvörös selyemruhája szinte lángolt a déli napfényben, s fagyos nyugalommal, fenséges fölénnyel felelte:

- Nem. Marcus Aurelius Nemesianus, nem emlékszem!

Tiberianusnak igaza volt...

Még egy éve sem volt, hogy Minervina ideérkezett a fővárosba. Constantinus fejedelmi bőkezűséggel gondoskodott róla, udvartartást rendelt neki, egyébként azonban számba sem vette. Feléje sem nézett; minden szent időben ha egyszer látogatta meg; az, hogy felesége: eszébe sem jutott. Egyik látogatásán éppen hogy leült Minervina szobájában, néhány semmitmondó kérdést intézett hozzá, Minervina már ettől is szívdobogást kapott, megfogta Constantinus kezét, és szelíd erőszakkal magához akarta húzni a pamlagra. Az asszony most is szép volt, arca kissé megtelt, karjai is, keblei is: a férfi egy pillanatra meghökkent, kellemes testi emlékek bizseregtek végig izmain és idegein, de ez csak másodpercekig tartott, kivonta kezét Minervina forró tenyeréből, eszébe jutott Vecasius, minden izgalom nélkül vállat vont -

hiszen ő maga akarta ezt a megoldást -, és barátságosan, kissé atyáskodón megpaskolta Minervina arcát:

- Kímélned kell magad, Minervina, hiszen Crispus minden órában megérkezhetik!

Régi szerelmi szókincese, bár mindössze az „édesem” és a „kislány” szavakra szorítkozott, már teljesen elapadt. „Minervina” ez maradt belőle: mindenképpen gazdagabb és színesebb Vecasius szókincese, ennél fogva jobb és lendületesebb a stílusa is. Mikor a Caesar, sürgős politikai és katonai tennivalók ürügyén percek múlva távozott, Minervina már szemrehányást is tett magának a pillanatnyi ellágyulásért, amely a „férje” láttára elfogta: Constantinus valóban friss volt és fiatalos; megint oly férfiasnak és szépnek látta, mint Nikomedeiában, azon a mámoros délutánon, amikor először öltött alakot képzeletükben Crispus... Minervina érzi, hogy ott, akkor, elvégződött az ő szerepe: ezentúl élete fogytáig csak anya lesz... Csak? Hiszen ez a legtöbb, a legnagyobb, ami lehet! Constantinust, a férfit, a tökéletes szeretőt, elvesztette, de megkapta érte az elégtételt: Vecasius rajongó, tökéletes, testet-lelket betöltő szerelmét, és azt a jóleső kárörömet, amelyet a szívből gyűlölt Fausta dugába dőlt nászéjszakáján érzett. Hogy is képzelte ez a béka, hogy egy Constantinus ráfanyalodik? És ez a hitványka teremtés: Augusta! Bosszúságában keserűen felkacagott. De Vecasius okosan lecsillapította, éjjel pedig tökéletesen megvigasztalta.

Január végén megszületett Crispus. A fiú, ahogy az álom megjövendölte. Constantinus ezúttal naponta eljárt a villába, néha félórát is ott töltött: elbeszélgetett Minervinával, elgyönyörködött az izmos és egészséges kisfiúban, s olyan büszke volt rá, mint minden újdonsült apa az első fiúra: mintha remekművet alkotott volna, vagy hőstettet hajtott volna végre. Ugyanakkor a villa kocsisának is fia született, már a harmadik, de Agilo, a kocsis egyáltalán nem büszkélkedett, inkább a füle tövét vakarta és ezt gondolta magában: „Egy gonddal több.”

- Majd csak kibírjuk, Agilo - vigasztalta Memmia az urát -, hisz legalább két esztendeig szoptatom, s addig nincs vele gondunk. Annyi a tejem, hogy majd szétveti a mellemet.

- Mindig jó tejelő voltál, Memmia - nevette el magát a kocsis. - De annyit mondok, ne szülj nekem minden esztendőben!

- Hát akkor menj a rabszolgalányokhoz, ha rád jön a dürrögés - nyelvelt vissza az asszony. - De akkor aztán hagyj békén!

- De a gyerek köll, mi?

- Ha már megvan, persze hogy köll! Jaj, csak ne fájna meg égne úgy a mellem!

Memmia fájdalmai azonban hamarosan elmúltak: mivel makkegészséges, pirospozsgás, erős fiatal nő volt, s méghozzá férjével együtt római és szabad, Constantinus úgy határozott, hogy őt rendeli szoptatós dajkának Crispus mellé. Előkelő római nők nem szívesen szoptatták gyermekeiket; nagyképű és jól fizetett udvari orvosok elhitették velük, hogy a szoptatás árt a szépségnek, s a csecsszopó kiszívja az asszonyból az életerőt, a fiatalságot, az üdeséget és a szépséget.

Viszont Memmiának eszébe sem jutottak efféle úri aggodalmak. Boldogan vállalta a dajkaságot: ez aranyakat hozott a konyhára s ami fő: megszabadította fájdalmaitól. A vidám fiatalasszony egész nap jött-ment, mindig jókedvűen fecsegett, mesélt, néha pletykázott is, kedvesen dédelgette a Caesar fiát, gondosan fürdette és pólyázta, akárcsak a maga gyereket. De volt is módja benne, mert Minervinától dús és pompás babakelengyét kapott a saját fiacskájának is. És Minervina bizonyos idő múlva megállapította, hogy ennek a tűzről pattant fiatalasszonynak a szépségét és üdeségét két ilyen vaskos és zömök fiú sem tudta elszívni. És már sajnálta, hogy nem maga szoptatta Crispusát.

Hosius, a cordubai keresztény püspök napok alatt megkapta Orosiustól a hírt, hogy Constantinus Caesarnak fia született. Ebben a pillanatban világosan megérezte, hogy haladéktalanul Treviribe kell mennie. Széles látókörű, világlátott, okos és ravasz ember volt, elsősorban politikus. Éberén figyelte az eseményeket: a titkos keresztény hírszolgálat - amelynek egyébként a nikomedeiai Lactantius is egyik láncszeme volt - kifogástalanul működött. Hosius józanul mérlegelte a helyzetet: Galerius dögvősen van; a műveletlen és véres kezű Licinius elkobozza a keresztény egyházak javait, eltávolítja a keresztényeket az állami szolgálatból, beleavatkozik az istentiszteletek rendjébe, alantasai pedig kegyetlenül gyilkolják a keresztény vezetőket, püspökök és papok feldarabolt húsával etették a halakat, a züllött, erőszakos és kéjenc Maxentius Rómát bitorolja; a folyton fészkelődő, nagyravágyó és telhetetlen Maximianus még most, majdnem hetvenéves korában is újra a bíborról ábrándozik... és Hosius megállapította, hogy az egész birodalomban egyetlen szilárd pont van: Treviri, s egyetlen ember, akire építeni lehet, a birodalom és a kereszténység sorsa és jövője érdekében, és ez Constantinus. Bizonyos, hogy néhány év múlva az élre kerül, tehát most kell megragadni az alkalmat, hogy hozzáférközzünk, annál inkább, mert ő az egyetlen, megdicsőült és istenné avatott atyja után, aki méltányos, türelmes és sohasem üldözte a keresztényeket. Azt is érezte, hogy épp most kell mennie, amikor a Caesarnak fia született, hiszen Constantinusról hiteles hírekből tudta, hogy kemény ember, tudatosan készül az uralkodásra, és a Nikomedeiából kapott értesülésekből azt is tudta, hogy Constantinus annak idején kijelentette Volusianus tábornoknak: fia születik, Crispus lesz a neve; s mint ahogy őt magát Constantius, éppen úgy ő ezt a Crispust jelöli ki végrendeletében utódjául.

Tehát mennie kell, határozta el magát Hosius, s nemcsak látogatás és megismerkedés céljából, hanem azért, hogy egyszer s mindenkorra az apa és fia mellett maradjon, megnyerje hajlandóságukat, irányítsa sorsukat, s ezzel együtt a kereszténység ügyét, hogy ebben a beláthatatlan és kibogozhatatlan vallási összevisszaságban biztosítsa egyháza győzelmét.

Ennek pedig az a módja, ha a jóindulatú és rokonszenves Constantinuson kezdi, s előbb megszerzi az államhatalom semlegességét, majd támogatását, végül pedig megszerzi a kereszténységnek magát a tényleges hatalmat, az imperiumot is. Ennek a nagyszabású tervnek kell megnyernie Constantinust!

De más oka is volt a cordubai püspöknek, hogy másutt keressen magának nagyobb méretű és jelentős feladatot: szűk volt neki Corduba! Itt nem érvényesülhetett sem kiváló tehetsége, sem politikai éleslátása, sem erős akarata. El innen, lázadozott benne valami, el innen, a nagyszerű cél érdekében! Meg kell alkotnia a keresztény római birodalmat. Érezte, hogy ha nem szakítja ki magát ebből a cordubai mocsárból, örökre belefullad. Sem ereje, sem szigorúsága nem volt elegendő a cordubai egyház züllött embereinek és állapotának megváltoztatására, az erkölcs és a fegyelem helyreállítására. A nemrégiben megtartott illiberrisi keresztény közgyűlés, vagyis zsinat, megállapította, hogy egyes keresztények állami papi hivatalt vállalnak; gazdag keresztény úrasszonyok halálra kínozzák rabszolgáikat; napirenden vannak a házasságtörések; kerítők hálózna be kislányokat, keresztény szülők maguk is az államvallás papjaihoz adják feleségül a leányaikat; keresztény papok feleségei botrányosan feslett életet élnek, akárcsak maguk a püspökök és papok; a keresztény temetők kápolnáiban esti és éjjeli áhítat ürügyén botrányos szerelmi orgiákat rendeztek; egyes papok uzsorára adták ki a pénzüket, mások vásárról vásárra jártak kereskedni, nyereszkeskedni és dorbézolni; keresztény nagybirtokosok bőven pénzelték a paraszt colonusaik babonás Silvanus, Priapus, Pomona, Ceres és egyéb istenségeinek kultuszát; a templomok szinte kongtak az ürességtől; keresztény nők kihívón öltözködtek és viselkedtek, akárcsak holmi hivatásos hetérák. A zsinat szigorú rendszabályokat hozott az erkölcsi lazulás megszüntetésére, s abból, hogy más tartományokban nem fájult el ennyire a keresztény erkölcs és közélet, a zsinat megállapította a püspökök felelősségét.

Hosius érezte, hogy ez a felelősség őt is terheli: sajnos, ereje és szigorúsága nem volt elegendő a romlottság és züllés megállítására és a keresztény fegyelem megszilárdítására. Szemrehányást is tett magának: mindent tudott, itt élt a mocsár közepén, s ezerféle világi, rokoni, baráti meggondolásból szemet hunyt. Erkölcsi életét mindenki példásnak ismerte, szerényen élt a hívek adományaiból, de mivel ezek már csak éppen csurrantak-csöppentek, inkább néhány környékbeli keresztény nagybirtokos támogatásából; háztartását csinos fekete fiatalasszony vezette; úgy mondták: a húga.

Házát és húgát földbirtokos barátainak gondjaira bízta, hivatalát közeli kis Epora püspökére, és útnak indult.

Tavaszkodott az Aranyhegyen, mikor Treviribe érkezett.

HARMADIK RÉSZ A VARÁZSLÓ

1

A egyiptomi „kutyaváros”, Kynonpolis egyik félreeső utcájában, nagy kert közepén, szinte hozzáférhetetlenül bújt meg, bokrok és fák sűrűjében, a híres asztrológus és mágus, Kaldu háza. Magas kőfal övezte a kertet, a háznak egyetlen ablaka sem volt, ajtaja is csak egy, erős, pántos vaskapu és vasajtó, mind a kettőn furfangos szerkezetű zár. Két marcona véreb vigyázott a kapura, a kertre, a házra, a harmadik a tetőt őrizte, mert odanyíltak a széles, vaskeretes üveglablakok, amelyeken át a szobák a világosságot kapták. Jaj volt annak, aki arra vetemedett volna, hogy vakmerően megközelítse a titokzatos házat, és kilesse Kaldu titkait és mesterkedéseit. A csillagjósolás, a horoszkópszerkesztés, a mágia, varázslat és bűbájosság módszereit, jelszavait és évezredes, szent és nagyerejű ígéit kegyetlenül titokban kellett tartani, hiszen e szertartásos, tudóskodó, titokzatos és nagyképű mesterkedés révén gazdagodtak meg az asztrológusok, és tartották rettegésben a tudatlan és tudós, de mindig babonás embereket.

A mester csak egy embert avatott be titkaiba: egy Hosius nevű fiatalembert, s talán azért éppen őt, mert származása, egyénisége és életmódja szokatlanul rejtélyes volt; ha ilyesmi felől kérdezősködtek a kíváncsiak, vagy kétértelmű válaszokat adott, vagy egyáltalán nem felelt. Egyesek szerint perzsa kereskedők hajóján jött gyermekkorában, a hajó visszament, s őt otthagyták Myoshormosban, aztán valami gazdag egyiptominak a szeretője volt jó sokáig: legénykorában eladták rabszolgaként egy balzsamozónak, és ezután évekig múmiákat balzsamozott és pólyázott: ezen a réven megismerte a gyógyfüveket, mérgek és ellenmérgek titkait, úgyszólván kitanulta az orvostudományt. Mások azt mondták, hogy néhány éve még a szent krokodilusokat etette Arsinoében, s akkor még Chusi volt a neve; mások viszont határozottan amellett kardoskodtak, hogy színgörög s az apja vándorfilozófus volt, aki erkölcsprédikáció közben nemcsak ízes kiszólásokkal, hanem mindenféle hókuszpókuszokkal is szórakoztatta hallgatóságát. Elég az hozzá, hogy semmi bizonyosat sem tudtak róla, s a homályt ő maga sem sietett eloszlatni soha. Ha valaki netán ezt kérdezte tőle: „Te ugyebár Hathor istennő fia vagy?” - annak is efféle választ adott volna: „Megmondja a szerelem istennője, ha helyesen adod fel a kérdést.”

Mivel sehogy sem boldogultak vele, belenyugodtak, hogy olyan, amilyen, és beérték annyival, hogy a nagy tudományú és mindenható asztrológus tanítványa és bizalmasa. Rebesgették azt is, hogy szeretője a babiloni mágusnak, de ezt a legtöbben kétségbevonták, azzal, hogy az ilyen mogorva és zárkózott ifjú aligha lehet alkalmas csintalan és vidám szerelmi pajzánkodásra.

Kaldu mester megállapította hamarosan, hogy az ifjú felszippanzott valahol egy kis növény-tani, állattani és orvostudományi tájékozottságot, egyébként azonban szervesen műveletlen. Miért, miért nem, a magányos öreg elhatározta, hogy maga mellé veszi tanítványnak, s embert és tudóst farag belőle.

- Hosius - mondta a fiatalembernek, az elsőévi oktatás végén -, a mágiából már eleget tudsz: ismered a mindenható Iao nevét, az Abraxas-amulettek, a varázsszavak és rontó démonok erejét, az átoktáblák pusztító hatalmát, a macskaarcú Osiris és a mindent elemésztő Seth-

Typhon gonosz és gyilkos dühét, varázsigéiddel megállítod a fölkelő Heliost. Én tehát, mielőtt az asztrológia tudományára megtanítanálak, ezennel mágussá avatlak. Vedd fel az állatkör és a bolygók jegyeivel telehímzett hófehér mágusköpenyt, borotváltasd fejedet kopaszra, és menj ki a csodára éhes emberek közé.

És Hosius elindult. Egy gazdag papirusztermelő palotájában, az elsötétített teremben megidézte magát Apollót; néhány nap múlva óriási tömeget látott tolongani a népszerű jegyző, Nechthosiris háza előtt; a nép jajveszékelt, a házból kihallatszott egy nő hangos zokogása: Tamalis, a jegyző felesége kétségbeesetten siratta viruló tizenhárom éves kislányát, Zoist.

Amint a tömeg észrevette Hosiust, egyszerre száz meg száz kar emelkedett könyörgőn a levegőbe:

- Segíts, Chusi, segíts!

Hosiust egyiptomi nevén szólították. Megérezte, hogy a tömeg csodát vár. Tudta, hogy most vagy soha, de csodát kell tennie!

Bement a házba. A tömeg elhallgatott, és halotti csöndben, idegfeszítő izgalomban várta, sóvárogta, akarta a csodát. Odabenn az anya Hosius lábai elé vetette magát:

- Osiris szentséges nevére könyörgök, add vissza őt nekem.

Hosius megvizsgálta a kislány élettelen testét, s előbb hangosan imádkozott a fölkelő naphoz, majd halkabbra fogta a hangját, és sokáig érthetetlen varázsigéket mormolt. Félrelebbentette a lányka ingét, s lassan, komolyan, elmélyülten simogatta és tapogatta a bal mellét. Megállapította, hogy Zois tetszhalott.

Leakasztotta válláról a táskáját, háromféle keserű füvet szedett elő, szétmorzsolta tenyerén, s gondosan elkente a port a leányka mellén és ajkain. Aztán fejére nyugtatta a kezét, megint érthetetlen varázsigéket suttogott, újra szétdörzsölte a fűmorzsalékat a lány mellein és főleg ajkain, és ezt a mágikus kézrátételt háromszor megismételte.

Egyszerre csak Zois eltűszentette magát, teste megrázkódott, kinyitotta nagy fekete szemét, meglátta anyját, és boldogan felsikoltott.

- Mama! Mama!

Hosius ezen a feltámadáson tízezer ezüstdrachmát keresett.

Sikerei alapján a mester méltónak ítélte arra, hogy beavassa az asztrológia tudományába, helyesebben: művészetébe. Ahhoz azonban, hogy előre meg tudja mondani az emberek sorsát, és ebből a célból felállíthassa horoszkópjukat, meg kellett ismerkednie a csillagos ég titkaival és törvényszerűségeivel, a csillagképekkel, az állatkör jegyeivel, a nap, a hold és a föld egymáshoz való viszonyával, a nap- és holdfogyatkozások, az üstökösök és az égi fénytűnemények bekövetkezésének kiszámításával. Mesterétől megtanulta az asztronómiával kapcsolatos bonyolult matematikai számításokat, és míg egyfelől a horoszkópokból fényesen megélt, másfelől az égi fényjelenségek törvényszerűségeit oly alaposan megismerte, hogy megfigyelései és képletei segítségével csalhatatlanul meg tudta állapítani jó előre a nap- vagy holdfogyatkozás, üstökös, csillaghullás vagy bármely égi fénytűnemény megjelenésének idejét.

Egyébként sem Homérost, sem Vergiliust nem olvasta, és Cicerónak még a nevét sem hallotta. Vízont csalhatatlanul meg tudta állapítani bárkinek a horoszkópját a nativitásból, vagyis abból, hogy születésének napján, órájában és percében milyen volt a nap, a hold, a bolygók és az állatkör jegyeinek konstellációja: állása, egymáshoz való viszonya, csillagászati fokokban és percekben. Ebből a tudományból pedig jobban meg lehetett élni, mint akármiféle irodalomból.

Minden horoszkópja sikerült, minden jóslata bevált, csak egyszer mondott csődöt a tudománya, de akkor olyan végzetesen, hogy váratlanul döntő fordulatot adott az életének.

Kaldu mester már visszavonult a magánéletbe, jeles tanítványa, Hosius is bőségesen megszédte magát, s éppen azon rágódott, hogy itt az ideje abbahagyni ezt a szakadatlan hajszát - hiszen az emberek valósággal megszállottan kutatták jövődjüket, és hajszolták a csodát -, és talán jó volna a vidám és zajos fővárosba, Alexandreiába költözni, s ekkor eszébe jutott a kíváncsi és kemény mellű Zois, akit feltámasztott: ezt a kislányt kellene magával vinnie! Már éppen azon gondolkodott, hogy megkéri - hiszen boldogan hozzáadnák ilyen tudós és gazdag férfiúhoz -, amikor meglátott a piacon egy karcsú termetű, fekete hajú fiatal nőt, áttetsző fátyolruhában, könnyű vörös selyemköpennyel a vállán; egy rabszolgalány papirusznádból font színes ernyőt tartott a feje fölé, legyezőjét másik fekete rabszolgalány vitte, s előtte és utána két-két hatalmas termetű, izmos etiópai rabszolga lépkedett: négy félelmetes gárdista, bár itt a főváros közepén igazán nem volt szükség ilyen testőrségre.

Túlzás lett volna gyönyörűnek vagy akár csak szépnek is mondani a nőt, de volt valami a testtartásában, a mozgásában, a tekintetében, a révült és mégis öntudatos mosolyában, ami Hosiuszt az első pillantásra elbűvölte és lenyűgözte.

- Ki ez a nő? - fordult oda versenytársához, a város másik népszerű mágusához. A két kopasz fejű, fehér ruhás mágus némi feltűnést keltett: ha két ilyen tudós és nagyhatalmú varázsló beszélget, annak sohasem lehet jó vége. Az emberek elhúzódtak mellőlük. A másik mágus, Zachlas, elmosolyodott:

- Téged érdekelnek a nők? Megakadt a szemed rajta, mi? Orrod tőle fokhagymás. Tudod, ki ez? Alis, a híres serfőző, Totoes leánya s egyúttal a dúsgazdag Patarbemis bankár felesége. Fölöttébb erényes asszonyka, megközelíthetetlen... Csak nem akarod megkaparintani?

- Dehogynem! - vágta rá minden nagyképűsködés nélkül Hosius - hisz éppen ezért kérdeztelek meg.

- Figyelmeztetlek, hogy Alis nemcsak erényes, hanem ezenfelül vakbuzgó Isis-hívő. Esküszöm Iaóra: ezen nem fog semmi varázslat!

Hosius eleget tudott. Férjes asszony, megközelíthetetlen, nem fog rajta a varázslat, Isis-hívő: ennyi elég volt neki, hogy megállapodjék a követendő taktikában.

Másnap teljes mágusi komolysággal megjelent Patarbemis házában. A bankár nem volt otthon, a rabszolga bevezette az asszony fogadószobájába. Alis megismerte a csodatévőt, hiszen Zois feltámasztása óta mindenki hódolattal és áhítattal emlegette, és már éppen meg akarta kérdezni, hogy mit kíván, amikor Hosius mereven megállt előtte, szűrös tekintetét a fiatalasszony tágra nyílt nagy fekete szemébe mélyesztette, és megszólalt suttogó és kísérteties hangon, sejtelmesen-titokzatosan:

- Nephერი!

Ez volt a nagy szerelmi varázs, amelynek az a feltétele, hogy aki végre akarja hajtani, három napig ne érintkezzen nővel, áldozzon tömjént az oltár paraszán, menjen be az imádott nőhöz, akit meg akar hódítani, és nézzen a szemébe, és hétszer egymás után mondja ki Aphrodite titkos nevét: Nephერი, ami annyit jelent, hogy „Bűbájos szem”. Ha hét napig naponta hétszer végzi ezt a varázslatot, a nő, mint a kezes bárány követi majd mindenhová.

Alis csak ennyit mondott a hókuszpókuszra:

- Nem értem.

Hosius eltávozott, és ezt gondolta magában: „Majd megérted a hetedik napon!”

De a hetedik nap sohasem következett el, mert az erényes Alis elmondta a titokzatos esetet férjének, úgyhogy a mágust nem engedték be többé a Patarbemis-házba.

Negyvenkét „Nepherieri” ilyképpen bennerekedt Hosiusban: ez a sokszor bevált varázssige éppen nála mondott csődöt.

„Sebaj, gondolta magában a mágus, ha így nem, akkor másképpen!” És Isisre gondolt. Együttal kimondhatatlanul boldog volt, hogy ez a kudarca titokban maradt.

Egyelőre sehol sem szerepelt, csak járt-kelt a városban, törte a fejét, hogyan üsse nyélbe az Isis-tervet. Tanulóévei alatt Kaldu megismertette vele a misztériumvallásokat: Kybele, Adonis, Mithras, Isis kultuszát, magasztos tanításaikat és rejtelmesen jelképes szertartásaikat, s mestere tanítása révén meggyőződött róla, hogy ezekhez képest a kereszténység nem egyéb, mint egészen alantas és zűrzavaros zsidó babona; művelt emberhez, asztrológushoz méltatlan együgyűség.

Hazamenet még jobban foglalkoztatta egy Isis-terv. Hogyan is fogjon hozzá? Valamiképpen sikerült megismerkednie Amosis pappal, az Isis-kultusz kynonpolisi főpapjával, és rövidesen meg is barátkozott vele. Nem telt bele két hét, és a nagy terv teljesen kialakult benne. Alis máris az övé, gondolta magában, s előre érezte a diadal édes ízeit.

Ugyanis Amosis főpap tanácsára belépett az Isis-papok rendjébe: harmadnap a város társadalma sajnálattal értesült róla, hogy Hosius, a nagyszerű asztrológus, elköltözött, és vissza se jön többé. Ezt el is hitte mindenki, hiszen a díszes szertartási ruhában, arcán Anubis isten sakálképű álarcával a vesébe látó Kaldu sem ismerte volna fel. Csak három hét kellett hozzá, hogy az újdonsült Isis-pap belemelegedjen szerepébe, máris hozzáfogott ravasz terve végrehajtásához. Mindenekelőtt ötvenezer drachmát adott Amosisnak.

A legközelebbi ünnepen, a himnusz eléneklése után, szokás szerint következett az istentisztelet legáhítatosabb jelenete: a főpap megállt az oltár magas lépcsőzetének legfelső fokán, az állatálarcozat viselő fehér ruhás papság kétoldalt felsorakozott a lépcsőkön, a templom hosszúkás hajójában áhítatosan felvonult a menet: elől egy nő, a szent Urenis-kígyóval, utána egy másik a lótuszvirággal, aztán következett a szent könyvtekercs, utána karcsú szenteltvízamfora s a menet végén három nő, fejére vont fátyollal; rázták az ezüst sistrumot, hogy jelezzék: itt a legszentebb pillanat. A csilingelésre a sorban álló papok meglóbálták füstölőiket: szállt az illatos tömjén kékes füstje, meglengtek a gránátalma-ágak, aztán egyszerre minden elnyugodott, szinte megmerevedett, csak a sistrumok csilingeltek ezüstösen.

És ebben a pillanatban mindenki térdre hullt, a főpap a nyakában lógó aranyhímes stólával két kézre fogta a drágakövekkel kirakott színarany kelyhet, és magasan a feje fölé tartotta: így mutatta fel a hívőknek Isis szent és üdvözítő vizét. Mindenki áhítatosan fejet hajtott, s amint Amosis leeresztette a kelyhet, megzendült a titkos értelmű Isis-himnusz, és a sistrumok csilingelése elhallgatott.

A sakálfejű Hosius azonnal felismerte az ezürtleples és lótuszvirágos nőben szerelmét, Alist, de most nem ő volt a fontos, hanem a szobalánya, Tamystha. Egyelőre ez a kis fekete rabszolgalányka lett a főszereplő; mert Amosis tanácsára ezzel küldik majd az első üzenetet Alisnak. Tehát a himnusz zengésében Hosius az álarc mögül odasúgta a főpapnak:

- A harmadik sistrumos lány. Tamystha.

A főpap, mintha a szertartás szerint hajtana fejet, rábólintott.

Miután a papság kivonult az öltözködő szobába, Amosis magához intette az oltárszolgát.

- Sépa, amint a himnusz elvégeződik, s a hívők távoznak, visszatartod a harmadik sistrumos lányt, Tamystha a neve, és megmondod neki, hogy ha mindenki eltávozott, jöjjön be hozzám.

A templom is, a szoba is üres volt már, amikor Tamystha belépett a főpaphoz. Reszketett.

- Tamystha - szólalt meg a főpap -, szent és titkos üzenetet bízok rád. Meg kell mondanod úrnődnek: Anubis isten beleszeretett, és azt kívánja, hogy mostantól fogva vele töltse estéit és éjszakáit, mégpedig itt a templomban, a szent szertartási ruházatok és templomi eszközök szobájában. Megértetted?

- Igenis, megértettem, szentséges főpap. Megmondom asszonyomnak, hogy holnap este jöjjön ide szentségedhez.

- Ostoba! Azt mondd meg neki, hogy Anubis isten beleszeretett, és ágyába kívánja, tehát holnap este sötétedéskor jöjjön ide a templomba, Anubis isten várja.

- Igenis, szentséges főpap.

- És jól jegyezd meg: senki más meg ne hallja az isten üzenetét! Nehogy kifecsegd! Ha elárulod a sakálfejű isten titkát, a rettenetes Seth-Typhon hetvenkét démonával halálra kínoztat, végül pedig megöl, s még azt is megtiltja, hogy sírba temessenek.

- Szentséges főpap, ki se mondd ezt a szörnyűséget! Nem, nem! Dehogy árulom el a titkot!

Térdre vetette magát, átfogta a főpap lábait, s könnyű sírdogálásban megremegett. A jóságos főpap fölemelte az ifjú és rugalmas leánytestet, érezte két kemény mellét, és egy csöppet sem szentséges ötlet villant meg a fejében.

A kis Tamystha hazasietett, s mikor asszonya megszidta, hogy miért maradt el tőle, elmondta nagy élményét, s átadta az isten üzenetét. A hígvelejű asszonykán édes borzongás futott végig: eddig csak férje öleléseit élvezte, de akármilyen lelkesen magasztalta szépségét az ölelkezések elragadtatott pillanataiban Patarbemis, most meggyőződött róla, hogy ő nemcsak szép és gyönyörű, hanem a legszebb nő a világon, hiszen egy isten kívánta az ágyába! Büszke volt erre a kitüntetésre, és mint erényes asszonyhoz illik, azonnal közölte férjével Anubis isten óhaját. Patarbemis felvilágosodott embernek hitte magát, fölényesen elmosolyodott felesége hiszékenységén, s úgy gondolta, hogy a dolog egy csöppet sem aggodalmas: jobb, ha felesége istennel hál, mint ha földi ember csábítaná az ágyába, mert ez az Anubis-ügy csak holmi papi szemfényvesztés lehet, hogy néhány ezer drachmát kicsikarjanak tőle. Meg aztán annyira bízott felesége erényében, hogy meggyőződése szerint ezt az asszonyt még egy isten sem csábíthatja el. Beleegyezett hát az istenkalandba, azzal a feltétellel, hogy Tamystha is vele megy, és reggel majd hazakíséri. Persze, a rabszolgák sorra kíváncsiskodtak, hogy hova is megy este asszonyával, és miért, mire Tamystha szép rendben mindent kikotyogott: teljesen megfeledezett a félelmetes Seth-Typhon és a hetvenkét gyilkos démon várható bosszújáról.

Sötétedett. A templom ligetében senki sem járt. Félénken megnyitották a szentély kis oldalajtáját, és beléptek. Elfogódottan álltak meg a félhomályban. Egyszerre csak valahonnan felbukkant a főpap fehér alakja, hozzájuk lépett, kézen fogta őket, s odavezette az Isis-szobor elé. A koromsötétben megálltak, mind a ketten remegtek, csak a főpap állt nyugodtan. Hirtelen derengeni kezdett: fölnéztek. Az Isis-szobor fején, a két tehénszarv között, megragyogott a holdkorong, szeme és szája vörösen felizzott, jobb karját Alis felé emelte, s amint rámutatott a fiatalasszonyra, meglengett jobb kezében a hurkos életkereszt. Majdnem földbe gyökerezett a lábuk, amikor a szobor felől szózat hallatszott:

- Anubis választotta, vár az isten!

Alis reszketett izgalmában, a főpap erősen megszorította a kezét, fölvezette a lépcsőn: az Isis-szobor mintha elmosolyodott volna. Amint fölértek, a szentély jobb oldali ajtaja magától felcsapódott, s Alis az odabent derengő halvány világításban nem látott mást, csak a puha szőnyegekkel és párnákkal magasan feltornyozott pamlagot.

A főpap rámutatott a pamlagra, a fiatalasszony odament, leült és várt. Szeme lassankint megszokta a félhomályt, s mintha gyümölccsel megrakott kristálytálat és karcsú borosüveget látott volna a kerek asztalon: mellettük smaragddal kirakott két aranyserleg csillogott halványan a gyér mécsvilág rőt fényében. Alis ott ült a pamlagon, és várt. Szíve a torkában dobogott.

Egyszerre felsikoltott: meglátta az istent. Honnan kerülhetett elő, nem is sejtette. Az ajtó nem nyílt meg, neszt sem hallott, de az isten itt áll előtte, földig érő, arannyal dúsan hímzett fehér talárban, jobb kezében a horgas életkereszt, baljában hosszú kormánypálca, és a feje... Szentséges Isis, ne hagyj el!... a feje félig fekete, félig arany sakálfej, két hegyes füle magasra fölmered... közelebb lép, megáll a pamlag előtt... s ekkor hirtelen kilobban a mécsvilág, a szobára sötétség borul.

Alis érzi, hogy két izmos kar fonja át remegő testét, lefejt róla a ruhát, s az isten máris ott fekszik mellette, sem arany, sem más ruha nincs rajta, forrón magához öleli az asszonyt, már csókolja, az asszonyka boldogan érzi, hogy a feje már nem sakálfej, az arca szabályos emberarc... igen, hisz az isten mindent megtehet... érzi, hogy így Patarbemis sohasem csókolt...

Mikor magához tért, az isten már nem volt mellette. Elszomorodott, mert titokban azt remélte, hogy örökké tart ez a mámoros éjszaka. Az isten nesztelenül és észrevétlenül tűnt el, éppúgy, mint ahogyan jött. Odafent, a mennyezet alatt kis ablak tejüvegén betapogatódzott a szobába a hajnali derengés; Alis az opálos fehérségben észrevette, hogy a gyümölcsből is, a borból is jó sok hiányzik. Hát ettek is, ittak is? Sem erre nem emlékezett, sem arra, hogy hányszor sikoltott ezen a csodálatos éjszakán. Boldog volt. Vajon lesz-e még ilyen éjszakája?

Szentséges Isis! villant az eszébe, hiszen haza kell mennie! Gyorsan felöltözött, a borostyántokból elővette szépítőszerait, felfrissítette arcát, ékszereit felcsatolta, és várt. Mélységes csönd. Vajon miért nem jön a rabszolgája? Hol lehet Tamystha?

Tamystha is éppen most öltözött, mégpedig a főpap hálósobájában. Miután Amosis bebocsátotta Alist az isten nászszobájába, kézen fogta a kislányt, és ezt mondta neki:

- Gyermeke, most velem jössz - és megindult vele egy hosszú folyosón, és egyenesen a hálósobájába vezette. - Tamystha, ma velem töltöd az éjszakát.

- Igenis, szentséges főpap - mondta rá a kislány engedelmesen, és rendkívül megtisztelve érezte magát, mint mindig, ha akár az öreg Totoes, akár az ifjú Patarbemis, akár más úr az ágyába hívta. Már tizenhárom éves korában belenyugodott, hogy a rabszolgálynak ez a sorsa, s nem is panaszkodott miatta. Sőt, az azóta eltelt három év alatt rájött az ízére, és jelentősen tökéletesítette szerelmi művészetét. A főpap nagyon meg volt elégedve a lányka tehetségével és ügyességével és a maga szokatlanul kiváló teljesítményével. Reggel tíz ezüst drachmát dugott a lány pénzes táskájába. Tamystha hálásan tekintett föl rá, kezét csókolt neki, és megkérdezte:

- Meg voltál elégedve a kis Tamysthával, szentséges főpap?

- Nagyon - felelte Amosis kegyesen, és még tíz ezüst drachmát ajándékozott a lánykának. Az öreg serfőző és az ifjú bankár minden ilyen éjszaka után csak öt drachmát adott. Mintha összebeszéltek volna! Lám csak, a főpap, hogy megbecsülte! Hiába, urak a papok.

Végre kopogtattak a nászszoba ajtaján; Alis felugrott, ajtót nyitott, s frissen és csinosan ott állt a főpap előtt.

- Anubis isten ma este is vár - súgta Alisnak. A fiatalasszony arca átszellemülten felragyogott. Boldogan elmosolyodott, és lehajtotta a fejét:

- Legyen meg az isten akarata.

Alist annyira elfoglalta a maga gyönyörű élménye, hogy csak nagy sokára jutott eszébe megkérdezni:

- Hát te hol voltál reggelig, Tamystha?

- A főpap őszentsége ágyában. Nem is olyan öreg, mint amilyennek mutatja magát. És reggel megmondta, hogy nagyon meg volt elégedve velem. És húsz ezüst drachmát adott. És asszonyom, ha szabad megkérdezni: milyen volt az isten?

- Csodálatos! - felelte Alis, és hazáig már mindig csak mosolygott. S mikor otthon a férje megkérdezte, megint kissé fölényesen, hogy milyen is volt az istennel töltött éjszakája, Alis az ajkára tette a mutatóujját, és úgy suttozta: - Csitt, Patarbemis, egy szót sem szabad beszélnem róla! Ne is kérdezz! Csak annyit mondhatok, hogy aki egyszer megízlelte az isten szerelmét, annak többé nem kell földi férfi hitvány és tökéletlen ölelése.

- Az enyém se? - kérdezte kihívón Patarbemis.

- Nekem igen, nekem kellene, de meg kell kérdezni az istent, hogy szabad-e?

- Ehhez semmi köze sincs az istennek - csattant fel a férje erősen. - Ma éjjel csak azért is én veszek az ágyamba!

- Nem lehet, édesem, mert ma éjjel is meghívott az isten. És ha csak nem akarom, hogy egész családommal együtt elemésszen a rettenetes Seth-Typhon és a hetvenkét démon bosszúja, el kell fogadnom a meghívást. Mindig hű voltam hozzád, és az isten bizonyára holnap sem szennyezi be erényemet! Egy istenben csak megbízhatunk? Én legalább vakon megbízom benne.

- Én pedig benned, Alis. Egyébként Seth-Typhon ellen úgysem tehetünk semmit! Legyen meg a rettenetes isten akarata!

Meg is lett. Az éjszaka megint csodálatos volt. Anubis isten szinte fölülmúlta önmagát, viszont a főpap - elvégre hatvan felé közeledett, éjfél után csütörtököt mondott, és atyai gondossággal áttelepítette a kislányt a mellékszobába. Tamystha legalább jól kialudta magát, s reggel megint megkapta a húsz ezüst drachmát. Így ment ez két hétig egyfolytában zavar-talanul, mindössze azzal a különbséggel, hogy a főpapot kissé megviselte a virrasztás, és a fáradhatatlan és szomjas kis Tamysthának megmagyarázta, hogy mostanában csak minden negyedik éjszakáját áldozhatja neki, mert a közbeeső éjszakákon az egész papsággal együtt hajnalig imákat és könyörgéseket kell mondani a szentséges Isis tiszteletére.

„Értem, gondolta magában a tűzről pattant kislány, akárcsak az öreg Totoes. Ha velem töltött egy kiadós éjszakát, utána négy napig nyög - ő nem mondja, hogy imádkozik -, és csak azután elevenedik meg újra, és hív az ágyába! És mindig csak öt drachmáért! Ez a vén kopasz kéjenc legalább minden negyedik nap ide adja a húsz ezüst drachmát! Vajon mit kaphat asszonyom az istentől?”

Hamarosan kiderült, hogy ez a titokzatos és túlvilági szerelem a szerencsétlen Anubis istennek jóval többbe került húsz ezüst drachmánál.

Két hétig nem volt semmi baj: az isten fáradhatatlanul élvezte a sorozatos nászéjszakákat, végül azonban kiderült, hogy Anubis isten sincs vasból, és bár a nekitüzesedett Alis már akár

az éjjel-nappali szolgálatot is vállalta volna, Anubis az egyik forró éjszaka kellős közepén titokzatosan közölte az asszonykával, hogy Osiris kifürkészhetetlen végzéséből ezentúl csak minden negyedik éjszaka találkozhatnak. A kis Alis tombolt, hogy három napig parlagon kell hevernie, de mit tehetett Osiris végzése ellen? Mindössze annyit, hogy férjét nem engedte magához; viszont Patarbemis úgy oldotta meg a kérdést, hogy ezeket az éjszakákat a mohó és felgyulladt kis Tamysthával élvezte végig.

De Tamystha közben fecsegett is. Az isten nászéjszakáiról ugyan semmit sem tudott, de Totoes és Amosis példája megtanította arra, hogy csak ember lehet az, aki alig kétheti szerelmeskedés után kénytelen „lélegzetet venni”, vagy ahogy a szentséges főpap mondta „imádkozni”. Ezt a következtetést az egyik mérsékeltén mámoros éjszakán - hiszen tudta, hogy mindössze öt ezüst drachma lesz a jutalma művészetének - kifecsegte Patarbemisnek. Az egykor fölényes, ám lényegileg együgyű férjnek ez végre szöveget ütött a fejébe, s elhatározta, hogy az első „isteni” nászéjszaka előtt valamiképpen bejut az Isis-templomba, és végére jár ennek a szentséges szerelmeskedésnek. Ezt azon nyomban közölte Tamysthával, aki mindent elmondott asszonyának. Alis pedig magának az istennek, mivel épp aznap este esedékes volt az isteni nász.

Alighogy Anubis megjelent, és megkezdte isteni tevékenységét, Alis az első gyönyörök után magához vonta a szerelmes Anubis lázakban égő fejét, és a fülébe súgta:

- Szerelmes istenem! Megtudtam, hogy a férjem, a szentségtörő Patarbemis, ma éjjel a rendőrséggel akar ránk törni, hogy megbizonyosodjék róla: ki is az az isten, akivel itt, Isis templomában, az éjszakáimat töltöm. Kérlek tehát, mutasd meg isteni hatalmat, és büntesd meg a vakmerő támadókat.

- Micsoda? - riadt meg az isten -, rendőrséggel törnek ránk? Karhatalommal egy istenre? No majd én megmutatom nekik!

És mielőtt a fiatalasszony magához tért volna, az isten elrohant. Amosis is tudta már, hogy támadás készül a szentély ellen, s ezért mikor Hosius berohant a szobájába, nyugodtan fölkel a lányka mellől, és kemény hangon, a helyzethez egyáltalán nem illő komolysággal adta ki az utasítást Hosiusnak:

- Szedd össze minden cókmókot, fogd kézen a nőt: a násszoba végében keresd meg a titkos lépcsőt, menjetek le az alagútba, azon át pillanatok alatt lent vagytok a Nílus-parton, ott bárka vár rátok, a kormányos ezzel a jelszóval jelentkezik: „Anubis”, beszálltuk, reggelre a tengerparton vagytok, s akkor nyitva előttetek a világ: oda mégy az erényes asszonykával, ahová akarsz. Én mindent gondosan előkészítettem; nekem fontos, hogy megóvjam szentélyünk jó hírnevét!

Amosis még egy verset elénekelt a csintalan kislánnyal, és csak akkor hagyta abba a szer-tartást, amikor már dörömböztek a szentély vasajtaján. A szent szüzet letérdeltette az Isis-szobor elé, amely ezúttal némán tűrte a többszörös szentségtörést; aztán kinyitotta a kaput, s a fáklyás őrző élén berontó Patarbemist kitárt karokkal fogadta, fejét lehorgasztotta, és mély sajnálkozással, siralmas hangon közölte a férjjel, aki immár az istenség sógora lett:

- Eltűnt Alis, erényes feleséged. Az isten magához vette!

- Legyen meg az isten akarata - szólalt meg Tamystha az Isis-szobor előtt. Patarbemis oda-lépett hozzá, kézen fogta és hazavitte. „Még szerencse, gondolta magában, hogy ezt a tüzes kislányt meghagyta nekem az isten.”

Hosius és Alis bárkája hajnalban szerencsésen kiért a tengerre.

Az a fél esztendő, amelyet a földre szállt isten a szemérmes kis Alisszal Afrikában töltött, embert, sőt egészen új embert faragott belőle.

Amikor Alexandriába ért, gyorsfutárral azonnal levelet küldött Amosisnak, hogy Didas bankárral rögtön utaltassa át Massiliába, Papiskos világhírű bankházába a nála elhelyezett hatszázezer drachmáját. Ennél persze jóval többet hozott az elmúlt évek alatt az asztrológia és a mágia: néhány százezer drachma azonban ráment a szélhámosságok nélkülözhetetlen büntétsaira, akik a csodákat előkészítették, a hírverésre, az Isis-papok pénzelésére például a legutolsó szerelmi kaland alkalmából, meg aztán a költséges nagyúri életmódra. Hosius úgy gondolta, hogy az Isis-papi méltóságot csak néhány hétig viseli, s ha jóllakott az erényes asszonykával, faképnél hagyja Isist a papokkal szemben.

De Tyche istenasszony másképpen határozott: a durva férj karhatalommal tört rá, tehát ha nem akart házasságtörés miatt börtönbe kerülni, istenhez méltón el kellett tűnnie, s el kellett tüntetnie az asszonyt is. Nem így gondolta, de ha már így esett, bele kellett nyugodnia, különben Alis elárulhatta volna. De egyelőre jó is volt így; a fiatalasszony tökéletesen kielégítette isteni vágyait, s boldog volt, hogy a földre szállt Anubisnak már nincsen sakálfeje. Jól éltek a mindenféle kényelemmel berendezett óriási háromsorevezős hajón, amelynek neve történetesen épp Isis volt; rengeteg indiai, arábiai és egyiptomi árut vitt: selymet, illatszert, márványt, gabonát és persze az árukhoz tartozó nagykereskedőket. Ezek egész nap ettek-ittak, kockáztak, alkudoztak és veszekedtek, s nemsokára Hosius is közéjük keveredett.

Bár mind a ketten egy szál ruhában menekültek, s csak épp egy köpenyt sikerült nyakukba kanyarítani az utolsó pillanatban, Hosiusnak szerencsére megvolt a pénzes táskája, s benne az ötvénezer drachma, amelyet épp a végzetes éjszaka után kellett volna átadnia Amosisnak, megegyezés szerint; csak Alexandriából tudta közölni Amosisszal, hogy ezt az összeget fizettesse ki magának Didasszal. Most az volt a fontos, hogy ki tudta fizetni a hajóút s az ellátás árát Leptis Magna kikötőjéig. Már a hajón nyélbeütött néhány üzletet a nagykereskedőkkel, Leptis Magnában folytatta a vásárlást és eladást, úgyhogy mikor a hajó egyhónapi be- és kirakodás után folytatta útját Karthagó felé, Hosiusnak ötven talentum, vagyis háromszázezer drachma csörgött a pénzes táskájában s ugyanekkorra összegről szóló utalvány Papiskos bankjához.

Ugyanis már induláskor elhatározta, hogy Massiliában telepedik le, egyelőre Alisszal együtt, aki mesterségbeli segédje is lesz, mert ebben az óriási forgalmú kikötővárosban újra az asztrológia s a mágia művészetét fogja folytatni. Hogy a keletiek minden maszlagját beveszik, azt már tudta, éppígy bizonyosra vette, hogy a rómaiak kapva kapnak újfajta jóslatain, varázslatain és csodáin, hiszen éppoly babonások, rajongók, csodavárók és hiszékenyek, mint akár az egyiptomiak.

Hosius nagyon meg volt elégedve az út eredményével; amint Leptis Magna mögöttük maradt, naponta magyarázgatta Alisnak az asztrológia tudományát, hiszen ebből fognak megélni Massiliában! Ellenben a mágia titkaiból csak keveset árult el: nem akarta kiszolgáltatni magát senkinek. Leptis Magnából már úgy indultak el, hogy Alis talpig selyembe öltöztetett, és annyi ékszert aggathatott magára, amennyije Patarbemis idején sohasem volt.

- Hiába - sóhajtott fel boldogan, mikor mindennap új és pazar selyemruhában jelenhetett meg a fedélzeten -, aki isten, az isten!

- Alis, az igazi isten nem én vagyok, hanem a világszellem: Hermes Trismegistos. Én csak voltam isten; s maradok is, ameddig hiszel bennem. De meg kell mondanom, hogy Hermes Trismegistos segített ahhoz a hatalmas vagyonhoz, amelyet azóta szereztem, amióta elkövettem veled az Anubis-csodát.

- Azóta is folyton elköveted, te varázsló! - nevetett Alis.

- Jól figyelj, Alis - mondta komolyan Hosius -, gondolnunk kell a jövőre is. Egyelőre mindössze néhány százezer drachmánk van, mi az? Azt akarom, hogy Massiliában bőségesen megszedszük magunkat. Meg sem állok addig, amíg többszörös milliomos nem leszek!

- Isten vagy, neked ez is bizonyosan sikerül.

- Ha okosan, hidegen és könyörtelenül intézzük pénzügyi és emberi dolgainkat, igenis minden sikerülni fog.

Hajnalodott, mikor az „Isis” megkerülte a Mercurius-hegyfokot, s az óriási öbölben feltűnt Karthagó vára, a Byrsa, s amint a nap fölkel, kibontakozott az óváros és partján a mozgalmas kereskedelmi kikötő. A hajó orrán csillogott a rézveretű sárkány, a mögötte sorakozó kabinok kezdtek megelevenedni. A kereskedők nyakra-főre igyekeztek megelőzni egymást, mert aki előbb száll partra, előbb kap teherhordókat, előbb rakhatja ki áruját, előbb kap raktárhelyiséget, s előbb kezdheti a kereskedelmi csarnokban az adásvételt, az alkudozást, a hajszát az aranyért. Nem is számított vérbeli kereskedőnek, aki Karthagóban nem tudta jócskán megszedsni magát.

Nos, a hajó kereskedőutasai vad tülekedés közben rég a parton ordítottak, sűrögtek-forogtak, tolongtak és rohángáltak, Hosius pedig nyugodtan odaintett egy matrózt, levitette vele a poggyászukat, a parton fogott két teherhordót, rámutatott az útiládákra, s kiadta az utasítást: „Dido”. A Dido nevet még a hajón hallották az egyik nagykereskedőtől: ez volt a félmillió város legjobb és legdrágább fogadója. Alisszal beült egy kétszemélyes gyaloghintóba, s elindultak. Még hallották, hogy az Isis tarka zászlói csattognak a friss reggeli szélben, még fülükbe csengett a kikötő tomboló hangzavara, aztán a forumon át elkanyarodtak a cirkusz és az amfiteátrum mellett és a dombokon, virágzó olajfaligetek és kertek közt felkapaszkodtak a Magalia nevű újvárosba. Széles utcákon, ötemeletes paloták és pazar kertek közt haladtak; az egyik kaptatón a teherhordók megpihentek, a fekete bőrű gyaloghintóvivők szinte egyszerre mutattak le a tengerre, majd újra felkapták a párnázott-aranyozott hintót, s alig néhány perc múlva megálltak egy oszlopos fehér palota előtt. Hosius bőségesen megfizette a rabszolgákat, mire azok földig hajoltak, s mindenáron meg akarták csókolni kezeit és lábait. Hosius a legalázatosabbikba jól belerúgott, erre mind elkotródtak. A fogadós a kapuból látta a jelenetet, kezeit dörzsölte, és halkán odasúgta a mellette álló számvevőnek: - Igazi úriember!

Megálltak a háromemeletes fogadó előtt. Az épületet pálmák, citrusfák, babérfák és fügefák üdezöld koszorúja övezte, kapuja fölött virított a vörössel festett fölírás: „Fogadó Dido királynőhöz”, az első emelet erkélye mögött a terjedelmes falmezőt színes és mozgalmas festmény foglalta el: „Aeneas partraszállása.”

- Azt a szobát akarom! - mutatott fel Alis az erkélyre.

Naphamo, a fogadós lelkesen sürgött-forgott körülöttük, főképpen amikor meghallotta, hogy a legdrágább lakosztályt választották. A fogadós mély hajlongások közben mutogatta meg a csakugyan kényelmes és pazarul berendezett szobákat. Ilyen fogadó persze csak a nagy forgalmú kikötővárosokban volt, talán tíznél se több az egész birodalomban; a közepes fogadókban aprók voltak a szobák, gyenge az ellátás, sok a hamisjátékos, a fuvoláslány és a hetéra. Itt minden csupa előkelőség volt, finomság, mézesmázos alázatoskodás és szolgálatra

készség. A berber Naphamo szabad római polgár volt, megtollasodott egykori rabszolga, a maga bőrén tanulta meg, hogyan is kell bánni a rabszolgákkal. Szemének egy-egy rebbenésével, egy-egy halk szóval irányította őket, mint a hadvezér a seregeit.

- Kegyelmes uram - hajolt meg az új vendég előtt az emeleti erkélyes nagy szobában -, íme, ez a fogadószoba, ott mellette az ebédlő, emitt jobbra a hálószoba, parancsolj megtekinteni. - Bevezette őket a hálószobába: pazar kényelem, dagadó párnák, puha takarók, süppedő keleti szőnyegek. Aztán tovább hajlongott: - Erre méltóztassatok; itt a fürdőszoba, márványkád, hideg és meleg víz, kéz- és lábápolás: van egy szakértő eunuchom, egész Karthagóban a legügyesebb, mert én lányokat nem tartok, kegyelmes uram! A rabszolgáim percre pontosan végzik a munkájukat, parancsod szerint, de kettő azért mindig itt áll majd az ajtód előtt: egyet tapsolsz, abban a pillanatban belép, s máris rohan kívánságodat teljesíteni. És most mit parancsolsz, kegyelmes uram?

- Reggelit, langyos fürdőt, utána gyaloghintót - rendelkezett Hosius.

- Szolgálatodra, kegyelmes uram.

A rabszolgák negyedóra múlva felhordták a reggelit; tengeri rák, gyöngytyúkmell, libamáj, tojás és sonka tornyosult az asztalon; a rabszolgák nesztelenül nyújtották az ezüst tálakat hol a kegyelmes úrnak, hol a kegyelmes asszonynak, egy göndör hajú rabszolgagyerek édes és egyben erős messanai bort töltögetett a kristályserlegekbe.

Elkészült a fürdő, a rabszolgák eltűntek, Alis belépett a fürdőszobába. Egy darabig lubickolt és pancsolt a kádban, aztán csend lett odabent, majd megnyílt az ajtó, s Alis kidugta a fejét, és kedveskedő hangon kiszólt:

- Gyere be csak, kegyelmes uram - és elkacagta magát. Hosius belépett:

- Nos? Siess, be kell mennünk a városba. Hannóval kell tárgyalnom. Fontos.

- És ez nem fontos? - mutatott a széles és puha pamlagra Alis.

- Ez is fontos - szabadkozott Hosius -, de Hanno sürgősebb.

- Nekem ez a sürgősebb! A hajón olyan rossz volt: szűk kabin, keskeny és kemény ágy... No igazán - nyafogta -, játsszunk istent.

Hosius megadta magát istenhívásának.

Csak egy óra múlva indultak a fogadó pazar gyaloghintóján a forumra. Hanno, a pun bankár, megfelelő kötelezvény ellenében átvette az óriási összeget, biztosította a tizenkét százalékos kamat pontos fizetését, és elkönyvelte az összeget Hosius Leptis Magna-i elefántcsont-nagykereskedő számlája javára.

Hosius tehát egyelőre tekintélyes és vagyonos nagykereskedővé vedlett. Nem volt más dolga, mint körülnézni és tájékozódni. Most könnyű volt a dolga: messze elkerült Egyiptomból, itt senki sem ismerte, az elmúlt hosszú hetek alatt a haja is kinőtt, levetette a földig érő fehér talárt, és térden alul érő ujjas tunikát viselt, ujjai az alsó szegélyén hímzett borostyánfüzérrel vagy körkörös és meandersávokkal, fölötte pedig új divatú tógát, ugyancsak hímzett szalagdíszekkel körös-körül; a mellen művészi módon összeráncolták, a mell közepén tenyérnyi széles sávba kényszerítették, s a bal vállon ezüst csattal összefogták; a tunika ezüstpitykés bőrvén lógott az elmaradhatatlan pénzestáska, amelyet a tóga jobb oldalt lehulló ráncai teljesen eltakartak.

A földre szállt Anubis isten eltűnt, s a karthágói társadalomban felbukkant helyette Hosius római polgár, s egyelőre Leptis Magna-i elefántcsont-nagykereskedő.

Hazamenet az Isis-templom előtt haladtak el, s mindketten egyszerre néztek ki a gyaloghintó ablakán: a templom lépcsőzetének alján mindkétfelől egy-egy szobor állt, alacsony talapzaton; jobb oldalt Osiris, fején lótuszkoronával, bal kezében kampós bottal, jobbában korbáccsal; bal oldalt a sakálfejű Anubis: ezt igazán jól ismerték! Alis elkacagta magát, és belecsípett Hosius combjába. A „kegyelmes úr” fölényesen elmosolyodott.

Akármilyen féltékenyen őrizte is Hanno az üzleti titkokat, néha mégis elejtett egy-egy szót bizalmas barátai előtt; efféle közlései elsősorban Naphamót, a fogadóst nyugtatták meg vendégének személye felől, s meggyőzték, hogy valóban előkelő és igazi úriember. Ezt egyébként tapasztalta is a „Didó” fogadósa, mert Hosius eddig is fizetett, mint a köles. Ezek után következett a fogadás révén néhány kiadós üzleti ismeretség és természetesen néhány kiadós üzlet, úgyhogy Hosius vagyona egy év alatt megháromszorozódott. Most már több ízben vendégséget is rendezett pazar tricliniumában, s bár gazdag fiatalemberek és csinos asszonyok sokszor vettek részt ezeken az előkelő és dús lakomákon, s bár a gazdag Hosiust a hiú és kalandra éhes asszonyok, Alist pedig a mohó és könnyen szerelmes fiatalemberek egyre-másra megkörnyékezték, Hosius mindig udvariasan hűvös maradt, Alis pedig továbbra is olyan szemérmes és hozzáférhetetlen úrasszony, amilyen csak egy nagyon gazdag ember szeretője - azaz hogy felesége - lehet. Az úgynevezett asszonyi hűség általában a jólét napfényében virágzik: a szegénység elhervaszítja a hűség és a szerelem legszebb virágait is.

De Hosiust sem a vagyon, sem a társadalmi rang nem elégítette ki; sem az, hogy százezres üzleteket ütött nyélbe, s vagyona egyre gyarapodott, sem az, hogy tisztelet, sőt hódolat környékezte: többre vágyott. Fájt neki, hogy itt senki sem ismeri különös és kiváló képességeit, csupán ügyes és szerencsés kereskedőnek tartják, s még arra sem gondolnak, hogy ez a kivételes szerencse nem csupán véletlennek vagy bizonyos üzleti szimatnak köszönhető, hanem elsősorban páratlan emberismeretének, amit pedig éppenséggel a mágiának és az asztrológiának köszönhetett. Hiszen neki fogalma sem volt az elefántcsont-kereskedelem üzleti fogásairól, sem a sericai selymekhez, sem az indiai fűszerekhez nem értett, s mégis vagyont szerzett ezzel az alantas mesterséggel. Megállapította tehát magában, hogy a kereskedelemhez, tehát a vagyonszerzés egyik biztos eszközéhez, elsősorban nem szakértelem kell, hanem emberismeret.

És tárgyilagosan megállapította azt is, hogy ezzel az ösztönös és csálhatatlan emberismeretével jóval többet érhet el annál, amit egy „megtollasodott kereskedő” rangja jelent. Szerephez, sőt fontos szerephez kell jutnia a társadalmi és az állami életben is. S hogy valóban hozzájusson ehhez a szerephez, az nála csak elhatározás és akarat kérdése volt, aminthogy az volt nagykereskedői és milliomosi pályafutása is.

Innen kezdve tudatosan és szívósan munkálkodott ezen a más irányú érvényesülésén; az erényes Alis, a „megközelíthetetlen feleség”, napokig, sőt hetekig paragon hevert, és őszintén szólván unatkozott, mert Hosiust néha egész nap nem látta. Mindazonáltal hiába legyeskedtek körülötte a legcsinosabb, legszellemesebb és leggazdagabb fiatalemberek, egyik sem tudott eljutni az ágyáig, de még csak a szobájáig sem. Akadt olyan is, aki a „Nepherieri”-varázslattal próbálkozott. Alis a szemébe kacagott, és röviden csak ennyit mondott neki:

- Hülye!

Viszont Hosius időnkint tökéletesen teljesítette isteni kötelességét, s ilyenkor Alis megbékélt sorsával, s türelmesen és mindig erényesen várta a legközelebbi isteni jelenést. Hosius azonban már messzi vizeken repült, dagadó vitorlákkal, és a szerelmes vidéki asszonyka egyre kevésbé érdekelte.

Hanno egyik nagyszabású vacsoráján értékes új ismeretségekre tett szert: ezek között a legnevezetesebb volt maga a tartományi helytartó, Tiberianus, s helyettese, Nemesianus, akiről már ott a vacsorán megtudta, hogy kiváló költő. Hosiusnak új pályáján az volt az első sikere, hogy a helytartó meghívta a palotájába. Ez a látogatás több volt, mint afféle szokványos helytartói fogadás; Tiberianus ebédre is ott tartotta; hármasan ették végig a pazar lakomát Nemesianusszal, egész délután boroztak és beszélgettek a palota oszlopos erkélyén, és a rabszolgák nem győztek csodálkozni, hogy Tiberianus vacsorán is ott marasztotta vendégét.

Hosius, mikor este hazavitette magát, olyan jókedvű volt, hogy madarat lehetett volna fogatni vele. Ezen az éjszakán több ízben isteni kegyeiben részesítette az erényes Alist.

A helytartói vendéglátás csak a kezdet volt; legközelebb Nemesianus hívta meg vacsorára. Kettesben voltak, egészen őszintén beszélgettek, úgyhogy Hosius sok mindent megtudott, ami döntő fontosságú volt jövő pályája szempontjából.

Miután a gyümölcsöt is felhordták a rabszolgák, távoztak, csak egyetlenegy maradt a tricliniumban, a bortöltögető: ez azonban süketnéma volt, úgyhogy a legbizalmasabb dolgokról is nyugodtan beszélgethettek. Nemesianus odafordult vendégéhez:

- Hosius, a múltkor Tiberianus vacsoráján olyasmit mondtál, hogy te csak afféle műkedvelő kereskedő vagy. Hogy lehet műkedvelő az, aki alig két év alatt milliós vagyont keresett, csak itt Karthagóban?

- Nézd, Nemesianus, sikereim titka az, hogy engem igazán sem a pénz, sem az áru nem érdekel, csak az emberi butaság.

- Hogyhogy? - hökkent meg a házigazda. - Hát ebből meg lehet gazdagodni?

- Csakis ebből lehet. Ha el tudom hitetni a kereskedőkkel, hogy az indiai bors ára fél év múlva kétszerese lesz a mainak, mert Indiában a közeli hónapokban szokatlanul nagy és pusztító esőzések lesznek, vagy azt, hogy a mostani nyáron esedékes gyilkos szárazság miatt a rhodosi rózsatermés egyötödére csökken, tehát ha valaki most vásárol egy metretés rózsajarat, jövőre ötszörös áron adhatja el: akkor nyert ügyem van. Annyi borsot és rózsajarat adok el, amennyit akarok és olyan áron, ahogy akarom!

- És honnan tudod, hogy itt vízözön lesz, amott meg szárazság? És ha kiderül, hogy nem igaz?

- Ez teljesen mellékes. Az a fő, hogy az emberek elhiggyék. Mire kiderül valami, már megkötöttem az üzleteket. S akármi derül ki, a kereskedők a drágán vett árut mindig nyereséggel fogják továbbadni. Ez az üzleti élet két titka: egyik a hírverés, másik a haszon. Unom.

- Mivel én semmit sem értek az üzlethez és az üzleti fogásokhoz, mondd meg: honnan tudod, hogy hol s mikor milyen idő lesz?

- A csillagokból.

- Hát asztrológus vagy?

- Az alexandriai főiskolán csillagászatot tanultam - hazudta Hosius szemrebbenés nélkül. - Márpedig a Nap, a Hold, az állatkör jegyei és a csillagok ezerféle kapcsolata, együttállása vagy szembenállása irányítja a természet és az emberek sorsát.

- Bámulatos! - lelkesedett a költő. - S ezzel a tudománnyal a kereskedelemre adod a fejedet, ahelyett hogy elmennél professzornak?

- Miért? - mosolyodott el Hosius. - Hogy megtanítsak másokat a titkaimra? Az embereket nem tanítani kell, barátom, hanem vezetni. Már úgy értem, hogy félrevezetni. Az emberi hiszékenység határtalan; a bölcs ember, ha eléggé rideg, könyörtelen és számító, úgy szerez vagyont és hatalmat, hogy megnyergeli az emberi butaságot.

- Gondolod, hogy a hatalom megszerzésének és birtoklásának is a propaganda a leghatásosabb eszköze?

- Nem a leghatásosabb, hanem az egyetlen és csálhatatlanul biztos.

- Mondasz valamit - szólt közbe elgondolkozva Nemesianus. - Horatius egyik költői levelében olvastam, hogy aki el akarja sózni az áruját, az teli szájjal bömbölve dicsérje, akármilyen silány. Megveszik. Ismered ezt a híres verssort, ugye?

Hosius hírét sem hallotta Horatiusnak. Nyugodtan felelte:

- Úgy van! Igaza van! Ezt mondtam én is. A hírverés csálhatatlan!

- De megállj csak! És a római birodalom? A mi hatalmunk? Az is propaganda eredménye?

- Hogyne! Csak épp nem a bömbölő teli száj, hanem a fegyver propagandája.

- Ugyan! Hiszen ha igazad volna, akkor épp az ellenkezője volna az eredménye: a fegyverrel, a gyilkolással elriasztottuk volna magunktól a népeket, holott éppen meghódítottuk és megszelídítettük a barbárokat!

- Úgy van! De csak azért, mert győzött a fegyverek propagandája. És bizonyos, hogy ha elvileg nem is, de a valóságban mindig a győztesnek van igaza.

- Ezt Curtius Rufusnál olvastam valahol. Igazad lehet. Sőt ha jól meggondolom: igazad van!

- Hogy mennyire igazam van, azt egy tegnapi tapasztalatom bizonyítja. A forumon jártam déltájban, amikor láttam, hogy felmegy a szószerkekre egy szikár, csontos, égő szemű, izgatott férfi; vörös szegélyes hosszú fehér ruhájáról és rojtos bő ujjú bíborsávos köpenyről meg a nyakában csüngő oltári törülközőről, a stóláról, rögtön megismertem, hogy keresztény pap. Csak néztem, néztem ezt a furcsa egyént, s amikor elkezdett szónokolni, megálltam, és jó darabig hallgattam a szónoklatát. Ha ott vagy véletlenül, barátom, tapasztalhattad volna a propaganda hatalmát. Eleinte csak egyedül álldogáltam ott, de nemsokára tízével, százával verődtek össze az emberek, férfiak, nők, gyerekek, s a tömegben egyre-másra felhangzott a „Deo laudes” kiáltás.

- Aha! - szólt közbe Nemesianus. - Ez a donatisták köszöntése és harci jelszava! Az a pap Silvanus volt, a demagóg donatista izgató!

- Hát igen, föl is izgatta a tömeget, amely már legalább kétezer főnyire szaporodott. S mit gondolsz, miket bömbölt ez a megdühödött népszónok? Hogy csak Donatus hívei a tiszták, a szentek, az igazak! Hogy csak ők a valódi, az igazhívó katolikusok! Hogy a hivatalos egyház hívei bálványimádók, az ördög szövetségesei, árulók! Hogy Caecilianus karthágói főpap s általában a hivatalos egyház tisztátalan árulók tömege, amely elfogadja a Napisten hitét valló államegyház anyagi és erkölcsi támogatását, nyilván távolabbi céljai érdekében: hogy megszerezze a politikai hatalmat! „Mi jögon avatkozik bele az államhatalom az egyház ügyeibe? Mi jögon meri az uralkodó elítélni a donatista egyházat, a szentek, a tiszták egyházát, amely egyedül őrizte meg szeplőtelenül az ortodox, az eredeti és hamisítatlan keresztény tanítást? A tiszták egyháza tiltakozik az állam beavatkozása ellen, és semmiféle anyagi támogatást sem fogad el az államtól, még a szegények részére sem! Követeljük az eretnek Caecilianus eltávolítását! Donatus a mi püspökünk!” A népszónok már szinte önkívületben üvöltött, és

csak rekedten tudta kinyögni az utolsó szavakat: „Bonis bene! Minden jót a jóknak!” A tömeg utána mormolta a köszöntést, de aztán meghullámzott; öklök, kalapácsok, furkósbottok lendültek a levegőbe, s előbb szórványosan, majd sok ezer torokból, tömören zúgott fel a donatista harci kiáltás: „Deo laudes! Istennek dicsőség!” Látod, Nemesianus, ez a propaganda hatalma! Nem bizonyos, hogy igazuk van, de ez a lázító úgy felhangolta őket, hogy tűzbe mennének ezekért az agyrémekért!

- Valóban agyrémekért vitatkoznak, harcolnak, sőt gyilkolnak. A vitájuk szakasztott olyan, mint a szofisták szörszálhasogatása. Minden római csak mélységes megvetéssel szemlélheti ezt a gyűlölködő és üvöltöző marakodást. Ismered te a kereszténységet?

- Őszintén szólván, keveset tudok róla. Valami zsidó felekezet volt, aztán elszakadt a zsidóságtól, hogy úgy mondjam: önállósította magát, és én Alexandriában úgy láttam, hogy elszemtelenedett: megtagadta a császár geniusának tiszteletét, holott ez a birodalom fennmaradásának és virágzásának egyik legfőbb biztosítója. Ezek a fanatikus zsidók, már én csak így nevezem őket, vakon rohannak a halálba, ha elítéli őket a törvényes bíróság a császárkultusz megtagadásáért, vagyis felségsértésért...

- Akárcsak az itteni „szentek” - szólt közbe Nemesianus. - Ezek ítéletre sem várnak. Ostoba, értelmetlen és céltalan fanatizmussal belerohannak a legionáriusok lándzsáiba, akkor is, ha a katonák csak le akarják csendesíteni vad izgalmukat, s egyáltalán eszük ágában sincs gyilkolni. Tegnap is próbálkoztak ilyen önkéntes vértanúsággal; Silvanus szónoklatától megvadult a tömeg, s az izrael-dorongokkal meg akarta rohanni Caecilianus házáat. Verinus, a katonai parancsnok, rohamot vezényelt a csöcselék ellen, és a katonák csak nagy nehezen bírták megghiúsítani a sorozatos öngyilkossági kísérleteket.

Nemesianus elnevette magát, Hosius pedig nyugodtan folytatta:

- Annak idején szemtanúja voltam egy Dioskuros nevű állami tisztviselő kivégzésének. Ez az ember egyszerre csak megvadult. Senki sem kérdezte, de ő hangosan rikácsolta és üvöltözte az utcákon, hogy „keresztény vagyok! Átok Jupiterre! Átok a császárra!” És természetesen letartóztatták, Culcianus helytartó elé állították. A bíróság, a rendőrség és általában a hatóság, még a katonai parancsnok s a császárkultusz főpapja is igyekezett mindenáron megmenteni, hiszen különben rokonszenves és kifogástalan tisztviselő volt, négy kisgyerek apja, de hiába! Magyaráztak neki, türelmesen húzták a tárgyalást, kérlelték, hogy térjen észre, már szinte könyörögtek neki, de ő megátalkodottan visszautasított minden józan érvet, sértegette az isteneket és a császárt. A helytartó végül is megsokallta az istenkedést, és elüttette az ostoba tököfilkó fejét.

- Mi itten még az ilyen makacs hülyéket sem végeztetjük ki, inkább börtönbe zárjuk: ott rohadjanak meg, ha kedvük tartja! Néha persze le kell nyisszantani egy-egy tököfejet, de ez ritka kivétel: nem szívesen szaporítjuk a vértanúikat, mert az ilyesmi csak az ő malmukra hajtja a vizet. Jól mondta az a nagyszájú Tertullianus...

- Ki az? - szólt közbe Hosius.

- Itt volt pap Karthagóban vagy száz évvel ezelőtt, éppolyan izgága, mint ez a Silvanus; de azt jól mondta: „Minél többet lemészároltok közülünk, annál többen leszünk: termő mag a keresztények vére.” Meg is jegyeztük ezt a figyelmeztetését: nem vágjuk le a sárkány fejét, nem akarjuk, hogy hét nőjön a helyébe.

- Nem olvastam ezt a Tertullianust.

- Menj be Tryphon könyvkereskedésébe, a forumon van, Hanno banküzlete mellett, ott bizonyosan megkapod.

- Meg is veszem, mert erről a mérges zsidó babonáról még csak annyit tudok, hogy Alexandriában is pártokra szakadoztak, és folytonosan olyan semmiségeken marakodnak, mint az itteniek. Ott egy Areios nevű pap izgatja a népet, s azzal henceg, hogy csak az ő tanítása igaz és hiteles. Persze, többet nem tudok róla.

- Ismerjük a jómadarat! - kiáltott fel gúnyosan Nemesianus. - Ez azt találta ki, hogy a vallásuk alapítója, bizonyos Krisztus nevű zsidó, nem isten, ahogy az ortodoxok hiszik, hanem csak istenhez hasonló hérosz. Hisz voltaképpen igaza van, mert ostobaság az olyan tanítás, hogy az egy isten tulajdonképpen kettő, vagy mit tudom én: három, viszont határozottan egységbontó minden tanítás vagy mozgalom, amely új meg új felekezeteket teremt és uszít egymásnak. Kormányzatunk ezért támogatja azt az irányzatot, amely vallási téren is az egységet akarja.

- Mégis, mi lehet az oka, hogy ezek a keresztények folyton pártoskodnak? Lám, a Helios-vallásban nincsenek egymásra acsarkodó felekezetek, ezek közt pedig lépten-nyomon, új tanítások bukkannak fel?

- Ők egymást kölcsönösen eretnekeknek bélyegzik: Areios is eretnek, Donatus is eretnek az ortodoxok szemében: Ott Alexandriában legalább csak a szájukat jártatják, dühösen csaholnak egymásra, Galerius pedig egyformán tizedeli őket, itt Nyugaton veszedelmesebb a helyzet, mert a hírhedt Donatus, Bagai főpapja fellázította a parasztokat, még a colonusokat is, továbbá a rabszolgákat, a kisiparosokat, általában a szegény embereket, mégpedig nem csupán az ortodoxok ellen, hanem egy füst alatt a nagybirtokosok, a gazdagok, a hatóságok, s végső fokon Róma ellen. Ez pedig már nem eretnekség, hanem lázadás.

- Mért nem veri le a katonaság?

- Egyelőre igyekszünk féken tartani, de ilyen óriási területen lehetetlenség megvédeni minden vidéki birtokot, villát, palotát. Erősítéseket kell kapnunk.

- De mért nem végzitek ki a fő uszítókat? Ezt a Silvanust meg azt a bizonyos Donatust meg a főfő gyilkosokat?

- Mondtam, hogy ha egy fejet levágunk, hét nő helyette. Évekig tart az ilyen járvány: dúlás, fosztogatás, gyújtogatás, rablás, gyilkolás, aztán egyszer csak kidühöngi magát, és megszűnik. Hiszen emlékszel a bagauda-lázadásra, az is ilyen volt.

Nem, Hosius erről sem tudott semmit. De már ma este is sokat tanult. Megjegyezte azt az elvet, hogy az állam - bár a keresztényeket egyformán megveti - mégis inkább az ortodoxokat támogatja a donatisták ellenében, mert azok a rend és az egység hívei, s ezért az állam, legalábbis itt, Nyugaton, egész hatalmával melléjük áll. Persze, ez az egész hatalom sem valami nagy, de legalább hatalom. Inkább eszmei, mint anyagi erő, de fokozható, annyi bizonyos. Hosius ezentúl alaposan foglalkozott a vallási bomlás és gyűlölködés, valamint a vallási béke és egység kérdésével. Erősen feltette magában, hogy meg kell találnia a megoldást.

Másnap mindenesetre megvásárolta Tryphonnál ama nevezetes Tertullianusnak *Hitvédelem* című könyvét, és hetekig elmélyülten tanulmányozta. Csupa együgyűség, gondolta magában, alantas szofisztika, játék a szavakkal, ügyvédi szófacsarás. Ez bizony elbújhat Kaldu bölcsessége mellett, Artemidoros nagy műve pedig, az álmok tudományos magyarázatáról, valóságos kinyilatkoztatás ehhez a szöszátyárkodáshoz képest. Artemidoros műve volt eddig az egyetlen könyv, amelyet elolvasott, mert ennek jó hasznát vette mágus korában.

De nem hetekbe, hanem hónapokba telt, amíg végére járt a tömören és nehéz stílusban írt könyvnek. Mikor elmondta róla a véleményét Caecilianus főpapnak, ez megvetően legyintett:

- Eretnek.

„Ez is eretnek?” tűnődött magában Hosius. „Hát akkor ki nem eretnek?” vetette föl a kérdést, és mindjárt meg is felelt rá: „Nem eretnek, aki nem keresztény.” És mivel eszerint Hosius nem volt eretnek, Caecilianus nagyon kedvesen és szívesen elbeszélgetett vele, amikor megismerkedtek Tiberianus ünnepi ebédjén, amelyen a város gazdag és előkelő társadalma szinte teljes egészében jelen volt, köztük természetesen a keresztény főpap is.

De Nemesianus révén eljutott Hosius a dúsgazdag Lucilla palotájába is. Ez a nő legalább olyan rejtélyes egyéniség volt, mint Hosius. Özvegynak adta ki magát, óriási birtokai voltak Afrikában, rengeteg pénze „dolgozott” Hanno bankjában, pompás palotájában pazar lakomákat rendezett, s mióta összekülönbözött Caecilianus főpappal, ez a palota lett a donatisták karthágói főhadiszállása. Bámulatos hálózat szálai futottak itt össze, innen irányították a vidéki agonisztikus mozgalmat, a circumcelliók garázdálkodásait, és semmit sem lehetett ellenük tenni, hiszen a városban semmi jelentősebb rendzavarást nem követtek el, persze kordában tartotta őket Verinus tábornok legiója!

Ebben a politikai boszorkányműhelyében Lucilla mindenekelőtt a saját peccsenyét sütötte meg. Jóvágású, kemény testű, nyers beszédű, jó borivó és telhetetlen férfifaló volt Lucilla: Karthágó fiatalsága a lábainál hevert: a korlátlan eszem-iszom, a bőven ömlő pénz és a fulladásig csillapíthatatlan szeretkezés lenyűgözte Karthágó egész aranyifjúságát: azt rebesgették, hogy - ha akarta - minden éjjelre más-más fegyverforgató férfit fektethetett az ágyába. De nem akarta, mert vigyázott a jó hírére: csak hetenkint váltogatta a szeretőit.

Lucilla mindazonáltal ezt is unta, s mikor egyszer Hosius a vendége volt, majdnem csak vele foglalkozott, még Nemesianust is elhanyagolta, ámbar a költő is a szeretői közé tartozott, már legalább három éve, azóta hogy Lucilla - állítólag Hispaniából, ide érkezett. Nemesiusnak kellemes volt ez a viszony, mivelhogy legfeljebb negyedévenként egyszer került sorra, és így elviselhető volt, sőt kissé érdekes és izgalmas, a tenyeres-talpas amazon vámpírszerű szeretkezése. Nemesianusnak becsületére vált, hogy nem fogadott el tőle pénzt, és nem írt hozzá verseket...

A férfias külsejű és komoly nagykereskedőre nyomban szemet vetett a nyughatatlan özvegy. És amikor Hosius zord tirádákat idézett Tertullianusból, az asszony egészen odavolt.

- Melyik istentelen vallásnak a híve vagy, Hosius? - kérdezte tőle, mikor a lakoma után együtt ültek bizalmas kettesben. - Tudom, hogy nem vagy keresztény, de akkor hogyan ismerheted a nagy karthágói lázadót, akire ezek a bálványimádó Caecilianusék azt mondják, hogy eretnek? Olvastad?

- Olvastam, asszonyom, sőt alaposan tanulmányoztam. Látom, hogy kemény legény volt, sőt lázadó. Szeretem a lázadókat.

- És hát miért tanulmányoztad? Honnan jöttél? Ki vagy? Nekem meg kell mondanod! Nekem mindent el kell mondanod - parázslott fel a nő szeme -, mert én akarlak! Ma éjjelre velem maradsz! Akarom!

Az már aztán Lucilla titkos művészete volt, hogy hogyan tartotta ott Hosiust úgy, hogy senki sem vette észre. Hosiusnak fontos volt ez a kaland, s mire a vízóra elfújta az éjfél, már Lucilla hevert az ő lábainál, s nem megfordítva: az éhes és mohó özvegy három hétig senki mást nem engedett az ágyába, csak Hosiust. Évek óta ez volt az egyetlen ember, aki tökéletesen kielégítette. Hiába: aki isten, az isten!

- No és a feleséged mit szól hozzá, hogy hetek óta nem alszol vele? - kérdezte Lucilla egy mámoros hajnalon.

- Vár - felelte nyugodtan Hosius. - A feleségnek mindenesetre az a kötelessége, hogy várjon. Hogy várjon a sorára. És főképpen az én feleségem olyan jámbor és jóhiszemű, hogy mindig azt mondja: isten vagyok!

- Igaza van! - búgta szenvedélyesen Lucilla. És aztán egészen reggelig semmit sem beszéltek már.

Mikor néhány hét múlva Hosius újfent a helytartónál vacsorázott, megint csak Nemesianus társaságában, hűségesen elmondott mindent, amit a „mézeshetek” alatt Lucillából kicsiklandozott: hogy a dúsgazdag özvegy, mérhetetlen anyagi áldozatok árán, áttelepíti az agonisztikus mozgalmat Dél-Hispaniába is, és bizonyosra veszi, hogy szívós munka és harc árán sikerül Hispanián és Gallián át szíven döfni az ortodoxoknak kedvező kormányzatot, s Afrika felszabadítása után biztosítani a „nagy” Donatus tiszta és szent egyházának uralmát. És Hosius azt is elárulta, hogy Lucilla a hispaniai mozgalom vezetésére éppen őt szemelte ki, mégpedig a szerelmes éjszakák jogán.

Tiberiusnál ezúttal nagy társaság volt együtt: Nemesianuson kívül megjelent Caecilianus főpap és Ursus afrikai főszámvevő is. Ettől tudta meg Hosius, hogy melyik afrikai ortodox egyház és pap részesül úgynevezett „államsegély”-ben, és ekkor értesült Constantinus Caesar egyházpolitikájáról: támogatni az ortodox keresztényeket, hiszen az ő vallásuk is lényegileg Helios-kultusz, és az egység érdekében kiküszöbölni Areiost, Donatust is, s ily módon levágni az agonisztikus mozgalom fejét. Katonát nem adhatott erre a célra, hát legalább pénzt adott, mégpedig bőven. Az afrikai ortodox egyházakban és papokban nem a meggyőződés, nem a hitbuzgóság és nem a hívek áldozatkészsége tartotta a lelket, hanem Constantinus pénze.

- Rendkívül aggasztó mindaz, amit Lucilla révén a donatisták terveiről megtudtál - fordult a házigazda Hosiushoz -, és én arra kérlek, hogy tartsd fenn vele továbbra is a jó viszonyt. Constantinus Caesar bizonyára hálás lesz érte, ha vállalod ezt az összekötőszerepet. Nem illik ugyan ilyen úriemberhez a kettős játék, de szükség törvényt bont. Itt az állam biztonságáról van szó! Salus reipublicae suprema lex, olvastam Cicerónál, s ez az elv minden eszközt megneimesít és szentesít.

- Nem szakítottam Lucillával, bár őszintén szólván borzadok ettől a némbertől - mondta rá Hosius. Viszont egy szóval sem célzott rá, hogy undorodik a kétszínű szereptől, amelyet vállalt, hiszen ez volt az életeleme. - Időnként lemegyek majd hozzá, hiszen utasításokat kell kapnom tőle. Éppen ezért, hogy feltűnést ne keltsen a mi barátkozásunk, jobbnak tartanám, hogy ezentúl az én lakásomon vagy Hanno barátunknál találkozzunk.

- Helyes - szólalt meg Nemesianus -, nem árt az óvatosság. Lucillának is vannak kémjei. Nekem például nagyon gyanús ez a Nabor nevű pap, aki otthagya a donatistákat, visszatért az ortodox egyházba, de nem papnak, hanem hogy szabadságát megőrizze, iskolát nyitott.

- Én már figyeltetem is - jegyezte meg halkán Caecilianus. Utána Tiberianus szólalt meg:

- Én pedig holnap futárt indítok Septimius Bassus hispaniai kormányzóhoz, s értesítem a készülő veszedelemről, és megkérem, hogy erősítse meg a Gades-Malaca-Illiberis-Nova-Carthago vonalat, mert itt várható az agonisztikusok átszívargása; ezenfelül pedig rendeljen el katonai és rendőri készenlétet bent a tartományban, hogy minden megmoccanást csírájában elfojthasson; végül pedig intézkedjék, hogy az az öt liburna, amelyet Caesarea hadikikötőjéből Gadesbe küldök, a legszigorúbban ellenőrizze a Fretem Gaditanum hajóforgalmát.

- Hogy pedig tökéletes munkát végezhesünk - kezdte Hosius halkán, és az egész társaság fölfigyelt: vajon milyen meglepetést tartogat még számukra ez a kissé még mindig rejtélyes ember -, én figyelmeitekbe ajánlom újból mindazt, amit egyszer már elmondtam a minap, mégpedig, ha jól emlékszem Nemesianus barátomnak...

- A propaganda hatalmáról? - kérdezte a költő.

- Így mondtam: „A hírverés csálhatatlan” - helyesbítette Hosius.

- De mi köze a hírverésnek a donatisták ellen tervezett rendszabályokhoz? - kíváncsiskodott Nemesianus. Hosius pedig azonnal megfelelt a kérdésre:

- Pontosan annyi köze van hozzá, mint Silvanus üvöltözésének a donatista lazításhoz. Ha például Caecilianus főpap a szószekről kihirdetné, hogy a most következő vasárnaptól számított háromszor hét, azaz huszonegyedik napon pontosan déli tizenkét órakor a Nap tündöklő ábrázata elhomályosul, sötétség borul a földre, a fekete napkorong körül zöldes lángocskák lobognak, mint egy fénykorona, és megtörténik az a csoda, hogy délben feltűnnek a csillagok az égen, akkor azt hiszem, csak annyit kellene hozzátenni, hogy íme, isten ezzel figyelmezteti a megátalkodott és gyilkos donatistákat, hogy alázzák meg magukat, és térjenek meg, mert bűneik miatt ennél is szörnyűbb megtorlással sújthatja őket, sőt az ártatlanokat is. Caecilianus - fordult most a főpaphoz a tudós csillagász -, hozzá kell tenned, hogy ezt mennyei jelenés közölte veled; s azt is bizvást kihirdetheted, hogy a sötétség Alexandriától, Leptis Magna és Karthago vonalán egészen a gadesi tengerszorosig fog végighúzódní, s maga Karthago városa teljes tizenkilenc percig fog szenvedni, szorongani és jajveszékelní a félelmetes sötétségben. Égi jel, isteni intés, hogy mi várhat az agonisztikusokra, a circum-cellíókra, s általában az istentől elrugaszkodott donatistákra.

- És te varázsolod el a Napot? - kérdezte ijedten Ursus.

- Műveletlen embereknek varázsigékkel és titokzatos hókuszpókuszokkal körítve tálalnám ezt a csemegét, de itt megmondhatom, hogy a varázsló a hold, de a csoda csak olyankor sikerül neki, ha újhóld idején földközélen van és pedig pontosan a nap és a föld között. Hogy ez a konstelláció mikor kezdődik, s mikor ér véget, azt csillagászati számításokkal pontosan meg lehet állapítani. Én kiszámítottam.

- És nem lehet tévedés? - kérdezte kissé szorongva a főpap.

- Caecilianus - nyugtatta meg Hosius -, erre mérget vehetsz. Ezek természettudományos tények és pontos számítások. A tények és a számok nem hazudnak.

- És te ezt akármennyi időre előre ki tudod számítani? - tamáskodott a főpap.

- Akár száz évre előre is.

- Hiszen akkor óriási és félelmetes hatalom van a kezében!

- Csak annyi, mint akármelyik csillagásznak.

- Hosius - szólalt meg most a helytartó -, ezzel a tudományoddal nagy szolgálatokat tehetnél Constantinus Caesarnak, vagyis az államnak. Évek óta itt élsz, tövéről hegyére ismered a donatisták aljasságait, tudod, hogy itt már nem úgynevezett eretnkségről van szó, hanem veszedelmes lázadásról a birodalom rendje, békéje és kormánya ellen, Constantinus Caesar ellen: fontos állami érdek volna, hogy átköltözzél Hispaniába. Ott is éppenséggel a nagy és gazdag Corduba, a tartományi kormányzó, bíróság és szenátus székhelye az a pont, ahol meg kellene telepedned, s részben gátja lehetnél az Afrikából esetleg fölfelé hömpölygő szennyes

áradatnak, részben pedig állandó összekötőnk lennél, és Septimius Bassus útján mindig tájékoztatnád a Caesart az afrikai helyzetről.

- Én is éppen erre akartalak kérni, Hosius - szólalt meg a főpap -, mert az ortodox egyháznak is fontos érdeke, hogy tájékoztassa a hispaniai hívőket az igazi keresztény egyház itteni szenvedéseiről és megpróbáltatásairól. Vagyoni helyzeted megengedi az átköltözést, hiszen elvégre semmi sem köt Afrikához... Van egy elgondolásom, régen melengetem már magamban... de mielőtt közölném, megkérdezlek: melyik vallás híve vagy?

Hosiusnak csak épp a szeme rebtent meg a kérdésre; nyugodtan felelte:

- Mithras titkos tiszteletének beavatottja vagyok, pater rangban.

- Ez jó. Az én elgondolásom ugyanis az, hogy vedd fel a keresztséget, légy a mi hívünk, sőt vállald el a papi méltóságot, hiszen pater vagy, s a mi papjaink neve is pater. S egyébként úgyis hamarosan meglátod, hogy a két vallás lényegileg azonos.

- Caecilianus - szólalt meg Hosius -, ennek semmi akadálya sincs, ha úgyis azonos a két vallás, és a keresztények Krisztusa éppúgy Napisten, mint az én Mithrasom. Engem a vallás, őszintén szólván csak annyiban érdekel, hogy Helios vagyis Sol Invictus-e az isten, vagy sem. Szívesen leszek éppen ezért akár keresztény is, de egy kérdésben meg kell nyugtatnotok engem. Az az aggodalmam, hogy ez az agonisztikus mozgalom nem annyira vallási nézeteltérések kirobbanása, hanem inkább társadalmi forradalom. Ahogy mondani szokták: a pohár betelt, a tömegek elkeseredése kicsordult. Hogy a forradalom kirobbantására vallási ürügyet kerestek s találtak, az már semmit sem változtat a lényegen. Én azt hiszem, hogy a nép elnyomorodása, szegénysége, úrgyűlölete az oka ennek a forradalomnak, s nem utolsósorban az afrikai népek szabadságvágya és feneketlen gyűlölete a gyarmatosítók ellen. Róma legalább tízféle adóval nyomorítja meg az afrikai parasztokat, napszámosokat, iparosokat s valamennyi közt a legsúlyosabb, a chrysargyrum, az iparosok, kereskedők, kézművesek átka, a kereset és jövedelem után, s ezt még a hetérákon is kegyetlenül behajtják; a parasztokat az indictio nyomorítja meg, vagyis a birtok értéke, a rabszolgák, az állatok, a fölszerelés, továbbá az ingatlan jövedelme után kivetett pénzbeli adó és természetbeni beszolgáltatás. Hát még az aurum coronarium, a császárnak trónralépésekor átnyújtott aranykoronára beszedett adó: minden község, város, tartomány köteles megvenni a hódolati aranykoszorút, s ennek az árát is a legszegényebbek fizetik. Egyszer Verinus tábornok egyik zászlóalja lement Bagaiba, a forrongások egyik tűzfészkebe rendet teremteni; megragadtam a ritka jó alkalmat, velük mentem. A tömeg ugyan moccanni sem mert, de folyton hangosan szidalmazta és átkozta az adóhivatalnokokat, adókivetőket, adószedőket és végrehajtókat valamennyi fajtáját, és sűrűn hallottam az elkeseredett ordítást: „Hát a papság? Miért adómentes? Fizessenek a papok!” Itt a baj gyökere!

- Azt óhajtod, Hosius - felelte rá a helytartó -, hogy nyugtassunk meg. Hát én megnyugtathatlak. Mindenütt vannak nyugtalan, elkeseredett, dologkerülő, eladósodott, fegyelmet nem tűrő, elégedetlen elemek, tönkrement colonusok, börtönből szabadult gonosztevők, bűnözők, egyszóval a nép söpredéke! És magától értetődik, hogy a rabszolgák javarésze, ha módja van rá, s megszökhet, ezekkel tart. Ezek az elemek nyomorodtak el, ezek az úgynevezett elszegényedett, kiuzsorázott emberek, az efféle iparosok, kereskedők és kézművesek lázadoznak ösidők óta az adók ellen. Csak az alja nép lázadozik folyton: ez az életeleme.

- Tiberianusnak igaza van. Be kell látnod, Hosius, hogy ennek a lázadásnak is a szegénység és gazdagság kibékíthetetlen ellentéte az oka - fejtegette Ursus. - Ezt én világosan megfigyelhetem hivatali munkám közben is. Viszont az én rabszolgáim elégedettek, eszük ágában sincs lázadozni, sőt mondhatom: boldogok.

- Ezt én is elmondhatom a rabszolgáimról, sőt a mozaikműhelyem kézműveseiről és nap-szamosairól is - csatlakozott Caecilianus a főszámvevő felfogásához. - Megrendítené a társadalom alapjait, ha megszüntetnők a különbséget gazdag és szegény, úr és szolga, vezér és alárendelt között. A mi Krisztusunk mondotta: „Szegények mindig lesznek köztetek.” És ezzel szentesítette a társadalmi rangfokozatok törvényét. Ha ezt a törvényszerűséget megbontjuk, vagy éppen megszüntetjük, széthull az emberi társadalom, amelyet pedig pontosan ezek az egymásnak feszülő erők tartanak egyensúlyban.

- Hogy pedig a papság - szólalt meg újra Tiberianus -, éspedig a Helios-, Mithras-, az Isis-, az Augustalis-, a keresztény és a zsidó papság, és általában minden papság adómentes, az érthető és természetes, hiszen pótolhatatlan szolgálatot tesz az államnak éppen azzal, hogy igyekszik isteni törvényekkel és parancsokkal fékentartani az említett felforgató elemeket. Sőt azt mondanám: szerencse, hogy korunk felvilágosodott államvezetése végre felismerte, hogy a kormányzat legszilárdabb alapja a trón és az oltár szövetsége. Mert minden vallás történelmi hivatást tölt be, támogatja az államot és az uralkodót a béke megőrzésére és a nép boldogítására irányuló nehéz munkájában.

- Örülök, hogy fölvettem ezt a kérdést. Felvilágosításaitok megnyugtattak. Hiába, a magamfajta csillagász és matematikus járatlan a bonyolult társadalmi jelenségek megítélésében. Most majd hitelesen megcáfolhatom azokat, akik esetleg ilyenféle érvekkel és okokkal akarják magyarázni vagy netán igazolni ezt az állam- és egyházellenes forradalmat, odaát Hispaniában.

- Ilyen nehézségeid nem lesznek Hispaniában. Corduba lesz az állomáshelyed, s ott az öreg Acacius püspök hathatósan segít majd mindenben - nyugtatta meg Caecilianus.

- És Septimius Bassus kormányzó nem kevésbé - tette hozzá Tiberianus.

...Néhány hét múlva az újonnan felavatott keresztény pap, Hosius, roppant vagyonának felét átutalta Massiliába, Papiskos banküzletébe, másik felét pedig Cordubába, Sentius bankjába. Jó széllel utaztak, kényelmes hajón, Nova Carthago kikötőjében hálókocsiba szálltak, s amint megérkeztek a Baetis-parti fővárosba, Hosius a legfinomabb fogadóban vett szállást: két külön szobát.

Mert Alis ekkor már úgy szerepelt, mint a húga.

2

Az öreg Acacius, Corduba keresztény főpapja, vagyis püspöke vékonyka, sovány, töpörödött, szinte összeaszott emberke volt, lehetett vagy kilencven éves. Fehér hajának java kihullt, hófehér szakállánál és bajuszánál fehérebb volt ráncos arca, de ebből, a halottas fehérségből vidáman és mosolygósan csillogott ki türkizkék szeme. Ebben a gazdag és ragyogó fővárosban, ahol a mérhetetlen gazdagságot mérhetetlen szegénység árnyékozta be, talán Acacius püspök volt a legszegényebb ember. Híveinek adományaiból éldegélt szűkösen, mivelhogy csekélyke jövedelmének javarészét kiosztotta az özvegyek, árvák, munkanélküliek, s általában a nála is szegényebbek között. Ha igazuk van a stoikus bölcseknek, hogy az igénytelenség a boldogság titka, akkor Acacius bizonyára boldog lehetett.

És a püspök valóban boldog volt. Abban a jámbor hitben élt, hogy az ő szegénysége jóváteszi a gazdagok minden önzését és szívtelenségét. S a ragyogó főváros palotáinak fényében s gazdag embereinek fényűzésében az ő kopott és szegényes kis háza mégis olyan volt, mint a

jóság és megelégedés szigete; menedékhelye mindazoknak, akik éheznek, szomjaznak vagy vigasztalásra szorulnak. És Acaciustól, a rajongó és átszellemült aggastyántól senki sem távozott vigasztalás nélkül.

Mikor Hosius belépett hozzá, és meglátta a tiszteletre méltó öreget, szinte megdöbben: úgy rémlett neki, hogy a súlyos főpapi díszruha minden pillanatban agyonnyomhatja a törékeny aggastyánt. De Acacius friss volt, rugalmas és eleven. Hosiusról persze mindent tudott, hiszen Caecilianus futárja már legalább két hete meghozta a kimerítő tájékoztatást az új papról, életéről, anyagi helyzetéről és múltjáról - már tudniillik amennyit erről Karthagóban megtudhattak. Tehát dúsgazdag ember; tudós csillagász, politikai érdekekből pap; húga volta-képpen a felesége; Mithras-hívő, tehát Constantinus Caesarnak bizonyosan kedvére való. „Ez mind jó”, gondolta az öreg püspök és tárt karokkal fogadta vendégét, aki persze azt sem tudta, hogy most térdre kellene borulnia és a püspök áldását kérnie.

Acacius mégis megáldotta, kezeit a fejére tette - jelképesen, hiszen a válláig sem ért új papjának -, és elmormolta kenetesen a megfelelő varázsigéket.

Tetszett neki a fiatal férfi, amint ott állt előtte egyszerű papi talárjában, komoly arccal, még az acélos, szinte kegyetlen sűrke szeme is tetszett neki; arra gondolt, hogy ez a kemény tekintet erős akaratra vall, éppúgy, mint a karvalyorr, a domború koponya és az előreugró homlok. Ez az ember jó támasza lehet az ő gyengeségének és puhaságának.

Mindent tudott róla, de soha egyetlen szót sem árult el értesüléseiből. Sem Hosiusnak, sem másnak. Ha az egyház érdeke úgy kívánja, hogy Hosius pap legyen, s éppen itt Cordubában, legyen! És Acacius az öregkor bölcsességével megoldotta a kérdést: maga mellett tartotta, felhasználta az egyházigazgatás munkakörében, de papi teendőket, istentiszteleteket, szertartásokat sohasem bízott rá. A püspökház egyik szobájában Candidus diakónus dolgozott, a másikban Acacius, s most Hosiusnak is a maga szobájában adott helyet: együtt dolgozott vele egyházipolitikai és fegyelmi ügyekben, ezenfelül Hosius intézte az egyház anyagi ügyeit is. A cordubai keresztény egyház „anyagi ügyeit” ebben az egy szóban lehetett összefoglalni: szegénység. Az új pap nem volt hajlandó a hitvány garasokkal vesződni: nagyvonalúan oldotta meg a kérdést; bőven adott pénzt Acaciusnak, külön szegényalapot létesített, a betegeknek, öregeknek, ellátatlanoknak és árváknak otthont rendezett be, a munkaképes szegényeknek munkát szerzett, s egyik legelső dolga volt, hogy emeletes püspöki palotát építtetett, a Basilica, vagyis a törvényház mögött, egy csöndes kis utcában. A püspöki irodán kívül négy lakás volt a palotában: az egyik az övé, a másik a húgáé, a harmadik Candidusé, a negyedik pedig Acaciusé, aki most már kényelmesen és gondtalanul élt: Hosius pénze legalább négy évvel meghosszabbította az életét.

Az új palota még ebben a virágzó és ragyogó tartományi fővárosban is feltűnést keltett. Pedig ez nagy szó, mert a Basilica, a Helios-templom, Magna Mater, vagyis Kybele szentélye, a tartományi szenátus palotája oly művészi és pompás épület volt, hogy akár Rómába is beillett volna. Az egymást keresztező két széles főutcán császárszobrok sorakoztak, a nagy Augustustól kezdve egészen Diocletianusig, a forumon pedig egymással szemben két fehér márvány-templom ragyogott: az egyikben a mennyei uralkodót, Heliost imádták, a másikban a földi istent, a mindenkori császárt. Ezeknek a templomoknak a papjai éppenséggel nem voltak olyan szegények, mint a keresztény főpap.

Gazdag város volt Corduba. Sentius bankárnak bizony nem Hosius volt a legvagyonosabb ügyfele, mert Baetica tartomány nagybirtokosai, juhtenyésztői, rézbánya-tulajdonosai nem egymilliós, hanem sokmilliós összegeket kamatoztattak Sentiusnál, s nem mindig a törvényes tizenkét százalékkal, hanem - ha valakinek nagyon kellett a pénz - akár negyven százalékkal

is. Ilyen feltétellel kapott kölcsönt Britannia tartomány kormányzata is, akárcsak kétszázötven évvel ezelőtt a város híres szülöttétől, Seneca filozófustól.

Ebben a városban sok híres tanár, költő, író és művész élt, de Hosius még nagyobb örömmel tudta meg, hogy Corduba a birodalom nyugati felében a csillagászati számítások sarkpontja; ennél fogva ha itt csillagászati megállapításokat akar végezni vagy égi jelenségeket megjósolni, képleteit és számításait módosítania kell. Ez pedig fontosabb volt neki, mint megfogadni Septimius Bassus tanácsát, hogy olvassa el a város nagy fiainak műveit: az idősebb Seneca szónoklattani példatárát, fiának, a filozófusnak erkölcsprédikációit és Lucanusnak a pharsalosi csatáról írt hőskölteményét. Neki elegendő volt Kaldu csillagászati tudománya, Artemidoros tudós könyve az álmokról, a keresztény tudományból pedig beérte annyival, amennyit Tertullianus könyvéből tanult.

Alis mindezeknél nagyobb nevezetességét fedezte föl Cordubának: a világhírű aranyművesek műhelyeit és boltjait; a szemkápráztató fülbevalók, drágakövekkel kirakott csatok, filigrán művű nyakláncok és karperecek jóval többre kerültek Hosiusnak, mint ha megvette volna a város híres szülötteinek valamennyi művét hártavékony Isis-papiruszon, aranyozott elefántcsontvégű tekercseken. Alis egyik éjjel meztelen testére vette fel minden ékszerét: olyan káprázatos volt, mint egy Perikles korabeli arany-elefántcsont istennő-szobor. Például Isis. De erre Hosius már gondolni sem akart.

Septimius Bassus kormányzó szívesen fogadta, s ő is mindent tudott róla: Tiberianus levele kimerítőn tájékoztatta. Szókimondó, harsány beszédű, erélyes, javakorabeli férfi volt a kormányzó: ő bizony nem titkolta, hogy ismeri Hosius karthagói viselt dolgait, s azt is tudja, ki az úgynevezett húga, sőt elárulta, hogy a csinos Alis aranyékszer-vásárlásáról is értesült: az a bizonyos aranyműves, Laminus, állandó besúgója volt; ez azt is tudta, hogy a többi aranyművesnél ki s mit vásárolt. De magától értetődik, hogy Sentius bankár főkönyvének az adatait is részletesen ismerte, viszont Laminust és Sentium a saját kémeivel figyeltette. Hosius azonnal megéreztte, hogy nagyratörő terveiben ez az ember lehet a legjobb segítőtársa.

- Barátom - mondta a kormányzó -, nekem az egész életrajzodban legjobban tetszik a napfogyatkozás megjövedőlése. Nem tudom, értesültél-e róla, mekkora rémületet okozott a donatisták közt Caecilianus fenyegető jóslata. Előtte és utána hetekre megbénult az agonisztikus mozgalom, s Karthagóban százával tértek meg az úgynevezett eretnekek.

- Vajon az a nagyszájú Silvanus is megtért?

- Annak nem maradt ideje ilyesmire. Lucilla, ez az ordas némbor, mégis megkísérelte Hispania fellázítását, és Silvanust három társával együtt átdobta Baeticába. Persze, nem számított a szigorú határozatra: gyors kémhajóink nyakoncsípték a hajójukat, s hiába álcázták magukat kereskedőknek, és hiába hoztak magukkal bőséges árukészletet s főleg aranyat, minden a mi zsákmányunk lett, velük együtt. A négy fickót zsákba varrták tengerészeink, követ a nyakukba, be a tengerbe! Jelentették nekem, hogy a főcsahos, az a Silvanus, még a zsákban is úgy üvöltött, mint a sakál. A vízben azonban elhallgatott.

- Azt hiszem, kegyelmes uram - jegyezte meg Hosius -, hogy ezzel az erélyes eljárással, úgy mondhatnám, kivágtad a lázadás nyelvét. Mert ez a Silvanus a véres szájú ordítózásával, a szó szoros értelmében megvadította az embereket.

- Miért tűrte hát Tiberianus?

- Nem akart újabb vértanúkat szállítani a mozgalomnak. Ezek az agonisztikusok is olyanok, mint a véredek. Ha vért szagolnak, még jobban nekivadulnak. És odaát óvakodni kell a vértanúszaporítástól. Hadd üvöltsenek - mondta Tiberianus -, de a vértanúságból nem esznek!

- Mondd meg végre te, barátom - kérdezte Bassus -, hiszen szakértő vagy: tulajdonképpen mért maradnak azok odalent?

- Őszintén szólván, nem tudom. Talán ők maguk sem tudják, hiszen minden tanításuk, minden vitájuk szörszálhasogatás. A filozófiájuk alantas, és főleg nem egyértelmű, s ez az oka, hogy a tételeiket mindenki másképp magyarázza, igazában: csúri-csavarja. Ezért van a keresztények közt annyi csoport, irányzat, felekezet, vagy ahogy ők nevezik: eretnokség.

- Mért mondod, hogy ők? Hiszen te is keresztény vagy. Sőt, keresztény pap!

- Kegyelmes uram, ha Tiberianus helytartó mindent megírt rólam, akkor azt is tudnod kell, hogy én csak afféle hirtelen sütetű keresztény vagyok, és ebből az egész furcsa és zűrzavaros vallásból csak annyit tudok, amennyit Tertullianus könyvében olvastam, és még annyit, amennyit a kereszténység a Mithras-vallásból átvett. Merném mondani, hogy ebből tákolták össze az egész tanításukat, sőt, a szertartásaikat is. Mert meg kell mondanom, hogy én a Mithras-kultusz pater rangú beavatottja vagyok.

- Tudom - szólt közbe nyugodtan Bassus, aki viszont éppúgy semmit sem tudott Hosius zavaros és viharos régmúltjáról, mint akár Tiberianus, akár Caecilianus, akár Lucilla, akár az egész Afrika, Kynonpolis kivételével.

- Akkor azt is nyilván tudod, kegyelmes uram, hogy én csak olyan mondvacsinált keresztény pap vagyok; mondjuk: politikai pap.

- Politikai pap? - visszhangozta Bassus. - Új fogalom.

- Új hivatás - helyesbítette Hosius. - Úgy tudom, hogy már Aurelianus óta az egységes birodalmi vallás, a Helios-kultusz általános elfogadtatása a kormányzat célja. „Egységes vallás, egységes birodalom!” Ezt a bölcs politikai elvet először Diocletianus rúgta fel, amikor négy részre szabdalta a birodalmat, mert így, négyfelé osztva a felelősséget, kényelmesebb volt kormányozni; másodszer pedig a keresztények próbálták meg felrúgni, amikor szembe-szegültek az egységesnek szánt állami kultusszal.

- Ebben igazad van - szólt közbe a kormányzó -, mert mi lett az eredmény? Egyfelől az Augustusok és Caesarok örökösen acsarkodnak egymásra, sőt háborúskodnak is, másfelől a kereszténység nemcsak a Helios-vallást támadta meg, s a vallási egységet is veszélyeztette, hanem maga is felekezetekre szakadozott.

- Úgy van! - helyeselt Hosius. - Én meglehetősen ismerem a kereszténység megoldhatatlan belső ellentmondásait; láttam engesztelhetetlen gyűlöletüket egymás iránt, ugyanannak a Krisztusnak a nevében, s akkor feltámadt bennem a hivatástudat: segítenem kell Constantinus a vallási és birodalmi egység megteremtésében.

Bassus csodálkozva nézett rá:

- És ezt hogyan képzeled?

- A te segítségeddel, kegyelmes uram - felelte vakmerően Hosius.

- Megálljunk csak! - vágta rá a kormányzó erélyesen. - Elég ehhez Constantinus Caesar? Mert Licinius Augustusnál, Galerius Augustusnál és Maximinus Daia Caesarnál fabatkát sem ér az én szavam.

- Ehhez elég Constantinus Caesar!

- S hogy képzeled, újra kérdezem, ennek a hatalmas tervnek a végrehajtását?

- Ha számíthatok a segítségedre, kegyelmes uram, s időt is engedsz rá, hogy tervemet kidolgozhassam, annak idején részletesen előadom neked: mi is volna a módja a politikai és vallási válság megoldásának.

- Rendben van, barátom - zárta le az eszmecserét a kormányzó. - Constantinus urunk minden ügyében számíthatsz segítségemre.

Hosius otthon kissé ridegen elhárította Alis szerelmes közeledését, és egész nap s egész éjjel magába mélyedten töprengett és tervezgetett. Alig néhány hét múlva ráébredt, hogy a vállalt feladatra eddig nem készült fel alaposan. Hiszen mi is volt ő? Asztrológus és mágus; csillagjós és varázsló, vagyis - négyszemközt önmagával bevallhatta: - szélhámos és világcsaló. Egész múltjából csak az volt igaz, amit Kaldutól tanult; minden egyebet, a Mithras-kultusszal együtt, csak úgy futtában szedett fel: az Isis-kultusztól a kereszténységig minden csak felületi máz volt rajta. És amikor ezt fölismerte, szívósan és szenvedélyesen elkezdett olvasni és tanulni; továbbra is dolgozott az agg püspök és a fiatal Candidus mellett, egyébként mindentől és mindenkitől elszigetelte magát, legfeljebb a kormányzót látogatta meg néhanapján. Alistól lelkileg és testileg egyszer s mindenkorra elszakadt.

Évekig szívósan, kitartón, zárkózott magányosságban tanult, olvasott: jogot, filozófiát, vallási elméleteket, államtudományt, s még a stratégia és taktika elméletével is megismerkedett, sőt már Cyprianus egykori karthagói püspök műveit is elolvasta, és az afrikai latin bibliafordítás, az Itala tanulmányozásával is évekig foglalkozott. Lassankint végképpen megerősödött benne az a meggyőződés, hogy a kereszténység is Helios-vallás, és ennél fogva csak a kereszténységen belül kell véget vetni a pártoskodásnak és széttagoaltságnak, meg kell szüntetni az úgynevezett eretnkségeket, s akkor valóban helyre lehet állítani a birodalom vallási egységét, már akár Helios vagy Mithras, vagy akár Krisztus lesz az egységes napvallás főistene, hiszen úgyis mindegy: nem a név a fontos, hanem a lényeg.

De még elmélyült munkája közben is megengedett magának egy kis fényűzést: néha foglalkozott asztronómiai számításokkal; kipróbálta, mennyire válnak be a cordubai sarkpontról végzett számításai. Néhány holdfogyatkozást sikerült előre megállapítania: jóslatai beváltak. Egyszer az derült ki a képleteiből, hogy néhány hét múlva üstökös jelenik meg az égbolton, és hetekig látható lesz. Ezt a jóslatát Septimius Bussusnak ajándékozta, megvesztegetésül. A kormányzó a Helios-főpappal hirdettette ki a közelgő égi jelenséget, s mikor valóban bekövetkezett, s beigazolódott az is, hogy hatalmas csóvája a kihirdetés szerint csakugyan huszonhárom napig egyfolytában tündöklök az égbolton, éjjelente nemcsak a Helios-hívők, hanem egész Corduba és Baetica népei ámulattal és megilletődötten magasztalták a Győzhetetlen Napisten bölcsességét és mindentudását. Váltig találgatták, mit jósolhat vajon ez az egészen csodálatos és rendkívüli égi jelenség, s ekkor Hosius egyeseknek, bizalmas barátainak, s elsősorban Septimius Bassusnak, főképpen Kaldu csálhatatlan tudománya alapján, az egész birodalmat megrengető és újjáalakító eseményeket magyarázott ki az üstökös megjelenéséből.

Septimius Bassus szemében nagyot nőtt a „politikai pap” tekintélye; s mikor az öreg Acacius kilencvenkét éves korában meghalt, a kormányzó egész tekintélyét latba vetette, hogy az egyházközség ne az ágrólszakadt Candidust, hanem a dúsgazdag és tudós Hosiust válassza püspökké. Magától értetődik, hogy a nagybirtokos, gazdag és befolyásos keresztény egyházközségi tagok segítségével, némi anyagi áldozatok árán, sikerült is Hosiust egyhangúlag megválasztatni Corduba püspökének. Nagy tervei érdekében kellett neki ez a rang: egyébként a püspöki teendőket továbbra is a derék Candidus végezte. Hosius, egész püspöksége alatt egyetlenegy szertartást sem végzett, egyetlenegy prédikációt sem tartott. Valóban politikai pap volt, felülállt minden valláson és felekezeten, még a sajátján is.

Negyvenkilenc éves volt, amikor - tízéves cordubai tartózkodása után - a kormányzóval egyetértésben elérkezettnek látta az időt arra, hogy hozzáfogjon nagy terve megvalósításához. Hetekig ismertette Bassusszal a tervét, megkapta tőle a szükséges ajánló leveleket, vagyonát Sentiusszal átutaltatta Massiliába, Alisnak azonban bőven hagyott pénzt; őt magát pedig a kormányzó gondjaira bízta.

A szegény Alis élete és szépsége virágában maradt „özvegyen”. Hiába sírt, hiába könyörgött, hogy az „isten” vigye magával, Hosius csak annyit mondott neki: „Várj meg, visszajövök.” De Alis ösztönös nő sugallattal megérezte, hogy az imádott férfit örökre elveszítette. Hosius távozása után ugyan a város aranyifjai azt képzelték, hogy „szabad a vásár”, és személyesen is, ügyes kerítőkön közvetítésével is, pazar ajánlatokkal halmozták el, sőt akadt olyan is, aki feleségül kérte a püspök „húgát”, de Alis erénye rendíthetetlen maradt. Candidus, az „ideiglenesen távollevő” püspök helyettese nem győzte magasztalni Hosiushoz írt leveleiben húga feddhetetlen erényességét.

Mikor a püspök elbúcsúzott Bassustól, és rábízta a „húgát”, még ezt mondta neki:

- Sajnálom, de végleg szakítanom kell vele. Fel kell áldoznom őt, mert magasabb célok szolgálatába szegődöm, s minden nagyszerű hivatásban, amely egész embert követel, csak nyűg a nő.

- Mégis - próbálkozott Bassus, bár meggyőződés nélkül -, nem vihetnéd magaddal? Ahogy tudom, tizenöt éve hű feleséged: vidd magaddal, hiszen máshol is lehet a húgod.

- Nem tehetem. Ekkora ellensúlyt nem vehetek a nyakamba. Pótolhatatlan és csodálatos szerető volt, egyúttal azonban az utolsó is. Ha célt akarok érni, le kell mondanom róla, s ha róla lemondtam, az annyit jelent, hogy a nőt örökre kiküszöböltem az életemből.

- Sajnálom a kis Alist, de tisztelem elhatározásodat. Tőlem telhetőleg igyekszem majd gondját viselni. De bizonyos, hogy keserves gyötrelem lesz az élete.

- Mielőtt végképpen itt hagynám, az az utolsó kívánságom, hogy bár az a magasságos Helios minél előbb szabadítaná meg magányosságától és szenvedésétől. Értesz engem.

- Megértettelek, Hosius.

...Másnap a püspök Nova Carthagóban hajóra szállt, harmadnapra pedig kellemes tengeri utazás után, megérkezett Massiliába.

Corduba szabályos és kissé vidékies élete után a nagy világváros forgataga szinte megszedítette Hosiust, pedig már Alexandriát és Karthagót is megjárta. A Földközi-tengernek ez a nagy forgalmú kikötője, itt nem messze a Rhodanus-torkolat keleti ágától, egyúttal hatalmas erősség is volt: az örökké zakatoló és zúgó parti műhelyekben vadul tombolt a munka, a tengerjáró óriáshajók és a parti vitorlások és halászbárkák szakadatlan nyüzsgésében a világkereskedelem szívdobogása lüktetett. Hosius hajójáról, mikor befutott a kikötőbe, a hegyoldalba épült város olyan volt, mint egy színház lépcsőzetes nézőtere, a tömör falak és a zömök bástyatornyok koszorújában. Hosius csak épp annyi időt töltött a városban, hogy meglátogathatta Orosius püspököt és Papiskos bankárt. Orosius tájékoztatta a „nyugalmazott” császár, Maximianus örökös nyugtalankodásáról, mert bizony az öreg még mindig garázdálkodik és bátran, sőt vakmerőn bitorol egyes császári jogokat. Azt hitte, hogy ha a lányát rásózza a Caesarra, új veje majd tényleges hatalmat vagy legalábbis hatáskört ad neki, de úgy látszik: Constantinus nemigen szíveli az öreget. Megnyugtatta egyúttal Hosiust, hogy keresztényüldözés nincs, mert a Caesar nem túrné, hogy a vallási békét bárki is megzavarja ilyen ostoba hóhérkodással.

Papiskos bankár irodájában óriási volt a forgalom, de a bankár faképnél hagyta a hajósokat és nagykereskedőket, s hódolattal és készségesen tárgyalt előkelő üzletfelével, a püspökkel; bemutatta elszámolásait, és Hosius elégedetten állapította meg, hogy pénze átlagosan harminc százalék kamatot hozott. Nagyobb összeget átutaltatott Treviribe, s máris indult az állami postaállomásra, beült a hálókocsiba; az első nagy állomáson, Aquae Sextiae-ben pompásan megvacsorázott, a hálókocsiban jól kialudta magát, reggel frissen ébredt Arelatében, nagyot sétált a Rhodanus két partján épült városban; elgyönyörködött a pompás amfiteátrum és a színház márványtömbjében, a mozaikokkal ékes fürdőépületben, amely bizvást vetekedhetett volna Aquae Sextiae-vel: természetes forró gyógyvize áldásos orvossága volt minden ízületi bántalomnak, zsábának, köszvénynek, csúznak. Könnyen megtalálta Marinus püspök házát a túlsó parton, a város csendesebb felében. Marinus alázatos hódolattal fogadta híres püspök-társát: tudott mind a két égi csodájáról, roppant vagyonáról és különleges kormányzói megbízatásáról. Személyesen ismerte Constantinust, nem győzte magasztalni Hosius előtt, de annál nagyobb gyűlölettel beszélt Maximianusról, erről a tanulatlan és durva, teljesen műveletlen, szenvedélyes és kegyetlen természetű illyriai katonáról, aki azonban katonának kitűnő volt, tisztnek, majd tábornoknak és hadvezérnek páratlanul tehetséges.

- A legnagyobb baja - jellemezte Marinus - az, hogy nem fér a bőrében. Mikor a fia, az a züllött Maxentius, az apja egész vagyona árán kikiáltatta magát Augustusnak Rómában, az öreg is fölvette nyomban a bíort, de hamarosan összeveszett a kalandor csemetéjével, és faképnél hagyta. Akkor az öreg Diocletianus leparancsolta róla a bíort, de ő csak füstölög magában, és mohón lesi az alkalmat, hogy feltámadhasson.

- Hogy újra kikiáltassa magát? A saját veje ellen?

- Már amennyiben Constantinust a vejének lehet nevezni...

- Hogy érted ezt? - figyelte fel Hosius.

- Megsúgom. Úgy, hogy az öreg császár veje tulajdonképpen egy Barbatio nevű katonatiszt, akinek viszonya volt a nobilissimával, mire a tisztecskét egyszerűen eltüntették, mert Maximianusnak az volt a megmászhatatlan követelése, hogy a leánya feleségül menjen Constantinushoz: úgy tervezte, hogy a veje gyorsan „elintézi” Liciniust, s újra őt teszi meg Augustusnak. Harmadszor!

- Mért éppen őt? - kérdezte Hosius. - Mért nem önmagát?

- Ez a természetes és józan kérdés föl sem merült az öregúr tökféjében. Hiába kitűnő hadvezér, hiszen tudod, hogy egyebek közt a bagaudákat is ő verte le, azért ma is éppolyan bárgyú, mint akár negyven évvel ezelőtt. Hallottad az igazgyöngyök történetét?

- Nem én.

- Elmondom neked ezt is, mert jó, ha mindent tudsz. Akkoriban, van már talán negyvenöt éve is, a legiók megint megverték a perzsákat, s Maximianus közlegény, vakmerőn vagdalkozva, berontott a perzsa táborba, s ott is egyenest a perzsa király sátrába; a perzsák fejvesztetten menekültek. „Utánuk!”, hangzott fel odakint a győztes legionáriusok diadalordítása. Hát az üldözésből Maximianus sem akart kimaradni, uccu neki vesd el magad, kirohant a királyi sátorból, de hogy mégis maradjon valami emléke, felkapott az asztalról egy rikító, vörös szattyánbőr zacskót. Odakint rohanás közben belenyúlt, kivett belőle egy marék halványfehér gömböcskét: nem is sejtette, mi lehet, hát kiszórta az egészet, és csak a gyönyörű bőrzacskót tartotta meg. Az igazgyöngy, amit eldobott, legalább hárommillió ezüst drachmát ért...

- Ezt úgy is lehet magyarázni, hogy megveti a kincseket - mosolyodott el Hosius.

- Hogyne! Ha kezében van a hatalom, fél marék igazgyöngyért is elüttet egy fejet, akárkié. Ezt is jó tudnod. És azt is, hogy minden vallás iránt közömbös, de a keresztényeket utálja. Nem irigyellek, hogy el kell menned hozzá. S ne csodálkozz, ha gorombáskodik veled.

- Én épp ellenkezőleg azt hiszem, hogy kedvemet keresi majd. Hiszen tudja, hogy a Caesarhoz megyek, s nyilván azt akarja, hogy csupa jót mondjak róla Treviriben.

Maximianus azonban sem goromba nem volt, sem a kedvét nem kereste Hosiusnak: szenvedélyesen beszélt, s inkább izgatottan és kimérten, de nem olyan durván, mint rendesen. Mikor Hosius átadta neki a kormányzó ajánlólevelét, belenézett, visszaadta, és felugrott a karosszékéből:

- Nem kell! Könyv nélkül tudom! Mindent tudok! Azt is, miért még a Caesarhoz.

- Szentséges Augustus - hajolt meg Hosius könnyedén -, az afrikai donatista zavargásokról kívánom tájékoztatni.

- Ez az ürügy, persze! Inkább mondd meg, mi jutott eszébe annak az alattomos Septimius Bassusnak, hogy éppen keresztény papot küld követségbe politikai ügyben?

- Szentséges Augustus, nyilván azért küldött engem, mert jól tudja, hogy én inkább politikus vagyok, mint pap. Mondta is: bizonyos benne, hogy én világosabban adom elő az eseményeket és az összefüggéseket, mint egy jogász. Igaz, hogy jogász is vagyok. Meg filozófus is meg csillagász is.

- Ezt mind tudom. Éppen azért meggyőződése, hogy veszedelmes ember vagy. Megtudom én, mit főztetek ki odalent azzal a kétszínű Bassusszal, ne félj!

Már szenvedélyesen járt föl-alá a teremben, s egyszer csak megállt Hosius előtt:

- Jól nézz körül itt a palotában, te pap, s amit látsz és amit megtudsz, jelentsd majd Treviriben a vőmnek. Hadd tudja meg, hogy itt nem folyik ellene semmiféle aknamunka. De tudja meg, hogy Licinius kinevezését helytelennek és igazságtalannak tartom...

- Ha szabad megjegyeznem, én is.

- No látod? - kapott a szón Maximianus. - De mióta hálátlan fiam beugratott abba a római kalandba, s mióta vőm lett Constantinus, visszavonultam mindentől. Ő odafent Treviriben nyugodtan alhatik. Én meg se moccanok. Se pénzem, se katonám. A fiammal pedig bánjon el Licinius vagy akár a vőm, nekem mindegy.

- Ők mind a ketten nagyon jól tudják, hogy Maxentiust csak igazi nagy hadvezér győzheti le. Róma kemény falat. Aki könnyelműen beleharap, könnyen belevásik a foga!

Maximianus megértette, hogy a püspök bókolni akart neki. Rögtön lépre ment:

- És ők mért nem látják ezt ilyen világosan? Mért mellőznek engem? Mért állítanak félre? Mért kárhoztatnak tehetetlenségre? Holott nekem gyerekjáték volna leteperni a lázadó Rómát, a rakoncátlan fiammal együtt! Talán tudod, hogy nem vagyok érzelmős?

- Tudom, szentséges Augustus. S ha szabad megjegyeznem, illő alázattal azt mondanám, hogy méltatlan mellőzésedben nem ők a bűnösök...

- Hát ki? - csattant fel Maximianus.

- Engedelmeddel: Diocletianus Augustus őszentsége.

- Ez csak részben igaz - csapott az asztalra az Augustus, és kivörösödött az arca. - Constantinus legalább annyira ludas benne, mint az öreg, odaát Salonaeben. Hát mért adtam hozzá a lányomat? Fausta különb embert is kaphatott volna, persze... - Kissé elakadt. Dühösen beletúrt a torzonborz szakállába, aztán tovább zuhogott a szóáradat: - Ha messziről jöttél is, talán tudod, hogy a vöm egy concubina fia, tehát tulajdonképpen fattyú...

- Szentséges Augustus... - próbált ellenkezni Hosius. De Maximianus letorkolta:

- Hallgass, te pap! - Ezt úgysem cáfolhatod meg. Ő is nagyon jól tudja, hogy én emeltem fel a császári családba ezzel a házassággal. Tehát kutya kötelessége volna kiemelni engem ebből a tespedésből, felhasználni hadvezéri tehetségemet... s a többit csak bízsa rám! Az én kardom megszabadítaná minden ellenségétől!

„De egy megmaradna neki, a legveszedelmesebb: éppen te!” - gondolta magában Hosius, és meghajolt:

- Meggyőződése, szentséges Augustus, hogy kardod ma is győzhetetlen.

- No lám, te is tudod, pedig csak pap vagy!

- Szentséged engedelmeivel mindezt megpendítem a Caesar előtt.

- Hát csak ügyesen, ha igazán politikus vagy! De előbb tisztelegj a mostohalányomnál, az istenné avatott Constantius özvegyénél, aki itt él a palotámban, mind a hat gyerekével. Hozzáteszem: mind a hat törvényes! Beszélj csak Theodorával; a szerencsétlen özvegy Augusta majd kiegészíti az én jellemzésemet.

Theodora fogadótermében Matidia várta, Maximianus távoli rokona: árva lány volt, az Augustus adott neki otthont itt a palotában. Senki sem foghatta volna rá, hogy csinos, de az egészséges, szép mosolyú és karcsú termetű lány mégis tetszett a férfiaknak. Már elmúlt húszéves, és még mindig nem ment férjhez, viszont az udvari emberek is hiába próbálkoztak nála, Matidia hozzáférhetetlen volt; nemcsak tudta, hogy mivel tartozik az Augustusnak, hanem félt is tőle. Még nem felejtette el, mi lett Barbatio sorsa.

- Treviribe mégy, Hosius? - kérdezte az Augusta. - Constantinushoz?

- Igenis. Augusta.

- Hát akkor el kell mondanom neked bizonyos dolgokat, hogy jó előre alaposan megismerd a Caesart, akihez mint hallom, politikai küldetésben mégy. Elbizakodott és erőszakos ember ez; politikája a durvaság és kíméletlenség. Nagyon tévedsz, ha azt hiszed, hogy érdekli a te politikai tájékoztatásod. Csak egy érdekli őt: a hatalom. Ezért kapaszkodott, hogy megkapja feleségül Faustát: azt hitte, hogy ezzel a házassággal máris vállára hull a császári bíbor. Hiába mondtam én az Augustusnak, hogy óvakodjunk ettől a veszedelmes, önző embertől, hiába rimázkodott a szegény kis Fausta, hogy ne kényszerítsék hozzá, mostohaapám mindenáron érvényesítette akaratát, amelynek bizonyosan az az elgondolás volt a hajtóereje, hogy a hatalom maradjon meg Constantius családjában, amely így egyúttal azonosul a mi családunkkal. Ennek az elgondolásnak pedig hiteles alapja van: még Aurelianus császár megkérdezte egyszer a mindentudó druidákat, vajon utódai kezében marad-e a hatalom. A druidák kissé rejtélyesen feleltek: „A birodalomban mindig legdicsőbb lesz a Claudius-utódok neve.” Azóta megértettük ezt a jóslatot, hiszen bizonyára tudod, hogy istenné avatott férjem bebizonyította, hogy ő a híres Claudius Gothicus császár leszármazottja.

- Erről nem tudtam, Augusta, de felvilágosításod után kétségtelennek tartom.

- Nos hát: ezért adta hozzá mostohaapám szegény kis Faustát, nem pedig a Caesar szép szeméért! Szegényke, boldogtalan.
 - Augusta, engedd megjegyeznem, hogy az állam, a politika és az uralkodóház érdekei fontosabbak az egyéni boldogságnál vagy boldogtalanságnál.
 - Elhiszem - mondta rá Theodora izgatottan -, de mégiscsak gyalázat és durva sértés, hogy egy ilyen fattyú, aki belecsöppent a császári családba, a nászéjszakáján hozzá sem nyúl a feleségéhez, hanem megvetően faképnél hagyja! És nyugodtan elmegy a szeretőjéhez!
 - Ez történt? - kérdezte Hosius szárazon.
 - Ez, mégpedig szóról szóra így, ahogy elmondtam - sziszegte az Augusta, és a gyűlölet fekete-vörös lángjai gyúltak ki sápadt, csontos arcán.
 - És ki volt az a bizonyos szerető, akit többre becsült Fausta nobilissimánál?
 - Ki lehetett más, mint régi ágyasa, Minervina? Ezt a ledér nőt még Nikomedeiából cipelte ide magával. Megmondom neked, Hosius: valóságos erkölcsi fertő az ott fent Treviriben. Helena ágyas, Minervina ágyas, most született fia, Crispus, fattyú, aminthogy fattyú az apja is! És itt vannak az én törvényes gyerekeim: Dalmatius, Julius Constantius, Hannibalianus, és hát ezek nem számítanak? Hát már csak a fattyak számíthatnak ebben a birodalomban?
 - Augusta, könyörgök, fékezd elkeseredésedet. Atyád, a dicső Maximianus Augustus, bizonyára szintén számot vetett azzal a ténnyel, hogy Constantinus Caesar nem törvényes származású, s lám mégis hozzáadta, vagy amint méltóztattál mondani: hozzáerőltette Fausta nobilissimát; a törvényesség és törvénytelenység fogalmát a politikai követelmények szabják meg, Augusta, s ebben az esetben nyilván Maximianus Augustus sem tartja célszerűnek firtatni, vajon fattyú-e Constantinus, és fattyú-e a fia, Crispus.
 - Annyi bizonyos - mondta rá indulatosan Theodora -, hogy ti papok meg filozófusok meg jogászok, valahányan vagytok, egy kis csűrés-csavarásért nem mentek a szomszédba.
 - Augusta - hajolt meg Hosius ismételtén -, amit mondtam, kegyes engedelmeddel, az pontosan egyezik Maximianus Augustus felfogásával.
- Theodora mérgesen összeszorította ajkait, s úgy sziszegte:
- Majd elválík!

3

Treviriben a postaállomáson Palmatus várta a püspököt gyaloghintóval, s egyenesen a palotába mentek: Palmatus fölvezette a vendéget a lakosztályába, s közölte vele, hogy a Caesar csak másnap fogadhatja; addig is pihenje ki magát, nézzen körül a palotában, s ismerkedjék új környezetével.

Persze, Ablavius jelentkezett nála elsőnek. Voltaképpen nem volt semmi lényeges közölnivalója, csak a kíváncsiság hajtotta Hosiushoz. Olyan messziről, Cordubából, sőt Karthagóból nem sikerült értesüléseket szereznie, nagyon sokba került volna, Kypris pedig nagykanállal ette a pénzt. Mindenáron szeretett volna érdemeket - és ezen a réven persze aranyakat - szerezni: ezért volt sürgős megkönyékeznie Hosiust.

A püspök természetesen tudta, hogy Ablavius a kémfőnök, de nem is sejtette, hogy mit akar belőle kicsikarni, hiszen elvégre egy urat szolgálnak!

- Lássuk a medvét! - szólt oda Palmatusnak. - Bocsásd be!

Hosius szinte megijedt, mikor beóvakodott az ajtón a ráncos bőrű, szeplős, vörös hajú és ijesztően sovány Ablavius. Mélyen meghajolva közeledett, kiálló pofacsontjai mintha mozogtak volna izgalmában, vértelen, vékony ajkai torz mosolyra ferdültek.

- Hódolattal és tisztelettel köszöntöm nagyságodat a nobilissimus palotájában és természetesen: környezetében. Boldog vagyok, hogy ezentúl ily kiváló férfiú mellett dolgozhatom.

- Figyelmeztetlek, Ablavius, hogy én nem tartozom a kémirodához. Egészen más a hivatásom. Sajnálom, de nem dolgozhatsz mellettem. Különböző is: messzi idegenből jöttem, semmit sem tudok az itteni emberekről és viszonyokról, tehát beláthatod, hogy mindenekelőtt tájékozódnom kell. Márpedig azt hiszem, hogy senki sem tájékoztathatna alaposabban, mint maga a nobilissimus.

- Ez kétségtelen - mondta rá alázatosan Ablavius -, ám bizonyos személyekről én is szívesen adnék felvilágosítást, bár igazán nem szeretném, ha tolakodónak tartanál...

- Be kell látnod, hogy a magamfajta világlátott ember legszívesebben mégiscsak a saját tapasztalataira és megfigyeléseire támaszkodik. Igazam van? - kérdezte kissé élesen.

- Nagyságodnak feltétlenül igaza van - húzta be a nyakát a kémfőnök.

- Mindazonáltal, ha fontos közölnivalód van, meghallgatlak!

Ablavius ebben a pillanatban megelevenedett:

- Elsőnek itt van ez a Felix, a keresztény pap. Képzeld nagyságod: szobafestő! Hogy lehet ilyen tudatlan ember a főváros keresztény egyházának papja?

- Isten végtelen bölcsességéhez képest mindnyájan tudatlanok vagyunk.

A kémfőnök nagyot nyelt.

- Nagyságodnak meg kell mondanom, hogy írni is alig tud, azonfelül pedig feleséget tart, és feltűnően barátkozik a „Teve” fogadó tulajdonosával, Sittiusszal.

- Nézd, Ablavius - intette le a püspök -, ez engem nem érdekel. Ha az egyházközségnek kifogása van Felix ellen, válasszon helyette más papot. Te keresztény vagy?

- Nem, nem! Dehogy! - sietett tiltakozni Ablavius.

- Hát akkor téged sem érdekelhet az ügy! Ne foglalkozzál vele.

- Igenis, szolgálatára nagyságodnak. De Helena Augusta bizonyára érdekel?

- Caesarunk édesanyja természetesen érdekel, s különösen most, hogy elvesztette dicső férjét, Constantiust, bizonyosan nehezen viseli gyászos özvegységét...

- Hát igen... gyászos... - hűmmögte Ablavius - ámbár...

- Nos? - szólt rá erélyesen Hosius.

- Ámbár... előbb-utóbb a legnagyobb gyászra is megjön a vigasztalás...

- Hát persze, hiszen itt van a nobilissimus...

- És a nobilissimus hú embere, Ruricius öfényessége... Ő is segít megvigasztalni...

A püspök mehökkent. Eszébe jutott az „erkölcsi fertő”.

- Ez viszont a Caesar dolga. Sem rád, sem rám nem tartozik! - szólt rá keményen a püspök. - Megértetted?

- Igenis, szolgálatára nagyságodnak - nyögte ki Ablavius. Sehogy sem fért a fejébe, hogy az ilyen becses értesülésért mért nem kap rögtön legalább egy zacskó aranyat. Hát mi kell ennek a milliomos püspöknek, ha ez se kell neki?

- Van még valami közölnivalód? - kérdezte szárazon Hosius.

- Minervina nobilissima, a Caesar előbbi felesége, a kis Crispus anyja...

- Annak ki a szeretője? - förmedt rá a püspök. A kémfőnök nem tudott semmit: Vecasius ravaszabb és ügyesebb volt, mint Helena.

- Polluxra mondom, senki!

- S hátha mégis van valakije? - ingerkedett Hosius.

- Akkor én tudnék róla. Minervina nobilissima oly hozzáférhetetlen, mint egy Vesta-szűz.

- Végre, hogy jót is mondtál valakiről!

- Alázattal közlöm nagyságoddal, hogy szolgálataim jutalmát rendszerint közvetlenül szoktam megkapni, s mindig aranyban.

Hosius úgy tett, mintha nem hallotta volna a szemérmetlen követelődést.

- Ha szükségem lesz rá, majd hívatlak - közölte vele ridegen, és intett, hogy távozzon.

Ablavius úgy érezte magát, mint annak idején, mikor a szentséges Galerius üres kézzel bocsátotta el.

Hosius másnap kihallgatáson jelent meg Constantinusnál. Amint ott álltak egymással szemben, néhány pillanatig egyik sem tudott megszólalni: a Caesart éppúgy lenyűgözte a püspök acélosan villogó szürke szeme, sasorra, hatalmas koponyája és domború homloka, mint a püspököt a Caesar magas termete, simára borotvált arca, oroszlántekintete és bikanyaka. Sőt meg is tetszettek egymásnak. „Ez lesz tehát a római birodalom jövő ura!” - gondolta magában a püspök, és keményen összeszorította ajkait. „Ez hát a varázsló, aki majd segít megalapítani az én birodalmamat!”, gondolta a Caesar, és kifeszítette a mellét.

Aztán valami különös dolog történt: Constantinus leültette a püspököt, pontosan a keresztre feszített Cupido alá, maga pedig szembeült vele, s kisvártatva megszólalt:

- Tudod, miért jöttél hozzám?

- Septimius Bassus ökegyelmessége azért küldött, hogy politikai és vallási kérdésekben, szükség esetén, rendelkezésedre álljak.

- Septimius Bassus azért küldött, mert én kértem, hogy küldjön hozzám.

- Nobilissimus, rendelkezéssel velem.

- Nem rendelkezem. Nem szolgának kértelek, hanem munkatársnak. Én katona vagyok, hát bizonyos ügyekben szakértőkre van szükségem. Jogi szakértőm Vecasius, te leszel a vallásügyi és politikai szakértőm. Te keresztény vagy, ugye?

- Keresztény püspök vagyok, nobilissimus, Corduba püspöke. De voltaképpen Mithras-hívő, sőt beavatott; a misztériumokban pater patrum a rangom - hazudta még most is Hosius, mert meggyőződése szerint egy jó hazugság sokszor többet ér a legkristályosabb igazságnál is.

- Mindegy - legyintett Constantinus -, tökéletesen mindegy, hogy az egyetlen Helios-vallás sokféle változata hogyan nevezi magát. Felőlem lehet Jupiter, Osiris, Mithras, Krisztus híve akárki, én tudom, s velem együtt már Aurelianus óta minden művelt ember tudja, hogy csak egy isten van: Helios, a győzhetetlen napisten!

- Nobilissimus - szólalt meg Hosius -, hogy mennyire egyetértek veled, annak legcsattanósabb bizonyítéka, hogy Mithras-főpap létemre keresztény püspök vagyok.

- Ez a kettő éppúgy összefér, mint annak a keresztény papnak a magatartása, aki emellett még hét másik vallásnak vagy misztériumnak is papja volt. Értesültem, hogy a keresztény püspökök illiberrisi közgyűlése, amit ti zsinatnak neveztek, szigorú határozatokat hozott, hogy keresztény papoknak tilos más vallás papi tiszttségét betölteni. Véleményem szerint csak rövidlátó, kicsinyes és elfogult emberek hozhattak ilyen határozatot. Szegények, sajnálom őket! Nem tudják, hogy a kereszténység is Helios-vallás!

- Bámulom éleslátásodat, nobilissimus, és minden erőmmel rajta leszek, hogy ez a felvilágosodott és tudományosan is igazolható felfogás minél szélesebb rétegekben elterjedjen. Szerencsének tartom, hogy dicső atyád példájára te sem hajtottad végre sem Diocletianus, sem Galerius, sem Licinius rendeletét, hogy a keresztényeket pörbe kell fogni, elítélni s lehetőleg írmagostul kiirtani. Végre ott tartunk, hogy az egyik Helios-vallás nem akarja eltörölni a föld színéről a másik Helios-vallást!

- Eszem ágában sem volt soha akár egyes embereket, akár csoportokat, akár felekezeteket megbüntetni vagy üldözni a meggyőződésükért. Még azért sem büntetek meg senkit, ha nem hajlandó tömjént áldozni a császár geniusának oltárán. Ezt a régebbi jogászok felségsértésnek minősítették, de Vecasius kifejtette nekem, hogy ez elavult felfogás. Ha egyszer nem minősül szentségtörésnek az, hogy valaki sohasem áldoz Jupiternek vagy Junónak, vagy Vestának, vagy akár Heliosnak, jogi következtetlenség volna felségsértésnek bélyegezni azt, hogy valaki nem áldoz a császár geniusa előtt. Én úgy kerülöm ki az összeütközést, hogy sem keresztényt, sem mást nem szólítok fel, s még kevésbé kényszerítek az adoratio effajta módjára.

- Ha megengeded, nobilissimus, őszintén megmondom, hogy Diocletianus őszentségének ezt a kemény, sőt kíméletlen keresztényellenes eljárását egyetlen tárgyilagos jogász, sőt egyetlen művelt ember sem helyeselte, s még ennél is ellenszenvesebb volt az a gyűlölet és kegyetlenség, amellyel ezt a rendeletet Galerius Augustus végrehajtotta. Mi odalent a tartományokban, Afrikában és Hispaniában is, aggódva figyeltük az erőszakos rendszabályok elfajulását.

- Magam is mindig helytelenítettem erőszak alkalmazását vallási ügyekben; az ilyen rendszabályok hatástalanok, másfelől pedig megbontják a politikai egységet is.

- Kitűnő karthagói helytartód, Tiberianus, ha jól emlékszem, így nevezte a más meggyőződésűek gyilkolását: „vértanútermelés”. Én Tertullianus felfogását vallom: minden mozgalom győz, amelynek vértanúi vannak!

- Úgy van! Én sem akarok vértanúkat. Éppen Tiberianus jelentéséből látom, hogy nyugodt magatartása meghozza gyümölcsseit: az agonisztikus mozgalom lanyhul, mert nem szállítunk neki vértanúkat. Pedig megérdemelnék azok a nekivadult lázadók, hogy halomra gyilkoltassuk őket, hiszen már-már a birodalom rendjét és egységét veszélyeztetik!

- Valóban a legfőbb érdek a birodalom egységének a fenntartása. S ennek kapcsán hódolattal javaslom, hogy ezen a ponton is szakíts Diocletianus rendszerével. Ne forgácsoljuk szét a hatalmat, hanem inkább egyesítsük egy uralkodó kezében! Augustus példájára gondolok, nobilissimus. S mivel meggyőződésem szerint te vagy az egyetlen, aki erélyesen össze tudnád fogni ezt a széthulló birodalmat, kötelességed mindent megtenni az egység érdekében.

Constantinus felkapta a fejét: hisz ez az ember az ő legtitkosabb gondolatait visszhangozza. Jól megérezte, hogy éppen ezt az embert kell maga mellé vennie segítőnek és tanácsadónak.

- Meg is teszek mindent - mondta rá keményen -, mert valóban kezdettől fogva ez a tervem és elhatározásom. Már azóta, hogy figyelem ezeknek a durva és műveletlen „uralkodóknak” zsarnokoskodását, harácsolását, gyilkolását. Magam akarok uralkodni! És ehhez hű harcosokra van szükségem. Ezért hívtalak ide. Számítok rád, Hosius.

- Nobilissimus, meglátod: nem csalódom bennem.

Hosius külön irodát kapott Constantinus lakosztálya közelében; Palmatus lett a személyi titkára. A tartományokból érkező jelentések mind ebbe az irodába kerültek, miután Concordius és Hermogenes az egész anyagot rendezte és osztályozta. Az udvari tisztviselők meglepetten érezték, hogy erős kéz fogta meg a gyeplőt: a munka irama meggyorsult, a munkafegyelem megerősödött. Vecasius meg is jegyezte mosolyogva, hogy egyszerre vége lett annak a világnak, amelyben a hivatalnok urak úgy csoportosíthatták a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek lássék.

Harmadnap a püspök meglátogatta Minervinát, sokáig gyönyörködött az izmos és rózsás arcú kis Crispusban, aztán hosszan elnézte Minervina barna haját, dióbarna szemét, puha száját, hosszú és sűrű szempilláit, de amikor meglátta erősen kipirosított arcát és száját, és megérezte az egész testéből áradó liliomillatot, hirtelen eszébe jutott a szerelmes kis Alis, aki ugyancsak erősen kendőzte és illatosította magát - bár éppoly kevésbé volt rá szüksége, mint Minervinának - és elfordult, mintha még az emlékét is el akarná felejteni egykori istenségének. Nézte-nézte még egy darabig a gömbölyű karocskáival céltalanul hadonászó kisfiút, és megszólalt:

- Nobilissima, gyönyörű gyerek! Büszke lehetsz rá.

- Az apja felé se néz! Vajon gondol-e rá? A fiára? A fia jövőjére?

- Bizonyos lehetsz benne, hogy gondol rá, és már most is a kis Crispus jövőjének él. Nobilissima, én máris úgy tekintem ezt a kisfiút, hogy Constantinus után ő lesz a birodalom ura.

Minervina hálásan pillantott fel a püspökre:

- Hallottam, hogy Karthagóban egyszer megjósoltad a ragyogó Helios elsötétedését, és jóslatod bevált. Adná az a magasságos Helios, hogy ez a mostani jóvendölésed is igaz legyen.

- Higyed, nobilissima, hogy most nem elsötétedést, hanem ragyogást jósoltam. Csillagász vagyok, tudod. Már Cordubában megkaptam a kis Crispus horoszkópjához szükséges adatokat. Venus csillagzata alatt született, a Bika jegyében, akár a szentséges Diocletianus. Nagy császár lesz belőle.

- Hosius, boldoggá tettél! S a Caesar is tudja ezt?

- Nemcsak tudja, nobilissima, hanem akarja is. És ez a fontosabb!

Egy óra múlva Minervina boldogan újságolta Vecasiusnak a kis Crispus horoszkópját és Hosius jóslatát. Vecasius arca elborult, s ennek láttán kihunytt Minervina mosolya is.

- Mi bajod egyszerre, Vecasius?

- Én nem hiszek vakon a horoszkópokban, kedvesem. Lehet, hogy igazat mondanak, de ha az istenné avatott Constantius három fiára gondolok, mégis aggodalmak támadnak bennem. Theodora Augusta most sem titkolja senki előtt, hogy Constantinus fattyú, tehát csak bitorolja a caesari rangot, mert ez voltaképpen az ő „törvényes” fiát, Dalmatiust illeti! Ezek után

elképzelheted, kedvesem, hogy Crispus ellen meg éppen foggal-körömmel fog küzdeni, mint egy nőstényoroszlán.

- Hát akkor majd én megharcolok a fiamért!

- Csak egyet nem szabad elfelejtenünk, kedvesem. Azt, hogy Theodorának olyan hatalmas szövetségese van, akivel nem mérkőzhetünk.

- Ugyan ki az?

- Senki más, mint Fausta. Mondjuk meg: a törvényes feleség.

- De nem is él vele házasságot, hiszen tudjuk.

- Ma nem. De két-három év múlva? Előbb-utóbb minden szerelem s minden Barbatio elsüllyed a feledés Lethe-vizében, s előbb-utóbb minden gyümölcs megéri. És akkor leszakítják.

Minervina elsírta magát, s Vecasius nyakába borult.

- Vecasius, kedvesem, nagyon kegyetlen vagy.

- Viszont nagyon jó, ha legalább egyikünk józan marad, és nem ábrándozik. Arra gondolok, hogy Constantinusnak Faustától gyermekei is születhetnek. Erre nem gondoltál? Mármost: van Crispus, van Dalmatius, és lesz még Faustától, vagy esetleg mástól, ki tudja hány? Tehát fölösleges ábrándozni és siránkozni is. Egy a kötelességünk: minden tőlünk telhetőt megtenni, hogy a sárkányfejeket levágjuk, Crispus fejét viszont megőrizzük, arra az időre, amikor majd rátehetjük a diadémet. Igazam van?

- Neked mindig is igazad volt, kedvesem, s olyan jó, hogy úgy vigyázol Crispusra és rám, s olyan jó tudni és érezni, hogy elválaszthatatlanul hozzád tartozom!

- Nekem pedig még jobb, hogy ez így van. Tudod, kedvesem, hogy én messziről jöttem, a vadvirágos nagy hegyek aljából, a zordon és mesés Daciából, és talán mondtam is már neked, hogy ott a havasok alján kemény emberek sarjadnak, kevés szavú, meleg mosolyú és hűséges szívű emberek, de tudnod kell róluk, hogy ezek csak egyszer és egyet szeretnek életükben, s ezt az egyet halálig híven és megmásíthatatlanul. S én így szeretlek.

Boldogan pihentek el a csöndben, amelyet úgy hangolt lágyá és dallamossá a kis Crispus halk és egyenletes lélegzése, mint a fáradt madárpihegés.

Ablavius ugyan semmit sem tudott Minervina viszonyáról és tájékozatlansága igazán Vecasius érdeme volt - ám annál többet Helenáról. És ha nem torkolja le Hosius idejében, ki tudja, mi mindennel fröcskölte volna be az Augustát. Helena egy csepp sem volt óvatos, azt hitte, hogy a rejtett falı fülkével minden legcsekélyebb gyanút is elterelt magáról. Ruricius pedig sokkal jobban élvezte új és izgalmas szerelmét, hogysem eszébe jutott volna óvatoskodni. Teljes biztonságot adott neki az a tudat, hogy a Caesar anyját senki sem merheti meggyanúsítani, Constantinus viszont semmit sem tehet, mert ki is vállalkoznék arra, hogy besúgja neki a már éppenséggel nem fiatal Augusta viszonyát? Nos, Ablavius éppen ennek az elbizakodottságnak köszönhetette, hogy mindent megtudott.

De sajnálattal kellett ráébrednie, hogy ezt az aranyat érő titkot nem sikerült értékesítenie; Hosius megvetéssel visszautasította, s most már a Caesarnak sem fecsegheti el, hiszen Hosius vagy megelőzi, vagy megcáfolja, sőt az is lehetséges, hogy a titok leleplezése után Constantinus minden teketória nélkül eltéteti láb alól. Esze ágában sincs kifecsegni egy titkot, amelyért nemhogy nem kap aranyat, hanem ráadásul még a fejét is lenyisszantják.

Hosiusnak azonban nem is volt szüksége Ablaviusnak sem a titkaira, sem a fejére: már a legelső beszélgetés után tisztában volt ezzel a jellemtelen és mohó zsarolóval. Csak hadd fickándozzék, csak hadd halászgasson a zavarosban: eljön az ideje, amikor ez a hitvány fej nem is éretten, hanem rothadtan hull a sárba. Ha Constantinus bizonyos régi szolgálatokért hálás neki, s megtartja ügynökének, ám legyen, ő azonban könnyörtelenül figyeltetni fogja. Palmatusnak a püspök titkos előjegyző könyvében külön lapot kellett nyitnia Ablavius üzelmeinek s mindennemű viselt dolgainak megörökítésére. Az isteni Kyprisnek is ezen a lapon szorítottak helyet. Szép kis erkölcsrajz lesz ebből, mire a lap betelik!

Mikor negyedórás várakozás után Claritas jelentette, hogy az Augusta várja Hosiust, a püspök már nagyon sokat tudott; Ruricius az előcsarnokban annyit fecsegett, hogy akaratlanul is leleplezte magát, csak le kellett vonni a következtetéseket össze-vissza locsogásából. S amikor a látogató belépett a fogadóterembe, s megpillantotta a tökéletesen kifestett, beillatosított, pazarul felékszerezett asszonyt és e káprázatos csillogás fölött a selyemfényben tündöklő dús szőke hajkoronát, szinte megzavarodott. Ez annak a kemény, erős, céltudatos, harminchárom éves uralkodónak az anyja? Ez a páva? Ez a huszonöt éves fiatalasszony? S ahogy beszélgetett vele, és figyelte arcát, szemjátékát, művészi mosolyát, kezei s lábai mocanásait, tökéletes teste rezzenéseit, kemény keblei friss feszülését a selyemruha alatt: ellenállhatatlanul ez a szó kívánczozott az ajkára: „Hetéra!” Természetesen uralkodott magán, de már csalhatatlanul megbizonyosodott felőle, hogy Ablavius gyanúsítása egyáltalán nem gyanúsítás, hanem kézzelfogható valóság.

Egy másodperc alatt elhatározta, hogy ennek a párnak is lapot nyitatt abban a bizonyos könyvben. Egyelőre azonban tisztelettel meghajolt.

- Hosius, igaz-e, hogy keresztény vagy?

- Igaz, Augusta. Sőt keresztény főpap vagyok, a cordubai egyház püspöke.

- Ó, ez nagyon érdekes - csicseregte Helena kislányosan. - Én még sohasem láttam keresztény főpapot. A fehér talárod olyan, mint a Helios- meg a Mithras-papoké. De mért nincs a melleden a sugaras napkorong?

- Mi nem viseljük.

- Kár, mert az aranyhímzés nagyon szép volna ezen az egyhangú fehérségen. Hát ez a hosszú és bő rojtos ujjú, bíborszegélyes köpeny micsoda?

- Ez a dalmatica, Augusta. S végül ez az arannyal hímzett keskeny törülköző itt a nyakamban - folytatta Hosius, hogy véget vessen a kérdezősködésnek -, ez az istentiszteleti cselekményeknél használt szertartási törülköző.

- Érdekes - fuvolázta Helena -, én szeretnék egyszer templomi szertartás közben megnézni. Én még semmiféle templomban nem voltam, papokat is csak körmenetekben vagy a templomok előtti oltároknál láttam, mikor áldozatot mutattak be. A kereszténységről meg csak annyit tudok, amennyit istenné avatott férjemtől, Constantius Augustustól hallottam. Ő a Helios-vallás híve volt, s azt mondta, hogy a keresztények ateisták, s folyton a világ végét várják, mert minél előbb szeretnének az Elysiumba kerülni, a boldogok szigetére. Ha csak-ugyan erre sóvárognak, kétségtelenül ostobák, mert ezt az életet kell kiélveznünk, nem pedig a nagyon is kétséges túlvilágot. Egyszer régen hallottam, itt a palotában valamelyik professzortól ezt a bölcs mondását: „Egyél, igyál, szeress: a halál után nincs semmi gyönyörűség.” Ez okos beszéd. Én nem értek ugyan a filozófiához, de azt hiszem, hogy ez a mondás a bölcsesség netovábbja.

- Kegyes engedelmeddel, Augusta, hadd jegyezzem meg - szakította félbe Hosius a műkedvelő bölcsekedést -, hogy az életben vannak ennél a háromnál magasabbrendű és komolyabb kérdések és feladatok is.

- Ez, amit mondasz, nyilván az élettagadó, zordon és búskomor keresztény filozófia. Erről mondták istenné avatott férjem udvarában, hogy „rabszolgák és barbárok bölcsessége”. De ne vedd magadra - nevette el magát Helena -, mert tudom, hogy te szabad és művelt ember vagy, tehát nem is vallhatsz ilyen sötét elveket. Isteni férjem nem is gyűlölte a keresztényeket, inkább sajnálta. Az öreg Diocletianus Augustus adott ki olyan rendeletet, hogy ki kell irtani őket, hogy megmentjük Rómát. Istenné avatott férjem egyet sem gyilkoltatott meg, és a fiam sem! Büszke vagyok rájuk, mert nem szeretem a gyilkolást és a halált, csak az életet!

- Augusta, dicsérem jószágodat és nemeslelkűségedet, és emelkedett felfogásodat csak annyival egészíteném ki, hogy a halált sem szabad hallatlanra vennünk, mert a halál gondolata, vagyis bizonyossága tanít meg arra, hogy mindennek, az élet gyönyörűségeinek és szenvedéseinek egyformán van határa, s kíváncsi, hogy ez mérsékletre intsen, és szabályozza magatartásunkat.

- Hallod-e, te püspök, keresztény prédikációt akarsz tartani nekem? - kacagott közbe Helena. - Szívesen hallgatlak, érdekel a furcsa felfogásod, de én javíthatatlanul életimádó vagyok. Tudom, tudom, hogy egyszer én is meghalok, de mondd meg őszintén... nézz rám, és mondd meg: nem gyalázat-e, nem jóvátehetetlen merénylet-e elpusztítani a természetnek ezt a remekművét?

Büszkén kiegyenesedett, finom ujjait hullámzó mellére szorította, mandulametszetű türkizkék szemében elysiumi mosoly villant. A tökéletes görög szépségnek ez a tündöklése valósággal elnémította Hosius. Csak nagy nehezen bírt megszólalni:

- Tárgyilagosan kijelentem, Augusta, hogy nemcsak merénylet volna, hanem bűntény! Szerencsére a természet jobban szeret alkotni, mint pusztítani, és bizonyára százszor is meggondolja, mielőtt hozzád merne nyúl. De ez oly távoli lehetőség, hogy bennem egyáltalán föl sem merül. Ha rád nézek, Augusta, csak az örökzöld babérfák hervadhatatlan és mindig friss virulására tudok gondolni - fejezte be Hosius, oly szárazon és szakszerűen, mint egy matematikus.

Helena elégedetten bólintott:

- Bár tudós vagy és főpap, mestere lehetsz a szónak is, úgy látom. Megdicsérlek szép szavaidért s főleg azért, hogy ily finom érzéked van az igazi szépség iránt, még most, öregkorodban is.

Pontosan egyidősek voltak.

- Augusta, bizonyára azért élvezem társaságodban a szépség és az ifjúság ragyogását, mert Arelatéban, ahonnan jöttem, az irigység, a gyűlölet és a bosszúvágy kígyói sziszegtek körül.

- Theodora? Mi?

- Igenis. Mert Maximianus Augustust nem is kell említenem, hiszen öreg, tehetetlenül konok és kegyetlenül acsarkodik mindenre, aki fiatalabb, és akinek hatalom van a kezében. Ha csak két legiőt kaphatna a keze alá, bizonyára felforgatná, tűzbe és vérbe borítaná az egész birodalmat. Ha szabad őszintén beszélnem, Augusta, megmondom, hogy az elaggott és fogatlan oroszlán rekedt hörgése ez csupán, de nem szabad elfelednünk, hogy a karmai még épek. És szerencse, hogy Constatinus nobilissimus felkészülten figyeli a kivénhedt oroszlán fészkelődését.

- Theodora a veszedelmesebb, azt akarod mondani?

- Pontosan azt, Augusta. Halálosan meg van sértve, mert nem a kiskorú Dalmatius lett Caesar, hanem Constantius első fia, a kiváló hadvezér és talpig férfi Constantinus. Legszívesebben megfojtaná egy kanál vízben is a nobilissimust. Meg téged is, Augusta, meg Minervina nobilissimát, sőt legszívesebben a kis Crispus nobilissimust, a birodalom reménységét.

- Ugyan miket beszél rólam? - kíváncsiskodott Helena.

- Szennyos rágalmai nem érnek fel hozzád, Augusta.

- Különben hagyjuk - legyintett Helena. - Úgyis el tudom képzelni. Hiszen ez az asszony csupa keserűség meg savanyúság meg irigység meg gyűlölködés; hárpia és fúria egy személyben, s bár hat gyereke van Constantiustól, bátran nevezhetném vénkisasszonynak meg aggszűznek, ha a természetére és jellemére gondolok. Te tárgyilagos ember vagy, hát bizalmasan elmondhatom neked, hogy istenné avatott férjem csak azért vette feleségül, mert a vén Diocletianus rákényszerítette: csak ezzel a feltétellel adta meg neki a nyugati Caesar rangot. Ez a fúria pedig, ahelyett, hogy mind a tíz ujját megnyalta volna örömében, szinte utálta Constantiust, aki őmiatta lemondott rólam, értsd meg: rólam! Tudom, hogy ez az aggszűz csak kénytelenségből s mindig fanyalogva tűrte Constantius közeledését, és nagyon csodálom, hogy istenné avatott férjem hat gyerekekkel ajándékozta meg, ahelyett, hogy már a nászéjszakáján szélnek eresztette volna...

- Bocsásd meg, hogy közbeszólok, Augusta - mondta rá Hosius -, de a nászéjszakáról eszembe jut valami, ami talán érdekelt téged is. Theodora Augusta tudniillik felháborodottan közölte velem, hogy Constantinus Caesar, mikor, ugyancsak kénytelen-kelletlen, feleségül vette Faustát, a nászéjszakáján hozzá sem nyúlt, hanem faképnél hagyta és elment a szeretőjéhez, mármint Minervina nobilissimához.

Helena indulatosan felcsattant:

- Ezt meri mondani az a szemérmetlen hazug némbor? No, hát én elmondom neked annak a nászéjszakának a hiteles történetét. Vajon tudod-e, hogy az úgynevezett szegény kis Fausta kézzel-lábbal tiltakozott a házasság ellen, hiszen akkor, amikor Maximianus kieszelte ennek a házasságnak a tervét, az ártatlan kis Fausta már jó néhány hónapja szeretője volt egy fiatal és csinos tisztnek?

- Augusta! - csodálkozott el a püspök. - Mit kell hallanom!

- A színtiszta valóságot. Persze, a tisztcske úgy számított, hogy ennek a kis békának a révén legalábbis tábornok lesz belőle, ha ugyan nem több! Viszont egészen más vége lett a kalandnak: Maximianus rövid úton eltüntette a fickót; egyébként Barbatio volt a neve. Egyszerűen eltűnt, hiszen értesz engem... Fausta sejtette, hogy apja a gyilkos, de Constantinust azzal gyanúsította magában, hogy legalábbis bűntárs. Mondanom sem kell, hogy a Caesar volt az egyetlen, aki semmit sem tudott felesége eszeveszett szerelmi kalandjáról.

- Mindenki tudta, és senki sem figyelmeztette a nobilissimust? - kérdezte Hosius, oly ártatlan ábrázattal, mintha Marinusszal sohasem beszélt volna életében.

- Ha egyszer a tisztcske eltűnt, mi szükség lett volna a figyelmeztetésre? Ez a házasság éppolyan politikai kényszer volt, mint istenné avatott férjem házassága Theodorával. De ez eddig nem is nagyon érdekes. Az érdekesség csak a nászéjszakával kezdődik. Ezt aztán hitelesen tudom, mégpedig a legjobb forrásból, gondolhatod. Tehát: mikor az új házasság egyedül maradtak, és Constantinus birtokába akarta venni feleségét, csak éppen férji kötelessége és joga alapján, a kis béka váratlanul nekitámadt a Caesarnak, a sarokba bújott, védekezett,

és egyre csak azt rikácsolta: „Takarodj innen! Hozzám ne nyúlj! Gyilkos! Gyilkos! Gyilkos!” Constantinus csodálkozott, hogy miért nevezi őt gyilkosnak: jóhiszeműen azt hitte, hogy szüzessége gyilkosa ellen védekezik a körmönfont kis bestia, de amikor elkezdett rúgkapálni, toporzékolni, karmolni s végül a kezébe is vadul beleharapott, a Caesar megsokallta a nászéjszaka ilyfajta gyönyörűségeit, ellökte magától a tomboló és tajtékzó fiókfúriát, és rákiáltott: „Hát akkor maradj magadra, átkozott vipera!” - és faképnél hagyta. Ezen az éjszakán ide jött hozzám, beszélt velem, s én vagyok a tanúja, hogy nem Minervinával töltötte a nászéjszakát, amihez joga lett volna, hanem másvalakivel, s egyszer majd ezt is elmondom neked. S mindezt azért közöltem veled ily részletesen, hogy lássad: Theodora minden szava hazugság, és csak egy vágy él benne: Maximianust és vele együtt Constantinust megsemmisíteni!

- Augusta - szólalt meg Hosius némi töprengés után -, nagy szolgálatot tettél a nobilissimusnak, hogy ezt a rémtörténetet ilyen bizalmasan elmondtad nekem. Jó lesz a nobilissimusnak, hogy én is tudom. S bizonyosra veheted, hogy ez az elvetélt nászéjszaka nem marad bosszúatlanul.

Hosiusnak ugyan egyelőre sejtelve sem volt róla, hogyan álljon bosszút annak idején majd az alattomos, makacs és gonosz kis Faustán, de nem is volt ideje gondolkozni rajta. Mert alig-hogy megérkezett a palotába, már ott várta Ursacius, a bizalmas rendkívüli futár, Septimius Bassus sürgős levelével.

A kormányzó mélységes részvétellel közölte a püspökkel, hogy „húga”, a hűséges kis Alis, hirtelen meghalt. Mivel Septimius Bassus annak idején „megértette” Hosiust, az a magasságos Helios valóban megszabadította Alist magányosságától és a hiábavaló szenvedéstől, Hosiust pedig a múltjától.

A püspök ezen az éjszakán egy szemet sem aludt.

4

Hiába csapolta meg Constantinus ismételten a germánok forró vérét, a Rhenus jobb partján tanyázó törzsek szakadatlanul fészkelődtek; hol itt, hol ott csaptak rá a római limesre, a castellumok és burgusok őrségeit nemegyszer megriasztották, sőt néha meg is ugratták. Constantinus nem tűrhette tovább ezt az állandó feszültséget, és különben is szerette volna már minden figyelmét Rómára fordítani, hogy minél előbb végezhesen legelszántabb és legveszélyesebb nyugati ellenfelével, a bitorló Maxentiusszal. Miközben azonban Concordius javában dolgozott az Italia ellen tervezett hadműveletek előkészítésén, a harcias frankok megszervezték és szövetségbe tömörítették a kis rabló törzseket, s már valóságos háborút indítottak a megszálló római hadsereg ellen.

Constantinus ezúttal véglegesen le akart számolni a lázadókkal. Novaesium, Colonia Agrippina és Mogontiacum táborából összevont két légiónyi haderőt, kiegészítette megfelelő számú műszaki csapatokkal, és három cohors lovassággal. Coloniából indult, és hadserege széles ívben megkerülte a lázadó barbárok harci fészkeit s az egységes hadviselésben járatlan frankokat és csatlósait lassú ütemben, tervszerűen és szívósan kanyarította harapófogóba, hogy az egész hordát beleszorítsa a Rhenusba. Már egy hónapja folytak a hadműveletek, két-naponként érkeztek a palotába a harctéri jelentések, és Concordius már ezekből is világosan látta, hogy a Caesar - akárcsak Britanniában és Galliában, ott Germániában is végleges rendet teremt.

Otthon, Treviriben Hosius intézte a politikai ügyeket. Vecasius naponta lejött az Aranyhegyről a palotába, hogy kettesben átnézzék, értékeljék és elintézzék a naponta érkező britanniai, galliai, hispaniai és afrikai jelentéseket.

- Tessék - szólalt meg Vecasius, és odanyújtotta az afrikai jelentést Hosiusnak -, nagyságod bizonyára meglepődik azon a híren, hogy a donatisták megint elszemtelenedtek.

Hosius végigolvasta Tiberianus jelentését, és csak azután szólalt meg:

- Nem tudom, meddig bírjuk még tartani azt a felfogásunkat, hogy ne adjunk vértanúkat a mozgalmuknak. Pedig mindenáron vérfürdő nélkül kellene megszüntetni a lázadást.

- Mért olyan nagy baj, ha vértanúkat „termelünk” nekik? Annak idején Spartacusékat írmagostul kiirtották, s mi lett az eredmény? Megszűnt a lázadás. Silvanusékat a tengerbe fojtotta Septimius Bassus, s mi baj lett belőle? Elhallgattak. Szeretném Tiberianust rábeszélni az erélyesebb elbánásra. Persze, előbb meg kell erősíteni az afrikai helyőrségeket, s aztán elbánni, a főkolomposokkal. Ha a sárkánynak mind a két feje porba hullt, a teste megdöglik, nemde? Semmiféle Donatusra meg Lucillára nincs szüksége a római birodalomnak!

- Attól tartok, hogy magában Karthagóban vérfürdő lenne a vége, a vidéken pedig nem csillapulna a lázadás, hiszen azoknak a hordáknak nem kell már vezér. Már a mozgalom belső feszítőereje hajtja őket.

- Javaslom nagyságodnak, hogy amint a Caesar befejezi a germaniai hadjáratot, kérjünk tőle döntést az afrikai lázadás megszüntetésének módszerei tárgyában. Nekem csak az nem fér a fejembe, hogy mért éppen csak a kereszténység szakadozik mindig és mindenütt felekezezekre, vagy ahogy ti mondjátok, eretnekségekre, a többi vallás mért marad egységes? Mért nincsenek Mithras-eretnekek meg Helios-eretnekek meg Isis-eretnekek? Ennek, azt hiszem, az a magyarázata, hogy a mi vallásaink mind Helios-vallások: a Győzhetetlen Napisten kultusza egyesíti valamennyit. A keresztény eretnekségeknek csak akkor volna értelme, ha minden felekezet más istent vallana és tisztelne. De a ti eretnekeitek ugyanazt a Krisztust istenítik, akit ti magatok imádtok, tehát ugyanannak a Krisztusnak a nevében gyűlölködtek és gyilkoltátok egymást! Ez pedig nemcsak a vallási egység megbontása és megghiúsítása, hanem valóságos merénylet a Caesar-tervezte birodalmi egység ellen is.

- Azt hiszem, Vecasius, hogy ebben a kérdésben nemcsak egymással, hanem a Caesarral is egyetértünk, annál inkább, mert ami nálunk eretnekség, nálatok is az, hiszen Helios, Apollo, Mithras, Krisztus ugyanaz. A mi Krisztusunk is Helios, hiszen egyik prófétánk azt mondja róla, hogy „világosság a sötétségben és az igazság Napja”; egyik kiváló egyháztanítónk, Cyprianus, aki kereken ötven évvel ezelőtt halt meg, ezt írja Krisztusról: „Ő a mi Napunk, igazi Napunk.” Mint jogász, bizonyára ismered Tertullianus hitvédelmi művét. Nos, ebben írja, mégpedig több mint száz évvel ezelőtt: „Sokan hiszik, hogy a Nap a mi istenünk.”

- Hiszen akkor ennyivel is kevesebb akadály van az egységnek!

- Sőt ez az egység már meg is van, csak tudatosítani kell az emberekben. Akkor egyszerre megszűnik minden úgynevezett eretnekség.

- Alig hinném, hogy a nekivadult agonisztikusok meghallgatnák ezt a józan magyarázatot - jegyezte meg Vecasius.

- Nem is prédikációt kellene erről tartani, hanem megfelelő irodalmi és közéleti propagandával rámutatni a Napvallások azonos elemeire. Mithras és Krisztus születésnapja egyformán december huszonötödike, Adonis halála és feltámadása azonos a keresztény húsvétal, a mi Krisztusunk halálával és feltámadásával, a mi angyalaink a ti geniusaitok, a mi szentjeink és vértanúink a ti félisteneitek és hőrozsaitok, és ezek még csak a külsőségek! A fontos a Helios-hit azonossága, a Sol Invictus Mithras erkölcstana, mert ez is, minden szertartása is azonos a mieinkkel. Ezek az igazi biztosítékai egység megvalósításának.

- Örülök, hogy nagyságod ily világosan és józanul ítéli meg a helyzetet, s még ennél is jobban örülök, hogy mindezt egy kereszténytől, s még hozzá főpaptól hallom. A nobilissimusnak mindez egyúttal tudományos segítség is lesz a közvélemény meggyőzésében és a keresztényellenes hangulat megfordításában. Persze, ehhez az is szükséges, hogy a keresztény vezetők és tömegek minél előbb változtassanak merev magatartásukon.

- Ebben a tekintetben majd megteszem a magamét.

Vecasius éppen egy új tekercset bontott fel, amikor belépett a szolgálatos testőrtiszt, és jelentette, hogy gyorsfutár érkezett Arelatéből, és sürgős bebocsátást kér.

A futár Marinus püspök levelét hozta; a püspök sebtében értesíti Hosius, hogy Maximianus váratlanul felvette a bíort: mindössze száz testőre volt, azokkal kiáltatta ki magát Augustusnak, hirtelenében összetoborzott még néhány száz embert, s ezzel a gyűlevész haddal megindult Massiliába, közben ez a szedett-vedett „hadsereg” fosztogat és rabol, így tartja el magát; Maximianus két nap múlva megérkezik Massiliába, addigra ott lesz Nicaeából az a hat cohors, amelyet Maxentius küld hozzá. Ezzel a néhány ezer emberével azonnal Treviri ellen támad. Villámgyors csapással akar lesújtani Constantinusra. Marinus sürgős és erélyes intézkedést kér.

Hosius csengetett, s a belépő Palmatust leültette az asztalhoz.

- Levelet diktálok!

Tömör levél volt; alig néhány mondat s a lényege: Concordius megy átvenni a hadműveletek befejezését, a Caesar azonnal jöjjön, hogy csírájában elfojthassa a vakmerő lázadást.

Concordius és Talio fegyveres kísérettel még hajnal előtt megérkezett a főhadiszállásra: éppen akkor vezették Constantinus elé a teljesen levert lázadás elfogott vezérét, Genobaud frank királyt. Concordius és Talio jelentésének hallatára a Caesar felugrott, bilincsbe verette a lázadó vezért, átadta Concordiusnak, egy légiót maga mellé vett, és vágóban megindult vele egyenesen Massiliába.

Talio vitte meg a hírt Hosiusnak, hogy a Caesar egyenesen Massiliába sietett, és remélhetőleg két nap alatt, erőltetett menetben oda is ér, úgyhogy Maximianust is, Maxentius cohorsait is méltó fogadtatásban részesítheti.

Hosius és Vecasius négy napig izgatottan várta Massiliából Constantinus futárját. De már Concordius is bevonult Treviribe a győzelmes germaniai hadjárat harcosaival, hadifoglyaival és zsákmányával, s még mindig hiába vártak. Már arra gondoltak, hogy sürgősen útnak indítják Taliót Massiliába, mert gyötörte őket a bizonytalanság és az aggodalom Constantinusért, amikor végre a hetedik napon megérkezett a futár.

Csak hogy nem Massiliából, hanem Arelatéből.

5

Vecasius naponta megjelent a püspök dolgozószobájában; minden eshetőségre fölkészültek. Concordius a főváros melletti táborokban együtt tartotta a csapatokat, amelyek a tábornokkal együtt izgatottan várták a hírt a Caesar massiliai rajtaütésének sikeréről. Ugyanilyen feszült várakozásban élt Hosius és Vecasius is. Munka közben, talán a negyedik napon, egyszerre csak megszólalt Vecasius:

- Megvan!

- Ugyan mi van meg? - kapta fel a fejét Hosius.
 - Azt hiszem legalább, hogy megvan a magyarázata Maximianus államcsínyének.
 - Nos? - nézett rá várakozóan a püspök.
 - Eszembe jutott, hogy hiszen Fausta nobilissima pontosan négy héttel ezelőtt Arelatéba utazott „apja látogatására”. Erről mindnyájan tudtunk, nagyságod is, én is, a Caesar is, mivel azonban máskor is meglátogatta apját, ennek az utazásának sem tulajdonítottunk jelentőséget. Az a feltevés, hogy az elmúlt hetek alatt főzték ki és ütötték nyélbe ezt az aljas tervet, abban a hiszemben, hogy a Caesart egészen lefoglalják a nehéz germaniai harcok, s mire hazaérhet, Trevirivel együtt egész Gallia már rég Maximianus kezében lesz.
 - Elszámították ugyan magukat, de a feltevésed valószínűnek látszik. Hiszen odalent együtt volt most az egész viperafészek: Maximianus, Theodora, Fausta. És ezektől minden kitelik. Csak azon csodálkozom, hogy Maxentius kibékült apjával - jegyezte meg Hosius.
 - Én elképzelhetőnek tartom ezt is. Csak el kellett hitetni az apával és fiával, hogy az imádott Barbatiót a Caesar gyilkoltatta meg; továbbá elhitetni velük, hogy Faustát mellőzte, és faképnél hagyta a nászéjszakán, s erre nyomban egymás keblére borult a két gonosztevő.
 - Valóban így történhetett. De gondolkozzunk tovább: ha Constantinust leverik, mert az elszánt Maxentius esetleg öt legiőt is vezényelhet Massiliába, akkor Fausta Arelatéban marad, s ott várja meg, hogy a két bitorló végezzen a férjével. Valószínű ez, Vecasius?
 - Annyira valószínű - felelte az udvari titkár -, hogy nagyságod feltevése után most látom már a másik eshetőséget is: ha viszont Fausta hazasiet, akkor Caesar győzött, ugyebár!
 - Így gondoltam. S bizonyos vagyok benne, hogy így is lesz!
- Látszik, hogy józan és logikusan gondolkozó férfiak mérlegelték az eseményeket, és következtettek a várható fejleményekre, mert a hetedik nap igazolta elgondolásukat. Ennek a hetedik napnak a reggelén - az egész éjszakai hálókocsi-utazástól fáradtan megérkezett Fausta, és azonnal pihenőre tért: Vecasiusnak, mikor délelőtt meghallotta a püspöktől, hogy a nobilissima megérkezett, fölcsillant a szeme:
- Itt van, úgy, ahogy elgondoltuk.
 - Constantinus tehát győzött - magyarázta Hosius -, és a futárja hamarosan itt lehet.
 - Úgy van - bólintott Vecasius -, mert vad versenyfutás lehetett az! - Kétségtelen, hogy Fausta abban a pillanatban megszökött Arelatéból, amikor a levert Augustus segédtsíjtje, az utolsó előtti pillanatban cserbenhagyta urát és lóhalálában menekült, előbb Arelatéba, s miután közölte Faustával és Theodorával a vereség hírét, eszeveszetten tovább vágatott szülővárosába, Burdigalába, hogy észrevétlenül meglapuljon a nemzetközi kikötőváros áttekinthetetlen forgatagában. Fausta senkinek sem szólt, késő este felült az állami posta külön hálókocsijára, és rohant, hogy Constantinus a világért se találja ott az arelatei palotában! Mire Treviribe ér a Caesar, első mérge elfüstölög, gondolta magában az alattomos kis fúria, s ő már itthon úgy tehet, mintha az apja lázadása elől menekült volna. Elvakult gyűlöletében azt képzelte, hogy könnyen túljár Constantinus eszén.
- Csak hogy a Caesar azonnal átlátott a szitán, s amit nem talált ki magától, azt - némi kínvallatás után - szép sorjában bevallotta neki Theodora. Az özvegy Augustát egyelőre a lakosztályába záratta, és szigorú őrizetben tartotta: még bent a termeiben is testőrök vigyázták minden lépését. Nem először történik ez vele, gondolta magában, s most abban reménykedett, hogy Fausta kiszolgáltatása árán megmenti a maga bőrét.

Constantinusnak azonban egyelőre fontosabb dolgai voltak. Mindenekelőtt futárt indított Treviribe, s közölte - elsősorban Hosiuszal és Concordiuszal -, hogy Maximianust leverte, beszorította Massiliába, a Maxentius-cohorsokat hihetetlenül gyors és egészen váratlan rajtaütéssel meglepte és tönkrewerte: hírmondó is alig maradt belőlük. Közölte azt is, hogy Augustust foglyul ejtette, és egyelőre az arelatei palotában őrizteti, egyben megparancsolta Concordiusnak, hogy Faustát, abban a pillanatban, amint megérkezik - ha ugyan nem Rómába szökik Treviri helyett -, vegye a legszigorúbb őrizetbe.

A részleteket már Orosius püspök bizalmas jelentéséből tudta meg Hosius. A massiliai püspök tudósítása egy hét múlva érkezett meg. Kiderült belőle, hogy Maxentius cohorsait a villámgyorsan érkező Constantinus gondos felderítés után, Telo Martius és az Argenteus folyócska között, késő este lepte meg, éppen akkor, amikor javában sütötték a zsákmány birkahúst, és vedelték a környéki pincékből rablott bort. Constantinus fegyelmezett legiói valósággal elsöpörték a gondatlanul lakomázó és iddogáló Maxentius-katonákat: jó részüket az Argenteusba vagy a tengerbe szorították, a többit levágták; nem is csata volt ez, hanem mészárlás!

Orosius azt is megírta, hogyan esett el Massilia, és hogyan került fogságba a bitorló. Constantinus kora reggel egy kikiáltóval a nyugati főbástya párkányára hívatta Maximianust, és a sáncárok partjáról barátságosan fölszólt neki:

- Ugyan mi jutott eszedbe, Augustus? Ki bántott téged, s mi bajod esett, hogy ilyesmire adtad a fejedet? Igazán méltatlan a te múltadhoz és tisztos korodhoz ez a gyűlölködés, ez az alattomos lázadás; hadd mondjam meg neked: ez az orvtámadás!

- Hordd el magad innen! - rivallt rá Maximianus. - Mentsd a nyomorult életedet, amíg nem késő! Amíg a fiam katonái fel nem koncolnak, bitorló!

- Csillapodjál, Maximianus - felelte Constantinus még mindig nyugodtan -, és tudd meg, hogy fiad katonái az Argenteus medrében vagy a tenger fenekén, vagy Telo Martius mezején hevernek: mind a hat cohorsát megsemmisítettem, az utolsó emberig! Tedd le a fegyvert, Maximianus, add meg magad! Számíthatsz kegyelememre! Legalább az életedet mentsd meg, ha már a becsületedet eljátszottad!

- Még te beszélsz becsületről? - tajtékozott Maximianus. - Te? Te fattyú, te bitorló, te gyilkos! Ne hazudozz! Látom is már Maxentius cohorsait! - Odaintett a mellette álló tribunusnak: - Fúvass riadót! - Azok, akiket látott, Constantinus katonái voltak.

Hátat fordított Constantinusnak, de ebben a pillanatban a bástyatornyokból kirohantak a falakra a Caesar legionáriusai, nekitámadtak Maximianus zsoldosainak, levágták vagy a vár árkába hajigálták valamennyit, s a meglepetésében ide-oda szaladgáló és üvöltöző vénembert megragadták, megkötözték, és akárhogy rúgkapált, ordított és átkozódott, keményen lefoglák, és Constantinus elé hurcolták.

Akkor már a várat s az egész várost megszállták Constantinus katonái. Constantinus maga is bent volt, s vezérkara élén a bazilikában várta a lázadó Augustust, akit minden katonája elhagyott: megkötözve s egyedül állt a győztes Ceasar előtt.

Orosius azt is megírta, hogy hogyan sikerült a várost szinte kardcsapás nélkül s méghozzá ily látványosan elfoglalni. Alig derengett a hajnal, Constantinus hadikövete, fehér zászlóval megjelent a keleti kapu előtt. Bebocsátották, s ekkor a mintegy százfőnyi őrség parancsnokának átnyújtotta a Caesar felszólítását, hogy nyissák meg a kaput, a mellékelt pergamenre írják fel a nevüket, s ő a meghódolás fejében bőven megjutalmazza és hadseregébe fogadja valamennyiüket, méghozzá mindenkit a jelenleginél eggyel magasabb rendfokozatban. Az őrség katonái és parancsnokai összenéztek, s nem is tanácskoztak sokat: Maximianus helyzete

reménytelen volt, hát örömmel csatlakoztak a győztesekhez; aláírták a pergament, és megnyitották a kaput. Mikor Maximianus riadót fúvatott, akkor már minden kapu Caesar birtokában volt, s a városban levő egész helyőrséget lefegyverezték. S mindez olyan csendben történt, hogy Maximianus semmit sem hallott belőle.

Constantinus egy csöppet sem volt nyugodt és barátságos, mikor eléje vezették a megkötözött Augustust. Fölényesen végigmérte a dühében reszkető és vonagló öreget, aztán ráförmedt:

- Kezemben vagy, vén gonosztevő! Alattomos orvtámadó, lázadó! Ez volt az utolsó vakmerő kalandod. Tépjétek le róla a bíbort!

Maximianus összekötözött két keze a magasba lendült, s aztán Constantinus felé nyúlt, nem lehetett tudni: könyörögni akart volna-e vagy lesújtani. Két markos legionárius ebben a pillanatban leszaggatta az öreg válláról a császári bíborpalástot.

- Caesar, ezt a megaláztatást! - hörögte, és ajkai remegtek. - Ezt megkeserülöd!

- Én pedig most utoljára megkegyelmezek hitvány életednek! De megmondom: vigyázz magadra! Egy moccanás és véged! Vigyétek!

A legionáriusok megragadták és elvitték, egyenesen Arelatéba, ott bezárták a palota egyik szobájába; őt a szobájában, ajtaját a folyosón tíz-tíz katona őrizte. Erősen le kell fogni a fenevadat, hogy többé soha ne garázdálkodhasson.

Ennyi volt Orosius levelében.

- Szerény véleményem szerint - szólalt meg Hosius -, most egy csapásra végezni kellene mind a hárommal. Ez politikailag a legszerencsésebb pillanat. És kétségtelenül a közvélemény is természetesnek találná, és helyeselné a kivégzésüket. Később nem lenne időszerű. Pedig meg kell szabadulni tőlük, annyi bizonyos.

A püspök nyugodtan, szemrebbenés nélkül mondta ki a halálos ítéletet.

- Tettenérés esete forog fenn - tette hozzá Vecasius a jogi minősítést.

Concordius, a katona, nem volt ennyire vérszomjas.

- Maximianust csakugyan ki kell irtani, mint a veszett kutyát! Nincs értelme tovább bajlódni vele - vélekedett Concordius. - A két nő nehezebb eset: Theodorának hat gyereke van; Fausta ellen pedig csak ő vallott, nyilván azért, hogy mentse a saját bőrét; Fausta elvégre a felesége...

- Nem is olyan bizonyos - jegyezte meg Vecasius, és elmosolyodott.

- Constantinus nem érzélgős ugyan, s bizonyára nem is riad vissza egy kis vértől - szólalt meg újra a püspök -, hiszen tudjuk, hogy a vér a hatalom legjobb kovásza, de ha tán megsajnálná a hatgyerekes viperát, vagy „szüzi” feleségét, én nyomatékosan figyelmeztetni fogom, hogy első a hatalom, és csak utána következik a könyörület; mert ha megfordítja a sorrendet, a hatalmat egyszer s mindenkorra elszalasztja. Márpedig a hatalom egysége fontosabb a birodalomnak, mint két gyűlölködő, engesztelhetetlen és vérszomjas nő rongyos élete.

- Én mindenesetre őrizetben tartom Faustát. Mikor közöltem vele Constantinus parancsát, az arca lángba borult, ajkait harapdálta, fekete szeme szikrát hányt, aztán büszkén fölvetette a fejét: „Fényességed túllépi a hatáskörét! Egy nobilissimát nincs joga letartóztatni!” „Viszont kötelességem a nobilissimus parancsát teljesíteni” - feleltem nyugodtan. „Majd én megmutatom - csattant fel Fausta -, csak jöjjön haza Constantinus! Esküszöm, megtáncoltatlak benneteket!” - és már toporzékolt. „Ebbe nincs beleszólásom, nobilissima!” Meghajoltam, kimentem, és változatlanul szigorú őrizetben tartom. Elég, ha annyit mondok, hogy az őrség parancsnoka Talio.

Már több mint három hete nem érkezett hír Constantinustól, amikor egy este Ablavius meglátogatta a villában Vecasiust. A kémfőnök nyilván megint szeretett volna eladni valamit vagy esetleg valakit. Vecasius a dolgozószobájában fogadta, amelyet csupán egy nehéz függöny választott el Minervina szobájától, úgyhogy Minervina minden szót hallhatott, amit odaát beszélnek. Ablavius sunyi hajlongással közeledett Vecasius asztalához.

- Kiválóságodat bizonyára érdekelné, ha közölném az Arelatéból frissen érkezett híreket.
- Nem hinném - mondta rá a titkár, és vállat vont. - A nobilissimus minden fontos ügyről értesít bennünket.
- Igen, de tudtommal már legalább két hete egy sornyi híradás sem érkezett tőle.
- De mástól érkezett - vágta rá Vecasius, és szúrósan a szemébe nézett.
- Én is valaki mástól kaptam az értesüléseimet - hunyorított bizalmasan Ablavius. - És hátha nem egyeznek az értesüléseink?
- Pletykák nem érdekelnek - mosolyodott el Vecasius. - Ilyesmiket itthon is lehet gyártani. Ha politikai híreid vannak, azokat előadhatod, de csak Hosius önagyságának.

Ablavius könyörgően nézett a titkárra:

- Kiválóságod a tanú rá, hogy én már igen fontos szolgálatokat tettem a Caesarnak, sőt bizvást mondhatnám, hogy megmentettem az életét.
- Ez igaz - ismerte el Vecasius -, meg is kaptad érte a jutalmadat, sőt a Caesar itt is alkalmazott, a régi beosztásodban, a régi zsíros fizetéssel. Mit akarsz még?
- Kiválóságod kétségtelenül bölcsen tudja, hogy az emberiség javarésze nem a fizetésből él, hanem az úgynevezett mellékesből. És Constantinus Caesar engedélyezte, hogy külön értesüléseimet az udvari pénztár esetenként ötven arannyal jutalmazza.
- Erről az intézkedésről tudok. Az ilyen természetű utalványokat Hosius önagysága állítja ki. Nála kell jelentkezned a friss híreiddel - közölte szárazon a titkár.
- Hogy is mondjam? - dadogta zavartan Ablavius - igen, voltam már nála, de akkor ridegen közölte velem, hogy csak akkor jelentkezsem az irodájában, ha hívat. Azóta se hívatott. Hát akkor hogyan éljen meg az ember?
- Kevesebbet kell költeni a nőre - nevette el magát Vecasius. - Vagy pedig Kypris fedezze a selymeit, ékszereit és egyéb fényűzéseit a saját keresetéből.

Ablavius meglepetten kapta fel a fejét:

- Hogyhogy? Hisz nincs szegénykének semmi keresete.
- Ablavius! Ajánlom, fogadj egy jó nyomozót, és az könnyűszerrel megállapíthatja majd, hogy hány gazdag öregúr és tékozló fiatalember látogatja a csinos Kyprist, amíg te híreket hajkurászol, és lihegve kergeted az aranyakat. A nő jóval többet keres, mint te, de azért az orrodnál fogva vezet, és valósággal kiszipolyoz.

Ablavius kissé megtántorodott, ajkai elferdültek, gyér vörös hajszálai égnek meredtek. Csontos ujjaiával görcsösen megkapaszkodott a nehéz márványasztalban:

- Megölöm a bestiát! - hörögte elfúló hangon.
- Dehogy ölöd meg. Semmi értelme sincs. Verd el jól, és naponta vedd el a magánkeresetét, vagy inkább add el. Ilyen csinos nőt jó áron vesznek meg.

- Nem tehetem - nyöszörgött a kémfőnök -, nem tehetem! Meg kell mondanom, hogy halálosan szerelmes vagyok bele, s ő is imád. Élni sem tudnék nélküle. Kiválóságod nem is sejti, milyen irtózatossá nagy szerelem ez! És bizonyos, amit kiválóságod mondott? vagy kitől hallotta?

- A verebektől - felelte mosolyogva a titkár.

- Jaj nekem! - nyögte Ablavius.

- Bizony jaj neked, hogy mindenkiről mindent tudsz, csak a saját agancsaidat nem látod meg.

- Akkor hát még többet kell szereznem, még jobban el kell halmoznom Kyprisemet minden drágasággal. Beláthatja kiválóságod, hogy minden aranyra szükségem van, és ha nem akar meghallgatni engem, akkor is kimondom - már rikácsolt -, kimondom én, hogy odalent Arelatéban a Caesart nem az uralkodói kötelesség tartja, hanem... - és nyelt egyet.

- Hanem? - pattant fel székéből Vecasius.

- ...hanem - folytatta most már szinte tájékozott mohósággal Ablavius -, hanem Matidia.

A másik szobában halk, alig hallható sikoltás, vagy inkább ijedt lehelet szakadt fel Minervina torkából. Vecasius fölemelte jobb kezét, csöndre intette Ablaviust, és halkán kérdezte:

- Hogy mondd? Matidia? Ki az?

- Maximianus távoli rokona. Azt hiszem, Theodora mellett teljesít szolgálatot. Az emberem, aki tegnap érkezett Arelatéból, Sittiusnál azt mondta nekem, hogy jó nő.

- Jó, hogy említetted Sittiust. Neki add el Kyprist. Ő ad legtovábbat az ilyen szép lányért. Úgy sincs már régóta friss nője. De addig is, hogy mégse menj el üres kézzel, átnyújtom ezt az ötven aranyat. - Biccintett, átadta a selyemzacskót, s ezzel végét vetette a kihallgatásnak.

Ablavius boldogan távozott, bár nagyon sajnálta, hogy Vecasius olyan türelmetlen volt, hiszen ő legalább még ötven aranyat érő ízes mondanivalót tartogatott a begyében. Sebaj, gondolta magában, Matidia majd gondoskodik még újabb érdekességekről, s remélhetőleg Constantinus is; a mai érvágás sikerült ugyan, csak ennek a Kyprisnek a szemérmertlensége fúrta az oldalát. Megállj, füstölgött tovább, kibabrálok veled: ezt a mai ötven aranyat nem kapod meg, ha a fejed tetejére állsz, akkor se!

Reggel hatkor, a kellemesen eltöltött éjszaka után, odaadta neki a selyemzacskót.

6

Vecasiusnak természetesen legelső dolga volt értesíteni Hosiust az arelatei viszonyról, amit időközben megerősített Marinus püspök bizalmas levele. Gondolkodóba esett: ki tudja, miféle sötét terv lappang amögött, hogy épp Maximianus egyik rokonának sikerült behálózni a Caesart. Már eleve gyanús volt neki Constantinus hosszú arelatei tartózkodása, most meg már félt, hogy Constantinust ezen a réven hatalmukba kerítik ellenségei. Viszony vagy nem viszony: mindegy! A Caesar nem maradhat a viperafészekben! Elhatározta, hogy leutazik Arelatéba, mégpedig a jó katona és hűséges ember, Talio kíséretében.

Arelatében azonban egyelőre nem látszott veszélyesnek a helyzet: Maximianusnak egyetlen embere sem volt már, Constantinus testőrei valósággal megszállva tartották a palotát és a várost, a két fejedelmi gonosztevőt pedig oly kemény és kegyetlen rabságban tartották a testőrök, hogy ellenőrzés nélkül meg sem mocsanhattak, akárcsak Fausta Treviriben.

Constantinus tudta, hogy vigyáznia kell magára. Katonái az utolsó zugig átkutatták a palotát: sem ember, sem fegyver nem maradt a falak között, még a csatokat és öveket is elkobozták, még a konyhát is külön őrizték, különben is csak Constantinus saját szakácsai és kuktái dolgozhattak a konyhán. Theodora és Maximianus annyira el volt szigetelve, hogy még egymással sem beszélhettek, sőt Theodora még a gyerekeivel sem érintkezhetett.

De valakinek mégiscsak kellett törődnie Theodora három fiával és három kislányával, ha egyszer Constantinus nem akarja mind a hatot kiirtani. Erre a feladatra pedig senki más nem lehetett alkalmasabb, mint Maximianus rokona, az árvalány Matidia; neki pedig, éppen a gyerekek miatt, naponta akadt tárgyalnivalója a Caesarral.

Constantinus már hat napja tartózkodott a palotában, s a két város megerősítésével, a rend helyreállításával annyi dolga volt, hogy alig maradt ideje azon töprenkedni, hogy mi is legyen a három áruló családtag sorsa. Végre az első szabad este levelet diktált, és röviden értesítette Hosiust s egyúttal többi hű emberét is az eseményekről. Utána, mikor a futár útnak indult a levéllel, úgy döntött, hogy három nap múlva hazatér, s tanácsadóival egyetértésben dönt az elvetemült merénylők sorsáról.

Másnap azonban történt valami.

Estefelé bejött hozzá Matidia, mindenféle ügyekkel: az egyik gyerek nyugösködött, orvost kért Constantinustól, a legnagyobbik az anyjához akart lemenni mindenáron, a csúnya kis Constantia véresre karmolta az egyik testőr szemét: mint a vadmacska, úgy rohant rá, s a mutatoujját megharapta, s tízféle egyéb ilyen apró-cseprő ügygel untatta a Caesart, akinek sokkal végzetesebb és komolyabb gondolatok rajzoltak a fejében.

De amíg a lány beszélt, kezdett fölfigyelni rá. Nem a szépsége ragadta meg, hanem a szelíd mosolya és kedves hangja, s még valami ritka testi adottsága: frissen és keményen domborodó és amellet lágy vonalú, gyönyörű keble. Az ilyen kebel mindig lázba hozta Constantinust, és most is egy csapásra meghódította. Hosszú hetek, sőt hónapok óta nem ölelt nőt, nem volt senkije, de ha lett volna, akkor sem ért volna rá foglalkozni vele. S most itt áll előtte ez a karcsú természetű, egészségesen piros arcú, s mindenekfelett csodálatos keblű nő, és Constantinus egyszerre úgy érezte, hogy tűz fut át az erein; érzékei felgyulladtak, megfogta Matidia karját, kissé magához vonta mosolygó arcát, rögtön utána érezte rugalmas két melle bársonyos tapadását, erősebben ölelte magához, és odavonta a puha pamlagra, Matidiával forgott a világ, mosolygós arcán vad lángok lobogtak, s már csak a Caesar, az isteni férfi, az elérhetetlen hódító remegő hangját hallotta:

- Kislányom... édesem...

A Caesar szerelmi szókincese, Thamar óta újra elapadt.

Matidia azonban szavak nélkül is földöntúli elragadtatásban élvezte magányos élete első és legnagyobb csodáját.

Ezért nem bírt hazamenni Constantinus, s ezért maradt volna ki tudja meddig odalent, s ráadásul Matidia az ötödik héten édes titkot súgott a fülébe, s bár nem fűzött hozzá mélyértelmű álomlátást, Constantinust éppúgy lángba borította és boldogította új szeretőjének szégyellős és szerelmes vallomása, mint annak idején átszellemült remegése és rajongása azon a bizonyos nikomedeiai délutánon, amikor még azt hitte Minervina, hogy Constantinus

valóban a férje. Minervina halkán felsikoltott nemrégiben a Matidia név hallatára: ismerte a lányt; furcsállotta, hogy „férje” ráfanyalodott erre a hervatag vidéki nőre; „a Caesar ízlése határozottan romlik”, állapította meg némi kárörömmel; s boldog volt, hogy Vecasiusnak senkije sem lesz útána: ezt éppoly bizonyosan érezte, mint azt, hogy előtte sem volt senkije. Hát még milyen boldog lett volna, ha tudja, hogy Matidiának is éppúgy mellőzés lesz a sorsa, mint neki. Ő már ismerte Constantinus természetrajzát: ha a nő tökéletesen kielégítette, sőt ha netalán apasághoz segítette: betöltötte hivatását, mehet. Bele kell nyugodni ebbe, szerette volna megmondani Matidiának. De minek? Ez a nő se inge, se gallérja; és ha Constantinus egy Minervina után! szerelmére érdemesítette, hát hadd szenvedje végig ez a vidéki nő is azt, amit ő végigszenvedett! S majdnem bizonyos, hogy neki nem lesz Vecasiusa!

Viszont a hatodik héten az orvosok megállapítása szerint már kétségtelenné vált, hogy Matidiának gyermeke lesz. Constantinus határtalanul boldognak érezte magát, s mivel a jelentésekből megnyugvással látta, hogy Treviriben rend van és Hosius, Concordius, Vecasius és Ruricius, nemkülönben Hermogenes, kifogástalanul intézi az államügyeket - zavartalanul élvezte új ízű és friss apaságát, s esze ágában sem volt hazautazni.

Ennek a könnyelműségnek azonban kellemetlen következményei voltak, és a szeretkezésbe merült férfi észre sem vette a legveszélyesebb tünetet: a palota fegyelme fokról fokra lazult.

Senki sem tudta, ki adott parancsot bizonyos enyhítésekre, de mindenki szentül hitte, hogy maga a Caesar. A rabszolgálmányok és eunuchok szabadon kezdtek ki s be járni Maximianushoz és Theodorához, sőt előfordult, hogy ők ketten is többször sétálhattak és beszélhettek egymással: s bár mindez továbbra is szigorú testőri felügyelet alatt folyt le, a titkos jeleket, halk szavakat és jeligés üzeneteket még egy egész testőrezred sem figyelhette és érthette volna meg.

De bebizonyosodott, hogy egy szerelmes nő jobban és sikeresebben tud vigyázni az emberére, mint akár egy egész testőrezred.

Matidia már több ízben figyelmeztette a Caesart a fegyelem lazaságára és a palotában egyre jobban megélénkülő nyüzsgésre és a sok gyanús susmogásra. A Caesar csak legyintett:

- Kislányom, egy szúnyog sem röpülhet ki a palotából, senki és semmi nem jöhet be, sem ember, sem üzenet.

- És ha idebent próbálkoznak valamivel?

- Ugyan kik? A két fogoly? Az eunuchok, a rabszolgálmányok? Kedvesem, ne törődj vele.

De bizony Matidia törődött. Mióta egyszer bizalmas rabszolgálmánya, Elpis, az órákig tartó hajbodorítás és díszítés közben, szakadatlan fecsegés során kibökkentette, hogyha ő volna...

- Ha ki volnál? - érdeklődött Matidia. A lány megszeppent, de beszélt:

- Ha én a helyedben volnék, úrnőm, nem tudnék nyugodtan aludni.

- Micsoda? Mit beszélsz? - fordult felé Matidia oly hirtelen mozdulattal, hogy Elpis kezéből kiesett a borostyánfésű, amelyet éppen bele akart tűzni úrnője feltornyozott hajába.

- Én csak annyit mondhatok, amennyit a testvéremtől hallottam.

Testvére, Niké, Theodora rabszolgálmánya volt, s most már rendszeresen bejárt hozzá.

- Mit hallottál? Beszélj! - türelmetlenkedett Matidia.

- Azt... Niké azt mondta... - tétovázott a rabszolgálmány -, hogy neki gyanús ez a folytonos jövés-menés az Augusta szobájába meg a folyosókon... meg minden.

- Mi az a minden? - faggatta tovább Matidia.
 - Csak így mondta. Úgy látszik, nem tud többet. Csak gyanús neki.
 - Ide hallgass, Elpis. Tudj meg mindent. Tőle is, mástól is. Mindenkiről, de főképpen az Augustáról és az Augustusról. Érted? Hogy mit suttognak, miben sántikálnak, ki ellen fújják a kígyókövet? Mindent tudni akarok! Érted?
 - Értem, úrnőm, és mindent megtudok, amit lehet, csak ne érjen semmi baj, se téged, se a Caesart...
 - Ha valami gyalázatosság készül, s te idejében megtudod és elmondod nekem, indiai selyemruhát kapsz tőlem meg arany karperecet meg bíborszínű borostyán illatszertartót meg mindent, amit kívánsz, te is meg Niké is.
 - Úrnőm, én mindent megteszek, de semmit sem kérek érte.
 - Nem kell jutalom vagy ajándék? Elpis?
 - Úrnőm, én szeretlek, és hálás vagyok neked: te mentettél meg, mikor egyszer a vén szatír Maximianus erőszakkal az ágyába akart hurcolni.
 - Kedves vagy, Elpis, és én majd kitalálom, hogyan viszonyozzam a hűségedet és jószágodat.
 - Nekem már az is jutalom, hogy téged szolgálhatlak. Szegény kis testvérem, nagyon sokat szenved az Augustától, s mióta fogoly, még durvábban bánik vele. Sőt veri is. Bizonyos, hogy Niké mindent megtud, s el is mond mindent. Aztán itt van Ischyrión bácsi, az öreg perzsa eunuch, nagyon szeret engem, attól is sokat megtudhatok: Theodora Augusta, három nappal ezelőtt, megkorbácsolta az öreget valami semmiséggért; megszegényítette, és véresre verte. Ischyrión bácsi mindent megtudhat, hiszen valósággal édesapjuk a rabszolgáknak; úgy szeretik, mintha fiai volnának. Úrnőm, ha elbocsátasz, én azonnal beszélek a jószágos Ischyrión bácsival.
 - Menj, kis Elpisem, s ne feledd, hogy izgatottan várlak. Tyche vezéreljen utadon.
- Elpis valóban mindent megtett, s ezenfelül Tyche istenasszony is rámosolygott. Aznap este csak annyit jelentett úrnőjének, hogy Niké nyomon van, Ischyrión bácsi pedig holnap szabadnapos, és akkor majd mindent elmond, amit megtudhatott.
- Másnap aztán olyan hajmeresztő orgyilkosság tervét árulta el Matidiának, hogy a szegény szerelmes lány szinte elájult izgalmában, egyre csak szorongatta Elpis kezét, magához ölelte a rabszolgányt, s el sem engedte addig, amíg Constantinus haza nem érkezett.
- Esteledett. Matidia, mihelyt a Caesar behívta a szobájába, kulccsal bezárta mind a két ajtót, Constantinus nyakába borult, és egyszerre kitört belőle a rég visszafojtott sírás. A férfi meglepetten nézett rá, az állánál fogva maga felé fordította a lány fejét, úgy kérdezte:
- Mi történt, kislányom? Miért sírsz?
 - Meg akarnak gyilkolni, Constantinus!
 - Mi az? Mit beszélsz? - ragadta meg a Caesar a két karjánál fogva, és riadtan nézett rá, mintha álmából rázták volna fel. - Meggyilkolni? Engem? Itt?
 - Itt, pontosan itt a szobádban, három nap múlva, Sol Invictus napjának éjjelén.
 - Kicsoda? Mi ez? És honnan tudod, édesem?

- Mindent elmondok, hallgass meg - és újra elsírta magát, de a Caesar biztatására és sürgetésére lassan-lassan megemberelte magát és elmondta az aljas merénylet tervét. - Tudod, hogy a vasárnap estét Theodora gyerekei mellett töltöm, felügyelek a dajkákra, a rabszolgányokra, és csak éjfél tájban tudok lejönni hozzád! Ezt azonban Theodora is tudja, hiszen mióta engedékenyebb vagy, meglazult a fegyelem, jönnek-mennek a palotában még ismeretlen emberek is, akárki beszivároghat, a testőrök sem ismerhetnek mindenkit személyesen. Figyelmeztettelek rá, emlékszel?

- Igen, igen - ismerte be Constantinus idegesen -, de csak folytasd.

- És azt is tudják, hogy amíg én nem jövök vissza, te nem zárod magadra az ajtót. És erre alapították a tervüket...

- Kik? Hát mondd meg végre!

- Gondolhatod: Maximianus és Theodora. Tehát: az éjféλι őr váltás mozgalmas perceiben, a gyéren megvilágított folyosón, egyszerre csak lelkendezve megjelenik az Augustus, és bebocsáttatást kér a Caesarhoz, azzal az ürüggyel, hogy rettenetes álmot látott, a Caesart veszedelem környékezi, azonnal beszélnie kell vele. A borzalmas álomlátás ürügye alatt a folyosói mozgolódásban könnyű lesz bejutnia. A szobában is csak egyetlen pislá mécses ég, Maximianus az ágyadhoz lép, és markolatig döfi a szívedbe a tört. Néhány percig tart az egész, az Augustus visszatér a szobájába, s mikor én megérkezem és fölfedezem a gyilkosságot, nyilvánvaló, hogy engem gyanúsítanak meg: hiszen én szabadon mozoghatok a palotában, akár mikor magamhoz vehetem valamelyik katona törét... - Constantinus mellére borult, és zokogva folytatta: - És te nem élsz, és nem védelmezhetsz meg! És akkor hiába van a keblem, ebben az ezüst tokban egy morzsa a kösziklából, amelyből Mithras született, s hiába van ott a bullán aranyzománcból a lángsugaras Napkerék s mellette a görög varázsige... olvasd csak, még sohasem mutattam neked az amulettemet... - szétnyitotta sárga selyempalliumát, kivillant csodálatos keble, kihúzta az aranyláncon függő ereklyetartót, s magához húzta Constantinus fejét - ...nem, nem, sötét van, majd én elmondom, hiszen könyv nélkül tudom: „Győzhetetlen Napisten, reggel-délben nappal-éjjel őrizzed Matidiát!” Hát lehetséges, hogy ez is hiábavaló? - sikoltotta, és görcsösen belecsimpaszkodott Constantinusba.

- Kislányom, nyugodj meg - csillapította a Caesar. - Helios megvédelmez és megőriz téged is, engem is. Csak nyugodj meg, édesem. Három napunk van még! Bízzál bennem. És most pihenj le, de előbb megvacsorázunk, jó?

Elpis hozta be a vacsorát, s titokban kérdő pillantást vetett úrnőjére; Matidia könnyedén biccentett. Nyers sonkát ettek, almát és sajtot, mindenből keveset; Constantinus ételbenitalban nagyon mértékletes volt; ma bort sem ivott. Elpistől csak annyit kért, hogy gyűjtsa meg a négy lángú állócsillárt, s mikor a lány kiment, gondosan bezárta mind a két ajtót, leült az asztalhoz, s amíg Matidia levetkőzött és lefeküdt, ő megpróbálta rendbeszedni viharzó gondolatait.

Az őrség csizmái egyenletesen koppantak a folyosó márványkockáin; Constantinus hallgatta a szabályos koppanásokat, a kilencórai őrsegváltás halk vezényszavait, néha-néha egy nevet, egy figyelmeztető szót, egy jegyzetet firkantott az előtte heverő papiruszra, aztán ledobta az asztalra a nádtollat. Erre a halk neszre fölfigyelt Matidia, a béelt bársonytakaró lehullott róla, miközben felült, Constantinus megpillantotta márványfehér tökéletes kebleit, fölkelt, elfújta a csillárt, csak az éjjeli mécses égett már, s ebben a gyér világításban fölvette a tollat, bemártotta, lefirkantotta ezt a nevet: Zabas... ledobta cipőjét, ruháit, s már türelmetlenül és égő izgalommal odabújt Matidia mellé...

De eljött a reggel, a világosság, a kijózanodás: Constantinus már kora délelőtt az íróasztalánál ült, s vele két tisztje, a galliai származású Bellenus ezredes és a fiatal Fanio százados: mind a kettő részt vett a germaniai hadjáratban és a massiliai csetepatében.

A Caesar elmondta nekik a merénylet tervét, és tanácsukat kérte. A heves vérű Fanio azt javasolta, hogy azonnal végezzenek velük.

- Mind a kettőt megfojtani és a hullákat kidobni a kutyaáknak! Elég volt ebből az örökös fészkelődésből, cselszövéssből, összeesküvésből, hiszen már ott tartunk, hogy a Caesar élete még itt, a saját palotájában is egy hajszálon lóg! Tűrhetetlen!

- Valóban felháborító, hogy a nobilissimusnak, hiába nyüzsög itt körülötte száz meg száz testőr, magának kell lelepleznie a tervezett merényletet! Javaslom, hogy mindenekelőtt vonjuk felelősségre Blattius Vetus tribunust, a palotai testőrség parancsnokát! Vétkes könnyelműség volt eltérni azt a fegyelmetlenséget, ami itt lábrakapott!

Constantinus fölkapta a fejét, Bellenus hirtelen elhallgatott. A Caesarban felvillant a gondolat, hogy ebben a fegyelmetlenségben voltaképpen nem Blattius tribunus a ludas, hanem ő maga, az ő felelőtlen szeretkezése, határtalan önbizalma és az a fölényes hiúsága, hogy az ő szent személyére úgysem merhet kezét emelni senki sem! Blattius azonban megbünteti, határozta el hirtelen. Észrevette a csöndet, s intett Bellenusnak:

- Folytasd!

- Fanio bajtársammal ellentétben azt javaslom, hogy ne hirtelenkedjük el a dolgot. Ha már most lefogjuk a két bűnöst, mindent letagadnak, s még talán a nobilissimust is meggyőzik róla, hogy rabszolgák pletykája az egész, s ők ketten olyan ártatlanok, mint két kis hófehér bárányka. Nem szabad elkövetnünk ezt a könnyelműséget, nem szabad szájukba rágnunk a menekülésnek ezt a könnyű módszerét.

- Mit tegyünk hát? - sürgette Constantinus türelmetlenül.

- Ebben a pillanatban nincs ellenük bizonyíték, tehát ne zavarjuk őket: hadd szolgáltatassanak ők maguk bizonyítékot önmaguk ellen. Az egyetlen helyes módszer, véleményem szerint, tetten érni őket! Csak hajtsák végre a gyilkosságot...

- Ezredes! - csattant fel Constantinus - mit beszélsz?

- Hallgass meg, nobilissimus. Ha jól értettem, Maximianus személyesen óhajt meggyilkolni téged az éjszakai őrsváltás perceiben. Hát rajta, gyilkoljon! Bemegy a szobába, odatapoogatódik az ágyadhoz, meggyőződik róla, hogy benne fekszel... vállal, jól megtermett testes, vastag embert éreznek ujjai a sötétben, bal kezével odatapint és jobbjaival teljes erejéből beledöfi szívébe a tört. Mi résen állunk, a gyilkosság pillanatában betoppanunk... és egyszerre csak ott állsz előtte, nobilissimus. Elképzelheted a rémületét, amikor fölmered előtte az imént meggyilkolt áldozat!

- Eddig jó - bólintott Constantinus. - Most már csak azt mondd meg, ki lesz az, aki helyettem meggyilkoltatja magát?

- Az áldozat megvan - nyugtatta meg az ezredes. - Van egy eunuchom, nagyjából olyan természetű, mint te magad: őt éri majd a megtiszteltetés, hogy feláldozza magát érted. Háromszor szökött meg; fosztogatott, rabolt, gyilkolt, harmadszor is elfogattam, s tudja, hogy nyakán a kötél. Megmondom neki, hogy a Caesar kénytelen fontos katonai ügyben egész éjjel távozni a palotából, de erről senkinek sem szabad tudnia. „Ide figyelj, Onesimos, mondom majd neki, úgyis majdnem egyforma testalkatúak vagytok, erre az éjszakára neked kell az ágyába feküdnöd; ha sikeresen játszod a szerepedet, nem fojtalak meg, pedig jócskán rászolgáltál,

hitvány gazember! Fölveszed a Caesar földig érő, arannyal hímzett ujjas tunikáját, nálam jól megvacsorázol, bort is kapsz bőven, az éjjeli őrváltás előtt egy órával az ágyában fekszel, jól kialszod magad, reggelre semmi bajod.” A fickó mindent megkap, amit ígérek neki: pompás vacsorát, bort bőven, bele jó erős álomport, hogy ne kíváncsiskodjék, s ne fickándozzék, pedig ezt nem is ígértem meg, továbbá nem fojtatom meg, s az is igaz, hogy reggelre semmi baja! Ezt a módot javasolnám, nobilissimus: semmibe sem kerül, biztos és hatásos.

- Helyeslem és elfogadom - mondta rá Constantinus. - Fanio, holnap gondoskodjál róla, hogy Zabas itt legyen.

- Igenis, nobilissimus - mondta rá a fiatal tiszt katonásan, de magában mosolygott, mert már előre élvezte a vasárnap éji remeknek ígérkező tragikomédiát.

Tudta, hogy Zabas a nobilissimus leghűségesebb alkalmazottja, megbízható, titoktartó, ügyes és rettenthetetlen: ő a hóhér. Most Massiliában dolgozik: néhány makacs lázadót kell még véglegesen lecsendesítenie.

Zabas azonban abbahagyta fontos állami munkáját, és másnap szerencsésen megérkezett Fanióval együtt az arelatei palotába.

Egy nappal a nagy jelenet előtt másvalaki is megérkezett a palotába: Hosius. A Caesar hosszas hallgatása nem hagyta nyugton: meg kellett győződnie róla, mi és ki tartja itt már idestova második hónapja. Meg is győződött róla abban a pillanatban, amint Constantinus lakosztályába belépett. Egy tüneményes nő állt előtte, feszesen a testéhez simuló vörös selyemruhában, nyakában háromszoros korallfüzér, homlokán széles aranyzalag, mint egy diadém, fején nyolcszoros csigavonalban tornyosult vékony vörös szalaggal átfont hollófekete haja, s a hajtorony tetején aranyháló fogta össze a fodrászművészetnek ezt a csodálatos remekét; arca hófehér és élénkpiros, mint a művésziesen festett márvány istenarcok a templomokban; s valóban egy régen látott Venus-szobor jutott eszébe, mikor a ritka-tökéletes és hetykén feszülő két fiatalos mell a szemébe villant; a derekán magasra övezett aranypánt még jobban kiemelte hibátlan teste szépségét.

- Úrnőm, ha nem ismernél, megmondom, ki vagyok: Constantinus Caesar bizalmas tanácsadója, Hosius keresztény püspök. - Alig észrevehetően meghajolt. - Ha jól sejtem, te Matidia vagy, a nobilissimus... rokona? - Matidia enyhén bólintott. - Engedd meg, úrnőm, hogy megkérdezzem: ismered-e Arborius tolosai professzort?

- Ismertem - válaszolta meglepetten a lány -, magam is tolosai vagyok. Miért kérdezed?

- Eszembe jutott Arboriusnak egy verse, amelyben tetőtől talpig leírja városa legszebb és legtökéletesebb asszonyát. Ez a vers jutott eszembe, amikor megláttalak. Ismered a verset?

- Rólam írta Arborius - mondta halkan Matidia.

- Nos, úrnőm, nem azért jöttem, ez csak úgy eszembe jutott, amikor megláttalak. Voltaképpen azért jöttem Arelatéba, hogy megtudjam, ki az, aki az uralkodói s a katonai hivatásnál és kötelességtudatnál is erősebb, és nem engedi el innen Constantinust? Most már tudom.

Matidiát egészen zavarba hozta ennek a szikár, szúrós szemű, mosolytalan férfinak a beszéde: mintha szemrehányást érzett volna ki belőle. Még az imént ezt mondta magában: „Milyen udvarias ember!” Most azonban megváltozott a véleménye; nem tudta, mit mondjon neki. Mentegesse magát? Ő? Constantinus „rokona”, leendő gyermekük anyja? Hiszen Constantinus már azt is megígérte, hogy ha fiú lesz, Constantinusnak fogják nevezni! Hagyja őt békén ez a zordon ember, aki el akarja szakítani tőle nagyszerű kedvesét!

Császári udvarban nevelkedett, megérezte, mit kell felelnie:

- Nagyságod megérti, hogy politikai kérdésekben nem nyilatkozhatom, s nem is kívánok nyilatkozni. Meg kell kérnem nagyságodat, szíveskedjék megvárni a nobilissimust, az udvarmesteri hivatalban közlik majd, mikor érkezik haza, s a legelső kihallgatáson szíveskedjék eléje terjeszteni az ilyen természetű kérdéseket.

Könnyedén biccentett, háta mögött szétvált a nehéz bársonyfüggöny, és Hosius arra eszmélt föl, hogy a függöny összecsapódott, s Arborius versének úgynevezett „legtökéletesebb szépségét” elnyelte. Úgy lobbant el, mint a szalmaláng - csendült meg emlékében egy régi szerelmes vers hasonlata... Hol is hallotta ezt a verset? Igen, igen, egy asszony olvasta föl neki régen, mikor az ő szerelméről beszélt, nagyon régen... És a kis Alis merült föl emlékezetében.

Abban a pillanatban megrázkódott, megkeményítette arcát, és kiment a teremből.

Délután már ott ült Hosius a Caesar dolgozószobájában. Constantinus örült is, nem is a püspök látogatásának.

- Nem vártalak - szólította meg a Caesar -, mindazonáltal szívesen látlak. - Türelmetlenek vagytok, mi? Nem gondoljátok, hogy a germaniai harcok és Maximianus orvtámadása után rám fér egy kis pihenés?

- Nobilissimus, őszintén megmondom: nincs időd pihenni. Galerius haldoklik, Maxentius támadásra készül, Fausta ügye nincs tisztázva... egy percre sem szabad engedned az iramból. S ma délben értesültem Bellenus ezredestől, hogy újra jelentkeztek az ízületi bántalmaid...

- Igen, s még hozzá nagyon fájdalmasan. Tavasszal három hétig voltam gyógykezelésen Aquae Bormonis fürdőjében, s most ez az esős és nyirkos ősz kiújította a nyavalyát.

- Szerencsére nem látszik meg rajtad, nobilissimus.

- Anicius Ingenuus, az orvosom, azt mondja, hogy a baj megvan, s ha nem gyógykezeltetem, veszedelmessé fajulhat. Most három hétre elküld Aquae Sextiaebe.

- Három hét? - visszhangzott Hosius. - Sok. Treviriben mindenfélét fecsegnek.

- Akár sok, akár nem sok, odamegyek! Meg kell gyógyulnom! És ha fecsegnek, hát fecsegjenek! Majd elhallgatnak, vagy elhallgattatom őket. Matidián rágódnak, mi?

- Beszéltem Matidiával, nobilissimus. Megértettem, hogy mért nem sietsz haza.

- Ha mindent akarsz tudni, hiszen azért jöttél, megmondom: gyermekünk lesz.

Hosius meghökkent. Ez nem volt benne a terveiben. De megfegyelmezte magát.

- Ez nem baj, nobilissimus, nem is fontos. Galerius, Maxentius és Fausta fontosabb.

- Rájuk kerül a sor, ne türelmetlenkedjél! Még három napot itt töltök, aztán elmegyek Aquae Sextiaebe, természetesen Matidiával, azután pedig elbúcsúzom tőle is, a reumámtól is, és akkor következhet a politika és a háború! Így határoztam.

- Nobilissimus, ehhez szabom majd a terveimet. Csak éljen még legalább egy hónapot Galerius, akkor van időnk fölkészülni a halálára, illetőleg a halála utáni terveinkre.

- Elél az még a tavaszig is, az ilyen gonosztevők szívósak.

- Akárcsak az elpusztíthatatlan Maximianus meg Theodora, meg...

- Jó, hogy említéd őket. Holnap este érdekes tragikomédiának lesz a tanúja. Bellenus semmit sem mondott róla?

- Bellenus csak annyit mondott, hogyha érdekes újságot akarok hallani, forduljak hozzád. Ő katona, nem beszélhet.

- Helyes, majd én beszélek.

És részletesen elmondta a püspöknek a tervezett orgyilkosság, és az utána következő leleplezés tervét. Hosiust megdöbbenetette Maximianus és Theodora elvetemültsége, de még jobban meglepődött, hogy az aljas tervet Matidia leplezte le.

- Tehát Matidia? - tűnődött, mintha egyedül volna. - Igen, az istenség műve ez! Azért vetette utadba ezt a nemes leányt, hogy téged megőrizzen a veszedelmektől.

- Valóban az istenség sugallta Matidiának az éber őrködést életemen és sorsomon. El kell mondanom neked, hogy már hetek óta látomásaim vannak s nemcsak éjjel; nappal is. És gyötrő látomások. És az a félelmetes, hogy egyiket sem tudom megfejtetni! Ez bosszantó! Egyik éjjel láttam álmomban Hekatét, a varázslatok és kísértetek istennőjét, de mind a három alakját nem, hanem csak egyet: ennek az egyik kezében fáklya volt, fején phrygiai sapka, másik kezében kígyó és tör. Máig is hiába töröm a fejem, hogy mit jelenthet.

- Alexandriai tanárom, Kaldu tanítása szerint a phrygiai sapka keleti származást jelent. Csak megemlítem, hogy Theodora keleti származású. A kígyó és a tör pedig világosan beszél. De nem szeretném elhamarkodni a dolgot: előbb tudnom kell, hogy álom volt-e ez, vagy pedig jelenés.

- Kétségtelenül jelenés, hiszen semmi sem történt, csak láttam. Láttam, aztán szétfoslott a semmibe.

- Ha jelenés volt, akkor nem tudok egyebet mondani. Amennyire egykori tanárom, Kaldu tanításából ismerem Artemidoros könyvét, erről semmit sem ír; igaz, hogy nem a jelenésekkel, hanem az álmokkal foglalkozik.

- Majd megkérdezem Treviriben Haedonius professzort. Egyébként tőle hallottam, hogy a nemrégiben elhunyt Porphyrios filozófusnak van egy könyve az álombéli jelenésekről. Ha tudnék görögül, szívesen elolvasnám - mondta Constantinus. - És azt is Haedoniustól tudom, hogy ez a Porphyrios vastag könyvet írt a keresztények ellen. Te talán ismered is, Hosius?

- Nem ismerem, hiszen én sem értek görögül. De ha ellenünk írt, akkor kétségtelenül támadta a vallási egység mindennél fontosabb elvét - jegyezte meg a püspök.

- És nem ismerte fel, hogy a ti vallásotok istene is Helios - jelentette ki Constantinus. - De még sok minden van, amit nem értek. Egyik éjjel, képzelj el, önmagamot láttam, amint a levegőben lebegtem, fénykoszorúval a fejem körül: amint ráismertem arcomra, eltűnt a jelenés.

- Ez az előttem ismeretlen Porphyrios nélkül is érthető: Helios az emberek fölé emel, és dicsfénnel övez.

- Ebben igazad lehet, de csak a te magyarázatodból értettem meg a jelenés titkát. Igen, már az Apollo-jelenés óta érzem, hogy az istenség választotta vagyok; talán éppen Helios küldöttje, hogy megdicsőítsem őt s helyette uralkodjam a földön. Hiszel-e ebben, te püspök?

- Ha nem hinnék benne, és főleg benned, nobilissimus, nem hagytam volna ott püspöki hivatalomat, s nem jöttem volna hozzád, hogy emberi erővel is szolgáljam az istenségtől sugallt küldetésedet.

- Valóban az istenség ujmutatása, égi jel, hogy éppen neked kellett hozzám jönnöd, aki magasabb ihletésből felismerted, hogy ugyanazt akarod, amit én: a Helios-vallások egyesítését és ennek segítségével a darabokra töredezett birodalom egységbe kovácsolását.

- Meg kell mondanom azonban, nobilissimus, hogy nem elegendő, ha mi ketten ismerjük égi küldetésünket és földi hivatásunkat, minden munkánk csak úgy lehet hatásos, ha a tömegeket jelekkel, csodákkal és jelenésekkel, érthető és kézzelfogható égi utasításokkal is meggyőzzük isteni rendeltetésedről: arról, hogy a Győzhetetlen Helios választotta vagy.

- Maguktól kell felismerniük bennem az istenség küldöttjét és földi mását! - vágta rá Constantinus átszellemülten. - Meg kell mondanom neked, püspök, hogy nappal is szüntelenül égi jeladások ébresztenek és riasztanak. Nemrégiben munka közben kissé elfáradtam, szerettem volna néhány percet pihenni, nem gyújtottam meg a csillárokat. Ezekben az őszi hónapokban korán sötétedik; én ültem a karosszékemben, s gondolatlanul belebámultam a sűrű esti szürkületbe, amikor egyszerre csak erősen sivító szélfúvás csap az arcomba, felugrom, de azonnal visszazuhanok a karosszékembe, de a fényforrást nem látom... már éppen csengetni akarok, hogy gyűjtsanak világot... felállok, a fény kihuny, de mikor megindulok az asztal felé, újra visszazuhanok, egy lépést sem tehetek, mert minden oldalról lángtenger vesz körül. Akkor felismertem, hogy ez is égi jeladás volt... És rettenetesen idegesít, gyötör, sőt kétségbeejt, hogy nem ismerem az értelmét!

- Ez nem is fontos, nobilissimus - nyugtatta meg a püspök. - Csak az a fontos, hogy szüntelenül kapod az égi jeladásokat. Ez a lényeg. De meg kell mondanom, hogy minden égi jeladás hiábavaló, ha nem értékesítjük. Mit ér az Apolló-látomás, mit érnek az álombéli jelenések, mit érnek a megdöbbentő nappali víziók, ha csak mi tudunk róla? Nobilissimus, ne kutassuk az isteni megnyilatkozások értelmét; érzük be, hogy az istenség figyelmeztetett valamire, de fejtörés meg tépelődés helyett minden égi jeladást azonnal híreszteljünk, terjesszünk; színezzünk; és egy pillanatig se engedjük elhamvadni, élesszük és fűjtassuk körülöttük a hírverés tűzét, hogy az egyszerű és műveletlen tömegek is higgyenek kivételes elhivatottságodban, isteni küldetésedben. Válgják meggyőződésükké, hogy csodálatos álmaid, jelenéseid és látomásaid vannak, emberfölötti hatalommal irányíthatod az emberek és a népek sorsát, és csodát is akkor művelsz, amikor akarod, ha ezzel is az istenség akaratát szolgálhatod. Ezt kell hirdetnünk, céltudatos és ügyes propagandával, mert ha mindez akár százszor is igaz, a tömegek csak akkor hiszik el, ha jó hírverés szakadatlanul és szívósan a fülükbe harsogja. De a leglényegesebb: neked magadnak kell közölnöd a környezeteddel a látomásaidat, jelenéseidet, álmaidat s a csodákat is, ha veled vagy körülötted történnek. Igazi hitele akkor van minden ilyen rendkívüli eseménynek, ha embereid arra hivatkozhatnak, hogy tőled magadtól hallották.

- Hát majd elmondom nekik. S elsősorban azoknak, akik hisznek bennem.

- Elsősorban Ablaviust kell igénybe venni: ő a lehangosabb hírharang. - Persze, jól meg kell fizetni, de megéri, hiszen Gallicanus, Oromasdes, Talio, Concordius s annyi más, meggyőződésből vállalja majd a hírverést; Vecasius kevésbé, mert ő hisz ugyan benned, de kissé, hogy úgy mondjam: túlságosan józan, pedig az ilyen propagandának a kritikátlan vakhit, rajongás és megszállottság az első és fő követelménye. Ezek a tulajdonságok, esetenként ötven aranyért, mind bőven megvannak Ablaviusban.

- Igazad van, elsősorban őt használjuk fel.

- S bizonyos vagyok benne, hogy néhány hét múlva Maxentiustól kezdve Galeriusig minden úgynevezett uralkodó reszket majd tőled, mert egyik sem tudja jelekkel és látomásokkal bizonyítani isteni küldetését. S azt hiszem, hogy uralkodói elhívattatásodnak legcsattanósabb bizonyítékát akkor adod, ha szétroncsolod ezt az arelatei boszorkánykonyhát.

- Zabas már itt van.

- És hány viperának zúzza szét a fejét?

- Maximianusét.

- Kevés - jegyezte meg hidegen Hosius. - Amíg a méregkeverő Theodora él, nem lesz nyugtod. Lám, egyszer már megkegyelmeztél neki, s mi az eredmény? Újra kezdi gyilkos acsarkodását, és százszor is újrakezdené, ha nem segítenél Atroposnak, a Párkának, aki elvágja az emberi életnek fonálát, s aki kétségtelenül minden uralkodónak a legnélkülözhetetlenebb munkatársa. Afféle túlvilági Zabas.

Constantinus elmosolyodott, és csak némi töprengés után szólalt meg:

- Hat gyereke van.

- Én mind a hatot megfojthatnám az anyjukkal együtt. Ki merne megbotránkozni vagy tiltakozni? Ki merne felelősségre vonni?

- Atyám geniusa - felelte halkán a Caesar.

- Nem hinném, hogy atyád dicső geniusa helyeselné, ha elvetemült özvegye viszont téged irtana ki, első fiát, büszkeségét! A rákfenét a tulajdon testemből is kivágom.

- Igen, meg kell tennem! - határozta el magát Constantinus. - Csak a hat gyermek sorsa aggaszt. Tudom, hogy ez a fúria már ellenem uszította Dalmatiust, hogy bitorló vagyok, fattyú vagyok, s a kisfiú a jogos és törvényes örököse isteni atyámnak. De ezzel még csak megbirkózom. Véleményem szerint rám nézve mind a hat gyerek ártalmatlan, meg aztán a testvéreim, ha mostohatestvérek is. Igaz, hogy Theodora viszont a mostohaanyám...

- Nobilissimus, az efféle érzelmesség vagy érzelgősség a lírai költők fegyvertárába való, mi ellenben józan politikusok vagyunk. Ha valaki keresztezi a terveinket, akár császár, akár gyerek, akár asszony, elsöpörjük az utunkból!

- Nem, a gyerekeket mégsem! - tiltakozott Constantinus, majd némi töprengés után újból fölvetette a kérdést: - Csak hová tegyem őket? Treviribe nem vihetek ennyi gyereket, itt pedig ki viseli gondjukat?

- Ha már mindenáron meg akarod kímélni a nyomorult életüket, hát itt van Matidia - jegyezte meg a püspök fanyarul. - Ha elmégy, úgysem lesz egyéb dolga.

- Igazad van, ez a helyes megoldás.

- De ez nem minden - makacskodott a püspök. - Zabas holnap megszabadít a két legmérgebb viperától, s én azt kérdezem, mi lesz a harmadikkal?

- Csak nem Faustát gondolod?

- De éppen őt!

- Igen, igen, de hát kivégeztessem a saját feleségemet?

- Ezt más uralkodó is megtette már, csak gondold Messalinára! A Messalina-feleséget, ha már a nyakadba akasztották, habozás nélkül ki kell irtani. Főképp, ha nem is a feleséged.

- Honnan tudod? - szólta el magát Constantinus.

- Ha egyszer a bizalmas tanácsadód vagyok, mindent kell tudnom.

- Nem, nem! Ezt mégsem! Vannak bizonyos erkölcsi törvények...

- ...amelyeket csak te tartasz meg, nobilissimus - vágott a szavába Hosius. - És mit akarsz? Együtt élni vele? Hogy egyszer mégis megadja magát neked, és úgynevezett „törvényes” gyerekeid szülessenek? Hiszen az ellenségeid úgyszólván fattyúnak csúfolják Crispust, ez lesz a sorsa Matidia gyerekének is, hát kérdezem: érdeked-e, hogy esetleg „törvényes” fiú-örökösöd szülessenek?

- Hosius - felelte a Caesar erélyesen -, ha egyszer kezemből a hatalom, én szabom meg, ki lesz az örökösöm. Nem számít sem Dalmatius, sem a Faustától esetleg születendő fiam, hiszen íme, én is „törvénytelen” fiú vagyok, s dicső atyám akaratából mégis én lettem az utóda. És nem tanultam jogtudományt, de egyszer beszélgettem erről Vecasiusszal, a kitűnő jogással, s tőle tudom, hogy a gyermekek törvényessége és utódlási jogosultsága nem a jogászok paragrafusain és szörszálhasogatásán dől el, mert semmiképpen sem jogi kérdés, hanem hatalmi kérdés vitathatatlanul!

- Hagyján - jelentette ki erre Hosius -, hiszen a törvényesség ügyét elintézheted hatalmi eszközeiddel, de magadat hogyan védelmezed meg Fausta ellen? Nekem is, neked is egyelőre ez a fontosabb, hiszen az örökösödés kérdése hol van még? Meg kell mondanom, hisz azért vagyok melletted: Fausta a te átkod és végzeted. S bár nem vagyok jós, de olvasok a csillagokban: Faustát előbb-utóbb a te kezedtől éri el végzete!

- Most még elviszi szárazon. Ha nem sikerül betörnöm, természetesen elbánok vele, mint mindenkivel, aki belém harap!

...És eljött a Győzhetetlen Napisten napjának estéje. A palota folyosóján koromsötét volt már, mindössze imitt-amott égett, vagy csak inkább pislogott néhány sárga fényű mécses: ebben a gyászos félhomályban az ember a saját apját sem ismerte volna meg. Tízlépésenkint testőr állt a falpillérek tövében, valahol csizmák koppanása hangzott, ütemesen.

A fojtott és nyomasztó csöndben egyszerre csak széles vállú, magas, testes férfi bukkant fel valahonnan; hímzett talárja és bíborsávos köpenye szinte világított a vaksi éjszakában; lassan, de kemény léptekkel haladt, föl sem nézett. Mikor a Caesar lakosztálya elé ért, a két testőr szétvetett lábakkal vigyázzba merevedett, és tisztelgett a lándzsájával. Az ajtó kinyílt, aztán becsukódott, Constantinus tehát bement; a testőrök, megkönnyebbülten, kényelmes testtartásba ereszkedtek, az egyik nekidőlt a márvánnyal borított pillérnek.

- Seholy semmi nesz. A palota elpihent.

Lomhán cammogtak a percek, a testőrök is kezdtek elálmosodni; alig várták az éjjeli őr váltást, hogy vége legyen a szolgálatnak.

- Jó neki - bökött a fejével az ajtó felé az egyik. - Bár én fekehetnék az ágyában, és ő állna itt a helyemen!

- Még talán nem is alszik - mondta rá a bajtársa. - Te sem aludnál, ha olyan jó nő volna az ágyadban!

Valahol messze végre túlkölt a vízóra, a két testőr vigyázzba állt, mint a folyosón végig valamennyi, a folyosó vége felől egyre közeledtek a súlyos lábdobbanások, zörögtek a fegyverek, vezényszavak csattantak egyszerre háromfelől is, testőrök nyüzsögtek, altisztek és tisztak parancsokat osztogattak, fojtott hangon ugyan, de a lábdobogás, fegyvercsörgés, jövés-menés, állandó mozgolódás zaja, így együtt mégis tompán zúgó morájja erősödött. Ebben az összevisszaságban lépett ki a szobája ajtaján Maximianus, bíborszegélyes tunikában, és egyenesen Constantinus lakosztálya felé tartott. Épp ebben a pillanatban váltották az őrseget: az egyik távozott, a másik most közeledett: Maximianus nyugodtan bement az ajtón. Az egyik altiszt látta ugyan, de ügyet sem vetett rá: elvégre a Caesar lakosztályába csak bemehet az Augustus?

A folyosó végre elcsöndesedett, a palotára ráborult az éjszaka némasága. Elvértve hallatszott még egy-egy lándzsa vagy kard zörrenése, egy-egy tompa koppanás, aztán semmi...

Percekig úgy bűgött a folyosó, mint a tengeri trombitacsiga vastag, bibircsókös héja, ha üres.

És ebben az álmosító egyhangú zúgásban a két testőr hirtelen vad rikoltozásra figyelt föl: valaki üvöltözött odabent a Caesar lakosztályában. Először csak tagolatlanul hangzott a rikácsolás, mintha örült ordítana, de a tébolyult kiáltozás egyre közeledett, s most már az ajtón keresztül is tisztán hallották az eszeveszett visítózást:

- Megöltem a bitorlót! Megöltem a fattyút! Bosszú! Bosszú!

- Bosszú, apám! Bosszú! - hangzott a sikoltás egy közeli ajtóból, amelyben felbukkant egy pillanatra Theodora eltorzult arca. A testőrök azonnal visszatuszkolták a szobájába.

Ugyanakkor, éppen Constantinus ajtajával szemben, nesztelenül feltárult a szárnyasajtó, és a szobából négy férfi lépett ki. A testőrök vigyázzba álltak, mikor megpillantották Constantinust, de nem törhették a fejüket, hogy ki lehet odabent az az örült, s kit ölhetett meg. A Caesar odalépett a saját lakosztálya ajtajához, vele Bellenus és Fanio, s utánuk két férfi, egy szikár, hosszú taláros, zord arcú ember és egy vállas, izmos, vörös tunikás vidám képű legény. Ezeket a testőrök sem ismerték.

Az egyik Hosius volt, a püspök. A másik Zabas, a hóhér.

Mikor megálltak a Caesar lakosztálya előtt, akkor már egészen közelről hallották a tébolyult üvöltést:

- Megöltem a bitorlót! Megöltem a fattyút!

Az ajtó kicsapódott, és a küszöbön magából kikelve, vörösen izzó ábrázattal, vad tűzben villogó szemmel, a véres törrel kezében megjelent Maximianus, kirohanásra készen, és újra kezdte az üvöltözést:

- Megöltem a bitor...

De torkán akadt a szó: a bitorló, a fattyú, akit épp most gyilkolt meg, ott állt előtte, mozdulatlanul; kegyetlenül fagyos arccal, mintha csakugyan halott volna. Csak a szeme élt: szúrós, hideg tekintete úgy döfött Maximianus szemébe, mint az acélpenge. A merénylő megtorpant, megtántorodott, a véres tör kihullt a kezéből, élesen csendült a márványpadozaton. Maximianus elfehéredett, tagolatlan hörgés tört fel a torkából:

- Nem, nem... Constantinus!... - és ezzel, mintha menekülni akarna végzete elől, megfordult és visszaroht a szobába, Bellenus és Fanio utána; kisvártatva, Hosius intésére, valahonnan négy rabszolga lépett be utánuk, kezükben fényesen világító üvegezett kézilámpával, nyomukban a vörös tunikás Zabas. Az öreg egy darabig tétován futkározott ide-oda, újra meg

újra visszakerült a halott rabszolgához, irtózáttal elrohant mellőle, végül nekifutott a négy rabszolgának; ezek hirtelen fölemelték lámpájukat, Maximianus önkéntelenül odalépett: a világosságban fölmeredt előtte a vörös tunikás hóhér kissé gúnyosan mosolygó ábrázata.

Most már menekülni akart, elszántan, mindenáron menekülni. Félrelökte a négy rabszolgát, és rohanvást az ajtó felé vetette magát; de Zabas vasmarka azon nyomban lefogta mind a két karját. Keményen elkezdte tolni az ajtó felé, az öreg rogyadozó térdekkel vánszorgott előtte. Amint az ajtóig értek, felüvöltött, és megpróbált visszafordulni, de moccanni sem bírt.

Zabas kitolta az ajtón, s odaállította Constantinus elé: a tör ott hevert a padlón kettejük közt. A Caesar megszólalt:

- Azonnal vedd föl!

A hitvány gyilkosnak minden porcikája reszketett. Görnyedezve lehajolt, nyögött, hörgött, alig bírt föltápaszkodni; a hóhér segítette talpra.

Egy perc múlva mindnyájan bent voltak Maximianus szobájában. Constantinus intett Zabasnak, de előbb a rabszolgákat kiharangsította. Maximianus ott állt a négy férfi karájában, a hóhér még mindig keményen lefogta.

- Becstelen gyilkos! - szólalt meg Constantinus könyörtelenül hideg hangon. - Most minden aljasságodért megfizetsz! Melyiket választod: a tört vagy a kötelet?

- Nem! Nem! - hörögte a nyomorult, és összerogyott. Zabas talpra rántotta.

- Zabas - intett Constantinus -, végezz vele!

Hosius fölemelte a kezét:

- Bocsáss meg, nobilissimus, hiányzik valaki.

- Fanio - szólt oda Caesar a tisztnek -, Theodorát!

Három perc múlva, hátrakötözött kezekkel, betámolygott az Augusta. Meglátta apját, Constantinust, a hóhért: mindent tudott. Velőtrázó sikoltással rá akarta vetni magát Constantinusra, de a centurio lefogta:

- Apám! - üvöltötte a méregkeverő. - Gyilkos, gyilkos! Fattyú! - sziszegte Constantinus felé, fogait vicsorgatta, körmei összehorgadtak, s ha ebben a pillanatban szabad, ráveti magát Constantinusra, mint a hiúz.

- Elég volt! - csattant fel a Caesar hangja. - Előbb végignézed gyilkos apád apoteózisát, aztán te következel. Zabas! - intett a hóhérnak.

Zabas összekötözte a vén bűnös kezeit és lábait, meglapogatta a hátát, és barátságosan biztatta, miközben a szoba végébe noszogatta:

- Gyerünk, öreg! Csak nyugodtan!

Leültette az emelvényre, amelyen mindössze egy kis asztal állt, rajta kristályváza, benne három szál fehér rózsa. Az öreg még ültében is rogyadozott, feje előrecsuklott.

- Fel a fejet, öreg! - szólt oda neki barátságosan a hóhér, s villámgyorsan nyakára tekerte az ujjnyi vastag kenderkötelet, két végét marokra fogta, egyet rántott rajta, s a következő pillanatban Maximianus élettelen teste úgy hullott a padlóra, mint a rongy.

- Jaj, apám! - sikoltotta Theodora, s már éppen újra tátotta a száját, hogy még néhányszor elrikoltsa a jól ismert „gyilkos” és „fattyú” szót, de egy hatalmas tenyér betapasztotta a száját.

Hosius odamutatott a vén gonosztevő hullájára, elismerően bólintott Zabas felé, és halkan odasúgta Bellenus ezredesnek:

- Mesteri munka volt!

Zabas folytatta munkáját: odalépett a toporzékoló és rikácsoló Augustához, kezeit-lábait összekötözte, s durván ráförmedt:

- Előre!

Zabas nyugodt és békés természetű ember volt. Gyilkossal, lázadóval, rablóval, házasságtörővel, gyújtogatóval s egyéb becsületes gonosztevővel emberségesen bánt el, de a méregkeverőt gyűlölte és utálta. Theodora abban reménykedett, hogy vele is oly gyorsan végez, mint mostohaapjával. De hamarosan tapasztalta, hogy mi a különbség Zabas művészetében a nyíltan támadó gyilkos és az alattomos méregkeverő között.

Mikor Zabas vasmarokkal lenyomta a dobogóra, még visongott és vonaglott, de már csak félig aléltan bírta elnyösörögni a „Dalmatius” nevet. Aztán lehuntya a szemét, és várta a hóhér kötelének halálos szorítását. A kötélen valóban megfeszült, de a halál késlekedett. Theodora fuldoklott, zihált, a teste rángott, de élt, érezte a hóhér mozdulatait, leheletét, lépéseit, és mikor másodszor is nyakába hurkolódott a kötélen, újra végigszenvedte az első fojtogatás kínjait, fulladozott, vonaglott, hörgött, a hóhér észrevette, hogy kékül az arca, s erre hirtelen abbahagyta a műveletet. Csak harmadszorra végzett a bestiával, akkor is lassan. Művész volt; tudta, hogy mikor lobban ki az áldozat öntudata: akkor szakszerűen egy utolsót szorított a kötélen, és Theodora teste odazuhan a másik gonosztevő hullája mellé.

- Ez, ha lehet - jegyezte meg halkan Hosius -, még tökéletesebb, finomabb, és hogy úgy mondjam: kidolgozottabb munka volt.

- Nagyságodnak van érzéke az árnyalatok iránt - bókolt az ezredes.

Zabas odalépett Constantinus elé:

- Nobilissimus, végeztem.

- Még nem - intett a Caesar és odamutatott Theodorára. - Ezt vigyétek fel a palota tetejére, és dobjátok ki az utca kövezetére.

Miközben Zabas odajárt, Hosius ezzel a javaslattal fordult a Caesarhoz:

- Nobilissimus, mint már ismételtelen bátorkodtam hangsúlyozni, minden politikai ténykedésben igen fontos a megfelelő hírverés, vagy mondjuk így: tálalás. Ebből a célból javasolom, hogy ezt a másik hullát akasztassuk a csillár kampójára. Így maga ez a tény bizonyítja majd, hogy az Augustus öngyilkos lett, mert nyilván félt, hogy lázadása miatt a győztes Caesar kivégezteti. Viszont mindenképpen megmagyarázhatatlan, hogy Theodora Augusta miért vetette le magát a palota tetőteraszáról; az orvosok pillanatnyi elmezavarral magyarázzák végzetes cselekedetét.

Másnap, Arelatében is, Treviriben is, ilyen szövegű hivatalos közleményt függesztettek ki a hatósági hirdetőtáblán.

Ugyanakkor Zabas, a kormányzat leghűségesebb támasza, talpköve és oszlopa, száz arany jutalommal a pénzes zacskójában, visszautazott Massiliába, hogy ott folytassa áldásos tevékenységét.

Nemhiába bízott Anicius Ingenuus, a tudós orvos, Aquae Sextiae-ban, Constantinus ízületi fájdalmai már az első hét végén enyhültek. Az orvos teljes pihenést ajánlott, minden izgalomtól eltiltotta betegét, a katonai és állami ügyektől is, úgyhogy mindent a tábornokok és a helytartók intéztek, teljes felhatalmazással. Bellenus ezredes volt a védőpajzsa, s oly gondosan óvta nyugalma, hogy még Matidiát is ritkán bocsátotta be hozzá. Különben is meggyőzte a Caesart, hogy a lánynak Arelatében a helye, hiszen legfontosabb dolga Theodora árváinak gondozása.

- Ezredes, ügyes taktikus vagy - dicsérte meg az orvos, mikor Matidia elutazott. - Most már teljesen bizonyos a gyógyulás.

- Bár a nőből is kigyógyulna - jegyezte meg Bellenus -, mert véleményem szerint már nincs szüksége rá: Matidia leleplezte az összeesküvést, ezzel betöltötte hivatását.

- Gyermeke lesz a Caesartól, és ez is jó - állapította meg Anicius -, mert tapasztalatom szerint ilyenkor már nem érdeklik a nők. Sőt, mivel Crispus már megvan, azt hiszem, hogy ezúttal a születendő gyermek sem érdekli.

Az orvosnak igaza volt: Constantinus többet nem is kérdezősködött Matidia felől, a „fejedelmi keblű” nő levelei és jelentései pedig nyomtalanul eltűntek Bellenus süllyesztőjében. Viszont Constantinus a kitűzött három hét alatt annyira kigyógyult a kínzó nyavalyából, hogy a reumája innentől évekig nem jelentkezett. Hálából vert arany fogadalmi koszorút helyezett el Apollo Medicus, a Gyógyító Napisten kápolnájának márványfalán.

Bevonulása Treviribe valóságos diadalmenet volt: cserfakoszorús díszszázadok fogadták, az iparoscollegiumok s egyéb testületek küldöttségei, a papság, a főtisztviselők s az udvari hivatalok képviselői. Constantinus még nem ülhetett lóra, orvosa féltette az éghajlatváltozástól is, a nyirkos őszi levegőtől is; a császári posta hálókocsijában maradt, csak éppen felhúzatott egy-egy keskeny függönysávot a kocsi mindkét oldalán. A tömeg látta, hogy méltóságos testtartásban, komoly, átszellemült, fenséges arccal fogadja a város hódolatát.

Ablavius hol az udvari tisztviselők, hol más testületek csoportjában lépkedett; figyelt, fülelt, szimatolt; leste a szavakat, az arckifejezéseket, sőt mintha az emberek agyvelejébe akart volna beleszagolni. A végén csüggedten állapította meg, hogy ezekben a fejekben nincs semmi más, csak méztől csepegő, kissé elemélyítő hódolat. Ezen pedig, sajnos, nem lehet keresni.

A főiskola küldöttségében egymás mellett lépkedett Ursulus, a latin retorika tanára és Haedonius, a görög irodalom professzora.

- Mit szólsz hozzá, Haedonius mester? - súgta oda kartársának Ursulus.

- Mint egy isten - felelte rá a görög professzor.

- Azért két öngyilkosság, egyetlen éjszakán, kissé sok, nemde?

- Ahogy vesszük - mondta rá Haedonius és vállat vont. - Viszont csak nézz oda, Ursulus - és odaintett fél szemével a bíborpárnás fogat felé -, éppen elég ahhoz, hogy valaki földi halandóból istenné dicsőüljön.

A két tudós és egyúttal epés professzor összemosolygott.

Ezt az egészet azonban Ablavius, sajnos, sem nem hallotta, sem nem látta. Pedig ezzel bizonyosan sikerült volna a pénzes zacskójába ugrasztani egy egész ménesre való aranycsikót.

Nemcsak Treviri közönsége értesült a hatósági hirdetményből az arelatei tragikus éjszakáról, hanem - igaz, hogy más úton - a házi őrizetben tartott Fausta is. Ez a „más út” Hosius volt.

Alighogy megérkezett Arelatéból, Talióval bement a nobilissima szobájába. A két testőrt kiküldte az ajtó elé, a másik kettőhöz. Fausta a terem sarkában lapult, mint az ugrásra kész vadmacska. Mikor meglátta Hosiust, fekete gyűlölet lobbant a szemében.

- Mit akarsz? - rivallt rá a püspökre. Hosius közelebb lépett hozzá, de Fausta jobb karját előrenyújtotta, és most már rikácsolt: - Vissza! Ne merészelj közelebb jönni!

- Nyugtalan vagy, nobilissima - szólalt meg Hosius kimérten, szárazon, hidegen. - Pedig jó volna, ha lecsillapodnál. Olyan dolgokat kell közölnöm veled, amik feltétlenül érdekelni fognak. - A püspök, hatásvadászat céljából, ravasz kis szónoki szünetet tartott, aztán halkán, hangsúlytalanul, kiszámított lassúsággal folytatta: - Tudniillik Arelatéból rossz híreket hoztam.

Fausta fölfigyelt. Vajon mit főzött ki ez a gonosz démon odalent? Amíg ő itt senyved méltatlan és megalázó őrizetben: ki tudja, mit művelt férje és ez a varázsló Arelatében? Azóta, hogy Constantinus elől sikerült ide menekülnie, semmit sem tud; szinte légmentesen elzárta a világtól ez az elvetemedett keresztény varázsló! Egy pillanatra felvillant fejében az a lehetőség, hogy hátha Constantinus rajtavesztett az élet-halál játékon... De ez a Hosius azt mondta, hogy épp a nobilissimus parancsára tartják őt őrizetben! Mi történhetett, szentséges Apollo? Mégis meg kell hallgatnia ezt az alattomos bálványimádót. Amennyire alacsony termete megengedte, kihúzta magát, fejét fölszegte, aztán leült a bársonypárnás karosszékre, és hetykén-fölényesen, csak úgy az állával odaintett a püspöknek:

- Beszélj!

És Hosius beszélt. Mindent elmondott. Maximianus elfogatásától kezdve az összeesküvés színpadias leleplezéséig, de természetesen megfelelő „tálalásban”: sikerült rávennie Constantinust, hogy még egyszer utoljára, megkegyelmezzon az Augustusnak is, Theodorának is. De mind a ketten megelőzték a jóságos Caesar kegyelmét: Maximianus rettegett a szégyelletes kivégzéstől, s még a merénylet leleplezésének éjszakáján felakasztotta magát a függőcsillár horgas kampójára.

- Olyan volt, mint ez - mutatott a kampóra, amely a mennyezetről lógó vékony vaslánc végében himbálódzott, mintegy embermagasságban. Minden teremben volt ilyen kampó: ezekre akasztották a rabszolgák sötétedéskor a soklángú csillárt, amelynek lángjait odakint gyújtották meg. - Amint látom, itt is van ilyen kampó...

És elhallgatott. Fausta görcsösen megkapaszkodott mindkét kezével a karosszék karfájában, és idegesen harapdálta duzzadt ajkait. Vékony teste megvonaglott, belső izgalom rázta. De erőt vett magán, és még mindig remegve, kissé fojtott hangon felcsuklott:

- Nem hiszem! Nem lehet igaz!

- Esküszöm, nobilissima, hogy ez a szín igazság. Én magam láttam lógni a kampón.

Fausta nem sírta el magát, nem sikoltozott, néhány percig némán, szinte megkövesedett arccal meredt a szeme a levegőbe, fejében gyilkos gondolatok rajzottak. Hosius felhasználta ezt a pillanatot:

- Nobilissima, nincs vége. Theodora Augusta, mikor értesült atyátok borzalmas végzetéről, egy ellenőrizetlen pillanatban felrohant a palota tetőteraszára, s a mélységbe vetette magát...

- Irtózatoss! - nyögte Fausta, és bár nem sírt, kezeibe temette arcát. De a varázsló nem hagyta nyugton:

- A nobilissimusnak vérzik a szíve, hogy mindketten ily elhamarkodottan meghiúsították kegyelmét. Sajnos, nem tudjuk feltámasztani őket. Ők saját elhatározásukból végrehajtották magukon a büntetést, amelyet, bármennyire rászolgáltak, a Caesar kifogyhatatlan kegyelméből elkerülhettek volna... Rólad... - és most megint gonosz kis szünetet tartott -, rólad csak annyit mondott, hogy Theodora jegyzőkönyvbe foglalt vallomása szerint elszánt bűntársuk voltál; s ellened szól az is, hogy éppen előle menekültél! Még hozzátette, hogy majd itt Treviriben dönt a sorsod felől. Várd meg nyugodtan, az ő kegyelme határtalan! Nehogy valami jövátetetlen könnyelműségre szánd el magad!

A kampó felé sandított, egyúttal mereven meghajolt, és Talióval együtt távozott.

Faustának az elkövetkező hetek alatt bőven volt alkalma felkészülni a védekezésre minden vád, minden támadás, minden erőszak ellen. Éjszakákon át töprengett, s nemhiába: rátapintott a helyes módszerre: ezt az embert csak az érzékisége révén lehet megszéledíteni. Elhatározta, hogy férjét, akit a nászéjszakán visszautasított és megalázott, most majd elcsábítja. Ha megszédül, és megtartja vele utólagosan az elmaradt nászéjszakát, akkor nyert ügye van, egyszer s mindenkorra hatalmába keríti ezt az erőszakos, bikanyakú, minden nőre éhes férfit... Ezen a réven egyelőre megmenekül a „kampótól”, legyűri ezt az aljas és démoni varázslót, és végül megszerzi a teljes győzelmet: véresen és gyönyörűségesen bosszút áll Barbatióért.

Constantinus, a diadalmas bevonulás után három napig feléje sem nézett Faustának; csak jelentéseket hallgatott, állami és katonai ügyeket intézett. Ezután is lefoglalták ugyan minden percét, de végtére mégiscsak beszélnie kellett Faustával, hiszen ítékeznie kell fölötte, és Hosius épp tegnap sürgette, hogy húzza ki végre a méregfogát ennek a legádázabb viperának is. Igen, igen, gondolta magában; egyszer úgyis végére kell járni ennek a kínos ügynek, mégis halogatta a dolgot. Fausta remegő izgalomban leste-várta, mikor közelednek már a Caesar keményen koppanó lépte. Egy teljes hétig kellett várnia férje látogatására.

Minden este más ruhába öltözött, másképp festette ki arcát, másképp bodorított a fényes fekete haját, más illatszert használt; fejtartását, karjai és vállai mozgását, szájának és arca rózsaszín gödröcskéinek puha mosolyát százszor is gyakorolta nagy üvegtükrében; a hátán ólomöntvénnel bevont s hajlított üvegfelület kissé eltorzította szabályos vonásait, mozdulatait azonban hitelesen tükrözte.

A szemle végén mindig meg volt elégedve magával, s napról napra türelmetlenebbül várta férjét, a reménybeli nászéjszakára. Nagyot dobant a szíve, mikor végre vasárnap este belépett a szobájába a Caesar. Ijedten látta, hogy a férfi arca komoly és hideg, Fausta tehát rögtön rohamra indult. Könnyedén meghajolt, felvillantotta legszebb mosolyát, ebbe az arca gödröcskéi is belenevettek. Felnézett a vállas férfira, s belső izgalomtól elfúló hangon köszöntötte:

- Üdvözöllek, nobilissimus.

- Ül le, Fausta - kezdte Constantinus szárazon s máris leült -, beszélnem kell veled.

- Igen, nobilissimus - felelte rá az asszony, de állva maradt. Constantinus voltaképpen csak most nézte meg; ötödik éve a felesége, de a balvégzetű nászéjszaka óta soha még egy negyedórát sem töltött vele, s főképpen sohasem méltatta arra, hogy meg is nézze. „Ejnye - cikázott át Constantinus fején, amint végigröppent szeme a nem magas, de arányos, izmos kis testen, a karcsú bokától a dús fekete hajtoronyig, - ejnye, ez a kis béka, hogy nekicsinosodott!” Egy pillanat ezredrésze alatt végigtapogatta szakértő szeme az asszony feketén izzó nagy

kerek szemét, sűrű szemöldökét, nemes metszésű orrát, duzzadt érzéki ajkait, hosszúkás szabályos arcát, hattyúnyakát, és szinte szomjasan tapadt rá a ruha vörös selyme alatt feszülő fiatalos mellére. Megborzongott, és hirtelen visszarántotta magát az érzéki varázslatból.

- Ül le, mondtam már! - és intett Faustának. Az asszony leült, halvány és félénk mosoly lebegett az ajkain, két kezét ölében nyugtatta, fejét kissé félrebillentette, s úgy nézett Constantinusra, mint egy megriadt kismadár. - Röviden végezhetünk - folytatta a férfi komolyan és hidegen. - Remélem, tudod, miért vagy őrizetben?

Fausta ártatlanul lesütötte a szemét, és hallgatott.

- Hosius közölte veled, hogy Theodora rád vallott: bűntársuk voltál!

- Hazugság! - vágta rá tompa, fénytelen hangon az asszony, és megvillant a szeme.

- Ugyan! Arelatében voltál, mikor a lázadás tervét kifőzték, és te nem tudtál róla? Veled nem beszéltek? Meg sem kísérelték, hogy beavassanak az összeesküvésbe? Apád sem?

- Dehogynem! Megkörnyékeztek, de én mindent visszautasítottam.

Constantinus meglepetten kapta föl a fejét.

- Mi mindent? - kérdezte gúnyosan.

- Azt, hogy menjek Massiliába, és a te nevedben hirdessem ki parancsodat: Maximianus vegye fel a bíbort, és veled együtt vonuljon Licinius ellen - hazudta az asszony halkán, s oly ártatlan arcot öltött magára, mint egy ma született hófehér báránka.

- És te? - faggatta tovább a férje.

- Megtagadtam - felelte csöndesen, de határozottan.

- Hát még?

- Apám arra kért: menjek Rómába, Maxentius nagyon szeret, és rá tudnám venni, hogy legalább négy légiót küldjön Massiliába, mert csak így verheti le a bitorlót; s ha ez nem sikerül, mind a hármunk élete veszélyben forog. Ezt is megtagadtam!

- De miért?

Fausta lesütötte a szemét, várt egy-két percig, csak azután felelt, szégyellősen:

- Mert szerettelek!

Constantinus arca vérbe borult, de megemberelte magát s gúnyosan odavágta:

- Szeretted? Hát a nászéjszakán?

- Ó, akkor éretlen tacsó voltam. Szégyellem magam. Bocsáss meg érte. - Szeméből kövér könnycsepp buggyant; selyemkendőt húzott ki az övéből, és könnyörgőn nézett a férjére.

De Constantinus nem adta meg magát:

- Hagyjuk ezt az érzélgést! Inkább magyarázd meg, hogyha mindez így történt, mért nem mondtad el nekem?

Faustát egy pillanatra sem hagyta el a hidegvér: tudta, hogy az életéért viaskodik ezzel a könyörtelen bikanyakúval. Kissé szomorkásan, kissé durcásan, kissé elcsukló hangon felelt:

- Mert alighogy ideértem, éppen a te parancsodra házi őrizetbe vettek. És azóta sem tudtam beszélni veled... Aztán bágyadtan, sírósan, elhalón utánapityegte: - Sajnos...

És legszebb mosolya úgy ömlött Constantinus arcára, mint nyári nap forró aranypatakja. A Caesar testén kéjes borzongás hullámozott végig. Fölállt, szembenézett az asszonnyal:

- Fausta, mennem kell. Majd még beszélünk erről.

- Ahogy kívánod, nobilissimus - fuvolázta az asszony, miközben felállt, és jelképesen meghajolt.

Constantinus mögött összecsapódott a függöny, és kattant az ajtó kilincse. Fausta, mintha csak erre várt volna, kiegyenesedett, arcán felfénylett a győzelem mosolya, belevetette magát a karosszékbe, érzéki ajkai szétnyíltak, mint feslő virágszirmok, s torkából, mint a halk madárcsicsergés, úgy buggyant fel a gyöngyöző kacagás...

Másnap újra beszélgettek „erről”, vagyis Fausta bűnügyéről, de Constantinusnak már alig volt mondanivalója, hisz egyre jobban bízott az asszony ártatlanságában. De mikor a körmönfont kis démon azt hitte, hogy már teljes a győzelme, Constantinus fölkel, és csak ennyit mondott:

- Majd holnap még beszélgetünk.

Mikor távozott, Fausta az ajkait harapdálta, oly dühösen, hogy kiserkedt a vére. Szikrázó szemmel nézett a Caesar után, két keze görcsösen ökölbe szorult.

Constantinus harmadnap este is bement Faustához, de ekkor már, úgy látszik, teljesen meggyőződött felesége ártatlanságáról, mert többé semmit sem beszélgettek. A harcnak ez az első szakasza Fausta győzelmével végződött.

Hosius ette a méreg, mikor másnap délben, a palotai pletykák gondos meghallgatása után, a szemfüles Palmatus jelentette neki, hogy Constantinus reggelig a felesége ágyában tartózkodott, s ma délelőtt már meg is szüntette a nobilissima házi őrizetét.

- Bizonyára nem mondok újságot nagyságodnak, ha elárulom, hogy végre! annyi szűzi esztendő után lezajlott a nászéjszakájuk.

Palmatus bizonyára óvakodott volna a csúfolódástól, ha tudja, hogy Constantinus nászéjszakája, annak idején - éppen drága felesége, a kis Claritas jóvoltából, reményen felül kiválóan zajlott le.

Mert ha tudja, akkor ezt kellett volna gondolnia magában: „Furcsa világ ez, érdekes világ! Itt vannak ezek a nők: Fausta, Helena, Minervina, mindegyiknek legalább két nászéjszakája volt, sőt Helena Augustának ki tudja hány! Így van ez jól!” De nem gondolkozhatott és nem fecsegetett, mert Hosius egyetlen zord pillantással kipurancsolta a dolgozószobájából.

NEGYEDIK RÉSZ

A JEL

1

Mióta Galerius betegen feküdt a nikomedeiai palotában, családtagok, tisztviselők, katonák lábujjhegyen jártak és Euporius udvarmesteri pálcája oly halkán koppant - ha nagy néha mégis szükség volt koppanásra -, mintha vastag posztóval vonták volna be a végét. A császár csöndet akart, viszont ha megrohanták az elviselhetetlen fájdalmak, úgy üvöltött, mint a vadállat, s ilyenkor a palotában mindenki visszafojtotta lélegzetét, s remegett. Egy esztendeje marta a rák, az altestén kezdte, a hasán folytatta, lassan-lassan szétrágta szervezetét. Az orvosok tehetetlenül kísérleteztek: ha külső gyógyszerekkel csillapították a fájdalmakat, belső szerveit roncsolta a sorvasztó betegség, úgyhogy a még élő test oszlásnak indult. A rothadás bűze nemcsak a palota, hanem a közeli utcák levegőjét is megfertőzte. Emberfeletti önuralomra volt szükségük azoknak, akik szolgálati ügyben kénytelenek voltak időnkint mellette tartózkodni. Április elején már olyan állapotban volt, hogy minden pillanatban várták a végét. De ha az orvosoknak az elképzelhető legerősebb szerekekkel sikerült némileg csillapítani fájdalmait, akkor egyre-másra hívatta főembereit, és rendelkezett, intézkedett, parancsolt, mert világos maradt az öntudata egészen halála pillanatáig. Ilyenkor adta ki tébolyult kegyetlenséggel a halálos ítéleteket, főleg a keresztények ellen. Ezt a gyűlöletet Diocletianus ojtotta belé, anyja szította, ő maga pedig akkor is kéjelgett benne, mikor a vén szipirtyó Romula rikácsoló hangja örökre elnémult. Ha Tertullius öfénysége beszámolt a halálos ítéletek végrehajtásáról, élvezettel hallgatta, és néha megismételtette, s közben kéjesen nyögött és hörgött a gyönyörűségtől. Tertulliusnak apróra kellett részleteznie az áldozatok kínjait: a csónakokról a tengerbe dobált keresztények halálküzdelmét, kétségbeesett fuldoklását, a puffadt hullák felbukkanását a víz színén; kimondhatatlanul élvezte az isten háta mögötti phrygiai kisváros, Germe pusztulását; megtudta, hogy ennek minden lakosa keresztény: körülvétette katonasággal, felgyújtatta; a menekülő hajléktalanokat vagy visszakergették a katonák a lángok közé, vagy lenyilazták. Egy örült ember bosszúja volt ez az élőkön azért, mert tudta, hogy neki meg kell halnia. Tertullius ilyenkor alig várta, hogy öszentsége megkapja a rohamot, azonnal hanyatt-homlok menekült. S így voltak vele a többiek is.

Április vége felé közölték Olympios tábornokkal, hogy az egyik orvos véleménye szerint az elgyengült szervezet új erőre kap, ha a beteg friss és formás fiatal lányt fektet maga mellé, s vele alszik. A császár kiadta a parancsot, hogy hozzák ágyába a legszebb nőt, akit fel tudnak hajtani. Olympios szólt Euphrosynosnak, hogy hozassa el azt a híres szép Thamart, a megszökött Constantinus villájából. Az öreg doktor készségesen kisietett a villába, elárulta az undorító tervet, és szinte hajszoalta Brellicust, hogy meneküljenek. Corfulenus segítségével még aznap este kimenekült Brellicus és a szépséges Thamar a derék Turdulus prэшázába.

Egy óra múlva jelentkezett a tábornoknál:

- Jelentem fényességednek, hogy Thamar a férjével, Brellicus udvari titkárral együtt Alexandriába utazott, rokoni látogatásra. Mivel azonban teljesítenünk kell öszentsége parancsát, szerezzünk az ágyába egy rabszolgalányt.

- Okos ember vagy, doktor - dicsérte meg a tábornok. - Gondoskodjál tehát lányról. Lehet kövér is, nem baj. Az se baj, ha nem éppen Venus. Öszentségének úgylis mindegy.

Az orvos szólt a rabszolga felügyelőnek, ez meg előparancsolt egy tenyeres-talpas mosogató-lányt, megmagyarázta neki, hogy öszentsége éppen őt választotta ágyasának, micsoda megtiszteltetés! A bal szemével odahunyorított neki, és a fülébe súgta:

- S még hozzá nem is tesz kárt benned!

- De az a rettenetes bűz! - sopánkodott a leány.

- Bizonyosan kapsz is érte valamit - biztatta a felügyelő. - És viselkedjél engedelmesen és tisztességesen, mert különben tőlem kapsz olyan huszonötöt, hogy megemlegeted! Érted? Mára nem a kocsisal fekszel ágyba, hanem a császárral. Becsüld meg magad.

A lány megborzongott, és engedelmeskedett. Mikor belépett Galerius hálótermébe, úgy megijedt, hogy menekülni akart, de Olympios karon ragadta, és beráncigálta a szomszéd fülkébe; ott ráförmedt:

- Mit ijedezel, te mocskos nőtény!? Bemégy, ledobod ezt a rongyot, odafekszel, és ott maradsz, amíg a szentséges Augustus kívánja. Különben széthasítom a fejedet! Indulj!

A lány átkínlódta a borzalmas éjszakát, s mikor hajnalban nyakig beszennyezve megszabadult a császári megtiszteltetéstől, egy álló óra hosszát csutakolta magát. Mikor este megint érte jöttek, kézzel-lábbal kapálódzott, s éktelenül üvöltözött:

- Nem! Nem! Többet nem! Nem bírom! Öljenek meg, nem bírom!

Olympios, hogy a lány még odafent az előszobában is őrzöngött, rászólt:

- Hülye! Ide figyelj! Kiutalok neked húszezer denariust, a feléért felszabadulhatsz, mehatsz, ahová akarsz, tőlem akár libáskofa is lehetsz, de most lódulj!

A lány meghökkent a fényes ajánlatra, és elszánta magát:

- Mindegy. Kérem az utalványt!

Megkapta. És mindössze három förtelmes éjszakájába került, hogy megvásárolhatta szabadságát, s megkezdhetette a libaárusítást.

A negyedik nap amúgy is fordulatot hozott: alighogy leszállt az éjszaka, Galerius irtózatosan üvölni kezdett; a palota személyzete összeszaladt: orvosok, tisztek, testőrök, rabszolgák nyüzsögtek mindenütt, csak Euphrosynos ült nyugodtan az Augustus roncsa mellett; felületes vizsgálattal is azonnal megállapította, hogy a császár nem a szokásos rohama és fájdalmai miatt üvölt, hanem azért, mert a telihold - amelyet mostanig mereven bámult, lassankint egyre halványult s végül meglehetősen hirtelen - teljesen elsötétedett.

- Euphrosynos - ordította -, hol van Euphrosynos?

- Itt vagyok, szentséges császár.

- Végem van! - lihegte Galerius. - Kialudt a fény! Segítség! Sötét! Sötét!

Euphrosynos felállt, s végignézett a vonagló emberroncsan: felsőteste már szinte csontvázzá aszott, szemernyi hús sem volt rajta már; altestéből a rothadás bűze áradt; takarója lecsúszott, s az orvos láthatta tömlők módjára felfúvódott combjait és lábszárait. Legyintett:

- Legfeljebb három nap.

Elmúlt a lidércnyomásos éjszaka, és a császár magához rendelte Lactantiust és Sosiust; megparancsolta nekik, hogy fogalmazzanak rendeletet, amely általános kegyelmet ad mindenkinek, aki hű a császárhoz és a birodalom hagyományaihoz, tehát a makacs és megátalkodott keresztényeknek is, ha nem zavarják meg az állam rendjét örökös fészkelődésükkel, egyúttal

őket is, a többi felekezetet is kötelezi, hogy szüntelenül imádkozzanak az állam és a császár életéért és épségéért. Mikor befejezte az utasítások tollbamondását, nyöszörögve fölvetette homályosuló szemét:

- Mester, mit gondolsz - fordult oda Lactantiushoz -, megjutalmaz-e az istenség jószágomért? És a keresztények is imádkoznak-e vajon egészségemért s életemért?

- Szentséges császár - felelte Lactantius -, a keresztények akkor is hűségesen imádkoztak érted, amikor büntetted őket makacsságukért, most pedig forró imádsággal és áldozatokkal könyörögnek egészséget és gyógyulást szentséges császáruknak istenségüktől, Krisztustól.

- Heliostól? - nyögte ki Galerius, mert rosszul hallotta a nevet.

- Heliostól - hagyta rá Lactantius -, akit mi Krisztusnak nevezünk.

Másnap, április utolsó napján, Sosius és Lactantius lement a forumra, elolvasni az új és váratlan császári rendeletet. Elolvasták, bár nagy tömeg tolongott a hatósági hirdetőtábla előtt, és megállapították, hogy ez pontosan az ő fogalmazványuk.

- Jogilag és politikailag kifogástalan - jegyezte meg Sosius.

- Sajnos, hogy csak a kínok és a férgek csikarták ki belőle.

- Azt hiszem, téved kiválóságod, mikor nem veszi figyelembe, hogy a történelmi helyzetnek is szerepe van ennek az edictumnak a kiadásában. Figyelje meg kiválóságod, hogy a rendeleten három aláírás van...

- Erre nem is figyeltem - ismerte be Lactantius.

- Igen, három: Galerius, Constantinus, Maximinus Daia.

- Constantinus is aláírta? - kérdezte meglepetten a professzor.

- Erre nem lett volna mód, ellenben a császár őszentsége önhatalmúlag rendelte el, hogy a két Caesar nevét is tüntessék fel a rendeleten.

- Ennek az okát értem - mondta rá Lactantius. - Constantinus sohasem hajtotta végre az egységbontó keresztényellenes rendeleteket, s az ő országrésze békében él, virágzik, gyarapodik. Ez az a felismerés, amelyben a történelmi helyzetnek van a legnagyobb szerepe. Megvallom, örömmel láttam a három aláírást. Kétségtelennek tartom, hogy ez jelességed műve: üdvözlöm ezért.

- Nem vagyok keresztény - mondta rá Sosius -, de ez valóban történelmi kényszerűség volt, az egység és a békesség érdekében.

Abba az undorító emberroncsba, amely Galerius néven ott rothadt és vonaglott még a császári palota bíborterítős ágyán, nemcsak egy duzzadó egészségű paraszt rabszolgalány, hanem maga a tiszteletre méltó Asklepios isten sem tudott volna már gyógyulást, erőt és egészséget sugározni. Abban a pillanatban, amikor megszakadt hitvány élete - még a rendelet kiadásának éjszakáján, fellélegzett Nikomedeia és a Kelet. Nikomedeia a képmutató gyász helyett szívesebben ült volna örömnöpeket. A keresztények kiszabadultak a börtönből, vagy előmerészkedtek rejtekhelyükről. A fórumon lobogó máglya tüzeiben elégett a szentséges Galerius császár. A temetés szertartásait természetesen nagy tömegek élvezték végig, de igazában csak otthon, a lakásukban, zárt ajtók mögött, egyszerű vagy pompás, de mindig vidám lakomák és borozások mellett élvezték a hű alattvalók a felszabadulást.

Nem sokáig élvezhették.

A császár halálának hírére elsőnek Licinius Augustus sietett Nikomedeiába, alig száz testőr kíséretében, de már másnap híret vette, hogy legiói élén közeledik a főváros felé a daciai parasztleány, Maximinus Daia, és Liciniusnak semmi kedve sem volt ujjat húzni, így hadsereg nélkül, ezzel az erőszakos és műveletlen barbárral: hazament Sirmiumba.

Maximinus elől tömegesen menekültek most is Sandario segítségével Constantinus hű emberei. Sosius és Volusianus hamarosan jelentkezett is Treviriben; Corfulenus, Lactantius és Sandario a helyén maradt, s Brellicus is úgy érezte, hogy maradnia kell: ő itt az írástudó, tőle kapja majd Constantinus a tudósításokat a keleti s különösen a nikomedeiai helyzetről. Biztonság okáért azonban kint maradt a prэшázban Thamarral, mert ki tudja, mi lakik a közelgő durva daciai parasztleányban?

A hivatalos futár két nappal előbb érkezett a galliai fővárosba, mint Sosiusék. A Sandariótól hozott tudósítást, Constantinus és Hosius után, most éppen Vecasius tanulmányozta, úgyhogy Constantinus harmadnapra már összehívatta a consistoriumot. A márványasztal mellett, Cerellius pompás festménye alatt, hatan ültek: az asztalfőn a Caesar, tőle jobbra Hosius és Concordius, balra Ruricius és Volusianus, s az asztal végén, szemben a Caesarral, az előadó, Vecasius.

- Nobilissimus - kezdte -, áttanulmányoztam a jelentést. Mintaszerű tájékoztatás. Licinius, véleményem szerint igen helyesen, azonnal távozott Nikomedeiából, amikor értesült, hogy Maximinus önhatalmúlag, tehát jogtalanul, Augustusnak kiáltotta ki magát. A diocletianusi alkotmány értelmében Licinius e pillanatban az egyetlen törvényes Augustus, tehát az ő joga a másik Augustust kinevezni. Ehelyett van még két Augustus, ám mind a kettő bitorló. A jelentés nem mulasztja el megemlíteni, hogy Maximinus máris szövetséget kötött a másik bitorlóval, Maxentiusszal. A helyzet bonyolult és veszélyes. Mind a két bitorlónak erős hadserege van, s mivel szövetséget kötöttek egymással, megtörténhetik, hogy Licinius Augustust egyszerre éri támadás Itália és Kis-Ázsia felől. Már maga a támadás is megzavarja a birodalom rendjét és nyugalma, a határmenti barbárok azonnal vérszemet kapnak s egyszerre szakad nyakunkba a polgárháború és a külső háború. Ha pedig a bitorlók akár csak félsikert is aratnak, magában a birodalomban is felszabadítják az örökké elégedetlen, nyugtalan és lázadó elemeket. Tehát most, azonnal, csírájában kell a veszedelmet elfojtani: Keleten és Nyugaton a rendelkezésre álló legnagyobb erővel lesújtani a bitorlókra, győzelmünk esetén pedig egyszer s mindenkorra szakítani a diocletianusi rendszerrel!

- Helyes! Ez a célunk! - bólintott rá Constantinus.

- Nobilissimus - szólalt meg Hosius -, ebből a célból azonnal munkához kell látnunk. Licinius Augustus, Diocletianus rendszerétől örökölt nyugati Augustusunk, azt hiszem: jó barátunk. - Szavai nyomán enyhén gúnyos mosoly villant az arcokon. - Vele nem lesz nehéz szót értenünk. Már akkor, amikor cselekvésre határozzuk el magunkat, el kell küldenünk Licinius Augustushoz öfénységét, Volusianus tábornokot, mert ő ismeri legalaposabban a keleti helyzetet: a terepet, a csapatok elhelyezését és erejét, sőt a kormányzati, igazgatási és adózási viszonyokat is. Volusianus öfénységének döntő szerepe lesz a keleti hadműveletek előkészítésében. Itt Nyugaton majd a nobilissimus veszi kezébe a helyzet tisztázását.

- Természetesen! - mondta rá a Caesar. - Vecasius, kiválóságod megfogalmazza levelünket Licinius Augustushoz, Volusianus illustrissimus megviszi ajánlatunkat Sirmiumba, mindent megtárgyal az Augustusszal, és ott is marad, ameddig szükséges.

- Igenis, Caesar - hajolt meg ültében Volusianus.

- Mi pedig egy percet sem akarunk mulasztani! Azonnal felkészülünk Maxentius ellen. Azt akarom, hogy még ebben az évben végezzünk vele! Concordius tábornok intézi a hadsereg összeállítását, kiegészítését, felszerelését, begyakorlását. Hosius clarissimus a polgári előkészítést és a hírszerzést. A katonai hírszerzés a hadvezetőség dolga. Egyúttal elrendelem a legszigorúbb katonai készültséget: a fővárosban Verinus tábornok, a tartományban Concordius tábornok felelős a rendért és nyugalomért, Hispaniában és Britanniában a helytartók! Azt akarom, hogy holnaptól fogva az egész hadsereg hadiállapotban levőnek érezze magát. Naponta várom a jelentéseket! - Fölállt, s vele együtt fölálltak a consistorium tagjai. Miközben kifelé hátráltak, a Caesar odaszólt Hosiusnak: - Maradj!

Amikor magukra maradtak, Constantinus már nem ült le.

- Clarissimus, a gépezet megindul tehát. Nem kisebb feladat vár ránk, mint egy százezer főnyi lázadó hadsereg s egy végsőkig elszánt és elvetemedett bitorló leverése. Ebben nagyságodnak döntő szerepe van. Ha jól emlékszem, beszéltünk a hírverés jelentőségéről. Tudjuk, hogy a tömegek mindent úgy látnak, és úgy hisznek el, ahogy tálaljuk nekik. Ez lesz nagyságod feladata. A múlt havi teljes holdfogyatkozást sikeresen kiaknáztuk annak az igazolására, hogy „váratlan égi jeladás világrengető esemény bekövetkezését hirdeti”, s íme: a hold elsötétült, a nép rémülten várta a pusztulást vagy a világ végét, és majdnem közvetlenül utána meghalt a szörnyeteg Galerius. Nyilvánvaló, így hitték és hiszik, s így is van: az istenség szüntelen figyelmeztet bennünket, a vezetőket és a népeket egyaránt, a sorsdöntő eseményekre, csak meg kell értenünk jeladásait; nagyságodnak ezenfelül még az is feladata, hogy a jeleket magyarázza, és széles körökben tudatosítsa azt a magyarázatot, amely céljainknak legjobban megfelel.

- Ez a mesterségem, nobilissimus, és ezért vagyok melletted.

- Ne szakíts félbe, clarissimus! Legközelebbi feladatod nem csupán a nap és hold elsötétedésének s az égbolt egyéb jelenségeinek megfigyelése és magyarázása, hanem az én álmaim, nappali és éjjeli látomásaim terjesztése és megfelelő tálalása a kormányzatom alatt álló egész területen, sőt Italiában és Keleten is; hozzáteszem: a danubiusi tartományokban is. Liciniusnak pontosan kell értesülnie minden olyan isteni jeladásról, amelyből megértheti, hogy ő csak egy műveletlen és jelentéktelen moesiai paraszt, én pedig Helios választottja vagyok.

- Mindent felhasználok, és mindent értékesítek, Caesar! Ha földi halandót valaha a legmagasabb polcra segítettek az istenség jeladásai, akkor te, nobilissimus, Augustus leszel.

- Egyetlen Augustus! - tette hozzá a Caesar, fejét büszkén hátravetette, átszellemült rajongás fénylett fel az arcán, s úgy érezte, hogy teste mindjárt a levegőbe emelkedik.

- Egyetlen Augustus - visszhangozta Hosius nyugodtan. - Ezzel a céllal indulunk, s ezt a célt el is éred, mert akarod!

Constantinus csodálkozott ugyan, hogy emberi hangokat hall, és a földön áll, nem pedig a levegőben lebeg, de kénytelen-kelletlen tudomásul vette a tényt; magához tért, kiegyenesedett:

- Akarom! - harsogta keményen.

Ablaviusnak minden porcikája reszketett az izgalomtól, mikor megállt Hosius előszobájában. Elérkezett hát a várva várt pillanat: a püspök hívatta. Palmatus mosolyogva intett, hogy foglaljon helyet, aztán sajnálkozva kifordította a két tenyerét:

- Őszentséged ma hosszasan leszel kénytelen szobámban időzni: a clarissimus bent van ugyan - és fejével a szárnyasajtó felé bökött -, de félóráig nem szabad zavarni, dolgozik. Sajnállak, de addig kénytelen vagy beérni az én társaságommal.

- Ritka szerencse - vigyorgott Ablavius -, hogy élvezhetem társaságodat. Csak ne várd, hogy mulatságos történetkével szórakoztassalak: az én foglalkozásom száraz és rideg, sőt néha kegyetlen, a tiéd vidám és derűs.

- Tévedsz. A foglalkozásom nem vidám és nem derűs, csak a kedélyem. A foglalkozásom zord és izgalmas. De én tölem telhetőleg megfűszerezem.

- Nőkkel, mi?

- Á, ilyesmire én nem érek rá, nekem pompás feleségem van! Én inkább a huncut, sőt borsos kis történetkéket hajkurászom, gyűjtöm, hallgatom, sőt mesélem: ez a mulatságom.

- Valakitől hallottam, hogy te hoztad Treviribe az ikrek csintalan kis történetét.

- Hoztam én mást is. Kapásból elmondok neked akár tízet is. Hallottad már a veszekedettül csinos és hűséges Arcadia történetét? Nem? Elmondom, jó? Ovinus, az állami bányászat és a pénzverés császári felügyelője a leghűségesebb főtisztviselője volt Galeriusnak; ha akár-mennyi pénz kellett a császárnak, ő mindig előkerítette. De magának és hiú feleségének is annyit kerített elő, amennyi kellett. Helyettese és kedves barátja azonban nem győzte kívánni, amíg rá kerül a sor; följelentette Ovinust, és a császár éppen őt bízta meg az Ovinus-ügy megvizsgálásával. A vizsgálat kiderítette, hogy Ovinus túlságosan szemérmetlenül sikkasztott, mire a császár száműzte, mégpedig a zordon Tomiba, s mivel a veszélyes Haemus-hegységen át kellett utaznia, megengedte, hogy a protectores, vagyis testőrök egyik szálas, bikaerejű századosa kísérje útján, s védelmezze szükség esetén a Haemus elvetemült és vérszomjas rablói ellen. Az erényes Arcadia addig sírt és könyörgött, hogy elkísérhesse imádott férjét, amíg végre megkapta az engedélyt. El is indultak, s éppen békésen ereszkedtek lefelé a félelmetes Haemus északi oldalán, amikor rablók rontottak rájuk. A rablóvezér először is agyoncsapta Ovinust, elvette tőle a biztonság kedvéért magával hozott rengeteg aranyat, és utána nyomban birtokába akarta venni az erényes Arcadia asszonyt: Ovinus neje azonban nemcsak erényes volt, hanem izmos és erős is, mint egy amazon, s a rablóvezért kétszer egymás után, jobbról és balról úgy teremtette pofon, hogy a viharedzett férfiú megtántorodott, és menten lebukfencezett a szakadékba: ez pedig annál könnyebben sikerült neki, mert a rettenthetetlen amazon a két természetes pofon után amúgy istenesen farba rúgta. Közben a bikaszerű százados öklözte, rúgta, aprította a banda többi nyolc tagját, úgyhogy valamennyi véres fejjel, összetört csontokkal vagy éppen holtan hevert az erdei csatamezőn. Arcadia végignézte a százados utolsó kardcsapásait, s mikor a harci zaj elcsöndesedett, odament hozzá: „Ez jó munka volt, százados”, csapott a markába elismerőn. Miután kezet ráztak, azt mondja a százados: „Félszemmel láttam, amint lerúgtad a szakadékba a rablóvezért. Nem mernék kikezdeni veled.” „Én viszont veled nagyon szívesen.” „Hogyhogy? - hökkent meg a vasgyúró százados -, hiszen rám bízták az erényedet!” „Erényem a tiéd” - adta meg magát az amazon. Miután a százados nyolcszorosan megvédelmezte Arcadia erényét, természetesen megérdemelte, hogy most aztán az egész az övé legyen. Lett is. És mikor az erénygyakorlatok után a százados meggyőzte Arcadiát, hogy az efféle műveletre sokkalta

alkalmasabbak a pamlag szőnyegek és puha párnái, úgy döntöttek, hogy elhagyják a csatateret. Előbb gondosan megkeresték Ovinus aranyakkal tömött iszákját, aztán lelkiismeretesen kifosztották a rablókat - Polluxra! Megértel! -, s végül a százados fölébresztette a kísérő katonaszakaszt - bizony azok szégyenszemre elbújtak a közeli barlangban, és még most is javában aludtak -, és indulást vezényelt. A katonák fölcihelődtek, s a mozgásra és fegyvercsörgésre a közeli törpefenyő tövébe zuhant Ovinus fölért. Az erényes Arcadia odalépett a bokorhoz, és kegyeletesen elbúcsúzott imádott férjétől, úgy gondolván, hogy éppen eléggé hosszú ideig imádta már az öreg totyakost, és ideje, hogy viruló harminc évével és harcra vágyó rugalmas izmaival kiaknázza az épp most megnyílt és az imént több ízben is kellemesen élvezett távlatokat. „Pihenj békén, drága férjem”, mondta a halotti szertartáshoz illő megtört hangon. Ebben az ünnepélyesen gyászos pillanatban felkönyökölt a halott, és megszólalt: „Hiszen pihennék én, csak hagynátok!” Az asszony és a százados kísértetre gondolt, és megrémült, bár ez nem volt szabályszerű feltámadás, mert mindössze annyi történt, hogy a rablóvezér elsiette a dolgot, mikor fejbe vágta Ovinust, már az asszonyra sandított, a csapás csak felületesen érte a császári felügyelőt, ez pedig ijedtében gyorsan elterült, hogy a rabló halottnak higgye. No de most? „Édes uram! - fuvalázta az asszony tőle telhetőleg lágyan - csakhogy élsz! Olyan boldog vagyok!” „Én azonban csak akkor leszek boldog, ha bizonyosan tudom, hogy az aljas rablóvezér nem mocskolta be erényedet” - ugrott fel Ovinus a tetszhalálból. „A rablóvezér? - kapott a szón az erényes Arcadia - már hogy mocskolhatta volna be, hiszen agyoncsaptam, és lerúgtam a szakadékba!” „Hála annak a magasságos Jupiternek!” - lelkendezett az öreg, aztán a századoshoz fordult: „És te mit tettél a feleségem érdekében?” „Nyolcszorosan megfizettem a rablóknak, hogy Arcadia erényét megkísértették! És hajlandó vagyok ugyanígy még százszor s ezerszer is kockára vetni életemet hű feleséged, Arcadia erényéért.” „Köszönöm, fiam”, nyögte Ovinus, s miután az aranyait tetézve visszakapta, boldogan nyúlt el a szekénderékban, s mikor megindultak visszafelé, hálája jeléül még odaszólt a századosnak: „Köszönöm, fiam! Ezentúl is vigyázz a feleségemre.” És a százados nemcsak vállalta a megtisztelő megbízatást, hanem hosszú évekig hűségesen teljesítette is.

Ablavius mérsékelten szórakozott a felszarvazott öreg esetén, mert Kyprisre kellett gondolnia: üresen és meggyőződés nélkül heherészett Palmatus elbeszélésén, és megváltásnak érezte, mikor Hosius csengetése megszabadította gyötrő gondolataitól.

Alázatos hajlongás közben sündörgött a hatalmas férfiú elé, s magában olyasmit sóhajtott, hogy az a menyeei milliomos Mercurius engedje megkeresnie ma is az ötven aranyát, mert különben rá se néz az elkényeztetett földi istennő, Kypris. Ábrándozásából Hosius térítette magához:

- Hívattalak, Ablavius, mert szükségem van rád. - „Ez jól indul, gondolta magában a kémfőnök, ez talán többet is hoz ötven aranyánál!” - Mától kezdve semmi mással nem szabad foglalkoznod, csak azzal a munkával, amit én bízok majd rád. Jól figyelj, és jól jegyezz meg mindent, amit mondok. Constantinus Caesar nagy vállalkozásra készül...

- Maxentius - bökkentette közbe a kém.

- Hát ezt is tudod?

- Ebből élek, clarissimus.

- A most következő munkádból még jobban élsz majd. Feladatod: a központi hírszolgálat megszervezése. Tévedsz, ha azt hiszed, hogy csak Maxentiusról van szó. Az ő legyűrése és elpusztítása csak az alapkő. Nemcsak Róma érdekel bennünket, hanem éppen úgy, sőt talán még jobban Sirmium és Nikomedeia is. Nem apró-cseprő hálózobapletykákra vagyunk

kíváncsiak, hanem a vezetők és főemberek viselkedésére, terveire, nyilatkozataira, a városok és a tartományok hangulatára: mindezt pontosan ismerni akarjuk. Csak ilyesmikkel foglalkozzál, a katonai hírszerzést bízd a katonákra. Neked a tömeghangulat kipuhatolása a feladatod, s ebből a szempontból a nép legalább úgy érdekel bennünket, mint az előkelő társaság: arisztokraták, hivatalnokok, bankárok, kereskedők, nagy- és kisbirtokosok! Tudni akarjuk, hogy vélekednek, miket beszélnek, sőt azt is, hogy mit gondolnak.

- Ehhez én értek, clarissimus, és készségesen vállalom.

- Ne szólj közbe, Ablavius, mert még nem tudod, mit vállalsz. Tudniillik az, amit eddig elmondtam, még csak a könnyebbik fele a dolognak. A nehezebbiket hadd világítsam meg egy példával. Emlékszel arra a megdöbbentő áprilisi éjszakára, amelyen a telihold egyszerre csak eltűnt, és fekete éjszaka borult a városra.

- Teljes holdfogyatkozás - vetette oda józanul Ablavius.

- Te tudod, de a műveletlen nép nem tudja. Azon az éjjelen is zsúfolva voltak az utcák jajgató, üvöltöző, kétségbeesett emberekkel, síró asszonyokkal. A nők jajveszékelték, hogy íme az istenség jele: megbünteti a Caesart is, a népet is a hatgyermekes Augusta, az istenné avatott Constantius özvegye erőszakos haláláért. Ekkor merész kísérletre szántam el magam: Ursulus és Haedonius professzort, Taliót, Vecasiust, Palmatust, Gallicanust, sőt Felix papot is kiküldtem a város különféle pontjaira, hogy utasításaim szerint híreszteljék a nép körében az elsötétedés igazi értelmét és jelentőségét: az égi jel Constantinusnak jelezte, hogy éppúgy kioltja ellenségei életét, mint az istenség a hold fényét, s egyúttal hirdessék, hogy mostantól fogva maga a Győzhetetlen Napisten semmisíti meg Constantinus ellenségeit. A kiküldöttek oly pompásan oldották meg a feladatot, hogy egy óra alatt az egész város hangulata megfordult. Ebben a munkában nagy segítségemre volt valaki, akire te talán nem is gondolsz...

- Sittius - vágta rá a kémfőnök.

- Hogy találtad ki? - kérdezte Hosius meglepetten.

- Én is vele dolgozom, clarissimus, bár ilyen hírverésügyben még nem vettem igénybe.

- Ezentúl igénybe veszed. Mert, mint az imént említettem, a közhangulat kipuhatolása a könnyebbik feladat. A nehezebbik a közvélemény irányítása, átgyúrása, kialakítása a saját céljaink és terveink érdekében. Én például az emlékezetes holdtalan éjszaka után kihirdettem, hogy a Heliostól kegyelt Constantinus Caesar, hálából a sorsdöntő égi jeladásért, tíz nap múlva pantomimust rendez a cirkuszban, gyönyörű díszletekkel; a táncjáték tárgya, bizonyára láttad, Phaethon története volt. A pompás előadás előtt, alatt és után az én embereim alaposan belegyúrták a közönségbe, és ezen a réven a főváros egész lakosságába az előadás jelképes értelmét.

- Mondhatom, clarissimus, ez fényesen sikerült. Aznap este zsúfolva volt Sittius vendéglője, és az emberek szinte versenyt magyarázták egymásnak, hogy a monda igazi értelme ez: a kormányzat gyeplőjét nem szabad heves vérű, szenvedélyes, fegyelmezetlen és hozzá nem értő emberek kezébe adni. Lám, Phaethon is gyenge volt a vad és fékezhetetlen Nap-lovak megzabolázására, el is ragadták a szekerét, amely lángba borította volna a világot, ha Helios idejében agyon nem sújtja mennykövével a könnyelmű vezetőt, úgyszólván holtan zuhant az Eridanus tomboló hullámaiba.

- Látod, Ablavius, ebben az esetben sikerült megnyergelnünk a közvéleményt. Nekem is jelentették, hogy az emberek általában rátapintottak a játék velejére, s miközben Phaethon szerepét magyarázták, minduntalan felhangzott Galerius, Maximianus vagy Maxentius neve. De amint értesültem, több ízben elhangzott beszélgetés közben Constantinus Caesar neve is.

Nos, hát ebből a példázatból láthatod, mi lesz a munkád. Talán tudod, hogy urunknak éjjel-nappal jelenései és látomásai vannak; ébren és álmában isteni jeladásokat és utasításokat kap; állandó elragadtatásokban él, néha a levegőben lebeg, néha láthatatlanná válik: ezeket a rendkívüli jelenségeket kell terjeszteni és magyarázni, hogy végül mindenki meggyőződjék róla: Constantinus kivételes és választott kegyeltje az istenségnek, mégpedig Heliosnak, Mithrasnak, Jupiternek, Krisztusnak egyaránt.

- Krisztusnak? - figyelt fel Ablavius. - Hisz az a keresztények istene, a tiétek, és eddig tudtommal nem volt egyenrangú a mi isteneinkkel.

- Ehhez te nem értesz. Így vedd tudomásul, ahogy mondtam. Egyrészt megjelent a nikomedeiai rendelet, amely megszünteti a keresztények bántalmazását, másrészt itt, Nyugaton már az istenné avatott Constantius óta békességet élveznek. Láthatod: én mint keresztény főpap, a Caesar tanácsadója vagyok! Azt is tudnod kell, hogy az ő felfogása szerint Krisztus is napisten, vagyis azonos Heliosszal, s ha az ő nevét is felhasználjuk, a keresztény tömegeket is könnyűszerrel megnyerjük.

- Nagyságod magyarázata után most már értem.

- Hát akkor értsd meg teljes egészében a feladatokat: ezt a hírterjesztést és magyarázatot kell vállalnod, mégpedig úgy, hogy a Caesar minden jelenését, látomását és álmát a hozzátartozó hiteles magyarázatokkal együtt, közvetlenül Treviri után mindenütt az egész birodalomban megtudják, a legrövidebb idő alatt! E célból rendelkezésedre állnak az állami futárok, éppúgy, mint az állami posta minden lova és gyorskocsija, továbbá a caesareai flotta gyorshajói. A fizetésed olyan lesz, amilyenről nem is álmodtál, s ezenfelül rendelkezési alapod is lesz, mert egyeseknek a nehéz felfogását vagy makacskodását néhol aranyakkal kell majd gyógyítani. Első dolgod megállapítani, vannak-e megfelelő embereid Rómában, Sirmiumban, Nikomedeiában, Alexandriában? Fontos még Mediolanum és Ravenna! Karthago és Corduba, valamint Britannia felvilágosítása az én dolgom; Massilia és Arelate, főleg az előbbi, minden-nél fontosabb. Massilia a hírverés kulcsa: naponta rajzanak ki onnan a hajók a világ minden kikötőjébe. A nagykereskedők szeretik a nagy pénzeket, tehát zsíros állami megrendelésekkel halmozd el őket: néhány nap alatt a Földközi-tenger egész környékét eláraszthatod a legcsodálatosabb hírekkel.

- Clarissimus, mindössze három napot kérek: ezalatt megszervezem a hálózatot, felriasztom az embereimet, s a negyedik napon elindítom az első tudósításokat.

- Kezdheted mindjárt a Caesar legközelebbi álomlátásával. Tudniillik holnapután nagyjelentőségű álma lesz: maga Helios jelenik meg neki, sugárzó tizenkét ágú napkoronával fején, vakító fényzőnben, mellén a szent napkereszttel, és hallja a szózatát: „Győzhetetlen”, s ezt hétszer ismétli a jelenés. Ezt maga a Caesar mondja el nekem a reggeli ébredés után. Egyszerű és érthető álom, nem kell sokat magyarázni, de azért csak magyarázd meg. Hétszeres győzelem: ez óriási fegyver a kezünkben! Mi szállítjuk a hét győzelmet, ez csak sorszámozás kérdése; ha kell, egy győzelmet kettőnek is számíthatunk. Vereséget egyszer sem szabad szenvednie! Ha egy-egy csetepatéban alulmarad, azt győzelemnek minősítjük, ha lehet, letagadjuk, ha kell; s ha nincs más választás, mélyen hallgatunk róla. Mert jegyezd meg, Ablavius, a császári hírszolgálat alapelvét: a világon csak az történt, amit mi kihirdetni vagy megírni engedünk.

- Köszönöm, clarissimus, ezt a legfontosabb tájékoztatást. Két hónap múlva Kelet és Nyugat úgy áhítja, sóvárogja és várja majd Constantinust, mint a napvallások legyőzhetetlen és felülmúlhatatlan megváltóját, a Sótért, aki letiporja a barbár ellenségeket, és megadja az arra érdemes hívőknek az üdvösséget a földön és a túlvilágon.

- Hol tanultad ezt a bölcsességet, Ablavius?

- Egyszer bent voltam a keresztény templomban, ott hallottam ezt az egész üdvözülést, Felixről, a szobafestőről. Igaz: ő nem Constantinust említette, hanem Krisztust, de azt hiszem, így is jó lesz.

- Jó lesz. Látom, értelmes ember vagy. Három nap múlva jelentkezel nálam. Egyelőre végy fel ötszáz aranyat a Caesar magánpénztárából, itt az utalvány.

Ablavius sűrű hajlongások közben hátrált ki a dolgozószobából, s mikor kiért Palmatus szobájába, sunyi ábrázata hirtelen földerült. Ahogy megkapta a pénzt, sietett Modestus bankjába, ám útközben eszébe jutott Vecasius bölcs oktatása, és a pénz javarészét a bankárra bízta - mégiscsak jó az a huszonöt százalékos kamat! - s mindössze ötvenet vitt haza a csodálatos Kyprisnek. Ezentúl pedig így lesz, fogadkozott. Ha megcsal, én is megcsalom! De Herculesre! nem engedem kifosztani magam! Jól is tette, mert jövedelme rohamosan gyarapodott, s ha csak egy szikrányit is enged ebből a szigorú elhatározásából, az istennő pucérra vetkőztette volna. Így azonban szépecskén dagadt vagyonkája, nyeszett csontváza is megtelt, sőt nekigömbölyödött, jól élt a palotában is: ott volt az irodája; Sittiusnál is: ott volt a főhadiszállása. Szerette a tejes daragombócon hízott afrikai gyöngytyúkot, szalonnával megtűzdelve, és ezt a „Teve” szakácsa remekbe tudta elkészíteni. A második hónaptól kezdve már mindent megengedhetett magának, mert máshonnan is csurrantak az aranyak: az álmokat, látomásokat, jelenéseket, a szakszerű magyarázatokkal rendszeresen eladta Liciniusnak. Miért ne? gondolta magában. Mit árthat Constantinusnak az ilyen vidéki isten? Ha ez a sirmiumi Augustus esetleg veszélyessé válik, a győzhetetlen Constantinus úgyis végez vele. Addig is ezeket a moesia aranyakat Jucundus bankjába utaltatta át Nikomedeiába.

Őszintén szólván: becstelenség volt ez a kétkulacsosság; ezt azonban jócskán ellensúlyozta az a magatartása, hogy Maxentiusnak és Maximinus Daiának semmit sem adott el: Maxentiust utálta, mert a becestelen Fausta testvére volt, s neki nem sikerült eleget keresnie a Barbatio-eseten; Maximinus Daiát pedig megvetette, mióta megtudta, hogy ez a daciai bugris merészelt házassági ajánlatot tenni Valeriának, Galerius özvegyének, aki szerencsére kereken elutasította. Ablaviusnak tehát becsületére válik, hogy ezzel a két szennyes kalandorral semmiféle közösséget sem vállalt. Ám becsület mint becsület, de ezek ketten nem is voltak számbavehető ellenfelek; titkokat, módszereket és műfogásokat csak a tohonya Liciniusnak volt érdemes eladni: Ablaviusnak megsúgta a hatodik érzéke, hogy ez lesz a legszívósabb ellenfél, ezt lehet a leghosszabb ideig kopasztani.

Tehát, amint Hosius oly találón mondta, megindult a gépezet: a jelentések a birodalom minden részéből csak úgy özönlöttek, az utasítások és magyarázatok csak úgy cikáztak minden tartományba, minden nagyvárosba, és Licinius ismételt kísérletezett látomásokkal, jelenésekkel, sőt lebegni is szeretett volna, de minden kísérlete csütörtököt mondott. Sajnos, neki nem volt Hosiusa.

Már a harmadik hónapja tartott Hosius és Ablavius nagyszabású hírverése, amikor Constantinus elhatározta, hogy siettetni a mozgósítást, nem enged több időt Maxentiusnak a felkészülésre és a felső-itáliai nagyvárosok megerősítésére, hanem szeptember elején feltétlenül elindítja a légiókat, mihelyt jelt kap az istenségtől, hogy bizonyos lehet a győzelem felől.

És most következett Hosius: éppen befejezte készülődéseit és számításait, tehát helyeselte Constantinus szándékát, s kijelentette, hogy a közeli napokban nagy meglepetések várhatók. A Caesar is, környezete is, vezérkara is, kimondhatatlan feszültségben és izgalomban töltötte a most következő napokat.

A püspök már régebben összevásárolt az üvegműhelyben egy zacskóra való üvegkristályt. Treviriben úgy gyártották ezeket a gesztenye alakú üvegkristályokat, hogy a folyékony üveget megfestették, s azután a mindenféle színű üveg-félgömböcskéket kristályosra csiszolták. Hosius magához hívatta a szobafestőpapot, aki ezermester hírében állt, és megcsináltatta vele Pythagoras titkos jelvényének, az ötágú csillagnak a vázát; ennek a váznak a léceire saját kezűleg erősítette rá az üvegkristályokat. Midőn Constantinus ezen a héten átment Moguntia-cumba, a XIV. legio Gemina csapatszemléjére, a püspök felhívatta Ablaviust, és az ő segítségével elhelyezte a varázserejű jelvényt a Caesar fogadószobájában, éppen szemben az ablakkal. Az ötágú csillagot ki is próbálták: nappal meg sem látszott a fali mozaikképek színes tarkaságában, de alkonyatkor, mikor a nyugatra néző ablakokon beáradtak az alkony utolsó fényei, az ötágú csillag hirtelen felizzott, és addig szikrázott, amíg a nap utolsó sugara is ki nem hunyt.

- Mi ez? - kérdezte Ablavius.

- Ez Pythagoras ötszöge, a mágikus erejű pentagramm.

- Ki az a Pythagoras?

- Mesterem, Kaldu, az alexandriai főiskolán, azt mondta róla, hogy titokzatos és szent életű bölcs volt, a számok törvényszerűségeit kutatta, s ezekben látta meg a tökéletesség titkait. Ezt a pentagrammot a tökéletesség jelképéül alkotta meg; egy vonallal felrajzolható úgy, hogy ez a vonal önmagába visszatér, tehát kétségtelenül bűvös jel s a varázslatnak csálhatatlan eszköze. Képzelheted, milyen hatása lesz a Caesarra, ha az alkonyodó nap utolsó fényei megcsillannak a soklapú üvegkristály felületein, és a pentagramm kigyúl, mint egy ismeretlen és csodálatos égi tűnemény...

- Nagyságodnak mi a véleménye: máris értékesíthetem ezt a csodálatos találmányt? - kérdezte Ablavius, a cinkos bizalmasságával.

- Hogy képzeled? - szólt rá Hosius kissé ingerülten. - Hogy látomás legyen belőle, legalábbis látnia kell Constantinusnak! Mihelyt hazajön, gondoskodom róla, hogy kigyulladjon a nappali látomás. Azt hiszem, megrendítő hatással lesz rá.

- És akkor, nagyságod intésére, tálalhatom a pentagrammot és Constantinus elhivatottságát az egész birodalomnak. Nagyságod int, és Constantinus istenné magasztosodik...

Minden úgy történt, ahogy Hosius kitervezte. A Caesar hazaérkezése óta Ablaviust állandóan maga mellett tartotta a püspök, hogy a látomás után azonnal segítsen eltüntetni a pentagrammot. Constantinus már másnap ott ült kedves karosszékében, és a szokott módon elmélkedett, amikor egyszerre csak megvilágosodott a szoba, felvörösölt az ötágú csillag, majd fokozatosan halványodott, később alig derengett, aztán lassan-lassan egészen kihunyott. Constantinus döbbenetesen meredt a falra, némán várt, hogy hátha még történik valami: legszívesebben vette volna, ha isteni szózat hangzik el, de nem tudta, melyik istenre gondoljon, mert ezt a jelet nem ismerte.

Ha kereszt lett volna, tudja, hogy az Isis és Osiris jele; ha svastika, vagyis mind a négy ágán tört végű napkerék, tudja, hogy az a Helios jele. De az ötágú csillagot nem ismerte.

Töprekedéseiben úgy elmerült, hogy se látott, se hallott; zúgó fejjel és a furcsa fénytől elvakult szemmel már-már úgy érezte, hogy révület szállja meg, s eközben nem vette észre, hogy a kihunyott csillag észrevétlenül lesüllyed az ajtónyílást eltakaró sötétzöld függöny mögé, s nyomtalanul eltűnik. Szinte bűgött a csend, elzsongította érzékeit, megbénította akaratát. Félóráig tarthatott ez az elragadtatás; amint magához tért, erősen csengetett, hogy a rabszolgák meghallják, mert ezekben a kora esti órákban még az előcsarnokban sem tartózkodhatott senki

sem; valóban legalább három perc telt bele, amíg az ügyeletes szolga meghallotta a csengetést és bevonult az égő tizlángú állócsillárral. Letette a Caesar karosszéke mellé, mereven megállt és kérdően nézett urára.

- Hosius önagyságát! - adta ki a parancsot.

A püspök tudta, hogy Constantinus hamarosan hívhatja: a mai alkonyat tökéletes volt, a Caesarnak látnia kellett a pentagrammot; ha pedig látta, akkor kétségtelenül hitelesíttetni is akarja, hogy égi látomása volt. Hosius szerencsére eltüntette már a bűvös ötszög minden részét; a rubintos üvegkristályokat kiszedte a vázból, a léceket összetörte, azután Ablavius a maradványokat bársonyzacskóba gyömöszölte, este hazavitte, a kristályokat Kyprisnek ajándékozta, a többit pedig a szemébe dobta. A pentagramm, mint ahogy valamirevaló látomáshoz illik, nyomtalanul eltűnt.

Constantinus izgatottan fogadta a püspököt és lelkesen, szinte átszellemülten mondta el látomását, az ötszög hirtelen feltűnését és ragyogását, végül elhalványulását és eltűnését. Hosius a homlokát ráncolta, szemöldökeit összevonta, s látszott, hogy mélyen gondolkodik, mikor Constantinus feltette neki a kérdést, hogy mi volt ez a látomás. A püspök csak hosszú töprengés után szólalt meg:

- Nobilissimus, valóban ezt láttad? Hiszen akkor az istenség különös kegyelmében volt részed. Mert ez a jel a csodálatos és bűvös pentagramm...

- Mi az, hogy pentagramm? - kérdezte Constantinus, mivel nem tudott görögül. Ugyan Hosius sem tudott, de a varázsoatszög nevét és jelentését Kaldutól rég megtanulta.

- A pentagramm az a varázsserejű ötszög, amely megvédelmezi a balsors ellen, és biztosítja életünk tökéletességét, sőt minden vállalkozásunk végső sikerét. Úgyszólván az élet igazi titka ez a jel, amelyet százezer ember közül legfeljebb egy, ha megláthat. Az istenség különös kedvezése és kiváltsága, ha földi ember megláthatja. A régi öregek mesélték, és sokan közülük meg is írták, hogy tudomásuk szerint eddig csak két embernek volt pentagrammlátomása, Nagy Sándornak és Augustusnak...

- Nagy Sándornak... Augustusnak... - visszhangozta Constantinus.

- Igen - ragadta meg a püspök villámgyorsan az átszellemülésnek ezt a pillanatát -, és ennek a látomásnak éppen az a különös értelme, hogy ha megjelent két eszményképednek, akkor harmadszorra éppen téged tüntet ki vele az istenség, mintha csak szóval mondaná: Nagy Sándor és Augustus világbirodalmának örököse vagy!

- Ez hát az isteni küldetés jele - mondta Constantinus, szinte révületben. - És azt is mondd meg: vajon megjelenik-e még, életem nehéz pillanataiban?

- Soha többé - felelte rá határozottan a püspök -, mert a kiválasztott történelmi hősnek egyetlen látomásból kell megértenie az istenség akaratát. Aki nem érti meg, az elmulasztotta életének legnagyobb és mindenesetre egyetlen lehetőségét.

- Én megértettem! - mondta rá Constantinus átszellemülten. Ennyi kedvező előjel s ily gondos előkészítés után a legnagyobb lendülettel és győzelmi akarattal indult meg a pompásan felszerelt és megszervezett hadsereg Maxentius ellen. Ablavius cégéres tolvaj volt, de a hírverést remekül végrehajtotta, a legnagyobb sikerrel Italiában.

Maxentiusnak voltaképpen csak Rómában voltak elszánt hívei és csapatai; ezeket részben apja millióival hódította meg, részben a szenátus támogatásával. A nagy tekintélyű birodalmi kormányzótestület tudniillik már több mint három évtizede duzzog és sértve érzi magát, mert Diocletianus csak névleges fővárosnak hagyta meg, de a valóságos fővárosok, azaz hatalmi

gócpontok javarészt Italián kívül voltak, úgyhogy az ősi szenátus tekintélyével együtt a hatalmát is elveszítette. Róma valamennyi Augustusra és Caesarra haragudott a mellőztetés miatt, és ezért szegődött Maxentiushoz, úgyhogy az ő révén megint a birodalmi főváros dicsőségében tetszeleghetett.

Rómában tehát nem fogott Ablavius buzgó hírverése, de annál nagyobb sikert aratott az itáliai városokban. Róma is nyögte Maxentius garázdálkodását, de meg se moccanhatott, mert a legiók valósággal belefojtották a lelket, viszont az itáliai városok, amelyek szintén keservesen megszenvedték a bitorló rémuralmát, szomjasan szívták magukba Ablavius propagandájának elképesztő csodáit és ígéreteit, és repesve várták a Helios-kegyelte szabadító érkezését. Constantinus és hadserege azzal a törhetetlen bizakodással indult a hadjáratra, hogy Italia népe tárt karokkal várja. Ez pedig már maga fél győzelem volt.

A legiók a galliai Lugdunumban gyülekeztek, a Rhodanus-parti kikötővárosban. Ez a nagy forgalmú város volt a galliai folyami hajózás gócpontja, a kereskedők collegiumainak, vagyis szakmai egyesületeinek székhelye; jómódú polgárai főképpen borral, agyagedényekkel, vászonfélékkel, üvegtárgyakkal kereskedtek, ők szállították egész Galliának az itáliai olajat, Italiába és más tartományokba pedig a fémipari termékeket és a híres agyaglámpákat; a folyami és tengeri kereskedelem révén persze a hajótulajdonosok is jól megszédíték magukat. A Fonteius és az Umbrenus kereskedőcég még az udvarnak is szállított Treviribe.

A lüktető életű és eleven forgalmú nagyvárosnál alkalmasabb helyet alig találhattak volna a Maxentius ellen mozgósított legiók gyülekezésére. Már az is lelkesítőn hatott a harcosok hangulatára, hogy a város, főleg a kikötő tömegei tomboló lelkesedéssel fogadták a Rhenus mellől, Galliából és Hispaniából szakadatlan áradatban érkező csapatokat, amelyek azon a mérhetetlen területen gyülekeztek, ahol az Arar a Rhodanusba torkollik. A szőlőkkel borított dombhajlatokról jól láthatták a katonák a gazdag nagyváros ragyogó templomait, középületeit, palotáit, s a fény és pompa mellett a szegényparasztk, rakodómunkások és matrózok ütötköpött szennyves viskóit.

Constantinus, kíséretével együtt, magas emelvényről szemlélte a csapatok felvonulását. Mellette állt Concordius és Talio, háta mögött a főpapok: Hosius, Oromasdes és Vettius Rufinus, Helios főpapja. A katonák hozzászórtak, hogy a hadseregben az augur és személyzete éppoly nélkülözhetetlen, mint a szakács vagy a zászlótartó, vagy az ezredes, most mégis föltűnt nekik, hogy Helios-pap, Mithras-pap, sőt keresztény pap is csatlakozott a csapatokhoz. Nyilván azért, gondolták, mert ez egészen rendkívüli hadjárat; égi jelek és látomások előzték meg, s ezekből kétségtelen, hogy Constantinus az istenség sugallatára száll harcba, s ezért Helios-Apollo-Krisztus minden papja segíti, támogatja és imádkozik érte, csakúgy, mint a tábori augur. Ezúttal a jelek mind kedvezők, úgyhogy Aurelius Justinus, a hadsereg élén vonuló II. Italica legio közkatonája, miközben a pöfögő rézüst előtt sorba állt agyagcsajkájával a jó illatú juhhúsos kásáért, nevetve odaszólt a bajtársának: „Annyi itt a biztató jel, hogy Hercules úgyse! ha mind beválik, nem is hadjárat lesz ez, hanem séta Rómába!”

Közvetlenül a vezéri emelvény előtt sorakoztak a „pia fidelis”, azaz „megbízható és hűséges” jelzővel kitüntetett II. Italica legio önállósított zászlóaljai, amelyek a Rhenus jobb partján állomásoztak, Divitia városka táborában, Colonia Agrippinával szemben: Valerius Germanus signifer, hatalmas termetű, izmos férfi, emelte magasra a vastag tölgyfarúd felső párkányára erősített ezredjelvényt, a bronzból öntött nőstényfarkast, Róma városának az alapítás óta szent jelképét. A signifer sisak helyett bivalybőr fejképzőt viselt, még a két szarv is rajta volt, vállait és hátát bivalybőrből cserzett takaró, mellét és ágyékát bőrpajzs védte; mivel fegyvertelen volt, a legio legerősebb, legvitézesebb és legügyesebb harcosainak gyűrűje tömörült körülötte az ütközetben, amikor szüntelenül és fáradhatatlanul oly magasra kellett emelnie a hadijelvényt,

hogy a katonák mindenünnen jól láthassák, éppúgy, mint a centuriók keresztbenálló kék sisaktaróját. A signifer marcona külseje és jelvénye - különösen ha vadkan, sárkány, farkas, egyszarvú s más efféle szörnyeteg volt - már az ütközet elején megriasztotta az ellenséget; ha pedig megtörtént, hogy néhány ellenséges katona a csata forgatagában megközelítette a szent jelvényt, és a védőharcosok gyűrűje meglazult, a signifer nemegyszer két marokra fogta a rúdját, és a boldogabb végével csépelte a vakmerő támadókat. Valerius Germanus bőrpáncélján öt csillogó érdemérem tanúskodott róla, hogy az effajta közelharcnak kiváló mestere volt. Constantinus személyesen ismerte, és sokszor kitüntette és megjutalmazta.

Közvetlenül a II. Italica legio mellett tömörültek a Lugdunumban állomásozó legiók: a VIII. Augusta pia fidelis és a XXII. Primigenia; utánuk a Rhenus-vidéki Castra Vetera két csapatteste, a XV. Primigenia és a XXX. Ulpia legio; aztán Novaesium helyőrsége, a XX. Valeria, amely a kitüntető Victrix, vagyis a „Diadalmas” elnevezést viselte; a XIV. Gemina, vagyis ikerlegio, amely a Martia Victrix, vagyis „Mars diadalmas serege” címmel büszkélkedhetett; a hispaniai Legio város „pia felix”, vagyis „megbízható és szerencsés” jelzőkkel kitüntetett legiója, a VII. Gemina, s végül az I. Minervia „pia fidelis” legio, amely utóvédje volt a mintegy nyolcvanezer főnyi seregnek. Feladata az volt, hogy elkísérje a hadsereget a határig, s onnan visszatérjen állomáshelyére Lugdunumba, mert a városban csak az I. Minerviának ezek a cohorsai maradnak majd helyőrségül.

A végtelen síkságon a signiferek magasra emelték a legiók ezüst sasait és csillogó bronz csapatjelvényeit, mikor Constantinus fölemelte jobb karját, és a katonaság meghallotta az allocutio első harsányan felzengő szavait. Ebben a pillanatban a Caesar mögött egy signifer magasra emelte a pentagrammot, amelynek vörös üvegkristályai szikrázva tündöklöttek föl az őszi napsütésben. A csapatok zúgó morajjal fogadták a soha nem látott jelvény felbukkanását, és mivel nem ismerték, titokzatos varázserőt sejtettek mögötte, és még lelkesebben, a győzelem biztos tudatában indultak meg a II. Italica pia fidelis legio után. A nyugodtan és tervszerű pontossággal menetelő hadsereg Vienna elhagyása után két ágra szakadt: az északi ág Cularo vámállomás, a déli pedig Brigantio város irányában vágott neki az Alpések félelmetes óriás hegyeinek, amelyek ekkor már korántsem voltak járhatatlanok, mert Augustus óta itt, az Alpis Cottia gerincein kitűnően megépített hadiút húzódott Gallia Cisalpina, vagyis Felső-Italia dombos és sík területére.

A kis Segusio határváros katonai őrségét a II. Italica előőrsei egyetlen rohammal elsöpörték, s ezután már semmi akadály sem volt az első számbavehető erősségig, Augusta Taurinorum városáig. A Constantinus-hadsereg harapófogójának két ága itt csukódott össze: a város menthetetlenül áldozatul esett a XX. Valeria és a XIV. Gemina legio rohamának.

Concordius tábornok a kémjelentésekből jó előre értesült, hogy milyen ellenséges csapattestek várják Felső-Itáliában. Meg is jegyezte az alpesi átkelés után a haditanácsban:

- Ez a Maxentius annyit ért a haditudományhoz, mint tyúk az ábécéhez. Micsoda ostobaság szétszórni az erőit s egyes városokat védeni, ahelyett hogy a mienknél kétszerte nagyobb seregével már itt a Padus vonalán elállta volna az utunkat, és nyílt ütközetre kényszerített volna bennünket.

- Bár én egy csöppet sem félek a bitorlónak szedett-vedett legióitól - szólalt meg Terentius Titullus, a II. Italica parancsnoka -, mégis bizonyos, hogy megkönnyítette a feladatunkat. És kissé szégyellem is, hogy teljes és érintetlen haderőnkkel ilyen csipcsup osztagok ellen harcolunk.

- El sem tudom képzelni, kinek az agyában születhetett meg az a gondolat, hogy nagyvárosok védelmére lovasságot vezényeljen - jegyezte meg szakszerűen Talio.

- Még hozzá páncélos lovasságot! - vágta rá gúnyosan Concordius. - No de én méltó fogadtatásban részesítem őket!

Hogy Concordius valóban méltó fogadtatásról gondoskodott, az bebizonyult Augusta Taurinorum előtt. Ezt a nagyvárost, amely bizonyos mértékben Italia kulcsa volt - nem belülről védték, ahogy a józan stratégia elvei szerint várakat védeni kell, hanem kívülről, mégpedig barbár lovassággal, amelynek lovait és lovasait páncéllemezek borították tetőtől talpig. Concordius, mivel kémeitől tudta, hogy ez a majdnem sebezhetetlen lovasság várja őket Augusta Taurinorum falai alatt, már Lugdunumban vasvégű bunkókkal és csákányokkal fegyverezte föl a XIV. Gemina legiót, s amint most felbukkant a páncélos lovasság, a rettenthetetlen Mars legió irtózatossal lendülettel rávetette magát a lovasokra: a csákányosok a lovasok fejét verték szét, a vasbunkósok rettenetes csapásokkal összeűzték a lovak lábait, úgyhogy alig egy óra harc után az egész lovasság a földön hevert, sőt a lezuhant lovak még a lovasaikat is agyonnyomták. Ugyanezt megismételte a XIV. legio Brixia alatt is, és most már Felső-Itáliában csak egy vár maradt, amely ellenállhatott: Verona.

És Verona ellenállt. Oranius tábornok, a vár parancsnoka, kétségbeesetten látta, hogy a Segusiától kezdve megriasztott és szétvert Maxentius-csapatok maradványai mind Verona várába menekültek; fegyelmezésük és ellátásuk súlyos gondokat okozott a tábornoknak. A várba beözönlött csapatok rémülten beszéltek Constantinus látomásairól, az ötszögű csillagról, a jóslatokról, az égi seregek támogatásáról, és minden egyéb csodáról, ami szinte mesésre duzzasztotta már a Hosius-propaganda hírverését. Verona azonban kivételesen erős vár volt, és Oranius remélte, hogy akármennyire rontják a fegyelmet és mételyezik a harci hangulatot a betolakodók, sikerül megvédenie a várat.

De veszedelmesen fogyott az élelmiszer és a védők türelme és kitartása is, amit erősen megrendített az idegen elemek uszítása, és ezenfelül az ostromgépek is napról napra gyengítették a vár falait és bástyatornyait. Oranius minél előbb el akarta dönteni a mérkőzést, de Constantinus is hosszallotta az ostromot; ha Verona sokáig feltartóztatja, Maxentiusnak ideje lesz újjászervezni haderejét és kétszeres túlerejével akárhol s akármilyen váratlanul megtámadni a Verona előtt veszteglő támadó sereget. De úgy látszik: Oranius volt a türelmetlenebb, mert mielőtt még Constantinus döntő lépésre szánta volna el magát, a veronai tábornok támadott. Mégpedig nagyon ravaszul kieszelt hadicsellel.

Egy délután feltárult a vár déli kapuja, s hatalmas lendülettel kiment a védősereg. Az ostromlók alig várták ezt a pillanatot: szemtől szembe a II. Italica tartotta fel a rohamot, balról a XX. Valeria Victrix, jobbról pedig a XIV. Martia Victrix karolta át a védőket, s Concordius már-már azt hitte, hogy hamarosan összeomlik ez a kétségbeesett kitörés, ő pedig a győztes ostromlószereggel legkésőbb egy óra múlva bevonulhat a várba.

A jogosan remélt győzelem azonban végzetes vereségre fordulhatott volna, ha Talio nem figyel föl valami egészen szokatlan jelenségre. A csetepaté kellős közepén, amikor éppen támadásra indította eddig tartalékban várakozó századát, feltűnt neki, hogy a támadó sereg háta mögött, jó messze délkelet felé, az Atesis jobb partján húzódó erdőből sűrű madárrajok röppennek föl. Egy szempillantás alatt felöltött benne az a gondolat, hogy az erdő madarait megzavarták, s bizonyára nem békés gombaszédők vagy szerelmes párok bent az erdőben, hanem kemény léptű katonák: lábuk dobog, fegyvereik zörögnek. Egy perc sem telt belé, máris ott termett Concordius mellett, és lihegve közölte vele az erdő titkát.

Constantinust értesíteni pillanatok műve volt.

- Nobilissimus - mutatott az Atesis-parti erdő felé a tábornok -, Oranius ott lappang az erdőben: meg akar kerülni bennünket!

Parancsőrtsztek rohantak a következő pillanatban, a XIV. legio kivált a kapu előtt zajló csatározásból, két részre oszlott, s a cserjés domboldalak védelme alatt készenlétben várta az erdő felől a támadást. És mikor a fák sűrűjéből kibukkant Oranius s nyomában a védősereg két zászlóalja, hogy hátba támadja az ostromlókat: a dombok mögül rájuk rontott kétfelől a XIV. legio, s olyan gyűrűbe szorította őket, hogy szinte moccanni sem bírtak. Constantinus maga vezette a rohamot, vörösen szikrázott feje fölött a pentagramm, de az ellenséget még ennél a szokatlan mágikus jelnél is jobban megriasztotta Constantinus mindent elsodró harci lendülete. Oranius a zászlóaljaival együtt holtan maradt a csatatéren, fejét levágták, lándzsára tűzték, s a XIV. legio most már ezzel a hadijelvénnel rohamozta meg a déli kapu előtt még mindig szívósan harcoló védőket; de mikor ezek meglátták parancsnokuk véres fejét, sorra megadták magukat. Constantinus kiadta a parancsot:

- Foglyok nem kellenek!

Maxentius felső-itáliai katonáiból alig néhány tucatnak sikerült a mészárlás elől az erdőbe menekülnie.

A Caesar aranynyaklánccal, a legnagyobb katonai kitüntetéssel jutalmazta meg Taliót.

Ezzel a győzelemmel megnyílt az út Róma felé. Maxentius a felső-itáliai védelemre tett föl mindent, s egészen Rómáig sehol sem volt már számba vehető hadereje. A győzelmi lakomán meg is jegyezte Constantinus:

- Ennek az embernek vagy elment az esze, vagy fogalma sincs a hadvezetésről. A felső-itáliai baklövés után most elköveti a másodikat is: Rómában és Róma környékén vonja össze egész haderejét!

- Azt hiszem, nobilissimus - mondta rá Hosius -, már ő is tudja, hogy ezt a háborút elvesztette. A mi feladatunk: minél gyorsabban végezni vele.

Igaz: Veronában egy hetet időztek, mert rendezni kellett a harcokban kissé megzilált csapatokat, s végig kellett nézni a győzelem öröme naponta megtartott gladiátori viadalokat. Az amfiteátrumot Diocletianus építtette, még tíz éve sincs; a gyönyörű fehér márványépület nézőterén naponta huszonnégyezer katona élvezte a válogatott gladiátorok viadalait. De akármilyen pompás szórakozást nyújtott a veronai pihenő, mihelyt a csapatokat rendbe szedték, Constantinus indulást parancsolt. Éles hangú sípok friss ütemeire vágott neki a hadsereg a hosszú útnak, mégpedig három oszlopban, védekezésül minden meglepetés ellen: a három hadoszlop állandóan összeköttetésben volt egymással. Bononiától kezdve a Via Aemilián, majd a Via Flaminián, Florentiától pedig a Via Cassián és a Via Clodián vonult a hadsereg: úgy fésülte végig Italiát, mint óriási borona. A fő erő Constantinus vezetésével a Via Clodián közelítette meg Róma környékét. Maxentius-csapatokkal egész útkon nem találkoztak; ha egyik-másik városban netalán volt egy centuria vagy cohors mint névleges helyőrség, az nyomban nyakra-főre megadta magát. Saena város helyőrsége is egyetlen felszólításra letette a fegyvert. Constantinus a II. Italica élén bevonult a városba; hadoszlopának többi egysége a város körül húzódó hegyek és dombok tövében ütött tábornak. A főhadiszállás a tanácsházban volt: a decuriók, a városka előljárói ott rendeztek be szállást a Caesarnak, vezérkarának és testőrségének.

Másnap, miután a továbbvonulás terveit megállapították, az esti órákban kihallgatásra jelentkezett Hosius. A sorozatos álmok, jelenések, jóslatok, főleg pedig a pentagramm feltűnése óta a Caesar kissé elzárkózott környezetétől, és ritkán bocsátott maga elé valakit; Talio volt az egyetlen, akinek ezentúl is bármikor szabad volt belépnie hozzá; Fausta nem élvezte ezt a kivételes kedvezményt; sőt a nélkülözhetetlen Hosius sem, de Talio bejelentése után a Caesar azonnal fogadta.

- Nobilissimus - kezdte a püspök -, rendkívül fontos dolgokat kívánok tudomásodra hozni. Ablavius most közölte velem, hogy római ügynökének, Alfius bankárnak egyik alkalmazottja kiszökött Rómából, és fontos híreket hozott. A katonai felderítőktől úgy tudtuk, hogy Maxentiusnak százhetvenezer gyalogosa és tizenennyolcezer lovasa van; most kiderült, hogy ez túlzás. Haderejének magva, a tízezer főnyi praetorianus gárda és hat gyalogos legio, mintegy hetvenezer ember bent van a városban, tízezer főnyi lovassága és még három legio a városon kívül táboroz. Hadserege tehát nagyobb, mint a miénk, de a javarésze fegyelmezetlen kisázsiai zsoldos: ezek a garázda elemek rettegésben tartják a város lakosságát, rabolnak és erőszakoskodnak, a hadvezetőség nem bír velük, hiszen ezeket csak fegyveres harc árán lehetne megfékezni, s ez végzetes és kockázatos eljárás volna, mikor úgyszólván Róma kapui előtt állunk.

- Majd mi elveszük a kedvüket a garázdálkodástól.

- Talán már most is észre lehetne téríteni őket, ha Alfius futárja becsempészné azt a kiáltványodat, amelyben közöld a várossal, hogy az istenség sugallatára érkezel, a győzelem biztos ígéretével, s azoknak, akik megadják magukat, akár polgárok, akár katonák, kegyelmet hirdetsz.

- Helyeslem. Alfius terjessze kiáltványomat! A pentagramm is legyen benne.

- Ha kegyelmeskednél megengedni, nobilissimus, én mást javasolnék.

- Beszélj.

- Kegyelmes Caesar - kezdte Hosius -, mint bizonyára tudod, már hosszabb ideje foglalkozom csillagászati és meteorológiai megfigyelésekkel. E tanulmányok módszerét még ifjúkoromban tanultam meg az alexandriai főiskolán, a híres Kaldu professzortól. Megfigyeléseimet bőven volt alkalmam folytatni Cordubában, s ott rengeteg számítást végeztem a nap, a hold, az üstökösök és egyéb égi jelenségek feltűnésére és szerepére vonatkozólag. Sürgősen el kell mondanom neked, nobilissimus, hogy a közeli napokban olyan égi jel feltűnésére számíthatunk, amelynek döntő szerepe lesz ebben a hadjáratban, s utána egész további pályád alakulásában, főleg a vallási és politikai egység megteremtésében.

- Ismeretlen égi jel? - csodálkozott Constantinus. - Döntő szerepe lesz? Vajon mi lehet?

- Meteorológiai megfigyelések szerint ilyenkor, a szép nyári időszak elmúltával, mikor az égboltot vékony fehér fátyol borítja, néha fodros-réteges felhőalakzatok jelentkeznek; régen megállapították, hogy az ilyen felhők apró jégkristályokból állnak. Ennek a millió meg millió jégkristálnak a tengelyei mind egymással párhuzamosan helyezkednek el, s ha a nap fénye rájuk esik, ezt a fényt minden egyes kristály azonos szög alatt törli meg. Ha ezt a fényjelenséget a földről nézzük, a megtört fényt körnek látjuk, amely belül vöröses, kívül kékesfehér. Néha ezek a hatszögletű jégkristályok olyan tömegben keletkeznek, hogy erős napsütésben nem egy, hanem két fénykarika mutatkozik, s néha, eléggé ritkán, az is megtörténik, hogy fényoszlopok metszik a fénykarikát, vízszintesen vagy függőlegesen, vagy mindkét irányban egyszerre. Ez a fénykereszt, ahogy a tudósok nevezik, oly ritka tűnemény, hogy teljességgel igazuk van a be nem avatott embereknek, ha isteni jeladásnak tekintik. Egyébként latinul corona a neve, vagyis koszorú, ebben az esetben fénykoszorú; bár nem tudok görögül, hiszen az alexandriai főiskolán szeretett mesterem egyiptomi és latin nyelven magyarázott nekem, de azért megjegyeztem, hogy a görög neve halos vagy halo, s a jelentése „kör, pajzs, napudvar”. Ez a halo, ha két fényvonal metszi, pontosan olyan, mint a Helios-papok ruházatán a napkarikába foglalt egymást metsző két vonal.

- Tehát ez a fénykereszt Helios jele? - kérdezte Constantinus.

- Annyi kétségtelen, hogy égi jel - felelte Hosius -, s ennél fogva a Napisten jele, akár Apollónak nevezik, akár Heliosnak, akár Mithrasnak, akár Krisztusnak.
- Vajon ez lehetne hát az eljövendő egységes vallás jele?
- Feltétlenül mindenki elfogadná ezt a mélyértelmű jelt, a zsidók kivételével, mert ők ragaszkodnak egykori királyuk, Dávid, hatágú csillagához. A vallási egységbe sem lehetne őket bevonni, mert nem ismerik a magasztos Helios-vallást; az ő istenük neve Adonáj, vagyis Úr, de még a főiskolán úgy hallottam, hogy tulajdonképpen számárimádók.
- Maradjunk csak a fénykeresztnél - vágott a szavába a Caesar. - Azt mondtad az elébb, hogy a közeli napokban tűnik fel ez az égi jel. Nos, mikor?
- Megfigyeléseimből arra következtetek, hogy tíz nap múlva, mégpedig déltájban, amikor a legerősebb a nap fénye, és csak az a bizonyos vékony fátyolfelhő lebeg az égbolt egyik részén. Akkor ragyog fel a fénykereszt. Úgy számítottam ki, hogy a halo akkor tűnik fel, amikor Róma alá érünk. Én előre kihirdetem, hogy Constantinus kedvéért Helios égi jelt mutat majd, a győzelem zálogául.
- Hogyhogy? Talán a katonák is meglátják? Az egész hadsereg? Nemcsak én? - kérdezte Constantinus meglepetten.
- Mindenki látja majd - felelte Hosius -, és az a jó, mert így az égi jel letagadhatatlan, szent bizonyosság. Mindenki látta, de mi magyarázzuk meg az értelmét és jelentőségét!

3

Constantinus hadoszlopa Saenából egyenesen nekivágott Clusiumnak, az ősi etruszk városnak, és innen kezdve a Via Cassián vonult Róma felé. Volsinii városka mellett pihenőt tartottak, s aztán már csak a kis Vaccanae völgymélyedésében táboroztak le, a Sabatinus tó közelében, hogy innen majd úgy déltájban nekivágjanak az utolsó útszakasznak Róma felé. De az indulásból egyelőre semmi sem lett. Hosius intézkedésére minden csapattestben kihirdették, hogy mielőtt a hadsereg Róma alá ér, Constantinus kedvéért, a győzelem zálogául és ígéretéül, soha nem látott égi jel ragyog fel a fehér fátyolos mennyboltozaton. A katonák azóta, hogy Clusiumban az égi jel feltűnését kihirdették, izgatottan kémlelték az eget, s különösen a déli és kora délutáni órákban nyugtalankodtak. Némelyek komoran, szorongó félelemmel várták a tüneményt; mások vidáman és a biztos győzelem reményében; de voltak konok kételkedők is, akik nem voltak hajlandók elhinni, hogy az istenség csodálatos jeladásait emberek előre megjövendölhessék. Természetesen ezeknek sejtelmük sem volt a csillagászati és meteorológiai jelenségek törvényszerűségeiről. Ugyanilyen volt a hangulat a másik két hadoszlopnál is: mert mind a három hadoszlopnak kihirdették az égi tünemény minden órában várható megjelenését. Hogy azonban milyen lesz ez a tünemény, azt Hosiuson kívül csak maga Constantinus tudta.

A katonák vonakodva szedelődzködtek, a vezényszavak végighullámszórtak a csapatokon, a síposok ajkukhoz illesztették hangszerük fúvókáját, és már csak az intésre vártak, amikor hirtelen felmorajlott az egész sereg: a katonák levegőbe lendített karral mutogattak az égboltra, sokan térdre vetették magukat, egyesek hangosan kiáltottak rémületükben, s minden pillanatban várták, hogy rájuk szakad a világ, a legtöbben azonban néma megilletődéssel bámulták a meglepő fénytüneményt, és mikor mindenki tudomásul vette, hogy nem omlott össze sem az ég, sem a föld, és sem vízőzön, sem tűzfolyam nem pusztította el a világot,

akkor egyszerre megelevenedtek, s meggyőződtek róla, hogy a tünemény nem csapást és pusztulást, hanem isteni segítséget és győzelmet jósol annak a Caesarnak, akit az álmok, látomások és jelek - mint a pentagramm is - az istenek kegyeltjének hirdettek. És most egyszerre, átszellemülten, lelkesen és felszabadultan harsant ezer meg ezer torokból, rajongó reménykedéssel:

- Égi jel! Égi jel!

Ebben a hangulatban menetelt a hadoszlop egészen a Via Flaminia és a Via Tiburtina találkozásáig, ahol végre egyesült a másik két oszloppal, és pedig a Saxa Rubra nevű sziklás hegyig, amelyet épp vörösesbarna kőzetéről neveztek Vörös Sziklának. A jobb parton Vei volt a legközelebbi város, a Tiberis bal partján pedig az ősi Fidenae; Vei és a folyó jobb partja közt pompázott a Veientanum nevű császári birtok és villa, valamikor Augustus feleségének, Liviának a tulajdona.

Concordius ugyan vakon bízott Constantinusban, de azért bizonyos aggodalommal állapította meg, hogy seregük jócskán megfogyott. Terentius Titullus megnyugtatta:

- Neked mint tapasztalt tábornoknak, nem kell mondanom, hogy erre a létszámcsökkenésre már az induláskor számítottunk. Hiszen tudtuk, hogy nemcsak az elfoglalt várakban, hanem a közép-itáliai városokban is kisebb-nagyobb megszálló csapatokat kell hagynunk. Tehát csökkent a harcosaink száma, de hozzá kell tennem: nem csökkent az ereje. Kisebb hadsereg könnyebben mozgatható, főleg ha igazi harcosokból áll. Meggyőződésem szerint a II. Italica egy centuriája többet ér, mint Maxentiusnak egy egész csűrhe legiója.

- Bár tudom, hogy sohasem szabad fitymálni az ellenséget, ezúttal példát veszek önbizalmadról, és erre elsősorban az égi jel jogosít föl. Meg kell mondanom, hogy Constantinus haditerve is számot vetett ezzel a tényezővel.

- Megmondom - felelte Terentius Titullus -, hogy én a katonáim fegyelmében és vitézségében jobban bízom, mint az égi jel hangulati hatásában.

- Vedd úgy, hogy a kettő együtt mégis nagyobb erő, mint mindegyik külön-külön.

- Te pedig, kedves Concordius barátom, gondoldj arra, hogy azok odaát vajon nem látták-e az égi tüneményt?

- Hogy mondd? - riadt meg Concordius. - Vajon látták-e? Ha jól meggondolom, hát Rómában éppúgy láthatták Maxentiusék, mint mi Vaccanaeban. Hiszen a nap is látható Veronában, Saenában, Rómában s akárhol egyformán.

- No látod, barátom? És ha Maxentiusék is azt hirdetik majd, hogy az égi jel az ő győzelmük záloga, és ezzel tüzelik majd katonáikat? Be kell látnod, hogy bármily erkölcsi erő is az istenség jeladása, mert én is hiszek benne, azért mégiscsak katonáink fegyelmén, harci készségén, bátorságán és győzelmi akaratán múlik a siker.

Így gondolta ezt Constantinus is. Miután vezérkarával bevonult a Veientanum villájába, az egykori Livia-villába, éjjel-nappal a várható ütközet tervein dolgozott velük, egyidejűleg pedig Róma ostromán, arra az esetre, ha Maxentius bezárkóznék a városba. A legsúlyosabb gondot az esetleges ostrom terveinek kidolgozása okozta, mert józan ésszel alig lehetett elképzelni, hogy egy hadvezér nyílt terepre vonuljon ki, ahelyett hogy bent maradna a jól védhető várban, hiszen az ilyen óriási erődítmény megvívásába már nagyon sok tehetséges és kiváló hadvezérnek beletört a bicskája.

Napokig lázasan dolgoztak, és csak az étkezések idejére hagyták abba a munkát. Egyik vacsorán megszólalt Hosius:

- A villa főkapuja fölött a márványoromzaton ezt a felírást olvastam: „Ad lauros”, és kérdezem, vajon mit jelenthet ez: „Villa a babérágakhoz”, vagy akár „babérkoszorúkhhoz”. Azt hiszem, helyesen értem ezt az ősi felírást, ha győzelmünkre vonatkoztatom. Mert nyilván nem ok nélkül vezérelt ide bennünket az istenség.

- Ki tudhatja ezt jobban, mint Vecasius? - vetette föl a kérdést Concordius, aki otthon is szeretett ingerkedni az udvari titkárral, azon az ürügyön, hogy Vecasius mindent elolvasott, és mindent megtanult, sőt mi több: mindent tud.

- Nos, Vecasius - nevetett felé az aranyláncos Talio -, hic Rhodus, hic salta!

- Hosius önagsága fején találta a szöveget: az elnevezés valóban egy régi győzelemre vonatkozik, s ha ő most várható győzelmünkre magyarázza, jó nyomon jár. Hogy világosabban beszéljek, elmondom a villához fűződő mesés történetet. Mindenekelőtt tudnotok kell, hogy ennek a villának más neve is van: „Villa a fehér tyúkokhoz”. Egykor Liviának, Augustus császár feleségének a birtoka volt ez a Veientanum, Livia építtette a pazar villát, s mikor Augustus feleségül vette, ide vonultak vissza élvezni a mézesheteiket. Történt azonban, hogy Augustusnak háborúba kellett mennie, s Livia egyedül maradt itt, és remegve várta, mikor tér vissza férje, s vajon győzelemmel tér-e meg. Amint tehát egy ízben itt üldögél a kertben, sas repül el a feje fölött. Livia fölnéz, s látja, hogy a sas a karmaiban tartott fehér tyúkot leejti; a sebesült állat Livia lábai elé esett, s akkor látta az Augusta, hogy babérágot tart a csőrében. A császárné elsikoltotta magát örömeiben: „Győzelem!”, és rögtön parancsot adott, hogy ápolják a tyúkot, és ültessék el a babérágot. A monda hozzáteszi, hogy Augustus valóban győztesen tért haza, a ledugott babérágból gyönyörű fa lett, a fehér tyúkokat pedig azóta is szaporítják és gondozzák a villában. Azóta hagyományrá vált, hogy a császárok a győzelmük után ebben a kertben dugják földbe a diadalmenetben viselt babérágot. Azóta a diadalmi babérágakból sűrű erdő nőtt a villa körül.

- Jó volt meghallgatni ezt az ősi mondát - jegyezte meg Hosius -, legalább figyelmeztetjük majd Constantinus urunkat, hogy ne felejtse el a győzelem után elültetni a babérágot.

Constantinus tudniillik nem volt jelen az étkezéseken: a pentagramm-látomás óta egyedül étkezett; enni és inni még az étekfogó rabszolgák sem láthatták.

Ebben a szándékos és tervszerű elzárkózásban szüntelenül álmaival és látomásaival foglalkozott; elragadtatásából, rajongásából és hallucinációiból csak azokban az órákban kényszerítette vissza magát a valóságba, amikor a haditervekkel foglalkozott. De ilyenkor is keményen, szinte megszállottan ragaszkodott elgondolásaihoz, mert - így mondta - minden tervét az istenség sugallta. Most már abban a meggyőződésben élt, hogy a jelek révén közvetlen összeköttetésben van az istenséggel.

Dolgozószobáját abban a teremben rendezték be, amely valamikor Livia hálósobája volt. Ennek a harmincöt láb hosszú és tizenhármaszáz láb széles teremnek a falait olyan pompás falfestmények díszítették, amelyekhez képest Cerellius treviri falfestményei egy csöppet sem mutatták, hogy a festőművészet az Augustus óta eltelt háromszáz év alatt a tökéletesség magasabb fokára jutott. A treviri festmény érdekes és humoros mondai eseményt ábrázol, gazdag természeti háttérrel; a Babérvilla művésze egyetlen gyümölcsös- és virágoskerttel festette tele a terem négy falát.

Mikor egyszer Constantinus a tábornokokkal kilovagolt a Saxa Rubrához, gondosan megvizsgálni és fölmérteni az esetleges csata terepét, Vecasius bevezette a dolgozószobába a püspököt:

- Nem hiszem, hogy nagyságod bárhol a világon láthatott volna ilyen tökéletes művet. Mind a négy fal ugyanannak a kertnek más-más részeit ábrázolja, mintegy folytatólagosan; az embernek az az érzése, amint a falak mentén végigmegy, mintha kertben sétálna, s éppenséggel ebben a festett kertben. Azt hiszem, az idősebb Plinius könyvében olvastam, hogy a művészet e csodájának alkotója Ludius mester, Augustus korának kiváló tehetségű festőművésze.

- Csalóka festmény - jegyezte meg Hosius -, mert a festő olyan távlatot tudott adni ennek a kertnek, hogy az ember szinte valóságosnak érzi: az imént majdnem átléptem ezen az alacsony fehér korláton meg a bokorrózsák rácsos kerítésén. A fehér korlát hellyel-közzel, szabályos távolságokban bemélyed s minden ilyen falmélyedésben egy-egy dús lombú fenyőfa zöldül, ahány, annyféle. A korláton túl, ameddig a szem ellát, díszfák és gyümölcsfák sűrű ligete virul: babér, ciprus, pálma, közben körtefák, birsalma-fák, gránátalma-fák... Nézze nagyságod azt a kéktollú, sárga begyű madarat: hegyes csőrével föl vágta a vörös bélű gyümölcsöt, és vígan lakmározik rajta. De annyi ebben a kertben a madár, hogy szinte minden fára jut belőlük: ide-oda röpködnek, fölrebbennek, lehuppannak, pipiskednek, az ágakon hintáznak, csipegetik a gyümölcsöket, s az ember szinte azt várja, hogy ebben az elíziumi boldog kertben egyszerre csak elkezdenek énekelni.

- Kiválóságod tudja - szólalt meg a püspök -, hogy egy csöppet sem vagyok fogékony a képzőművészetek iránt; az én érdeklődésemet teljesen leköti a királyi művészet: a csillagászat. De ez a festett kert, ez a buja virágzás, a rózsák, margaréták, szegfűk, pipacsok, liliomok, tubarózsák, harangvirágok, a fekete, piros, kék, zöld, sárga, fehér tollruhában pompázó madarak és főképpen az arany, piros, sárga és halványzöld színű duzzadó gyümölcsök elbűvölnek. Szinte küszködnöm kell magammal: minduntalan szeretném átlépni az alacsony falat és leheveredni odabent a selymes, magas fűben, a fényes levelű fagyalbokor tövében...

Ebben a pillanatban madárdal csattant fel: Hosius meglepetten kapta föl a kertről a fejét. Vecasius mosolygva legyintett:

- Semmi, semmi. Csak az igazi madarak dalolnak. Lám, a művészet varázsa még a csillagok s a számok varázslóját is így megejti. Olvastam valahol, hogy Tiridates arméniai király, mikor Nero vendége volt, a császár meghívására kirándult ebbe a villába, s ezt a friss, sárgáspiros, duzzadó körtét annyira megkívánta, hogy le akarta szakítani; megdöbbenéséből csak az térítette magához, hogy a falat markolászta: akkor pattant le a festményről ez az ujjhegynyi darabka.

Vecasius egészségesen föl kacagott, Hosius azonban komoly maradt, mert úgy érezte, hogy a titkár az arméniai király baklövésével az ő érzéki csalódásán is csúfolódott.

- Augustus márványszobra, kint a kertben, domborműves mellpáncéljával és fölséges testtartásával maga a megtestesült uralkodói méltóság - szólalt meg nyugodtan Hosius.

- Ha a kertből jön be az ember ebbe a terembe, feltétlenül úgy érzi, hogy ez a festmény a kert folytatása. Csak éppen szebb.

- Nem - vágta el Hosius szárazon -, mindig a valóság a szebb.

Pedig Hosius voltaképpen önmagát cáfolta meg ezzel, hiszen hiába volt csillagász és matematikus, mégiscsak asztrológiával, jóslással, varázslattal, álmok és látomások csűrésével csavarásával foglalkozott, tehát olyasmivel, aminek édeskevése köze van a valósághoz. Nem hitt ugyan természetfölötti erőkben és jelenségekben, de az volt a megingathatatlan meggyőződése, hogy az emberek hiszékenysége határtalan, tehát éppen ennek a kiaknázása révén irányíthatók legjobban.

Föl is vetette később ezt a kérdést Vecasius, mikor Ludius kertjéből lejöttek a valóságos kertbe, sőt megtoldotta egy másik kérdéssel is:

- Nagyságod Helios-hívő, így mondja. Meg is magyarázza, hogy keresztény püspök létére azért Helios-hívő, mert a keresztények istene is Helios, csak éppen Krisztus néven. Tisztelettel megkérdezem, hogyha Krisztus is Helios, miért kell neki külön vallás? Mért nem egyesülhetnek a keresztények a Helios-hívőkkel?

- Ugyanazért, amiért a napkultuszban is van külön Apollo-, külön Mithras- és külön Helios-kultusz.

- Ezek csak külsőségek - mondta rá Vecasius -, a lényeg ugyanaz.

- Miért van hát akkor három Napisten-felekezet? - vitatkozott a püspök. - Ha a kereszténység különállása akadálya a vallási egységnek, akkor a három Napisten-felekezet is az.

- Akkor viszont én szíves engedelmeddel megkérdezem, hogyha valamennyien Helios-hívők vagyunk, Constantinus urunkkal együtt, mért buzgólkodik nagyságod különösképpen a kereszténység érdekében, s mért állítja egy sorba ama zsidó Krisztust az ősi Apollóval, vagyis Heliosszal? Talán azért, mert nagyságod keresztény pap? Nagyságod szerint a kereszténység a legtokéletesebb formája a Helios-vallásnak?

- Kiválóságod fején találta a szöget: ez a meggyőződésem. A kereszténység azért a legtokéletesebb Helios-vallás, mert felvette és magába olvasztotta minden többi Helios-vallás, sőt hozzáteszem: a zsidó vallás tanításait és szertartásait. Ezért bátran nevezhetném egyetemes vallásnak, amely minden más kultusznál alkalmasabb arra, hogy a vallási egység magja legyen. Ezzel a felfogással, azt hiszem, leghatásosabban szolgálhatom Constantinus célját: a vallási egységet s ennek természetes következményét: a birodalom egységét.

Vecasius nem azért volt jogász, hogy ennyiben hagyja a dolgot:

- Nagyságod tehát abban fáradozik, hogy a kereszténység legyen az uralkodó vallás. Aurelianus császár, idestova ötven éve már, a Helios-kultuszban találta meg az egységesítő vallási erőt. Mért kell ezt a fejlődést megbolygatni?

- Azért, Vecasius, mert a kereszténység a frissebb és fiatalabb erő. Vegyük csak a Mithras-kultuszt: beleragadt az elavult külsőségekbe, akárcsak az Apollo-kultusz az áldozatok és szertartások megmerevedett formaságaiba. Mi a tanításaiból és szertartásaiból átmentettük és korszerűsítettük mindazt, ami nem avult el, tehát új fejlődés csírája lehet. Ezért akarom meggyőzni Constantinust is, hogy a kereszténység a legkorszerűbb Helios-vallás, és hogy a birodalom egységét csak a mi istenségünk, Krisztus tudja megteremteni.

- Ki az a Krisztus tulajdonképpen?

- Zsidó rabbi volt, új zsidó felekezetet alapított.

- Ez a kereszténység?

- Nem. A kereszténységet mi alapítjuk meg, akik összefoglaljuk benne a múlt és a jelen minden vallási bölcsességét, Krisztus neve alatt, aki a mi istenségünk.

- Nagyságod hiszi, hogy Krisztus isten, éppúgy, mint Apollo, Helios és Mithras?

- Egyiket sem hiszem. Én természettudós vagyok.

- Tehát végül is mi ez a Krisztus?

- Egy friss, fiatal és haladó mozgalom lobogója.

- Meg kell vallanom: engem mint jogászt, nagyon érdekelt mindaz, amit nagyságod mondott. De mivel jogász vagyok, szeretem tisztázni a fogalmakat: amennyiben a kereszténység arra tör, hogy uralkodó vallás legyen, ha ezt a célt elérte, megállíthatatlanul tovább lendül, hatalmába keríti az uralkodót, s akkor már nem lesz haladó mozgalom, hanem éppen győzelmeinek és sikereinek megtartása érdekében visszatartó erővé válik, és mikor az uralkodóval együtt az uralkodást, vagyis az imperiumot, a politikai hatalmat is megszerzi, akkor éppenséggel az egykori haladó mozgalom lesz a haladás legádázabb ellensége. Csak meg akartam mutatni nagyságodnak: hová vezet a csodák, látomások és jelenések útja.

- Mindegy, Vecasius. Ha győzünk, mindegy. Mindig a győztesnek van igaza.

Ebben a pillanatban tűnt fel Constantinus és kísérete a babérerdő keskeny ösvényén, és belépett a kertbe; a tyúkok és csirkék, abban a hiszemben, hogy ez az ember most azért jött, hogy szemet szórjon nekik, eléje futottak, és nagy csapatban köréje tömörültek. Vecasius a püspökkel együtt fölállt a félkörű márvány padról, amelyen eddig ültek, és rámutatott a váratlan jelenetre:

- Íme, a babérágak és a fehér tyúkok! Ez is jelkép! Amint így látom itt urunkat, a közmondás jut eszembe: albae gallinae filius, ami ugyan annyit jelent, hogy „fehér tyúk fia”, azonban bizvást érthetjük így: szerencsefia.

Másnap reggel a „szerencsefia” sürgősen hívatta Hosius.

- Hosius - fogadta a belépő püspököt -, az éjjel álmot láttam. Ifjú istenalak jelent meg álmomban, rámutatott az égi jelre, amelyet Vaccanaeban láttunk, és így szólt: „Ezt az égi jelt kovácsoltasd katonáid pajzsára és zászlaira is, mert akarom, hogy ezzel a jellel győzz.” Jól megjegyeztem a jelt: olyan volt, mint az égen feltűnt napkereszt, csak a két átlóját, amely egy görög X betűt mutat, középtűt egy függőleges egyenes vonal metszette át. Hogyan magyarázod ezt az álomlátást, püspök? Én úgy láttam, hogy az istenalak ugyanaz az Apollo Grannus volt, aki annak idején a Vosagus völgyében, abban a kis márványkápolnában, Victoria kíséretében megjelent nekem. Eddig rendben van, de mit jelent a napkeresztben a függőleges vonal?

- Uram - felelte Hosius rövid gondolkodás után -, az ifjú isten valóban Apollo volt, galliai látomásod Apollója: helyesen ismerted föl. Azonban a napkereszt függőleges vonala arra figyelmeztet, hogy mégsem teljesen azonos a két istenalak: amaz Apollo Grannus volt, emez pedig Apolló-Krisztus, vagyis az örökkévaló és örökké sugárzó Helios keresztény alakja, az én Krisztusom. Ha a napkereszt függőleges vonalát a felső végén kissé behajlítom, a görög P betű alakját veszi fel, s így a napkereszt Krisztus nevének két első betűjévé alakul. Nyilvánvaló, hogy ez a mi keresztény Apollónk, vagyis Krisztusunk azt kívánja tőled, hogy az ő szent nevének kezdőbetűit helyezd zászlaidra s katonáid pajzsára, az aranyfényben ragyogó napkörbe foglalva, s ígéri, hogy ha ezzel a jellel indulsz a csatába, tiéd a győzelem.

- Hosius - szólalt meg a Caesar izgatottan, s tekintetét révülten az ég felé fordította -, nekem most már úgy rémlik, hogy ott Vaccanaeban, az égi jel alatt is ezt a felírást láttam, igen, ugyanezt: „Ezzel a jellel győzz!”

- Láttad, nobilissimus? - kérdezte halkán a püspök, aki jól tudta, hogy a halo-jelenség alatt semmiféle felírás nem volt, és nem is lehetett. A jégkristályok sem a latin, sem a görög betűket nem ismerik, s éppen elég tőlük, hogy ilyen hatásos fénytűneményeket tudnak létrehozni. A püspök kérdésére Constantinus magához tért:

- Most már nem is csak rémlik nekem, hanem határozottan emlékszem, hogy láttam. Te talán nem láttad, püspök? A katonák sem látták?

- Mindent láttunk, uram, csak a felírást nem - felelte Hosius, és diadalmasan folytatta: - s éppen ez vall arra, hogy a mi Krisztusunk ezt a megbízást csak neked adta!

- Valóban ez az értelme az istenség kijelentésének?

- Más nem lehet - jelentette ki határozottan Hosius. - Csak te láttad, uram, csak neked szól az égi üzenet, csak veled közölte Krisztusunk az új jelt, a győzelem titkát.

- Az istenség tehát kezembe adta a győzelem kulcsát - mondta rá Constantinus határozottan, erélyesen és magabiztosan -, ami annyit jelent, hogy nekem adta a talizmánt, amellyel diadalmaskodom ellenségeimen. Most már bizonyos, hogy a bitortól elpusztítom, és ha még lesz ellenségem, aminthogy máris van kettő, sorra megsemmisítem valamennyit!

Elhallgatott, s tekintete révülten meredt a mennyezet stukkói felé, mintha legalábbis újra látná a tündöklő égi jelt, most már természetesen a győzelmet ígérő felírással.

Ludius festményének tarka madárcái néma bámulattal adóztak az emberi képzelet e szemfényvesztő és csodálatos játékának.

Hosius pedig, miközben mereven és szertartásosan kihátrált a teremből, ezt gondolta magában: „Íme, a varázslat hatalma! Ehhez képest gyerekjáték volt a kynonpolisi halottfeltámasztás!”

4

Miközben Constantinus mesteremberei lázasan dolgoztak és ezerszámra kalapálták az „isten-ség égi jelét”, és tucatszám festették a keresztrudas zászlókra, a labarumokra, a fénykörbe foglalt hatágú napkeresztet, Rómában mintha mindenki elvesztette volna a fejét. A szertelen és szenvedélyes Maxentius kezdte érezni, hogy ezt a hadjáratot gyökeresen elhibázta, hadserege jó részét elfecsérelte a felső-italiai harcokban, a magukra hagyott közép-italiai helyőrségeket feláldozta, Róma védelméről nem gondoskodott, s rémülten eszmélt rá, hogy ha nem akarja fegyelmezetlen, gyülevész hadseregével együtt itt a városban felkoncoltatni magát, akkor feltétlenül nyílt harcra kell kiállnia, mégpedig minél előbb, mielőtt az ellenség benyomul a városba. Mikor látta, hogy végzete elháríthatatlan, legalább az utolsó napokban fenéki ki akarta élvezni hatalmát, úgyhogy ez a harminckét éves fiatalember olyan gyalázatosságokra és gyilkosságokra vetemedett, amelyek mellett a gonosz és elvetemedett vén Maximianus minden undorító gáztette szinte elhalványult. Mikor Alfius futárja újból megjelent Constantinus főhadiszállásán, meglepetten látta, hogy a „Babérvilla” főkapuja fölött ott ragyog a bronzból vert hatágú napkereszt.

- Mi ez? - kérdezte - hiszen a napkereszt olyan, mint egy körbe rajzolt görög X betű, ez meg hatágú.

- Ezt a jelt mutatta az istenség Constantinus urunknak, álmában, és lelkére kötötte, hogy ezzel induljon harcba, mert ez a győzelem záloga - magyarázta a futárnak Talio.

- Egyébként rajta lesz a jel katonáink pajzsán és zászlóinkon is, megnézheted - tette hozzá Terentius Titullus. - Amennyire tőled és gazdádától telik, fűnek-fának el kell mondani és szélteben-hosszában híresztelni, hogy Constantinus olyan varázsjelet kapott az istenségtől, amely bűvös erejével feltétlenül biztosítja a győzelmet. Ügynökök, kikiáltók, piaci árusok terjesszék ezt a hírt és főleg kocsmárosok és cifralányok, mert a katonákhoz ezek férköznek hozzá legkönnyebben.

- És mindenkit bőven meg kell fizetni - szólalt meg Hosius, aki eddig némán üldögélt a tanácskozásiasztalnál, Vecasiuszal együtt. - A költségeket Ablavius letétjéből fedezzétek, és ismétlem: ne fukarkodjatok!

- Ezt a propagandahálózatot már régebben megszerveztük - jelentette a futár -, és bár nem olcsó, de jól működik. Egy nap múlva Róma másról sem beszél, mint az égi jelről, a mágikus talizmánról és Constantinus elháríthatatlan győzelméről.

- Ez tehát rendben van - szólalt meg Vecasius -, de most végre te mondd el, milyen híreket hoztál a városból? Milyen hatással volt Maxentiusra az égi tünemény?

- Maxentius nem látta, mert éppen aznap déltől estig részegen fetrengett a palotában. Mikor este annyira-amennyire kijózanodott, jelentkezett az augurok testületének feje, mert az augurok feladata volt az égi jelek magyarázata; Maxentius azonban elzavarta. Mikor aztán a főaugur nagyon istenkedett, végre az Augustus beleegyezett, hogy vékony aranyláncon függő Abraxas-amulettet viseljen a nyakában; az amulett oroszlánfejű sárkányt ábrázolt, fején hétsugarú napkorona, mellette hármassvastica és X alakú napkereszt. Bűvös erejű talizmán ez, kétségtelenül, de kérdem én: ha a császárt meg is védelmezi, mi lesz a város lakosságával s főleg a hadsereggel?

- A lakosság felszabadul, a hadsereget megverjük - jelentette ki határozottan Terentius Titullus tábornok. - Mondd meg inkább, milyen hatással volt a népre az égi jel?

- Illustrissimus, a lakosság megriadt, a nők és gyerekek kétségbeesetten sikoltoztak, a férfiak, polgárok és katonák valósággal megostromolták a mágusok és asztrológusok boltjait a Marcellus-színház és a Circus Maximus árkádjai alatt, és valóságos vagyonokat fizettek jóslatokért, amulettekért és átoktáblákért. Mondanom sem kell, hogy a legtöbben Maxentiust átkozták meg, s éjjelente rengeteg ember lopakodott fel a Palatinusra: megvesztegették az őrköt, hogy ne nézzenek oda, amikor a császári palota küszöbe alá dugják a szörnyű átkokkal teleírt ólomtáblákat. Ha a tizedrésze megfogon, a bitorló gyalázatosan pusztul el.

- Megfogon - jegyezte meg szárazon Hosius.

- Mi történik még a városban? - kérdezte Vecasius.

- Maxentius, mintha a vesztét érezné, szabadjára ereszti szenvedélyeit, aljas indulatait, gyilkos ösztöneit s mindenekfelett fékezhetetlen kéjvágyát. Barbár ázsiai katonái naponta összefognak néhány fiatalasszonyt vagy lányt, a császár ágyába hurcolják őket; Maxentius kiválogatja a javát, s másnap a meggyalázott feleségeket és lányokat visszaküldi otthonukba. És az elaljasodás és gyávaság oly mérhetetlen, hogy sem polgár, sem szenátor nem akadt eddig, aki tiltakozni merészelt vagy bosszút állt volna.

- Gyalázat! - csattant fel dühösen Talio.

- Mégis akadt valaki - szólt közbe csöndesen Concordius -, igaz, hogy nem férfi, hanem asszony. Kémet fogtunk tegnapelőtt, de nem kötöttük fel azonnal, hanem előbb alaposan kikérdeztük. Elmondta, hogy egy szenátor a császár követelésére gyáván meghunyászkodott és beleegyezett gyönyörű és erényes felesége kiszolgáltatásába. A barbár zsoldosok le is mentek az asszonyért, átadták neki férje levelét, amelyben megparancsolja neki, hogy a katonákkal azonnal jöjjön föl a palotába, mert a császár vele kívánja tölteni az éjszakát. Az asszony előbb megrémült, aztán erőt vett magán, és mosolyogva kérte a katonákat, hogy várjanak néhány percet, csak a szobájába megy, felcsatolni legszebb ékszereit, hogy méltóképpen járuljon a császár elé. A katonák hiába várták vissza. Negyedóra múlva behatoltak a szobájába: ott feküdt az asszony holtan; tört döfött szívébe, hogy megmeneküljön a gyalázattól.

- Lucretia - jegyezte meg halkán Vecasius.

- Folytasd - fordult a futárhoz a püspök.

- A lakosság a végsőkéig elkeseredett a szennyes kéjenc efféle erőszakoskodásai miatt, de még jobban felháborította ennek a veszedelmes őrülnék a véres mágiája; mindenáron szerencsés jeleket akar látni, s a papokat és más csatlósait arra kényszeríti, hogy terhes nők hasát felvágják, és az éretlen magzataból jósoljanak, vagy újszülötteket gyilkoltat meg, hogy beleikben keressenek a papok győzelmet ígérő jósjeleket, sőt oroszlánokat vágatott le, hogy szívüket megegye, s párolgó vérükre ráolvastasson mágusaival, és ezzel a varázslattal szellemeket és halottakat idézzen, megtudni tőlük a jövőndőt. Palotájában folyik a vér, s már ő maga is valóságos kísértet: annyira gyötrik a bosszúálló démonok éjjel-nappal, hogy rémületében kiköltözött a palotájából, és lent a városban, az egyik testőrtiszt házában rendeztetett be lakást magának.

- Az elfogott kémtől tudjuk azt is, hogy a lakosság igenis fellázadt a zsarnok ellen, de vad szír és szkíta íjászaival kegyetlenül elfojtotta a zendülést: egyetlen napon ötezer embert nyilaztak le ezek a barbár zsoldosai. A legfontosabb, amit megtudtunk tőle, az, hogy csak a praetorianusai fegyelmeztettek. Ez a tízezer főnyi testőrség engedelmeskedik neki; csak ezek a számba vehető harcosok, többi katonája csőcselék.

- Akkor fényességed bizonyára azt is megtudta, hogy végül is kitör-e hadseregével Rómából, vagy bezárkózik-e a városba? - kérdezte Vecasius.

- Természetesen hadvezetőségünk már napok óta tudja, hogy Maxentius nyílt harcra akar kiállni, sőt a haditerveink is készen vannak. Azért jártunk napokig a Saxa Rubra felé.

- Hadd jegyezzem meg, illustrissimus, hogy ő nem „akar”, hanem kénytelen ütközetre kiállni: hajtják a démonok, és hajtja a város lakossága; attól tart, hogy az elsőnél dühösebb lázadás tör ki; a nők elhurcolása, a vagyonosak kivégzése és vagyonuk elkobzása, vagyis a határtalan becstelenség, erőszakoskodás és gyilkolás miatt akkora az elkeseredés, hogy odabent nem érzi már biztonságban magát. És tetézi mindezt az egyre kínosabb élelmiszerhiány; napok múlva olyan éhínség tör ki Rómában, aminőt még nem élt meg ez a város. Hozzá kell tennem, hogy a raktárakban bőven van gabona, de Maxentius nem engedi kiosztani az éhezőknek, hanem mindent a maga katonacsürrhéjének tartogat, hogy hitvány zsoldosai a faképnél ne hagyják. A raktárakat szigorúbban őrzik, mint Róma kapuit.

- Jó tudni - jegyezte meg Terentius Titullus -, hogy a győzelem után Róma népének is, a mi hadseregünknek is bőven lesz kenyere. Mert sem a nép, sem a katonaság nem lakik jól babérrel: kenyér kell neki!

- S még jobb tudni - mondta rá nyugodtan Concordius -, hogy Maxentius bármely pillanatban megindulhat, tehát a támadás talán már holnapra várható. Megnyugtatlak benneteket: a Caesar parancsát ma este hirdetjük ki az egész hadseregben. A parancs értelmében holnap hajnalban csapataink elfoglalják állásaikat a Saxa Rubra dombjain, s lehetőleg a dombok mögött és az erdőben, hogy a Rómából kivonuló ellenség csak akkor vegyen észre bennünket, amikor már késő. Ma éjjel még rövid haditanácsot tartunk.

Alfius futárja fejeskáposztával megrakott parasztkocsin estefelé visszament Rómába; mikor megérkezett Alfius lakása elé, a kocsija üres volt: az éhes emberek percek alatt szétszedték a csábító s főleg nyersen is élvezhető rakományt, s boldogok voltak, hogy a kertész ügyet sem vetett rájuk, csak egykedvűen bóbiskolt a bakon, s közben-közben gépiesen suhintott egyet az ostorával. Örült, hogy hazajutott, mert a város olyan volt már, mint a felbolydult méhkas: mindenütt fáklyák lobogtak, kürtök harsogtak, vezényszavak pattogtak, katonaoszlopok

meneteltek. A Via Lata volt az útvonaluk, s amint elérték a Porta Flaminia vonalát, a kürtök elnémultak, s a csapatok csendben vonultak tovább az északnak húzódó Via Flaminia holdfényben derengő szalagján.

5

A városfalon túl, a nagy Tiberis-kanyarban, ott ahol északnyugat felől a Via Cassia beletorkollik a folyó jobb partján húzódó Via Flaminia-ba, egyszerre fölfehérlett előttük a Pons Milvius tömör íve. A hidat pontosan 532 évvel ezelőtt építtette Caius Flaminus censor, a róla elnevezett nagy fontosságú hadiúttal együtt. Az ívelt hídpályát a parti hídfőkön kívül négy vastag és zömök pillér tartotta, ezeket pedig laposan ívelő, kissé nyomott, de tömör boltozatok kötötték össze. Olyan volt ez a híd, mintha az örökkévalóság számára építették volna.

Az élen menetelő műszaki századok nem kanyarodtak fel a hídra, hanem egyenes irányban tovább haladtak a folyó bal partján, és körülbelül egy római mérföldnyire a Milvius-hídtól megálltak, és munkához láttak. A munka nem volt nehéz: a Tiberis-kanyarban jó előre lehorogonyzott, széles fedélzetű folyami szállítóhajókat egymáshoz láncolták, s gerendákból és deszkapallókból néhány óra alatt hidat vertek a Tiberisen. A hajóhíd eléggé széles volt és erős, de mikor készen lett, még jobban megerősítették, mert a folyó ijesztően kezdett dagadni: az őszi esőzések miatt megáradt, és olyan erős volt a sodra, hogy a hidat tartó hajók vadul táncoltak a hátán.

Constantinus előreküldött felderítői az éj leple alatt az ellenség minden mozdulatát meglesték, és jelentéseik negyedóránként szabályszerűen érkeztek harcálláspontjára: Maxentius hajóhidat veretett, s ebben a pillanatban két hídon áradt hadserege a Tiberis jobb partjára; a praetorianus gárda megszállja mind a két híd jobb és bal parti hídfőit; Maxentius lovassága átkel, nyomában a gyalogság, de mikor a sereg éle eléri a Cremera patakot, amely éppen a bal parti Fidenaevel szemben ömlik a Tiberisbe, jelentő lovasok száguldanak visszafelé, azzal a hírrel, hogy a Saxa Rubra megközelíthetetlen, mert az egész tömböt félkörben átfogja Constantinus hadereje. Mivel Constantinus harcvonalának jobbszárnya majdnem a Via Cassia vonaláig ért, Maxentius rémülten látta, hogy nem tud kijutni a síkságra, mert ha megindul a Saxa Rubra megkerülésére, Constantinus jobbszárnya azonnal átkarolja, tehát Constantinus gyorsasága és hadvezető művészete arra kényszerítette, hogy szépen besétáljon az egérfogóba.

Maxentius hadserege e pillanatban a jobb parton sorakozott föl, háttal a folyónak. Szemben vele, a dombokon és a sziklák mögül sűrű rajokban özönlöttek le Constantinus legiói: a balszárnyon Concordius, a középen maga a Caesar vezényelte a csapatokat; Terentius Titulus, a jobbszárny parancsnoka, a II. Italica élén, egyelőre nem mozdult; az ő harci feladata az volt, hogyha a Caesar és Concordius megszorítja Maxentiust, az egyetlen egérútját elállja, mert erre kellett menekülnie, hacsak nem akarta, hogy beleszorítsák a folyóba.

Amint a Saxa Rubra lejtőin lezúdultak Constantinus legiói, s élükön maga a fővezér, Maxentius katonái megriadtak: a pajzsokon és a zászlókon a fölkelő nap fényében megragyogtak a csillogó napkeresztek, s a Maxentius-katonák rémülten kiáltották: „Az égi jel! Az égi jel!”

És amikor egyre sűrűbben rajzottak ki az erdőkből a napkeresztes zászlók és katonák, Maxentius harcosai megéreztek, hogy az ellenségnek olyan talizmánja van, amelyen az ő vezérüknek semmiféle varázslata nem vehet erőt. Constantinus és Concordius egyszerre

vetette harcba csapatait, s az égi jeltől megigézett Maxentius-sereg nem bírt ellenállni rohamuk vad és elsöprő erejének. Inkább öldöklés volt ez, mint csata: Maxentius már a harc első órájában látta, hogy helyzete reménytelen; a Caesar jobbszárnya és derékhada könyörtelenül ránehezedett, és ellenállhatatlan erővel nyomta a megáradt folyó felé.

A bitorló nem sokat habozott: sarkantyúba kapta lovát, és vezérkarával együtt villámsebesen nekivágott a Via Flaminiának, hogy seregével ugyanazon az úton meneküljön Rómába, amelyen jött; hadserege rendetlen gomolyagban tódult utána.

Constantinus, mikor látta, hogy az ellenség menekül, Talio kíséretében felkaptatott a Cremera jobb partján a legmagasabb dombra, s onnan nézte, merev figyelemmel, a csata utolsó felvonását. Odafordult szárnysegédjéhez, aki vezérével együtt csak percekkel ezelőtt vált ki a harcból:

- Odanézz, Talio - s a jobbszárny felé mutatott -, most nyújtja ki Terentius Titullus a jobbszárny vonalát... a II. Italica halálos biztonsággal kezdi fojtogatni az ellenség torkát... a legio a hidak felé nyúlik... a XIV. Gemina csatlakozik... most karolja át a hidakat... Az élen maga a tábornok... mindjárt becsapódik az egérfogó ajtaja.

- Nobilissimus, ha szabad megjegyezmem, ebből a gyáva hordából nem sokan jutnak el már Rómába: a II. Italica százával szorítja a folyóba a menekülőket. Vérük vörösre festi a megáradt folyó haragosan hullámozó vizét... A XIV. Gemina már a Milvius-hídhoz közeledik, elővédjei harcban állnak a praetorianusokkal... Uram, még ezt a tízezer testőrt!... aztán győztünk!

Talio izgalma a Caesarra is átragadt; lemutatott a hajóhídra:

- Nézd! Mint a megkergült birkák! Ott túl a Milvius-híd s mégis mind az innenső hídnak rohan; gázolják, tapossák, taszigálják egymást... Hát nincsenek vezetőik? Hisz ezek még menekülni se tudnak! Százával hullanak a folyóba!

A hajóhíd abban a pillanatban szakadt szét, amikor Maxentius vad vágatában éppen a közepére ért: lovastul belezuhant a tarajló hullámokba.

- Nézd, uram! - mutatott le Talio izgatottan. - Ott a bíborköpeny... a császári diadém... elsodorja az áradat... kapálódzik... lova úszni akar, de a hullák elállják az útját; már a part közelébe vergődött... visszazuhan, s gazdájával együtt sodorja a víz a Milvius-híd felé...

Élők alig jutnak át az egyetlen hídon, a halottak is nehezen bújnak át zömök ívei alatt: megtorlanak a pillérek mellett, és feltornyozódnak a boltozatokig. Maxentius diadémos feje is ott lóg lefelé az egyik hullarakás tetejéről.

- Az eleje csata volt, a vége mészárlás - szólalt meg Constantinus. - És az öldöklés most a Milvius-hídfőknél folytatódik. Nézd, a praetorianusok a bal parti hídfőn is kitartanak; ezek az utolsó leheletükig harcolnak. De nem ám azért, mert hősök, hanem azért, mert nem akarnak a kezembe kerülni! Herculesre! irtózatosan megbüntetném őket árulásukért, hogy a gyalázatos bitorlót támogatták. Ez volt az egyetlen igazi csapattest Rómában, és ha itt nem mészároltatja le magát oktan és értelmetlen önfeláldozásával, még sok gondot okozhatott volna nekem, így jobb.

Csak este végződött az ütközet, mikor már az utolsó praetorianus is összerogyott a hatalmas termetű Aurelius Justinus közkatona irtózatos kardcsapása alatt. Ez a közkatona a Milvius-híd bal parti védőcsapatával viaskodott a VII. Gemina Pia Felix hispaniai legio egyik szakaszában; már azt hitte, vége a csatának, s mehetnek vacsorázni, amikor egy sebesült praetorianus utolsó erejével combon sújtotta a kardjával, de ez volt az utolsó harci cselekedete életében,

mert Aurelius Justinus mérgesen visszafordult, s egyetlen kardcsapással átmetszette a torkát. Ekkor látta meg az „utolsó” praetorianust, aki még harcolt. Egy pillanat alatt végzett vele. Ez volt a Milvius-híd mellett leviharzott csata legeslegutolsó kardcsapása. A hispaniai legio a II. Italica és a XIV. Gemina újjárendezett oszlopaival a hős Terentius Titullus tábornok vezetésével elindult Rómába, hogy megszállja a várost, megtisztítsa a martalócoktól, és biztosítsa a lakosság nyugalma, addig is, amíg bevonul másnap a főerő, a Caesar vezetésével.

„Végre!”, sóhajtott fel Aurelius Justinus, és hüvelyébe csattantotta kardját. „Végre kimos-hatom a sebemet!” Letépet egy széles sávot a börmellvértje alól kilógó tunikájából, s úgy-ahogy kimosta sebé a folyóparton, a hullatorlasz miatt megrekedt vízben, aztán bekötözte sebé, amely egyáltalán nem volt súlyos, meg se kottyant neki. Azért kissé pihentetni akarta a lábát, leült a hídfő pillérjének tövében, s egykedvűen nézte a műszaki csapatok munkáját: a hullahegyekhez lesodródott ladikokba ugráltak, és hosszú csákllyal taszigálták a vízbe a hullákat. Aurelius Justinus csak nézte-nézte, hogyan apad a hullahalom, egyszer csak lekiáltott az egyik csáklly katonának:

- Hé, testvér, vigyázz! Nem a bitorló ott az a bíborköponyeges? Ott, a pillér mellett?

- De alighanem - kiáltott vissza a hidász, és a csáklly kampóját belevágta a hullába, aztán intett az evezősöknek, megindultak, s az egykori Maxentiust kivonszolták a partra. Épp akkor lovagolt át a Milvius-hídon Constantinus, mellette Talio, mögötte az a bizonyos Zabas, aki a leghűbb kutyája volt, s mellesleg házi hóhéra is azóta, hogy Alexandria ostrománál megmentette az életét. Constantinus meglátta a bitorló hulláját, s hátraintott Zabasnak:

- Csapd le a fejét!

Zabas teljesítette a parancsot, sőt parancs nélkül is rögtön lándzsára tűzte a diadémot. Constantinus tudomásul vette a sikeres műveletet, s megállt a bal parti hídfőben.

- Nobilissimus - szólalt meg mellette Talio -, kegyes engedelmeddel őrzőket küldtem ki Nomentum felé, továbbá az Anio torkolatához s onnan Fidenaebe, mert ezrével menekülnek arra felé a bitorló katonái: összefogdosatom őket.

- Helyes - bólintott a Caesar -, s a többi a te gondod, Zabas. De nem kell személyesen végezned ezt a mocskos munkát; te csak a tisztekkel végezz, a közlegényeket bízd a szíri íjászokra. Azt akarom, hogy írmagjuk se maradjon ezeknek a martalócoknak!

- Megértettem, uram - felelte Zabas, és a lándzsa meg sem rezgett a kezében.

Aurelius Justinus nézte a jelenetet, hallotta a párbeszédet, de nem ismerte ezt a vörös köpenyes és vörös sisakforgós tábornokot, s bár régi katona volt, nem tudta, mi lehet az a furcsa jelvény az ezüstpáncélján. Látta ugyan a jelvényt a keresztrudakról lecsüngő rövid, négyszögletes szövetszáslókon, de a VII. legiónak nem jutott ilyesmi, ő meg csak rohamozott és vagdalkozott, és eddig nem volt ideje megkérdezni. Mit is törődik vele? Sokkal jobban tetszett neki az aranynyaklanc a fiatal százados páncélján; sokért nem adná, ha ilyent kaphatna, csak hogy ezt nem közlegényeknek találták ki. Ajaj!

Besötétedett, mire a hidászok széthányták a hullatorlaszt, és a folyó vize átzúdulhatott a híd pillérei között. Constantinus és kísérete visszatért a villába, a legénység a harctéren heverő halottakat beledobálta a folyóba, és megkerülte a Saxa Rubra dombjait, hogy a táborban lepihenjen, miután kiadósan megvacsorázott, és a nyers sonkával tetézt kását bőven meglocsolta vörös borral. Nemsokára aludt a tábor, csak a villában voltak még mindig ébren. Constantinus, mint az égi jelenség óta mindig, most is visszavonult, s nyugtalanul várta, hogy hátha újabb látomása lesz, lámpát sem gyújtott, sötétben heveredett le pamlagára, és hamarosan elnyomta az álom, csak úgy, emberi módon, minden mennyei látomás nélkül.

A villában mélyen az éjszakába nyúlt az ünnepi vacsora, méghozzá Vecasius későn is érkezett, mert órákig diktálta a jelentéseket a győzelemről: Liciniusnak, Helenának, Faustának, Minervinának, a treviri hatóságoknak, a tartományi kormányzóknak, sőt Diocletianusnak és Matidiának is, s egyúttal meghívta őket a diadalmenettel kapcsolatos ünnepekre és játékokra; egy hét alatt mindenki Rómában lehet, akire Constantinusnak szüksége van a győzelem után esedékes újjászervezésben. De máris sokan megérkeztek külön meghívás nélkül is, köztük néhány olyan ember, aki nemcsak fürdeni akart a „fölkelő nap” fényében, hanem a pecsenyéjét is meg akarta sütni a tűzén.

Ablavius hogy, hogy nem, már az ütközet előtt egy héttel bent lappangott Rómában, és Alfius jóvoltából mindenhová eljuthatott, mindent kiszimatolhatott, sőt Alfius futárja és első segédje, Apellas, még a császári palotába is bejuttatta, mikor Maxentius kiköltözött onnan. Sőt, Septimius Clarus szenátor, Maxentius orgiáinak főrendezője, ügyes mesterkedéssel a szenátusba is bevezette, mint a saját írnokát, persze rabszolgáruhában. Ablavius mindössze négy ülésen hallgatta a tanácskozásokat, s ezalatt százhat szenátor neve került a gyanúsak listájára. A jegyzékben első volt Septimius Clarus neve, s bizonyos, hogy Constantinus bevonulása után elsőnek került volna Zabas kezére, ha Alfius meg nem menti: tudniillik kereken egymillió denariusszal tartozott a bankárnak.

De azért nemcsak Ablavius tudott meg mindent másokról, hanem a Babérvillában is sok mindent megtudtak egyesek, elsősorban éppen róla. Hosius nem sajnálta a pénzt Apellastól, s ez még azt is elmondta, amit nem kérdeztek tőle. A püspök a napok óta gyűjtött adatokat épp most este jelentette Constantinusnak, azon a bizalmas külön kihallgatáson, amelyet a Caesar egészen kivételesen engedélyezett neki. Sőt, Hosius nemcsak tényeket és adatokat közölt a nobilissimusszal, hanem mindjárt javaslatokat is tett.

- Uram, holnap reggel győztes legióink bevonulnak Rómába, s én hódolattal javasolom, hogy ne mint Caesar, hanem már mint Augustus tartsd meg a diadalmenetet. Ez a rang most már jog szerint is megillet. A legiók pedig kikiáltanak.

- Püspök, tudnod kell, hogy a legióim már dicső atyám halála után kikiáltottak Augustusnak, később pedig a carnuntumi értekezlet hivatalosan is megadta nekem ezt a rangot, de én nem fogadtam el, s nem használtam az Augustus címet. Ismered felfogásomat: az ember csak akkor igazán Augustus, ha egyedül Augustus! Két Augustus mellett nem leszek a harmadik!

- Uram, bátorodom megjegyezni, hogy Licinius hatvanöt éves, a Nikomedeiában garázdálkodó dák paraszt pedig nem számít. Liciniusszal úgyis szövetséget kötünk most: majd ő elintézi. És akkor már csak egy Augustus marad, és egy öregember élete igazán hajszálon függ, és ezt a hajszálat... el is lehet szakítani.

- Helyes az elgondolásod; Licinius jó hadvezér, könnyen elbánik azzal a kétbalkezes Daiával, őt magát pedig semlegesítjük.

- Hogyhogy, uram?

- Úgy, hogy elvételtem vele mostohatestvéremet, Constantiát. Nem éppen csinos nő; ragyás, duzzadt nyakú, puffedt arcú, azonfelül erélyes, nyelves, nagyhangú és főképp nagyravagyó: az Augusta-rangért hozzámenne egy lófülű, lófarkú, lólábú szatírhoz is; viszont Liciniusnak úgyis mindegy, hogy milyen nőt vesz feleségül.

- Szükség van erre a házasságra? - kérdezte Hosius kissé élesen.

- Persze hogy szükség van rá, hisz éppen a sógorság révén akarom ártalmatlanná tenni, így háború nélkül megszabadulhatok tőle.

- Uram, tisztelettel emlékeztetek, hogy Maximianus apósod volt, Maxentius pedig sógorod! Ellenségeidről vagy vetélytársaidról csak háború árán szabadulhatsz. A hatalomért meg kell harcolni. S ha Constantia maga volna a földre szállt Venus, Licinius akkor sem válnék őszinte barátoddá, aminthogy Fausta is ellenséged, hiába törődött bele kénytelenségből az anyaszerepbe: hiába szüli neked sorra a gyerekeket. És most hogy Maxentiusszal végeztél, nyomatékosan óvlok Fausta Augustától. Bocsásd meg, uram, hogy ilyen őszintén beszélek. Ez a kötelességem, ezért vagyok melletted.

- Igazad lehet - mondta rá Constantinus -, hiszen példád bizonyítja, hogy az efféle házasság nem biztosítéka sem a barátságnak, sem a hűségnek. S mégis van legalább egy előnye; az, amit az imént mondtam: egy időre semlegesítjük Liciniust.

- Ebben viszont neked van igazad, uram. Csakhogy ezzel csupán elodázod a kérdés egyetlen megoldását: Liciniust is műtökéssel kell kivágnod a birodalom testéből! A halogatás és időnyerés kérdése fel sem merült volna, ha akkor, Arelatében, a gyerekeket is kiirtod az anyjukkal együtt. Szerencsére Theodora nem ütheti bele az orrát többé semmibe: ez csekélységem érdeme. De itt van még a három fia: három élő szemrehányás, három követelődző kérdőjel. A kérdőjelekre felelni kell, mégpedig keményen.

- Hogy érted ezt, püspök?

- Úgy, mint Arelatében értettem.

- Nem! - tiltakozott a gyilkosság ellen Constantinus. - Akkor sem akartam, most sem akarom kivégeztetni a nyomorultakat, elvégre dicső atyám gyermekei, s főleg nem veszélyesek.

- Uram - makacsodott Hosius -, mindenki veszélyes, amíg él: apa, anya, testvér, feleség, gyermek, mindenki. Aki el akarja érni élete nagy célját, aki új világot akar teremteni, annak mindent és mindenkit el kell taposnia, aki útjában áll vagy állhat. Könyörtelenül. Minden érzelmosság nélkül!

- Tudod, hogy egy csöppet sem vagyok érzelmős, és ha kell, kíméletlenül végzek mindenkivel, aki keresztezni merészeli utamat. De ezt a három fiút egyelőre nem bántom. Csak befagyasztom őket. Mindegyik kap valami nyugalmas és zsíros hivatalt, és mindegyik mellé adok egy ellenőrt, egy tanácsadót, kimondom kereken: hóhért. Ez majd lehűti a vérüket, ha netalán pezsegni kezdene. Nyugodj bele, püspök, így lesz jó.

- Ha így akarod, uram, nem kardoskodom tovább az igazam, vagyis vélt igazam mellett. Inkább megígérem, hogy olyan értelemben, mint az imént mondtad, én is egyik „hóhérod” leszek, hogy mindenféle rokonságod ellenében megvédelmezzek.

- Számítok is hűségedre, Hosius.

- Holnap győzelmesen bevonulunk Rómába, s az ünnepélyes fogadtatás után az első szabad félóránkban jelentkezik majd nálad leghűségesebb kopód, Ablavius...

- Hogyhogy? - kapta fel a fejét Constantinus. - Ablavius a városban van?

- Több mint egy hete. Látomásaid és jelenéseid leglelkesebb hirdetője, miután isteni küldetésed bizonyítékaival meghódította számodra Italiát és Rómát, úgyhogy az egész nép a város szabadítóját s a béke geniusát látja és várja személyedben, a csodatévőt és üdvözítőt. Ez az Ablavius közben fontos politikai munkát is végzett: részletes jegyzéket állított össze a gyanús személyekről, ellenségeidről, továbbá Maxentius cimboráiról és pribékjeiről. Csak Rómában több száz ilyen egyén szerepel a névjegyzékben, köztük százhat szenátor. Mi történik ezekkel?

- Irgalom nélkül kivégeztetem valamennyit. Megbízom Ablaviusban.
 - Kalandos úton jutott be Rómába, Alfius bankár és Apellas számvevő segítségével. Tanácsomra igénybe vette Silvester római püspök segítségét is, és ezért jutalom illeti meg Silvestert. Mert a római keresztényekkel együtt ő is sokat szenvedett Maxentius üldözése alatt, s már akkor hűségesebb és őszintébb híved volt, mint azok, akik most körülhízelegnek.
 - A hűségért senkit sem illet külön jutalom, Silvestert sem, viszont a hűtlenségért és árulásért mindenki elveszi méltó büntetését. Megszabadítottam a keresztényeket a zsarnoktól és az üldözéstől, de éppígy megszabadítottam tőle a többi vallás híveit is, tehát minden állampolgárt. Silvestert nem ismerem, nem is érdekel, engem a vallási egység érdekel csupán. Maradjanak hívek Helios tiszteletéhez és ne marakodjanak, mint az afrikaiak. Ha majd beszélsz vele, mondd meg neki, hogy a napkereszt, vagyis Helios nevében győztem: ehhez tartsa magát.
 - Uram, Silvesternek előbb meg kell magyaráznom, hogy Helios tulajdonképpen azonos a mi Krisztusunkkal.
 - Hát nem tudja?
 - Uram, Silvester egyszerű ember; valamikor könyvmásoló rabszolga volt; egyébként csak ebben a foglalkozásában ragadt rá valami, mert semmiféle főiskolát sem végzett. De bizonyosra veszem, hogy megérti majd az összefüggéseket.
 - Ajánlom is, hogy megértse. Egyébként gondoskodom róla, hogy a keresztény egyház is visszakapjon mindent, amit Maxentius elvett tőle. De főképp add értésére: ne azon rágódjanak, hogy Helios adta-e az égi jelt, vagy Krisztus, vagy mit tudom én, kicsoda, hanem egyet jegyezzenek meg: az égi jelt és a győzelmet hirdető látomást én kaptam, Constantinus, és csak ez a lényeges!
 - Igenis, szentséges Augustus - hajolt meg Hosius, és távozott.
- Constantinus most már nem tiltakozott a megszólítás ellen.
- Mikor Hosius belépett a tricliniumba, félbeszakadt az élénk társalgás, és mindenki érdeklődéssel fordult felé, hiszen Constantinustól jön, aki az égi jelenések óta meglehetősen elzárkózik.
- Nos, mit mond a nobilissimus? - kérdezte Vettius Rufinus, a Helios-főpap.
 - Talán úgy akartad kérdezni, perfectissimus, hogy „mit mond az Augustus?”
 - Melyik Augustus? - kérdezte Vecasius, aki épp ebben a pillanatban lépett a terembe. - Kiről beszéltek, barátaim? Liciniusról vagy Maximinus Daiáról?
 - Constantinusról, egregius - felelte a püspök könnyed hangon.
 - Végre! - kiáltott föl lelkesen Vecasius.
 - Igen - fűzte hozzá nyugodtan Gallicanus -, ő már régóta császáruk. - Aztán Hosiushoz fordult: - És honnan tudod ezt oly bizonyosan, clarissimus?
 - Méltóságod bizonyára örömmel hallja, ha megmondom: tőle magától. A legiók holnap megint kikiáltják Augustusnak, mint az isteni Constantius halála után; s mint egykor Carnuntumban az uralkodók gyülekezete, most a szenátus ajánlja fel neki az Augustus-rangot és méltóságot.
 - A szenátus? Maxentius szenátusa? - kétségeskedett Vecasius. - Ki mondta?

- A mindentudó Ablavius - vágta rá könnyű mosollyal a püspök.
- Hát hol van Ablavius? - kérdezte meglepetten Vettius Rufinus.
- Ma este, tán épp ebben a pillanatban, már ő fogadja Rómában a Titullus tábornok vezetésével bevonuló legiókat - felelte Hosius.

Némi kérdezősködés után kiderült, hogy Ablavius csakugyan ügyes fickó, s hírverésével és hírszerzésével a legértékesebb szolgálatot tette Constantinusnak. De hagyján, Vecasius máris másra terelte a beszélgetést:

- Én mégsem lelkesedem túlságosan ezért az ügyes fickóért.
- No, én sem - jegyezte meg Hosius.
- Nagyságodnál ez természetes ellenszenv, de nálam más: én még Nikomedeiából ismerem. Majdnem bizonyosra merem venni, hogy amily pompásan dolgozik Constantinus urunknak, éppúgy kiszolgálja Licinius Augustust is. Nagy baj nem lehet ugyan belőle, hiszen szemmel tartjuk, Hermogenes is, én is, Volusianus is, de azért résen kell lennünk. Egyelőre irtózatosságot összegeket harácsol, és még mindig tömi a zsebeit, sőt eddig Liciniustól nem is kapott nagyobb átutalást. Most kell rá vigyázni! Ma este érkezett ide Treviriből a rabszolgám, Akakos, sürgős hivatalos levelekkel - hogy ezek a hivatalos levelek Minervinától jöttek, azt nem árulta el a diplomata -, s tőle hallom, hogy Kypri, a gyönyörű rabszolgalány, a treviri aranyifjúság bálványa, kidobta a kémfőnököt a saját palotájából, mire Ablavius, oda se neki, másik villát vásárolt, az Aranyhegyen...
- És másik nőt? - érdeklődött Talio, aki eddig némán hallgatta a beszélgetést, és egyfolytában falatozott és iszogatózott.
- Még nem - folytatta Vecasius -, de nem is sürgős neki. Egyelőre megvette, illetőleg egy hónapra kölcsönvette Sittius kis fuvoláslánykáját, Melissát, s majd innen Rómából visz haza új nőt. De megfogadta, hogy olyan gyönyörűt, mint Kypri, nem vesz többé. Csinosat épp eleget kaphat, hiszen annyi a pénze, hogy akár Vesta-szüzet is kaphat érte!
- De Vecasius - szólt rá Vettius Rufinus -, ezt talán mégse...

- Bocsáss meg, perfectissimus, én csak úgy értettem, hogy ő majd Vesta-szűznek hirdeti a nőt. Hiszen az ő véleménye szerint minden a hírverésen múlik...

Jót nevettek Vecasius ügyes visszavágásán, és senki sem vette észre, hogy Hosius kissé találva érezte magát, s összerezsent: de rögtön másra terelte a beszélgetést:

- Miről vitatkoztatok oly hangosan, mikor bejöttem? Csak annyit hallottam ki a hangzavarból, hogy „Aurelianus”.
- Igen, igen - felelte Vettius Rufinus -, égi jelekről és látomásokról beszélgettünk. Á, nem volt ez vita, csak beszélgetés: mindenki elmondott egy-egy adatot arra, hogy bizonyos kivételesen nagy férfiakkal milyen jelek és jelenések útján közölte akaratát vagy jóslatát az istenség. Éppen Aurelianusról beszéltem: mikor Palmyra városát ostromolta, Zenobia királynő vezetésével a várvédők kitörték, s úgy megszorították Aurelianus seregét, hogy a legiók hátrálni kezdtek, s már-már megfutamodtak. Ekkor Aurelianus harsányan rákiáltott a megriadt harcosokra: „Oda nézzetek!” - és kardjával a várfal irányába mutatott. A katonák megfordultak és íme, fényben ragyogó isteni férfialakot láttak a fal fölött: egyszerre fölismerték benne Heliost, de a jelenés a csatazajt is túlharsogó hangon felkiáltott: „Vissza! Tiétek a győzelem!” Az ingadozó római sereg új erőre kapott, visszafordult, tönkrevverte az ellenséget,

elfoglalta Palmyrát, elfogta Zenobiát. Íme, még ötven éve sincs, hogy Helios így ígért és adott győzelmet Aurelianusnak.

- Helios hathatós segítségének és égi jeladásának sok olyan érdekes bizonyossága van, amit csak kevesen ismernek. Csak nemrég olvastam, hogy Julius Caesar egyik galliai csatája előtt tűzgolyó lángolt fel az égen, egyszerre vérvörösen fellobbant, és lezuhant az ellenség táborára. Mikor pedig a diktátor meggyilkolása után unokaöccse és fogadott fia Rómába vonult, hogy átvegye a nagy Caesar örökségét, Róma uralmát, abban a pillanatban, mikor a város elé érkezett, a felhőtlenül ragyogó égbolton fénykör jelent meg, mintegy a nap mása, Helios jele és jeladása, hogy neki adja a győzelmet ellenségein. Nem kétséges, hogy most is Helios jele volt a fénykereszt, Helios égi üzenete és ígérete, s valóban Constantinus urunké lett a győzelem.

- Már Artemidoros megírta híres könyvében, hogy a napkereszt, az iráni népek ősi Helios-jelvénye, a nagy hadvezérek látomásaiban és álmaiban mindig csalhatatlan ígérete a győzelemnek. A nagy álommagyarázó megírta, milyen csodálatos álmot látott Quintus Marcius Livianus Turbo tábornok, Hadrianus császár híres hadvezére Judeában, körülbelül kétszáz évvel ezelőtt: fénykörben megjelent előtte a saját kardja, s markolatán két egymásba font betű, a görög X és P.

- Igen - szólt közbe élénken Vecasius -, a görög chrysos szó két első betűje. Ez a szó annyit jelent, hogy „arany”, s egyúttal annyit is, hogy „felséges”; nyilvánvaló tehát, hogy Helios jelzője, s eszerint a győzelem jele.

- Helyes - mondta rá Hosius -, de én inkább azt mondanám, hogy a napkeresztnek ez a két összefont betűje a mi Heliosunk, vagyis Krisztus görög nevének, a Christosnak két első betűje.

- Erről aligha lehet szó, hiszen a jelenést mindnyájan láttuk - szólalt meg végre Oromasdes is.

- Az égi jel X alakú keresztjét nem P, hanem függőleges egyenes metszette!

- Constantinus urunk másképp látta - jegyezte meg kissé élesen Hosius. - Határozottan felismerte az égi jelben Krisztusunk nevének kezdőbetűit.

- Amelyek éppenséggel azonosak a Marcius Turbo jelenésén látott kezdőbetűkkel! Vagyis a rejtett szó éppúgy lehet chrysos is, mint Christos - ellenkezett Vettius Rufinus főpap.

Hosius fölényesen legyintett:

- Hadd emlékeztesselek arra, perfectissimus, hogy Constantinus urunk nemcsak nappal látta az égi jelet, hanem a rákövetkező éjjel is: amikor sugárzó istenalak jelent meg álmában, rámutatott a csodálatos jelre, amely alatt ez a felírás ragyogott: „Ezzel a jellel győzz!” Vagyis ugyanaz a felírás, amely a nappali égi jel alatt is ott tündökölt.

- Én nem láttam felírást az égi jel alatt - jelentette ki Oromasdes -, s úgy tudom, egyikünk sem látott ilyesmit. Te talán láttad a felírást?

- Nem láttam - vallotta meg Hosius -, de Constantinus urunk bizalmasan közölte velem, hogy ő látta, nappal az égen s éjjel álmában, vagyis kétszer, és a szövege mind a kétszer ugyanaz volt. Igenis, volt felírás!

- Ha Constantinus urunk látta, akkor csakugyan volt! - jelentette ki emelt hangon Vecasius, s ezzel jelezte, hogy minden további eszmecsere fölösleges, sőt esetleg veszélyes.

De Hosiusnak még volt mondanivalója:

- Egészen bizalmasan azt is elárulta nekem urunk, hogy az álombeli ragyogó istenjelenés, mikor rámutatott a két betűre, ezt mondta: „Íme, nevem titkos betűiből látod: Krisztus vagyok!”

Ez ugyan vakmerő hazugság volt; mindenki tudta, hogy Constantinus ilyesmit nem mondott, s nem mondhatott; egyúttal azonban érezte, hogy nem tanácsos ellentmondani ennek az elszánt és gátlástalan szélhámosnak, ahogy Vecasius magában nevezgette a püspököt.

A vacsora hangulata s a beszélgetés lendülete jócskán ellanyhult, s különben is mindenkit kimerítettek az izgalmas nap eseményei. Talio állt fel az asztaltól elsőnek azzal, hogy éjjeli szolgálata van, mire Vecasius jelentőségteljesen köhintett egyet-kettőt, de a társaság néhány perc múlva szétszlott, s a villa hamarosan elcsendesedett.

De alig harsant fel a fehér tyúkok babéros villájában az első kakaskukorékolás, máris kezdett megelevenedni a ház. Rabszolgák, lovászok, kocsisok, szakácsok, kukták dologhoz láttak már a hajnali órákban, álmos rabszolgálmányok kecmeregtek elő ki tudja melyik testőr vagy úriember ágyából - aki nem óhajtott éppen egyedül tölteni az éjszakát: mióta Constantinus itt lakik, egész kíséretével, naponta ilyenek voltak a Veientanum hajnalai. Ma azonban mégis valami különös izgalom fűtötte a villa személyzetét: a győzelmes csapatok ma vonulnak be Rómába diadalmenetben, élükön a diadalmas ütközet fővezérével, Constantinusszal, akiről már a legeggyűbb környékbeli paraszt is tudta, hogy a mindenlátó és hatalmas Helios jelével győzött, mert a Napisten kivételesen kegyelt hőse, sőt földi mása és helytartója. Az égi jelt mindenki látta, és szent félelemmel megcsodálta; az álomlátás, a szent jel a zászlókon és pajzsokon, az égi jelenés szózata s minden egyéb, ami a felizgatott fejekből, mint mesebeli méhkasból kirajzott: végül is szentnek, csodatevőnek, istennek hirdette Constantinust.

De akármennyire szeretett volna a szomszéd falvak és tanyák népe letáborozni a villa körül, hogy közelről láthassa a csodálatos hírű hadvezért, az őrzőjáratok kíméletlenül eltávolítottak mindenkit a Via Flaminia közeléből, úgyhogy a szegény falusiak csak tisztos távolságból gyönyörködhetek az elvonuló legiósok tölgyfalombos sisakjaiban, mert a katonák arcát alig láthatták a vállon vitt poggyász, a fegyverzet s a lándzsák vakító hajnali ragyogásában. De voltaképpen nem is az arc voltba fontos, hanem a tömeg, a katonák zárt tömbje, az ezerfejú és mégis egyarcú legio, a hadsereg, az itáliai, galliai, hispaniai, britanniai és germaniai, sőt afrikai parasztnak ez a tömör, egynek és egységesnek érzett falanxa, amelyben a föld népe önmagát látta, a győzhetetlen népet, amely a győzhetetlen Helios égi jelének ragyogásában dicsőségesen letéperte a zsarnokot, és kivívta szabadságát...

Mikor a hadsereg megindult a Saxa Rubra melletti táborból, diadalmeneti díszben, sípok és harsonák zengésében, mikor érces és fiatal hangokon szakadatlanul harsogtak a harci és győzelmi indulók: a nép már hőst látott minden legionáriusban, s mikor a báméskodók megpillantották az elővédek elvonulása után, a legiók élén lovagoló Concordius tábornokot, vörös vezéri paludamentummal vállán: izgatottságukban már-már hajlandók lettek volna Constantinust látni és imádni benne. Persze tévedtek, mert Constantinus ebben a pillanatban, kíséretével együtt ott állt a Babérvilla emeleti erkélyén, ezüstpáncélban, vörös vezéri köpennyel vállán, babérkoszorúval a fején. A légiók törzstisztjei megállították a menetet, s magasra emelt kardjuk egyetlen intésére felharsant a katonák ütemes kiáltása: „Constantinus Augustus! Constantinus Augustus!”

Most Concordius tábornok kardja magasba lendült, az elővédtől kezdve minden csapat megállt, s mint egetverő csatakiáltás harsogott mindenütt: „Téged kívánunk, Constantinus! Atyánk, Constantinus! Testvérünk, Constantinus! Barátunk, Constantinus!” Az ősi hagyomány szerint nyolcvanszor hullámozott végig a hadsorokon a győztes katonák riadó zúgása, s

utána még ötször, majd befejezésül még hétszer csattant fel a viharzó hangorkán: „Constantinus Augustus! Szabadíts meg ellenségeinktől! Constantinus Augustus!”

Ebben a pillanatban az erkélyen Vettius Rufinus, a Helios-főpap, térdre borult Constantinus előtt, s végrehajtotta az adoratio szertartását. Oromasdes nyomban követte példáját, utána Gallicanus, majd Vecasius s az egész kíséret. A győztes hadsereg döntött, Constantinus tehát császár, s bizonyos, hogy ezúttal el is fogadja a legiók döntését. Ezt pedig Hosius tudta legjobban, s éppen ezért ő, a keresztény püspök foglalta először szavakba az adoratio jelezte elismerést és hódolatot; ő is letérdelt, mélyen meghajolt, jobb kezével csókot hintett Constantinus felé, és érces hangon kiáltotta: „Szentséges császár, hódolunk neked!”

A csapatok tömör éljenzéssel, ütemesen zúgták rá: „Constantinus Augustus!” És szüntelen ujjongással, harci dalok éneklése közben, megindultak Concordius tábornok intésére, hogy bevonuljanak a felszabadított Rómába.

A reggeli napfényben szikrázva csillant meg a katonák pajzsán és a színes, kereszttrudas labarumokon a csodatevő égi jel.

Constantinus, kíséretével együtt, lesietett az erkélyről, lóra szállt, és Talióval együtt kivágatott a Via Flaminia-ra. Éppen Acilius Severus zászlóaljja menetelt a villa előtt, amikor leértek az útra. Az ezredes megálljt vezényelt, s amíg az előző zászlóaljak elhaladtak, az új Augustus, kíséretével együtt, beékelődött a menetbe, és most már szüntelen ujjongás és éljenzés közben megindult a diadalmenet Róma felé.

Hangos énekszóval, sípsikoltozással és kürtrivalgással ért a végeláthatatlan sereg a Porta Flaminia-hoz. A babérkoszorús Constantinusnál elsőnek Terentius Titullus jelentkezett egy díszbe öltözött cohors élén, amely a tábornok jelentése után ütemesen harsogta egyelőre csak hétszer egymás után: „Constantinus Augustus!” Még zúgott a zászlóalj, amikor előlépett a tiszteletre méltó Anicius Probus, a szenátus elnöke, és lelkes beszédben hirdette ki a kormányzótestület határozatát: a szenátus megszavazta Constantinusnak a diadalmenetet és az Augustus rangot, s kéri a Caesart, aki az istenség kivételesen kegyelt földi helytartója, a legcsodálatosabb diadal hőse, az istenné avatott Constantius császár méltó fia és utódja, hogy fogadja el a császári bíort, s ha már felszabadította a Várost, legyen jóságos, bölcs és igazságos ura az eszeveszett zsarnok rémuralma után.

Két lovas testőr rúgatatott kétoldalt Constantinus mellé; az egyik vállára kanyarította a bíborpalástot, a másik pedig ügyesen fejére illesztette a császári aranydiadémot, úgyhogy a babérkoszorú most körülölelte az aranyabroncsot, amelynek bíborszalagjai meglibbentek a könnyű reggeli szélben.

Terentius Titullus tábornok csapatai már előző este megszállták a középületeket, az utcákon még most reggel is erős őrzérek köröztek, úgyhogy a most bevonuló legiók már csak megerősíthették a megszálló csapatokat. Concordius semmi harci feladatot nem adott nekik: harci indulók és győzelmi énekek zengése közben bejárták a város utcáit, s a lakosság mindenütt felszabadult örömmel és lelkes ujjongással köszöntötte őket, csakúgy, mint Constantinust és vezérkarát, mikor germán testőrei és a főpapság kíséretében fellovagolt a Capitoliumra, hogy bemutassa a suovetaurilia hármasszoborát az államvallás főistenének, Jupiter Capitolinusnak, aki természetesen ősi római mása a győzelmet adó Sol Invictusnak, a győzhetetlen Napistennek. Az áldozat után Helios templomába vonult a császári menet; a kívül-belül aranyban ragyogó hatalmas templom lépcsőzetén a Napisten fehér ruhás papsága sorakozott fel.

Ilyen pompát ritkán látott a Via Flaminia városi folytatása, a Via Lata: a Porta Flaminia felől jövet jobbra az Augustus-mauzóleum roppant kör alakú tömbje és az Augustusi Béke

Oltárának márványcsodája nyűgözte le Constantinus tekintetét, s főképpen a heliopolisi obeliszket, ez az ezeréves egyiptomi emlék, amelyet Augustus császár hozatott Rómába. Mikor Constantinus leszállt lováról, és Vettius Rufinus nyomában fölment a templom lépcsőjén, hogy tömjénnel áldozzon Heliosnak az oltár mindig izzó paraszán, egy pillanatra megállt a kétemeletes templomlépcső legfelső teraszán, az oszlopos előcsarnokban, és átnézett a Via Lata túlsó oldalára, a Békeoltár felé, s amint megpillantotta az obeliszket, észrevette, hogy az egyiptomi oszlop tulajdonképpen napóra mutatója: a tövében színes márványlapokból kirakott „óralapon” az árnyéka mutatja a pontos időt.

Lezajlottak városszerte az ünnepélyes áldozatok, és lezajlott a szenátus ülése is, amelyen megállapították a diadalmenet napját, az áldozatok sorrendjét, a gladiátori játékok és a cirkuszi kocsiversenyek műsorát és költségeit. Elhatározta a szenátus, hogy a győzelem megörökítésére diadalívet építtet Constantinus tiszteletére az Amphiteatrum Flavium, vagyis az úgynevezett Colosseum Palatinus-hegy felé eső oldalában, a Meta Sudans nevű örökvízű márványoszlopos szökőkút, az „Izzadó Oszlop” közelében. Végül az elmaradhatatlan hódolat következett: a szenátus megfesteti az új császár arcképét, és szétküldi az egész birodalomba, úgyhogy mind a százegy tartomány kapjon belőle s mind a négy főváros: Treviri, Mediolanum, Sirmium, Nikomedeia, s ezúttal Róma is, mert bizonyosra vették, hogy Constantinus - már csak az égi jelenés s a győzelem öröme is - a birodalom ősi fővárosába helyezi át székhelyét.

A fárasztó nap után a császár csak estefelé ért föl kíséretével a Palatinusra, hogy végre lepihenjen, de bizony ez az óhajta csak éjfél tájban teljesülhetett. Amint bevonultak a császári palotába, jelentkezett Concordiusnál a Maxentius-testőrség ott rekedt szakaszával, parancsnoka, Gavilla centurio.

- Ti mért maradtatok itt? - förmedt rá a tábornok.

- Azt a parancsot kaptuk tegnapelőtt, hogy őrizzük ezt a lakosztályt: ebben vannak a nők. - És Concordius csodálkozó pillantására hozzátette: - Ezek most kerültek volna sorra.

- Centurio, beszélj értelmesen - szólt rá a tábornok.

- Igenis, tábornok. Maxentiusnak voltak besúgói, ezek hordták a legszebb római nők címét Doryphorianusnak, legbizalmasabb rabszolga főnökének, s miután Caesius, a számtisztje, nyomozói útján meggyőződött róla, hogy a címek valódiak s a nők szépek, kifizette nekik a fejenként megállapított tíz aranyat.

- És miféle nők?

- Csupa előkelő úrasszony; szenátorok, patríciusok, nagyurak feleségei! És egyik szebb, mint a másik!

- Nyittasd ki az ajtót.

Gavilla intett az őrtálló testőrnek, és a szárnyasajtó feltárult. Concordius csodálkozva nézett szét: a nyolc nő csupa válogatott szépség volt; színes selyemruháik, fátylaik, drágaköves aranyékszereik szinte elkápráztatták a tábornokot. Ennyi gyönyörű nőt még sohasem látott együtt; olyan volt ez a csoport, mint egy színes virágcsokor. Egyszerre csak megakadt a tábornok szeme egy viruló szép karcsú leányon: nem lehetett több tizenhat évesnél; fehér ruhájáról, a haját leszorító széles fehér szalagról és fehér fátyláról azonnal ráismert: Vesta-szűz volt.

- Ki vagy, te leány, s hogy kerültél ide?

- Vestalis vagyok, Turcia a nevem - felelte a lány, s izgalmaiban remegett a hangja. - Éppen szolgálatba indultam a szent tűzhöz; a Vestalis-ház kapujában ott várakozott rám a lictor, aki mindig átkísér bennünket a szentélybe; mikor leértünk, kinyitottam a kis kerek szentély ajtaját, beléptem, s alighogy hozzáfogtam munkámhoz, nyílt az ajtó, két öles termetű néger rabszolga lépett be: kőccal betömték a számat, megragadtak, betuszkoltak a bokrokban elrejtett gyaloghintóba, s megindultak velem; futólag láttam, hogy az én lictorom betömött szájával s megkötözve ott vergődik a bokor tövében. A négerek ide hoztak: ez történt velem.

- Gyalázat! - kiáltotta felháborodottan Concordius, aztán hátraszólt: - Talio, két legionárius kísérelje haza a tiszteletre méltó Vestalist! Azonnal! Turcia, szabad vagy.

A szépséges ifjú Vestalis lebocsátotta fátylát, s megindult a százados nyomában; Concordius mélyen meghajolt, amint elhaladt előtte a lány.

Aztán intett a többinek:

- Ti is szabadok vagytok, menjete haza!

A szépasszonyok boldogan távoztak. A kapuban, Concordius rendelkezése szerint valamennyit császári gyaloghintó várta, hogy hazavigye őket otthonukba. Egy gyaloghintónak azonban nem akadt utasa. Közben tudniillik odafent az történt, hogy egy csinos, nevetős szemű asszonyka nem távozott a többivel, hanem ott maradt és kacér mosollyal simogatta végig a tábornok férfias arcát.

- Nos, szépasszony - fordult felé barátságosan Concordius -, mért nem mégy? Te is szabad vagy, nem hallottad?

- Hogyne hallottam volna, szentséges császár - felelte kacagva az asszony -, de azt szeretném megkérdezni, hogyha egyszer kegyes figyelmeddel kitüntettél, mért küldesz haza?

- Ki vagy te? - kérdezte meglepetten Concordius.

- Hát nem tudod, szentséges császár? Hiszen név szerint hívattál a palotába? Én Ennia vagyok, Saturninus szenátor felesége: a hatvanéves és totyakos szenátor húszéves felesége, s azt mondják: csinos is vagyok - fecsegett az asszonyka. - Szüleim hozzákényszerítettek a milliomos vénemberhez, aki eddig még, esküszöm, szentséges császár, nem tett kárt bennem. Hát azért örültem kegyes meghívásodnak, mert gondoltam: végre nem hiába vártam ennyi ideig, maga a császár avat be a szerelem titkaiba. Köszönöm, szentséges uram.

Concordius szánakozó ajkbiggyesztéssel mérte végig az izgő-mozgó, viháncoló és magát kellető némbert, s egy pillanat alatt eszébe jutott a sok-sok hivatásos fuvoláslány, táncosnő, színésznő és dús aranyakért odaadón, önfeledten és viharosan szeretkező hetéra, s megállapította magában, hogy azok mind kedvesebbek, tartózkodóbbak és finomabbak voltak, mint ez az előkelő úriasszony. A csontja velejéig romlott kis „szűz” felkínálkozására némi megvetéssel, de nyugodtan válaszolt:

- Asszonyom, te nyilván azt hiszed, hogy Maxentius császár előtt állsz. Közlöm veled, hogy Maxentius már két darabban van: hulláján a Tiberis halai lakmároznak, fejét pedig lándzsára tűzve hordozzák meg katonáim, végig a városon. És tudd meg, hogy nem én vagyok a császár, hanem a szentséges Constantinus, aki legyőzte az elvetemedett bitorlót: Maxentiust. Én Concordius vagyok, az új császár tábornoka.

- Tábornok - vágott a szavába mohón az asszony -, mindegy! Engem császár hívatott a palotába, császár pedig van, s én nem hozzád jöttem, hanem a császárhoz! Fiatal ember a császárod?

- Hallgass! - kiáltott rá Concordius.

- Tábornok! - utasította rendre a fiatalasszony, és méltóságosan hátravetette a fejét - vigyázz! Római szenátor feleségével beszélsz, nem rabszolgával. Azonnal jelents be a császárnak! Mi is az új császár neve?

- Elhallgass végre, hitvány hetéra! - rivallt rá Concordius.

- Sértegetni merészelsz?! - rikácsolta az asszony szinte magánkívül. - Jó, lesz gondom rád, megállj! Különben is nekem mindegy, mi a császár neve! Én ma éjszaka a császár szeretője leszek, ő akarja így, s akkor jaj neked, pökhendi zsoldosvezér! Azonnal vezess a császárhoz, parancsolom!

- Talio - fordult hátra a tábornok -, dobasd ki ezt a ringyót a palotából!

- Igenis, tábornok! - tisztelgett a százados, aztán intett az előcsarnokban lebzselő rabszolgáknak. Két markos eunuch máris besietett, fölkapta a kézzel-lábbal kapálódzó nőt: hiába visítózott, kicipelték a palota elé, s odalökték Zabas hóhérlegényeinek karjaiba. Ezek az állandóan érvényes utasítás szerint Ennia kegyelmes asszonnyal is úgy bántak el, ahogy a toladó nőkkel szoktak: meztelenre vetkőztették, s bármily kíváncsú és sokat ígérő zsákmány volt a teste, hozzá sem nyúltak, csak két legény lefelé taszigálta a Palatinus lejtőjén, s egyre-másra jókat húzott szíjkorbácsával meztelen hátára és izgalmasan gömbölyű farára. Az előkelő Ennia megérezte, hogy ennek fele se tréfa, nekiiramodott, és eszeveszetten futott le a Via Nova lejtőjén, befordult a Vicus Tuscus nevű keskeny utcába, majdnem nekiszaladt az ősi gyümölcsisten, Vertumnus bronzszobrának, de szerencsésen kikerülte, s erejének végső megfeszítésével sikerült elérnie férjének, a vén Saturninus szenátornak palotáját. A pribékek búcsúzóul vad erővel lesújtottak agyongyötört testére, szíjkorbácsuk felhasította kíváncsú combjait, úgyhogy a férfira, sőt éppenséggel a császárra éhes szűzi Ennia véresen zuhant le a szenátori palota előcsarnokának színes márványpadlójára.

Saturninus halálos ellensége volt a zsarnok Maxentiusnak, neki tulajdonította felesége megcsúfoltatását, gondosan meggyógyíttatta vértanú-feleségét, s még akkor is a Tiberisbe fullasztott bitortól átkozta, mikor imádott felesége, a mohó kis Ennia, már régen feláldozta úgynevezett szüzességét az izmos, ifjú és fáradhatatlan Eutychusnak, a Circus Maximus ünnepelt versenykocsisának.

Vecasius legalább olyan jól szórakozott a „szűz kis Ennia” történetén, mint annak idején Treviriben a léha és felületes - ám azóta Claritas mellett dicséretesen megkomolyodott - Palmatus sikamlós történetkén. Sajnos, ezúttal nem szórakozhatta ki magát kedvére, mert az Augustus úgyszólván negyedóránként hívatta: egyszer azért, hogy azonnal hívassa Rómába a páratlan Euporiust, az egykori nikomedeiai főudvarmestert, mivel még a perzsa király udvarában sincs nála különb vagy akár csak hozzá fogható szakértője a szentséges udvari szertartásrendnek. Annak idején barátaival együtt nagyon sokat nevetett a derék Euporius komolykodó kopogtatásain és méltóságos, mindazonáltal akaratlanul is komikus tánclépésein, de most sürgősen szüksége volt rá. Az udvari rend eddigi lazaságát nem tűrhette tovább. Már az első álomlátások óta szigorított ugyan az eddigi könnyedségén, kezdett elzárkózni az udvari emberektől, de az égi jel és az álombéli látomás óta érezte, hogy szüksége van olyan szakértőre, aki elméletileg és gyakorlatilag egyaránt érti és meg is tudja szervezni azt az udvari szertartásrendet, amely szerint a közönséges halandók érintkezhetnek Helios földi képviselőjével és helyettesével: Ezt az új rendet pedig csak Euporius tudta megszervezni.

- Perfectissimus - fordult a császár kedvelt és nagyrabecsült udvari titkárához, de nem tudta folytatni a mondókáját, mert Vecasius felkapta a fejét, és kérdően nézett rá. A császár megértette a néma kérdést, és mindjárt meg is felelt rá: - Vecasius, mátol fogva udvari tanácsossá

léptetlek elő, s ennél fogva a címed „perfectissimus”. - Vecasius mélyen meghajolt, Constantinus pedig önkéntelenül is Euporiusra gondolt, mert nem tudta, vajon helyes kifejezőmódja-e a hálának, meghatottságnak és a köszönetnek ez az egyszerű, mély meghajlás. Annál határozottabban adta ki most már az utasításait: - Perfectissimus, gyorsfutárral küldd Sandario öméltóságának üzenetemet, hogy felvettem a bíbort; hogy további parancsomig maradjon a helyén, és mindenről idejében és pontosan értesítsen, végül pedig, hogy azonnal küldje hozzám Euporius főudvarmestert, aki ezentúl udvaromban teljesít majd szolgálatot.

- Megértettem, szentséges Augustus. Egy óra múlva indul a futár.

Constantinus bólintott, Vecasius letérdelt, az adoratio kötelező szertartása szerint csókot hintett jobb kezével a császár felé; Constantinus intett, mozdulatára megsuhogott arannyal hímzett, földig érő sötétvörös selyemtunikája, Vecasius fölállt, s mély hajlongás közben kihátrált a teremből.

És így folyt ez a rögtönzött és - ó Euporius! - egy csöppet sem hiteles szertartásosság órákon át. Előbb Hosiusnak adott utasításokat, hogy a templomoknak és a papságnak utaltassa ki az eddigi államsegélyeket, s ezúttal vegye be a jegyzékébe a keresztényeket is. Hosius megint szeretne volna szóba hozni Silvester püspököt, de a császár a torkára forrasztotta a szót:

- Mint Pontifex Maximus, elrendelem, hogy a Vesta-szüzek az eddigi államsegély kétszeresét kapják ezentúl. Erről személyesen értesítsd a Vestalis Maximát, Vibidia főnökasszonyt. Az Augustalisok testületének javadalmait is megkétszerezem: közöld a főpapjukkal, Pomponius Matho perfectissimusszal, hogy a mostani győzelmünk öröme jelentősen fokozza a császárkultusz fényét és pompáját.

- Igenis, szentséges Augustus - hajolt meg mélyen a keresztény főpap -, pontosan végrehajtom parancsaidat.

És Hosius éppen olyan szertartásosan hátrált ki a teremből, mint az imént Vecasius. De fúrta az oldalát, hogy Constantinus őt is tisztes távolban tartja magától, holott elvégre neki köszönheti... de ezt a lázadó gondolatot nem merte még itt, a szobája magányában sem továbbfűzni, hanem mire hajnalodott, olyan tervet eszelt ki, amellyel újra meggyőzi majd a császárt, hogy ő, Hosius, mennyire nélkülözhetetlen támasza kormányzatának.

Aznap is, a következő napokon is rendre folytak a kihallgatások, csak éppen kissé lassúbb ütemben, mint odafront Treviriben. Volt az udvari tisztviselők közt egy szertartásmester, ez konyított valamit Euporius művészetéhez, mivel azonban Maxentius afféle fenegyerek volt és fittyet hányt minden ünnepélyességnek, a derék szertartásmester kissé kizökkent a tudományából, s már akkor is lámpalázt kapott, ha csak a nevét hallotta. „Marius Tremulus, kezdődnek a kihallgatások!” - szólította katonásan Talio, mire összereszt, még aranybojtos hosszú botja is remegett a kezében; csak munkahelyén, az előcsarnokban nyugodott meg annyira, hogy méltóságosan megkezdhesse ütemes koppantásait.

A császár arcképének megfestetése Vecasius feladata volt, s a fáradhatatlan fiatal tanácsos Lucillusnak, a híres festőművésznek juttatta ezt a kivételesen megtisztelő munkát. Úgy gondolta, hogy lefesteti a császárt aranyhímzésű sötétvörös palliumban, hófehér tógában, ezüstpáncélban, bíbortaláltban s minden változatban úgy, hogy fején ott legyen a babérkoszorúval övezett aranydiadém, kezében pedig a hatalom ősi jelvénye, az elefántcsontból faragott kormánypálca, a sceptrum, végében az aranygömb, azon pedig az aranysas. De Constantinus, bár mérhetetlenül hiú volt, és szeretne a pompálkodást, ezúttal nem vállalta a többszöri jelmezcserét a festő kedvéért.

- Fessen le majd a diadalmeneti díszruhában - adta ki az utasítást Vecasiusnak -, babékoszorúsan, a sceptrummal kezemben, de a végén ne aranyas legyen, hanem aranyból vert és drágakövekkel kirakott napkereszt, fénykoszorúban. Hosius majd megadja a festőnek az égi jel pontos leírását. Ha készen lesz az arckép, bemutatod nekem, s ha jónak találom, Lucillus a segédeivel hozzáfoghat a sokszorosításához.

- Igenis, szentséges Augustus - hajolt meg Vecasius, és szertartásosan kihátrált. Constantinusnak tetszett, hogy napról napra merevedik és ünnepélyesedik a szertartásrend: Tremulus ugyanis éjszakákon át bújta a perzsa és egyiptomi szertartáskönyveket, és számos szellemes újítással és árnyalattal gazdagította az eddigi szertartásrendet. A császár azonban csak Euporiusban bízott, s türelmetlensége csupán akkor csillapodott, mikor Vecasius bejelentette, hogy az udvari pompa nagymestere három nappal a diadalmenet előtt itt lesz Rómában, és részletesen kidolgozza, sőt az udvarral be is gyakoroltatja a pazar szertartások minden mozzanatát.

Hogy Ablavius hírszerző szolgálatának és ravasz propagandájának óriási része van a sikerben, azt senki sem tudta jobban Hosiusnál. Mert ha a püspök szentté, istenné és csodatévő bűbájossá alakította és avatta Constantinust, mégiscsak Ablavius volt az, aki a tömegekkel, a műveltekkel és műveletlenekkel egyaránt elhitette, hogy a császár valóban látomásos és szent ember, a magasságos Helios kegyeltje, szövetségese és földi helytartója, akit Helios-hívők, Mithras-hívők egyképpen a magukénak vallanak. Maga Constantinus is tudta, hogy istenné válását Hosius eszelte ki ugyan, de Ablavius valósította meg gyakorlatilag: Hosius adta a nyersanyagot, Ablavius faragta ki belőle a remekművet.

Constantinus, amennyire méltósága megengedte, elcsodálkozott az új Ablaviuson, aki most itt hajlongott előtte: arca megtelt, ráncos bőre kisimult, szeplői eltűntek, fején a ritkás vörös szőrszálak helyett selymes szőke haj pompázott. Mindez a kozmetika és a fodrászművészet remeke volt; az viszont, hogy megvillasodott, hogy egykor keszeg alakja kiteljesedett, hogy pofacsontjai eltűntek, hogy sápadt és savanyú ábrázata mosolygós-derűsre gömbölyödött, annak a szerencséjének köszönhető, hogy Constantinus legmagasabb engedelmével könyékig vájkálhatott az aranyban; az aranyak egyik részét a bankba, másikat a hasába gyömöszölte, s meg is látszott rajta a nagyúri jó mód; eddig zsuporgatott, most végre pazarolhatott: maga sem tudta pontosan, hány százezer aransolidusa dolgozik a bankárok uzsoraműveleteiben. A császár észrevette az egykori nyeszlett kémfőnök kivirágzását, és még divatos hímzett tunikáján is megakadt a szeme, s elismerőn bólintott:

- Valóságos udvari ember lett belőled, Ablavius, s méghozzá megemberesedtél!

Ablavius kedélyesen hunyorított egyet a bal szemével, és elmosolyodott:

- Szentséges császár, mindezt annak köszönhetem, hogy megszabadultam attól a becestlen ringyótól.

A császár fölkapta a fejét, elkomorult, szemöldökeit összevonta, s a pillanat ezredrésze alatt átcikáztak a fején a legizgatottabb kérdések: „Mi ez? Miféle póri beszéd? Miféle bizalmaskodás? Lehetséges, hogy ez az Ablavius mégsem finomodott udvari emberré? Mit tehet a császár ilyen esetben? Felháborodjék? Rendreutasítsa? Vagy egyszerűen tegyen úgy, mintha nem is hallotta volna a durva szót, a hányaveti bizalmaskodást?” Egészséges ösztöne meg-súgta neki, hogy ezt az utóbbi magatartást kell választania, ha meg akarja óvni méltóságát. Persze, Ablavius is rádöbbsent, hogy bakot lőtt, s hirtelenében nem tudta, hogyan tegye jóvá az elszólását. Lesunyta a fejét, s megadással várta a császár rendreutasítását. De amint a császár első szavait hallotta, nyomban földerült az arca; boldogan érezte, hogy a fenyegető vihar elvonult. Föllélegzett, s hogy arca színváltozását elrejtse, mélyen meghajolt; Constantinus első

szavai meggyőzték róla, hogy ez a részben színészes, részben hódolatos meghajlás igazán helyénvaló volt. Mert az Augustus váratlanul ezt a meglepő kijelentést tette:

- Ablavius, eddig is mindig bizonyoságot tettél hűségéről és rátermettségéről, ám a legutóbbi hónapokban olyan értékes szolgálatokat tettél nekem és a birodalomnak, hogy különös elismerésem jeléül rendkívüli kitüntetésben részesítlek: ezennel kinevezlek Italia vicariusává. Az új méltóságoddal kapcsolatos okmányokat, jelvényeket és utalványokat majd Vecasiustól megkapod. Mihelyt visszamegyek Treviribe, itt a palotában lesz a szállásod. De egyúttal Róma és Italia védelméről is gondoskodom: Volusianus tábornok két legio élén itt marad, s minden nagyobb város is kap helyőrséget. Ti ketten fenntartjátok a rendet, őrzitek Italia biztonságát; te magad teljes hatalommal képviselsz itt engem, minden polgári hatósággal rendelkezél, és havonta összefoglaló jelentést küldesz nekem.

Ablavius térdre borult a császár előtt, szerette volna valamiképpen megmutatni háláját és meghatottságát, de egész életében csak megalázkodni és színlelni tudott, őszinte szó nem jött az ajkára. Mégis megjátszotta a meghatottságát, művésziesen eldadogott és töredezett szavakban hálálkodott a császárnak a bizalomért; Constantinus mintha a „felelősség” szót is hallotta volna, de az ilyen fogadkozásokra ügyet sem vetett. Az ünnepélyes jelenet alatt az úr is, a szolga is gondolt magában valamit. A szolga ezt: „Végre hatalom van a kezemben, spectabilis a rangom, nem kell már tíz aranyért megalázkodnom; most aztán teleszívom magam.” Az úr pedig ezt: „Hagyd abba ezt a fogadkozást! Ha megcsúfolod a bizalmamat, kivégeztetlek. Pont!” Hangosan pedig ezt mondta:

- Mi a jelentenivalód, spectabilis?

- Szentséges császár, gondos nyomozás után összeállítottam a Maxentius-csatlósok és cimborák, valamint a gyanús, megbízhatatlan és veszélyes emberek, továbbá a rablók, erőszakoskodók, lázítók s egyéb fajta közönséges bűnözők jegyzékét. A jegyzék hiteles. Engedd meg, szentséges Augustus, hogy hódolattal átnyújtsam. - Mélyen meghajolt, és a tekercset a gyönyörű erezetű citrusfaasztalra helyezte. Aztán fölegyenesedett, és folytatta: - Külön jegyzékben foglaltam össze az ugyancsak bűnös szenátorok neveit. A jegyzék teljes.

A jegyzéken százhat szenátor neve szerepelt: Septimius Clarus neve nem volt benne... Viszont Doryphorianus és Caesius neve a másik névsorból maradt ki...

A spectabilis nyugodtan folytatta:

- Valamennyi ellen kezemben vannak a bizonyítékok. Valamennyi a legszigorúbb büntetést érdemli. Szentséges császár, állítsad őket rendkívüli bíróság elé.

- Nincs szükség bíróságra! - mondta a császár erélyesen, felvette az asztalról a nádtollat, belevágta a tintába, s erélyes vonásokkal mind a két névsort aláírta. - Mind a két jegyzéket add át Zabasnak, még ma - tette hozzá. - Teljesítse kötelességét!

- Igenis, szentséges Augustus - dadogta rémülten a spectabilis, mert arra gondolt, hogy az ilyen gyors kezű uralkodó fölöttébb veszedelmes lehet, ha egyszer például leghívebb szolgájának a neve kerülne rá efféle jegyzékre. De ijedelmét hamar elhessegette egy életrevaló ötlete, amelyet azon melegében fel is tált az Augustusnak: - Az ítélettel együttjáró vagyon-elkobzást, kegyes engedelmeddel, minden esetben majd magam hajtom végre.

Constantinus bólintott: Ablavius ebben a pillanatban sokszoros milliommossá dicsőült, s hogy fel ne ébredjen ebből a varázslatból, szertartásosan, ám igen gyorsan, kihátrált a teremből.

Másnap Volusianus tábornok került sorra: Constantinus kinevezte az itáliai haderő főparancsnokává, s egyben megbízta a diadalív építésének legfőbb felügyeletével; ezen a kihallgatáson részt vett Hosius is, Vettius Rufinus is, Oromasdes is, Pomponius Matho is. A főpapok szertartásosan, de elkeseredetten vitatkoztak, hogy a diadalív feliratában melyik isten neve szerepeljen: Helios, Apollo, Jupiter, Mithras, Krisztus neve körül dült a szenvedélyes harc. Volusianus gúnyosan, Constantinus bosszúsan hallgatta a papok szörszálhasogatásait. Egyelőre csak abban tudtak megállapodni, hogy az egyik dombormű ábrázolja majd a nap négyesfogatát s rajta a sugárkoronás Heliost, bal kezében a napot jelképező golyóval; a másik oldalon legyen ott a hold jelképe, Diana holdsarlós feje; minden oldalon legyenek szárnyas geniusok és Victoriák, amint koszorút tartanak a császár feje fölé.

Ebben valamennyien egyetértettek, s ekkor Volusianus érkezettnek látta a pillanatot, amelyben elejét veheti a további meddő szófecsérlésnek:

- Mivel szentséges urunk rám bízta a diadalív ügyét, hadd mondjam meg, hogy mindenekelőtt az emlékmű felépítése a fontos; én a tervek elkészítésével korunk egyik legnagyobb építőművészt, Purpureo mérnököt akarom megbízni. A tervek elfogadása és az építkezés megkezdése után állapítjuk meg majd a diadalív művészi díszítését. Én szeretném - fordult Constantinus felé -, ha örökkévalóságod hozzájárulna, hogy a domborművek a mostani dicsőséges hadjárat kimagasló eseményeit örökössé tegyék: Verona ostromát, a Saxa Rubra melletti csatát, szentséges urunk bevonulását Rómába, s egyéb jelentős történelmi mozzanatok. Egyelőre ezekkel fogunk foglalkozni. Feliratot e pillanatban csak egyet tudok javasolni, s azt hiszem, ebben mindnyájan egyetértünk, mert kifejezi szentséges császáruk világraszóló győzelmének lényegét: „A Város felszabadítójának - A békességszerzőnek.” Azután majd ráérünk vitatkozni azon, hogy melyik isten nevét örökítsük meg a diadalív dedikációs feliratán.

- Egyiket se! - vágta rá hirtelen Constantinus, úgyhogy mindenki meglepetten fordult felé, és kíváncsian várta nyilatkozatát. - Ezen kár is vitatkozni, annyira félreérthetetlen az én állásfoglalásom ebben a kérdésben. Mivel mindenki egyetért abban, hogy Helios az egyetlen isten, akárhány néven tisztelik, úgy kell megnevezni a fogadalmi feliraton, hogy mindenki azonnal ráismerjen benne az egyetlen Heliosra. Kétségtelen, hogy ő ígérte, s ő adta meg nekem a győzelmet, soha nem látott égi jellel, csodálatos látomással és félreérthetetlen szavakkal, a diadalív feliratába tehát semmiféle istennév nem kerülhet bele, csak ez a két szó, amely világosan utal a győzelem égi szerzőjére: „Instinctu divinitatis - Az istenség sugallatára.”

A marakodó papok elnémultak, és csodálkozva bámulták a császárt, hogy ilyen bölcse és ilyen egyszerűen oldotta meg a fogas kérdést. Csak Hosius nem csodálkozott, hiszen éppen ő tudta legjobban, hogy Constantinus, a vallási egység megteremtése érdekében tudatosan az általánosító „istenség” szót szokta használni, és ezen kívül még az összefoglaló Helios vagy Sol Invictus istennevet. Ette a méreg, hogy mindez nem jutott eszébe már jóval előbb, hiszen egyetlen szavával elvághatta volna a vitát, és nagyot nőtt volna Constantinus szemében. Krisztusért harcolt, és megfeledezett az istenségről.

S mikor a tanulságos tanácskozás után egyedül volt szobájában, újra fölmerült benne a régi kérdés: miért is harcol ő Krisztusért? Hiszen nem hisz benne, mint ahogy semmiféle mennyei lényben sem hisz: és hát akkor miért nem lett Mithras-hívő, hiszen úgymint mindegy, hogy melyik isten felekezetébe tartozik, ha egyikben sem hisz? Valóban: természettudósnak érezte magát, hiszen Kaldutól sok mindent tanult, matematikát, csillagászatot s főleg asztrológiát, de éppen ő maga tudta legjobban, hogy egy csöppet sem tudós. Igaz: materialista, és ez dicséretre méltó emberi magatartás, de mi szüksége van arra, hogy akármelyik mitológia mondvacsinált istene mellett kiálljon? Eddig fényesen megélt az asztrológia és mágia révén, az emberi

babona jóvoltából vagyont szerzett; isten is volt közben, s éppen ez a hígvelejű hiszékenység dobta karjaiba a legszebb szeretőt; bectelen csalással mérhetetlenül meggazdagodott, egy vad és fanatikus amazon szeretője volt; százezrein keresztény püspökséget szerzett, holott erről a zsidó babonáról sejtelve sem volt; képmutató és hazug életet élt, rajongó szeretőjét megölte, hogy ne álljon útjába vakmerő terveinek - s miért?

Addig vergődött, addig gyötörte magát az álomtalan éjszakában, amíg végre megvilágosodott előtte kalandos életének rejtélye, és rádöbbsen, hogy hiszen ő kezdettől fogva az élet és a hatalom teljességéért harcolt, foggal-körömmel, kíméletlenül, és sikerült megtalálnia azt az archimedesi pontot, amelyből ezt a rothadt és zűrzavaros világot kifordíthatja sarkaiból. Sikerének titka az a felismerés, hogy a megvetett és üldözött keresztény vallás ez a kíváncsú archimedesi pont, és az egységre s kiegyenlítésre törekvő Constantinus kezében van a jövő kulcsa. Ekkor habozás nélkül elindult azon az úton, amely végül is a hatalomba torkollott: ámítással, szemfényvesztéssel, mágikus és asztrológus mesterkedésekkel istenné varázsolta Constantinust. És most már világosan látta azt is, hogy mért vállalta ezt a nehéz szerepet, holott semmi sem kényszerítette rá; az éjszaka csöndjében meg is felelt rá: pusztán a játékért játszott, a kockázatért, a reménytelen sikerért, hátha rendet teremthet a világ rendetlenségében, hátha győzelemre segítheti a gyengéket, és az egyház, az üldözött egyház éppen egyik püspöke révén, nemcsak felszabadulhat, hanem az állami főhatalmat, az imperiumot is kezébe kaparinthatja. Úgy gondolta, hogy Constantinus a vallás ügyében bizonytalankodó és befolyásolható, tehát ezen a ponton kell megindítani a támadást a zűrzavaros és mindenképpen vajúdó államvallás ellen. Nagy játék volt ez is, Hosius a játékért játszott, mint a szenvedélyes kockajátékos, aki egy kissé cinikus, akinek a vagyonán kívül nincs vesztenivalója - márpedig a vagyona nem érdekli -, s akinek egyetlen célja leteperni a vaksorsot s elérni az elérhetetlen célt. Mit érdekelte őt a kereszténység? Csak a hatalom megszerzése érdekelte, a játék, a győzelem. Ez volt az élete célja. A kereszténység győzelméért harcolt a cinikus és ateista Hosius, mert fanatikusán hitt benne, hogy a győzelem gyümölcseit ő élvezi majd, s ha az egyház megszerzi a politikai hatalmat, ő következik majd: Chusi, az egyiptomi asztrológus, mágus, szemfényvesztő, szélhámos, Isis-pap, sőt Anubius isten és Alis kedvese, Lucilla szeretője, Hosius, a cordubai püspök, s övé lesz a császári bíbor és az arany diadém. Ez a vakmerő ábránd végre álomba ringatta.

Italia új vicariusának fejében is efféle vakmerő gondolatok kóvályogtak, mikor este hazatért szállására. Septimius Clarus szenátor pompás palotájába. Ablavius gondolatai ugyan egyelőre nem öltöttek határozott alakot, de mikor elgyönyörködött újonnan kapott hivatali jelvényében, mégis jóleső bizsergés csiklandozta végig testét. A jelvény fehér terítős asztalt ábrázolt; a terítő lecsüngő részén arannyal hímzett napkereszt ragyogott, az asztal lapján pedig két gyertyatartó közt az ikreket szoptató nőstényfarkas bronz mása. Tehát Róma ősi jelvénye egyúttal az ő jelvénye is: ennek a felismerésének hajlandó volt jelképes jelentőséget tulajdonítani. Megborzongott a gyönyörűségtől, de most még nem akarta végiggondolni a csábító és izgalmas lehetőségeket; mindennek eljön az ideje, egyelőre az ölébe hullott óriási hatalmat kell élveznie és kihasználnia: minden egyéb csak azután következik. De annyi már most is bizonyos, hogy egy itáliai helytartó előtt, aki még hozzá milliomos is - sőt nemsokára bizonyosan milliárdos lesz - nyitva van az út egészen a...

Megsimogatta a nyakában lógó Abraxas-láncot, és nem mondta ki még gondolatban sem a „bíbor” szót, ellenben háromszor hangosan elismételte a mindenféle csapást csalhatatlanul elhárító ősi varázsigét: arseverse. Így az ártó démonok nem férkőzhetnek hozzá, s ha valamelyik mágikus mesterkedések révén mégis besurranna, sohasem hallhatja meg a ki nem mondott szót, és nem ronthatja meg magasra ívelő szerencsáját, amelynek csillaga egyre csodálatosabb fényben ragyog.

Hosius másnap meglátogatta Silvester püspököt; jó hírrel köszöntött be: a keresztény egyház is megkapja azt az államsegélyt, amelyet a többi vallás kap. Silvester a jó hír hallatára felugrott, és boldogan kiáltotta:

- Dicsértessék a mi urunk, Jézus Krisztus! - és jobb keze hüvelykujjával láthatatlan keresztet rajzolt homlokára.

- Nincs okod különösebb öröme, Silvester - hűtötte le Hosius -, hiszen az összeg nevetségesen csekély. És én nem könyöradományokért dolgozom; én azt akartam, hogy a császár isteni eredetű, tiszta és szent vallásunkat tegye meg birodalmi vallásnak, lássa meg benne a tervezett vallási egység legalkalmasabb és legtökéletesebb formáját, és mellőzze végre a babonás és mitologikus Helios-felekezeteket. Tehát nincs okunk örülni a hitvány denariusoknak, hanem inkább gyászolnunk kell vereségünket.

- Nincs igazad, püspöktestvérem. Ne legyünk mohók. Lassan és szívósan kell kiépítenünk hadállásainkat: lépésről lépésre kell haladnunk. Ez az első lépés, az államsegély, valóságos siker. Tíz évvel ezelőtt az állam még tűzzel-vassal irtott bennünket, ma már anyagilag támogat, ami annyit jelent, hogy baráti viszonyba lép velünk, holnapután nem tud megélni tömegeink támogatása nélkül, s ha következetesek maradunk, elkerülhetetlenül egyházunk lesz az az egységes birodalmi vallás, amelyet a te császárod a Helios-vallások egységesítésével akar megteremteni.

- Boldog vagy, Silvester, hogy hiszel az efféle „békés behatolásban” - mondta rá Hosius keményen, és szürke szeme élesen megvillant. - Harc nélkül nincs győzelem, ne feledd! A harcban pedig, ha életről vagy halálról van szó, minden fegyver jó. A szent cél szentesíti az eszközöket! Constantinusnak megjósoltam és megmutattam az égi jelt, hogy Helios révén vezessem el Krisztushoz, de kudarcot vallottam: mióta ráédesedett az álombéli látomásokra és a mennyei jelenésekre sőt szózatokra, azóta szüntelen elragadtatásban és révületben él. Ebből nyilvánvaló, hogy a saját eszközeivel kell őt kezünkben tartanunk. Mivel makacs, hiú és hirtelen haragú, rábeszéléssel, meggyőzéssel vagy vitával nem tudjuk lefegyverezni, csak látomásokkal, jóslatokkal, csodákkal. Ha időnként alkalmat adok neki egy kis mágiára, sikeres csodatevésre, akkor megerősödik a bizalma bennünk, és megnő a tekintélyünk a szemében. Érts meg, Silvester: nélkülözhetetlenné akarom tenni magam, hogy mindig rám szoruljon, ha isteni cselekményeket akar művelni, vagy akár jelenéseket látni és álmokat magyarázni. Azt akarom, hogy még ezen a héten, az ünnepélyes diadalmenet előtt, csodát tegyen; mégpedig lehetőleg látványos csodát, amelyet majd Ablavius propagandaszervezete útján értékesítünk, mint Krisztus urunk különös kegyelmét, amit a „keresztény” Constantinusnak juttatott. Tudnál-e ebben segíteni nekem?

- Talán igen - felelte Silvester rövid gondolkodás után. - Van itt egy pannoniai testvérünk, Marcellus; Savariából zárandokolt ide, mert álombéli jelenés figyelmeztette, hogy vakságát csak Rómában gyógyíthatja meg. Marcellus azt hitte, hogy az apostolok sírjához kell zárandokolnia, de hiába ájtatoskodott hét napig egyfolytában a Via Appia mentén levő Sebastianus-kápolnában, abban a boltozatos helyiségben, ahol valamikor Péter és Pál holtteste nyugodott: csak nem kapta vissza látását. Nekem gyanús volt ez az eredménytelenség, hiszen a zárandoklók százai gyógyulnak meg abban a memoriában, bár az apostolok teste már jó ötven esztendeje máshol nyugszik. Megvizsgáltattam hát Marcellust Róma legkiválóbb szemorvosával, aki történetesen hittestvérünk: Anatolius, ez a neve, megállapította, hogy a zárandok csak ideiglenes vakságban szenved, hályogja van; könnyű műtéttel eltávolította a hályogot, a beteget sötét szobában tartja már egy hete, Merula-féle kenőccsel kezeli a beteg szemet, s eszerint néhány nap, esetleg néhány óra kérdése, hogy Marcellus visszanyerje látását. Azt hiszem, ez az ember alkalmas arra, hogy Constantinus csodálatosan meggyógyítsa vakságát.

- Keresve sem találhattam volna ennél alkalmasabb embert. Holnapután Constantinus elhagyja a palotát, hogy szemlét tartson a közeli triumphusra kijelölt csapatok felett; ritka jó alkalom ez: ilyenkor százan és százan tolonganak a főkapu közelében, hogy láthassák a „szent” Augustust, az istenség választottját és kegyeltjét, s érinthessék palástja szegélyét. Látni láthatják, leborulhatnak előtte, de nem érhet hozzá senki sem. Holnapután délelőtt vezesd oda a palota elé Marcellust. Fekete kendő legyen a szemén, s mikor a császár kilép, és megáll fent a lépcsőzeten, Marcellus kiáltson fel: „Szentséges császár, irgalom! Szentséges császár, add vissza szemem világát! Szentséges császár, tégy velem csodát!” Erre én intek, te odavezeted a vakot a császár elé, mind a ketten térdre borultok, te könyörgésre tárod karjaidat, és ezt mondd: „Szentséges császár! Krisztus nevében könyörgök én is, Silvester püspök: enged meg kegyelmesen, hogy vak hittestvérem, Marcellus, szemére szoríthassa szentséges kezedet.” Erre a császár odanyújtja kezét, végigsimítja a vak ember homlokát és szemét, te pedig leoldod róla a fekete kendőt, mire Marcellus kitárja karjait, felugrik, s átszellemülten felkiált: „Látok! Látok! Krisztus meggyógyított! A szent császár keze meggyógyított!” Utána térdre veti magát a császár előtt, átöleli ezüstvértés lábait, és zokog, zokog boldogságában. Erre az utolsó jelenetre nem kell betanítani, ez feltétlenül magától is bekövetkezik, mivel Marcellus szentül hiszi, hogy abban a pillanatban gyógyult meg Constantinus kezétől: holott Anatolius volt a csodatevő, s a pannoniai zarándok már napok óta látott, csak nem engedték látni. Erre volt jó a sötét szoba és a fekete kötés.

Silvester egészen el volt ragadtatva a tervtől, s megígérte, hogy néhány száz hittestvérét is magával viszi a csodatételre s ezek majd egyre-másra kiáltozzák Krisztus és Constantinus nevét: „Krisztus hőse, Constantinus! Krisztus kardja, Constantinus! Krisztus jele, égi jel!”

Hosius tovább rendezte a jelenetet:

- Kétségtelen, hogy Constantinus, akit nem is volt nehéz rábeszélnem a csodatételre, túlzásnak fogja tartani ezt a keresztény tüntetést, azonnal lóra ül, és kíséretével együtt távozik, abban a szent meggyőződésben, hogy ő gyógyította meg a vakot, mivel nem óhajtom közölni vele, hogy Anatolius megelőzte. Ekkor te kézen fogod Marcellust, fölmegy vele a palota lépcsőjén, s beszédet intézel a tömeghez, ilyenformán: „Tudjátok meg, hogy ezt az embert mennyei jelenés küldte Rómába, azzal az ígérettel, hogy itt meggyógyul. Miután pedig visszanyerte szeme világát, és föltekintett a szentséges császárra, fölismerte benne az álombéli jelenés istenalakját: tehát Constantinust választotta Krisztus, a mi Napunk, hogy ennek a hívének visszaadja a nap világát. Hála a mi Krisztusunknak, hála az ő kedvelt szövetségesének, Constantinus Augustusnak!” Ennyi elég lesz, túlozni nem kell.

Aztán harmadnap minden úgy történt, ahogy kitervezték.

Egyelőre a két püspök békecsókkal búcsúzott el egymástól. Ha a kissé csúfolódó kedvű Vecasius tanúja lett volna e nevezetes látogatás zárójelenetének, feltétlenül eszébe jut az öreg Cato, aki vagy ötszáz évvel ezelőtt ilyesmit mondott a szemforgató és képmutató jóspapokról: „Csodálkozom, hogyha két haruspex találkozik, nem nevetnek egymás szemébe.”

Aznapi este megérkezett a várva várt Euporius. A császár mindenekelőtt az egregius címet adományozta neki, aztán visszavonult vele, és órákig hallgatta szakszerű magyarázatait és javaslatait. Utána Euporius az udvari emberekkel gyakoroltatta az új szertartásrendet, végül a legapróbb részletekig kidolgozta a diadalmenet szertartásait.

E főbenjáró állami elfoglaltság közben csak éppen annyi ideje maradt a császárnak, hogy fogadja Lampadiust, a pénzverő igazgatóját, röviden tárgyaljon vele az újonnan kibocsátandó pénzek és emlékérmek jelképeiről és köriratairól: röviden utasította, hogy mindegyiken

szerepeljen a hatágú napkereszt, valamint a szárnyas Victoria, végül a Sol Invictus név; a részleteket majd Vecasius közli vele. Ezzel visszament Euporiushoz.

6

A diadalmenet két embernek okozott súlyos gondokat: a főszereplőnek és a főrendezőnek. Constantinus reggeltől estig szabókkal, fodrászokkal, öltöztetőkkel és színészekkel tárgyalt, hogy öltözetét, hajviseletét, arcfestését, testtartását az ünnepélyes és pompázatos külső megjelenés, valamint a méltóságos, sőt felséges és isteni magatartás érdekében az Euporiustól megszabott irányelvek alapján a legapróbb részletekig tökéletesítse. Euporius lelkesen felkészült művészetének erre a legnagyobb próbájára. És aki harmadnap végignézte a ragyogó diadalmenetet, megállapíthatta, hogy ilyen tökéletes, pompázó, bíborban, aranyban, a szivárvány minden színében szikrázó győzelmi felvonulást még nem látott Róma. Euporius remekelt, önmagát múlta felül.

De ennek a tehetséges művésznek nem is a díszmenet mesébe illő pompájának a megteremtése és megrendezése volt az igazi remekelése, hanem az udvari rang- és illemkérdések ügyes, sőt néha szellemes megoldása. A rangidős Augustus, Licinius, azzal mentette ki magát, hogy ebben a télies időben legfeljebb Mediolanumig mer utazni, minden állomáson napokig kell pihennie, és csak így remélheti, hogy január végére ott lehet a tervezett mediolanumi császártalálkozáson. Viszont mindenki tudta, hogy Licinius, ha mindjárt hatvanöt éves is, de egészséges, és azért nem jön el, mert úgy érzi, hogy ez túlságosan nagy megtiszteltetés volna az ifjabb Augustusnak, és még jobban megduzzasztaná amúgy is túltengő önértetét.

Nagyobb baj ennél, hogy nem jöhet el Fausta Augusta, hiszen mindenki tudja, hogy hamarosan gyermeket vár, tehát télvíz idején nem vállalkozhatik utazásra. Viszont az egész udvar tudta, s természetesen Euporius is, hogy Fausta gyászruhában jár, Maxentiust siratja, és Ablaviusnak épp most jelentette treviri ügynöke, a derék Sittius, hogy Fausta toporzékol, mikor a meghívást elolvasta, és Ursaciusszal, a bizalmas futárral ezt a választ küldte Rómába: „Apám és testvérem gyilkosát nem ünneplem, hanem megátkozom!” A futár az üzenetet Vecasiusnak adta át, úgyhogy Constantinus nem is szerezhetett róla tudomást, mert a levél egyelőre elsüllyedt a perfectissimus íróasztalának a legmélyebb fiókjában.

Ezeket a kínos kérdéseket Euporiusnak sikerült vagy megmagyaráznia, vagy ügyesen tálalnia, vagy kiküszöbölnie. Viszont beiktatott a diadalmenetbe olyan új és tetszetős színfoltokat, mint egy-egy britanniai küldöttség, vagy néhány megszelídített germaniai kiskirálynak és kíséretének festői csoportja. De sem Euporius, sem Constantinus nem csodálkozott - és nem csodálkozhatott! - Helena és Minervina elmaradásán: a legtökéletesebb szertartásmester sem tudott volna módot találni rá, hogy a concubina-anyát, Helenát, és a concubina-feleséget, Minervinát beiktassa az ünnepi szertartások rendjébe.

Ha a salonaei pazar márványpalota önkéntes rabja, az idestova hatvanhét éves Diocletianus történetesen elfogadja Constantinus meghívását, a legkínosabb helyzetbe hozhatta volna az új Augustust is, Euporiust is, mert a konok és keserű vénembert Rómában mégis a legelső hely illette volna meg! Constantinus ugyan titokban azt kívánta, hogy maradjon otthon a barlangjában, mégis zokon vette, hogy nem jön el. Hiszen Diocletianus mindig megbecsülte, az udvarában maga mellett tartotta, s az egyiptomi hadjáratban bőségesen alkalmat adott neki katonai képességeinek bizonyítására s az érdemszerzésre. Azért is hálás volt a birodalom-szervező hatalmas császárnak, hogy lemondásakor őt akarta megtenni Kelet Caesarjának,

viszont neheztelt rá, mert óriási tekintélyével és hatalmával nem torolta meg azonnal Galerius példátlan erőszakoskodását, és nem szerzett érvényt a maga akaratának. Akkor bizony megszabadult volna a birodalom a tudatlan és tehetségtelen Maximinus Daiától, s nem kerülhetett volna sor sem Severus, sem Maximinus, sem Maxentius bitorlására és garázdálkodására. Ő ezért neheztelt az öregre, az öreg pedig nem tudta megbocsátani neki, hogy tőle nem fogadta el a carnuntumi császártalálkozó után a bíort, hanem évekkel később, inkább győzelmes legióitól és a római szenátustól. Mikor Volusianus előtt szóba hozta az öregnek ezt a duzzogását, a tábornok, a régi hű barát, józanul megmagyarázta neki Diocletianus magatartását:

- Féltékeny rád, szentséges Augustus! Féltékeny a sikereidre! Félti téled találmányát, a négyes „monarchiát”. Hiszen kétségtelenül fülébe jutott terved: „Vallási egység, egységes birodalom.” Bosszantja, hogy régi cimboráját pereputtyostul kiirtottad, már régen megbánta, hogy „a húszéves uralkodás” elve értelmében lemondott a bíorról.

- Ebben igaza van az öregnek - szakította félbe Constantinus. - Én már a nikomedeiai lemondást is holmi színpadiasan hatásvadászó hősködésnek éreztem, Maximinus is eleget kapálódzott ellene, hiába. Ezen a ponton az öreg hajthatatlan volt, nem úgy, mint az undorító Daia-ügyben. Valóban ostobaság ilyen merev rendszerrel húsz évre korlátozni az uralkodás időtartamát, hiszen lehet, hogy egy tehetséges, sikeres, rokonszenves, népszerű s talán javakorbeli Augustust ez a vaskalapos és erőszakos rendszer éppen akkor szólít el a kormányrúd mellől, amikor a birodalom még jelentős alkotásokat várhat tőle. Viszont a másik eshetőség: mért üljön a birodalom nyakán húsz évig egy tehetségtelen, zsarnok, gyilkos, aljas és erkölcs-telen Augustus?

- Igazad van, szentséges Augustus. Az egyiket kár fölládozni egy bürokrata rendszer könyörtelen Minotaurusának, a másikat meg kötelesség kiirtani azonnal, mihelyt kiderül, hogy alkalmatlan a kormányzásra, mint ahogy a magasságos Helios agyonsújtotta villámával a tulajdon fiát, Phaethont, abban a pillanatban, mihelyt észrevette, hogy tudatlanságával és hebehurgyaságával pusztulásba rántja a világot.

- Örülök, illustrissimus, hogy pontosan megérted és osztod felfogásomat ebben a rendkívül lényeges kérdésben. Hogy félti télem a tetrarchiát, abban igaza van, mert én meg is szüntetem ezt a fából-vaskarika-államrendszert, ezt a nevetséges monotetrarchiát! De nem értem, miért féltékeny rám? Talán azért, mert kereken huszonöt évvel fiatalabb vagyok? Mit vehetek el tőle? Az aranyban tündöklő salonaei márványpalotát? Amint behunyja a szemét, úgyis az enyém lesz! Vagy az egykori hatalmát és tekintélyét félti?

- Az életét félti, szentséges császárom. Ablavius öméltósága mindent lát, mindent hall, mindent tud; mindenütt van hírszerzője, kémje, besúgója; nem történhet semmi, nem hangozhat el szó, nem villanhat fel gondolat, hogy ne értesülne róla hihetetlenül gyorsan, mintha legalábbis a sebes szárnyú Fama, a híradás röpke istennője, hordaná hozzá pillanatonként a világ minden részéből a legérdekesebb és legizgatóbb híreket. Ablavius értesülései hitelesek és pontosak. Nos, tőle tudom, hogy Diocletianus az életét félti. Mégpedig nem Maximinus Daiától, ettől a gyáva, semmiházi fickótól, hanem éppenséggel téled, szentséges császárom, és Licinius Augustustól. Elhitették vele, helyesebben: elhitette magával, hogy meg akarjátok gyilkoltatni, mert úgy mered fölétek, mint fenyegető árny és élő tiltakozás hatalmatok ellen. Ablavius arra is figyelmeztetett, hogy az öreg meg akar előzni benneteket, és orgyilkosokat küld rátok; a mediolanumi találkozót tartja a legalkalmasabbnak a merénylet végrehajtására, de Ablavius résen áll, szemmel tartja a fickókat, hiszen már a nevüket is tudja, és tárt karokkal várja őket.

- Ablavius megérdemli bizalmamat, és megérdemelte a kitüntető kinevezést. Bámulatos, hogy már a nevüket is tudja! Bármilyen aljas a kivénhedt oroszlánnak ez az utolsó nekirugaszkodása, nem félek tőle, s ha rendet teremtettem itt Nyugaton, végzek vele: megszabadítom rettegetől. Szerencsére itt van Ablavius: bátran megyek Mediolanumba, s nyugodtan várom a felbérrelt gyilkosokat.

- Szentséges Augustus, azért jó az óvatosság.

- Ide hallgass, illustrissimus: Ablaviusnak kiadom az utasítást, hogy ne várja meg a triumphust, hanem azonnal siessen Mediolanumba, és készítse el a csapdát a fickóknak.

- Szentséges császár, hódolattal jelentem, hogy Ablavius már tegnap este Mediolanumba utazott, zsebében parancsokkal, hogy a helyőrség mindenben álljon rendelkezésére.

- Helyes - mondta rá a császár.

- Bár eszerint mindent megtettünk biztonságod érdekében, szentséges Augustus, mégis hódolattal javasolnám, hogy Mediolanumban a palliumod alá mégiscsak végy sodronypáncélt.

- Szükségtelen - utasította el a jó tanácsot a császár. - Egyenruhában leszek.

A diadalmenet pompája, az áldozatok fénye és gazdagsága, a pazar nyilvános lakomák s a cirkuszi versenyek és amfiteátrumi viadatok gazdag változatossága úgy lenyűgözte Róma népét, hogy hetekig úgyszólván ügyet sem vetett Constantinus legfontosabb intézkedésére, amellyel megnyitotta Maxentius raktárait. A férfiakat a játékok, versenyek, kocsmák és kivégzések izgalmai foglalkoztatták, a hetekig tartó ingyenes evés-ivás gyönyörűségei, csak a hónapok óta nélkülöző asszonyok jelentek meg naponta az élelmiszerkiosztáson, s hordták haza árva kamrájukba zsákban, kosárban, korsóban a gabonát, borsót, lencsét, hagymát, szárított halat s a mindennél fontosabb olajat és hetenként egyszer a mindenkinek járó füstölt húst vagy kolbászt, persze csak módjával. Az éhező emberek végre nyelhetek néhány jó falatot, a gyerekek nemhiába rimámkodtak kenyérért; a férfiak is megtölték a hasukat, teleszitták magukat ingyen borral: Róma népe néhány hétig boldognak képzelte magát. Mikor aztán a város élete visszazökkent a régi kerékvágásba, az emberek újra munkához láttak, s égi jelről, csatáról, győzelemről, diadalmenetről úgy megfélemedtek, mintha semmi sem történt volna. Csak a bőséges ingyen Saturnalia édes emlékét melengették még sokáig szívükben. Constantinus elysiumi boldogságban hagyta ott Rómát, mikor január végén, két zászlóalj fedezete alatt, nagy és fényes kísérettel Mediolanumba utazott.

A szabályos ábrázatú, ám szakállas, kövér és tokás Licinius pontosan az ellentéte volt a magas termetű, borotvált arcú, férfias és fiatalos Constantinusnak. Ez az igazán műveletlen, de kemény katona csak épp a nevét tudta aláírni, és büszke volt arra, hogy soha életében nem olvasott könyvet. Ha legalább jó hadvezér lett volna! De környezete tudta, hogy fél a harctól, s ehelyett inkább az élvezeteket hajhássza, és hatalmában kéjeleg és tombol. Botrányos élete és kegyetlenkedése miatt szívesen ledöfték volna már a jobbérzésű tisztek és katonák, de oly kemény kézzel tartotta féken a hadsereget, főleg agyondédelgetett tízezer testőrével s a maga könyörtelen durvaságával, hogy nem akadt senki, aki moccanni mert volna. Hogy pedig az Augustusok és Caesarok ádáz tülekedésében meg tudta tartani bíborát, annak az volt a magyarázata, hogy minden veszedelmes helyzetben ösztönösen megtalálta a módját, hogy - méltósága látszatának megóvásával - beadja a derekát.

Politikai és katonai tanácsadók nem kellettek neki, mindenben maga intézkedett, a maga józan, barbár ösztöneinek sugallatára. Ennek köszönhette azt az egészséges ötletét, hogy Constantinus szellemi és katonai fölényét az új és győzelmes Augustus magatartásának, intézkedéseinek, sőt természetfölötti jelenéseinek utánzásával igyekezett kiegyenlíteni.

Mindennek azonban a barbár Moesiában, Illyricumban, Thraciában nem lehetett olyan hatása, mint a művelt Nyugaton. S még fokozta Licinius kísérleteinek kudarcát az a végzetes körülmény, hogy neki nem volt Hosiusa.

Nemcsak Volusianus tájékoztatta pontosan Constantinust a sirmiumi császár ügyeskedéséről, hanem Ablavius is, ennél fogva Hosius és Vecasius tanácsára azzal a feltett szándékkal mentek Mediolanumba, hogy túljárnak Licinius eszén, és minden eszközzel keresztülhúzzák terveit. Mediolanumban, Gallia Cisalpinának ebben a lüktetően eleven, művelt és gazdag fővárosában, a két Augustus találkozása rendkívül ünnepélyes és barátságos volt. A helytartói palotában tartott első tanácskozás után Ablavius, Hosius és Vecasius megállapította a tanácskozás eseményeinek sorrendjét. Hosius amellet kardoskodott, hogy az értekezlet mindenekelőtt a vallási egyenjogúság kérdésével foglalkozzék.

- Constantinus urunknak kétségtelenül az a meggyőződése, hogy előbb meg kell teremteni a vallási egységet, mert ez a feltétele az egységes birodalom megszervezésének. S mivel a végső cél az egységes imperium, tehát Licinius és Maximinus kiküszöbölése, nyilvánvaló, hogy azonnal és sürgősen meg kell állapodnia a két uralkodónak abban, hogy ezentúl területükön Krisztus - Helios egységes vallása lesz az uralkodó, s ezt a birodalom minden országa és tartománya köteles elfogadni, minden tanításával és szertartásával egyetemben. Azért mondtam így: „Krisztus-Helios”, mert bizonyos, hogy Constantinus urunk éppen Krisztustól kapta az égi jelt, az álombéli jelenést, a győzelem ígérését s magát a győzelmet. S éppen a múlt napokban ugyancsak bizonyosságot tett Krisztus a mi szentséges császáruk mellett, mikor megengedte, hogy az ő nevében csodát műveljen, s visszaadja ama pannoniai zarándoknak a szeme világát.

- Clarissimus - jegyezte meg gúnyos mosollyal Ablavius -, javaslatod értelmében tehát találjuk ki az értekezleten Constantinus urunk tervét, hogy a vallási egységet azért kell sürgősen megteremteni, mert Constantinus urunk ennek a révén akarja megalapozni a maga monarchiáját, vagyis eltenni láb alól a másik két Augustust? Végiggondoltad ezt, clarissimus?

- Méltóságod tehát feltételezné rólam azt az együgyűséget - vágta rá Hosius kissé élesen -, hogy ilyen nyersen tálnám ki Liciniusnak terveinket? Javaslatomban csupán Maximinus Daia kiküszöböléséről volna szó, az „egységes imperium” kifejezést pedig úgy értelmezném, hogy a monarchiát dyarchia alakjában valósítanók meg...

- S nagyságod azt hiszi, hogy ilyen szofizmával megtévesztheti a furfangos Liciniust? - kérdezte kissé fölényesen Ablavius.

- Méltóságod jónak látja szofizmának minősíteni okfejtésemet? - vetette föl a kérdést most már sértődötten a püspök, és Vecasiushoz fordult: - Perfectissimus, mielőtt a szentséges Augustus döntését kérném, hálás volnék, ha kifejtenéd véleményedet ebben a fontos elvi kérdésben.

- Módszer szempontjából tanácsosnak vélném, clarissimus - kezdte Vecasius -, ha egyelőre nem javaslatodról vitatkoznánk, hanem megállapítanók az értekezlet napirendjére kitűzött kérdések fontossági és logikai sorrendjét. Mert jogi és politikai tekintetben mi is a legfontosabb? Kétségbevonhatatlanul a szövetség Liciniusszal; ez minden megegyezésnek a feltétele. Ha megkötöttük a szövetséget, akkor egyúttal megegyeztünk Daia kiküszöbölésében, hiszen a nikomedeiai bitorló Maxentiusnak a szövetségese volt, vagyis mindkét Augustusnak ellensége. Hogy Licinius híven teljesítse szövetségi kötelezettségét, vagyis elsöpörje mindkettőjük útjából Maximinus Daiát, annak biztosítékául Constantinus urunk feleségül adja hozzá mostohahúgát, Constantiát, viszont Constantinus, annak jutalmául, hogy az agg és immár tehetetlen Licinius hajlandó lesz Augustává avatni a nobilessimát, közös nyilatkozatban

részt ad Liciniusnak a Saxa Rubra-i győzelemben s ennek minden dicsőségében, utána pedig együttesen teszik meg a lépést a vallási egység megalapozása felé azzal, hogy közös körrendeletben biztosítják a vallások egyenjogúságát, s minden állampolgárnak azt a jogát, hogy tetszése szerint akármelyik vallásnak híve lehet, és választott vallását szabadon gyakorolhatja. Ebben a kereszténység szabad vallásgyakorlata is bennefoglaltatik. Javasolom, hogy ezt a tervet terjesszük Constantinus urunk elé, mert ha ő terjeszti elő, Licinius szó nélkül elfogadja, minden tartozékával együtt, hiszen a szövetség és a sógorság annyit jelent, hogy Constantinustól nem kell többé tartania.

- Én örömmel hozzájárulok a perfectissimus javaslatához - mondta rá Ablavius.

- Lényegében én is logikusnak tartom, csak azt hiányolom, hogy nem mondja ki világosan, hogy a Krisztus-vallásban egyesülnek, illetőleg beleolvadnak a többi Helios-vallások.

- Clarissimus, ez az összeolvadás fejlődés kérdése - világosította fel Vecasius -, ennél fogva szavazással aligha lehetne kimondani és megvalósítani. Ennek az eldöntését bízzuk talán Constantinus öszentségére.

- Perfectissimus, ez engem tökéletesen megnyugtat - jelentette ki Hosius -, tehát a javaslatodhoz én is hozzájárulok.

A császári értekezlet előadója Vecasius volt. Világos és pontos jogi és politikai érveléssel fejtegette a két uralkodó szövetségének szükségességét, a birodalom biztonsága és békéje érdekében, aminek biztosítását a szövetségi okmány a bitorló Maximinus Daia eltávolításában jelölte meg, s egyúttal Liciniusra bízta a büntető hadjárat vezetését.

Licinius unta a ragyogó politikai előadást, közben el is álmosodott a félhomályos teremben - sűrű téli köd ülte meg a várost -, egyórai türelmes hallgatás után megelégedte a sok bölcsességet, és megszólalt:

- Helyes, rendben van! Írjuk alá, és gyerünk ebédelni!

A két Augustus külön-külön ebédel, mindegyik a maga szállásán: Licinius nagy társaságban, bőségesen és hosszasan, Constantinus viszont egyedül, mérsékelten és gyorsan. Abban a pillanatban, amikor az Augustusok az asztalhoz ültek, a „Larius” fogadóban pazar díszruhában elindult Constantinus szállására Tragur, Diocletianus „rendkívüli követe”; a „Plinius” fogadóból pedig a másik salonei követ, Jader Liciniusához, átadni szentséges urunk fontos üzenetét a két Augustusnak. Mind a két „diplomata” hatalmas termetű és bikaerejű illír volt, nemrégiben még hivatásos gladiátor mind a kettő. Diocletianus négy szemközt adta át nekik a vérdíjat, ezer-ezer aranyat, s ugyanakkor ellátta őket utasításokkal:

- Külön-külön jelentkeztek kihallgatásra. Mikor a fogadóterembe léptek, majd az adoratio után az Augustus elé kerültek, az utolsó térdhajtás után fölálltak, felé nyújtják a pergamentekercset, de mielőtt átvehetné, a benne rejtett törrel villámgyorsan szíven döfitek. Ha a testőrök vagy tisztviselők a merénylet után el akarnának fogni, végezzetek velük. Ha mégis kézrekerülnétek, hivatkozzatok a pergamentekercsekre: mindegyiken Maximinus Daia aláírása szerepel. Ha sikerül a munkátok, megduplázom a jutalmat, ha pedig valamelyitek rajtaveszt, az az ő baja! Indulhattok!

Mind a két „követ” megkapta a vicarius-jelvényt, mind a kettő akadálytalanul bejutott a helytartói palotába: az egyik kapun Jader a vígan lakmározó Licinius, a másikon Tragur a rég pihenő Constantinus fogadósobájának előcsarnokába. Arra a jelentésre, hogy Diocletianus öszentségétől követ érkezett, mind a két Augustus bement a fogadótermébe. Ezek után mind a két Augustusnál hajszálnyira egyformán pergett le a fogadás szertartása: néhány perc alatt kiderült, hogy Ablavius van olyan ügyes rendező, mint Euporius.

Licinius főszertartásmestere szabályszerű kopogtatások közben bevezette a fogadóterembe Jader követet, aztán eltűnt; Jader megállt, s abban a pillanatban megjelent mögötte két hatalmas termetű dák testőr; odapislantott, meglátta, hogy fegyvertelenek, megnyugodott. Jobb kezében a pergamentekercssel megkezdte az adoratio szertartását, s már éppen a harmadik térdhajrásnál tartott, amikor valaki harsány hangon elkiáltotta magát:

- Jader!

Az orgyilkos fölkapta a fejét, összerezzen; gladiátorösztöne megérezte, hogy cselvágás következik, hirtelen elhatározással talpra ugrott, kirántotta a tört a tekercsből, magasra emelte, s közben észre sem vette, hogy a két dák óriás ott áll mellette: lefogják, kezeit gúzsba kötik, az egyik ajtó nehéz bársonyfüggönye mögül kilép Volusianus, az iménti harsány hang tulajdonosa. Licinius elfehéredik, duzzadt ajka remeg:

- Mi ez? - dadogja rémülten. Volusianus mélyen meghajol:

- Szentséges Augustus, ez az elvetemült orgyilkos Jader, a gladiátor: hivatalosan Diocletianus Augustus rendkívüli követe. Amint látod, meg akart gyilkolni.

- És Constantinus? - kérdezte izgatottan Licinius.

- Szentséges császár, ő is most menekült meg, a másik orgyilkostól.

Licinius megrázta a csengőt: négy páncélos testőr lépett be, talpig fegyverben. Licinius rámutatott a gladiátorra:

- Megbilincselni! - Aztán a tábornokhoz fordult: - Volusianus, ti tudatok e merényletről? Constantinus tudott róla?

- Szentséges Augustus, mi néhányan tudunk róla s gondosan előkészítettünk mindent az orgyilkosok fogadására: bele is sétáltak a csapdába. Mivel biztosra vettük, hogy a fickók a kellő pillanatban hurokra kerülnek, fölöslegesnek tartottuk, hogy előre figyelmeztessünk benneteket; úgy véltük: mindennél hatásosabb bizonyíték a tettenérés.

- S ti honnan és hogyan tudatok meg mindent előre?

- Ablavius öméltóságától. Ő mindent tud és mindent megtud, mindenről előre gondoskodik: ő Constantinus urunk mindenlátó szeme és mindentudó diplomatája. S ezúttal nemcsak uráról gondoskodott, hanem a kötelesség és illendőség parancsa értelmében, ura barátjáról és szövetségéről is: rólad, szentséges Licinius.

Constantinus fogadótermében már bilincsbbe verten a földön fetrengett a másik „követ”, a behemót Tragur. Itt is ugyanúgy folyt le a követfogadás szertartása, azzal a különbséggel, hogy itt a függöny mögül Ablavius kiáltott rá az orgyilkosra, mikor sújtásra emelte törtét, és két szálás germán testőr fogta le és bilincselte meg. De ezek nem voltak oly kíméletesek, mint Licinius dákjai: ezek úgy összerugdalták szöges csizmáikkal a merénylet, hogy hosszú percekbe telt, amíg magához tért.

Negyedóra múlva a tanácsteremben állt a két megbilincselte gonosztevő. Itt ugyan nem volt szükség tárgyalásra és ítéletre, hiszen tetten érték őket, s nem volt kétséges, hogy Zabás legényei egy óra múlva mindkettőnek a hulláját odadobják a véredeknek, ám Ablaviusnak egyelőre még szüksége volt rájuk.

Ott állt a két bilincsbbe vert orgyilkos, tizenkét marcona testőr gyűrűjében, mögöttük négy hóhérlegény kötelekkel, az asztalon pedig a bűnjelek: a pergamentekercsek, a török, az orgyilkosok minden holmija, középtűt az aranyakkal jól megtömött két zacskó. Úgy történt ugyanis, hogy amint a két „követ” a palotába ért, a „Larius” és a „Plinius” fogadót megszállta egy-egy

század katona, se ki, se be nem engedett senkit; rendőrök elkobozták, és a palotába szállították az előkelő vendégek poggyászát, hiába jajgatott a két fogadós, hogy most már ki fizeti meg nekik az urak tartozását? Mint mindenki más, a rendőrök is tudták, hogy a fogadósok és a rabszolgáik menthetetlenül meglopnak minden vendéget, tehát a jajveszékelésre rá se hederítettek.

Az asztal túlsó oldalán Ablavius ült az aranyozott császári trónszéken, mellette alacsonyabb széken az írnok, előtte a márványasztalon nádtoll, tinta, pergamen.

- Ide figyeljete, bitangok. Tetten értünk benneteket; büntetéstek halál, jól tudjátok. Éppen ezért nincs is szükség arra, hogy vallomást tegyetek. Tudtok-e írni?

- Én le tudom írni a nevemet - felelte Jader, és mintha remény csillant volna szemében.

- Én is - jelentette Tragur.

- Nos - folytatta a tárgyalást Ablavius -, én most levelet diktálok Diocletianus Augustusnak; ha aláírtok, kegyelmet kaptok. Elfogadjátok? Igen vagy nem?

Mind a két gyilkos boldogan mondta rá az igent.

Az írnok kezébe vette a nádtollat, bemártotta, és várakozón nézett a vicariusra. Ablavius intett neki, és kaján vigyorral diktálni kezdett:

„Szentséges császárunk, Diocletianus! - Hódolattal értesítünk, hogy a két Augustus tegnap szövetséget kötött, állítólag Maximinus Daia ellen; de hitelesen megtudtuk, hogy a szerződésnek titkos záradéka is van, s ebben a te elpusztításodat jelölik meg első feladatuknak. Megkíséreltük a két Augustus meggyilkolását, de itt mindent előre tudtak, úgyhogy azonnal elfogtak bennünket, s mi kénytelenek voltunk bevallani, mégpedig a kínpadon, hogy a te megbízásodból akartuk megölni a két császárt. Bosszút akarnak állni rajtad, menekülj. Jader. Tragur.”

- Írjátok alá! - rivallt rájuk Ablavius, s miután aláírták, így folytatta: - Megígértem, hogy kegyelmet kaptok, állom a szavamat: nem korbácsoltatlak véresre, nem vonatlak kínpadra, hanem kegyelemből csak megfojthatlak benneteket.

A két orgyilkos felüvöltött, de a hóhérlegények bámulatos ügyességgel nyakukra hurkolták a kötelet, egyet-kettőt csavartak rajta; a követeknek annyi idejük sem maradt, hogy hörgöjenek: lomha nagy testük egyet-kettőt rándult, aztán élettelenül elnyúlt a mozaikpadlón. A hóhérok kivonszolták a hullákat, a testőrök távoztak, Ablavius a futárt hívatta:

- Azonnal indulsz Salonaeba, ezt a levelet átadod Diocletianus öszentségének, egy napig ott vársz, hogy történik-e valami; ma hétfő, csütörtökre itt légy, várom a jelentésedet. Indulj!

A futár meghajolt, elsietett, Ablavius magához vette a két zacskó aranyat, és mint aki jól végezte dolgát, visszavonult lakosztályába.

Vacsora után, miközben a nap eseményeiről beszélgettek, odafordult Hosiusához:

- Clarissimus, azt hiszem, hogy ma nemcsak a két orgyilkost végeztük ki, hanem Diocletianust is.

- Hogy érti ezt méltóságod?

- Csütörtökön érkezik vissza a futárom Salonaeból, s méghozzá igen érdekes hírrel, biztosíthatom nagyságodat.

- De honnan tudhatja méltóságod, hogy mi történhet csütörtökig?

- Sok mindent tudok és mondhatok én, ha nem utasítanak el fölényesen, mint nagyságod annak idején Treviriben.

Hosius az ajkába harapott, és ezt gondolta magában: „Rejtélyes ember ez, tehát veszedelmes. Lehetséges, hogy ez a tanulatlan besúgó a jövőbe lát? Vagy csak szélhámoskodik? Úgy, mint én, amikor a gyönyörű kis Zoist feltámasztottam? Eh, majd elválnak!”

- Ó, az nem elutasítás volt - mondta a vicarius csípős megjegyzésére -, csak egyszerű félreértés.

- Bizonyára - helyeselt Ablavius mézesmázos mosollyal -, hanem, sajnos, most be kell mennem Constantinus öszentségéhez, hogy jelentést tegyek neki a mai eseményekkel kapcsolatos intézkedéseimről.

Kissé gúnyosan meghajolt, és udvariasan faképnél hagyta a püspököt.

A vicarius Liciniust is ott találta Constantinus szobájában, s a két Augustus között ott ült Constantia, Constantinus féltestvére, Licinius jövődöbelije. Ablavius azonnal ráismert ragyás és kissé duzzadt arcáról; gögös, szinte ellenszenves tekintetéről. A vicarius hódoló tisztelésére fölényes és hideg fejbiccentéssel válaszolt, mintha máris Augusta volna. Ablavius úgy bosszulta meg magát, hogy többé rá se hederített.

- Szentséges Augustusok - fordult a két császárhoz -, futárom már útban van Ariminium felé, s holnap este Salonaeba érkezik, és átnyújtja Diocletianus Augustusnak azt a levelet, amelynek szövegét másolatban megőriztem; kegyes engedelmetekkel felolvasom.

- Olvasd - mondta rá Constantinus.

Ablavius felolvasta a levelet; mikor Jader és Tragur neve is elhangzott, Constantinus elégedetten bólintott, de Licinius tétován bámult rá: nem értette meg Ablavius kaján mesterfogását. A vicarius folytatta jelentését:

- Az orgyilkosok aláírták a leveletem, egy perccel utána megfojtattam őket. Mély hódolattal fölvetem a kérdést: mit tehet Diocletianus Augustus, miután elolvasta a fölbérelt gyilkosok levelét? A gyilkosok rávallottak, s ha levelet írhattak neki, nyilván élnek, és még sok mindent kifecseghetnek; az Augustusok szövetséget kötöttek, éppenséggel az ő elpusztítására, elfogják, diadalmenetben meghurcolják, kivégeztetik, mint most a bérgyilkosait, figyelmeztetik, de menekülhet-e? És hová? Talán Daiához, akit mellőzni akart? Érezni fogja, hogy kelepcébe esett. Ő, a birodalom újjászervezője, húsz évig a világ korlátlan ura, a jellemtelenek és gyávák utolsó fegyveréhez folyamodott, az orgyilkossághoz! Egyetlen gondolata lesz: menekülni legalább a szégyen, a gyalázat, a megaláztatás, a kivégzés elől! Mit tehet tehát? A tények könyörtelen logikája öngyilkosságra fogja kényszeríteni.

- Igazad lehet, vicarius - mondta rá Constantinus. - Jól ismerem őt: kemény és rideg ember, önmaga iránt is kíméletlen, ezt bebizonyította a lemondásával. S ha úgy érzi a leveled elolvasása után, hogy valóban csapdába került, s kockán forog becsülete és méltósága: bizonyára beválnak a következtetések, vicarius.

Licinius lassankint megértette az összefüggéseket, s most már úgy érezte, hogy hozzászólhat Ablavius jelentéséhez:

- Én sajnálom az öreget, hogy vénségére elvesztette a fejét, s odáig süllyedt, hogy újra a bíbor után nyúlt, pedig annak idején keményen megbélyegezte Maximinus bitorlását. Vajon mért kívánta meg újra a hatalmat? Lehetséges, hogy félt tőlünk? Éppen tőlünk? De akármi volt az oka, sohasem mertem volna feltételezni róla, hogy ilyen nemtelen eszközhez nyúl. Nyilván

igaza van a vicariusnak, hogy az öreg, a levél elolvasása után, végez magával. Legalább megszabadulunk egy nyugtalankodó és nyugtalanító kísértettől.

Constantinus rábólintott uralkodótársa szokatlanul értelmes fejtegetésére, aztán odafordult a vicariushoz:

- A futár visszaérkezése után azonnal várjuk jelentésedet.

Ablavius szertartásosan kihátrált a szobából.

A másnapi császári tanácskozás sem tartott tovább egy óránál. Ezalatt a jegyzőkönyvbe vették, hogy a szövetség biztosítékául Licinius Augustus feleségül veszi Constantinus Augustus húgát, Flavia Julia Constantiát.

- Ez rendben van, aláírom, vállalom a házasságot, sőt megtiszteltetésnek veszem a nobilissima bizalmát, mivel azonban, hogy úgy mondjam, a nagyapja lehetnék jövődöbeli feleségemnek, nem vállalhatom, hogy utódokkal tudom majd megörvendeztetni. Valljuk meg: aggastyán vagyok, körülbelül egykorú Diocletianusszal, az utódlás biztosítása céljából szeretném megnyerni Constantia nobilissima beleegyezését egykori concubinámtól született kisfiam, Licinianus törvényesítéséhez.

- A nobilissima nevében kijelentem, hogy beleegyezik - mondta rá Constantinus.

Ezzel Constantia az öreg Augustus jegyese lett. Licinianus örökbefogadását, illetőleg törvényesítését persze Vecasius azzal a megokolással vette bele az okiratba, hogy „...mivel az Augustus és az Augusta különben sem óhajtanak gyermeket...” Így a kis Licinianus törvényesen nobilissimus lett, vagyis a császári ház tagja, s eszerint egyenrangú Constantinus fiaival. Mert Crispus már nem volt az egyetlen: Constantinusnak majdnem egyidőben született az első fia Faustától: Constantius; és a „csodálatos mellű” Matidiától is fiú született: Constantinus, akinek a boldog apa nyomban születése után a Caesar-rangot adományozta; Fausta fiáról, Constantiusról, egyelőre mintha nem is vett volna tudomást. Faustáról csak úgy beszéltek a treviri udvarban, hogy „a mostoha”, mert igen ridegen és gyűlölködően szokta emlegetni a kis Crispust.

Éppen ezért Constantinus intézkedett, hogy Lactantius azonnal menjen Sandario segítségével Treviribe, és vegye át Crispus nevelését. A kisfiú sorsa ezzel jobbrafordult. Constantinus tudta ugyan, hogy Lactantius keresztény, de megbízott benne mint hűséges hívében, és a keresztény vallást különben sem tartotta egyébnek valamiféle ártalmatlan Helios-felekezethél. Crispus nevelése tehát nem okozott neki gondot: mihelyt Lactantius megérkezik, a „mostoha” uralmának is vége szakad. Viszont valami egészen különös, szinte megmagyarázhatatlan sóvárgással vágyott Arelatéba, Matidiához, az új kis Caesar anyjához, akit hónapok óta nem látott. Eszébe sem jutott, hogy Minervinával a kis Crispus születése óta is csak minden szent időben váltott, kelletlen találkozásokon, egy-egy közömbös szót.

Türelmetlenül várta, hogy véget érjen a császártalálkozó, s mivelhogy Licinius is unta a jogi és politikai fejtegetéseket, a szabad vallásgyakorlat kérdésében szinte percek alatt létrejött a megegyezés: a határozathozatal sokkal rövidebb ideig tartott, mint a határozat írásbafoglalása, pedig ezt a világos fejű és felülmúlhatatlan Vecasius fogalmazta meg. Vecasius észrevette mindkét Augustus türelmetlenségét: Licinius siettetette a házasságkötést, hogy minél előbb hazavihesse Sirmiumba ifjú feleségét, és élvezhesse a csúnyácska, de duzzadó keblű és izmos testű Constantiával a nászéjszaka esetleges örömeit, mert ha „a szentséges házaspár nem is óhajt gyermeket”, mint Vecasius tapintatosan megfogalmazta, azért csoda mégis történhetik, márpedig Licinius - ha más értelemben is - a csodatevésben is szerette volna utánozni Constantinust, főképpen a nászágyban.

Constantinus is türelmetlen volt, mert alig várta, hogy a gyors liburna elröpítse Arelatéba, isteni keblű szeretőjéhez, akihez az utóbbi hónapok embertelen erőfeszítése után vadul vágyakozott. Bár semmiféle lírai érzelgős hajlandóság nem volt benne, úgy kíváncszott Matidia ágyába, mint a mesebeli „boldog szigetekre”, ahol legalább kis időre megpihenhet. De Vecasius kénytelen volt bevallani magának, hogy ő is türelmetlenül sóvárog az aranyhegyi békességre, a szelíd és mégis oly szenvedélyes asszonyra, az egyetlenre, akit a hegyek fia életében szeretett, s aki most már holta napjáig az egyetlen marad.

Vecasius egész éjszaka dolgozott a rescriptum, vagyis körrendelet szövegén, s mikor a másnap délelőtti záróértekezleten felolvasta, az Augustusok lelkesen köszöntötték, s még Licinius is úgy érezte, hogy történelmi jelentőségű eseménynek lett részese.

A fogalmazványt a chartularisok gondosan előkészítették a sokszorosításra, a válogatott könyvmásolók, a librariusok pedig néhány nap alatt több száz példányban leírták, újra meg újra átolvasták, a hibákat kijavították, s végül a magister aulæ - aki egyszemélyben az udvari szertartásrend legfőbb ellenőre s az udvari posta főnöke volt -, ez idő szerint a fontoskodó és nagyképű Palladius, magához hívatta a singularis, vagyis lovas futárok parancsnokát, Geganius centuriót, nevelésesen kiegyenesítette cingár természetét, és mintha főzőkanalat nyelt volna, peckesen előrelépett óriási márványsztaala mögül, és miközben ádámcsutkája fel-le ugrándozott, kappanhangon kiadta a parancsot:

- Geganius, holnap útnak indítod a húsz legügyesebb lovasfutárt, mindegyik magával visz húsz példányt a mediolanumi rescriptumból, és előre megállapított terv szerint kézbesíti a kormányzóknak, tartományi helytartóknak és kerületi főnököknek. A császári leirat értelmében mindezek kötelesek intézkedni, hogy a fennhatóságuk alá tartozó terület minden közigazgatási szerve gondoskodjék a hirdetmény kifüggesztéséről, és haladéktalanul kezdjen hozzá végrehajtásához. Külön futár vigyen példányt Hispellumba, ahol Constantinus öszentségének és a Flavius-családnak temploma van, egy másik futár pedig Karthagóban a hatóságokon kívül adjon példányt a Constantinus-kultusz főpapjának, az Augustalis-testület főnökének. Megértettél, Geganius? - kérdezte a centuriótól, oly megsemmisítő fölénnnyel, mintha legalábbis a Saxa Rubra-i csata haditervét közölte volna vele.

- Igenis, perfectissimus, megértettem - felelte katonásan Geganius, aki egyébként az egész singularis-testülettel együtt kitűnően szórakozott a nagyképű Palladius kakaskodásán.

A singularisok még el sem indultak, máris megérkezett a futár Salonaeból, és azonnal jelentkezett Ablaviusnál.

- Spectabilis - kezdte beszámolóját -, engeddd meg, hogy előszóban tegyem meg jelentésemet: Diocletianus Augustus már nem tudott írásban válaszolni a levélre.

Ablavius izgatottan lépett oda a futárhoz, mellen ragadta, és rákiáltott:

- Mi történt? Beszélj!

- Diocletianus Augustus még kedden, rögtön megérkezésem után fogadott, katonásan egyszerű kis szobájában. Elolvasta a levelet, összegyűrte a markában, és az ajkába harapott. Aztán nyugodtan, színtelen hangon ezt kérdezte: „Kivégezték őket?” „Igen.” - feleltem. „Hogy jutottál a levelükhöz?” „Utolsó kívánságuk az volt, hogy ír hassanak szentségednek; odarendeltek hozzájuk egy chartulariust, lediktálták a levelet, aláírták, s utána a hóhérok azonnal végeztek velük. A levelet a magister aulæ kiadta a futárirodának, s végül engem bíztak meg vele, hogy kézbesítsem. Parancsolod, szentséges Augusta, hogy megvigyem válaszodat?” „Kinek? A bíborpalástos gyilkosoknak? Igen, ez a válaszom!” Ezzel lekapcsolta nyakáról a borvörös kis borostyántokot, félretolta a fedelét, s rámutatott, aztán a fehér port kiöntötte

belőle az asztalon levő vizespohárba, felrázta, s a vizet fenéig kiitta. Aztán már csak ennyit mondott: „Elég volt mindenből, torkig vagyok az étellel!” Ezzel végigzuhan a padlón, egyet-kettőt hörgött, a szeme fennakadt, vége volt. A folyosón egy lélekkel sem találkoztam, két perc alatt leértem a palota kikötőgátjához, beugrottam a futárhajómba, a liburna nekivágott az Adria sima vizének, s úgy süvöltött végig a tengeren, mint a nyíl. Esküszöm a Styx vizére, spectabilis: így történt. Diocletianus halott.

- Holnap jelentkezzél nálam, kivételesen dús jutalmat kapsz.

És Ablavius boldogan sietett be az Augustushoz, azzal a hírrel, hogy megölte Diocletianust.

Constantia és Licinius házasságkötési szertartásait még megvárta Constantinus, aztán - alighogy Licinius hálókocsiba ült, s az új Augusta oldalán elindult Mediolanumból - Constantinus máris rohant a császári hálókocsin Genuába, s a kikötőben horgonyzó liburnáján Arelatéba. Másnap már Matidia karjaiban pihente ki a hatalomért vívott katonai és politikai harcok fáradalmait. Constantinus kimondhatatlanul élvezte Matidia friss és duzzadó testét, sőt talán kedvességét és rajongását is, gyönyörködött fiában, a kis pufók Caesarban, de hamar beleunt az egyhangúságba, sőt Matidia vakító és rugalmas kebleinek élvezésébe is: nemegyszer azon kapta magát, hogy Thamarra gondol.

Minervina néha még eszébe jutott, de Fausta soha: gondolt rá, hogy illenék meglátogatni feleségét és fiát, de végül is kiverte fejéből ezt a tervet. Ez pedig annál jobban elkésérítette és felingerelte az Augustát, mert az ezerszemű Ablavius - kellő megokolással és hódolattal - közölte vele, hogy Constantinus öszentsége makkegészséges, és mihelyt kipihente fáradalmait Arelatéban, azonnal visszatér Rómába. Fausta toporzékolt dühében, hogy ez a „gyilkos” így megalázza, és csak annyira sem érdemesíti, hogy az ő testén elégitse ki állati gerjedelmeit.

Az Augustusok elutazása után végre a kíséret visszatérhetett Rómába, tehát visszatért a legfontosabb személyiség is: Ablavius. Diocletianus halála hírét kereskedők és hajósok sokkal hamarabb meghozták Rómába, mintsem a hivatalos salonaei futár megérkezhetett volna. A salonaei palotában óriási volt a fejtelenség; a nagy császár holttestét bebalzsamozták, teljes császári díszbe öltöztették, így ravatalozták fel a palota ragyogó márványcsarnokában. A környék népe sűrű sorokban zarándokolt a fekete bársonnyal borított ravatalhoz, amelyre a márványterem tetőnyílásán át csak úgy záporoztak a napsugarak, s megszikráztak a halott császár drágaköves aranydiadémján; bíborpalástja szinte lángolt ebben a vakító ragyogásban.

A salonaei testőrtábornok csak most indította el a futárokat a három Augustushoz, s legalább két hétbe telt, amíg Licinius és Constantinus, fényes kísérettel és óriási testőrséggel megérkezett Salonaeba s megtarthatták az ünnepélyes temetést. Maximinus Daia nem jelent meg, egyrészt azért, mert mostohaanyjáról álmodott, és egyiptomi álomfejtői megmagyarázták neki, hogy a mostohaanya szerencsétlenséget jelent, másrészt pedig - és főképpen - azért, mert féltette a bőrét. Pedig nem ártott volna, ha elmegy, mert Salonaeban alkalma lett volna kiszimatolni Licinius és Constantinus megállapodását, hogy még a nyáron végeznek a nikomedeiai bitorlóval - azaz hogy csak Licinius végez, Constantinus csak nézi, persze úgy tessék-lássék segíti is, katonával, hadianyaggal, pénzzel, s alig várja a győzelmét, hogy csak egyetlen ellenfele maradjon a színpadon: hű szövetségese, Licinius, aki egyúttal sógora is, mint ahogy sógora volt Maxentius is. Viszont tudjuk, hogy a sógorság semmi ellen sem biztosíték.

Őszintén szólván Licinius nem túlságosan örült a salonaei megállapodásnak, hogy nemsokára félbe kell szakítania úgynevezett mézesheteit, de nem térhetett ki a háború elől, főleg Constantia miatt: hadd lássa az Augusta, hogy van olyan csatatér, ahol ő ma is kifogástalanul

kemény legény! Constantia ugyan ismételten megdicsérte házastársi erőfeszítéseit, de Licinius érezte, hogy ez csak finom asszonyi tapintatosság.

Rómában erről a titkos saloniai megegyezésről még semmit sem tudtak, Constantinus csak egyetlen bizalmas barátjának árulta el: Volusianusnak, aki azonban néma maradt, mint a sír, de titokban annál szívósabban dolgozott a Maximinus elleni hadjárat tervein és javaslatait naponta megvitatta az Augustusszal; a jóváhagyott tervekkel személyesen szaladt fel Sirmiumba Liciniushoz, akiben a pompás tervek tanulmányozása közben újra felpetézett a katonavér és Volusianus látogatása idején szüneteltette is szerelmi csatáit, annál szívesebben, mert ezek jobbra csúfos kudarccal végződtek, s különben is észrevette, hogy vérszegény, halvány, s hogy úgy mondjuk: elméleti sikerei alig érdekelték az Augustát. Viszont a kissé semleges, ám okos és erélyes Constantia annál szívesebben hallgatta a hadvezéri tanácskozásokat és terveket.

Csodálatos, de így történt, hogy Ablavius sem Rómában, sem Sirmiumban nem szimatolt ki semmit sem a hadikészülődésről s kémeinek még Volusianus utazásai sem tűntek fel, hiszen a tábornok már azelőtt is huzamosabb ideig tartózkodott Licinius udvarában. Ablavius beérte ügynökeinek szokványos jelentéseivel, hogy „semmi újság”, annál inkább, mert egészen belekábult történelmi dicsőségébe, hogy az ő szellemes ötlete ölte meg az öreg Diocletianust. Vecasius ugyan, alighogy visszaérkezett Rómába, és értesült Ablavius hőstettéről, kissé gúnyosan megjegyezte: „Ablaviusnak valóban történelmi érdeme, hogy meggyilkolt egy kísértetet”, s ezért aztán a vicarius meg is orrolt, mire Vecasius így magyarázkodott: „Kísérteteket meggyilkolni fontosabb, mint élő embereket; mert ha élőket gyilkolunk meg, azokból is kísértetek lesznek, és csak annál több hazajáró lélek gyötör bennünket.” Ebbe a magyarázatba aztán a vicarius is belenyugodott.

De nem is annyira Diocletianus halála foglalkoztatta már az ősi főváros népét és az udvart, mint inkább a mediolanumi császári körrendelet, a nevezetes rescriptum, amelyről még mindenütt élénken vitatkoztak, és a legsodálatosabb, hogy még Hosius sem volt vele megelégedve.

- De hát mi a kifogásod ellene, püspöktestvérem? - kérdezte tőle Silvester, legközelebbi találkozásukon. - Hiszen az okmány kimondja, hogy mindenki azt az istenséget tisztelheti, amelyiket akarja, vagyis a császárok kihirdették a szabad vallásgyakorlat jogát, azért, mert így is ki akarják nyilvánítani hálájukat az istenség iránt, amely biztosította győzelmüket.

- Ez csupa általánosság - ellenkezett Hosius.

- Már hogy volna általánosság, kedves testvérem, hiszen egyetlen más vallást sem említ meg név szerint, csak a mi szent vallásunkat, amikor kötelezi a helytartókat és a kormányzókat, hogy gondoskodjanak a keresztény egyházközségek ingatlanainak s minden egyéb vagyontárgyának haladéktalan visszaadásáról, mégpedig egyelőre minden kártérítés nélkül: bár megígéri, hogy akik önként visszaszolgáltatják a jogtalanul elvett vagy nekik juttatott vagyont, a két Augustus kegyelméből kártérítésre tarthatnak számot. Persze, értem én: itt nem az egyéni keresztény tulajdonról van szó, hanem a közösség, az egyház tulajdonáról.

- És neked, Silvester, ezzel ki lehet szűrni a szemedet?

- Talán keveselled, testvérem? Íme, a körrendelet corporatióknak minősít bennünket, vagyis államilag elismert testületnek, amelyet nemcsak védelmez az állam, hanem jogokkal is felruház: egyházunk ezentúl mentes a közterhektől és szolgáltatásoktól, megkapta az öröklés jogát, ezenfelül éppúgy részesül államsegélyben, mint akár a Helios-egyház, akár az Augustalisok, akár a tiszteletre méltó Vestalisok. Óriási eredmény ez, püspöktestvérem, s javarészt

neked köszönhető. Vagy azt hiszed, hogy a vak Marcellus meggyógyításának nincs része benne?

- Hogyne volna, Silvester! Legalábbis annyi része van benne, mint az égi jelnek, vagy Constantinus álmának és pentagramm-látomásának. Mindent elismerek, de...

- De kevés neked? - vágott szavába a római püspök.

- Kevés - vágta rá keményen Hosius. - Én többet akartam, és többet vártam. Hiába ígéretnek akármit, már ebben az okmányban ki kellett volna mondani, hogy az állam egyetlen és egyúttal mindenkire kötelező Helios-vallása, hiszen értesz engem, a kereszténység.

- Mondtam már neked, püspöktestvérem, hogy egyelőre érjük be kevéssel. Én nem sokat olvastam életemben, nem is tanultam eleget, mint te, szeretett testvérem a Krisztusban, hanem a múltkor egyik tudós hívemtől hallottam, hogy a nagynevű Augustus császár ezzel a figyelmeztetéssel szokta fékezni heves vérű híveit: „Festina lente”, amit ma így mondhatnánk: lépésben haladjunk, türelmesen, nyugodtan, s bizonyára előbb érünk célba, mint ha rohannánk, s esetleg már feleúton kifulladnánk.

- Jó, jó - hagyta rá Hosius -, én sem vagyok forrófejű és hebehurgya, de most éppen a csoda után, szerettem volna fülönfogni a szerencsét. Jó, igazad lehet, talán még várnunk kell a végső győzelemre. Hát rendben van, én várok. De addig is dolgozom és harcolok. De értsd meg, Silvester: én így vagy úgy, de győzni akarok! Én, Silvester, a magam és mindnyájunk érdekében, a hatalmat akarom!

Hosius révülten nézett a püspökre, de nem a jámbor szakállas öreget látta, hanem a távoli célt, amelyért oly megszállottan és konokul harcolt. Silvester megrémült püspöktársa átszellemült s egyúttal démoni tekintetétől, lehajtotta fejét, s mintha ördögűző igéket mormolna, halkán ezt suttogetta - miközben magasra emelte jobb karját, és ujjaival háromszor a kereszt mágikus jelét írta a levegőbe:

- A mi urunk, Jézus Krisztus nevéért és dicsőségéért, úgy legyen!

Ezúttal is békecsókkal búcsúzott egymástól a két püspök, és ismét becsületükre vált, hogy egyik sem nevette el magát.

De Hosius, ahogy előre megmondta, harcot, győzelmet és hatalmat akart. A mediolanumi hirdetményt nagy csoportok olvasták egész Rómában, s minden csoportban akadtak titokzatos egyének, akik mindenféle „hiteles” híreket terjesztettek és ügyesen, szájról szájra adták tovább értesítéseiket, hogy Constantinus tulajdonképpen keresztény, ezt bizonyítja a hirdetmény is, hiszen különben mért nevezné meg a körrendelet külön és csak egyedül a keresztény vallást? A Helios-vallások hívei tudták, hogy a mediolanumi határozat célja a vallási béke helyreállítása, mert ha egyszer kimondták a vallások egyenjogúságát és a vallásgyakorlat szabadságát, akkor rövidesen helyreáll az egység is, hiszen az állam nem lesz kénytelen folytonosan a keresztény kérdéssel foglalkozni.

Viszont Hosius jól fizetett keresztény ügynökei, akik a suttogó propaganda minden eszközével szívósan és fanatikusan dolgoztak, végül is felizgatták a keresztény tömegeket azzal, hogy a régi államvallás ideje lejárt; sem templomaira, sem papjaira nincs már szükség, mert Krisztus vallását tette meg Constantinus az uralkodó vallássá. Hosius egy bizalmas beszélgetésben megpróbálta az Augustust rávenni, hogy fogadja Silvester püspököt, s hármásban fogalmazzanak olyan rendeletet, amely magyarázza és kiegészíti a mediolanumi határozatokat, s kimondja az eddigi államvallás papi testületeinek feloszlatását, s templomai átadását a keresztény egyháznak: a vallási egység teljes és tökéletes megvalósítása érdekében.

- Hosius - hűtötte le Constantinus a püspök heveskedését -, mindig szívesen várom és kérem tanácsaidat, s azért ragaszkodom hozzád, mert nagyszerű terveim végrehajtásában szükségem van rád. De a mediolanumi megállapodáshoz ragaszkodom! S nem veszed észre, hogy tervezett javaslatod éppen a megállapodás lényegét, a vallások egyenjogúságát szüntetné meg? Nem, ehhez nem járulok hozzá! Silvester püspököt akkor láttam, az emlékezetes csodatétel napján, a palatinusi palota kapujában: megtette alattvalói és papi kötelességét, egyelőre nincs rá szükségem! Egy keresztény püspök elég nekem! Egyik vallásnak sem akarok kedvezni a másíknak a rovására. Tárgyilagos maradok! Mondd meg annak az öreg papnak, hogy nem fogadom!

- Szentséges Augustus, engedelmesen közlöm vele elhatározásodat, s hódolattal könyörgök, engedd felhívnom figyelmedet arra, hogy a keresztény tömegek esetleg félremagyarázzák a hirdetményt, és fanatizmusukban üldözik majd az államvallás híveit. Ezért volna szükség a hirdetmény világos magyarázatára.

- Figyelmeztetlek, Hosius - felelte a császár keményen -, hogy minden önkényeskedést, erőszakoskodást, hatalmaskodást, rablást, fosztogatást, gyújtogatást, akár keresztények követik el, akár mások, lázadásnak minősíték! Figyelmeztess erre hittestvéreidet. Mert előre megmondom: mindenféle lázadást irgalmatlanul vérbe fojtok!

Bólintott. Hosius tudta, hogy vége a kihallgatásnak, és szertartásosan távozott.

A következő napokban hol itt, hol ott, előfordultak lázongások és erőszakoskodások: felusztott keresztény csoportok egyes Helios-papokat bántalmaztak, egy Apollo-kápolnát felgyújtottak, egy Mithras-áldozatot megzavartak s egy Isis-templom kincstárát kirabolták. Az aedilisek különös éberséggel figyelték az ilyen kilengéseket és minden alkalommal, csodálatosképpen, kézre kerítették a tetteseket, aminek igen egyszerű a magyarázata: a császár Ablaviusra bízta a megfelelő intézkedések végrehajtását.

A Hosius kihallgatása után következő héten Ablavius személyesen ítélkezett ötvenkilenc lázadó felett. A tárgyaláson kiderült, hogy az ötvenkilencből csak huszonöt volt keresztény, a többi felbérelt tüntető; hogy ki bérelte fel őket, nem tudták; egy Tetradius nevű sírásót emlegettek, az beszélt velük. De ezt az embert nem sikerült előkeríteni. A vicarius bölcsen és egyszerűen oldotta meg a kérdést: mind az ötvenkilencet kivégeztette.

Ez az első megtorlás kemény volt ugyan, mégsem vágta útját a keresztény túlzók nekivadult erőszakoskodásának; ezentúl nem nagy csoportokban támadtak, hanem kettesével-hármasával rohanták meg a kis Mithras-szentélyeket, Apollo-kápolnákat, keresztúti félisten-fülkéket, sőt egyszer éjjel a capitoliumi nagy Jupiter-oltárt is lerombolták és beszennyezték. Csakhogy Ablavius a fontosabb templomokat és oltárokat erősen felfegyverzett aedilis osztaggal őriztette, főképp éjjel. A rombolás zajára kirohantak rejtekhelyükről a fegyveres őrök, az egész kis csoportot levágták ott a helyszínen, hullájukat bedobálták a Cloaca Maximába. Ez a kisebbségi terror csak akkor szűnt meg, amikor a merénylőket már nem végezték ki, hanem eladták rabszolgának keleti vagy északi barbár földbirtokosoknak és bányatulajdonosoknak. A keresztények, akik a mediolanumi kiáltvány utáni propagandától vérszemet kaptak, most alaposan megriadtak és begubóztak; viszont az államvallás hívei, akik a terror miatt mágikus jelvényeiket, eszközeiket, könyveiket, sőt a házi istenek szobrai is eldugdosták, amulettjeiket elásták, most újra nekibátorodtak, újra mertek áldozatokat bemutatni, otthon és a nyilvános oltárokon, sőt az asztrológusok és mágusok boltjait is újra látogatták, leginkább a Circus Maximus és a Marcellus-színház árkádjai alatt: horoszkópokat kértek, átoktáblákat és amuletteket vásároltak, s az egyiptomi és kaldeus varázslók ráolvasásait és csodatételeit újra bőkezűen megfizették.

Persze, nemcsak Ablavius erélyes intézkedései fojtották meg a keresztény túlzók vakbuzgó garázdálkodását, hanem maguknak a higgadtabb - s főleg vagyonosabb - keresztényeknek a rosszallása is: a szegényeknek nincs veszténivalójuk, tehát bízvást lázadozhatnak; a gazdag félti a birtokát, a vagyonát, a palotáját és kincseit, tehát biztonságot, nyugalmat, békét akar: sohasem milliomosok kezdeményezik a forradalmakat. S ezek a mérsékeltek annál könnyebben lecsillapíthatták a szenvedélyeket, mert a babona, mágia, jövőmondás és csodatevés Krisztus vallásának is elengedhetetlen velejárója volt: amulettek, talizmánok és hókuszpókuszok nélkül a legbuzgóbb keresztény sem élhetett abban a világban, amelyben démonok, kísértetek, ártó szellemek és gonosz csillagzatok veszélyeztették az emberek egészségét, vagyonát, nyugalma és életét. Akár keresztény volt valaki, akár más vallás híve: ha tojást vagy csigát evett, étkezés után összetörte a héját, az átok és megbabonázás ellen; ha skorpió támadta meg, csak rá kellett olvasni a „kettő” szót, és a csípése nem ártott; ha jót kívánt valakinek, le kellett szorítani a hüvelykujját a másik négy ujjával, hogy „fogjon” a jókívánság; villámláskor Helios, Apollo, Mithras és Krisztus híve egyaránt nyelvcsettintéssel háritotta el a veszedelmet; de kiszámíthatatlan kár és veszedelem származhatott abból is, ha valaki két kezének ujjait összekulcsolja, ha térdeit átfogja kezeivel vagy egyik lábát keresztbeveti a másikon. Helios-hívók, keresztények, zsidók egyformán hittek bizonyos szavak varázseréjében, főleg ha ezek érthetetlen s ennél fogva titokzatos erejű szavak voltak. Nemcsak a ficamot vagy a derékfájást lehetett ilyen ráolvasásokkal meggyógyítani, hanem némely bűvös varázsigé a szerelmi hódításnak is hatalmas eszköze volt. Hosius életében ugyan, még Chusi korában, csődöt mondott egy ilyen szerelmi varázsigé, viszont bebizonyosodott, hogy a varázsigéknél sokszor hatásosabbak bizonyos jól bevált varázseszközök.

Így vagy úgy, de az asztrológiában, varázslatban és babonában az egész birodalom minden népe és vallása egy volt, és sohasem szakadozott felekezetekre, mint a vallások s legfőképpen a Krisztus-kultusz. Voltak ugyan, akik megmosolyogtak bizonyos ősi hiedelmeket, mint Vecasius vagy Talio, s mindenkifelett Hosius, de egyiknek sem jutott volna eszébe - s legkevésbé Hosiusnak - tagadni a horoszkópok végzetes hitelességét vagy a látomások, jelenések és jövődölések lehetőségét és érvényességét.

Egyszer vacsora után Talio észrevette, hogy Vecasius folyton hunyorgat, s mind a két szemgolyója vörös. A százados elmosolyodott:

- Mi bajod, Vecasius? Talán nagyon belenéztl valakinek a szép szemébe?

- Sajnos, igen: egész éjjel Gaius *Institutió*-ival kacérkodtam. Anicius Ingenuus, az Augustus orvosa megállapította, hogy szemgyulladásom van.

- Az ellen nagyszerű orvosságot tudok - nevetett a százados -, mégpedig: egy kis darab papiruszra írd rá az R és A betűt, lenfonállal kötd össze, és akaszd a nyakadba; de éppilyen hatásos, ha eleven legyet kötözl fehér vászonkendőbe, és azt akasztod a nyakadba.

- No én ugyan nem fogok legyet, hanem inkább feloldok egy darabkát ebből a rúdból, mégpedig tojásfehérjében, s ezzel a puha kenőccsel gyógyítgatom majd a szemem. Anicius doktor rányomta a bélyegzőjét is: „Alcimii paccianum”, s utána a maga nevét: „Anic. Ing.” és a kenőcs mai elnevezését: „Collyr.”, mert a „paccianum” szót, amely még a hírneves Celsustól származik, ma már senki sem érti; ellenben mindenki tudja, hogy mi a myrrhacollyrium. Ma még csak kétszer kentem meg vele a szememet, s máris enyhült a gyulladás. Az az Alcimius, mint a doktor elmondta, híres szemorvos volt ezelőtt száz évvel a pannoniai Savariában. Azt is megtudtam, hogy legyet sohasem rendelt.

Nagyot nevettek, s ezúttal Hosius is velük nevetett:

- Igazad van, Vecasius, hogy megvted az ostoba és hiszékeny tömeg babonáit. Én mindig nevettem a bűbajosokon és hókuszpókuszokon, de ezek oly mélyen belegyökereztek az emberekbe, századok, sőt évezredek óta, hogy szinte kiirthatatlanok. Ide hallgassatok: a múltkor azt mondom Silvesternek, az öreg püspöknek: „Testvérem, a hajad és szakállad csapzott és torzonborz, így nem állhatsz ki már a gyülekezet elé. Hívasd el a borbélyt!” Azt mondja erre Silvester: „Püspöktestvérem, sajnós, nem tehetem: hajad és szakállat nyíratni csak az újholdtól számított tizenhetedik vagy huszonkilencedik napon szabad, mert máskülönben vagy megkopaszodik az ember, vagy állandó fejszaggatást kap. Márpedig ma még csak az újhold utáni tizedik napnál tartunk”.

- Lám, a kereszténység sem szüntette meg az ősidők óta szívósan uralkodó és mételyező babonát! - jegyezte meg Vecasius.

- Nem, perfectissimus - felelte rá Hosius -, ilyen csodát nemcsak a kereszténység nem tehet, hanem a legtökéletesebb Helios-vallás sem.

- Hát akkor az emberiség örökké a sötétségben és tudatlanságban fog botorkálni? - szólt közbe Talio.

- Csak addig, amíg a józan ész és a természet törvényeinek megismerése ki nem irtja az emberekből a rettegést, a vakhitet és a csodavárást - mondta rá a püspök igen józanul.

- No és az égi jel, amelyet éppen nagyságod használt fel a tömeg babonás hajlamainak hizlalására? - kérdezte gúnyos mosollyal Vecasius.

- Az égi jel természettudományos valóság, nem csoda és nem babona - magyarázta a püspök. - Hogy mi a vallási és politikai egységesítés eszközeként felhasználtuk, az csak józanságunkat és előrelátásunkat bizonyítja. Ez pedig, perfectissimus, véleményem szerint éppenséggel nem a tömeg babonás hajlamainak hizlalása, hanem a leghatásosabb küzdelem a babona ellen, mert például az égi jelről kiderült, hogy valóságos esemény hiteles előjele volt: az istenség figyelmeztetése és biztatása; annak vette a hadsereg is, tehát bátran elmondhatjuk, hogy a katonák győzelme ennek a természeti tüneménynek logikus következménye volt. Hogy pedig Constantinus urunk ezt a jelenséget az istenség jeladásának minősíti, az nem változtat az én megállapításom tudományos hitelességén, hiszen tagadhatatlan, hogy az égi jel forrása a nap, vagyis Helios, vagyis Krisztus. Tehát el kell ismerned, hogy itt szó sincs babonáról, és ha így magyarázzuk a természeti tüneményeket, akkor előbb-utóbb leküzdí a babonát a józan ész és a természettudományos világnézet.

Zűrzavaros szofizmái után diadalmasan nézett Vecasiusra, aki keményen állta a tekintetét, és egészen halványan elmosolyodott:

- Nagyságod bizonyára egyetért velem abban, hogy ehhez a kijózanodáshoz még hosszú évszázadok kellenek. Hiszen még a legkiválóbb szellemek közt is sokan rabjai a babonának, s még ennél is nagyobb baj, ha egyesek furfangos logikával megpróbálják tudománynak tüntetni fel a babonát.

- Szerencsére a szemfényvesztőket nem nehéz megkülönböztetni az igazi tudósoktól - szólt közbe Talio, hogy ő is csípjén egyet Hosiuson.

- Örülök, hogy sikerült mindkettőtöket meggyőznöm - bólintott Hosius, mert a két fiatalember megjegyzését elismerésnek vette, s még halványan sem érezte ki szavaikból a fullánkos gúnyolódást.

Constantinus viszont nem volt kíváncsi semmiféle magyarázkodásra: rendíthetetlenül hitt a csodákban, jelekben, látomásokban és álmokban, és megsértődik, ha valaki „tudományosan” be akarta volna bizonyítani neki, hogy mindehhez az úgynevezett istenségnek semmi köze sincs. A győzelem után, főleg Diocletianus öngyilkossága óta, még makacsabban hitt isteni küldetésében, mint azelőtt; egyre jobban elzárkózott környezetétől, megközelíthetetlen magányosságban élt, mint földre szállt isten, Sol Invictus földi mása...

Mivel pedig a földre szállt istent a hadi fáradalmak s a nyugtalan és egészségtelen életmód következtében újra gyötörni kezdte a köszvény, Anicius Ingenuus ezúttal merész kísérletre szánta el magát: Tiburba küldte az Augustust, hogy vegyen hét fürdőt az Aquae Albulae kénes vizében, s ha nem használt, hét nap múlva menjen vissza még hét fürdőre. A második sorozat használt, Constantinus boldog volt, hogy nem kell hazamennie, mert ha ez a fürdő nem használt volna, Anicius doktor feltétlenül hazaküldi, hogy Aquae Sextiae áldott vizében keresse a gyógyulást.

Aquae Albulae jóvoltából teste fölfrissült, és most már nyugodtabban várta Licinius indulását a meglepetésszerűen kirobbanó háborúba. Elhatározta, hogy a győzelem után (mert Volusianus bizonyára mindent elkövet a győzelemért) csak annyi ideig marad Rómában, amíg hitelesen megbizonyosodik Licinius szándékai felől: Ablavius és Sandario révén ugyanis pontos híreket kap Licinius minden napjáról és órájáról. Constantia Augusta is szívesen küldött volna jelentéseket - hiszen hálás volt bátyjának, hogy Augustává tette, de nagyon félt Liciniustól...

Ebben a nyugodt, bár kissé mégis izgalmas és feszült várakozásban sűrűn kezdték görcsös fejfájások és szédülések gyötörni. Anicius mindenféle orvossággal próbálkozott, még piócákkal is, ide eredménytelenül. Végre egyik éjjel furcsa álma volt: szárnyas geniust látott, fején sugárkoronával, kezében bottal, amelyre kígyó tekeredett fölfelé; a jelenés fölött aranyfényű M betű lebegett.

Sokáig törte a fejét a jelenés értelmén, s bár volt érzéke az isteni jeladásokhoz, és szinte várta már, hogy végre jelentkezzék égi szövetségese, Helios, most nem boldogult az álombeli jeladás megfejtésével. Egy pillanatra felvillant benne a gondolat, hogy talán Matidia... de mit jelent a botra tekerődő kígyó? Vagy talán Minervina? Talán beteg a kis Crispus? Azt azonnal futárral jelentették volna... Végre beletörődött, hogy igénybe veszi Hosius segítségét, hiszen tudós férfiú, csillagász, és az alexandriai főiskolán egyebek közt az álomfejtés tudományát is megtanulta...

Késő este volt már, rabszolgák fényesen égő bronzlámpákat aggattak az álló lámpatartók karjaira, s eltűntek. Euporius koppantott aranyrojtos fekete botjával, mégpedig ötöt, mert a clarissimusokat öt koppantás illette meg. Hosius hibátlan szertartásossággal közeledett Constantinushoz, s az adoratio után Euporius egyetlen koppantására fölegyenesedett.

Miután a főszertartásmester távozott, a császár elmondta álmát Hosiusnak. A püspök néhány percnyi időt kért, hogy jól megfontolhassa nyilatkozatát, mert annyi bizonyos, hogy nem szabad tévednie. Szemöldökeit összevonta, homlokát ráncolta, vékony ajkait összeharapta, aztán lassan, ütemesen beszélni kezdett:

- Szentséges császár, a sugárkoronás genius kétségtelenül Heliost jelképezi, tehát az álombeli jeladás tőle származik; a genius kígyós botja Asklepios isten jelvénye, világosan mutatja, hogy betegségről van szó: Helios tehát valamely betegség miatt küld üzenetet. Volt az utóbbi időben súlyosabb betegséged? - Hosius nem árulhatta el, hogy tud a császár fejförcseiről, mégpedig az udvari szállongó pletykákból, mert Anicius a hippokratesi orvosi eskü parancsa szerint semmit sem árult el az Augustus betegségéből. A császár megmondta, hogy irtózatos

fejgörcsök kínozzák, mire a püspök tovább magyarázta az álmot: - Ezek szerint az M betű a betegség gyógyítóját vagy gyógyszerét jelenti; Artemidoros könyve szerint a „mágus” szó rejlik mögötte, vagyis az egész így együtt az istenségnek azt az utasítását közli veled, szentséges uram, hogy ügyes és tudós mágust kell hívatnod betegséged gyógyítására.

- Ismersz ilyen mágust? - kérdezte a császár némi gondolkodás után.

- Többet is, szentséges Augustus, de valamennyi közt a legtudósabb és leghíresebb a perzsa Peteesio. Ha kívánod, holnap reggel ide rendelem.

- Minél korábban legyen itt!

Constantinus bólintott, Hosius szertartásosan kihátrált.

Másnap reggel a perzsa, kellő szertartásossággal, Anicius doktor és két testőr kíséretében belépett az Augustus fogadószobájába. A császár aranycsattal összefogott, gazdagon hímzett bársonytunikát viselt, kétoldalt két-két földig érő keskeny bíborsávval; párnázott bronz karosszékben ült, szemlátomást szenvedett, de ügyelt a méltóságos magatartásra: emberfeletti erőfeszítéssel türtőztette fájdalmát. A perzsa földig borult előtte, keleti szokás szerint átölelte lábait: megérezte a császár ereinek izzó lüktetését.

Fölkelt, kiegyenesedett, fölemelte varázspálcáját; az állatkör jegyeivel hímzett sárga palástján meghullámozottak a fekete rojtok, tornyos fekete bársonysüvegjén felszikrázott az arany napkereszt. Az oldalán csüngő táskából mágikus jelekkel díszített sárga selyemzacskót vett ki, abból pedig jókora fehér golyót viasszal, szezámolajjal és nadragulyagyökér porával összegyúrt kámforgyanta volt a golyó anyaga. Peteesio a táskájából kivett ólomtányérkára tette a golyót, apró üvegből néhány csepp ecetet öntött rá, a kámför párologni kezdett. A mágus hosszasan rajta tartotta a golyót a császár csuklóján, az ütőereken, aztán bekente vele a varázspálcát, és hétszer végigsimította vele a beteg lüktető halántékát. Aztán lehajtotta fejét, tekintete a messzeségbe révedt és átszellemülten, szinte révületben, kongó hangon, hieratikus ünnepélyességgel elkezdte mormolni az érthetetlen varázsigéket - miközben a pálcával mágikus jeleket rajzolt a császár feje körül:

„Iao Israma Abaoth Neicharoplex Iao Thestenothri Abaoth Semeseilam.”

Hétszer egymás után elgajdolta a rejtélyes szöveget, s mikor elvégezte a mágikus szertartást, megint odaborult Constantinus elé, megint átölelte lábait s érezte, hogy az erek lüktetése máris meglassúdott. Fölkelt, s térden állva adorálta a császárt, most szólt hozzá először:

- Iao Abaoth s a mindenható Aión és a csodatevő Abraxas nevében rendelem, Iao, Israma Semeseilam, hogy a gyógyító golyó egész éjjel maradjon szentséges fejed közelében. Istenséged legkisebb szolgája teljesítette szent kötelességét, s elbocsátásért esedezik.

Anicius csak bámulta ezt a szúrós szemű, fekete férfit; Hippokratesre és Galenusra gondolt a hókuszpókuszok alatt, s mikor meglátta a császár átszellemült és megilletődött arcát, elszégyellte magát és lecsüggesztette a fejét. Ebben a fejben homályos gondolatok kavargtak a babonáról és a tudományról, s mire kiért a többiekkel együtt az előcsarnokba, sikerült megfogalmaznia magában a nagy jelenet tanulságát: „Íme, ugyanezt a kámforkészítményt használtam én is, és a császár fejgörcsei nem enyhültek, viszont a varázslónak, a szuggesztív tálalás révén sikerült a gyógyítás! Hát Galenus hiába élt és tanított?” - gyötrődött magában, de senkivel sem mert őszintén beszélni erről a felháborító kuruzslásról, mivel nem kockáztathatta jól jövedelmező udvari orvosi állását.

Általában jól ismerte Constantinus szervezetét, azzal is tisztában volt, hogy a császár legnagyobb baja a magas fokú hisztéria, az idegfeszültség, az eksztázis sóvárgása, s az isteni

kegyelmek, sugallatok és kiváltságok monomániája. Ebből pedig a megszállott egyént senki sem gyógyíthatja ki. S ő nem is akarja kigyógyítani, a császár még örül is, ha csődöt mond az orvostudomány: azonnal boldogan hívja a csodatevő mágusokat...

Másnap reggel Constantinus makkegészségesen ébredt (természetesen! jegyezte meg magában gúnyosan Anicius Ingenuus), s innen kezdve álmai és látomásai megsűrűsödtek: most már egyetlen révületben élt, s az isteni magatartás és átszellemülés volt a természetes magatartása. Álmait és látomásait már csak ritkán közölte környezetével: ő közvetlenül érintkezett az istenséggel, értette szándékait és jeladásait, és már igen ritkán volt szükség arra, hogy mások magyarázzák látomásait.

Egyszer azonban megrendítő jelenése volt: a római forumon látta a saját szobrát, kezében labarummal, amelyen ott ragyogott az arannyal hímzett égi jel. Ezt értette. Csak az volt a különös, hogy a szobor élt, sőt intett neki, és lemutatott a fórum kövezetének színes márványlapjaira. Odanézett, s íme: az egyik malachitlap darabokra tört, szétomlott, s a helyén sudár pálmafa tolakodott ki, egyre magasabbra nőtt, a templomok oromzatai fölé terebélyesedett, s végül óriási s érett gyümölcsfürtöket sarjasztott legyezőszerű levelei tövében.

Ezt a csodálatos jelenést, amelynek elvégre ő maga volt a főszereplője, s méghozzá a csodapálma gyümölcsseit is ő maga szakította le, sem Hosius, sem más szakértő nem tudta s nem is merte megmagyarázni. Végül is Talio oldotta meg a főbenjáró kérdést. Másnap, a szokásos reggeli kilovagláson szóba hozta az álombeli jelenést:

- Szentséges uram, ne kísérletezzünk senkivel se: itt van a praenestei Fortuna-templom, menjünk oda: annak a jóslatai és magyarázatai hitelesek.

- Holnap reggel kimegyünk - mondta rá Constantinus.

Praeneste isteni volt, a hegyen épült városka pompás nyaralói, hűvös ligetei jóleső enyhülést adtak Róma áporodott és fülledt levegője után; a hegyről remek kilátás nyílt a Soracte havas csúcsára és Ostia felé a kéken hullámzó tengerre, de a legnagyobb élmény mégis a hegyoldalon épült ősi Fortuna-templom volt, Italia leghíresebb jóshelye. Beléptek a félkör alakú pazar oszlopcsarnokba, aztán a szentélybe s némi titokzatos szertartások, sőt meglehetősen hosszadalmas várakozás után, behívták őket a főpap legbelső szentélyébe. Ha azt hitték, hogy nagyképű és kenetes magyarázatok következnek, tévedtek. A főpap áldásra tárta karjait, intett, hogy lépjenek közelebb, és összecsavart papiruszdarabkát nyújtott át Constantinusnak: abban volt a látomás megfejtése.

Kint a napvilágnál kibontották a papiruszt. Egyetlen szó volt rajta: „Győzelem”.

7

A praenestei főpapnak több száz ilyen papiruszlapocskája volt, és jóslataira meg álomfejtéseire azért kellett órákig várakozni, hogy a szentély irattárából ezalatt a segédei kikereshessék a jelentkező személyre vonatkozó adatokat, s a főpap ezeknek az alapján válassza ki a megfelelő papiruszt. Ismeretlen emberek semmitmondó papiruszcédulákat kaptak, ha semmiféle adat sem szerepelt róluk a nyilvántartásban, ám Constantinusról mindent tudtak Fortuna papjai, már azóta, hogy a nikomedeiai Tyche - Fortuna görög testvére - beleavatkozott az életébe. A főpap pontosan tudta, hogy Constantinus az, aki előtte áll, hiszen már előző este megkapta Hosius üzenetét az Augustus jelenéséről és másnapra tervezett praenestei kirándulásáról. A jelenés megfejtése akkor sem lehetett volna világosabb és kedvezőbb, ha maga

Constantinus lett volna Fortuna főpapja: hiszen minden haditénye győzelem volt, főleg az égi jel óta, és ha egyszer-másszor valami jelentéktelenebb csetepaté balul ütött ki, azt bölcsen agyonhallgatta a hírverés. Constantinusnak, Sol Invictus hőségének, sohasem volt szabad alulmaradnia...

Persze, a jóslat egyszerűbb volt, mint a győzelem, hiszen még nem tudhatta pontosan, hol és hányszor kell győznie. Még aznap este magához rendelte Volusianust, a régi hű barátot: ez volt az egyetlen ember, akinek a társaságában valamicskét fölengedett merevsége.

- Volusianus, ezt hoztam Praenestéből - szólalt meg, és kiterítette az asztalon a kis papiruszlapot: - „Győzelem!”

- Ezt én is meg tudtam volna jósolni - bólintott a tábornok.

- Magam is tudom, hiszen Vaccanae óta égi szövetségesem és hű kísérem Sol Invictus. Inkább az érdekel, hogy melyik győzelemre célzott Fortuna?

- Minden következő csatára, szentséges Augustus, legelőször is Maximinus Daia leverésére. Mert Licinius csak névleges fővezér lesz ebben a hadjáratban: a terv a tiéd, tehát tiéd lesz a győzelem.

- Ez magától értetődik - felelte a császár -, de engem nem is Daia aggaszt, hanem minden más, amit nem láthatunk előre. Lám, Maximinus váratlanul lázadt fel, Maxentius váratlanul vette fel a bíort, s ki hitte volna, hogy a vén Diocletianus orgyilkosokat küld rám? A birodalom szervezete fertőzött, minden méreggócát gyökeresen ki kell tisztítani: ne éktelenítsék el fenséges arcát, hol itt, hol ott, undorító pörsenések. Egyre határozottabban érzem, hogy nem elegendő csupán a gennyes fekélyeket kioperálni, Daiát és Liciniust, hanem még a lehetőségét is el kell venni mindenféle ellenkezésnek vagy éppen lázadásnak.

- Igazad van, szentséges Augustus. S éppen azért, nem tartanám tanácsosnak, túlságosan nagy hatalmat adni egy-egy kormányzó, helytartó, tábornok vagy bármelyik főember kezébe. A hatalom legyen egészen a te kezében, szentséges uram! A hatalomtól már sokan megkótyagosodtak, s végül is elvesztették a fejüket.

- Kikre gondolsz, tábornok? - kérdezte a császár szigorúan.

- Személy szerint még senkire sem, de meggyőződésem, hogy még sok „Daia” és „Maxentius” van a birodalomban, akinek bíborra vásik a foga.

Constantinus gondolataiba mélyedt, kis ideig elrévedezett, nem felelt Volusianus megjegyzésére. Hirtelen felállt: ez annyit jelentett, hogy vége a kihallgatásnak.

Mikor magára maradt, rendkívüli nyugtalanság vett erőt rajta, s egész nap és egész éjjel az a gondolat gyötörte: vajon kire vagy kikre gondolhatott Volusianus. Ki az, akinek túlságosan nagy hatalmat adott a kezébe? Ki az, aki veszélyeztethetné uralmát? Sandario? Ugyan! Esztelenség! - Talán Aradius, Treviri városparancsnoka? - Ugyan! Éppoly rendíthetetlen híve, mint Sandario! - Vagy Ruricius? - Az ugyan nem lázad fel, amíg Helena rabságában van, moccanni sem merne! Hiszen tudja, hogy sejtek valamit! - Dalmatius? - Nem lehetetlen! Igen, Hosius megmondta, hogy még az írmagját is ki kell irtani Theodora egész pereputtyának! Szerencsére ott van mellette Matidia: vigyáz a kis Constantinusra és rám is! - De hátha éppen Crispus? - Erre a gondolatra izgatottan felugrott, keze ökölbe szorult. Lehetetlen! - csillapította magát. - Hiszen ott van mellette Lactantius! És Minervina! De hátha éppen Minervina bujtogatja, mert annyiszor és oly súlyosan megsértette szerelmét és önérzetét is „férje”. Elegendő volt csak Faustára és Matidiára gondolnia, főképpen arra, hogy ennek fiát, a kis Constantinust az apja mindjárt születésekor Caesarrá nevezte ki, Crispus pedig még most sem

az, holott tizenhárom éves, tribunus primi ordinis, és sikeresen harcol a Rhenus mentén a vad germán törzsek ellen! Minden lehetséges! - Elöntötte a méreg, hirtelen megfogamzott benne az elhatározás: felkapta a csengőt, erőlyesen megrázta.

- Talio - mondta a besiető szárnysegédnek - holnap indulunk Treviribe! Intézkedjél!

- Parancsodra, szentséges Augustus!

Az utazás technikai és katonai terve régóta készen volt; csak neki kellett lendíteni, s máris megindult a gépezet: az előőrsök, a biztosító századok, a zászlóaljok, a testőrség, az udvar, a kíséret, a hintók, a hálókocsok, a hátszlovak, a társzekerek, a rabszolgák, a műszaki csapatok és az erős utóvédek. Sokkal bonyolultabb feladat jutott Euporiusnak, de egyetlen éjszaka fáradságos munkájával sikerült pompásan kidolgoznia a császári utazás szertartásrendjét. Olyan remekművet alkotott, hogy a perzsa király világhírű főszertartásmestere is megirigyelhette volna.

Miután a császári menet elvonult, Ablavius betelepedett a palatinusi palotába. Mikor este egyedül maradt pazar hálósobájában, s végigheveredett keleti selyemszőnyegekkkel leterített ébenfavázas pamlagán, ebben a császári pompában hirtelen pajzán gondolatai támadtak. Eszébe jutott a szépséges Chrysomallo, majd a tökéletes testű, ám csontja velejéig romlott Kypris, és arra gondolt, hogy hiszen korlátlan hatalom van a kezében; tulajdonképpen Italia királya, élet és halál ura, milliói dolgoznak Alfius uzsoraüzleteiben, és bizonyos, hogy hatalma és vagyona révén Italia minden szép nője, akár asszony, akár leány, abban a percben az övé lehet, amikor akarja. Előbb a kíváncsú kis Melissára gondolt... igen, igen, a nő remek, bizonyos szempontokból Kyprisnél is különbség... de: kárán tanul az okos ember; nem szabad beleragadni egy nőbe soha, hiszen annyi gyönyörű nő van a világon, mint csillag az égen... s ha Italia és Róma legszebb női közt válogathat, nevetséges volna vidékről ide hozatni egy kis fuvoláslányt... Kinevetnék előkelő barátai! Eszébe jutott Apellas, a bankár segédje, a jól bevált kém és hírszerző: talán jó volna vele tanácskozni nőügyben... Nem, nem, hessegette el magától ezt az ötletet; nem ejthet csorbát helytartói méltóságán... Egyszerre eszébe jutott a „szűz” Ennia botránya, s abban a pillanatban már hívta is a rabszolgafelügyelőt:

- Doryphorianus, te tudtommal szerelmi ügyekben bizalmasa voltál a hitvány bitorlónak. Nekem is szükségem van rá, hogy pontosan tájékozódjak a főváros előkelő köreinek erkölcsi és politikai nézeteiről és magatartásáról, s úgy vélem: az ilyen hírszerzést legtanácsosabb nőkre bízni. Te bizonyára jól ismered az előkelő társaság bennfentes, csinos, ügyes és szemfüles asszonyait: vajon kit ajánlanál arra a szerepre, hogy hírszerzőm legyen? Persze, jól megfizetem, ezt megígérheted neki.

- Spectabilis - szólalt meg a felügyelő rövid gondolkodás után -, annak, akit én ajánlok neked, nincs szüksége pénzre: dúsgazdag szenátor a férje, s még hozzá öreg és totyakos, az asszonyka pedig ifjú, heves vérű, és minden túlzás nélkül mondhatom: gyönyörű.

- Ki az?

- Ennia, Saturninus szenátor felesége. Ha megengeded, spectabilis, ma estére nevedben meghívom ide a palotába.

- Meghívhatod, de figyelmeztess előre, hogy rendkívül bizalmas feladatokra kívánom őt alkalmazni. Majd megvizsgálom, tud-e a maga idején beszélni, a maga idején cselekedni, és a maga idején hallgatni: ha igen, ő lesz a legértékesebb munkatársam.

- Spectabilis, már eleve biztosíthatlak, hogy Ennia a legeslegbizalmasabb munkát is tökéletesen és teljes megalégedéssre fogja elvégezni; beszélni is tud, hallgatni is, főleg pedig cselekedni.

Mindezeket a részleteket Eutychustól, a versenykocsistól tudta a rabszolgafelügyelő; azonban a szépasszony izmos szeretőjének a nevét bölcsen elhallgatta Ablavius előtt.

Magától értetődik, hogy Ennia bevált. Kettős feladatát kifogástalanul teljesítette: kielégítette a versenykocsist is, az államférfiút is; és mérhetetlenül hízelgett a hiúságának, hogy hiába szégyenítették meg annak idején - amit talán már el is felejtett Róma -, végül mégis a császári ágyban csillogtathatta utolérhetetlen és csillapíthatatlan szerelmi művészetét.

...Volusianus pedig figyelt: hetekig és hónapokig figyelte és figyeltette Ablavius hivatali tevékenységét, visszaéléseit és packázásait, és figyelte a hírhedt Ennia egyre szemérmetlenebb úrhatnámosságát és beleavatkozását a kormányzás politikai és anyagi ügyeibe egyaránt. Itt Rómában, utolsó kihallgatásán, azt mondta ugyan Constantinusnak, hogy személy szerint senkire sem gyanakszik, de a fejlemények napról napra jobban megerősítették névtelen gyanúját: igen, már akkor is Ablaviusra gondolt; már akkor is veszélyesnek érezte, hogy az Augustus túlságosan nagy hatalmat adott a kezébe... És meglehet, hogy Hosius is megfordult a fejében egy pillanatra, hiszen misztikusan sötét befolyása Constantinusra talán még veszélyesebbé válhatott, mint Italia újdonsült vicariusának hangos és tüntető „császárkodása”... Mindegy. Itt Rómában ő maga vezet majd naplót Ablavius viselt dolgairól, a püspököt meg, odafent az északi fővárosban, majd szemmel tartja Vecasius meg Talio, s talán többen is azok közül, akik rendíthetetlen hívei Constantinusnak. Hosiusnak persze egyelőre nem sokat árthattak volna, hiszen a körmönfont álkeresztény asztrológus és varázsló úgyszólván teljesen hatalmában tartotta az Augustust. De Rómában egyre halmozódtak a terhelő adatok a cordubai püspök ellen is, főképpen azóta, hogy Volusianus hírszerző irodája teljes egészében földerítette a Marcellus-csoda történetét: Anatolius sikeres hályogműtétét, valamint Silvester és Hosius szövetkezését a szemfényvesztésre, vagyis Constantinus csodatételére.

Mióta az udvar visszaérkezett Treviribe, ott is életbe lépett a legszigorúbb udvari szertartásrend: Talio volt az egyetlen, aki minden bejelentés nélkül, sőt minden szertartásosság nélkül bármikor beléphetett akár az Augustus magánlakosztályába is. Helena és Minervina, sőt Fausta is csak a legkörülményesebb szertartások árán juthatott a császár színe elé, és Constantinus csak a tökéletes adoratio végrehajtása után méltatta megszólítására még a családtagokat is; a merev szabály alól még Crispus sem volt kivétel. Az uralkodó már csak teljes császári díszben fogadott mindenkit: napkoronákkal hímzett aranyos dalmatikában, aranszegélyes bíborpalástban, drágaköves diadémmal a fején, bal kezében a császári jogarral, amelyen a villámokat markoló birodalmi aransas pompázott. Ilyenkor a folyosókon, az előcsarnokban, a fogadóteremben a díszegyenruhás, ezüst sisakos, ezüst lándzsás testőrök valóságos ércfala meredt föl a hódolók előtt, legtöbbször a protectores lateris divini, vagyis „a császár szenteséges személyének védelmezői”, szálas germánok, a legkiválóbb minősítésű katonák, néha pedig a „candidatus”, vagyis úgynevezett fehér testőrség, amelyet maga Constantinus szervezett a legvitézebb barbárokból: hűségükben és fegyelmezettségükben, valamint testi erejükben vakon megbízott. Ezek voltak a négyféle testőrség legszemrevalóbb és legdaliásabb egységei: vörös szegélyes fehér tunikájuk fölött fehér bőrpáncél feszült, derekukon fehér kardszj, lábukon magas szárú fehér fűzős bőrcsizma, fejükön fehér bőrsisak, rajta az ezüstveretű napkereszt, kardjuk, lándzsájuk, hosszúkás pajzsuk színezüst. Mikor tízéves uralkodásának évfordulóját ünnepelte a császár, és a díszszemlén elvonult előtte ez a pompás gárda, büszkén mutatott rá, és Volusianusnak - aki az ünnepségre feljött Rómából, és most látta először ezt a fehér fényekben sugárzó új testőrséget - odasúgta:

- Mennyei hadsereg!

Amint ott ült fehér lován, a császári arany- és bíbordíszben, maga is olyan volt, mint a káprázatos ragyogásban földre szállt hadisten.

Ilyennek látta Matidia is, aki minden engedély és bejelentés nélkül megérkezett az ünnepre, s magával hozta a kis Constantinust is, a dajkájával együtt és Elpist, kedves kis rabszolgalányát, hogy pedig férfikísérőjük is legyen, Fanio századost. A társaság Sittius fogadójában szállt meg: Matidia semmiképpen sem volt hajlandó a palotában jelentkezni, csak a századost küldte oda, és pedig Hosiushoz, hogy jelentse megérkezésüket. Fanio hiába járt, a püspök is a díszszemlén volt: ezt Palmatustól tudta meg. Közben azonban Sittius megbízottja a szemlén is hozzá tudott férközni Hosiushoz, és értesítette Matidia és kísérete megérkezéséről. Matidia végignézte az ünnepséget, ismeretlenül, utána pedig Sittius gyaloghintóján visszatért a fogadóba. Alighogy átöltözött, Fanio máris látogatót jelentett: Hosius volt.

- Nobilissima - kezdte a püspök túlzott hódolattal, mert Matidiának nem járt a nobilissima címzés -, örömmel köszöntelek Treviriben, Constantinus urunk nevében is. Bizonyára sajnálja majd, hogy nem értesítetted, s nem a palotában szálltál meg, de én majd intézkedem, hogy még ma...

- Te csak semmit se intézkedjél, püspök - tiltakozott Matidia -, nem költözöm át a palotába, nem óhajtok egy fedél alatt lakni az Augustával. Én megkaptam az Augustustól a legnagyobb jutalmat és kitüntetést: kisfiunkat nyomban születése után Caesarnak nevezte ki. Ilyesmivel nemcsak Fausta, de még Minervina sem dicsekedhetik! Köszönöm nagyságod szíves készségét, de nem óhajtom igénybe venni. Különbén is már holnapután reggel visszautazom Arelatéba.

Barátságosan bólintott Hosius felé, meleg mosolya felfénylett fiatal arcán, s amint megmozdult, két fölséges keble megrezzent kék selyempallája alatt, mint két friss gyöngyvirág. A püspök megértette, hogy a leányasszony ezúttal kisemmizte valamiből - egyelőre maga sem tudta, miből -, mert ösztönösen megérezte, hogy Matidia nem a tízéves ünnepségre jött fel Arelatéból, hanem más, fontosabb oka volt rá. Egész vagyont adott volna érte, ha Matidiából kicsalhatta volna a titkát; a „nobilissima” azonban, úgy látszik, féltékenyen őrizte azt; mert hogy titka van, azt csalhatatlanul megérezte a püspök, valamint azt is, hogy ő kicsöppent belőle.

Fanio másnapra bejelentette Matidiát a nagyhatalmú Hermogenesnél: a spectabilis kitűzte a császári fogadás óráját, és Matidia a kitűzött időpontban ott állt az aranyban ragyogó földi isten előtt. A szertartásos adoratio után Constantinus egyetlen intéssel eltávolította Euporiust is, a testőröket is, és közelebb hívta Matidiát.

- Nobilissima, hallgatlak.

Matidiát mélyen meghatotta a kitüntető megszólítás: sírva fakadt.

- Ne sírj - csillapította a császár részvétlenül -, beszélj. Eljöttél az évfordulóra, szép tőled. Elhoztad a kis Constantinust is?

- Elhoztam. Sőt mondhatnám, hogy az ő érdekében jöttem.

- Hogyhogy? - kérdezte Constantinus halvány érdeklődéssel.

Matidia odaomlott a császár trónszéke elé, és kitört belőle a zokogás:

- Nem is annyira jöttem én, szentséges Augustus, mint inkább menekültem. Hallgass meg, szentséges uram! Anastasia, a féltestvéred, az isteni Constantius és a gonosz Theodora leánya, tudod, engedelmes és szelíd kislány volt, de a férje, Bassianus, vad, szenvedélyes, zabolátlan fiatalember, duhaj borivó, s azóta, hogy kinevezted ezredessé s az argentoratumi VIII. Pia Fidelis Constans, „megbízható, hűséges és rendíthetetlen” legio parancsnokává, fejébe szállt a dicsőség, és fellázadt uralmad ellen...

- Micsoda? - riadt rá Constantinus, és felugrott a trónszékből.

- Fellázadt - folytatta nekiperulva Matidia -, helyőrségével nagy titokban megindult Argentoratumból, s most úton van Massilia felé, hogy onnan lecsapjon Arelatéra, és a császári székhelyen felvegye a bíbort. Szentséges Augustus, ments meg minket, mentsd meg a fiadat! Bassianus csak egy hete indult el a Vosagus hágóin át, s még Vesontiót sem érte el. Fanio százados mindent tud, Bellenus ezredes elindult... én nem tudom - zokogta a lány izgatottan -, szentséges Augustus, hallgasd meg Fanio századost...

Constantinus csengetett:

- Talio - parancsolta a szárnysegédnek -, Fanio századost azonnal hozzám! A nobilissima kíséretével együtt átköltözik a fogadóból a palotába! Concordius tábornok és Hosius püspök negyedóra múlva ugyancsak hozzám!

- Igenis, szentséges Augustus - tisztelgett Talio, és távozott.

A császár egy pillanatra megfeledkezett a kötelező merev isteni fenségről: izgatottan és szenvedélyesen pattogta parancsait, sőt Matidiát magához vonta, és köszönetképpen ezt mondta neki, minden különösebb ellágyulás nélkül:

- Ma este Talio majd bekísér a lakosztályomba, hozd el megmutatni a fiamat is, aztán veled akarom tölteni az éjszakát.

Matidia a boldogságtól szédülten támolygott ki a fogadóteremből.

A haditanács rövid ideig tartott: Fanio pontos katonai tájékoztatója után Hosius kért szót:

- Szentséges uram, hódolattal emlékeztetek régi megállapításomra: a sógorok nemcsak megbízhatatlanok, hanem egyúttal esküdt ellenségeid is. Tanácsom változatlan!

Constantinus haragtól vörösen fordult Concordiusához:

- Tábornok! Fényességed azonnal indul a Lugdunumban állomásozó I. Minervia legióval, útját vágja a lázadónak, csapataival együtt elfogja. Tárgyalás nincs, kegyelem nincs! Concordius: magaddal viszed Zabast! Hat nap múlva, mire Helios napja felvirrad, itt akarom látni Treviri forumán a hitvány Bassianus lándzsára tűzött fejét!

- Szentséges Augustus - jelentette a tábornok -, a parancsot teljesítem!

Faustát majd szétvetette a düh, amikor másnap a rabszolgalányok révén részletesen értesült Matidia és Constantinus szerelmes éjszakájáról. De hiába törte a fejét, hogyan bosszulja meg magát, hogyan alázza meg a legújabb „ágyast”: Constantinus a fejedelmi éjszaka után napokig feléje sem nézett, Matidia pedig, a császár utasítására, harmadnap egész kíséretével hazautazott Arelatéba.

Közben Concordius tábornok kifogástalanul teljesítette kötelességét.

Mire Matidia visszaérkezett Arelatéba, Concordius rendet és békességet teremtett Argentoratumban is, másutt is. Bassianus lándzsára tűzött fejét óriási tömeg bámulta Treviri forumán; rémülten és borzongva suttoztak a császár véres kezéről, amely túlságosan kegyetlenül sújtott le erre a forrófejű és hóbörödött császári suhancra, s egész Galliában futótűzként repült végig a váratlan és rettenetesen megtorolt lázadás tanulsága: Constantinus nem tűr semmiféle fickándozást! A rablott bíbornak vér az ára! Constantinus jól tudta, hogy ezzel a sógorgyilkossággal Dalmatius esetleges ágaskodását is megbénította.

Mikor néhány nap múlva Matidia találkozott Theodora gyermekeivel, feltűnt neki, hogy Dalmatius, a legidősebb, nem visel gyászruhát. Anastasia keservesen zokogott, rikácsolva idézte a bosszúálló Fúriákat, bátyja azonban rendreutasította:

- Anastasia, mérsékelj magad! Viselkedésed lázadás és felségsértés! Én mint censor, köteles vagyok beszámolni a szentséges Augustusnak nemcsak a köznép, az előkelők és a tisztviselők hangulatáról és nyilatkozatairól, hanem a császári család tagjainak magatartásáról is. Hát úgy vigyázz magadra, különösképpen pedig a nyelvedre!

Dalmatius jól ismerte Constantinus hirtelen haragját, véres kezét; anyja „öngyilkossága” óta megtanult lapulni, óvatoskodni; örült a fényes hivatalnak, tekintélyének, hatalmának s nem utolsósorban a megdicsőült atyjától örökölt hatalmas vagyonnak, és szent rémülettel s bölcs önfegyelemmel megőlte magában a szentségtörő - ám időnkint makacsul fel-feltörő - gondolatot, hogy Constantiusnak tulajdonképpen ő a törvényes születésű, tehát jogos örököse, Constantinus pedig a szentséges Augustus, csupán fattyú, tehát bitorló.

Bölcsen intézték a magasságos istenek - hálálkodott magában -, hogy sem filozófusok, sem kémek nem láthatnak bele gondolatainkba! Szerencse, hogy nincs itt az a sötét Hosius, aki belelát a jövőbe, az istenek s a csillagok titkaiba és a vesékbe is!

Hosius azonban alig két hét múlva váratlanul ott termett Arelatében. Dalmatius kitért előre: másnap hajnalban többhetes hivatalos munkára elutazott Massiliába.

A püspök azonban nem kémkedni jött a déli fővárosba, hanem azért, mert a császár megbízásából részt kellett vennie a keresztény püspökök és papok tanácskozásán, az úgynevezett zsinaton, amelyet Orosius massiliai püspök hívott össze Arelatéba, a császári székhelyre. A galliai, hispaniai és nyugat-afrikai egyházközségeknek mintegy negyvenhárom küldöttje gyűlt össze a Rhodanus menti szép városban. Hosiust meglepte a különben is mozgalmas város szokatlan élénksége; a negyvenhárom küldött legalább háromszáz főnyi kíséretet hozott magával: írnokokat, gyorsírókat, jegyzőket, titkárokat, rabszolgákat; a fogadók zsúfolva voltak szekerekkel és emberekkel, a fogadók szakácsai és csaposlegényei alig győzték a munkát, s mi türés-tagadás, a hivatásos és műkedvelő „fuvoláslányok” több idejüket vették el a zsinati küldötteknek és kíséretüknek, mint a hivatalos tárgyalások.

Pedig a tárgyalások igazán nem voltak unalmasak, inkább zajosak, veszekedősek, gorombák, szenvedélyesek - persze legtöbbször a kenetes békesség és a képmutató testvéri csókok leple alatt! - ám mi volt mindez a kocsmai és az úri hetérák szenvedélyéhez, őrzöngő öleléseihez és jól megfizetett, tehát őszinte csókjaihoz képest! Az ifjabbak és a férfiak fenéig kiélvezték a pompás városban kínálgató mindennemű testi gyönyörűségeket, az öregebbek pedig a város és a környék kénes fürdőiben gyógyígtatták reumától, köszvénytől dagadó, csúztól csomósodó rozoga testüket. Arelatében, úgy látszik, mindenki jól járt.

Csak a zsinat nem. Először is a negyvenhárom küldött alig fért el az apró templomban, hiszen a háromszáz főnyi arelatei keresztény egyházközségnek is csak úgy volt elegendő, hogy harminc hívőnél több még a legnagyobb ünnepeken sem verődött össze a templomban. Másodszor azért járt rosszul a zsinat, mert minden küldöttnek máson járt az esze, nem a nagyon komoly és fontos tárgysorozaton. Legjobban Hosiusnak tűnt föl ez a felelőtlen magatartás:

- Testvérem, mondd meg, mi az oka ennek az eszeveszett papi handabandázásnak, nem-törődömségnek, mértéktelenségnek és mohóságnak? - tette föl a kérdést Marinus püspöknek mindjárt az első látogatásán.

- Ennek az az oka, püspöktestvérem, hogy a mediolanumi császári nyilatkozat óta hittestvéreink, de főleg papjaink és püspökeink java része úgy érzi, hogy megszűnt minden egyházi probléma, nincs már semmi baj, a kereszténység szabad, vallásának gyakorlása, vagyona és vagyonszerzése császári védelem alatt áll, tehát, hogy úgy mondjam, ahogy egyesek gondolják: „Szabad a vásár!” A megpróbáltatások és vértanúságok ideje lejárt, itt az ideje, hogy élvezzünk is valamit az életből! Vocius lugdunumi püspök például, egyik lehangosabb résztvevője a zsinatnak, ezt mondta nekem ma egy hete, mikor szót vettem előtte a zsinati küldöttek laza erkölceit: „Marinus, ne prédikálj nekem! Nem óhajtok eltemetkezni bizonyos hibbant agyú aszkéták vagy szemforgató farizeusok kedvéért! Nem azért voltunk háromszáz évig a föld alatt, hogy most ezek a víz alá nyomjanak bennünket!”

- No és ez a Vocius valóban a „föld alatt” volt? Üldözték? Szenvedett?

- Püspöktestvérem - felelte nyugodtan Marinus -, az utolsó húsz évben egész Galliában mindössze negyvenkilenc ember halt úgynevezett vértanúhalált: azért mondom, hogy „úgynevezett”, mert ezeknek több mint a fele körözött vagy halálraítélt útonálló, gyilkos, rabló, tönkrement vagy züllött egyén volt, és ilyen szennyes öngyilkosság révén akart megdicsőülni. Vocius még ezek közé sem tartozott, sohasem volt a föld alatt, sohasem üldözték, sohasem szenvedett. Mint Lugdunum úgynevezett aranyifjúságának vezére, vadul habzsolta az élvezeteket, dorbézolt, szeretkezett, szórta a pénzt, s mikor mindene elúszott, bűnbánó alázattal megjelent Petulinus püspöknél, megkeresztelkedett, s alig néhány hét múlva felvétette magát a papi rendbe: így bújt, nem a föld alá, hanem az egyház védőpajzsa alá, hogy megmeneküljön hitelezőitől. Jogász volt, jó szónok, élelmes ember: tíz év múlva ő lett Lugdunum püspöke!

- Ilyen szélhámosból hogy lehetett püspök? - kérdezte Hosius vakmerően, mintha sejtelve sem volna róla, hogyan lehetnek szélhámosokból püspökök.

- Úgy, mint sok más szélhámosból - felelte Marinus gyanútlanul. - Persze, jófejű ember, s ha éppen ideje van rá, beleszagol a teológiába, de például Cyprianust alig ismeri: megrekedt a montanista Tertullianusnál.

Hosiusnak kezdett a társalgás kissé kellemetlenné válni, hiszen ő is Tertullianusnál rekedt meg, de még nem tudta, mi a montanizmus. Gyorsan elbúcsúzott a püspöktől, és hazament.

A palotában meglepetés várt rá: megérkezett Treviriből két jegyzővel Sosius, akit Constantinus mint nyugodt és tapasztalt diplomatát azért küldött a zsinatra, hogy megfigyelje az embereket, jegyeztesse a tárgyalásokat és az egyéb eseményeket; mellesleg jelentést kell majd tennie a kis Constantinus helyzetéről és Theodora gyermekeinek viselkedéséről is, főképpen pedig Anastasia magatartásáról.

A két clarissimus együtt vacsorázott. A vacsora fénypontja az óriási, tizenöt font súlyú tengeri rák volt; izmos fiatal rabszolga hozta be, domborművű nehéz ezüstitálon. A páncéljából kihámozott állat gömbölyű, fehér húsú teste, mint csábító sziget emelkedett ki a cappari-bogyókkal ízesített tejsűrű zöld pistacium-mártásból. Oly remek volt, s úgy elteltek vele, hogy a vajban sütött s mézzel és mákkal behintett gyöngytyúkmellből már csak ímmel-ámmal eszegettek. A gyümölcsnél tartottak, amikor egyszerre csak muskotályillatot éreztek: a sárga ruhás rabszolgafiú vörös mázas amforából éppen bort töltött a kristályüveg vegyítőedénybe, aztán mind a két vendég csiszolt üvegpoharát teletöltötte színborral, és halkan, mind a kettőnek külön, megmondta a bor nevét:

- Alba Helvia.

Ez volt a leghíresebb galliai bor: aranysárga, zamatos, tüzes. Sosius némán élvezte, a püspök ereiben azonban fickándozni kezdett a vér. Elpisre gondolt, akit nemrégiben látott Sittius fogadóiban, a második pohárnál - pedig ezt már vízzel keverve itták - Matidia ringó-remegő rugalmas keblei kísértették: pajzán és vakmerő ábrándok csiklandozták végig szikár, szinte kiaszott testét, de Sosius komolysága láttán megzabolázta buja képzeletét, s már semmi más nem maradt a nemes bor hevületéből, csak annyi, hogy a püspök a szokottnál jóval beszédesebbé vált. S minél többet fecsegett, Sosius annál komolyabban hallgatott.

- És a pletyka nem is pletyka, clarissimus - folytatta a püspök a tájékoztatást -, mert igaz. A zsinati küldöttek s kísérőik viselkedése léha, gyalázatos, erkölcstelen. Igaz, hogy ha meglátnának bennünket ennél a pazar lakománál, ránk is azt mondhatnák, hogy dorbézolunk és tivornyázunk. Csakhogy mi először is nem vagyunk zsinati „atyák”, másodszor pedig, ugyebár, itt szó sem lehet semmiféle erkölcstelenkedésről, bár mindketten nőtlenek vagyunk, s nekünk, nemdebár, igazán nem volna tilos egy kis csintalankodás?

Jót nevetett, s egy pillanatra még az Isis-templom izgalmas és gyönyörűséges éjszakái is fölédeseztek emlékezetében, s hahotázás közben azt is elképzelte: hogyan kacarászna a kis Elpis, ha valamelyik éjszakán kedvére csiklandozhatná ifjú s bizonyára még hamvas testét...

Sosius hallgatott.

- Pedig tudod te is, clarissimus - karattyolt tovább Hosius -, hogy halálosan komoly ügyben kell döntenünk: kíméletlen egyházi intézkedéseket kell tenniük a nyugati tartományokban egyre jobban elburjánzó eretnokségek ellen. Ehelyett eszeveszetten dőzsölnek, és szemérmetlenül szeretkeznek. Például Vocius, lugdunumi püspök, az egykori aranyifjú, miután torkig telt Arelate szépasszonyaival és hetéraival, épp a napokban egy csinos, lányos képű, göndör hajú, rózsás arcú, talán tizenkét éves kis rabszolgafiút vásárolt magának; mindenhová magával viszi, simogatja, nyalja-falja, csókolgatja, az éjszakákat pedig végigfetrengi vele illatos ágyában. Igaz, hogy a kisfiú olyan, mint az Olymposról földreszállt Amor isten: hamvas rózsaszín bőre, káprázatos teste, és mint Vocius mondja: utolérhetetlen szerelmi művésze magát a vén Jupitert is megörjítené! Blattius Vetus tribunus, a palotai testőrosztag parancsnoka, mikor végighallgatta Vocius rajongását, ajánlatot tett neki, hogy megveszi a gyereket: ad érte ötvenezer denariust! Óriási összeg, főképp ha ezer denariusra sincs valakinek, mint ahogy a tribunusnak nem volt. Vocius azonban kevesellte, százezret kért; Blattius hajlandó volt ezt is megadni, ha megmutatja neki a gyereket, azt hiszem: Mellitus volt a neve. Nos, Vocius fel is vitte ezt a mézeskét a tribunus lakására, s mikor Blattius javában mustrálgatta és tapogatta, berontott egy szakasz legionarius; vezetőjük, egy tejfölösszájú centurio rárivallt Vociusra: „Ezt a kölyköt az erkölcsrendészet parancsára letartóztatom! Vigyék! Szakasz, indulj!” Blattiusra ügyet sem vetettek, Vocius tiltakozni szeretett volna, de nem mert, a gyönyörű kisfiút elvitték, Vocius soha többé nem látta; nem is láthatta, mert a kis Mellitust a tribunus kint rejtegette a Rhodanus túlsó partján, éppilyen célokra épített szerény villájában; egy szakasz testőr védelme alatt. Az erkölcsrendészet főnöke régi kebelbarátja volt Blattiusnak, aki az ő jóvoltából így jutott hozzá a százezer denariust érő „mézeskéhez”, ingyen!

Hosius harsányan nevetett a mulatságos kis történeten; Sosius megfigyelte, hogy a tekintélyes püspök és császári tanácsadó csámcsogva élvezi ezt a malackodást. Nem is nevetett vele most sem: hallgatott.

- És képzeld csak, clarissimus - ömlött a szó a püspökből -, a zsinat másnapi ülésén Vocius dörgedelmes szónoklatot vágott ki a papok dorbézolása és erkölcstelenkedése ellen; szenvedélyesen bizonygatta, hogy „éppen az egyházi férfiak laza és léha életmódja az oka az eretnokségek rohamos térfoglalásának. Vessünk hát véget a papok kicsapongásának, tobzódásának,

zabolátlanságának és fékevesztett mohóságának, mégpedig a legszigorúbb egyházfegyelmi intézkedésekkel!” A szónok diadalmasan körülnézett: mindenki találva érezte magát, az elnöki székek bóbiskoló Orosius meglepetten kapta föl a fejét, és a halotti csöndben egyszerre csak belereccsent Salamus karthagói pap kissé borízú hangja: „Kezdd magadon!” Fergeteges hahota hömpölygött végig a templomon, és fokozott erővel csattant vissza az alacsony boltozatról; a küldöttek felugráltak, kitódultak az előcsarnokba, s miután kedvükre kikacagták magukat, elszéledtek, hogy folytassák szokott napi szórakozásaikat; mindössze öthar püspök meg pap maradt a templomban, javarészt a zord Britannia egyházközségeinek küldöttei, köztük az ősz szakállú, tiszteletre méltó Eborius, Eboracum püspöke, hogy imádkozzanak a többiekért. Buzgóságuk és imájuk, mint előrelátható volt, kárba veszett.

Hosius, ismét csak szokása ellenére, jóízűt nevetett; lehet, hogy a jámbor britanniai papokon mulatott, de lehet, hogy még mindig Salamus közbeszólása csiklandozta. Mindegy, elég az hozzá, hogy Sosius most sem kacagott, de még egy arcizma sem rándult meg, hanem komolyan és mereven szegezte szemét a püspökre, s végre megszólalt, szelíden, ám határozottan:

- Nagyságod, amint látom, rendkívül mulatságosnak tartja a zsinattal kapcsolatos tarkabarka és néha csiklandós komédiákat, én azonban szeretném szíves figyelmét felhívni Constantinus öszentsége utasítására, amelynek értelmében minden erőnkkel elő kell mozdítanunk, hogy a zsinat okos határozatokat hozzon az eretnkségek leküzdésére. A szentséges Augustus, az állam teljes hatalmával biztosítja a legfőbb egyházi testület határozatainak erélyes végrehajtását, hogy mindenféle egységbontó irányzatnak és felekezetnek még az írmagját is kiirthassuk. Én magam Helios-hívó vagyok, és fűtyülnék a keresztények ádáz marakodására, de az Augustusnak az az álláspontja, hogy a felekezetek harca végül is politikai romboló erővé fajul, és veszélyezteti a birodalom egységét. Mikor most kioktatott teendőimről, az átkos afrikai donatista lázadást hozta fel például a felekezeti békebontás végzetes politikai következményeire.

A püspök úgy tett, mintha nem vette volna észre a császári tanácsos színtelen szavaiban rejlő szemrehányást, sőt rendreutasítást, hanem hirtelen hangot és hangulatot váltott, a bor hevületét emberfeletti erővel lefojtotta, s mintha eddig nem is ő szórakoztatta volna csintalan történetkével s a zsinat kicsúfolásával Sosiust, egyszerre beleilleszkedett a diplomata komoly fejtegetéseinek sodrába:

- Clarissimus, személyes tapasztalatból igen jól ismerem a donatista eretnkséget, amely már hosszú évekkel ezelőtt államfelforgató mozgalommá fajult, és súlyos gondokat okoz a szentséges Augustusnak. Éppen ezért csodálkozom, hogy a zsinat mindeddig félvállról vette egyetlen feladatát, a nyugati eretnkségek leküzdését. Annak idején megakadályoztam a fő donatista uszító, Silvanus betörését Hispaniába, de mióta az isteni szózat Constantinus urunk személyi szolgálatára elhívott, a gyalázatos eretnkség mégis beszivárgott a nyugati tartományokba. Én azonban tudom a módját, hogyan kell kivágni a birodalom testéből ezt a rákfenét.

- Bölcsen tenné nagyságod - jegyezte meg finom gúnnyal Sosius -, ha a donatizmus ügyében szerzett gazdag tapasztalatait előadná a zsinaton; sőt én nagyságod helyében már régen előadtam volna, hogy helyes irányba tereljem a tanácskozásokat.

- Nagyságod viszont elfelejti - vágott vissza a püspök -, hogy nem vagyok tagja a zsinatnak: nincs egyházközségem.

- Azonban mint Constantinus urunk külön megbízottja, bármikor felszólalhat nagyságod.

- Clarissimus, közölhetem veled, hogy ezt a felszólalást a zsinat záróülésére tartogatom, annál inkább, mert kissé alaposabban óhajtom tanulmányozni a montanista kérdést.

- Ettől a fáradtságtól szívesen megkíméllek, clarissimus, mert miként te a donatizmust közelebről ismered, én, mivel hosszú évekig Keleten teljesítettem szolgálatot, alaposan megismertem a montanizmus múltját és jelenét, céljait és módszereit, s mindenről készségesen tájékoztatlak, ha kívánsz.

Hogy kívánta-e Hosius? Hogyne kívánta volna, hiszen a mai vacsorának épp ez volt a főcélja, mivel sejtelve sem volt Montanosról és eretnekségéről.

- Lekötelezel, clarissimus - felelte udvariasan -, mert szívesen egészíteném ki könyvekből szerzett ismereteimet egy közvetlen tanú értékes tapasztalataival és vallomásaival.

- Hosius - kezdte a császári tanácsos -, bizonyára sok mindent tudsz abból, amit most elmondok, de talán fölfedezel benne eddig ismeretlen érdekes adatokat is. Nos, ez a Montanos, a felekezet alapítója, kerekén száz évvel ezelőtt élt a kisázsiai Phrygiában. Előbb Kybele papja volt, majd kereszténnyé lett; rajongó, üdvösségre sóvárgó, túlzó, szinte állandó révületben élő ember volt. Egyszer úgy érezte, hogy megszállta a „szellem”, s ekkor ráébredt, hogy ő próféta; innen kezdve bűnbánatot hirdetett, hogy a hívők tiszta lélekkel fogadhassák Krisztust, akinek visszatérése minden pillanatban várható. Lenyűgöző, sugallatos egyéniség volt ez a Montanos, prófétálásával másokat is révületbe ejtett és csakhamar ezrével támadtak rajongó hívei; s mivel valóságos férfiszépség volt, Phrygia és Mysia legszebb női szegődtek hozzá, átszellemült imádattal és szerelemmel. Ő a legszebbek közül kiválasztotta a két leggyönyörűbbet: az egyik, Maximilla, csodálatos szőke szépség volt; a másik, Prisca, fekete, s üde és friss, mint az erdők vadvirága. Ezt a két szépséget maga mellé vette, együtt prófétáltak, együtt lakott velük, székhelyén, a kis Pepuza faluban, ahová isteni kinyilatkoztatás utasította; a látomás azt is elárulta, hogy Pepuza lesz az új vallás szenthelye, s a világvég kezdetén ide száll le az új Jeruzsálem. Nappal együtt prédikált mind a két rajongó nővel, ezrével sereglettek köréjük a megbabonázott, üdvösségváró egyszerű és műveletlen emberek, úgyhogy a kis Pepuza, és vele együtt a szomszédos Tymion, hamarosan Kis-Ázsia legforgalmasabb zarándokhelyévé fejlődött; éjjel pedig Montanos, a szent, a mennyei átszellemülések után földöntúli tomboló és emésztő kéjekben élvezte két asszonyával a földi szeretkezés utolérhetetlen gyönyörűségeit. És Montanos nemcsak a prófétálást győzte fáradhatatlanul, hanem a szeretkezést is.

- Mind a két nővel? - kíváncsiskodott Hosius.

- Hogyne! Sőt a legenda ezt is kevesellte, és hat szeretőt költött az isteni próféta ágyába, ami persze csak azt bizonyítja, hogy százával lehettek nők, akik rajongtak a daliás és szép Montanosért, szívesen prófétáltak volna vele nappal, hogy éjjelente az ágyában élvezhessék a szent ember öleléseinek gyötrelmes édességeit. De ez a mennyei kegy csak a két szent prófétaasszonynak jutott: Maximilla és Prisca tökéletesen kielégítette Montanos szerelmi éhségét. Délelőtt együtt ébredtek, s pazar reggeli után fölverték izgató és bizsergető meztelenségükre a durva daróccsuhát, s hárman háromfelé elindultak prófétálni, fancsali képpel, szemforgató ájtatossággal: hirdetni a világ végét, a bűnbánatot, az önmegtartóztatást, a vezeklést a túlvilági üdvösségre sóvárgó, ám itt a földön nyomorgó, szegény, nyomorult, éhes embertömegeknek.

- De hisz ez képmutatás! - kiáltott fel Hosius.

- Clarissimus - mondta rá nyugodtan a császári tanácsos -, gyakorlatilag minden vallás képmutatás, minden pap képmutató és hazug, mert ha hinné a mítoszoknak, babonáknak és szofizmáknak azt a rendszerét, amely minden vallás lényege, s ezt őszintén feltárná hívei előtt, elmehetne koldulni. Tehát képmutatásra kényszerül, hogy elhitesse hazugságait.

- De hisz magad mondtad az imént, hogy hívő vagy, Helios-hívő.

- Clarissimus, ne zavarjuk össze a fogalmakat! Először is nem vagyok pap, nem prédikálok, nem végzek hókuszpókuszokat, tehát nem kell hazudnom. Másodszor állapítsuk meg nyugodtan és tárgyilagosan: Helios-hívő vagyok ugyan, de annak semmi köze sincs a valláshoz, mert az politika.

Nemhiába diplomata ez a Sosius, gondolta magában a püspök - érti a csűrést-csavarást! No majd mindjárt meglátjuk! Kap még egy fogas kérdést:

- Montanos kettős életét még csak megértem - szólalt meg a püspök: kissé szégyellte magát, hogy Sosius éles logikájával rápirított; ezért nem is felelt az okoskodására, hanem visszakanyarodott a szent prófétához. - Megértem, mert nagyszabású szélhámós: megnyergeli az emberi butaságot és hiszékenységet, s ezen a réven szerez magának vagyont, jólétet, nőt. No meg kivételes képességei révén is. De a nőket nem értem: a nők vallási rajongása őszinte szokott lenni, hiszen szerves következménye korlátoltabb és alacsonyabbrendű szellemi képességeiknek. Viszont sehogy sem tudom megérteni, hogy ha átszellemült vallási rajongásuk sodorta őket Montanos szektájába, hogyan adhatták rá a fejüket, hogy éppen vele, a szent emberrel folytassanak ilyen lealacsonyító bűnös viszonyt, s méghozzá hármasan! Akárcsak a perzsa király, aki egész sereg remek nőt tart az ágyasházában? Nem fér a fejembe, hogyan egyeztethető össze ez a kettő: nappal a mennyei révület kéje, éjszaka a földi kéjek révülete?

Erről persze a kis Alis őszintébben tudott volna beszélni, Sosiusnak azonban nem voltak adatai a püspök múltjáról, tehát tárgyilagosan felelt a kérdésre:

- Ha megengeded, clarissimus, szívesen közlöm veled ennek a látszólagos ellentmondásnak azt a magyarázatát, amelyet Lactantius professzortól hallottam, még Nikomedeiában, mikor egyszer az újplatonikusok révületeiről, látomásairól, jövendöléseiről és csodáiról beszélgettünk. Sorra vettük a nagymester Plotinos s a nagy tanítvány Porphyrios és a ma is élő ragyogó tehetségű Iamblichos idevágó nézeteit, s a vallási rajongásnak, különösen pedig a nők vallási rajongásának a legelfogadhatóbb magyarázatát a platoni tekintélyű Porphyriosnak a keresztények ellen írt nagy művében találta meg a nagytudományú professzor, aki szóban és írásban keményen harcol ugyan a nagyhatású filozófus éles, szellemes, gúnyos polémiája ellen, de eléggé tárgyilagos ahhoz, hogy elismerje Porphyrios óriási tehetségét, félelmetes tudását s egyes részleteredményeinek meglepő újdonságát és helyességét. Én ugyan nem értek egyet mindenben Porphyrios magyarázataival, de jogász létemre nem is vagyok illetékes filozófiai kérdésekben nyilatkozni, mindazonáltal tárgyilagosan, minden megjegyzés nélkül ismertetem veled a nagy filozófus állásfoglalását a vallási rajongás kérdésében. Lactantius útmutatása nyomán magam is elolvastam ezeket a fejtegetéseket, eredeti görög szövegükben. Ezt írja Porphyrios: „A keresztények vallási rajongása semmiképpen sem azonos a platonikus filozófia eksztázisával, mert nem pszichológiai elmélyülésen és filozófiai megismerésen alapszik, nem a világegyetem egységének és összefüggéseinek ismeretén, nem a fény és az istenség azonosságán, hanem zavaros babonákon, főleg a zsidó szentkönyvek sekélyes mitológiáján. A keresztények vallási rajongása tehát megalapozatlan, s nem irányítható tudatosan, mint a platonikusok átszellemülése, mert nem épül szilárd filozófiai rendszeren. Ebből pedig logikusan következik, hogy mondvacsinált, külsőségekben kimerülő, vagyis nem őszinte, hanem képmutató magatartás. Az efféle mesterséges eksztázis minden pillanatban előidézhető, holott a valóságos platonikus eksztázis csak óriási lelki erőfeszítés, valamint tökéletes elmélyülés révén érhető el. A keresztény eksztázis csak hitvány utánzata ennek, célja pedig a tömegek megtévesztésével összetoborzott szekták alapítása, hogy a főkolomposok ezekkel a látványos, ám híg hókuszpókuszokkal hírnevet, népszerűséget, földi javakat és élvezeteket biztosítsanak maguknak. A rajongó keresztény nők képmutatása még rosszabb, veszélyesebb és ártalmasabb, mert ennek a forrása nem lelki vagy jellembeli törés vagy eltéve-

lyedés, mint a férfiaknál - akik néhány hibbant agyú öreg kivételével mind szélhámosok -, hanem testi betegség, mint a nagyhírű orvos, Galenus, a négy temperamentumról és a spermáról írt műveiben kifejtette. Megállapításai után ma már bizonyos, hogy a nők effajta lelki sérülése idegrendszerük megbomlásának következménye, ennek pedig két oka lehet; a túlfeszült vagy a csökkent nemi érzékenység. Az előbbi esetben a túlzott szexualitás a rajongásban s a vele kapcsolatos nemi őrzöngésben tombolja ki magát; az utóbbi esetben pedig a csökkent szexualitás a vallási rajongásban keres kárpótlást, az elérhetetlen, sőt utált nemi élvezetekért. Azonban mind a két típus megegyezik abban, hogy hazug és képmutató: az első azért, mert ezzel a vallási rajongással akarja biztosítani és állandósítani nemi gerjedelmeinek tökéletes kielégülését; a második pedig azért, hogy hazugsággal, képmutatással, gyűlölködéssel és önzéssel leplezze és szepítse ezt a testi fogyatkozását. Hangsúlyozom azonban, hogy mindez csak a keresztény rajongókra vonatkozik, mert a platonikus eksztázis tiszta forrásokból fakad, és a platonikus rajongóktól, akár férfiak, akár nők, tökéletesen idegen mindennemű hazugság, képmutatás, önzés vagy gyűlölködés.”

Hosius meglepetten hallgatta ezeket az új ízű fejtegetéseket. Mivel nem tudott görögül, sem Galenust, sem Porphyriost nem olvasta, és a keresztény rajongás okaival és magyarázatával éppoly kevésbé foglalkozott, mint az újplatonikus eksztázissal. Sőt a kis Alis furfangos meghódítása óta semmiféle misztikum nem érdekelt. Gondolataiból a császári tanácsos hangja riasztotta fel:

- Constantinus Augustustól hallottam, alig néhány napja, mikor ellátott utasításokkal ezzel a zsinattal kapcsolatban, hogy a donatisták és a montanisták egyaránt misztikus mesterkedésekkel metelyezik a tömegeket, s éppen ezért egyformán veszélyeztetik a birodalom egységét és békéjét. Ő nagyon jól ismeri a donatistákat, de a montanistákat talán még jobban. Éppen ezért felháborította, hogy Montanos eszeveszett eretneksége Galliába és Hispaniába is átszivárgott, éppúgy, mint Areios tanítása, talán Karthagón keresztül. Igaz is - bökött a homlokára -, majd elfelejtettem: mikor Montanos telhetetlen és őrzöngő szeretőiről beszélgettünk, Constantinus öszentsége említette, hogy a donatisták közt is volt vagy van ilyen nekivadult vakbuzgó, rajongó nő, bizonyos Lucilla. Te jártál Karthagóban, clarissimus, nem ismerted?

- Nem - felelte Hosius szemrebbenés nélkül.

- Kár - jegyezte meg szárazon a császári tanácsos -, mert ha ismerted volna, egy kortárs vallomásából alkothatnék magamnak képet az ilyen rajongókról! De ha nem ismerted, hát nem ismerted! Constantinus öszentsége azt is tudta, hogy ez a Lucilla mérhetetlen vagyonát részben a dühödt és őrzöngő donatistákra, részben pedig a szeretőire költötte. Ez az elszánt amazon lehetőleg minden éjszakára másik szeretőt vásárolt magának: Karthago fiatalsága abban az időben gyöngyöletet élt. Íme, igaza van Porphyriosnak: ez a Lucilla is meg akarta váltani a világot, mint Montanos és a szeretői, s éppúgy, mint azok, ő is a fertőben fetrengett.

Sosius természetesen azt is megtudta a császártól, hogy a püspöknek viharos viszonya volt Lucillával, de úgy tett, mintha elhinné szemérmetlen hazugságát. Hosius viszont a kalandorok ösztönével megérezte, hogy a császári tanácsos mindent tud. Igyekezett tehát elterelni a beszélgetést Lucilláról.

- No, és mi lett a nagyerejű szent Montanosból? - kérdezte könnyedén a püspök.

- Montanosból pátriárka lett, jós, látomásos és csodatevő, vagyis szent, és mikor mozgalma az egész birodalomban elterjedt, s a hivatalos egyház szóban és írásban elkeseredetten harcolt ellene, akkor épp az ő malmára hajtotta a vizet: a pátriárkához annál jobban dőlt a pénz, és özlöklött a nő. És bár két prófétája közül az egyik, az isteni szóke Maximilla, „belefulladt a

kéjek tengerébe”, hogy egy kiváló költő kortársunk, a karthagói Nemesianus versét idézzem... - Hosius önkéntelenül összerezsent, Sosius észrevette, de rendületlenül folytatta elbeszélését... vagyis minden isteni révület ellenére meghalt, Montanos sohasem pótolta más nővel, de nem is volt szüksége rá, mert Prisca, az erdei vadvirág szívósabb, rugalmasabb és főleg telhetlenebb volt, mint a megdicsőült Maximilla.

- S meddig bírták a vallási és szerelmi őrjöngésnek ezt a vad iramát? - érdeklődött a püspök. Sosius halványan elmosolyodott:

- Halálukig, clarissimus. Ez pedig akkor következett be, amikor az egyház és az állam rájuk uszította minden kopóját: papokat és katonákat egyaránt. Szerencsére Montanos és Prisca épp ebben az időben belerokkant a prófétálásba és a szeretkezésbe is. Egyszer katonacsapat rohanta meg házukat, a fanatikus hívők agyonverték a katonákat, a két prófétát megölte az izgalom. Oda temették a két vénséget az immár örökre ifjú és szépséges Maximilla mellé. Sírjuk zarándokhely lett, Pepuza mágikus erővel vonzotta a világ rajongóit. Végre egész zászlóalj rontott rá a rajongó felekezet szent falujára, nem volt védekezés: az őrjöngő montanisták magukra gyűjtötták a templomot, a katonák viszont kihányták a sírból a három szentet, s még a sírboltot is lerombolták. Pepuza elpusztult, a montanisták a zord phrygiai hegyek barlangjaiban találtak menedéket, az ostoba és átkos, sőt mondhatnám: barbár eretnecség ma is él, és Constantinus urunk még mindig kénytelen küzdeni ellene.

- Kiírtja őket a donatistákkal együtt, bizonyosra veszem - jelentette ki a püspök.

- De csak akkor, ha a zsinat hivatására ébred, s ha mi is megtesszük kötelességünket. Úgy vélem, clarissimus, kimozdíthatnád a kátyúból a megrekedt zsinatot, ha megtartanád rég várt beszédedet.

- Tájékoztatásod után nem lesz nehéz felkészülnöm rá, clarissimus - bólintott Hosius.

- Még szeretném felhívni a figyelmedet valamire, clarissimus: az a gyanúm, hogy a zsinati küldöttek közt donatisták és montanisták is vannak. Ez a Vocius például... Jó volna a beszédeddel kiugrasztani a nyulat vagy a nyulakat a bokorból.

- Nem hinném ugyan, hogy eretnekek idemerészkedtek volna, de ha a gyanúd alapos, minden erőmmel segíték leleplezni őket.

Erre azonban nem került sor. A zsinaton még öt napig folyt a meddő szószátyárkodás és handabandázás, a hatodikon a császári tanácsos újra felszólította Hosiust, hogy erélyes beszéddel vessen véget az ostoba huzavonának, s mikor a püspök csak hímezett-hámozott, és megint halogatta a felszólalást, Sosius cselekedett.

A másnapi ülésen, a tomboló hangzavar és rikácsolás kellős közepén felpattant a templom kapuja, tizenkét testőr élén megjelent Bellenus ezredes, megállt, és harsány hangon elkiáltotta magát:

- Helyet a szentséges Augustus képviselőjének!

Sosius a testőrök sorfala közt felment az elnöki emelvényre. Hosszú ujjú, földig érő, arany babérlevél hímzéssel szegélyezett vékony bíborsávós fehér tunikájának aranycsatja megcsillant a jobb vállán. A díszruhás chartularius odanyújtotta neki a pergamentekercset, s miután felgöngyöltette, olvasni kezdte a császári leíratot:

- Én, Caius Flavius Valerius Claudius Constantinus Augustus, az Arelate városában eredménytelenül együtt ülésező keresztény zsinatot ezennel feloszlatom, s mivel működése veszélyezteti a közerkölcsöt és a közbékét, kötelezem a küldötteket, hogy azonnal térjenek vissza egyházközségükbe, azoknak kivételével, akiket a hatóság gyanús üzelmeik kivizsgálá-

lásáig, ideiglenesen letartóztat. A győzhetetlen napisten áldása óvja birodalmunkat, és övezzé dicsőséggel fegyvereinket.

A chartularius összegöngyölítette a pergament, Sosius emelt fővel, méltóságos testtartással lelépett az emelvényről, és egyetlen szó nélkül távozott a templomból. Az öreg Orosius hápogott megdöbbenésében, be sem tudta rekeszteni az ülést, a küldöttek fejvesztetten szétrebbentek, de hiába: hét gyanús papot még aznap letartóztatott a rendőrség. Vocius is köztük volt.

Hosius úgy érte ez a császári intézkedés, mint a villámcsapás. Amint Treviribe érkezett, azonnal bemutatta az Augustusnak tervezett zsinati felszólalásának kéziratát: az uralkodó minden megjegyzés nélkül vette át a kéziratot, és szó nélkül elbocsátotta a püspököt. Hosius úgy érezte, hogy sürgősen helyre kell billentenie megrendült tekintélyét.

Mivel szorgalmasan számon tartotta a várható égi jelenéseket, tudta, hogy március 15-re teljes napfogyatkozás várható, tehát kihallgatásra jelentkezett a császárnál, rendkívül fontos és sürgős ügyben. Mielőtt megszólalhatott volna, Constantinus ezzel fogadta:

- Nagyságod Arelatéban megfélekezett utasításomról, és nem vetette latba egész tekintélyét a keresztények egysége érdekében, holott nagyságod fellépése és kivételes tekintélye észre téríthette volna a zsinatot, amely nem vette komolyan kötelességét, és elposványosodott. Nagyságod kitűnően megszerkesztett beszédtervezete, amelyet Vecasius perfectissimus felolvasott nekem, írott malaszt. Mindazonáltal ezt a taktikai hibát hajlandó vagyok elfelejteni, mert nem nélkülözhetem nagyságod értékes szolgálatait. Íme, máris itt az alkalom a hiba jóvátételére: mi történjék az Arelatéban letartóztatott donatista- és montanista-gyanús küldöttekkel?

Hosius egyetlen szóval válaszolt:

- Zabas!

Constantinus meghökkent:

- Hát ha nagyságod ilyen világosan látta egyesek aljasságát, mért nem igyekezett meggyőzni vagy megfélemlíteni és visszarettenteni őket?

Hosius mélyen meghajolt:

- Mert tudtam, szentséges Augustus, hogy a bonyolult és zűrzavaros helyzet végleges tisztázásának csak egy hathatós eszköze van: Zabas.

Constantinust lefegyverezte a püspök rideg könyörtelensége; úgy érezte, hogy ez az ember most is megértette őt; ez az ő módszere is: minden fontolgtatás, habozás és érzelgősség nélkül gyökeresen kiirtani a mételyt. Hogy közben esetleg egy-egy ártatlan ember feje is lehull, oda se neki!

Negyednap Zabas Arelatéba utazott, s mind a hét letartóztatott egyént kivégezte. A propaganda jóvoltából két hét múlva minden nyugati tartományban tudták, hogy államfelforgatásra szövetkezett donatista és montanista összeesküvést lepleztek le, s a bűnösöket halálra ítélték és kivégezték.

Ablavius remekelt, Constantinus hálás volt, Hosius megdicsőült, a montanizmust és a donatizmust kiirtották. Egy véres kéz meredt a birodalom fölé: a szentséges császár keze...

Hosius kiaknáztta ezt az idegfeszültséget, és újból kihallgatásra jelentkezett a császárnál, mert mindenáron értékesíteni akarta a közelgő napfogyatkozást. Constantinus azzal fogadta, hogy csodálatos álmot látott az éjjel: óriási mezőn véres kezű arató kaszálta a mákvirágokat;

sorjában hullottak a virágfejek, csak három nem akart ledőlni semmi áron: nem fogott rajtuk a kasza; a véres kezű arató megállt, fölnézett a napra, s ebben a pillanatban a napbolygó lecsapott az egyik mákfejre, aztán a másikra, a harmadik fölött ragyogva megállt. - Én már értem az álmok beszédét: a győzhetetlen napisten ezzel az álommal utasít, hogy a „másik kettőt” kaszáljam le, s tegyem a magam fejére Helios sugárkoronáját. Nemde így van ez, Hosius?

- Pontosan ez az értelme az álmodnak, szentséges uram. Egyedül kell maradnod! Minden lázadó és minden versenytárs fejét le kell vágnod, mint ahogy levágattad a megátalkodott zsinati papok gőgös fejét, s megmutattad: így jár az, aki megbontja a birodalom egységét! Helios álombeli utasítása értelmében meg kell ismételned, szentséges uram, ezt az érvágást: két mákfej még büszkén emelkedik az égnek, kíméletlenül le kell törni mind a kettőt!

- Tudom - mondta a császár -, hiszen kezdettől fogva ez a célom. Felkészülök, megvárom a kedvező alkalmat, s akkor lecsapok!

- De nem egyszerre, szentséges Augustus! Hadd beszéljek nyíltan: intézzük úgy, hogy előbb Licinius végezzen Daiával, aztán majd gondoskodik róla, hogy a sógor mákfeje is lehulljon. S még hozzá minél előbb. Sürgősen! Égi jel int erre hamarosan.

- Miféle égi jel? - kapta fel a fejét a császár.

- Pontosan három hét múlva - jelentette Hosius kissé ünnepélyesen -, a déli órákban elsötétül a nap, s halotti homály borul a földre, de csak a birodalom keleti felében, főképp Daia országrészében. Helios ezzel a félreérthetetlen tüneménnyel jelzi, hogy Daia hatalmának hamarosan bealkonyul. Hódolattal javaslom, hogy ügynökeinkkel azonnal árásszuk el egész Kis-Ázsiát, indítsuk el a suttogó propagandát, s terjesszük a közelgő végzetes égi jeladás hírért, természetesen azzal a hozzáadással, hogy Licinius nyomban az égi jel feltűnése után támadásra indul Nikomedeia ellen. Ez ugyan nem igaz, de Maximinus elhiszi, mágusai és papjai megfélemlítik, s majd mindenáron meg akarja előzni Liciniust: így rohan a vesztébe.

- Elfogadom a tervet - mondta rá Constantinus, és ellentmondást nem tűrő hangon hozzátette: - a propagandát Ablaviusra bízom.

Hosius megint pórul járt: másnak - s éppen gyűlölt vetélytársának - kaparta ki a gesztenyét a parázsból; viszont az elsötétedést mégiscsak ő jósolta meg, s ez is elévülhetetlen érdeme marad, akárcsak a napkereszt felragyogása Vaccanae egén.

Azonnal futár ment Volusianusért, és alighogy Treviribe érkeztek, összeült a haditanács. Constantinus bejelentette, hogy a helyzet kulcsa Ablavius kezében van; a vicarius máris megkapta a parancsot; kereskedőnek, papnak, vándorfilozófusnak, mágusnak álcázott ügynökei máris indultak Keletre. A propaganda eredménye néhány hét múlva megmutatkozik. Volusianusnak egészséges ötlete támadt:

- Szentséges Augustus, javaslom: sietessük mi is a fejleményeket. Bízd meg Sandario vicariust, hogy jelentkezzék Maximinusnál, s állítólagos kémjelentések alapján hitesse el vele Licinius támadó szándékát, egyúttal pedig javasolja neki a rajtaütésszerű támadást a gyanútlan Licinius ellen. Egyidejűleg Marius és Corfulenus is értesítendő a tervről Ablavius ügynökei útján, hogy Daiát és az udvart, amikor csak módjuk van rá, ilyen értelemben befolyásolják.

- Elfogadom - hagyta jóvá Constantinus a javaslatot. - Hozzáteszem: Volusianus, innen egyenesen Sirmiumba mégy, tájékoztatod Liciniust, átalakítod a haditervét, készenlétbe helyezed a hadseregét; meg se moccansz, engeded Maximinust bevonulni Thráciába, hadd fürödjék a meglepő rajtaütés dicsőségében, aztán valahol Adrianopolis környékén részesítsd méltó fogadtatásban.

- Parancsodra, szentséges Augustus!

- Még egyet. Carnuntumból rendeld magadhoz a XIV. „Győzelmes Mars” legiót, és parancsnokát, a hős Musius tábornokot bízd meg a derékhad vezetésével. Mihelyt az élcsapatok csetepatéja véget ér, Musius azonnal törjön előre és rettenthetetlen legiójával csapjon le magára Maximinusra. Ez a roham szíven döfi az ellenséget, s ekkor te lépsz sorompóba, és saját terveid szerint semmisíted meg Daia óriási hadseregét. Azt akarom, hogy győzzetek.

- Helios nevében győzünk, szentséges Augustus.

- A győzelem után a napkeresztes arany nyakláncsal tüntetlek ki, téged is, Musiust is.

Volusianus mélyen meghajolt, tisztelgett és távozott, az egész haditanáccsal együtt.

A császár parancsoló kézintéssel egy pillanatra visszatartotta Concordiust:

- Tábornok, elkezdhetsz dolgozni a Licinius elleni hadjárat tervein!

Constantinusnak igaza volt, Maximinus néhány hét alatt mindent elvesztett: a csatát, hadseregét, bíborát, családját: Ablavius propagandahadjárata fényesen sikerült, Constantinus és Volusianus hadterve bevált, a 70 000 főnyi ellenséget alig félakkora erővel megverték, szétszórták, Daia menekült, maradék seregével megpróbált még Kis-Ázsiában ellenállni, végül is kétségbeesésében öngyilkos lett. A győztes Licinius kivégeztette Maximinus feleségét, nyolcéves fiát, hétéves leányát, s egy füst alatt mindjárt Severianust is, Severus Augustus fiát és Candidianust, Galerius fiát, akit Valeria nevelt. Valeria nem volt hajlandó lemondani vagyonáról Licinius javára, ez tehát bosszút esküdött ellene, mire az özvegy Augusta parasztruhában elmenekült.

A tervek beváltak: az utolsó előtti mákfaj is lehullt, a napfogyatkozás, vagyis Helios jóvoltából. Volusianus és Musius megkapta az aranyláncot, Licinius pedig bevonult Nikomedeiába. A főváros és Kis-Ázsia helyzetén semmit sem változtatott a felszabadulás: a véres kéz tovább dolgozott - miután minden esetleges trónkövetelőt lekaszált -, s mindössze annyi különbséggel, hogy ez már nem Maximinus Daia, hanem Licinius keze volt.

Sőt mindjárt a bevonulás után kiderült, hogy Licinius nem is a nekivadult Daia, hanem szinte egyenes vonalban, az őrjöngő Galerius rémuralmát folytatja: a vagyonos emberek egyre-másra menekültek a fővárosból, távoli birtokaikra, villáikba, az óvatosabbak a feleségüket is magukkal vitték. Az óvatosság nem ártott: Licinius már a második héten ágyába hurcoltatta egy nagykereskedő feltűnően csinos feleségét, miután hitelesen meggyőződött róla, hogy Constantia sehogy sem tud lelket verni jócskán petyhüdt testébe. Az Augusta sem hagyta magát: a harmadik héten tisztelgett nála Eusebios, a főváros keresztény püspöke: a zömök, tagbaszakadt, szenvedélyesen hangoskodó férfi megtetszett az Augustának; a püspök nem volt válogatós: alaposan beavatta Constantiát a szeretkezés titkaiba: Licinius szálnalmas kísérletezése és kudarcai után az Augusta mohón vetette bele magát a szeretkezés gyönyörűségeibe s nemcsak Liciniust, hanem a Győzhetetlen Napistent is cserbenhagyta az arianus Eusebios eretnoksége, azaz hogy fáradhatatlan és szenvedélyes szerelmi művészete kedvéért.

Brellicus a második héten megint „Alexandreiába” küldte az imádott szépséges Thamart, vagyis elrejtette Turdulus szőlejének barátságos kis prészájában...

ÖTÖDIK RÉSZ A HATALOM

1

Purpureo, a híres építőművész a diadalív építésének idejére Rómába költözött, és Volusianus palotájában szállt meg, a Pincius-hegyen, Sallustius egykori pazar parkjának mindig elragadó, üdezőld környezetében. A művész tágas dolgozószobájában ült, előtte az asztalon terjedelmes pergamenlapok, körzők, vonalzó, mérőszalagok, amelyeken vörös vonalak jelezték a hossz-mértékegységeket, az „ujj”, a „hüvelyk”, a „tenyér”, a „láb” és a „könyök” nagyságát. Egész csomó rajzán volt a keze ügyében: kréta, faszén, ólom; apró téglékben feloldott vörös és barna festékek, mindegyik mellett finom ecset. A művész éppen az utolsó ecsetvonást húzta meg a diadalív tervein, aztán mind a két homlokzat rajzát keretbe szorította, és egymás mellé helyezte a ferde állótáblát. Néhány lépést tett hátrafelé, szemét összehunyorította, így tanulmányozta a terv távlati hatását.

Meg volt elégedve a mértékekkel és arányokkal: az építmény nagyszerű, ünnepélyes, lenyűgöző hatásúnak ígérkezett. Déli és északi homlokzatát egyaránt magas talapzatra helyezett négy-négy korintusi oszlop tagolta; köztük három dongaboltozatos díszkapu: a középső jóval szélesebb és magasabb a másik kettőnél. Az oszlopok fölött díszes párkány tartja a felépítményt; ennek közepében széles márványfelület mindkét oldalon a feliratoknak. A kisebb kapuk fölött, valamint a felépítmény sík falmezőin s a keskeny keleti és nyugati oldalon kerek márványmedalionok és domborműszalagok teljesítik ki majd a monumentális építmény történelmi jelentőségét és művészi szépségét.

Stilio, a jónevű szobrász, a legnagyobb római szobrászműterem vezetője - húsz márványfaragóval dolgozott, mind a húsz a lunai műhelyekben tanult -, tisztelettel üdvözölte a híres művészt, aztán megállt a ferde tábla előtt, és percekig elmélyülten tanulmányozta a homlokzatrajzokat. Aztán Purpureóhoz fordult és lelkesen mondta:

- Lenyűgöző!

- Örülök, hogy tetszik - mondta rá Purpureo -, mert akkor kedvvel dolgozol majd a szobrászati díszítésen: a tábornok tudniillik téged akar megbízni ezzel a munkával. Egy év alatt kell a két széles és a két keskeny felület szobrait és domborműveit elkészítened.

- Egy év alatt? - csapta össze a kezét Stilio. - Húsz emberrel? Lehetetlen!

- A tábornok majd kijelöli a feladatokat: gondolkozzál rajta, hátha mégis vállalhatod. Beszélj az embereiddel. Jó keresetnek ígérkezik, annyit máris mondhatok.

Stilio kezébe vette a mérőszalagot, mérícskél, följegyezte viasztáblájára a méreteket és a rajzok alatt feltüntetett léptéket, s közben sűrűn csóváltatta a fejét.

- Nos, Stilio, mit szólsz hozzá? - kérdezte a szobrászt a belépő Volusianus.

- Illustrissimus - hajolt meg a szobrász -, az építészeti elgondolás remek, a szobrászati feladat csábító, de mielőtt nyilatkoznám, hogy vállalhatom-e az óriási feladatot, kegyeskedjél közölni velem kívánságaidat.

- Fogjuk meg a dolgot a könnyebbik végén: a feliratok szövegét megkapod a vicarius öméltósága jegyzői irodájának főnökétől, a notárius primiceriustól, aki ez idő szerint az „egregius” rangban levő Florentius Prosper. Második utasításom: a diadalív díszítő elemei lehetnek szárnyas Victoriák, folyamok szimbolikus ábrázolásai, továbbá Helios, négyesfogaton, kezében a napgolyóval, és a Hold, Diana alakjában. Egyéb vallási jellegű ábrázolás vagy jelvény nem alkalmazható! Legfontosabb kívánságom - s ezt parancsnak veheted -, hogy feltétlenül ábrázolni kell az északi és a déli oldalon a szentséges Augustus tetteit. Ezeknek tárgya legyen - jegyezd, Stilio - Constantinus hadseregének indulása Mediolanumból, Verona ostroma, a Milvius-hídi csata, a győztes Constantinus bevonulása Rómába, beszéde a forumon a néphez, ünnepi pénzosztása. Persze ennél sokkal több falmezőt és medaliont kell kitölteni domborművekkel: szerepelhet rajtuk Jupiter, Apollo, Mars, és minden más szokásos isten- vagy heroszábrázolás, akár áldozati jelenet is - ezt rád bízom.

Stilio mindent pontosan följegyzett, aztán nagyot sóhajtott:

- Illustrissimus, nincs az a szobrászműhely, amely egy év alatt ezt a négy felületet be tudná tölteni szobrokkal és domborművekkel! Hiszen előbb a terveket, a rajzokat és mintákat is el kell készíteni, és csak aztán kezdődhet a faragás!

- Nincs valami kész munkád, amit felhasználhatnál? - kérdezte türelmetlenül a tábornok.

Stilio néhány percig gondolkozott, aztán, kissé bátortalanul megszólalt:

- Semmim sincs készen, illustrissimus, de ha megengeded, volna egy javaslatom: használjunk fel néhány domborművet a régebbi diadalívek díszéből! Üres helyüket majd színes márványlapokkal pótoljuk, a cserét kevesen veszik észre, az új diadalívbe áthelyezett domborműveken pedig a régi császárok fejét Constantinus özsentsége fejével helyettesítjük. Ebben az esetben egy év alatt elkészülünk a szobrászmunkával, úgyhogy az új diadalív szebb, pompásabb és művészebb lesz Róma valamennyi régi diadalívénél, még Septimius Severusénál is.

Volusianus egy pillanatig töprengett az indítványon, aztán határozott.

- Rendben van, Stilio - bólintott -, tégy javaslatot, melyik diadalívről mit vegyünk le, s Purpureo mester majd eldönti, mit hova helyezzünk az új diadalíven, s azt is, hogy hova kerüljenek az újonnan alkotandó domborművek.

Így történt, hogy Traianus, Hadrianus és Marcus Aurelius diadalívét meglehetősen megkopasztották, s a legszebb szobraikat és az áldozatokat, vadászati jeleneteket, diadalmenetet, népgyűlést, ünnepélyeket ábrázoló domborműveket - igen ügyesen - felhasználták az új diadalíven, és szervesen beleillesztették a Constantinus tetteit ábrázoló új domborművek sorozatába.

Stilio műhelyében dolgozott egy keresztény kőfaragó. Ennek első dolga volt elárulni Silvesternek, hogy az „égi jel”, vagyis a fénykereszt - amelyet Hosius mesterkedésével máris Krisztus állítólagos monogramjává, az egybefont X és P jelvénné torzítottak - nem szerepel a diadalív szimbólumai között. A püspök tüstént Ablaviushoz rohant, elpanaszolta, hogy megsértenék a keresztények egyenjogúságát, ha nem alkalmaznák a diadalíven éppen azt az égi jelt, Krisztus jelét, amelynek nevében Constantinus a győzelmet kivívta.

- Megnőtt a szarvatok, püspök, mondhatom - fojtotta belé a szót Ablavius. - Ne üsd bele az orrod ebbe a diadalívbe, mert esetleg a fejed is hozzákoccan! A császár özsentsége parancsolta, hogy semmiféle felekezeti jelvény ne kerüljön a diadalívre. Megértetted?

- Megértettem, de hát a császár...

- Elég! - vágta el a mondatot a vicarius. - Törődj inkább a páváskodó, de azért szenteskedő keresztény nőkkel, törődj a divatos selyemruhákban negédeskedő, lakomázó, pénzt, ajándékokat, örökséget hajhászó papocskáiddal, a vallás leple alatt űzött kéjelgésekkel! Hercules engem úgy segít: nem vagyok erénycsászár, de én is megbotránkozom azokon a keresztény szépasszonyokon, akik „örökbe fogadnak” egy-egy csinos és izmos papot, aztán együtt élnek a „kedves fiukkal”, az úgynevezett „agapetus”-szal, tivornyákat rendeznek pazar palotáikban, szórják a pénzt, féktelenül kéjelegnek, kölcsönadják egymásnak a szeretőiket, hogy mindig új ízű ölelésekben tobzódjanak. Ilyen erkölcsi züllésnek nyoma sincs a Helios-papok, a Mithras-paterek, az Augustalisok körében, esküszöm! Asszonyaitok és leányaitok példát vehetnének a mi Vesta-szüzeinkről! A császár öszentsége hallani sem akar a ti állítólagos Krisztus-jelvényetekről, amelyet csak cégérül és álarcul akartok használni, hogy leplezzétek vele az aljasságot és erkölcstelenséget! Ne a jellel törődj, Silvester, hanem a jellemmel! Jegyezd meg jól, amit mondtam, mert figyeltetem a papjaidat és a szeretőiket, az orgiákat és a botrányos viszonyaitokat. Ha nem tudsz vagy nem akarsz segíteni ezeken az állapotokon, én lecsapom ezt az erkölcsi fertőt, Heliosra! Mert tudom, hogy az ilyen sötét és szennyes üzelmek rendszere szerint államellenes, felforgató és felségsértő terveket vagy szándékokat takargatnak.

- Biztosíthatom méltóságodat, hogy... - dadogta a püspök, de Ablavius a torkára forrasztotta a szót; keményen csattant a hangja:

- Végeztem. Távozhatsz.

Silvester leforrázottan kullogott ki a fogadóteremből.

Ablavius ugyan maga is szívesen lubickolt az erkölcsi fertőben, de úgy érezte, hogy új méltóságában a censori hivatást is gyakorolnia kell: mint az erkölcsök legfőbb őre, semmiképp nem tűrhette mások erkölcstelenségét! Bosszantotta, hogy ez a szemforgató püspök, ez a volt rabszolga, követelődzni mer! „Örüljön, hogy él - gondolta magában -, s vigyázzon rá, hogy a hívei hogyan élnek!”

A vicarius éppen most főbenjáró dologban fáradozott.

Constantinus, amíg Rómában időzött, arról értesült, hogy az egyiptomi Heliopolisban van egy csodálatos obelisztk, amelyet ama dicső Augustus császár Rómába akart szállíttatni, hogy felállíttassa a Circus Maximusban. Az obeliszket óriási költséggel és fáradtsággal kiemelték helyéből, és keserves munka árán lefektették a Nílus partján, hogy megtegyék az előkészületeket elszállítására. A császár, bizonyos kedvezőtlen előjelek miatt, lemondott tervéről, és az obelisztk ott maradt a Nílus partján. Constantinusnak eszményképe volt a dicső Augustus császár, szerette volna Rómába hozatni az obeliszket, és szándéka elhatározássá érlelődött, amikor a heliopolisi papi főiskola tanáraival latinra fordíttatta és gondosan áttanulmányozta az obelisztk képírásos feliratainak szövegét.

A vicarius éppen bizalmasával, Alfius bankárral vacsorázott kettesben palotája kis tricliniumában, s mikor elbeszélésében a feliratok szövegéhez ért, felkapta a fejét és megkérdezte:

- Hát mi volt azokban a feliratokban?

- Constantinus öszentségét az ragadta meg, hogy minden hasáb felirata ilyen értelmű magasztalással zárult: „Üdvözlégy, Helios fia, Helios választottja, örökkévaló, győzelmes király.” Hosius ezt úgy magyarázta az Augustusnak, hogy az ezeréves felirat az ő győzelmeire vonatkozik, s éppúgy mennyei küldetésére is, mint az égi jel. Parancsot adott, hogy az obeliszket Rómába kell szállítani, de mikor visszautazott Treviribe, abbamaradt az egész terv.

- És most miért lett időszerű? - érdeklődött Alfius. Ablavius sunyi mosollyal hunyorított a bankárra:

- Elárulom: szeretnék kedveskedni a császárnak azzal, hogy hazahozatom az obeliszket, s felállíttatom, aztán ha az Augustus Rómába jön, meglepem vele. Rengeteg pénzbe kerülne, de képzeld: milyen hálás volna érte!

Alfius egy pillanatig mérlegelte a lehetőségeket, aztán megszólalt:

- Betársulok a vállalkozásodba.

Ablaviusnak felcsillant a szeme: legalább egymilliót megtakarított neki Alfius csatlakozása, természetesen szintén a császári kegyek reményében.

És a nagy vállalkozás megindult: az obeliszket Alexandriába vontatták hatalmas dereglyéken, ott a tengeri szállítás céljára óriáshajót építettek - háromszáz evezős hajtotta Ostiáig! Aztán a Tiberisen felvontatták Rómáig, és embertelen erőfeszítések árán bevonszolták a Circus Maximusba. Ott aztán a mérnökök óriási szálfenyőket állítottak fel, karvastagságú hajókötelekkel összekötötték ezt a „fenyőerdőt”, ugyanilyen kötelekkel hurkolták körül a földön heverő obeliszket, aztán ezer meg ezer rabszolga elkezdte hajtani a roppant emelőgépet, amely a köteleknél fogva magasba emelte a rettenetes súlyú kőoszlopot: a húszezer bámészkodó ereiben szinte megfagyott a vér, mikor látta a levegőben úszó obeliszket, de mindenki szinte megkönnyebbülten lélegzett föl, mikor sikerült az oszlopot baj nélkül leereszteni az előre megásott mély gödörbe, ahol aztán puteoli tufával, szemcsés homokkal és cementtel megerősített alapzatába döngölték. Egy egész hétig tartott ez a művelet, Róma naplopóinak gyönyörűségére.

Az obeliszk csúcsán aranyozott napgolyót helyeztek el Helios tiszteletére.

A felállítás öröme pazar lakomát rendezett Ablavius: Róma előkelő társasága ilyen különleges fényűzést még nem látott. Arany- és ezüstitálakon hordták fel a rabszolgák a legcsodálatosabb fogásokat: tevesarok, kakastaréj-pástétom, pávanyelv, fogolytojás, tengerirákcolbász, fodormentamártásban úszó fácánmell, hólében hűtött őszibarackpép és mézes rigótojással ízesített mandulatej izgatta és csillapította a vendégek étvágyát, ezüst gyorsfőzőkben gőzölgött a fűszeres forralt massicus bor, s hat rabszolga hozta be, százfontos ezüstitálon, az egészben sült vaddisznót, amelynek oldalából, mikor a felszolgáló rabszolga fölmetszette, tengeri márna ikrájával töltött, szalonnában sült fenyőmadarak potyogtak ki.

Tésztában sült, szarvasgombával ízesített libamájat csak az óriási márványsztal körül loholó vadászkutyák kaptak.

A lakoma vége felé, amikor a vendégek már szinte fulladoztak a szüntelenül hulló rózsaszirmok fojtogató illatában, s a félmeztelenre „öltözött” előkelő hölgyek már javarészt a csinosabb férfiak karjaiban heverték, és úgyszólván már csak a csodálatosan tündöklő Ennia viselkedett erkölcsösen - hiszen ő volt a háziasszony! - bár az öreg Saturninus javában horkolt a pamlagán, Ablavius intésére elkezdődött a „comissatio”, a nagyivás: vegyítetlen bor került a csillogó kristálypoharakba, és néhány perc múlva minden tartózkodás feloldódott...

Ablavius azonban semmiképpen sem akarta elmulasztani, hogy meg ne fürödjék frissen szerzett dicsőségében. Intett Florentius Prospernek, a főjegyző behozta a római napilap, az *Acta Diurna* legújabb számát, s felolvasta belőle a színes tudósítást az obeliszk Rómábaállításáról és felállításáról. A vendégsereg viharos tapssal jutalmazta a felolvasást. A taps Ablaviusnak szólt, s a vicarius meg is érdemelte: jó néhány ezer denariusába került ez a nevezetes közlemény, amelyből díszes másolatot küldött a császárnak Treviribe. A császár a legnagyobb polgári kitüntetéssel, az arany tölgyfakoszorúval jutalmazta a vicariust, akinek ez a kitüntetés ötmillió denariusába került.

Hanem Ablavius most már egyébbel is szeretne volna szórakoztatni vendégeit, s odaszólt a főjegyzőnek:

- Florentius, hozd be az *Acta Diurna* néhány évfolyamát a levéltárból, s olvass fel valami érdekeset kedves vendégeinknek.

A főjegyző behozatott két tekercset, az egyiket felgöngyölítette, és száraz, hivatalos hangon megszólalt.

- Íme napilapunk 371-ik évfolyamának első tekercse. Találomra felolvasok belőle néhány hírt: Helios templomában tegnap ünnepélyes áldozatot mutatott be egy boldog családfő, nyolc gyermeke, fiai, lányai, menyei, vői, harmincöt unokája és tizennyolc dédunokája kíséretében.

- És ezek után még mindig él az öreg? - rikkantotta közbe Alfius.

A csattogó hahota csillapultával Florentius folytatta a felolvasást:

- Caelius szenátor válópert indított felesége ellen, mert a nő már nem a konzulok, hanem a sűrűn váltogatott szeretői után számította az éveket... - Csiklandós kacagás következett, mert Caelius feleségének, a veszettül csinos és kikapós Procilla kegyelmes asszonynak botrányai már legalább öt éve szórakoztatták Róma előkelő társaságát. - Itt egy hír bizonyos Cervarius nevű egyénről, akit gyanús üzemek miatt bíróság elé állítottak, s ő a tárgyaláson olyan kalandos történeteket adott elő, hogy szószátyárkodásával szinte megzavarta a bíróságot. Mikor aztán a napokig tartó tárgyalások után a bírák föleszméltek, és Cervarius már odáig merészkedett, hogy nemlétező tanúk megidézését kérte Afrikából, Egyiptomból, Scythiából, Indiából és Sericából, rájöttek a szélhámós turpisságára, és halálra ítélték. Ugyanakkor Constantinus Caesar haddal támadt Italiára, és a Saxa Rubra mellett lezajlott csatában egyelőre visszaszorította Maxentius Augustust, aki rugalmasan elszakadt az ellenségtől: érdeklődéssel várjuk a fejleményeket.

- A tájékozatlan szerkesztő a zűrzavarban nyilván elvesztette a fejét, a zűrzavar után pedig végleg elvesztette, tudniillik levágattam - szólt közbe Ablavius. Szavait falrengető hahota követte. Florentius azonban rendületlenül folytatta a felolvasást:

- A nemrégiben elhunyt állat-nagykereskedő, Tullus, végrendeletében Constantinus „Caesar-ra” hagyta egész milliós vagyonát s tetejébe a feleségét: az elhunyt rokonai megtámadták a végrendeletet azon a címen, hogy Constantinus nem Caesar, hanem Augustus; viszont a nagy kalandra vágyó csinos özvegy követeli a végrendelet érvényességének kimondását; vagyis szeretne bejutni az Augustus ágyába.

- Ehhez nem is kell bírói ítélet - jegyezte meg cinikusan Purpureo.

Florentius új tekercset vett a kezébe:

- Itt olvasom, hogy egy férfi, s méghozzá keresztény pap, húsz feleséget eltemetett már, s a temetés után feleségül vett megint egy csinos nőt, akinek ő lett a huszonkettedik férje. Róma népe izgatottan leste, melyik éli túl a másikat; nos, a férfi győzött, a nő hamarosan meghalt. A temetésen fekete tógában kísérte feleségét utolsó útjára, s miközben bánatos ábrázattal lengette a kezében tartott pálmaágat, a nézők, férfiak, nők, gyerekek, gúnyosan, kacagva és viháncolva gajdoltak és rikoltoztak: „Éljen a hős! Éljen a győztes! Éljen a bajnok! Éljen a huszonegyes bajnok! Erénydíjat neki!” Azt is elárulja a lap, hogy a nevezetes férfiú elkese-redésében öngyilkos lett.

- Ha csak egy csipetnyi érzéke lett volna a társadalmi formák iránt, már a tizedik felesége után illett volna felakasztania magát - jegyezte meg hivatásához illő komolysággal Marcus Tremulus, a műkedvelő szertartásmester.

A derűtség ezúttal szokatlanul sokáig tartott, úgy hogy Florentius főjegyző csak nagy nehezen tudta folytatni a felolvasását:

- A legújabb hír Reticius augustodunumi keresztény püspökről szól. Ez a derék öreg, írja a lap, az arelatei zsinaton a tisztességes papok közé tartozott; Constantinus urunk később ide is elküldte, hogy segítsen itt is elnyomni a montanista felforgató mozgalmat; de az öreg itt is kudarcot vallott. Hazament Augustodunumba, s nemrég meghalálozott. Koporsóba tették, kivitték a temetőbe, de a vén halott, úgy látszik, megmakacsolta magát: a koporsóját semmi emberi erővel nem tudták lebocsátani a sírba. Végre az egyik diakonusának eszébe jutott, hogy hátha az öregúr rég meghalt felesége mellé kívánczik. Fölásták az asszony sírját, lebocsátották a püspök holttestét, erre az asszony csontváza azonnal odahúzódott a püspök mellé, átölelte, mire mind a ketten elnyugodtak. Hosius clarissimus, fejezi be a tudósítás, érdeklődésünkre azt a felvilágosítást adta, hogy Constantinus őszentsége sugallta ezt az ötletet a diakonusnak, csodálatos és titokzatos álomlátás jóvoltából.

- Ez Hosius olcsó maszlaga a népnek - nevette el magát Pomponius Matho, az Augustalis-főpap -, Constantinus őszentségének kisebb gondja is nagyobb annál, hogy keresztény főpapok egykori ágyasainak a csontvázát táncoltassa!

Pomponius megjegyzése után tombolva nekiszilajodott a jókedv. Volusianus úgy érezte, hogy jobb lesz észrevétlenül távoznia: Pomponius Matho vele tartott.

Zenészek, énekesek, artisták és táncosnők tódultak a terembe: szólt a zene, folyt a bor, átszakadt minden gát. Az erkölcsök öre, Ablavius öméltósága, akkor már részeg bódulatban vonaglott a szépséges Ennia vad erővel ráfonódó izmos karjaiban.

2

Az aranyhegyi villa emeleti nyitott ebédlőjében reggelizett Minervina. A kertre néző falat négy karcsú oszlop helyettesítette, szabadon áradt be a tricliniumba a levegő, a virágillat, a madárdal; a ferdén tűző napsugarakban szinte ragyogott az asszony tarkavirágos selyempingyolája, dióbarna haja fémesen meg-megcsillant a fényben, erősen kipirosított ajkai kissé megnyíltak, mintha szomjasan szürcsölnék a friss reggeli levegőt. Merészen kivágott ruhájából vakítóan villant ki mellének és karjainak lilimillatos, bársonyos bőre. Olymposi derű, harmónia és szépség ömlött el hibátlan és fiatalosan rugalmas testén.

Mohón szívta magába a kert ezüstlevelű olajfűzeinek bódító illatát, ajkai néha megremegtek, sűrű szempilláinak bársonyfüggőnye eltakarta meleg tekintetű barna szemének mindig eleven csillogását. Azért révedezése közben is látta, mintegy ködfüggönyön keresztül, a Mosella ezüst szalagját, a zömök kőhidat és a császári palota szikrázó bronzfedelét, kupoláját, vaskos és tömzsi tornyait. A szeme sarkából pedig figyelte a férfit, aki épp most fejezte be a falatozást, fenékgig kiitta kristálypoharát, az aranyszín Mosella-bor átmelegítette: úgy érezte, hogy szinte izzad a könnyű sárga selyemsynthesisben.

Vecasius leplezetlen gyönyörűséggel legeltette szemét a fiatal és kíváncsi asszonytesten.

Minervina egyszerre csak fölkapta a fejét, és odafordult szerelmeséhez:

- Mit nézel rajtam, kedvesem?

- Gyönyörködtem benned.

- Megörögedtem, ugye? - ingerkedett az asszony.

- Megszépültél - mondta rá őszinte meggyőződéssel Vecasius.

- Tizenhét éves a fiam - sóhajtott a asszony kissé mélabúsan, de némi kacér kihívással, mint aki azonnal várja, sőt követeli a leghevesebb ellentmondást.

- No és Helena fia hány éves? - vágta rá Vecasius, kissé csípősen.

Minervina szívből felkacagott, aztán a mutatóujját keresztbe tette ajkain:

- Csitt! - suttogta. - Még a falnak is füle van.

- No látod, szívecském - mosolyodott el Vecasius -, a fiad megfiatalított.

- Sokszor sajnálom, hogy téled nincs gyermekem - suttogta Minervina.

- Én nem - mondta rá melegen a férfi, és megszorította Minervina finoman remegő kezét. Az asszony kérdően nézett rá, Vecasius folytatta: - Azért nem, szívecském, mert ha gyermekünk volna, megosztanád magad kettőnk között, s én a fele szívedet elveszíteném. Így jobb: egészen az enyém vagy. - Átölelte az asszonyt, odahajolt hozzá, és szerelmesen szájon csókolta. Aztán elengedte a karjaiban remegő rugalmas testet, és folytatta: - De nem is szabad tőlem gyermeket kívánnod, mert sohasem szabad elfeledned, hogy a jövőbeli Augustus anyja vagy! Jupiter óvjon az újabb gyermekáldástól, hiszen akkor nemcsak engem rövidítenél meg, hanem Crispust is! Örülünk, hogy csak egymásnak élhetünk, egészen egymásnak! Gondolj Catullus versére: „Éljünk, Lesbia, vígan és szeressünk!” És gondolj a semmirekellő és léha Gallienus császár csintalan versikéjére... a lámpákra...

Minervina boldogan bújt oda a férfi széles mellére, és halkán elnevette magát:

- Ezzel a verssel vigasztaltál meg - kuncogta.

- S azok a lámpák máig is égnek, éjjel-nappal - súgta a fülébe Vecasius, és forró leheletétől megborzongott az asszony. A férfi, szelíd erőszakkal már éppen magával akarta vonni a felgyulladt Minervinát a szomszédos cubiculumba, amikor meghallották, hogy a triclinium külső ajtaját nyitja valaki. Szétrebbentek.

Memmia perdült be frissen, fiatalosan, pirospozsgásan és lelkesedve jelentette:

- Nobilissima, a mi drága fiunk van itt!

Máris kisietett, Vecasius pedig megjegyezte:

- Látod, szívecském, ez is olyan öregasszony, mint te: friss és ropogós, mint a cseresznye, mindig jókedvű, mindig mosolygós, mindig vidám, csak az a baja, hogy belül jéghideg. Te ezerszer különb vagy nála, mert nem vagy ugyan ilyen zajos, harsány és csattogó, viszont ha csak gondolsz is a... lámpákra, már előre érzed az isteni gyönyörűségeket.

- Itt van - súgta Minervina - csitt!

A sudár termetű, izmos Crispus friss, lendületes léptekkel sietett anyjához, és megölelte; megsimogatta bársonyos arcát, megcsókolta; aztán megfogta a két kezét, kissé hátralépett, és úgy gyönyörködött szép fiatal anyjában.

- Édesanyám - szólalt meg, és égő fekete szeme anyjára villant, dús haja meglöbögött; sima, bársonyos arcán kedves mosoly fénylett fel, aztán folytatta: - édesanyám, milyen szép vagy, milyen fiatal! És Memmia mamácska is olyan, mint egy fiatal lány! Úgy összeölelgetett, hogy a csontjaim is megropogtak belé!

Hátravetette a fejét, nagyot nevetett, s ebben a pillanatban Vecasiusra esett a tekintete. A császári tanácsos mélyen meghajolt:

- Nobilissimus, tisztelettel köszöntelek.

- Ó, perfectissimus, milyen szórakozott vagyok! Nem is üdvözöltelek! Bocsáss meg; oly ritkán látom az édesanyámat, hogy ilyenkor aztán mindenről megfeledkezem, és kigyönyörködöm magam benne.

- Nobilissimus, nem voltam elkészülve látogatásodra - szólalt meg Vecasius -, engedd meg, hogy átöltözzem.

- Nem, nem, szó se lehet róla! Csak maradj. Ülünk le: Memmia mamácska meghívott reggelire, mindjárt hozza is.

Már bent is termett a derék Memmia, jobb tenyerén nehéz ezüstitalat emelt: gombával töltött hideg csuka, nyers sonka, lágy tojás, sajt és alma sorakozott rajta és szénparázzsal fűtött gyorsfőző, amelyen bronzlábasban sült libamáj szeletek sisteregtek halkán. Az ifjú jó étvágygal látott neki a falatozásnak, az anyja gyönyörködve nézte. Vecasius bort töltött a kristályserlegbe, Crispus egy hajtásra kiitta, asztalkendőjével megtörölte a száját, aztán megszólalt:

- Sajnos, nagyon ritkán látogathatlak meg, édesanyám: Lactantius mester két kézzel gyömöszöli belém a tudományt, mintha csak szónokot vagy filozófust akarna faragni belőlem. S hogy még kevesebb szabad időm maradjon, édesapám sem hagyja magát: ő hadvezérnek nevel, és hol személyesen, hol Concordius tábornokkal tömi belém a haditudományt. - Egészségesen fölnevetett, mosolygó ajkai közül kicsillan két hófehér fogsora. - Látod, mindennek az az oka, hogy Caesar vagyok, s uralkodónak nevelnek, azért nem voltam nálad már jó egy hónapja, s most is csak búcsúzni jöttem.

- Búcsúzni? - kérdezte Minervina ijedten. - Elutazol?

- Holnap levizsgáztat Lactantius professzor, s ha nem bukom meg - ezen is jót nevetett -, akkor apám jutalmul elvisz a Taunus-hegységbe, megkergetni egy kicsit a vaddisznókat meg a medvéket. Utána aztán másféle vadászat következik: rámegyünk a folyton ficáncoló pimasz barbárokra, megcsapoljuk ennek az alamuszi csürhének a sűrű vérét.

Minervina megorzongott:

- Úgy beszélsz, fiam, mintha táncmulatságba indulnál. Pedig úgy féltelek!

- Mitől, édesanyám - csodálkozott el Crispus. - Concordius ott lesz mellettem, és úgy szétverem a bitang lázongó germánokat, hogy örökre megemlegetik, ha ugyan marad legalább hírmondó belőlük. Mert Hercules engem úgy segítsen, a győzelem után minden germánt felkoncoltatok, még az asszonyaikat is, ezeket a megveszekedett némbereket, hiszen úgy harcolnak ellenünk ezek is, mint a dühödt fúriák, talán még elszántabban és gyűlölködőbben, mint a férfiak.

Valósággal belelovalta magát a harcias dühbe. Minervina megrázkódott, és csillapítón simogatta a fiatalember nekitüzesedett arcát:

- Crispus, édes fiam, katona vagy: harcolni kell, de gyilkolni nem.

- Valóban, nobilissimus, édesanyádnak igazat kell adnom, ha egyáltalán megengeded, hogy véleményt nyilvánítsak.

- Szívesen meghallgatlak, perfectissimus.

- Véleményem szerint a nobilissimának azért van igaza, mert velem együtt úgy vélekedik, hogy az alattvalók fékentartásának hathatósabb módszere a kegyesség, mint a gyilkolás. Ezt hirdeti legnagyobb filozófusunk, Seneca.

- És talán Lactantius professzor sem gyilkolásra tanít, Crispusom - jegyezte meg szelíd szemrehányással Minervina.

- Édesanyám, Lactantius mester filozofálni tanít, uralkodni azonban édesatyámtól tanulok. Ellenségeinket nem meggyőzni kell, hanem meggyilkolni.

Minervina meghökkenten nézett a fiára: ilyen harciasnak és keménynek még sohasem látta. Most döbbsent rá, hogy a szelíd és kedves kisfiú felnőtt, és már évek óta nem ő neveli, hanem az apja, mégpedig a maga képére és hasonlatosságára. Előbb az imádott Constantinus szakadt el tőle, s most leszakítja kebléről az imádott fiút is.

- Elismerem - szólalt meg újra Vecasius, nyugodtan és komolyan -, hogy az uralkodónak nemegyszer keményen le kell sújtania, és hát ha főbenjáró ok van rá, hulljanak a fejek, sebj! De ártatlan fejek ne hulljanak! Horatius mondta, hogy az ősök bűnéért az unokák bűnhődnek meg.

- Perfectissimus - mondta rá Crispus határozottan -, engem az unokák bűnhődése nem érdekel. Apámtól tanultam, hogy nemcsak a bűnösökre kell lesújtani, hanem a gyanúsakra is, mert ha sokat teketóriázunk, a végén, és sajnos későn, mindig kiderül, hogy a gyanúsakból lesznek a bűnösök. Ha egyszer, Helios adja, hogy jó későn, Augustus leszek, én minden gyanús egyént kivégeztetek! Nem kegyetlenségből, édesanyám, hanem óvatosságból. Alattvaló sok millió van, Augustus, így akarjuk, csak egy, s kérdezlek benneteket: kinek az élete ér többet, a császáré-e, vagy a sok ezer semmiházi arisztokrataé és proletaré?

- A tiéd, Crispusom! - felelte megindultan Minervina, és átölelte a szenvedélyesen neki-tüzesedett fiatalembert.

- Nobilissimus, meggyőztél - szólalt meg halkán Vecasius -, s meggyőztél arról is, hogy más a jogászi elmélet s más az uralkodói gyakorlat és kényszerűség.

Miután a szilaj tüzekben lobogó fiatalember távozott, Minervina és Vecasius még sokáig ült a napsugaras triclinium átforrósodott levegőjében. Lenyűgözte őket az emberi szenvedélynek és az uralkodói hivatástudatnak ez a varázsereje igézete.

Ugyanekkor a városi palotában Hosius püspök kihallgatásra jelentkezett Constantinusnál. A császár kínosan pontos szertartásossággal fogadta bizalmas tanácsadóját; Euporius ujjongott örömeiben, s már csak egy titkos óhaja volt: hogy ezt a fenegyereket Taliót is beletörhesse a szentséges szertartásrend igájába. Ez a lehetetlen kívánsága azonban sohasem teljesült.

- Szentséges Augustus - kezdte Hosius, mikor Euporius intett neki, hogy beszélhet -, kegyeskedtélt felhatalmazni, hogy bármikor őszintén elmondhatom politikai és vallási kérdésekben véleményemet, ennél fogva elérkezettnek látom az időt arra, hogy bizonyos dolgokra felhívjam örökkévalóságod kegyes figyelmét. Tehát ha megengeded, megteszem alázatos előterjesztésemet.

- Beszélj, clarissimus - szólalt meg a császár méltóságosan.

- Szentséges Augustus, hódolattal emlékeztetlek, hogy Crispus Caesaron kívül még három fiad van: a kis - Constantinus Caesar Arelatében, Matidia nobilissima fia - az Augustusnak egy arcizma sem rebbent meg az émelyítő hízelkedésre -, továbbá Fausta Augusta két fia, Constantius és Constans. Nos, szentséges uram: ha életed célja a birodalom egységének helyreállítása Diocletianus bomlasztó és balsikerű kísérlete után, hogyan oldod meg ezt az újra jelentkező sokfejséget? Kétségtelennek tartom, hogy a bíbort Crispus Caesarnak szántad, de hogyan elégíted ki a többi fiadnak az igényeit? Nyilván nem akarsz újra feldarabolni a birodalmat.

- Eszem ágában sincs - szólalt meg keményen a császár.
- Tehát akkor mivel hűtöd le Constantinus, Constantius és Constans előbb-utóbb jelentkező igényeit?
- Ez Crispus gondja lesz - felelte szárazon az Augustus.
- Viszont szeretnék emlékeztetni arra, szentséges uram, hogy Licinius is itt van még mint a birodalmi egység utolsó akadály, és súlyosbítja a helyzetet, hogy itt van még a fia is, a kis Licinianus. Nem győzöm hangoztatni, szentséges Augustus, hogy minden ilyen csemete kész veszedelem. Ha ma még kiskorú, holnap már trónkövetelő vagy bitorló; ha ma még csak gyanús, holnap már összeesküvő vagy lázadó!
- Nyilván azért jöttél, clarissimus, hogy figyelmeztess a fenyegető veszedelmekre és tanácsot adj. Nos, mit tanácsolsz?
- Végezni valamennyivel, mint ahogy végeztél Bassianusszal.
- Hogyhogy? - hökkent meg a császár. - A fiaimmal is?
- Szentséges Augustus - sziszegte démoni vigyorral a püspök -, ennek még nincs itt az ideje. Egyelőre csak Liciniusra és a kisfiára gondoltam. Ha ezeket eltávolítod, senki sem áll többé az utadban.
- Azt a nyomorult kis Licinianust is? - kérdezte Constantinus minden meggyőződés nélkül.
- Mért éppen ez a rabszolgafattyú volna kivétel? Mindenkit könyörtelenül!
- Rendben van! - bólintott Constantinus. - Liciniust szemmel tartjuk, s előbb-utóbb végzünk vele. Ha pedig a fát kivágtuk, vele hull az ága is.

Hosius elégedetten távozott a kihallgatásról.

Kevésbé volt elégedett másnap, amikor a hetvenéves Lactantius professzorral összeakadt Concordius tábornok előszobájában. Lactantius szerette volna rávenni a tábornokot, hogy ne vigye magával Crispust a germániai hadjáratra, Hosius pedig azért jelentkezett a tábornoknál, hogy de igen, csak hadd menjen harcba a fiatal Caesar az ariánus germánok ellen! A két keresztény, a püspök és a professzor, csúnyán összekapott mindjárt ott, a tábornok előszobájában. Történetesen odatévedt Vecasius is; gúnyosan mosolygott a keresztények marakodásán, s mikor végül is Hosius bejutott Concordius fogadószobájába, a császári tanácsos odasúgta a professzornak:

- Egregius, bár nem kérdeztél, őszintén megmondom neked: ez a cordubai pap szélhámos, óvakodjunk tőle!

- Igazad van, perfectissimus - mondta rá halkan az öreg professzor -, de furfangos, ravasz, ügyes, lelkiismeretlen és mindenekfelett tudatlan, ennélfogva egyházunknak szüksége van rá.

Vecasius csendesen mosolygott magában, mikor hallotta a meggyőződéses és tudós, ám szegény kereszténynek az őszinte véleményét a képmutató, tudatlan és hazug, ám dúsgazdag keresztényről.

Crispus az egyhangú és unt városi élet fásultsága után féktelen szenvedéllyel vetette bele magát a természet üdítő szépségeibe és a vadászat gyönyörűségeibe. Petyhüdt izmai felfrissültek, teste hajlékonyabb és rugalmasabb lett, izmai úgy megfeszültek, mint az acélrugók; az óriáshegyeket könnyedén megmászta, fáradhatatlanul futott a hegyhátakon s hágókon, vagy száguldott lóháton a völgyekben és a síkságokon: a hajtók, fegyverhordozók és pecérek alig bírták már az iramot, néhányan ki is dőltek. Csak az edzett Concordius nem tágitott mellőle

egy tapodtat sem; vigyázott a vakmerő fiatalemberre, a pihenők alatt részletesen ismertette vele a germánok harcmódorát, a terepet és a római haditerveket, amelyeket Constantinus jóváhagyott. Crispus kitombolta magát a Taunusban, vére felpeteszűlt, izmai megfeszültek: úgy érezte, hogy egyetlen öleléssel össze tudná roppantani az egész világot. Amúgy is csinos és daliás fiatalember volt, de az erdő valósággal megszépítette, eszményi férfivá érlelte: olyan volt, mint Praxiteles akármelyik remekbe faragott atlétaszobra.

Constantinus elégedetten olvasta Concordius részletes tudósításait, s alig várta a tábornok futárait. Érdekelték a vadászkalandok, s büszke volt a fia sikereire és pompás testi fejlődésére. A tudósításokat lemásoltatta, s Vecasiuszal minden este felvitette Minervinának, és ő vacsora után felolvasta neki. Ez volt a mindenesti szertartásuk: élvezték, átérték és megbeszélték a jelentéseket, s Crispus egy-egy izgalmas és ügyes kalandjának olvastán Vecasius lelkesen megjegyezte:

- Mintha a mi fiunk volna!

Minervina hálasan és szerelmesen nézett a férjára, s megölelte.

- Tulajdonképpen az is - mondta halkán és boldogan -, hiszen mi neveltük, mi ketten meg a hűséges Memmia. Az apja hónapszámra felé sem nézett, a „mostoha” pedig, ez a béka, kijelentette, hogy nem tűri meg a palotában. Mi hárman aztán annál jobban szerettük! Most meg alig látjuk, sajnós.

- De lásd, szívecském, a távolból is örömünk telik benne. Hát még ha majd olvassuk a tábornok harctéri jelentéseit!

- Én azért úgy féltem! - sóhajtott Minervina. - Túlságosan vakmerő. Tudom, hogy katona, harcolnia kell, de nem szükséges az élen rohannia! Mert a múltkori előrsi csatározásokban is mindig elsőnek rohant az ellenségre. Az uralkodónak kímélnie kell az életét, mert az élete nem az övé, hanem a birodalomé! A jövőbeli uralkodó is érje be azzal, hogy hátulról irányítja a harcot, a rohamot bízva a tisztekre meg a közkatonákra, azok százezernyi vannak, de Crispus csak egy van!

- Kedvesem, tudod, hogy Constantinus is mindig elsőnek rohamozott, s mindig az élvonalban harcolt, egyúttal pedig a haditerveket is ő készítette, és a csatát is irányította. És mindig győzött. Crispus is győzni fog!

- Én csak amiatt reszketek, hogy vakmerősége... bajba sodorja.

- Vakmerő, ebben igazad van, szívecském, de okos és megfontolt, hiszen hallottad a fejtegetéseit. Bámulatosan éles eszű, mindig résen áll; találón és csattanósan visszavág; őt a harcban sem érheti meglepetés. Nem, nem, vedd ki a fejedből ezt az aggodalmat! Crispus győz, és nem esik el a csatában. Nem vagyok jó, mint Hosius, de ezt bizonyosan tudom, mert ismerem Crispust, és az emberismeretem még nem csal meg soha!

Minervina könnyes szemmel s halványan felcsillanó mosollyal fogadta a hű Vecasius okos és biztató vigasztalását.

Ezen az estén odalent a palotában is Crispusról beszélgettek.

Constantinus, mióta „rászokott” Faustára, rendszerint csak olyankor látogatta meg, amikor szüksége volt a testére. Mikor az arelatei kivégzések után itt a palotában kihallgatta a bűnrészességgel gyanúsított „szűz” feleségét, s a megcsinosodott, de változatlanul körmönfont és alattomos asszony az ágyába csábította, és bőségesen elhalmozta az évekig halogatott nászéjszaka gyönyörűségeivel, Constantinus házaselete szabályos mederbe zökkent, Fausta éppoly rendszeresen és szokványosan kielégítette szerelmi vágyait, akárcsak a szakácsa az

étvágyát. Étvágya mindig mérsékelt, evése-ivása egész életében mérsékletes volt, és hát szeretkezés dolgában ugyan mit várhatott Minervina, Thamar és Matidia, s mondjuk: Claritas meglepő, izgalmas, mindig új és szinte őrjítő szerelmi művészete után? A nő, úgy érezte, elmúlt az életéből; elmúlt a legnagyobb és legragyogóbb élmény is, Thamar! Még őt is fel kellett áldoznia a hatalom oltárán, s most, hogy kemény harcok, mocskos mesterkedések és könyörtelen gyilkosságok árán rövidesen eléri célját: a világ egyetlen ura lesz, az istenség földi mása, sőt valósággal földi isten - boldogan érezte, hogy helyesen cselekedett, mikor a nőt kiküszöbölte életéből és végül is, annyi tomboló érzéki vihar és átszellemülés után, beérte egy szerelmi munkagéppel, mert Fausta az volt, semmi más. Hibátlanul, pontosan, ridegen és lelketlenül teljesítette kötelességét; változatlanul utálta a bikanyakút, de kénytelen-kelletlen megadta magát neki - mert csak ezen az áron menthette meg az életét -, gyermekeket szült annak rendje és módja szerint, s valahányszor az izmos karok ölelésében felgyulladt ereiben a zsibbasztó kék, olyankor mindig a felejthetetlen Barbatio fiatal öleléseire gondolt. Ezek voltak a boldog pillanatai kettős életének.

Constantinus azonban ma nem azzal a szándékkal látogatta meg az Augustát lakosztályában, hogy megkapja tőle a testi kielégülést, ma apai büszkeségét akarta kielégíteni: majd felolvassa Faustának a tábornok jelentéseit - a legutolsók már Crispus harctéri magatartását és első sikereit emlegették - abban a reményben, hogy hátha az Augusta megenyhül a nobilestus irányában, akit gyerekkora óta gyűlölt, és sohasem tűrt meg a palotában, nem is érdekelte a fiú fejlődése, s Constantinusnak minden idevágó közlését közömbösen és elutasítón fogadta. Amikor a fiatalember, elutazása előtt köteles udvariasságból mégis tisztelgett nála, feltűnt neki, hogy mi lett az egykori vékony kisfiúból, akit évente egyszer ha látott, akkor is futólag, jóformán meg sem nézte, s ha az utcán találkozik vele, talán meg sem ismeri. Megvállasodott, megizmosodott, valósággal megszépült; karcsú természetével, harmonikus mozgásával, barna-piros fiatal arcával, hullámos hajával a világ legszebb és legbüszkébb nőit is meghódíthatta volna. A rideg és gyűlölködő Fausta ebben a megállapításban foglalta össze az ifjúról szerzett benyomásait: „Olyan, mint Barbatio.”

És hamarosan meggyökeresedett benne az az érzés, hogy egykori ifjú szerelmese visszatért. Ez az ábránd fölmelegítette kihűlt, megkeseredett és gyűlölködő szívét, s egy forrón sóvárgott nagy élmény ígézetével nyűgözte le.

- Mi ez? - döbönt rá az ereiben bizsergő izgalomra. - Szerelem? Ilyen hamar változhat szerelemmé a gyűlölet?

Még maga sem hitt benne. De amint egyre nagyobb érdeklődéssel és izgalommal hallgatta a Crispus férfias magatartását, sőt hősiességét magasztaló beszámolókat, s közben emlékezetébe idézte az ifjú szépségében sugárzó fiatalember alakját, érzékei felforrósodtak, és már szinte csallhatatlanul érezte, hogy annyi év gyűlölete, undora és keserősége után, végre itt a megváltó nagy szerelem, s máris úgy rémlett neki, hogy ez a testen végigborzongó izgalom már az eljövendő, s minden hazugságot elsőprő, tisztító vihar előszele.

Nem tudta s vakságában nem is sejtette a szerencsétlen, hogy máris a végzet szárnycsattogása suhogott körülötte...

Constantinust meglepte rideg és gyűlölködő feleségének ez a hirtelen támadt érdeklődése és izgalma. A nő ezúttal nem színészkedett, nem hazudott, őszintén adta önmagát. Constantinus hitt a csodákban: íme, a férfias magatartás, a bátorság és hősiesség megtöri a legmakacsabb gyűlöletet is! Crispus, íme, elragadó és varázsos egyéniségével meghódította a rideg és közömbös „mostohát”.

Valóban meghódította. Csak nem olyan értelemben, ahogy Constantinus gondolta.

Meghatotta apai szívét Fausta érdeklődése, s mivel nem is sejtette az okát, őszintének érezte. Barátságosan megkérdezte az asszonytól.

- Érdekel a Caesar fejlődése? Mit szólsz a sikereihez?

- Őszintén megvallom, hogy félreismertem őt - felelte Fausta, és észre sem vette már, hogy kigyúlt az arca. - Bocsáss meg, tévedtem.

Constantinust egészen megszédítette az apai büszkeség. Majdnem gyöngéden s hajsza hímjén elérzékenyülten felelte a megdöbbenő vallomásra:

- Kimondhatatlanul örülök, hogy felismerted értékeit, és felfigyeltél kiváló tehetségére és kivételes egyéniségére. Nyilván megérezted benne a jövőbeli uralkodó lenyűgöző tulajdonságait! Ezért hálás vagyok neked.

- Én pedig megígérem, hogy százszorosán jóváteszem eddigi ridegségemet. Mennyi bánatot okozhattam neked ezzel! Crispus ezentúl nemcsak a te fiad lesz, hanem az enyém is.

És ebben a pillanatban szentül hitte, hogy csakugyan az övé lesz.

Mikor együtt feküdtek az ágyban, az eddig oly szokványos és gépies szeretkezés szinte a nászéjszaka titokzatos, izgalmas és gyönyörűsége szertartásává nemesedett: Constantinus átszellemült elragadtatással ölelte Fausta felgyulladt testét, boldogan, hogy a fia megtörte az asszony gögös és érthetetlen büszkeségét, és Fausta ugyancsak Crispusra gondolt: szokatlanul szenvedélyesen, szinte őrjöngve adta oda magát máskor oly szabályosan szeretkező férjének, mert úgy érezte, hogy Crispus öleli, csókolja, harapja és dülja emésztő tüzekben lángoló testét. Crispus, nem pedig Barbatio.

Mindketten Crispusra gondoltak: ezen az éjszakán, annyi szerelemtelen sivár esztendő után, boldogok voltak mind a ketten.

Másnap is Crispus körül forgott a világ a palotában. Hosius ugyanis nem szívelte Lactantiust, féltette tőle a befolyását; a professzor tudományát, tekintélyét, sőt pusztán jelenlétét állandó fenyegetésnek érezte, hogy bármely pillanatban rápiríthat, megszégyenítheti, vagy leleplezheti teljes tudatlanságát a keresztény tudományban. Igyekezett tehát fölébe kerekedni ott, ahol nyeregben érezte magát. Mivel clarissimus volt, vagyis magasabb udvari rangot viselt, mint az egregius Lactantius, másnap behívatta az irodájába a professzort, aki éppen kihallgatásra jött a császárhoz.

- Egregius - kezdte a püspök a beszélgetést -, szeretnék őszintén beszélni veled az ifjú Caesarról. Teljes tisztelettel bölcsességed és tudományod iránt, kénytelen vagyok felhívni szíves figyelmedet a nobilissimus nevelésének egy főbenjáró fogyatékoságára.

- Ugyan? - kérdezte a professzor enyhén gúnyos mosollyal.

- Nem mondom, hogy bűn vagy hiba, de mindenesetre fogyatékoság, ami azonban jóvátehető. Szent hitünk ügyéről van szó. Mint püspök, hibáztatok, hogy a Caesart nem neveled egészen és határozottan kereszténynek. Ezen változtatnod kell!

„Mi ez?” - hökkent meg Lactantius. „Ez a szélhámos keresztényebb akar lenni a kereszténynél? Sejttem, honnan fúj a szél! Félti tőlem a befolyását! No megállj! Én alaposan megfelelek az orvtámadásodra!”

- Engem a szentséges Augustus azzal bízott meg, hogy a Caesart oktassam retorikára, jogtudományra, filozófiára, de nem hatalmazott fel, hogy kereszténynek neveljem. Hiszen ő maga sem keresztény, hanem Helios-hívő, ám nekünk már az is jó, hogy nem üldöz bennünket, hanem inkább jóindulatúan közömbös irántunk, sőt támogat bennünket. Így lassan és biztosan

kiépíthetjük hadállásainkat, úgyhogy nyugalmmal, hűségünkkel, erkölcsös életünkkel hamarosan bebizonyíthatjuk, mily megbízható támasza egyházunk az államnak. Elégedjünk meg azzal, ha Crispus is olyan lesz, mint atyja!

- Logikusan beszélsz, egregius, de ez nem keresztény logika! A mi módszerünk nem az, hogy tátjuk a szánkat és lessük a sült galambot! A mi módszerünk a harc! Ennek pedig leghathatósabb fegyvere a propaganda.

- Nem osztom a véleményedet, clarissimus.

- Pedig be kell látnod, hogy a régi módszerek elavultak: új világban élünk s új világot akarunk teremteni, mégpedig keresztény birodalmat, keresztény császárral!

- De nem azonnal, mindenáron és nyakra-főre, clarissimus. A keresztény forradalom elvégezte történelmi hivatását, kovász erjeszti már a világot lassan, szívósan, megállíthatatlanul. S talán meg is érhetjük még a keresztény császárság megszületését. Mindenféle erőszak többet ártana ügyünknek, mint használna. Az ilyen úgynevezett „harc” csak azoknak lehet érdeke, akik a propaganda parazsán voltaképpen a maguk pecsenyéjét akarják megsütni. Én nem óhajtom forгатni ezt a nyársat, hogy nekik pecsenyét süssek, a magam kezét pedig megégessem!

A dőfés talált.

Hosius alig bírta leplezni ingerültségét. Dűhtől remegő, de közömbösre fékezett hangon s kissé fölényesen oktatta ki a professzort:

- Ez nem egyéb, mint a gyávák, a lagymatagok, a teddide-teddoda emberek kényelmes maradisága. Igenis, kezünkbe kell venni a propaganda fegyverét! Vajon nem ennek köszönhetjük-e Maxentius és Daia megsemmisítését?

- Én úgy vélem, hogy inkább a szentséges Constantinus hadvezéri képességeinek.

- Igen, de a stratégiai tervek s a taktikai fogásokra mégiscsak égi jelek, jelenések és látomások intették! Crispusnak is ebben a hangulatban, ebben az állandó átszellemülésben kell élnie: csak legyenek látomásai és jelenései, hogy mire követi majd szentséges atyját az uralkodásban, ő is meg a birodalom népe is higgyen isteni elhivatottságában és kivételes küldetésében.

- Constantinus őszentségét a méltatlan mellőzés, a hosszas üldöztetés meg veleszületett misztikus hajlandósága szinte belekényszerítette a vallási rajongásba, akármily céltudatos és erélyes ember is egyébként. Crispus azonban nem szenved üldözést, nem szenved zsarnoki elnyomás alatt, hanem egészségesen, szinte ridegen józan, felvilágosodott, minden misztikumtól idegenkedő fiatalember; a vallás neki nem központi probléma, hiszen egyébként Constantinus urunk is csupán a birodalom egysége érdekében foglalkozik tervszerűen a vallás kérdésével, minden különösebben mély vallási élmény nélkül. Crispus nagyot nevetne, ha rá akarnám venni, hogy látomásokat, jelenéseket, csodákat s netalán égi jeleket szállíttasson magának veled, clarissimus.

Megint belédőfött ez a tanár, méltatlankodott magában a varázsló, de egykönnyen nem adta be a derekát. Fojtogatta a dűh, de azért kenetes hangon mondta:

- Egregius, makacsul elzárkózol ugyan az új módszerek elől, és bár nincs igazad, el kell ismernem, hogy dialektikád ragyogó s iróniád finom és előkelő. Én tehát megadom magam, meghátrálok fölényes szellemed előtt - és ültében kissé gúnyosan meghajolt -, és kevésbé harcias megoldást javasolok a nobilestus keresztény nevelése érdekében: meg kell házasítani, mégpedig úgy, hogy Constantinus őszentsége keresztény nőt adjon hozzá feleségül.

- Clarissimus, javaslatod ugyan kiváló elmeélről tanúskodik, de ebben a pillanatban korai. Nem szólván arról, hogy a nobilissimus rangjához illő, szabad származású és a jövődöbeli császárhoz méltó keresztény nőt sem Rómában, sem Treviriben, sem Sirmiumban, sem Nikomedeiában nem ismerünk, a házasságnak ennél nagyobb akadálya is van: éspedig Crispus fiatal kora. Mindössze tizenhét éves, és nem hiszem, hogy az Augustus helyeselné korai nősülését. És ha már ebben a korban követelően jelentkeznének testi gerjedelmei, csinosabbnál csinosabb rabszolgalányokat juttathatunk ágyába, akár naponta újabbakat. Hogy az ilyen egészséges fiatalember a túlpezsdülő testi vágyait kielégítse, azért még nem szükséges meg-nősülnie.

- És te helyesled ezt a módszert, egregius?

- Nem vagyok aszkéta, sőt pap sem vagyok, Crispus pedig nem Vesta-szűz. Az éhes ember eszik, az egészséges ember, ha teste megkívánja, szeretkezik. Testi vágyunkat kielégíteni: enni, inni, szeretkezni, aludni, mérsékeltlen persze, kötelességünk és jogunk. Hogy pedig Crispus sohasem téved túlzásba, sohasem merül el holmi erkölcstelen és szennyos viszonyokban és üzemekben, arra mérget veszek. Ilyen az én keresztény szellemű nevelésem, clarissimus.

Hosius most kapta meg a harmadik tördőfést: fogytán volt már az önuralma és türelme, és félős volt, hogy kirobban belőle az indulat. Ám ebben a pillanatban kimért lassúsággal odahullámozott eléjük Euporius, meghajolt és Lactantiushoz fordult:

- Egregius, öszentsége parancsa értelmében bevezetlek szentséges fogadótermébe.

Szertartásosan megindult, Lactantius a megadott távolságban utána. A professzor távozóban már csak homályosan hallotta Hosius utolsó, halk szavait:

- Egregius, majd jelentem öszentségének.

Ennek a mondatnak semmi értelme sem volt, hiszen Lactantius úgyis a császár elé járult; mégis volt célja a nagyképű kijelentésnek: hangsúlyozni a professzor és a szertartásmester előtt, hogy ő a bennfentes, bizalmas ügyekben csak ő tehet jelentést a császárnak.

Constantinus ametisztosatos arany dalmatikában ült aranyveretű ébenfa karosszékének sericiái selyempárnáin; fején rubinköves diadém csillogott, bíborpalástja végighullámozott az emelvény vastag indiai szőnyegén. Lactantius hosszadalmas és méltóságos szertartások után eljutott a trónszékig és térdre borult, majd Euporius koppantására fölkelt, és kissé meghajolt testtartásban várta a császár megszólítását. De Constantinus még nem beszélt, hanem az emelvény mellett álló Vecasiushoz fordult, és intett neki; Vecasius ezüsttel hímzett, földig érő kék tunikája fölött széles sárga selyemövet viselt, ez volt méltóságának jelvénye. Euporius intésére könnyű papirusztekercset húzott ki övéből, kigöngyölte és szónoki hangsúlyozással olvasni kezdte: „Flavia Julia Constantia Augusta a szentséges és mindig győzelmes Flavius Valerius Claudius Constantinus Augustusnak, a világ urának, Sol Invictus szövetségeseinek testvéri üdvözlését!”

Az amúgy is vigyázban álló fehér testőrök a jobb kezükben tartott lándzsát most két kézre fogták, és tisztelgés jelül magasra emelték, Euporius is fölemelte aranyrojtos pálcáját, s mintha katona volna, ő is vigyázba állt. Egy pillanatra valósággal megfagyott az egész terem, s az áhítatos némaság csak akkor oldódott fel, amikor az aranyrojtos bot kettőt koppant a márványpadlón.

Miközben a levél körmondatainak időmértékes sorzáradécai kifogástalan dallamossággal hullámozottak, Lactantius a stílusművész fülének csalthatatlan érzékenységgel megállapította, hogy a levelet csak retorikai műveltségű ember fogalmazhatta, és rögtön Marius Brellicusra

gondolt. Vecasiusnak viszont feltűnt, hogy miért pártfogolja egyszerre Constantia Augusta az izgága alexandriai Areioszt, aki a keresztények szemében eretnek, Licinius szemében az alantas keresztény babona híve, Constantinus szemében pedig csak egy ismeretlen és bajkeverő pap? Vecasius persze ismerte Eusebios nikomedeiai püspököt, s Brellicus titkos tudósításaiból értesült Constantia szeretkezéseiről a mokány püspökkel, aki ugyan fáradhatatlan volt az ágyban, ám nem tudott latinul. Ezért volt szükség Brellicus stílusművészetére.

És ekkor sanda gyanú támadt Vecasiusban, csak úgy az olvasás pillanatnyi szüneteiben: hátha ez a püspöksödör ugyanazt az elvet vallja, mint Hosius, a püspök-Anubis, hogy a cél, vagyis a mozgalom sikere érdekében szent minden eszköz? S hátha csak Areios szent ügye lelkesítette föl arra, hogy vállalja a csúnyácska, ám a szerelmi őrjöngésben és elragadtatásban megszépülő Constantia szórakoztatását. A Helios-hívő Constantius leánya ügyet sem vetett rá, hogy keresztény-e valaki, az ágyban sem vallástanra oktatta Eusebios, végre azonban a püspök elérkezettnek látta az időt, hogy learassa buzgó fáradozásának gyümölcseit: egy különösen sikeres éjszakai torna után megmagyarázta Constantiának, mily fontos érdeke volna a birodalomnak, ha Constantinus is szabad mozgást engedélyezne az arianusoknak, akárcsak itt Keleten Licinius; Nyugaton máris sok titkos híve van az arianizmusnak, hát hadd hirdessék szabadon Areios tanítását, hadd mérkőzzenek meg egymással nyíltan a keresztény felekezetek, mert ez az egyetlen helyes útja a vallási egység megteremtésének, ami pedig Constantinus legfőbb célja és vágya. Írjon hát ebben a főbenjáró ügyben szentséges bátyjának, jellemezze Areios egyéniségét, magasztalja kiváló tudását, erélyét, szervezőképességét, bámulatát és hűségét Constantinus iránt, főleg pedig vallási nézeteinek ésszerűségét és népszerűségét.

Constantia mindent szívesen megígért imádott püspöksödörének, ámbár egy szót sem értett az egészből, s fogalma sem volt róla, mi fán terem az arianizmus. Mivel pedig ily fontos levél megírására nem mert vállalkozni, így felelt a derék püspöknek:

- Eusebiosom, gyönyörűségem, én nem értek a levélíráshoz. Nem értek semmi máshoz, csak ahhoz, amire te megtanítottál.

- De ahhoz aztán annál tökéletesebben - fejezte ki elismerését a püspök, és ujjai máris besiklottak az asszony palliumának mély kivágásán.

- Drágám, egyetlenem - nyögte Constantia aléltnak, arca és teste felgyulladt, végigomlott a pamlagon, s vad erővel magára rántotta a férfit.

Csak jó negyedóra múlva tért magához az asszony. Eusebios ekkor fölkelte, és fölsegítette az asszonyt is, aztán tréfás szemrehányással szólalt meg:

- Kissé elkalandoztunk a tárgytól, drágám.

- De mikor olyan jó ez a kalandozás! - sóhajtotta Constantia.

- Persze hogy jó, sőt remek, de mi levelet akarunk írni.

- Írd meg, gyönyörűségem - kérlelte az asszony kedveskedően.

- De én csak görögül írhatom meg, Constantinus pedig nem tud görögül.

- Sebaj, Marius majd lefordítja.

Így jutott Marius, Helios hú híve, ahhoz a megtiszteltetéshez, hogy ékes latin köntösbe öltöztesse Eusebios idétlen görög fogalmazványát.

...Vecasius befejezte a felolvasást, összegöngyölítette a tekercset és várakozón nézett a császárra. Euporius tudta, hogy most a császár kíván szólni, tehát hármat koppantott, a varázspálcát magasra emelte. A halotti csendben kimérten és méltóságosan megszólalt a császár:

- Egregius - fordult Lactantiushoz -, a véleményedet!

Lactantius mélyen meghajolt, és mindvégig enyhén előrehajló testtartásban, beszélni kezdett:

- Ez az Areios, akiről az Augusta ír, igen tehetséges ember, egyúttal azonban erőszakos törtető; olyan nézeteket hirdet, amelyek meghamisítják a keresztény tanítást. Ő azt tanítja, hogy nincs három isteni személy, hanem csak egy, és ez azonos a Logossal, tehát nem szenvedhet; mivel pedig Krisztus szenvedett, alacsonyabb rangú teremtmény, vagyis nem isten. Persze, ez felforgatná a hit egész rendszerét, viszont a tömegeknek tetszik, mert a bonyolult és mély értelmű keresztény tanítást a műveletlen nép, főleg az alexandriai csöcselék szája íze szerint módosítja, de azért is népszerű, mert a folyton elégedetlen nép úgy érzi, hogy lázadás a felsőbbség és a hatalom ellen, s kapva kap minden felforgató mozgalmon. Ennélfogva Areios tanítása nem azért érdemli meg különös figyelmet, szentséges Augustus, mert eretnekség, s megbontja a keresztény egységet, hanem éppen úgy, mint Montanos vagy Donatus mozgalma, elsősorban nem is eretnekség, hanem lázadás az államhatalom s egyúttal a birodalom egysége ellen. Én már nikomedeiai tartózkodásom alatt felismertem, hogy Areios legfőbb célja az alexandriai püspöki szék elfoglalása; ezért viszont a másik várományos, Athanasios diakonus, tüzzel-vassal harcol Areios ellen. Athanasios hatalmaskodása és terrorja azonban éppoly tűrhetetlen, mint Areios pökhendi fenegyerekeskedése. A helyzet kulcsa a kezében van, szentséges Augustus, s én alázatos hódolattal ajánlanám az izgága Athanasios eltávolítását Alexandriából.

A császár intett jobb kezével, az aranyrojtos ébenfapálca magasba lendült, a teremben feszült csend támadt. Constantinus szentséges ajka szóra nyílt:

- Vecasius, jegyezd: levél Licinius Augustusnak, hogy együttes elhatározással száműzzük Athanasioszt, a békebontót, ide, Treviribe; levél Constantia Augustának, hogy Areios ügyében intézkedünk; szigorú levél Areiosnak, hogy minden tevékenységet, amely az egységet veszélyeztet, azonnal hagyjon abba, mert különben Licinius Augustusszal egyetértésben véget vetünk üzelmeinek, mégpedig oly gyökeresen, hogy az a bizonyos Logos sem tudja majd feltámasztani!

Areioszt pedig azért nem száműzte a birodalom másik végébe, mert voltaképpen tetszett neki az alexandriai pap tanítása: józannak és logikusnak érezte, s abban reménykedett, hogy ezen az alapon talán létre lehet hozni a keresztény egységet. De hogy Areios mégse zavarhasson sok vizet, ha Alexandriában marad is, Licinius, az ő kérésére, két quaestort küldött Alexandriába, teljes meghatalmazással, hogy szemmel tartsák Areioszt, és szükség esetén lefűleljék és Nikomedeiába szállítsák.

Ez ugyan nem volt helyes módja a mindig mélyebben rejtező okokból sarjadt vallási mozgalmak elfojtásának, de Constantinus szentül hitte, hogy az egység és a béke megteremtésének ez az egyetlen hatásos módszere.

Euporius koppantott, következett a záró adoratio, aztán megindult, s vezetésével az egész társaság, a fehér testőrökkel együtt, kivonult.

Constantinus egyedül maradt.

Éjjel majdnem semmit sem aludt. Bosszantották a gombamódra szaporodó eretnkségek: hiszen ha a keresztények szüntelenül marakodnak, itt a világ végéig sem lehet megteremteni a vallási egységet! Vajon nincs-e igaza Hosiusnak, aki már régen hajtogatja, hogy az eretnek-vezérekkel kíméletlenül és rövid úton kell végezni, akárcsak a bitorlókkal! Areiost, Donatust és valamennyi felekezet vezérkarát - beleértve a montanistákat s a százféle egyéb apró felekezetcskét -, mind meg kell rövidíteni egy fejjel. Ha levágjuk a fejet, a száj nem csahol tovább!

- De hiszen ez újabb véres keresztényüldözés volna - ellenkezett a császár -, s én mindig ellensége voltam a vallásüldözésnek. Különb is következetlenség volna az ilyen eljárás a mediolanumi kiáltvány után.

- Szentséges Augustus - magyarázta a püspök, aki szerette a kíméletlen módszereket és a gyökeres megoldásokat -, itt szó sincs vallásüldözésről! Donatust, Areiost és a többi vezért nem „eretnkség” miatt végezzük ki, hiszen ilyen bűncselekményt nem ismer a római jog, hanem lázadás és felségsértés miatt, mivel mozgalmuk és magatartásuk szövetségnek minősül a birodalom egysége és békéje ellen. Nem is kell őket látványosan kivégeztetni, elegendő egyszerűen „eltüntetni”; mert a nyilvános kivégzés egyáltalán nem „elrettető példa”, hiszen rendszerint csak a nézőket rettent el, nem pedig az összeesküvőket és lázadókat. Utánuk aztán „eltüntetjük” a főkolomposokat, s ha következetesek leszünk ebben a láthatatlan vérontásban, az eretnkségekből írmagnak való sem marad. Az eretnkségek kiirtásának ezt a módszerét éppen az ortodox keresztény egyház üdvözlölné a legnagyobb örömmel, hiszen ezen a módon az állam jóvoltából könnyűszerrel megszabadulna a testén rágódó rákfénétől, s az ádáz és mindig meddő teológiai szörszálhasogatásoktól.

- Őszintén szólván, tetszetős a javaslatod, egyetértek vele, csak az „eltüntetés” módszerét nem fogadom el. Ha gyilkolni kell, én inkább nyíltan végzem el, nem titokban. Nem félek senkitől sem! Mindenben az istenség sugallata vezérel. Egyelőre azonban várni akarok addig, amíg az Afrikába küldött vizsgálóbizottság jelentése meg nem érkezik.

Ez a beszélgetés motoszkált a fejében meg Constantia levele; és kissé bántotta, hogy ilyen enyhe döntést hozott Areios ügyében; hiszen ezt az izgága papot legalábbis száműznie kellett volna. Constantia levele mentette meg, évdött tovább magában, s nem tudta mire vélni az Augusta közbenjárását. Mi köze lehet a húgának az alexandreiai paphoz? Constantia nem lehet ariánus, hiszen nem is keresztény, márpedig eretnek csak az lehet, aki keresztény. Vajon megtudja-e valaha az Augusta közbenjárásának igazi okát? Eusebios püspököt nem ismerte, az ő idejében még nem volt Nikomedeiában, a császárné kissé botrányos szerelmi viszonyáról pedig Marius és Sandario is mélyen hallgatott szokásos jelentéseiben. Constantinusnak fúrta az oldalát ez a rejtély, és elhatározta, hogy legközelebbi titkos leiratában utasítja Ablaviust: derítse fel az egész háttérét ennek a Constantia-levélnak.

Csak hogy ez az elhatározás sem nyugtatta meg. Tovább is nyugtalanul forgolódott ágyában, s már-már arra gondolt, hogy bemegy Faustához lecsillapítani magát, mert legutóbbi éjszakájuk mánora még most is ott bizsergett a testében, de aztán letett szándékáról, mert eszébe jutott, hogy méltatlan volna istenségéhez túlságosan elkényeztetni az Augustát. Tovább gyötrődött hát magányosan szentséges ágyában.

Föltette magában, hogy mielőtt Hosius tervét végrehajtaná, az evocatio szertartásához folya-modik: várostrom idején ősidők óta bevált ez a szertartás, az úgynevezett „kihívás”, amely titokzatos imádságokkal és ráolvasásokkal, valamint csábító fogadalmakkal rá akarta bírni az ellenséges város istenét, hogy templomát hagyja ott, költözzék át a rómaiakhoz, új, gazdag és

szép templomba. A haruspexek tudják ennek az ősi szertartásnak az igéit, majd megbízza őket, hogy valamennyi eretnektemplomból csábítsák ki a hamis Krisztusokat és úgynevezett Logosokat, és kényszerítsék be a császárkultusz templomaiba, ahol az Augustalisok majd ártalmatlanná teszik őket. De egyáltalán nem volt bizonyos, hogy ez a szertartás sikerül, mert elképzelhetetlenül sok, furcsa és nehéz feltétele volt az eredményességének.

Végül mégis elnyomta a fáradtság. A kürtösnek öltöztetett vízióra bűgását már rég nem hallotta: lehet, hogy két órát aludt. Arra még emlékszik, hogy mielőtt szemét lehunyta, az éjjeli lámpa derengésében gomolygó ködöket látott, s már nem tudja, hogy aludt-e, mikor a fehérén hullámzó felhők szellemalakokká elevenedtek, magasba emelkedtek, túl a mennyezeten, mindegyik süvöltve szárnyalt a nap felé, tüzes karddal kezében; gyűlölettől izzó szemük vörösen szikrázott. Már-már elérték a nap szekerét, de mielőtt megrohanhatták volna, nekirontottak egymásnak s ádáz viadalra keltek, hogy melyikük kapjon föl elsőnek a tüzes szekérre. Cikáztak és szikráztak a kardok, csattogtak a csapások, kavarogtak a ködalakok, vérük a földre permetezett, Constantinusnak úgy rémlett, hogy vér fröccsen az ágyára, a testére, még az arcára is, és mikor végre az egyik szilaj viaskodó föllendült a szekérre, s nyomában odazúdult a többi is, ahány még megmaradt, hirtelen káprázatos fényesség támadt, vakító ragyogásban feltündöklött Helios sugárkoronás feje; körülötte szárnyas, páncélinges geniusok - mennyei íjászok - sorfala meredt föl fenyegetően, az aranyíjak íve meghajolt, a gyémánt ideg megfeszült, a tűznyilak süvöltve hasították a levegőt, és egy szálíg leterítették a vakmerő támadókat.

Irtózatoss volt a csata csattogása, a lángoló kardok és tüzes nyilak félelmetes cikázása, a zűrzavaros zenebona, a zordon geniusok szárnyasuhoása, a ködalakok zuhanása és szüntelen vérehullása.

Constantinus borzongva ébredezett; verejtékben úszott a teste, s alig bírta felküzdeni magát az álom feneketlen mélységeiből.

Hosius ujjongva fogadta az álombeli jelenés hírét.

- Íme, szentséges Augustus - mondta diadalmasan a császár kérdésére -, a magasságos Helios a kemény, kíméletlen és véres módszer alkalmazására inti örökkévalóságodat.

A császár szótlanul fogadta a püspök szavait, Constantiára gondolt, hívatta Vecasiust, és szigorúan bizalmas levelet íratott Ablaviusnak.

Crispus diadalmasan tért meg a germaniai hadjáratból, s mikor csapataival együtt, Concordius tábornok kíséretében, bevonult a városba, a feldíszített Porta Nigra előtt Constantinus fogadta, teljes császári pompában, a tábornokok és udvari főméltóságok díszruhás csoportja élén. A főváros népe rajongó szeretettel ünnepelte az ifjú Caesart, ezer meg ezer kar lendült a levegőbe, harsogott az éljenzés, a gyerekek sikoltoztak örömben, a győzelmes csapatok, napkeresztes sisakjukon tölgyfalevél dísszel, érces hangon énekelték a két sorban menetelő tábori zenészek sípjainak rikoltó zenéjére a népszerű győzelmi indulót:

*Aprítottuk az ellenséget, ezer meg ezer pipogyát,
Minden hős katonánk gyilkolt sok ezer meg ezer pipogyát!
Ezres hősök, igyunk hát mind sok ezer meg ezer kupa bort!
Vért ittunk elegendőt, most a hasunkba no öntsük a bort!*

Hamarosan az egész bámélszkodó tömeg a katonákkal együtt énekelte a most már harsányan és tömören zengő katonadalt:

A hadsereg java része még csak éppen hogy bevonult a Porta Nigrán, amikor az élzászlóaljok Crispus vezetésével megálltak a fórumon, csillogó négyszögben fogták körül a márványkorlátos szónoki emelvényt, amelyre elsőnek Treviri városparancsnoka, Aradius vonult fel, hogy az Augustus megbízásából hivatalosan üdvözlje a győztes Caesart; a zúgó éljenzés szinte elnyomta Aradius hangját, de mikor a parancsnok bejelentette, hogy Constantinus öszentsége, legmagasabb elhatározásával az aranylándzsa kitüntetés adományozta Crispusnak, az ünneplés valóságos orkánná erősödött; és amikor a beszéd végén közölte az ünneplő tömeggel, hogy az Augustus kinevezte az ifjú Caesart a birodalmi ifjúság vezérévé, olyan fergeteges taps zúgott fel, hogy még a Porta Nigra komor falai is beleremegtek. Ez a „princeps iuventutis” cím azt jelentette, hogy Crispus mátol fogva a nemes ifjúság első, legnemesebb hivatalos és hivatott képviselője és szószólója: olyan tekintély, mint a felnőtt arisztokraták legmagasabb rangú és legelőkelőbb embere, a szenátus elnöke, a „princeps senatus”.

Bár az ünneplő ifjú alig várta, hogy négyszemközt beszélhessen apjával, anyjával és nagynanyjával, még sokáig kellett helyt állnia a fórumon, hogy végighallgassa Nazariusnak, Gallia egyik leghíresebb professzorának ünnepi beszédét. A szónok jó kiállítású, javakorabeli férfi, olajfakoszorúsan, sárga meanderszegéllyel hímzett vörös palástban lépkedett föl az emelvényre, megállt, méltóságosan fölvetette fejét, aztán hódolattal meghajolt az Augustus, az Augusta és a Caesar felé, bókolta a díszemelvényen ülő előkelőségeknek és méltóságoknak, még egyszer körülnézett, az óriási közönség elnémult, és a szónok a feszült csöndben megkezdte szónoklatát.

Az ünnepi beszéd célja Crispus egyéniségének, hadvezéri tehetségének és győzelmeinek méltatása volt ugyan, de a szónok, merész fordulattal, rövid bevezetés után áttért Constantinus magasztalására, azon a címen, hogy „nézzük meg tehát, milyen apának a gyermeke ez a diadalmas ifjú Caesar!” És ekkor olyan émelygős hízkelkedés következett, Constantinusnak olyan szemérmetlen körülményezése, hogy a legviharedzettebb udvari talpnyalók is csak úgy sárgultak az irigységtől. Az időmértékes záradékokban kicsendülő sallangos és cikornyás körmondatok ünnepélyesen áradtak, hömpölyögtek, zengtek; szellemes szójátékaikkal, furcsa fordulataikkal, pazar pátozszukkal hamarosan untatták és kifárasztották a hallgatóságot, amelynek előkelő része szívesen sietett volna már haza, saját tricliniumába, nagyobbik része pedig, a nép és a katonaság, alig várta, hogy a tereken, az utcákon és a kaszárnyákban elkezdődjék a bor- és pecsenyeosztogatás és az ünnepi ebéd, amelyre elsősorban a katonák szolgáltak rá, hiszen voltaképpen ők nyerték meg a csatákat, ők voltak a hadjárat igazi hősei, s végül csakugyan szerették volna már vedelni azt a sok ezer kupa bort, amelyről a diadalmenetben, egyelőre éhesen és szomjasan, ám túlárado lelkesedéssel zengedeztek.

Őszintén szólván mindenki torkig volt Nazarius szédítő stílusakrobatikájával és művészi előadásának harsány színfalhasogatásával, úgyhogy maga az ünneplő Caesar volt a legboldogabb, mikor szabadulhatott. Végre beszélhetett apjával, meglátogathatta nagynanyját - akit természetesen nem szólíthatott „nagyamának”, hanem csak „édes kismamámnak”, s végre holtrafáradtan kikötött Minervina lakosztályában, s végigélvezte az anyai elragadtatás csókjait és Vecasius bizalmas, lapockalapogató öleléseit, farkasétvággal nekilátott az ünnepi ebédnek, amelyet az Augustus engedelmével anyja társaságában költhetett el. Nagy élmény volt ez az ebéd, nem az Apicius művészetére valló herkentyűk és hercsulyák miatt, hanem főképp azért, mert nem százezrekért vásárolt csodaszakács főzte, hanem „Memmia mamácska”, s nem rabszolgák, nyamvadt eunuchok és szeletelő művészek szolgálták fel, hanem ugyancsak a drága Memmia. Az ebéd kétségtelenül sokkal élvezetesebb volt, mint Nazarius panegirikusa, amelyről egyébként Vecasius úgy nyilatkozott, hogy a maga nemében remekmű ugyan, mindazonáltal undorító, s erre Crispus olyan harsányan és olyan őszintén elkacagta

magát, hogy Minervina azon nyomban átölelte fiának lelkesedéstől lángoló fejét, és arcon csókolta:

- Nagyon boldog vagyok, édes fiam, hogy nem haragszol a perfectissimus őszinte bírálataért. Ebből látom, hogy nincs benned semmi nagyképűsködés.

- Édesanyám - felelte Crispus mosolyogva -, én vagyok boldog, hogy Vecasius ilyen őszintén beszélt. Unom a képmutató modoroskodást és hazudozást. Ennek a rosszhiszemű és szemforgató Nazariusnak a dicsőítő beszéde pedig örökre elvette a kedvemet minden megdicsőüléstől.

- Nobilissimus - szólalt meg Vecasius -, ez a Nazarius, ez az öblös torkú bérenc, voltaképpen nagyon szerencsétlen ember. Engedjétek meg, hogy elmondjam: milyen boldogtalan ember, s mért nyalja ily átszellemülten és ily tökéletes művészettel a jelentékeny talpakat.

Nagyon nevettek Vecasius bevezetésén.

- Nekem még sohasem beszéltél erről, Vecasius.

- Mert nem szeretem a pletykázást, nobilissima.

- Viszont én hónapok óta semmiről sem tudok, a Taunus tölgyrengetege volt a társaságom, tehát érdekel: mért is nevezed szerencsétlennek Nazariust, mesterem, Lactantius, kedvelt kartársát. Hát beszélj.

- Engem is érdekel - biztatta Minervina.

- Azt mondtam - kezdte Vecasius -, hogy ez a bérszónok boldogtalan ember, de hozzá kell tennem: megérdemli a sorsát! Szép és kivételesen okos kislánya mindenáron tanulni akart, bár az ilyesmi szokatlan és furcsa, mondhatnám természetellenes hajlandóság. Még furcsább, hogy ez a csinos Eunomia, akit tizenhárom éves kora óta legalább tíz előkelő ifjú kért feleségül, valamennyit elutasította, kicsikarta apja beleegyezését, elvégezte a főiskolát, és egyike lett a főváros legkeresettebb ügyvédeknek. Ma huszonkét éves, szépsége megérett és kivirult, sok az ügyfele, sokat keres, már valóságos kis vagyont szónokolt össze. Tárgyilagosan megmondhatom: különb és rokonszenvesebb szónok, mint az apja. Semmi sallang, semmi szóvirág, semmi színfalhasogatás! Higgadt és nyugodt érvelés, alapos jogi tudás jellemzi; a bírák el vannak ragadtatva beszédeitől. De a fiatal emberek is rajonganak érte, s alig múlik el hét, hogy ne kapna házassági ajánlatot. Ő azonban változatlanul elutasít mindenkit, és konokul hangoztatja ma is, hogy nem megy férjhez, mert két hivatást vállalni felelőtlenség, hiszen lehetetlen mind a kettőt kifogástalanul betölteni. Így élt függetlenül, élvezte sikereit, apja tanácsára kiadta tíz legsikerültebb védőbeszédét: száz példányban sokszorosították művét, és három hét alatt az utolsó példányig elfogyott. S akkor Tyche istenasszony váratlanul és végzetesen beleavatkozott az életébe...

- Ugyan? - csodálkozott Crispus. - Mi történhetett?

- Bizonyosan beleszeretett valakibe - kacagta el magát Minervina -, mert a szerelem ellen hatástalan minden jogi tudomány és ragyogó védőbeszéd. Nos, ráhibáztam az igazságra? - kérdezte mosolyogva.

- Valóban így kezdődött, nobilissima - bólintott rá Vecasius. - Történt ugyanis, hogy Stephanos, arelatei udvari titkár egy bonyolult vagyoni jogi pörben megjelent a treviri bíróság előtt, s a bíró arra kötelezte, hogy a „litis contestatio”, vagyis a per szabályszerű megindítása első lépéseként a meghatározott formulák alapján készült beadványban nevezze meg a tanúkat, akiknek megidézését kívánja. Stephanos jogász volt ugyan, de az efféle paragrafusrágáshoz nem értett: tehát ügyvédet kellett fogadnia: a bírótól kezdve Sittiusig mindenki Eunomiát ajánlotta neki. Megfogadta a tanácsot, Eunomia vállalta az ügyet; az első látogatáson meg-

állapították pontosan a per tárgyát, az adatokat, a tanúk megidézésének célját, kihallgatásuk anyagát és módszerét; a második látogatáson Stephanos aláírta az elkészült beadványt; a harmadikon kiderült, hogy Stephanos a nemzetközi jog problémáival foglalkozik; a negyediken a két tudós jogász költővé lágylt: olyan szokatlan témákat vetettek föl, s olyan kifejezéseket használtak, amelyek egyáltalán nem tartoztak sem a vagyoni jog, sem a nemzetközi jog tárgykörébe. Szokatlan jelenség volt, hogy a sokadik látogatáson a jegyző átnyúlt az asztalon, s előbb hosszan simogatta, majd szorongatta Eunomia bársonyos kezét, a hajthatatlan leányügyvéd pedig nem húzta vissza ezt a rabul ejtett kis kezét. Stephanosnak már régen vissza kellett volna utaznia Arelatéba, de a Végzet, amelyet a lírai költők Szerelemnek szoktak nevezni, nem engedte. A hetedik napon a jegyző már nem a kezét szorongatta a leánynak, hanem szorosán magához ölelte egész kíváncsatos testét, és kiváló szakértelemmel záporozta csókjait a leány friss és forró szájára, s Eunomia a kíváncsi szűz mohó mámorával élvezte és viszonzta ezeket a csókokat. Ahogy mondani szokták: örülten szerelmesek voltak egymásba. Stephanos legszívesebben rögtön rohant volna a professzorhoz, hogy megkérje tőle a leányát.

- Hogyhogy? - szakította félbe Crispus. - Hát Eunomia már nem riadozott a házasságtól? Már nem aggasztotta a kettős hivatás tragikumája?

- Nobilissimus - felelte Vecasius mosolyogva -, a gyakorlat, a maga vaskos valóságával, megcáfolja a legszebb elméletet is.

- És hát hogy oldotta meg Eunomia a dilemmáját? - kíváncsiskodott Minervina.

- A dilemma természetesen az első viharos csókolódzással megszűnt, elpárolgott, feloldódott. De ha netalán maradt volna belőle valami, azt már nem az ügyvédleány, hanem a professzor oldotta meg. Mikor a szerelmesek elébe álltak, és megkérték: adja rájuk atyai áldását, közölte velük, hogy elkéstek, mert ő már két héttel ezelőtt aláírta a leánya házassági szerződését, amelynek értelmében Eunomia újabb két hét múlva köteles házasságot kötni Veduo germán testőrtiszttel, a „protectores lateris divini” elnevezésű germán testőrség egyik századparancsnokával. Erre a bejelentésre Eunomia összeesett, s mikor nagy nehezen magához térítették, tombolni kezdett, üvöltözött, sírt és rikácsolt, tört-zúzott, a rabszolgalányát majdnem megfojtotta, folyton Stephanos nevét kiáltozta s minduntalan megátkozta apját, aki az atyai hatalom, az ősi és kegyetlen „patria potestas” jóvoltából így zsarnokosodik rajta, s tönkreteszi az életét, sőt meggyilkolja, igenis meggyilkolja!

- Megőrült? - szólt közbe Crispus.

- Dehogy! Annak rendje és módja szerint férjhez ment, és Veduo, a szálás és izmos germán, könnyűszerrel kielégített minden kíváncsiságot és vágyat, amit a lírai hajlamú Stephanos felgyújtott benne. Íme, ismét a gyakorlat győzött az elméleten, mivelhogy a nők rendszerint nem hálnak bele az úgynevezett halálos szerelembe.

- És ezzel vége? - kérdezte Minervina, aki nyilván érzelmesebb csattanót várt.

- Még nincs vége, nobilissima - folytatta Vecasius a regényt. - A nő nem halt bele, de Nazarius majdnem belehalt. Leánya szerelmi örülete, amelyet Veduo azóta lecsillapított, rettenetesen megviselte, de ez hagyján: ebből az idegrázkódtatásból kigyógyították az orvosok, de lányának átka jóvátehetetlenül lesújtotta: összeomlott, és ezután már alig lehetett szavát venni, révülten téblábolt a házban; ha leányát meglátta, menekült előle: mert Eunomia, az első éjszakák kellemes izgalmai és meglepetései után szinte megnémult, sápadtan és gyászos arccal járt-kelt, mint egy kísértet, utálta a vasgyűrű germánt, s annál jobban megutálta, minél sűrűbben és minél lelkesebben gyötörte virágtestét durva szeretkezésével. Eunomia örökös bánatát nem bírta sokáig elviselni az apa, hiszen ez a nő olyan volt, mint az élő szemrehányás,

mint egy bosszúálló Fúria. Kihallgatásra jelentkezett az Augustusnál, s megkérte, hogy Veduót helyezze át Arelatéba, Matidia testőrségébe.

Ebben a pillanatban Crispus jóízűen elkezdett hahotázni.

Minervina kérdőn nézett rá s Vecasius, mintha csak erre a néma kérdésre felelne, befejezte Eunomia történetét:

- Nobilissimus, nevetésed megbélyegzi a zord apát, aki lám hasztalan szállt szembe a sorssal, mert végül, bár szándéka ellenére, mégis boldogította leányát, s éppen azzal, akitől erővel elszakította, mivelhogy Stephanos éppen az arelatei palotában hivataloskodott. Attól kezdve, hogy a szerelmesek újra találkoztak, Eunomia többé közel sem engedte magához az esetlen és vaskos germánt, aki bánatában ezentúl sorra boldogította a palotai rabszolgányokat. Viszont a finom és művelt Stephanos végre szóval és tettel, naponta boldogíthatta Eunomiát forró vallomásaival, lírai lángolásával és szünni nem akaró öleléseivel.

Crispust még akkor is rázta a nevetés, mikor a villa kapujában felpattant kedves lova hátára, tenyerével meglapogatta a nemes paripa fényes szőrű, gyönyörűen ívelt nyakát, s halkán nevének szólította:

- Delicatus!

A ló megértette a parancsot, büszkén fölszegte fejét, és lassú egyenletes ügetésben megindult. Kétoldalt jól felfegyverzett scutariusok, lovas testőrök kísérték a nobilissimust.

Esteledett, mikor hazaért a palotába. Lakosztályában a rabszolgái megszabadították ünnepi díszruhájától és a páncél helyett rövid ujjú, térdig érő, vörös szegélyes könnyű selyemtunicát adtak rá, s kellő szakértelemmel vállaira kanyarították az abolla nevű, művésziesen ráncolt bő és rövid köpenykét, amelyet a jobb vállán rubinköves aranycsat fogott össze. Az égszínkéék abolla redői bársonyosan simultak a fehér tunica csillogó selymére. Ha nem lett volna illendő, sőt kötelező az Augustánál is tisztelegnie, legszívesebben könnyű, virágos synthesist adatott volna magára, de családi látogatáshoz is kissé díszesebben kellett öltöznie. Az öltöztető rabszolga ezüsttükröt tartott elé, a fodrász széles elefántcsont fésűvel lesimította a lovaglásban megzilált haját, Crispus belenézett a tükörbe, bólintott, a rabszolgák hajlongva távoztak.

Végre indulhatott. Fausta a kis fogadószobában várta: borvörös tunica volt rajta, sáfránysárga szegélyén szív alakú hímzett díszek futottak körös-körül; a tunicát jó magasan, tenyérszerűen széles aranyöv szorította testéhez, az öv fölött pedig, a ruha merész kivágásából kacéran fehérlettek elő duzzadó keblei, s ahogy elomlott virágos, kék perzsiái szőnyeggel borított pamlagán, a tunica alól kivillantak feltűnően karcsú bokái. Az egykori béka nemcsak megszépült és megérett, hanem szépítette is magát, és főleg tervszerűen öltözött, illetőleg vetkőzött a mai látogatásra.

Mikor Crispus belépett, Fausta látszólag nyugodtan feküdt a pamlagon, két meztelen karját hátravetette, tenyerein nyugtatta fejét, arcán jól betanult mosoly fénylett, de szíve vadul vert. Már reggel óta - mikor oly hosszú ideig zavartalanul gyönyörködhetett a remek fiatallemberekben - azon tépelődött: vajon nem szentségtörés-e, nem vérfertőzés-e, ha ezt a sugárzó ifjút szomszajosan, éhesen, örvengve az ágyába kívánja? Lehet-e bűnös ez az emésztő szerelem egy ragyogó fiatal férfi iránt, aki ugyan tíz évvel fiatalabb nála, de máris férfi, győzelmes hadvezér, ünnepelt hős, és elvégre semmiféle rokoni kötelék sem fűzi hozzá. Talán az, hogy férjének a fia? Ugyan, hiszen mostanig jóformán alig ismerte! Constantinushoz sem fűzi semmi más érzelm, csak a gyűlölet és a bosszúvágy! Apja és bátyja gyilkosa, várhat-e tőle, éppen tőle kíméletet, hiszen csak kényszerből ment hozzá, és évekig nem engedte közel magához; s mikor mégis letéperte, kénytelen volt gyermeket szülni neki! De betelt a mérték,

nem tartozik neki semmivel! Elég volt! Most következik a bosszú, az édes elégtétel az undorító és lealázó évekért: évoé, szerelem! ujjongott magában, és kemény elhatározással összeharapta duzzadt ajkait. Mikor azonban Crispust meglátta, vonásai megenyhültek, arcán felfénylett a hosszú évek óta elhervadt mosoly. Nyugodtan, méltóságos fegyelmezettséggel állt föl; szemérmesen, mintha rajtakapták volna, keblére vonta az övébe akasztott sárga selyemfátylat; lassan odalépett Crispushoz, aki hódolattal meghajolt előtte. Az asszony ezt gondolta magában: „Hátha most fordíthatok a sorsomon! Hátha élet és halál kérdése ez a perc?” Behunyta a szemét, két karját a Caesar felé nyújtotta, de már alig hallotta a fiatalember szokványos köszönését, két meztelen karjával ráfonódott, szorosan hozzásimult, pontosan, egyúttal szemérmetlen szenvedélyességgel szájon csókolta, megfogta a két kezét, kissé hátralépett, egy percig gyönyörködött az ifjú sugárzó szépségében, aztán magával vonta a pamlagra, és mintha az iménti szenvedélyes fogadtatás meg sem történt volna, tettetett és jól kiszámított tárgyilagossággal megszólalt:

- Crispus, köszönöm, hogy életednek ezen a legszebb napján nem feledkeztél meg rólam. Vártalak. Nagyon vártalak. S most boldog vagyok, hogy eljöttél hozzám, és engem is részesévé avatsz diadalodnak.

- Augusta, hálás vagyok ezért a kitüntető fogadtatásért - mondta rá kimért udvariassággal Crispus, de Fausta azonnal belefojtotta a szót.

- Ne mondd, hogy „Augusta” - nagyon hivatalos és rideg ez a megszólítás - tiltakozott a császárné, aztán csiklandós nevetéssel így folytatta: - Szólíts így: „Fausta” - hiszen anyád vagyok.

Kacér és kihívó kacagása már-már ellentmondásra ingerelte Crispust, de az asszony mind a két kezét megfogta, nagy kerek szemét rámeresztette a fiatalemberre, mintha meg akarná ígézni, és művészi szünetekkel megtört, kissé akadozó, fulladozó, de szinte perzselő szavaival belefojtotta a szót, lenyűgözte és bűvölte:

- Crispus, a mai ünnepségen olyan voltál, mint egy fiatal isten! Elvarázsoltál mindenkit - s művészi szünet után, elcsukló hangon hozzátette -, de főképp engemet. Büszke voltam rád, s most is büszke vagyok, hogy az enyém vagy, legalább egy kicsit az enyém. - Ügyesen és óvatosan hozzásimult a fiatalemberhez, kemény és forró kebleit kissé odaszorította Crispus izmosan domborodó melléhez, bal kezével az arcát simogatta, már-már jobb karja is ölelésre lendült, s forró ajkai mintha újra le akartak volna csapni az imádott ifjú szájára...

Egy pillanaton múlt az egész. Az Augusta szinte vonaglott már szerelmes elragadtatásában, de azért óvatosan figyelt, s észrevette, hogy Crispus meghökken, kissé visszahúzza felsőtestét, szinte védekező állásba helyezkedik. Fausta ezt a megtorpanást a szűz ifjú önkéntelen megriadásának érezte, és hát szenvedélyesen, folytatta:

- Crispus, édesem, büszkeségem! bárcsak nem egy kicsit, hanem egészen az enyém lehetnél! Nem tudom, megértesz-e engem: apádat csak a háború, a kormányzás, a politika érdekli, én pedig egyedül vagyok, halálosan és kétségbeesetten egyedül...

- De ott vannak a gyerekeid, Augusta - húzódott vissza még jobban Crispus.

- Azok az ő gyerekei! - vágta rá Fausta, ezúttal őszinte haraggal. - Nekem csak egy gyerekem van, akire büszke vagyok, s azt akarom, hogy ez a gyerek, legszebb gyermekem, gyönyörű Crispusom, egészen az enyém legyen, testestül-lelkestül, egészen, úgy, ahogy én gondolom!

Crispus megdöbbsent. Mi ez? Szerelem! Lehetetlen! Az Augustus felesége, négy gyermek anyja, a mindig kifogástalan és hideg Fausta beleszeretett volna saját mostohafiába? Ugyan! Elcsépett mitológiai kaland, már a színpadon is unjuk! Egészséges erkölcsi érzékű ember ma már csak nevet az ilyesmin! Hát akkor tán kísértés? A fiúi hűség s a becsület próbája?

Constantinus csapdája? Ugyan! Hiszen épp most panaszkolta, hogy az Augustus elhanyagolja! Constantinus tehát nem lehet féltékeny rá, nincs szüksége semmiféle próbára vagy csapdára! Hát akkor? Igen, ez semmi más, mint egy kielégítetlen, de szerelmi vágyakban őrjöngő, ám kissé öregedő nő görcsös kapaszkodása az utolsó szalmaszálba! Mikor eddig jutott gondolatainak izgatott s mégis józan villódzásában, hirtelen ez is felötlött benne: „Miért ne? Ha annyira akarja, tépd le, tipord le, elégítsd ki! Ne habozz, hiszen ha te a tisztesség s a gyermeki hűség nevében visszautasítod, valamelyik markos rabszolga, győztes versenykocsis vagy izmos gladiátor úgyis letarolja!” Ekkor egyszerre felsugárzott előtte Lactantius nemes alakja, s fölvetette magában a kérdést, vajon a tiszteletre méltó professzor helyeselné-e, hogy letiporja ezt az egyébként kíváncsi hetérát? „Nem!” - érezte meg nemes nevelőjének néma tiltakozását.

Mindez a pillanatok ezredrésze alatt viharzott végig felkorbácsolt idegein, s mikor észrevette, hogy a felizgatott nő ölelésre szomjas karjai és már révületben remegő ajkai megint veszedelmesen közelednek testéhez, hirtelen elhatározással kiragadta magát az érzéki varázs bűvöletéből, s fölállt. Ennyit mondott:

- Augusta, hódolattal köszönöm kitüntető kegyességedet.

És szertartásosan távozott.

Fausta lángoló arccal pattant fel a pamlagról. Nagy fekete szeme szinte szikrázott, húsos vérvörös ajkai remegtek, melle zihált, teste izzott, belsejében újra lobbot vetett a sötét szenvedély. Kiegyenesedett, fejét fölvetette, fekete haja viharosan meghullámozott, szája démoni gonosz mosolyra ferdült, két keze ökölbe szorult.

Tehetetlen dühében a pamlagra dobta magát, fejét a duzzadó selyempárnákba fúrta, vergődött-vonaglott egy darabig, aztán kitört belőle a vad, visszafojthatatlan, görcsös zokogás.

4

Erről a tragikus kalandról egyelőre semmit nem tudott az udvari pletyka; Fausta erre a délutánra minden rabszolgát eltávolított, még a lakosztálya környékéről is, úgyhogy a bizalmas kis szobától, amelyben Crispust fogadta, a legközelebbi testőr legalább száz lépésnyire volt. A palota személyzete még csak nem is sejtette, hogy Crispus látogatást tett az Augustánál; még a saját rabszolgái sem tudták, hová ment, s meddig volt ott - mert a nagy jelenet után nem ment vissza lakosztályába, hanem a kapuőrségen gyaloghintóba szállt, és kivitette magát a szigetre.

Az Augusta félreérthetetlen felkínálkozása bosszantotta: fiatal életében most látott bele először az emberi szenvedély sötét mélységeibe; megborzadt az asszony leplezetlen és mohó férfiíhségétől, és irtózáttal gondolt arra, hogy ez a nekivadult nő ki mindenkiel csalhatta meg már az Augustust! Igaz, hogy a császárnét ezer szem figyeli, de senkiben sem kelthet gyanút, ha néha egy csinos és izmos rabszolga - fodrász, lábapoló, cipőművész, gyorsíró vagy éppen felolvasó - hosszasan időzik az Augusta buja és illatos kis fészkében! De hátha Fausta példásan tisztességes, és éppen csak őt, Crispust akarja? Ez kellemetlen volna, mert ha így van, valósággal bujkálnia kellene a nő elől, s rettegnie attól, hogy vagy a személyzet, vagy maga Constantinus előbb-utóbb észrevesz valamit; még a becsületes tartózkodás is árulója lehet. Hogy lakjék tovább is egy fedél alatt ezzel a nekitüzesedett démonnal? Szóljon apjának? Lehetetlen, hisz oly hirtelen haragú, hogy abban a pillanatban kivégeztetné a nőt!

Nem, nem, csak semmi botrányt! Legjobb lesz mélységesen hallgatni erről a mocskos élményről, hiszen ha bizalmasan elmondaná valakinek, az illető bizonyára elnézőn mosolyogna, és azt gondolná magában, hogy az egész rémtörténet az én fantáziámban született meg. Amint a sziget útjain sétálgatott, hogy kiszellőztesse fejét, a friss, hűvös esti levegőn lehiggadt, az ezüstös holdfényben lassankint szétfoszlottak tragikus tépelődései, és végül abban állapodott meg, hogy nem szabad bolygatnia a történeteket, fátyolt kell borítani az egész undorító kísérletre, éppenséggel nem szabad kerülgetni Faustát, hanem ezentúl is elfogulatlanul és barátságosan kell érintkezni vele, mintha semmi sem történt volna.

Úgy érezte, hogy ezt az elhatározását Lactantius bizonyosan helyeselné!

Gyaloghintója a szigeti hídfőnél várta; beszállt, a rabszolgák megindultak vele. Már a forum táján jártak, a sötét utcát néhány lépésnyire megvilágította az egyik rabszolga beüvegezett, kétlángú kézilámpája, az esti csöndet pedig fölverte a másik rabszolga szüntelen csengetése, ami annyit jelentett, hogy úgynevezett úriember közeledik, fegyveres kísérettel, tehát a tolvajok, rablók, csavargók jól teszik, ha kitérnek az útjukból: Crispus is, két markos rabszolgája is tört és rövid kardot rejtegetett a köpenye alatt. Rablók nem is állták útjukat, de valahol a bazilika táján, nem messze a palotától, mégis támadás érte őket: fátyolos, selyemköpenyes, túlzottan kifestett éjjeli pillangó dugta be mosolygó és illatos fejét a gyaloghintó ablakán:

- Szép úr, kegyes úr, jöjjön velem! Sittius fogadójának emeleti hálótermében elíziumi gyönyörűségekben részesítlek; szépséges fiatal úr, tíz arany a jutalmam és öt arany Sittius bácsinak! Ma még senki sem szeretett, drága szép uram, csupa szűz vagyok, csupa tűz vagyok, ég a testem, ma egészen a tiéd leszek; száz csodáját tudom az egyiptomi meg indiai szeretkezésnek... - a lány előkelő urat szimatolt a gyaloghintóban, megérezte, hogy itt jól kereshet, ha ez a pénzeszsák kötélnek áll, s utolsó kísérletként fölemelte kézilámpáját, és az arcába világított a fiatalembernek, s mikor meglátta, izgatottan dadogni kezdett: - ...te vagy, Caesar? Ó asszonyok bálványa, lányok öröme! Szépségem, szerelmem, istenségem! Jöjj velem! Egy éjszakáért szívesen meg is halok! Ugye, feljössz hozzám? Ne vess meg, ne hagyj itt! - és már nyújtotta is szabadon maradt jobb karját, hogy átölelje Crispus nyakát. A fátyolruhán át izgalmasan derengett fel a lámpa halvány fényében mellének tejfehér, lágy hajlata, és Crispus arcát megcsapta az erősen illatosított fiatal test hivatásszerűen perzselő forrósága.

Crispust megdöbbenettette, hogy ez a hetéra ismeri. Még magához sem tért a mai nap második szerelmi támadásának meglepetéséből, s máris újra hallotta a lány hízelkedő hangját:

- Melissa a nevem, Caesar!

Crispus barátai közléseiből valóban tudta, kicsoda Melissa, és részletesen ismerte rendkívüli tehetségét. De nem volt szüksége rá: jobban szerette a vadászatot, a testedzést és a tábori életet, mint az indiai és egyiptomi szeretkezés bonyolult fogásait. Testi kielégülését, minden probléma nélkül, tökéletesen megadták a szebbnél szebb rabszolgalányok, és Hermogenes spectabilis mindig gondoskodott a változatos utánpótlásról. Ma éppenséggel nem volt kedve senkire, még a csodálatos Melissára sem.

- Melissa - szólalt meg végre és szelíden elhárította a lány gömbölyű és fehéren derengő karját -, ma fáradt vagyok. Majd máskor. Ne haragudj rám. - Az övén csüngő három pénzeszacskó közül kiemelte az egyiket, és odanyújtotta Melissának: - Fogadd el ezt az ötven aranyat, és aludj jól, szép Melissa.

A lány mohón kapott a pénzeszacskóért, övébe akasztotta, s mikor Crispus elindította a rabszolgákat, még bekiáltott a gyaloghintó ablakán:

- Szépségem, ma rólad álmodom.

Befordult a mellékutcába, és kézilámpásával úgy tipegett és libegett előre a sötét falak mentén, mint egy csillogó, ám elárvult szentjánosbogárka...

Mikor Crispus a palota elé ért, látta, hogy Constantinus dolgozószobájának három nagy ablaka még világos: az Augustus a késő esti órákban kapta meg Marius jelentését, amely részletesen és kissé ironikusan ismertette Licinius magatartását. A hosszú beszámolóból legjobban Licinius jellemrajza ragadta meg figyelmét. Minden mondatát újra meg újra elolvasta, adatait és állításait gondosan mérlegelte, s mindjobban megerősödött benne a meggyőződés, hogy haladéktalanul véget kell vetni ennek a kétféleségnek: idestova húsz éve hatalmon van már, nem tétovázhat tovább! Egyedül kell maradnia! De hogyan? Hogyan?

Alig várta a másnapot. Már kora reggel hívatta Hosiust. Az ilyen bizalmas tárgyalásokon nyoma sem volt a merev és ünnepélyes szertartásosságnak; egyszeres adoratio után a császár intésére leülhettek a meghívottak a tanácskozó asztalhoz. Ezúttal Hosius volt az egyetlen meghívott. Constantinus kigöngyölytette az asztalon a bizalmas jelentést, és megszólalt:

- Itt van előttem Marius Brellicus jelentése, tegnap éjjel kaptam. Majd olvasd el részletesen, én most csak egy-két közlést emelek ki belőle. Például azt, hogy ez a műveletlen s majdnem írástudatlan moesia-i paraszt erőnek erejével utánozni akar engem. Folyton álmait, látomásait, jelenései vannak; persze, irigylit tőlem Sol Invictus különös kegyelmét és pártfogását, az égi jelt, a győzelmeket és a népszerűséget. Minden reggel megjelenik nála főfő mágusa, Hermon, ez a körmönfont egyiptomi szélhámos, és megfejtí álmaikat s megmagyarázza jelenéseiket. Legutóbb azt álmodta, hogy százezer kígyótojást látott, egyszerre valamennyiből kikelt a kígyó, megrohanták őt, testére tekerőztek, kétágú nyelvüket ráöltögették, dühösen sziszegtek, mire ő háromszor följük emelte kormánypalcáját, s íme, a veszedelmes csúszómászók élettelenül hulltak le testéről. Hermon szerint az álom világosan beszél: Licinius százezernyi ellenséget tönkrevér.

- Holott Artemidoros szerint - szólt közbe a császár intésére Hosius - az álom annyit jelent, hogy Liciniust saját alattomoságai és aljasságai emészti.

- Természetesen jelenése is volt: óriási lángoló tűzgolyó jelent meg az égbolton, szemképráztató sebességgel forogni kezdett, s mikor közel ért a földhöz, felrobbant, lezuhant, mindent felgyújtott maga körül; ő pedig, Licinius, nem égett el, csak égett, lángolt, és feje fölött hatágú napkorona sugárzott. Hermon azt mondja: ragyogó győzelem.

- Én pedig tudom Artemidoros hiteles magyarázatát; az álom jelentése: pusztulás, terméketlenség, éhínség.

- De van egyéb is. Mivel én a Milvius-hídi győzelem után, az egység érdekében olyan imádságot írtattam veled, amelyet minden vallás hívője bizvást, meggyőződésének sérelme nélkül, elmondhat istenségének, Licinius utasította Vibius Gallust, Sol Invictus nikomedeiai főpapját, hogy ugyanilyen általános jellegű imádságot szerkesszen a „szentséges legfőbb istenséghez”, s elrendelte, hogy Lupicinus tábornok ezt a szöveget minden katonájának adja oda, s majdnem esetleges ütközetek előtt, levett sisakkal s kitárt karokkal háromszor mondják el a harcosok harsány hangon, egyszerre, ütemesen!

- Ó, ez a háromszoros ismétlés minden keleti varázslás sikerének a feltétele! - jegyezte meg Hosius. - Elavult fogás!

- Ez most mellékes - legyintett az Augustus. - Sokkal fontosabb a jelentés következő szakasza: Constantinus éppen azon a napon győzte le Maxentiust, amelyen a bitorló uralkodásának ötödik évfordulóját akarta ünnepelni: Licinius tehát azt a titkos utasítást adta Olympiosnak, hogy háború esetén, igyekezzék a döntő ütközetet azon a napon megvívni, amelyre uralko-

dásom évfordulója esik, mert ennek az egybeesésnek titkos varázssereje van! Feltétlenül megszerzi a győzelmet! Nos, mit szólna mindehhez?

- Szentséges Augustus, ez mind elárulja, hogy Licinius Augustus háborúra készül, s váratlanul le akar csapni ránk. Úgy látszik, türelmetlen. A csatákat azonban nem az évforduló, hanem a hadvezér tehetsége és a katonák vitézsége dönti el. Én nyugodtan alszom: Licinius csak jöjjön, a vesztébe rohan.

Constantinus megnyugodott. Licinius álmát és jelenését nem vette ugyan félvállról, mint Hosius, de fontosnak tartotta a püspöknek azt a megállapítását, hogy a „műveletlen ember azt álmodja, amit kíván, vagy amitől fél”, márpedig Liciniusra mind a kettő ráillik.

Annál jobban nyugtalanította Ablavius bizalmas jelentése, amely másnap érkezett. A vicarius Sandariótól is szerzett értesüléseket, s ezek Marius hírein kívül újabbakat is tartalmaztak: Licinius nemcsak utánozza Constantinuszt, hanem durván szidalmazza is; sőt az égi jelről is becsmérlően nyilatkozik, s ami a legfontosabb: veszélyezteti a vallási békét. Látszólag Sol-tiszteelő, de egyiptomi jósokkal, varázslókkal, sőt méregkeverőkkel veszi körül magát, s ezekkel sötét és nagyerejű átkokat mondhat Constantinusra; Sol Invictus jelét is föltéteti zászlaira, de a legtöbb zászlóra és hadijelvényre odacsempészteti a Constantinusnak gyalázatos pusztulást és halált kívánó átoktáblácskákat. Aláírta a mediolanumi egyezséget, és most kitiltja a palotából a keresztényeket, sőt mintha még mindig tartana az üldözés, a keresztény katonákat arra kényszeríti, hogy Jupiternek és Marsnak áldozzanak, s véres áldozatokon és haruspiciumokon vegyenek részt, miközben ő maga tömjénnel áldoz Sol Conservatornak, a birodalmat megtartó Napistennek, és - mint Constantinus - kétoldalt égő gyertyát tartó templomszolgákat állít maga mellé. Betetőzi ostobaságát és következetlenségét a keresztény papok és püspökök zaklatásával; azzal gyanúsítja őket, hogy folyton Nyugatra sandítanak, Constantinusra sóvárognak, hűtlenek és árulók. Sorra bebörtönöztette a gyanúsaknak minősített püspököket, a legtöbbet kivégeztette, s még hozzá némelyiket embertelen kegyetlenséggel. Sandario a jelentéséhez pontos adatokat és névsorokat csatolt, s ezeket Ablavius mind mellékelte más úton szerzett egyéb értesüléseihez.

Constantinus felháborította sógorának felelőtlensége és oktalansága, ami hetek alatt felborította a már-már megszilárduló vallási békét. Éppen hívatni akarta Concordiust, Hosiust és Crispust, hogy megtárgyalja velük ezt a megdöbbentő jelentést, amikor belépett Talio, megállt és tisztelt:

- Nos, Talio? - fordult felé a császár.

- Szentséges Augustus, jelentem, hogy a mai napra kegyeskedtél kitűzni a XX. Valeria legio Noviomagusba áthelyezett három cohorsának megszentelését. Parancsod szerint itt az indulás ideje.

- Igen - mondta rá Constantinus kissé idegesen, mert bosszantotta, hogy megfélemedezett erről a szemléről, holott Hermogenes spectabilis följegyezte napi császári teendői közé. - Igen, tudom. Közd a magister memoriaevel parancsomat, hogy holnap reggel Crispus Caesar, Concordius tábornok és Hosius clarissimus jelentkezzen nálam. Utána indulunk.

Kisvártatva visszatért Talio és Constantinus tábori díszben, a szárnysegéd és tizenkét candidatus kíséretében levonult a díszudvarba s lóra szállt.

Az egész napot Noviomagusban töltötte, késő este tért vissza a palotába, megvacsorázott, újra elővette Ablavius jelentését, éjfélig tanulmányozta és töprengett rajta, és szokatlanul furcsa izgalommal várta a másnapi tanácskozást; úgy érezte magát, mintha másnap döntő csatára kellene kiállnia.

Crispusnak ma délelőtti órája volt Lactantiusszal: Constantinus rendelkezése szerint az órákat nem a Caesar lakosztályában tartották, hanem a professzor dolgozószobájában. Crispus, amint belépett az előszobába, azonnal hallotta, hogy Lactantius olvas, nyugodt és kissé öreges hangon, de dallamosan: a mondatok végén mindig hibátlanul kiemelte és hangsúlyozta a művészi prózában elengedhetetlen időmértékes sorzáradékokat. Lágyan és kellemesen simogatták fülét a creticusok és trocheusok, hiszen éppen Lactantius előadásaiból ismerte meg a művészi stílus érzéki varázsának ezt a titkát. Crispus egy percre hallgatta, s már-már be akart menni mesteréhez, amikor olyan mondatok ütötték meg fülét, hogy egyszerre szinte földbegyökeredzett a lába:

„Mostohám eleinte úgy alakoskodott, mintha édes fiaként szeretne: folyton a sarkamban járt, egyre-másra csókolgatott, s én engedtem; nem is sejtettem rejtett szándékát, csak csodálkoztam, hogy oly édesanyjai gyöngédséggel dédelget. Mikor egyre szemérmertlenebbül környékezett, a csókjai is forróbbak lettek, s kacsingatásai is túlmentek a tisztesség határain, gyanút fogtam, kerültem, s valahányszor megkísértett, ügyes ravaszkodással kisiklottam hálójából. Egyszer apám nem volt otthon, s mikor egy szertartásról ünnepi díszben hazatértem, s a nő meglátott, nem bírta tovább türtőztetni magát: elvesztette a józan eszét, meztelen sóvárgásával elém sietett, s a nyakamba hullva, forrón és szerelmesen búgta: Ó, én szép fiatal Hippolytosom!”

Crispus megdöbben, de nem tudott és nem is akart gondolkozni: hirtelen elhatározással benyitott: Lactantius két kezében kifeszítve tartotta a tekercset, és annyira elmerült az olvasásában, hogy eleinte észre sem vette Crispust. Csak akkor göngyölt össze a tekercset, és hagyta abba az olvasást, amikor tanítványa megszólalt: - Köszöntlek, mesterem. Engedd megkérdezzem: mit olvastál oly élvezettel, hogy már az előszobádban elbűvölte füleimet?

Lactantius ültében könnyű meghajtással fogadta a nobilest köszöntését, leültette tanítványát, és csak azután felelt:

- Új könyv ez: amint látom, bonyolult szerelmi történet, az úgynevezett miletosi elbeszélések műfajának bővebb, kiteljesedett, epizódokkal tarkított változata. Éppen a gonosz és elvetemedt Demainete történetét olvasom: halálosan beleszeretett mostoha fiába, a daliás, csinos és jóhiszemű Knemonba, és mindenáron szerelemre akarta csábítani. Még nem tudom, mi lesz a történet vége, de őszintén szólván kissé bosszant, hogy a szerző ilyen epizódokkal megszaggatja a főcselekmény egyenes vonalát, úgyhogy az olvasó nem élvezheti egyfolytában Theagenes és Charikleia szerelmének érzelmes és viharos viszontagságait, amelyek végül is bizonyosan jóra fordulnak. Még nem olvastam végig, csak most kaptam kölcsön Palmatustól: ez minden szórakoztató könyvet megvesz.

- Én is szívesen megvenném - szólalt meg Crispus -, csak mondd meg, mester, kinél kapható?

- Palmatus bizonyosan tud szerezni példányt. Szólj neki. Nem ellenzem az olvasását, mert ámbár csupa szerelem az egész, előnyösen különbözik ama miletosi Aristeides csiklandós történetkéitől, amelyeknek egyetlen célja az érzékek ingerlése, az alantas nemi vágyak szítása és fölgerjesztése. Mert ennek a műnek a szerzője, az emesai Heliodoros, erkölcsös ember, az újplatonikus filozófia híve, mérsékelt és felvilágosodott hirdetője a becsületnek, az erénynek, az emberséges erkölcsi magatartásnak, és szerelmekkel átszőtt érzelmes és kalandos elbeszélése minden ízében nemes olvasmány, amely alkalmas a jóindulatú és nemes hajlamú ifjak jellemének alakítására. Hangsúlyozom, hogy még nem olvastam végig, de nem hiszem, hogy elolvasása után megváltoznék a véleményem.

- Köszönöm, mesterem. Megszerzem és elolvasom Heliodoros könyvét. Érdekel. Annak idején majd beszámolok róla.

- Érdeklődéssel várom véleményedet és bírálatodat. Mai előadásunk, illetve beszélgetésünk tárgya Cicero *De republica* című állambölcseleti művének elemzése és összehasonlítása

Platon *Politeia*-jával. Ma éppen a mű hatodik könyvével szándékozunk foglalkozni: Scipio látomásával vagy álmával, amelynek lényege és vezető gondolata az a megállapítás, hogy azok a férfiak, akik híven szolgálják hazájukat, örökre élnek, s halhatatlan példaképeink maradnak.

Ezen a napon, Lactantius lenyűgöző előadásának jóvoltából, Cicero annyira elbűvölte Crispust, hogy tökéletesen megfeledkezett Heliodorosról, Demainete és Knemon tragikus történetéről.

Másnap délelőtt pontosan megjelent Constantinus fogadótermében.

A tanácskozáson felolvasták és részletesen megvitatták Ablavius jelentését, s valamennyien megegyeztek abban, hogy Licinius elvesztette a fejét, s viselkedése a szó szoros értelmében háborús kihívás. Crispus most hallotta először ezeket a politikai bonyodalmakat, de rögtön rátapintott Ablavius jelentésének egy-egy célzására, amelyet eddig nem vettek figyelembe:

- Szentséges Augustus - szólalt meg -, ebből a bizalmas jelentésből, ha figyelmesen olvassuk, kiderül, hogy Liciniust az előttem egyébként ismeretlen nikomedeiai püspök, bizonyos Eusebios, uszítja örökkévalóságod ellen. Mi a baja ennek az Eusebiosnak?

- Ariánus - jegyezte meg Hosius -, vagyis egységbontó.

- Rendben van, értem - felelte rá Crispus -, de a jelentésből az is kiolvasható, s méghozzá minden erőltetés nélkül, hogy Licinius, nyílt és bizalmas nyilatkozataiban állandóan lázít Constantinus Augustus ellen, s nemegyszer hetykén kijelentette, hogy ha Constantinus merészelne megmoccanni, ő bizony tönkreveri és megsemmisíti.

Egy pillanatra csend támadt, aztán Hosius szólalt meg:

- Adózzunk hódolattal és hálával a Caesar kitűnő megfigyeléseinek, és ne mellőzzük a jelentéseknek azt az adatát se, amely elárulja, hogy Constantia Augusta egy követ fűj ama bizonyos Eusebios püspökkel, bár aki a sorok közt tud olvasni, azt is látja, hogy az Augusta igyekszik mérsékelni férje harci vágyát és elszántságát.

Constantinus fölkapta a fejét. Nem értette világosan, mire célozhatott a püspök, de annál világosabban megértette Concordius rövid és velős felszólalását:

- Licinius megszegte a mediolanumi megállapodást: ez ok a háborúra. Szentséges Augustus, a haditervek készen vannak!

Most Constantinus szólalt meg:

- Akkor hát legyen háború.

Crispus fölélegzett: háborúba megy, végre megmenekül mostohája szerelmétől!

5

Sem Marius, sem Ablavius jelentésében nem szerepeltek olyan bizalmas értesülések, amelyek esetleg vonatkozásban lehettek Constantiával; mindketten tanácsosabbnak tartották hallgatni bizonyos kényes ügyekről - vagy túlzott óvatosságból, vagy kíméletből, vagy azért, mert féltek Constantinus bosszújától -, holott a császárt feltétlenül érdekelte volna Eusebios egyéniségének és politikai szerepének részletes és őszinte ismertetése. Ennek a tapasztalt, számító, ügyes és ravasz szerzőnek a titkos munkája sokkal jobban érdekelte volna, mint Constantia Augusta erkölcsi élete. S bizonyára sokért nem adta volna Constantinus, ha értesül Eusebios és Licinius bizalmas beszélgetéseiről az Augustával.

- Szívecském - kezdte Eusebios egyszer ebéd után -, az Augustus túlzásokba téved. Beszélned kell vele. Hogy le akar számolni az izgága és hatalmaskodó Constantinusszal, az helyes és szükséges; magam is támogattam ebben és támogatom, sőt sürgetem. De nekünk nem szabad okot adnunk semmiféle gyanúra vagy vádra! Én ismételten óvtam már a mediolanumi egyezség megszegésétől, de rendreutasított s megfenyegetett, hogy kitilt a palotából, s börtönbe zárat, ha ellenkezni merészelek vele! Téged inkább meghallgat, bár az utóbbi időben nagyon nyugtalan, ideges, kiszámíthatatlan.

- S valami furcsa rögeszme kerítette hatalmába: attól reszket, hogy éhen hal szegény, s gondoskodnia kell magáról öreg napjaira! Százával hurcoltatja börtönbe vagy kergeti száműzetésbe a gazdag embereket, s azonnal elkobozza vagyonukat; holott kincseskamrái máris zsúfolva vannak arannyal, ezüsttel, drágakövel. Nem értem.

- Hát azt érted-e, hogy miért hurcoltatja a palotába az elfogottak fiatal és csinos leányait és feleségeit, holott jóval túl van a hetvenen, ráncos és roskatag vénember, hiszen magad tudhatod legjobban - nevetett Eusebios.

- De Glaphyra, az öltöztető rabszolgálynom azt mondja, hogy nem is magának hurcoltatja ide a válogatott nőket, hiszen éppen csak fogdossa és markolássza a viruló fiatal testeket: elméleti kéjelgés ez, nem olyan, mint a mienk, ugye drágám? - és hirtelen az ölébe ült Eusebiosnak, és gyorsan magával vont a pamlagra... A beszélgetést csak hosszabb szünet után folytatták:

- Ezért hozatja fel a nőket? - kérdezte Eusebios. - Hiszen akkor szerencsájuk van, mert nem esik kár bennük.

- Dehogynem! - mondta Constantia. - Képzeld, mit eszelt ki a vén disznó! Behozat négy remek nőt, behívat négy csinos és izmos fiatal rabszolgát, a nőket végigfekteti a terem óriási szőnyegén, mindegyikre ráereszt egy rabszolgát, s ott a szeme láttára kell szeretkezniük. Persze van néha visítozás, rugdalás, karmolás, de mindig a fiúk az erősebbek. Feneketlen gyönyörűséggel, lihegve, tágra nyílt szemmel, kéjtől eltorzult arccal nézi a küszködő s végül elomló párokat, megiszik közben egy serleg bort, aztán újra nekiuszítja a fiúkat, és élvezi őket, a végkimerülésig. Néha tizenhat éves szűz fiúkat uszít rá a fiatalasszonyokra vagy a kislányokra, s őrjöngve élvezi a vad és vérforraló szerelmi csatákat. Kifogyhatatlan leleményességgel rendez változatosabbnál változatosabb párosítást, s órákig élvezi a vitézi viadalokat.

- Mocskos kéjenc - biggyesztette el a száját megvetően Eusebios. - Bár ilyen találékony volna a politikában is.

- Az asszonyoknak és a lányoknak nem is olyan szörnyű az ilyen szerelmi kaland, hiszen ilyen bőséges és korlátlan kielégülést otthon a palotájukban is csak akkor élveznek, ha fiatal, csinos és izmos rabszolgáikat rendelik az ágyukba. Ellenben bizonyosan megalázásnak és sértésnek éreznék, ha a szentséges Augustus a saját ágyába vonszolná őket, s órákig kísérletezne velük, izzadva és hörögve, reménytelenül és eredménytelenül. Én ezt keservesen kitapasztaltam! Szerencsémre, hamar megmentettél, te drága, izmos, hős gladiátorom.

Már lángolt az Augusta arca, teste és két karja a férfi felé tárult, de a fáradhatatlan gladiátor ezúttal tapintatosan kitért a harc elől; fölkel, és a karosszékre ült.

- Szívecském - szólalt meg -, beszélned kell az öreggel. Ha másképp nem akar meghallgatni, csábítsd az ágyadba valami izgalmas ígérettel; mondd, hogy olyan indiai varázsszert kaptál egy brahmánustól, amittől a holtak is megelevenednek; majd adok neked valamiféle mézzel édesített ópiumszörpöt, az öreg beveszi, és kéjes álmai lesznek tőle. De előbb meghallgat. Írj föl mindent, amit megígér, s írasd alá vele. Így talán szaván foghatjuk, és megfékezzük.

- De ígérd meg, drágám, hogy ha vállalom ezt az undorító éjszakát Licinius szentséges ágyában, kétszeresen kárpótolsz érte.

- Négyszeresen - ígerte szemrebbenés nélkül a hős szerelmes. És erre Constantia is fölkel, és kissé bágyadtan elomlott a másik karosszékből.

- Te drága, erős, vad szeretőm, te varázsló, te isten - suttogta szerelmesen a nő, s kéjesen megvonaglottak az ajkai.

Eusebios kitért a fenyegető gyöngédség elől.

- Észre kell térítened a császárt, szívecském! - szólalt meg tárgyilagosan. - Veszedelmes játékot űz, túlfeszíti a húrt. Ma kaptam a rettenetes hírt, hogy Thessalonikében kivégeztette Diolectianus özvegyét és leányát: Prisca és Valeria már Galerius halála óta ezer veszedelem közt élt, már Maximinus szerette volna megkaparintani Galerius özvegyének hatalmas vagyonát, s hajlandó lett volna feleségül is venni Valeriát, de a szép és büszke asszony felháborodottan elutasította a vakmerő ajánlatot. Csakhogy ettől a perctől kezdve a két özvegy élete nem volt biztonságban, s mikor Licinius arra akarta kényszeríteni Valeriát, hogy mondjon le vagyonáról az ő javára, anyjával együtt megszökött. A mohó Licinius kémei nemrégiben felismerték őket Thessalonikében, és elfogták, a hatalmas Augustus pedig kegyetlenül meggyilkoltatta a két ártatlan asszonyt, s most már rátehetné a kezét vagyonukra. Thessaloniké népe az utolsó emberig ott volt a szerencsétlen özvegyasszony s a szépséges és büszke fiatal özvegy kivégzésén: a nők sikoltoztak és zokogtak, a férfiak nekibúsult dühvel nézték végig Kelet Augustusának ezt az oktan vérengzését. Mind a két asszonyt lefejezték, s holttestüket a tengerbe dobták.

- Hallod-e, drágám - szólalt meg Constantia -, ezek után félek belefeküdni ennek a mézsárosnak az ágyába.

- Semmitől nem kell félned - nyugtatta meg a püspök -, téged nem gyilkol meg, hiszen a vagyonod máris az övé.

- Igen, de ha sericai selyemruhát vagy tyrusi bíbort, vagy szépen csiszolt egyiptomi smaragdot, vagy a perzsiai öbölben halászott igazgyöngyöt kérek tőle, fülönfüggőnek vagy gyűrűnek, szívja a fogát, jajgat, hogy tönkreteszem, nyomorba döntöm, kirablom: annyira sajnálja tőlem erre a szerény fényezésre azt a nyomorult két-három millió sesterciust, holott én Augusta vagyok, szégyellnem kell magamat, ha arra gondolok, hogy kétszázötven évvel ezelőtt Titus császár szó nélkül megvett egyetlenegy kétmillió gyémántgyűrűt, nem is a feleségének, hanem a szeretőjének, a zsidó Berenikének.

- Hagyd ezt most, szívecském - állította meg a sértett hiúság hömpölygését Eusebios -, maradjunk a tárgynál. Figyelmeztetned kell a szentséges örültet, hogy az efféle oktan kegyetlenkedéssel felháborítja, és maga ellen uszítja a birodalom minden tisztességes és jóérzésű polgárát. Constantinust mindenáron háborúra akarja ingerelni, s közben megfélelkezik róla, hogy semmiféle uralkodó vagy hadvezér nem győzhet, ha nem áll mögötte, mint erős hátvéd a nép bizalma. Licinius azonban csillapíthatatlan aranyéhségével, mohó rablásával, ártatlanok üldözésével és oktan vérengzésével nemsokára elidegeníti magától legjobb híveit is, és mindenkivel meggyűlölteti magát. Márpedig háború esetén kész veszedelem, ha gyűlölik a vezért s ebben az esetben az uralkodót. Mondd meg neki erélyesen, szívecském, hogy az erőszakos Constantinust, aki otthon népszerű, csak akkor győzheti le, ha előbb legyőzi önmagát, mérsékli szenvedélyeit, és meghódítja saját népét.

- Megígértem, drága szerelmem, hogy mindent megteszek, s észretérítem a vén bűnöst, főleg a négyszeres kárpótlás fejében - ezzel felugrott, s két karjával szorosan átfonta Eusebios nyakát. Most már a férfi bölcsessége is kimerült...

Mikor késő délután elbúcsúztak egymástól, Eusebios, csak úgy mellékesen, mintha már eleve nem ezt szánta volna a rábeszélés csattanójának, visszafordult, mélyen a szemébe nézett Constantiának, s kissé gyászos hangon megszólalt:

- Mert ha nem sikerül jobb belátásra bírnod Liciniust, akkor feltétlenül elveszítjük a háborút, Licinius ráadásul az ostoba fejét is, te pedig, szépségem, az Augusta rangodat.

Márpedig Constantia a rangjáért és a szeretőjéért az Alvilággal is megharcolt volna, életre-halálra. Ezért a kettőért indul most harcba, fűtül Liciniusra és a birodalomra! Ezért a kettőért s kiváltképp a négyszeres vagy százszoros kárpótlásért...

Csakhogy bármily fényesen sikerül Constantia közbelépése, már elkésett. Néhány nap múlva csakugyan „elcsábította” Liciniust; az asszony önfeláldozó hősiességgel küzdött az ágyban, egy kitanult hetéra legravaszabb trükkjeivel igyekezett életre varázsolni a császárt, de sikertelenül. A mézes ópiumszörpnek azonban oly pompás volt a hatása, hogy az Augustus még harmadnap is boldogan dicsekedett Silvanus testőrezredesnek, bizalmas cimborájának, hogy milyen földöntúli mámorokat gyújtott ki benne az Augusta.

- Most derült ki, hogy ha időnként el is lanyhulok, férfi vagyok a javából - dicsekedett -, s ebből következik, hogy eddigi tehetetlenségemnek nem én vagyok az oka.

- Ezt egy pillanatig sem hittem, szentséges Augustus - bizonykodott Silvanus. - Dicsérete méltó változás az Augusta eddigi hideg magatartásában, hogy végre ilyen szenvedélyesen és tüzesen adta magát neked. Megmondom őszintén: eddigi időleges gyengeségeidnek is az ő lagymatag, sőt hideg magatartása volt az oka.

- Jó, jó - legyintett Licinius -, én nem tudom megmagyarázni ezt a hirtelen támadt szenvedélyét, s nem hiszem, hogy még egyszer az ágyamba engedem, mert nem tetszik nekem, csúnya és szinte borzongok tőle. Fiatalabb és csinosabb nő kellene! Te, cimborá, én már ki is szemeltem magamnak egy gyönyörű kislányt.

- Ki az, szentséges Augustus? - kérdezte az ezredes.

- Glaphyra, az Augusta kis görög rabszolgája. Tizenhat éves, gyönyörű, egészen odavagyok érte. Én nem hívhatom őt személyesen, mert...

- Parancsolod, hogy én szóljak neki? - készségeskedett Silvanus.

- Mondd meg neki, cimborá, hogy holnap este várom az ágyamban.

- A kislány boldog lesz, hogy szentséged kegyessége rámosolygott. Az egész palotai személyzet megirigyli majd szerencsáját.

Silvanus ezredes egyedül találta a szép rabszolgányt, közölte vele a szentséges Augustus kitüntető üzenetét, és meghagyta neki, hogy erre a holnapi éjszakára különösen szépítse ki magát; díszesen, üdén, illatosan feküdjék a császár selyemágyába és szentséges karjaiba.

Glaphyra alázatos meghajtással vette tudomásul a császár üzenetét; Silvanus engedélyt szerzett neki a felügyelőtől, hogy elmehessen bevásárolni mindenfélét, ami a holnap esti öltözkéhez szükséges, adott is neki egy marék aranyat, és mint aki jól végezte dolgát, eltávozott. A görög leányka meleg ruhát öltött, köpenyt kanyarított nyakába, kis zsákjába beletette a pénzét, a fejkendőjét, hirtelenében belegyömöszölt valami kevés élelmet, és kora délután elindult „bevásárolni” a holnapi császári éjszakára...

Sohasem látta többé senki sem...

A leányka eltűnése nagy port vert fel. Mikor másnap este Marius, a derék Turdulus társaságában kiért a szőlőbe, első dolga volt közölni Thamarral a szép kis Glaphyra megdöbbenő menekülését.

- Hát sohasem lesz már vége ennek a gyalázatos garázdálkodásnak? - csattant fel Thamar. - Hát meddig kell még ebben a megalázó rettegésben élnünk?

- Kedveském - csillapította Marius -, még örülnünk kell, hogy eddig nem jutottál eszébe, mivel a palotai tisztviselők nyilvántartásában úgy szerepelsz, hogy hosszabb időre Alexandriába utaztál, és én pedig időnként jelentem, hogy szüleiddel zárandokúton jársz valahol Judeában. Föltámasztottam szegény szüleidet - tette hozzá kényszeredett mosollyal, amelyben azonban belső izgalom és aggodalom remegett.

Turdulus behozta a vacsorát: ettek, hallgattak, korán lefeküdtek. Thamar izgalmát sokkal kellemesebb izgalom váltotta fel: boldogan szunnyadt el Marius karjaiban, s legalább egy isteni éjszakára elfeledkezett az örökös rettegésről.

Persze, az ilyen látogatást nem volt tanácsos sűrűn megismételni: Marius legfeljebb minden héten egyszer látogathatott ki gyönyörű szerelmeséhez, de Turdulus akár naponta szívesen vitt üzenetet Thamarnak, ha Marius megkérte rá. Turduluson kívül senki sem tehette be a lábát a prэшázba, úgyhogy Thamar jobban rejtve volt a távoli és csendes szőlőben, mintha csakugyan Egyiptomban lappangott volna.

Jó egy hét beletelt, amíg Marius újra kiment a prэшázba. Thamar ujjongó örömmel fogadta őt is, a hű Turdulust is, és szomjasan hallgatta a legfrissebb híreket Glaphyra szökéséről, amit a városi szóbeszéd regényes részletekkel valóságos hősköteménnyé dagasztott.

...A leány a Sangarios folyó sziklás völgyében menekült, úttalan utakon. Két nap alatt, amíg Licinius kopói üldözni kezdték, jókora egérutat nyert, hiszen az üldöző katonák nem a rejtett völgyekben és a vad erdőkben kergették, hanem az országutakon. Glaphyra került a lakott helyeket, elhagyatott és félelmetes őserdőkben bujdosott, gyakran gyökerekkel, bogyókkal, vad gyümölcsökkel, néha gombával táplálkozott, de főleg a források - a hegyi patakok friss vize tartotta benne a lelket.

...De nem sokáig. Éppen csak hogy beért Ankyrába - mert oda igyekezett távoli rokonához, Klearchos gyapjúkereskedőhöz -, nagy nehezen elvánszorgott Klearchos házáig s alighogy belépett, összeesett. Klearchos, mikor megtudta, hogy a lány az Augusta szökött rabszolgája, úgy megijedt, hogy Glaphyrát régi barátjának, Basileios püspöknek szerény házában rejtette el. A püspök, még rabszolga korában, orvos volt; minden tudományát összeszedte, hogy megmentse a kislányt, aki sajnos, egyre csak sírt és sorvadozott.

...Basileios már-már azt hitte, hogy Glaphyra, ha lassan is, végül mégiscsak meggyógyul; bízott fiatal szervezetében. Egy reggel éppen orvosságot adott be neki, amikor dörömböztek a kapun, fegyverek csörögtek, durva hangok ordítottak, hogy a szentséges Augustus parancsára adja ki a püspök a szökött rabszolgányt, amikor Basileios a homlokához kapott és felkiáltott: „Szentséges Úristen” s kétségbeesett arcából s a külső félelmetes zajokból Glaphyra azonnal megértette, hogy fölfedezték, elfogják és visszahurcolják a gyűlöletes kéjenchez.

...Egy pillanatig sem habozott: kirántotta kebléből az Augusta törét, amelyet menekülésekor védelmül magával hozott, s utolsó erejének megfeszítésével beledöfte, vagy inkább nagynehezen belenyomta szívébe. A következő pillanatban nagyot reccsent a kapu, bedőlt és a pribékek berohantak. A kislány véresen, sápadtan, holtan feküdt a fehér ágyban.

...A katonák szitkozódtak, káromkodtak, átkozódtak, és hát mit tehettek egyebet? Összeverték a püspököt, elhurcolták, és még aznap halálra ítélték és kivégezték felségsértés és emberrablás miatt. A szegény kis Glaphyrát a keresztények temették el nagy titokban, a püspök holttestét azonban nem adta ki a hóhér, hanem a helytartó parancsára csónakon kivitte a nyílt tengerre, malomkövet kötött rá, és elsüllyesztette, hogy a keresztények ne isteníthessék majd mint szentet és vértanút.

Thamar részvétellel hallgatta a szerencsétlen kis rabszolgalány tragédiáját, és meg is könnyezte.

- Kedvesem - szólalt meg Marius, mikor lefeküdtek -, aljas besúgók mindenütt vannak, s ha rád kerülne a sor, egyetlen szerelmem...

- Marius, édesem - simult hozzá az asszony szenvedélyesen -, tudom kötelességemet, s van töröm. És ismerem Lucretia tragédiáját.

A férfi szerelmesen és büszkén ölelte meg gyönyörű kedvesét.

Thamar csak öt nap múlva látta újra a két hűséges férfit - s ezúttal mindjárt észrevette, hogy jó hírrel jönnek. Turdulus elemében volt; amint leültek, nyomban megivott egy nagy pohár lamszakosít.

- Ezt a zsarnok pusztulására! - koccintotta oda poharát Mariuséhoz.

- Mi történt? - kíváncsiskodott Thamar, s meg sem várta Turdulus válaszát, mindjárt el is mosolyodott.

Turdulus halkabbra fogta a hangját - hisz ebben a rémuralomban tán a falnak is füle van -, s úgy mondta ki a jó hírt:

- A háború kitört, Constantinus urunk megindult.

Thamar sírva fakadt örömében, s mind a két férfi arcára cuppanós csókot csattantott.

A gömbölyű Turdulus nekividámodott:

- Polluxra! Ilyen csókért felkapaszkodnék én akár a Haemus legmagasabb csúcsára is! Erre iszunk, Marius!

Vacsora után Marius részletesen elmondta a legfrissebb híreket: ma délelőtt érkezett meg Sandario titkos jelentése. Licinius 165 000 katonát indított el Constantinus ellen és háromszázötven hadihajót mozgósított: félelmetes számok. Ilyen óriási hadsereget évszázadok óta nem látott a birodalom! Persze, hogy mit ér, az majd kiderül a vallatásnál! A hírek szerint Constantinus urunknak mindössze 135 000 embere van, de tegyük hozzá: ennek a hadseregnek Constantinus a vezére!

Turdulus fölemelte a poharát, mind a hárman koccintottak:

- A győzelemre, a szabadságra, a békére! - mondta csengő hangon a fiatalasszony, aki keservesen megszenvedte a vereséget, a szolgaságot és a háborút!

- Kedves kis Thamar - szólalt meg mosolygós ábrázattal a kocsmáros -, szerencsésen megúsztad Galerius, Maximinus vadállati dühöngését, és bizonyosan túléled ezt a harmadik zsarnokot, a legmocskosabbat, Liciniust is.

- Elárulhatom, hogy máris megszabadultunk tőle - szólalt meg Marius -, mert a szentséges Augustus ma reggel hadserege élén távozott a fővárosból, és megindult a Bosporoson át Thrakiába - így indult Maximinus Daia is végzete elé -, hogy megelőzze Constantinus, és váratlanul lecsapjon rá. Szerencsére rossz előjellel indult, mert már itthon a palotában csúfos vereséget szenvedett.

- Hogyhogy? - figyelt fel Thamar. - És kitől?

- Elmondom - felelte Marius, és nagy vidáman belefogott az elbeszélésbe. - Néhány nappal ezelőtt megkapta Licinius a Glaphyra-ügy jegyzőkönyveit, s éktelenül fölháborodott, hogy a gyönyörű rabszolgálya kisiklott a kezéből. Basileios püspök kivégzése egy szikrányt sem csillapította dühét, elvégre püspök annyi van, mint a nyű, ám Glaphyra csak egy volt, s ezt a remek fiatal nőt már senki sem támaszthatja fel. Constantiára gyanakodott, hogy talán ő szöktette meg a lányt, féltékenységből, hogy el ne veszítse Liciniust. Az Augustáról eszébe jutott Pipara, a császárné másik remek rabszolgálya: húszéves, sudár termetű, fejedelmi testű, büszke szépség; azt mondják: valami barbár királynak a lánya. Lehet, hogy csakugyan az: gögös, kemény, akaratos, makacs, nem hajlandó sem engedelmeskedni, sem szolgálni; a többi rabszolgával úgy bánik, mintha legalábbis ő volna a császárné. S oly szép, hogy a tisztek, udvari tisztviselők és birodalmi méltóságok, sőt milliomosok százával szerelmesek belé, s vagyonokat adnának egy éjszakájáért. Pipara eddig mindenkit fölényesen elutasított.

- Remélem, Liciniust is? - szólt közbe Thamar.

- Mindjárt megtudod, kedves - folytatta Marius az elbeszélést. - Amint az Augustusnak eszébe jutott a királyleány, elhatározta, hogy bosszút áll Glaphyráért, és helyette a kíváncsú, germán lányt hurcolja ágyába. Tudta, hogy az Augusta szigorú gonddal őrzi a lányt - főleg Glaphyra tragédiája óta -, tehát csak a felesége lakosztályában beszélhet vele; ezért maga mellé parancsolta Cella ezredest, a schola palatina elnevezésű palotaőrség egyik zászlóaljának parancsnokát, és az ő kíséretében meglehetősen illetlenül, udvariatlanul és durván berontott az Augustához. Cella ezredes, aki régi barátom, így beszélt el nekem a most lezajlott jelenetet: Pipara ott ült az Augusta mellett, és beszélgetett vele, közben aranyhímzésén dolgozott. Licinius odalépett hozzá, és azt mondta neki: „Velem jössz?” „Hová?” kérdezte Constantia. „Mi közöd hozzá?” förmedt rá a császár. „Hogy merészség így beszélni velem?” „Ahogy megérdemled” - vágta rá a császár. „Mit akarsz ezzel a lánnyal?” - rikácsolta az asszony. „Az az én dolgom! Ha mindenáron tudni akarod: az ágyamba viszem! Ma éjjel velem hál, mielőtt még ezt is megszöktetné!” „Hagyj békén és hagyd békén ezt a lányt is” - szólt rá erősen Constantia. Erre a császár odalépett Pipara elé, megragadta a csuklóját, és keményen rászólt: „Gyerünk!” Pipara ellökte magát a császár kezét, és felcsattant a hangja: „Nem megyek veled! Hagyj békén! Mocskos kéjenc, a drága kis Glaphyra gyilkosa, takarodj innen!” „Így beszélsz velem, hitvány rabszolga?” „Királylány vagyok, s úgy beszélek veled, hitvány gyilkos, ahogy megérdemled!” Ezzel mint a párdúc odaugrott Licinius elé, fölemelte mind a két izmos karját, s jobbról-balról oly istenesen felpofozta a szentséges császárt, hogy a nagy férfiú megtántorodott, s ha Cella fel nem fogja, hanyatt vágódik. Az ezredes kötelességszerűen kardot rántott, hogy levágja a lázadó rabszolgát, de Constantia egyetlen mozdulattal lehűtötte buzgalmát. A szentséges Augustus szégyenszemre kirohant a teremből, ordítozott, szitkozódott, de a pofonokat sehogy sem tudta letörölni mocskos ábrázatáról. S mivel tudta, hogy megint túlfeszítette a húrt, s maga ellen ingerelte Constantiát, tehát nem állhat bosszút sem rajta, sem a hirtelen kezű amazonon, s mivel nem óhajtott, hogy az udvar hetekig az ő csúfos kudarcán szórakozzék, azonnal riadót fúvatott, s hadseregének élén elindult Constantinus ellen.

Mert csak ez volt az egyetlen módja, hogy kiköszörülje a császári méltóságán, esett csorbát: győzni, hőssé magasztosulni, és a maga kezébe ragadni a birodalom kormányát - egyedül! Mert a római birodalom története azt tanúsítja ugyan, hogy megölni lehet a császárt, de arra, hogy Augustust felpofoztak volna - s még hozzá egy rabszolgálya! - nincs példa a világ történetében!

Licinius tehát elindult, hogy megdicsőüljön, Nikomedeia pedig föllélegzett.

Trevirit, Galliát, sőt egész Nyugatot felvillanyozta a császár elhatározása, hogy fegyverrel torolja meg a keleti Augustus esküszegését, keresztényüldözését, okatlan vérengzését, botrányos erőszakoskodását és szégyenletes erkölcstelenkedését. Titkos üzenetben figyelmeztette Constantiát, hogy fékezze meg a vénségére nekivadult és valósággal dühöngő örültet; így a szerencsétlen Augusta kínos dilemmába került: Constantinus békeszerzésre kérte, Eusebios háborúra uszította, és Constantia inkább a buja éjszakák hőse mellett döntött.

Constantinus, miután kísérlete sikertelen maradt, villámgyorsan cselekedett. Egyszerre megfélemedezett mindenről: fiairól, feleségéről, gyötrő reumatikus fájdalmairól, csak egyetlen gondja volt, éspedig a háború, s a tartományok kormányzásának és védelmének biztosítása a háború idejére!

- Concordius - rendelkezett a császár a consistoriumban -, átveszed az itthon maradó haderők felügyeletét és vezényletét a nyugati tartományokban, Italiát és Afrikát is beleértve, mert Volusianus, a keleti harci terepek legjobb szakértője, velem jön; Ursacius már eljuttatta hozzá parancsomat, hogy legióival Ravennában csatlakozzék hozzám, s amíg megérkezem, mozgósítsa a ravennai és misenumi hadiflottát. Crispus Caesar, hadsereggel vonulsz Licinius ellen, de csak Ravennáig, ott átveszed a két hadiflotta főparancsnokságát, s megindulsz az Adrián, mert Ablaviustól azt az értesítést kaptam, hogy Licinius hajóhada már a Peloponneszhoz közeledik, nyilván azzal a szándékkal, hogy áruló módon váratlanul megtámadja tengeri támaszpontjainkat, és legióival Italiában partra szálljon. Holnap megérkezik Ebora-cumból Dulcitius tábornok, s veled indul Ravennába: tapasztalt katona, meggondolt és tehetséges parancsnok, s a tengeri háborúnak is kiváló szakértője. Hermogenes spectabilis azonnal kezébe veszi a hadsereg anyagi utánpótlásának intézését. Ablaviust kineveztem a kémiszolgálat főnökévé, s minthogy emiatt nem láthatja el hivatalát, Italia vicariusává téged nevezlek ki, Sosius; megkapod természetesen a spectabilis rangot, és már holnap indulsz Rómába. Vecasius, mátol kezdve Gallia vicarius vagy, ugyancsak spectabilis rangban. Egyúttal a háború végéig rád bízom a palota, Fausta Augusta és gyermekei gondozását és védelmét. Hosius clarissimus velem jön, mint polgári tanácsadó, elsősorban a keleti vallási zűrzavarok rendezésére közvetlenül a győzelem után. Vallási ügyekben itthon majd Vettius Rufinus, pontifex Solis intézkedik.

Ebben a pillanatban fölállt Hermogenes és meghajolt:

- Szentséges Augustus, éppen most, a consistorium előtt, levelet kaptam Vettius főpaptól Ostiából, hogy örökre visszavonul a világtól, s ezentúl szent magányosságban csak lelkének, a szemlélődésnek és az ekstázisnak kíván élni.

- Akkor Flavius Gallicanust bízom meg ezzel a hivatallal.

- Ő is most jelentette be, hogy Ostiába vonul, keresztény remeteségbe, a szent egyiptomi remeték példájára.

- Mi ez? Vallási téboly ütött ki a spectabilis urak közt? - csapott az asztalra pulykavörösen az Augustus. - Nehéz időben, háborúban, ez bűnös közömbösség, sőt árulás! Erről még beszélünk - csattant fel a hangja. - Akkor Pomponius Matho vegye át Hosius clarissimus munkakörét! Ezzel végeztünk. Mindenki a helyére.

Constantinus fölpattant helyéről, és katonás léptekkel távozott.

Ami most következett, az a céltudatos szervezés, a katonai fegyelmezettség és a kemény akarat valóságos csodája volt; nemcsak abban, hogy a hadsereg oly pontosan működött, mint egy kifogástalanul megtervezett és felépített gépezet, hanem abban is, hogy a hadsereg oly bámulatos gyorsasággal mozgott, amilyent Julius Caesar óta eddig csak egyszer látott a hadtörténelem, ugyancsak Constantinus lendületes felső-italiai előretörésében Maxentius ellen. A Hispaniából, Britanniából, Galliából Kelet felé özönlő legiókhoz szinte percnyi pontossággal csatlakoztak a germaniai, itáliai és illyricumi csapatok, s az egyesült hadsereg oly viharos gyorsasággal zúdult rá előbb Pannoniára, aztán Moesiára, hogy Licinius, nehezen mozgó seregével - amelynek Kalchedonnál még a Bosporuson is át kellett kelnie - alig ért Byzantionba, máris arról értesült kémei jelentéséből, hogy Constantinus hadserege már Philippopolist is elhagyta, és veszedelmes iramban közeledik Adrianopolishoz.

- Hazudsz! - ordított rá Lupicinus tábornokra Licinius. - Ez lehetetlen! Eddig minden jelentésünk megegyezett abban, hogy Constantinus még Veronáig sem juthatott el, s most egyszerre itt terem az orrunk előtt? Hogy lehet ez, Olympios?

- Úgy, szentséges Augustus - szégyenkezett a vén tohonya Olympios -, hogy valamennyi kémjelentésünk hamis: mind az ellenség hírszerző irodája szóta rá kémeinkre.

- Hol van az a bitang praefectus praetorio, az a naplopó Tertullius, akit megbíztam a hírszerzéssel? - hörögte Licinius tehetetlen dühében. - Megfojtatom a gazembert! Ha nem előzhettem meg Constantinust, minden elveszett!

- Szentséges Augustus - szólalt meg Lupicinus -, már átalakítottam a haditervet az új helyzetnek megfelelően. Adrianopolisnál, a Hebrus és a Tonsus összefolyása fölött várjuk a Haemus déli lejtőin közeledő ellenséget, rejtekben, s mikor leér a síkságra, kétoldról bekerítjük, s mindenestül beleszorítjuk a folyókba.

Silvanus ezredes ezt gondolta magában: „No, ez a Lupicinus sem ette kanállal a taktika tudományát”, Olympios semmit sem gondolt, Licinius ellenben ezt mondta rá:

- Nagyon jó! Elfogadom! Lusius - szólt oda a szárnysegédnek -, parancs Sandario vicariusnak: jobb- és balszárnyunkra két-két legiót, oldalvédnek! Lupicinus, add ki a parancsokat!

Lupicinus vörös krétával vonásokat húzott a térképre, Lusius tisztelgett:

- Igenis, szentséges Augustus.

Az egész vezérkarban senki sem tudta, hogy Sandario mindössze egy-egy századot hagyott a thrakiai hegységekben, maga pedig mind a négy legiójával már tegnap este csatlakozott Constantinushoz, Subzupara mellett, s mint a thrakiai terep legjobb ismerője, biztos tájékozottsággal vezette Constantinus elővédjeit Licinius ellen, akinek újsütetű haditervét jól ismerte, mert a hiú Lupicinus már négy nappal ezelőtt tövéről hegyére elmagyarázta neki.

Tertullius most igyekezett pótolni, amit elmulasztott, mert még mindig volt alkalma a propagandára. Ugyanis Licinius csak erőszakolt hetvenkedéssel tudta tartani a lelket magában, s minél sűrűbben futottak be a kémek riasztó jelentéseikkel Constantinus közeledéséről, annál jobban elvesztette a fejét. Nappal démonokkal viaskodott, habzó szájjal üvöltözött értelmetlen szavakat, legtöbbször zagyva parancsokat, éjjel pedig nem égi jelenségek biztatták, hanem lázálmodok gyötörték. Hermonnak annyi dolga volt, mint még soha: irtózatossággal és kétségbeeséssel baljóslatú jeleket kellett naponta fényes győzelemre magyarázni. Tertullius lázas buzgalommal terjesztette a győzelmi jóslatokat; a legnagyobb sikert Licinius egyik állítólagos álmának terjesztésével aratta: a császár azt álmodta, hogy egy sugárkoronás genius aranytálcát hozott elé, és feléje kínálta; a geniusban ráismert Glaphyrára, az aranytálon pedig óriási emberfej feküdt, homlokán a véres Krisztus-jelvénnnyel. Az emberfej arcvonásai, fölismerhe-

tetlenek voltak. Hermon magyarázata szerint a szárnyas genius nem más, mint Victoria, a Glaphyra szó annyit jelent, mint sima és ragyogó, a Krisztus-jellel megbélyegzett fej Constantinus feje, amely a győzelem után Licinius ölébe hull. Hermon ismerte Artemidorosznak azt az elvét, hogy a művelt ember az álmokból és látomásokból azt magyarázza ki, amit akar, s főképpen azt, amire szüksége van.

Így magyarázott meg egy másik csodálatos jelenést is. A katonák, amint átvonultak a thrakiai helységeken, mindenhol rémülten jelentették, hogy a falvakban és városokban csak úgy hemzsegek Constantinus seregei, fényes fegyverzetben, sisakjukon a ragyogó napkereszttel; a seregek úgy vonultak, mint egy diadalmenet. Ez megriasztotta és elcsüggesztette Licinius katonáit, mert a jelenés csapatai, amint közelükbe értek, szétfoszlottak, és elenyésztek a levegőben. Hermon azonnal készen volt a magyarázattal: jobban meg kellett volna nézni a jelenést, s akkor meglátták volna a katonák kezein a bilincseket, mert nem diadalmas seregek voltak ezek, hanem menetelő hadifoglyok.

Minél szebb volt a magyarázat, s minél hangosabb volt a hírverés, annál keservesebb kiábrándulást hozott a valóság.

Constantinus hadserege három oldalról támadt, mégpedig olyan elsodró lendülettel, hogy Licinius csapatai még csak ki sem bontakozhattak, máris belekerültek a harc forgatagába, s a tisztek parancsokat sem tudtak adni, mert a tábornokok fejvesztetten kapkodtak, s egymásnak ellentmondó intézkedéseket tettek: Lupicinus haditerve tökéletesen csődöt mondott, viszont Constantinus hadserege megbonthatatlan rendben, rendületlenül, tervszerűen harcolt, s a legiók élén ezüstpáncélosan, napkeresztes sisakban, bíborpalástosan maga a császár viharzott előre, mint a földreszállt Sol Invictus, könyörtelenül sújtó kardjával.

Lupicinus tervét Constantinus valósította meg: a két folyó összeszőgellésében úgy megtorlódott a Licinius-hadsereg, hogy harcról szó sem lehetett: Constantinus a VIII. Augusta cohorsaival, s nyomában Terentius Titullus a hős II. Italica legio élén úgy vetette rá magát az összezsúfolódt és megtorpant ellenségre, hogy Licinius katonái védekezni is alig bírtak: hulltak, mint aratáskor a búzakai, s közben Constantinus hadseregének félkör alakú arcvonala szívósan, lassan, de elháríthatatlanul szorította az ellenséget a folyókba.

Liciniusnak már több mint 30 000 katonája hevert holtan a csatatéren, a többi eszeveszetten igyekezett átkelni a folyókon, sok ezernek sikerült, elsősorban Liciniusnak, sok tízezer odaveszett a két sebes folyó vadul hömpölygő hullámaiban.

Constantinus megismételte a Saxa Rubra mellett fényesen bevált taktikáját.

Menekült, aki tudott, elsősorban a tábornokok: Lupicinus megadta magát, Cella ezredes is, Silvanus a császárral vágtatott Syrrallum irányában, hogy minél gyorsabban eljussanak a sereg roncsaival Byzantionba. Persze, Olympios is igyekezett menteni az irháját, de lova visszacsúszott a sikamlós partról, a tábornok lezuhant róla, föltápáskodott, körülnézett, kereste a kardját, de ebben a pillanatban odaért cohorsa élén Talio, és visszakézből egyetlen csapással átvágta a tábornok torkát.

Olympios belezuhant a folyóba, Talio a jól végzett munka öntudatával nézett a süllyedő hulla után: megérdemelte sorsát ez a gyáva, meghunyászkodó puhány, gondolta magában, kiszolgált Galeriuszt, Maximinuszt, Liciniuszt; minden császárnak hűséges talpnyalója volt. Constantinus elveszítette volna, ha túl nem járunk az eszén: szerencséje, hogy megdöglött!

Talióknak nem volt ideje sokat rágódni az árulók sorsán: a műszaki csapatok, ötszáz lábnyi távolságban egymástól, erős hajóhidakat ácsoltak, legalább tízet. A győzelmes csapatok sorra átkeltek a Hebruson, s megkezdték a megvert hadsereg üldözését. Constantinus bámulatosan

gyors volt, de a menekülők még gyorsabbak, úgyhogy Liciniust csak Byzantionnál sikerült utolérni. S nemcsak utolérni, hanem meg is előzni.

Ugyanis Constantinusnak pompás ötlete támadt:

- Sandario - szólította meg a vicariust még Byzantion előtt, amikor a tábor éppen éjjeli pihe-nőre akart vonulni -, ismersz-e itt a Bosporus partján olyan átkelőhelyet, ahol legkönnyebben és leggyorsabban átjuthatnánk Kalchedonba?

- Szentséges Augustus, az egész partszegélyt úgy ismerem, mint a tenyeremet. Itt ezen a ponton - mutatott a katonai térképre - jó távol Liciniusék táborától, észrevétlenül verhetnek hidászaink akár öt hajóhidat, éjfél után indulhatnak, hajnalban már biztos állásokba vonulhatnak a parti magaslatokon, s reggel tárt karokkal fogadhatják a megvert ellenséget.

- Ezt akarom, Sandario. Vidd meg a parancsot Volusianusnak.

A hadműveletet az éj csöndjében észrevétlenül végrehajtották. Mikor Licinius reggel partra szállt Kalchedonban, és maradék haderejével megindult Nikomedeia felé, alig haladt két mérföldet, egyszerre ijedten látta, hogy a környező dombok megelevenednek, vad rohamban lezúdul az őserdőkből Constantinus győzelmes hadserege, és pillanatok múlva azt is rémülten látta, hogy serege körül bezárul Constantinus vasgyűrűje, s ebből az egérfogóból nincs menekülés!

Hiába volt hát minden látomás, jóslat, hókuszpókusz - gondolta magában -, Hermon tudománya csődöt mondott. Most értette meg a vén bűnös, hogy a Glaphyra-álomnak mi volt az igazi jelentése.

Hirtelen elhatározással fehér zászlós futárt indított Constantinushoz azzal az ajánlattal, hogy megadja magát, ha a győztes Augustus megkegyelmez az életének. Egy óra múlva ott térdelt a megalázott Licinius a győztes Constantinus előtt, levetette bíborát, s hódolattal átnyújtotta sógorának. Constantinusnak megfordult a fejében, hogy legjobb volna itt helyben megfojtani az elvetemedett vén gonosztevőt, de akármennyire kardoskodott Hosius is, hogy a béke és az egység érdekében a legokosabb volna Zabas közreműködésével megoldani a Licinius-problémát, Constantinus nem akarta megszegni adott szavát: nem végeztette ki, hanem erős katonai fedezettel elküldte Thessalonikébe - abba a városba, ahol az ártatlan Prisca és Valeria embertelen meggyilkolása miatt halálosan gyűlölték -, és parancsot küldött a város előljáróinak, hogy a volt Augustust szigorúan őriztessék, minden lépését figyeljék, s ha megmoccan, rögtön verjék bilincsbe.

Licinius azonban még akkor is kedvező fordulatban reménykedett, amikor már hajóra szállt vele a fogolykísérő centuria. A parancs értelmében a bukott Augustust az egész tengeri úton bilincsbe verve kellett szállítani, de az öreg még így is arról ábrándozott, hogy ép hajóhada még megfordíthatja az egész háború sorsát. Ha győz a hajóhad, ő bizony véres bosszút áll: Lupicinus tábornokot, Cella ezredest, Sandario vicariust kihallgatás nélkül kivégezteti, Constantinust pedig elevenen megnyúztatja, akárcsak I. Shapur parthus király hatvanöt évvel ezelőtt Valerianus császárt. Constantinus lesz a második nyúzott császár a római történelemben. De a legnagyobb élvezet lesz megnyúztatni vagy elevenen elégettetni, vagy karóba húzatni, vagy kerékbe töretni azt a Pipara nevezetű ádáz némbert! És majd Constantia dolgát is meg kell vizsgálni: mi volt a szerepe ebben a gyalázatos merényletben és főleg az isteni Glaphyra megszőktetésében...

Ezekkel a gondolatokkal játszadozott az egész hajóúton, s még jó ideig az után is, hogy megérkezett Thessalonikébe. Mikor a kísérő század parancsnoka bevezette a szegényes házba, amelyet szállásának kijelöltek, ezt mondta neki:

- Ez a szoba a lakásod, ez a szalmazsák az ágyad, ez a szék meg ez az asztal a bútorkészítőd, ez a korsó meg ez a cseréptányér az étkezőkészleted. Ebben a szobában töltötte utolsó éjszakáját Prisca és Valeria, a két ártatlan Augusta, ugyanezen a szalmazsákon. Hát ezek után aludj jól, vén Licinius, álmodjál szépeket!

Licinius egész éjjel vergődött, hánykolódott, nyöszörgött: áldozatainak sápadt árnyai kísértették. De nappal szomjasan várta a hírt a hajóhad fényes győzelméről. A hír meg is jött néhány hét múlva: „Constantinus hajóhada, Crispus Caesar és Dulcitius tábornok parancsnoksága alatt, Chrysopolisnál, a Bosporus partján, Kalchedon közelében, irtózatos viharban tönkrement Licinius hajóhadát. Tengernagya, Abantus, elesett, hajóit Crispus hajítógépeinek tüzes nyilai felgyújtották, s a megmaradt egységeket a rettenetes vihar szórta szét és semmisítette meg.”

Ez volt a vég - gondolta magában a fogoly -, a jóvátehetetlen és reménytelen bukás.

Ettől fogva fásultan, eltompultan, gondolatlanul és mindenesetre fúriák, démonok és kísértetek nélkül aludta át az éjszakát!

Constantinus győzelme teljes volt. Teljes és végleges. Nem lehetett olyan örült lázadó, összeesküvő vagy bitorló, aki merészelt volna szembeszállni Helios hőisével, a mindig győzelmes Constantinusszal. A császár, az egyetlen Augustus, a felszabadult lakosság örömmujjongásában vonult be Nikomedeiába, és azonnal a rend helyreállításához és a kormányzat megszervezéséhez látott.

Azzal kezdte, hogy évtizedek óta rendíthetetlen hívét és győzelme egyik leghathatósabb segítőtársát, Sandariót kinevezte tábornokká, Marius Brellicust pedig az udvari személyzet főnökévé, a magister memoriae ranggal és a spectabilis címmel; meghagyta hivatalában a tehetségtelen, műveletlen és savanyú Marcust, aki a scrinium epistularum, vagyis a levelezés jellegtelenségét és gépies munkáját intézte ezentúl is.

Az első nap javarésze katonai intézkedésekkel telt el: a polgári ügyekre csak pillanatokat szentelhetett: éppen hogy megindította az igazgatás gépezetét. A hetekig tartó feszültség embertelenül megviselte, Anicius Ingenus nyomatékosan javasolta, hogy azonnal siessen Prusába, s kezdje meg izom- és ízületi fájdalmai gyógyítását, de a szervezés láza egészen elöntötte: úgy érezte, hogy még nem mehet.

Valóban annyi feladat várta, hogy a legsürgősebb, sőt a legfontosabb kihallgatásokra is csak jó néhány nap múlva tudott időt szakítani. Volusianus, Terentius Titullus és Concordius is fullasztó hajszában dolgozott vele.

Végre sor került Constantia kihallgatására; az asszony mély hódolattal közeledett az Augustushoz, és zokogva térdelt eléje.

- Nobilissima - ezzel a megszólítással adta értésére Constantinus, hogy már nem Augusta -, nincs okod a kétségbeesésre, sőt örülhetsz: áruló és lázadó férjedet nem végeztettem ki. Örüljön, s te is örülj, hogy él. Ha ugyan lehet még öröme az életben.

- Szentséges Augustus - nyöszörögte Constantia jól megjátszott bánattal -, engeddd meg, könyörgök, hogy a palotában maradhassak, vagy ha ez lehetetlen, Thessalonikében telepedjem le, hogy osztozzam férjem sorsában.

- Nobilissima - felelte Constantinus ridegen -, egyik kérésedet sem teljesítem. Itt maradsz Nikomedeiában, s új lakásodról majd gondoskodom. Férjedért ne aggódj: ha békén marad, a haja szála sem fog meggörbülni.

Constantia mélyen meghajolt, s titokban kaján mosoly villant az ajkán: hiszen álmaiban sem kívánhatott jobb megoldást ennél! Külön palotája lesz, ott aztán szabadon élhet szerelmének! Alig várta, hogy elbocsássa a császár: minél előbb szerette volna közölni a jó hírt Eusebioszal. De Constantinus fölemelte jobb kezét; így jelezte, hogy még mondani akar valamit:

- Igaz is: a te rabszolgalányod az a Pipara, aki felpofozta szentséges férjedet?

- Igenis, szentséges Augustus.

- Még ma jelentkezzék nálam kihallgatásra - rendelkezett a császár.

Félóra múlva Pipara a császár elé járult, szertartásosan elvégezte a háromszoros adoratiót, és csak a szertartásmester pálcájának koppantására állt fel. Kemény arcvonásai kissé megenyhültek, s ajkain mintha mosoly játszott volna. De amint föltekintett s meglátta Constantinust, a felséges jelenség egészen lenyűgözte és elbűvölte. Az aranydalmatikában, az aranycipőkben, aranydiadémával a fején, drágaköves aranygyűrűkkel az ujján, bíborpalásttal a vállán, arany napkeresztes jogarral bal kezében olyan volt a császár, mint egy mennyei jelenés; ha a barbár Pipara tudott volna a napistenről, szentül azt hitte volna, hogy maga a földre szállt Sol Invictus tündöklök ott a bíborpárnás arany karosszékekben. A jelenés annyira elkápráztatta, hogy minden udvari szertartásrend ellenére letérdelt az Augustus előtt, s égő homlokát az emelvény indiai szőnyegére hajtotta.

Egy pillanat alatt ezernyi gondolat viharzott át az agyán: a zsarnok aljas támadása... a maga vakmerő lázadása... az életével játszott, mikor megfenyítette és megszégyenítette a gyáva kéjencet... a vén bűnös bukása... és a győztes hős felbukkanása túlvilági aranyos ragyogásban... ez az erő, ez a méltóság, ez a férfiszépség... ez büntette meg az aljas Liciniust... ó, ha ráemelhetné forró tekintetét hálával... nem, nem! szerelemmel, imádással, hiszen imádja ezt az isteni szépséget... ó, ennek gyönyörrel adná oda párductestét, amely még nem ismert férfit...

Gondolatai hirtelen megszakadtak, elöntötte a forróság... lehet, hogy megint az életével játszik - villant a fejébe - mindegy... akarja, halálosan akarja ezt a földi istent! S mintha esztétetett volna, odaborult Constantinus aranycipőjére, két izmos karjával szorosan átfonta lábait, s ki tudja, mi nem történik még, ha ebben a pillanatban nem koppant erőlyesen az aranyrojtos pálca. De koppant, még hozzá kétszer: Pipara fölriadt révületéből, fölállt, végigsimította homlokát és szemét, mintha lidércnyomásos álomból ébredne.

Constantinus úgy tett, mintha semmi sem történt volna. Fölemelte szentséges jobbát, így jelezte, hogy szólni kegyeskedik, Euporius hármat koppantott, ünnepélyesen.

...Constantinus érezte, hogy a távoli barbár erdők e vadvirágának forró testéből a romlatlan szerelem tiszta és perzselő lehelete lobog és árad felé. Annyi megpróbáltatás, annyi szívós és elkeseredett küzdelem, annyi futó fellángolás és annyi vad testi gyönyörűség után, íme, üres szívvel érkezett a célhoz. S most itt ez a lány: csupa duzzadó erő, csupa ősi szépség, ösztönös imádat és őszinte szerelem: egész viselkedése, minden mozdulata, szemének melegen csillogó sugárzó fénye hódolatra, hűségre és szenvedélyre vall. Minervina alázatos odaadása, Thamar titokzatos keleti rajongása, Matidia párdue hajlékonysága, és talán a kis Claritas fojtott izzása is együtt van ebben az egészséges, izmos, rugalmas barbár leányban, szabályos és kemény vonalú arcában, amelyet szerelmissé szépít az enyhe pirosság: rejtett belső tüzek fénye; izgalomtól meg-megvonagló keskeny ajkain vad csókuk csábító ígéréte és érzéki varázsa parázsluk.

...És itt, a sikerek sugárzásában, a győzelmek túlvilági ragyogásában, birtokában oly mérhetetlen hatalomnak, amilyenről uralkodó eddig még csak nem is álmodhatott, Fausta gonoszsága, gyűlölködése, kétszínűsége és közömbössége után: szabad-e lemondania életének

erről az utolsó nagyszerű élményéről? Ebben a tündöklő, ám sivár magányosságban, az arany és a bíbor ragyogásában szabad-e visszaautasítania ezt a forró, tiszta és hűséges rajongást?

...Minden idegszála ezt lihegte: „Fogadd el, vedd el! Ne dobd el magadtól az ifjúság, a tisztaság, a hűség hármas gyönyörű ajándékát!” De mintha máris felcsattant volna belsejében a mennyei sugallatok komor hangja: „Mondj le róla! Ne nyúlj hozzá! Menj tovább az égi jel útján, földi szenvedélyektől érintetlenül!”

Ez az egész belső vihar mindössze pillanatokig tarthatott, de tisztító vihar volt: újra hivatására serkentette Constantinust. Mikor megszólalt, száraz és közömbös volt a hangja:

- Megfenyítetted a zsarnokot: bátran viselkedtél! Jutalmul felszabadítlak. Visszamehetsz hazádba, népedhez, szüleidhez.

Pipara nem köszönte meg a császári kegyet, hanem izgalomtól remegő hangon, kissé felindultan felelt:

- Én szeretnék itt maradni a palotában... Úrnőm, Constantia mellett... és melletted...

Ez az ellenkezés, ez a nyílt vallomás, éppoly vakmerőség volt, mint Licinius megfenyítése. Euporius majd elsüllyedt szégyenletében, s izgatottan kopogni kezdett; egyszer csak rémülten vette észre, hogy négyet koppantott: forgott vele a terem, úgy érezte, hogy menten összedől a világ.

De Constantinus nyugodt maradt. Már a harmadik koppantásra beszélni kezdett, s ezzel helyrebillentette a megzavart világrendet. Most még szárazabb és közömbösebb volt a hangja, mint az imént:

- Holnap indulsz a császári posta különkocsiján!

Pipara úgy támolygott ki a teremből, mint az alvajáró.

Constantinus méltóságosan fölszegte a fejét, üres tekintete a semmibe révedt, felségesen, megközelíthetetlenül.

A diadém hidegen csillogott a homlokán.

7

A császári palota oszlopos előcsarnokában, a főkapuval szemközt, a széles, sima falmezőn, lelkesen dolgozott Lucillus, a festőművész. Fatokba szorított szénrudacskával rajzolta a falra a Constantinustól megrendelt nagyszabású falfestmény vázlatát. Az egyik oszlop tövében kopasz fejű, karvaly orrú, szikár férfi állt; összehunyorította szúrós szürke szemét, de így sem sokat látott: az állvány mögül érthetetlen girbegörbe vonalak feketéllettek a szemébe, és még Lucillust, a festőt is alig nézhette meg jól, annyit cikázott föl-le az állványzat létráin.

Egyszer aztán lejött, letelepedett az oszlopos csarnok egyik márványpadjára, elővette iszákját, és falatozni kezdett. A szikár alakot megismerte: Hosius volt: de most észrevett mellette egy másik nézőt is, akit még sohasem látott, de nem is láthatott. Ez az ember szintén fehér, földig érő tunica talarist viselt, fölötte szabályosan ráncolt palliumot. Pontosan az ellentéte volt Hosiusnak: kövérkés, puha, lötytyedt arcú, vastag ajkú, folyton mosolygó, ősz hajú emberke; szüntelen hajlongott, alázatoskodott, összedörzsölte hájas kezeit. Hosius tegnap óta ismerte: ez is Eusebios volt, ez is keresztény, ez is ariánus, akárcsak a másik Eusebios; sőt ez is püspök, a palesztinai Kaisareia vagy római nevén Caesarea Augusta, görögül Stratonos

Pyrgos, a régi és híres kikötőváros püspöke. Tegnap tisztelgett Constantinusnál, kenetes szólamok, szemforgató áradozások és kiadós talpnyalogatások kíséretében; Hosius mindjárt a kihallgatás után sokáig beszélgetett vele, és alaposan kiismerte; megállapította, hogy egyik jellemző tulajdonsága a gátlástalan hazudozás - ezt a cordubai püspök mint szakértő, csalhatalanul fölismerte -, másik az émelyítő hízelkedés; harmadik a megállíthatatlan fecsegés. A festő nyugodtan és jó étvággal falatozott, rá se hederített a papokra - Hosius azonban megszólította:

- Mi lesz ebből, Lucillus?

- Ha vázlatot rajzolok, amint láthatod, akkor nyilván falfestmény - vetette oda félvállról a művész.

- És mit ábrázol a festmény? - kíváncsiskodott a püspök.

- Az Augustustól azt a parancsot kaptam, hogy ezen a falon fessek meg a Liciniuson aratott győzelmét; az ábrázolás legyen jelképes. Hát én most próbálkozom: egymás után rajzolom fel, és mosom le a vázlat vonalaát: mert hát hogy is lehet egy győzelmet szimbolikusan ábrázolni?

- No és végül mi lesz belőle?

- Honnan tudhatom én azt előre? Ismered Horatius csúfolkodását: a festő szépasszonyt kezd festeni: gyönyörű a feje, a nyaka, a keble, a dereka, s mire a művet befejezi, akkor látja, hogy a szépség undorító halfarokban végződik! Emlékszel rá, ugye? - és jóízűt nevetett.

Nem, Hosius sohasem olvasta Horatiust.

- Találtál már szimbólumot? - faggatta tovább a püspök a festőt.

- Nagy keservesen kiagyaltam valamit - felelt Lucillus és nagyot harapott a hagymájából: - egy napkeresztes hős lándzsával keresztüldöfi és a mélységbe taszítja a lábainál vonagló sárkányt. Ezt rajzolgom most.

Erre megszólalt a kaisareiai:

- Kedvesem, nyilván eltaláltad őszentsége elképzelését - és mosolyogva dörzsölgette össze puha kezét -, mert ő bizonyosan Izaiás prófeta nevezetes jövendölésére gondolt: „Az Úr majd meglátogatja kemény, nagy és erős kardjával a Leviátánt, a tekergő kígyót, a tengeri sárkányt pedig megöli.”

- Testvérem, Eusebios - szólt közbe Hosius -, biztosíthatlak, hogy Constantinus őszentsége hírét sem hallotta Izaiásnak, ennél fogva nem is gondolhatott rá. Inkább talán a sárkányölő Jasonra vagy Heraklesre gondolt. Tudniillik a mitológiát ismeri, és a sárkányölő hős valóban az ő méltó szimbóluma lehetne.

Lucillus közben befejezte a falatozást, összekötözte iszákját, félretolta, aztán összecsapta a kezét, és harsányan fölnevetett:

- Hallod-e, clarissimus, ti papok, sőt keresztény papok, mert az öltözetéről ítélve, az a kövérkés úriember is pap, ti keresztény papok így fújjátok föl a bolhát elefánttá, így kerestek csomót a kákán, így bonyolítjátok az egyszerű dolgokat, így csúritek-csavarjátok problémává és vitává a teljesen világos és egyszerű tényeket! Megbocsáss, clarissimus, művészember vagyok, nincs kedvem a szörszálhasogatásokhoz és a meddő vitatkozáshoz; ám ti, úgy látszik, az ilyen légből kapott és hajuknál fogva előrángatott problémákon szerettek rágódni, hogy ne mondjam: rágcsálni, mint a régi rétoriskolák mesterei a mondvacsinált agyficamaikon.

- Lucillus - szólt rá Hosius, hogy kissé megvédelmezze a keresztény papokat -, tiszteletlenül beszélsz velünk.

- Ez lehetséges - felelte könnyedén a festő -, de az iménti viták semmiféle tiszteletet sem ébresztett bennem irántuk. Hogy pedig ne vitatkozzatok tovább hiába, megmondom: Constantinus őszentsége sem Izaiásra nem gondolt, sem Heraklesre vagy Jasonra, mert a sárkányölő hős ábrázolása egyes-egyedül az én ötletem volt, az Augustus még nem is tud róla!

Vállára vetette az iszákját, vissza se nézett az elképedt haruspexekre, és füttyörészve s mosolyogva lépkedett a létrákon fölfelé.

Mire Fausta megérkezett a gyermekekkel, jó néhány hónap múlva, a festmény is elkészült: talpig ezüstben ragyogó hőst ábrázolt, abban a pillanatban, amint már halálra döfte lándzsájával irtózatossan vicsorgó ellenségét, a lábainál vonagló, pikkelyes testű, tűzokádó sárkányt, és irtózatossal a mélységbe taszítja. A mozgalmas, száz színben pompázó festmény mestermű volt: ezt a szakértők egyhangúan elismerték. De elismerte Constantinus is, amikor ünnepélyesen megtekintette, és hátraszólt kíséretéhez, elsősorban Talióhoz - aki ma viselte első ízben tribunusi díszegyenruháját, az aranylánccal:

- Ez még szebb, mint Ámor keresztre feszítése Treviriben.

Corfulenust nem szertartásos ünnepélyességgel fogadta a császár, hanem magánkihallgatáson: ezt a kiváltságot eddig csak Talio élvezhette. Corfulenus mindazonáltal mély meghajlással közeledett a császárhoz, térdet hajtott, de Constantinus megfogta a karját, és fölemelte. Mikor nem ragyogott szertartási díszben, mikor nem játszotta a földre szállt isten szerepét: egy-egy pillanatra ember is tudott lenni.

- Corfulenus, hűséges öreg bajtárs, kelj föl, ülj ide mellém, hiszen annyi mindenről kellene beszélgetnünk. Idestova húsz éve már, hogy nem láttalak. Megöregedtünk, öreg bajtárs.

Corfulenusban kemény csatát vívott egymással a hódolat és az elérzékenyülés. A hódolat kerekedett felül:

- Szentséges Augustus - felelte az egykori őrmester minden érzelmesség nélkül -, mindent megőriztem, amit rám bízál. Licinius szívesen elkobozta volna birtokaidat, de csak az utolsó pillanatban talált jogcímet a rablásra, azt, hogy a haza ellensége vagy. Elkésett. Viszont Jucundusnál elhelyezett millióidhoz sem nyúlhatott, mert készpénzvagyonodat Constantia Augusta letétjeként helyeztem el nála. Az Augusta nem tudott róla, s máig sem tudja.

- Corfulenus, öreg bajtárs, ma elveszed évtizedes hűséged jutalmát; vagyonom kezelése alól fölmentelek, add át a gazdasági ügyek intézését a derék Feriknek, mert te más beosztásba kerülsz: kinevezlek, tribunusi rangban, a fehér testőrség parancsnokának.

Az új tribunus azt sem tudta, hogyan támoalgott ki a császár fogadószobájából.

Faustát, a testőrszázad élén, már az új parancsnok, Corfulenus fogadta. Amint az Augusta bevonult az oszlopos előcsarnokba, megállt, és érdeklődéssel szemlélte a pompás falfestményt. És amit senki sem vett észre, ő észrevette:

- Hosius - fordult a püspökhöz, aki a festményt mutogatta és magyarázta neki -, ez ki? - és rámutatott a sárkányölő hősre.

- Ez, Augusta, szentséges férjed; a sárkány az áruló Licinius; ez a két ifjú pedig a két kis nobilissimus: Constantius és Constans.

- És hol vagyok én? - kérdezte élesen Fausta.

Hosiusban megfagyott a vér: erre a kérdésre nem tudott felelni. Bölcsen vitatkozott a mitológiai kérdésekről a kaisareiai kenetes locsogóval, de nem tudott hozzászólni a szimbolika olyan rejtett titkaihoz, hogy vajon Fausta miért és kinek az utasítására maradt ki ebből a történelmi szimbolikából?

Fausta nem szívesen jött el Treviriből: a chrysopolisi tengeri győzelem dicsőségével hazatérő Crispus daliásabb, csinosabb és kíváncsibb volt, mint annak előtte. Az asszonyban annál tüzebben lángolt a vágy, minél jobban kerülte őt Crispus: majdnem mindig úton volt a Caesar, hol Galliában, hol Hispaniában, hol Britanniában, és ha nagy ritkán hazajött a fővárosba, szinte megtalálhatatlan volt: vajon az Aranyhegyen járt, vagy barátainál, vagy bezárkózott legbelső szobáiba, senki sem tudta. Fausta úgy lesett rá, mint a párduc az áldozatára, de csak véletlenül sikerült a közelébe kerülnie, s ilyenkor minden asszonyi furfangját latba vetette, hogy simogathassa kezét, arcát vagy izmos karjait, s közel hajolhasson hozzá, hogy az ifjú láthassa testének a ruha kivágásán át feltároló kíváncsú és ingerlő titkait. De Crispus unta már ezt a zaklatást; egyszer-másszor ugyan ilyesmit gondolt magában: „Eh, mit! Leteperem, alaposan kielégítem úgy, hogy megemlegeti, aztán faképnél hagyom, elutazom valamelyik tartományba, vissza se jövök addig, míg el nem megy Nikomedeiába.” Ennek a dühös ötletnek két akadálya volt: az egyik, hogy nem akarta meggyalázni apja ágyát, a másik, hogy egy csöppet sem kívánta a nőt. Amikor így hozzádörgölözött, kellett és mutogatta magát s néha orvul meg is csókolta a füle mögött vagy akár a száján is, anyai gyöngédség címén, Crispus néhány pillanat múlva fölállt, udvariasan mentegetőzött, hogy hivatalos ügyben hívják, tisztelettel meghajolt, és távozott. Ilyenkor Fausta mindig önmagának tett szemrehányást, hogy megint elszalasztotta az alkalmat. Mért nem rohanta meg a gyönyörű ifjút, vadul, mint egy párduc, mért nem fonódott rá a testére, letéphetlenül, mint egy kígyó.

És mikor Crispus megint elutazott, az asszony tombolt, őrvongott, ökleit harapdálta; gyermekeit gyötörte vagy elzavarta; rabszolgáit kegyetlenül megkínozta s minden apró hibáért véresre korbácsolta, főképp a fiatal és csinos rabszolgányokat, és mindig elsőnek a kis germán fodrászlányát: ez a Britta kifogástalanul értette a mesterségét, és bár igazán nem lehetett csinosnak mondani - jóllehet nyúlánk termete, duzzadt érzéki szája, lángoló vörös haja és tejfehér bőre a palotabeli urakat sorra megigézte -, két megbocsáthatatlan tulajdonsága sértette és bosszantotta az Augustát: tizenhat éve és megmagyarázhatatlan vonzóereje; halálos bűne pedig az volt, hogy szépen fészülködött és öltözködött, vagyis tudatosan hangsúlyozta testi előnyeit, hogy magára vonja a férfiak figyelmét. Már odáig fajult a dolog, hogy egy kerti ünnepségen, amelyen Britta is felszolgált, úgy látszik, még Crispust is megigézte szemérmetlen viselkedése és öltözködése; ennek már lehet egy esztendeje is. Crispus odafordult a mellette ülő Vecasiushoz és félhalkan a fülébe súgta:

- Remek nő!

Vecasius megértőn bólintott.

Crispus ugyan akkor még nem érdekelte olyan értelemben, mint azóta, bár a kacér kis Britta sikere akkor is bosszantotta, és csak most eszmél rá, hogy tavaly óta mi minden történhetett. Magasságos istenek! hiszen ez a germán bestia bizonyosan Crispus szeretője azóta! Hát ezért veti meg Crispus, őt, az Augustát! Ezért utasítja vissza kedveskedését, szerelmét! No ezt megkeserülöd, te zöld szemű démon! Mert a kis Brittának zöld szeme volt, ámbár túlzás és semmiképp nem illik rá a „démon” elnevezés. Mégis ekkor kapta az első korbácsütéseket, szín ártatlanul.

Már-már levelet írt Crispusnak, de nem tudta, merre jár; helyett levelet kapott Constantinustól, hogy azonnal induljon Nikomedeiába. Mostanig halogatta az indulást, abban a reményben, hogy Crispus hamarosan megérkezik, és akkor ő egy percig sem tétozódik: fölfedi szerelmét, őrvjngő vágyát, halálos és csillapíthatatlan szenvedélyét, s megmondja, hogyha nem hallgatja meg, öngyilkos lesz! Csak egy éjszakára sikerüljön az ágyába csábítani ezt a csodálatos ifjút, biztatta magát Fausta, többé soha és senki sem tudja elszakítani tőle, mert irtóztos szerelmi akarátával, az asszonyi bujaság minden művészetével úgy felgyűjtja és lenyűgözi érzékeit, hogy örökre magához bilincseli, feloldhatatlanul.

De hiába volt minden, Crispus nem érkezett meg, mert nem akart megérkezni. Fausta, ímmel-ámmal ugyan, de fogcsikorgatva és szitkozódva végre is kénytelen volt útra kelni. És alighogy betette a lábát a nikomedeiai palotába, máris vérig sértették: a „bikanyakú” lefelejtette őt, éppen őt, a történelmi győzelmet megörökítő falfestményről! Igaz, hogy Crispus sincs rajta, holott ő vívta ki a shrysopolisi fényes győzelmet - talán mindkettejükre féltékeny ez a hiú és elbizakodott ember? Hiszen ez jó, mert akkor legalább ő is osztozik Crispus sérelmében.

Ez azonban csak az első sértés. A másik most következett, és naponta, illetőleg éjjelente megismétlődött: Constantinus többé egyetlen éjszakát sem töltött vele. Mi ez? Megveti újra kivirágzó és kíváncsú testét, amely most emésztő és új tüzekben ég? Nem bánta ugyan, hogy békén hagyta, de a sértés azért csak sértés maradt. Egészen más lett volna, ha Constantinus közeledik hozzá, és ő utasítja vissza!

De következett a harmadik sértés: megérkezett Nikomedeiába az az ember, akit még Constantinusnál is jobban utált: Ablavius. Mióta fiatal szeretőjét, az isteni és felejtetetlen Barbatiót „ismeretlen tettesek” eltűntették, azóta szüntelenül töprengett rajta, ki lehetett a gyilkos: Maximinus-e, Constantinus-e, Maxentius-e? Végre is, évek múlva kikottyantották a rabszolgák, hogy a gyilkosság értelmi szerzője ez az Ablavius volt, ez a jöttment krétai rongyszedő! Persze, Constantinus nem tud meglenni az ilyen elszánt és sötét árulók nélkül, akik gonosz gazdájuk egyetlen intésére bármely pillanatban méregkeverőkké és orgyilkosokká aljasodnak.

Elfelejtette már, hogy egy bizonyos régi méregkeverésben másokat vádoltak és ítélték el, nem Ablaviust.

Ez az undorító áruló és besűgó a győzelem óta még magasabbra emelkedett: Italia vicariusából Kelet praefectus praetoriója lett, az illustrissimus címmel, itt sűrög-forog a palotában, mindent besűg az Augustusnak, s még ő, az Augusta is kénytelen lesz „fényesség”-nek szólítani. Ó, milyen jó is volna most Treviriben... Crispus talán ott is van már... nincs megfigyelő, nincs besűgó... boldogan élhetnének a gáttalan, mámorító és tomboló szeretkezésnek.

Fausta úgy élt a palotában, mint egy csendes örült; magában beszélt, hadonászott, néha parancsokat osztogatott olyanoknak, akik nem is voltak jelen: a rabszolgáknak legsűrűbben a Britta nevét hallották. Nevettek rajta. A császárnak nem jelenthették, megmondták hát Corfulenus tribunusnak, a fehér testőrség parancsnokának, aki állandóan a palotában teljesített szolgálatot. A tribunus beküldte hozzá Aetioszt, a palota nagytudományú orvosát, Fausta azonban nem tőrtte, hogy megvizsgálja, hanem háromperces beszélgetés után kiutasította. Az orvos csüggedten jelentette kudarcát Corfulenusnak:

- Három perc alatt levizsgázott az Augusta, bár nem engedte megvizsgálni magát. Súlyos idegbaj. Nem gyógyíthatom, mert kiutasított.

- Sose búsulj, doktor. Én nem vagyok orvos, de mióta Euphrosynos bácsi elmondta a kis Pelagia történetét, tudom, mi az orvossága az ilyen betegségnek.

- Ki az az Euphrosynos?

- A palota orvosa volt, amíg meg nem halt. Fiatalabb éveiben személyesen adta be az orvosságot a ficáncoló nőszemélyeknek: mindenkit meggyógyított. Később megfosztották az orvosságától, de ez hosszú történet, majd máskor mondom el.

Lett volna a palotában sok ügyes fiatalember, aki meggyógyíthatta volna Faustát, Corfulenus meg is próbálkozott: a legfiatalabb, legizmosabb és legcsinosabb tiszteket osztotta be az Augusta mellé szolgálattételre - a testőrtisztnak még éjjel is ott kellett tartózkodnia a császárné hálósobájának ajtajában, hogy egyetlen csöngetésre vagy parancsra azonnal jelentkezzen, de Faustának egyik sem kellett. Megszállottan csak Crispust kívánta, s még jó, hogy zavaros monológjaiban nem ejtette ki a nevét!

Ha Ablavius öfénységére ráért volna foglalkozni a folyton izgatottan reszkető és vonagló Augusta csillapíthatatlan nyugtalankodásának okával, Polluxra! egy hét alatt kiderítette volna, hogy mi a baja a fiatalosan ficáncoló asszonynak, s módot talált volna rá, hogy varázslattal, isteni jelenéssel vagy akármilyen fufanggal az ágyába juttassa Crispust. Úgyis útjában volt a fiatalember, s éppígy útjában volt Hosiusnak is: mind a ketten ki tudták volna mesterkedni, hogy Constantinus rajtakapja őket a szeretkezésen, de Ablavius nem ért rá, Hosius pedig inkább azzal foglalkozott, hogy milyen ürüggyel és milyen módszerrel törje ki a nyakát a pökhendi és pimasz praefectus praetorióinak.

Ablavius csakugyan nem ért rá olyan apró-cseprő ügyekkel foglalkozni, mint amilyen egy öregedő asszony szerelmi éhsége. Magas hivatalát annak köszönhette, hogy elődje, a gögös és dúsgazdag nagyúr, Tertullius, csúfosan megbukott. Az adrianopolisi ütközetben sietett megadni magát, abban a reményben, hogy a győztes azonnal a kegyeibe fogadja, de Sandario felvilágosította a császárt, hogy Tertullius öfénységére az utóbbi években elszántan kiszolgált mind a három ádáz ellenségét, Galerius, Maximinus és Licinius, tehát legokosabb lesz hűvösre tenni. Azóta Tertullius a börtönben elmélkedhetik a szerencse forgandóságáról, Ablavius pedig, az új praefectus praetorio, a kis-ázsiai közigazgatás átszervezése mellett arra is talált időt, hogy kielégítse régi vadászszenvélyét: a jó kopó szívósságával szimatolta Constantinus ellenségeinek minden lépését. Most a vadász csillapíthatatlan szenvélyével és úgyszólván magánszorgalomból, éppen a Licinius-ügynek akart végére járni, jöllehet a nyomozás és hírszerzés hivatalosan nem tartozott hatáskörébe. A kémeknek olyan szoros gyűrűje fogta körül Thessalonikében az agg, de örökké nyugtalan Licinius, hogy nem mondhatott, nem tehetett, s úgyszólván nem is gondolhatott semmit, amit Ablavius azonnal meg ne tudott volna.

Meg is tudott mindent, sőt amit megtudott, meg is toldotta egy kis mesével, ha kellett. Egy esztendő sem telt bele, és Ablavius kihallgatásra jelentkezett azzal, hogy egészen rendkívüli ügyben óhajtana tisztelegni az Augustusnál. Constantinus, egészen kivételesen négy szemközt, dolgozószobájában fogadta, egyszerű adoratio árán. De bíborpárnás trónszékén ült, diadémmal a fején, bíborpaláttal a vállán. Intett Ablaviusnak, hogy beszélhet.

- Szentséges Augustus, Liciniusról óhajtók jelentést tenni.

- Meghallgatlak - mondta rá a császár közömbösen.

- Régóta gyanakodtam rá, nem bíztam őszinteségében, s egyre az a gondolat nyugtalanított, hogy előbb-utóbb követi Maximianus példáját, és felveszi a bíort; de ha csak fenekedik és áskálódik ellened, akkor is veszélyes, mert a fenevad ketrechen is csak fenevad. Áttörhetetlen kémhálózattal fontam körül, némelyik ügynököm szakácsnak, kertésznek, favágónak álcázta magát, s éjjel-nappal a házban tartózkodott, de voltak embereim az őrszázad konyháján és iparosműhelyeiben is. Kémeim megerősítették gyanúmat: Licinius elképesztő ügyességgel a

kémgyűrű kellős közepében megszervezte az összeesküvést a törvényes Augustus ellen, s már csak három hétre volt szüksége, hogy kirobbantsa a lázadást Moesiában, elsősorban a Danubius menti barbárok között. Terve szerint a macedoniai, illyricumi, pannoniai és thrakiai legiók azonnal csatlakoznak hozzá, kikiáltják Augustusnak, felveszi a bíbort, és a győzelem reményével indulhat ellened, mivel hadseregéd békelétszámon van, és jó időbe telik, amíg mozgósíthatod.

- Hetvenhat éves, tönkrevertem, egyetlen katonája sincs, ki sem mozdulhat Thessalonikéből, és a bíborról ábrándozik! - legyintett Constantinus gúnyos megvetéssel. - Valóban, szakasztott Maximianus! Bizonyítékaid?

Ablavius erre is felkészült:

- Íme, szentséges Augustus, leteszem lábaid elé ezt a néhány tekercset, ezekben összefoglaltam a megfigyelés, valamint a nyomozás eredményeit. Hivatalszobámban, feltörhetetlenül lezárt vasládában őrzöm az ügyre vonatkozó leveleket, jelentéseket, vallomásokat és jegyzőkönyveket.

- Fényességed holnap minden iratot bemutat Marius Brellicus öméltóságának, ő mindent gondosan átvizsgál, mérlegel, holnapután pedig jelentést és indítványt terjeszt elém!

- Parancsára örökkévalóságodnak.

- Most pedig röviden mondd el, mi történt, s hogyan sikerült leleplezni az összeesküvést?

- Egyik legügyesebb emberem, akit feltűnés nélkül sikerült bejuttatni kapusnak abba a házba, ahol Liciniust őrzik, azt a feladatot kapta, hogy mindenkit figyeljen meg, aki belép a házba, persze az őrség engedélyével, s mindent jegyezzen föl: nevüket, foglalkozásukat, jövetelük célját, s minden mást, amit fontosnak ítél. Nos, ez a Nevitta, egyébként tolmács a palotában, valóságos nyelvtelenség; nemcsak latinul, görögül, továbbá perzsa és arab nyelven beszél, hanem beszéli az illyricumi, thrakiai és moesia barbárok nyelvét is, hiszen maga is moesia származék. Nevitta észrevette, hogy már hónapok óta jár Liciniushoz egy dardaniai paraszt, bizonyos Natuspardo, és minden alkalommal sajtot ad el neki, de a katonának is. Nevitta megfigyelte, hogy ez a Natuspardo zsákban hozza a sajtkorongokat, de Liciniusnak mindig a saját elemózsiás tarisznyájából veszi ki a neki járó sajtot. Ezentúl Nevitta, többi emberemmel együtt úgy intézte a dolgot, hogy Natuspardót, amint megérkezett, megetették, megittatták, s mikor kissé felöntött a garatra, a tarisznyájából kivették a sajtot, másikat csempészték a helyébe, s a Liciniusnak szánt sajt Nevitta kezébe került. A tolmács minden alkalommal bekísérte a parasztot Licinius szobájába, ahol is fültanúja volt beszélgetésüknek. „Hoztál levelet?” kezdte a bukott császár. „Igenis, uram, benne van a sajtban” - felelte Natuspardo. Csakhogy a levél már Nevitta kezében volt. Minden további alkalommal szemrehányást tett Licinius, hogy a sajtban nem volt levél. „Nem értem, uram - vakarta a fületövét Natuspardo -, pedig beletették, és én a sajtkorongot a saját tarisznyámban hoztam, senki sem férhetett hozzá!” A negyedik alkalommal már nem volt szükség erre az alakoskodásra, mert Nevitta elolvasta a sajtba rejtett leveleket, s megtudta belőlük, hogy Licinius megállapodott Bainobaud moesia törzsfőnökkel vagy királlyal, ahogy a barbárok nevezik, hogy hol és mikor robbantják ki a felkelést: egy cohors lovas érkezik majd Thessalonikébe, minden katona sisakján a napkereszt, felsőbb parancsra hivatkozva kiszabadítják Liciniust, és elvágtatnak vele Durostorumba, a barbár király székhelyére. Ennek a cohorsnak a vezére pedig Martinianus lesz, akit Licinius, az adrianopolisi vereség után, kétségbeesésében Caesarrá nevezett ki.

- Mi az? - csattant fel a császár ingerülten. - Hát ez a bitang még él?

- Szentséges Augustus, kinevezése után megszökött, és nyílegyenesen a barbárokhoz menekült, s éppen Durostorumba. Nos, megbízottaim mindent pontosan jelentettek nekem: tudjuk a tervet, ismerjük az időpontokat, már csak örökkévalóságod parancsára várunk.

- Ki az a durostorumi király - kérdezte a császár.

- Bainobaud, hű emberünk - felelte gúnyosan Ablavius.

- Holnapután kiadom a parancsokat - jelentette ki az Augustus, és bólintott. A kihallgatásnak vége volt.

Hosiusnak igaza van: az egész pereputtyával együtt már régen meg kellett volna fojtanom. Igaza volt, mikor a sógorokról beszélt! Igaza volt, hogy Theodora valamennyi kölykét ki kell irtani! Hogy lehet az - hogy mikor az egész világ egyetlen ura vagyok, rector totius orbis, ahogy a feliratok harsogják -, hogyan lehetséges az, hogy sötétben bujkáló patkányok lázadozzanak ellenem? Most aztán nincs irgalom!

Harmadnap Marius megtette jelentését, az okmányok hitelesen, napnál világosabban igazolták Ablavius adatainak helyességét. Constantinus kiadta a parancsokat: azonnal két cohors indul Durostorumba, letartóztatja és Thessalonikébe kíséri Bainobaudot, Natuspardót, Martinianust, innen Nikomedeiából Ablavius ugyancsak Thessalonikébe megy, s magával viszi a lázadó császár tízéves kisfiát, Licinianust; mihelyt odaér, utasítja az őrszázad parancsnokát, hogy bilincseltesse meg a vén bűnöst, aki dardaniai sajtkorongokkal akarta agyonverni törvényes uralkodóját. Pedig Constantinus megkegyelmezett neki, s íme, ő ezzel hálálta meg! Ezúttal nincs kegyelem senkinek! Ablavius parancsot kapott, hogy vigye magával Zabast.

A kis Licinianus az egész hajóúton tisztelettel nézte a hatalmas termetű izmos hóhért, és megpróbált játszani vele, mert még nem tudta, hogy két nap múlva ez a sötét bácsi fogja megfojtani.

Constantia persze, a hóhérnál is sötétebb nikomedeiai Eusebios unszolására, kihallgatást kért az Augustustól, és rimánkodott - bár minden meggyőződés nélkül -, hogy még egyszer kegyelmezzen meg a „vén eszelősnek”.

- Honnan tudod, hogy halálra ítéltém? - szólt rá Constantinus.

- Hallottam - felelte Constantia hirtelen zavarában, hiszen Eusebiost nem nevezhette meg, de aztán igyekezett helyesbíteni feleletét: - azaz hogy gondoltam... vagyis féltem... - A máskor oly határozott, erélyes, sőt nyelves asszony dadogott, mert maga sem tudta, mért rimánkodik a vén roncs életéért, holott se testének, se lelkének nem kell. És vajon Eusebiosnak mért fontos ez? Nyilván politika - villant fel fejében a magyarázat, de egy pillanatig sem gondolkozott rajta tovább, mert máris hallotta Constantinus rideg és kemény hangját:

- Nobilissima, figyelmeztetek: ne pártfogold, és ne védelmezd esküdt ellenségeimet, mert könnyen megtörténhetik, hogy téged is elküldelek a cinkosok thessalonikéi összejövetelére!

Constantia rémülten összerezett, s a császár intésére lassú hátrálással távozott a teremből. Constantinus dűhtől eltorzult arccal nézett utána, és megint a hideg, rideg és könyörtelen Hosius jutott az eszébe.

Néhány nap múlva elégedetten hallgatta végig Ablavius jelentését a thessalonikéi hóhérmunkáról. Zabas megint remekelt: miután Martinianust, Bainobaudot és Natuspardót „elintézte”, Licinius következett volna, de a hóhérnak volt érzéke a finom árnyalatok iránt. Előbb a kis Licinianust fojtotta meg, gondosan kidolgozott, kissé hatásvadász, de elismerésre méltó munkával, aztán minden élvezet nélkül és ennélfogva gyorsan végzett a nyöszörgő,

jajveszékelő és kapálódzó Liciniusszal; ez az utolsó művelete a szakmai tudás teljesen tárgyilagos és tökéletes remeklése volt.

Constantinus, a sikeres kivégzések után megkönnyebbülten hajtotta fejét álmra, és szendergés közben ezt gondolta magában: „Ellenségeimet kiirtottam... Most már csak a fiaimtól kell óvakodnom!”

S nyugodtan, álomlátás, jelenés, lelkiismeret-furdalás nélkül, pompásan átaludta az éjszakát.

Egyedül maradt!

HATODIK RÉSZ A HÓHÉR

1

Húsz évvel ezelőtt indult, s életének húsz legszebb esztendejébe került, míg végre egyedül maradhatott. Megküzdött nőkkal, császárokkal, istenekkel, rokonokkal, ellenségekkel és vetélytársakkal, s végre megsemmisítette a tetrarchiát: egyedül maradt, mint éppily szívós és céltudatos küzdelem után Octavianus Augustus, az első császár, aki máig is eszményképe. Egyedül maradt, s mégsem érezte a siker és a győzelem tökéletes kielégülését.

Valamikor azzal az elhatározással indult, hogy előbb megteremti a vallási egységet, s ha ez megvan, mintegy varázsütésre megvalósul a birodalmi egység. És íme: itt a monarchia, s a vallási egységért még mindig harcolni kell, és most kell csak igazán harcolni! És kik a vallási egység akadályai s legádázabb ellenségei? A keresztények! Úgy tudta és úgy tudja, hogy ez is Helios-vallás, viszont elviselhetetlen, hogy ahány keresztény tartomány, ahány vidék, ahány egyházközség, mind másképpen, mind a maga módján akarja hinni és imádni a maga Heliosát, bár minden felekezetük egyformán Krisztusnak nevezi!

Az éjjel furcsát álmodott, lehetett inkább úgy hajnaltájt; még világosan emlékezett rá, de az értelmét sehogy sem tudta kitalálni. Korán reggel hívatta Hosiust, kivételesen a hálósobájába, mert nagyon idegesítette az álom.

- Clarissimus - kezdte az Augustus -, álmot láttam: óriási tarka golyót kergettem, de sehogy sem tudtam utolérni; mikor egyre messzebbre gurult tőlem, belenyilaztam, eltaláltam: erre megállt, megperdült, s mire odanéztam, már undok zöld hulló terpeszkedett a golyó helyén; a hullóbe is belelöttem, erre visszaváltozott golyóvá. Megint kergettem, megint belelöttem, erre óriási varasbéka lett belőle; minden lövésem után alakot váltott: majom, görény, disznó, vipera alakjába öltözött, s mikor végül vicsorgó tigrissé változott, megrémültem tőle, s többé nem nyilaztam bele. Különben is úgy eltűnt a szemem elől, hogyha visszagömbölyödött volna golyóvá, akkor sem mertem volna belelőni. Mondom: a golyó eltűnt, ám utána egyszerre felbukkantak előttem a szörnyetegek, amelyeket az imént láttam, mind a fogukat csattogtatták, s irtózatos dühvel tépték, marták, marcangolták egymást. Érzem, hogy jelentős álom. Hogyan magyarázod?

- Szentséges Augustus - felelte Hosius rövid töprengés után -, miután a bitorlókat és zsarnokokat megsemmisítetted, vajon mik lehetnek az undok szörnyetegek, amelyek egymásra is, rád is egyforma elkeseredéssel acsarkodnak? Én csak az örökösen gyűlölködő és fenekedő keresztény felekezetekre, vagyis eretnekségekre gondolhatok, amelyekre jellemző, hogy mindegyik eretneknek bélyegzi a másikat! Magyarázatomat megerősíti a guruló golyó tarkasága: ez a golyó az egykor egységes keresztény vallás, amelyben eredetileg is benne volt a tanítások, tételek és hiedelmek tarkasága, s mikor ezeknek akkora lett a feszítőerejük, hogy egészen megbontották az egységet, a golyó szétrobbant, és minden genny kifakadt belőle. Lám, Helios napgolyója egységes, egyszínű, tisztán ragyogó, felületét semmiféle tarkaság sem csúfítja el, s éppen ezért nem is robbanhat szét, mert nincsenek egymástól elütő, egymással összeférhetetlen alkotóelemei. Hogy álmodban üldözted az átkozott golyót, az arra mutat, hogy éjjel-nappal aggaszt a széthúzás, és lelkesít az egység megteremtésének gondolata. Éppen ezért voltam bátor javasolni egy ízben, hogy az eretnekségek főkolomposait el kellene tenni az útból, így nem maradnának csahosok és hangoskodók, s az eretnekségek sorra elfonnyadnának és elpusztulnának, mint a fa, ha gyökerébe vágjuk a fejszét. Javaslatom nem nyerte meg szentséged magas helyeslését, tehát ezúttal kegyes engedelmeddel mást javasolnék.

- Beszélj, clarissimus.

- Arra gondoltam, hogy meg kellene fordítani a módszert, vagyis meghagyni a keresztény vallást és megszüntetni a többi Helios-kultuszt: ebben az esetben a keresztény felekezetek azonnal összefognának, egyesülnének, és ezzel egy csapásra megvalósulna a vallási egység.

- Hova gondolsz, clarissimus? - kapta fel a fejét a császár. - Megszüntessem Apollo, Mithras, Helios és a többi napisten vallását, hogy csak Krisztus napisten vallása maradjon meg? Hisz ez éppoly megsértése volna a mediolanumi egyezménynek, mint a fordítottja. Nem leszek esküszegő, mint Licinius! Az eretnkségeket valóban meg kell szüntetni, de nem erőszakosan. Az álmomat helyesen magyaráztad, de a módszer, amelyet ajánlottál, csak elmérgesíti a bajt. Majd gondolkozom a megoldáson.

Bólintott, mire Hosius illendő adoratio után kihátrált.

Kissé bosszantotta Constantinus keménysége. Azelőtt sokkal könnyebben hajlott tanácsaira és javaslataira; mióta egyetlen ura lett a világnak, sokszor megmakacsolja magát, és a maga feje szerint határoz: nem hallgatja meg a tapasztalt, régi hű ember tanácsait. Lement a városba, hogy elverje bosszúságát: elmegy a bankárjához, gondolta magában, úgyis intézkednie kell anyagi ügyeiben, mert az utóbbi időben, szerencsés műveletek révén, meglehetősen felgyülemlett a tőkéje, márpedig a pénznek nem szabad meddően hevernie, hanem fiadzania kell. Mikor leért a forumra, nagy tolongás kellős közepébe került: a csoportosulás oka egy hosszú szakállas, javakorabeli férfi volt, szúrós szemű, zordon tekintetű, komor képű idegen. Bizonyára mágus, gondolta Hosius, legalábbis erre vall furcsa ábrákkal és titkos jelekkel telehímzett henger alakú süvege és kígyós varázsbotja, amelynek tetején piros kövekkel kirakott pentagramm csillogott a napfényben. A nép áhítatos tisztelettel nyitott utat az idegennek, s itt is, ott is sutogás kelt: „Varázsló! Csodatevő!”

- Miféle nagyúr ez? - kérdezte Jucundustól, aki a zsibongás hallatára éppen kilépett boltjából a térre. - Csak nem ez az a hírhedt Sopatros, akit szentséges urunk idekívánt maga mellé?

- Éppen hogy az, clarissimus - válaszolta a bankár nevetve -, bár legyen szabad megjegyeznem: nem értem, mi szüksége van az Augustusnak filozófusra meg tanácsadóra, ha egyszer két olyan kiváló tanácsadója van, mint nagyságod és Ablavius öfényessége?

- Ezt, őszintén szólván, magam sem tudom - jegyezte meg gúnyos mosollyal Hosius, ámbár ebben a pillanatban inkább Ablavius bosszantotta, mint Sopatros. Ki tudja, micsoda mélységekből bukkant fel ez a bitang Ablavius? töprengett magában, s közben még csak eszébe se jutott, hogy ő maga honnan kapaszkodott fel, és főképp hogyan? Ez a sötét múltú és még sötétebb jellemű egyén az útjában van, s minél előbb szabadulnia kell tőle!

- Engem az érdekel, éspedig nagyon, mi szüksége van özsentségének olyan tanácsadóra, akinek nincs egyebe, mint a rajtavalója? Elég, ha annyit mondok: egyetlen hitvány sestertiust sem utaltatott át a bankomhoz, s nyilván itt akar megtollasodni. Nagyságod bennfentes a palotában: érdemes volna fölvetni a kérdést özsentsége előtt, vajon tudja-e, ki ez az ágrólszakadt?

- S vajon fölvetette-e maga az Augustus - kérdezte csípősen a püspök -, hogy ki ez az Ablavius?

- Ablavius öfényessége magasrangú férfiú, a kormányzat egyik oszlopa s ezenfelül milliomos: vele kapcsolatban föl sem merülhet olyan kérdés, hogy honnan jött, s mi volt azelőtt. Mint ahogy veled kapcsolatban is sértés volna az efféle turkálás a múltban. Clarissimus, a magasrangú és tekintélyes urak csak „vannak”, és ha hozzá még milliomosok is, nemcsak gyanúsítás, hanem kíváncsiskodás sem férhet hozzájuk.

Hosius nagyot nyelt, de nem vette tudomásul a leckéztetést, hiszen az ő múltjáról semmit sem tudhatott, de még csak nem is sejthetett ez a piszkos uzsorás, akárhány kémje és tudósítója volt is a birodalom nagyvarosaiban. Kynonpolisban egy sem volt.

- Ezt természetesnek találom - felelte Hosius a bankár bölcsességére -, de most már arra volnék kíváncsi: ki ez a jöttment, hogy Corfulenus tribunus és négy „fehér testőr” fogadja a kocsiját? Úgy kísérik a palotába, mint egy diadalmas hadvezért!

- Bizonyosan fontos a császárnak - felelte Jucundus.

- Hát ennek utána kell néznem, sietek a palotába - mondta rá Hosius izgatottan. Elbúcsúzott, és kemény léptekkel megindult a Vicus Patriciuson fölfelé, a palota irányában.

Sajnálhatta, hogy a féltékenység elkergette és elsietett, mert ha még egy kicsit vár, érdekes - ha nem is történelmi és politikai fontosságú, de legalább pletykázásra alkalmas - dolgokat tudhatott volna meg.

A hetivásár csak hetivásár: tombol, zsi bong, csattog - akárcsak húsz évvel ezelőtt, az árusok ordítanak, kelletik a portékájukat, szinte rákényszerítik erőszakos hangoskodásukkal a gyanútlan ögyelgőkre is.

És ez a fülsiketítő zshivaj mintha elcsöndesedett, vagy legalább is megtorpant volna egy pillanatra, mikor alulról - onnan, ahol az olbiai országút betorkollik a városba, éppen a bűzökben gőzölgő halpiac táján - feltűnt a lejtős úton egy kétkerekű paraszttaliga. Bánatos öszvér húzta az óriási vörös kerekű kocsit nagy keservesen; degeszre tömött tíz zsák tornyosult a nyikorgó taliga tetején. A bakon egészséges, piros arcú parasztlány ült; erélyesen meg-megrántotta a gyeplőt, keményen kormányozta a lassan baktató és már nyilván fáradt állatot.

A piac népe, mintha megfélemedezett volna a hagyományos üvöltözésről, s mintha megszűntette volna az ádáz versenyt: gyönyörűséggel nézte a friss és egészséges, vidáman mosolygó szép lányt; meghökkentette ez az üde fiatalság, mintha csak vadvirágos mezővé változtatta volna holmi varázsló a harsogó és zűrzavaros piacteret - de csak egy pillanatra. Mert nem lehetett a világnak olyan Venusa, akinek a kedvéért abbahagyták volna a lihegő harcot a sestertiusokért és denariusokért.

A parasztlány egyenesen Turdulus vendéglőjének tartott; mikor odaért, fűrgén leugrott a bakról, az öszvért odakötötte a falba erősített vaskampóhoz, levette róla a kötőféket, nagy halom zöldség hulladékot nyalábolt fel az árusok bódéi mellől, és odahalmozta az öszvér elé. A fáradt állat azon nyomban nekifogott a lakmározásnak.

Turdulus ott állt a vendéglő ajtajában. Gyönyörködött a piac megállíthatatlanul hullámzó kavargásában, a morajló, harsogó, rikoltozó hangzavarban, a tömeg nyugtalan nyüzsgésében. Szeme és füle megszokta már a hetivásároknak ezt a szédítő forgatagát, emberek, hangok, színek és szagok örvényes hömpölygését. Egyhangú, bár egyébként derűs életében az jelentette a változatosságot, ha ebben az alaktalanul hemzsegő embergomolyagban egy-egy cimborát, esetleg régi ismerőst sikerült fölfedeznie. Már jó néhányat kihalászott ma is ebből a meg-megtorló gabalyodásból, főleg régi cimborákat, s ezek most bent iddogáltak és falatoztak a kocsmában, zsíros tréfálkozások és öblös röhögések közben. Scantilla pedig hordta nekik a lángost, a kolbászt, a palacsintát, a lacipecsenyét, no meg a lampsakosit, megállás nélkül, ám nem oly fűrgén, mint két évtizeddel ezelőtt, s nem is oly kíváncsos-piroszposzsgáson, mint pezsgő fiatalsága idején.

Közben ugyanis az ifjú, izmos és mindig diadalmas birkózóbajnok, Klados fiatalúr, pórul járt: félelmetes ellenfele, a numidiai Manto, ez a néger hústorony, előbb megroppantotta a gerincét,

aztán úgy földhöz teremtette, hogy keze-lába eltört, két csigolyája kiugrott a helyéből, s mikor a végzetes nyekkenés után fölszedték összeroncsolt testét, senki sem hitte, hogy ezeket a véres csontokat és húscsontokat még emberformára lehet összegyúrní. Ám az orvosoknak sikerült visszaszivattyúzni belé az életet: Klados fiatalúrból újra ember lett! De miféle ember, szentséges Minerva Medica! Púpos, sánta, bÉna, ferde vállú, satnya emberroncs; az orvosok összetákolták ugyan, szépségét, erejét, izmait azonban nem tudták visszavarázsolni; s a szerelmi vágy is elröppent ebből a rozoga és kiaszott múmiából. És mióta kialudt a gerjedelme, bizony nem csipkedte már a kikapós Scantilla gömbölyű és ingerlő fenekét, s ennek a kényszerű önmeztartóztatásnak többrendbeli szomorú következménye lett: Scantilla kíváncsú bájai lelappadtak; Klados nem mutatkozott többé a Rigócska vendéglőjében, mert szégyellte magát egykori szeretője előtt; az asszony virágzó teste lassan fonnyadozott, mint a virág, ha nem locsolják; Klados koplalt, mert csak barátai és a rajongó sportemberek támogatásából tengette életét; ennél fogva megszűntek az ingyen ebédek és vacsorák Scantillánál, ennek pedig az lett a végső következménye, hogy Turdulus bevételei - Scantilla lecsillapodása arányában - észrevehetően megnövekedtek. Ezt persze a Rigócska is észrevette, és úgy vonta meg az egyenleget, hogy immár jó útra tért feleségét amúgy istenigazában eldöngötte. Holott ez az elkésett igazságszolgáltatás a legnagyobb igazságtalanság volt, mert elvégre inkább hálás lehetett volna Scantillának a megtérésért és végeredményben a bicebóca torz Kladosnak az egykori - ám idejében megzápult - szerelmi viszonyért.

Mindezt egyetlen pillanat alatt kiverte fejéből a pirosposzgás parasztlány megérkezése. Odanézett, meglátta a zsákokat, megismerte a kocsit, s máris tárt karokkal sietett a lány elé.

- Marcia, mókuskám! - köszöntötte a vendéget - csak hogy megjöttél! Már alig vártalak! Csillagom, gyémántocskám, hadd öleljelek meg!

Meg is ölelgette, meg is tapogatta, aztán betessékelte az ivószobába, leültette: egyet kiáltott, s máris ott termett Scantilla. Amint meglátta a lányt, odasietett hozzá, összecsókolta, megpaskolta barnapiros arcát, s egyre lelkendezett:

- Ó, be megszépültél már megint, te gyerek! Haragszom rád, hogy olyan ritkán látogatsz meg bennünket! De most aztán nem is eresztlek haza, legalább három, napig! Te gyönyörű szép mókuskám, te!

És megint megcsókolta. Marcia mentegetődzött:

- Ó, Scantilla néni, jönnék én mindennap, de nem enged a munkám.

- Hallod-e, Scantilla - szólt közbe Turdulus -, hagyd abba ezt a fecsegést, hozz egy kis reggelit a Mókuskának! Pogácsát, lángost, kolbászt, bort! Szedd a lábad!

- Azért igaza van az öregasszonynak - kezdte Turdulus, mikor kettesben maradt a lánnyal -, mert bizony sűrűbben is benézhetnél hozzánk! Mert mit jelent az, hogy nem enged a munkád? Ha szabad ember vagy, ne légy a munka rabszolgája! Amíg apád-anyád él, a munkának csak a harmada esik rád, vagyis...

- Igazad volna, Turdulus bácsi - vágott a szavába Marcia -, ha nem rokkantak volna meg a szüleim, mégpedig mind a ketten egyszerre. Beléjük esett a köszvény, s hiába küldöm őket Prusába, a csodafürdő sem használ nekik, mert nagyon megfáradt a testük az ötvenéves embertelen hajszában, főképp azóta, hogy áldott jó nagyapám meghalt.

Egy pillanatra elhallgatott, és könny csillant a szeme szögletében.

- Nono, Mókuskám - kezdte vigasztalni Turdulus -, föl a fejet! Úgy látom, bírod a munkát, aztán... aztán... az ilyen szemrevaló kislány úgysem marad sokáig... hogy is mondjam?... egyedül...

- Hej, Turdulus bácsi - sóhajtott Marcia -, nem is tudod, mennyire fején találtad a szöveget! Mert csakugyan egyedül vagyok... Meghalt a vőlegényem...

Turdulus meglepetten fölkapta a fejét, és már éppen szóra nyitotta volna a száját, de ebben a pillanatban nyílt a konyhaajtó, és jól megrakott cseréptálla a kezében belépett Scantilla, az utcai ajtóban pedig felbukkant egy katonatiszt, könnyű bőrmellvértjén féltucat érdemrenddel, nyakában a legnagyobb katonai kitüntetéssel, a díszes arany nyaklánccal, fején vörös forgós sisakkal.

- Szentséges Jupiter! - rezzent össze Marcia -, az Augustus!

- Te kis bolond - mosolygott rá Turdulus -, csak nem gondolod, hogy Constantinus őszentsége idejár a kocsmámba?

Marcia megkönnyebbülten mondta rá:

- Ó, milyen ostoba vagyok! De az én falusi eszemmel azt hittem, hogy az ilyen gyönyörű szép aranyos katona nem lehet más, mint a császár!

Éppen akkor ért az asztalhoz Scantilla, s letette a nagy kerek cseréptálat - amelyen legalább öt embernek elegendő harapnivaló tornyosult. Az asszony tért-fordult, öblös korsó borral és mázas cseréppoharakkal tért vissza, de rögtön elpárolgott, mikor meglátta, hogy a díszes és daliás katona közeledik az asztalhoz, és máris barátságosan integet Turdulusnak. Scantilla, mióta lehiggadt, félt a szép embertől, vagyis inkább önmagától. Nem tanácsos piszkálni a kihunytt tüzet, mert hátha fellobban. És ő már inkább csak titokban parázslott és hamvadozott, mint az olyan asszonyok, akiknek csak egy kalandjuk volt, mert több nem is lehetett, de az az egy betöltötte az egész életüket...

Turdulus felugrott és elébe sietett a tisztnek:

- Végre hogy látlak, Talio! - lelkesedett - most aztán nem szabadulsz egykönnyen! Gyere csak!

Odavonszolta az asztalhoz Taliót, pedig egyáltalán nem volt szükség semmiféle erőszakra, mert Talio magától is szívesen ment, főképpen mikor a szép nagylányt meglátta. Most egyszerre felötlött benne egy gondolat, amely a küzdelmek és háborúk húsz esztendeje alatt sohasem fordult meg a fejében: hogy tulajdonképpen ideje volna már megnősülni! Hiszen negyvenéves elmúlt, van rangja, vagyona - mivel galliai családi birtokát nemcsak rendbehozta, hanem meg is toldotta vagy kétszáz holddal -, bizalmas embere az Augustusnak, akármelyik arisztokrata lány is kapva-kapna esetleges házassági ajánlatán, de eddig esze ágában sem volt ilyen ajánlatot tenni akárkinek is. Kitüntetései, lovai, vadászkutyái kielégítették minden becsvágyát, minden szenvedélyét, rabszolgalányok és pénzre, ruhára, ékszerekre ékes úri szeretők pedig lecsillapították időnként követelődző gerjedelmeit. De ő soha semmibe sem adta bele a lelkét, minden érzelmi megmozdulás nélkül tarolt le mindent és mindenkit: egyetlen nemes és önzetlen érzése volt eddig, hűsége Constantinushoz. És most meglátta ezt az üde arcot, ezt a hűséges és meleg tekintetű kék szemet, és nyomban arra gondolt: meg kell nőszülnie! Feleségül kell vennie ezt a lányt! A negyvenes férfi utolsó vagy talán első őszinte fellángolása volt ez, a rettegés az alkonyattól, a kapuzárás rémülete, s ebben a pillanatban fölülkerekedett benne a szenvedély és háttérbe szorította s elnémította rangját, vagyonát, csodálatos lovait és vadászkutyáit, egyetlen szóval: minden rideg önzését. Persze nem tudta, s önzésében nem is tudhatta, hogy rangjával, vagyonával, pompás lovaival az eltűnt és

visszahozhatatlan ifjúságot szeretné megvásárolni, s ebben a pillanatában hajlandó lett volna latba vetni, sőt odadobni mindenét, ami eddig büszkesége volt, csak azért, hogy megszerezze ezt a remek lányt.

Vagy csak azért, hogy minden egyebén kívül ez is csak az övé legyen, s ne lehessen másé? Hiszen voltaképpen nem ismerte Marciát, tehát fellobbanásának csak egyetlen oka lehetett, az, hogy valaki más, valaki fiatalabb el ne halászhatta előle ezt a kincset. Az önimádat és a határtalan önzés gyújtotta fel tehát Talio szenvedélyét, holott azt sem tudta: vajon kincs-e hát valóban ez a lány, avagy démon s netalán fűria.

Turdulusnak egy csöppet sem kellett erőszakoskodnia; Talio, mintha láthatatlan mágnes vonzaná, szinte sietett az asztalhoz, kezét fogott Marciával, leült. A Rigócska izgett-mozgott, fészkelődött, heherészett, nézte-nézte a csinos lányt és a daliás katonát, és valamit gondolt magában. Meg is eredt a szava mindjárt:

- Mókuskám, ez a szép katona Talio ezredes, az Augustus szárnysegédje. Ez a kislány megfordult a tiszthez - Marcia, a jó öreg Vetrasinus unokája... talán ismerted is a derék olbiai parasztembert, aki oly sokat dolgozott és szenvedett életében? Corfulenus barátunknak is kedves embere volt a néhai való jó öreg, aki csak Mókusnak nevezte ezt a kislányt, mert mindig mogyorót ropogtatott. Most már nem ropogtatja a mogyorót, csak termeszt és eladja; ma is tíz zsákkal hozott be. Mind megveszem, érted, Mókuska? Egy szemet se hagyok másnak! No, hát, ezredes, emlékszel a mogyorós Mókusra?

- Úgy rémlik nekem, hogy ismertem az öreg Vetrasinust és láttam a tömzsi kis unokáját, aki lelkesen majszolta Scantilla mama mézes palacsintáját... de az is lehet, hogy csak Corfulenus elbeszéléséből tudok róla. No mindegy. Hát te voltál az a régi csöppség, Marcia?

- Már én sem ismernék akkori magamra, ezredes - felelte a lány kissé elfogódottan és szemlesütve, mert a katona tekintete úgy égette a testét, mint a parázs -, hiszen olyan rég volt, mintha mese volna. Csak egy igaz ebben a mesében, az, amit szegény jó nagyapám nem érhetett meg: már nem kényszerből viszem vásárra a mogyorónkat, már nem hajszol a végrehajtó, hanem amit termelünk, az a miénk, s ha megfizettem az adónkat, senki se zaklat többé. Azelőtt valósággal kizsárolt a hatóság, elvitte még a betevő falatunkat is... ó, mennyit koplaltunk! Most, ha megtörtént az indictio, vagyis az adókivetés a birtok értéke és jövedelme s a rabszolgák és háziállatok száma alapján, bizonyos vagyok felőle, hogy semmiféle mensor, ponderator, defensor, susceptor és executor nem méricskéli, nem számlálgatja, nem turkálja, nem piszkálja, nem szimatolgatja gyanakodva és rosszindulatún, hogy mink van, mennyi van, hol van; hanem megnézik a házunk táját, a földet, a gyümölcsöst, a magtárt, s jóformán nem is nézik meg tüzetesen, csak följegyzik a vallomásomat, s mivel látják, hogy a szüleim esett öregek és csak magam dolgozom, rabszolgánk nincs, ez az egyetlen öszvér a segítségünk, úgy vetik ki az adót, hogy elviselhető legyen. Amint az első terményt eladom, kifizetem az adót, aztán békén hagynak a jövő termésig. Azelőtt semmi sem volt elég a kincstárnak; nyúzta, facsarta, csapolta, zsarolta a szegény telepest, úgyhogy ezer meg ezer parasztnak csúszott ki a föld a lába alól. S ebben a fosztogatásban a zsarnokok adópiócainak leghathatósabb segítőtársa mindig a földesúr volt. Tertullius kegyelmes úr - tette hozzá gúnyosan.

- Marcia - szólalt meg Talio, miután türelmesen, sőt élvezettel végighallgatta a lány komoly beszámolóját -, okosan gazdálkodol, és okosan gondolkozol. Büszke lehetsz a munkádra. És minden kisbirtokossal együtt megköszönheted Constantinus urunknak ezt az új és emberséges adórendszert.

- Meg is köszönném neki, térden állva, ha a színe elé kerülnék. De addig is arra kérlek, mondd meg neki legközelebb, akár mindjárt holnap, hogy egy olbiai parasztlány szeretné megcsókolni azt az áldott jobb kezét, amely bíbortintás tollal aláírta az új adótörvényt. És mondd meg azt is, hogy a négy és fél hold földemet, ezt a szegényes, ám nekünk drága családi tíz iugerumot az ő új törvényének jóvoltából sikerült megtartanom.

- Megmondom neki, Marcia. Megígérem, mert megérdemled, hogy velem együtt ő is törődjék a sorsoddal.

- Veled együtt? - kérdezte a lány meglepetten.

De Talio egyelőre nem magyarázhatta meg rejtélyes nyilatkozatát, mert a Rigócska elunta a hosszú szótlanságot, fölemelte poharát, koccintottak, ittak, Turdulus kéjesen krárogott utána egyet-kettőt, és szélesen elvigyorodott.

- Hiába no, a lampsakosi csak lampsakosi! Ez éppolyan tüzes most is, Marcia, mint régen, mondjuk: Mókuska korodban. - Hörpintett még egyet, csak úgy koccintás nélkül, aztán folytatta: - Hanem igaz is, Marcia! Az imént, mikor ez a szép katona betoppant, nem fejezted be a mondókádat. Mit is mondtál? Kiről is beszéltél? Egy halott vőlegényről?

- Meg egy özvegy menyasszonyról - szólt közbe Marcia halvány mosollyal.

- Ne kérsd magad, mondd el már - sürgette Turdulus.

- Az özvegy menyasszony én vagyok - kezdte Marcia -, a halott vőlegény Eumelios, a szomszédunk fia, akivel szüleink már gyermekkorunkban eljegyezték.

- Eumelios... Eumelios... - töprengett az ezredes -, hol hallottam én ezt a nevet?

- Nem volt ezen a fiún semmi kivetnivaló, és mikor bevonult katonának, bizvást jóképű, sőt csinos legénynek lehetett mondani; ezenfelül talpraesett, ügyes fiatalember volt, s alig három év alatt altiszt, majd hamarosan zászlótartó lett belőle. Azonban nekem akkor sem kellett volna, ha kinevezik tábornoknak, és nyakába akasztják az aranyláncot!

- Voltaképpen mért nem szívelhetted hát? - kérdezte Turdulus.

A lány vállat vont:

- Talán azért, mert nem én választottam, hanem a szüleim kényszerítették rám; s még inkább talán azért, mert halálosan közömbös volt nekem. Hogy is mondjam? Olyan unalmas, semleges, seszínű, talán csak az egyenruha szépítette meg annyira, amennyire; csakhogy én inkább azt szeretem, ha az ember szépíti meg az egyenruhát!

- Vagyis ha „valaki” az, akin az egyenruha feszül - szólt közbe Talio. - Értem.

- Igen, engem az ember érdekel, nem a ruhája - felelte Marcia. - Éppen ezért ezt az Eumeliost tógában sem szíveltem. Szerencsére évente legfeljebb egyszer ha láttuk egymást, s egy-két közömbös szót ha váltottunk. El is határoztam, hogy szembeszállok szüleim akaratával, és sikerült is évről évre elhalasztani a házasságkötést. Szüleim nem akarták megérteni húzódozásomat, de én megmakacsoltam magam.

- És hát hogy segített meg végül Nikomedeia hatalmas istenasszonya, Tyche? - kérdezte Turdulus.

- Úgy, Turdulus bácsi, hogy mikor a zsarnok Licinius seregét a Hebrusba szorították Constantinus legiói, a szerencsétlen Eumeliost, épp abban a pillanatban, amikor nagy nehezen kikecmergett a vízből, irtózatos kardsapással lefejezte egy római katona, csak azért, hogy

elvegye tőle az ellenséges legió jelvényét, az ezüstsast, amelyet Eumelios még a vízben is, még hulltában is, görcsösen szorongatott a markában.

- Megvan! - kiáltott fel Talio. - Hát ő volt az, akitől az én derék katonám, Aurelius Justinus a sast zsákmányolta! Ott hallottam a nevét a hadifoglyoktól; azt mondták: ez az olbiai Eumelios megesküdött, hogy a sast csak az élete árán vehetik el tőle. Így is történt. Derék katona volt.

- Hagyd el, ezredes, ne magasztald a hősiességet, mert a katonák általában nem az igazságért harcolnak, hiszen mindegyik hadviselő azt állítja, hogy neki van igaza, hanem azért gyilkolnak, hogy az ellenség meg ne gyilkolja őket. Az életükért harcolnak, ezredes! Kitüntetést pedig azok az úgynevezett hősök kapnak, akik ügyesen túljártak az ellenség eszén, vagy szokatlanul eredményesen gyilkoltak és zsákmányoltak. Ezek közül én nem a mészárosokat dicsérem, hanem azokat, akik ügyes és okos haditeranggal és minél kevesebb gyilkolással győzik le az ellenséget.

- Ilyen katona ez az ezredes is, aki itt ül veled szemben - szólt közbe Turdulus, és megint koccintásra emelte poharát.

- Akkor tetszik nekem! Akkor ő az igazi hős! Ő meg azok a névtelen katonák, akik mások érdekeiért ezerszám véreznak és hullnak a csatatereken!

- Honnan tanultad ezt a bölcsességet, Marcia? - kérdezte Talio mosolyogva és kissé atyáskodó jóindulattal.

- Az olbiai veteránusoktól, akik végigharcolták a zsarnokok háborúit és az asszonyaiktól, akik végignyomorogták ezeket a véres esztendőket. És ha akarod tudni, ezredes, hát tanultam egyet s mást Corfulenus bácsitól is, aki torkig van a háborúval, mert éppen eleget csatázott, bár megvan az az elégtétele, hogy nem zsarnokért, hanem Constantinus urunkért harcolt.

- Érte, sőt vele harcolt a mi ezredesünk is - jegyezte meg Turdulus.

- Akkor hős vagy te is, Talio, hiszen a zsarnok ellen harcoltál.

- De így nekem is részem van benne, hogy megözegegyültél.

- A mindenlátó Helios tudja, hogy nem szerettem ugyan Eumeliost, de sajnálom. Hiszen ő nem tehet róla, hogy a zsarnok hadseregében kellett harcolnia; a paraszt meg a mesterember nem maga választja meg, hogy melyik oldalon harcoljon; azt sem mérlegelheti, melyik oldalon van az igazság; az egyszerű embert, a százezreket nem kérdezik meg, csak besorozzák, aztán vezénylik, viszik, hajszolják; győzelemre vagy halálba, neki édesmindegy, mert ő sem győzni, sem halni nem akar, csak dolgozni és élni. Azért azt mondom én neked, ezredes, hogy a szerencsétlen Eumelios sem hős, bár életét adta az ezüstsasért, hanem áldozat, mint ahogy minden győzelemnek és minden vereségnek mindig csak a keze munkájából élő kisember az áldozata.

- Ezt meg kitől tanultad? - érdeklődött megint az ezredes.

- Hiszed vagy nem hiszed: ezt én magam találtam ki, hiszen munka közben bőven van időm ilyen nehéz gondokon törni a fejemet. Iskolába biz alig jártam, éppen hogy írni-olvasni tudok, de van egy kis sütnivalóm, s néha ez is ér annyit, mint a... - egy pillanatra elhallgatott, aztán nevetve Talio felé bökött a mutatójával - ...mint a haditudomány.

Elnevette magát, s most ő emelte koccintásra a poharát. Nevettek, koccintottak, Talióknak meg éppenséggel most kezdett igazában ízleni a lamszakosi. A lány szeme csillogott, kedves arca kipirult, az ezredes gyönyörűséggel mosolygott rá:

- Talpraesett lány vagy te, Marcia. Boldog lehet az a férfi, aki téged választ feleségül.

- Szabad vagyok! - vágta rá a lány, önkéntelen kacérsággal.

Talio sohasem udvarolt életében, s igazán nem tudta, mi ez: pusztá incselkedés, felkínálkozás vagy éppen vallomás? Így hát azt sem tudta: mit feleljen rá. Sokért nem adta volna, ha itt van mellette Brellicus, aki mestere és tudósa a szerelmi művészetnek. Talio mintha megnémult volna; de érezte, hogy belül átforrósodik, megbizsereg a vére, és már-már az ajka is szóra nyílik, végzetes szóra: „Most szeretném ezer csókkal lepecsételni a szádát” - de mintha csak Brellicus súgta volna neki, hogy ilyesmit most még nem szabad kimondani, hallgatott.

Marcia fölállt:

- Búcsúzó, Turdulus bácsi. Délre jár az idő, Olbia messze van, mennem kell. Ezredes, Jupiter áldjon! - és kezet nyújtott Taliónak, aki sokáig nem engedte el a lány izmos és meleg kezét, Bezzeg azonnal elengedte, amint Turdulus megfogta Marcia csuklóját, és a lányt szelíden visszakényszerítette a székébe.

- Nem addig van az, hékás! - hangoskodott Turdulus. - Hát nem mondtam, hogy három napig nem eresztlek haza? Így mondtam, így lesz, no! Értetted, Mókuskám?

- Értettem, Turdulus bácsi, maradok is szívesen, csak annyit szeretnék mondani, hogy öreg vagyok én már Mókuskának.

- Azt csak bízd a vőlegényedre; majd megmondja, öreg vagy-e neki - és laposat pislantott Talióra. - De megyek is már: öszvért az istállóba, szekeret az állásba, ebédet az asztalra, félóra múlva itt vagyok. Addig is... mulassatok jól. - Elnevette magát, és odaszólt a rabszolga-legénynek: - Hé, fiú, egy kancsó lamszakosít ide az asztalra.

Turdulus elviharzott, ők kettesben maradtak. A beszélgetés nehezen indult, mert mind a kettőnek nagyon sok volt a mondanivalója. Hosszas kerülgetés után végre odáig jutottak, hogy Marcia megkérdezte: mért akar Talio is törődni a sorsával, mint az imént oly rejtélyesen mondta.

- Nem értetted? - kérdezte Talio.

Marcia szégyenlősen lesütötte a szemét. Szébb felelet volt ez minden vallomásnál.

De a lány hirtelen fölkapta a fejét, és bátran a férfi szemébe nézett:

- Hát te értetted-e, amit én mondtam?

- Megértettem - felelte a kemény katona -, és azt mondom rá: megköszönném, ha nekem adnád a szabadságodat, és életem fogytáig rám bízna a sorsodat.

Az egykori Mókuskából akkor lett igazán Marcia, amikor a kezét Talio kezébe tette.

Scantilla épp az asztalra helyezte a párolgó pecsenyéstálat, mikor az udvari ajtón belépett Turdulus. Csak odapillantott a néma jelenetre, s rögtön mindent megértett. Nem is állhatta meg, hogy falatozás közben oda ne súgja Marciának:

- Ugye, Mókuskám, nem hiába mondtam, hogy maradj?

- Igazad volt, drága jó Turdulus bácsi, megérte! - súgta vissza Marcia.

Nagy ujjongással fogadták Corfulenust: öreg este volt már, mikor betoppant a vendéglőbe, s részt vehetett régi bajtársának s a drága kis Mókuskának örömeiben. Maga is boldog volt, hogy a mai szolgálata véget ért, mert bosszantotta, hogy az udvar, főképpen az a kótyagos Euporius - igaz hogy öszentsége utasítására - ekkora hűhót csapott a hírhedt „csodatévő” Sopatros körül. Örült, hogy végre visszavonult lakosztályába ez a nagyképű és pökhendi „varázsló”, s ő

legalább mára megszabadult tőle. Corfulenus, a maga egészséges parasztöszönével, csaltatlanul megérezte, hogy ez a Jamblichos-tanítvány, ez az álfilozófus voltaképpen szélhámos.

S önkéntelenül is Hosiusra kellett gondolnia, sőt a püspökön túl Ablaviusra, mert ifjúkori tapasztalatai óta egészen máig, a praefectus praetorio „megdicsőüléséig” minden arra vallott, hogy az udvari léhűtők és törtetők közül mégiscsak Ablavius öfényessége a legelvetemültebb szélhámos.

Csak azt sajnálta, hogy az Augustus újabban egészen megközelíthetetlen volt, s főleg mióta ez a Sopatros megjelent, nemcsak őt, a katonát, hanem legbizalmasabb politikai tanácsadóit is mellőzte. Például ma reggel óta sem Ablavius, sem Hosius, sem Marius nem tudott bejutni hozzá! Legalább Mariust hallgatta volna meg! De nem! Ma reggel óta, sőt már napok óta, amióta a csodatevő prófétát várja, Sopatros a bölcse, a varázslója, a vezérlő csillaga!

De mit neki Hecuba! gondolta magában Corfulenus, hiszen ha szerencsésen szabadult a szolgálattól, mért emésztí magát? Nem az ő gondja az egymással versengő szélhámosok leszerelése, és Constantinus eddig még mindig pontosan tudta, kit s mikor kell eltüntetnie a süllyesztőben. Ezekkel is végez előbb-utóbb, annyi szent, mint ahogy soha életében nem tudott igazán összeleledni a törtetőkkal. Ezek sorjában elhullanak mellőle, s megmaradnak azok, akikről tudja, hogy férfiúséggel ragaszkodnak hozzá: Volusianus, Vecasius, Corfulenus, Talio és Marius.

Hát akkor ne gondolj a gonddal, biztatta magát Corfulenus, és inntól vidáman és szorgalmasan koccingatott a boldog párral és a még boldogabb házigazdával, akivel madarat lehetett volna fogatni, mivelhogy ezt a csodálatosan szép napot mindenestül a maga érdemének tulajdonította...

Persze, azért a palotában csakúgy zajlott az élet másnap, mintha Turdulus vendéglőjében semmi sem történt volna. Talio szolgálatban volt, Marciával csak késő este találkozhatott; Corfulenus még este sem szabadult; Marius pedig csak hajnaltájt vetődött haza a villába, az imádott Thamarhoz, akinek már nem kellett bujkálnia - még Constantinus elől sem -, amit az egykori szenvedélyes szerető kissé duzzogva és sértődötten vett tudomásul, bár igazán szerette Mariust. De megértette, hogy azoknak az őrjöngő napoknak a mámora rég szertefoszlott, és Constantinus már távoli vizeken siklik, dagadó vitorlával, magányosan, egyedül, szerelem nélkül, elérhetetlenül; és megértette azt is, hogy a valóság, a férfiúség, az igaz ragaszkodás ezerszer többet ér, mint minden ábrándos és gyökértelen, bár érzéki, vad, perzselő szédület...

Beszélgéseikben, odakint a villában, most már naponta szóba került Constantinus, főképpen azóta, hogy Marius mindig csak a hajnali órákban került haza a palotából. Thamar módfelett helytelenítette a nagyúr önzését és erőszakosságát, annál inkább, mert ezúttal nem halaszthatatlan államügyek miatt kellett éjszakázniok belső embereinek, hanem a jöttment Sopatros miatt! Ki ez a sehonnai, ez a szalajtott, ez a nagyképű és üres fejű szélhámos? Hogy merészeli feldúlni az emberek magánéletét, kiuzsorázni a nappalaikat és tetejébe elrabolni éjszakáikat? Mert húsz esztendő ide, húsz esztendő oda: Thamar még mindig szomjasan várta a forró és buja éjszakákat.

S igaza is volt mindenben, csak abban nem, hogy Sopatros üres fejű. Valóban vakmerőség és példátlan erőszakosság volt a palota rendjének kíméletlen felforgatása; érthetetlen az a titokzatos erő, amellyel Constantinust lenyűgözte és szinte megbabonázta; felháborító az a pökhendi modor, ahogy még a legmagasabb rangú urakkal is packázott; viszont senki sem foghatta rá, hogy üres fejű, sőt nagyon is teli volt a feje: benne volt az isteni Porphyrios és Jamblichos minden filozófiája, a Helios-vallás kristályosan világos rendszere és benne volt a napkultusz egész misztikája is; és ez talán még nagyobb erővel vonzotta Constantinust, mint a

Helios-filozófia pompásan felépített rendszere. Éppen azért lettek esküdt ellenségei az Augustus körül nyüzsgő papok, mert filozófia és misztikum egyikben sem forrt össze oly szerves egységgé, mint Sopatrosban: Hosius félt a tudományától, a két Eusebios a bűbájosságától. De még abban is gyenge lábon álltak, amiben esetleg mérkőzhetek vele: Hosius érezte, hogy mágiája kezdetleges handabandázás az alacsonyrendű népbolondító Sopatros átszellemült misztikájához képest; a két Eusebios pedig pontosan tudta, hogy híg és felületes filozófiájával elbújhat az újplatonikus Sopatros magasrendű tudományos képzettsége mellett. Ennélfogva mind a hárman abban foglalták össze véleményüket, hogy ez a Sopatros furfangos csalo, veszedelmes szélhámós, sőt felforgató, aki a császárt - ki tudja, milyen sötét célok érdekében - kártékonyan befolyásolja, tehát tanácsos lesz minél előbb eltenni az útból.

Ablavius is így vélekedett a jövevény felől; figyeltette is minden szavát, minden lépését, besúgója volt minden rabszolga, minden testőr, még Euporius mester is, aki engesztelhetetlenül gyűlölte ezt a nagyhangú és pimasz léhűtőt, mert úgy felforgatta az ő klasszikus és szent szertartásrendjét, hogy őszentsége fogadóterme már valóságos átjáróház, akárcsak a forumi bazilika oszlopcsarnoka!

Annyi bizonyos, hogy a merev szertartásrend kissé meglazult: ez a Sopatros elrendelte, hogy a szertartásokat egyszerűsíteni kell s főleg megrövidíteni, mert túlságosan sok idejét rabolják el a császárnak, ezenfelül pedig a kihallgatások időtartamát is csökkenteni kell. Euporiusnak már-már alig volt alkalma megcsillogtatni művészetét.

Halkan beszélgettek a várakozók a szentséges császári fogadóterem előcsarnokában, de egyszerre elhallgattak, mikor megnyílt a fogadóterem ajtaja, és kilépett rajta Ablavius. Végre egy pillanatra szerephez jutott Euporius is: fölemelte aranyrojtos pálcáját, egyet koppantott, körülnézett, s végre megtalálta, akit keresett. Hangosan szólította:

- Talio tribunus!

A teljes katonai díszbe öltözött ezredes előlépett, aranylánca megcsörrent páncélja ezüstjén, kék köpenye meglobogott: a két testőr vigyázzba merevedett, a szárnyasajtó megnyílt, Talio belépett a fogadóterembe, az előcsarnokban újrakezdődött a halk zsongás.

Ablavius méltóságos léptekkel haladt a kijárat felé: arannyal hímzett dalmatikája szinte világított az előcsarnok félhomályában, földig érő bíborsávos tunikáját rangjának jelvénye, a vörös selyemöv fogta össze a derekán. Már-már elérte a kijáratot, amikor a kaisareiai Eusebios hajlongva odalépett hozzá, s édeskés mosollyal ajkán megszólította:

- Fényességed szíves engedelmével érdeklődni bátorkodom: hogyan zajlott le a kihallgatás, az első, mióta...

Nem fejezhette be a mondatot, mert Ablavius bólintott, komolyan és méltóságosan, és azonnal felelt a kérdésre:

- Közölhetem nagyságoddal, hogy a szentséges Augustus kitüntető kegyességgel fogadott, meghallgatott és előterjesztéseimet méltóztatott kegyelmesen tudomásul venni.

- És ha szabad még egy kérdéssel alkalmatlankodnom: mi volt az eszmecsere tárgya, és történt-e döntés lényeges kérdésekben?

- Folyó ügyekről tárgyaltunk, és őszentsége minden kérdésben javaslataim figyelembevételével döntött.

- És mik a lényeges döntések? - faggatta Eusebios állhatatosan.

- Folyamatban levő ügyekről nem nyilatkozhatom - fontoskodott Ablavius, és indulni akart, de a kövér püspök még egyszer lecsapott rá:

- Mindnyájunkat érdekelne, ha fényességed közölné velünk, vajon az az idegen...

- Igen, igen - vágott a szavába megint Ablavius -, Sopatrosra gondolsz, tudom. Nem, nem titok: elejétől végig jelen volt a kihallgatáson, ott ült a császár öszentsége jobbján, élénken figyelt, de nem szólt bele semmibe. Rendkívül kellemes ember, élvezet tárgyalni a társaságában.

A nagy férfiú kimérten biccentett, és jelentős személyiségéhez illő méltósággal, két testőr kíséretében, távozott az előcsarnokból. A kövér Eusebios alázatos mosollyal dörzsölte össze párnás, puha kezzeit, még akkor is, mikor Ablaviusnak már az árnyéka is elsuhant. Ám az illustrissimus távozása után újra felmorajlott az előcsarnok, s ez magához térítette.

- Püspöktestvérem - fordult oda a nikomedeiai Eusebioshoz -, mit szólna hozzá, hogy milyen fontos nyilatkozatokat sikerült kicsiklandoznom az illustrissimusból? - Elégedetten heherészett hozzá, rózsaszín tokája remegett; kenetes mosollyal várta az elismerést, de a nikomedeiai püspök fölényesen és elutasítóan legyintett:

- Ugyan! - vágta rá kissé élesen - nagyságod fontosnak ítéli ezt a semmitmondó locsogást? Nyilatkozatának veleje mindössze az, hogy nem nyilatkozhat. Lám, milyen fontosnak látszik ez a neszesemmi-fogdmegjól, ha kellő nagyképűséggel találják!

- Ó, püspöktestvérem, isten mentsen az ilyen tiszteletlen kijelentésektől! - és a saját szájára ütött, mintha ő követte volna el a szentségtörést. - A kormányzó úr mindent hall, mindent lát, és a keze messzire ér! Isten óvjon attól, hogy megsértsük, akár távollétében, mert ha megtudja, pedig megtudja, annak egyházunk vallja kárát. Minden meggondolatlan nyilatkozat csak egyházunknak árt.

A kenetes atyai kioktatás visszapattant a nikomedeiai püspökről:

- Egyházunknak főleg a képmutatás árt! - vágta oda ingerülten.

- Véleményem szerint - szólalt meg Hosius -, még ennél is többet árt egyházunknak az örökös marakodás, például nagyságtok most lezajlott gyűlölködő szóváltása. Az árt, hogy püspökeink betűkön és szavakon lovagolnak, s nem látják meg a lényegét. Az imént is nagyságod - és mutatójával a kaisareiai püspök felé bökött - megorrolt, mert nikomedeiai püspöktársa szigorúan, ám igazságosan bírálta Ablavius kormányzót, ezt a homályos származású és sötét múltú kalandort, holott nyilatkozatának nem a szavaira, hanem a lényegére kellett volna figyelniük.

- És hát méltóságod szerint mi volt a lényeg? - vetette oda kihívón a nikomedeiai, aki nem tűrte a leckéztetést, éppen most, amikor érezte, hogy Hosiusnak igaza van.

- A lényeg az volt, amit ez a szélhámos a másik szélhámosról elmondott; s hogy pontosabban fejezzem ki magamat: az egyik Ablavius, a másik Sopatros.

- De clarissimus! - hüledezett a kaisareiai. - Még a falnak is füle van!

- Eusebios - szólt rá keményen a nikomedeiai -, ez a meghunyászkodás és gyávaság még többet árt az egyháznak, mint a betúrágás, amiért Hosius öméltósága az imént mind a kettőnket rendreutasított.

Hosius ügyet sem vetett az újra nekibőszülő kakasviadalra, hanem lesimította selyempalliuma divatosan élesre préselt, földig omló széles sávjait, megfogta aranyhímzésű stólája jobb oldalt lecsüngő végét, és kimérten, szárazon, szenvedélytelenül folytatta magyarázatát:

- A lényeg az, hogy Sopatros nem beszél, csak ül és figyel. Mért ül ott, ha nem beszél? Csak azért ül, hogy figyelje, vajon Constantinus azt mondja-e, amire ő betanította. Mert idáig fajult a dolog: veszélyben forog Constantinus urunk tárgyilagossága és ezzel vallási türelmessége, hisz ez a jöttment egy új misztikus vallásra akarja téríteni, s ha ez sikerül neki, nemcsak a birodalom, hanem egyházunk is mindent elveszít, amit a nagy császár húsz év alatt, megfeszített munkával épített és alkotott!

- És ilyen álfilozófus miatt, ilyen szélhámos miatt, mint ez a körmönfont és elbizakodott Sopatros! - sopánkodott a kaisareiai inkább bánatosan, mint meggyőződésből, mert őszintén szólván, nem egészen értette Hosius filippikáját.

- Én két szélhámosról beszéltem, Eusebios - szólt rá Hosius a kövér és mindig kenetesen mosolygó püspökre.

- Én pedig azt mondom neked, clarissimus - szólalt meg erélyesen a nikomedeiai -, hogy magyarázatod meggyőzött. Majd résen leszünk! - tette hozzá fenyegetően, és szenvedélyes hangon folytatta: - Mert nemcsak ezt a két szélhámost kell kiküszöbölni, ártalmatlanná tenni és eltávolítani innen, mégpedig kíméletlenül és mindenáron, hanem valamennyi szélhámost, ahány csak bizalmába férkőzött az Augustusnak!

Hosius meghökkent, arca elborult; a pillanat ezredrésze alatt átvillant agyán a szörnyű gondolat: „Tud ez valamit? És vajon mit tudhat? Mindenesetre elteszem az útból!” A rémület és a düh egy pillanatra eltorzította az arcát, vékony ajkait összeharapta, de ezt a kétségbeesett arcjátékot senki sem vette észre, mert nyílt a fogadóterem ajtaja, kilépett rajta, boldogságtól ragyogó arccal, Talio: szinte átviharzott az előcsarnokon, a kapuban lóra pattant, és néhány perc múlva már lelkesen újságolta kedves kis jegyesének a császári kihallgatás szívdobogtatóan szépséges, sőt gyönyörűséges részleteit.

Az előcsarnokban Euporius pálcája erélyesen koppant: a főszertartásmester ezúttal a három püspököt szólította; arannyal hímzett díszruhájukban illő méltósággal vonultak be; a szárnyas-ajtó nyomban becsukódott mögöttük.

A kihallgatás ezúttal nem kihallgatás volt, csak meghallgatás. Sopatros úgy akarta, hogy Constantinus tartson hivatalos allocutiót, a püspökök hallgassák végig, vegyék tudomásul a császár parancsait, azután távozzanak. Úgy szerkesztette meg a császár szózatát, hogy a felekezeti béke hangoztatása és követelése a Jamblichos-féle egységes vallás malmára hajtsa a vizet. Két nappal a kihallgatás előtt ez a Sopatros órákat töltött a legfelsőbb bíróság elnökének, Strategiosnak dolgozószobájában, mert a kivételesen nagy tudású elnök az egyetlen ember volt az egész birodalomban, aki a legapróbb részletekig alaposan ismert minden eretnekséget, mindegyiknek a történetét, tanítását, szertartásait, vezetőit, filozófiájuk eltérő árnyalatait, s az árnyalatok árnyalatait, s legalább száz ilyen csip-csup felekezetet és mondva-csinált prófétát és vallásalapítót tartott számon. Jól beszélt a perzsa, szír, kald, egyiptomi, armeniai és indiai nyelvet, úgyhogy eredetiben olvasta a tucatnyi keleti „megváltó” nyakatekert elméleteit. Constantinus állandóan igénybe vette óriási nyelvismeretét és páratlan tudományos képzettségét, vele fordította a keleti eretnek próféták zagyva iratait, s munkájáért azzal jutalmazta, hogy a Musonianus nevet adományozta neki, amivel azt akarta jelképesen kifejezni, hogy Strategios méltó utóda és párja a Nero korabeli híres és népszerű filozófusnak, Musonius Rufusnak. Constantinus persze nem tudott róla, hogy Strategios nagy tudománya, lebilincselő egyénisége, komoly magatartása és úri modora egy megvesztegetett bíró, egy szennyes uzsorás, egy nyereszkeskedő üzletember s egy jellemtelen zsaroló álarca volt csupán.

Az órákig tartó értekezés végen Strategios férfias nyíltsággal kijelentette, hogy a tanácsadás díja száz arany. Sopatros szemrebbenés nélkül megírta az utalványt - hiszen úgyis a császári

pénztár váltja be! -, Strategios pedig még aznap fölvette az összeget Zosimio főpénztáros irodájában. Murrentio, az ellenőr morgott ugyan, de az utalványon ott volt Constantinus kézjegye: Zosimio csak rámutatott a császár aláírására, és fizetett, mint a köles. Sopatros táskájában mindig volt legalább tíz ilyen kitöltetlen császári utalvány.

- Egregius, bizonyára tudod, hogy én mint a csodálatos Jamblichos tanítványa, olvastam és alaposan ismerem az isteni nagymesternek, Porphyriosnak a keresztény tanítás, babona és innen-onnan összelopkodott szertartásrend ellen írt bátor és harcos művét. E bámulatos mű tizenöt könyve az úgynevezett keresztény filozófia megdöbbentő együgyűségeinek kíméletlen leleplezése és lenyűgöző erejű cáfolata. Mindazonáltal igen jó szolgálatot tettél nekem előadásoddal, mert megismerttetted velem azt, ami nincs, mert nem is lehet még benne az isteni Porphyrios nagyszerű munkájában, mert az eretnokségek éppenséggel a nagy mű megjelenése óta burjánzottak el úgy, mint a Jason sárkányfogvetéséből kikelt mesebeli óriások.

- Mester - hajolt meg udvariasan Strategios -, szívből örülök, hogy hasznát veheted tájékoztatásomnak. Én kiterjedt nyelvismereteimnek köszönhetem, hogy az eredeti szövegek olvasása alapján hitelesen és részletesen megismerhettem a keleti vallásokat, s mikor már a Helios, Mithras, Kybele, Isis, Orpheus, Zarathustra, Buddha és Krisztus tanítását végig-elemeztem, meglepetéssel állapítottam meg, hogy kereszténység nincs, hanem csak keresztény felekezetek vannak; valamennyien Krisztus nevével hangoskodnak, mindazonáltal kölcsönösen eretneknek bélyegzik egymást. Sehogy sem tudom megérteni, minek ennyi vallás és felekezet. Igazat adok Constantinus öszentségének, hogy egységes vallást akar, s hogy éppen a legátfogóbb, legegységesebb vallást, a Helios-vallást akarja általánosítani.

- Egregius, tisztázzuk a fogalmakat: azért van sok vallás és újabban sok felekezet, mert korunkban, az üdvösségsóvárgás századában, minden ország, minden nép a maga hagyományai, ősi kultuszai és műveltségélményei alapján és azoknak keretében igyekszik megtalálni az üdvözülés útját és módszerét. Pythagoras híveinek, jó nyolcszáz évvel ezelőtt, még csak két út közt kellett választaniok, ma pedig száz meg száz út kínálkozik, s ez a sokféleség a jóhiszemű hívőt zavarba ejti, választását megnehezíti, holott minden út végcélja egy: az üdvözülés, vagyis a misztikus egyesülés az istenséggel.

- Eszerint a sokféle vallás nem szükséges - jegyezte meg Strategios.

- Nem szükséges - magyarázta Sopatros -, de nem is fölösleges. Üdvözüljön mindenki a maga módján, ebből semmi baj sem származik. Csak ezt a sokféleséget magasabb szinten egységbe kell tömöríteni, mégpedig bölcs mesterem, Jamblichus kristályosan világos rendszere alapján.

- És hogy illeszted be, mester, ebbe a zárt rendszerbe a megszámlálhatatlan keresztény felekezetet?

- Ez szinte lehetetlen, és pedig a keresztények makacssága és uralomvágya miatt. Hiszen ők voltaképpen nem tehetnek róla, hogy így atomokra morzsolódtak, mert ez természetes folyamat. Vallási rendszerüket a Helios- s főképpen a Mithras-kultusz elemeiből tákolták össze, megtoldották az Adonis- és Isis-kultusz mondáival és misztikus szertartásaival, a helyi legendákkal, mert csak így érhatték el, hogy minden tartomány népeivel elhíthessék: íme, a kereszténység tulajdonképpen a ti ősi vallásotok folytatása! Most aztán kezdődik az alkotó-elemek lázadása. Csakhogy ennek a lecsillapítása nehezebb feladat, mert minden felekezetük az egyetemesség igényével lép föl, és mindegyik az egyetlen igaz, tiszta és üdvözítő egyháznak hirdeti magát.

- Ezt a problémát csak a szentséges Augustus oldhatja meg, és pedig elsősorban az ő türelmes valláspolitikájával.

- Remélem - fejezte be az eszmecserét Sopatros -, hogy Jamblichos rendszerének alapos ismeretével kezébe adtam a vallási egység megvalósításának kulcsát.

Ablaviust ezenközben egészen más gondok foglalkoztatták. A kövér Eusebiosnak ugyan azt mondta a kihallgatás után, hogy az idegen filozófussal valósággal élvezet együtt lenni, de hazudott, mint rendesen. Az egész kihallgatás alatt forrt benne a düh, hogy egy jöttment egyszerre csak így hatalmába kerítheti az Augustust, s miközben némán hallgatta a császár parancsát, már meg is fogamzott benne az elhatározás, mégpedig ugyanazzal a megokolással, mint Hosiusban: ha kettejük közül az egyik fölösleges, akkor nyilvánvaló, hogy legfölségesebb a harmadik, ez a ki tudja honnan idecsöppent pimasz. Hogy miféle maszlagot adott be Constantinusnak, az nem érdekli; hogy miféle vallási mocskot kotyvasztanak, arra fütyül: hogy ez a szakállas csepűrágó miféle szemfényvesztő hazugságokkal és mutatványokkal hálózza be a gyanútlan császárt, az még csak hagyján: de az a baj, hogy itt van, hogy egyáltalán itt lehet, hogy kitúrja őt a császár bizalmából, s hogy talán kiüti a nyeregből! Ez túrhetetlen! Ezt a sehonnait elteszem láb alól, a Styxre esküszöm.

Csengetett. A rabszolgának csak ennyit mondott:

- Nevitta!

Néhány pillanat múlva hétrét görnyedve ott alázatoskodott előtte legmegbízhatóbb embere, legügyesebb kémje, az ezerszemű, ötletes és ravasz Nevitta, hivatali beosztása szerint „a barbár nyelvek” tolmácsa.

- Ide figyelj, Nevitta. Tudod, hogy egy bizonyos Sopatros nevű csodatevő és varázsló túlságosan elterpeszkedett a palotában, s mindenféle hókuszpókuszokkal szédíti a szentséges Augustust. Ezt az embert ki kell irtani, de persze nem csak úgy suttyomban, hanem törvényes ítélettel. Megértetted?

- Igenis, megértettem, illustrissimus.

- Három hónap alatt szerezz meg minden adatot és bizonyítékot, ami a halálos ítélethez szükséges. Pénz nem számít.

- Igenis, illustrissimus, mindent megszerzek. Fényességed bizonyosan emlékszik a dardán sajtkorongokra.

- Hogyne emlékezném - mondta rá szárazon a kormányzó. - Jól dolgoztál, s éppen ezért bízom rád Sopatrost is. - Fölvett az asztalról egy kis papiruszcédulát, írt rá valamit, és átnyújtotta a tolmácsnak. - Ezzel az utalvánnyal jelentkezzél Zosimiónál. Várom a jelentéseidet.

Odakint Nevitta mohón pillantott a papiruszlapra, aztán elégedetten és vigyorogva bólintott: az utalvány tízezer denariusról szólt, „Nagyvad lehet, gondolta magában, ha ennyit megér. Liciniusért huszonötezer denariust kaptam.” Murrentio most is morgott, de Zosimio fizetett, aztán a szentséges császári magánkincstár számadásainak „kémkedés” rovatában elkönyvelték a kifizetést. Ablavius nem kicsinyeskedett, bőségesen fizette az embereit - a császár pénztárából.

...A három püspök megállt az emelvény előtt; Constantinus jobb oldalán, alacsonyabb emelvényen, Sopatros terpeszkedett, komor és sötét ábrázattal. A császár bíborpalástja szinte csillogott a déli napsütésben, fején a diadém rubinjai megragyogtak, mikor megmozdult, és a három püspökre tekintett. Ezeknek egyetlen dolguk volt: végighallgatni a császár allocutióját, amelynek az volt a lényege, hogy a keresztény felekezetek örökös marakodásának megszüntetésére egyeztető kongresszust hív össze - az ilyen tanácskozást hívják ők zsinatnak -, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen a felekezeti torzsalkodásnak.

- Az örökös vallási viták miatt elvesztettem már nappali és éjjeli nyugalمامat. Sopatros mester tanácsára a zsinatot választottam: teremtsék meg végre maguk a keresztények a felekezeti békét és az egységet. Lám, itt a példa: Hosius ortodox, ti ketten pedig ariánusok vagytok, s békés egyetértésben dolgoztok velem kormányzatom nagyszerű céljaiért. - Ha tudta volna, hogy ezek hárman hatfelé húznak, és halálosan gyűlölik egymást! - Azt akarom tehát, hogy a zsinat alkossa meg a keresztény tanítás egységét, szüntesse meg a mai szétmorzsolódást! Én nem vagyok keresztény, de én is püspök vagyok, a birodalom püspöke, s amint én megteremtettem a politikai egységet, nektek is kötelességetek megteremteni a vallási egységet, legalább a magatok körében. Montanos hívei még ma is őrzöngenek, Donatus circumcellói és agonisztikusai gyilkolnak és gyűlölködnek, Areios hívei felforgatják az egész Keletet, nem is szólván a tucatnyi egyéb felekezetről, vagy ahogy ti mondjátok: eretnekségről! Nem akarok eretneket látni! Keresztényt igen, de csak egyféle keresztényt!

Rövid szünetet tartott, figyelte a püspök arcát: Hosiusnak és a nikomedeiai püspöknek egy arcizma se rezdült, a kaisareiai püspök arcán puha és együgyű mosoly olvadozott. „Konok és ostoba emberek”, gondolta magában Constantinus, mert mióta Sopatros gyökeret vert itt, még Hosiust sem szívelhette úgy, mint régebben, amikor valósággal a prófétája volt. A püspökök hallgattak, a császár folytatta:

- Ennélfogva elvárom, hogy az összehívandó zsinaton mindent elkövettek a felekezetek összebékítése érdekében, s minden erőttökkel azon lesztek, hogy elérjétek az ortodoxok és ariánusok egyesítését, mert pillanatnyilag éppen az arianizmus a legveszélyesebb kerékkötője az egységnek. Sopatros mester, a filozófus, úgy véli, hogy e pillanatban éppen az arianizmus az egyetlen számba vehető akadálya a világnézeti s ezzel a vallási egység megteremtésének. Megmondtam, mit akarok. Eszerint cselekedjete.

Bólintott, vége volt a kihallgatásnak. Sem azt nem mondta meg a három püspöknek, hogy kiket hív meg, sem azt, hogy hova; sem azt, hogy mikor lesz a zsinat. Minderről csak Ablaviust tájékoztatta részletesen. Egyelőre csak ő tudta, hogy a zsinat székhelye Nikaia lesz, a hatszáz éves ősi város, amelynek 238 bástyatornya büszkén uralkodott a környező síkságon, a termékeny földeken, a gondosan öntözött kerteken és a májusi virágzásban pompázó gyümölcsösökön. Azt is csak ő tudta, hogy Marius irodái már javában küldözik a meghívókat a keleti püspököknek, és hogy eddig már legalább háromszáz meghívó indult el a császári postával.

Így történhetett, hogy a távolabbi püspökök jóval előbb szereztek tudomást a zsinatról, mint a fővárosiak és a főváros környékiek. Ablavius ugyanis, akit Constantinus a zsinat megszervezésével megbízott, jónak látta, ha nem ad időt a bennfenteseknek a szervezkedésre és a cselszövésekre. Ezt azonban, mint kiderült, semmiféle óvatossággal nem lehetett megakadályozni.

Hosius volt az első, aki szimatot fogott. Marius Brellicus dolgozószobájában üldögélt, éppen beszélgettek.

- Spectabilis, te jobban ismered az itteni viszonyokat és embereket, mint én: ki az az Arsakios, akiről épp a napokban hallottam Jucundustól, hogy nemrégiben odalent, az Olympos-hegy tövében földrengés áldozata lett. Hát még ma is lehetséges, hogy megnyílik a föld, és elnyel valakit?

- Ó, az öreg Arsakios esete nem mindennapi - mosolyodott el Marius. - Csakugyan elnyelte a föld, s az egészben az a tragikomikus, hogy ezt a földrengést ő maga jövendölte meg. Mert jövendőmondó és csodatevő volt a vén csacsi. Képzeld csak, a császári oroszlánok felügyelője volt, perzsa eredetű állatidomító, itt lakott fent a fellegrvár egyik tornyában. Zárkózott és különös életmódja miatt Licinius üldözése idején gyanúba keveredett, mire ijedtében meg-

szökött, s elment délre, és az Olympos vad és zordon rengetegében remetének állt. Már engedj meg, clarissimus, de meg kell mondanom, hogy ez a keresztény remeteség, vagyis aszkézis, éppoly természetellenes, mint az újplatonikusok aszkézise. Remélem, nem bántalak meg őszinteséggel, de megmondom: ez emberellenes magatartás, sőt hozzátehetem, hogy a józan ésszel is ellenkezik.

- Egyetértek veled, spectabilis. Megvetem az efféle önkínzást és élettagadást, ezt a halálímádó pesszimista magatartást.

- És hiába! A korlátolt és könnyen hívő tömeg bálványozta ezeket az úgynevezett „olymposi atyákat”, zarándokolt hozzájuk, könyörgött áldásukért, és sóvárogva várta csodatételeiket. Csodák persze csak akkor történnek, ha a rajongók csodának minősítik az ügyes hókuszpókuszokat. Nem a csodatevő művel csodát, hanem a hiszékeny avatja csodává azt, amit csodának kíván.

Hosius a maga viharos múltjára gondolt, és helyeslően bólintott.

- Itt van például egy másik olymposi remete, Eutychianos, a híres vagy inkább hírhedt csodatevő, aki segédjével, Auxanon pappal és ennek gazdájával, Akesios püspökkel együtt, illő díjazás ellenében, bármikor hajlandó volt csodát művelni.

- Undorító szemfényvesztés! - jegyezte meg Hosius szemrebbenés nélkül.

- Undorító, de jövedelmező - tette hozzá Marius. - Íme, ez az Eutychianos a hókuszpókuszaival, s méghozzá a távolból! úgy meghódította Constantinust, hogy megkegyelmezett egy halálraítéltnak, a „csodatevő” levélbeli kérésére! Akesios püspököt pedig meghívta a két hét múlva kezdődő zsinatra Nikaiába.

Hosius megtudta, amit akart, s hamarosan el is búcsúzott. De nemcsak ő tudta meg a nevetéses módon rejtegetett titkot, hanem a nikomedeiai Eusebios is, mégpedig a lehető leg egyszerűbben: Constantia révén. A kaisareiai püspök semmit sem tudott, de nem is volt kíváncsi semmire sem.

A nikomedeiai püspök, mihelyt megtudta a zsinat helyét és idejét és a meghívottak névsorát, azonnal megkezdte az ariánusok megszervezését, s ebben értékes és lelkes munkatársa volt Constantia, nem vallási meggyőződésből ugyan, hanem szerelemből, hiszen Eusebiosért a tűzbe ment volna. Három hét volt még a zsinat megnyitásáig, és ezt bőségesen kihasználták: úgy látszott, hogy sikerül ariánus többséget összetoborozni, mert Constantia - egy kissé Constantinus varázsa révén is - majdnem minden más eretnek küldöttet is beszerezett Areios táborába. Eusebiosék propagandájának az volt a legcsattanósabb érve, hogy Constantinus is ariánus, hiszen egy ízben elismeréssel nyilatkozott Areios tanításáról, amely szerint Krisztus nem isten, csak hasonló lényegű az istenhez, homoiusios, mert alacsonyabb rangú teremtmény a Logosnál. Közben azonban Hosius sem nézte ölbe tett kézzel a készülődést: szervezte az ortodoxokat, és bedobta a propagandába az egylényegű, homousios jelszót, úgyhogy végül is mindössze egy *i* betűn múlt a felekezetek összebékülése, tehát a keresztény egység megteremtése. És ezen a betűn bukott meg Constantinus nagyszerű terve, az egységes Helios-vallás gondolata is.

Eközben seregestül gyülekeztek Nikaiában a meghívottak és kísérőik: a háromszáz püspök körül legalább kétezer pap nyüzsgött s ugyanannyi világi kísérő, ezenfelül pedig ezrével tódultak a városba közelelről s távolról az érdeklődők és az érdekeltek, kereskedők, iparosok, mutatóványosok, zsebmetszők, hamisjátékosok és tolvajok. Ez a szedett-vedett népség ugyan pórul járt, mert Ablavius a zsinat idejére mindenféle szórakozást megtiltott, a színházat és a tornacsarnokot is bezáratta: szüneteltek a versenyek, a pantomimusok és egyetlen parancsra

minden mutatványos, csepűrágó, bábszínház, bűvész és varázsló kénytelen volt elhagyni a várost. Nagy csalódás volt ez azoknak, akik éppen a szórakozás reményében tódultak ide a vidékről és messzi vidékekről, de nagy megkönnyebbülés a város és a környék lakosságának, amely már az első héten keservesen panaszkodott, hogy falánk idegenek föleszik mindenüket. Még szerencse, hogy a zsinati „atyák” elszállásolásának és ételmezésének a költségeit a császári kincstár fizette: naponta dúsan megrakott társzekerek szállították a városba az élelmiszereket. De Nikaia helyzete hamarosan megkönnyebbült, mert a Szíriából, Judeából, Arábiából, Kis-Ázsiából és Egyiptomból ide csődült idegenek hamarosan hazaszállingóztak az unalmas városból, amelynek csöndjét már csak a papok hangoskodása, vad vitatkozása és dühös rikácsolása verte föl.

Ablavius a császár parancsára fojtotta meg az életet Nikaiában: Constantinus nem akarta, hogy az arelatei zsinat botránya megismétlődjék.

Azoknak azonban, akik ott maradtak Nikaiában, rendkívüli élményben lehetett részük a zsinat megnyitásának napján, május 23-án: láthatták a szentséges császárt, olyan fényben, pompában és túlvilági ragyogásban, amilyenről ezek a vidéki és szegényes szürkességben tengődő emberek nem is álmodhattak: Constantinus arannyal dúsan hímzett nehéz bársonydalmatikában jelent meg, amelynek nyakát és ujjait olajbogyó nagyságú igazgyöngysor szegélyezte, bíborsávokkal csíkozott hosszú fehér selyemtunikáján borostyánlevelek hímzett füzére kanyargott körül, vállain smaragdcsatok fogták össze a művészien bő redőkbe rendezett császári bíborpalástot, bal kezében a napkeresztes jogar, jobbában Helios aranygömbje ragyogott, fején káprázatosan megszikráztak az aranydiadém vérszínű rubinjai. Mozdulatlanul, túlvilági fenségben, átszellemült arccal ült bíborpárnákkal bélelt aranytrónusán, amelyet a remekül összetanult négy izmos etiópai rabszolga ott a teremben emelt ki az aranyveretű hatalmas gyaloghintóból. Amint a trónust elhelyezték az emelvényen, a zsinat résztvevői - Euporius hármaskoppantására - valamennyien térdre borultak, s mindaddig néma áhítatban görnyedtek, amíg újabb hármaskoppantás fel nem szabadította őket kínos helyzetükből.

A főszertartásmester, végre, végre! elemében érezte magát. A nikaiai zsinat ünnepeinek meghozták rendezői művészete legszebb diadalát, s neki magának, az udvari tisztviselőnek a magasabb rangot és fizetést, s egyúttal a régóta sóvárgott perfectissimus címet.

Az áhítatos csendben, amely a második hármaskoppantás után a teremre borult, egyetlen koppanás jelezte, hogy Eustathios antiocheiai püspök fellépett a díszes szónoki emelvényre, és megkezdte üdvözlő beszédét. A nagyszakállú, atléta termetű püspök öblös hangon harsonázta a cikornyás és pufogó frázisokat, a retorika rég elkopott, de kiirthatatlan szóvirágait, a panegirikusok émelyítő hízelkedéseit, hömpölygő körmondatait s mindig pompázatos és nyakatekert, ám mindig üresen kongó dagályos szólamait. Mindazonáltal Eustathios nagy sikert aratott pompásan kicirkalmazott és művészien előadott üdvözlő beszédével, amelyet a híres antiocheiai főiskola egyik legkiválóbb professzora fogalmazott; ugyanő tanította be a meglehetősen műveletlen püspököt a beszéd kifogástalan előadására, főképp az időmértékes sorzáradékok gondos és ünnepélyesen zengő kiemelésére.

Mivel Constantinus nem tudott görögül, Eustathios beszédét latinul kellett tolmácsolni. A tolmács Quirinus volt, a nikomedeiai főiskola professzora; ő nemcsak lefordította, hanem a latin metrikus próza szabályai szerint átsimította s végül művészi tökéletességgel és hatásosan elő is adta az üdvözlő beszédet. A rossz nyelvek azt hangoztatták, hogy Quirinus nagyobb sikert aratott, mint Eustathios.

Mindegy, ezen a kérdésen senki sem rágódhatott, mert Euporius hármaskoppantására figyelt már mindenki; tudták, hogy a császár megnyitó beszéde következik.

Zöld öves sárga selyemtunicába öltözött két fiatal chartularius lépett fel az emelvényre; kétoldalt letérdeltek a trón mellett, kibontották az ébenfára göngyölt pergamentekercset, és kellő magasságban Constantinus elé tartották, hogy a császár kényelmesen olvashassa az allocutio szövegét. Halotti csöndben kezdte Constantinus a felolvasást: lassan, komolyan, méltóságosan, erőlyesen hangzott a beszéd:

- Miután a birodalom egységét sikerült helyreállítanunk, alkotó és szervező munkánkat szüntelenül zavarja, gátolja s már-már megghiúsítja a keresztény felekezetek örökös torzsalkodása és ádáz gyűlölködése. A Helios-vallások békén megférnek egymás mellett, s ti, keresztények, egyre újabb felekezetekre szakadoztok, holott Helios-Krisztus, akit istennek hisztek, éppen-séggel a szeretet és a békesség parancsát adta nektek. Ismételten megkísértem jóakarattal és jótanácsokkal kiegyenlíteni az ellentéteket, s megszüntetni az úgynevezett eretnkségeket: ti minden kísérletemet makacsul megghiúsítottátok. Most még egyszer, s ezúttal utoljára, alkalmat adok nektek a megbékélésre s az egyesülésre, és ha ez a kísérletem is eredménytelen marad, az állam törvényei alapján szüntetem meg az örökös civakodást, gyűlölködést és felekezetieskedést, mert ez, a jogtudósok véleménye szerint, veszélyezteti az állam békéjét és egységét, s én minden ilyen mozgalmat lázadásnak, árulásnak és felségsértésnek fogok minősíteni. És ha intelmeim ellenére ezentúl is konokul folytatjátok az immár tűrhetetlen gyűlölködést, ám lássátok: mi lesz a lázadás és felségsértés méltó büntetése.

Mukkanás sem hallatszott a teremben; mindenki tudta, hogy Constantinus keze gyorsan eljár. De ha azt hitték, hogy ez a súlyos fenyegetés volt a beszéd csattanója, tévedtek: Constantinusnak még volt mondanivalója:

- Végül vegyétek tudomásul, hogy a felekezetek egyesülésének s ezzel a béke megteremtésének első feltétele az egységes világnézet. Mert mit ér, hogy mind kereszténynek nevezitek magatokat, egyúttal azonban mind más-más tanítást hirdettek, s más-más erkölcsi elveket vallotok, s közben mindegyik egyedül üdvöztetőnek hirdeti a maga módszerét az egyesülésre az istenséggel? Márpedig ez a misztikus egyesülés, ez a beolvadás a tökéletes világszemlébe, a lélek isteni részének ez a végső és magasztos átszemléülése az élet igazi célja. Ezt a célt szolgálja a csodálatos mesternek, Jamblichosnak rendszere, amelynek lényege, hogy a világ és az élet minden jelenségének, valamint az emberi tökéletesedésnek alapja az isteni szent hármas szám: ebben a rendszerben minden hármas egységből, vagyis triasból újabb és újabb triasok fejlődtek ki s épülnek lépcsőzetesen egymás fölé. Így ismerte föl, hogy 360 isteni lény van, és pedig a világistenségek háromszor hét, vagyis 21 rendje és a természetistenségek kétszer háromszorhét, vagyis 42 rendje, s valamennyi istenség élén a legfőbb és egyetemes isten Helios! Így tömörül egységbe a sokaság, így egyesül egyetlen rendszerben minden felsőbb lény, akit a népek valaha istennek neveztek. Ha ezt megértitek, megtaláltátok az alapot az egységes világnézet kialakítására. Ha megteremtitek a magatok körében a Jamblichos-rendszerben megtestesülő világnézeti egységet, akkor megszűnik a széthúzás és a gyűlölködés, akkor nem a szörszálhasogatás lesz mindnyájatok célja, hanem az egyéni vallásos élmény kiteljesítése, az átszemléülés, a látomás, a jóslás és a csodatétel, a szellemvilág és a természet titkainak megismerése és legyőzése: a lélek korlátlan uralma az anyag fölött. A tökéletességnek erre a fokára jutott el a nagymester Porphyrios, aki az átszemléülés révületének mágikus erejével lebegni tudott a levegőben. Íme, Jamblichos rendszere megadja nektek a kíváncsú egységes világnézetet s ennek révén a földöntúli rajongást, a boldogító vallásos élményt, márpedig ez az egyetlen mód arra, hogy békességet teremtsetek szívetekben és a társadalomban egyaránt. Hallottátok, tehát így tanácskozzatok, és így határozzatok.

Quirinus lendületes hangsúlyozással elszavalta a császári allocutio görög fordítását, s mikor a végére ért, Euporius varázspálcája hármat koppant, a hallgatóság térdre borult, Constantinus bíborpárnás trónusát kíméletesen fölemelte a négy etiópiai, s az aranyozott gyaloghintó néhány perc múlva, a téren ácsorgó tömeg lelkes rivalgása közben megindult a császári palota felé, amelyet Constantinus építtetett, hogy Prusába utaztában legyen hol megszállnia.

Hazamenet a nikomedeiai püspök történetesen Hosius mellé került a tolongásban, és halkán odaszólt neki:

- Mit szólsz hozzá, clarissimus?

- Ez Sopatros hangja volt - felelte rá a cordubai püspök.

- Egészen megszédítette az Augustust ezekkel az újplatonikus szólamokkal! - tüzelt Eusebios.

- Se füle, se farka ennek a zűrzavaros és ködös filozofémának.

- Nem is a mondvacsinált Jamblichos-rendszer volt a lényeg, hanem a szigorú utalás a törvénykönyv paragrafusaira.

- Nem ijedünk meg tőle - vágta rá Eusebios -, mert ez a fenyegetőzés nevetséges. Az Augustus elfelejti, hogy éppen ő, Constantinus, semmiféle címen nem rendezhet keresztény-üldözést! - A püspök diadalmasan és gúnyosan elmosolyodott.

- Ne heveskedj, Eusebios - csillapította a cordubai -, nem is fog ő elrendelni semmiféle üldözést, csak éppen leüti egy-két fejet, törvényes bírói ítélet alapján. És még csak siránkozni, jajgatni vagy tiltakozni sem lehet, mert az elítéltek közt mindig éppen annyi lesz a nem keresztény „lábadó” és „felségsértő”, mint a keresztény.

- Ez persze Ablavius módszere - vetette oda gúnyosan Eusebios -, de mi majd a körmére koppantunk!

- Ki az a „mi”? - kapta fel a fejét Hosius.

- Mi, ariánusok - vágta rá keményen Eusebios. - Mi még a hatalomból is kibillentjük, ha sokat okvetetlenkedik! Ne felejtsd el: többségben vagyunk!

- Majd elválik - mondta nyugodtan és ridegen Hosius; enyhén meghajolt, és emelt fővel bevonult a palota kapuján.

A délutáni pihenés óráiban sokáig töprenkedett Eusebios önérzetes kijelentésén. „Kibillentjük” - ez volt az ő célja is, sőt talán ennél is több! Így fogalmazta át a kissé határozatlan fenyegetést: „Kiirtani!” Ezt a szívós és alattomos kígyót szépszerével nem távolíthatja el az útjából, csak erőszakkal, kíméletlenül, s ha kell, véresen! A császári bíborra áhítozik ez a semmiházi? Még mit nem! Egy Hosiusba akar beleharapni? Ebbe ugyancsak belevásik a foga! Végezni kell vele, annyi bizonyos! Résen állt, figyelt, szüntelenül leste a kedvező alkalmat, és feszülten, remegő idegekkel várta, mint a mérges pók, mikor csaphat le áldozatára.

Ablavius is erre várt. Hogy melyikük győz, az attól függött, hogy melyiknek sikerül előbb derékon kapni a másikat. Hosiust egyelőre háttérbe szorította Sopatros, viszont Ablavius szilárdan ült a nyeregben. Nevitta pompásan dolgozott, s ha egyelőre Sopatros ellen nem sikerült is terhelő adatokat szereznie, szívós munkájának mindig volt némi mellékterméke: most például az, hogy sikerült teljes fényt derítenie Constantia és Eusebios szerelmi viszonyára. Nevitta, titkos írással írt jelentésében nemcsak a pástorórák pontos időpontjait jegyezte föl, hanem - a folyton hallgatózó és jól megfizetett rabszolgálmányok beszámolóí alapján - a szerelmesek érzéki, buja és rendszerint trágár beszélgetéseit, sőt nemegyszer bizalmas politikai eszmecseréiket és terveiket is. Mikor aztán a nikomedeiai püspök egyre szenvedé-

lyesebben hangoskodott a tárgyalásokon, és egyre elszántabban szervezte az eretnekeket a constantinusi egységterv ellen, Ablavius elérkezettnek látta az időt, hogy jelentést tegyen a császárnak. Ettől a pillanattól fogva Constantinusnak kezében volt Constantia, és Eusebios szeretkezéseinek és kéjelgéseinek úgyszólván teljes és hiteles jegyzőkönyve, mondjuk: naplója, a szeretkezések tényeinek és a vonatkozó izgalmas párbeszédeknek leírásával és szövegeivel együtt.

Constantinus rögtön látta, hogy a nikomedeiai püspök nem szerelemből, hanem számításból - s ki tudja, milyen politikai célok érdekében - választotta szeretőjének az ő kissé ragyás, nagyon csúf, ám szerelemre vadul éhes testvérét: és meghökkent. Veszedelmes viszony ez; ki tudja, hová fajul; ezt az Eusebiost mindenesetre el kell tüntetni! S Eusebios pimasz hangoskodásával, pökhendi fölényeskedésével és vakmerő nyilatkozataival úgyszólván maga alatt vágta a fát, s napról napra jobban megerősítette Constantinus gyanakvását.

És Eusebios a zsinat háromhónapos tartama alatt bőven kitombolhatta magát, s egyre szabadabban és elbizakodottabban, mégpedig annál inkább, mert sikerült nyélbe ütnie az eretnekek összefogását, hiszen a zsinat izgatott légkörében erre bőven volt alkalom. Mert ha erkölcsi tekintetben, Ablavius jóvoltából, különb volt is ez a zsinat, mint az arelatei, - cselszövés, gyűlölködés, alattomoskodás és áskálódás tekintetében egy húron pendült amazzal. Nem voltak ugyan fuvoláslányok és egyéb hetérák, de pótolták ezeket a rabszolgalányok, az úriasszonyok, a kereskedők, iparosok és parasztok feleségei és leányai, mert érezték, hogy ezt a ritka alkalmat meg kell ragadni, hiszen mikor lesz még mód rá, hogy aranyakat kereshessenek egy-egy éjszakán. A lányok megérezték, hogy néhány hónap alatt, az ilyen futó viszonyok arányaiból tisztességesen összegyűjthetik a hozományukat.

Nyilvános orgiák és dorbézolások nem voltak ugyan, de annál inkább folytak a titkos tivornyák, kéjelgések és a politikai cselszövések. Az ariánus propaganda óriási csinnadrattával hirdette Spiridion kyprosi püspök csodáját, és a nikomedeiai Eusebios nem győzte harsonázni, hogy Jamblichos állítólagos csodái elbújhatnak a szent életű krétai ariánus püspök halottfeltámasztása mellett! Az eset valóban felizgatta és megrendítette a zsinati atyákat és Nikaia népét egyaránt.

Ezt a Spiridiont, mivel már nagyon öreg volt, leánya, Eirene is elkísérte a zsinatra; a lány augusztus elején váratlanul meghalt - a fáma azt rebesgette, hogy koraszülés okozta vérmérgezésben -, de még aznap megjelent a szent életű püspöknek diakonusa, nyilván a koraszülés okozója, s visszakövetelte a mélyen sújtott apától azt az ezreket érő rubingyűrűt, amelyet fél évvel ezelőtt Eirénének ajándékozott. A mélyen sújtott apa nem tudta, hová tette a lány a gyűrűt, Eirene már nem mondhatta meg, az ifjú fenyegetőzött, mire Spiridion elhatározta, hogy néhány pillanatra feltámasztja lányát, és megkérdi tőle, hová tette a gyűrűt. Lementek hát a sírboltba, az öreg egy percre feltámasztotta a lányt, s Eirene meg is mondta, hol találhatják meg a rubingyűrűt. Meg is találták.

De még ez sem volt elég, hogy mindenkit meggyőzzön az ariánusok igazságáról. Constantinus időnként fogadott egy-egy hangadó zsinati küldöttet, hogy négyszemközt elbeszélgessen vele, s éppen ebben az időben Akesios ariánus püspök került a színe elé. Sokáig barátságosan beszélgettek, s mikor már Constantinus azt hitte, hogy meggyőzte az öreget, s újból és nyomatékosan tanácsolta neki, hogy fogadja el Jamblichos rendszerét, a mérges kis öreg föl pattant, csak rázta a fejét dühösen és élesen csikorgó hangon rikácsolta:

- Nem, uram! Nekem nem kell Jamblichos bölcsessége! Nekem Areios a prófétám! Én a magam módja szerint akarok üdvözülni!

Constantinust előntötte a méreg, és ráívalt a püspökre:

- Hát akkor fogj egy létrát, ostoba vénember, és mássz föl rajta egyedül a saját mennyországodba!

Az öreg azt sem tudta, hogyan repült ki a palotából.

Constantinus naponta legalább öt püspököt fogadott: meghallgatta véleményüket, tájékozódott, igyekezett megnyerni őket az egység gondolatának, de nem ment sokra velük. Mind olyan elvakult és makacs volt, mint a vén Akesios, s majdnem mindegyik hozott valamiféle beadványt, jelentést vagy javaslatot, amelyben megrágalmazta, bemocskolta vagy feljelentette zsinati társait. Constantinus mindössze egy fél tucatnak a tartalmáról vett tudomást, de ennyi éppen elég volt arra, hogy kiadja a parancsot Sopatrosnak, aki a zsinat alatt is állandóan ott sündörgött körülötte:

- Ezentúl olvasatlanul a tűzbe minden ilyen szennyes irkafirkát!

- Szentséges császár - bölintott Sopatros -, ez a legbölcsebb intézkedésed! S még talán ennél is bölcsebb volna, ha szétkergetnéd ezt az egész bandát!

Constantinus nagyot nézett.

- Szétkergetni? Hiszen akkor nem érjük el a célt, amiért összehívtuk őket! Igaz, hogy a hangulat napról napra jobban elmérgesedik, a zsinati viták olyanok, mintha veszett kutyák marakodnának, de én azt akarom, hogy mégis létrejöjjön a megegyezés úgy, hogy a kisebbség aláveti magát a többség akaratának.

- Nem lesz őszinte ez sem, szentséges Augustus. És nem is lesz számbavehető eredmény mindaddig, amíg el nem fogadják a tárgyalás alapjául Jamblichos rendszerét.

- Én nyomatékosan utaltam erre az egységes rendszerre megnyitó allocutióban, hiszen tudod... - hogyne tudta volna Sopatros, hiszen ő írta a beszédet!... de a vitában eddig egyetlen szónok sem említette meg.

- Úgy látszik, csak abban értenek egyet, hogy nem kell nekik semmi józan és értelmes megoldás: ők acsarkodni, gyűlölködni és marakodni akarnak; nyilván ez az életelemük, s azt kell hinnem, hogy csak az állandó torzszalkodás és fenekedés tartja bennük a lelket. Hát egyik meg egymást!

- Én figyelem, vagyis inkább figyeltetem ezt a zűrzavaros kavargást, a visszataszító ügyeskedéseket, az undorító cselszövéseket a színfalak mögött, de abban reménykedem, hogy végül is hallgatnak majd a józan ész szavára.

- Szentséges uram, itt már tisztázódott a helyzet: az elkeseredett és a szó szoros értelmében késhegyig menő párviadal Hosius és a nikomedeiai Eusebios között lezajlott: eredménye az, hogy a „homousios” győzött: Eusebios, vagyis Areios megbukott. Mindkét fél latba vetette a csalás, szemfényvesztés, vesztegetés, fenyegetés és megfélemlítés minden eszközét. Az önérdék véres csatája volt ez! Nem az „azonos” vagy a „hasonló” krisztusi lényeg forgott itt szőnyegen, hanem a papi és világi érdekek, vagyionok, zsíros állások, méltóságok, hatalmak és befolyások viaskodtak egymással.

- Én természetesen egyforma tárgyilagossággal fogadnám akármelyik fél győzelmét, és jóváhagynám a zsinat záró nyilatkozatát, *i*-vei vagy *i* nélkül, nekem igazán mindegy! Csak hadd lássam már azt a határozatot!

- Holnapután szavaznak a zsinati atyák, de a szavazásig még egyszer összecsapnak az ellenséges erők, hátha sikerül az utolsó pillanatban mégis szétrobbantani a máris kialakult homousios-többséget. Hosius lázasan tevékenykedik, sűrög-forog, ígér, rábeszél, fenyegetőzik, természetesen a te nevedben, szentséges Augustus.

- Ezzel az óriási fáradtsággal a Jamblichos-rendszert is győzelemre segíthette volna - jegyezte meg a császár -, de sajnos, erre nem utasítottam.

- Viszont arra sem, szentséges uram, hogy allocutiód vezető gondolatát hallatlanra vegye. Nyilván attól tartott, hogyha győzelem segíti a Jamblichos-rendszert, tulajdonképpen Sopatrost ülteti nyeregbe, hiszen én vagyok a csodálatos mester tanítványa, megbízottja és helyettese.

- Hát nem hittem volna, hogy éppen ő ennyire kicsinyes - jegyezte meg kissé csalódottan Constantinus.

- Bizonyára jóhiszeműségedben azt sem tételezted fel, szentséges uram, hogy Constantia nobilissima s vele együtt a nikomedeiai püspök féktelen, kíméletlen és erőszakosan durva propagandát folytat az *i* betű győzelme érdekében, s ők is a te szentséges nevedet viszik harcba. Persze, Eusebios sem válogat az eszközökben, s mindenáron engem akar leteperni ő is; nem elég neki a püspöki szék: ide akar ülni a helyemre. S ezt a becsvágyat szertelenül tüzezi Constantia nobilissima; máris rávette, hogy a zsinati határozat aláírásakor a szöveg „homousios” szavába feltétlenül szúrja bele az *i* betűt. Sehogy sem tudom megérteni, mi oka lehet a nobilissimának erre az elvakult és szenvedélyes viaskodásra.

- Én tudom - jegyezte meg szárazon a császár. - Majd lehűtöm mind a kettőnek a harci szenvedélyét.

A szavazásnál az ariánusok vereséget szenvedtek. Győzött a homousios, vagyis győzött Hosius erőszakos propagandája, győzött Ablavius fenyegetődzése, győzött Constantinus neve: mindkét fél harci lobogója. Bámulatos volt ez a győzelem, hiszen a küldöttek többsége úgynevezett „eretnek” volt, tehát mind a „homoiusios” híve, s még bámulatosabb, hogy a zárónyilatkozatot, az úgynevezett hitvallást - amely a „homousios” formulát tartalmazta, valamennyi püspök kivétel nélkül aláírta.

Constantinus jóváhagyta a határozatot, száműzte Areioszt és lehangosabb csahosait, még a mindig lapuló, csúszómászó és óvatoskodó kaisareiai püspököt is, elsősorban pedig s nagy élvezettel, a nikomedeiai püspököt, hogy valahol a zordon Britanniában lehűtse politikai, vallási és szerelmi szenvedélyét.

A zsinat résztvevőinek olyan pazar és pompás búcsúebédet rendezett a császár, hogy a legtöbben csak ezzel a hasonlattal tudták jellemezni: „Olyan volt, mint az álom!” Annyi bizonyos, hogy az „atyák” felejthetetlen emlékekkel széledtek szét, a császár örült, hogy megszabadult tőlük, Nikaia lakosai fellélegzettek, a leányok és asszonyok java része meggyászolta a tűnő szerelmek daliás ifjú és férfi hőseit, s a soha vissza nem térő boldog napokat, amelyeket végeredményben egy *i* betűnek köszönhettek.

Constantia könyörgött, tombolt, bömbölt - hiába, bátyja hajthatatlan maradt. Az asszony tudta, hogy egész Nikaiában ő vesztett legtöbbet: mert mindent elveszített. Jól tudta. Soha többé sem Nikomedeiában, sem az egész Keleten nem akadhatott férfi, aki őt megkívánta, vagy éppen az ágyába vitte volna.

A nobilissima most özvegyült meg igazán.

Ilyen kibírhatatlan forró júliusra a legöregebb rómaiak sem emlékeztek. Máskor július derekán menekült mindenki Rómából, a hegyekbe, a tengerpartra, falura, de most, a császár uralkodásának huszadik évfordulóján, olyan zsúfoltnak látszott a város, mintha Italia minden lakosa ide telepedett volna, és éppen most a fullasztó kánikula napjaiban. És majdnem így is volt: egyrészt a város egész lakossága lemondott a vidéki üdülésről, mert senki sem akarta elmulasztani a pazar ünnepeket és játékokat, másrészt pedig a tartományokból annyi hivatalos küldöttség s egyéb érdeklődő torlódott össze Rómában, hogy az aedilisek adatai szerint legalább 50 000 ember kénytelen volt a szabad ég alatt éjszakázni, fent a Pincius-dombon, az óriási Sallustius-, Lucullus-, Pompeius- és Acilius-féle kertekben. Túlzsúfoltak voltak az amfiteátrumok, cirkuszok és színházak is, rengeteg nép tódult az ünnepélyes körmenetekre és áldozatokra; a hálaadó istentiszteleteken Jupiter Capitolinus templomában és a Helios-templomban, a Via Lata mellett - ugyancsak a rendőrség becslése szerint - 100 000 ember vett részt; a népet vonzotta a szertartások fénye, a sokféle papi testület díszes ruházata, főképpen pedig Constantinus, Fausta, Crispus, a császári család, a szenátus és a főméltóságok pazar felvonulása, a fehér testőrök, a pajzsosok és a páncélos lovastestőrség színes sorfala közt. A nép még hetek múlva is az elragadtatás rajongásával beszélt a császár, a császárné és a Caesar káprázatos díszruháiról és ékszereiről.

De nemcsak Constantinus és Crispus nevétől zengett a város, hanem a népünnepek, nyilvános lakomák, színházi és cirkuszi előadások szakadatlan ujjongásától és zivajától, s a megszámlálhatatlan zenekar sípolásától és csattogásától, este és éjszaka pedig a kocsmák hangos tombolásától és a részegek kurjongatásaitól. Mert ezekben a hetekben éjszaka is fényekben fürdött a város: ezer meg ezer fáklya lobogott a hét halom csúcsain, a templomok ormain, a főútvonalakon és tereken. A város ezzel a ritka ajándékkal kedveskedett a várva várt Augustusnak.

És talán leghangosabban ünnepelte a város Crispust, a körülrajongott „ifjúsági vezért”, a sudár természetű, fekete szemű, csinos és mindig mosolygós fiatalembert, a chrysopolisi győzelmes tengeri csata hőst. Rabszolgákon, udvarmestereken, titkárokon és testőrökön keresztül ostromolták Róma legszebb leányai és fiatalasszonyai, de semmiféle szerelmes ajánlat, semmiféle rajongó felkínálkozás sem jutott el hozzá: mind megrekedt Lactantius irodájában; ha pedig megjelent a nyilvánosság előtt, mindig egy egész szakasz pajzsos testőr kísérté, hogy senki se férközhessen hozzá.

Szerencsére bőven volt alkalmá arra, hogy levesse a díszes egyenruhát, az áruló ezüst mellvértet és vörös forgós sisakot, s igénytelen fehér tógában sétálgasson az ünneplő és hangos utcákon, minden kíséret nélkül. Egyszer sem ismerték fel a járókelők; sokan gyanakodva nézegették, de végül is lemondóan legyintettek: elképzelhetetlen, hogy az Augustus fia egyedül, egyszerű ruhában sétálgasson Róma utcáin!

Segített elterelni az érdeklődést a Caesarról a tömegszenvedély, amely zajosan s mindig tomboló, sőt őrjöngő lelkesedéssel ünnepelte az aréna, a cirkusz és a színpad csillagait. Crispusnak, a győztes hadvezérnek dicsősége, a daliás fiatal férfi adonisi szépsége háttérbe szorult a versenykocsisok és színésznők népszerűsége mellett. Ha a tömeg meglátta valahol a kék párt háromszázszor győztes versenykocsisát, Gutta Calpurnianust, körülözönlötte a „hőst”; éljenezte, ölelgette, a bomlott nők valósággal megrohanták: alig tudott kiszabadulni az embergyűrűből. Igaz, hogy milliókat keresett; az is igaz, hogy szerelmi képességeiről valóságos legendák keringtek a kikapós asszonyok és a nyugtalan vérű lányok körében; de legigazabb az, hogy csodálatos és bálványozott négy lova: Victor, Vindex, Apuilo, Galata, és

hajtóművészete, amellyel quadrigáját háromszázszor röpítette elsőnek a célba, milliókat szerzett a fogadók százezreinek.

Népszerűségében csak a híres színészek mérkőzhettek vele; ha felbukkant az utcán Caramellus, a mimusok, vagyis népi és mindig csiklandós, sőt legtöbbször trágár bohózatok stupidusa, az utolérhetetlenül tökéletes mulattató, harsány röhögés fogadta és kísérte városszerte, mert hiába volt egyszerű polgári ruhában, a tömeg gondolatban ráhúzta állandó jelmezét: a lila, sárga, zöld, kék, vörös háromszög alakú szövetdarabkákból összetákolt szűk bohócnadrágot és zubbonyt, fejére pedig a hegyes csörgősipkát. Caramellus ugyancsak százezreket keresett, de sokért nem adta volna, ha nyugodtan, csendesen és komolyan szót válthat valakivel. Azonban mihelyt meglátták, máris vigyorogtak vagy röhögtek, sorra idézték, kacagták, rikácsolták humoros bemondásait és zsiros kiszólásait; ha valaki ilyenkor elrikkantotta magát, hogy „Circio” vagy „Corocotta”, függetlenül a szavak értelmétől, nyomban kitört a fergeteges hahota. Szegény Caramellust nem vették emberszámba; bohóc volt, elnyelte a szerepe.

Bezzeg Basilla, a gyönyörűsép archimima, a legcsiklandósabb és sohasem kétértelmű zenés-énekes játékok primadonnája, akármennyit malackodott a színpadon, akármennyit mutogatta a fátyolruhákban izgató meztelenségét, mégis vágyálma volt minden férfinak; korántsem elérhetetlen, csak túlságosan drága. Mert színpadi művészetével ő is százezreket keresett ugyan, de a milliókat magánszerepléseivel kereste, utolérhetetlenül kedves magánmalackodásaival, és kiszámítottan furfangos és vérforraló vetkőzéseivel. S éppen azért volt a tömegek bálványa, mert „megközelíthetetlen”-hírben állt. Persze a kistisztviselő, a mesterember, az iparos vagy akár a földbirtokos vagy katona hiába ábrándozott arról, hogy bárcsak egyetlenegy éjszakát tölthetne a művésznő ágyában! A művésznő utolérhetetlen bájjal, kedvességgel és huncutkodással csak akkor feküdt bele egy férfinak az ágyába - de akkor aztán teljes odaadással -, ha az illető előbb átnyújtotta neki Alfius bankár elismervényét, hogy nevére letétbe helyezett nála egymillió sestertiust.

Ennyi pénzért ugyan legalább nyolc gyönyörű fiatal rabszolgányt lehetett vásárolni, de Basilla úgy gondolkozott, hogy akiknek éppen őr a fáj a foguk, hadd fizessenek busásan az illúzióért!

Basillának igaza volt. Hogyan biztosíthatott volna magának kényelmes és dús életet s utána békés boldog öregséget, ha nem rendszeresíti magánszerepeiben ezt a borsos árszabást? Rómában háromezer mima élt, s javarészüket nem a színpadi keresetéből, hanem a magánszereplésből, persze mérsékelt díjszabás szerint. Ebben a tömeges kínálatban Basilla csak úgy állhatta a versenyt, ha elérhetetlen áraival biztosítja magasszínvonalú szeretkezéseinek ritkasági értékét.

A játékszenvedélynek és a szerelmi vásárnak ebben a vadul tomboló hajszájában könnyű volt elrejteznie Crispusnak a nyilvánosság érdeklődése elől; feltűnés nélkül meglátogathatta nyolcéves kistestvérét, Constantinust, aki a primaportai Babérvillában lakott anyjával, Matidiával. A „fejedelmi keblű” fiatalasszonyt megszépítette az anyaság; kedves és szíves volt Crispushoz, de a fiatalember sehogy sem tudott fölmelegedni: apjának ez az egykori szerelme önkéntelenül is Faustát juttatta eszébe. Innen is menekült, bár Matidia hosszabb időre kettesben hagyta csinos rabszolgányával; de Elpisről meg apjára kellett gondolnia, sőt eszébe jutott Britta is, aki szebb és kíváncsibb, mint ez a szende kis görög lány; tehát nem használta ki az alkalmat, hanem néhány perc múlva udvariasan elköszönt Matidiától, és távozott.

De hazamenni nem volt kedve; tanácsosabbnak tartotta késő este hazaérni, amikor már valószínűleg elkerülheti Fausta támadását. A délutánt azzal verte el, hogy meglátogatta édesanyját; Minervina a kormányzói palotában lakott, Vecasius is: a vicennalia ünnepségein

mindkettőjüket szívesen látta vendégül Sosius. Derűsen és boldogan elbeszélgettek hármasban, mint valaha az aranyhegyi villában; Minervina ragyogott a boldogságtól fia társaságában, büszkén gyönyörködött az idestova férfiúvá komolyodó fiatalemberben, s alig akarta elengedni, Vecasius is marasztalta, azzal a megokolással, hogy ez talán már az utolsó estéjük, hiszen néhány nap múlva vissza kell utazniok Treviribe; Sosius is csatlakozott a marasztaláshoz, s mikor végre Crispus elfogadta a meghívást, a vicarius kitűnő vacsorát tálaltatott, s kellemesen és pompás hangulatban töltötték az estét, hóléban hűtött massicusi erős fehér bor mellett; ez a fűszeres ízű, tüzes bor ünnepi italnak számított: Crispusnak jólesett, hogy a hűséges Sosius így megtiszteli.

Éjfél tájban tértek nyugovóra, és Crispus boldog volt, hogy a mai napja is Fausta nélkül telhetett el. Nem sejthette, hogy Fausta ezen az estén olyan epedve, olyan forró szerelemmel várta, mint még soha; napok óta nem látta az imádott ifjút, holott azt remélte, hogy majd Rómában, az ünnepségek forgatagában, a szabadabb és kötetlenebb életmódban minden ellenőrzés nélkül érintkezhet Crispusszal, sőt már ki is eszelte a módját, hogy töltheti vele az imádott ifjú minden éjszakáját, amíg együtt van vele Rómában, egy fedél alatt, egy folyosón, úgyszólván egymás tözsomszédságában. Hogy mi lesz a viszonyukkal, ha ő majd visszatér Nikomedeiába, Crispus pedig Treviribe, arra egyelőre nem gondolt. Neki csak egy volt a fontos: a beteljesülés!

Crispus pedig nem jött. Az asszony előbb türelmetlenkedett, idegeskedett, kapkodott, remegett, ajkait harapdálta, testét tépte, aztán őrvöngeni kezdett; úgy érezte, hogy ereiben tűz ég, idegeiben hangyák bizseregnek; fuldoklott, vergődött, s minduntalan forró, furcsa és érthetetlen vallomásokot lihegett. Végre hajnaltájt elnyomta a fáradtság; kimerültségében valósággal összeomlott, s az öntudatlan és álomtan álom feneketlen mélységeibe zuhant.

De Crispust másnap sem látták a palotában, s mikor az Augusta harmadnap ravaszul és ügyesen megemlítette, öltözködés közben, hogy holnap délben a vicennialia záróünnepségére együtt kell kivonulnia a palotából a Caesarral, megszólalt Britta, hogy az ünnepélyes hálaadó áldozat csak holnapután lesz.

- Honnan tudod? - riadt rá Fausta izgatottan, és máris a korbácsért nyúlt.

- Ebből az ünnepi naptárból, Augusta - felelte nyugodtan a lány, és odanyújtotta Faustának a kisalakú pergamentekercset, amelyen a feketével írt hétköznapi sorában pirossal kifestett bejegyzések jelezték az ünnepi áldozatokat, szertartásokat, körmeneteket és hivatalos istentiszteleteket. - Ezt a tekerest azért bíztad rám, kegyelmes úrasszonyom; hogy minden este, mikor ágyadba kísérlek, figyelmeztessék másnapi hivatalos elfoglaltságodra.

- És tegnap este mért nem figyelmeztettél? - kiáltott rá mérgesen Fausta.

- Azért, Augusta, mert nem bocsátottal be a lakosztályodba - felelte halkan és nyugtalanul a lány, mert sejtette, mi következik.

Be is következett. Fausta felszisszent, fölkapta a korbácsot, és ráivallt Brittára:

- Úgy? - és máris csattant a korbács a szép vörös lány hattyúfehér hátán.

A korbácsütést két körülménynek köszönhetette Britta: annak, hogy Fausta tegnapi szerelmi örvöngésében elfelejtette bebocsátani a lányt, másodszor pedig annak, hogy nem azt a választ kapta tőle, amit akart. Úgy képzelte, hogy Britta kikottyantja, hol van Crispus, s ha a palotában van, akkor nyilván csak a szeretője tud róla, ez a mocskos vörös rabszolgalány, mert csak őt bocsátja be lakosztályába. Igen ám, de a császárné kísérlete kudarcba fulladt; kiderült, hogy a rabszolgalány semmit sem tud a Caesar hollétéről, tehát Crispus nincs a palotában! De hol lehet?

A szép kis Britta pontosan tudta ugyan, miért nincs Crispus a palotában, de hogy ezekben a napokban hol volt, és most hol van, azt ő sem tudta. Britta nem volt szerelmes Crispusba, de mellé osztották be, vele kellett töltenie az éjszakáit, és őszintén szólva szívesen áldozta fel testét és minden gyöngédségét ennek a remek fiatalembernek, aki nem volt erőszakos, sem durva, sem követelődző, hanem mindig finoman és gyöngéden bánt vele, és minden alkalommal hálásan és kedvesen fogadta odaadását. A lánynak rokonszenves volt Crispus, úgyhogy lassanként bizalmas viszony fejlődött ki köztük. Crispus egyik forró éjszakájukon, még Treviriben, elejtett előtte egy-egy szót Fausta erőszakoskodásáról, s azóta a hú kis Britta résen állt. Például hiúzszemmel figyelte Fausta minden lépését, minden szavát, sőt valósággal a gondolatait is kileste. Crispus a lány óvatosságára, aggódására és figyelmeztetéseire gondolt, amikor napokig nem mutatkozott a palotában, hogy elkerülje a botrányt és a fenyegető s végzetes leszámolást mostohája szerelmével. És ebben az eltűnésben Fortuna istenasszony is hathatósan megsegítette.

Úgy történt, hogy Sosius vacsorája után frissen, pihenten ébredt, vidám hangulatban elbúcsúzott anyjától - azzal az ígérettel, hogy elutazása előtt még egyszer meglátogatja -, elbúcsúzott Sosiustól és szeretett atyai barátjától, Vecasiustól, és elindult a Colosseum felé, hogy megnézze a mára hirdetett gladiátorviaskodásokat, főképp a győzhetetlen és világhírű Celadus küzdelmeit. Útközben eszébe jutott, hogy be kell mennie Alfius banküzletébe, megnézni az egyenlegét, s bizonyos összeget átutaltatni vele Polába, hiszen a záróünnepség után oda kell utaznia a ravennai császári hadihajóraj díszszemléjére. Alfius bankja a Clivus Argentariuson volt, a Capitolinus-hegy keleti oldalában, tehát úgyis útjába esett.

Elhaladt a Traianus-oszlop mellett, és benyitott Alfius díszes, üvegablakos boltjába, amely pontosan a fellegrvár Juno Moneta templom alatt volt, szemben Traianus lovasszobrával. A boltnak nyílt pénzváltó üzlete, közvetlenül a bank bejárata mellett, éppen nagy forgalmat bonyolított le; a márványasztalon halomban hevert a pénz: a tisztviselő fáradhatatlanul számolt, és váltotta be sestertiusokra és denariusokra az afrikai, egyiptomi, indiai és egyéb fajta külföldi pénzeket. Egy világváros idegenforgalmának lüktetését leghitelesebben mutatja a pénzváltó üzletek forgalma; ezekben a hetekben pusztán az Alfius-bank pénzforgalmából megállapíthatta a szakértő, hogy Rómában rengeteg az idegen, főleg a külföldi, tehát a város ünnepi napok lázában ég.

Az utcai kapun belép a banküzletbe, végigmegy a keskeny folyosón, szűk kis szobába jut; meglepetésére barnapiros arcú, vékony, de izmosnak látszó lány ül az íróasztal mellett, hosszú vékony papiruszcsíkokon számol, de Crispus belépésekor abbahagyja a munkát, föltekint, szelíden elmosolyodik, és alkalmazotthoz illő szerény modorban, udvariasan megkérdezi:

- Mivel szolgálhatok, uram?

- Alfius keresem. Itthon van? Vezess be hozzá.

- Uram, ezt majd Apellas, a rabszolga intézi el. Csöngetek.

- Várj egy pillanatig, hadd gyönyörködjem benned. - A lány arca bíborvörösre gyulladt a csinos fiatalember érdeklődésére; fölneézett, sugárzó sötétkék szeme kerekre tágult, ajka alig észrevehetően megremegett. „Ki lehet ez a pompás ifjú?” töprengett. „Bizonyára gazdag úr, hiszen szegény ember nincs Alfius ügyfelei közt. Csak tudnám, mi a neve. És mit jelent az a furcsa kívánsága, hogy gyönyörködni akar bennem?” De Crispus megzavarta töprengését, s miután kigyönyörködte magát, újra megszólalt: - Ki vagy te, kislány?

- Radania a nevem, itt vagyok állásban Alfius úrnál, munkám a számlák nyilvántartása, és ha számlád van nálunk, uram, azt is bizonyára én gondozom.

Crispus nem felelt a lány tapogatódzására, hanem megkérdezte:

- Lány létedre könyvelő vagy?

- Nem vagyok könyvelő, uram, csak nyilvántartó; a könyvelést odabent végzik - és finom fejével az oszlopos udvar felé intett. - De mért csodálkozol, hogy lány létemre dolgozom? Hiszen tudhatod, hogy a nők is tanulhatnak, és sok nőből lett már filozófus, költő, sőt orvos is; egyik nagynéném is orvos, Asillia Polea, jónevű szemész. Én is tanultam; jófejű kislány voltam és főképp jó fejszámoló, hát apám taníttatott. Apám Alfius úr főkönyvelője volt; nagyon szerette, nagyon megbízott benne a bankár, fel is szabadította, de szegényke nem sokáig élvezhette a szabadságot: tavaly meghalt. Anyámat még korábban elvesztettem, úgyhogy apám halála után egyedül maradtam. Nagynéném - csicssergett tovább a kislány - magához akart venni, de kinevezték a II. tartaléklegio szemorvosának, és el kellett utaznia Aquincumba, férjével együtt, aki szintén szemorvos, Pompeius Carpus.

- Szerencse - szólt közbe Crispus.

- Mi a szerencse? - nézett föl kíváncsian a kislány.

- Az, hogy nem vitt el Aquincumba, itt maradtál, és én megismerhettelek. Tetszel nekem, te kis Radania: a komolyságod is, a szemed is, a hangod is, a mosolyod is, mindenestül tetszel nekem.

Radania arca lángba borult, hirtelenében elakadt a szava, és mint ahogy kislányoknál ilyenkor rendszerint megtörténik: forró hullám ömlött végig a testén, és a szíve úgy megdobogott, hogy szinte a torkát fojtogatta. Nagy nehezen mégis megszólalt, de nem tudta, mit feleljen a kedves és rokonszenves fiatalember vallomására; félt, az ifjútól is, önmagától is: szentséges Jupiter, mi történik vele?!

Legokosabbnak tartotta, ha folytatja elbeszélését, hiszen nyilván érdekli a fiatalembert, különben nem hallgatná. Folytatta hát kis élete történetét, de már nem csicssergett, mert egyre az iménti vallomás csengett a fülében: úgy érezte, meg kell rágnia minden szavát, mert semmiképpen sem szeretné, ha az idegen úr felkínálkozásnak venné elbeszélését.

- Ebben a magányosságomban Alfius úr könyörült meg rajtam; apám halála után tisztviselőnek alkalmazott a bankjában, napi három denarius fizetéssel, s ebből gondtalanul megélek, de csak azért, mert van lakásom: Alfius úr a tulajdonosa annak a háznak, amelyben laktunk, s ő megengedte, hogy ott maradjak a lakásban apám halála után is, mégpedig ingyen. S ha római vagy, uram, azt is tudod, hogy ez a lakás, egy szoba és terasz, fent Róma legszebb helyén, a Pincius-hegyen, ötször annyit ér, mint a fizetésem.

- Alfius úr derék ember - jegyezte meg Crispus elismerően. - És milyen ellenszolgáltatást kíván tőled a jóságáért?

- A munkámat, uram - felelte Radania komolyan s kissé erélyesen, és fölállt. - Csöngethetek?

Crispust meghökkentette a kérdés, amely úgy hangzott, mint a kiutasítás, de nem vette a szívére: nyugodtan ült tovább a karosszékből, mert tudta, hogy ez nem rendreutasítás, hanem a szűz önkéntelen megriadása a test elháríthatatlanul közeledő, nagyszerű, végzetes, forrón sóvárgott és édes rémülettel rettegett első kalandjától. Crispus így nézte a lányt: alacsony, de arányos termetén szinte kislányos lazán ráncosodott a bokáig érő, hosszú ujjú, nyakán és alul szív alakú vörös mintákkal hímzett olesó vászontunika, amelyet derekán puha vörös bőrv szorított össze, jó magasan, s felsőtestén megfeszítette a ruhát, úgyhogy a két friss, leányos mell oly hetykén domborodott alatta, mint két kemény s kipattanni érett rózsabimbó.

A lányka állt, keze a csengettyűn, várt: fiús teste remegett. Crispus tekintete most végigsiklott az izmos és virágzó kis testen, a karjain, a nyakán, dús fekete hajfürtjein, szabályos szép arcán, kissé duzzadt vérpiros ajkain; feltűnt neki, hogy a lány semmi ékszer nem visel, hosszúkás finom ujjain még gyűrű sincs és mégis ragyog, szinte sugárzik: teste, mint az alabástrom, mély tűzű szeme, mint a gyémánt.

Crispus kimondhatatlan gyönyörűséggel nézte: olyan volt a lány, mint a régi mese Psychéje, túlvilági tünemény. Nem bírta tovább ily megbabonázott-némán; fölállt, odalépett az asztalhoz, belenézett az égő leányszembe, és megszólalt:

- Azt mondtam az imént, te gyönyörű kis Radania, hogy tetszel nekem; most még hozzáteszem: szeretlek.

Meleg hangja, forró vallomása megigézte a kislányt, aki csak abban a pillanatban eszmélt fel a bűvöletből, amikor a fiatalember átnyúlt az asztalon, és meg akarta fogni a kezét. Radania megrezzent, erősen megrázta a csengőt, és egy lépést hátrált. Néhány perc múlva belépett Apellas, meghajolt és várta a parancsot.

- Apellas - rendelkezett Radania -, vezesd az urat Alfius úr irodájába, és jelentsd be.

- Igenis - bólintott a rabszolga. - A neved, uram?

- Crispus Caesar.

- Nobilissimus! - hüledezett a rabszolga, és kirohant.

- A Caesar! - csapta össze a kezeit Radania, és izgalmában a székébe hanyatlott.

- Kismadár - lépett hozzá Crispus -, ne nevezz Caesarnak! Mondd nekem, hogy „Crispus”; a „Caesart” otthon hagytam a palotában.

- Crispus! - mondta rá halkán Radania - azt hiszem, álmodom.

Crispus megkerülte az asztalt, odaállt az izgalmában lihegő kislány mellé, és magához vonta a fekete tüzekben lángoló szép fejet. Nem csókolta meg, nem ölelte magához, csak ennyit mondott:

- Radania, ma délután meglátogatlak.

- A Caesar meglátogat engem?

- Nem a Caesar, hanem Crispus. A lakásod?

Radania megragadta a fiatalember jobbját, arcához szorította, és elfúló hangon suttogetta:

- Via Crispi, hollóház; a kapu fölött fekete márványból faragott holló.

Crispus már a székében ült, mikor belépett - nem Apellas, hanem maga Alfius; mély meghajlással üdvözölte császári ügyfelét. Meghatotta a magas látogatás, alázatosan tessékelte a Caesart a maga irodája felé, s távozóban még odaszólt a kislánynak:

- Radania fiam, keresd ki Flavius Julius Crispus nobilissimus számláját, leveleit, rendelkezéseit, és vidd be Apellasnak, hogy állítsa össze az egyenlegét.

- Igenis, azonnal - mondta, vagy inkább lehelte a lány.

Délután Crispus megindult a Via Lata emberforgatagában; az irányt tudta jól: ott kellett jobbra fordulnia, ahol az Aqua Virgo nevű vízvezeték pilléreken nyugvó boltozatai keresztezik a sugárutat. Amint befordult, máris ott állt Róma egyik legszebb terén, amelynek oszlopcsarnokait Agrippa építette, a nagy Augustus császár tábornoka, Kleopátra és Antonius legyőzője,

a Pantheon építője. Crispus megcsodálta a tér északi részében ragyogó Helios-templomot s vele szemben a tér déli oldalának egyik hatalmas falmezőjén a színes márványokból művésziiesen összeállított világtérképet; ez a „forma mundi”, Róma és a birodalom legnagyobb nevezetessége, mindig rengeteg nézőt vonzott; a Róma-járó idegenek reggeltől estig csoportosan álldogáltak előtte, bámulták és rajzolták, csakúgy, mint az Agrippa-térrel szemben, a Via Lata túlsó oldalán égnek meredő száz láb magas Marcus Aurelius diadaloszlopot, amelyen a nagy császár a Danubiustól északra tanyázó nyughatatlan germán s egyéb barbár törzsek ellen viselt győzelmes hadjáratainak eseményeit örökíttette meg. Mindezt jól ismerte Lactantius professzor előadásaiból. Nagyon szerette volna lerajzolni a világtérképet, nem volt másolata róla, pedig, tudta, hogy mint jövőző uralkodónak, tanácsos már jó eleve megismerkednie azzal az óriási birodalommal, amelynek egykor ura lesz. De úgy érezte, hogy nem állhat meg, hívja és várja egy furcsa és kedves élmény, amely talán ma délután tökéletessé teljesedik.

Ahol az Aqua Virgo boltozatos pillérsora derékszögben megtörik, és egyenesen átszeli a Pompeius-kerteket, a Caesar jobbra kanyarodott, kissé északkeletnek, és a Lucullus-kert tövében befordult az ív alakban hajló utcába: már az első sarkon ott látta a márványtáblába vésett utcanévet: „Via Crispi”. Emlékezett rá, éppen Lactantius mondta meg neki, hogy mikor tízéves korában megkapta a Caesar-rangot, az aedilesek javaslatára a szenátus utcát nevezett el róla. Hát ez az az utca! Szép utca, nem is nagyon meredek, s az a jó benne, hogy az ember a végében, messze és magasan fent a dombtetőn, folyton látja a Lucullus-park óriási platánjait, piniáit, ciprusait, s eközben meg sem érzi a kapaszkodást.

Crispus az utca közepe táján megpillantotta a fekete hollót. Apolló jósmadara sötéten és titokzatosan gubbasztott a kapuoromzat háromszögében. Crispus összeresztette: a hollóház az utca bal oldalán állt, s ha valakinek balról tűnik szemébe a holló, az bizony baljóslatú jel, főképpen, ha károg... „Eh - legyintett Crispus, mikor belépett a sötét kapualjba -, szerencse, hogy ez a márványholló néma!” És egyszerre megkönnyebbült: a kismadárra gondolt, aki odafent várja; és vidáman vágott neki a merészen kanyargó kölépcsőnek. Crispus valósággal repült az ötödik emeletre: a száztíz lépcsőfokot egy perc alatt hagyta maga mögött. Odafent körülnézett, hogy melyik ajtón kopogtasson, de a bal oldali máris kinyílt, s ott állt előtte a kis Radania, és kedves mosollyal betessékelte a lakásába.

Ott álltak a szobában, amely elképzelhetetlenül kicsi volt, mindössze két pamlag fért el benne, egy alacsony fiókos ruhásszekrény, egy asztal és két szék. A szoba végében széles üvegezett ajtó nyílt a teraszra; keskeny üvegekockáin bőven áradt be a világosság; a lányt és az ifjút bearanyozta és simogatta a fény, szinte elvarázsolta a két fiatal testet. Egyikük sem tudott megszólalni, mintha megbénította volna őket a magányosság és a csönd ígérete. Még akkor sem beszéltek, amikor Crispus izmos karjaival átfogta a remegő kislányt, fölemelte, és szájára tapasztotta szomjas száját. A könnyű test kemény öleléssel kapcsolódott Crispus széles mellére. Radania vergődött a mindig sóvárgott, de soha még nem érzett ölelésben; már szinte fuldoklott a csókban, mikor Crispus a pamlaghoz lépett vele, és kikapcsolta vállán a biztosító üveggyöngy csatot; a könnyű kék vászontunika a földre hullt, az arányos és izmos kis test hátrahajlott, aztán a lány keresztbetette karjait fiatalosan duzzadó két kis őszibarackmellén, és ösztönös tiltakozással lihegte:

- Nem... nem!

Crispus halkán, a szenvedélytől fojtott hangon súgta oda a lánynak:

- Nem?

Radania felelete inkább csak sóhajtas volt, halk, mint a lehelet:

- De igen...

És többet nem beszéltek aznap este.

Derengett már a hajnal, mikor magukhoz tértek az elragadtatásból. Crispus észrevette, hogy Radania teste borzong; bizonyosan fázik a nyitott erkélyajtón beáramló hajnali hűvösségben. Betakarta, forrón magához ölelte; a kislány szeme szinte világított a félhomályban, amint ráemelte ifjú szerelmesére, borzongó testét újra felgyújtotta az átszellemült ölelkezés, aztán megint álomba bágyadt, s már jó magasan járt a nap, amikor fölébredt, magára kapta könnyű ruháját, halkan fölkelt, és megállt a pamlag előtt. Crispus aludt. Radania mennyei mosollyal nézte az ifjú tökéletes testét, szép szabályos arcát, félig nyílt mohó száját és atlétakarjait. Így nézhette valaha a szerelmes Aphrodite a gyönyörűséges Adonist, csodálatos szerelmesét, akit földöntúli boldogságuk teljességében gyilkolt meg a dühös vadkan; de a nekivadult állatnak úgylát hiába magyarázta volna akárki, hogy aki az ifjúságot és a szépséget elpusztítja, menthetetlenül halálfia.

Ifjúság, szépség, szerelem és halál - töprengett a szerelmes kis Radania az élő Adonis-szobor előtt... Mért settenkedik a halál a szerelem nyomában, mint az árnyék? Ez volt kis életének első szerelmes éjszakája; először tárult meg a teste, először ismerte meg a férfitest titkait, az ölelkezés varázslatát: gyötrelmes volt ez az éjszaka s mégis oly gyönyörűséges. Sajgott a teste, de ujjongott minden porcikája: hát fájdalom a gyönyörűség ára, hát halál nélkül nincs szerelem?... Csak állt a boldog-kimerülten szunnyadó Crispus előtt, nézte-nézte, s hirtelen eszébe jutott, hogy közben aludt is egy-egy negyedórát, sőt álmodott... Álmában látta azt a három óriási festményt, amely a vicennalia ünnepségei alatt Constantinus diadalkapuját díszítette; középtűt a császár, bal oldalt Crispus, jobb oldalt Fausta, mindhárman káprázatos ünnepi díszruhában: Lucillus ezúttal igazán remekművet alkotott. Radania világosan látta álmában, hogy a Crispus-arc kép ránéz, szerelmesen rámosolyog, aztán hirtelen halottas fehér-ré sápad az arca, s lecsukódik a szeme... Világosan emlékszik rá, hogy szólított: „Crispus! Szerelmesem!” - de hiába, a sápadt arc halvány maradt, a csukott szem nem nyílt ki többé. Radania megborzongott... nem, nem lehet igaz!... odavetette magát a pamlagra, átfonta Crispus nyakát, és a fájdalmas szerelem kétségbeesésével csókolta arcát, nyiladozó szemét, vérpiros száját... él! él! ujjongott magában hangtalanul, aztán hirtelen letörölte könnyeit, s mikor Crispus fölérzett, már csak egy boldogan mosolygó kis fekete lányt látott, akinek halványpiros arcában úgy nevetett a két sötétkék, hosszú szempillákkal árnyékolt nagy szem, mint mikor nyári borulás után a fekete felhők alatt fölnevet a mélykék égboltozat.

Ez a kék mosolygás fogadta őket, mikor kéz a kézben kiléptek a félkör alakú óriási teraszra, amelyen a mellvéd alatt öblös cserepekben gránátalmacserjék, alacsony pálmák, apró díszfenyők, fügepálmák, virágzó furcsa kaktuszok és rózsaszín virágú oleanderek sorakoztak. Ott álltak hát a virágos teraszon, a boldog éjszaka után a hajnali részegség mámorában, tekintetük végigsimogatta a Pincius dús kertjeit, megpihent a roppant kiterjedésű Diocletianus-fürdő aranyos kupoláin, a Colosseum ragyogó márványoszlopain, a Constantinus-diadalív tömör oromzatán - Radaniának úgy rémlett, mintha látná a három óriási méretű arcképet... s a két csukott szemet... de hirtelen elfordult a kísértő látványtól, s tekintete a palatinusi császári paloták vörösen izzó bronz tetőin nyugodott meg. Radania ebben a pillanatban visszaemlékezett édesapjára, aki minden reggel végigélvezte ezt a csodálatos kilátást, és miközben növényeit öntözte, időnként föl-fölnézett, szeme végigtapogatózott a tündéri látványon, s elragadtatásában újra meg újra felkiáltott: „Nem, nem! Ilyen kilátás, ennyi szépség nincs több a világon! Gyere ide, kislányom, nézd meg jól: aki csak egyetlen ilyen reggelt megélt a Pinciuson, Rómát nem felejtheti el többé soha!”

De olyan pinciusi reggelről, mint ez a mai, rajongó édesapja sem álmodhatott...

Két napjuk és két éjszakájuk égett el ebben a mámorban, és az utolsó hajnalon Crispus azzal a szent ígérettel búcsúzott, hogy a vicennalia záróünnepsége után két napra felutazik Polába, a Classis Flavia Ravennas díszszemléjére, aztán siet, fut, repül vissza, ide a hollóházba, az ő szépséges kis madarához.

Az utolsó ölelésben a kis Radania egy pillanatra sem hunyta le égő szemét; teste rugalmasan feszült ifjú szerelmese Adonis-testének, és oly szenvedélyesen szorította magához, hogy Crispusnak szelíd erőszakkal kellett kifejtekeznie a kismadár karjaiból. Az utolsó csók után Radania elfúló hangon lihegte az ifjú fülébe:

- Szeretsz? Mondd, hogy szeretsz. Sokszor mondd, hogy szeretsz!

- Szeretlek, szeretlek, szeretlek... És visszajövök, édes kis madaram...

A legeslegutolsó csók után Crispus hazasietett a palotába. A kislány még sokáig nézett utána.

Crispus kora reggel ért föl a palotába, és már kilenc órakor tribunusi díszben várta a palota kapujában az Augustát, hogy a szertartásrend szerint a bíborüléses, aranyozott császári kocsiba szálljon vele. Miután beültek, a kocsi megindult, s huszonnégy páncélos lovastestőr kíséretében ünnepélyes méltósággal legördült a Palatinus lejtőjén. Alighogy elindultak, Fausta közelebb húzódott Crispushoz, és izgalomtól remegő hangon odasúgta neki:

- Oly rég nem láttalak már, rossz fiú! Hol jártál?

- Sok mindenféle hivatalos ügyem volt, vidéken is - hazudta Crispus.

- Nagyon nélkülöztelek - sóhajtotta Fausta, és ügyesen még közelebb húzódott az ifjúhoz, és kemény mellét a karjához szorította. Crispus fölemelte a karját, mintha a sisak álladóján akarna igazítani valamit, és nyugodtan ennyit mondott a császárné félreérthetetlen vallo-mására:

- Köszönöm a kedvességedet, Augusta.

Fausta összeharapta az ajkait, s többet nem beszélt. Némán unatkozták végig a körmenetet, a szertartásokat és az áldozatokat, s jóval elmúlt dél, mire visszaértek a palotába. Fausta szállt ki elsőnek, és Crispus csak most látta, mennyire kiteljesedett ennek az asszonynak a teste, milyen érett és kíváncsú szépség lett belőle, de azt is észrevette, hogy szelídségnek, jóságnak, hűségnek nyoma sincs az arcán. Kegyetlen arc ez, s az ideges és buja test olyan, mint egy szép ragadozó állat pompás, hajlékonyan megfeszült, mindig ugrásra kész teste: gyönyörű.

Crispusnak, alighogy kibújt páncélzatából, és fölvette könnyű lila selyemsynthesisét, máris látogatója érkezett: Lactantius. A hajlott hátú, fehér arcú öreg sokáig szorongatta kedves tanítványa kezét:

- Csakhogy itt vagy, nobilissimus! Már aggódtam érted. Negyednapja hogy nem láttalak.

- Az Augustus nem keresett?

- Nem, de nem is lett volna ideje rá: a záróünnepség, az allocutiók megtárgyalása és elkészítése, a szenátus ülése, a nagy katonai szemle, a vicennalia ünnepélyes berekesztése minden percét lefoglalja. Holnapután pedig már visszautazik Nikomedeiába.

- Az Augustával együtt? - érdeklődött Crispus.

- Természetesen - felelte a professzor. Furcsállotta a kérdést.

- Négy nap múlva én is utazom, Polába, az ünnepi flottaszemlére. Tehát a vicennalia befejeződött? Ezután már semmiféle hivatalos cselekmény vagy nyilatkozat nem következik, ugye? - kérdezte meg a Caesar.

- Semmi - ingatta fejét az öreg. Nem tudta mire vélni ezt a kérdezősködést.

- Ez megnyugtató - mondta rá Crispus. - Tehát az Augustus nem mond le?

- Miért mondana le? Esze ágában sincs.

- Ennek kimondhatatlanul örülök - jelentette ki megkönnyebbülten, őszintén és melegen Crispus. - Nagyon elszomorított volna, ha lemond. Én felnőt看 és érett embernek érzem magam, de túlságosan fiatal vagyok még ahhoz, hogy ezt az óriási birodalmat kormányozzam, s az ő nagyszerű terveit megvalósítsam.

- Nyilatkozatod, nobilissimus, dicséretes önismeretre és nemes gondolkodásra vall. De egyébként is meg kell állapítanunk, hogy Diocletianus törvényerejű intézkedése a lemondásról a vicennalia ünnepén, nem kötelező és nem érvényes, azóta, mióta megszűnt a tetrarchia, vagyis nincsenek társuralkodók, akiknek a féltékenykedésétől és marakodásától tartania kellene. Constantinus őszentsége monarchiájában nincs szükség lemondásokra és adoptiókra, mert az utódlás kérdését az örökösödés természetes rendje, nem holmi mesterkélts rendszer szabja meg.

- Hála annak a magasságos Jupiternek, hogy még legalább két évtizedig fiatal és gondtalan maradhatok, hiszen fiatalon szép az élet, s én sokáig, nagyon sokáig szeretném élvezni!

A kis Radaniára gondolt, és adonisi mosoly fénylett fel szép ifjú arcán. Lactantius ezen is csodálkozott: még sohasem látta ilyennek nagyon szeretett tanítványát; szobája magányában is sokáig töprengett még a fiatalembernek ezen a rejtelmes mosolygásán, s végül ezzel zárta le elmélkedését: „Hátha nem is rejtelmes ez a mosolygás? Alighanem azon múlik a dolog, hogy öreg vagyok, és már nem értem: miért mosolyognak a fiatalok néha oly boldogan?”

3

Az ünnepi díszebéd után mindenki a lakosztályába vonult, a szokásos délutáni pihenőre. Félóra múlva elcsendesedett a palota; egy lélek sem mutatkozott a máskor oly visszhangos márványfolyosókon. A nagy üvegablakok fatábláit már délben behajtották a rabszolgák, és csak annyi rést hagytak köztük, hogy a folyosók és a szobák félhomályában éppen tájékozódni lehessen. Mindenki aludt, még a személyzet is.

Crispus is elszunnyadt. Az elmúlt napok boldog izgalmai s a mai ünnepségek még az ő fiatal szervezetét is kifárasztották. Egyre tehetetlenebbül süllyedt az álom mélységeibe, a kismadár forró testével játszadozott, a valószínűtlenül és megrendítőn gyönyörű élmény szinte érzékelhető valósággá elevenedett ebben a makacsul szerelmes álomban: tapinthatóan érezte meztelen testén a lázakban vergődő női test fiatalos és rugalmas idomait, önkéntelenül magához ölelte az álombeli szerelmest, hallotta ziháló lélegzetét, és közben egy ismeretlen hang forró lihegése ostromolta fülét: „Szerelmem! Életem! Gyönyörűségem! Crispusom! Az enyém vagy! Végre az enyém!!” A forró test acélos erővel ráfonódott a félig öntudatlan ifjúra, az álombéli nő vadul szorongatta testét, eszeveszetten csókolta és most már hangosan búgta: „Crispus! Szeretlek! Akarlak! Ölelj meg! Szerelmem! Adonisom!”

Az utolsó pillanatban, éppen az Adonis-név hallatára sikerült Crispusnak felriadnia a kábító varázslatból. Felriadt, megragadta a nő telt testét, megérezte dús és domború kebleit, és ez az ígéretes érzéki varázs - amely minden más férfit a szeretkezés örvényébe rántott volna - őt kijózanította: „Szentséges Jupiter! Hisz ez nem a vékony, karcsú kis Radania izmos teste. Gonosz varázslat ez! Mi történt, mi történt velem?” Fulladás fojtogatta a torkát, de már tudta, mi történt: visszarántotta magát a valóságba, lefejtette magáról a szerelmi örületében tomboló nőt.

Felugrott, magára kapta synthesisét, az ablakhoz sietett, kitaszította az egyik fatáblát, és kipirultan megállt, szép ifjú arcát eltorzította az indulat: irtózatosszerűség lett volna, ha nem bír szabadulni a szárnyas Hypnos isten mámorító álommézének bűvöletéből, s öntudatlan gerjedelmében magáévá teszi ezt a tébolyult fúriát! Hogy kerülhetett volna apja szeme elé, ha ez a nő rákényszeríti a gyalázatos szeretkezésre, erkölcsi felfogása szerint a vérfertőzésre? Többé nem engedte volna ki a karmaiból, annyi bizonyos! Nézte a meztelen asszonyt: szép volt, kíváncsú, illatos; buja csípője, rózsaszín melle, ragadozó szája a kösziklét is felgyújtotta volna. Crispus mesterségesen és aljas orvtámadás révén felszított izgalma lecsillapodott: erős akarata megfékezte a már-már felhorgadó testi szenvedélyt. Mikor eléggé nyugodtnak érezte magát, odalépett a pamlaghoz, és halkán, de határozottan rászólt:

- Augusta, öltözz fel, kérlek.

Az asszony testét még mindig rázta az izgalom. Feltámaszkodott, aztán felállt a pamlagon, s vérben forgó szemmel, forrón lihegő szájjal, ölelésre tárt karokkal rávetette magát Crispusra. Fekete haja meglobogott, kárhóztos tüzekben égő teste lecsapott az ifjúra, mint a párduc.

- Végy el, ölelj magadhoz, szerelmem, szépségem, gyönyörűségem! akarjak, értsd meg: akarlak, és többé nem bocsátlak el!

Így lihegte a forró szavakat és vallomásokat, s majdnem mindig ugyanazt, eszeveszett és félig öntudatlan mámorában, gátlástalanul, szemérmetlen felkínálkozással, egy csontja velejéig romlott hetéra feslettségével. S mikor még egyszer rátapadt Crispus szájára s vad erővel rántotta a pamlagra, Crispus minden izmának megfeszítésével is csak nehezen bírt kiszabadulni a görcsösen rákapcsolódó asszonytest forró párducöleléséből. De az undor megszászorozta erejét, feltérdelt, a lihegő nőt kíméletlenül ellökte magától, és talpra ugrott; kissé restellte, hogy már az imént nem utasította el erélyesen vagy akár durván is, mert akkor nem kerülhetett volna sor erre az ízléstelen és undorító felkínálkozásra és szégyenletes szerelmi túlekedésre. De most elég volt! A nő némán feküdt a pamlag végében, teste reszketett, arcát a két tenyerébe temette, s összegömbölyödött, mint a sündisznó: s mintha láthatatlan tüskék meredtek volna ki sima és ártatlanul rózsaszínű testéből.

- Augusta - szólalt meg Crispus most már erélyesen -, újra kérlek; vedd föl a ruhádat, és nyugodj meg.

Az asszony fölpattant, mintha kígyó csípte volna meg, egy-két gyors mozdulattal magára kapta selymeit és fátlyait: Crispus csak most látta, hogy ingerlően áttetsző selymekbe öltözött, s így még meztelenebb volt, mint meztelenül. Ebben a selyemfátylas és csábító meztelenségében megállt a pamlag fejénél, szembenézett Crispusszal, keményen, dacosan, fejét főlsezte, szemében gyűlölet lobbant:

- Visszautasítasz?

- Nem gyalázom meg atyám hitvesi ágyát!

- De meggyalázod az Augustát! Láttál meztelenül, hallottad forró vallomásomat: kiszolgáltattam magam neked.

- Nem én akartam.

- Én akartam! De úgy látszik, nem vagyok neked elég szép, elég fiatal, elég jó!

- De jó vagy, szép vagy, fiatal vagy, Augusta, de anyám is vagy: nem lehetsz a szeretőm.

- Tudom, neked Britta kell, a vörös rabszolgalány! Az a szép neked, az a fiatal, az a jó, azzal fetrengsz...

- Britta nem az apám felesége.

- Én sem! Vén apám hozzáerőszakolt, elszakított szép szeretőmtől, de én sohasem adtam oda a testemet Constantinusnak! Évekig nem engedtem magamhoz. Végül állati szenvedélyével az ágyába kényszerített! S hiába születtek tőle gyermekeim, én utálok, gyűlölöm, halálosan.

- Csillapodjál, Augusta! Lázad van, félrebeszélj! Hazakísérlek a lakosztályodba. Pihenned kell. Beküldöm hozzád az orvost.

- Nem kell! Nem megyek! Nincs lázam! Szerelmes vagyok, most másodszor életemben. Az első Barbatio volt, szép fiatal szerelmem, őt apád ölette meg. Te vagy a második, és én, bolond, hiába alázom meg magam, hiába rimánkodok a szerelmedért, te durván elutasítasz, halálosan megsértesz. S miért? Kiért? Az apáédért, aki évek óta rám se hederít, megvet és rabszolgalányokkal szeretkezik!

- De Augusta!

- Hallgass! Sohasem tudta volna meg, hogy a szeretőm vagy! Te Galliában, én Nikomedeiában: ott találkozhattunk volna, ahol akarunk! De most már késő. Nem kellek neked? Jó! Neked Britta kell, igazad van: rabszolgalány illik a rabszolgaivadékhoz! A fattyúhoz!

- Augusta! megtiltom ezt a méltatlan és gyűlölködő gyalázkodást!

- Hitvány fattyú, te már semmit sem tilthatsz meg nekem! Megöltétek első szerelmemet, a másodikat én ölöm meg! Most meghalsz, fattyú!

Ruhája titkos redőjéből tört rántott elő, magasra emelte, és vad erővel lesújtott a fiatalemberre. Crispus megragadta az őrző asszony csuklóját, és a karját hátracsavarta oly keményen, hogy a nő karja megrándult, és a törzse meztelen bal vállára csapott le, jókora szúrást ejtett rajta, a sebből vér buggyant, leszívargott az asszony büszkén duzzadó mellére, s átítatta selymeit és fátylait.

A tör végzetesen koppant a márványpadlón, Fausta felsikoltott, aztán óvatosan és hangtalanul kiosont a nobilissimus szobájából...

4

Körülnézett. Mély csend, sehol senki. Már-már sikerült észrevétlenül besurranni a lakosztályába, félig már ki is nyitotta az ajtót, amikor a szemközti ajtón kilépett Lactantius. Majdnem gyökeret vert a lába rémületében, amikor meglátta az Augustát, dúlt arcát, véres vállát és vérrel átitatott selyemruháját.

- Jaj, Augusta, mi történt veled, az isten szerelmére? Engedd meg, hogy támogassalak, hiszen sápadt vagy, roskadozol... De hát mi történt veled? Hadd vezesselek a szobámba, hadd hívom az orvost...

Fausta erőt vett magán, fölismerte szörnyű és végzetes helyzetét, s egyelőre elfogadta Lactantius ajánlatát. Bágyadozva megindult vele, az öreg lefektette a pamlagra, vizet hozott, lemosta a szépasszony vállát és keblét - a professzor már hosszú évek óta rendkívül közömbösen és tárgyilagosan szemlélte a női bájokat -, a sebet finom gyolccsal bekötözte, erős bort hozott, néhány csöppet sikerült beleerőszakolni az Augusta szájába: milyen duzzadt volt az ajka, milyen forró a lehelete, állapította meg az öreg hűvösen, de a vénemberek kíváncsiságával alig várta, hogy megtudja Faustától: mi történt.

Eközben a szerencsétlen nő agya lázasan lüktetett és zakatolt. Már hidegen tudta mérlegelni helyzetét. Meg kell magyaráznia sebesülését: száz meg száz ötlet és terv kergette egymást agyában, de mielőtt döntött volna, hogy mi is lehet a legcélszerűbb és leghihetőbb hazugság, máris tudta: hogyan és mit kell játszania. Halkan és szinte aléltan odalehelte Lactantiushoz:

- Orvos nem kell.

- Ahogy parancsolod, Augusta. A sebet jól kimostam, nem veszélyes.

Fausta, beleegyezése jeléül, lehunyta a szemét. Orvos nem jön, tanú nincs, a nyilvánosságot sikerült kizárnia. És most az alélt Augusta lassan, kiszámítottan megelevenedett, fölvetette még mindig lázasan csillogó nagy, fekete szemét, és megtört hangon, halkan megszólalt:

- Hol vagyok?

- Az öreg Lactantius szobájában, Augusta.

- És hogy kerültem ide, egregius?

- Megsebesültél, Augusta, ide hoztalak.

- Jaj - játszott az asszony tovább, s most már hibátlanul -, megsebesültem... ó, szörnyűség... most már tudom... - és elhaló hangon sóhajtott: - Crispus...

- Crispus? - kapta föl a fejét Lactantius, és borzongás futott végig a hátgerincén. - Mért említéd a nobilest? Mondd meg, hol sebesültél meg, és hogyan? Véletlenül? Megtámadtak? És a saját lakosztályodban? Hiszen onnan jöttél ki... Mi történt?

Fausta ugyan tudta, hogy éppenséggel nem a lakosztályából jött, hanem oda akart besurranni, lehetőleg észrevétlenül, de ha egyszer Lactantius így látta, és így hiszi, annál jobb. Most már nyeregben érezte magát.

- Úgy van, ahogy mondd, egregius. Megtámadott valaki, igenis, a saját lakosztályomban, és megsebesített...

- Kicsoda? S miért? És hol volt a személyzet?

- Egyedül voltam, a személyzet aludt, a pihenő ideje volt éppen. Ezt az időpontot választotta az illető, hogy megrohanjon.

- Ki volt az? Mondd meg, Augusta. Azonnal jelentem, s a szentséges Augustus kíméletlenül végez vele.

- Megmondom, egregius, hogy ki volt, bár fáj megmondanom, s talán el sem hiszed. - Művészi szünetet tartott s aztán bágyadtan lihegte: - Crispus.

Lactantius úgy ugrott fel, mintha kígyó csípte volna meg.

- Crispus? - hűledezett. - Jól hallottam: Crispus?

- Igenis, Crispus - vágta rá a nő gúnyosan és diadalmasan.

- Megtámadott?... Crispus?... - hebegte a professzor. - De hát miért?

- Hogy miért? - kérdezte vissza Fausta, és fölkacagott. - Csak azért, mert vad szerelmi éhségét nem elégíti ki a rabszolgalánya, akit az Augustus a fiatalúr ágyába rendelt, mindenki kell neki! Most éppen az Augustára fáj a foga.

- Rád? Szentséges atyja feleségére! - dadogta az öreg. - De Augusta, honnan gondolod?

A nő most már fölült a pamlagon, és harsányan elnevette magát:

- Honnan, honnan? Onnan, hogy a déli pihenő idején, mint mondtam, bejött a lakosztályomba, szerelmi ajánlatokkal ostromolt, elutasítottam, erőszakoskodni kezdett, le akart teperni, s mikor ellenálltam, vérben forgó szemmel rám rohant, töre lesújtott, s ha nem karmolom véresre az arcát, megöl! Így csak megsebesített.

- Augusta - riadt meg Lactantius -, hogy Crispus el akart csábítani, azt mondd? Megáll az eszem. Ez a komoly fiatalember? Augusta - folytatta az öregember reszkető hangon -, én nem csodálnám, ha viruló fiatalságod és duzzadó szépséged megigézne minden férfit, de meggyőződésem, hogy tanítványomat, a becsületes Crispust, a hűség és tisztesség mindenképpen visszariasztaná olyan aljasságtól, hogy szerelmi ajánlatot tegyen apja feddhetetlen életű és fennkölt gondolkodású hitvesének.

- Tévedsz, egregius. Sejtelnéd sincs róla, milyen sötét és nemtelen indulatok feszülnek ezekben a mohó nőpusztító fiatalemberekben! De milyen nevetséges, hogy vitatkozom veled! Talán kételkedel az Augusta szavában? Ketten voltunk a szobában: én meg ő: azt hitte, könnyűszerrel leteperhet; azt hitte: nincs tanú, bátran megrohanhat... De tévedett! Itt a tanú: a seb! Ezt a tanút nem lehet elnémítani, nem lehet megcáfolni, hiszen vérzik és vádol!

Lactantius csendesen ingatta a fejét:

- Nem kételkedhetem a szavaidban, Augusta, de itt valami szörnyű félreértés áldozatai lehetünk valamennyien. Én csak annyit mondhatok, hogy Crispusnál komolyabb, őszintébb és becsületesebb ifjút még nem ismertem életemben. Komolyságára jellemző, hogy még nem érzi magát alkalmasnak az uralkodásra, és mikor a vicennalia végén, éppen most, szó esett köztünk arról, hogy vajon az Augustus köteles-e lemondani húszéves uralkodása után, ő maga tiltakozott a szentséges Augustus lemondása ellen. Ez olyan felelősségérzetre vall, hogy sajnálatos sebesülésed ügyében, Augusta, szigorú vizsgálatot kell indítani, s mivel igazmondásodban senki sem kételkedhet, ki kell deríteni, honnan ered ez a félreértés vagy félremagyarázás.

- Nem kell vizsgálat, nem akarok vizsgálatot! Itt a seb, világosan beszél, s mindenféle magyarázat és fecsegés fölösleges.

- Igazad van, Augusta. Engedd meg, hogy én magam járjak végére a dolognak. S azt hiszem, már annyira magadhoz tértél, hogy visszakisérhetlek a lakosztályodba.

- Milyen okos és jó ember vagy te, Lactantius. Vezess hát a lakosztályomba, hadd pihenjem ki ennek az undorító és megrázó kalandnak a fáradalmait.

Lactantius, miután a császárnét átkísérte a lakosztályába, izgatottan sietett Crispushoz, hogy hitelesen megtudja: mi történt tulajdonképpen, mert Fausta előadását kezdettől fogva hihetetlennek tartotta, és gyanúját csak fokozta az asszony színészkedő, szenvelgő és kényeskedő magatartása. Mikor Crispus lakosztályához ért s megfogta az előcsarnok gombját, hogy benyisson, hirtelen világosság gyúlt agyában; eleresztette a gombot, kissé megtántorodott, s nekidőlt az ajtó márványpillérének. „Szentséges Jupiter! De igen, igen, csak ez történhetett!”

Heliodoros regénye jutott eszébe, Demainete és Knemon halálosan borzalmas tragédiája...

Összeszedte magát, belökte az ajtót, s hangosan rászólt a bóbiskoló rabszolgára:

- Itthon van a Caesar? Sürgősen beszélni akarok vele!

Homuncio lassan ocsúdott a délutáni szenderegés kábulatából, és némán nemet intett a fejével, egyúttal egy pergamencédulát tolt a professzor elé: „Polába utaztam, sürgősen el kellett utaznom”. A „kellett” szót aláhúzta; a kapkodó írással odafirkantott levélkén nem volt aláírás.

Lactantius sejtelve bizonyossággá erősödött. Ez az ifjú menekült, s nem kétséges, hogy miért! Ó átkozott Demainete! Nyilván megsebesítette magát, hogy megvádolhassa a becsületes Crispust: azért hangoztatta oly makacsul, hogy nincs szükség vizsgálatra, itt a seb a koronatanú, s vallomása megcáfolhatatlan. De hogy felel érte ez a gonosz mostoha, ha a fiatalember netán kárt tesz magában? Gondolatnak is szörnyű, kétségbeejtő! Azonnal jelentkezik az Augustusnál: mindenáron meg kell akadályozni, hogy Crispus, az ifjúság bálványa, a birodalom reménysége, a győzelmes hadvezér, elkeseredésében és szégyenében végzetes lépésre ragadtassa magát. Sietett a császári kihallgatások irodájába, izgatottan és lihegve adta elő kérését, de sajnálattal értésére adták, hogy az Augustus reggel óta Misenumban van, a Classis Praetoria Misensis, a misenumi tengernagyi hajóraj ünnepi díszszemlélén, és csak késő éjjel tér vissza Rómába.

Lactantius csüggedten megadta magát a könyörtelen végzetnek: drága Crispusa már Ancona felé robog a császári posta gyorskocsiján, még az éjjel fölszáll a tengernagyi hajóra, amely már két hete ott horgonyoz a kikötőben, hogy a chrysopolisi győztest Polába röpítse. Igaz, hogy három nappal korábban érkezik oda, de ez nem oszlatja el az öreg mester aggodalmait: a leggyorsabb futár sem érheti utol a menekültöt; viszont hiába minden, megszabott végzete utoléri mindenütt, elháríthatatlanul. Visszavonult szobájába, és elkezdte írni régóta tervezett filozófiai értekezését a lélek indulatairól és szenvedélyeiről.

A palotában lezajlott izgalmas délután történetét még valaki megtudta, éspedig egészen hitelesen: Ablavius. Ugyancsak ő volt az egyetlen Rómában, aki a legapróbb részletekig értesült a Radania-epizódról, s nem nehéz kitalálni, hogy az adatokat régi megbízható kémje, Apellas szállította neki: elegendő volt egyetlenegyszer nyomozni a hollóházban, s mindent megtudott, főleg a szomszéd lakótól, mert Radania szobájának vékony falán még a legbizalmasabb vallomások, suttogások és sóhajok is áthallatszottak. De hát ez csak éppen érdekes volt, csiklandós epizód, Ablavius azonban ezért is szívesen fizetett, mert sohasem lehet tudni, mikor veheti hasznát. De a palotai szerelmi csata nemcsak pajzán volt, nemcsak csiklandós, nemcsak hajmeresztő, hanem elképzelhetetlenül fontos is. Éppen ezért Ablavius gondosan följegyezte az adatokat, sőt az ellesett párbeszédet is, és féltékenyen elrejtette bizalmas okmánygyűjteményének legtitkosabb rekeszébe. Ezekhez a kincset érő adatokhoz pedig úgy jutott, hogy Crispus segédtisztje, aki a szolgálati beosztás parancsa értelmében kötelességszerűen mindig a szomszéd szobában tartózkodott, hallotta, hogy a Caesar szobájában valaki szenvedélyesen suttog, nyög, sóhajtozik... Fiatalember volt, érdekelte, hogy mi történik a szomszéd szobában, s hamarosan meggyőződött róla, hogy odaát nem szeretkezés, hanem szerelmi vita és viaskodás tombol; mohón itta be a nő és a férfi szenvedélyes szavait, az ajtó hasadékán át rémülten ismerte fel a nőben az Augustát, látta megvillanni a tört, látta Crispus férfias védekezését, s az elszánt fúria megsebesülését. Egy óra múlva, mikor bajtársa átvette tőle a szolgálatot, szobájába zárkózott, írásba foglalta a viharos viaskodás tényeit és párbeszédeit, és jelentkezett Ablaviusnál: a kormányzó valóságos vagyont, százezer sestertiust utalt ki a segédtisztnek az értékes följegyzésekért - természetesen a szentséges császári magánpénztárból.

Néhány nap múlva újra elcsendesedett Róma, az ünnepségek harsogása és eleven lüktetése lecsillapodott, a vicennalia véget ért. Matidia sértődötten utazott haza Arelatéba, Minervina boldog volt, hogy Crispust a népszerűség és dicsőség ragyogásában láthatta, élvezhette mesteri lovaglását az Equirria rendkívüli versenyein. Számított rá ugyan, hogy Constantinus a vicennalia záróünnepségén hivatalos nyilatkozatban utódjának jelöli Crispust, de Vecasius megmagyarázta neki, hogy Constantinus ezzel a hallgatással csak azt óhajtotta hangsúlyozni, hogy szakított a diocletianusi rendszerrel, mivel amúgy is természetes és kétségtelen, hogy csak Crispus lehet az utóda.

Minervina és Vecasius úgy utazott haza Treviribe, hogy sejtelmük sem volt a viharos és tragikus palotai délutánról.

5

Fausta egész este nem találta a helyét, és csak akkor nyugodott meg valamennyire, amikor megtudta, hogy Crispus hirtelen Polába utazott. Íme, itt a bizonyíték bűnössége mellett: menti a bőrét: Viszont Lactantius kételkedése megzavarta: hátha más nem hiszi el az asszonyi furfanggal és gyűlölködéssel kiesztelt mesét? Hátha maga Constantinus is fölveti a kérdést: ugyan mért kívánta meg a ragyogó Crispus az öregedő Faustát, hiszen akár a fia lehetne? S mi szüksége volna épp a mostohaanyját elcsábítani, hiszen annyi szép fiatal lányt kaphat, ahányat akar, ezenfelül császári beleegyezéssel megkapta a szűz Brittát, az udvar legremekebb rabszolgalányát! S mért akarta volna megölni az Augustát? Vajon minden nőt meggyilkolnak a fiatal emberek, aki nem hajlandó az ágyukba feküdni? Ugyan, ugyan - mondhatja majd a császár -, együgyű mese!

Aztán elhessegette a kételkedést, mert eszébe jutott a megdönthetetlen bizonyíték: a seb! És még sok minden jutott az eszébe órákig tartó gyötrődése és vergődése közben. És ha elhiszik a meséjét, mi lesz a következménye? Milyen büntetés vár Crispusra, sőt rá is, hiszen könnyen fölmerülhet a gyanú, hogy kacérkodott a fiatalemberrel, és ezzel fölbátorította. Szentséges Helios, hiszen akkor megtörténhetik, hogy a Caesart száműzi, őt pedig kivégezteti az Augustus, hiszen akkor, régen... úgyis végezni akart vele, és ő csak a legravaszabb asszonyi mesterkedéssel és hetérához méltó érzéki csábítással tudta elhárítani a halált - az utolsó pillanatban! Kétségbeesésében úgy érezte, hogy most fejére száll a régi átok, s most egyszerre bűnhődik majd a régi összeesküvésért s a mostani merényletért. Minden idegszála megfeszült, hiszen elindította a gyilkos sziklatömböt, mint Dione, a titánleány, s Hekatéra! hátha a gyilkos szikla visszagördül, s éppen őt sújtja halálra! Egyre jobban belelovalta magát a kétségbeesésbe, agya lázasan dolgozott; úgy érezte, hogy hajszálon függ az élete, s pillanatok alatt meg kell találnia a mentő gondolatot...

És megtalálta. Mintha villámfény lobbant volna a fejében, eszébe jutott Lactantius közlése: Crispus érdeklődése a vicennalián esedékes lemondásról. Egyszerre kaján vigyorgásra torzult az arca: érezte, hogy megnyerte a csatát, hiszen ez a sebnél is hatalmasabb érv! Lehet, hogyha odavágja, nemcsak a fiú pusztul bele, hanem az apja is! Annál jobb! Az egyik, az apa, halálra sérti gőgjével és megvetésével; a másik, a fiú, látta meztelenségét, tébolyult szerelmi őrjöngését és erőszakoskodását; visszautasította, mint egy rimánkodó ringyót: ezért lakolnia kell! Egyszerre végez mind a kettővel, s így nemcsak bosszúját elégíti ki, hanem az utódlás kérdését is megoldja: a legveszedelmesebb vetélytárs, a fattyú, elpusztul, s megnyílik az uralkodáshoz vezető út a törvényes örökösök, az ő két kisfia, Constantius és Constans előtt...

S ha egyszer ő kormányoz a fiai nevében, gyerekjáték lesz kiirtani az utolsó fattyút, a kis Constantinus Caesart is.

Éjjeli tizenegy óra lehetett, mikor belépett az Augustus hálótermébe, már szinte jókedvűen. A császár, a fárasztó nap után már éppen lefekvéshez készülődött: az öltöztető rabszolgák épp akkor vitték ki mellvertjét, sisakját, kardját. Megkönnyebbülten föllélegzett, nagyot nyújtózkodott. Ebben a pillanatban lépett be Fausta.

Az Augusta, mint mindig, most is gondosan előkészítette bevonulását, s még gondosabban, mint máskor: az élete forgott kockán ebben az éjszakai órában. Egyelőre csak annyi volt bizonyos, hogy mindenkit megelőzött. A többi már az ő dolga.

Constantinus meglepetten nézett rá: az asszony talpig feketében állt előtte, sápadtan, lehajtott fejjel: a ruha kivágásából kifehérlett elefántcsont melle, amint ráesett az ötven öblös olajlámpa fénye. A belépés határozottan hatásos lett volna, ha Constantinus még érdeklik az efféle színpadias műfogások; Fausta bájai azonban már évek óta hidegen hagyták. Csak nézte a nőt, s megmagyarázhatatlanul olyan érzés támadt benne, mintha a végzet fekete démonának szárnyzuhogását hallaná.

- Mért vagy feketében? - kérdezte a császár.

- Gyászolok.

- Gyászolsz? Kit?

- Magamat. Majdnem meghaltam. Ide nézz! - Lemeztelenítette a vállát, letépte a kötést, a seb vérzett.

- Mi ez? Megsebesültél? Hogyan?

- Meg akartak gyilkolni.

- Ki?

- A fiad!

Constantinus elsápadt, tenyerével az asztalra csapott, erőiesen csattant a hangja:

- Lehetetlen! Nem igaz! Erre semmi oka sem lehetett! Mért akart volna meggyilkolni?

- Mert megkönyékezett, az ágyába akart kényszeríteni, én ellenálltam, segítségért kiáltottam, félt, hogy elárulom, le akart döfni, megsebesített, én irtózatossággal erővel hátralöktem, és kimenekültem a szobájából...

Constantinus elkapta az árulkodó szót:

- A szobájából? Hát a szobájában történt a merénylet? Mit kerestél a szobájában?

Fausta összerezzen: erre a kérdésre nem számított. De az életéről volt szó. Hirtelen és hetykén felelt a kérdésre:

- Mióta kérlek számon egy anyától, hogy mit keres a fia szobájában?

Constantinus érezte, hogy kissé túllőtt a célon: Fausta soha a legkisebb gyanúra sem adott okot. De azért tovább faggatta, szárazon, hidegen:

- Jó, jó, de ő hívott be, vagy magadtól mentél hozzá?

- Mindegy. Ő hívott; azt mondta, hogy megmutatja az új arcképét, amelyet Ludius festett róla. Engem érdekelt, bementem hozzá; erre szó nélkül rám rohant, letépte a ruhámat... a többit tudod.

Elhallgatott, diadalmasan nézett az Augustusra, aki csendesen ingatta a fejét, és nyugodtan, kissé gúnyosan tette föl az újabb kérdést:

- És mivel magyarázod ezt a hirtelen fellobbanást?

- Mivel? - kacagott föl könnyedén Fausta. - Tudta és látta, hogy évek óta elhanyagolsz, és azt gondolta magában, hogy mielőtt visszamegyek Nikomedeiába, kiaknázza a kínálkozó alkalmat, az én parlagon heverő fiatal testem szerelmi szomjúságát, s legalább a vicennalia utolsó hetében kedvére és felelőtlenül kéjeleghet és öröngyhet velem.

- Nem értem - szólalt meg hidegen a császár -, hiszen ott van neki Britta, azzal bőségesen kitombolhatja magát, mi szüksége volna egy négygyermekes és őszintén szólván kissé öregedő családanyára?

Faustát mintha vipera csípte volna meg.

- Sértegetsz? - sziszegte - és nem veszed észre, hogy te magad öregszel, félsz az ágytól, félsz a testemtől, inkább szenteskedel azzal a képmutató Sopatrosszal. Az eksztázisba és a csodatevésbe menekülsz, de tudd meg, hogy a hitvesi ágyban nem segít semmiféle misztikum, csak a cselekvés! Éppen erre gondolhatott a fiad is. Száz szeretőm lehetett volna a legutóbbi meddő évek alatt, megcsalhattalak volna fűvel-fával, de én tisztán megőriztem magam. Te persze észre sem veszed a hűségemet, az áldozatomat. És még azzal is megalázol, hogy Brittát emlegeted, a vörös rabszolga-ringyót, pedig éppen ő az oka, hogy a fiad rám rohant szennyes gerjedelmével, és annak is, hogy ellened áskálódik, és alig várja, hogy a helyedbe ülhesen.

- Mit beszélsz? - rivallt rá Constantinus dühösen. - Hazudsz! A fiam énellenem? S méghozzá egy rabszolgalány uszítására! Megőrültél?

Fausta ujjongott magában; úgy érezte, máris győzött, pedig még nem is vágta oda a legcsattanósabb bizonyítékát.

- Nem örültem meg - felelte nyugodtan az asszony -, s arra kérlek, őrizd meg hidegvéredet. Vajon mért menekült el innen Crispus két nappal a kitűzött időpont előtt?

- Mit mondtál? Elmenekült?

- Igen. Ma délután, rögtön a merénylet után, elmenekült; mert ezt a váratlan elutazást csak menekülésnek minősíthetjük. Íme, a bűnösség második bizonyítéka! Első a seb, a második a gyilkos menekülése, de van harmadik is! - tette hozzá az asszony fenyegetően.

- S a harmadik? - kérdezte Constantinus kissé unottan.

- A harmadik - felelte Fausta lassan, kiszámítottan, ravaszul -, a harmadik az, hogy a fiad épp ma, a vicennalia záróünnepségei után, melegen érdeklődött Lactantius professzornál: vajon a vicennalia ünnepén köteles vagy-e lemondani, s valóban lemondasz-e?

A mérgezett nyíl célbatalált.

- Micsoda? Erről beszélt? - Constantinus felugrott, arca vérvörösre gyúlt, hirtelen haragjában ütésre emelte karját, de mivel hirtelenében nem tudta, kire sújtson le, percekig feldúltan és izgatottan topogott, rázta az indulat, szája remegett, s végül annyira-amennyire erőt vett magán, s rárivallt az Augustára: - A lemondásomról beszélt? A saját fiam fenekedik ellenem? A fiam, akire mindig olyan büszke voltam, akinek a hűségében megbíztam, a fiam? De mi oka volt rá? Miért? Miért?

És most már leborult az asztalra, és öklével kétségbeesetten verte a homlokát.

- Miért? Miért? - visszhangozta Fausta a kérdést. - Azért, mert a vörös rabszolgalány császárné akart lenni!

- Hát a saját fiam is! - kiáltott fel dühösen a császár. - Hát itt mindenki áruló?

Fölkapta a csengőt, és megrázta:

- Lactantius mestert, azonnal! - adta ki a parancsot a besiető szárnysegédnek.

Fausta megérezte, hogy a vetése jó talajba hullott. Démoni mosollyal meghajolt:

- Augustus, én teljesítettem kötelességemet - mondta, és távozott. A császár ügyet sem vetett rá.

Lactantiust munkájából riasztotta fel a szárnysegéd. Kissé komor és kedvetlen volt, és nem tévedett, mikor arra gondolt, hogy ez az éjszakai kihallgatás folytatása a délutáni rejtélyes eseményeknek.

- Egregius - szólította meg az Augustus hidegen -, beszélt veled a Caesar a vicennaliáról?

- Igenis, szentséges Augustus, beszélünk róla.

- És mit? - kérdezte tovább a császár.

- Elméleti, helyesebben jogi kérdésekről beszélgettünk.

- Pontosan miről?

Az öreg professzor reszketett: megérezte, hogy életre-halálra megy ez a játék. Érezte, milyen gyámoltalan a gyakorlati aljasságnak ebben a csúf játékában, s igyekezett egyszerűen, becsületesen és az igazsághoz híven beszámolni a végzetes beszélgetésről. Bár ne tette volna! Sajnos, az öreg élete fogytáig sem tanulta meg, hogy a hazugság a társadalom legerősebb tartópillére, s az egyetlen módszer, hogy elviselhetővé tegyük az életet. Lactantius őszintén felelt:

- Pontosan arról, hogy köteles-e lemondani az Augustus a vicennalián, és hogy érvényes-e ma is az a diocletianusi rendelkezés...

- Elég! - szakította félbe az Augustus. - Elmehetsz!

Lactantius, őszintén szólván, nem tudta, mi történik vele, miért oly indulatos az Augustus, és főképpen mi történik majd Crispusszal. Hát csak nem bűn az, hogy egy közömbös jogi kérdéstről beszélgettek?

A világtól elzárkózott öreg filozófus egyáltalán nem gondolt arra, mennyire nem mindegy, hogy ki, kivel, és mikor folytat eszmecserét egyébként teljesen ártalmatlan és közömbös jogelméleti kérdésekről.

Constantinust előntötte a hirtelen harag, szeme vérbe borult, már nem gondolkozott, ösztöneinek a martaléka lett. Dühösen megrázta a csengettyűt:

- Zabast! - parancsolta a besiető Taliónak.

Legalább tíz percbe telt, amíg Taliónak sikerült előteremtenie. A hóhér nyugodtan kockázott cimboráival a rabszolgaszálláson, s mint mindig, ha nem kellett gyilkolnia, igen derűs és kedélyes hangulatban volt.

- Zabas - szólította meg Constantinus -, azonnal indulj Polába, s mihelyt megérkezel, felbontod ezt a parancsot. - Átnyújtott neki egy hivatalosan lepecsételt tekercset. - Azt a személyt, akinek a nevét ebben a parancsban találod, huszonnégy óra alatt kivégzed. Megértetted?

- Megértettem, szentséges Augustus, reggel indulok.

Átvette a parancsot, táskájába dugta. Hogy kiről lehet szó, nem érdekelte, s akkor sem érdekelte volna, ha a saját édesapjának a neve szerepel a parancsban.

Másnap Hosius kihallgatáson jelent meg a császárnál. Hosiust elhozta magával a vicennaliára, Sopatrost Nikomedeiában hagyta. Most tehát Hosius volt a csalhatatlan tanácsadó. Bejelentette, hogy két nap múlva fényes délben kialszik a nap fénye, Róma a hírre a rémület lázaiban gyötrődött, s negyednap kiderült, hogy Zabas épp az elsötétedés pillanatában végzett Crispusszal. A teljes napfogyatkozás, magyarázta az *Acta Diurna*, kétségtelenül égi jel volt, amely igazolta és szentesítette a császár szigorú ítéletét az áruló ellen. Köztársasági érzelmű öregek Brutusra gondoltak, az első konzulra, aki kegyetlenül kivégeztette saját fiait, mert összeesküdtek a törvényes uralom ellen. A közvélemény engedelmesen belenyugodott az árulóra kimért ítéletbe, de Polában kínos jelenetekre került sor. Utius ezredes, a városparancsnok - aki annak idején Minervinát kalauzolta -, kénytelen volt készenlétbe helyezni az egész helyőrséget, mert a nép valósággal forrongott, mikor értesült a császár kegyetlen ítéletéről.

Mindazonáltal Zabas, ha kínos ellenérzéssel is, teljesítette kötelességét: ez volt az első áldozata, akit sajnált. Korántsem dolgozott olyan biztonsággal, mint máskor; mikor a kötelet a bilincsbe vert gyönyörű ifjú nyakára hurkolta, kissé remegett a keze, s már-már hajlandó lett volna odacsapni az egész mesterségét, s megtagadni az engedelmességet, ha Utius erélyes vezényszava észre nem téríti.

De Constantinus - Hosius tanácsára - tökéletes munkát akart végezni. Mert Hosius diadalmasan hangoztatta:

- Szentséges Augustus, ugyebár jó eleve megmondtam, hogy könnyörtelenül végezni kell mindenkivel, aki lázadhat ellened. S íme ez lett a vége bizalmasnak és jóhiszeműségednek! Most azonnal végezni kell a lázadó Crispus egész környezetével, s ha mind kiirtottad, akkor sem szabad elfelejtened, amit tán éppen húsz esztendővel ezelőtt mondtam örökkévalóságodnak: Fausta még mindig él!

Constantinus még aznap parancsot adott Crispus szárnysegédjének, aztán a nyomorult Homunciónak s végül a kis Brittanak kivégzésére. Egyikük sem tudta, miért kell meghalnia.

Fausta diadalmaskodott.

6

Valóságos csoda volt, hogy Lactantius megmenekült, hiszen egy fejjel több vagy kevesebb, igazán nem számított Constantinusnak. Hosius ugyan mindent elkövetett, hogy a gyűlölt filozófust eltétesse láb alól, de ezúttal Fausta volt az erősebb: megértette a császárral, hogy voltaképpen Lactantius érdeme a türelmetlen és nagyratörő Crispus leleplezése; neki köszönheti az Augustus, hogy megszabadult legveszedelmesebb és legalattomosabb ellenségétől; ha nem árulja el Crispus gyanús érdeklődését, a Caesar ma is él, és folytatja gonosz üzelmeit. Lactantius nem is sejtette, hogy éppen ez az elvetemült némbor mentette meg, csupán azért,

mert az öregnek a jóhiszemű fecsegése adta kezébe a leghatásosabb eszközt, hogy bosszút állhasson a fiatalemberen, aki visszautasította szerelmét.

Mire Crispus halálának híre az *Acta Diurna*-ban megjelent, már egész Róma tudott a szörnyű eseményről. Itt is lázas forrongás támadt, Volusianus kénytelen volt megerősíteni a helyőrséget, éjjel-nappal erős őrzérek köröztek az utcákon, még a külvárosokban és a város környékén is. Crispus kivégzését mindenki embertelen és okatlan kegyetlenségnek érezte, a vicennalia-mesében senki sem hitt, csak a két aljas ellenség, Ablavius és Hosius fogadta megértően az Augustus kemény ítéletét, és pedig külön-külön mind a kettő. Elpusztult a fiatal és veszedelmes örökös, a kicsinyekkel most már könnyűszerrel végeznek, s aztán a császári bíborig már csak egy lépést kell megtenni, és a bíbor azé lesz, akinek sikerül megölnie a másikat.

A harmadik, aki helyeselte a gyilkosságot, természetesen Fausta volt. Szeretett volna széles körű propagandát indítani a kivégzés jogosságának igazolására, annál inkább, mert egyre többen suttoztak az Augusta bűnös szerelméről, és a végzetes jelenet részletei is kezdtek lassacskán kiszivárogni. És Róma népe csak akkor borzadt el igazán, mikor egyre több adatot hallott a fajtalan mostoha undorító és förtelmes szerelmi őrzöngéséről.

Meglehet, hogy a kis Britta elejtett egy-egy halvány célzást, vagy talán fecsegett is valamit Crispusszal folytatott viszonyáról, de erről általánosságban mindenki tudott, csak senki sem beszélt. Csakhogy Britta büszke volt legmagasabb összeköttetéseire, s lassanként már nemcsak Caesar-szeretőjével dicsekedett, hanem bennfentes mindentudásával, vagyis pletykáival is. Treviriben hamarosan az egész palota tudott Fausta szerelméről és Crispus tisztességes tartózkodásáról. A kotnyeles Palmatus felszippantotta a csiklandós pletykát, elmondta Claritasnak, ez továbbadta Minerviának, a vicennalián pedig maga Vecasius említette meg négyszemközt Sotiusnak, azzal, hogy jó volna az Augustát minél előbb hazaküldeni a nikomedeiai udvarba, mert ha még sokáig üldözi szerelmével a nobilest, könnyen romlásba döntheti. Sotius helyeselte a tervet, és megígérte, hogy Euporisszal úgy intézteti el a szertartásrendet, hogy az Augustát azonnal a záróünnepség után ünnepélyesen elbúcsúztatja, és útnak indítja Nikomedeiába. Fausta fékezhetetlen örülete meghiúsította tervüket.

Constantinus már szívesen hazaindult volna Rómából, de Hosius, Ablavius és Fausta szinte naponként kedveskedett neki nevekkel és adatokkal, úgyhogy lassanként messzeágazó összeesküvés körvonalai bontakoztak ki a császár előtt. Majdnem minden napra esett két-három kivégzés, Zabas és gárdája már belefáradt az undorító munkába. Már olyan férfiak és nők is kerültek sorra, akik hírét sem hallották Crispusnak meg Faustának, csak éppen ismertek valakit, aki ismerte azt az illetőt, aki rokona volt annak, aki egyszer életében együtt ivott a kocsmában Homuncióval. Hosius pedig szüntelenül uszította, hogy végeztesse ki minden gyereket, fiait, lányait, concubinait, Sopatrost, Ablaviust, Ruriciust s végül anyját és feleségét.

- Ezek mind árulók, ha lapulnak is. Csupa ugrásra kész ellenség!

- Hogyhogy? Anyám is?

- Anyád és Ruricius illustrissimus egy húron pendül.

- Hogy mersz így beszélni Helena Augustáról?

- Szentséges Augustus, azt parancsoltad, hogy mindig őszinte legyek hozzád: hát én őszinte vagyok. Hódolattal átnyújtom ezt a levelet, amelyet ma kaptam a megbízható és hűséges Flavius Gallicanustól, akit barátsággal tisztelsz meg ma is. A spectabilis azt írja ostiai magányából, hogy a világ tülekedése, gondja-baja, utálatossága és mocska nem érdekli ugyan, hiszen éppen ezért vonult vissza a szemlélődő életbe, de csöndes elmélkedéseinek békéjét

szüntelenül felbolygatják, s egyúttal az ő hú baráti lelkét felzaklatják azok a felháborító botrányok, amelyeknek híre cselédek, árusok, látogatók révén óhatatlanul behatol magányos házába, s annyira sérti erkölcsi érzékét, hogy nem hallgathat tovább. Íme, szentséges Augustus, olvasd.

Constantinus átvette a levelet, s olvasása közben egyre jobban elkomorodott az arca. Hogy anyjának viszonya van Ruriciusszal, az olyan nyílt titok volt Treviriben, hogy már a verebek is csiripelték, de amit Gallicanus a meztelen orgiákról, a sötét szobákban tomboló összevissza szeretkezésekről, fiatal lányok és asszonyok tivornyáiról ír, az elképesztő és kétségbeejtő! A legszörnyűbb, hogy Helenának már Ruricius sem elég, a fiatal úrifíúkat is kevesli, napról napra újabb gladiátorokkal, versenykocsisokkal és izmos néger rabszolgákkal hentereg, örjöngve, sikoltozva, eszeveszetten: egy bacchanslány is elpirulna, ha látná, és Sittius hetérái semmi pénzért sem vetemednének ilyen szemérmertlenségre. „Könyörgök, szentséges Augustus - zárja a levelét Gallicanus -, sürgősen szüntesd meg ezt az erkölcsi fertőt, családod jó hírneve és becsülete érdekében.”

A császár visszaadta a levelet, és úgy rendelkezett, hogy Helena és Ruricius azonnal induljon Rómába. Negyednapra meg is érkeztek, és rögtön kihallgatásra jelentkeztek. Amint megálltak az Augustus előtt, Constantinus csöngetett, belépett Talio, két fehér testőr kíséretében, s odaállt Ruricius elé:

- Öszentsége parancsára letartóztatlak. Add át a kardodat és kövess! Aztán a testőrökhöz fordult: - Vigyétek!

Ruriciust elvezették, s ezzel el is tűnt, akárcsak annak idején Barbatio. Hogy hová lett, azt csak Zabas tudta volna megmondani.

Mikor kettesben maradtak, Constantinus sokáig némán nézte az anyját, lenyűgözve bámulta romolhatatlan szépségét. Hetvenedik évéhez közeledik, s ma is olyan fiatalosan üde, mint akár harmincéves korában. Dús szőke haja egy csöppet sem fakult, ma is aranyos fényekben ragyog, kacér mandulaszemében vért bujtogató ígéretek égnek, sudár teste szinte parázslík könnyű izgalmban, két kemény melle ingerlőn feszül ezüst övvel összefogott kobaltkék, bőujjú tunicája csillogó selymén. Constantinus, mi tűrés-tagadás, gyönyörködött benne. De itt nem erről van szó, hanem a botrányról.

- Tudod, miért hívatlak?

- Tudom - felelte Helena keményen. - Az undorító pletykák miatt.

- A pletykák, sajnos, igazak. Gallicanus nem hazudik.

- Ó, hát a vén, tehetetlen roncs árulkodott?

- Nem árulkodott! Kötelessége volt kinyitni a szememet! Amit ti ketten, a cimboráitokkal, a versenykocsisokkal, a rabszolgákkal s a körülöttetek nyüzsgő romlott és szemérmertlen csürhével együtt műveltetek, az felháborító! Az uralkodóház és a császári méltóság meggyalázása. Mert elvégre mindennek van határa! Nem szégyelled magad, anyám? Büszkesége lehetnél házunknak, okosságodért, szépségedért imádná a birodalom népe, s te feslett hetérák módjára tivornyázol...

- No és? - vágott a szavába Helena. - Mért csodálkozol rajta? Hetéra voltam, hetéra maradtam! Ne hazudjunk egymásnak! Ha egyszer a mennyei Venus ezzel a hervadhatatlan és olthatatlanul égő testtel s örök ifjúsággal áldott meg, mért tagadjam a szerelmet és az életet? Az élet teljességét akarom! Ebben nem ismerek korlátokat, s engem senki se fegyelmezzon, még te se!

- Titokzatos szeme haragosan szikrázott, és szenvedélyesen hullámozott a melle. Keményen csattant a kérdése: - Hová tetted Ruriciust?

- Eltűnt. Mondj le róla.

- Megöleted, mint Barbatiót, szűz feleséged leánykori szeretőjét? Kitelik tőled! Csak azt nem gyilkoltatod meg, aki legjobban rászolgált a kötélre!

- Kiről beszélsz?

- A feleségedről.

- Faustáról?

- Sajnos, az a feleséged. Megöleted az én drága unokámat, a legszebb, a legtökéletesebb ifjút, és ez az elvetemült Fausta él! Szégyen, gyalázat! Hát nem szakad meg a szíved? Elvakult dühödben föláldoztad gyönyörű fiadat a gonosz és elvetemült mostoha aljas bosszújának!

- Hallgass, anyám! Nem Faustáról van szó, hanem a te erkölcsi életedről! Meggyalázod a nevemet. Nem tűröm tovább ezt a fertőt - vágta oda kíméletlenül az Augustus.

Helena gúnyosan felkacagott:

- Úgy? Nem tűröd? Hát gyilkoltass meg! Nero is megölette az anyját! Úgy! Ha ilyen kényes vagy az erkölcsre, mért tűröd a fertőt a házában, közvetlen közeledben?

- Miféle fertőt?

- Hát vak vagy? Hát nem tudod, mit művelt ez az aljas nő már Treviriben? Az egész udvar suttogott róla: hogy szerelmével üldözi Crispust, nem hagyja békén, környékezi, csábítgatja, a szobájába csalogatja; csak a fiad tisztességén múlt, hogy nem kezdett viszonyt vele, hanem kereken elutasította.

- Mért csak most mondd ezt, anyám?

- Éppen azért, mert velem együtt az egész udvar csak az öregedő nő utolsó fellobbanását látta benne, s mindenkit megnyugtató az, hogy Crispus dicséretes módon ellenállt neki.

- És bizonyos, hogy mindez nem rágalom?

- Crispus maga panaszkolt el nekem, hogy mostohája folyton a szerelmével üldözi, s ezért ő már alig mer a palotában tartózkodni: vidéki hivatalos utakra, főlöszleges katonai szemlékre jár, csak hogy elkerülje. Azt is elpanaszolta, hogy egyszer Fausta szerelmes erőszakoskodásától és felkínálkozásától alig bírt szabadulni.

- Nem hiszem, anyám. A Caesar hiú és elkényeztetett fiatalember volt, egyszerűen képzelődött. Félremagyarázta az Augusta gyöngédségét.

- Mint Hippolytos az elvetemült Phaidra gyöngéd szeretetét - vágta rá gúnyosan Helena. - Térj észre, fiam, szállj magadba, és büntesd meg az őrjöngő mostohát ártatlan Crispusunk haláláért.

Constantinus még nem hitt, de már kételkedett. Még nem látott tisztán ebben a szörnyűségben, de már örült, hogy Lactantiust nem végeztette ki - és nemsokára meggyőződhetett róla, hogy Helena igazat mondott, sőt, hogy az igazság ennél sokkal több és sokkal borzalmasabb volt.

- Anyám - fejezte be a császár a kihallgatást -, vonulj vissza a lakosztályodba. Ügyedben később döntök. Egyelőre őrizetben vagy, és senkivel sem érintkezhetsz!

Csöngetett, két palotaőr lépett be. Constantinus intett, a katonák tisztelettel közrefogták Helenát, és a lakosztályába kísérték.

Constantinus egyedül maradt a lelkiismeretével. Helena vádja nyugtalanította, s már felmerült benne az a gondolat, hogy hátha elhamarkodottan ítelt hirtelen haragjában? Mindenesetre szemrehányást tett magának, hogy Lactantiust nem hallgatta végig, de legjobban az bántotta, hogy Crispust kihallgatás nélkül végeztette ki, mint holmi hitvány rabszolgát.

És ekkor levelet kapott Polából.

A levelet Minervina írta. A szerencsétlen anya Crispus kivégzésének hírére Polába sietett, kétségbeesetten nyomozta a Caesar halálának körülményeit, beszélt Utius ezredessel, megtudta tőle, hogy Crispus katonához méltó módon vette tudomásul a halálos ítéletet, s mikor a börtönbe vezették, ahol Zabasnak végeznie kellett vele, csak ennyit mondott Utiusnak: „Ezredes, ígérd meg, hogy mindenképpen közlöd anyámmal utolsó üzenetemet: gyilkosom Fausta, aki így állt bosszút rajtam azért, mert szemérmetlen szerelmi felkínálkozását visszautasítottam.” Az ezredes, ígéretéhez híven, most közölte Minervinával a halott ifjú utolsó üzenetét.

Minervina megrázó levele végképpen feldúlta Constantinust: az Augustusszal forgott a világ; úgy érezte, hogy Minervina levele szíven döfte: igenis, ez az igazság; Minervina sohasem hazudott életében! Crispus sem hazudott, mikor a halál révén odakiáltotta anyjának a borzalmas igazságot. A holtak igazsága erős igazság: az Augustus kézzelfogható adatok és okmányok nélkül is tudta már, hogy Fausta a gyilkosság értelmi szerzője.

De megkapta az adatokat is. Másnap Ablavius jelentkezett kihallgatásra, vaskos iratcsomóval a hóna alatt: az iratokban együtt voltak a segédtsízt följegyzései és vallomásai, amelyek a viharos szerelmi támadás részleteit s még párbeszédeit is megörökítették. Constantinus megdöbbenéssel és kétségbeeséssel olvasta, szinte falta az írást, amely hitelesen leleplezte Fausta elképesztő aljasságát, a hazugságnak azt az undorító szövevényét, amellyel sértett hiúságából - meg azért is, mert félt, hogy Crispus leleplezi szennyos felkínálkozását - hóhérkézre juttatta az ártatlan ifjút. Most végre teljes volt a bizonyosság! A segédtsízt már nem lehetett kihallgatni, de itt maradt a vallomása, és ez is egy halottnak az igazsága volt. Constantinus dacos biztonságérzete, amelyet Helena vádja s utána Minervina levele jócskán megrendített, most, Ablavius jelentése után, végképp összeomlott. A császár belekapaszkodott az utolsó szalmaszálba.

- És miért csak most mutatod be ezeket az iratokat? Hát nem látod - rivallt rá az illustrissimusra szokatlanul éles hangon -, hogy ha idejében jelentkezel, megmenthetted volna a Caesar életét? Felelj!

Ablaviusnak egy arcizma sem rebhent. Persze, hogy megmenthette volna Crispust, és Faustát juttathatta volna Zabas kezére, de neki fontosabb volt ez a sorrend: előbb Crispus, aztán Fausta, mert úgyis rákerül a sor. Az ő nagy célja érdekében fontosabb volt Crispust eltenni az útból, mert erre aligha adódik még alkalom, és most következhetik a bestia. Az illustrissimus nyugodtan válaszolt:

- Szentséges Augustus, embereim csak most találták meg ezeket a följegyzéseket a kivégzett segédtsízt ládjában. Sajnos, későn. Félórával ezelőtt kaptam kézhez az iratokat, s azonnal siettem hozzád. A borzalmas esemény után még mindig idejében ahhoz, hogy a bűnös elvegye méltó büntetését. Nem lenne érdektelen, ha kihallgatnád az Augustát.

- Nincs kihallgatás! Döntöttem!

Megrázta a csengettyűt s a besiető Taliónak csak ennyit mondott:

- Zabast!

A hóhér néhány perc múlva megjelent:

- Szentséges Augustus! Parancs!

- Zabas - rendelkezett a császár -, hat legénnyel bemegy Fausta Augustához, s akárhogy kapálódzik és visít, megkötözteted, a száját betemeted, és úgy, ahogy van, leviteted a laconicumba. A többit rád bízom. Nem kell sietni.

- Igenis, szentséges Augustus.

Faustát lecipelték a palota házfürdőjének gőzkamrájába. A szűk izzasztókamrában semmiféle bútor sem volt; apró kupolájának tetőnyílása alatt bronzlap lebegett, amelyet a ráerősített láncsal egyre magasabbra lehetett húzni, mindaddig, amíg el nem zárta a tetőnyílást. A fürdőző, aki az izzasztókamrát használta, tetszése szerint szabályozhatta a bronzlapot, s mindig annyi levegőt bocsátott be, amennyire szüksége volt. Fausta már ott feküdt az izzasztókamra mozaikpadlóján, s alighogy kivették szájából a kóctömést, éktelenül sivalkodni kezdett, hányta-vetette magát, mindenáron szeretett volna szabadulni kötelékeiből. Hadart, átkozódott, visítozott; eget-földet, aranyat-gyémántot ígért a legényeknek, s főképp Zabasnak, de rá se hederítettek.

- Mi történik itt? - rikácsolta. - Hogy mertek hozzám nyúlni? Gyilkosok! Gyilkosok!

A legények Zabas intésére letépték a ruháját: illatos és kíváncsú teste ott hevert meztelenül a nedves mozaikpadlón; az alacsony boltozatról néha a lecsapódó gőzpára egy-egy cseppje hullott kemény és domború mellére s lágy vonalú hasára. A hóhérlegények szeme szomjasan tapadt az izgató és buja testre.

- Rajta, fiúk! - vezényelt Zabas.

A hat pribék sorban állt, s az első máris mohón rávetette magát a császárnéra; a nő felsikoltott, vonaglott, de az izmos legény olyan keményen megtiporta, hogy már nyögni is alig bírt. A markos legények kíméletlenebbül és vadabbul gyúrták és markolászák az ápolat és finom testet, mint ahogy Fausta csak elképzelhette. A negyedik, egy tagbaszakadt néger, mindenáron meg akarta ismételni a jelenetét, de az utána következő kettő tiltakozott. A néger után Fausta bágyadozni kezdett, az ötödiknél kissé elalélt; meg is jegyezte Zabas gúnyosan:

- Eddig olyan jól bírtad! No mi az, elég volt? - és intett a hatodiknak. Ez történetesen kappadokiai volt, vad és állatian érzéki barbár, abból a bárgyú fajtából, amelyből a legtöbb naplopó és agyafűrt csirkefogó került ki. Ezekről keringett az a szóbeszéd, hogy alattomos csúszómászók, s egyszer meg is történt, hogy mikor egy ilyen kappadokiai állatembert mérges kígyó harapott meg, nem ő halt bele, hanem a kígyó. Nos, ez a barbár állat úgy rátapadt Faustára, hogy a nő bágyadt és alélt teste egyszerre megvonaglott, megelevenedett, s mintha megfeledkezett volna a halálos színjátékról, amelynek főhőse, szinte már élvezte is a kalandot. Mikor a kappadokiai, némi kis lélegzetvétel után, másodszor fogott neki a műveletnek, Zabas nem tiltakozott, a látvány mulattatta, a pribékek teli torokkal röhögtek. De amikor a barbár harmadszor is harcra szállt, Fausta sápadt arca kigyulladt, elgyötört teste megvonaglott, a beteljesülés csúcán megremegett az ajka, és öntudatlanul suttopta:

- Crispus... Crispus...

Erre Zabas belerúgott a fáradhatatlan barbár állatba, aki már-már épp nekifogott volna a negyedik hőstettnek, s ráordított:

- Elég!

Akkor már a nyomorult nő ájultan hevert a padlón. Zabas intett az egyik pribéknek, s a következő pillanatban nagy csöbör hideg víz zúdult a meggyalázott testre. Az ernyedő nő fölérzett, tétován körülnézett; úgy rémlett neki, mintha tudná, hol van, aztán föltekintett:

- Irgalom!

Zabas parancsa kurtán kattant:

- Oldozzátok föl!

Fausta nem bírt fölállni; úgy vonaglott a nedves mozaikon, mint a félig eltaposott féreg. Zabas odalépett hozzá, és hasba rúgta:

- Jó volt, Augusta? Meg vagy elégedve a fiúkkal?

A legények durva röhejére Fausta kissé magához tért, szeme vérbe borult; megpróbált felugrani, de visszahanyatlott, és eszelősen rikoltotta:

- No gyertek! Hányan vagytok még? Gyere te is, szép ember - visította Zabasnak -, a tiéd vagytok!

Az izmos testű, hatalmas termetű Zabas féloldalt odasandított rá, és nagyot köpött:

- Köllesz a kutyának, mocskos ringyó! Húzzátok föl a zárólemezt! Gyerünk! Zárjátok rá az ajtót!

Fausta egyedül maradt. Zabas háromszor eresztette le a bronzlemezt, az elítélt még háromszor szippanthatott egy kis levegőt, s harmadszor kezdhette előlről a fuldoklást, mikor a zárólemezt újra felhúzták. Zabas, akárcsak Theodora kivégzésekor, latba vetette minden művészetét, s többet igazán nem lehetett kívánni tőle: Fausta háromszor fulladt meg ezen a kéjjel és halállal terhes napon.

Hulláját másnap odavetették a palota környékén kószáló kiéhezett kutyáknak.

A szerelmes kis Radania végzete is beteljesedett ezekben a véres napokban. A kislány nem tudta mire vélni, hogy Crispus nem jön, holott a vicennalia egy héttel ezelőtt véget ért, és már nem lehetett semmi hivatalos dolga. Csak nem utazott haza, szerelmesének híre-tudta nélkül? Hát az ő áhítatos szerelme, szűzi odaadása csak futó kaland lett volna a Caesarnak? Tudta, hogy ez lehetetlenség. Várta, türelmesen, makacsul; összeresztette, ha a bankban lépések koppantak az ajtaja előtt; délutánonként pedig teraszáról kémlelte a Crispus utcát: hátha egyszer csak fölbukkan szerelmese.

Crispus nem jött, de egy reggel az *Acta Diurna* lapozgatása közben rövid hírt talált: - „Crispus Caesar Polában hirtelen elhunyt” -, s nem akart hinni a szemének; mikor harmadszor is elolvasta, végre megértette, s abban a pillanatban hátrahanyatlott, a papirusz kihullt a kezéből, elvesztette az eszméletét. Csak Apellas tudta, mi a baja. Felocsolták, mindenféle házisszerrel magához térítették, Alfius pedig hazaküldte; de Radania nem ment haza, hanem előbb a közeli Marcellus-színház árkádjai alatt megkereste a gyógynövényboltot.

Így nevezte a szurtos kis helyiséget tulajdonosa, Canidia, a horgas orrú vén szipirtó. Köröskörül csakugyan gyógyfüvek és szárított virágok lógtak a szögeken, de nem ez volt az üzlet igazi jövedelemforrása, hanem a mindenféle titokzatos por meg főzet meg „gyógyital” meg kotyvalék: csupa méreg; némelyik lassan sorvasztotta el az áldozatot, némelyik percek alatt megölte, az egyiket borban kellett oldani, a másikat vízben, a harmadikat mézben - nyilván, hogy édesebb legyen tőle a halál.

A vénasszony a homályos, penészszagú bolt sarkában gunnyasztott, onnan leste a vevőket, mint a mérges pók a kövér legyeket. Még be sem ért a vevő a boltba, a vén Canidia máris tudta, mi kell neki. Mikor meglátta Radaniát, tétova tekintetét, halványra sápadt arcát, s hallotta fénytelen hangját, rögtön megállapította, hogy a szép kislánynak szerelmi bánata van.

- Szeretőd megcsalt? Elhagyott? Tönkretett? Valaki elszereti tőled? Beszélj!

- Erős mérget adj nekem, nénikém. Sok patkány a szobámban. Nem hagynak aludni.

- A patkányok, ugye? Vagy a bánatod? Annyi bánat s annyi patkány rágja az embereket manapság. Értelek, kislányom. A férfinak szántad a mérget vagy a lánynak?

- A lánynak.

- Akkor a legerősebbet adom: vidd ezt a bürökmérget, borban add be neki, édes vörös borban, mert különben nagyon keserű. De ez a legjobb mérge, percek alatt megöli az illetőt. Csakhogy nagyon drága: öt arany! Van annyi pénzed?

- Van, nénikém. Tessék. - Átvette a viasszal lepecsételt kis mázas csuprot, és az övére akasztott vászonzacskóba rejtette. - Köszönöm, nénikém.

- Köszönheted is, kedveském. Ilyen erős mérge nincs semelyik gyógynövény-kereskedőnek. Ettől minden patkány elpusztul, még a legordasabb is; az, amelyik lerágná az eleven húsodat, szétmarcangolná a szívedet. Persze, azt az elvetemült bestiát nem ezzel, hanem lassú méreggel emésztettem volna el, ha rám bízzák. Haj, ha én a kezembe kaphattam volna ezt a becestelen némbert! - rikácsolta a vén boszorkány.

- Kiről beszélsz? - kérdezte Radania.

- Kiről? Hát arról a ringyóról, a császárnéről. Mért mereszted rám úgy a szemedet, mintha semmiről sem tudnál? Hát nem hallottad Crispus Caesar borzalmas történetét s ennek a förtelmes szukának az aljasságát?

Radaniának meg kellett kapaszkodnia az ajtófélfában, úgy megsédült; forgott vele a világ, a gondolatok vadul kavarohtak a fejében, melle zihált, fojtott hangon nyögte:

- Nem...

- Hát hol élsz, kislányom? Hisz egész Róma erről beszél!

És a vénasszony csámcsogva, részletesen, vaskos népi kiszólásokkal fűszerezve tövéről hegyére elmondta Fausta minden aljasságát, sötét bosszúját, és végül - kárörvendő vijjogás közben - a császárné-ringyó hitvány életének méltó befejezését.

Radania bizonytalan léptekkel tántorgott hazáig, nagy nehezen fölvészorgott az ötödik emeletre, végigfeküdt az egyszerű pamlagon, amely tanúja volt szelíd-szép szerelmüknek, elővette a csuprot, feltörte a pecsétjét, és - dehogy kellett neki édes vörös bor! - egy hajtásra kiitta a gyilkos bürökmérget. A vén Canidiának igaza volt: két perc múlva már semmi bánat sem marcangolta a „kismadár” szívét.

A viharosan robajló események embertelenül megviselték Constantinus idegzetét, de hiába gyötörte magát, a tragédia lezajlott: sem megállítani, sem jóvátenni nem lehetett. Csak el Rómából, el Italiából - ez volt egyetlen kívánsága. Vissza Nikomedeiába! A régi környezet, a visszazökkenés a régi gondokba talán elaltatja szüntelenül nyugtalanító lelkiismeretfurdalásait és önvádjait. Már csak Helena ügyét kellett elintéznie. Hívatta Hosiust.

- Clarissimus - kezdte -, Helena Augusta nem mehet vissza Treviribe, de itt sem maradhat. Nem végeztetem ki, hiszen a szemembe vágta, hogy Nero vagyok, s bizonyosan meggyilkoltatom. Hát ne legyen igaza! Száműzöm, mégpedig jó messzire, hogy akármit követ el, akárhogyan él, hírét se hallják soha. Mit javasolsz?

- Szentséges Augustus, az egyik palotaőr, aki Helena Augustát őrzi, a napokban jelentette, hogy az öltöztető rabszolgánytól tudja, mit álmodik az Augusta, mert minden reggel beszámol neki az álmairól. Nos, Helena Augusta legutóbb azt álmodta, hogy ezüst számárfejet lát, amelyen óriási szárnyashangyák nyüzsögnek. Artemidoros szerint a szárnyashangya veszélyes és messzi utazást jelent, az ezüst számárfej pedig azt a várost, amelyben ezüst számárfejet imádnak az emberek.

- Nos, melyik az a város?

- Aelia Capitolina, szentséges Augustus, a zsidók szent városa, amelyet ők maguk Jerusálajimnak neveznek; a görögök nyelvén Hierosolyma a neve. Dicső elődöd, Titus császár foglalta el, kereken kétszázötven évvel ezelőtt. A zsidók, Judea népe - azelőtt is nyugtalan, izgága, hangos és veszedelmes lázadók voltak, de mióta meghódítottuk őket, még jobban elszemtelenedtek. Folyton fészkelődnek, összeesküvéseket szőnek, forrongást szítanak, sehogy sem tűrik a művelt római nép uralmát. Magukat tartják a világ legkülönb népének, pedig egymással is folyton marakodnak; Krisztust, aki ugyancsak zsidó volt, épp a zsidók üldözték halálra; addig-addig ordítottak és lázadoztak, amíg az akkori helytartó keresztre nem feszítette. Erről bizonyára hallottál vagy olvastál, szentséges Augustus.

- Nem olvastam, de nem is érdekel. Ki győzné számon tartani a hitvány lázadókat, akiket úgyszólván naponta kénytelenek kivégeztetni hatóságaink? Úgy rémlik, hogy egyszer éppen téled hallottam valami Krisztus-Heliosról, de hogy keresztre feszítették volna, mint valami rabszolgát, arról most hallok először. Hát aki Helios, azt hogy lehet keresztre feszíteni? Hagyd ezeket az ostobaságokat, clarissimus. Inkább azt mondd meg, mért épp az izgága és megvetésre méltó számárfejimádók közé száműzzem Helena Augustát?

- Azért, szentséges uram, mert az Augusta álma erre int; márpedig az álom az istenség figyelmeztetése vagy utasítása: égi jel, meg kell értenünk!

- Elfogadom a javaslatodat, s egyúttal megbízlak, hogy kísérd el az Augustát, illő módon szállásold el Aelia Capitolinában, bízd a városparancsnok gondjaira: úgy emlékszem, hogy a Bostrában állomásozó III. legio Cyrenaica egyik zászlóalja a város helyőrsége; a parancsnok nevét tudd meg Volusianustól, ő küldjön nevemben megfelelő utasítást neki is, a tartományi helytartónak is. A háromsorevezős Galateia hadihajó itt horgonyoz Ostiában, azon indultok, pontosan három nap múlva. Ha Aeliában elhelyezted az Augustát, lemegy Alexandriába, tájékozódol Areios felől, vajon megszűnt-e a nikaiai határozat után odalént a felekezeti gyűlölködés, az örökös vallási marakodás? Részletes jelentéseidet várom.

Hosius meghajolt, és távozott. Úgy támolgyott ki a folyosóra, mintha fejbe kólintották volna. A császár most indul vissza Nikomedeiába, ott lesz mellette az aljas szélhámos Ablavius és a sötét Sopatros, és épp ő, Hosius marad ki a játékból! És épp most, amikor kezd tisztulni a hatalomhoz vezető út! Nem sok kell már hozzá, hogy a császár mindenkit kiirtson, aki most vagy később veszélyeztetheti monarchiáját, elsősorban ezt a két szélhámost, aztán persze valamennyi gyerekét és rokonát, még a nőket is: őszintén szólván Constantia is fölösleges a világon... Mindegy, most mennie kell, de gondoskodik róla, hogy legyen megbízható embere, sőt megbízottja Nikomedeiában... Pénzkérdés az egész: Nikomedeiában, Jucundusnál van pénze, de mindjárt holnap átutaltat félmilliót Alexandriába, a Didas-bankháznak. Így. Kissé megkönnyebbült, már bizakodni kezdett, magában és a pénzében. Ablaviusnak, sajnos, mér-

hetetlenül sok a pénze, őt csapdába kell csalni, ravaszul behálózni vagy beugratni valamibe, majd meglátjuk; azt az éhenkórász Sopatrost pedig majd a nikomedeiai ügynököm söpri el az utamból. Persze, több ügynök kell, meg kell vásárolni jó néhány besúgót, de le kell pénzelni legalább egy tucat rabszolgát: ezt majd Jucundus intézi illendő jutalék fejében.

Harmadnap a Galateia dagadó vitorlákkal kifutott Ostia kikötőjéből. Alig ért ki a nyílt tengerre, dolgozni kezdtek az evezősök: száznolcvan rabszolga görnyedt, erőlködött és izzadt, a pompás óriáshajó egyenletes sebességgel siklott dél felé. Hosszú volt a hajóút, mert majdnem mindig a partok közelében kellett hajózni: megkerülték a görög partokat, elhaladtak Kréta és Cyprus mellett, s végül Antiocheia és Tyrus érintése után befutottak a palaestinaí Kaisareia pompás kikötőjébe. Innen a császári posta külön kocsiján utaztak Aeliába.

Hosszú volt a hajóút, de egy csöppet sem unalmas, mert a negyedik napon Helena megkérdezte Hosiust:

- Unatkozol, clarissimus?

- Meglehetősen, Augusta.

- Nemigen van megfigyelnivalód, ugye?

- Hogy érted ezt, Augusta?

- Hát nem kémnek küldött velem az Augustus?

- Hogy gondolhatsz ilyent?

- Ó, Constantinus az utóbbi időben nagyon vigyáz az erkölcsökre. Főképp az enyémre - tette hozzá, és könnyedén elkacagta magát, aztán folytatta: - Tehát nem vagy kém. Ennek örülök. Hát akkor mi vagy?

Útitárs. Az a kötelességem, hogy gondoskodjam rólad.

- Minden tekintetben? - kérdezte Helena kihívón, a gyakorlott hetéra kacér mosolyával.

- Igenis, Augusta, minden tekintetben. - A kalandor szimatot kapott, mint a kiéhezett fenevad, orrcimpái megremegtek, kegyetlen szürke szeme sötéten villant, mint vihar előtt a zivatarral terhes barna felleg.

- Clarissimus, én nem szeretem a köntörfalazást. Megmondom neked: nappal is unatkozom, de még jobban unatkozom éjjel, az ágyamban. Ha igazán minden tekintetben gondoskodni akarsz rólam...

Hosius tapintatosan megelőzte az Augusta ajánlatát:

- Vacsora után hódolattal jelentkezem a hálófülkédben.

- Értelmes ember vagy, Hosius - dicsérte meg Helena -, s remélem, csakugyan kellemesen fogsz elszórakoztatni.

Mikor Helena fedélzeti szobájának tejüveges ablakán kialudt a fény és a fedélzeten is minden elcsöndesedett, Hosius belépett a hálófülkébe. Nem is fülke volt ez, hanem kényelmes és pazarul berendezett szoba, amelynek lényegét a széles pamlag hangsúlyozta, puha párnáival és selymes indiai szőnyegeivel. Helena csodálatos volt és oly szép, mint akár negyven évvel ezelőtt: négy ügyes rabszorgalány volt a kíséretében, ezek minden reggel tökéletesen kikészítették, főképpen a haját és az arcát. Egyébként a teste oly friss, rugalmas és izgatón tökéletes volt, hogy akármelyik fiatalasszony megirigyelhette volna. S éppilyen tökéletes volt az ágyban is: Hosius most úgy érezte, hogy az Isis-templom csodálatos és titokzatos isteni éjszakáin sem élvezte a szeretkezésnek ezt az érett és tökéletes művészetét és buja varázsát,

mint Helena ágyában. Ez az asszony egyik elragadtatásból a másikba szédítette, s miután rájuk virradt a hajnal, Helena az utolsó búcsúölelkezés gyönyörében odasúgta a máskor oly zord és komor, most azonban lázasan nekitüzesedett szikár és izmos fekete ember fülébe:

- Te fekete démon - dadogta vonagló szájjal -, tökéletes voltál! Isteni!

Mire Kaisareiába értek, már azt is elfelejtette, hogy volt valaha egy Ruricius nevű tökéletes szeretője. És tulajdonképpen igaza volt, hiszen a szeretők jönnek és mennek, s minden szerelemre való nő bölcsen tudja, hogy mindig csak a legutolsó szerető fontos.

A szeretkezések fülledt hetei után határozottan jólesett Hosiusnak, hogy legfelsőbb megbízásból Alexandriába kellett utaznia. Az utolsó éjszakán Helena szenvedélyesebb volt, mint valaha. De itt persze szó sem volt szerelemről; itt mind a kettő, Hosius is, Helena is, a művészetté tökéletesített szeretkezés orgiáinak megszakadását sajnálta.

Azaz hogy Helena nem is sokáig: harmadnap már a helytartó veszekedettül csinos szárnysegédje, Valerius Laevinus tribunus aludt vele, s mikor rájuk virradt a hajnal, az Augusta fulladozva dadogta:

- Tökéletes voltál!

Ilyen tökéletes maradt Valerius még három hétig, s miután Hosius visszaérkezett politikai küldetéséből, megosztottak Helena éjszakáin. Rabjai voltak mind a ketten, mint mindenki más, akit érzéki varázsával lenyűgözött: ennek a nőnek volt valami megmagyarázhatatlan titka: sohasem volt ugyanaz, nem ismételte önmagát; minden éjjel új titkokkal, új izgalmakkal bővülte el új meg új szeretőit.

Egyelőre azonban teljes egészében Valeriusra hárult a „szórakoztatás” kellemes, bár kissé fárasztó kötelezettsége. Hosius Alexandriában volt, s mint ahogy a judeai fővárosban szerelem nélkül szeretkezett Helenával, úgy az egyiptomi fővárosban meggyőződés nélkül tárgyalt az eretnekekkel. Három nap alatt meggyőződhetett róla, hogy eretnekek és ortodoxok egyaránt nem az igazságot keresik, őszintén, becsületesen és áldozatokra készen, hanem a vitatkozásért vitatkoznak, a marakodásért marakodnak, a veszekedésért veszekednek. Ez a belső feszültség tartja bennük a lelket. Megállapította, hogy ha a nikaiai nagy kongresszus nem bírta megjuhászítani a hitványokat, ő bizony itt semmit sem tehet. Mindazonáltal hétről hétre küldözte Constantinusnak a szépen kicirkalmazott, ám neszesemmi-fogdmegjöl-jelentéseket.

Valami titkos sugallat arra ösztökélte, hogy menjen le Kynonpolisba. Elegendő pénzt vett magához, és leutazott fiatalságának, istenségének és egyetlen szép szerelmének rég nem látott városába. Talán öntudatlanul is, titkos bűnbánattal, vezekelni jött ide mindazért, amit a drága kis Alis ellen elkövetett. Ott állt a régi ház előtt, amelyből egykor Alis elindult nászéjszakájára az istenhez, és ha most az igazi Anubis számon kérné tőle, hogy hová tette az élete egyetlen igazi kincsét, csak dadogni és hazudni tudna, felelni nem. Eh, mit, hessegette el magától a számonkérés gondolatát: „Nincs Anubis, nincs felelősség, csak harc van, siker vagy bukás! Csak meg nem torpanni, csak bátran és kíméletlenül előre!” - biztatta magát, és elszántan s keményen rácsattantotta a kapura a kopogtatót. Fiatal és csúnya rabszolgány nyitott ajtót:

- Kit keresel, uram?

- Tamystha itt lakik? - kérdezte kissé bizonytalanul.

- Uram, Tamystha az úrnőm, hát persze hogy itt lakik. Mondd meg a nevedet, hogy bejelentsenek.

- Mondd úrnődnek, hogy Chusi keresi.

Viruló fiatalasszony fogadta Hosiust, az egykori kis rabszolgalány, aki a főpap, Totoes és Patarbemis ágyán keresztül jutott odáig - végtelen türelem és önfeláldozás árán -, hogy a bankár felszabadította, és ő lett az örököse az egész családnak, az időközben elveszett és holtta nyilvánított Alisnak is. Most itt élt a bankár házában - vagy ahogy mondogatta -, a saját palotájában, s nem kellett már főpapi ágyban aludnia, hogy aranyakat keressen; már nem kell pénzes öregurak keserves erőlködését és nyögdécselését túrnie verejtékes éjszakákon: ma már ő válogatja meg, hogy a városka melyik csinos ifját vagy tetterős férfiát bocsátja ágyába egy-egy éjszakára - nem többre -, mindig megfelelő ajándékok ellenében. Szerelemből soha senkit! A szerelemtől egyszer s mindenkorra elvette kedvét keserves lányága, a mocskos főpap, a nyálas öreg Totoes és a disznó Patarbemis - szerencsére mind a hármat elvitte már Seth-Typhon, a romlás erős istene, s őt még mindig óvja és védi Hathor, a szépség és a szerelem legyőzhetetlen istenasszonya.

Sok magyarázkodásra igazán nem volt szükség. A szépséges fiatalasszony percek múlva megtudta, hogy ama szentséges Anubis áll előtte, aki valamikor - ni, nem is olyan régen, persze - elrabolta asszonyát, a csodálatos Alist, akit bizonyára magával vitt Osiris kebelére, mert eltűnt, s azóta senki sem látta, s nem is jött vissza. De íme, visszajött Anubis, a régi isten, akinek a kis Tamystha már akkor is szívesebben lett volna a kedvese, mint a keshedt főpaprak!

Hát ha már itt van, hadd lássuk a különbséget, gondolta magában a szépséges Tamystha, és miután kellemesen eltöltötte a napot vendégével, éjszakára is ott marasztotta. Hátha végre olyan éjszakája lesz, amelyért nem fizet senki, sőt ő sem fizet senkinek.

Ezen a csodálatos éjszakán Hosiusnak ismételt alkalma volt megállapítania, mi a különbség egy öntudatlanul elomló és olvadó fiatal s egy tudatosan tomboló szerető között. S bármily tökéletes volt Helena, mégis a kis Tamystha vitte el a pálmát.

Két hetet töltött Hosius az emlékekkel terhes Kynonpolisban, s úgy élvezte a kis Tamystha csodálatos szeretkezését, hogy a végén meg kellett állapítania: Alis nyomába sem léphetett a kis rabszolgalánynak. Sajnos, meg kellett válnia tőle, hogy visszatérjen Aeliába, ahol a hivatalos kötelességteljesítés várta, a végkimerülésig kötelező szerelem.

Fejedelmi összeggel jutalmazta az üde és buja kis Tamystha tökéletes éjszakáit; megígérte neki, hogy majd meghívja Nikomedeiába, a palotájába - s talán örökre! - és megígértette vele, hogy ezentúl mindig értesíti mindenről, ami őt, a nikomedeiai császár egyetlen bizalmasát, érdekelheti. És valóban: mihelyt Hosius hazaérkezett Nikomedeiába, azonnal írt kynonpolisi szép szeretőjének, s innen kezdve nem múlt el hónap, hogy ne váltottak volna levelet. Forró levelek voltak ezek, de a legforróbb és legbujább levelekben is mindig volt egy-két olyan hír, amit Hosius kitűnően értékesíthetett.

Egyelőre azonban vissza kellett mennie Aeliába. Mindenekelőtt meglepődéssel vette tudomásul, hogy ezentúl csak minden második éjjel lesz szolgálatban: így hamarabb hazajuthat Nikomedeiába, hátha nemsokára maga helyett is beszervezhet valakit Valerius mellé. Az örökifjú nők szeretik a változatosságot. Egyelőre már az ezredes is nagy segítség volt, mert felszabadult éjszakáit arra fordíthatta, hogy tökéletesen kidolgozza már a tengeri úton kieszt tervét, amelyet éppen Helena közreműködésével akart végrehajtani, hiszen sikerét csak az Augusta tekintélyével lehetett biztosítani.

- Helena - kezdte Hosius alig néhány nappal visszaérkezése után -, fontos beszédem van veled.

- Beszélj, te rettenetes fekete démon - és belecsípett az izmos férfi combjába -, úgyis számon akarom kérni tőled: hányszor csaltál meg Alexandriában.

- Most sokkal komolyabb dologról van szó, szépségem. Emlékeztetni akarlak: tudod-e, miért száműzött a császár?
- Ugyanazért, amiért innen is száműzhetne - kacagott Helena.
- Nono, Treviriben kissé vaskosabban, hangosabban zajlott az élet! Mondjuk meg őszintén: botrányos volt.
- A képmutatóknak, persze, akik maguk is éppen így tivornyáznak és szeretkeznek, de titokban, de a nyilvánosság előtt fancsali képet vágnak, és szenteskednek. Tudom, Gallicanus hazudott a fiamnak, miután ő maga megcsömörlött az orgiáktól, most szent életre adta fejét! Persze már nem férfi, tehát a jó erkölcsöt védelmezi, és prédikálja: ez az eunuchok filozófiája.
- Igazad van, szépségem, s bízvást megtoldhatnád azzal, hogy a szentséges Augustus sem volt éppen Vesta-szűz. De ő férfi, s a férfiak szabják meg az erkölcsi törvényeket. Ő a te őszintén szabad életedet botrányosnak tartotta, tehát eltávolított a nyilvánosság színe elől abban a hiszemben, hogy amit nem látnak, az nincs.
- Pedig van! Szerencsére.
- De gondolkozzunk csak az erkölcsös képmutatók szája íze szerint, hadd legyen teljes a jó erkölcs győzelme, s akár az ágyadban is élhetsz és tombolhatsz úgy, ahogy kedved tartja, csak kifelé legyen az életed szerény, tiszta, méltóságos és erkölcsös. Ha egy darabig ezt a módszert követed, én gondoskodom róla, hogy erényeid hírét hamarosan visszahangozza az egész birodalom. Így jóváteszed a mesterségesen felfújott botrányokat, s ezenfelül megdicsőülsz, úgyhogy a botrányok bűne és felelőssége másokra hárul, mert te, szépségem, az erény ragyogó mintaképe, nem is követhetted el azokat a fertelmeket, amikkel vádolnak!
- De én nem akarok megdicsőülni. Nincs rá szükségem!
- Nekem azonban nagyon is szükségem van rá! Majd megtudod, miért. Egyelőre arra kérlek, szépségem, járj a kezemre: csodát akarok tenni.
- Csodát? - kacagott Helena. - S minek?
- Ne neved, szépségem, nagyon komoly dolog ez. Olyan komoly, hogy engem is megdicsőít.
- S neked minek az?
- Le akarom tiporni ellenségeimet, mert irigyelnek, s meg akarom szabadítani tőlük nemcsak magamat, hanem a szentséges Augustust is.
- Egyetlen csodával. Hát ilyen egyszerű a dolog?
- Igen, ilyen egyszerű, csak tudni kell a módját. A legfontosabb az, hogy te vállald a csodatételt, szépségem.
- Én? - csodálkozott Helena - hiszen nem értek hozzá! Nem vagyok én mágus vagy asztrológus.
- De varázsló vagy, nem tagadhatod. Bűbájos vagy. Kirke!
- Jól tudom: az ágyban.
- Most pedig majd bebizonyítod, hogy az ágyon kívül is tehetsz csodát, csak olyan bűvészinak kell hozzá, mint például én.
- Vagyis ezúttal te műveled a csodát, a dicsőséget meg nekem ajándékozod.
- Annak is megvan az oka. De meg sem kérdezted a legfontosabbat, hogy mi lesz hát a csoda?

- Nos, mi lesz?
- Meg fogod találni Krisztus keresztyét.
- Ez az a Krisztus, akiről már sokszor hallottam, hogy ő a keresztyenek Heliosa? De sohasem hallottam, hogy keresztye is van vagy volt. Mit jelent ez?
- Azt jelenti, hogy ezt a Krisztust, aki azóta a keresztyenek egyik istene, a zsidók keresztre feszítették. S ha meg lehetne találni a keresztyét...
- Hát elveszett?
- Nincs meg, pedig a keresztyenek minden aranyukat odaadnák érte, ha előkerülne.
- Honnan kerülhetne elő?
- A föld alól.
- Hogy kerülhetett a föld alá? Hiszen a keresztek, amelyeken a gonosztevőket kivégzik, nem szokás elásni. És mikor történt az a keresztrefeszítés?
- Kereken háromszáz évvel ezelőtt.
- Hogy képzeld, hogy annyi idő óta nem rothadt el a földben a bitófa? - kacagott Helena. - Olyan csodát nem tudsz művelni, hogy elővarázsolod a földből azt, ami nincs benne.
- Éppen ez a csoda. S ha a kereszt mégis előkerül, mégpedig a te közreműködéseddel, szépségem, egyszerre jóváteszed egész múltadat, s a tetejébe a keresztyenek még szentté is avatnak.
- De mi közöm a keresztyenekhez? Azon kezdem, hogy nem is vagyok keresztyén! Hagyd abba ezt a tréfát. Nekem igazán nem fontos az ilyen csoda!
- Nekem azonban igen! Majd szót értek Makarios keresztyén püspökkel, megfelelő kegyes adomány fejében a kezemre jár: egy héttel a csodálatos esemény előtt elásat két korhadtt gerendát az állítólagos kivégzés helyén, szelvényben-hosszában elhíreszteli, hogy égi jelenés elárulta a századok óta lappangó szent kereszt helyét, egyszer kísértél veled arra a dombra, megjelöli néhány kövel a gerendák helyét, a végén pedig ünnepélyes körmenetben kivonulunk, napszámosokkal együtt, és te majd megmutatod, hol ássanak mélyebbre, hol jelezte mennyei álomlátásod a kereszt igazi rejtekhelyét, mert persze álomlátásod beigazolódik, sőt mikor megtalálod a keresztet, s az első csodák igazolják hitelességét, te, szépségem, megtérsz, Makarios ünnepélyesen megkeresztel, a csodákat is ő szállítja, a feltámasztandó tetszhalottat és a hirtelen meggyógyuló gyógyíthatatlan béna nénikét, a végén pedig templomot építtetsz a szent helyen, a szentséges Augustus magánpénztára terhére.
- Értem, a móka mulatságosnak ígérkezik, és remélem, ez az új vallás sem szól majd bele az éjszakáimba! Mert ha igen, menten faképnél hagyom Makariost, valamennyi csodájával együtt!
- Ilyesmiről szó sincs. Az ágyadba senkinek sincs beleszólása, szépségem.
- Engem már csak az nyugtalanít, hogy mit szól majd Constantinus a templomépítéshez, az ő magánpénztára terhére?
- Fizetni fog, mert a te erényed hivatalos kifényesítése megér neki egy templomot.
- S még egyet: neked mért fontos ez a színjáték?

- Azért, szépségem, mert ez a világra szóló csoda egy csapásra elnémítja az eretnekmarakodást, megteremti a keresztény egységet, Constantinus élete célját; engem a császár égis emel, megsemmisítem ádáz ellenségeimet s köztük elsősorban azokat, akik téged megrágalmaztak, száműztek, és Ruriciust galádul eltüntették.
- Viszont jutalmat érdemelnek azért, mert téged, te vad fekete démon, az ágyamba szerveztek, méghozzá császári jóváhagyással.

7

Minden úgy zajlott le, ahogy Hosius kitervezte; a kereszt feltalálása fényesen sikerült, a szükséges csodák megtörténtek. Helena megdicsőült, és tessék-lássék megkeresztelkedett. Hosius lelkenző jelentéseket küldött Nikomedeiába, Constantinus örült, hogy anyja megszerezte magának a nagyon is kíváncsi erkölcsi bizonyítványt, Helena pedig nyugodtan folytatta ott, ahol abbahagyta.

Csak az volt a baj, hogy a csoda túlságosan jól sikerült: a keresztény egyházak nemzetközi levelezése révén, hónapok alatt az egész birodalom tudott a váratlan és csodálatos eseményről, s most már a folytonosan vetélkedő eretnek felekezetek életre-halálra viaskodtak egymással, hogy melyiknek sikerül több szilánkot megszerezni a keresztfából, s hogy Helena Augusta, a szent császárné ortodox-e, vagy eretnek? Mivel Makarios püspök arianus volt, egyelőre az eretnekeké volt a dicsőség. Igen ám, de a keresztzilánkokat Makarios olyan drágán árulta s olyan apró darabkáiban, hogy az ezrével jelentkező vevők javarészeinek már csak alig látható szálkák jutottak. Hosius azonban segített a bajon: vásárolt még néhány reves gerendát, felhasíttatta, és a dongákat elküldte a nagy ortodox egyházak püspökeinek. Így Antiocheia, Ephesos, Alexandria, Karthago, Corduba, Róma s a többi metropolis annyi keresztadarabot kapott, hogy szilánkaikkal a birodalom minden keresztény egyházának erekljeszükségletét ki lehetett elégíteni, sőt a buzgó magánemberek e nemű szükségletét is, méghozzá nem éppen olcsón.

Meg is jegyezte Sopatros, mikor Nikomedeiában szóba került ez az ereklyeáradat:

- Helena Augusta egyetlenegy keresztet talált, s bár a tartományi helytartó jelentése szerint ennek a hitelességéhez is szó fér, az Ablavius révén beérkező jelentések alapján látatlanban is megállapíthatjuk, hogy a birodalomban már eddig is sok millió apró ereklye van forgalomban, sőt egyelőre ismeretlen helyek, telepek vagy talán műhelyek, szüntelenül bőven ontják a keresztzilánkokat: mindebből tehát kiszámítható, hogyha ezeket összeraknák, legalább ezer darab szent kereszt kerülhetne ki belőle.

Ez a józan megfontolás sem vethetett gátat a métely terjedésének. Hosius jóslata nem vált be: a szent ereklye nem egyesítette a keresztényeket, hanem csak szarvakat növesztett nekik. Íme, most kezükben volt a megdönthetetlen bizonyíték, hogy istenük, a homousios Krisztus csakugyan ott halt vértanúhalált a zsidók szent városában, s ennél fogva igaz minden hagyomány és tanítás, amely róla szól. Constantinus vallási türelmessége csak olaj volt a vakbuzgóságnak és elbizakodottságnak erre a tüze: majdnem minden héten előfordult, hol itt, hol ott, s úgyszólván mindenütt, hogy nekivadult keresztények felgyújtottak, leromboltak vagy legalábbis kiraboltak Helios-, Jupiter- avagy egyéb templomokat, ami azért volt igazán megdöbbentő, mert éppen maga az Augustus volt az államvallás pontifex maximusa: főpapja.

Az sem segített a keresztények őrjöngésén, hogy Constantinus mágiának minősítette a keresztiszilánkok árusítását és használatát, éppen úgy, mint ahogy tilos volt a mágikus hókusz-pókuszok üzése és a varázsserejű apotropaionok, vagyis amulettek adásvétele és használata is. Az sem segített, hogy halálbüntetés terhe alatt megtiltotta az államvallás és általában a régi vallások istentiszteleti helyeinek és papjainak megtámadását vagy bántalmazását. A keresztények vérszemet kaptak a szent kereszt csodájától, Constantinus igazságos mérséklete is felbátorította őket, és szította harci kedvüket. Meg is jegyezte Sopatros:

- Íme, most láthatja szentséges urunk, hová vezet a türelmesség és a korlátlan vallásszabadság. Az lesz a vége, hogy a zsidó rabbi innen-onnan összetákolt zavaros tanítása, a mágikus mesterkedések segítségével háttérbe szorítja az egyetlen magasrendű filozófiát, Helios vallását; babonáival, csodáival és hazug legendáival elhomályosítja Jamblichos isteni rendszerét. S majd a végén azt is megértjük, hogy kezébe kaparintja az államhatalmat.

- Lehet, hogy igazad lesz, Sopatros - szólalt meg halkán Lactantius. A professzor egy szót sem hitt el Hosius jelentéséből; sokkal józanabban gondolkozott, semhogy elfogadott volna olyan átlátszó meséket, amelyeknek az ellentmondásaira még a gyökeresen műveletlen Helena is rögtön rátapintott; ugyancsak helytelenítette a fanatizált keresztények erőszakoskodásait, de kénytelen volt elismerni, hogy Sopatros gyanúja alapos. Nem helyeselte ugyan, hogy a kereszténység politikai hatalomra tör, de ha csak ezen az áron érheti el győzelmét, miért ne? Ehhez persze keresztény császár kellene, márpedig Constantinus következetes és meggyőződéssel Helios-hívó, és elképzelhetetlen, hogy kereszténnyé legyen, hiszen ezzel megtagadná egész valláspolitikáját.

És ebben a pillanatban a keresztény filozófus előtt felrémllett Hosius démoni alakja. Tudta, vagy legalábbis megérezte, hogy Hosius, ez az istentelen keresztény, tűzzel-vassal a hatalomra tör; tudta, hogy veszedelmes ember, mint minden gátlástalan szélhámos - de azt is tudta, hogy ez a gyanús egyén, akinek fogalma sincs a kereszténységről, nem keresztény császárságot, hanem álkeresztény szélhámosságot alapítana. „Akkor már inkább Jamblichost!” - gondolta tárgyilagosan, de mivel keresztény volt, magában rögtön bocsánatot kért ezért a szentségtörésért.

Ez a nagyszabású vallási szédeltetés, a nikaiai zsinat kudarca, a felekezetek szüntelen burjánzása jobban izgatta a császárt, mint uralkodásának minden eddigi fáradalma. Sokszor mondogatta: „Könnyebb legyőzni három császárt, mint összebékíteni két marakodó eretneket.” Elkésérítette a keresztények engesztelhetetlen makacskodása, és sokszor keservesen panaszkodott legjobb barátjának, Volusianusnak, aki néha hivatalosan meglátogatta, hogy ez a vallási feszültség megmérgezi az életét:

- Akár hiszed, akár nem, a keresztény marakodás az oka, hogy a testi bajok ennyire elhatalmasodtak rajtam. Minden ilyen izgalom után erősebbek a fájdalmaim; reumám már nem is egyszerű reuma, mondja a derék Aetios, hanem a legsúlyosabb ízületi gyulladás: sokszor láz gyötör, és az orvosnak semmiféle gyógyszere sem bírja megszüntetni, de még csillapítani sem. A legkeservesebb pedig az, hogy ijesztően gyengül a szervezetem, és sokszor szinte megfullaszt a szívem. Kelet két legtudósabb orvosa, ez az Aetios meg a másik udvari orvosom, Zenon, mindenféle kotyvalékkal töm, de hiába. Pompásan ismerik és idézik Hippokratest és Galenust, csak éppen gyógyítani nem tudnak. Olvastam valahol, vagy hallottam, hogy az orvos inkább a lélek vigasztalója, mint a test gyógyítója, mert a természet a legjobb orvos!

- Nézd, Constantinus - szólalt meg Volusianus, aki a régi benső barátság jogán is minden merevség és szertartásosság nélkül érintkezett az Augustusszal -, ne hibáztasd az orvosokat, mert tulajdonképpen magad vagy az oka betegségednek: mindig elhanyagoltad a kezdődő

betegség gyógyítását; sohasem értél rá gyökerében elfojtani a bajt. Ovidius nem volt orvos, de már az iskolában megtanultuk bölcs orvosi tanácsát: „Principiis obsta”: csírájában öld meg a bajt, mert ha elhatalmasodik, minden orvosság hiábavaló. Abban viszont igazad van, Constantinusom, hogy a lelki izgalmak károsan befolyásolják, megrendítik s meg is rontják testünk egyensúlyát. Márpedig neked éppen elég izgalomban volt részed az életben.

- Különösen az utóbbi években - jegyezte meg a császár, aztán hirtelen elhallgatott. Volusianus vajon mit mondhatott volna erre a félreérthetetlen célzásra? Főlemlegesse az utóbbi évek gyilkosságait, a szerencsétlen kis Licinianustól kezdve Brittáig, az ártatlan rabszolgalányig? Vagy a nagyreményű és remek Crispustól a nyomorult Homuncióig és az elvetemült Faustáig? Constantinus még mindig komoran hallgatott, s Volusianus nem tartotta volna tapintatosnak, ha fölriasztja, amikor tán éppen a fia körül járnak gondolatai. Végül mégiscsak Constantinus törte meg a csendet: - Aetios azt ajánlja, hogy menjek Prusába; nagyszerű kénes vize bizonyosan meggyógyít. Megmondom őszintén, Volusianusom: nem hiszek benne. Elhiszem, hogy némileg enyhíti majd fájdalmaimat, mint akár Aquae Bormonis, akár Aquae Sextiae kénes forrásai, de a baj folyton kiújul, sőt súlyosbodik. Ha megfogadom a tanácsát, és elmegyek Prusába, akkor is kedvetlenül megyek, sőt egy kissé reménytelenül.

- Ne mondd ezt, Constantinusom, hiszen már az is jó lesz, ha Prusa hatásos vize, a fürdő kényelme, nyugalma, a gondos orvosi kezelés enyhíti a bajodat.

- Igen, régebben enyhített a reumámon az ilyen kúra, de most nemcsak a betegség súlyosabb, hanem öregebb is vagyok.

- Ne öregítsd magad, Constantinusom, hiszen hol vagyunk még az öregségtől: ketten együtt sem vagyunk még száztíz évesek! - Elnevette magát, a császár is elmosolyodott, de közben lemondóan legyintett. - Csak sohase legyints, Prusa csodát tesz veled, majd meglátod, hiszen emlékszel, hogy csodát tett a meddő asszonyokkal is.

- Igen, a vörös doktor; de nem a vize!

- Veled sem csak a vize műveli a csodát, hanem a fürdőhely hangulata is; hogy úgy mondjam: a genius loci. A jó társaság, a kellemes ismeretségek, főleg az örökös uralkodói gondok és izgalmak helyett a tökéletes pihenés. Menj csak jó reménységgel, Constantinusom, s maradj ott legalább két hónapig: a jövő hónapban meglátogatlak, jó?

- Két hónapig? - csodálkozott el a császár. - Nem hiszem, hogy két hónapra szabad volna elhagynom a helyemet; hiszen ha nem érzik az erős kezet, a fegyelmezetlen és nyugtalankodó elemek nyomban fészkelődni kezdenek.

- És ha a császár súlyosan megbetegszik, hogy egy időre megbénul a keze?

- Erre gondolnom sem szabad. Szükség van rám: gyógyulásra legfeljebb rövid időt szánhatok. Szüksége van rám Heliosnak, hiszen az ő küldetésében és nevében szerveztem meg és kormányzom a birodalmat.

- Szerencsére oly tökéletesen és keményen megszervezted, hogy a polgári és katonai hatóságok akkor is érzik a kezed irányítását és szorítását, ha történetesen egy kis ideig lazábban fogod a kormányt, Sandario, Brellicus, Ablavius és Corfulenus áll majd addig a kormányrúdnál, és vigyáz, egyesült erővel. Az esetleges keresztény marakodásokat nyugodtan rábízhatod Sopatrosra, s még inkább Ablaviusra; neki úgyszint az az álláspontja, hogy egyék meg egymást. Különben pedig az első és legfontosabb dolgod elmenni és meggyógyulni.

- Jó, jó, megyek - ígérte buzgón a császár -, de csak egy hét múlva: Euporius nem enged előbb, mert legalább ennyi idő kell hozzá, hogy együtt legyen az ezerfőnyi kíséret. Ennél kisebb kísérettel pedig nem utazhatom, mondja; és belátom, hogy igaza van.

- Igaza van, de legalább jól válogassa össze a kíséretet. Mulatságos és jókedvű emberek legyenek benne, és szépasszonyok minél többen. Marius például igen jókedvű férfi, szellemes, okos, vidám és mókás; remekül elszórakoztatna; egy-két hétig a consistorium is meglenne nélküle. És Talán Thamar is lemenne vele.

- Ezt semmiképpen sem szeretném, barátom - mondta rá Constantinus csöndesen és kissé szomorúan -, kínos volna a férjének is, neki is, de főképp nekem. Nem zavarhatom fel az életét, a nyugalma. Nagyon jól tudja, hogy én minden nőt elhagytam és kirekesztettem az életemből, aki szeretett, s végül megöltem azt, aki ellenségemnek furakodott be az ágyamba. Sem a Minervinával töltött éveket, sem a Thamarral és Matidiával átélt boldog órákat, sem egyéb futó szeretkezéseket nem lehet és nem szabad fölmelegíteni. Vannak átszellemült szavak és boldog percek, amelyek csak egyszer csendülnek meg és ragyognak fel az életünkben, s aztán örökre elhalnak, megfakulnak. Nincs olyan isten, aki feltámasztaná ezeket a halott szavakat és perceket. Thamar egyetlenegyszer sem láttam, mióta Nikomedeiában vagyok; nem szeretem a színpadias és érzelmes jeleneteket, mert ahány van, mind hazug: maradjon otthon Thamar. Nekem már, úgy érzem, nem kell senki sem.

- Majd Prusa után másképpen beszélsz.

Constantinus vacsorára is ott marasztalta a tábornokot: a vicennalia tragédiái óta nem szeretett esténként egyedül maradni; ha nem volt éppen kéznél valamelyik bizalmas barátja, mint ma, akkor Jamblichos műveiből olvasott vagy olvastatott föl az udvari emberekből összeválogatott kisebb társaságnak, s az ilyen felolvasások néha a késő éjszakába is belenyúltak. Az udvari emberek, őszintén szólván, unták ezeket a kenetes vallásos estéket, s bár Jamblichos Pythagoras-életrajza szép és élvezetes írásmű volt, már mindenki torkig telt vele; az egyiptomiak misztériumairól oly elvont, ködös, sőt zűrzavaros fejtegetésekkel volt agyonzsúfolva, hogy sokan elaludtak mellette. Ha Constantinus rajtacsípett valakit az ilyen szentségtörésen, többé nem hívta meg; az pedig boldog volt a mellőzésért. Többen szerették volna kiérdemelni ugyanezt a büntetést, sőt egyesek odáig merészkedtek, hogy leplezetlenül ásitottak, vagy halkán, de azért hallhatóan horkoltak, csak hogy a császár észrevette a turpisságot: ezentúl többnyire személyesen olvasott föl. De mivel nem tudott görögül, ilyenkor Marius adta meg a többiek álmoságának az árát: legalább kétnapi munkájába került, míg latinra fordította a következő császári felolvasásra kiválasztott fejezeteket. Titokban meg is fenyegette Marius, persze tréfásan, az udvari embereket, hogy aki még egyszer elszundít a Jamblichos-áhítaton, azt vagy személyesen veri agyon, vagy legalábbis rábizza a derék Zabasra, hogy kitűnő módszerei segítségével legalább három napig ne engedje aludni. Csodálkozott is Constantinus, hogy egyszerre milyen figyelmes lett a hallgatósága; Mariusnak pedig mostantól fogva nem kellett többé fordítania.

Ha nem volt jelen jóbarát, akivel hajnalig elbeszélgethetett, vagy ha unta már a felolvasásokat, mindenféle címen kuruzslók, jóvendőmondók és állítólagos csodatevők férkőztek be hozzá, és szabad estéit és éjjeleit ezeknek a társaságában töltötte. Sopatros rendezte ezeket a misztikus éjszakákat, amelyek Constantinust többnyire felizgatták, de néha kielégítették és megnyugtatták. Sopatros legremekebb mutatványa az volt, hogy vásárolt a rabszolgapiacon egy hasbeszélőt - nem volt éppen olcsó, százötvenezer sestertiusba került, de se baj, Constantinus fizette -, és ez az Euripas jóval többet ért ennél az összegnél, hiszen kivételesen ritka művészetének jóvoltából az Augustus ezentúl egyre sűrűbben kapott isteni kinyilatkoztatásokat, rendszerint éjjel, amikor kettesben volt Sopatrosszal, vagy akár félálmban, amikor

is a derék Euripas ott ült az ágya mellett, némán, s időnkint a lámpákat gondozta, vagy hólében hűtött vizet adott a császárnak, ha inni kért.

Constantinus szerette az ilyen rejtelmes éjszakákat, mert ilyenkor közölte vele az istenség a parancsait, utasításait és jóslatait, rendszerint halk, kissé fojtott, de mindig érthető suttogással. Sopatros legalább hetenkint rendezett egy ilyen sugallatos éjszakát, s ilyenkor alaposan betanította az egyébként műveletlen artistát a mondókáira. Hogy pedig megkönnyítse a dolgát, minden alkalommal kis pergamentekercset adott a kezébe: ebbe latin nyelven, de görög betűkkel mindig belejegyezte az éppen esedékes istenszózatokat.

Ezek a gondosan és tervszerűen előkészített isteni megnyilatkozások állandóan a révület és átszellemülés állapotában tartották Constantinust, még akkor is, ha vezeklésre utasították gyilkosságai miatt. Egyik éjjel az égi hang csak ennyit mondott: „Nincs bocsánat!” - s mikor a császár félálmában felnyögött, a szózat halkán, szinte huhogva háromszor egymás után kimondta a „Crispus” nevet. Másnap az Augustus megkérdezte a filozófust:

- Mester, tudod, ugye, az én nagy bűnömet?

- Tudom, szentséges Augustus.

- Az éjjel égi szózatot hallottam: a Crispus nevet, s valami kurta fenyegetést; hát a Fúriák sohasem némulnak el? Hát mivel engeszteljem ki őket? Mondd meg végre, van-e bocsánat az én bűnömre?

- Szentséges Augustus - felelte sötéten Sopatros -, erre a bűnre nincs bocsánat.

Máskor a mennyei hang parancsot adott Jamblichos tanításának terjesztésére, a Helios-templomok hathatósabb támogatására, az állami istentiszteletek pompájának emelésére, s két ízben egymás után nyomatékosan felhívta a császárt, hogy az Eusebios- és Hosius-féle keresztény szélhámosokat távolítsa el az udvarból, a keresztények vallási egységét pedig erőszakkal teremtsse meg: általában csökkentse az állami támogatást, az izgága eretnek-felekezetektől pedig egészen vonja meg. Másnap Sopatros, a császár kérdésére, teljes mértékben helyeselte az isteni tanácsot, de kevesellte:

- Az istenség rendkívül kegyes hangulatban van, úgy látszik, ahelyett, hogy utasítást adna a marakodó keresztény felekezetek gyökeres kiirtására, hiszen ezek már nemcsak egymásra acsarkodnak, hanem az államnak is esküdt ellenségei.

- Kiirtani? - szólt közbe a császár. Csodálkozott, hogy az átszellemült újplatonikus bölcselő ilyen kegyetlen tanácsot ad neki.

- Igen, tudom, hogy ez korszerűtlen javaslat, szentséges uram, mert felvilágosult uralmaddal összeférhetetlen a vallásüldözés; ámbár én az említett kíméletes módszert nem is vallásüldözésnek minősíteném, hanem óvatosságnak és felelősségnek, a birodalom boldog és nyugodt jövője érdekében, amelynek alapjait megvetted. De hagyjád, ne irtsd ki őket, szentséges uram, csak fogadd meg az istenség tanácsát azzal a módosítással, hogy a keresztényektől, akár eretnekek, akár ortodoxok, megvonsz minden néven nevezendő állami támogatást. Akkor mutassák meg az erejüket és az igazságukat, ha nem az állam pénze hízalja őket, hanem a maguk erejéből boldogulnak. Mégiscsak felháborító, hogy az állam maga támogatja az ellenségeit. Ne üldözd őket, jó! Éljenek és gyarapodjanak, amíg nem nyúlnak az államhoz, de a maguk erejéből! Építsenek templomokat, de a maguk erejéből! Tartsanak annyi papot meg püspököt, amennyi kell nekik, de a maguk erejéből!

- Egyetértek veled, Sopatros, de bizonyára ismered a mediolanumi kiáltványt, amelyben megígértük a keresztényeknek is az állami támogatást: ez köti a kezemet.

- És őket mi köti, szentséges Augustus? Liciniust azért verted le, mert megszegte a mediolanumi megállapodást, és vajon a keresztények nem szegik-e meg lépten-nyomon? Hiszen már ott tartunk, hogy az államvallás templomait és papjait bántalmazzák, vagyis nemcsak hogy nem üldözöttek többé, hanem már üldözők! Hódolattal kérdezlek, szentséges uram: nekik szabad?

- Nem szabad - mondta rá az Augustus csöndesen és nyugodtan -, de nem vagyok hajlandó törvényszegéssel megtorolni a törvényszegést.

Ez igazságos elv, állapította meg magában a filozófus, nem tiltakozhat ellene. Bizott benne, hogy újabb isteni sugallatok mégiscsak előbb-utóbb jobb belátásra bírják a császárt. Ehhez azonban idő kell. Ezért a mennyei hang két nap múlva közölte vele, hogy amíg Prusában tartózkodik, hallgatni fog, mert nem akarja uralkodói gondokkal zaklatni és ezzel lassítani gyógyulását.

Éjfélre járhatott az idő a legutolsó beszélgetés után, és Constantinus, hogy még ne maradjon egyedül, Sopatrost is ott marasztalta a késői vacsorára, s meghívta asztalához Corfulenust is, aki aznap épp szolgálatban volt mellette. Csöndesen beszélgettek, főleg Prusáról, amikor valahonnan, nem messziről, kakaskukorékolás riadt be a csöndes tricliniumba. Valamennyien összerezzentek, a rabszolgák parancs nélkül is meghintették borral az égő lámpákat, a társaság minden tagja az asztal alá loccsantotta borát, Constantinus pedig bal kezéről lehúzta rubinköves arany pecsétgyűrűjét, és áttette a jobb keze gyűrűsujjára. Aztán valamennyien megcsókolták az asztal márványát: ezzel a szokásos szertartással háritották el a rontást, amit különben ez a baljóslatú kakaskukorékolás okozhatott volna.

Másnap korán reggel jelentették az Augustusnak, hogy az éjjel ismeretlen tettesek pergamenre írt verseket szögeztek ki a császári palota egyik oldalkapujára, amelynek nem volt őrsége. Marius először el akarta titkolni a merényletet, de Corfulenus kardoskodott, hogy meg kell mutatni az Augustusnak; intézkedjék ő: kinyomozzák-e a tetteket, vagy egyszerűen ne vegyenek tudomást a versikéről, amely - virágnyelven ugyan - de félreérthetetlenül gyilkosnak nevezte Constantinust. Marius kötelessége volt jelentést tenni a versről; bevitte, és fel is olvasta az Augustusnak:

*Saturnus, íme, nem hoz új aranykort,
E talmi kor Nerót ad újra, gyilkost.*

Összegöngyölte a tekercset; meg sem várta, hogy a császár mond-e rá valamit, hanem legyintett, elbiggyesztette a száját, és megvetően csak annyit mondott:

- Átkozottul rossz vers!

- Igazad van, Marius - kapott a szón az Augustus -, rossz, idéetlen és szellemtelen. Ha tudnám, ki a tettes, nem a merényletért fojtatnám meg, hanem azért, mert ilyen rossz versben merészelt megsérteni. Nem törődünk vele, nem nyomozunk! Ezt a silány irkafirkát pedig dobod a tűzbe, nyoma se maradjon.

Nem nyomoztak, hiába is nyomoztak volna, mert csak Ablavius tudta, ki a tettes, hiszen ő bérelte fel a gúnyvers megírására azt a Porfyrius nevű talpnyaló fűzfapoétát, aki jó pénzért mindenféle verseket megírt; ha megfizették, égis magasztalta vagy a sárga földig lerántotta a császárt vagy akárki mást, a megrendelő tetszése szerint. Rengeteg pénzt keresett „alakos” verseivel, amelyeknek hosszabb-rövidebb sorai virágcsokrot, oltárt, oszlopot, kutat vagy akármi mást ábrázoltak. Voltak olyan versei is, amelyek visszafelé olvasva is ugyanazt az értelmet adták: ez a tehetségtelen versfaragó minden ízléstelenséggel megpróbálkozott, s nem

firkálhatott olyan idétlenséget, hogy ne akadt volna valaki, aki jó pénzért megveszi. Marius pedig hiába mondta - igen ügyesen és ravaszul, hogy a császár dühét eleve leszerelje - átkozottul rossz versnek, mert ő maga is tudta, hogy ez a két sor Porfyrius legsikerültebb alkotása.

És éppen aznap délelőtt jelentkezett nála kihallgatásra a mézesmázos kaisareiai Eusebios, aki császári engedéllyel visszatérhetett száműzetéséből. Boldog volt, hogy hön szeretett püspöktestvére, a nikomedeiai névrokon nem jöhetett haza; a kövér és malacosan rózsaszínű talpnyaló sokat várt mai kihallgatásától, főleg azt, hogy hátha idekerülhetne az üres püspöki székre, amikor is sokkal közelebbről és sokkal eredményesebben nyulhatná az isteni Constantinus szentséges talpait. A császárt azonban - épp ma, a vers hatása alatt - egyáltalán nem Eusebios ábrándja foglalkoztatta, hanem a gyilkosság, a maga örökös lelkiismeret-furdalása. Eszébe jutott az égi szózat, erről Sopatros elutasító válasza, és megragadta az alkalmat, hogy a keresztény püspököt is megkérdezze, vajon van-e bocsánat az ő legborzalmasabb bűnére. A rózsaszínű gömböc, amennyire a hája megengedte, hétrét görnyedt és hódolattal mondta:

- Ó hogyne, szentséges Augustus, a mi egyházunk a bocsánat egyháza, és éppen ezért illő jóvátétel fejében minden elképzelhető bűnt megbocsát, s annál inkább, mert a császárok sokkal több és jogosabb mentséget hozhatnak fel bűneik igazolására, mint a közönséges halandók.

- Nos, milyen jóvátételt kívánnál tőlem a bűnbocsánat fejében?

Constantinus meg volt győződve róla, hogy az alattomos talpnyaló újabb adományokat, kiváltságokat és esetleg személyes előnyöket akar kizsarolni tőle. Eusebios azonban ennél sokkal többet kívánt: olyasmit, amiben a többi mind benne foglaltatik:

- Megtéréseidet és megkeresztelkedésedet, szentséges Augustus.

- Úgy? - csapott rá az Augustus éles hangon. - Semmi többet? Tőlem, Helios hívétől, az államvallás főpapjától, a Pontifex Maximustól? Csak ennyit? Persze, ezt akarnátok, ti szemérmetlen konclesők? Elég! - Csengetett. - Mehetsz!

A csengetésre belépő rabszolga kitárta az ajtót, Eusebios hódolattal és megsemmisülten kidöcögött. Egy csapásra akart megnyerni mindent, s egy csapásra veszített el mindent. „Vajon hol követtem el a hibát?” töprengett, miközben lefelé cammogott a lépcsőn. Mintha fentről, a császári előcsarnok irányából könnyű, ám kaján kacagás gyöngyözött volna a fülébe.

Fölnézett. Odafent Sopatrost látta elsuhanni, aki a kihallgatás alatt - természetesen láthatatlanul - ott lappangott az előcsarnok egyik arannyal hímzett, nehéz vörös bársonyfüggönye mögött...

Másnap az uralkodó és ezerfőnyi kísérete, Euporius legfőbb felügyelete alatt, útra kelt Prusa felé; a császári hálókocsi mellett jobbról-balról a páncélos testőrség egy-egy pompás díszszázada lovagolt.

Még aznap, a déli órákban, éktelen asszonyi rikácsolás verte fel az ebéd utáni pihenőt élvező főváros csendjét; sokan az ablakokba siettek, az utcákon és tereken hirtelen összecsődültek a gyerekek, a kíváncsiak, a naplopók, s hamarosan az aedilisek is kióvakodtak az utcára, legalább körülszimatolni, hogy ki az az elvetemedett gonosztevő, aki megzavarja déli nyugalmukat, amit bőségesen megérdemeltek, miután a délelőtti semmittevésbe halálosan belefáradtak.

Egy vénséges vén asszony bicegett végig az utcákon és tereken, görcsös botja hangosan kopogott a kövezeten. Ő maga se jobbra, se balra nem nézett, bal kezét ökölbe szorította, belebelebökött vele a levegőbe, ráncos arca rángatózott, fejét szüntelenül és indulatosan rázta, gyér hajszálai ijesztően fölfelé meredtek; néha megállt, fölvetette aszott madárfejét, és elkezdett rikácsolni:

- Gyilkos, kurafi! Gyilkos, kurafi! Constantinus, gyilkos kurafi!

Ez volt az egész szövege, többet nem tudott.

A rendőrök közömbösen hallgatták a rikoltozását, még nevettek is az eszelős vénasszonyon, de mikor az uralkodó nevét becsmérelte, kezdtek fölfigyelni. „Hohó, ennek fele se tréfa, itt már a mi bőrünkéről van szó!” Bevitték az asszonyt, letartóztatták, kikérdezték. A centurio értelmes ember volt: megállapította, hogy bolond, a felségsértésért nem felelős; a tiszt már csak azt akarta megtudni, hogy hová való, mert a falujába szerette volna toloncoltatni, hogy megszabaduljon tőle. Egyetlen értelmes szót sem lehetett kivenni a bolond asszonyból. És talán sohasem derítette volna ki a rendőrség, hogy kicsoda, ha történetesen valami hivatalos ügyben nem jön Nikomedeiába az Augustus megbízásából Talio. Jelentették neki a súlyos felségsértést, és az ezredest, mikor eléje vezették az asszonyt, az első pillantásra fölismerte: Memmia volt, a kis Crispus szoptatósadjakája, az egykori egészséges és pirospozsgás fiatalasszony, Memmia mamácska. Nem volt túlságosan nehéz megállapítani, hogy beleőrült az imádott „kis” Crispus meggyilkolásába.

Constantinus még mindig Prusában pihent és gyógyult, amikor megérkezett Vecasius levele; ebben közölte Marius hivatalos kérésére, hogy Memmia, Agilo kocsis felesége, a kis Crispus egykori szoptatósadjakája, a Caesar kivégzése után egy hónappal - miután Minervinától értesült a tragédiáról -, eltűnt és azóta semmit sem hallottak róla. Így indulhatott meg a nyomozás, így derült ki hónapok múlva, hogy a drága, jóságos Memmia elméje megzavarodott, s egyszer csak elindult megkeresni szíve gyermekét, Crispusát. Megtudták, hogy járt Rómában, onnan Polába ment, s onnan nekiindult, hogy legalább a gyilkost megkeresse. Végre ide ért, nem találta a gyilkost, nem állhatott bosszút rajta; egyetlen fegyvere maradt: a gátlástalan gyalázkodás! „Gyilkos kurafi! Gyilkos Constantinus!” - ez volt szegényes bosszúja.

Valahogy, az adatok összesítése után, kiderült, hogy a „vénasszony” alig ötvenéves. Imádott Crispusának a meggyilkolása öregítette meg hirtelen, az emberfeletti fájdalom vette el az eszét. Memmia, a jóságos parasztasszony, a szeretet vértanúja lett.

...Mikor négy hét múlva Constantinus, frissen és egyelőre gyógyultan, visszatért Prusából, maga elé vezettette az eszelős asszonyt. Memmia sokáig és merőn nézte az Augustust: emlékezete is mintha felvillant volna egy pillanatra, aztán eltorzult az arca, magasra lendítette botját, s felvisított a hangja, mint a vércseviíjjogás:

- Gyilkos!

És görcsös botja irtózatossággal lesújtott az Augustus szentséges fejére.

A következő pillanatban a hűséges dajka, Memmia, holtan rogyott a vérző fejű Augustus bíborcipős lábaihoz...

Memmia megőrülése és halála úgy megrendítette a császárt, hogy hetekig elzárkózott mindenkitől; folyton az a gondolat gyötörte, hogy ha a filozófia megtagadta szörnyű bűne megbocsátását, és csak a hájas Eusebios volt hajlandó a bocsánatra, de persze megalázó ellenszolgáltatás fejében, akkor nyilván Sopatros hangja tükrözi a közvélemény állásfoglalását, és a népből származó, hűséges dajka esete is amellet szól, hogy nyilván sok százezren vannak birodalomszerte, akik gyászolják Crispust, és megvetik s elítélik gyilkosát.

A császárt csak a szózatok és látomások mentették meg a végső kétségbeeséstől. Sopatros természetesen gondoskodott róla, hogy Constantinusnak mindig legyen olyan „túlvilági” sugallata vagy feladata, ami teljesen elfoglalja, mert mindaddig szüksége volt rá, amíg meg nem oldja az államvallás kérdését, mégpedig a keresztények mellőzésével, Jamblichos szellemében.

Alig három héttel Memmia tragédiája után, egy reggel, izgatottan közölte a császár Sopatrosszal, hogy furcsa álma volt: szép növésű, egészséges asszony térdelt a trónszéke előtt, fekete haját bátyakorona szorította le, két kezét rimánkodva tárta a trón felé; akkor látta Constantinus, hogy csapzott, szennyes, rongyos, színehagyott ruhája cafatokban lóg róla; csak nagy nehezen értette meg a nő zokogó könyörgését; „Takard le meztelenségemet, szüntesd meg szégyenkezésemet, öltöztess fel, szentséges Constantinus!”

Sopatros, amint a császár a bátyakoronát említette, azonnal tisztában volt vele, hogy az álom az Augustusnak azt a régi vágyát tükrözi, amelyet az udvari emberek körében több ízben hangoztatott: új fővárost szeretne alapítani. A bátyakorona, amely a képzőművészetben és a császári pénzekben és érméken mindig valamely nagyváros szimbóluma volt, ezúttal nyilván Nikomedeiát jelképezi, amely már nem méltó az óriási birodalomhoz, tehát új ruháért könyörög.

A következő hetekben lázas tanácskozások folytak. Előbb Thessaloniké neve került szóba; ez katonai szempontból alkalmas lett volna fővárosnak, de Constantinus elvetette az ötletet, Licinius gyászos emléke miatt. Kalchedont is katonai szempontok ajánlották, és itt már el is kezdtek dolgozni a mérnökök, hogy az új város területét kimérjék. S íme, ahogy dolgoznak, hirtelen hollók csaptak le a levegőből, a mérőszalagokat csőrükbe ragadták, és sebes iramban az ősi Byzantion felé repültek. Égi jel volt ez is: Kalchedonról többé szó sem lehetett. Valaki fölvetette Róma nevét, mire Constantinus Delphoi jóshelyét kérdezte meg, vajon maradhat-e Róma az új birodalom fővárosa. A Pythia azt felelte, hogy „Róma uralmának vége”. Egyik éjjel azonban úgy rémlett neki, mintha titkos szózat Tróját említette volna. Nem hallotta tisztán, de azért engedelmeskedett az égi hangnak: tábornokok, Apollo-papok és mérnökök kíséretében kirándult Trója, vagyis az ősi Ilion dombjaira, a hősök sírjaihoz; a hely minden tekintetben alkalmasnak látszott; Constantinus személyesen rajzolta le a terepet, s nem sokkal utóbb meg is kezdődött a munka. A városfal bátyakapui hamarosan el is készültek, s már hozzáfogtak a palota és a középületek alapozásához és az út építéséhez, amely összeköti a fővárost a hellespontosi Rhoiteionnal, a tervezett hadi és kereskedelmi kikötővel.

Szépen haladt a munka, ezer meg ezer rabszolga dolgozott lázasan a kopár dombokon, amikor - érthetetlen okokból - hirtelen abbahagyták az építkezést.

Sopatrosnak ugyanis sehogy sem volt inyére Constantinus helyváltása.

- Szentséges Augustus - vetette föl a kérdést -, miért tartod éppen Iliont alkalmasnak arra, hogy főváros legyen belőle?

- Sopatros, csak nem feledkeztél meg róla, hogy Ilion római őseink szent városa? Aeneas innen indult új hazát szerezni, a nagy Julius Caesar nemzetsége Julustól, Aeneas fiától származott; maga a diktátor is elzarándokolt ide, és kevéssel meggyilkolása előtt elhatározta, hogy itt alapítja meg az új és hatalmassá növekedett birodalom fővárosát. Főleg az a gondolat vezette, hogy innen könnyebben ellenőrizheti és féken tarthatja az ősi ellenséget, a parthust, mert ezek a perzsák egyre konokabban acsarkodnak ellenünk ma is.

- Szentséges uram, fékentartásukra elegendő annyi, ha a főváros itt van, a Keleten, de védettebb helyen, mint Ilion.

- Te mit javasolnál?

- Nem vagyok katona, szentséges Augustus, de a magam filozófus fejével úgy gondolom: alkalmasabb volna, védelem és támadás szempontjából egyaránt, egy erős tengerparti város. Emlékeztetek arra is, hogy Kalchedon kiépítését hollók akadályozták meg.

- Ez igaz - bólintott a császár.

- Márpedig a holló Apolló szent madara; holló mutatta meg azt a helyet, ahol Apolló, vagyis Helios megalapította Byzantiont; hollók ragadták el a mérőszalagokat kalchedoni mérnökeiktől és Helios szobra ma is ott áll Byzantion legszebb, aranyban ragyogó temploma, a Helios-templom előtt. Az is meggondolandó: tanácsos-e az új fővárost olyan városkában alapítani, amelyben keresztény püspök van, az az Orion, aki már Nikaiában is véres szájú uszítónak bizonyult?

Constantinus elgondolkodott.

- Érveid helytállóak, de elkéstek. Állítsam meg a munkát? Most? Bontassam le a kapukat? Hova tegyem az ott felhalmozott rengeteg anyagot? A háromezer rabszolgát?

- Rendeld őket, szentséges uram, az újonnan megállapítandó terepre. Ha későn is, de jobb későn, mint soha.

Éjfélre járhatott az idő, Constantinus elszunnyadt, Euripasz a lámpákat gondoza éppen, amikor titokzatos-halkan felhangzott a mennyei szózat, háromszor egymás után:

- Byzantion... Byzantion... Byzantion...

Még aznap éjjel döntött, mihelyt a mennyei szózat elhangzása után magához tért. Behívatta Sopatrost:

- Mester, a hét végén indulok Byzantionba a mérnökökkel. Velem jössz.

- Igenis, szentséges Augustus.

- Sandarion is velünk jön. A Chryseion Keras partján kényelmes palotája van Sandarionnak, valamennyien elférünk benne: az Aranyszarv-öböl a Hellespontos legszebb helye, bár Byzantion, a templomok és középületek kivételével olyan, mint valami elhanyagolt vidéki városka. Ha oda telepíteném az új fővárost, az isteni szózat értelmében, megszámlálhatatlan milliót kellene költeni rá. Mindegy. Ha az istenség így parancsolja, így lesz.

Majdnem két hetet töltöttek Byzantionban. A második hét végén a katonák elkészültek a terepszemlével, a mérnökök a felméréssel. Végül a katonai szempont döntött: Byzantion a Hellespontos legjelentősebb stratégiai pontja; aki itt befészkezi magát, ura az átjárónak a Fekete-tenger és a Földközi-tenger közt. Ezenfelül fontos bástyája a Helios-tiszteletnek, egy kissé háttérbe szorulnak majd a folyton marakodó keresztények, főleg a mohó és kapzsi püspökök és papok, és fel lehet építeni a Helios-kultusz legerősebb bástyáját.

Végre sor került rá, hogy kijelöljék a város kerületét, és megfelelő szertartásokkal megállapítsák a falak vonalát. Nagyszámú díszruhás papság és katonaság kíséretében indult meg a császár - arany- és bíborpompában -, hogy a kezében tartott ezüstlánczával mély vonalat vájjon a földbe, és így jelölje ki a falak helyét a mérnökök terve alapján, amelyet két chartularius kifeszítve hordozott előtte. Az egyik mérnök nemsokára észrevette, hogy a császár a mérnöki vonalnál jóval távolabbra és szélesebbre veszi a város kerületét, odalépett hozzá, a térképre mutatott, és alázatosan megkérdezte:

- Meddig megyünk, szentséges uram?

Constantinus megállt, és átszellemült arccal ezt felelte a kérdésre:

- Addig, amíg meg nem áll az, aki ott megy előttem.

Kísérői arra néztek, de semmit sem láttak, s ebből arra következtettek, hogy mennyei jelenése volt: az istenség járt előtte, s voltaképpen az szabta meg, hol épüljenek az új város falai. Ezzel a felismeréssel egyszer s mindenkorra biztosították az új város szent jellegét; nem egyszerű várost alapított tehát az Augustus, vagyis az istenség, hanem örökkévaló szenthelyet, amely a birodalom jövőjének nagyságának és dicsőségének misztikus hordozója lesz. Éppen ezért szertartásos pontossággal végrehajtották mindazokat a szent cselekményeket, amelyekkel Romulus, a hagyomány szerint, Rómát megalapította. Olyan szertartások voltak ezek, amelyeknek mágikus erővel kellett biztosítani az új főváros sorsát. Az államvallás papságának, a Helios-, Mithras- és Augustus-papoknak élén, asztrológusok, mágusok és jóspapok tömegének segédletével maga Sopatros végezte az alapköletétel szertartásait, olyan ősi varázslatok, ráolvasások, szimbolikus áldások és imádságok kíséretében, amelyeknek a titokzatos jelképes jelentését sokan már nem is értették.

De annál szentebbnek és hatásosabbnak éreztek minden szót és minden mozdulatot.

Hosszú eszmecsere folyt aztán arról: mi legyen az új főváros neve. Sopatros a Platonopolis nevet javasolta, azért, mert az újplatonizmus legnagyobb filozófusa, Plotinos ezen a néven akart fővárost alapítani tervezett eszményi államának. Constantinus viszont határozottan hangsúlyozta, hogy ő római fővárost alapít, nem filozófusvárost; eleinte az ősi város nevét is meg akarta őrizni az új névben: Új Róma, Második Róma, Byzantion-Róma, Keleti Róma - ezekről a nevekről vitatkoztak. Maga Constantinus arra gondolt, hogy a régi Róma titkos, mágikus jellegű szent nevét adja a fővárosnak, de a papok a titkos név latin alakját: Flora, éppúgy tilalmasnak tartották, mint a név görög változatát: Anthusa.

- Pedig mind a két név jelentése: virágváros, szimbolikus értelmezése szerint: virágzó város, tehát mágikus erővel avatta volna örökké virágzóvá és megronthatatlanná a várost - jegyezte meg Constantinus.

- Szentséges Augustus - vágta el a további vitát Sandario -, javasolom, hogy legyen az új főváros neve Constantinopolis, vagyis Constantinus városa; szentséged alapítja, s ha saját nevére nevezi el, már a név varázsaival is biztosítja örökkévalóságát.

Így lett a római birodalom új fővárosának a neve Constantinopolis. Az alapköletétel utolsó szertartásaiba már ezt a nevet szőtték bele a papok, s az ünnepségek végső cselekményeként felállították az új város horoszkópját. Valens, a Kelet leghíresebb asztrológusa hámozta ki az alapítás időpontjából, az állatkör jegyeinek és a csillagképeknek viszonyulásából, együttállásából és elhajlásából a város jövőjének életét és sorsát.

Valens felállította a horoszkópot, és azt olvasta ki belőle, hogy az új főváros 696 évig fog fennmaradni. Ezen az udvar részben felháborodott, részben gúnyosan nevetett:

- Életemben sem láttam még ilyen kétbalkezes asztrológust! - csúfolódott rajta a vacsoránál Sandario. - Hallotta, hogy a Constantinus név a szilárdságot jelenti, a város megdönthetetlen erejét és örökkévalóságát, s ahelyett, hogy ezt hirdetné, 696 évről papol. Nem tud olvasni a csillagokban! Nem csodálnám, ha Constantinus urunk leütné azt az ostoba tökféjt!

HETEDIK RÉSZ A BUKÁS

1

Négy esztendőbe telt, amíg Constantinus városa felépült, és megint virágzó és napfényes május mosolygott az Aranyszarv dombjaira, amikor már az új főváros vörösrez tetői, a paloták és templomok aranykupolái és márványcsarnokok fehér, zöld, vörös és rózsaszín oszlopai kápráztatták a gyalog, kocsin vagy hajón érkező telepesek, jövevények, vendégek és követek szemét. Ekkora fényt, gazdagságot és pompát nem látott még a világ, állapították meg főképpen azok, akik már látták Trevirit, Rómát és Nikomedeiát, és megesküdték volna rá, hogy ezeknek a csodálatos ragyogását a világ semmiféle városa sem múlhatja felül.

Az építészek és szobrászok, akik ezt az új Rómát megalkották, büszkék lehettek művészetükre és fantáziájukra, hogy megteremtették a világ legkáprázatosabb csodáját, amely szépségben, pompában, ragyogásban, méreteiben és arányaiban jóval túlszárnyalta Deinokrates remekművét, Alexandreiát. Az új városnak jellegét, lényegét és szellemét legérthetőbben kifejezte az a sugárkoronás Helios-szobor, az az aranyozott márványcsoda, amely már messziről lenyűgözte a tengeren érkező idegeneket. A porfíroszlopon álló szobor voltaképpen Apollót ábrázolta, a sugárkorona Helioszá avatta, a nép pedig, Kelet és Nyugat egyaránt, Constantinust látta benne. A szobor jobbján álló aranyozott Tyche szobor a régi főváros, Nikomedeia emlékét idézte.

Már az egész udvar átköltözött Nikomedeiából az új fővárosba, s ez a helyváltoztatás a legkínosabb volt Brelicusnak, Thamarnak, Corfulenusnak és Taliónak, aki végre nyugodtan élvezhette Marciával fiatal boldogságát, amely csak egyszer jut ki az embernek életében.

- Miért kellett ilyen nyakrafőre átköltözni, hiszen még nincs is készen a város: a mozaikrakók, az aranyozók, a festők, a kőfaragók még javában dolgoznak. Miért ez a sietség? - méltatlankodott Thamar.

- Azért, kedvesem - csillapította Marius -, mert Constantinus urunk végre „otthon” akar lenni!

- És ezért minket kizavar az otthonunkból!

- Nyugodj meg, kedveském. Az a fő, amit ő akar. Otthont keres, vagyis őszintén szólván: nyugalmat. De azt öszentsége, sajnos, már soha és sehol sem találja meg. Mi pedig, esküszöm neked, még Constantinopolisban, a félig kész idegen városban is boldogok leszünk. Nem a nikomedeiai villa volt a mi boldog életünk titka.

- Egy kicsit a villa is - ellenkezett szelíden Thamar -, hiszen hol nyűgöz le még egyszer a hely varázsa úgy, mint akkor, ott, a villában az én ostoba, szomorú éjszakámon.

A viruló, pompás asszony halvány arca kigyulladt, fejét Marius vállára hajtotta.

- Ott, kedvesem, ahol mi ketten együtt vagyunk - felelte Marius.

- Igazad van - suttogta az asszony -, ott, ahol kettesben vagyunk.

Eleinte persze kényelmetlen volt, hogy a palotában, pompás lakásukban is, még mindig iparosok dolgoztak. De éjjel csend volt és nyugalom, s az éjszakák Mariust is kárpótolták a sokszor emberfölötti nappali munkáért. Csak Talio nem panaszkodott az átköltözés miatt,

hiszen a fiatal házasoknak mindegy, hogy az aranyozók bearanyozták-e az oszlopfőket, vagy nem. Az ő életüket, egyelőre legalább, bearanyozta egy láthatatlan aranyozóművész, akit az érdekeltek ilyenkor úgy neveznek, hogy „szerelem”.

Ki szívesen, ki zúgolódva, végül mégis mindenki átköltözött az új fővárosba, ahová egyébként naponta ezrével tódultak a nem éppen mindig szépszerével betelepített iparosok, hajósok, rakodómunkások és parasztok, úgyhogy az új fővárosnak hamarosan félmillió lakosa volt. Constantinus a napi jelentésekből látta, hogy - sajnos - egy „új Róma” alapítása nem olcsó multság. A népnek lakás kellett, ingyen gabona, olaj, bor, főképpen ha nem volt munkája, bár általában mindenki dolgozhatott, aki akart, mert a halászat rengeteg embert foglalkoztatott, és a nagy forgalmú kereskedelmi kikötőkben is mindig szükség volt rakodómunkásokra és napszámosokra.

Régen is forgalmas kikötő volt Byzantion, de most, hogy a birodalom fővárosa lett, megtízszereződött a forgalma. Itt került piacra a Fekete-tengerről hozott méz, rizs, állatbőr, sózott hús és rabszolga, s ugyanitt fordult meg a sokféle, idegenbe szállított áru, olaj, bor, szövet, iparcikk. Itt korlátlanul garázdálkodtak a gazdag nagykereskedők; ezek bizony ittak, dőzsöltek, lakmároztak, és semmit sem törődtek vele, hogy az embertelen munkában görnyedező rakodómunkások hogyan élnek, s miből tartják el éhező és csenevész gyerekeiket.

Ez azonban az ő gondjuk, nyugtatták meg lelkiismeretüket a császár tanácsadói, akár keresztények voltak, akár nem: az állam úgyis túlságosan dédelgeti ezeket a naplopó munkakerülőket, az állami munkanélküli-segéllyel, az olajjal, borral, kenyérrel! Ez persze mérhetetlenül sok pénzbe került, akárcsak az új főváros építése és szépítése, úgyhogy a kincstár pénzügyi nehézségei hamarosan súlyos gondokat okoztak a császárnak. A saját szentséges magánpénztára viszont a legnagyobb rendben volt.

Éppen az átköltözésnek ezekben az izgalmas napjaiban vendéget kapott Sopatros. Nem ismerte ugyan közelebbről ezt a Kanonaris nevű újplatonikus filozófust, de persze kénytelen volt szívesen fogadni, hiszen a jövevény is Jamblichos átszellemült híve volt. Sopatros saját lakásán szállásolta el a filozófust, s még nem is sejtette, mekkora veszedelmet zúdított a nyakába ezzel a szakmai vendéglátással. Egyelőre semmi baj sem volt. Sopatros azonban sehogy sem tudta megmagyarázni magának, hogy mi a csudát keres Constantinopolisban, még hozzá a város felavatása előtt, ez az ismeretlen vándorprédikátor? Csalhatatlan ösztönrel versenytársat szimatolt benne. Márpedig, ha csakugyan vetélytárs, és talán az Augustus kegyeibe akar beférkőzni, akkor jó lesz résenállni, és mihelyt lehet, kiütni a nyeregből ezt a kellemetlen idegent.

Dehogyan volt vetélytárs a jövevény! Ügyetlenebb és hebehurgyább embert még csak elképzelni sem lehetett ennél a nagyszájú és szenvedélyes embernél: csak öt percig kellett beszélnie s máris megutáltatta magát mindenkiel, de nemcsak magát, hanem Jamblichost is. A keresztények kaján örömmel nézték, hogyan semmisíti meg Sopatros eddig elért eredményeit a másik Jamblichos-tanítvány; nem azzal, hogy más tanítást hirdetett volna, hanem azzal a visszataszító módszerével, hogy durván, gorombán, fölényesen vitatkozott, vagyis helyesebben: megmarta mindenkit. Sopatros néhány beszélgetés után megállapította, hogy ez a fekete szakállas, lobogó tekintetű, szenvedélyesen hadonászó, mindig rikoltózó Kanonaris inkább dühös kutya, mint filozófus; magatartása, módszere, stílusa legalábbis erre vall. Mindez kiderült már az első sétán, amelyet vendégével tett az új fővárosban.

- Látod, mester, még nincs készen a város, de lázas iramban épül, és már ragyog a forum, a vár, a császári palota, a templomok és oszlopcsarnokok márványpompája. Ott az Apollo-, Artemis- és Aphrodite-templom; Helios és Selene, a Nap és a Hold temploma és a császár

egyeztető vallási elgondolására jellemző három „istenség”-templom: a Sophia, a Dynamis és az Eirene, a Bölcsesség, a Hatalom és a Béke szentélye. Egyébként azt is első pillantásra megállapíthatod, hogy a város tervszerűn Róma másának épül, mert ha figyelmesen szemlélődöl, minden római középület, fürdő, palota, cirkusz, templom, forum, bazilika megvan itt, csak éppen mind újabb, ragyogóbb és pazarabb, mint a régi Rómában, amely bizony kissé már elaggott, és nem alkalmas birodalmi fővárosnak. Különben könnyen megítélheted, mennyivel különb Constantinus városa Rómánál, ha csak egyetlen pillantást vetsz az új főváros szobordíszére.

- Erről már hallottam - vágott közbe Kanonaris -, őszentsége a könnyebb végén fogta meg a dolgot: Görögországból és a szigetekről, így mondják, mintegy húszezer szobrot szállíttatott ide, köztük a régi görög mesterek remekműveit. Így aztán könnyű lehet ragyogó fővárost alapítani!

- Vedd úgy, mester, hogy ily módon az Augustus rengeteg műkincset megmentett a pusztulástól.

- Mint ahogy a rabló is megmenti a milliomos vagyonát attól, hogy a tulajdonosa elherdálja!

- De Kanonaris mester! Logikai hiba csúszott az okoskodásodba, hiszen hogy nem éppen ízléses hasonlatodnál maradjak, ebben az esetben a „rabló” azonos a tulajdonossal: ugyanis nem tagadhatod, hogy a birodalom Constantinusé, mindennel együtt, ami benne van; tehát mintegy, hogy például Myron *Diskobolos*-a Athénben van-e, vagy Constantinopolisban. Senki sem nevezheti rablónak azt az embert, aki átrendezi a lakását, és a karosszéket, mondjuk, az egyik szobájából átviteti a másikba.

- Mesteri szofizma! - csúfolódott éppen Kanonaris. - Tehát eszerint az ő tulajdona a fejed is: elveheti és áthelyezheti, ahová akarja.

- Éppúgy, mint a tiedet, kedves mester - vágott vissza Sopatros. - De most nem filozófiai vitát folytatunk, hanem várost nézünk! Látod a pompás csarnokokat, palotákat, bérházakat? Az ott, az utca hajlatában, korunk legmagasabb épülete: száz láb a magassága. Szédítő! Nyolcemeletes!

- És ez itt, a kis téren, hány emeletes volt, mielőtt lefeküdt volna a földre? - kérdezte kajánul Kanonaris, és rámutatott egy romba dőlt palotára.

- Ez csak kétemeletes volt, az egyik szenátor építtette, és nagyon sürgette az építést, mert a császárral egyidejűleg akart ide költözni, hogy az első legyen, aki fürödhet az udvar fényében. Sajnos, a palota összedőlt, valami húsz rabszolgát agyoncsapott az összeomló épület. A szenátor még nem volt benne.

- Mindjárt gondoltam - jegyezte meg Kanonaris.

- Az építést azonban letartóztatták.

- No természetesen az építést, nem pedig azt, aki sürgette és hajszolta - vágta oda mérgesen Kanonaris. - Mért volt olyan sürgős Constantinusnak, hogy négy év alatt felépüljön ez az óriási város?

- Eredeti terve az volt, hogy az új fővárost a harmincéves uralkodói jubileum évében avatja fel, de bizalmas tanácsadója, Ablavius, rábeszélte, hogy már a huszonöt éves évfordulón tartsa meg a városavatást, a dedicatio ünnepségeit. Ez az oka a hajszának. Megvallom, én nem helyeslem, de engem nem kérdeztek meg, sajnos.

- Talán a szenátort sajnálod? - kérdezte kihívón a vendég.

- Dehogyan sajnálom - tiltakozott Sopatros -, majd épített másikat! Én az áldozatokat sajnálom meg a sok kárba vesztett munkát és anyagot, mert sajnos nem ez volt az egyetlen szerencsétlenség.

- Minden túlzott erőfeszítésnek és hajszának ez a vége! Így séta közben is látom, hogy az építkezésben nem a tartósság, szilárdság, megbízhatóság volt a fő szempont, hanem a sietség és még valami: a külső dísz, a cifraság, a homlokzatok színes márványai és üvegmozaikjai, a falak és oszlopok aranyozása, ritka és rendkívül drága építőanyagok halmozása meg a hajsz, az okatlan és tébolyult hajsz. Minden munkának megvan a ritmusa; ha siettetik, elsietik; nem nagy, hanem elnagyolt lesz az alkotás. Ezt nem érti a gazdád, Sopatros.

- Ehhez nem szólhatok hozzá, mert ez nyilván politika.

- Igen, a bűnt és a kontárkodást mindig a „politika” bűvös varázsigejével mentesítik a felelősségtől. Pedig nevén kell nevezni a gyermeket: felelőtlenség, kontárság, bűn! Persze meg kellene mondani neki, de itt, úgy látszik, senki sem meri kinyitni a száját. Mért nem beszéltek? Mért nem beszélsz legalább te, a filozófus?

- Mert ez is politika, mester - felelte csendesen Sopatros.

- Nem politika! Gyávaság! - harsogta Kanonaris.

Egy kőfaragó utánuk nézett, és rosszállón csóválta a fejét.

- Politika biz ez, mester - makacskodott Sopatros. - Az önvédelem politikája.

- És az ott fent? - mutatott Kanonaris távolabb egy ragyogó kupolára, amely vörösen szikrázott a májusi napsütésben.

- Az? Az a tizenkét apostol temploma.

- Hogyhogy? Keresztény templom? Hát Constantinus még azt is megengedi nekik, hogy templomot építsenek? S épp itt, az új fővárosban?

- Nem kell megbotrányoznod rajta, hiszen maguk a keresztények is úgy kérték az engedélyezést, hogy bazilikát építsenek Krisztus-Heliosnak és Zodiacus tizenkét jegyének - magyarázta Sopatros.

- Ha Jamblichos igaz híve vagy, mért tűröd ezt? - kiáltotta mérgesen Kanonaris. - Hisz csak a vak nem látja, hogy ez ravasz fogás: a keresztények minden áron be akarnak furakodni Constantinus kegyeibe, hogy aztán belülről rágják halálra a Helios-vallás fáját, mint a fűrőféreg. Hogy engedheted meg ezt, Sopatros mester? Hát majd holnapután hallgasd meg az előadásomat a hippodromban: majd ott megmondom én a magamét erről a szégyenletes megalkuvásról!

- Ne felejtse el, Kanonaris mester, hogy egyes újplatonikus filozófusok szerint szabadjára kell engedni a keresztényeket, hadd gyalázzák és marják egymást, felekezeteik hadd játsszák külön-külön az „egyedül üdvözítő” vallást, hiszen így egészen bizonyosan elpusztul valamennyi. Az Augustus azt mondja, hogy minden erőszak csak az ő malmukra hajtáná a vizet.

- A propagandájukat kell megfojtani! - rikácsolta dühösen Kanonaris. - Ne tulajdonítsanak maguknak minden jót, ami történik, ne sajátítsanak ki minden politikai és hadisikert, ne lopják el a Helios-vallások minden tanítását és szertartását, főleg pedig: álljanak sarkukra maguk a Helios-vallások, és magyarázzák meg a népnek a kereszténység megtévesztő, ám átlátszó és könnyen leleplezhető fogásait és módszereit. Nem üldözni kell őket, hanem legyőzni! Az első dolog ezt hangosan kimondani, császár és rabszolga előtt egyaránt!

- Mondani lehet, főképpen így, négyszemközt, de kimondani? Hova gondolsz? Constantinus békességet akar, s ha valaki túlságosan hangos, gyorsan betapasztja a száját, mégpedig a legbiztosabb módszerrel: úgy, hogy a fejét elválasztja a nyakától.

- Hát majd én kimondom! Majd én megmutatom, hogy nem mer hozzányúlni a fejemhez! Elvégre hol élünk? A barbár perzsák között?

- Nem, Kanonaris, a művelt római birodalomban.

- Azért mondom! Jogállamban.

- Igen - fejezte be az eszmecserét Sopatros -, jogállamban, de Constantinus őszentsége uralma alatt!

- Hát annak is vége lesz egyszer!

Sopatros összerendezte ijedtében. Kanonaris kijelentését fenyegetésnek érezte, és egyelőre jól az emlékezetébe véste.

Este elvitte a vendéget Constantiához, aki szűkkörű vacsorára hívta meg őket. Kettejükön kívül csak két vendég volt: Strategios és Eusebios - mégpedig a nikomedeiai püspök kényszerű távollétében a kövér kaisareiai, aki azonban se nem tudta, se nem akarta helyettesíteni püspöktestvérét a csúf nobilissima ágyában. Vacsora közben mohón tömte magát, lötytyedt tokája ezúttal zsírosan megfeszült, apró birkaszeme tőle telhetőleg kidülledt, s a világ minden testi gyönyörűségét kiélvezte; többet ér ez, gondolta magában, mint akár a világ legszebb nobilissimája, az öreg tudniillik - igen helyesen - haszontalan időpocsékolásnak tartotta üvegen keresztül nyalogatni a mézet. Inkább evett.

De vacsora után is várt rá élvezet. Beszélgetés közben a jóslás művészetére terelődött a szó, és Kanonaris váltig hangoztatta, hogy az újplatonikus filozófusnak, mint Jamblichosnak s mestereinek is, feltárja az istenség a jövőt, bizonyos misztikus szertartások után, átszellemülések, sugallatok révén. Strategios a kézzelfogható valóságot szerette, a csengő aranyat, a kacagó nőt és a pompás lakomák ételtől-italtól roskadozó asztalait, mivel sokkal jobban ismerte a világ valamennyi vallását, hogysem bármiféle misztikumban és hókuszpókuszban hitt volna - éppen ezért élénken ellentmondott Kanonarisnak. Ez viszont annál jobban belelovalta magát:

- Majd mindjárt bebizonyítom neked, egregius! - hangoskodott. Kisietett a tricliniumból; mint afféle rendkívüli lény, engedelmet sem kért a háziasszonytól, s nemsokára egyik rabszolgájával tért vissza, aki könnyű zsákot hozott utána. Kanonaris intett, a rabszolga távozott, s a mester kérésére a nobilissima a többi szolgát is kiküldte, s mikor magukban maradtak, Kanonaris megszólalt: - Maradjatok csendben, és ne zavarjátok megjegyzésekkel a szertartást.

Kibogozta a zsákot, fehér vászonruhát és vászonsarut szedett ki belőle, felöltözött, fejére fehér szalagot övezett; aztán babérfából faragott összehajtható háromlábú asztalkát vett ki a zsákból, érthetetlen varázsszavakat mormolt, a három lábat az egyik lámpa lángjánál meggyújtott illatszemesék kellemes füstjével körültömjénezte, s végül fémványért tett az asztalka közepére; karimáján látszott az ábécének fekete vonalakkal ráfestett huszonnégy betűje. Lehúzta Abraxas-jelekkel televéselt varázsgyűrűjét, vékony láncra erősítette, és titokzatos szavak kíséretében a tányér fölé tartotta. A feszült várakozás izgalmában egyszerre csak megszólalt Kanonaris, szertartási ünnepélyességgel kongó, elnyújtott hangon:

- Titokzatos istenség, bárki vagy, mondd meg nekünk: ki lesz isteni császáruk méltó utóda?

Erre az egész társaság valósággal megmerevedett a rémülettől, de hirtelen koppanás hallatszott, az asztalka megbillent, hol az egyik, hol a másik lábára állt, és aszerint, hogy merre és mekkorát fordult, a varázsgyűrű hol az egyik, hol a másik betű fölé került...

Az asztalka már négy betűt kikopogott, s aki éberén figyelt, a félhomályban is elolvashatta és összerakhatta az isteni válasz betűit: ABLA...

Sopatros azonban ismerte ezt a bűvészmutatványt, s jónak látta véget vetni a hókuszpókusz-nak, mielőtt veszedelmessé fajulna az asztaltáncoltatás: úgy tett, mintha nyújtózkodni akarna, és bal lábával erősen megrúgta az asztalkának éppen a padlón nyugvó lábát; a bűvös asztal felborult, a fémtányér leesett, és nagyot csattant a márványpadlón, sőt ijedtében Kanonaris mester még az Abraxas-gyűrűt is leejtette.

Kínos csend támadt, s megszólalt a varázsló:

- Ha nem történik ez a véletlen szerencsétlenség, megtudhattuk volna, amit akartunk, de már elriasztottuk az istenséget: a szertartást nem szabad megismételni.

- Sajnos, oly gyorsan forgott a tányér, hogy alig lehetett összeolvasni a betűket - rotyogta jóllakottan Eusebios. - Én ezt olvastam ki: ALTA...

Ezután sorra találgatták a rejtélyes nevet: BALA, EBLA, ABIE - és vetekedtek abban, hogy minél jobban eltorzítsák a világosan felismert név betűinek sorrendjét. Persze mind tudták, hogy az asztalka Ablavius nevét akarta kikopogni.

Sopatros fejében rémítő világosság gyúlt: hiszen ez az ember Ablavius ügynöke! Hiszen azért oly dühös mindenért, azért bírálja oly kíméletlenül a császárt, hogy lejárassa, és ez a komédia is arra való volt, hogy Ablaviust népszerűsítse. Ablavius? töprengett, hát ilyesmiben sántikál öfénység?

Ezt is jól megjegyezte Sopatros.

Másnap Kanonaris óriási tömeg előtt megtartotta nagy garral beharangozott előadását, amely ugyan, címe szerint „az istenség gondviseléséről” szólt, valójában pedig mindössze két tárgy körül forgott: első felében a kereszténységet támadta, durván, útszéli hangon, szenvedélyesen és dühösen; ha Porphyrios hallhatta volna, halálra szégyellte volna magát. Az előadás második része, ugyanilyen modorban Constantinus támadta, de egyetlenegyszer sem ejtette ki a nevét, bár minden mondatából félreérthetetlenül rá lehetett ismerni az Augustusra.

Ablavius ügynökei gyorsírással jegyezték az előadást, és a szöveget bemutatták a kormányzónak, aki egyáltalán nem akadt fenn rajta; hiszen a keresztényeket szabad bírálni és támadni, másrészt pedig akármit beszélt a szónok a „felsőbbiségről” meg „főhatóságról” meg „hatalmasságokról” meg „zsarnokokról”, Constantinus nevét nem is említette. A beszédről tehát nem tett jelentést a császárnak, minek is terhelje ilyen semmiséggel? Kanonaris az ő fizetett ügynöke, Ablaviusnak tehát nem érdeke, hogy a császár tudomást szerezzen a vakmerő támadásról.

Ellenben Sopatros még aznap este pontosan tájékoztatta az Augustust az asztaltáncoltatásról is, az előadásról is. Másnap Kanonaris meghívást kapott császári kihallgatásra. Büszkén ment el: íme, bátran megmondta a magáét, és a császár mégis hívatja! Valószínű megjutalmazza szókimondásáért. Mikor beért a palotába, a fény, pompa és ragyogás elkápráztatta: ilyenről nem is álmodott.

Olyan szertartásosság forgatagába került, hogy egyre mélyebben meggyökerezett benne a gondolat, hogy a császár az ő tiszteletére állított a folyosókra, a termekbe és oszlopcsarnokokba annyi katonát, testőrt, díszruhás udvari tisztviselőt, az ő kedvéért hemzseg annyi

lándzsás őrség és bennfentes, puha herélt. A fogadóterem előcsarnokában ugyancsak bizonyosan a császár parancsára várta egy aranyruhás, fekete pálcás úr, hogy bizalmasan közölje vele: a császár megszólítása: felséged, szentséged, örökkévalóságod, istenséged - egyúttal pedig gondosan betanította a vidéki filozófust az okszerű és szabályos adoratio mindennél fontosabb műfogásaira. Ezek után egyet koppantott, és bebocsátotta a filozófust a fogadóterembe.

Kanonaris majdnem hanyatt vágódott meglepetésében: a császár keleti szőnyegekkel borított emelvényen ült a bíborpárnás arany trónszékben, vállán a bíborpalást, alatta arannyal átszőtt selyemdalmatika, fején szikrázó rubintokkal kirakott aranydiadém, lábain drágakövekkel és gyöngyökkel díszített selyemcipő, bal kezében Helios földgömbje, jobbában a sassal koronázott jogar. Körülötte néhány udvari főtisztviselő, arannyal hímzett bársonydalmatikában, a császár előtt az emelvényre térdelő Marius, mellette két notarius, a császár kétoldalán két hű ezredese, Corfulenus és Talio, az irigylésre méltó arany nyaklánccal páncélja fölött. A császár mögött az emelvényen huszonnégy cataphractarius, csillogó páncélban és nehéz fegyverzetben, lent az emelvény előtt, valamint körös-körül a falak mentén és az ajtóknál, százhusz candidatus, hófehér egyenruhában; puha fehér bőrpáncéljukban, ezüstlándzsájukkal és pajzsukkal olyanok voltak, mint hófehér márványból faragott atlétaszobrok.

Ünnepélyes csönd borult a teremre, még a lélegzés nesze sem hallatszott. - Kanonaris belépett, a pompa elkápráztatta... most kel föl a császár, elébe siet, megöleli, és kegyesen megszólal... De mi ez? Mintha megdermedt volna az egész terem... mindenki mereven áll... a császár is mozdulatlanul ül trónján... megközelíthetetlen túlvilági ragyogásban és fenségben, mint egy földre szállt isten.

Egyszerre valahonnan három koppanás hallatszik, Kanonaris fölnéz, nem látja a szertartásmestert - Euporius láthatatlanul is ura és mestere a ragyogó és lenyűgöző pompának -, de látja, hogy a kardok és lándzsák tisztelgésre lendülnek, a fényességes, kegyelmes és méltóságos udvari emberek mélyen meghajolnak: íme, a császár szóra nyitja ajkait:

- Kanonaris, hitvány lázadó - szárazon, közömbösen, de egyúttal keményen és könyörtelenül kattant az Augustus hangja -, vakmerőn uszítottad ellenem fővárosom népét, titkos éjjeli összejöveten förtelmes mágiával kutattad, ki lesz az utódom: most elveszed méltó jutalmadat. Vigyétek!

Kanonaris, a nagy hős, rémülten összerezsent, beszélni akart, de máris ott termett mellette két katona, s még magához sem tért, máris kint volt az előcsarnokban. Aztán kis szobába tuszkolták, ott várta már Zabas és két pribékje. Kanonaris azt hitte, hogy kihallgatásra hozták.

- Uram - fordult Zabashoz -, meg kell mondanom, hogy abban a hippodromi beszédemben csak hatalmasokról beszéltem, nem is említettem a szentséges Augustus nevét, de még csak nem is gondoltam őistenségére... - Egyszerre csak megdöbbenetette Zabas jéghideg és kissé gúnyos tekintete, veszélyt szimatolt és hadarni kezdett: - Ezenfelül, uram, az a förtelmes mágia, amiről őszentsége beszélt, csak társasági tréfa volt... az asztal az ABLA betűket kopogta ki, mikor azt kérdeztük, ki lesz az Augustus utóda, de hát kétségtelen, hogy a félbe-maradt szó nem más, mint ABLATOR, vagyis olyan ember, aki elemel vagy elvisz valamit... mondjuk ki: tolvaj... s ebből derül ki, uram, hogy csak tréfa lehet ez a jóslat, amely azt mondja, hogy őszentségének tolvaj lesz az utóda... Uram, érted ezt?... Ez véresen gúnyos kicsúfolása minden trónkövetelőnek... Uram... ugyebár megérted...

- Mit akarsz tőlem? - kérdezte szokott szakmai megvetésével Zabas.

- Azt, uram, hogy megérts... hogy megmagyarázd őszentségének... hogy ez csak tréfa volt...

Zabas összefonta karjait a mellén, így felelt:

- Ez viszont, komoly, uram. Én tudniillik a hóhér vagyok.

A fenegyerek Kanonaris összeesett.

Még aznap este „áthelyezték” a fejét...

2

Másnap éjjel teljes holdfogyatkozás jelezte, hogy ha nem is halálos, de nagy és fontos események következnek. Sajnos, nem volt itthon Hosius, hogy hitelesen megmagyarázhatta volna az égi tűnemény jelentőségét. Hosius egészen bizonyosan úgy magyarázta volna az égi - s meglehetősen ritka - jelenséget, hogy Constantinus életében, s valószínűleg éppen érzelmi életében, jelentős fordulat várható, ugyanis a hold, akár Selene a neve, akár Luna, elsősorban az érzelmesek és érzelősek, s mondjuk meg őszintén: a szerelmesek istennője. Hosius könnyűszerrel megmagyarázta volna, hogy valamint a hold hosszú időre elsötétedik, és kisvártatva újra teljes fényben felragyog, akként Constantinus életét is sötét felhők árnyékozták be vigasztalanul, végre azonban most megtörik az ellenséges démoni hatalmak gonosz acsarkodása, és feltündöklük a nap, az életkedv és életakarat sugárzó és melegítő napja. De Hosius nem volt itt és Constantinus csak az elsötétedést látta, s nem a sóvárogva várt fény felragyogását.

A főváros hivatalos felavatásának ünnepei halálosan kifárasztották. Az afrikai, indiai, sericai és egyéb távoli népek követségeinek fogadása és ajándékaik ünnepélyes átadása elviselhetetlen teherként nehezedett rá. Hát még az ünnepi játékok! A színházi előadások, a gladiátorviadalkok, a cirkuszi kocsiversenyek! Főképp a kocsiversenyek! A hippodrom, a római Circus Maximus mása, már több mint száz éve központja volt Byzantion életének, mint ahogy az maradt az új Constantinopolisban is. A négy nagy párt, a fehérek, vörösök, zöldek és kékek pártja valóságos élethalálharcot vívott egymással, s nemcsak a győzelemért, hanem a közéleti befolyásért és a politikai hatalomért is. Általános téboly volt ez: előkelők és proletárok, férfiak és nők, szabadok és rabszolgák egyetlen gondja és szenvedélye volt, hogy melyik párt győz a kocsiversenyen. A fehérek és vörösök hamar elvéreztek; már hosszú évtizedek óta csak a két legerősebb, legnépszerűbb és legjobban megszervezett párt viaskodott egymással: a kékek és zöldek. Egyesek inkább nem aludtak, csak hogy jó helyet foglalhassanak le már hajnalban; az izgalmas fogadások a pártok irodáiban; a szenvedélyes viták a versenykocsisokról és a győzelem eshetőségeiről, néha pedig a vad és véres verekedések még a verseny lezajlása után is tartottak, és az ellentétek gyakran személyes gyűlöletté és ellenségeskedéssé fajultak. A sokszoros győztes versenykocsisok dicsősége, népszerűsége és keresete legendás volt, egy-egy híres zöld vagy kék párti győztes a nép bálványa, a legremekebb nők szeretője, s ebben a kék párt büszkesége, Crescens, semmivel sem aratott több sikert, mint a zöld párt hőse, Euthymios, ámbár ez keresztény volt; játékszenvedély, versenybeli csalás, kapzsiság, nőhódítás terén nem volt különbség Helios-hívők és keresztények közt, sem ortodoxok és eretnekek közt. Ebben Constantinopolis népe egységes volt, megbonthatatlanul; legfeljebb a kék és zöld párt közt lehettek ellentétek, s talán éppen ez a magyarázata, hogy a kocsiversenyek előtt és alatt minden egyéb marakodás szünetelt, viszont időközben, a legközelebbi versenyig, bőven kitombolhatták magukat a vallási és politikai szenvedélyek. A város életének mégis a hippodrom volt a központja, úgyhogy Constantinopolisnak bízást lehetett volna a jelképe és címere az a fehér márvány talapzaton álló bronzszobor - a

hippodromhoz vezető széles sétaút két párhuzamos oszlopcsarnoka között -, amely az ezerszeres győztes kék párti versenykocsist, Porphyrios Ephesioszt ábrázolta, kékre zománcozott széles övvel a derekán, aranyozott pálmaággal jobbában, hófehér talapzatán pedig ezzel az aranyozott felirattal: „Porphyrios Ephesiosnak, az ezerszeres győztesnek, a kék párt büszkeségének, a hippodrom hőségének.”

Constantinus sem a kocsiversenyeket, sem a gladiátori viadalokat, sem a színjátékokat nem kedvelte különösebben; néha mégis meg kellett jelennie a játékokon is csakúgy, mint a hivatalos avatóünnepségeken, bár mindenféle ünnepélyes kivonulástól húzódozott: szerepéhez hozzátartozott a fény, a pompa, az ünnepélyes ragyogás, és ezt kedvelte is, de legfőképpen otthon, a palotában. Legszívesebben úgy mutatta volna meg istenségének teljes tündöklését, ha nem ő vonult volna ki, hanem a főváros népe vonult volna végig a palotán, s ő csak ült volna a bíbortrónuson, méltóságosan, átszellemülten, túlvilági révületben, szikrázó díszek, drágakövek és diadémjának mennyei káprázatában.

De tudta, hogy ilyesmiről szó sem lehet: bizony ki kell vonulnia, meg kell jelennie az ünnepségeken, díszüléseken és katonai szemléken; öltözetét mindig Euporius állapította meg, a szertartásrendet is; kíséretét is az utolérhetetlen főszertartásmester válogatta össze. A derék Euporius valószínűleg szörnyethal, ha az Augustus olyan ötletet pendít meg, hogy a főváros népe bent a palotában vonuljon el szent színe előtt. De ilyen szentségtörést - Jupiter óvjon! - a szentséges Constantinus semmiképpen sem javasolhatott.

Mindazonáltal nagyon szerette volna, ha minél előbb vége szakad a túlméretezett ünnepségnek, és ki is vonta magát minden ilyen nyilvános szereplésből, ha csak tehetné. Legutóbb azonban Marius ügyes javaslattal állt elé; vonjanak össze két ünnepséget: a hivatalos városavató ünnepélyt és a főiskola újonnan alapított könyvtárának felavatását és megnyitását.

- Elfogadom - bólintott rá az Augustus -, de sokkal jobban örültem volna, ha mindjárt az ünnepségek elején eszedbe jut ez az okos javaslat. Sok unalomtól megmenekültem volna!

Így is összezsúfolódott sok minden. Az egyik nap eltelt a külföldi követek fogadásával; ezek a küldöttségek rendszerint tolmácsokat is hoztak magukkal, de Constantinusnak is voltak tolmácsai: a barbár nyelvekre Flavus és Nevitta, az afrikai nyelvekre Ferik, a közel-keleti nyelvekre Strategios. Érdekes volt a követek fogadása, kissé a császár hangulata is földerült a keleti követek káprázatos selyem- és bársonydíszruháin és pazar ajándékain. Az aranyfestésű tálcákat és dobozokat, az óriási porcelánvázák sarkánydíszzeit, csodálatosan színes madarait, a gyönyörűen festett finom porceláncsészéket és talakat, a hártavékony rongypapírsávokra festett leheletszerű virágokat, fákat, madarakat és furcsa ruhás emberi alakokat éppoly elfogódottan csodálta az egész udvar, mint az indiai selymeket, elefántcsont-műtárgyakat, aranyékszereket és csodálatos illatszereket, vagy akár Perzsia selyemfényű és bársonyos tapintású szőnyegeit és az afrikai berberék finomművű filigránékszereit.

De Constantinus unatkozott, s közben a keletiek szüntelenül hajlongtak és fecsegték, hódoló áradozással, a császár lábai elé halmazták vég selymeiket, szőnyegeiket s egyéb kincses ajándékaikat, pergett a tolmácsok nyelve, az Augustusnak zúgott a feje, Euporius bámulatos művészettel mozgatta a tarka tömeget - és mikor véget ért a zsidóság, Constantinus föllélegzett. Másnap aztán újra kezdődött a hajsza: előbb a főiskola felavatása, utána a hivatalos avatóünnepség a forumon. A főiskola ünnepélyén az épület, a professzorok és hallgatók bemutatkozása, a mindenféle próbaelőadás, szavalat, sportverseny ugyancsak mérsékelten szórakoztatta az Augustust, viszont a könyvtárban egészen föllelevenedett; el volt ragadtatva a rengeteg könyvtekercstől; nem szeretett olvasni, csak egészen hiányosan ismerte a latin irodalmat, a görögöt meg sehogy sem, s éppen ezért - mint minden irodalmilag műve-

letlen embert - vonzotta és lenyűgözte a könyv misztikuma, az irodalom és tudomány sok-sok titka, ami előtte örökre titok marad. Ha fizetett emberei felhívták a figyelmét valamire, felolvastatta magának valamelyik rabszolgával a görög könyvek tartalmát, s nagyjában elmondatta magának a professzorokkal, de rögtön abbahagyta a felolvasást, mihelyt nem érdekelte a tartalom; filozófiai tárgyú könyvek egyáltalán nem kellettek neki; csak egyet olvastatott fel magának, kisebb részletekben. Cicero könyvét *Az istenek természetéről*. Ez a vallásbölcseleti mű lekötötte érdeklődését, s ebből tájékozódott, persze hiányosan és egyoldalúan, a stoikus és epikureista felfogásról az istenek létezését, lényegét, a világ isteni kormányzását és az isteni gondviselést illetőleg.

Nem sóvárgott ugyan az ismeretlen szépségekre és bölcsesség titkaira, amelyeket a könyvtár rejtett, de a lappangó szépségek és bölcsességek varázsa mindig lenyűgözte. A könyvtáros, Coponius Felicio, töpörödött, kissé görbe hátú, alacsony, sovány, madárfejú öregecske, folyton ritkás hosszú szakállát simogatta és húzogatta, miközben az Augustust végigvezette a könyvtár polcai és könyvtartó hengerei közt. Ha egy-egy tekercset levett a polcról, megmutatta a szépen esztergályozott zárógomb feliratát és leolvasta róla a könyv címét: Constantinusban ilyenkor néha régi és elmosódott emlékek ébredtek tétován... mintha ezt már hallotta, vagy talán olvasta volna valaha? Coponius figyelte a császár érdeklődésének ilyen felvillanásait, és egy-egy rövid s találó mondatban ismertette a könyv tárgyát vagy tartalmát is: Constantinusnak nem kellett elárulnia tájékoztatanságát, az öreg Coponius tapintatosan átsegítette minden buktatón; csak egy feladata volt: bólogatni. Végül olyan látszata volt a látogatásnak, hogy a császár kitűnően ismeri a görög és latin irodalmat. Az öreg színtelen és fátyolozott hangon magyarázott, lelkesen és szerényen; pontosan tudta, hogy miből mennyi elég, de azt is érezte, hogy a császár nagyon hálás az ügyes vezetésért. Mikor aztán a könyvtár kincseit, régi ritka és díszesen festett könyveit is megmutatta, az Augustus elégedetten bólintott, s mintha enyhén el is mosolyodott volna.

Coponius professzoron eddig lötyögött a tóga, de most a büszkeségtől mintha megfeszült volna vézna testén a hosszú és súlyos ruhadarab.

Másnap megjelent a könyvtárban Talio ezredes és bársonnyal bélelt lapos sárgaréz tokban átnyújtotta Coponius Felicio professzornak a polgári érdemek jutalmazására alapított kitüntetést, a mellen viselendő tényérnyi ezüst tölgyfakoszorút.

Ebből is látszott, milyen kellemesnek találta Constantinus ezt az órát, amelyet a könyvtárban töltött. Annál kellemetlenebbnek érezte az utána következő két órát, a rengeteg sallangos szónoklatot, a polgári hatóságok és a papi testületek hódolatát, a katonai díszfelvonulást, a kürtösök és síposok fülhasogató indulóit és a szöges bakancsok fenyegető csattogását. Csak a fiúk és lányok vegyeskarának éneke és tánca üdítette fel: huszonnégy fiú és ugyanannyi lány adta elő Horatius *Százados ének*-ét: csupa olyan hajadon és ifjú, akinek apja-anyja élt. A friss hangok csengése, az ünnepélyes zene és szertartásosan lassú tánc, a fehér fátyolruhák könnyű lebbenése és a fiúk selyemtunikáinak suhogása feledtette Constantinusszal a lelkén rágódó régi bánatokat és az új birodalom alapításának és építésének gondjait... Képzeletében Augustust látta, az első császárt, aki éppen 347 évvel ezelőtt ugyanígy élvezhette a fiatalok ünnepi hálaénekét és táncát Róma százados ünnepén. Mariusnak remek ötlete volt ez az ünnepi előadás, mert ezzel is hangsúlyozta, hogy az új egységes birodalom szervesen kapcsolódik Augustus császár egységes birodalmához, és a közbeeső zivataros, sötét és tapogatózó századok után a régi imperium Romanum egyenes folytatása.

Szinte jólesett neki, hogy Optatus, az ünnepi szónok, a főiskolán a latin nyelv professzora, ugyancsak az augustusi folytonosság gondolatából indult ki; okosan fejtegette Constantinus felismerésének történelmi jelentőségét, az új főváros alapításának és felavatásának eszmei,

politikai, katonai, gazdasági és vallási fontosságát. Kellemes szónoklatát érdeklődéssel hallgatta a császár, hiszen a szónok pontosan az ő felfogása értelmében magyarázta a történelmi folytonosság elvét, s főképpen mértéktartón és ízlésesen, nem a panegirikusok fellengős és cikornyás körmondataiban, hanem a klasszikus cicerói hagyomány stílustiszteletének szellemében. Jólesett hallgatni a metrikus próza kellemes hullámmását, és Constantinus még azért is hálás volt Optatusnak, mert gondosan és tudatosan mellőzte a szokványos ünnepi beszédek émelyítő és rossz ízű tömjénezését és ripacskodó színfalhasogatását. Jutalmul megengedte a professzornak, hogy személyesen jelentkezdhessék a palotában, meghallgatni szentséges elismerő szavait.

A fárasztó ünnepség után Ablavius nem ment haza, hanem Mariusnál jelentkezett, hogy eszközöljön ki számára rendkívüli kihallgatást. A déli pihenő után fogadta is az Augustus.

- Nos, illustrissimus, milyen volt Optatus ünnepi beszéde - fordult hozzá a császár -, mit szólt hozzá a főváros népe?

- Szentséges Augustus - felelte a kormányzó olvadó mosollyal, mivel már tudta, hogy Optatus meghívást kapott a palotába -, tökéletes volt! Nazarius is elbújhat mellette, Eumenius is, a többi hivatásos ünnepi szónok is. Szentséged szándékait még senki sem értette meg ily mélységesen; nem is magyarázta még senki ily tökéletesen.

- Közlöm veled, illustrissimus, hogy kihallgatásra rendeltem a kiváló professzort, és ki akarom tüntetni.

- Nála jobban senki sem érdemli meg szentséged kegyességét.

- Tehát helyesled elhatározásomat, illustrissimus.

- Teljes mértékben helyesnek és igazságosnak találok szentséged kegyelmes elhatározását.

- De én igen magas kitüntetést szántam neki.

- Megérdemli minden császári kegyelem teljességét. Őt megnyerni már nem is császári, hanem birodalmi érdek. Igaz, hogy máris érti és szónoki művészete csodálatos erejével támogatja elgondolásodat és terveidet, de azért tanácsosnak tartanám még szorosabb kötélléssel magadhoz kapcsolni őt.

- Hogyan? - érdeklődött Constantinus.

- Szentséges uram - kezdte Ablavius tulajdonképpen mondanivalóját, amiért kihallgatásra jelentkezett -, ennek magyarázatául el kell mondanom, hogy ez a remek Optatus voltaképpen csak fél ember a felesége nélkül!

- Hogyhogy fél ember? - kérdezte Constantinus közömbösen. - Hát Optatus nem egész ember?

- Nagyszerű tudós és rokonszenves szónok, szentséges uram - magyarázta Ablavius -, de embert csak a felesége faragott belőle.

- Miféle csodafeleség ez? Hiszen Optatus ember magától is: elegendő bizonyosság erre az ünnepi beszéde!

- Ez csak annyit bizonyít, hogy kiváló szónok, de meg kell mondanom, hogy Flaviana nélkül még szónok sem lett volna belőle, olyan gyámoltalan, sőt élhetetlen ember. Rengeteg a tudománya, de sohasem tudta érvényesíteni a maga boldogulása és érvényesülése érdekében. Képzeld, szentséges Augustus, nevelője és tanára volt a kis Licinianusnak, és még csak egy főiskolai katedrát sem tudott kimesterkedni magának.

- De hiszen főiskolai professzor!

- Igen, de csak a felesége jóvoltából, szentséges uram. Flaviana ugyanis egyszer csak megelégtelte a férje gyámoltalanságát, fölment Liciniushoz, és valósággal rátámadt: „Én Optatus felesége vagyok. Ismered őt, hiszen tanára a nobilissimusnak: kiváló tudós, elismert szónok és még mindig csak házitanító, mint valami hitvány rabszolga. Annyi üres fejű professzorod lábatlankodik a tudomány útjában ott a főiskolán, hogy igazán elkelne már köztük végre egy kiváló tudós. Azért jöttem, hogy megkérjelek: nevezd ki őt professzornak, mégpedig haladéktalanul, elsősorban a főiskola jóhírneve érdekében!”

- És Licinius? - érdeklődött a császár.

- Kinevezte.

- És lehet így beszélni egy uralkodóval?

- Azzal a Danubius menti barbárral lehetett, de azzal is csak Flaviana beszélhetett így.

- Miféle jogcíme volt efféle kiváltságra?

- Egészen rendkívüli és káprázatos szépsége. Kappadokiai nő, szentséges uram, és ez mindent megmagyaráz: amilyen állatian csúfak és kibírhatatlanul durvák a kappadokiai férfiak, oly gyönyörűk a nők. Egy régi útleírásban ezt olvastam róluk: „Oly csodálatosan szépek, mint az istennők”. Ha meglátod Flavianát, ezt mondd magad is, szentséges uram.

- Valóban kíváncsi vagyok rá! Optatus után őt fogadom. Intézkedjél.

Constantinus mehökkent: mi ez? Talán Volusianusnak volt igaza, amikor ezt jósolta: „Majd Prusa után másképpen beszélsz!” Máris érdeklik a nők, vagy csak ez az egy, mert oly kivételesen szép és oly kemény akaratú, bátor, sőt vakmerő? De Ablavius máris fölriasztotta töprengéséből:

- Igenis, szentséges Augustus. De kegyes engedelmeddel folytatom Flaviana kihallgatásának történetét. Licinius azonnal behívta Hortariust, a császári jegyzők főnökét, kiállította az okmányt Optatus kinevezéséről, s mikor kettesben maradt Flavianával, minden különösebb bevezetés nélkül egyszerűen le akarta teperni; derékon kapta, és már vitte volna a szomszédos cubiculum pamlagára, hiszen tudod, szentséges Augustus, milyen mohó és telhetetlen volt Licinius: még vén korában is folyton kakaskodott, és minden nő kellett, azazhogy kellett volna neki, hiszen mindnyájan emlékszünk még a szerencsétlen kis Glaphyra történetére... Nos, Licinius ezúttal pórul járt: Flaviana úgy ellökte magától, hogy a császár hátratántorodott, és ha nem fogódzkodik meg a nehéz trónszékben, hanyatt vágódik. Még jóformán magához sem tért a megdöbbenésből, s máris csattant Flaviana hangja:

- Mi történt veled, Augustus? Elvesztetted a fejed, szentséges császár, hogy kocsmai hetérának véltél, és felségedhez méltatlan módon le akartál teperni? Megfeledkeztél róla, hogy fiad tanárának, Optatus professzornak a felesége vagyok, tisztos római matróna, nem pedig éhes férfiak szabad prédája! Ezt jól jegyezd meg, császár!

És felháborodottan kiviharzott a teremből, mint egy gyűlölettől izzó gyönyörű fúria. Licinius tanácstalanul nézett utána; így még senki sem merészelt szembeszállni vele! S még hozzá ily erőlyesen és gorombán! Elfogassa, megbüntesse? De ezzel világgá kürtölné a szégyenét! Ej, hadd fusson! Sajnálta, hogy durva támadásával elriasztotta ezt a szépséget; ha kíméletesen közelít hozzá, talán meg is adja magát, hiszen kevés Lucretia van a világon, aki a császárnak is ellenáll. Mindegy! Késő bánat! Űsse kő, akad még szépasszony Nikomedeiában, aki szívesen lefekszik a császárral akkor is, ha őszentsége történetesen jóval túl van a hetvenen.

Így füstölgött magában a vén - s mint Constantia példáján megtetszett -, jóformán tehetetlen szoknyavadász, Flaviana pedig egyenesen a császári irodába sietett, átvette az okmányt, s nyílegyenesen hazament, vissza se nézett a rokkant és fogatlan oroszlán átkozott barlangjára.

Ablavius pedig a császári parancs értelmében „intézkedett”. Elérte azt, amit akart: Flavianát bejuttatta Constantinushoz: ha sikerül a terve, s az évek óta magányosan élő Augustus tüzet fog, a remek nő úgy lenyűgözi majd, hogy sem kedve, sem ideje nem lesz törődni az ő kisdéd játékaival, kajánul és tervszerűen épülő hadállásaival.

Optatust kegyesen fogadta a császár, megdicsérte szép szónoklatáért, és jutalmul százezer sestertiust utaltatott ki neki. A professzor hálából megígérte, hogy szép könyvet ajánl majd a császárnak Constantinopolis múltjáról s jelen fényéről és nagyszerűségéről. Constantinust azonban már nem a professzor érdekelte, hanem a felesége: kegyelemben elbocsátotta Optatust, és intett, hogy bocsássák be Flavianát. Az asszony szertartásos lassúsággal lépett be, a háromszoros adoratiót szabályszerűen végrehajtotta, Euporius koppantására fölnézett, és megállt az Augustus trónszéke előtt.

Amíg Flaviana idáig eljutott, a császárnak bőven volt ideje megfigyelni őt: magasan övezett hosszú borvörös tunica volt rajta, efölött művészi redőkben leomló hímzett kék palla, amelynek finom vászonszegélyét a nyakán egyszerű, sima ezüstcsat fogta össze, csigákban legyűrűző könnyű szőke haját finom borvörös fátyol fedte. A császár a szakértő szemével pillanatok alatt végigtapogatta, megbecsülte és szinte fölitta az asszony testének legrejtettebb szépségeit is. Lenyűgözte a fejedelmi termet, a tökéletes nyak, a gyönyörűen ívelő váll, a büszke mell hullámos hajlata, a hibátlanul szabályos, bár kissé kemény vonalú hosszúkás arc, és a két fekete szem, a szőke haj, az egészséges piros arc kereszttüzeiben. Ha lírai költő látja, bizonyosan azt mondja róla versében, hogy olyan, mint egy megelevenedett Aphrodite-szobor. És Constantinus úgy látta, hogy csakugyan van benne valami szoborszerű: a keskeny száj, az erélyes áll, a mosolytalan arc, a büszkén fölvetett fej és a királyi testtartás arra vallott, hogy ez a káprázatos asszony - ha nem is szobor - kemény, mint a márvány.

Constantinus már rég nem élvezett nőt, s mikor Flavianát meglátta, sőt végiggyönyörködte, hirtelen nem talált emlékeiben olyan asszonyt vagy leányt, akivel összehasonlíthatta volna: a melegséget, Minervina melegségét, hiába kereste volna benne, a haja Helenára vallott, a melle Matidiára, nyoma sem volt benne Claritas öntudatlan odaadásának, sem Thamar lappangva izzó és perzselő tüzeinek. Csak egy bizonyos, állapította meg a császár a villámgyors, de alapos szemle végén: káprázatosan gyönyörű.

Flaviana, kissé mereven, meghajolt:

- Hívattál, szentséges Augustus.

- Meg akarom mondani neked, Flaviana, hogy férjed ünnepi szónoklatával rendkívül meg voltam elégedve. Gondoskodni fogok róla hogy mindig illő megbecsülésben legyen része, és minden támogatást megkapjon tudományos munkájában. Holnap megkapja rendeletemet Coponius Felicio, hogy a könyvtárban zavartalan külön munkahelyet biztosítson neki.

- Hálásan köszönöm kegyességedet, szentséges Augustus.

- Úgy tudom, Flaviana, hogy férjed sikereit elsősorban magadnak köszönheted: te tetted professzorrá.

- Szentséges Augustus, csak nem tőle tudta meg az átkozott emlékü Licinius merényletét?

- Nem. Egyik tanácsosom jelentette, hogy milyen bátor fellépéssel kényszerítetted Optatus kinevezésére. És azt is, hogy milyen erélyesen utasítottad vissza a tolakodását.

- Nem tolakodás volt az, szentséges Augustus, hanem durva támadás. Azt hitte a vénember, hogy egy császárnak minden szabad, holott véleményem szerint sokkal kevesebbet engedhet meg magának, mint más: éppen azért, mert császár!

Ezzel Flaviana - minden eshetőségre - védőpajzsot feszített maga és az Augustus közé.

- Okosan viselkedtél, Flaviana, okosan beszélsz. Úgy veszem észre, értesz a dialektikához. Tanultál te valamit?

- Szentséges Augustus, bár mindössze huszonnégy éves vagyok, férjem négy év alatt megtanított a retorika egész anyagára, és most boldog vagyok, hogy egyetlen mondatomból felismerted retorikai képzettségemet. Hódolattal köszönöm kegyes elismerésedet.

Mivel a legokosabb nőt is lefegyverzi az a csalhatatlan módszer, ha a hiúságának hízelegnek, Flaviana, a művelt rétor, megenyhült, és lebecsült a kettejük közt meredező védőpajzsot.

- A retorikai készségedet értem és nagyrabecsülöm, Flaviana, de mondd meg azt is, honnan vetted a bátorságot, hogy szembeszállj a császárral?

- Az undor acélozta meg karomat és az az ösztönös érzés, hogy irtózom az állatemberektől.

- De hiszen mindnyájunkban megvannak az állati ösztönök.

- Mondjuk inkább így: természetes ösztönök - jegyezte meg az asszony -, s ezek valóban nem kifogásolhatók mindaddig, amíg emberhez méltó módon nyilvánulnak meg; ellenben undorító, mihelyt állativá fajulnak.

- Megint okosan különböztettél, Flaviana, csak egy tényezőt felejtettél ki az okoskodásodból.

- Melyiket, szentséges Augustus? - kérdezte meglepetten az asszony.

- A szépségedet. A csodálatos és mondjuk így: felháborító szépségedet. Bizonyos fokig minden szépség elviselhető és élvezhető, de van a szépségnek olyan foka, amelynek láttán csak a művelt és belsőleg fegyelmezett emberek tudják megfékezni magukban a fenevadat. Ilyen a te szépséged is, Flaviana.

...Előbb az okosságomnál fogva, most a szépségemnél fogva vonz és húz magához, villant át Flaviana fején, s elvégre ez is derékonkapás, ha mindjárt tapintatosabb módszerrel is. Tudom, mit akarnak a férfiak. Mind ugyanazt. Még szerencse, hogy vannak, akik finomabb módszerrel akarják. S ezért még hálások is lehetünk...

Halványan elmosolyodott; egész beszélgetésük alatt most először engedett föl kissé az arca merevsége.

- A szépségem? Te is megláttad a szépségemet, szentséges Augustus? Megláttad, és nem annak a magasztalásával kezdted a beszélgetésünket. Ezért különösen hálás vagyok neked. Mert igazad van, ha nem ezt tartod egy nőben a legnagyobb értéknek. Egy régi görög bölcs azt mondta, hogy a „testi szépség állati tulajdonság, ha nem sugárzik mögüle az értelem”. Ha megláttad testem mögött az értelmet, akkor elhiszem, hogy szép vagyok, ha nem is oly „felháborító” szép, mint végtelen kegyességben említetted, szentséges Augustus. És hadd idézzem a filozófus Seneca szép paradoxonát: „A test csúfsága nem csúfítja el a lelket, viszont a lélek szépsége megszépíti a testet is.” Én hízelgek magamnak azzal, hogy a testi szépségemet, ha valóban szép vagyok, ennek a belső kisugárzásnak köszönhetem.

- Flaviana, túlságosan józanul gondolkodol a szépségről, főképpen a magad szépségéről. Hozzá kellene szoknod, hogy a férfiak előbb a testet látják meg, és sem arra a bizonyos görög bölcsre nem gondolnak, sem Senecára. A szépséghez hozzátartozik, mégpedig elválaszthatatlanul, az érzéki varázs, az elragadtatás, a titokzatos vonzás és vonzódás. Hát nem az ilyen rejtelmes erők sodortak téged is Optatus karjaiba?

- Nem, szentséges Augustus, hanem a józan meggondolás. Optatus kislánykorom óta a tanárom volt, rokonszenves férfi, nálam tíz évvel idősebb. Bámultam a tudományát, megvesztegető előadásmódját; rokonszenves volt az egyénisége is: nála külön férfi abban az időben el sem tudtam képzelni. Sokszor mondogatta, hogy én vagyok a legtehetségesebb tanítványa, s ez is tetszett nekem: általában, mondjuk így, meghatott, hogy ez a tudós tanár ily sokra becsül engem, a gyereklányt. Igaz, hogy óriási becsvágy forrt bennem, nagy terveket szőttem: hogy én is tudós leszek, mint ő; majd együtt dolgozunk, egy asztalnál, szemben egymással, mint hű szövetségesek, de mindez persze ábrándozás volt, gyökértelen rajongás. Az első valamirevaló férfit a serdülő lányok úgy fogadják, mint az eszményképet, s nem tudják, hogy ez a lelkesültség vagy rajongás, vagy szerelem tulajdonképpen az érzékeik ébredése. Én sem tudtam. És ekkor történt, hogy egyik vizsgámon, amikor éppen az írásbeli dolgozatomat fogalmaztam, belépett a szobába Optatus, hogy megnézze, halad-e a munkám, és ha esetleg szükséges, segítsen. Fölém hajolt, belenézett az írásomba, tenyerébe fogta a fejemet, és a jobb arcomon megcsókolt. Éreztem a csókja forróságát, letettem a nádtollat, és csodálkozva fölnéztem rá. Ez a csók és ez a pillanat lett a végzetünk. Feleségül vett, s ennek a ténynek közvetlen következménye volt a nászéjszaka, a maga rideg és kiábrándító valóságával és megrázó csalódásával. Ez pedig korántsem az az eszményi és tiszta csók volt, ott az írásbeli dolgozat fölött, hanem a nemi ösztön kíméletlen kielégítése, a gyanútlan leánytest megalázó megbecstelenítése, az eszményeinek elképzelt szellemi együttműködés helyett. Optatus tovább is tanított, de valójában mindig csak a testem izgatta, szellemi életem soha. Én pótoltam, amit ő elmulasztott, rendületlenül tanultam, valósággal faltam a tudományt, s lett belőlem, ami lett. Optatus csak a testemmel foglalkozott már, azt kívánta, azt gyötörte, s mikor megérezte, hogy egyedül hagytam, és ezt a testi „munkát” nem vállalom, abbahagyta a meddő szeretkezéseket. Boldog voltam, hogy kijózanodott, és pedig, testem sokszoros meggyalázása után, befelé fordultam, s elmélyült lelkiélettal akartam és akarom jóvátenni azt, amit a testi étellel lelkem ellen vétettem. Beavattattam magam az Isis-misztériumokba.

- Ez baj, Flaviana, mert az egyik végletből a másikba estél, holott olyan józan nőnek, mint te vagy, valóságos öngyilkosság misztikus kultuszokba menekülni az élet valóságai elől. Rajongtál egy férfiert, s visszariadtál tőle, mikor ő a valóságos életet akarta élni veled, s most egy misztikus kultuszba menekülsz, ahol az élet valósága helyett a halálos irrealitásba szédítenek. Nem méltó hozzád, Flaviana! Sem magasrendű értelmedhez, sem káprázatosan szép és viruló testedhez.

- Megvesztegető az okoskodásod, szentséges Augustus, és engem már azzal is megtisztelsz, hogy vitatkozol velem, de nem ismerhetem el, hogy „magasrendű értelmemnek és viruló testemnek” a szeretkezés az igazi életformája.

- Annyit azonban el kell ismerned, hogy a misztikus rajongás meg éppenséggel nem lehet az életformád.

- Elismerem, szentséges uram, de mit tegyek, hová meneküljek?

- A szerelemben - mondta rá Constantinus nyugodtan.

- A szerelem ravasz és sok értelmű szó, szentséges Augustus. És nekem főképp a regényes és érzelmős jelentéséhez nincs semmi érzékem. Annyian, de annyian súgták, duruzsolták és lihegték a fülemben ezt a szót, hogy én minden „szeretlek” és „imádlak” szó mögött a „kívánlak” és „akarlak” testi és nyers valóságát érzem, és ettől megriadok és megkeményedem.

- De ilyen fiatalon és ragyogón legalább próbát kellene tenned az étellel - puhította Constantinus.

- Szentséges Augustus, hallgasd meg az életem történetét, és aztán mondd meg, alkalmas vagyok-e én arra, hogy valakivel, aki méghozzá talán rokonszenves is nekem, őszintén és forrón, átszellemült testi szerelemben egyesüljek? Én az égbe nyúló Argaios-hegy oldalában születtem és nőttem fel, hófödte jeges csúcsok tövében, s már kisgyerek korom óta tudtam, hogy az Argaios kialudt vulkán. Szentséges Augustus, én már kialudt vulkánnak születtem.

- Ezt csak úgy képzeled - szakította félbe Constantinus -, mert a kialudt vulkánok mélyén is örökre izzik a láva, és csak a természet csodája, vagyis a megfelelő ember kell hozzá, hogy lángra lobbantsa.

Flavianában hirtelen valami furcsa gondolat villant fel, de nyomban elhessegette magától.

- A kialudt vulkánok nem támadnak föl - jegyezte meg Flaviana meggyőződés nélkül. - Mi mozdíthatja meg a jéggé fagyott embert és világot?

- A szerelem - mondta újra Constantinus, és jelentős pillantást vetett a fiatalasszonyra.

- De hiszen az Argaios tövében, a hideg és rideg sziklák alatt, a hó és jég birodalmában, már csírájában meghal a szerelem. Ezt a szót odalent Kappadokiában ki sem ejtik soha; vagy félnek tőle, vagy nem ismerik. Rideg élet az odalent, rideg világ, ne csodálkozzál rajtam, Augustus. Rideg világ, rideg emberek: ki beszélne ott szerelemről? Hát én honnan hallottam vagy tanultam volna? Apámnak vendéglője volt Mazaca mellett, a Melas folyócska partján, afféle halásztanya; ő maga volt a halászmester, egyúttal kitűnő szakács, az egész város a mi vendéglőnkbe járt sült halra és ízes hallevesre. Egyszer aztán, az ilyen vén vulkánok tövében sohasem lehet tudni miért, a folyócska kiapadt: nem volt hal, meghalt a vendéglő, éhkoppon maradtunk. Apám nem nyugodott bele a szerencsétlenségbe, dolgozni akart, fölkerelkedett velünk, elmentünk Nikomedeiába, majd ide Byzantionba, és itt apám a tonhalhalászatból nemcsak megélt, velünk együtt, hanem meg is tollasodott. Végül arra is módja volt, hogy taníttasson... a többi már tudod, szentséges uram. Persze, hamarosan legyeskedni kezdtek körülöttem a fiatal emberek és a férfiak, köztük gazdagok, előkelők, sőt kalandorok is, szegény és ábrándos szerelmesek is, nekem egyik sem kellett. Így lettem Optatusé, szerelem nélkül és szűzen, egy ifjúkori vagy inkább gyerekkori tévedés következményeként. Most itt állok, szentséges Augustus, mindent őszintén elmondtam neked, és mondd meg ezek után, hová menekülhettem volna máshová, mint az Isis-misztériumokba? És mondd meg, ha már oly jóságos vagy hozzám és így megértettél engem, hová meneküljek?

Constantinus fölkel a bíbor trónszékből, lelépett az emelvényről, megfogta Flaviana kezét, és csöndesen így felelt a kérdésre:

- Hozzám.

Flavianát mintha villámütés érte volna; megfogta a császári jobbot, megszorította, és ezt a szorítást Constantinus minden szónál őszintébb és forróbb vallomásnak érezte. Nem ölelték meg és nem csókolták meg egymást, de mind a ketten érezték, hogy valami nagyszerű élmény részesei: Constantinus most elengedte az asszony kezét, és kissé hátrálépett: Flavianát most még ragyogóbb szépségnek látta, mint az imént, az isteni testet túlvilági fénnel öntötte el a lélek vakító sugárzása.

A nagyfeszültséggel terhes csöndet végre a császár törte meg:

- Flaviana, szeretnék minél gyakrabban itt látni magam mellett, tehát ha nincs ellenedre, kinevezlek a főiskola tanárának, s mivel görögül is tudsz, beosztalak a görög levelezés császári irodájába, s ennek a „sacrum scrinium epistolarum Graecarum” irodának a vezetésével is megbízlak. Jó?

Flavianát megdöbbenette s valósággal megrendítette a császár kitüntető kegyessége, úgyhogy alig tudta megfogalmazni válaszát, s mikor végre felelt, akkor is valami furcsa meghatottság fojtogatta a torkát:

- Minden úgy jó, ahogy te akarsz, szentséges Augustus.

- Örülök, hogy most már mindig mellettem maradsz. Ha holnap eljössz, megkapod a kinevezésed okmányát, amely biztosítja számodra a perfectissimus rangosztály címét és javadalmait. És hogy bármikor, minden körülményeskedés nélkül beléphess hozzám, vedd ezt a diptychont.

Elefántcsont táblát vett elő a keskeny fali ébenfa szekrényből, és az ezüst stílusával gyorsan néhány sort vésett a tábla kemény viaszába.

- Olvasd - nyújtotta oda a táblát az asszonynak. Flaviana elolvasta a szöveget: „Flaviana perfectissima, a sacrum scrinium epistolarum Graecarum vezetője, bármikor, minden admissionalis engedély nélkül beléphet hozzám, magánlakosztályomba is.” Ilyen diplomája eddig csak Taliónak volt, senki más nem léphetett be a császárhoz bejelentés nélkül. Ez a kegy olyan ragyogó bizonyossága volt a császár kivételes bizalmának, hogy mihelyt az udvarban híre ment, mindenki halálosan megirigyelte, legjobban Ablavius, aki úgy érezte, hogy terve a kelleténél jobban sikerült.

Constantinus egy csöppet sem csodálkozott, hogy már másnap délután megjelent Flaviana, tájékozódott a munkaköre felől, sőt Marius, a császár parancsára, be is vezette a görög levelezés irodájába. Flaviana megismerkedett jövőbeli munkatársaival, elbeszélgetett velük, közben megfordult az irodában Strategios, Sopatros és a kaisareiai Eusebios, s valamennyien megcsodálták a perfectissima választékos görög beszédét, szellemes társalgását, kifogástalan retorikai és filozófiai tájékozottságát. A sikeres bemutatkozásról Marius másnap részletesen beszámolt az Augustusnak.

Harmadnap is eljött az asszony, negyednap pedig, mivel éppen szerencsés nap volt, elfoglalta hivatalát. Ettől fogva minden délutánját az Augustusszal töltötte, és nemegyszer késő estig együtt voltak. Constantinus régóta nem érezte magát ilyen boldognak, de mindig beérte annyival, hogy gyönyörködött az asszony káprázatos szépségében és okosságában, és soha egy ujjal sem nyúlt hozzá. Flaviana hálás volt neki a tartózkodásért s ezért a néma imádatért, egyúttal azonban mint jó megfigyelő azt is észrevette, hogy az Augustus gyötrődik ebben a kései s annál emésztőbb rajongásban. Constantinus már eddig sem volt közömbös neki, csodálta politikai éleslátását, szervezőképességét, erélyességét és józan ítélőképességét, ezenfelül őszintén ragaszkodott hozzá, s egyre mélyebben érezte, hogy jobban, mint Optatushoz. A férje már évek óta nem zavarja testi kívánságaival; ezért hálás volt neki, s meg is mondta: nem veszi rossz néven, ha férje máshol elégíti ki vágyait. Most aztán elhatározta, hogy visszanyert tisztaságát, újra szűz testét önként felajánlja ennek a kivételesen rokonszenves, tartózkodó, udvarias és gyöngéd embernek, aki nemcsak uralkodónak kivételesen tehetséges és tökéletes, hanem - ámbár jócskán túl van az ötvenen - férfiúnak is remek, sőt különb mindenkinél. Nem került sok fejtörésbe, hogy milyen alakban, milyen szavakkal s mikor tegye meg nyilatkozatát: ez a jól megfontolt lépése józan és természetes volt, nem szennyezte be semmiféle hazug és hamis érzelműséggel.

Valahányszor estig maradt a császár lakosztályában, mindig bort ittak, kettesben, csendesen, mértékletesen, és mézes süteményt mártogattak bele. Flaviana szerette a Smyrna melletti Pramnos fanyar és erős borát meg az illatos, zamatos és ugyancsak tüzes Tmolos-hegyi muskotályt. Constantinus nem volt borivó, de Flaviana kedvéért szívesen megivott egy-két pohárral, s különösen a tmososi muskotályt kedvelte meg. Egyik este, jó későn - Flaviana

szándékosan húzta az időt -, a harmadik pohár muskotály után észrevette, hogy a férfi tekintete a szokottnál is szomjasabban tapad rá, s ekkor megszólalt, nyugodtan, tárgyilagosan, de kedvesen:

- Szentséges Augustus - kezdte, és a császár karjára fektette jobb kezét -, hallgass meg, mondanék neked valamit.

- Szívesen hallgatlak, Flaviana - mondta rá az Augustus -, de előbb én kérlek valamire: ne szólíts engem ilyen hivatalosan; szólíts nevemen, hiszen úgy érzem, hogy helyén van köztünk ez a bizalmasság. Engem már évtizedek óta senki sem szólít a nevemen, mintha nem tartoznám senkihez... Flaviana, én nagyon egyedül vagyok. - És most tenyerébe fogta az asszony két kezét, és gyöngéden megsimogatta.

- Constantinus, köszönöm, hogy ilyen jó vagy hozzám, most már én is érzem, hogy nem vagyok egyedül, aminthogy ezentúl te sem leszel egyedül, soha többé. Én már veled maradok, és hogy érezd hűségemet és ragaszkodásomat, Constantinusom, én önként és egész szívvel neked adom a testemet is, mert tudom, hogy a legméltóbbnak adom. Neked és soha többé senkinek!

Constantinus meglepetésében felugrott, arca kigyulladt, izgalmában a melle zihált, egy pillanatig oly tétován állt az asszony előtt, mint egy félszeg szerelmes ifjú; egyszerre csak tudatossá vált benne az élmény, odalépett Flavianához, szelíden átölelte, magához vonta, megcsókolta haját és homlokát, s miközben a tökéletes Venus-fejet simogatta, s karjaiban érezte az isteni testet, amely odaadóan hozzátapadt, halkan suttogta fülébe a tőle telhető legszebb vallomást:

- Kislányom! Gyönyörűségem!

Ilyen forró és ilyen egyszerű szavakat sohasem hallott Flaviana az egyetlen férfitől, akivel eddig testi közelségbe került: Optatus szerette a túlságosan sallangos és cifra szavakat, másrészt pedig a testi érintkezés gyors lebonyolítását. Ez a gyors szeretkezés azért tetszett Flavianának, mert így hamar túlesett rajta; viszont sehogy sem volt ínyére, hogy Optatus némely éjszaka megismételte a szeretkezést; erről ugyan hamarosan leszoktatta Flaviana, mert ellenérzését ez a gépies és rideg újrázás úgyszólván az undorig fokozta. Optatust nem érdekelte, vajon Flaviana lelkével és érzelmeivel is részt vesz-e az egyesülésben, őt csak a saját kielégülése érdekelte; amíg Optatus vadul lihegve ölelte és szorongatta, hogy kicsiholja a maga kéjét, soha egyetlen kedves vagy gyöngéd szó nem hagyta el az ajkát: önző, rideg és egyoldalú szeretkezés volt ez, Flaviának sem a teste, sem a lelke nem vett részt benne.

Az asszony, keserves tapasztalatai után kétszeresen érezte, hogy a szeretkezésben nem tudja kielégíteni a férfias férfit, tehát mikor átmentek a cubiculumba, odasimult Constantinusához, és kissé szégyenkezve bújt a mellére:

- Constantinusom, a tied vagyok; tiéd a lelkem és tiéd a testem is, de kérlek, ne várj sokat tőlem: járatlan vagyok én a szeretkezés művészetében. De akármilyen ügyetlen leszek, azt akarom, hogy tudd és érezd: csak a tied vagyok, és egészen a tied.

Constantinus magához szorította, s most először forrón és hosszasan szájon csókolta, s ezt a csókot Flaviana éppoly forrón és átszellemülten viszonzta. A férfi úgy bánt az ágyban a gyönyörű testtel, mintha pihegő aranytollú madarat ölelne, mintha szüzet szorítana magához, szüzi nászéjszakán: szeretettel, gyöngéden, kíméletesen, bár forró és remegő izgalommal; Flavianának tetszett, hogy a férfi nem rontott rá mohón, nem tiporta állati szenvedéllyel, hanem gyönyörűséggel simogatta, teste minden porcikáját szinte külön-külön ízlelte, élvezte, alig bírt betelni gyönyörű melleivel, vállaival, szájával, lassan vette birtokába a káprázatos

szépséget, és Flaviana is szívesen adta magát, mert mindenképpen azt akarta, hogy kielégítse Constantinus testileg, és ezzel örömet szerezzen neki. Constantinus lassú kortyokban élvezte és kissé késleltette is a beteljesülést; érezte, hogy életében így még sohasem élvezett nőt. Kedves szavakat suttogott Flaviana fülébe, közben is csókolgatta, dédelgette, simogatta, Optatus mohó és gyors kielégülést hajszoló szeretkezései után szokatlan volt az asszonynak ez a bágyasztón hosszú ölelés, úgyhogy mikor Constantinus egy lélegzetvételnyi szünetben forró csókkal tapadt a mellére, Flaviana halkan és gyöngéden a fülébe súgta:

- Készen vagy, drágám?

Nem tudta, hogy a kérdés valóságos hideg zuhany a férfinak, éppen ebben a pillanatban; Constantinus viszont tudta, hogy ezt a félszeg kérdést a gyöngédség sugallta, a tapasztalatlanság és főleg a készség, hogy ezt a magányos férfit, aki őt megbecsüli és kétségtelenül imádja, minél tökéletesebben kielégítse. Constantinus hálás volt Flavianának ezért a gyöngédségért; boldogan vette birtokába minden éjszaka a tündöklő testet, mindig új szépségeket fedezett föl rajta. Flaviana ugyan nem érezte a testi kény örjítő elragadtatását, de a maga módján mindig átszellemült gyönyörűséggel élvezte Constantinus izmos ölelését, simogatását, forró és mégis mindig áhítatos csókjait.

Így teltek egymás után éjek és évek, békességben és harmóniában; a világszép asszony egyre jobban szerette a császárt, a császár pedig egyre jobban becsülte az asszonyt. Oly sokat jelentettek egymásnak, hogy a régen oly rideg, makacs és önfejű Constantinus sok fontos ügyben kikérte az okos és hűséges Flaviana tanácsát. Olyan viszony volt ez, amelyet a pletykára éhes és rosszmájúságra hajlamos udvari közvélemény is helyeselt és rokonszenvvel kísért; sőt mi több, maga Optatus is helyeselte felesége szereplését, hiszen Flaviana úgyszemint volt már valóságos felesége, de ezenfelül az asszonynak köszönhetette, hogy a császári viszony hatodik hónapjában megkapta Constantinustól a patríciusrangot, ami a legnagyobb és legirigyeltebb kitüntetésnek számított. És másfél év sem telt bele, Optatust kinevezte a császár konzulnak, s ez a közjogi méltóság nemcsak hogy pompázatos címmel járt, hanem már dísz, hatalmat és pénzt is jelentett. Constantinus mindenesetre úgy intézte a dolgot, hogy Optatusnak ne legyen gondja a hatalom gyakorlására.

Optatus meg volt elégedve sorsával, és csak azt szerette volna megkérdezni a császártól, hogy mi a csudát élvez az ő csodálatos szép feleségén, aki oly tündökletesen ragyog, mint a hajnali napfény az égbe nyúló hegyek örökké hóborította csúcsain, de éppoly hideg, mint a jéghegyek. Constantinus már túl volt a leghevesebb évek gyors járatú szeretkezésein, tehát könnyűszerrel megmagyarázta volna Optatusnak, hogy a napfényben szikrázó havas hegycsúcsnak is van varázsa. A professzor azonban még sokkal fiatalabb volt, hogysem megérthette volna ezt a bölcsességet.

Constantinus sok egyében kívül azt is köszönhetette az isteni Flaviának, hogy rászokott a borivásra, és ez még sok őszinte, meleg és derűs órát szerzett neki életében. Okosan, derűsen és meggyőződéssel inni a bort: a szép és teljes élet egyik legnagyobb titka. Erre a bölcsességre a szépség asszonya tanította meg a császárt. De Flavia szépségével, okosságával, hű ragaszkodásával az évek során úgy magához láncolta Constantinus, hogy ő lett az egyetlen nő, akit nem taszított el soha, nem is gyilkoltatott meg, hanem mélységes és sugárzó szerelemben élt vele utolsó pillanataig.

Ablaviusnak sehogy sem volt ínyére, hogy a befolyása jócskán csökkent már Sopatros hatalmaskodása és mágikus mesterkedései miatt is, most meg éppen alig állt szóba vele az Augustus, mióta beleesett ennek a körmönfont szépasszonynak a hálójába. Hiába, Sopatros maszlagolta, Flaviana az orránál fogva vezette az öregedő császárt, s még szerencse, hogy az a szélhámos Hosius odalent ül a zsidó fővárosban, a vén Helena tunicáján. Flavianát, sajnos, nem háríthatta el az útjából; szépségével egészen lenyűgözte Constantinus érzékeit, különben is olyan volt, mint az elefántcsontgolyó: kemény, és sehogy sem lehetett beleharapni. Egyetlen megoldás maradt, eltenni a láb alól Sopatrost.

Eszébe jutott Nevitta: vajon hogy végezte a kémszolgálatát, s miféle adatokat sikerült összeszednie - vagy koholnia - a szemtelen Sopatros ellen. Másnap órákig tanácskozott Nevittával, és alapos megfontolás és vita után összeállította vele a vádakát a túlságosan elhatalmasodott filozófus ellen.

Sopatros, szerencsétlenségére, épp ezen a héten pazar lakomát rendezett. Mivel a császár bizalmából korlátlanul adhatott ki utalványokat, az efféle vendéglátások költségeit végeredményben Constantinus fedezte. Sopatros a Jamblichos-féle rajongás, átszellemülés, jövőbelátás és csodatevés filozófiájával összeegyeztethetőnek tartotta a fényűző és drága lakomákat és a velük összefüggő vad ivásokat és szeretkezéseket, viszont becsületére vált, hogy ő maga sohasem ivott, nem malackodott, csak nézte a tivornyát, gyönyörködött benne, és élvezte a szép nők és izmos fiatal emberek szerelmi játékát, sőt nyilvános szeretkezését. Az ilyen dorbézolásokat szeretője, a csiklandóan izgató és veszedelmesen csinos kis Ampelis kedvéért rendezte, aki vele együtt jókedvűen, de mindig finoman és tartózkodón szórakozta végig a legtombolóbb orgiákat is, mert nagylelkű pártfogóját és szeretőjét, Sopatrost csak pompásan berendezett és buja kis lakásában fogadta, amelyet a filozófus azért rendezett be neki, hogy kettesben élvezhessék a maguk külön orgiáit.

Ezt a mai lakomát azért rendezte Sopatros, mert az isteni Ampelis, a pantomimművészet csillaga, egy kissé meg akarta leckéztetni Crescens versenykocsist, a kék párt büszkeségét, aki milliókat keresett, de a nők annyira elkényeztették, hogy az ünnepektől úgyszólván ingyen, nyomorult kétszázezer sestertiusért akarta az ágyába csábítani.

- Ezért a borra valóért - méltatlankodott a divatos művésznő - vásároljon magának úrilányt vagy patricius asszonyt, de engem hagyjon békén. Én vagyok olyan gazdag, mint ő! Ha éppen engem akar, mondd meg neki, Koprias - üzente az elbizakodott kocsisnak: - az én árfolyamom egymilliónál kezdődik.

És valóban megkapta az egymilliót, sőt ennél sokkal többet, Sopatrostól, persze Constantinus szentséges magánpénztárából; a sánta Koprias ugyanis földije volt a thessalonikéi Sopatrosnak, rögtön közölte vele a „művésznő” árfolyamát, amikor a filozófus „valami jobb nőt” kért tőle, és az üzenetet mindjárt nyélbe is ütötték. Ampelisnek volt palotája, ékszere, ragyogó ruhatára; most mindezt „kiegészíthette”, sőt, oly pompás fogatot is vásárolhatott, hogy barátnői majdnem megpukkadtak irigységükben. De éppen ezért rendeztette ezt a különleges lakomát a kis bestia, hogy Crescens is, művésznő-versenytársait is pukkassza.

Ez teljes mértékben sikerült; ilyen lakomát még senki sem rendezett Constantinopolisban: kék lakoma volt ez, a kék párti „csillag”, Crescens tiszteletére. A ravasz kis Ampelis ezzel az ötletével végképp meg akarta szégyeníteni a pökhendi és zsugori versenykocsist: kiadta az útját neki és a kék pártnak is, hát most fulladjon bele a kékségbe! Kék volt minden étel, kékre fényszerűzték a ritka halakat és húspástétomokat, kék mártásban úsztak a pecsenyék, kék tollakat tűztek az egészben sült pávapecsenyébe, kékek voltak a pávanyelvekből művészi módon

formázott pompás íriszek, kékek voltak a sütemények, kék szőlő és kék óriásszilva pompázott a kristály gyümölcstálakon, a virágvázában pedig üvegházi ibolya, viola, nefelejcs, írisz- és enciáncsokrok árasztottak fűszeres illatot. S végül, hogy teljessé legyen a mennyei kékség, a meghívó kikötötte, hogy minden vendég köteles kék ruhában megjelenni.

Nevitta volt a lakoma legfontosabb s egyúttal legvégzetesebb vendége; minden ott volt a szeme; figyelt, mint a hiúz, az agya lázasan dolgozott; estére kimerítő beszámolót tartott Ablaviusnak: az ételekről, italokról, a drága gyümölcsökről, legfőképpen a Mauretaniából szállított óriás szőlőfürtökről: egy-egy fürt akkora volt, mint egy kétéves gyerek, a bogyoí akkorák, mint egy csecsemőököl; vagyonba került a lakomán felszolgált három fürt, de meg kellett venni: a kék szőlő nélkülözhetetlen volt a kék lakomán; de éppígy beszámolt a vendégekről is: Strategiosról, Jucundusról, Crescensről, Valens asztrológusról, sőt azt is elmondta, hogy a lakoma vége felé ismeretlen vendég érkezett, leült az egyik táncosnő mellé, kellemesen s kissé kézzelfoghatóan elszórakoztatta, de a lány sokat sikoltozott, mert hol az asztal alól, hol a háta mögül folyton rejtelmes morgást, kacagást, rikoltozást és kukorékolást hallott. Csak Sopatros tudta, hogy az ismeretlen vendég Euripas: nem merte otthonhagyni, mert attól tartott, hogy elárulja magát. A táncosnők, jelentette Nevitta, csinosak voltak; Myrtale, Korinna, Musarion, Chrysis és Chelidonion remek; némelyek nyíltan szeretkeztek, mások a társaság kellős közepén úgy tudták végrehajtani a szeretkezést, hogy a többiek észre sem vették másról, csak a beteljesülés kéjes sikolyáról és fojtott lihegéséről. Ampelis, akit Margarito, azaz Gyöngyike néven becézett a társaság, a legizgalmasabb volt valamennyi közt, egyúttal azonban teljesen hozzáférhetetlen; de fitos orra, kíváncsú szája és örökké mosolygó nagy szeme valósággal felkorbácsolta a férfiak érzékiségét, persze tiltott gyümölcs volt, legalábbis addig, amíg valaki el nem hódítja Sopatrostól, mondjuk kétfélmillió árán. Ablavius pedig ezt gondolta magában: „Hátha olcsóbban is megkaphatnám, esetleg ingyen is, mint annak idején Kyprist? Őszintén szólván, kissé unom is már ezt az Enniát!

...Ugyanekkor Constantinopolis népe már hetek óta éhezett. Gabonát, olajat, bort ugyan most is naponta osztogatott a császár a munkanélkülieknek, de az ingyen élelmiszeradagok mennyisége egyre csökkent, végül egy-egy család fejadagja akkorára zsugorodott, hogy legfeljebb egy ötéves gyermeknek az éhségét csillapíthatta volna. A császári palotában nem folyt semmiféle dúskálkodás, sem pazarlás, sem ivás, sem orgia, ezt tudta a nép; de tudott Sopatros és néhány hozzá hasonló ember tivornyáiról is. A papok és a hatóságok azzal csillapították az izgatott lakosságot, hogy egész hajóraj hozza már a gabonát Alexandriából; ám az éhség negyedik hetében már izgatott tömegek kavargtak az utcákon, a fórumon, sőt a császári palota előtt; teli torokkal ordítottak a lázítók, és a bujtogatók azt a hírt terjesztették, hogy az alexandriai gabonaszállítmány már rég megérkezett volna, ha Sopatros, az idegen varázsló meg nem babonázza a hajókat; ugyanis bizonyos, rebesgették, hogy természetfölötti hatalmával megbénította a szeleket, s azért nem bírnak indulni. Sopatros pedig azért akarja fokozni az éhínséget, hogy megbuktassa Constantint, mert folyton kedvez a keresztényeknek, tömi őket pénzzel és kiváltságokkal, és ezzel a várostra vonta Helios haragját. Ugyanekkor hirtelen meghalt Constantia nobilissima - szívszélhűdés következtében, mint Aetios doktor kétségtelesen megállapította -, s Ablavius ügynökei széltében-hosszában azzal kürtölték tele a várost, hogy Sopatros mérgeztette meg, mert a nobilissima keresztény volt, hiszen még a szegény száműzött Eusebios püspök keresztelte meg.

Ablavius pontosan abban az időpontban jelentkezett kihallgatásra, amikor az éhező és felizgatott nép elkeseredésének hullámverése már-már a császári palota kapuit döngette. Az illusztris muszájnak ugyan egy csöppet sem fájt a nép éhezése, de a lázadás és elkeseredés tüzén meg akarta sütni a maga pecsenyéjét: bosszút állni Sopatrosra, mert aljas „rágalmaival” kicsikarta az Augustustól az ő pótolhatatlan bizalmi emberének, a nagyszerű Kanonarisnak

kivégzését, ami jó időre visszavetette a császári bíborra irányuló terveit. Hát ő most majd megmutatja!

- Szentséges Augustus - kezdte -, főbenjáró kormányzati ügyekben óhajtok jelentést tenni.
- Beszélj, illustrissimus.
- Sopatrosról van szó, a csodatevő filozófusról, aki megmentette szentségedet Kanonaris alattomos áskálódásaitól és vakmerő s felségsértő szidalmaitól.
- Nos, mi a baj Sopatrosszal?
- Kanonaris lényegében a mi vallásunk ellen lázított, tehát szentséged kormányzati elvét, a vallási békességet akarta felborítani. Halállal bűnhődött bölcs ítéleted alapján. Sopatros bűne ugyanaz: esküdt ellensége a kereszténységnek.
- Ez magában véve nem bűn. Helios-hívők és keresztények vitatkozhatnak, meggyőzhetik vagy megcáfolhatják egymást: a vallási egyenjogúság és a gondolatszabadság elve ezt megengedi. A bűn ott kezdődik, ha áskálódnak, lázítanak, merényleteket követnek el egymás ellen, pusztítják egymás templomait, vagy éppen egymás életére törnek. Ez törvénysértés, egyúttal lázadás. Ezt kíméletlenül megtorlom! Talán Sopatros is ilyesmivel vádolható?
- Erősen tartja magát a hír, hogy Constantia nobilissima nem természetes halállal múlt ki, hanem mérgezés áldozata lett.
- Orvosunk, Aetios, megállapította, hogy a nobilissimát szívszélhűdés ölte meg.
- Viszont a másik orvos megvizsgálta azt a borospoharat, amelyből a nobilissima utoljára ivott; Zenon a pohár alján talált maradék borban bürökméreg nyomait fedezte föl. Utánajártam a dolognak: aznap délután Sopatros járt nála, bort ittak, és Sopatros volt az utolsó látogatója.

Constantinus meglepetten kapta föl a fejét:

- És mi oka lett volna erre a merényletre Sopatrosnak?
- Constantia volt a keresztények legfőbb támasza és pártfogója nálad, szentséges Augustus.
- Csak nem akarod azt mondani, hogy húgom keresztény volt?
- Értesüléseim szerint Eusebios nikomedeiai püspök meg is keresztelte. Legalábbis a kaisareiai Eusebios ezt állítja.

Az Augustusnak kellemetlen volt ez a tárgy; nem akarta tovább feszegetni Constantia és Eusebios viszonyát. Intett Ablaviusnak:

- A mérgezés vádját megvizsgáltatom. Folytasd jelentésedet.
- Szentséges Augustus, bemutatom azt az elszámolást, amelyben Zosimio összeállította, hogy Sopatros hány milliót utaltatott ki eddig a szentséges császári pénztárból és ki mindenkinek. Bemutatom Nevitta részletes jelentését Sopatros legutóbbi lakomájáról, a résztvevő urakról és művésznőkről, a csinos Ampelis részére kifizetett milliókról, és a fejedelmi lakoma, valamint a rákövetkező orgia költségeiről, amelyek együtt jóval meghaladják öt legio teljes harci fölszerelésének és ellátásának vagy akár a császári palota tisztviselőinek, egyéb személyzetének ellátását és fenntartásának egyévi költségeit. Minderre vonatkozólag hódolattal átnyújtom Zosimio összehasonlító kimutatását.

A császár belenézett az iratokba, arca elkomorult:

- Ez a Sopatros is megcsalt - jegyezte meg keserűn, és az iratokat az asztalra dobta. - Hát mindenki megcsal? - kiáltott fel.

- Nem mindenki, szentséges Augustus - mondta rá halkan Ablavius, és hódolattal meghajolt. Aztán folytatta vádbeszédét: - Akkor csalt meg először, amikor följelentette Kanonarist, és elhallgatta előtted, hogy ő is jelen volt az asztaltáncoltatáson, sőt ő kezdeményezte, és a felségsértő kérdést is ő sugalmazta.

- Sopatros! - ámuldozott a császár. - Sopatros is áruló? Megáll az eszem! - Hirtelen megrázta a fejét, és nehezen palástolt izgalommal kérdezte Ablaviustól: - Van erre tanúd?

- Kettő is - felelte szemrebbenés nélkül az illustrissimus -, szentséged két példásan hűséges és megbízható híve: Strategios és a kaisareiai Eusebios.

Constantinus lehorgasztotta a fejét, és néhány percig gondolatokba merült. Aztán fölnézett és megszólalt:

- Látom, még vannak nálad iratok. Ezek is Sopatrosra vonatkoznak?

- Sajnos, igen. - Átnyújtotta a vékony papirusztekercset az Augustusnak. - Íme, szentséges uram, Abammon egyiptomi jóspap levele Sopatroshoz. Parancsolod, szentséges uram, hogy felolvassam? - kérdezte Constantinustól, aki azonban nem vette észre, milyen démoni láng lobbant az illustrissimus szemében. Ablavius kiszámított fokozatossággal adta elő vádjait, s pontosan tudta, hogy az utolsó lesz a döntő csapás. Meghajolt, és átvette az iratot a császártól.

- Olvasd - rendelkezett az Augustus.

És Ablavius olvasta, hatásvadászón, tervszerűen lassított ütemben:

„Tiszteletre méltó testvérem, Sopatros! Kérésedre, a mágia és jóslás kaldeus, asszíriai és egyiptomi ősi szabályai és szertartásai szerint kifogástalan tökéletességgel megkerestem az égiek választ kérdésedre: vajon ki lesz a most uralkodó byzantioni császár utóda. Elvégeztem a szertartásokat, de mondhatom: kár volt elvégezni, mert egy héttel előbb megkaptam már az istenség választ, mikor Dalmatius Caesar kérésére elvégeztem ugyanezeket a mágikus erejű és hitelességű szertartásokat. Az istenség most is ugyanazt közölte velem. Az utód Dalmatius Caesar! Én nem ismerem, de a jóslat közölte velem, hogy jelenleg Cyprus szigetén visel háborút. Igyekezzél tehát, Sopatros testvérem, megtalálni az utat a jövő császárhoz, Dalmatiushoz. Áldja meg az a magasságos Helios minden lépésedet.”

Ez volt a halálos döfés. Tehát Dalmatius is, a saját unokaöccse! Tehát nemcsak az idegenek irigylük hatalmát, hanem a legközelebbi rokonai is! Hányszor biztatta, sőt bujtogatta Hosius, hogy irtsa ki valamennyit! És ő irgalmazott. De most egyszer s mindenkorra véget vet a gyilkos áskálódásnak! Alig várta az estét, hogy beszélhessen egyetlen hű barátjával, Flavianával.

Az asszony, éppen ma, csak vacsora után jött be hozzá. Ez az időpont máskor mindig nagyon boldoggá tette a császárt, mert tudta, hogy imádott kedvese ilyenkor éjszakára is vele marad; de ma nem az ígérkező átszellemült órákra gondolt, hanem a sötét gondokra, amelyek körülötte suhognak, fenyegetőn. Azzal kezdte, hogy közölte Flavianával a kormányzó jelentését.

- Amit elmondtál, kedvesem - szólalt meg Flaviana -, abban igen sok a gyanús elem, de ha higgadtan vizsgáljuk a jelentést, nyilvánvaló, hogy sok benne az igazság. És sajnos, meg kell állapítanom, hogy ennek az Ablaviusnak a leglényegesebb vádjai igazak. Ezek a számadások - mutatott rá Zosimio összeállítására - megtámadhatatlanul hitelesek. Márpedig ez a Sopatros ezért az egyetlen gyalázatos orgiáért megérdemli a kötelet: becstelenség így dőzsölni, mikor a nép éhez! Constantinopolis népe téved, ha elhiszi, hogy Sopatros megállította a szeleket, és megbénította a hajókat: az igazság az, hogy aljas nyereszkesedés céljából nem engedte kifutni a

hajókat Nikomedeiából, hogy ellened uszítsa a népet, s majd az ő cinkosa mentse meg a fővárost az éhhaláltól, úgyhogy a hajók váratlanul megérkeznek ide a kikötőbe. Hogy az Abammon-levél igaz-e, vagy csak a mágus csalása, hirtelenében nem tudnám megmondani, hiszen azt sem tudom, ki az a Dalmatius. De ha egyszer ez az Ablavius ilyen levelet talált Sopatros iratai közt: nincs mentség. Ha tanácsot kérnél tőlem, kedvesem, én ezt javasolnám: küldj futárhajót Alexandriába, hogy a gabonaflootta azonnal induljon, itthon pedig hirdettesd ki, hogy az áruló varázslót kivégeztetted, és a hét végén befutnak a gabonával megrakott hajók Constantinopolis kikötőjébe. Ezt javaslom, mert ezt követeli a politikai bölcsesség.

- És Dalmatius? - kérdezte a császár, akit mindig halálosan izgattak és nyugtalanítottak a bitorlók.

- Ne törődj vele, kedvesem. Először is nem bizonyos, hogy bitorló-e, s attól, hogy mit hazudik az az Ablavius nevű szélhámos ennek a Sopatros nevű szélhámosnak, Dalmatius még teljesen ártatlan lehet. Egyébként is mit tehetne ellened?

- Egy legiója van odalent Cypruson.

- Neked meg harminc legiód, kedvesem. Meglátod, moccanni sem mer. S ha megmoccan, összetaposod. Egyelőre végezz Sopatrosszal. Legjobban szeretném, ha egy füst alatt végezhethnél Ablaviusszal is, mert úgy érzem, hogy ez a legaljasabb ember a környezetemben. De eljön az ő ideje is. Csak nyugodj meg, kedvesem, és bízzál bennem: én melletted maradok, és résen állok.

Harmadnap Constantinopolis népe ujjongó lelkesedéssel élvezte végig Sopatros kivégzését és ötödnapra, az alexandriai hajók megérkezése után a kiéhezett város mohó gyönyörűséggel falta az egyiptomi búzából sült illatos és ropogós kenyeret.

4

- Odalent a hatalmas Cyprus szigetén, Kilikia és Syria között, olyan események zajlanak, amelyeken nevetni kellene, ha nem volnának kissé gyanúsak - kezdte Constantinus egyik délután, mikor Flaviana bejött hozzá.

- Már a minap is említetted, kedvesem, sőt ha jól emlékszem, bizonyos Dalmatiusról van szó. Ki az? - érdeklődött az asszony.

- Istenné avatott dicső atyám, Constantius második feleségének, Theodorának a fia, az idősebb Dalmatius fiatalon meghalt, s annak a fia ez az ifjú, akit nemrégiben neveztem ki Illyricum kormányzójának. Éppen tegnap kaptam a jelentést, hogy Sandario egy legióval leküldte Cyprus szigetére, hogy ott leverjen valami lázadást. Erről minden órában várom a részletes jelentéseket.

- Tehát ez a Dalmatius lesz az utódod, kedvesem? - kacagott Flaviana. - Ez a fiatalember, akit Sandario, a hú barát, megbízhatónak tart. S milyen jellemű ez az ifjú?

- Én bizony nem ismerem, de Concordius, Vecasius, Sosius és Volusianus azt jelenti róla, hogy igen tehetséges katona, kormányzónak is kitűnően bevált; és mind megegyeznek abban, hogy szerény és feltétlenül megbízható emberem.

- És te, kedvesem, legalább egy pillanatig, mégis kételkedtél benne!

- Sokszor fájdalmasan kellett már tapasztalnom, hogy a rokonság a legveszedelmesebb fajzat. Egyik tanácsosom, Hosius, aki jelenleg Judeában teljesít szolgálatot anyám, Helena Augusta mellett, már idestova harminc éve uszít, hogy végeztessen ki minden rokonomat, mert szerinte ahány rokon, egytől egyig született ellenség. Ezért gondoltam, hogy hátha ez az ifjú rokon megirigyelte a bíboromat, és máris jóslatokat keres, hogy jogcímet szerezzen a bitorlásra! És Cyprus nem rossz hely: onnan a Földközi-tenger keleti sarkából könnyen fellázíthatja a kis-ázsiai tartományokat, Syriát, Judeát, Egyiptomot! Ez járt a fejemben.

- És most, Sandario és a többiek jelentéseiből láthatod, hogy tehetséges és derék fiatalember, akit éppen birodalmad nyugalmanak és békéjének biztosítására küldtek oda a szigetre. Abammon jóslata vakmerő hazugság: Sopatros valószínűleg jól megfizette, no persze a császári pénztárból!

Flaviana elnevette magát, és megfogta Constantinus kezét:

- Most láthatod, mennyire megérdemelte ez a jellemtelen Sopatros a sorsát. Valóban nem a rokonaidat kell kivégeztetned, hanem az ilyen alattomos és haszonleső embereket, mint ez volt! Mondtam már, hogy ez az Ablavius is gyanús nekem, és én bizony figyeltetni fogom. Azért a Hosiusért sem merném tűzbe tenni a kezemet. Azt mondod, Constantinusom, hogy Corduba püspöke volt. És azelőtt?

- Senki sem ismeri a múltját.

- Ez már gyanús. Még gyanúsabb, hogy úgy fenekedik a rokonaidra. Én majd rajta tartom a szememet, csak jöjjön haza! Az ilyenektől akarlak óvni, kedvesem.

Ebben a pillanatban Sandario segédtsíztje lépett a szobába, azzal a jelentéssel, hogy a tábornok, Cyprus ügyében, sürgős kihallgatást kér. A császár bólintott. Sandario testes iratcsomót helyezett az asztalra.

- Beszélj, Sandario - intett neki az Augustus.

Már öt perc múlva bizonyos volt, hogy a jelentés hosszúra nyúlik, s ezért Flaviana a tizedik percben kéréssel fordult Constantinushoz:

- Szentséges Augustus, kegyeskedjél megengedni a tábornoknak, hogy ülve tegye meg jelentését, hiszen az iratokat is használnia kell.

- Igazad van, perfectissima - bólintott a császár.

Sandario hálás tekintettel köszönte meg Flaviana figyelmességét, és katonás merevséggel helyet foglalt az asztal végében, aztán elkezdte részletesen ismertetni a Cyprusról érkezett jelentéseket.

...Cyprusban, Venus szent szigetén van egy Kalokairos nevű görög rabszolga, a császári tevecscordák felügyelője. Itt a szigeten tízezer tevé élt és legelészett a Pedaios folyó termékeny és üde partjain, az égbe nyúló Aóos hegység tövében elterülő salamisi síkságon a Lapethos-Soli-Tamasos városok háromszögében.

...Nagyhatalom volt ez a Kalokairos: négyszáz rabszolga dolgozott vagy henyélt a keze alatt: legeltette vagy vásárra hajtotta a tevéket, összeállította a teherszállító karavánokat, amelyek javarészt bort, fát, gyümölcsöt és a hegyekben bőven bányászott rezet szállították a kikötőbe. Kalokairos óriási termetű és hatalmas erejű rabszolga volt, félelmetes tekintéllyel és kegyetlen erőszakkal uralkodott a tízezer tevéen és a négyszáz rabszolgán, de a síkság parasztjai és a hegyek bányászai és birkapásztorai éppúgy féltek tőle, mint a saját tevehajcsárai, mióta egyszer az egyik tehebika üzekedés közben úgy nekiszilajodott, hogy az egész csordát

megriasztotta, és tucatszám rugdosta össze és sebesítette véresre a nőstényeket és a borjakat, Kalokairos a megvadult állatot a nyakánál fogva elkapta, és egyetlen ökölcsapással úgy homlokon sújtotta, hogy a koponyacsontja betört, és a bösz bika dőglöten zuhant a földre.

...Ez az egyetlen ökölcsapás legendás hírt szerzett neki. A rabszolgák már nem felügyelőjüknek, hanem vezérüknek tekintették, és szentül hitték, hogy nemsokára a hatalmas Kalokairos lesz a felszabadítójuk. És hamarosan dagadni kezdett a legenda: a vezér egyszer azt álmodta, hogy a seprők, amelyekkel a rabszolgák a karámokat takarították, kihajtottak, meglombosodtak, s végül kivirágzottak. A legközelebb Salamis kikötőjébe induló karaván vezetője, Agabos ostoros rabszolga, levelet vitt az Apolló-templom jóspapjának, öt aranyat fizetett neki, s arra kérte, hogy fejtse meg a levélben leírt álom jelentését. A pap illendő hókuszpókuszok után megfejtette az álmot, és lepecsételt levélben küldte el Kalokairosnak. A megfejtés ez volt: „Alacsony sorsú férfi hatalomra tesz szert, és magas helyre kerül.” Kalokairosnak sem kellett több: megígérte a rabszolgáknak, hogy felszabadítja őket; megindulnak az urak és a gazdagok ellen, kifosztják őket, és utána úgy élnek majd, mint a távoli hyperboreusok, örök jólétben és boldogságban, Apollo védelme alatt. Nemcsak a négyszáz rabszolga esküdött hűséget neki, hanem a nagybirtokosok és a bányák rabszolgái is, úgyhogy Kalokairos néhány hét múlva ötezer emberrel indult hódító útjára.

...Először is a kikötőben sorra eladatta a tízezer tevét, aztán fegyvert vásárolt meg mindenestre egy bíbortalástot; ezt fölvette, kikiáltotta magát Cyprus királyának, s mindenekelőtt Soli várát és Tamasos városkát foglalta el. Berendezkedett uralkodásra, megerősítette a várat, bőven ellátta élelmiszerrel, aztán sorra elfoglalta és kifosztotta a környébeli birtokokat és kisvárosokat. A csekély császári helyőrségek semmit sem tehettek ellene: futárhajók repültek mindenfelé segítségért, elsősorban Constantinopolisba és Alexandriába. Salamis kikötőjében majdnem egyszerre szállt partra Dalmatius és a III. Cyrenaica legio hatezer harcosa és kétezer főnyi műszaki csapata. Kisebb erő is elegendő lett volna a gyakorlatlan és fegyelmezetlen lázadók leverésére, de ez a legio, amely villámgyorsan ott termett a sziget védelmére, már a pusztá jelenlétével eldöntötte a lázadás sorsát.

...Dalmatius megfontoltan és céltudatosan cselekedett: megvárta, amíg visszaérkeznek mindenfelé szétküldött hírszerzői, és csak gondos előkészítés után indította meg csapatait nyugat felé, a Pedaios folyó síkságára. A legionáriusok énekszóval meneteltek, abban a meggyőződésben, hogy egyetlen csetepatéban könnyűszerrel szétverik a gyülevész rabszolgahadát. A síkságon azonban egyetlen rabszolga-katonát sem találtak, úgyhogy tábort kellett ütni és gondolkodni azon, hogyan foglalják el az időközben félelmetesen megerősített Soli várát.

...Három hétig vesztegeltek Soli alatt, miután az egész környéken írmagja sem maradt már a lázadóknak; ők maguk viszont semmihez sem foghattak, mert nem voltak ostromszereik. Ezekben a fásult napokban érkezett a táborba egy perzsa mutatványos és engedélyt kért Dalmatiustól, hogy igazi, valódi, hamisítatlan kakasviadalt mutathasson be a katonáknak. Az engedélyt megkapta, s először is a tábor közepén, a fővezéri sátor előtti kis téren mutatta be kakasai harci készségét.

...Dalmatius tudta, hogy a görög-perzsa háborúban Themistokles végignézett egy kakasviadalt, amelyben perzsa és görög kakas mérkőzött egymással, és a viadalnak az lett a vége, hogy az óriási perzsa kakast véresre verte a kisebb termetű, de izmos és szívós görög kakas. Themistokles ezt az eredményt jó előjelnak tekintette, és a következmények igazolták a kakasjóslatot. Dalmatius is érdeklődéssel szemlélte a viadalt, amely ugyancsak görög és perzsa kakas közt zajlott le, és megint a perzsa kakas volt a vaskosabb, a görög pedig alacsonyabb és gyengébb. De itt is megismétlődött a görög - vagy a mostani értelmezés szerint - római győzelem: a

perzsa kakas csúfos vereséget szenvedett. A katonákat kimondhatatlanul föllelkesítette a perzsa veresége, mert már Salamisban az a hír járta, hogy Kalokairos perzsa segítséget vár.

...A mutatványos a tábor számos helyén bemutatta még, persze a ketreceiből előszedett újabb és újabb kakasokkal az izgalmas viadalt, amely - csodák csodája - mindig a görög kakas győzelmével végződött, nem is végződhetett másképp; tudniillik görög közönség előtt mindig erős és izmos görög és agyonhizlalt tohonya perzsa kakasokat eresztettek össze. A legionáriusokat a sorozatos görög-római győzelmek úgy fellelkesítették, hogy szinte lázasan kívánták már a biztos győzelemmel kecsegtető döntő mérkőzést a lázadókkal. Kalokairos „király” vára azonban bevehetetlennek látszott. Törte is a fejét Dalmatius, vajon meddig győzhetik még élelmiszerrel a várvédők, hiszen a városba egyetlen lélek sem juthat be, úgyszólván kívülről nem kaphatnak semmiféle támogatást. És mégis rendületlenül tartották magukat.

...Hogy mi volt ennek a kitartásnak a titka, azt később attól az Agabos nevű karavánvezetőtől tudták meg, aki annak idején az Apolló-papnál járt Salamisban. Ez a lázadó egy éjjel megjelent a római táborban, Dalmatius elé vezettette magát, s elmondta, hogy a várban maholnap kitör az éhínség, mert fogytán vannak a készleteik; azt is elárulta, hogy eddig is hogyan tarthattak ki az ostromgyűrűvel körülzárt várban: Soliból föld alatti folyosó vezet az Aóos hegy oldalába, egy vad és sűrű őserdő kellős közepébe, ahonnan már csak egy ugrás a kis hegyi falu, Arsinoe. A lázadók ide jártak, itt vásároltak birkát, kecskét, baromfit, gabonát, bort - jócskán volt pénzük az eladott tevékből - igen ám, de egyszer csak kimerült a falu, mert nemcsak hogy a parasztoknak nem maradt már semmijük, hanem szerezni sem tudtak máshonnan; a lázadók egy darabig még a sovány vadászsákmányon tengődtek, nyilvánvaló volt azonban, hogy már nem sokáig bírják. Ekkor Kalokairos „csökkenteni” kezdte a létszámot: először összeszedte a fegyvereket, kiválasztotta leghűbb cimboráit, ezeket fölfegyverezte, s ezekkel naponta kivégeztetett néhány tucat lázadót; az asszonyokból csak az idősebbeket pusztította el. Így még jó ideig tartották magukat, s még mindig volt néhány napra való készletük. Azonban a „király” zsarnokoskodni kezdett; mindig bíborpalástban feszített, hatalmaskodott, s ha egy nőt megkívánt, elvette, pedig őt kiválasztott nője volt már úgyszólván: ezeket ellátta minden jóval, szinte hizlalta. Egyszer aztán kedve szottyant Agabos szeretőjére, a tenyeres-talpas, kiadós, pirospozsgás és kemény húsú Mamaia leányzóra, s el is vitte a maga szállására; a hitvány nő persze szívesen ment, hiszen tudta, hogy ezentúl naponta jóllakhatik. Agabos tehát mérgében átszökött az ellenséghez, hogy tönkretegye Kalokairost.

- Szentséges Augustus - fejezte be Sandario -, remélhetőleg hamarosan megkapjuk a történet folytatását és befejezését. Mihelyt a futárhajó megérkezik: talán három nap múlva, azonnal jelentkezem.

- A kilikiai kalózokról olvastam valahol ilyen rémtörténetet - jegyezte meg Flaviana, mikor a tábornok távozott. - De hagyján, hiszen ha áruló akad, nem kétséges a győzelem; én inkább újra felhívom a figyelmedet, Constantinusom, arra a feneketlen aljasságra, amellyel ez a hitvány Sopatros be akart ugratni holmi véres kalandba, hogy a zavarosban halászhasson.

- Flaviana, szépségem - hajolt hozzá az Augustus -, gyönyörű geniusom, bár az istenség kegyelméből előbb találkoztunk volna! Oly fájdalmas éreznem, most az életem végén, hogy mennyivel jobb és nemesebb uralkodó és ember lett volna belőlem, ha korábban összefonódik a sorsunk!

- Nekem pedig Seneca jut eszembe a te meleg és jóságos szavaidról, kedvesem. Én nagyon szeretem őt, s naponta elolvasok egy-két fejezetet valamelyik művéből. És épp tegnap olvastam azt, amit az imént eszembe juttattál: „Ne sajnálkozzunk azon, hogy nem találkozhattunk előbb, inkább örüljünk annak, hogy ha későn is, de egyesülhettünk.” Én úgy érzem,

hogy megkaptam az élet legszebb ajándékát - fejezte be a szavait Flaviana, és megsimogatta az asztalon pihenő férfigezet.

- Én pedig, kislányom, az egyetlent.

Csak negyednap jelentkezett újra Sandario: elhozta Dalmatius záró hadijelentését: Agabos, aki mesterlövész volt, a várkapu kémlelőnyílásán olyan biztos kézzel röptette be a nyílát, hogy vállon találta Kalokairost; a lövés megbénította a vezér jobb karját. Ez volt Agabos egyéni bosszúja. Aztán elvezette a légió két századát Arsinoe faluba, onnan a titkos alagúton át a várba. A lázadókat egy szálig lemészárolták - még a pirospozsgás Mamaia is az életével fizetett a háromnapos jóllakásért, és csak egy lázadó esett foglyul, Kalokairos: béna jobb karja ernyedten lógott le, nem harcolhatott.

Dalmatius a kikötővárosba, Salamisba vitette a fogoly lázadót, jó magas keresztfát ácsoltatott neki a kikötőben, hogy az egész nap ott nyüzsgő vagy dolgozó rengeteg ember jól láthassa a bitorlót. Rádatta a császári bíbort, aztán felhúzatta. Könnyű tengeri szél lebegtette meg időnként a bíborpalást redőit, a saját erejétől és tekintélyétől megkötyagosodott rabszolga nyomorultul vergődött a kegyetlenül izzó nap tűzében, s talán utolsó világos pillanatában még hallotta Agabos gúnyos felkiáltását a kereszt tövében:

- Kellett neked, Mamaia, mi? Bitang! Igaza volt annak a hétszer szent Apollónak, mikor azt jósolta, hogy magas helyre kerülsz! Hát most aztán jó magasra kerültél!

És durván elröhögte magát.

5

Miután Dalmatius teljesítette megbízatását, és a Cyrenaica legiót hazabocsátotta. Constantino-polisnak vette útját, hogy mielőtt hazatér Illyricumba, bemutassa hódolatát hatalmas rokonának, a császárnak. A rokonszenves, szerény és mindig mosolygós fiatalember nemcsak Constantinusnak tetszett meg, hanem Flavianának is. Meg is jegyezte az asszony, Dalmatius Caesar látogatásának másodnapján:

- Látod, Constantinusom, ezt a derék, jóképű és őszinte fiatalembert rágalmozta bitorlónak az a sötét Ablavius.

- Megint csak azt mondom: bár korábban kerültél volna mellém, kislányom, hogy mindig fölismertem volna a te nyugodt ítéleted révén, kik az igazi ellenségeim.

Egy pillanatra csönd támadt. Flaviana tudta, hogy a császár Crispusra gondol; nem akarta tovább bolygatni ezt a kérdést, hát megint Dalmatiusra terelte a szót:

- Úgy látom, ez a fiatalember nemcsak rokonszenves, hanem tehetséges is. Nemhiába gondolt rá Sandario tábornok a cyprusi lázadással kapcsolatban!

- Sajnálom, hogy nem ismertem előbb - mondta rá a császár -, mert Hosius folyton a rokonaim ellen hangolt, vagyis inkább uszított. Szerencsére fiatal, hát még gondoskodhatom róla, és felhasználhatom képességeit.

- Látod, kedvesem - jegyezte meg Flaviana szelíden -, én nem a távoli rokonaid elhanyagolásáért hibáztatlak, hanem inkább azért, mert a saját fiaidat és lányaidat nem ismerted, vagy alig ismerted. Matidia rendszeresen beszámol a kis Constantinus Caesar fejlődéséről... de mit beszélek én itt kis Constantinusról, hiszen már tizenkilenc éves?! És ugyanennyi Constantius

is, Fausta másik fia pedig, Constans tizenhárom éves! A két lánya is eladósorban van. Az apjuk Augustus, és ők a messzi Nyugaton élnek, távol tőled, az egyik ilyen, a másik amolyan beosztásban, ki vigyáz rájuk, ki neveli őket?

- Vecasius - felelte a császár kissé szégyenkezve.

- Tudom - mondta nyugodtan az asszony -, sőt azt is tudom, hogy Constantinusra a derék Matidia vigyáz, de ismerd el Constantinusom, hogy a gyerekeid helyzetét véglegesíteni kell.

- De hogyan? - kétségeskedett az Augustus.

- Mivel a galliai helyzetet legalaposabban Vecasius ismeri, azt ajánlanám, kedvesem, hogy hívd meg ide Vecasiust, és vele tanácskozzál a gyermekeid jövőjéről.

- Ez jó gondolat - helyeselt Constantinus -, de talán Volusianust is meg kellene hívni, sőt Concordius tábornokot is, a helybeliek közül pedig Ablaviust.

- Csak azt ne! - tiltakozott szokatlanul hevesen Flaviana. - Constantinusom, kedvesem - és szinte könyörgőn nézett a császárra -, Ablaviust semmi esetre se!

- Jó, jó, kislányom - egyezett bele Constantinus -, úgy lesz, ahogy kívánod.

- De én azt is megmondom, kedvesem - kezdte újra Flaviana -, hogy legjobban szeretném, ha csak Vecasiust hívnád meg, és csak vele tanácskoznál! Ő a legkülönb jogászod, sőt családodnak is a legrégebb barátja és bizalmasa. A többivel is lehet beszélni, de csak utána. Ezt javaslom.

- Úgy lesz - jelentette ki a császár -, és szólj, kislányom, Mariusnak, hogy küldje el a meghívót Vecasiusnak.

Flaviana, a hatodik érzékével, sugallatosan megérezte, hogy a császárt meglehetősen felizgatta a beszélgetés, amelynek háttérében nemcsak Minervina és Matidia alakja sejlett föl, hanem ott komorlott Crispus és Fausta árnyéka is. Meg kellett nyugtatni a férfit, akit őszintén szeretett:

- Constantinusom, kedvesem, ha nincs kifogásod ellene, ma éjjel veled maradok.

- Kifogásom, drága kislány? Hálás vagyok a jóságodért, te gyönyörűség! - Átnyúlt az asztalon, és megsimogatta Flaviana elefántcsont karját. - Menjünk, kislányom!

- Még ne, kedves - csöndesítette az asszony -, hadd jöjjön előbb a Tmolos-hegyi. - Csöngetett, s belépett az ügyeletes rabszolgalány, a csúnyácska, de kedves modorú, készséges és mindig vidám Philista. - A Tmolos-hegyit.

- Igenis, perfectissima - csicseregte a lány bizalmasan, és máris hozta az Ennio-csiszolta üvegkancsót és két kristály poharat; mind a kettőt teletöltötte, mosolygott, bókolt és nesztelenül távozott.

Kiitták a bort, s mindkettejüknek izzott a vére, mikor lefeküdtek. Flaviana olyan kedves, olyan türelmes és olyan jó volt ezen az éjszakán, hogy Constantinus alig bírt betelni gyönyörű testével és olvadó odaadásával. A csodálatos asszony ennek a lelki odaadásnak is művésze volt, úgyhogy Constantinus ezen a kivételes éjszakán alig hagyta aludni szegénykét.

Mégis boldogan ébredtek mind a ketten.

Két hét múlva megérkezett Vecasius - egyedül. Elutazásakor szóba hozta Minervina előtt a császári meghívást, de a szomorú asszony csak rázta a fejét:

- Nem, drága jó Vecasiusom, nem! Veled akár a világ végére, csak oda nem! Az én szép nagy fiam gyilkosához? Soha!

Minervina, mint mindig, ha Crispusra gondolt, elsírta magát. A hű Vecasius megsimogatta az imádott asszony dióbarna haját, amelybe már sűrűn vegyültek ezüstös szálak, aztán a két öszülő fej összehajolt, és bizony az okos és erős Vecasius szeme sarkában is megcsillant a hűség és a szeretet könnycseppje.

A császári postának Constantinopolisban éppen a forumon volt a végállomása: ott várta Vecasiust régi barátja, Marius Brellicus. Évtizedek óta nem látták egymás, de leveleikben oly élénken élt régi barátságuk, s oly elevenen lüktettek ifjúkori emlékeik, hogy ott a végállomáson oly természetesen üdvözölték egymást, mintha csak tegnap váltak volna el: két ilyen előkelő és díszruhás spectabilis nem ölelkezhetett, nem lapogathatta egymás hátát, nem rikkantathott örömeiben, s éppen itt a szájtáti császári tisztviselők szemeláttára! De látták volna csak őket otthon, a palotában: hogy ölelték, csókolták, ropogtatták egymást; alig tudtak megszólalni, mert folyton elcsuklott a hangjuk, sőt Vecasiusnak torkán akadt a szó, amikor otthonában is meglátogatta Mariust, és megpillantotta a meleg mosollyal eléje siető Thamart. A szépséges Thamar is jóval túl volt már a negyvenen, de régi szépsége töretlen fényben ragyogott, sőt megérett, kiteljesedett; termete ma is karcsú és sudár, teste friss és rugalmas: Vecasius ma sem tudja, hogyan történt, de zömök termete valahogy megnyúlt; átölelte a csodálatosan szép asszonyt, és jobbról-balról nagyot csókolt bársonyos, barnapiros arcán. De nem is gondolt olyasmire, hogy ő tulajdonképpen nem Thamart csókolja, hanem a maga elröppent ifjúságát, amely most Thamar tökéletes ifjú arcában, íme fölhajallott előtte, a sugárzó és nyomasztó emlékek sűrű ködein keresztül.

De mindez későbbi élmény, mert a két jó barát egyelőre sem gyalog, sem kocsin nem bír kiszabadulni a forumon vadul tolongó és viharosan ordító tömeg vasgyűrűjéből. Marius ismeri a sarki nagyvendéglő kedélyes tulajdonosát - általában ismeri azokat a kocsmákat, ahol jó bort mérnek -, s mivel a kocsmáros éppen az ajtóban ácsorog, és izgatottan figyeli a tömeget, megkérdezi:

- No csak, Arbetio, mi történt itten?

- Gyilkosság, méltóságos uram - felelte a kocsmáros nevetve.

- Gyilkosság? A forumon? Fényes nappal! Ugyan, Arbetio, te mindig mókázol meg ugratsz! Inkább mondd meg, hogyan keveredhetnénk ki innen?

- Sehogyan sem. Én azt mondom: ne menjetek ki, hanem inkább gyertek be hozzám. Olyan ötesztendő maroniai borom van, méltóságos uram, hogy a halott is föltámadna tőle.

- Hát akkor gyérünk be - adta meg magát Marius.

Alighogy leültek, máris ott illatozott előttük, bő szájú agyagkorsóban a zamatos maroniai. Arbetio három zöldmázás agyagpoharat tett az asztalra és töltött. Szóltanul kóstolgatták a híres bort, Marius meg is rágta, mert a lelkét is érezni akarta, aztán lassan, élvezettel szürcsölgették, s közben felvillanó szemmel, boldog mosollyal, elismerő bólogatással, áhítatosan rebegték:

- Á, remek! Hát ez igen! Csoda! Isteni! Csupa tűz!

- Ugye, mondtam? Egy pillanatnyi türelmet, méltóságos uraim, azonnal visszajövök.

Kisvártatva vissza is tért, bal kezében jókora kerek kenyeret hozott, jobbáiban pedig zöldmázás mély agyagtálat, mindent letett az asztalra, és biztatni kezdte vendégeit:

- Olajban főtt füstölt tonhal, méltóságos uraim, ha tetszik, itt az ecetes hagyma is hozzá; itt a friss, ropogós héjú alexandrei búzakenyér! Parancsoljatok!

- Ez már döfő! - lelkesedett Marius. - Ez a pompás borkorcsolya!

- Essünk hát neki! - hajolt a tál fölé Vecasius vidáman, mert neki Treviriben ritkán lehetett része ilyen csemegében: a tonhal Constantinopolis híres és jellegzetes különlegessége volt; a főváros halászhívei ebből éltek, hal-nagykereskedői ebből gazdagodtak. Vecasius hát élvezni akarta ezt a finomságot: belenyúlt a tálba, kivett egy ujjnyi vastag szeletet, az olajban jól megmártogatta kenyerét, és lelkesen falatozni kezdett. S miután jól megágyaztak a maroniai csodabornak, nagyot ittak, Arbetio kétfelé törölte konyha borsát, beletúrt torzonborz szakállába, és megszólalt:

- Megígértem, hát el is mondom, mi az oka ennek a megveszekedett csődületnek. Azért emlegettem az elébb gyilkosságot, mert itt kivégzés lesz ma délből!

- Kivégzés? - csodálkozott Marius. - Nyilvános kivégzés?

- Azért nyilvános, hogy elriasszák az embereket a szinte már járványos házasságtöréstől. Mert házasságtörő asszonyt végeznek ki.

Marius harsányan elnevette magát:

- Mivel akarják elriasszani az embereket? Azzal, hogy egyetlenegy nőt kivégeznek?

- Kevés - jegyezte meg Vecasius.

- Csepp a tengerben - tódította Marius. - Mert ne felejtse el, cimborám, Arbetio, hogy a házasságtörés leküzdhetetlen járvány marad mindaddig, amíg másnak is van felesége.

- És itt nálatok újabban kivégzik a tetteseket házasságtörés miatt? Igen? Te szentséges Jupiter, hisz akkor nálunk a fél várost ki kellene irtani!

- Itt is - tette hozzá Marius -, de mégsem akarjuk, hogy az új főváros kihadjon! Tízezer házasságtörés közül egyet botrányosnak minősítünk, a részeseit kivégeztetjük, a többiek pedig folytathatják ott, ahol abbahagyták. Folytatják is!

- Nos, Arbetio, hát miért nem mondd el annak az elvetemült asszonynak a történetét? - sürgette a kocsmáros Vecasius.

- Mert nem engedtek szóhoz jutni - mosolygott a kocsmáros. Koccintottak, ittak; Marius letette a poharát, és megszólalt:

- Beszélj, cimborám, hallgatunk.

- Úgy történt - kezdte Arbetio -, hogy egy aranyifjú, bizonyos Scudilo nevű tribunus, kikent-kifent majom, hírhedt szoknyavadász, állandóan kissé idősebb asszonyokra, főleg özvegyekre vadászott, hogy kifizettesse velük az adósságait, s ennek fejében hajlandó volt őket bizonyos ideig kegyeiben részesíteni. Meg kell adni: csinos fiatalember volt, huszonöt éves, izmos, szép szál gyerek, bolondultak érte a nők, mint valami divatos gladiátorért vagy táncosért. Koprias, a tökéletes kerítő, mindig megkapta az utasításokat a léha és főleg pénztelen ifjútól, hogy melyik vagyonos asszonyt szerezze meg neki, persze zsíros sápor ellenében, amit majd ugyancsak a szépasszony vagyonából kell kizsarolni. Az ifjú bámulatos szerelmi képességeinek jóvoltából sokáig remekül folytak ezek az üzelmek: a fiatalember folyton kifizette az adósságait, folyton újabbakat halmozott; általában az újabb nők fizették Scudilo lezajlott szerelmeinek költségeit. Ezúttal egy dúsgazdag és kivételesen szép, fiatal, még alig harmincöt éves özvegyre vetette ki hálóját: ez az Eudokia nem akart paragon heverni, szerelemre vágyott, és kapva kapott Koprias javaslatán, aki a kíváncsi - főképp óriási vagyonáért kíváncsi - Eudokiának a főváros legremekebb aranyifját, Scudilót ajánlotta kegyeibe. A megállapodást nyélbeütötték, Scudilo kifizette adósságait, Eudokia bőven elhalmozta pénzzel és

szerellemmel, és szinte őrlöngött boldogságában, hogy megszerezte magának az elképzelhető legremekebb és legtökéletesebb szeretőt.

- Micsoda erkölcsi fertő! - jegyezte meg felháborodottan Vecasius, mert azt képzelte otthon, hogy legalább itt a fővárosban, a tiszta életű Augustus szeme láttára nem történhetnek ilyen gyalázatosságok.

- Ebben él a főváros gazdag és úgynevezett előkelő társadalma - tette hozzá Marius -, és nyilván jól érzi magát benne. Én még egyetlen házasságtörőt sem hallottam panaszkodni holmi „erkölcsi fertő” miatt. A fertőt általában azok kifogásolják, akik bármi okból kívül rekedtek rajta.

- Mint Ablavius öfénységére - kottyantotta közbe Arbetio, de nyomban a szájára is ütött. - Azazhogy - mentegetőzött dadogva - tulajdonképpen... vagyis... hiszen nem is erről van szó... tudniillik...

Marius a szavába vágott:

- Hagyd abba a dadogást, Arbetio! Akármilyen történik, mi egész tekintélyünkkel igazoljuk, hogy ki se ejtetted öfénységére tiszteletre méltó nevét. Inkább hozz még egy kancsó bort, aztán folytasd az épületes történetet.

- Igenis, méltóságos uram - készségeskedett a kocsmáros. Térült-fordult, bort hozott, töltött, koccintottak:

- A szépséges Eudokia egészségére - emelte fel a poharát Marius.

- Arra már nem lehet, uram - ingatta a fejét Arbetio. - S hogy mért nem, azonnal megtudod. Valaki, akinek fennkölt nevét az imént ügyetlenségemben kiejtettem, a maga módján megkönyékezte Eudokiát: Jucundus bankár útján, akinek most már itt van a bankja, ötmillió utalványt küldött neki, azzal a bizalmas üzenettel, hogy ezt újabb és még kiadósabb utalványok követik majd, ha a szeretője lesz. Uraim - tette szívére a kezét a derék kocsmáros -, én egy szóval se mondtam, hogy kiről van szó, Hercules engem úgy segítsen! ez csak afféle pajzán miletosi mese, mintha az a huncut Aristeides írta volna! Elég az hozzá, hogy a szépséges és szerelemre vágyó Eudokia a hírhez az ajánlattal és az ötmillióval együtt úgy kidobta, mint a rongyot: a szépasszonynak csak Scudilo kellett, aki a másik nagyúrral homlokegyenest ellentétben nem hozta, hanem vitte a pénzt; de megszolgált érte derekasan, Eudokia pedig irtózatosan boldog volt, egészen addig, amíg ebbe a boldogságba bele nem ütött a mennykő. A nagyúr ugyanis figyeltette Eudokiát, hiszen annyi kémje meg titkos ügynöke van mindenütt, mint a nyű, és hát hamarosan meg is kapta a jelentést, hogy győztes vetélytársa senki más, mint az ellenállhatatlan szépfő, Scudilo. Nos, a házasságtörésre hozott törvények, amelyek persze az özvegy matrónákra is vonatkoznak, természetesen érvényben vannak akkor is, ha a hatóság nem ragaszkodik végrehajtásukhoz. Az a nagyúr azonban, akinek nevét már több ízben nem említettem, ezúttal ragaszkodott hozzá; följelentést tett Strategiosnál, a bíróság elnökénél, s hogy nyomatékot adjon beadványának, hárommillió utalványt mellékelte hozzá.

- Kétfélmilliót mindenesetre megtakarított - szólt közbe Marius.

- Strategios kapott rajta, elrendelte a nyomozást, a gyanúsítottak letartóztatását, ám csak az egyik került kézre: a szépfő, mert Eudokia bátrabban viselkedett, abban a pillanatban, amikor le akarták tartóztatni, bevette a pecsétgyűrűjében elrejtett mérget, s néhány perc múlva meg is halt. A nyomozás annál kényelmesebben folytatódott most már, s ki is derült, hogy Scudilónak igazi szeretője is van, mégpedig a milliomos nagykereskedő és hajótulajdonos, Medullinus kacér, fitos és folyton ficáncoló felesége, Serenia; ennek volt a legtöbb pénze, ebbe volt

Scudilo a legszerelmesebb. Nos, a nyomozás ennek a viszonyoknak minden legapróbb részletét kiderítette. Medullinus rabszolgáit kényszerre vonták, s mikor nem vallottak, következtek a rabszolgatartók, a nagyúr megolajozta a nyelvüket: vallottak, mint a vízfolyás. Olyan förtelmes részletek kerültek napfényre, hogy a legedzettebb büntetőbírák is belepirultak. Végül Strategios úgy ítélte, hogy Scudilót kétféleképpen, a kádár Sereniát pedig egyféleképpen, folyamatosan elkövetett házasságtörésért nyilvánosan s méghozzá meztelenül ki kell végezni.

- Nos, ha ez ma lezajlik, egy időre megint szabad a vásár! - jegyezte meg kaján mosollyal Marius. Felemelte poharát, koccintottak az ezután következő szerencsésebb Sereniák egészségére. Arbetio elnevette magát:

- Akik bizonyára okosabbak lesznek, mint ez a fitos kis bestia. Ez tudniillik azzal védekezett, hogy varázslattal megrontották, és éjjel, álmában erőszakot követtek el rajta. A bírák halálra kacagták magukat ezen az ostoba védekezéssel...

- ...amelyből - vágott a szavába Marius - csak az éjszaka volt igaz.

Persze a forumi csődület nem ritkult, hanem inkább dagadt, a tömeg már úgy zúgott, mint a viharos tenger, a vendéglős pedig megjegyezte:

- Méltóságos uraim, nemcsak a forumon, hanem a környező mellékutakban sem lehet közlekedni. Mint a megszállottak, úgy lesik a látványosságot: ilyen még nem volt Constantino-polisban! Jobb volna megvárni a végét. Tisztelettel javaslom: ebédeljetekek nálam. Vendéglőm, a „Római Farkas”, megtiszteltetésnek veszi, ha táplálhat benneteket. Ma, történetesen, ropogós malacpecsenyével.

A malac pompás volt, a forum hangos, a látványosság lenyűgöző. A nő nem volt valami szépség, nem akadt rajta különleges látnivaló; ellenben a szépfiúnak határozottan sikere volt, s mikor a nőt rákötözték széles és izmos testére, leírhatatlan volt az izgalom: a férfiak durván röhögtek, a nők sikoltottak, s mikor végre Zabas pribékjei szétválasztották őket, egy kislány alig hallhatóan, átszellemülten és sóvárgón odalehelte a barátnője fülébe:

- Jaj, de kár érte! Jaj de kár!

Zabas egy főszertartásmesterhez méltó elmeélléssel és szakmai biztonsággal dolgozta ki a látványos kivégzés részleteit, nem feledkezett meg a tömeghatás egyetlen eszközéről sem: óriási volt a siker. Öreg tisztviselők, polgárok és katonák, akiknek dús emlékei voltak a Galerius, Maximinus és Licinius idején végrehajtott kivégzésekről, habozás nélkül elismerték, hogy Zabas e nélkülözhetetlen szakma utolérhetetlen mestere, sőt művésze, és ha szabad ebben a vonatkozásban e kissé más jellegű és értelmű szót használni: világbajnoka.

A pompás ebéd és a nagy forumi élmény után végre hazakerült a két spectabilis. Ekkor esett - a viszontlátás öröme - ama nevezetes csók, de Thamar ettől egyáltalán nem olvadt el, hanem pihenésre kényszerítette a két derűsen magyarázó és fecsegő férfiút: megérezte rajtuk az édes-erős és nemes zamatú maroniai bor tüzet.

Vacsora után hármasan beszélgettek éjfélig s nem nehéz kitalálni, hogy a régi kedves emlékek föllevenítése közben, annyi boldog és boldogtalan, annyi napfényes és borús esztendő élményeinek felidézése során minduntalan felhangzott az asztalnál Minervina, Constantinus, Fausta és Crispus neve, és sok szó esett a kivételesen szép és okos Flavianáról. Thamar hallotta Mariustól, hogy a remek nő kivételesen jó hatással van az Augustusra, ami nagyon is ráfér, hiszen az utóbbi időben sokat veszített régi határozottságából és keménységéből, és az a hitvány csepűrágó Sopatros úgy megszédítette, hogy folyton látomásai voltak: mennyei szárnyas geniusokat látott, égi jelek tündöklése közben láthatatlan lelkek karának az énekét hallotta, és éjjelente szüntelenül mennyei szövegnyelvények nyugtalanították, sőt befolyásolták

és irányították. Bizony, jó emberei fájdalommal látták, hogy az egykor oly határozott és erős férfi mindenféle misztikumok áldozata lett.

- Én szomorún láttam ennek a kezdődő összeomlásnak a jeleit - szólt közbe Marius -, igyekeztem is kiragadni ebből az érthetetlen szellemi ernyedésből, és néha-néha sikerült is. Én voltam az egyetlen, aki még Crispusról is mertem beszélni vele.

- És ő? - vetette közbe izgatottan Vecasius.

- A közelgő tricennalia tervezett ünnepségeiről számoltam be éppen, és ő félbeszakított: „Marius, nem kell tricennalia! Bár vicennalia se lett volna!” Megdöbbenett, hogy még mindig úgy sajog a régi sebe; megembereltem magam, és hirtelen merész elhatározással így szóltam: „Szentséges Augustus, könyörgök, ne háborgasd a holtak hamvait!” „Hogy érted ezt?” - kérdezte. „Szentséges uram, ne kísértsen szüntelen a drága Crispus árnya, mert ámbár az elvetemedett mostoha bűnös szenvedélyének és aljas rágalmainak esett áldozatul, végeredményben nem halt meg hiába: halála engesztelő áldozat a birodalom egységeért, mint ahogy történelmünkben három Publius Decius Mus dobta életét áldozatul az alvilág könyörtelen isteneinek a győzelemért. Ne sirasd többé dicső fiadat, szentséges Augustus, hanem inkább légy büszke rá! Veled osztozik már ő az új augustusi monarchia megalapításának dicsőségében!”

- Ezt így megmondtad neki? - riadt fel Vecasius.

- Meg én! Gondoltam: vagy megvigasztalom, vagy átutal Zabasnak, lesz, ami lesz! Nos, Thamar, mit szólsz hozzá? Élek.

- Hála annak a szentséges Adonájnak! De nekem többé ne játssz az életeddel, mert ha bajod esik, én megölöm magam!

- Hát el tudnád pusztítani annak az imént emlegetett magasságos úristennek ezt az isteni alkotását? - nézett a szemébe Marius, és magához vonta a hajlékony párdücsköt. - Nem, nem, ehhez nem volna szíved! Hiszen már akkor sem volt... tudod.

Thamar még most is elpirult annak a „vigasztaló” éjszakának az emlékére, közelebb simult Mariushoz, az arca kigyulladt, és ő mosolyogva búgta:

- Ó, te gonosz!

Vecasius suttyomban és hangtalanul nevetgélt magában, és arra gondolt, hogy ennek a boldogságnak voltaképpen ő az értelmi szerzője. De aztán tovább faggatta Mariust.

- Hogy neked nem lett semmi bajod sem, azt látom: Constantinus nem végeztetett ki. Hanem mit csinált?

- Megnyugodott. Most már megmondhatom: bizonyosra vettem, hogy sikerül és eredményes lesz a szókimondásom. Így okoskodtam: az a szélhámos Sopatros megtagadta tőle a bocsánatot, mikor a gyilkosságért enyhülést és feloldozást keresett; a másik szélhámos, a kaisareiai Eusebios, mondhatom, ostobán-mohón, azonnali megkeresztelkedést kívánt tőle a bocsánat fejében: ezt a keresztény csepűrágót kidobta. Láttam, hogy nem misztikus, nem is kenetes szemforgatásra, avagy szemfényvesztésre szomjazik szegény beteg lelke, hanem józan, őszinte, emberi szóra! Ezt a szót mondtam ki én. Ezt a szót kívánta.

- No és nem tudod, hogy az, amivel megnyugtattad, szemenszedett szofizma? - kérdezte enyhe mosollyal Vecasius.

- Hogyne tudnám! - nevetett Marius, és mindjárt koccintottak is. - Csakhogy ebben az esetben a cél volt fontos, nem pedig a retorika! És azt is bízvást hozzátehetem, hogy az embereket jobban megnyugtatja, jobban gyönyörködteti és tökéletesebben boldogítja a szép hazugság, mint a józan, de rideg valóság! Emlékszel ugye a lírai költő hírhedt sorára, amelyet oly sűrűn idéznek érzelgős és többnyire műveletlen kislányok: „Vaskos valónál szebb a szép illúzió.”

- Szép, szép, drága Mariusom, de meg kell mondanom könyörtelen tárgyilagossággal: ez is szofizma.

Thamar sokallotta ezt a nyakatekert vitatkozást, általában nem szerette az elvont szócséplést - ő legalábbis így nevezte az olyan beszélgetést, amelyből egy szót sem értett. Fölkelt, kinyújtózott, nádszáltermete megfeszül, mint az íj. Bágyadtan és kissé fátyolos hangon mondta:

- Ne haragudjatok, én lefekszem, de ti azért csak maradjatok.

- Menj csak, szépségem - bólintott Marius -, mert bár vérzik a szívünk érted, jobb, ha visszavonulsz. Mi most elkezdjük tisztán inni a lampsakosit, és esetleg olyasmikről beszélgetünk, amik nem valók ilyen fiatalasszonynak.

Mikor egyedül maradtak, Vecasius szólalt meg elsőnek:

- Milyen gyönyörű a feleséged, Marius! És milyen fiatal!

- Igyekeztem őt tartósítani - mondta rá Marius nevetve. - Azt akarom, hogy mindig olyan maradjon, amilyen akkor volt, azon a bűbajos nikomedeiai éjszakán...

- Milyen varázseszközzel műveltetted ezt a csodát, Marius?

- A szokásos varázsszöveggel, Euphrosynos doktor bácsi receptje szerint. A hosszú, szép és jó élet titka az optimizmus; ehhez pedig csak egészség, jó kedély, derű és persze jó bor kell. A virág élni akar, a szépasszony is, mert örökké virágzani akar; ehhez pedig kettő kell: napfényben fűrosztani és locsolni. Így tartom én Thamart. Ezért maradt szép és fiatal, akárcsak Helena Augusta.

- No azért az Augusta kissé túloz: benne van a hetvenben és ma is olyan friss és szőke, mint akár harminc évvel ezelőtt. Nem öregszik meg soha. Pedig nincs szebb, legalábbis a házasságban, a fiatalos lángolások után együtt kihunyni, együtt megöregedni.

- Megöregedni egyáltalán nem szép. Látod, Thamar nem öregszik, mert a nő általában olyan marad, amilyennek a férfi megalkotja. Lehet, hogy Praxiteles megöregedett, s talán meg is halt, de knidosi Aphroditéje ma is fiatal és csodálatos, és nem öregszik meg soha! Thamar is azért gyönyörű és fiatal, mert én ilyennek teremtettem meg, és mert mindennap újra megteremtem. Constantinus mellett bizony megöregedett volna.

- Igazad lehet: Constantinus nem művésze sem a tollnak, sem a szerelemnek, mint te, drága barátom. S miután ilyen szépen megmagyaráztad nekem a női örökifjúság titkát, meg kell vallanom, én is kontár vagyok a szerelemben. Minervinát én ma is gyönyörűnek látom, ámbár tudom, hogy öszül és hervadozik, de csalhatatlanul érzem, hogy szerelmünk éppoly friss és romolhatatlan, mint akár Helena híres és közmondásos szépsége. Mindegy, Mariusom, az a fő, hogy megúsztuk a zsarnokok uralmát, és annyi vihar után békés kikötőbe értünk.

- Constantinust említetted, Vecasiusom. Nos, el kell mondanom neked, hogy ő is megtalálta a maga békés kikötőjét. - Marius ezután elmondta Optatus professzor történetét, Constantinus szerelmét a szép és okos Flaviana iránt, és az asszony rokonszenves szereplését és jó hatását az öregedő, betegeskedő és hanyatló császárra. Aztán így folytatta: - Ez a nő oly kivételes, teste és szelleme oly tökéletes, szépsége oly lenyűgöző, hogy valahányszor látom, Praxitelesre

kell gondolnom. Constantinus halálosan beleszeretett, a nő azonban olyan tartózkodó és finom komolysággal fogadta a császár félénk hódolatát, hogy viszonyuk csak lassan melegedett föl. Hogy végül is szeretője lett az Augustusnak, az is azon múlt, hogy előbb erős vonzalom és benső barátság szövődött köztük, bizalmas beszélgetéseik során kezdték nagyrabecsülni egymást, s végül Flaviana önként, mintegy baráti ajándékkul odaadta magát Constantinusnak; ami annál értékesebb, mert a nő éppoly hideg, amily gyönyörű: semmi érzéke sincs a testi szerelem iránt. De becsületes és őszinte vonzalmát Constantinus iránt minden alkalommal bebizonyítja azzal, hogy gyöngéd szeretetével, simogatásával, félénk és szelíd csókjaival illúziókat kelt az Augustusban, és megszépíti egyoldalú szeretkezését és magányos élvezetét.

- Bámulatos és tiszteletre méltó nő - bólintott elismerően Vecasius -, mert az ő szeretkezése nem egyéb, mint szívesen vállalt önfeláldozás, a barátság győzelme a test ellenérzésén, sőt irtózatán. És többet mondanék: ez már nem is győzelem, hanem a magasrendű, átszellemült testi szeretkezés hősi méretű művészete.

- Én ugyan azt vallom, hogy nincs hideg nő, csak ügyetlen férfi, mindazonáltal Flaviana magatartása tetszik nekem. Constantinus végre, jó későn, megtalálta azt a nőt, akire már harminc évvel ezelőtt szüksége lett volna! De ma is valóságos áldás ez az asszony. Nyugodt ítélőképessége, erős logikája és józan valóságérzéke mindig megtalálja a helyes döntést: lehűti a császár oly sokszor fellobbanó hirtelen haragját, elsietett utasításait, elhamarkodott ítéleteit. Flaviana az eszményi császári tanácsos, mert ez a fő szerepe, s emellett igazán jelentéktelen, hogy szeretője is a császárnak; aminthogy nem is az, hanem több annál: jó barát.

- Alig várom, hogy megismerkedjem vele - mondta rá Vecasius, mert ez a rendkívüli nő, Marius közlései után, nagyon érdekelte.

- Holnap Drepanonba hajózunk Constantinushoz, ott majd találkozol Flavianával. Csak aztán bele ne bolondulj! - nevette el magát Marius.

- Hát Constantinus Drepanonban van? Nem is mondtad.

- Ott. A meleg fürdő kénes iszapjában gyógyítgatja ízületi gyulladását. De csak tegnapelőtt utazott oda, már nem írhattam meg neked. Sebaj, holnap odamegyünk.

Másnap friss hajnali széllel röpítette ki őket a pontusi császári flotta gyors járatú liburnája, az Iris. Elhaladtak Kalchedon mellett, a part mentén siklottak tovább, majd elhagyták a „vörös szigeteket”, a könnyű reggeli ködfátyolon át fölsejlett előttük az Astakenos-öböl jól ismert északi partja, Pantichion és Dakibyza kikötője, de az Iris egyenesen átvágott az Astakenos nagyképűn hullámozó vizén, és váratlanul gyorsan befutott Drepanon kikötőjébe. Mivel pedig a kénes meleg fürdő jó messzire volt a várostól, felültek a császári posta gyorskocsijára, amely a vendégek kényelmére a kikötő és a fürdő közt közlekedett, és délre megérkeztek a fürdőbe.

Constantinusnak úgyszólván egész napja azzal telt, hogy fürdőben ült; iszapba csomagolták, mozdulatlanul feküdt, izzasztották, dörzsölték, aztán dömöckölték és gyúrták; végül kényelmes ágyba fektették, s ott már Flaviana gondozta, etette, ápolta, egyetlen fiatal és igen rokonszenves, ügyes, nesztelenül suhanó és halk szavú rabszolga-házaspár segítségével. A császár a kúra után rendszerint csak estefelé öltözött fel; ma is hat órára tűzte ki a két spectabilis fogadását.

- Vecasius, üdvözöllek! Jólesik még egyszer látnom valakit régi jó híveim közül. Ül le ide. Itt szabad vagyok, Euporiust otthon hagytam. Marius, ül le te is.

- Magam is szívből örülök, hogy megismerhettelek, Vecasius. A jelentéseidet én olvasom fel öszentségének - szólalt meg Flaviana.

- De, Flaviana - tiltakozott a császár a hivatalos megszólítás ellen -, ők nem idegenek, tudják minden gondolatomat, neked sem kell titkolóznod előttük.

- Köszönöm, kedvesem - fordult az asszony a császár felé felszabadultan -, úgyis az őszinte és nyílt baráti érintkezést szeretem, s ellensége vagyok minden szertartásosságnak és feszességnek, mert az ilyesmiben mindig ott lappang a hazudozás vagy legalábbis a képmutatás.

- Perfectissima - hajolt meg Vecasius az asszony felé -, megtiszteltetésnek veszem, hogy te olvasod fel szerény jelentéseimet, és amennyiben nem tévedek, bizonyára te fogalmazod a szentséges Augustus válaszait: ezek pedig a latin stílus oly cicerói tisztaságával, lendületével és ritmikus hullámvázásával gyönyörködtetik az olvasójukat, hogy valamennyit a retorika mesterművének merném mondani!

- Vecasius - mosolyodott el Flaviana -, kedves vagy hozzám és előkelőn udvarias; köszönöm, de meg kell mondanom, hogy szakszerű s éppen ezért kiváltképpen értékes és jóleső elismerésed jó részét át kell hárítanom Marius Brellicus spectabilisre, mert a császári leiratoknak több mint a felét ő fogalmazza.

- Marius barátom stílusművészetét jól ismerem, s mégis azt merem mondani, hogy írásművének stílusa eléri a perfectissima stílusának tökéletességét.

- A perfectissima ugyan reám hárítja az őt jogosan megillető elismerés egy részét - szólalt meg Marius csalafinta mosollyal -, de ha már az ő szellemében, nyíltan és őszintén beszélünk egymással, akkor én leleplezem magamat és Flaviana perfectissimát: az én fogalmazványaim csak azért méltók Flaviana perfectissima írásműveihez, mert minden soromat ő javítja ki, ő simítja át, ő csiszolja tökéletesre.

- Ne szerénykedjél, spectabilis - tiltakozott Flaviana -, hanem inkább mondjuk ki, hogy stílusvitánk eldöntetlenül végződött. - Észrevette ugyanis, hogy Constantinust nem érdekli a stílus, és nagyon jónak látta, ha végre áttérnek a lényeges kérdésre, amiért a császár idehívta Vecasiust. Ezért így folytatta: - Ma különösen jó napja van az Augustusnak, tehát nyugodtan megtárgyalhatjuk azokat a lényeges kérdéseket, amelyek őt érdeklik, és amelyekre vonatkozólag Vecasius spectabilis véleményét is meg akarja hallgatni.

- Igen, Flaviana javaslata helyes, térjünk a tárgyra - szólalt meg Constantinus. - Marius, olvasd fel, mit írtunk annak idején Vecasiusnak.

- Marius, elhoztad a másolatot? - kérdezte Flaviana.

- Igenis, perfectissima. Máris felolvasom.

A felolvasás után elsőnek Constantinus szólalt meg:

- Hallottátok: mindenekelőtt arról van szó, hogy felnőtt gyermekeim, s elsősorban fiaim, ide költözzenek-e az udvarba. Nos, Flaviana?

- Nekem az a véleményem, hogy igen. Két leányod van: mindenestre férjhez kell adnod őket, és ez éppenséggel nem családi, hanem politikai kérdés. Treviriben ki törődik a lányaiddal? Ki törődhet más, mint Vecasius és Matidia? S ők ugyan mit tehetnek?

- Ha minden tőlük telhetőt megtesznek, akkor sem pótolhatják az apát - legyintett Marius.

- De ez még nem minden - folytatta Flaviana -, ott a három fiú! Ha politikát említettem, akkor igazán ezeknél kezdődik a politika. Igaz, hogy kiváló tanáraik vannak, az is igaz, hogy katonai nevelésüket Concordius tábornok irányítja, azért mégsem helyes, hogy katonai és közéleti szereplésre érett császári ifjak ne az apjuk mellett tanulják meg a kormányzás és uralkodás művészetét.

- Igazad van, perfectissima. Ha őszentsége ad a véleményemre, én is azt javaslom, hogy mind az öt gyermekét költöztesse ide Constantinopolisba - jegyezte meg Marius.

- Szentséges Augustus - szólalt meg Vecasius -, én jól ismerem a galliai helyzetet, s benne természetesen a nobilissimusok és nobilissimák valóban nyugtalanító kérdését. A két nobilissima kétségtelenül szerencsésebb körülmények közt élhetne itt Constantinopolisban, szentséges apjuk mellett, mint ott az idegenben szülői szeretet és irányítás nélkül. És személyes érintkezésből tudom, hogy mind a két fiatal lány nagyon kívánczik atyjához. Azt hiszem, őszentségének is öröm és üdülés volna két ilyen szép és viruló fiatal teremtest érezni maga mellett.

- Constantinus? - fordult Flaviana kérdő és kérő tekintettel az Augustus felé.

- Igen, Flaviana, helyeslem - bólintott Constantinus -, és a mulasztást pótolni fogom. Marius, intézkedjél, hogy Concordius tábornok a két nobilissimát rangjukhoz méltó kísérettel indítsa útnak Constantinopolisba.

- Igenis, szentséges Augustus - felelte Marius -, és kérem kegyes döntésedet, mi történjék a három nobilissimusszal?

- Ugyanaz - mondta rá Constantinus. - Ha valamennyien helyesnek tartjátok, hogy itt éljenek a kezem alatt, akkor feltétlenül az a kívánságom, hogy ők is haladéktalanul ide költözzenek.

- Engedd megjegyeznem, szentséges Augustus, hogy Constantinus nobilissimus e pillanatban fontos hivatalt visel: Gallia s általában az egész Nyugat kormányzója, és csak akkor távozhat helyéről, ha előbb kegyeskedel kinevezni az új galliai kormányzót.

- Marius, intézkedjél - szólalt meg az Augustus: - Gallia kormányzójának kinevezem Volusianus tábornokot, az itáliai főparancsnokságot Terentius Titullus tábornok veszi át, úgyhogy Constantinus Caesar a másik két fiúval együtt azonnal jöhet, mihelyt átadja hivatalát.

- Kegyes engedelmeddel, szentséges uram, megjegyezném még, hogy fiaid egyénisége teljesen különböző: Constantinus Caesar művelt, szelíd, jó tehetségű, de kissé érzelmes és gyenge akaratú ifjú, Constantius viszont gögös, szenvedélyes, erőszakos fiatalember, és minden szavából kitűnik, hogy sem Constantinus Caesart nem szívleli, sem édesöccsét, Constans nobilissimust, aki ugyan alig múlt tizenhárom éves, de máris nyilvánvaló, hogy nem szeret tanulni, nem tűri a fegyelmet, kissé felületes, és csak szórakozásra áhítozik: él-hal a vadászatért. Szentséges uram, hódolattal javaslom, hogy mindegyik mellé, szentséges felügyeleted alatt, olyan nevelőket és tanácsadókat kegyeskedjél rendelni, akik hajlamaikat helyes irányba hajlítják, és jellemüket tökéletessé alakítják.

- Aranyat ér a tanácsod, Vecasius - mondta elismerően Flaviana. - Csak a te felvilágosításaid után látjuk tisztán a helyzetet. Most már csak az a kérdés: elengedi-e Matidia a fiát?

- Ez nem kérdés, Flaviana - vágta rá az Augustus -, Constantinus az én fiam!

Flaviana örült az Augustus határozottságának: íme, ez az a Constantinus, akit elképzelt és akart magának, s úgy érezte, hogy ezt a nagyszerű és sajnálatosan hanyatló, kivételesen nagy férfiút neki sikerült újjáteremtenie. Boldognak, nagyon boldognak kellett volna magasztalnia magát, ha nem nehezedett volna rá még egy nyomasztó gondolat, amelyet Constantinusnak, megállapodásuk szerint, végül mégis föl kellett vetnie. A császárt, éppen ma, úgy meglevenítette a gyógykezelés, oly frissnek érezte magát, hogy bátran, sőt elszántan fölvetette a legnehezebb kérdést:

- Most mondjátok véleményyt: kit jelöljek ki utódomnak?

- Szentséges Augustus, erről még korai volna tanácskozni - tiltakozott köteles hódolattal Marius.

- Spectabilis - mondta rá csöndesen a császár -, ha nem is vagyok halálos beteg - felelősségem tudatában kellő időben kell intézkednem a birodalom jövő sorsáról. Mert ne feledjétek: nem a fiaim, hanem a birodalom sorsáról van szó. S ezért én vagyok a felelős. Az önként kínálkozó megoldás: a három fiú kedvéért három részre osztani a birodalmat. Vajon helyes volna ez?

Flaviana szólalt meg elsőnek:

- Constantinusom! Te, aki megteremtetted az egységes birodalmat, föl sem vetheted ezt a kérdést! Én mindjárt felelek is rá: nem!

- Az én meggyőződésem is ez - bólintott Vecasius. - Sőt én tovább megyek: javasolom, szentséges Augustus, hogy az egyszer s mindenkorra egységes és megbonthatatlan birodalom Augustusává jelöld ki legidősebb fiadat, Constantinus nobilissimust, s amikor a kegyetlen Párkák, isteni rendelésből, túl az emberi kor végső határán, egyszer mégis elvágják szent és drága életed fonalát, legyen az egységes birodalom egyetlen uralkodója, nevednek méltó örököse, fiad, Constantinus.

- Ha engem megkérdeznél, Constantinus, hogy mit szólok hozzá - szólalt meg Flaviana -, én azt mondanám Vecasius megfontolt és bölcs javaslatára: Úgy legyen!

Constantinus engedelmesen visszhangozta:

- Úgy legyen!

6

Úgy is lett. Constantinus parancsait végrehajtották, fiai megkapták kormányzati beosztásukat: a legnagyobb hatalmat Constantinus Caesar, a kijelölt utód kapta kezébe; ő lett a Kelet kormányzója; Ablavius kárpótlásul az egyiptomi kormányzói méltóságot foglalta el, és engedélyt kapott, hogy időnként Constantinopolisban tartózkodjék, azon a címen, hogy az ifjú Constantinus Caesarnak állandó tanácsadója legyen a Kelet ügyeiben.

Constantinus négyheti gyógykezelés után hazatért a fővárosba, látszólag frissen, pihenten; uralkodói kötelességeit is rendszeresen teljesítette, csak Flaviana vett észre valami törést testi és lelki erejében: ezt azonban csak azok figyelhették meg, akik szerették, a hanyatlás lassú és rejtett, úgyszólván láthatatlan volt; Flavianával egyidejűleg Marius és Vecasius is fölfigyelt bizonyos tünetekre, de mindezt csak az asszony elemezte és rendszerezte alaposan, aminek aztán az lett az eredménye, hogy ezután Constantinusnak minden lépését, minden mozdulatát ellenőrizte, kedvesét óvta és irányította, és túlzott gondoskodásával elért annyit, hogy az Augustus magabízóbb lett, és néha atyai jósággal mosolygott az asszony oktalannak érzett aggodásán. Flaviana azonban mint a császári udvar főtisztviselője és bizalmasa, feltűnés nélkül tartózkodhatott az Augustus mellett, és azon sem akadt fenn senki sem, hogy nem-sokára a császár gyermekeivel is bizalmas viszonyba került, sőt megbarátkozott velük, és nevelésüket is okos tanácsokkal irányította. Ezenfelül felvilágosította őket apjuk állapotáról, s kiiktatta elsősorban a lányokat, hogy minél kíméletesebben és gyöngédebben bánjanak vele.

Megfigyeléseit közölte a két spectabilisszal is; azok is észrevettek egyet-mást, de nem hitték, hogy a császár állapota meglehetősen súlyos. Flaviana azonban nemcsak a maga megfigyeléseit, és következtetéseit közölte velük, hanem a két udvari orvos véleményét is: a szakadatlan hadi fáradalmak, a politikai és katonai küzdelmek a bitorlókkal és főleg a zsarnok keleti császárokkal, s nem utolsósorban az örökös vallási huzavona és villongások, főleg a keresztények visszataszító marakodásai, úgyszólván felőrölték őszentsége testének ellenálló erejét; reumája már nem izomfájdalom, hanem ideggyulladásá fajult, s nemsokára embertelen fájdalmakat okoz majd a császárnak; az orvosok mérsékelten meleg, inkább langyos kénes fürdőket ajánlanak, emellett fájdalomcsillapító szereket; erős, tápláló és tiszta borokat, víz nélkül, de nem nagy mennyiségben; mindenekfölött szükségesnek tartják megkímélni őszentségét a legcsekélyebb izgalomtól is, sőt a bonyolultabb államügyek intézésétől is mentesíteni kell. Végül kijelentették az orvosok, hogy ilyen életmód mellett a császár élélhet akár kilencvenéves koráig is.

- Én gondoskodom róla - folytatta Flaviana -, hogy a palota személyzete, a két nobilissima irányításával, pontosan végrehajtsa az orvosi utasításokat, mégpedig úgy, hogy ne legyen feltűnő az Augustusnak; persze, én magam ellenőrzöm majd ezt az észrevehetetlen kezelést. Mivel pedig az orvosok szerint meg kell kímélni őt minden izgalomtól, én elkezdtem gondolkodni, és rájöttem, hogy az ő ideggyöngeségének s ezzel belső válságának és nyugtalanságának legfőbb oka az a sok látomás, jelenés, álom és mennyei szózat, amivel bizonyos szélhámosok megszedítették.

- Igazad van, perfectissima - szólt közbe Vecasius -, és ebben a főbűnös az a bizonyos Hosius, aki elsőnek zavarta meg urunkat egy természeti tünetény rossz szándékú misztikus értelmezésével. Mikor látta, hogy őszentsége fogékony a misztikum iránt, hiszen már galliai Apollo-látomása óta az istenség küldöttjének érzi magát, csöstül jött a mennyei jelenés, látomás, szózat és álom. Igazad van, perfectissima, meg kell szabadítani őt a szélhámosoktól.

- Nos, én már meg is kezdtem - szólalt meg újra Flaviana. - Mióta Constantinus hazajött Drepanonból, gyakran vele maradok késő estig, s megvárom, amíg elalszik; sokszor velem van Helena nobilissima is. Mindig ott van a császár hálósobájában egy Euripas nevű rabszolga; időnként jár-ke, megvizsgálja és gondoza a lámpákat, s ilyenkor mindig fojtott beszéd hallatszik a másik szobából. De sohasem értettük, hogy mit motyog a rabszolga, s kivel beszél; mert ha csak úgy magában dünnyög, akkor jó lesz vigyázni; hátha félbolond, s még utóbb kárt tesz bennünk. Egyszer aztán Helena jó korán elbújt a császár hálósobájában a nehéz függöny mögött, és a kellő pillanatban tisztán meghallotta Euripas hangját, mert csak ő beszélhetett; ott állt a függöny előtt, a szája nem mozgott, csak a hangja hallatszott, és folyton ezt a mondókát darálta: „Crispus”, „Nincs bocsánat”, „Byzantion”. Mikor Euripas kiment, Helena visszasietett hozzám, és beszámolt a rejtelmes suttogásról, nekem pedig vakító világosság gyúlt az agyamban, s rögtön tudtam, miféle ember ez.

- Hasbeszélő - mondta Vecasius.

- Úgy van - bólintott Flaviana -, de mért mondja ezeket a régi időszerűtlen szavakat? Azért, mert csak ezekre tanították meg. Nem volt nehéz kitalálni az összefüggéseket, és ebben Marius spectabilis is derekasán segített: Euripas buta rabszolga, tovább darálta a leckéjét akkor is, amikor már nem volt gazdája, aki naponta új mondókára tanítsa; és ki más lehetett a gazdája, mint Sopatros, ő akarta Constantinust szüntelenül ebben az újplatonikus révületben tartani s ezekkel az égi szózatokkal irányítani.

- Le kell csapni a fejét - legyintett Vecasius.

- Ennek a nyomorultnak? - mondta rá Flaviana -, hiszen teljesen ártatlan; fogalma sincs róla, mit cselekedett és miért. Mi inkább arra használtuk fel, hogy kiábrándítsuk Constantint az égi szózatokból: betanítottuk Euripaszt néhány „szózatra” és fényes nappal, ebéd közben, néha pedig vacsoránál odaállítottuk ezt a tökkelütött fickót, s megkérdeztük az Augustust, hallott-e már mennyei szózatot? Elrévedt és bólintott. Helena figyelmeztette, hogy most vigyázzon, mert mindjárt megszólal a túlvilági hang; egyúttal pedig intett a hasbeszélőnek. Constantinus egyik ámulatból a másikba esett, mikor egymás után felhangzottak rejtelmes, fojtott suttogással mindenféle jól ismert és közkeletű varázsszavak: „Arseverse, Abraxas, Bescu, Rerebescu, Arurara, Bazagra.” Máskor meg ilyenek: „Cinbeu, Diarungo, Aritmo, Araitto”, vagy egyéb értelmetlen szavak: „Lix tetrax, phrix, phrax.” Elegendő volt két-három ilyen „mutatványos” ebéd vagy vacsora, hogy az Augustus egyszer s mindenkorra kiábránduljon minden néven nevezendő mennyei szózatból!

Jót nevettek Flaviana elbeszélésén, aztán megkérdezte Vecasius:

- És hol van most ez a hasbeszélő?

- Megvan - világosította fel Marius -, mégpedig a perfectissima kívánságára az én házámban. Ha otthon vidám cimborákkal borozunk, pompásan elszórakoztat bennünket ostoba, együgyű, nevetséges tréfáival: ezekre nem kell betanítani, hiszen artista volt. Nagyon tetszik neki Thamar, hát egyszer az ő nevével mókázott; úgy kezdte, mintha katonazene szólna, s közben ütemesen pattogtatta ezt a szöveget: „Ramathamarrama tamtaratantara”, és ennek minden-nemű bolondos változatait.

- Úgy gondoltam - jegyezte meg Flaviana mosolyogva -, jó lesz egy bolond ennyi okos ember közt. Nem lehessen tudni, mi mindenre használhatjuk.

Miután a perfectissima visszavonult, a két spectabilis megállapodott abban, hogy estefelé betérnek egy félóra a „Római Farkas”-ba, előételnek bekapnak egy kis olajos tonhalat, s úgy mennek haza Mariushoz, mivelhogy Vecasius ma estére Thamar meghívta vacsorára. Arbetio hiába kínálta őket borral; ezúttal az olajos halra sört kívántak: a vendéglős germán módra főzött, pompásan habzó és hólében hűtött barna sörrel oltogatta szomjúságukat, úgyhogy jó egy óra múlva Marius kijelentette:

- Becsületesen megágyaztunk a vacsorának meg a bornak. Mehetünk!

Thamar szebb volt ma este, mint bármikor; úgy tündöklött valóban, mint a szakszerűen ápolt virág, és Vecasius ilyesmiket gondolt magában: ez az asszony Marius remekműve, valóban ő teremtette meg! Eszébe jutott jó barátjának két hasonlata, a hárfaművészről meg a szobrászról, abból a régi-régi időből, amikor ezt a gyönyörű, de akkor éppen halálosan bánatos asszonykát „megvigasztalta”. Elmosolyodott.

- Vecasius, öreg cimborám, talán te is az úgynevezett régi szép időkre gondoltál, mint én?

- Eltaláltad, Marius. Pontosan arra az estére, amikor ezt a fekete kislányt feltámasztottad. Pygmalion vagy, barátom! Mit Pygmalion? Praxiteles!

- Meg vagy elégedve a szobrommal?

- Mestermű!

- Nem sínylette meg az elmúlt harminc esztendőt? - huncutkodott tovább Marius.

- Sőt megszépült és megérett, mint minden praxitelesi remekmű. - Rabszolga jött be, és bort töltött, Vecasius fölemelte a poharát, és koccintott Mariusszal. - A remekműre!... De mért beszélsz harminc esztendőről, hiszen mi tíz évvel ezelőtt is találkoztunk! A vicennalián!

- Az ám! - kapott a fejéhez Marius. - Csakhogy én akkor nagy hajszában voltam, mindössze három napot tölthettem Rómában, s abból is csak egy este jutott arra, hogy kettesben kedvünkre mulathassunk. Ez persze nagyon jólesett nekem, mint mindig, ha a remekművet otthon hagyhatom, és barátaim társaságában kissé szabadjára eresztettem kedvemet.

- Hát eresztetted is, Mariusom, méghozzá reggelig.

- Én bizony csak annyit tudok, hogy bacchusi gyönyörökben úsztam egész éjjel, s mikor hazafelé röptem a hálókocsiban, két nap, két éjjel egyfolytában aludtam. Aztán az otthoni hétköznapiak valahogy kimosták a fejemből azt az isteni római éjszakát.

- Ó, azt az estét, annak az éjszakának a hangulatát nem lehet elfelejteni soha! Ott kezdtük, Alafredus híres vendéglőjében, a Campus Martius oszlopos, fedett sétacsarnokával szemben; a vendéglőnek ez volt a cégére: „Az új templomhoz.” Emlékszel, mennyit neveltél rajta, hogy kocsmát templomról neveznek el? Mindegy, a fokhagymás ürücomb isteni volt, a borsos palacsinta Apiciushoz méltó. A Mons Albanus tizenöt éves bora maga a cseppentett áhítat. Alafredus tudta, hogy vendéglője a nemes ízek és a tüzes borok fejedelmi temploma.

- Á, most jut eszembe - kapta föl a fejét Marius -, ott szavalgatta népi hangú, csipkelődő s nemegyszer csiklandós versikéit a római nép dédelgetett költője, Salustrius; egy-egy divatos dalocskáját, ha teleszívta magát albanusival, az asztalunknál el is énekelte. Igen, hogyne emlékezném rá! Meg arra, hogy huncut versei még a legmogorvább embert is kacagásra csiklandozták, s miközben körülötte mindenki vonaglott a nevetéstől, ő maga komoly maradt, s egy arcizma sem rándult meg! Ó, Salustrius, római nép nagyszerű mulattatója, én nem felejtlek el soha!

- És az újtemplomi üdvözlés után milyen isteni volt a hajnali séta a Janiculuson - emlékezett Vecasius -, a zengő csillagok alatt! Amint fölértünk a tetőre, élvezhettük a kivételesen ritka látványt, a rendszerint sötét római éjszaka helyett a vicennalia örömeire kivilágított Rómát: fáklyalángok tündöklő tűzében! Felejthetetlen éjszaka!

- Most már mindenre kezdek emlékezni - melegedett föl Marius. - Kacsaringós és rejtélyes kerengés után, miután hőiesen legyőztük a minduntalan utunkba kerülő kiskocsmák zsírban sült pompás kolbászait és csapnivaló savanyú vinkóit, a sors bölcs rendelkezéséből végre valahol Traianus vásárcsarnoka közelében lyukadtunk ki, és minden útbaigazítás nélkül azonnal ráhibáztunk a legkívánatosabb hajnali kikötőre, a germán Tuisco sörkocsmájára. Italiában s főképpen Rómában, a legnemesebb borok fővárosában, sört inni valóságos szentségtörés. De akárhogy szégyenlem magam, ez a szentségtörés most jólesett.

- Ámbátor barbár földön, Treviriben éltem, s életem vidékies életemet, most is a Róma-rajongás tölti be minden napomat, minden percemet. Úgy érzem: Róma az én igazi hazám, és csak tévedésből vetődtem a messzi Északra, mint ahogy Platon gyönyörű mítoszában a kettéválasztott férfi-nő ember két fele olthatatlan szerelemmel sóvárog örökké a másik után! Nem panaszkodhatom, Mariusom, mert Minervina nekem az egész világom, de Róma külön világ, szebb és erősebb és vonzóbb, mint az egész világ!

- Ha most így, az együttes visszaemlékezésben, kissé szétfoszlik a múltak köde - folytatta Marius a római emlékek idézését -, magam is megindultam, sőt némi rajongással gondolok vissza a nagy római élményre, de mindig attól tartok, hogy ebben több az ábránd, mint a valóság. Azt hiszem, Vecasiusom, hogy fiatakorunk rajongásai és átszellemülései visszahozhatatlanok; Rómát is szeretjük és imádjuk, de valahogy mindig arra kell gondolnom, hogy nem magát a várost keressük benne, hanem eltűnt ifjúságunkat. Így merül fel ábrándjainkban Róma képe is, ha öszülő fejünk hétköznapi gondjai mögül fölhajnallik az örök és örökké fiatal Róma napja.

- Igazad van, Marius - lelkesedett Vecasius -, és meg kell mondanom, hogy mit élveztem legjobban ebben a te rögtönzött kis panegirikusodban: azt, hogy a te ösztönösen eredeti fogalmazásodban hallottam, a perfectissima javításai és simításai nélkül!

Erre vidáman és harsányan hahotáztak, és újra koccintottak. Thamar egy pillanatra bekukkantott az ajtón:

- Ó, be vígan vagytok! Csak legyetek is, mert még legalább egy órába telik, amíg elkészül a vacsora.

- Nem baj - nyugtatta meg Marius a kedélyes emberek engedékenységevel, és rámutatott az öblös kancsóra -, nekünk még úgyis sok a dolgunk.

Mikor kettesben maradtak, Marius szólalt meg elsőnek:

- A perfectissimát említetted, Vecasiusom. Valóban tökéletes nő, nemcsak rangja és címe szerint, hanem barátoknak és embernek is eszményi, Constantinusnak pedig valósággal mentő geniusa. De azt hiszem: későn érkezett. A vaskosan érzéki és erőszakos Constantinusnak már harminc évvel ezelőtt ilyen nőre lett volna szüksége, hogy a maga józanságával féken tartsa és szabályozza ennek a rendkívüli férfinak a szertelenségeit és szenvedélyeit. Ennek a hideg nőnek, aki a maga módján mégis kielégíti Constantinus érzékiségét, sokat köszönhet a birodalom.

- Ez a nő, ahogy én onnan Treviriből megítélhetem, minden hasbeszélő nélkül csodákat művelt. A vallási rajongás és a folytonos révületek helyett okosságával rákényszerítette a maga helyzetének józan felismerésére és mérlegelésére. Az ő hatásának köszönhető, hogy Constantinus ma, ahogy én onnan Galliából látom, tárgyilagosabb, nyugodtabb, szenvedélytelenebb.

- Ezt jól láttad onnan messziről is, pajtás - mondta rá Marius -, s én innen a közelből megállapíthatom, hiszen napról napra tapasztalom, hogy Constantinus, éppen az asszony jótékony befolyása alatt, számot vetett már eredményeivel és tévedéseivel, és ez óriási haladás. Világosan látja, hogy mit ért el: az anarchikus négyes uralom helyett visszaállította a monarchiát, s ezzel éppúgy megmentette a birodalmat, mint Diocletianus a maga idején szükségessé vált tetrarchiával: Augustus és Diocletianus után harmadik alapítója lett a birodalomnak. Viszont e tagadhatatlan történelmi érdeme ellenére ma már beismeri, természetesen Flaviana hatása alatt, hogy valláspolitikája megbukott.

- Megmondhatom, hogy én is kezdettől fogva kételkedéssel szemléltem fáradozásait a vallási egység érdekében. Bár véleményem szerint a vallás fölösleges kolonc az emberi haladás nyakán, mégis azt mondom: ha egy vallás van, nem baj, de mihelyst több van, nemcsak egyesítésük, hanem összebékítésük is lehetetlen.

- Igen, ezért bukott meg a vallási egység gondolata - fűzte tovább a szót Marius. - A valóság megmutatta, hogy nem volt feltétele a birodalmi egység megteremtésének a vallási egység, mint Constantinus gondolta, mert íme, a birodalmi egység megvan, holott a vallási egységtől messzebb vagyunk, mint valaha. De Constantinus tétele, hogy egészen dialektikusan szemléljük, még fordítva sem igaz, mert a vallási egységet még a birodalmi egység sem tudta megteremtetni.

- Ez tökéletesen igaz - jegyezte meg Vecasius -, sőt én onnan Galliából úgy látom, hogy a császár az egység illúziójának az áldozata lett; ő jóhiszemű és jó szándékú tárgyaló fél volt, a keresztények kezdettől fogva azzal a hátsó gondolattal settenkedtek körülötte, hogy befonják, s engedékenysége, türelme és becsületessége jóvoltából fölébe kerekedjenek, s a maguk

innen-onnan összetákolt babonáját csúsz tassák be, mindenféle ügyes fogással, a Helios-vallás helyébe.

- Ezt is helyesen figyelted meg, Vecasiusom, hiszen már ott tartunk, hogy a keresztények az üldözökre s az államvallás híveire az üldözöttek. Ennek pedig Constantinus gyengesége az oka. Úgy járt a keresztényekkel, mint Odysseus a szelek királyának, Aiolosnak a zsákjával: társai kinyitották, és ezzel rászabadították a tengerre a leggonoszabb és legviharosabb szeleket.

- Az öreg Haedonius professzor mondta nekem a minap Treviriben, hogy véleménye szerint Constantinus elérkezett élete harmadik korszakába: először minden tekintetben kiváló, sőt eszményi uralkodó volt, aztán kíméletlen és dühöngő gyilkos lett belőle, s végül akarattalan, befolyásolható, esztelenül pazarló, tehetetlen gyöngy báb.

- Ez így van, Vecasiusom és ez valóban annyit jelent, hogy a nagy férfi, mindnyájunk ifjúkori eszményképe, megbukott.

- Sajnos, ez a bukás valóban megtörtént. Még szerencse, hogy az utolsó pillanatban bekapcsolódott az életébe Flaviana.

- Elkésett - legyintett Marius. - Mi itt, a közvetlen közelében, jóval többet láttunk, tehát jóval reálisabban ítéld meg az egyéniségét és a jellemét. Hagyján, hogy eleinte minden erővel, kíméletlenül küzdött a saját uralmáért, hisz ez végeredményben azonos volt a birodalmi egység megvalósításával. De nem hiszem, hogy igazolni lehetne öncélú gyilkosságait, például Licinianus, Bassianus, Crispus megölését. „Ezt is az egység érdekében tette”, mondhatná valaki. De hiszen ha ez jogos volna, akkor egy uralkodónak még az unokatestvéreit is ki kellene végeztetnie a birodalom biztonsága és egysége érdekében!

- Én nagyon szeretem őt - szólt közbe Vecasius - és nagyon sajnálom. Téveteg, tapogatózó, befolyásolható ember, következtelen és bizonytalan volt mindig, jóhiszemű és ingatag; püspökök és önző törtétezők játékszere; és legnagyobb és legvégzetesebb tévedése immár jóvátehetetlen: a nehezen kivívott birodalmi egységet feláldozta az egyre jobban elhatalmasodó, sőt már hatalmaskodó keresztény egyház győzelmének!

- És miért? - szenvedélyeskedett Marius. - Attól tartok, hogyha egyszer behunyja a szemét, a birodalom megint részeire hull. Hiába jelölte ki örökösének Constantinus Caesart, a másik kettő nem hagyja magát, majd meglátod. Vagyis félős, hogy a vallási egység hajszolása miatt az egyik felekezeti fölülkerekedik, s éppen ennek a következményeként összeomlik a birodalmi egység is. Három ennyire ellentétes jellemű fiú máris három császár, s a nyomukban keletkező zűrzavarok és a lépten-nyomon felbukkanó bitorlók végképp megsemmisítik majd Constantinus urunk nagy alkotását, az egységes augustusi monarchiát. Ez pedig a teljes bukás.

- Élete művének dicsőségén, azt hiszem, nagyon sokat rontott a gyilkosságaival - jegyezte meg Vecasius. - Nagyon jól tudjuk, hogy a gyilkosságra nem kell ok, csak ürügy; nem kell tény, csak magyarázat, s nála sokszor még a magyarázatot sem kapta meg a birodalom népe.

- Az igazság ez, gondolom: a saját hatalma érdekében vetette latba tehetségét, hadvezéri tudását és szervezőképességét, de a visszahúzó erők legyűrték, és ő, akarattalanul és öntudatlanul, olyan új világ születését segítette elő, pusztán gyöngeségével és engedékenységgel, habozó és kiegyenlítő politikájával, amely nemcsak felvilágosodott eszméit csúfolta meg, hanem élete nagyszerű alkotását, az egységes augustusi római birodalmat is újra felbomlasztja.

- Így valóban igazat kell adnom neked, Mariusom: ez bukás, és sajnos: történelmi jelentőségű, végzetes bukás.

- És ezen már Flaviana józansága és okossága sem segíthet - fejezte be az eszmecserét Marius.

De éppen ideje is volt befejeznie, mert nyílt az ajtó, belépett Thamar, és nyomában az úri lakomákon elengedhetetlen kéz- és lábmosó rabszolgák, aztán a konyhafőnök, a tálalómester, a szeletelő művész, s végül az étékfogó rabszolga: óriási ezüstitálcával, méltóságos testtartásban, kimért lassú léptekkel közeledett, és ritmikus mozdulatokkal lesiklatta a márványasztalra a tálcát, amelyen öblös ezüstitálban gőzölgött a vacsora fénypontja, a Marius-féle hallevés.

Ez a bámulatos fogás talán még a hírhedt Apicius művészetét is elhomályosíthatta volna: legalább ötféle java hal főtt benne, tengeri pókok, csigák, kagylók és rákok társaságában, s olyan borsos, hagymás és fűszeres lében, hogy Marius, mihelyt az illata megcsapta az orrát, odaszólt a bortöltögető rabszolgának:

- Egy kancsó maroniai muskotályt, a kilencévesből!

Egy óra hosszat szórakoztak a csodálatos hallevessel, amely minden inkább volt, mint leves: úgy megsűrűsítették a hal- és rákfoszlányok. Valami soha nem látott fűszer is úszkált a tálban: kúpalakú csípős fűszer, olyan erős, hogy Marius is csuklani kezdett tőle. A maroniai szerencsére megmentette a méreghaláltól.

Halálról annyira nem volt szó, hogy a hallevestől és a vacsora egyéb fogásaitól, legfőképpen pedig a maroniaitól úgy megelevenedtek, hogy még akkor sem akartak lefeküdni, amikor Thamar, sűrű bocsánatkérések után visszavonult cubiculumába. Nem is feküdtek le, hanem Marius ősi szokása szerint megvárták a reggelt, akkor bújtak ágyba, az igazán kellemes, sőt bízvást mondhatjuk: fejedelmi „bemelegítés” után. Mert Mariusnak, a remek házigazdának és cimborának, csak két gyógyíthatatlan baja volt: reggel nem tudott fölkelni, s este nem tudott lefeküdni.

Mint a kedélytelen tudósok és a kedélyes borivók általában.

Végre elkövetkezett az az időpont, amelyben mégis föl kellett kelni, hiszen nélküle megállt volna az iroda s ezzel a palota, sőt Herculesre! talán a birodalom szívverése is. Mint ilyen éjszakák után rendszerint, ma is ecetben főzött apró halat reggelizett karikára vágott hagymával s ropogós búzakenyérrel, s mi egyebet ihatott volna rá, mint hólében hűtött vízzel vegyített könnyű bort! Frissen és jókedvűn érkezett a hivatalába.

De a jókedvét hamarosan elrontotta Sandario tábornok, aki gyászos hírrel rontott be hozzá:

- Ez kellett nekünk! Minden pillanatban esedékes a perzsa hadüzenet.

- Hogyhogy? - riadt fel Marius. - Hiszen a perzsa követek részt vettek a tricennalia ünnepségein, fejedelmi ajándékokat hoztak Shapur királytól, s hetekig tartó vendégeskedés, sőt dőzsölés után alig egy hete indultak haza! Vajon mi történhetett?

- Voltaképpen néhány barackmagon botlott el és bukott meg a perzsa-római amúgy is kutya-macska barátság. Csakhogy azok a barackmagok voltaképpen milliókat érő drágakövek voltak. És mondhatom, hogyha háborúra kerül a sor, nem a katonák a hibásak benne, hanem a tintanyalók.

- Talán csak nem a tanárok meg tudósok?

- Mit tudom én? - pattogott Sandario. - Tanár, tudós, filozófus nekem mind egykutya! - Igaz, azt hiszem, filozófus a gazember, afféle vándorprédikátor. Ezek, tudod, bejárják az egész birodalmat, s néhány garasért jólétet s örök üdvösséget csaholnak a hiszékeny embereknek. Főleg Keleten prédikálnak szívesen, mert ott még sohasem hallották ezeket az újplatonikus meg keresztény zagyaságokat. Ez a filozófus, Metrodoros a neve...

- Tudom - vágott közbe Marius -, három hete volt kihallgatáson, és néhány drágakövet hozott urunknak ajándékkul, azzal, hogy ezeket Csandragupta király küldi a hatalmas nyugati császárnak, de csak mintának, mert egész ládarávaló ilyen értékes követ küldött az Augustusnak hajón. Mikor az Augustus kigyönyörködte magát a mesebeli kincsben, Metrodoros lehajította fejét, és gyászos ábrázattal jelentette a császárnak, hogy... igen, de a perzsák elfogták a szállítmányt, és Shapur király máris kincstárába vitette a mesés drágaságokat!

- Most értem csak - kapott a homlokához Sandario -, mért zaklat engem az Augustus hetek óta egy esetleges perzsa háború tervével: bosszút akar állni Shapuron! Csakhogy időközben a perzsa kémek jelentették királyuknak Metrodoros rágalmát, s most már Shapur is bosszúhadjáratra készül.

- Hát rágalom volt az egész? - csodálkozott Marius. - Hogy vetemedhetett ilyesmire Metrodoros, a kiváló tudós, aki nehéz matematikai kérdéseket foglalt könnyen megjegyezhető epigrammákba, igen ügyesen.

- Verstől és matematikától függetlenül szélhámos és tolvaj ez a kiváló tudós.

- Metrodoros! - csapta össze a kezeit Brellicus. - Megáll az eszem!

- Ez az éhenkórász, vándorlás közben, eljutott Indiába, ott is prédikált, a papoknak megtetszett zűrzavaros handabandázása, jól tartották, barátságukba fogadták. A te híres Metrodorosod ezen a réven szabadon járt-kelt a Buddha-templomokban, s mindenütt kiszedett egy marékra való drágakövet az istenszobrokból meg az oltárokból. Mikor már egy zsákra való drágaköve volt együtt, Constantinus nevében elment ama Csandragupta királyhoz, aki drágaköveket küldött szentséges urunknak, ugyancsak egy zsákra való: ebből átadott néhányat a császárnak, a többi mind ellopta, és helyette föltárlta a perzsa mesét. És most itt a háború!

- Nem ijedünk meg ugyan a háborútól, de hogy egy tolvaj miatt háborúskodjunk, az mégiscsak gyalázat. Én javasolom majd öszentségének, hogy magyarázzuk meg ezt a rablóhistóriát a perzsa királynak, és adjunk neki diplomáciai úton elégtételt, ezenfelül pedig küldjük el neki a tolvaj fejét, a rablott kincsekkel együtt.

- Igen, de hol van ő, a kincsekkel együtt? - kérdezte a tábornok.

- Polluxra! Nemsokára megkerül, csak bízzuk Ablaviusra.

- Elhíszem, hogy előkeríti a tolvajt s a kincseket; a filozófus-fejet el is küldhetjük Shapurnak, de hogy a kincsekből előkerül-e valami, és átjut-e Ablavius szűrőjén, azt csak a szentséges égi tolvaj, Mercurius tudná megmondani. Azért ne siessetek nagyon azzal a diplomáciai jegyzékkel! Nekem mindenesetre mozgósítanom kell, ez a parancs.

Ennek a parancsnak a következménye volt három nap múlva az az éktelen zsivaj és üvöltözés, amely az újonnan szervezett constantinopolisi legio táborát fölverte. Ezt a legiót kipróbált régi harcosokból állították össze, úgyhogy a legtöbben már az utolsó évüket, a huszadikat szolgálták, és alig várták, hogy megkapják az elbocsátó diplomát és ezzel a „honest missió”-val együtt a végkielégítést, hogy valamelyik kisvárosban egy darabka földet vásároljanak, vagy iparra adják a fejüket, hiszen az ember voltaképpen csak harmincnyolc éves korában kezdi az életet, mikor a katonáskodástól megszabadult.

- Hogy annak a kénköves бүдös alvilágnak a háromfejű ronda kuttyája marja ki a máját annak a pimasz perzsa királynak, hogy nem bír nyugton maradni! Hogy annak a magasságos Jupiternek a legkacskaringósabb mennyköve csapjon bele valamennyi lótejivó lótolvaj perzsába, hogy írmagjuk se maradjon! - dühöngött és káromkodott elszántan Aurelius Justinus, a hispaniai VII. Gemina Pia Felix legio közkatona, akit jutalmul ebbe az új legióba osztottak be. - Hej, ha otthagytak volna Hispaniában, most nem kéne háborúba menni!

- Maradhass, Justinus - szólt rá az óriás termetű Valerius Germanus, a II. Italica legio signifere, aki örült a kitüntetésnek, hogy Északról, a Rhenus mellől a napsugaras Aranyszarv mellé kerülhetett -, ne káromkodj, mint a jégeső, hiszen eggyel több háború már meg se kottyán neked! Együtt kezdtük ezt az istenverte katonáskodást, együtt szenvedtük végig az itáliai hadjáratot, aztán engem visszavittek a Rajnához, téged Hispaniába, s most megint összekerültünk, s még hozzá épségben. Látom, még érdemrend is van a melleden.

- Van, de azt sem tudom, miért kaptam, hisz én semmi vitézkedést nem követtem el. Van, hát van, ennyi az egész.

- Én megmondom, miért kaptad: hősiességedért a Saxa Rubra mellett vívott csatában.

- Hol van az a Saxa Rubra? - csodálkozott Aurelius Justinus.

Most meg Valerius Germanus csodálkozott el.

- Hol? Hát nem tudod? Róma mellett, nem messze a Milvius-hídtól, ahol az a véres csata befejeződött. Erre csak emlékszel?

- Nem én, testvér, akkor se, ha agyonütsz - felelte röhögve a közkatona. - Annyi csatában vittem vásárra a bőrrömet, hogy se szeri, se száma: majdnem húsz esztendeje már, hogy folyton gyilkolok. A nyavalya tudná megjegyezni annak a sok városnak, falunak, folyónak meg mezőnek a nevét, ahol csatáztam, vagdalkoztam és döfködtem, és mindig olyan szerencsém volt, hogy győztünk. Saxa Rubra? - töprenkedett néhány pillanatig. - Lehet.

Ugyanekkor nevezetes látogatója volt a császári palotának, a legerősebb keresztény felekezetnek az egész Keleten tisztelt vezére, az „eretnek” Areios. Volt idő, amikor kiközösítették; volt idő, hogy Athanasios, a mindenható Ablavius kebelbarátja, kiűldözte Alexandriából, volt idő, hogy vásári propagandát üzött józan s minden misztikumtól megtisztított keresztény tanítása érdekében; eljött az idő, hogy magához Constantinushoz intézett beadványt a vallások és népek egyesítése érdekében - persze úgy, hogy az egész világ ariánus legyen -, és végre elérte, hogy az uralkodó visszahívta a száműzetésből, visszavétette az egyházba, sőt kihallgatáson fogadta; ehhez a személyes találkozáshoz nagy reményeket fűzött Areios is, az Augustus is; hátha ez az utolsó kísérlet sikerül, és mégiscsak megteremtik a vallási egységet is.

De kit érdekel már ez, annyi kísérlet és kudarc után? Hiszen már a legkiválóbb államférfiak is látják, hogy vallási egység ürügyén előbb-utóbb valamelyik erőszakos felekezet kaparintja kezébe az államhatalmat!

És volt valaki, akit ez a kihallgatás még a két résztvevőnél is jobban érdekelt s éppen az, aki legjobban, legféltékenyebben vigyázott az államhalalomra, hiszen maga akarta a kezébe kaparintani: Ablavius.

...Mikor Areios, szemlátomást elégedetten, távozott a császári kihallgatásról, kötelességszerűen tiszteletét tette Ablaviusnál, az új egyiptomi kormányzónál, hiszen most már az ő székhelye, Alexandria is Ablavius hatáskörébe tartozott. A beszélgetés alatt a rabszolgalányok édes bort szolgáltak fel, egy-egy pohárral Areiosnak is, Ablaviusnak is.

Alig távozott Areios, s alig tett húsz lépést, összeesett az utcán; járókelők bevitték egy tágas utcai latrinába, márványpadra fektették, de akkor már véres hab pőfögött ki a száján, s negyedóra múlva halott volt.

Este Flaviana ezt mondta a császárnak:

- Ezért még megfizet valaki!

Flaviana nem volt keresztény, és Areios tragédiája is csak azért háborította fel, mert ez az esemény elhervasztotta Constantinus utolsó reményét, és napokra elkedvetlenítette; az asszony igyekezett ugyan megnyugtatóni, főképp okos érvekkel próbálta bizonygatni, hogy a vallási kérdéssel ne törődjék többet, mert ez semmivel sem fontosabb, mint hogy vajon a kék vagy zöld párt győz-e a legközelebbi kocsiversenyen.

- Igen, kislányom - jegyezte meg az Augustus -, lényegében igazad van; csak az a nagy különbség a kettő közt, hogy sem a kékek, sem a zöldek nem akarják kezükbe kaparintani az államhatalmat, a keresztények azonban igen, és ebben ortodoxok, donatisták, ariánusok, s valahányan vannak, mind egyformák. De csak a keresztények! A Helios-papoknak vagy a Mithras-patereknek, vagy az Augustalisoknak eszük ágában sincs elfoglalni a császári hatalmat. És ezek az Eusebios-fajták egy pillanatig sem nyugszanak.

- Kedvesem - mondta rá Flaviana -, nyilvánvaló, hogy nem a vallások vetélkedése a hiba, hanem a papok hatalmi vágya, ez pedig megmaradna akkor is, ha egy emberfőlötti hatalomnak sikerülne megvalósítania a vallási egységet. Bár minden vallás tele van misztikus szertartásokkal, mítoszokkal és irreális tanításokkal, amelyek a józan logika és kritika érveire pillanatok alatt összeomlanak, ez magában véve nem a legnagyobb baj. Inkább szűgyen. Aki ilyen mesékkel akar játszózni, csak űzze kisded játékait: ez nem árt a társadalomnak, amíg nincsenek papok. Ezek nyergelik meg az emberi hiszékenységet, ezek élnek belőle, ezeknek kell a misztikum, a csoda, a jóvendőmondás, hogy így biztosítsák keresetüket, gondtalan életüket, egy szóval így mondhatjuk: hatalmukat. Hogy pedig a hatalom csak akkor igazi hatalom, ha korlátlan, azt a papok is tudják, s nem csoda, ha az állami hatalom teljességét akarják meghódítani. Ha mi előbb találkoztunk volna, Constantinusom, igyekeztelek volna rávenni, hogy a vallásoknak biztosíts ugyan teljes szabadságot és egyenjogúságot, de azzal a feltétellel, hogy papjaik nem lehetnek.

- De a mediolanumi megegyezés? - szólt közbe a császár.

- Éppen az adott a keresztényeknek szarvakat! Éppen abból hiányzik az a kikötés, hogy papjaik nem lehetnek. Ha nincsenek papok, megszűnik a vallás, megszületik a társadalmi béke! De ezen most már hiába elmélkedünk, mert itt vannak a tények, itt van a könyörtelen valóság, a legjózanabb és legkeményebb érvek is visszapattannak róla. Ne emészd hát magad, kedvesem, a vallási egység ábrándjával, hiszen Euripas esete mutatja, hogy ezek miféle eszközökkel dolgoznak, hanem inkább vesd latba minden erődet, hogy gátat vess a papok további elhatalmasodásának.

- Mit tanácsolsz? - kérdezte tétován Constantinus, és máris sejtette, hogy az imádott asszony lehetetlenséget fog kívánni tőle.

- Azt, hogy tartsd távol magadtól ezeket az önző, nagyszájú és hazudozó püspököket, s egyetlen szavukat se hallgasd meg! Vannak hűséges és jó embereid, megbízható barátaid: Volusianus, Corfulenus, Talio, Marius, Sandario, bár Vecasiust is itt tartanád! és itt vagyok én. Igazán nincs szükséged marakodó, haszonleső és talpnyaló keresztény papok tanácsaira.

- Igazad van, kislányom, megfogadom a tanácsodat.

- Majd meglátod, hogy többé nem fog izgatni ez a kérdés. A vallási problémát papok nélkül oldjuk meg, majd meglátod. Areioszt pedig felejtse el. Megígérem, hogy megfejttem a tragédiát, és az eredményről hamarosan beszámolok neked, Constantinusom.

- Mondd, hogy „kedvesem”, azt úgy szeretem hallani - sóhajtott fel a császár, mert valóban a gyöngédséget nélkülözte legjobban. Régebben csak a nők teste érdekelte, szerelmük, érzelmességük, gyöngédségük nem kellett neki, mindig kitért előle, sőt visszautasította; menekülése előtt, az egyik nikomedeiai sétán ki is fejtette a véleményét erről Volusianusnak. Most, a testi tüzek után, elkövetkezett a lelki szomjúság a gyöngédségre, jóságra, szeretetre. Ezt hozta meg neki Flaviana, ezért volt drága kincse ez a kivételes asszony.

- Kedvesem - simult hozzá Flaviana -, én igazán szeretlek.

Ezen az estén sokáig voltak együtt: Constantinus rég nem érezte magát ilyen nyugodtnak, megbékéltnak, boldognak. Flaviana éjfélkor hazavitette magát gyaloghintóján, Constantinus lefeküdt, s már félálmában olyan jó érzés ömlött el rajta, mintha élete és uralkodása minden problémáját megoldotta volna ez a boldog este.

...De ez a belső nyugalom nem tartott sokáig: már másnap, megérkezett a gyorsfutár Aeliából, hogy Helene Augusta váratlanul elhunyt; aztán egy hét sem telt bele és megérkezett Hosius, de nem Constantinopolisba, hanem Kalchedonba: ott várta Palmatus, akit a gyorsfutárral idejében értesített. Csak akkor szándékozott bevonulni a fővárosba, ha előbb részletesen tájékozódott a titkártól az elmúlt hónapok eseményeiről. Kapott ugyan rendszeresen híreket Aeliába is, azonban Palmatus tájékoztatása sokkalta pontosabb, érdekesebb és színesebb volt, mert az udvari és városi pletykák is bőven szerepeltek benne. Azt is Palmatustól tudta meg, hogy a potrohos kaisareiai Eusebios éjjel-nappal írja Constantinus életrajzát, és gyártja a legendákat a császárról, a csodákat, a jövendöléseket, a mennyei látomásokat, sőt nem átalított olyasmit beleírni, hogy a császárnak álmában megjelent Krisztus, és beszélgetett vele. Egyetlen ember olvasta eddig ezt az írásművet: a nikomedeiai Eusebios; Palmatus előtt így nyilatkozott róla a kemény és karakán, mindig szókimondó nikomedeiai: „Csupa hazugság és hamisítás, silány tákolmány, undorító talpnyalás!” Azt is megtudta a titkártól Hosius, hogy a kaisareiai kihallgatáson jelent meg az Augustus előtt, s átnyújtotta neki az életrajz egy díszes példányát, a császár azonban nem fogadta el, és ezzel bocsátotta el a hájas hízelgőt: „Csak vidd vissza, Eusebios, nekem nem kell! Még nincs életrajzom, mert egyelőre élek, tehát ne sietess. És tudd meg: mélységesen megvetem az olyan uralkodót, aki megírja az életrajzát, hogy még életében élvezhesse dicsőségét. De megvetem azt is, aki megírja.” Aztán odaszólt Euporiusnak: „A püspök távozni óhajt.”

Mikor Hosius végül mégis bevonult a fővárosba, mindent tudott, mintha mindig itthon lett volna. A császári kihallgatáson oly megindító gyászbeszédet tartott Helena Augusta tündöklő erényekben gazdag, önmegtartóztató életéről és ártatlanul vállalt példás vezekléséről, anyagi jóságáról és bőkezű jótékonykodásáról, hogy könnyekig meghatotta az érzelmességre hajló udvari embereket, és talán maga Constantinus is elérzékenyült volna, ha nem jut eszébe a Ruricius-botrány, minden förtelmességével együtt.

Hosius szaggatottan, megrendülten adta elő az Augusta halálát; éjjel halt meg, hirtelen, jámbor imádkozás közben; csak azt nem mondta meg a derék püspök, hogy kivel és hogyan imádkozott; arról is hallgatott, hogy az Augustát mértéktelen és túlzott elragadtatásának kellős közepén ölte meg a szíve, amely - mint ezúttal kiderült - mégsem volt oly romolhatatlan, mint a szépsége. Makarius püspök hófehér ruhába öltöztette a holtában is gyönyörű „hitvallót”, fejére menyasszonyi fátylat tűzetett, előbb azonban egy éjjel titokban bebalzsamoztatta, úgyhogy, holtteste évek múlva is épségben volt, mikor hivatalosan is szentté avatták. A megható beszámoló után Constantinus elrendelte, hogy a holttestet Aeliából szállítsák Rómába, s ott temessék el, mert úgy gondolta, hogy ott alig ismerik viharos életét, s valószínűleg könnyebben elhiszik szentségét, mint például Treviriben.

Flaviana a kihallgatás alatt feszülten figyelte Hosius minden szavát, minden mozdulatát, minden szemrebbenését, s halálos bizonyossággal megállapította, hogy ez az ember hazug, erőszakos, szélhámos, képmutató kéjenc, alattomos, sőt talán gyilkos is. Mindenesetre aljas, gátlástalan, bár óvatos és ügyes gonosztevő. Flaviana másnap magához kérte valami hivatalos ürüggyel.

- Clarissimus - kezdte az asszony -, a hivatalos ügyeken kívül szeretném megkérdezni tőled, mi a véleményed Areios tragédiájáról?

- Sajnálatosnak tartom, perfectissima.

- Elképzelhetőnek tartod, hogy valaki a császári kihallgatás után félórával mérgezés tüneteivel meghal?

- Nehéz elképzelni, perfectissima, de mivel mégis meghalt, két esetre gondolhatunk: vagy mérget vett be, mielőtt a kihallgatásra ment, vagy akkor vette be, mikor távozott a kihallgatásról, talán elkeseredésében.

Hosius csapdát sejtett, azért köntörfalazott, s azért beszélt akkora ostobaságokat, hogy Areios megmérgezte magát, mielőtt még beszélt volna a császárral. Flaviana most még bizonyosabban tudta, hogy elszánt gonosztevővel van dolga: tehát ez az ő embere, erre számíthat, hogy vállalkozik az ellensége ledöfésére, azért merte megígérni Constantinusnak, hogy megfejtí Areios tragédiáját. Hogy pedig Hosius halálos ellensége Ablaviusnak - akit Flaviana az első perctől kezdve gyanúsított a gyilkossággal -, azt már a titkos adatok, értesülések, jelentések tucatjai s főleg Flaviana személyes megfigyelései világosan bizonyították. Tehát folytatta a barátságos kérdezősködést:

- Lehetségesnek tartod-e, clarissimus, hogy Areios a kihallgatás után nem távozott azonnal, hanem előbb bement valakihez?

„Hohó, hiszen ez valóságos vizsgálóbírói kihallgatás, legyünk óvatosak!” - biztatta magát Hosius, és legelbűvölőbb és legcsábosabb hódító mosolyát sugározta az asszonyra, s úgy felelt:

- Oly kellemes tárgyalni veled, perfectissima, hogy igazán szeretném a legteljesebb mértékben kielégíteni érdeklődésedet, de sajnos, csak most érkeztem, és úgy érzem, hosszasan és bizalmasabban kellene megbeszelnünk ezt a sajnálatos esetet...

„Ez a viharvert, karvalyorrú vén varjú, lám, az ágyába akarna beszervezni bizalmasabb megbeszélésre! Nyomorult! No megállj!!” Félbeszakította:

- Ez annyit jelent, hogy nem tudsz felelni a kérdésekre?

- Pillanatnyilag, perfectissima, igazán nem mernék...

- Jó, hát majd én segítek: Areios a kihallgatás után Ablavius lakosztályában, azaz hivatali helyiségében töltött egy félórát, ami azért természetes, mert mint fontos alexandriai személyiség jelentkezni akart az új kormányzónál. És ezek után mi a véleményed? Öngyilkos lett Areios, vagy megmérgezték?

Hosius agyában egymást kergették a gondolatok: hiszen ez a nő a császár szeretője... ez aligha akarja csapdába csalni őt, hiszen éppúgy nem keresztény s nem ariánus, mint ahogy Constantinus sem az... de hiszen akkor itt csoda történik... Flaviana, vagyis mondjuk meg nyíltan: a császár kiszolgáltatja neki kényre-kegyre halálos ellenségét és elszánt vetélytársát... igen, a harc eldőlt, ezt az alkalmat meg kell ragadni... megragadja... végez a bitang krétai szélhámos-sal, bármi áron. És mintha máris vállán érezné a bóbort, határozottan felelt Flaviana kérdésére:

- Megmérgezték.

- És? - ütötte a vasat tovább Flaviana. - Kicsoda?

- Kiderítem, perfectissima! Vállalom! - fogadkozott lelkesen Hosius, és elbűvölőnek szánt mosolya megint végignyálazta az asszony tökéletes és tiszta arcát. Flaviana szeme olyan hidegen vágott a bérgyilkos ragadozó arcába, hogy jéggé fagyott rajta az aljas vigyorgás. Hosius azt sem tudta, hogyan támolgott ki a perfectissima szobájából.

Otthon pedig azonnal munkához látott s lázasan, szenvedélyesen, ádáz gyűlölettel és könyörtelen elszántsággal vetette bele magát a hajszába: a nagyvadra. Innen kezdve ő mozgatta az eseményeket s méghozzá oly kegyetlenül szédítő iramban, hogy a hajszája csak tragédiával végződhetett.

Ablaviusnak végre el kellett foglalnia az egyiptomi kormányzói méltóságot, s éppen útra készült, mikor a szép Ennia, s talán így kellene mondania: a még mindig szép és egyre csintalanabb és kacérabb Ennia - aki fürdött a milliókban és a csinosabbnál csinosabb fiatal szeretőkben - unatkozni kezdett, és valami változatosságra vágyott. Kapóra jött neki a szívből utált, de rendkívül hasznos férfiú egyiptomi utazása, és csak úgy foghegyről odavetette neki, nyafkán, bágyadtan, kislányosan:

- Mi lesz végül is azzal a bíborral?

Ablavius égre-földre esküdözött, hogy meglesz, meghozza, hiszen azért utazik Egyiptomba, hiszen egyetlen vágya, hogy az ő gyémántocskája Augusta legyen, azért is halmozza neki a százmilliókat... Folytatta volna, de Ennia a szavába vágott:

- Aranyam van elég! Nekem a bíbor kell!

A szeplős és kopaszdi vörös nagyúrnak egyetlen életcélja volt kielégíteni ennek a szenátori ringyónak a kívánságát és szeszélyét. Tehát alighogy megérkezett Alexandriába, vagy két hetet hivatalos ügyeire áldozott, aztán első dolga volt szórni a pénzt, ügynökökkel népszerűsíteni magát, s mikor a talajt kellőképpen megtrágyázta arannyal, megvásárolta Bes jóisten papjait, hogy ha az isten nagy ünnepén elindul majd a körmenet Alexandriából, végig a Níluson, kérjenek az istentől jóslatot, vajon ki lesz Constantinus utóda, s erre az isten majd felelje azt, hogy Ablavius. A papok még soha életükben nem láttak annyi pénzt, mint most, és Ablavius kedvéért még abba is beleegyeztek, hogy a szent bárka, amely az isten csengőkkel teleaggatott szobrát viszi lefelé a Níluson, álljon meg Kynonpolisban és Bes isten ott adjon jóslatot a kormányzónak, mint Ablavius előre megfogalmazta: a birodalom jövője érdekében.

Ablavius kényelmes ember volt: sem Ennia, sem Bes őistensége kedvéért nem volt hajlandó vállalni, hogy hónapokig hajókázzon az istennel Abydosig, hanem úgy intézkedett, hogy jöjjön az isten hozzá: azért a pénzért, amit kapott, bízvást megteheti. Kynonpolis pedig csodatevő Isis-szobra és temploma révén, nemkülönben Anubis isten tisztelete révén, a legalkalmasabb hely volt a szent hajó első állomásának.

És vajon Kynonpolisban hol máshol szállhatott volna meg a kormányzó, mint a városka legpompásabb palotájában, amely történetesen a dúsgazdag és szépséges Tamystha tulajdona. Így is történt: Ablavius szívesen látott és pazarul ellátott, sőt elkényeztetett vendége lett a gazdag háznak.

Tamystha akkor már megkapta Hosius levelét; tudta, mit kell látnia, hallania és tennie, tehát azzal kezdte, hogy mindjárt az első napon engedte elcsábíttatni magát, s mire a szent hajó megérkezett, minden titkát tudta Ablaviusnak, és mindent azon nyomban hűségesen meg is írt Hosiusnak. A Bes-papoktól nem sajnált még száz aranyat, ennek fejében elismervényt

szerezték Ablaviustól, sajátkezű aláírásával, hogy alázatosan és hódolattal köszöni a szentes Bes isten jóslatát, amellyel őt jelöli ki a római birodalom urának. Tamystha levele, az elismervénnyel együtt Hosius bizalmas futárja táskájában külön gyorsliburnán azonnal elindult Constantinopolisba.

Hosius diadallal mutatta be Tamystha leveleit és az elismervényt Flavianának, és ki tudja, milyen jutalmat és kitüntetést várt. Flaviana azonban hivatalos hangon csak ennyit mondott:

- Beváltotad az ígéretedet, clarissimus. Mindenről beszámolok az Augustusnak. Ezek után nem kétséges az sem, hogy ki mérgezte meg Areiost: ugyebár? A bűnös elveszi méltó büntetését.

Magában pedig ezt gondolta: „Utána te következzel!”

Ablavius kivégzése ugyancsak nyilvánosan történt, s az izgalom és érdeklődés mondhatni még nagyobb volt, mint a házasságtörők népünnepélyszerű kivégzésén. A forum még zsúfoltabb volt és a „Római Farkas” - ami még a főváros avató ünnepségén sem történt meg - ezen az egy délelőttön ezer denariust fiadzott.

Constantinus ugyan eleinte kissé húzódozott: Ablavius kivégeztetését a kormányzat szégyenének érezte, de eszébe jutott, hogy egyszer régen Volusianus óvta: ne adjon túlságosan nagy hatalmat egyesek kezébe... igen, ez akkor volt, mikor Italia vicariusává kinevezte... igen, éppen Ablaviust! Lám, mennyire igaza volt a hű barátnak! S ő még most is habozik?

Végül is Flaviana érlelte meg benne az elhatározást:

- Constantinusom, én igazán nem vagyok vérszomjas természetű, de itt nem egy ilyen nyomorult kalandorról van szó, hanem arról, mit követel a politikai bölcsesség. Hiszen erről egyszer már beszéltünk, kedvesem, emlékszel? Én a te nyugalmadért és biztonságodért, ha kell, az egész világot hajlandó vagyok feláldozni. S meggyőződésem, hogy ezzel a birodalom érdekét is szolgálom. Hogy efféle kalandorok a közeledbe, sőt bizalmadba férkőzhettek, annak az oka...

- ...hogya te nem voltál mellettem, kislányom - vágott a szavába Constantinus.

- És az is, kedvesem - folytatta Flaviana -, hogy senki sem vizsgálta meg előzőleg az efféle kalandor múltját. Ennek a nyomorult Ablaviusnak az egész hitvány életét csak a mostani vizsgálat adataiból látjuk tisztán, meg az ő vallomásaiból: sajnos, utólag. S van még olyan embered itt, aki még Ablaviusnál is aljasabb, aki már harminc éve démoni gonosszággal mérgezi az életedet, s ugyancsak a bíborodra vágyik titokban.

- Ki az, kislányom? - riadt fel Constantinus.

- Az, akinek a múltja még a másikonál is sötétebb: Hosius.

- Hosius? - döbrent meg a császár.

- Igen, Hosius - felelte határozottan Flaviana. - Nem kell sokáig várnod, kedvesem, s az ő életrajzát is a kezédbe adom. De akkor aztán éppen úgy el kell pusztítanod, nyilvánosan és könyörtelenül, mint ahogy elpusztítottad Ablaviust s előtte a többi hitvány bitorlót!

- Kislányom, hisz ez borzalom! Hiszen én vulkánokon táncoltam, hiszen én fenekedő orgyilkosok közt éltem! Helios csodája, hogy megmaradtam.

- Ezt a csodát barátaid és hű embereid tették, a Volusianusok, Taliók, Corfulenusok, Sandariók, Mariusok és Vecasiusok és a milliók, akik hűségesen harcolnak érted, dolgoznak a földeken és a műhelyekben, a sok névtelen Ferik meg Vetrasinus meg Marcia: ezek a támaszaid és erősségeid, nem az önző, haszonleső és képmutató illustrissimusok és clarissimusok.

- Ma éjjel maradj velem, édesem - fogta meg az imádott asszony kezét Constantinus.

- Veled maradok, Constantinusom, kedvesem.

...Ez az este és éjszaka felfrissítette a császárt és kissé felszította sokszor lankadó erejét.

...Éjjel üstökös tűnt föl az égen, Constantinopolis népe az utcákon nyüzsgött, csodálta az égi tünteményt; éjfél után ők is fölébredtek a város zsibongására, Constantinus kitárta a széles üvegtáblákat, a város éjszakáját csak a csillagok szikrázása és az óriási üstökös csóvájának opálos derengése világította meg.

Ott álltak az ablakban; nézték a csodálatos égi tünteményt: ez valószínű üstökös volt, nem égi jel, hanem természeti jelenség, minden belemagyarázás, minden misztikum, minden mágikus jelentés nélkül. Egyszerű üstökös, mint ahogy a halo is egyszerű fénytüntemény volt, amíg égi jellé nem magasztosították.

Constantinus megdidergett, jelentkeztek kínzó fájdalmai. Flaviana lefektette. Az Augustus teste lázasan remegett, mintha zokogás rázta volna.

- Hát hiába éltem? - sóhajtotta félálmában.

Flaviana megsimogatta a lázas fejet hűvös kezével:

- Nem, kedvesem, nem éltél hiába - susogta biztatón -, fölötted már az üstökös virraszt.

Vége

